JOHANNIS SPENCERI ... DE LEGIBUS HEBRÆORUM RITUALIBUS...

John Spencer, Christoph Matthäus Pfaff

Digitized by Google

2. 5. 261

N.5

Digitized by Google

X.I.I.VII
S P.I.I.C.I.I.
1732.

Francisci Albitii Pisani

Digitized by Google

Digitized by Google

JOANNES SPENCER S.T.P.
Decanus Elienſis, & Collegij Corporis Christi
Apud Cantabrigienses Custos.

Digitized by Google

JOHANNIS SPENCERI

S. T. D. ECCLESIÆ ELIENSIS DECANI & COLLEG. CORPORIS CHRISTI APUD CANTABRIG. PRÆFECTI,

DE

LEGIBUS HEBRÆORUM RITUALIBUS

EARUMQUE RATIONIBUS,

LIBRI QUATUOR.

AD

NUPERAM CANTABRIGIENSEM,

IN QUA LIBER QUARTUS,

VARIA CAPITA & DISSERTATIONES

ALIAQUE AUTORIS SUPPLEMENTA,

ACCESSERE,

ACCURATE EFFORMATA.

PRÆMITTITUR

CHRISTOPH. MATTHÆI PFAFFII,

THEOLOGI PRIMARII & CANCELLARII TUBINGENSIS,

DISSERTATIO PRÆLIMINARIS,

QUA DE

VITA SPENCERI,

DE

LIBRI PRETIO & ERRORIBUS

QUOQUE DISSERITUR,

Autoreſque, qui contra SPENCERUM ſcripſere,

ENARRANTUR.

TUBINGÆ

SUMTIBUS JOHANNIS GEORGII COTTÆ.

A. MDCCXXXII.

Digitized by Google

Digitized by Google

ILLUSTRI
ATQUE EXCELLENTISSIMO
VIRO
DOMINO
JOACHIMO
FRIDERICO
DE
PFEIL,
ILLUSTRIS CONSISTORII DUCALIS
DIRECTORI
MAGNIFICO
DOMINO SUO
PERQUAM
GRATIOSO
LIBRUM HUNC
D. D. D.

SUBMISSA SUI COMMENDATIONE
Johannes Georgius Cotta.

Digitized by Google

Digitized by Google

VIR
ILLUSTRIS atque EXCELLENTISSIME,
DOMINE GRATIOSE,

TAntam in orbe Erudito Nominis celebritatem conſecutus eſt Johannes Spencerus, Anglus, ut, ex quo ante aliquot annos doctiſſimi ejus libri de Legibus Hebræorum Ritualibus earumque rationibus cum magna acceſſione in Anglia iterum ederentur & ad nos in Germaniam tandem afferrentur, ſed carius, quam noſtrorum hominum fert conditio, venderentur, nullus dubitaverim & eos prelo meo ſubmittere, & Tibi, *Vir Illuſtris atque Excellentiſſime*, ſacros eſſe & dedicatos, jubere. Cum enim Tibi ſuprema apud nos Sacrorum cura à Sereniſſimo & Clementiſſimo Patriæ noſtræ Patre EBERHARDO LUDOVICO gratioſiſſime ſit demandata, cum Tuum ſit, ad clavum Eccleſiæ noſtræ Wirtembergicæ ſedere, ejus Directorem agere, ſaluti ejus invigilare, ritus & ceremonias determinare atque totius noſtri cultus rationem habere, mirum non eſt, libros de Ritibus Hebræorum, ex quibus haud pauci etiam ad noſtras dimanarunt Eccleſias, præſidium apud Te ſuum quærere & facillimo negotio invenire. Namque tanta eſt Tua, *Vir Illuſtris atque Excellentiſſime*, erga literatos homines benevolentia, tantus rem literariam, ſtudia liberaliora, optimos quosvis libros eorumque autores promovendi, fovendi, ornandique ardor, ut ad Te ceu ſuum Mæcenatem confluant, Tuum favorem, Tuum Patrocinium, Tuamque gratiam ardenter exoptent, ſubmiſſe expetant & gratioſe conſequantur. Neque vero alienis id mihi, *Vir Illuſtris atque Excellentiſſime*, conſtat indiciis, nec ex aliorum tantum auditu & relatu id inaudivi, ſed ipſe hoc Tuum in Literas Patrocinium frequentius ſum expertus, qui, quoties mihi de re Literaria Tecum colloquendi gratioſam indulſiſti veniam, indulges autem ſæpius, toties quantopere veram eruditionem adames,

mes, quanto ſtudio rem literariam promoveas, quam promto, quam benevolo, quam gratioſo in literaturam omnem ſis animo, non tam ex verbis Tuis ſemper humaniſſimis intellexi, quam potius ex ipſis operibus magna cum animi lætitia deprehendi. Accedit alia ratio, quæ ad me ſpectat propius, quæve non hos ſolum libros Spencerianos de Legibus Hebræorum Ritualibus earumque rationibus, ſed mea Tibi, *Vir Excellentiſſime*, mancipat omnia. Ea enim humanitate, ea benevolentia, ea gratia me inde a longo jam tempore complexus es, iis beneficiis me cumulatiſſime affeciſti, quibus rependendis omnis mea ætas par non eſt, ut ingratiſſimus eſſem hominum, niſi publicum devotisſimi mei in Te obſequii ponerem monumentum. Quotiescunque enim Te adeo, quod & ad teſtandam meam obſervantiam & propter multiplicia mea negotia facio crebrius, apertisſimus mihi ad Te ſemper patet aditus, humanisſime mea excipis deſideria, prudentisſime conſulis, &, qua es autoritate ſumma, ut votis meis reſpondeat eventus, efficis atque procuras. Patere igitur, *Vir Illuſtris atque Excellentiſſime*, ut cum hoc libro Johannis Spenceri de Legibus Hebræorum ritualibus earumque rationibus ad Te mihi liceat accedere & eum Tibi dare, dedicare, ſacrumque eſſe, jubere. Suſcipe non ejus tantum in Te præſidium, ſed etiam potisſimum mei meorumque. Conſerva mihi Tuam gratiam, protege me adverſus malevolorum inſultus atque Patrocinii Tui radiis nunquam non colluſtra. Complectere etiam Tua gratia Fratrem meum jam per plures annos iter literarium facientem & nunc Londini commorantem, promove ejus ſtudia, atque ut Gratia SERENISSIMI NOSTRI DUCIS & Domini Clementisſimi juxta mecum poſſit perfrui, effice. Denique me meosque Tibi, *Vir Illuſtris & Excellentiſſime*, habe commendatisſimos, res Tuas felicisſime perage, bonas literas cum immortali Nominis Tui Gloria ſemper exorna & ad Neſtoris annos uſque incolumis permane, ex intimo voto,

VIR
ILLUSTRIS atque EXCELLENTISSIME,
DOMINE GRATIOSE,

Obſequioſiſſimi Servi TUI

Johannis Georgii Cottæ.

PRÆFATIO.

ACCIPIAS, Lector, SPENCERUM de novo editum. Viro ipſi eruditiſſimo hoc *Opus aggredi*, in animo fuiſſe, ex verbis ſuis diſcere licet: In Libro enim Tertio, Diſſert. 1. Cap. 9. pag. 716 (*a.d.b.*) provocat ad LIBRUM QUARTUM. Illa etiam quæ *Editionem Priorem* claudunt, idem loquuntur: viz. "Cum jam "librum hunc, de Ritibus Hebræorum divinitus inſtitutis, ad umbilicum "perduxerim; Lector expectat forſan, ut promiſſi fidem liberem, librum "illum ſubjungens, cujus quandoque mentionem facio. Fateor equi- "dem, initio conſilium fuiſſe, libris hiſce tribus, de Judæorum legibus "ritibuſque Deo auctori tribuendis, quartum addere, *De ritibus Hebræo- "rum, in Scriptura plerunque, Canonica vel Apocrypha, memoratis, nullibi "tamen, quod ſcimus, a Deo præſcriptis aut inſtitutis.* Huic etiam Libro, "complementi loco, ſubjicere decreveram, Diſſertationem ſingularem "De JUDÆORUM PHYLACTERIIS, quorum originem genuinam "nondum a Judæis aut Chriſtianis compertam arbitror. Huic equi- "dem Operi principio manum admovere ſtatui, quod Operi jam abſo- "luto cognatione non adeo remota conjungatur, &c.——

"CUM autem hæc materia ſuum volumen poſtulet, & præter expe- "ctatum excreverit libri jam ſcripti moles; in præſenti calamum meum "ab hoc Argumento cohibere, conſultum duxi. Poſthac autem opus "illud aggredi decrevi, modo propoſito meo ſerviat opportunitas, & "hæc eruditis haud prorſus ingrata reperiantur.

"[1] Hoc unum ſuperaddo & deſino: ſi quis quicquam a me ſcriptum "refutandum cenſeat, haud ægre laturus ſum; nam ſi quid veri ſcripſi, "vincet Veritas: ſi quid falſi, vincat Adverſarius.

SPENCERO vita functo, Libri Editi & Manuſcripti fidei Reverendiſſimi Thomæ Archi-Epiſcopi nuper Cantuarienſis commiſſi ſunt; qui Academiæ ſuæ non oblitus, Manuſcriptos cum Editis, in plurimis locis paululum mutatis, & Quinquaginta Minis, Teſtamento legavit. Gratiæ meæ ALMÆ MATRI debitæ ſunt; quæ Senatus Decreto, copiam mihi fecit tum SPENCERI edendi,

1 *Hoc unum &c. addidit.*

tum Ampliſſimi Præſulis munificentia fruendi. Omnibuſque hujus noſtræ Editionis Fautoribus me quamplurimum devinctum teneo; præſertim digniſſimo Præfecto, & Sociis Collegii *Corporis Chriſti*, qui in memoriam Beneficiorum SPENCERI, Optimi Viri effigiem impenſis ſuis æri inciſam huic Operi præfigi voluerunt; ut *mortuus* quamvis, *adhuc loquatur*.

QUOD ad me attinet: Auctores laudatos diligenter evolvi, paucos tantum excipias, quos Bibliothecæ noſtræ, licet inſtructiſſimæ, non ſuppeditarent. Errores quoſdam in locis citatis, Notis ad veram mentem reſtitui, & obſcuriora illuſtravi. *Indices* adduntur *Rerum; Locorum S. Scripturæ; Auctorum Græc. Latin. & Anglic. Hebr. Chald. Syr. & Arabicorum*. cum toto illo Opere Talmudico, cui nomen *Miſchna*; & Maimonidis *Jad Chazakah*. ——

DE Origine Legum Hebræorum, non me latet plures in diverſa eſſe ſententia; & aliis clamoribus, ne dicam opprobriis in SPENCERUM invehi, qui ab Ægyptiorum, Græcorum, Romanorum, aliorumque moribus & inſtitutis illarum rationem petit.

FATERI quidem neceſſe eſt, quæ objici ſolent, aliquam veritatis ſpeciem ſecum ferre. Sed cum probe novimus, populum Hebræorum paucum admodum fuiſſe, præ cæteris Terrarum Orbis Gentibus; cum odium inter Judæos & Ethnicos erat acerrimum; cum Judæorum ſtatus erat humillimus, Gentilium autem florentiſſimus; cum *Zabiorum*, (quorum mentionem ſæpe facit *Maimonides*, Lib. 3. *Mor. Neb.*) ritus & ceremoniæ, eædem fere erant: *Spencerus* cum *Maimonide* affirmare nullus dubitat, Deum Leges Hebræorum Rituales tuliſſe Ethnicorum ceremoniis adverſas; non tamen adeo adverſas, ut *contradictionis* aut *ſingularitatis* amori ortum ſuum debeant. —— *A me* enim, inquit, *nunquam impetrare potero, ut cenſeam, Deum O. M. leges ullas, e mero contradictionis aut ſingularitatis amore Judæis impoſuiſſe. Nihil unquam in vetitis a Deo poſitum eſt, niſi quod malum in ſe eſſet, aut mali alicujus ſpeciem haberet, aut gravi alicui malo feneſtram aperire poſſet.* Vid. Lib. 2. Cap. 20. Sect. 5. p. 415. Plura Veterum Monumenta ſacra periiſſe, ſatis conſtat; quorum copia ſi nobis eſſet hodierno die, nullus forſan conjecturis hominum locus daretur: ſed face illa extincta, per nubes, per tenebras ſæpe iter facimus. Felix autem ille habetur, qui parum lucis nactus, ſi non omnem, aliquantulum tamen Viæ poſſit monſtrare. *Spencerus* ſortis hujus iniquæ memor, ait: —— *Si Lector legum rationes alibi datas inveniat, iisdem nominibus commendatas, non eſt quod eas contemnat ſtatim, aut me ſolis conjecturis niti ſuſpicetur, tantum quod Auctoris alicujus teſtimonium ad fidem dictis meis aſtruendam deſideretur. Serio dolendum eſt, tot Auctores, qui vetera ſacra memoriæ conſignarunt, e rebus evaniiſſe, quos res literaria multum intererat minime periiſſe.* Vid. Lib. 2. Cap. 14. Sect. 3. pag. 376.

PRÆFATIO AUCTORIS,
AD
LECTOREM.

RATIONE, nihil homini; ratione legum, nihil homini conſulto; ratione legum rituumque ſacrorum, nihil homini pio; gratius advenire debet. Quanti legum rituumque ſacrorum rationes æſtimandæ ſint, & quanti interſit ut illæ penitus intelligantur, e [a] *Plutarchi* verbis aperte cognoſcatur: ἔνιοι ἀποσφαλέντες παντάπασιν εἰς δεισιδαιμονίαν ὤλισθον· οἱ δὲ φεύγοντες ὥσπερ ἕλος τὴν δεισιδαιμονίαν, ἔλαθον αὖθις ὥσπερ εἰς κρημνὸν ἐμπεσόντες τὴν ἀθεότητα· *nonnulli*, a ſacrorum rationibus *aberrantes, prorſus in ſuperſtitionem delapſi ſunt: alii, Superſtitionem tanquam paludem fugientes, imprudentes in Atheiſmum tanquam præcipitium ceciderunt.* Hujus dicti (dicam, an oraculi?) veritatem, temporum omnium experientia claram fecit & exploratam. Quid enim Judæi tot morum ſuperſtitioſorum [b] *ſtipulam* legum ſuarum fundamento ſuperſtruunt hodieque Moſis inſtituta contumacia tam invicta retinent; niſi quod circa legum earum rationes talpa cæciores ſint, & earum origines vel indagare nefas habeant? Quid etiam tot Chriſtiani paſſim reperiuntur, qui Judæorum Sabbatiſmos, abſtinentiam a ſanguine & ſuffocato, uſuram etiam omnem prohibent, aliaque Legis inſtituta, zelo tam pugnaci retinent; niſi quod inſtitutionem earum cauſas ignorent, & Moſem quaſi velatum etiamnum intueantur? Ex adverſo: Nonnullos hæc ignorantia proxime duxit ad Atheiſmi præcipitium: eos intelligo, qui leges haſce rituales, quaſi nugas tantum difficiles & voluntatis arbitrariæ documenta, contemptim prætereunt; & de iis ita ſæpe loquuntur, quaſi, cum veteri [c] Manichæorum gente, Deum unum Evangelii, alium autem Legis, auctorem crederent.

De præſentis Argumenti ſcopo.

[a] Lib. de *Iſid.* & *Oſir.* p. 378. [b] 1 *Cor.* 3. 12. [c] *V.* & *Aug.* de *Civ. Dei* lib. 11. c. 22.

MALIS

MALIS hiſce gravioribus, e ratione ſacrorum minus intellecta profluentibus, idem [a] *Plutarchus* remedium ſatis aptum excogitavit: nam de ſacris inſtitutis agens, inquit, δεῖ μάλιστα πρὸς ταῦτα, λόγον ἐκ φιλοσοφίας μυσταγωγὸν ἀναλαβόντας, ὁσίως διανοεῖσθαι τῶν λεγομένων καὶ δρωμένων ἕκαστον· ἵνα μὴ — ὃ καλῶς οἱ νόμοι περὶ τὰς θυσίας καὶ τὰς ἑορτὰς ἔταξαν, ἡμεῖς ἑτέρως ὑπολαμβάνοντες ἐξαμάρτωμεν. *nos oportet, ad hæc præcipue, rationem e Philoſophia nos initiantem & manuducentem arceſſentes, eorum quæ aguntur dicunturque unumquodque ſancte conſiderare ne — quæ leges de ſacrificiis, feſtivitatibus, aliisque ſacris, optime præcipiunt, nos aliorſum accipientes peccemus,* Superſtitione nempe vel Atheiſmo & contemptu legum. Hæc *Plutarchi* verba prudentiam non vulgarem produnt, cum legis alicujus ritualis ratio cognita, mentem legis certius interpretari doceat, obedientiæ limites accuratius indicet, eique juſtam auctoritatem & reverentiam afferat. Pictorum tabulæ, bono lumine conſtitutæ, intuentium oblectant oculos; quæ tamen, in obſcuro poſitæ, nihil artis aut ingenii præ ſe ferunt, ſed rudiora tantum penicilli minus exercitati tentamina videri ſolent. Leges etiam, Judaicæ præcipue, penitus intellectæ & in media quaſi luce poſitæ, voluptate non levi perfundunt ingenii capacis homines; at caligine ſolita circumfuſæ gratiam omnem amittunt, & apud Atheos, omneſque rerum ſacrarum æſtimatores iniquiores, in contemptum abeunt.

AD hunc finem itaque contendit hic labor meus, ut legum earum rationes & origines, longi temporis injuria, ſed Hebræorum præcipue tarditate, pene deletæ & oblivioni traditæ, in lucem & memoriam revocentur. Ut autem eo felicius hoc inceptum proſequar, non raro Ægyptiorum, Syrorum, Phœnicum, Græcorum, Romanorum ritus, hic in medium profero, & in eo ſterquilinio veritatis gemmam invenire ſtudeo. Nec Ethnicos tantum & eorum ritus ad ſubſidium meum advoco, ſed antiquiores Eccleſiæ Patres, qui pene ſemper partes adjuvarunt meas, & ſententiam meam a novitatis invidia frequentius aſſeruerunt. Et ſiquis ad varia Patrum hic paſſim adducta teſtimonia diligentius attendat, facile percipiat, me plerumque Patrum veſtigiis inſiſtere; ſed ævi recentioris Interpretes vix unquam longius ab Antiquis aberrare, quam cum leges ritusque Moſaicos explicare ſatagunt.

HÆC apud me recolens, in ſpem illam adducor, fore ut Lectores omnes, faſtidioſi licet & in magna diverſitate poſiti, nonnihil hic inveniant eorum ingenio & palato conſentaneum. Novi nempe, nonnullis nihil arridere, niſi ex Antiquitatis maxime remotæ penetralibus eruatur; aliis e contra, nihil ſalivam movere, niſi novum

[a] Vid. ſup.

ſit,

ſit, & quaſi recens ab incude prodeat. Nonnullis etiam omnia male grata ſunt, niſi quæ rerum ſacrarum cognitioni miniſtrant, & intime cum Theologia conjunguntur: Alii Theologica, tanquam ſæpe decantata, faſtidire ſolent, niſi Philologicis amœnitatibus omnia condiantur. Neque Lectorum ingeniis minus varium & diſſimile eſt præſentis Operis argumentum: nonnunquam enim in antiquis legibus & ritibus Hebræorum illuſtrandis; nonnunquam in rationibus earum novis aſſerendis, induſtria mea deſudavit. Rem equidem Theologicam præcipue promovere ſtudeo: ſed ita, ut ancillam ejus Philologiam ei ſæpiſſime miniſtrare cogam. Ut rem amplam in compendium redigam: hic antiquis novitatem quandam, novis (uti forte videantur) antiquitatem, exoletis gratiam, parvis magnitudinem, [a] *elementis egenis* dignitatem, obſcuris nitorem, conciliare conatus ſum.

IN hujus autem argumenti ſtylo curioſi forte multa notabunt quæ limam deſiderare videantur. In eo ſcilicet adornando, ſtylo uſus ſum, nec plane rudi & neglecto, nec ſollicito ſemper & ad unguem examinato. Novi nempe Theologiam matronam eſſe, quæ munditiem curat: fucum aut affectatam elegantiam negligit. Viris non placet ſtylus, in re ſancta præſertim & ſeria, ſollicitus & nugatorius; nec a rebus gravioribus tantum otii mihi ſemper erat, ut vocem, phraſin, aut periodum quamlibet, ad amuſſim criticam examinarem. Ea mihi cura ſemper antiquiſſima, ut omnia clare, & (qua fas erat) ad Lectoris cujusvis captum accommodate, dicerentur. Ideoque verbis plerunque vulgaribus, & ad ſenſum meum exprimendum aptioribus, licet a *Cicerone* non adeo probatis, utor. [b] *Quid* [1] *enim prodeſt clavis aurea, ſi aperire quod volumus non poteſt? aut quid obeſt lignea, ſi hoc poteſt? quando nihil quærimus niſi patere quod clauſum eſt.*

HUJUS Argumenti tractandi modum quod attinet, ita me paraſſe cenſeo, ut nullius notam cenſoriam meruiſſe videar. Doctorum enim, a quibus diſſentire contigit, nomina plerunque tacitus, & aliorum non lapſus tantum ſed & cenſuras absque ulla triſti acerbitate prætermiſi: ab illiberali illa rabie qua Docti non raro ſe mutuo lacerant ubique temperavi: non mihi conſcius ſum, me Scripturam unquam, invitam, ad ſenſum meum protraxiſſe: circa res obſcuriores, non uſus ſum immodica vel effræni conjiciendi licentia, ſed libertate (niſi me fallam) matura & caſtigata: ea doctis illuſtranda reliqui, quæ, a me tractata, decus aut nitorem nullum habitura cenſui: allegorias aut ſignificationis myſticas, pro arbitrio

a *Galat.* 4. 9. b *Apud Aug. in Opuſcul.* p. 5.

1 *Quid enim &c. ſunt verba S. Auguſtini de Doctr. Chr.* l. 4. cap. 11.

 vel

vel ingenio meo Dei legibus affigendi licentiam mihi nuſquam ſumſi: non leges denique vel dictata protuli, ſed opiniones per ſe probabiles, aut ratione plerunque multiplici confirmatas, doctiorum etiam judicio ſubditas.

CUM itaque in Argumenti mei tractandi *modo* me tam caute geſſiſſe, & omnibus æquum me probaſſe, videar; ſpem alo, me Lectorem non minus æquum & conditionis humanæ memorem reperturum, ſi forſan in illius *materia* me quandoque ceſpitantem deprehenderit. Spem illam mihi libentius adblandiri patior, quod in ſemita tam lubrica, impedita, & paucorum notata veſtigiis, jam incedam; ut labi nonnunquam & errare, non tantum humanum ſit, ſed pene neceſſarium.

SED & eo nomine me, ſi forſan errantem, venia non indignum cenſeo, quod, non gloriolæ, lucri, contentionis, aut novandi, ſtudio ductus laboris hujuſce moleſtiam tulerim. Sola veritatis inveſtigatio, *noſtri pretiumque & cauſa laboris.* Et ſiquid mihi ſcripſiſſe contigerit, unde Reip. literariæ cenſus auctior, vel aliqua Scripturæ loca clariora, fiant; me operæ legibus illis inſumptæ, mihi licet inutilis, nunquam pœnitebit.

CHRISTOPHORI MATTHÆI PFAFFII,

THEOLOGI PRIMARII ET CANCELLARII TUBINGENSIS, ABBATIS LAUREACENSIS

DISSERTATIO PRÆLIMINARIS.

NEmo facilè eſt eruditorum, quem lateat Jo. SPENCERI, Theologi Angli nomen, quem lateat de legibus Ebræorum ritualibus liber, hoc Auctore conſcriptus. Laudatur paſſim Viri eruditio, quæ ſanè vaſta eſt, per omnem literarum & ſacrarum & profanarum, hiſtoriæ & antiquitatis campum diffuſa, eò magis æſtimanda, quòd propria Illi eſt, ex ipſis fontibus hauſta, quorum indefeſſa lectio ipſum totum occupaverat, non derivata ex aliorum Scriptorum penu, ut ſolet gregariorum Scriptorum mos eſſe, qui alienis ſuperbiunt plumis, ingenium porrò fœcundiſſimum & exuberans, ratio etiam ſcribendi clara, concinna & elegans. Culpatur verò mens profana, in ſacra ab ipſo Deo dictata ſæviens, quæ è lacunis & fæcibus gentilium magno numero derivat ille, quem majorem utique divinis legibus honorem deferre prorſus decebat, licet & plura alia ritibus Gentilium non ſine exceſſu dictitet oppoſita. Culpantur argumenta levia, ex ſolâ utplurimùm rituum Judaicorum & gentilium affinitate deducta, deducta & ex teſtimoniis autorum veterum Moſe longè recentiorum, qui de ritibus Gentilium Moſe anterioribus certa ſaltem dicere haud valent, deducta è ritibus Zabiorum idololatricis, gentis vel ſectæ, cujus antiquitas incerta, dubia, falſa. Culpatur frigida de typicis legum ritualium Moſaicarum rationibus ſententia, penitus ferè ab hoc Auctore eliminatis & proſcriptis. Culpatur pruritus novitatis, pruritus conjiciendi, quo Vir actus paſſim conjecturarum fumos pro demonſtrationis & certitudinis luce venditat. Scandalo hæc Theologis ſunt, qui reverentiâ tanguntur divini nominis & ſanctæ legis. Meritò id ſanè! Etſi enim Vir doctus eruditione ſuâ haud parvam ſed inſignem lucem explicationi legum Moſaicarum ſubinde adſperſerit, hæc tamen gloria, vel laus, quam ipſi invidendam haud exiſtimaverim, vitiis, quorum numerum jam inivimus, haud parum minuitur & maculatur. Nec ſufficit, quod ad Virum tantiſper excuſandum dici poteſt, ſcripſiſſe illum librum hunc ex zelo defendendorum Eccleſiæ Anglicanæ rituum, quos ex Papatu retinuerit illa, adverſus Presbyterianos, quos conſtat, nimio itidem zelo contra eosdem ferri. Si enim conſtet, ipſum Deum ritus gentilium adoptâſſe in cultu ſuo Iſraëlitis præſcripto, quidni & licuerit Eccleſiæ Anglicanæ, tanto exemplo prævio, retinere ritus Pontificios, indifferentes illos & ſanos, ſi demantur, quæ illos inquinat, ſuperſtitio? Sunt loca, ex quibus hic ſcriptionis finis diſpale-

Ecce videtur. Vide f. 11. *619. 660. hujus editionis & sub finem editionis anterioris verba, quae librum promittit quartum *de ritibus Hebraeorum in scriptura plerumque, tamen vel apocrypha memoratis nullibi tamen quod sciamus, a Deo praescriptis aut institutis*, cui operi in hac editione ... tum quod reliquis libris *cognatione non adeo remota conjungatur*, tum quod multis *Scripturae locis* ... *occasionem administret*, tum *quod etiam argumentum sit ad reprimendam* ... CORUM *contaminationem* ... *accommodatum*. ... *hominum in varias sententias & sectas* ... *abeunt*, ... *sententiam* ... *nullum* ... *communionem* ... *sacra plerumque ritibus & institutis humanis* ... *Ecclesia* ... *Judaica* ... *divinis institutis* ... *addere* Deut. XII. ...

[illegible]

[illegible] Vir doctus [illegible] & [illegible], imò & in [illegible], qui [illegible] Theologus [illegible] L. III. C. [illegible] L. IV. C. [illegible] & sqq. [illegible] ad Lib. III. [illegible] p. [illegible] sqq. [illegible]

Sequitur, ut SPENCERI de circumcisione [illegible], quam Lib. [illegible] sqq. [illegible] Corpus hanc, quod [illegible] circumcisionem Patriarcharum & Mosaicam [illegible] & [illegible] Mosaicam. At vero circumcisio Abrahami juxta Rom. IV. [illegible] SPENCERUS [illegible] MARSHAMI [illegible] Ægyptios [illegible] Ægyptiaca L. III. C. [illegible] L. IV. C. [illegible] Marshamo [illegible] Ægyptiis [illegible] SPENCERUS [illegible]

Ita & quam SPENCERUS de Sabbato [illegible] sententiam, illum non in Paradiso, sed demum in deserto & quidem solis Judæis [illegible] SPENCERUS [illegible] Theologos [illegible] Sabbato [illegible] SPENCERUM [illegible] P. [illegible] p.

161.

[illegible] ſqq. Jam & Sabbatum non fuiſſe inſtitutum à Deo proculſi ad Iſraëlitas ab idololatria avocandos, uti nec reliquos dies feſtos contra SPENCERUM illud afferentem [illegible] ſqq. [illegible] ſqq. fuſè probatum ivit Meyerus in diatriba de origine & cauſis feſtorum Judaeorum. Add. Carpzovium in Spicileg. Theol. Lamburgianum [illegible] ſqq. Meyer. [illegible] argumentum, qui dicit dum feſta idololatrica oppoſita, [illegible] ſqq. [illegible] ſqq. & adeoque, eorum originem à gentilibus idololatricis derivare. Quod reliquum & hic optime SPENCERUS facere [illegible], quae eandem tenent ſententiam. Conſtat enim, in [illegible] ſequentes eſſe [illegible]. Vide Calaſſium in Concord. ſacrâ p. [illegible] ſqq. Clementem in Pantheo Catb. T. [illegible] p. [illegible]. Epiſcopium in inſtit. Theol. op. T. [illegible]. Hackſpanium in not. Philol. Theol. P. [illegible] p. [illegible]. Clericum ad Gen. XIII 10. XIV [illegible] XXXI [illegible] XXII [illegible] & Turretinum in methodo interpretandae ſcripturae p. [illegible]. Indique de praeſuppoſitis ſcripturae & cum verbis illis [illegible] argumentorum & illuſtrationum eſſe nuper promiſit vir Rev. Jus. Zellerus.

Sententiam SPENCERI ad Deut. XXIII [illegible] ſqq. de voce [illegible] dictum, quae putat, non ſumo ſpurium, ſed genuinum, non improbabilem fuit confirmaverunt. Quae [illegible] ſqq. etiam de ciborum & animalium delectu ſcribit, examinavit in epiſtolâ ad Jo. Caſp. de Lano Dreſdae A. 1693 fol. editâ & in actis erud. Lipſ. 1693 Nov. p. [illegible] ſqq. extant Chriſtiani Wechsleri, cui jungas velim Buddeum in hiſt. eccl. V. T. T. [illegible] p. [illegible] ſqq. & Vogerum in oratione de carnibus ad eram ſuberum non factis p. [illegible] ſqq. nec non Clericum ad Lev. XI. Ita & idem Wechslerum ad ea, quae [illegible] ſqq. de ſacrorum reſtrictione ad certa loca eruditur, confutandum eſt in epiſtolâ ad Jo. Abr. Bochonerum Dreſdae A. 1696 fol. editâ & in actis erud. Lipſ. hujus anni menſe Auguſto p. [illegible] ſqq. recenſitâ, & ad [illegible] ſqq. de ſacrorum reſtrictione ad certa tempora in epiſtolâ ad Moroum Dreſdae A. 1690 fol. excuſ. Vide eadem acta 1690. menſe Apr. p. [illegible] ſqq. Meyerum in diatr. de origine & cauſis feſtorum C. [illegible] & d'Outrein de claugene Evang. diſſ. XI p. [illegible] ſqq. Jam & Cremerus in commentariis myſticis in Lev. XXI [illegible] p. [illegible] ſqq. SPENCERUM reprehendit, [illegible]. Rationem, quòd Deus tantum perfectorum ſacrorum honorem praeſcribit, ubi juſſit, ut ſacerdotem etiam ab omni corporis maculâ eſſent immunes.

Magis adhuc reprehendendus venit Noſter, ubi de fine ſecundario legum rituali agit, quem ait fuiſſe repraeſentationem rerum quarundam Evangelicarum & officiorum moralium [illegible] ſqq. Sic ille fere ſcripſit, cum non laborat eſſentiae perpetuae in hiſce legibus eſſe, quae hoc ſpectant, ita & ait, hieroglyphicum illum legum diſcrimen rationem Aegyptiorum myſteriis hieroglyphicis accommodatum à Deo & Moſe fuiſſe, maxime, cum hujus aetate ſapientum Aegyptiorum hieroglyphicae inventae ingenio illo arriderent. Conſuli poſſunt qui hac contra SPENCERUM docemus in diſſ. de recto Theologiae typicae conformationis C. [illegible] p. [illegible] & C. [illegible] ſqq. ubi & Socinianos, Remonſtrantes, Thomaſium, Juncquetum & Paleorum [illegible], eandem hic cum SPENCERO viam inſiſtere, & diſſ. de recto Theologiae parabolicae & allegoricae conformatione C. [illegible] § [illegible] ubi argumenta quidam SPENCERI, Clerici quoque & eundem Juncquetum atque etiam cel. BARBEYRACII hanc in rem examinavimus. Scilicet nec omnes conjuncti ſunt una exhibendo typi, verendus hic eſt exceſſus, verendus & defectus: mediaque tenenda via, quam in diſſertationibus illis commendavimus & monſtravimus. Jam verò & in ea diſſ. haec percepiſſe eruditorum Theologum Lugdunenſem Batavum longè doctiſſimum, qui Theologiae typicae, emblematicae & propheticae inſtitutiones Lugd. Bat. A. 1712 edidit Jo. van den Honert qui in praefatione hujus libri Theologiam typicam adverſus Clericum & Limborgium defendit. Adde Zornium in Biblioth. antiqu. exeg. T. [illegible] p. [illegible] ſqq. & Amelium in N. T. T. [illegible] p. [illegible] & T. [illegible] p. [illegible]. Quod reliquum, de Moſe ingenium hieroglyphicis Aegyptiorum myſteriis imbuto vide eundem Zornium l. c. T. [illegible] p. [illegible] ſqq. Seckelium in Orat. de origine & progreſſu Theologiae hieroglyphicae & typicae, eminentiorum Theologorum vitae, Adamum in exercit. exeg. [illegible] p. [illegible] ſqq. Bathuyſen in diſſ. de Moſe, Aegyptiorum ſapientiâ imbuto & regni Aegyptiaci Cancellario & Rev. Waldenum in obſervationibus ad libros novi foederis edit. & de ſapientiâ Moſis p. [illegible] ſqq.

 Hypotheſis

Hypotheſin SPENCERI [illegible] ſqq. de Zabiorum ſive Chaldæorum veterum, gente idololatrica, antiquitate [illegible] ritibus Moſaicis [illegible] maxime oppoſitis illuſtravere [illegible] atque etiam refutavere certatim. Conferri hic a rerum curioſis poſſunt poſt [illegible] Salmaſium, Seldenum, Caſaubonum, Golium, Pocockium, Hottingerum, Waltonum & [illegible] a SPENCERO [illegible] poſtea Stanleyus in hiſtoria Philoſophiæ Orientalis L. III. C. 4. p. 182. Hyde in hiſt. de relig. vet. Perſarum C. 3. p. [illegible] Herbelotus in Bibliotheca Orient. p. 726. Tolloos in [illegible] C. 2. p. 64. le Moyne in notis ad varia ſacra p. 691. Stillingfleetus in originibus ſacris L. 1. C. [illegible] Gaſſerus in Comm. [illegible] Lib. [illegible] [illegible] in opera [illegible] Dei L. IV. C. 14. [illegible] & in Ægyptiacis p. 184. van der Waeyen in variis ſacris p. 288. ſqq. Simon in hiſt. crit. de [illegible] L. 1. C. [illegible] Clericus in indice ad Stanleyum, vocibus [illegible] Moſaici & Sabii, [illegible] Theol. P. 2. p. 247. ſqq. van Dale de idololatriæ origine & progreſſu C. 3. p. 88. ſqq. [illegible] de origine mundi p. 100. [illegible] Aſie & Afrique P. 2. p. [illegible] ſqq. [illegible] originum religioſarum § 31. & de cauſis linguæ [illegible] L. 1. C. 6. [illegible] p. 18. 19. [illegible] T. 1. [illegible] p. 247. ſqq. Rev. Wolfius in diſs. de hypotheſi Spenceriana de Zabiis Wittebergæ A. 1706. data & in Manichæiſmo p. 86. ſqq. Jo. [illegible] diſs. de Zabiis [illegible] A. 1716. edita, Jacobi in examine hypotheſeos Spencerianæ de legibus Moſaicis Zabiorum moribus atque erroribus oppoſitis in Miſcellan. Lipſ. T. 2. obſ. 11. p. 418. ſqq. & Buddeus in hiſt. eccl. V. T. T. 1. p. 417. ſqq. ut alios jam taceamus. Adde tamen [illegible] Mallium in diſs. [illegible] ſqq. p. 276. ſqq. [illegible] p. 117. ſqq. & [illegible] in hiſtoria [illegible] p. 91. ſqq. [illegible] cl. Zornium in Bibliotheca antiquario exegetica T. 1. p. 134. ſqq. Certe & antiquitas & gens Zabiorum in obſcuro latet, utraque adeo conjecturis hypotheſin Spencerianam innititur.

Errorem SPENCERI de Paſchate, quod contra ritibus Zabiorum oppoſitum [illegible] conjecturis nititur, ut rationem typicam eo magis everteret, refutarunt Meyerus de origine & cauſis feſtorum Jud. C. [illegible] Clericus ad Ex. XII. Buddeus in hiſtoria eccl. V. T. T. 1. p. [illegible] ſqq. & Seubelius in diſs. de agno Paſchali § [illegible] In commentariis Theologiæ emblematicæ & typicæ p. 311. [illegible] Grotium, idem [illegible] reprehendit. Adde tamen [illegible] ſur le Vieux Teſtament T. 2. p. 48. & Zornii Bibl. antiqu. exeg. T. 1. p. [illegible] ſqq. Miratur, neque [illegible] SPENCERUM, quod Johannes XIX. 36. [illegible] de oſſe non frangendo in Chriſto crucifixo dicta ad Ex. XII. 46. [illegible], ſed ad Pſ. XXXIV. 21. [illegible] Grotio. Addi poſſunt, qui utrumque locum [illegible] Jac. Capellus ad Pſ. XXXIV. 20. [illegible] van Til ad illum Pſalmi locum & [illegible] obſ. ſacr. L. II. C. [illegible] p. [illegible] Sed Grotium quidem refutarunt [illegible] de Judaico agno Paſchali C. II. §. 9. & Calovius in Bibl. ill. ad Joh. XIX. 36. [illegible] Adde Lampium ad eundem Johannis locum. Quæ de altari terreo ad Ex. XX. 24. f. 311. ſqq. diſputat SPENCERUS, ea [illegible] Clericum, qui & eundem [illegible] ad Ex. XX. 25. f. [illegible] ſqq. [illegible] Idem exhibet SPENCERI opinionem de lege gradus in altari prohibente f. 324. ſqq. ad Ex. XX. 26. Adde [illegible] de ara [illegible] C. 7. Ad f. 333. ſqq. de lege hœdi coctionem in lacte matris prohibente Ex. XXIII. 19. iterum videatur Clericus, qui & noſtrum [illegible] ſqq. de lege [illegible] prohibente perſtringit ad Lev. [illegible] Adde tamen cl. Zornium [illegible] p. [illegible] ſqq. Ad f. [illegible] ſqq. de cultu [illegible] van Dale de origine & progreſſu idolol. C. [illegible] p. 94. ſqq. Clericus ad Lev. XVII. 7. & Marckius in [illegible] ad h. l. p. [illegible] ſqq. [illegible] in V. T. T. 1. p. [illegible] ſqq. & [illegible] ad Ieſ. XIII. 21. De cultu Molochi ad f. [illegible] ſqq. confer [illegible] ad Amos V. [illegible] diſs. [illegible] de Molocho [illegible] diſs. ſur Moloch, Dieu des Ammonites [illegible] f. 11. ſqq. [illegible] Cramerus diſs. de Molocho Ammonitarum [illegible] A. 1720. editam. Ad [illegible] ſqq. de primis fructibus non comedendis vide Clericum ad Lev. XX. 23. ſqq. Quæ f. 376. ſqq. ad legem de non comedendo ſuper ſanguinem [illegible] de Rev. Deylingius obſ. ſacr. P. 2. [illegible] poſt Clericum ad Lev. XIX. 26. Adde [illegible] quæ nos diximus in diſs. de abrogatione legis ceremon. p. 46. 47. Ad legem con-

in ſyſtemate Theologiæ gentilis, Bompartius in parallelis ſacris & profanis, Fikſerus L. 3. diſſ. [illegible] 169 ſqq. N[illegible] [illegible] Dougthæus & Urſinus in analectis ſacris [illegible] Almeloveen [illegible] [illegible] Theologiæ gentilis ex Scriptura [illegible] [illegible] quâ probata [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Dieterici, tomo [illegible] [illegible] itemque [illegible] [illegible] magno cavit numero [illegible] de veritate religionis Chriſtianæ p. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quibus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Porphyrium [illegible] Petrum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] de Hollande [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quibus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Fabricio in Bibliogr. antiqu. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Vitringa [illegible] van der Waeyen in variis ſacris [illegible] in commentario [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Jurieu dans l'hiſtoire des dogmes & des cultes des Juifs [illegible] [illegible] Marſham [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Deylingius [illegible] [illegible] [illegible] in Prolegomenis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] parte, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Nat. Alexander in hiſt. eccl. V. T. [illegible] [illegible] [illegible] V. T. [illegible] [illegible] [illegible] Wi[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] lo [illegible] [illegible] [illegible] in libello Belgico Amſtelodami [illegible] De Tabernakel van Moſes in zynen [illegible]

A[illegible] ſqq. ub[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Zornii [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Philol. [illegible] [illegible] [illegible] Quandtius in [illegible] Talmudicâ de [illegible] [illegible] [illegible] Regiomonti A. 1714. edita, & Rev. Marperger[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Sacerdotum [illegible] Ægyptiis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] van der Waeyen in variis ſacris [illegible] Nat. Alex. in hiſt. eccl. V. T. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Rev. Deylingius in obſ. ſacr. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & Hermanckhuyſen de lege [illegible] p. 277. Quæ [illegible] 694. ſqq. de [illegible] Nazaræorum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ex [illegible] ad Num. VI. [illegible] [illegible] in diſſ. [illegible] de Naſiræis, & Cremeri Nazareo. Amſt. 1727. 4. Ad [illegible] 704. ſqq. de [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] SPENCERO non [illegible]

[illegible]

[illegible] miſſo facta [illegible] conſuli poteſt cl. Deylingius obſ. ſacr. P. [illegible] obſ. [illegible] Adjici poſſunt item Franzius [illegible] Mich. Waltherus in orat. de igne ſacro, quæ exſtat in quadrageſima miſcellaneorum Theologicorum [illegible] ſqq. Dilherrus ſeu potius Fabricius in [illegible] acad. [illegible] ſqq. [illegible] in exercit. ad hiſtoriam [illegible] quæ [illegible] in exercitationibus eſt [illegible] ſqq. [illegible] de igne [illegible] & [illegible] de igne gentilium [illegible] ut taceam Auctores [illegible] Fabricii in Bibliogr. antiqu. C. XI. [illegible] citatos, quos [illegible] & operâ [illegible] in ſyllog. diſſ. [illegible] Zornius [illegible] ſqq.

Ad [illegible] ſqq. ubi luſtrationes Judaicas et [illegible] gentibus eadem derivat noſter, conferendus erit [illegible] de veterum Gentium luſtrationibus, qui [illegible] refert. Major in [illegible] de luſtrationibus & purificationibus Hebræorum SPENCERO oppoſita [illegible] & [illegible] Buddeus in hiſt. eccl. V. T. [illegible] Addendus [illegible] diſſ. de [illegible] manuum Witteb. 1716. [illegible] conferendus eſt Nat. Alex. in hiſt. eccl. V. T. [illegible] Meyerus in diatr. de [illegible] & cauſis feſtorum [illegible] d'Outrein de clangore Evangelii diſſ. [illegible] & cl. Zornius in Biblioth. antiqu. exeg. T. 1. [illegible]

Arcam [illegible] Cherubinis ubi [illegible] ſqq. ex Ægyptiorum doctrinâ derivat SPENCERUS, quem Clericus ad Ex. XXV. [illegible] ſequitur, & heic vapulat. Vide Witſium in Miſcell. Sacr. [illegible] & in Ægyptiacis [illegible] Nat. Alexander in hiſt. eccl. V. T. [illegible] Buddeus in hiſt. eccl. V. T. [illegible] Deylingius obſ. ſacr. [illegible] de operculo arcæ foederis propitiatorio [illegible] Zornius in Biblioth. antiqu. exeg. [illegible] & Amelius in V. T. [illegible] Addenda eſt Buxtorfii exercit. ad hiſt. [illegible] quæ [illegible] eſt, [illegible] Acad. [illegible] de [illegible] Cherubinis [illegible] & [illegible] ut taceam interpretes ad Exodum & Ezechielem, qui de figura Cherubinorum agunt, [illegible] de Cherubinis [illegible] De [illegible] vide cl. Zornium [illegible] & in Biblioth. antiqu. exeg. [illegible] auctoreſque à cel. Fabricio in Bibliogr. antiqu. C. [illegible] citatos.

SPENCERI cogitata de ratione & origine templi [illegible] ſqq. perſtringit [illegible] Nat. Alex. in hiſt. [illegible] & Buddeus in hiſt. eccl. V. T. [illegible] ad Ex. XXVI [illegible] Witſius Ægyptiacorum [illegible] & [illegible] de tabernaculo & templo ejus [illegible] Addendus eſt [illegible] in Phyſica veteri [illegible] & Jurieu dans l'hiſtoire critique des dogmes & des cultes [illegible] Cum SPENCERO [illegible] de templorum origine [illegible] Sabbati [illegible] ſqq. qui & originem templorum Chriſtianorum [illegible] gentibus deducit, refutavit eandem in præfatione [illegible] ad [illegible] de templis in vernaculam ſolutam [illegible] & ex Anglia templorum ethnicorum origines ab Hebræis derivaſſe [illegible] contra Spencerum, obſervante [illegible] De oraculis [illegible] ab oraculis gentilium oriundis [illegible] ſqq. ubi agit SPENCERUS, conſulendi ſunt de oraculis Auctores, quos enumeravit cel. Fabricius in Biblioth. [illegible] ſqq.

Diſſertationem de Urim & Thummim [illegible] ſqq. refutavit data operâ [illegible] ad [illegible] ſqq. [illegible] in libro de Urim & Thummim [illegible] & Witſius in Ægyptiacis L. 1. C. [illegible] ſqq. [illegible] item que Nat. Alexander in hiſt. eccl. V. T. T. 1. diſſ. 9. art. [illegible] ſqq. Braunius de veſtitu Sac. Hebr. L. 2. C. [illegible] van Dale de divinationibus idololatricis p. [illegible] ſqq. Jurieu dans l'hiſtoire cri-

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Whiſtonus in an eſſay towards the reſtoring the true text of the old Teſtament, hutiberum ſané Viris doctis debent. Quæ C. II. §. 1095. ſqq. de aquæ libatione, in feſto tabernaculorum maximè uſitatâ, à gentilibus oriunda affert noſter refutatione vix egent. Fuiſſe & gentilibus uſitatum, libare aquam, mox meram, mox mixtam conſtat. Vide Stuckium antiqu. conviv. L. 3. C. 37. & in deſcript. ſacrorum & ſacrificiorum gentilium f. 76. 77. 117. 201. Urſinum Analect. Sacr. T. 1. p. 173. 174. 167. 168. Pfeifferum antiqu. Græc. Gentil. L. 1. C. 29. p. 14. alios, ex quibus & patet, falſum eſſe, quod ait SPENCERUS f. 1100. libationem aquæ apud Gentiles in mortuorum ſacris potiſſimum obtinuiſſe. De origine libationis aquæ in feſto tabernaculorum conferendus eſt Cramerus & Dachſius ad cod. Succa p. 368. ſqq. Sed mira eſt ratiocinii connexio. Libatio aquæ apud gentes quoque obtinuit, ergo Judæi illam à gentibus deſumſere, quemadmodum nec ſequitur, ergo gentes illam Judæis debent. Affinitas rituum nihil in utramque partem probat.

Idem judicium de C. III. §. 1101. ſqq. ubi uſus Muſicæ in ſacris celebrandis à gentilibus derivatur, eſterto. Conferri hic poſſunt auctores, qui hiſtoriam Muſicæ ſacræ & & profanæ tradidere, quos & laudavimus in diſſ. de rectâ Theologiæ hymnodicæ conformatione p. 9. Adde poteſt Bonneti hiſtoire de la Muſique depuis ſon origine juſqu'à preſent à Paris 1715. 12. iterumque Dodwelli treatiſe concerning the lawfulneſs of Inſtrumental Muſick in the holy offices, maximè verò S. van Til dicht ſang en Speel-Konſt ſoo der ouden als byſonder der Hebreen, ſive de Muſicâ veteri, Hebræorum maximè, liber pereruditus.

Non aliâ confutatione eget C. IV. §. 1108. ſq. de ſaltandi ritu in ſolemnitatibus quibuſdam ſacris uſitato, quem itidem à gentilibus noſter repetit. Non negaverimus, & hunc ritum apud gentiles viguiſſe antiquiſſimis temporibus. Conferri poſſunt auctores à cel. Fabricio citati in Bibliogr. antiqu. C. 11. §. 9. p. 344. quos adde Pfeifferum in antiqu. Gr. L. 2. C. 18. p. 181. ſqq. Danielem le Roy over de Danſſeryen der Jooden en andere Volkeren Rotterdam 1721. 8. aliosque, quos nominavimus in citatâ diſſertatione noſtrâ p. 10. Aſt & id conſtat, alium fuiſſe ſaltandi modum apud gentiles, alium apud Judæos. Vide ſaltem Witſii Miſc. ſacra T. 2. p. 511. 552.

Ad C. V. de ramorum circumgeſtatione in tabernaculorum feſto §. 1111. ſqq. conferri velim cl. Lakemacherum in obſervat. philol. P. 1. obſ. 2. de ritibus quibuſdam Bacchicis à Græcis ad Judæos recentiores derivatis & ab his tabernaculorum feſto uſurpatis, quo refert 1. nocturnam ſolemnitatem in Gynæceum atrio inſtitutam cum pompâ agitatam, 2. aquæ ex fonte Siloam emphorâ aureâ hauſtæ effuſionem ſolemnem. 3. faſciculi ramorum, Lulab dicti, geſtationem & concuſſionem. 4. tibias ad altare uſum, 5. immoderatæ hilaritatis ſigna, præſertim compotationes. Sed jungi meretur cl. Harenbergii diſquiſitio in originem ritus Judaici, quo [illegible] ramum frondentem in feſto tabernaculorum geſtare ſolent. Vide Biblioth. Lubecenſem Vol. 3. n. 6. p. 414. ſqq. Hæc abeunt in omnia contraria. Adde cl. Dachſium ad Succa f. 326. & vel maximè Jo. Nicolai tractatum de phyllobolià ſeu florum & ramorum ſparſione in ſacris & civilibus C. 14. p. 100. ſqq. ubi ait, ritum hunc Gentiles à Judæis accepiſſe.

Num lucernarum accenſio in encæniis & aliis Judæorum ſolemnitatibus C. VI. §. 1120. ſqq. itidem Ethnicis debeatur, nova quæſtio eſt. Vide hic Licetum & Ferrarium de lucernis antiquorum itemque Caſalium de profanis *Ægyptiorum* ritibus C. 15. Sed vide & Seldenum de ſynedriis vet. Ebr. L. III. C. 15. §. 9. & Witſium in *Ægyptiacis* L. II. C. 16. §. 16. 17.

Quod §. 1125. C. VII. de liberatione vincti in feſto Paſchatos à Græcis oriundâ dicitur, merâ itidem conjecturâ nititur, à ſolâ rituum affinitate ductâ. Conferri hic poſſunt auctores, qui de hoc ritu egere, citati à Fabricio in Bibliogr. antiqu. C. 10. §. 6. p. 313. 314. & in Cod. apocr. N. T. T. 1. p. 311. & Rev. Wolfio in curis ad Matth. XXVII. 15. p. 396. 397. Adde tamen Jo. Conr. Hottingeri diſſ. de ritu dimittendi reum in feſto Paſchatos Tiguri A. 1718. 8. datam.

De circuitu inter ſacra peragenda à Judæis uſitato C. VIII. §. 1128. ſqq. non habeo, quod addam novæ reſponſionis genus. Itane & fieri non potuit, ut ejuſmodi circuitus & Judæis & gentilibus placeret, itane opus eſt ergo, ſtatuere, illos ab his ritum hunc mutuatos eſſe? Conferri hic velim Cramerum & Dachſium ad Succa p. 328. ſqq. Hic & myſterium hujus circuitus traditur.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ſuerenda minùs ratione quàm veterum authoritate firmari videtur. Quid enim Lex *Moſis* victum, veſtitum, agri colendi tempora, capitis tonſuram, ſacrificiorum circumſtantias aliaſque minutias innumeras tam curioſè definiret, niſi ut Hebræorum populus ætatem ſub duriſsimâ quadam diſciplinâ degeret, & Lex illa (ab oris uſque ad ſocos diffuſa) tanquam [illegible], uti loquitur Juſtinus Martyr, *continens paniculas & phylacterium*, ad populum monendum interveniret, unde nulla Dei oblivio animis, vel maximè ſtupidis & ſomnolentis, obrepere poſſet?

Hanc equidem Legis Moſaicæ rationem plus ſolidi inesse (modò ipſi ſano utor palato) quàm plerique alias aſſignari ſolitas. Nec ab eâ forſan veteres Judæi prorſus abhorruerunt. Nam *Philo* legem memorans, quæ præcipit, ut, quotieſcunque panis fermentatur & ſubigitur, toties primitiæ ſeparentur in uſum ſacerdotum: *Hoc pacto*, (g) ut ille, *aſſeverationi putatis proſpicitur*. [illegible] *Dum enim aſſueſcimus ſemper aliquam partem, tanquam primitias, Deo ſeparare, nunquam in ejus oblivionem veniemus, quâ re nihil in vita poteſt contingere felicius homini.* Sed (ſi verum fatear) hanc etiam rationem, ſpecioſam licet in ſuperficie, ſoliditate omni deſtitutam cenſeo. Nullam enim cauſam aſſignat, cur Deus hos ritus præ aliis ad memoriam ſui renovandam inſtituerit. Deinde, ſi populus Iſraeliticus Dei ſui, tot miraculis clari, tam facilè potuit obliviſci, multo magis legis è tam variis conflatæ partibus. Satis etiam è ſequentibus innoteſcat, leges & ritus à *Juſtino Martyre* & *Cedreno* memoratas à rationibus multo ſolidioribus effluxiſſe. Neque *Philonem* genuinam legis ab ipſo citatæ cauſam attigiſſe cenſeo. Nam ut priſcâ conſuetudine receptum videtur, ut panis ſubacti partes aliquot, primitiarum quarundam nomine, Diis offerrent aut eorum ſacrificulis: nec à vero abhorret, Deum partes aliquas maſſæ fermentatæ ſacerdotibus ſuis dari voluiſſe, ut ſuperſtitionem in religionem converteret, & hunc inter alios idololatriæ veteris ritus aboleret. „ Loco eorum [illegible] verborum ponuntur in noſtrâ editione pauciſſima hæc inde à voce *Sententiis* uſque ad vocem [illegible] currentes. Ita & f. 40. 41. videas in veteri editione fines illos aliter & ſic quidem poſitos:

1. Mercedem & pœnam tantum temporalem, utpote populi ruditati maximè accommodatam, proponendo.

2. Signa quædam, populi Deo peculiariter addicti, & cultûs in illius honorem præſtiti, ſtatuendo.

3. Animalium & ciborum diſcrimen inſtituendo.

4. Sacra plurima certis quibuſdam locis, perſonis & temporibus, adſtringendo.

5. Modis omnibus cavendo, ut ſuus Deo & ſacris Ejus honos conſtaret & reverentia.

6. Variis lotionibus munditiæque ſpecies inducendo.

7. Zabiorum ritus, utpote idololatriæ ſigna vel cauſas, omnino prohibendo.

8. Ritus quoſdam antiquitus uſitatos reformando, eoſque ad cultum divinum transferendo.

E quibus intelligere licet, leges cæremoniales unum quidem finem generalem & remotum (idololatriæ ſcilicet abolitionem) habuiſſe, varios autem fines ſpeciales & proximos, quatenus leges illæ diverſimodè ad finem illum generalem promovendum conſpirarent. „

Fol. 90. ſub finem ſupplentur in novâ hâc editione verba: *Cum et præſenti* uſque ad [illegible]. Fol. 91. in medio poſt vocem *tribuatur* in veteri editione hæc ſequuntur, quæ in novâ deſiderantur. Hunc autem tertii mandati ſenſum probare videntur LXX. ſic verba transferentes: [illegible], nam [illegible] nomine nonnunquam Idolum à (h) Græcis interpretibus ſignanter appellatur. Utut ſit, Chriſtianos antiquos ſenſum tam latum huic mandato tribuiſſe, è Tertulliani verbis haud obſcurè colligendum. Poſtquam enim eos, qui Idolum Dei nomine cohoneſtant, idololatriæ crimine teneri docuiſſet, hæc (i) addit: *Cum ait Scriptura, Nomen aliorum Deorum ne commemoretis, neque audiatur ex ore tuo, hoc præcipit, ne DEOS vocemus ceteros & in primo legis parte*, non ſumes, inquit, nomen Domini Dei tui in vano, *id eſt, in idolo. Cecidit igitur in idololatriam, qui idolum Dei nomine ferit honorare.* Gentiles itaque contra mandatum illud commiſerunt, qui nomina *Elohim*, *Baal*,

(g) Lib. de præmiis ſacerd. p. 832.

(h) Vid. LXX. in Iſa. [illegible] Levit. 19, 4 & 2 Paral. 11, 15.

(i) Lib. de Idololatr. ſub fin.

Adonah,

Moloch & hujuſmodi, ſummam potentiam & dominium indicantia, *Veneratibus ſuis* impoſuerunt. Eiuſdem criminis poſtulandi ſunt, qui per (k) *Malcham*, aut *peccatum* (i. e. Vitulum) *Samariæ jurabant olim*: nam tali juramento numinibus ſuis ſcientiam & potentiam plane divinam tacite tribuebant, ſine quibus juramenti religio violata vindicari nequit. 2. *Ne juramentum, idolis aſcriptum, ſed ſolius Jehovæ, nomine conſtipetur.* Hoc tertio præcepto vetitum, mihi facilè perſuadeo, quòd Moſes hic tertium mandatum, inter alia pleraque, repetitum dederit (l): *Non jurabis mendaciter in nomine meo, & nomen Domini Dei tui non profanabis.* Quin & Onkelos, Uzielides, Syrus, Arabs Erpenianus, alii, hoc mandatum *de non jurando fruſtra* vel *mendaciter* interpretantur. His cæterum innuitur, mandatum tertium Iſraëlitas ad juramenta ſua omnia, Jehovæ tantum nomine interpoſito, concipienda & confirmanda devinxiſſe. *Tertullianus* itaque eos mandati hujus violatores (m) agit, qui *conſuetudines verbi, muliercula, mecaſtor ſolent, dicere ſolent, ignorantes jusjurandum eſſe per Herculem.* Adeò ut eò præcipuè ſpectet mandatum tertium, ut morem jurandi per idola, & jurandi mendaciter aut fruſtra, (n) Gentium aliorum uſu trituſſimum, inhiberet.„ Fol. 97. ſqq. inſertum videas C. VI. & f. 157. ſqq. C. IX. quæ in priore editione deſiderantur. Ita & f. 196. ſqq. inſertum eſt C. XIV. & f. 215. ſqq. nova conſpicitur de uberis diſſertatio. F. 121. ſqq. novum inſertum hoc caput legitur VII. & f. 142. ſqq. C. X. f. 319. ſqq. C. XII. f. 171. ſqq. C. XIV. f. 351. ſqq. occurrunt capita XVI. & XVII. quæ latius deducuntur illa, quæ capite XI. lectione tertiâ ſcripta fuerant in editione vetere. Non itaque exiſtimaverimus, opus eſſe, ut demus hic lectionem illam tertiam. Fol. 417. ſqq. ſupplentur in novâ hac editione capita XXI. XXII. XXIII. XXIV. & XXV. uſque ad f. 482. Fo. 514. exhibetur novum caput XXVIII. & f. 551. ſqq. novum caput XXXIV. itemque f. 627. ſqq. nova diſſertatio de Anchialo Martialis. In libro tertio nil expunctum, nil ſuppletum conſpicitur. Sed f. 1087. ſqq. adjectus in hac editione conſpicitur totus liber quartus. Videt vero jam lector, quot & quantis acceſſionibus ſuperbiat nova hæc editio, quam damus.

Reſtat, ut paucis, ad finem enim properat diſſertatio, vitæ SPENCERI dicamus præcipua. Lucem adſpexit is A. MDCXXX. Eruditioni operam dedit Cantabrigiæ in Collegio Corporis Chriſti, eo cum ſucceſſu, ut non ſolum Baccalaureus, poſtea & Doctor Theologiæ, ſed etiam A. MDCLXVII. Magiſter ſive Præfectus Collegii crearetur, cujus antea Socius fuerat (o). A. MDCLXXII. Canonicus, A. MDCLXXVII. Decanus Elienſis fuit conſtitutus (p). Primus, quem ſcripſit, liber fuit *de prodigiis & propheticis* (q). Succeſſit diſſertatio de Urim & Thummim, uti jam è [illegible], & denique [illegible] functus eſt Vir doctus A. MDCXCIII. die XXVII. M[illegible] SPENCERUS [illegible] diſtinguatur, ab EDMUNDO SPENCERO [illegible] SPENCERO, qui Origenem adverſus Celſum [illegible] [illegible] qui [illegible] A. MDCLXX[illegible] hiſtoriam [illegible] [illegible] SPENCERI plura nobis dare potuiſſet, ſi [illegible] peccavit vir doctus, quòd hoc officio ſuo non defunctus eſt, uti par erat, editionis novæ poſt mortem Autoris Curator. Nobis, quid [illegible] damus, [illegible] æquus lector, quem è veſtibulo ut in rem præſentem venit, ſic dimittimus.

(k) Soph. I, 5. Amos 8, 14. (l) Levit. 19, 12. (m) ubi ſup. (n) V. [illegible] cap. 14, 15. [illegible]

(o) Vide Jo. le Neve in faſtis Eccleſiæ Anglicanæ f. [illegible]

(p) [illegible] f. 72.

(q) Titulus ita habet: *A diſcourſe concerning prodigies: wherein the vanity of preſages by them is reprehended, and their true and proper ends aſſerted and vindicated. The ſecond edition, corrected and enlarged. To which is added a ſhort diſcourſe concerning vulgar prophecies.* By JOHN SPENCER, B. D. Fellow of Corpus Chriſti Colledge in Cambridge. London, [illegible]. Vide Antonii Capellini Bibl. Angl. [illegible]

LIBRORUM, CAPITUM, & SECTIONUM
ARGUMENTA.

PROLEGOMENA.

CAP. 1 Oſtenditur leges & ritus Judaicos non ſine rationibus a Deo inſtitutos. 1

CAP. 2 Earum eſſe rationem illam, quantum res fert obſcuritas, indagare. 4

CAP. 3. Multis docetur, legum Judaicarum rationes, dignas eſſe, quæ ſtudio conquirantur. 6

Sect. 1 Dulcedinis nomine, 7

Sect. 2. Et multiplicis utilitatis. Ibid.

Sect. 3 Honeſtatis etiam nomine. 11

Sect. 4. Et neceſſitatis aut rationis. 12

CAP. 4. Occurritur nonnullorum præjudiciis. 15

LIBER PRIMUS.

In quo fuſe agitur de rationibus legum & rituum Judaicorum GENERALIBUS.

CAP. 1. Primarium legis Moſaicæ rationem fuiſſe idololatriæ Iſraeliticæ abolitionem. 19

Sect. 1. Iſraelitas in Ægypto, & tamen egreſſos ex Ægypto, gentem fuiſſe idololatriæ deditam. 20

Sect. 2 Legem ceremonialem in idololatriæ remedium temporibus Ægyptiacæ traditam. 24

* CAP. 2. Decalogum aut legem moralem idololatriæ præcavendæ & eradicandæ ſerviſſe. 28

Sect. 1. Tabulæ primæ abolitionem pro ſcopo habuiſſe. 29

Sect. 2. De mandatis Tabulæ ſecundæ ratione, & eorum ſcopo vel intentione principali. 34

Sect. 3 Capitis hujuſce concluſio. 39

CAP. 3 Quibus rationibus aut modis lex ceremonialis ad idololatriam abolendam inſerviebat. 40

CAP. 4. Legem ad idololatriam abolendam plurimum valuiſſe, primo, mercedem & pœnam tantum temporalem diſerte & explicate proponendo. 41

CAP. 5 Secundo ſigna quædam, populi Dei peculiariter addicti, cultus in illius honorem præſtiti, ſtatuendo. 45

Sect. 1. De ſignis hiſce, generatim, eorum tempore rationibus & differentiis, agitur. Ibid.

Sect. 2. De ſignis illis ſpeciatim ſic factis, & primo, de Circumciſione, ejuſque ratione principali. 46

Sect. 3. De fide vel ſubjecto Circumciſionis. 53

Sect. 4. De Circumciſionis origine & antiquitate. 54

Sect. 5. De Ceremoniis quibuſdam in Circumciſione celebranda obſervari ſolitis. 61

Sect. 6. Circumciſionem adverſus idololatriam plurimum valuiſſe. 64

Sect. 7 Sabbatum ſignum fuiſſe, reſpectu Dei, ſabbati ipſius, & populi. 65

Sect. 8. Sabbatum ſigni loco datum fuiſſe, teſtimoniis divinis & humanis comprobatur. 69

Sect. 9. Hoc aliis inſuper argumentis confirmatur. 70

Sect. 10. Reſpondetur adverſæ partis argumentis. 76

Sect. 11. Cur Deus ſabbatum pro ſigno dederit. 88

Sect. 12. Sabbatum, ad idololatriam eradicandam inſtitutum fuiſſe, & huic uſui variis rationibus inſerviſſe. 90

Sect. 13. Clauſulæ loco, duo ſubjunguntur corollaria. 96

* CAP 6. Legem idololatriæ obſtitiſſe, Gentes & Iſraelitas ab invicem ſeparando. 97

Sect. 1. De ſeparatione Judæorum a Gentibus, tum politica tum naturali. Ibid.

Sect. 2. Separationem Judæorum a gentibus multum momenti ad idololatriam præcavendam & profligandam habuiſſe. 100

Sect. 3. De ſeparatione Gentilium a Judæis, &c. ab argumentis vocationem lex illa prohibitura, de Maceriæ lata, fuſe explicatur. 103

Sect. 4. Legem Gentiles a Judæorum cœtu ſeparaſſe præcipue ne gentiliſmi & idololatriæ malum Judæos afflaret. 110

CAP. 7. Legem Moſaicam idololatriæ obſtitiſſe, ciborum & animalium diſcrimen inſtituendo. 115

Sect. 1. Rationes pro diſcrimine ciborum aſſignari ſolitæ ad examen vocantur, & veterum argumentum. 116

Sect. 2. Vera ratione cur Deus ciborum & animalium diſcrimen conſtituerit 121

Sect. 3. De norma ſpeciali Judæis tradita qua animalia munda ab immundis diſcernerentur. 126

Sect. 4. Cur porcus, præ cæteris animalibus, immundum & abominandum haberetur 131

Sect. 5. Animalium & ciborum diſcrimen, idololatriæ remedium fuiſſe, & quomodo. 138

CAP 8. Legem idololatriæ obſtaculo fuiſſe, ſacra pleraque, certis locis, perſonis, & temporibus aſtringendo. 141

Sect. 1. De ſtatu ſacrorum locis, & eorum ratione. 142

Sect. 2 De perſonis quibus, idololatriæ præcavendæ cauſa, ſacrorum miniſterium aſtringebatur. 149

Sect. 3 De temporibus quibus aſtricta fuit Hebræorum ſacra. 153

* CAP. 9. Legem idolis obſtaculo fuiſſe, feſtivitates genere varias (ſeptimanas, menſtruas, annuas) indicendo. 157

Sect. 1. Multis oſtenditur, paſcha feſtum fuiſſe ad idololatriam abolendam inſtitutum. 158

Sect. 2. Feſtum etiam Pentecoſtes ad idololatriam eliminandam virtute non parum contuliſſe. 160

Sect. 3. Feſtum Tabernaculorum uſum eundem præbuiſſe. 162

Sect. 4. De Primitiarum oblatione quæ feſto cuique ſubjungebatur. 165

CAP. 10. Legem idololatriæ obſtaculum fuiſſe, Dei & ſacrorum ſuorum ſummum honori proſpiciendo. Ibid.

Sect. 1. Oſtenditur Legem curaſſe, ut honos & reverentia ſingularis Deo deferretur. 166

Sect. 2. Legem rebus ſacris honorem eximium aſſeruiſſe. 169

Sect. 3. Legem perſonarum ſacrarum honori proſpexiſſe. 170

Sect. 4. Et locorum ſacrorum. 171

Sect. 5. *Legem ritum ſacrorum honori profuiſſe.* 177
Sect. 6. *Legem Moſaicam idololatriæ obicem poſuiſſe, Dei & ſacrorum omnium honori proſpiciendo.* 179
Cap. 11. *Legem idololatriæ obſtitiſſe, varias immunditiæ mundritiæque ſpecies inducendo.* 181
Sect. 1. *De Perſonarum immunditiis, earumque variis ſpeciebus.* Ibid.
Sect. 2. *De cauſis immunditiarum perſonalium maxime probabilibus.* 182
Sect. 3. *De pollutionum Legalium origine & antiquitate.* 185
Sect. 4. *De rebus mundis & immundis.* 191
Cap. 12. *Legem idololatriæ progreſſum inhibuiſſe, Zabiorum ritus & inſtituta prohibendo.* 193
Cap. 13. *Ritus aliquos longo uſu receptos reformando, eoſque ad Dei ipſius cultum transferendo.* 196
• Cap. 14. *Legem ceremonialem idolis obſtitiſſe, ritus moleſtos & onerofos admodum inſtituendo.* Ibid.
Sect. 1. *Multis argumentis evictum eſt, legem ritualem Judæis onerofam extitiſſe.* Ibid.
Sect. 2. *Oſtenditur quo reſpectu leges illæ rituales tam moleſtæ fuerunt & onerofæ.* 201
Sect. 3. *Legem, quatenus onerofam, idololatriæ multum obſtitiſſe, & ad eam profligandam non parum valuiſſe.* 203
Sect. 4. *Dubiis occurritur objectionibus, quibus Corollarium adjunctum eſt.* 206
Cap. 15. *De legum rituumque Moſaicorum fine ſecundario.* 208
Sect. 1. *Ritus & inſtituta quædam legalia myſteriis adumbrandis inſerviiſſe.* Ibid.
Sect. 2. *Deum leges & ritus quoſdam, non omnes ad res cœleſtes adumbrandas inſtituiſſe.* 213
Sect. 3. *Quænam myſteria ſub cortice legis occultantur.* 215
Sect. 4. *Rerum cœleſtium adumbrationem, rituum quorundam finem fuiſſe ſecundarium.* 218
Sect. 5. *Capitis concluſio, ubi agitur de nimio & fabrili allegoriarum uſu ſtudioque.* 220
Cap. 16. *Appendix, in qua breviter agitur de mediis extraordinariis ad idololatriam abolendam uſurpatis.* 223

Diſſertatio de Theocratia Judaica.

Præfatio. 226
Cap. 1. *Probatur Hebræorum regimen primævum theocratiam fuiſſe, & Deum, cum Regis nomine & poteſtate, populo illi præfuiſſe.* 227
Sect. 1. *Deum poteſtatem vere Regalem inter Hebræos habuiſſe, probatur teſtimoniis & aliis argumentis.* Ibid.
Sect. 2. *Qualis rex Deus erat Iſraelitis.* 230
Sect. 3. *Qua præcipue ratione, cum Deus in cœlis ageret, principatum ſuum adminiſtravit.* 232
Cap. 2. *De regiminis hujus conſtituendi forma & modo.* 233
Cap. 3. *Regiminis hujuſce divini variæ rationes aſſignantur.* 237
Cap. 4. *De regiminis hujus origine, duratione, & abrogatione.* 238
Sect. 1. *De origine Theocratiæ.* 239
Sect. 2. *De illius duratione.* Ibid.
Sect. 3. *De regiminis hujus abrogatione.* 241
Cap. 5. *De inſtitutis illis Moſaicis, quibus Theocratia occaſionem adminiſtravit.* 243
Sect. 1. *De inſtitutis Moſaicis Deum ut Regem more politicum ſpectantibus.* Ibid.
Sect. 2. *De legis inſtitutis, Deum ut regem cœleſtem ſpectantibus.* 249
Sect. 3 *De Legis inſtitutis, Deum ut Dominum Exercituum, aut regem militantem ſpectantibus.* 250
Cap. 6. *Hæc ad Objectionem antea dictam ſolvendam accommodantur.* 253

• Diſſertatio de eadem Lege Usuram prohibente.

Præfatio. 255
Cap. 1. *Legis verba ſingulatim explicantur, & illius intentio genuina ratione confirmatur.* Ibid.
Cap. 2. *Rationes aſſignantur, cur lege cautum eſt ne quis Iſraelita fratres aut conciveis ejus uſuris onoraret.* 258
Sect. 1. *Rationes Legis uſurariæ a parte Dei.* 259
Sect. 2. *Rationes legis a parte gentis Iſraeliticæ.* 260
Sect. 3 *Rationes a parte regiminis & politiæ Hebræorum.* 262
Sect. 4. *Rationes legis hujus a parte terræ quam incolebant Iſraelitæ.* 263
Sect. 5. *Rationes legis uſurariæ a parte religionis quam Iſraelitæ profitebantur.* 265
Sect. 6. *Rationes a parte legum aliarum ad Hebræorum politiam pertinentium.* 266
Cap. 3. *Rationes aſſignantur, cur lege permiſſum erat, alienigenas, eoſque ſolos, uſuris onerare.* 268
Cap. 4. *Dubiis aliquot de re uſuraria ſatisfactum eſt.* 270

Liber Secundus,

In quo de legibus Hebræorum ritualibus quæ Zabiorum aut idololatrarum Orientalium moribus opponebantur fuſe diſſeritur,

Præfatio quæ generalia quædam de Zabiis, & Libri ſecundi methodo, præmittuntur. 275
Cap. 1. *Quæ expediunt quædam de Zabiis continentur.* 277
Sect. 1. *De eorum nomine.* Ibid.
Sect. 2. *De Zabiorum origine & antiquitate* 279
Sect. 3. *De Zabiorum libris.* 281
Sect. 4. *De Zabiorum ritibus & ceremoniis.* 283
Cap. 2. *Deum leges haud paucas Zabiorum moribus & dogmatis oppoſitas inſtituiſſe.* 284
Sect. 1. *Probatur teſtimoniis & aliis argumentis,* Ib.
Sect. 2. *Reſpondetur adverſæ partis argumentis,* 287
Cap. 3. *Cur Deus tot leges & ritus eorum moribus oppoſitas inſtituerit.* 288
Sect. 1. *Reſpondetur primo Negative.* Ibid.
Sect. 2. *Reſpondetur Poſitive.* 290

Cap.

Cap. 4. *De legibus quæ Zabiorum moribus opponuntur, ſigillatim agitur, & primo de lege Paſchatis, ejuſque circumſtantiis.* 293
Sect. 1. Harum *prima erat, quod agno maſculo ſolemniter mactato celebrari deberet.* 294
Sect. 2. Circumſtantia ſecunda, *ut quod ex agno paſchali crudum ederetur.* 300
Sect. 3. Circumſtantia tertia, *ut agnus paſchalis, non coctus aqua, ſed aſſus igne, comederetur.* 305
Sect. 4. Circumſtantia quarta, *ut Iſraelitæ agni caput, cum pedibus ejus & inteſtinis, veſcerentur.* 309
Sect. 5. *Jam dictis generalia quædam ſubnectuntur.* 311
Cap. 5. *Lex de Altari terreo extruendo.* Ibid.
Cap. 6. *Præceptum de altari e lapidibus aſperis extruendo.* 315
Sect. 1. *Legis rationes vulgo datæ rejiciuntur.* 316
Sect. 2. *Præcepti cauſa genuina proponitur.* 318
* Cap. 7. *Lex eſſentiæ primitiva, de juvencula in valle aſpera decervicanda, obiter explicatur.* 321
Cap. 8. *Præceptum, quo cautum eſt, ne ad altare gradibus aſcenderetur.* 324
Sect. 1. *Genuinus præcepti ſenſus enarratur.* Ibid.
Sect. 2. *De ratione legis hujus, expreſſa ſimul & implicita.* 330
Cap. 9. *Lex hædi coctionem in lacte matris prohibens.* 333
Sect. 1. *Rationes hujus præcepti ſæpe redditæ rejiciuntur.* Ibid.
Sect. 2. *Genuina legis ratio traditur.* 335
Sect. 3. *Objecta removentur.* 341
* Cap. 10. *De Gentium altaribus, ſtatuis, & lucis, amovendis.* 342
Cap. 11. *Lex mellis oblationem prohibens.* 345
Sect. 1. *Aliorum rationes ad ſtateram vocantur.* Ibid.
Sect. 2. *Vera legis cauſa producuntur.* 346
* Cap. 12. *De lege qua cultus viri Stirlin interdictus eſt.* 349
Sect. 1. *De legis materia principali.* 350
Sect. 2. *De legis forma pauca agitur.* 353
Sect. 3. *Ratio legis inveſtigatur.* 354
Sect. 4. *Argumenta modo dictis oppoſita diluuntur.* 358
Cap. 13. *Lex tranſitum per ignem in honorem Molechi prohibens.* 360
Sect. 1. *Quid hoc nomine Molechi intelligendum ſit.* Ibid.
Sect. 2. *Quid ſit tranſire* per ignem Molecho. 363
Sect. 3. *Legis occaſio vel cauſa remotior explicatur.* 364
Sect. 4. *Cauſa legis proxima quæritur.* 366
* Cap 14. *De lege qua vetitum eſt arborum primorum fructus edere.* 371
Sect. 1. *De legis hujuſce cauſa vel occaſione.* Ibid.
Sect. 2. *Auctoris opinio de legis hujus occaſione variis aſſeritur argumentis.* 372
Sect. 3. *Caput clauditur tribus annexis corollariis.* 375
Cap. 15. *Lex de non comedendo ſuper ſanguinem.* 376
Sect. 1. *Multis evincitur, veteres Idololatras ad vel ſupra ſanguinem ritu ſolenni comediſſe.* 377
Sect. 2. *Deum legem illam de non comedendo ad ſanguinem Zabiorum ſuperſtitionibus oppoſuiſſe, probatur teſtimoniis & aliis argumentis.* 381
* Cap. 16. *Lex qua variæ divinandi ſpecies inhibentur.* 385
* Cap. 17. *De lege qua temporum obſervatio vetita eſt.* 387
Cap. 18. *Lex qua tonſio capitis in rotundum interdicta eſt.* 390
Sect. 1. *Variæ ſententiæ de ratione legis ad examen vocantur, & errores arguuntur.* Ibid.
Sect. 2. *Vera legis hujus intentio & occaſio traditur.* 394
Sect. 3. *Et fuſe confirmatur.* 396
Sect. 4. *Objectiones enervantur.* 400
Cap. 19. *Lex contra carnes inciſuram lata.* 403
Sect. 1. *Senſus legis illuſtratur.* Ibid.
Sect. 2. *Ratio legis aſſignatur.* 406
Cap. 20. *Lex ſtigmata prohibens humanis corporibus inuri ſolita.* 408
Sect. 1. *De variis ſtigmatum ſpeciebus olim uſitatis & in Scriptura plurimum memoratis.* Ibid.
Sect. 2. *De ſtigmatis hac in lege vetitis.* 410
Sect. 3. *De ſtigmatum eorum forma, generali & ſpeciali.* 412
Sect. 4. *De ſtigmatum eorum ſede, ſeu parte corporis cui plerumque inurebantur.* 414
Sect. 5. *De ſtigmata illa prohibendi ratione.* 415
* Cap. 21. *De lege cavente ne ad* Obhoth *reſpiceretur.* 417
Sect. 1. *Significatio & origo vocis* Obhoth *in lucem proferuntur.* Ibid.
Sect. 2. *Vocum earum,* אובות & ידעני *ſignificatus, hac in lege explicantur.* 426
Sect. 3. *De ritu conſulendi* Obh, *ejuſque reſpondendi modo.* 428
Sect. 4. *Cur Deus hanc legem Iſraelitis impoſuerit.* 431
* Cap. 22. *De lege qua lapis* Maſchith *inhibetur.* 433
Sect. 1. *Sententiæ de lapide* Maſchith *vulgo receptæ in examen vocantur, & errores arguuntur.* 434
Sect. 2. *De ſignificatione vocabuli* Maſchith, & Maſchijoth *principalibus, & minus principalibus, nonnulla præmittuntur.* 437
Sect. 3. *Probatur hanc legem de* Maſchijoth, *præcipue principalibus, intelligendam.* 438
Sect. 4. *Oſtenditur* Maſchijoth *etiam minus principales hac in lege comprehenſas & interdictas.* 442
Sect. 5. *Rationes legis lapidem* Maſchith *ſpecialiter inhibentis aſſignantur.* 445
Sect. 6. *Rationes nominum Hebræorum & Græcorum aſtrumentis illis impoſitorum explicantur.* 447
* Cap. 23. *De Excelſis non ſemel in Lege vetitis.* 449
Sect. 1. *Vocum earum etiam,* במה & במות *ſenſus genuinus inveſtigatur.* 450
Sect. 2. *De variis Excelſis, eorumque rationibus, inter Gentes obtinentibus.* 452
Sect. 3. *Cur Excelſa frequenter interdicta ſint, cum Deus ea quandoque toleravit.* 453

Sect. 4. *Cauſa cur Iſraelitæ Exciſa hæc retinuerunt.* 459

Sect. 5. *Corollaria quædam, e jam dictis orienda ſubnectuntur.* 460

* Cap. 24. *Exercitatio de* Gammadim, *in Ezechielis prophetia memoratis, quæ materiæ cognatæ gratia* Diſſertationi *ſuperiori jungitur.* 461

Sect. 1. *De ſenſu Grammaticali vocabuli* Gammadim *nonnulla prælibantur.* 462

Sect. 2. *Sententiæ maxime celebres, de perſonis per* Gammadim *intelligendis, examini ſubjiciuntur.* Ibid.

Sect. 3. *Sententia veritati maxime vicina proponitur, & rationibus confirmatur.* 464

Sect. 4. *Objectiones nonnullæ refelluntur.* 467

* Cap. 25. *Lex de* חמנים Hhammanim *abolendis explicatur.* 469

Sect. 1. *De ſignificatione & origine vocis* חמנים 470

Sect. 2. *Sententiæ receptæ de natura & forma τῶν* Chammanim *examini ſubjiciuntur.* 471

Sect. 3. τῶν Chammanim *natura & forma genuina probabiliter explicantur.* 473

Sect. 4. *Uſus & intentio τῶν* Chammanim *indicantur.* 476

Sect. 5. *Legis de* Chammanim *abolendis, & earum rationes, explicate traduntur.* 477

Sect. 6. *Objectionibus aliquot ſatisfactum eſt.* 479

Cap. 26. *Præceptum de Juvenca rufa Deo mactanda.* 482

Sect. 1. *Præcipua legis verba paululum explicantur.* 483

Sect. 2. *Cauſa proxima legis e vetuſtatis tenebris eruitur.* 485

Sect. 3. *De circumſtantiis & ceremoniis plane ſingularibus in ipſa vitulæ rufæ immolatione ſolenniter obſervandis.* 494

Sect. 4. *De ligno cedrino, hyſſopo, & cocco bis tincto, una cum vitula rufa comburendis.* 498

Sect. 5. *De aqua purificationis, e cineribus Vitulæ combuſtæ conficienda.* 501

Sect. 6 *Solvuntur adverſæ partis argumenta.* 504

Cap. 27 *Præceptum lucos in altaris vicinia plantari prohibens.* 506

Sect. 1. *Verba legis explicantur.* Ibid.

Sect. 2 *Occaſio legis enarratur.* 508

Sect. 3. *Ratio legis magis illuſtratur.* 511

* Cap. 28. *De lege qua columnæ quævis ab altari removentur* 514

Sect. 1. *Quid hac voce* מצבה *cenſeri debet.* Ibid.

Sect. 2. *Qualis* Matzebah, *vel columna hac in lege vetita eſt.* 516

Sect. 3. *Qualis erat legis hujus inſtituendæ occaſio.* 518

Sect. 4. *Qualis erant vera legem illam ſanciendi cauſa.* 519

Sect. 5. *Cur Deus columnam in altaris confinio conſtitutam odio habere dicitur.* 520

Sect. 6. *Auctoris voce, nonnulla ſubjunguntur Corollaria.* 522

Cap. 29. *Lex utriuſque ſexus apparatum confundi & promiſcue uſurpari prohibens.* 523

Sect. 1. *De legis intentione & ſcopo.* Ibid.

Sect. 2. *Ratio legis inveſtigatur.* 526

Cap. 30. *Lex qua frumentum mixtum in vinea prohibetur.* 528

Sect. 1 *Verborum ſenſus inveſtigatur.* Ibid.

Sect. 2. *Ratio legis hujus tradita rationis expenditur.* 529

Sect. 3. *Ad objecta reſpondetur.* 532

Cap. 31. *De lege qua vetitum eſt, arare bove & aſino ſimul.* 534

Cap. 32. *Lex animalia generis diverſi commiſceri prohibens.* 539

Cap. 33. *Lex qua veſtis e lana & lino mixta prohibetur.* 540

Sect. 1. *Verborum ſenſus inveſtigatur* Ibid.

Sect. 2. *Aliorum rationes examinantur.* 545

Sect. 3. *Vera legis ratio quæ fuerit.* 546

* Cap. 34. *De lege qua Eunuchi arcentur ab Eccleſia Dei.* 551

Sect. 1. *Legis prædictæ ſenſus explicatur.* Ibid.

Sect. 2. *Legis jam explicatæ rationes inveſtigantur.* 554

Sect. 3. *Variis occurritur opponentium argumentis.* 558

Cap. 35. *Lex ſcorta maſcula & fœminea tolerari vetans.* 561

Cap. 36. *Lex ſtupri & canis pretium ſacris inferre prohibens.* 564

Sect. 1. *De primo legis membro, quo Deus proſtibuli pretium in domum ejus inferri vetuit.* Ibid.

Sect. 2. *De membro legis altero, quo pretium canis Tabernaculo dicare vetitum eſt.* 569

Sect. 3 *Cur meretricis proſtibulum & pretium canis offerre, ſimul prohibetur.* 572

Cap. 37. *Lex de profeſſione triplici, poſt oblatas decimas & primitias facienda.* 574

Sect. 1. *De* profeſſione prima, *non comedi ex eo, in luctu meo.* Ibid.

Sect. 2. *De* profeſſione ſecunda, *non abſtuli ex eo in quolibet immunditie.* 577

Sect. 3. *De* profeſſione tertia, *non dedi ex eo mortuo.* 579

Cap. 38. *Lex qua cautum eſt, ne ſacerdotes radantur, ſed tondeantur.* 581

Sect. 1. *Hujus præcepti ſenſus & origo detegitur.* 582

Sect. 2. *Ratio legis exquiritur.* 583

Sect. 3. *Rationes vulgo datæ ad examen vocantur.* 585

Sect. 4. *Capitis & inſtituti præſentis concluſio.* 586

Diſſertatio in Decretum illud Apoſtolicum *Act.* 15. 20. Quæ propter ARGUMENTI vicinitatem & ſimilitudinem LIBRO præcedenti ſubnectitur. 588

PRÆFATIO.

Cap. 1. *Genuinus loci ſenſus explicatur.* Ibid.

Sect. 1. *Quid per ἀλισγήματα τῶν εἰδώλων hic intelligendum.* 589

Sect. 2 *Quid etiam per vocem τῆς πορνείας.* 591

Sect. 3. *Quid ſibi velint illæ voces τοῦ πνικτοῦ & τοῦ αἵματος.* 592

Sect. 4. *Et vocis illius τοῦ αἵματος.* 594

Cap. 2. *Decreti hujus Apoſtolici rationes, aſſignari ſolitæ, in examen vocantur, & irritæ arguuntur.* Ibid.

Cap. 3. *Ratio vera, cur hæc quatuor, eaque ſola, & ſimul, Gentibus nuper converſis interdicta ſunt, aſſignatur, & fuſe confirmatur.* 600

Sect. 1.

Sect. 1. *Ratio vera, cur hæc omnia Gentibus converſis prohibeantur* Ibid.
Sect. 2. *Ratio ea firmatur teſtimoniis.* 605
Sect. 3. *Et aliis argumentis.* 607
Sect. 4. *Cur hæc ſola, & ſimul, Gentilibus interdicta ſunt* 610
Cap. 4. *Adverſa diluuntur argumenta* 618
Cap. 5. *Error eorum coarguitur, qui, hoc Decreto nisi ſanguinis eſum Chriſtianis illicitum arbitrantur* 622

* Diſſertatio in Diſtichon illud vexatiſſimum
--- *Ecce negas* &c.

Qua ob Argumenti ſimilitudinem, fuſe agitur de juramentis apud *Martialem* memoratis. 627

Præfatio.

Sect. 1. *Doctorum ſententia de Juramento per Templa Tonantis, erroris arguuntur* 628
Sect. 2. *Juramenti per Templa Tonantis ſenſus illuſtratur, & ratio redditur cur Martialis illud nullius æſtimavit* 630
Sect. 3. *Celebriores doctorum ſententiæ de Anchialo recenſentur, & rejiciuntur.* 631
Sect. 4. *Authoris opinio de Anchialo proponitur, & fuſe confirmatur.* 632

Liber Tertius

Octo Diſſertationibus abſolutus.

Diſſertatio Prima,

Qua generalius agitur de Ritibus e Gentium moribus in Legem translatis.

Præfatio, *Quæ nonnulla de Ritibus ante Legem datam obtinentibus, & operis inſtituti methodo, prælibantur* 639
Cap. 1. *Deum ritus aliquos inter Gentes olim uſitatos in Legem cultumque ſuum admiſiſſe probatur teſtimoniis.* 641
Sect. 1. *Divinis & e Scriptura depromptis.* Ibid.
Sect. 2. *Humanis etiam, tam Veterum tum Recentiorum, teſtimoniis* 643
Cap. 2. *Probatur argumentis artificialibus* 646
Sect. 1. *Horum primum ſumitur a primariis ritmis Moſaicorum et uniformitate* Ibid.
Sect. 2. *Argumentum ſecundum petitur ab affinitate præcipua quæ inter Hebræorum & Ægyptiorum præcipue ritus intercedit* 649
Sect. 3. *Argumentum tertium, a privilegiis ductum, ob ſeculi morem & cordis duritiem, Judæorum genti conceſſis* 651
Sect. 4. *Argumentum quartum, a more quorundam antiquorum toleratione, in quantis Eccleſiæ reformatione, petitur* 658
Sect. 5. *Ad ſententiam noſtram firmandam alia nonnulla mota minora, argumenta producuntur* 661
Cap. 3. *Firmatur hypotheſis exemplis illis quorum primum eſt cultus Deo præſtitus mediante Tabernaculo.* 663
Sect. 1. *Obſcurus ille, ſi quis alius, Amoſi locus in examen explicatur.* 664

Sect. 2. *Argumenta, ex Amoſi verbis præcipue depromta ad ſententiam prædictam firmandam, afferuntur* 673
Cap. 4. *Exemplum ſecundum, Altaris cornua.* 676
Sect. 1. *De figura cornuum Altaris, nonnulla præmittuntur* Ib.
Sect. 2. *Rationes falſæ & vera, cur Deus altare ſuum cornibus ornari voluit* Ibid.
Sect. 3. *Rationes vera jam adducta confirmantur.* 678
Cap. 5. *Exemplum tertium, Sacerdotum veſtis linea.* 682
Sect. 1. *Gentium antiquarum, Ægypti præcipue ſacerdotes, linteatos ſacra celebraſſe* Ibid.
Sect. 2. *Morem Gentium, Ægypti præcipue, veſti ſacerdotum lineæ principium dediſſe, probatur teſtimoniis & aliis argumentis* 683
Sect. 3. *De objectionibus quæ ſententiæ Authoris obſtare videntur.* 691
Cap. 6. *Exemplum quartum, Conſecratio capillorum, Nazaræi & reſtituta.* 693
Sect. 1. *Tonſuram Nazaræorum e communi Gentium uſu fluxiſſe.* 694
Sect. 2. *Amoventur objecta.* 700
Sect. 3. *Caput clauditur, annexis teſtimoniis* 702
Cap. 7. *Exemplum quintum, Epulum ſacrificiale.* 703
Cap. 8. *Exemplum ſextum, Feſtorum quorundam ſolemnium celebratio.* 706
Sect. 1. *Gentium feſtas agentium mores, Hebræorum feſtis originem dediſſe.* 707
Sect. 2. *Objectiones informantur* 712
Cap. 9. *Exemplum ſeptimum, præſtatio primitiarum.* 718
Cap. 10. *Exemplum octavum, præſtatio decimarum.* 720
Sect. 1. *Gentes antiquas, decimas præſtitiſſe, & quare* Ibid.
Sect. 2. *Morem Gentium, occaſionem dediſſe legibus de ſolutione decimarum.* 724
Cap. 11. *Rationes variæ, cur aliqui Gentium ritus in Legem translati ſunt* 730
Cap. 12. *Argumenta pro parte negante expenduntur.* 734
Sect. 1. *Primo, quatenus artificialia.* Ibid
Sect. 2. *Tandem etiam inartificialia.* 738

Diſſertatio Secunda

De ratione & origine ſacrificiorum.

Præfatio 741
Cap. 1. *Sacrificia formaliter ſpectata, e Gentium ruditate dimanaſſe* 743
Sect. 1. *Probatur e variis Scripturæ locis.* Ibid.
Sect. 2. *Secundo. Patrum, Rabbinorum, & Modernorum teſtimoniis* 746
Sect. 3. *Firmatur hypotheſis argumentis artificialibus.* 749
Sect. 4. *Occurritur argumentis quibus pars adverſa ſe tueri ſolet.* 750
Cap. 2. *Sacrificia materialiter ſpectata, eidem origini tribuenda.* 755
Sect. 1. *De Sacrificiorum materia animata, bove, ove, & capra.* Ibid.
Sect. 2. *De materia ſacrificiorum inanimata, Pane, Vino, & Sale.* 757

CAP. 3. *Sacrificia finaliter ſpectata, ſeculi moribus inſtitutionem ſuam debuiſſe.* 762

Sect. 1. *Probatur argumentis generalibus.* Ibid.

Sect. 2. *Et inductione ſpeciali.* 763

CAP. 4. *De ratione & origine Sacrificiorum Patriarchalium.* 766

Sect. 1. *Patres Moſe antiquiores ſponte ſacrificaſſe.* 767

Sect. 2. *Franguntur diſſentientium argumenta.* 768

DISSERTATIO TERTIA

De luſtrationibus & purificationibus Hebræorum.

PRÆFATIO, *Qua nonnulla de ſenſu vocis* Καθαρμὸς, *& ordine in ſequentibus obſervando, præmittuntur.* 773

CAP. 1. *Probatur, Hebræorum* καθαρμὸν *ordinarium,* materialiter *ſpectatum e Gentium more ritusque traductos fuiſſe.* 774

CAP. 2. Καθαρμὸς formaliter *ſpectatus, eidem origini aſcribendus.* 778

Sect. 1. *Argumenta quædam ad ſententiam firmandam aſſeruntur.* 779

Sect. 2. *Elevantur Objecta.* 782

CAP. 3. *Hebræorum* καθαρμὸς finaliter *ſpectatus e Gentium moribus cauſas petiiſſe.* 784

Sect. 1. *De purificatione ad munditiem.* 785

Sect. 2. *De purificatione ad cultum.* 788

CAP. 4. *Hebræorum* καθαρμοὶ, modaliter *ſpectati, ab antiquo Gentium uſu ſumptos.* 791

CAP. 5. *De purificationibus Extraordinariis.* 797

Sect. 1. *Privatis, huic aut illi perſonæ propriis.* Ib.

Sect. 2. *De Catharmis publicis.* 802

CAP. 6. *De purificatione* Rerum *ſacrarum ſimul & civilium.* Ibid.

DISSERTATIO QUARTA

De Neomeniarum Feſtis.

PRÆFATIO, *Qua, de ſenſu vocis & natura rei, generalius agitur.* 804

CAP. 1. *Neomeniarum vulgariorum ferias a Gentibus acceptas fuiſſe, probatur.* Ibid.

Sect. 1. *Primo: Argumento ducto a ſumma Neomeniarum antiquitate.* 805

Sect. 2. *Secundo: Argumento petito a Novilunii celebrati tempore, viz. Lunæ phaſi.* 806

Sect. 3. *Tertio: A defectu legis alicujus Neomeniarum obſervationem diſerte præcipientis.* 809

Sect. 4. *Ratione ab ipſo Gentiliſmi ingenio & uſu ſumpta.* 811

Sect. 5. *Probatur hypotheſis noſtra ex uſu quem præbet in explicandis Neomeniarum circumſtantiis.* 815

Sect. 6. *A rituum ſimilitudine quos Judæi ſimul & Gentes ab Noviluniis obſervabant.* 818

Sect. 7. *Firmatur aſſertio Judæorum & Chriſtianorum teſtimoniis.* 819

CAP. 2. *De Neomeniis annuis agitur, & oſtenditur, eas etiam a Gentibus originem habuiſſe.* 820

CAP. 3. *Refelluntur adverſæ partis argumenta.* 825

DISSERTATIO QUINTA

De origine Arcæ & Cherubinorum.

PRÆFATIO. 829

CAP. 1. *Arcam formaliter ſpectatam, a Gentium ciſtis ſacris derivatam fuiſſe.* 830

Sect. 1. *Probatur primo, a ciſtarum uſu pervetuſto in Gentium ceremoniis.* 831

Sect. 2. *Secundo, ab ipſa idololatriæ veteris natura & conſuetudine.* 832

Sect. 3. *Probatur argumento petito ab Arcæ Nomine & Charactere.* 834

Sect. 4. *Firmatur ſententia argumento ducto ab Arcæ pulchritudine.* 835

Sect. 5. *Argumento, ducto a diſcrepantibus Arcæ & Ciſtarum Ethnicarum circumſtantiis.* 836

Sect. 6. *Probatur e ceremoniis, ex Ethniciſmo petitis, in Arcæ honorem uſitatis.* 837

Sect. 7. *Probatur ſententia argumento ab Arcæ ratione ducto.* 839

Sect. 8. *Argumenta pro adverſa parte adducta refelluntur.* 840

CAP. 2. *Arcam finaliter ſpectatam a ciſtis Ethnicis originem petiiſſe.* 842

CAP. 3. *De Cherubinis nominaliter ſumptis agitur.* 843

Sect. 1. *De Cherubinorum nomine & ſignificatu.* 844

Sect. 2. *De nominis rationibus, ut præcipue quæ petuntur ab Ægypti ſeculique more.* 847

CAP. 4. *Multis docetur Cherubinos formaliter ſumptos ab Ægypto derivatos.* 850

Sect. 1. *Sententia vulgo recepta, ad examen vocata, variatis arguitur.* Ibid.

Sect. 2. *Vera Cherubinorum forma e Scripturis oſtenditur.* 852

Sect. 3. *Rationes contrariis expenduntur.* 855

Sect. 4. *Cherubinorum formas a ſymbolis & ſimulacris Ægyptiis originem accepiſſe.* 857

CAP. 5. *Cherubinos, ſymbolice & myſtice ſpectatos eidem origini tribuendos.* 862

CAP. 6. *Cherubinos localiter ſpectatos ad originem Ægyptiam referendos eſſe.* 866

CAP. 7. *Idem de Cherubinis finaliter ſpectatis ſentiendum.* 868

Sect. 1. *Ut id conſtet, agitur primo de finibus Cherubinorum principalibus.* 869

Sect. 2. *Cherubinorum fines minus principales paucis explicantur.* 874

CAP. 8. *De conjunctione Arcæ & Cherubinorum, ejuſque ratione.* 876

Sect. 1. *Duæ conjunctionis illius cauſæ hic aſſignantur.* 877

Sect. 2. *Tertia, & maxime probabilis, ratio aſſignatur.* 879

Sect. 3. *Objectiones variæ diluuntur.* 882

CAP. 9. *De uſu Arcæ & Cherubinorum conjunctim ſpectatorum.* 885

CAP. 10. *De honoribus Arcæ & Cherubinis conjunctim tributis, a Gentium more propagatis.* 887

DISSERTATIO SEXTA.

De Ratione & Origine Templi.

PRÆFATIO *Qua nonnulla de vera Templi ratione prælibantur.* 890

CAP.

Cap. 1. *Templum, eſſentialiter ſpectatum, a rudi-tate Gentium originem traxiſſe.* 892
Sect. 1 *Probatur primo, ratione petita a ſumma Templorum antiquitate* Ibid.
Sect. 2. *Secundo, ratione ab eſſentiali Templi con-ceptu ducta.* 894
Sect. 3. *Tertio, e verbis Scripturæ de Templo lo-quentis.* 895
Sect. 4. *Quarto, ratione petita a Templi utrius-que erectione ſponte præſtita.* 896
Sect. 5 *Ratione a religiones ethnicæ moribus & principiis hauſta* 898
Sect. 6. *E templi, tam portatilis quam fixi, no-vitate.* 900
Sect. 7. *Ratione petita a raritate Ethnicæ figuris in templo conſpicuis.* 901
Sect. 8. *Firmatur teſtimonio triplici.* 902
Cap 2. *Templi accidentalia a ſeculi moribus de-ſumpta fuiſſe.* Ibid.
Sect. 1. *Templi Magnificentiam.* Ibid.
Sect. 2. *Templi locus, Generalis & Specialis* 907
Sect. 3. *Templi Oraculum.* 910
Sect. 4. *Templi ſitus reſpectu plagæ cælorum.* 912

DISSERTATIO SEPTIMA

De Urim & Thummim.

PRÆFATIO. 920
Cap. 1. *De Uſu Urim & Thummim.* 922
Sect. 1. *De Uſu generali.* Ibid.
Sect. 2. *De eorum Uſu ſpeciali.* 924
Cap. 2. *De loco in Pectorali quem Urim & Thum-mim occuparunt* 928
Cap. 3. *De Natura & Origine Urim & Thum-mim* 929
Sect. 1. *Generalia quædam de illorum natura præ-mittuntur* Ibid.
Sect. 2 *Oſtenditur,* Urim *ejuſdem naturæ gene-ricæ cum* Theraphim *fuiſſe, & in locum eorum ſucceſſiſſe* 932
Sect. 3 *Dicta natura & origo τῶ Urim* Hoſeæ *teſtimonio confirmatur.* 935
Sect. 4. *Alius Scripturæ locus,* Judic. 17. 4. *ad ſententiam noſtram firmandam affertur, & expli-catur.* 938
Sect. 5. *Firmatur ſententia argumento e Gideonis hiſtoria ducto,* Judic. 8 945
Sect. 6. *Sententia de natura τῶ Urim tradita, qua-druplici teſtimonio humano confirmatur* 947
Sect. 7. *Ad hypotheſin ſtabiliendam, oſtenditur* Urim & Theraphim *voces eſſe cognatas, aut ejuſdem ſignificationis* 952
Sect. 8. *Ad ſidem certiorem hypotheſi conciliandam, oſtenditur Deum quandoque per* Theraphim *Ora-cula tradidiſſe.* 960
Sect. 9 *Oſtenditur,* Urim & Theraphim *res etiam cognatas fuiſſe, & naturæ ſimilitudine conjunctiſſimas.* 963
Sect. 10. *Sententiæ noſtræ veritas, e communi in-ſtitutorum Moſaicorum origine confirmatur* 965
Sect. 11. *Probatur hypotheſis noſtra omnes alias ſubvertendo.* 967
Sect. 12. *Probatio abſolvitur, addita rationum ſumma.* 972
Sect. 13. *Adverſariorum exceptiones expliantur.* 978
Cap. 4. *Origo, Natura, & Uſus τῶ Thummim explicantur* 981
Sect. 1. *Opinionibus vulgaribus de natura τῶ Thum-mim repudiatis, aſſeritur illud ab Ægypti moribus deſumptum fuiſſe* Ibid.
Sect. 2. *Aſſertio illa multis argumentis confirma-tur.* 984
Sect. 3. *Rationes cum ſententia mea de natura τῶ Thummim pugnantes enervantur.* 990
Sect. 4. *Uſus τῶ Thummim quis eſſet, breviter in-dicatur.* 993
Cap. 5. *De ratione nominum, Urim & Thum-mim.* 994
Sect. 1. *Nominum eorum ratio grammaticalis ex-plicatur.* Ibid.
Sect. 2. *Quarundam ſententiæ de nominum ratione ad examen vocantur* 995
Sect. 3 *Rationes nominis* URIM *primariæ propo-nuntur.* 998
Sect. 4. *Objecta contra rationes primarias nominis* URIM *diluuntur* 1005
Sect. 5 *Ratio primaria nominis alterius,* THUM-MIM, *redditur & vindicatur* 1008
Sect. 6 *Redduntur utriuſque nominis rationes ſe-cundariæ.* 1009
Cap 6. *De Perſona cujus erat Urim & Thum-mim circumferre* 1013
Sect. 1. *Cur Ordinariæ Sacerdotum principi ſolum-modo ſas erat Urim geſtare & conſulere?* Ibid.
Sect. 2. *An Regi, vel Sacerdoti plebeio, quandoque licitum eſſet Urim geſtare & conſulere?* 1018
Sect. 3. *Cur ſoli Pontifici* THUMMIM *gerere con-cedebatur.* 1023
Cap. 7. *De Oraculi hujus duratione & defectu* 1026
Cap. 8. *Diſſertatio concluditur, addita textus il-lius uſitatis explicatione,* Thummim tua & Urim tua Viro ſancto tuo *Deut. 33. 8*
Sect. 1. *De ſenſu textus hujuſce literali.* 1030
Sect. 2. *De ſenſu textus myſtico.* 1035

DISSERTATIO OCTAVA

De Hirco Emiſſario, & præcipuis Expiationis *Judaicæ* Ceremoniis.

PRÆFATIO. 1039
Cap. 1. *De ſignificatione & origine vocis* Azazel. 1049
Sect. 1. *Opiniones vulgo receptæ redarguuntur.* Ib.
Sect. 2 *Vera vocis* Azazel *ratio & origo ſuſè declaratur.* 1044
Sect. 3. *Nonnullæ difficultates diluuntur.* 1046
Cap. 2. *Cur ex hircis piacularibus alter ad Aza-zel ablegatus eſt?* 1046
Cap. 3 *Cur hircus Azazeli deſtinatus, in Deſer-tum &* Terram abſciſſam *emittebatur.* 1048
Cap. 4 *Cur hircus ad ſolitudinem ablegatus, vi-vus ibi relinquebatur.* 1052
Cap. 5 *De ceremoniis in hirci piacularis emiſſione ſolemniter obſervatis.* 1054
Cap 6. *De Expiationis illius Origine cui hircus inſerviit Emiſſarius.* 1058
Cap 7 *Expiatio Judaica cur* HIRCIS *præci-pue præſtita?* 1059
Cap. 8. *Cur Expiatio Moſaica hircis præcipue duobus peragebatur?* 1065

Cap. 9. *Cur Expiatio hirco uno mactato, altero in Deſertum emiſſo, peragebatur.* 1067
Cap. 10. *De hirci utriuſque Oblatione ſimultanea, & ritus illius circumſtantiis.* 1069
Sect. 1. *De hirci utriuſque oblatione ſimultanea, & illius inſtituti cauſa.* 1070
Sect. 2. *De oblationis illius ſimultaneæ circumſtantiis, & earum cauſis.* 1076
Cap. 11. *Objectiones quædam generales enervantur.* 1080

* Liber Quartus.

Quo fuſe diſſeritur de ritibus & inſtitutis Hebræorum à Gentium uſu deſumptis, nullibi vero (quod ſcimus) à Deo præceptis aut ordinatis. 1087

Præfatio. 1089

Cap. 1. *Congregatio feminarum ad oſtium Tabernaculi, Exod. 38. memorata.* 1090
Sect. 1. *Mores quoſdam Ægyptios convenientibus illis occaſionem præbuiſſe.* Ibid.
Sect. 2. *Argumenta quædam in ſententiæ noſtræ præſidium producuntur.* 1092
Sect. 3. *Objecta diluuntur.* 1096
Cap. 2. *Aquæ libatio.* 1098
Cap. 3. *Uſus Muſicæ in Sacris celebrandis.* 1101
Cap. 4. *Saltandi ritus in ſolemnitatibus quibuſdam ſacris uſitati.* 1108
Cap. 5. *Ramorum circumgeſtatio in Tabernaculorum Feſto.* 1111
Cap. 6. *Lucernarum accenſio in Encæniis, & aliis Judæorum ſolemnitatibus.* 1120
Cap. 7. *Libatio Vini in Feſto Paſchatis.* 1125
Cap. 8. *Circuitus inter Sacra peragenda uſitati.* 1128
Cap. 9. *Ritus funebres & ſepulchrales.* 1135
Sect. 1. *Tibicinum uſus in Exequiis.* Ibid.
Sect. 2. *Defuncti lotio.* 1139
Sect. 3. *Compoſitio mortui.* 1142
Sect. 4. *Epulum Funebre.* 1146
Sect. 5. *Luctus funebris ceremoniæ.* 1152
Sect. 6. *Sepulchrum circumeundi ceremonia.* 1155
Sect. 7. *Pyramidum erectio.* 1158
Cap. 10. *Ritus in deferendis primitiis ad Hieroſolymam obſervati.* 1161
Cap. 11. *Judæorum Nudipedalia.* 1166
Sect. 1. *Ubi agitur primo de Sacerdotum Nudipedalibus.* 1169
Cap. 12. *Lotiones Hebræorum quotidianæ.* 1174
Sect. 1. *De Lotionibus eorum totalibus.* Ibid.
Sect. 2. *De Lotionibus eorum partialibus, ante prandium uſitatis.* 1175
Cap. 13. *De Purificationibus.* 1180
Sect. 1. *De Purificationibus vel Baptiſmo ad initiationem.* Ibid.
Sect. 2. *De purificatione ad expiationem.* 1187
Sect. 3. *De Purificationibus ad ſanctitatem vel regenerationem.* 1189
Sect. 4. *De Lotionibus ad purgationem.* 1191
Cap. 14. *Annua Encæniorum celebratio.* 1193
Cap. 15. *Mos orandi verſus Templum.* 1197

Dissertatio de Natura & Origine Phylacteriorum Judaicorum.

Præfatio. 1201

Cap. 1. *De Fabrica Phylacteriorum, ubi de eorum materia & forma agitur.* 1202
Cap. 2. *De nominibus eorum Hebraicis,* טוטפות *&* תפלים Ibid.
Sect. 2. *De nominibus eorum Græcis, φυλακτήρια ſcilicet & [illegible]* 1207
Cap. 3. *De Auctore & Origine Phylacteriorum.* 1210
Cap. 4. *De Cauſis aut Occaſionibus inſtituendi Phylacteria.* 1214
Sect. 1. *De Cauſa Phylacteriorum prima, Scriptura nempe perperam intellecta.* Ibid.
Sect. 2. *De Cauſa Phylacteriorum altera, Nonnullis nempe Gentium moribus in Eccleſia Judaica propagatis.* 1217
Sect. 3. *Occurritur argumentis contra jam dicta militantibus.* 1222
Cap. 5. *De Uſu & Intentione Phylacteriorum.* 1225
Cap. 6. *De Phylacteriorum Origine & Antiquitate.* 1227
Cap. 7. *Diſſertatio concluditur, uno ſubjuncto corollario.* 1231

Capita, Diſſertationes, & Liber Quartus, quibus *Aſteriſci* ſunt præfixi, antehac non Edita fuerunt. Eodemque ordine ponuntur, quo Author ipſe poni voluit.

PROLE-

PROLEGOMENA.

CAP. I.

Oſtenditur leges & ritus Judaicos non ſine ratione a Deo inſtitutos.

DUM leges Evangelicæ ἰδίῳ φωτὶ, *demonſtrationem* veluti *connatam* ferunt, earumque rationes, ad inſtar mulieris apocalypticæ, ipſo quaſi ſole veſtiuntur; legum Moſaicarum cauſæ nobis adeo obſcuræ ſunt & vetuſtatis tenebris involutæ, quod multorum oculos penitus effugiant. Obſcuritas illa duplici opinioni cauſam præbuit: nam,

PRIMO: nonnulli leges eas omnes ſine cauſa datas, & earum rationem nullam, extra ſummi legiſlatoris voluntatem, quærendam opinantur. *Sunt*, inquit [a] *Maimonides, qui nullam* præceptorum *cauſam quærunt, ſed dicunt omnia ſolam Dei voluntatem ſequi.* Opinionis hujuſce patroni fatentur quidem, leges, in genere ſpectatas, rationi conſonas, & optimo conſilio ſanctionem ſuam debuiſſe. Cum enim Deo jam res eſſet, cum præfracto, rudi, & ſemipagano populo; par erat, ut legibus hiſce ritualibus, ſolum τὸ ϑέλω ἀδήριτον exercentibus, gentem tam rudem ad obſequium erudiret, & jugum imponeret ad indomitæ illius juventæ ferociam frangendam aptum & accommodatum: at, inquiunt, modo leges eas ſigillatim contemplemur, nullæ ſunt quas ratio commendat, aut in quibus ullos niſi arbitrii ſupra omnem rationem poſiti characteres præſentiſcis. Deum leges rituales ſine ratione tuliſſe credunt,

Huic opinioni nullo non ævo quamplurimi è Judæis impenſe ſtuduerunt, ne doctrina de legis perennitate, quam fidei ſuæ fundamentis annumerant, in dubium vocaretur. Nam Albo lib. *Ikkarim* vel de fundamentis Legis, Dei legem in tres partes dividens, *prima pars*, [b] inquit [illegible] *continet* aut *præcepta ad Dei ſcientiam* vel *intellectum* originem ſuam referentia, &c. *Secunda pars ea eſt, quæ continet* הדברים הנראים *præcepta quæ* Deus *ex beneplacito ſuo inſtituit, eaque proveniunt ex Dei abſoluta voluntate,* atque *indicant Deum eſſe eum qui vult. Vocatur autem hæc,* חקים *ſtatuta, atque continet omnia præcepta quorum ratio ignota eſt;* ex gr. *prohibitionem eſus carnis ſuillæ, amictum heterogeneum,* præceptum *de non ſerendo diverſa ſemina, de immolanda vacca rufa, & ſimilia: quæ omnia* ſunt ex *decreto* & arbitrio *regis* Dei, *& ſunt mandata ex ipſius beneplacito, &c.* Atque hæc opinio, *Maimonidis* ævo, tot Judæorum animos occupavit, quod illius refellendæ gratia, librum illum aureum, cui titulum fecit *More Nebochim*, in lucem dederit. Hoc ex interprete ſuo [c] *Buxtorfio* diſcimus, libri illius ſcopum & ſcribendi cauſam in hunc modum referente; *quia a multis tum temporis aſſerebatur, præcepta Moſaica nullo deliberato conſilio, nullas certas ob cauſas, a Deo data eſſe, ſed ſolum ex mero ipſius beneplacito & voluntate propoſita; ideo contra hos diſputat* Maimonides, *tum in genere, tum in ſpecie, &c.* a Judæis,

Eandem ſententiam Chriſtianorum etiam nonnullorum ſuffragiis ornatam reperimus. Inter eos notæ primariæ *Bochartus*, auctor de re literaria præclare meritus; poſtquam enim quæſiiſſet, quorſum Deus lanæ cum lino mixtionem vetuit, cum res & Chriſtianis nonnullis.

a *Maim. Mor. Neb. p. 3 c. 26.* b *Diſcurſ. 3 c. 24.* c Præfat. ad lector.

† Apud Albonem legitur הנראים.

2

per ſe ſit prorſus [illegible]: *pauca* [b] inquit, *habebo qua reſpondeam: hujuſmodi rituum* *ratio non eſt exigenda, cum plerique ex mero pendeant legiſlatoris arbitrio.* Huc e paria faciunt nuperi auctoris illa, *inſtitutionum Judaicarum plurima fuerunt arbitraria, e ſolo legiſlatoris beneplacito promanantes, atque* [illegible] *jure lata.*

Ostenditur opinionis illius causa. Hæc autem ſententia inter tot eruditos auctores ſidem tam facilem inveniſſe videtur, quod minime aſſequantur quorſum Deus tot leges de rebus per ſe nec bonis nec malis conderet, & earum violationem pœnis tam gravibus coerceret: ideoque aſſerere malint, Deum ſine ratione leges illas ſtatuiſſe, quam earum rationem captum eorum ſuperare. Vel forſan ideo opinantur Deum leges illas pro arbitrio ſtatuiſſe, ut dominium abſolutum in ſervilem Hebræorum gentem exerceret; eo quod proclive ſit hominum vulgo Deum in ſimilitudinem tyranni alicujus, inani potentiæ opinione [illegible] meſcentis, transformare, eique decreta nulla juſtitia vel bonitate temperata tribuere; nempe quod ſibimetipſis forſan, voluntate quadam omnipotente & potentia nullo conſilio aut lege reſtricta nihil auguſtius aut divinius eſſe videatur.

Et falsa. At longe abſit, ut eum, cui [illegible] nomen, ullas eccleſiæ ſuæ leges ſine ratione dediſſe credamus, & ſapientiam ipſam, per quam [b] *principes jus decernunt*, jura aliqua mente & conſilio vacua ſcribere voluiſſe. Perluſtremus corporis partes, & nihil inconſultum, nihil otioſum, aut quod *Momi* cenſuram patitur, inveniemus. Oculos etiam in hanc magnam mundi machinam intendamus, & neceſſe erit ut mentem aliquam ſubtili ratione & artificio cuncta temperantem fateamur. Nam (quod [c] *Celſus* olim) [illegible] *& proinde tam nihil poteſt ratione, quam ſine ſeipſo facere.* Cum itaque Deus [d] *opera ſua omnia in ſapientia fecerit*, nullus e ſapientiæ filiis opinari poteſt, cum leges plurimas temere, aut pro mero arbitrio, ſancire voluiſſe, cum præſertim eas hominibus daturus eſſet, quos a prima pueritia, rerum omnium, legum præcipue, rationes anxie & ſollicite perquirere, aptos & promptos fecerat.

Neque Dei opera ſolummodo, ſed & attributa, (*bonitas, ſapientia, majeſtas,*) ſententiæ huic aperte reſtagantur. Summa Dei *bonitas* non patitur, ut leges [illegible] jure latas, & e mera voluntate manantes, ei tribuamus. Nam leges ſine ratione ſunt populo laquei, magis quam regulæ; malorum irritamenta, magis quam remedia: nec tam principe [illegible], quam tyranno moroſo dignæ, qui res fiſci magis curat quam populi, & ipſam legum ſuarum violationem in lucro ponit. Ut paucis dicam, leges ſine ratione, ſubditos pariunt ſine honore, obſequium ſine corde, & culpam ſine pudore. Neque *ſapientiæ* divinæ ſenſus, animæ naturaliter inſitus, opinari patitur, eum leges ullas rationis expertes ferre voluiſſe. Nam legis ratio, eſt ipſa legis anima, maxime fidelis legis interpres, obedientiæ menſura & conciliatrix. Illius autem defectus, legem in odium ducit primo, tandem in contemptum etiam & deſuetudinem. Argumento etiam a Dei *majeſtate* ducto perſuaſus ſum, eum leges mere arbitrarias imponere minime voluiſſe: nam ſumma Dei majeſtas & imperium, tam clarum eſt & in media luce poſitum, ut nemini in dubium venire poſſit, niſi cui fides de ipſa Dei exiſtentia vacillaverit: ideoque nil opus eſt ut Deus leges illas arbitrarias ad majeſtatem aut imperium ſuum ſupremum oſtendendum (aut potius oſtentandum) traderet.

Tres objectiones notantur. Sat novi ſententiæ contrariæ patronos telis præcipue tribus (quorum acies jam retundenda) contra ea quæ jam dixi omnia pugnaturos. Dicent enim, (1°.) Decus illud uni Chriſtianorum religioni ſervatum, ut illius doctrina [e] [illegible], & illius cultus [illegible], diceretur: quibus ſcriptura [f] per [illegible] quandam innuere videtur, Judæorum legem & cultum [illegible] fuiſſe, nec quicquam extra ſolam Dei voluntatem habuiſſe, quo ſe tueri, & Judæorum obſequium ſtudiumque demereri poſſet. (2°.) Leges & ritus, qui Judæis obſervandi incubuerunt, ab Apoſtolo [illegible] vocantur: cur autem, niſi quod illa omnia [illegible], auctoritate ſua ſuprema rata fecerit, & juſta pronunciaverit? (3°.) Judæi plurima in præceptis & vetitis habuere, quorum nulla hactenus ratio a viris ſagaciſſimis aſſignari potuit, cum nullam omnino vel boni vel mali alicujus ſpeciem ferant. Hinc occaſio data verbis [g] anonymi illius, a Judaiſmo ad fidem Chriſtianam converſi, *Deus, ut filios Iſrael humiliaret coram ſe, dedit eis multa præcepta* [illegible] *quibus nulla ratio ineſt, nec ratio ipſa ferre po-*

a De animal. [illegible] p. 1. l. 2. col. 491. b Prov. 8. 15. c Ap. Orig. [illegible] Celſ. l. 5. p. 240. d Pſal. 103. 24. e Rom. 12. 1. f 1 Pet. 1. [illegible] Heb. [illegible] g Anonym. [illegible] l. 59.

[illegible] obſervem [illegible] rituum ethnicorum memoriis ſpectum eſt, ceremonias arbitrarias & mente vacuas ad principem tenebrarum ablegandas, qui cultus ſui ſolennia, ſemper obſcura & abſurda, [illegible] & *lymphatico furore edita*, eſſe voluit, ut humani generis ſtultitia & [illegible] [illegible] crudeliſſima [illegible], & quo magis obſcura & a ratione aliena eſſent omnia, eo magis auguſta & myſterio plena facile populo [illegible]. Non [illegible] itaque *Arnobius* aliique, ritus ethnicos ad rationis trutinam explorantes, hujuſmodi verbis eorum animos quandoque purgunt & ſtultitiam [illegible], [a] *ſi quæcunque ab hominibus fiunt, maximeque ea res ſacra, debent habere ſuas cauſas* [illegible] *ſine ratione eſt quicquam in negotiis omnibus & in omni administratione faciendum* [illegible] *tate nobis & dicite, quæ ſit cauſa, quæ ratio* [illegible] ritibus [illegible] Deos [illegible]. Et poſt pauca interjecta, [b] [illegible] inquit, *cur quid* [illegible] *ſacris* oſtendatur, & [illegible] *cauſam* habeat, *non jam illud errori adſcribendum eſt ludicro, ſed, ut dicatur* [illegible], *inſaniæ, dementiæ, cæcitati.* Deum ſapientiæ non colere credebantur ſed [illegible], qui ei *ſacrificia ſtultorum* obtulerunt, eumque ritibus ratione deſtitutis propitiare ſtuduerunt.

CAP. II.

Licitum eſſe rationem illam, quatenus res fert obſcuritas, indagare.

[illegible] eſt, [illegible] quatenus licitum. IN opere noſtro [illegible] paulo diutius inſiſtendum eſt, ut aliam opinionem operi præſenti non minus inimicam refellamus. Nempe nonnulli Deum leges Moſaicas non ſine ratione dediſſe ſentiunt, cum autem legum earum rationem adeo in abdito & interpretibus ſui arcana poſuiſſe, quod longe conſultius ſit, rationem illam humili admiratione [illegible] ſacere, quam in ea perquirenda operæ ſimul & modeſtiæ jacturam facere.

Chriſtiani nonnulli. Huic opinioni [illegible] Chriſtianus aſſenſum præbuere: nam *Simeon de Muis*, legem [c] illam memorans de [illegible], *non quæro*, [d] inquit, *quæ iſtius legis ſit ratio, nec forte [illegible] quærere: multæ extant* [illegible] *leges, quarum rationes penes Deum ſunt* [illegible] *& ab hominibus* [illegible] *ignorantur.* Cum etiam [e] [illegible] decem [illegible] extat illa *Ab. Ezræ* verba, [illegible] עמוק מאד עמוק [illegible] *profunda atque excelſa ſunt ultra humanum* [illegible], *ut ad illas* [illegible] deinde ſubjungit, *quibus verbis* [illegible] *ſignificare* [illegible] *capita, multa* [illegible] *admiratione* [illegible] *multa quoque in legibus* [illegible], *quarum cauſa apud* [illegible] *ſunt.* Quæ tandem huc redeunt omnia, legum Moſaicarum pene omnium rationes in Dei conſiliis abditas, & humana [illegible] conſilia [illegible] conſilia.

& Judæi plerique. [illegible] ſententiæ Judæi pleríque, ut leges ſuas reverentia & [illegible] conſulant, manibus pedibuſque patrocinantur. Imprimis enim ſententiæ huic [illegible] favet auctor libri [illegible] [f] *Cozri* [illegible] *Buxtorfius* [illegible] verborum ejus, [illegible] ſenſu nonnihil [illegible]. Sic enim auctorem ſuum interpretatur: *quemadmodum* [illegible] *Deus hac ratione* [ritibus nempe Moſaicis] [illegible] *cum* [illegible] *rationem non* [illegible] *investigandam, quod nec* [illegible] *rationes inquirere nec debeamus nec poſſimus, ac proinde in* [illegible] *acquieſcere debemus.* Eiuſdem ſententiæ [illegible] longe [illegible] verbis deprehendit [g] [illegible] *multiplicater* [illegible]. Sic autem auctor ille horum verborum ſenſum reddendum cenſet, [illegible] *ultra opera* [illegible] ultra quæ tibi facienda ſunt, quibus monet, ne de [illegible] legum, quæ in legibus [illegible] expreſſæ non ſunt, [illegible] *multa enim in Lege* [illegible] *tibi Deus revelavit, quæ humano* captu majora ſunt.

Huic autem ſententiæ quatuor imprimis cauſam & [illegible] dediſſe videntur.

Opinionis hujus rationes quatuor aſſignantur. PRIMO ſtylus ille imperatorius quo leges Moſaicæ tradebantur. Earum enim pleræque omnes ſunt abſolutæ prohibitiones aut injunctiones, nec quicquam fere niſi in earum forma magis quam materia percipiendum eſt. Hinc plurimæ leges iſtas vel nulla de cauſa vel nulli proxima [h. e. [illegible], Deique conſiliis obſignata] [illegible]

a *Adverſ. gent.* [illegible] b [illegible] c *Levit.* [illegible] d *Comment.* [illegible] e [illegible] f [illegible] g [illegible]

[illegible]

[illegible] Doctores in Gemara [illegible] de non comedendo porco [illegible] de non induendo veste ex lana & lino [illegible] Deus [illegible] Judaeos [illegible]

[illegible] praeceptum divinum [illegible] quod [illegible] in legem [illegible] credebatur. Occurrit [illegible] Numer. [illegible] & non [illegible] post cor vestrum [illegible] post oculos vestros [illegible] Atque [illegible] Deus [illegible] in hoc loco [illegible] quod [illegible] malunt quam corpus.

[illegible] longi temporis experientia [illegible] Judaei [illegible] praeceptum [illegible] Lege [illegible] curiosius disputetur, addit, *multos enim supplantavit* [illegible] *de semetipsis praesumptio;* ut Solomonem [illegible] legum [illegible]

[illegible] ipsas leges Mosaicas [illegible] Deum, leges [illegible]

At [illegible] opinionem [illegible] Nam Deus [illegible] Deus [illegible] Judaeos [illegible] Hinc enim ratione Doctores in Gemara [illegible] non parum adserunt: [illegible] Solomonem autem [illegible]

[illegible]

quæ magno ſuo malo commiſiſſe. Nam, [a]inquiunt, כתיב לא ירבה לו נשים אמר שלמה אני ארבה ולא אסור וכתיב ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו [b] *Dicitur*, [b]non multiplicabit uxores, ne avertatur cor ſuum, &c. *Dixit autem Salomon, ego quidem multiplicabo, nec tamen avertar: at poſtea ſcribitur, & factum eſt in tempore ſenectutis ſuæ, quod uxores ejus averterent cor ſuum. Dicitur etiam*, ne multos alat equos, ne populum faciat in Ægyptum reverti. *Dixit etiam Salomon, ego plures alam, nec tamen revertar in Ægyptum: verum tandem ſcribitur,* [c]aſcendere fecit equos ex Ægypto, & quod in Ægyptum [more ſaltem & affectu] reverſus fuerit. Quamvis itaque raro admodum præcepti alicujus ratio in Lege tradatur, & lex pene integra imperii tantum [illegible] formam & ſpecimen ferat; inde tamen parum conſiderate concluditur, cam[illegible] mera Dei voluntate & beneplacito produiſſe.

Secundo, non minus vacillat ratio proxima, quæ textus jam laudati verbis nititur: nam verba illa non eo ſenſu capienda, quaſi Deus omnem in legis ſuæ rationes inquirendi licentiam (ſobriam licet & modeſtam) inhiberet, ſed ut fallacem illam cultus ſui regulam (humanam ſcilicet imaginationem) tolleret. Nempe metus cauſa ſuberat, ne rudis illa gentiumque moribus aſſueta Judæorum natio, cultus ſui menſuram e phantaſiæ vitiatæ potius quam Legis dictatis peteret, & ea omnia Deo grata crederet, quæ ſibimetipſis inter theatricas gentium ceremoniarum inventores pulchra videbantur. Monet itaque Deus, ne ſenſibus aut ingeniis propriis in religionis negotio nimis indulgerent, ſed ut ſibi de ſeipſo cultuque ſuo loquenti attenderent, & ſidem adhiberent.

Tertio, neque id ſcrupulum injicere cuiquam debet, quod experimentis non paucis compertum eſſet, inquiſitiones omnes in legum Moſaicarum cauſas male ceſſiſſe, & errori aut Legis contemtui occaſionem frequentem præbuiſſe. Concedimus enim [illegible] difficiles videamur) inquiſitiones illas eventum tam triſtem, durante Judaiſmo, [illegible] quam habuiſſe: at nobis Chriſtianis, lege Moſaica ſolutis, nihil majorem erga [illegible] reverentiam incutere, aut Legiſlatoris bonitatem & ſapientiam magis commendare poteſt; quam ut legis illius inſtituta e conſilio potius quam imperio divino, & [illegible] Judæi ruditate magis quam Dei propenſione, fluxiſſe cenſeantur.

Quarto, nihilo magis ad ſententiam noſtram labefactandam valet argumentum ultimum. Nam Deus legum multarum rationes aperte quidem non tradit, forte ne earum rationibus in lucem prolatis, leges ipſæ apud populum (obſcura tantum revereri ſolitum) minoris haberentur. Si tamen leges eas attentius introſpiciamus, facile percipiamus, Deum eas ita tradidiſſe, ut, ad inſtar columnæ in Deſerto, lucidæ ſimul & nebuloſæ fuiſſe, & partem ſuam lucidam ſapientibus, nebuloſam idiotis, obvertiſſe videantur. Ut abſolvam paucis: rationes legum earum in obſcuro quidem ita ſunt, [illegible] autem aliquatenus inſpicari, & ca[illegible] pollicere licet; modo conjecturis vagis & nulla ratione ſubnixis non indulgeamus, nec ſacra tractantes, verecundiæ leges egrediamur.

CAP. III.

¶ *Multis docetur, Legum Judaicarum rationes, dignas eſſe, quæ ſedulo inquirantur.*

ERUNT fortaſſe, qui judicium meum hic requirent; quod iis laborem inanem ſimul & importunum ſubiiſſe, & bonas horas in argumento, nil commodi rei literariæ vel eccleſiæ allaturo, conſumpſiſſe videar. Quid enim inquient, nobis Chriſtianis cum Judæorum ceremoniis? quid, in media evangelii luce, nos umbris & typis detines? quid viros ad puerilia mundi rudimenta revocas? quid in agro illo deſudas, ubi fructus quidem vix ullus, operarii autem quamplurimi, e gente Judaica ſimul & Chriſtiana reperiantur? quid tantam curam conſeris, in rem omni cum delectatione tum utilitate vacuam? De horum autem hominum judiciis haud valde nos decet laborare, qui ſtudia tantum, quibus ipſi hoſpites ſunt, contemtu ſtrenue ulciſcuntur. Sed & hujuſmodi ratiocinia, apud viros cordatos, haud multum momenti habitura mihi facile perſuadeo; cum inquiſitio in genuinas legum Moſaicarum cauſas, *dulcedinis, utilitatis, honeſtatis*, & *neceſſitatis* nomine, jure meritoque commendatur.

a Tract. de Synedr. fol. 21. col. 2. b Deut. 17. 17. c 1 Reg. 10. 28.

d Vid. Talmud. ed. [illegible] p. 118.

SECT. I.

Dulcedinis nomine.

PRIMO, inquisitio, in legum Mosaicarum rationem, *dulcedinis nomine*, se merito commendet. Si enim leges Atticæ, Romanæ, aliæque, vetustate & sapientiæ nomine venerabiles, penitius introspectæ, tantam *sapientiæ filiis* dulcedinem afflant, [illegible] est, ut videamus si [illegible] & profanis rebus, leges hasce divinas, nulla voluptate tacti, perlegere vacaremus. Si legentes veterum statuarum characteres tam avidis oculis persequamur, & monumenta vel urbes antiquas reliquias religione quadam tacti contemplemur, si vetera numismata *Cæsaris* aut *Alexandri* vultum referentia tanto pretio redimamus, si gentium aut vicorum antiquarum origines e vetustatis tenebris erutas tanta jucunditate pectoris intelligamus, adeo excordes erimus, ut antiquissimas Hebræorum leges oscitanter prætereamus, easque studia nostra nulla voluptate compensaturas existimemus? Tantam e legum morumque Romanorum historia [illegible] hausit *Budæus*, ut dicere non veritus sit, [a] *antiquitatis Romanæ cognitione nil prius*, [illegible] *quod nobis utilius profuerit*. At multo propius a vero abfuisset, si literas nos prodesse docuisset, nisi prout antiquitatis Judaicæ cognitio, Romanam vetustate æque ac dignitate longe superantis. Nec legum Mosaicarum antiquitas tantum, sed & sapientia recondita, studiosum magnopere delectabit. Nam si leges & ritus illis oculis intentis & purgatis intueamur, facile percipiemus, dogmata quædam naturalia, moralia, & evangelica sub exteriori rerum Mosaicarum cortice sæpe latitare. Si itaque ad Chaldæorum, Ægyptiorum, & aliarum gentium antiquarum, mysteria rimanda, siti pene inexplebili efferamur; si Ægyptiorum obeliscos, & magicas quas gestant animalium formas, variis & sollicitis torqueamus conjecturis, ut sacra quæ premunt mysteria nobis fateri velint; necesse est ut ipsa Dei instituta, mysteriis non raro gravida, longe magis sapiamus, nisi palatum vitiatum habeamus, aut sapientiæ gemmam citius in dogmatum & institutorum ethnicorum sterquilinio, quam legis divinæ thesauro, reperiri posse sentiamus. Si quis ad legis hujus studium bene animatus accesserit, juvabit procul dubio fidei nostræ mysteria per medias rituum Judaicorum umbras alicubi transparentia, & in iis Messiam diu venturum rudioribus quibusdam lineis expressum contemplari. Juvabit etiam ecclesiam in primis quasi cunabulis vagientem intueri, & rationes aut gradus, quibus evangelii lux a primo rituum Mosaicorum crepusculo ad plenum hunc meridiem processit, intellig[illegible]

SECT. II.

De multiplici utilitate.

QUAMVIS autem intimior legum & rituum Judaicorum cognitio, non minorem animo [illegible], quam lumen oculis sanis, voluptatem ferat, non ea sola ratione operam [illegible] [illegible] devovi, ut curiosos oblectarem, & [illegible] pruritum scalperem. Imo vero onus tam molestum nunquam subiissem, nisi opere hoc me ecclesiæ commodo inservire, & utile dulci miscere, posse credidissem. Ne lectorem multis detineam, [illegible] per naturam habet, legum Mosaicarum causas & origines probe cognitas utilitatem multiplicem hominibus allaturas. Cognitio rationum legum Mosaicarum utilis.

Nam primo, hujusmodi cognitio utilis erit, ad leges & ritus Mosaicos a sordidorum contemptu vindicandos. Multi enim olim, hodieque sunt, qui, [illegible] Mosaicæ rationes profundissime ignorantes, ritus ejus tanquam nugarum onera [illegible] sub eo otiosos, contemtui habuerunt, & *Leviticum*, primarium legis codicem, cum fastidio, ne dicam blasphemia, rejecerunt. Hujus rei pulchrum nobis spectaculum faciunt [b] *Principia vetera, quædam hujus professorum librum, caput illorum ceremoniarum contemplatione, propterea quod omnino videatur occupatus relatione sacrificiorum, nihilque dignum theologo sapiens contineat*. Neque hoc reticenda, eodem spectantia, nobilis auctoris illa, [c] *superstitio a deo communis fuit olim, ut non Gentilibus solum sed etiam Judæis, ex quorundam sententia, competeret; quanto plus omnino in eorum legibus ceremonialibus, sive justa sive profa-* 1. Ad leges bonorum contemptu vindicandas.

a Pro[illegible] ad Syll. in præfat. b Comment. in Levit. [illegible] c D. [illegible] de relig. [illegible] c. 14. p. [illegible]

[illegible]

Quartò [illegible] ad adverſarios aliquos (Judæos, Pontificios, [illegible] Proteſtantes) refellendos [illegible] dogmata & [illegible] ignorantia pullularunt.

(1) [illegible]

[illegible]

(2) [illegible]

[illegible]

ſorem inferunt, & argumentis a lege, cultu, tabernaculo, vel pontifice Moſaico petitis, ſe tueri ſtagunt. Hoc nemini occultum eſſe poteſt in Romanenſium ſcriptis vel leviter exercitato.

Si hæc omnia pro tantum & ad populum ludendum dicant aut faciant pontificii, religioſis hujus impoſturæ tandem aliquando pudeat pœniteatque. Si ſerio, & revera putent cultum illum theatricum Deo jam gratum, & Chriſtianos eorum onere nondum liberatos, pudeat viros doctos in media hac literarum luce miſere adeo cæcutire. Multis enim Scripturæ & antiquitatis teſtimoniis manifeſtum feciſſe videor, tantum abfuiſſe, ut Deus cultum ritibus hiſce præſtitum vel Judæis præciperet, quod eum ſolummodo [a] toleraret, donec gens illa in maturam religionis virilis capacitatem adoleſceret. Quid itaque Romanenſes elementis hiſce Judaicis plebeiorum animos a ſolida pietatis curanda jam avocant? cur a [b] *ſimplicitate illa quæ eſt in Chriſto corrumpunt eorum mentes?* Quid turbis & rixis complent omnia, quod oneribus hiſce Judaicis humeros noſtros ſubtrahamus? Quid plenis buccis in hæreticos, ſchiſmaticos, & novatores vociferantur, quia religionem e nonnullis rituum Judaicorum & ethnicorum farragine conſarcinatam hodie profitemur? Cultus enim pontificius, quatenus a reformato diſcrepat, vix quicquam præter mixtum Judaiſmi & ethniciſmi paulo purioris miſturam continet.

Hic forſan regerent pontificii, Romanam eccleſiam ritus illos e Judaiſmo (prout & multos alios e paganiſmo) in Chriſtianiſmi naſcentis exordio, ad lucrifaciendos infirmos, in cultum ſuum recepiſſe. Atque hac in re morem & *exemplum* Apoſtolorum imitata videtur. Obj.

At vero, quid eſt quod, eorum uſu jam ceſſante, ritus hos omnes non abrogarint? quid eſt quod religionem Chriſtianam ſimplicitati ſuæ nativæ nondum reſtituerint? cur ad lucrifaciendos Judæos, ipſam pene religionis Chriſtianæ jacturam faciunt? Apoſtoli quidem nonnulla Moſis inſtituta obſervari [c] voluerunt, quamdiu Judæos in ritibus Moſaicis educatos ad Chriſtum alliciendi ſpes ulla ſupereſſet; poſtquam autem de illorum converſione deſperari jam cœptum, Apoſtoli Moſis leges abrogatas & Chriſtianos in libertatem ſuam aſſerendos eſſe docuerunt. Sol.

(1*) Legum Moſaicarum rationes in apricum proferre multum proderunt ad errantium quorundam Proteſtantium dogmata moreſque redarguendos. Ex iis enim nonnulli, Judæorum ſabbatiſmos docent & [illegible] alii, abſtinentiam a ſanguine & ſuffocato, ſunt & alii, qui Dei (quos ipſi vocant) adverſarios, veluti jure zelotarum, perdendi licentiam inferunt, & alia dogmata e mediis Judæorum lacunis hauſta. Iis autem dogmatis, animos ſuos nunquam addixiſſent, nec eorum gratia non raro turbaſſent omnia, ſi conſtitutionum Moſaicarum rationes perſpectas habuiſſent. Non deſunt alii, qui ritus aliquos minutuli cauſa, ob cultus publici decorum inſtitutos, regnum in partes trahunt, & vulgi animis religionis e rebus peritura metum ſuggerunt: quaſi religio eſſet ſicut numerus, ob levem quamvis additionem, in ſpeciem plane aliam tranſitura. In hujus autem ſchiſmatis ſui patrocinium, ad Moſis legem & exemplum provocant: ille inquiunt, minima quæque ad cultum publicum ſpectantia, curate determinavit, & aſſumentis omnibus humanis, veluti religionis divinitus inſtitutæ dehoneſtamentis interdixit. Sed rationis hujus inertia ſtatim ſe prodet, ſi leges & ritus Moſaicos ad ipſas eorum origines revocemus, & manifeſtum faciamus, populi Iſraelitici Ægypto nuper egreſſi, ſtatum & ingenium poſtulaſſe, ut Moſes ſummam *diligentiam* in ſacris omnibus præſcribendis adhiberet. Hanc tamen Moſis *diligentiam* nunquam in argumentum ducebant Judæi, ne ceremoniarum ſacrarum magiſtri ritus quandoque novos in cultum religioſum inferrent: nam libro quarto multis exemplis docui, Judæos, ritus quidem plurimos [illegible], multos etiam [illegible] originem ducentes, in ſacris ſuis obſervaſſe. & errantes quoſdam Proteſtantes.

SECT. III.

Honeſtatis etiam nomine.

TERTIO: Inquiſitio, in legum tacita ſiſtarum cauſas, honeſta, & viro (etiam Chriſtiano) digna, non immerito cenſetur. Hanc aſſertioni ſuæ conſtabit veritas, ſi leges ipſas ſpectemus, aut earum cauſas: nam. Inquiſitio ſecundo honeſta.

a V. lib. 3. Diſſert. 4. b 2 Cor. 11. 3. c Act. 15. 20. 1 Cor. 10. 25.

1° Uſum quem ex- ſtant.

(1°.) *Leges illæ Deum auctorem habent, & Chriſtum ſcopum & complementum: *tenues umbellæ ſunt, quibus ea nonnunquam myſteria delineantur, quæ nobis palam & aperte intueri datum eſt: certiſſima, temporum antiquorum, & morum tunc obtinentium, monumenta: ruditatis eccleſiæ Judaicæ æternæ documenta & perpetua nobis ad gratitudinem argumenta, quibus majorem libertatis copiam indulſit Deus, cultum etiam magis ingenuum & liberalem: *eccleſiam, ſi forte ruinæ collapſam, in ſtatum priſtinum reſtituendi rationes & exemplaria conſultiſſima: *ſunt etiam legum omnium ſcriptarum antiquiſſimæ, cum gentes omnes, aut moribus ἀγράφοις, aut arbitrariis regum imperiis, antea regerentur: *Quin & e legibus illis, utpote tam vetuſtis, penitus intellectis, multum lucis idololatriæ veteris origini & naturæ, multis etiam in hiſtoria, philologia, & chronologia ſecretis & obſcuris affulgeret.

2. eorum utilis.

(2°.) Hinc etiam inquiſitioni præſenti ſua laus & honeſtas conſtet, quod harum legum rationes, non e trivio petitæ eſſent, ſed conſultæ admodum, h. e. œconomiæ veteris ingenio, gentis Iſraeliticæ ruditati, & ſeculi Moſaici conſuetudini convenientes.

Cum itaque leges illæ Deo principium debeant, cum etiam ſummo cum conſilio traderentur, vix a latebris tempero, quoties in memoriam revoco ſcriptores illos quamplurimos, qui eas tam ſupine tractarint, aut vix primam earum cuticem ſtringentes præterierint. Nam certe, ſacro ſancta Dei inſtituta eo apud nos loco eſſe debent, ut ea ſtudio ſaltem & indagine noſtra digna judicemus. Nec minus hac nota cenſoria dignos arbitror, qui præter eorum *ſenſum* cauſas nugaces & eorum majeſtate prorſus indignas excogitarunt. Si quando legibus illis explicandis impenderunt operam, ſtatim vapulat eorum cerebrum, ut allegorias quaſdam puſillas, *myſteriorum* nomine decoratas, cudant; quaſi legem Moſaicam pro cote tantum ingenii datam exiſtimarent. Et profecto, ſæpius admiratus ſum, tot auctores, cætera doctos & acutos, tot allegorias, nulla certa ratione vel ſolido Scripturæ fundo nixas, lectoribus ſuis, tanquam legum earum ſcopum & mentem, obtrudere potuiſſe: quaſi ſummus legiſlator Moſem in monte per dies quadraginta detinuiſſet, eique ſpiritum dictatorem conceſſiſſet, ut leges daret ob rationes leves, incertas, & ex lectoris ingenio ſitas.

Sed ne longius aberret ſermo: ex hac ſeri eorum incuria factum eſt, quod Chriſtiani longe plurimi in legum earum ſuperficie tantum hæreant, inſtituta Moſaica tanquam tricas ſolummodo ſanctiores negligant, & non minus *Moſis* obſcuritate, quam Iſraelitæ veteres illius ſplendore, offendantur. Moſes quidem in eccleſiis noſtris quotidie legitur; ſed de legibus ejus id unum plerique intelligunt, eas nempe myſteria & ſenſa quædam ſecretiora, conjecturæ ſagacis clave reſeranda continere. Atque inde venit, quod multi legem Moſaicam, pluſquam ſcripturam reliquam, ad abſurda quævis dogmata patrocinanda torqueant, & ſuo ex ſenſu Dei verbum, prout ethnici Dei formam ſingant formentque. Malo huic nulla ratione felicius occurramus, quam ſi genuinas legis Moſaicæ cauſas & radices aperire ſtudeamus. Huic autem ſtudio, eo libentius animos adjungamus, quod eo vix ullum honeſtius, aut homine Chriſtiano & literato dignius inveniri poſſit.

SECT. IV.

Ex novitatis aut varietatis.

Argumentum ſuum, novum, arduum.

CUM inquiſitio in legum rituumque Moſaicorum rationes tot nominibus haud immerito commendetur, quod *Scaliger de emendatione temporum* dixit, de opere præſenti uſurpare licet; [a] *eſt equidem argumenti nobilis atque ardui, quod antiquitas tractare* debuit, *non in hoc ſeculum differre.* Nam ratio legum Moſaicarum res eſt, cum per ſe ad cognoſcendum præclara, tum ad ſacros libros intelligendos opportuna: eſt tamen argumentum, quod pro dignitate & momento ſuo, a nemine hactenus tractatum reperi. Religionis Chriſtianæ ratio, argumentum tritiſſimum eſt, quod multorum calamos occupatos tenuit: at religionis Judaicæ ratio, meſſis pene integra eſt, & vix ullius [Judæi vel Chriſtiani] ſalce tacta.

Quod a Judæis pro merito tractatum.

Judæi quidem, in legis verbis explicandis, ſenſibus arcanis indagandis, & ritibus ibi præceptis obſervandis, ſatis curioſos, religioſos, ne dicam ſuperſtitioſos, ſe præbuerunt. At legis Moſaicæ ratio, ager ille eſt, in quo ſolus (quod ſciam) *Maimonides* e ſynagogæ doctoribus, ita laboravit, ut *operarii* titulum mereatur; qui tamen ſe

a In Epiſt. dedic.

in

In eo operatum eſt, ut ſucceſſores, meſſem potius quam [illegible], [illegible], reliquiſſe videntur. Magiſtri Judaici qui *Maimonidem* præceſſerunt, ad legum Moſaicarum rationes non attenderunt, vel rationes quaſdam [illegible] & cum earum natura minime cohærentes, aſſignare [illegible]. Hoc a me non temere dictum percipiet, quiſquis ad legum earum rationes, apud *Joſephum Flavium*, *Jonathanem*, Talmudiſtas, alios, paſſim obvias, adverterit animum. Fieri autem non potuit, quin Judæi veteres a genuina legis ſuæ ratione turpiter aberrarent, cum eam perpetuo duraturam crederent, & [illegible] literatura humaniori [illegible] modo [illegible] & [illegible].

Judæis [illegible] jure mirari quis [illegible] e Chriſtianis neminem in hoc genere lucubrationis hactenus elaboraſſe, cum [illegible] ex iis plurimos magno atque excellenti ingenio fuiſſe, literatura [illegible] & [illegible] illuſtrandæ ſtudio inflammatos, cum etiam appareat plurimum [illegible], [illegible] probe cognitis, [illegible] Scripturæ [illegible]. Quantum autem commodi [illegible] percipi, provinciæ hujus [illegible], [illegible] paucos [illegible] ab ea [illegible] retardavit hactenus. [illegible] mea [illegible] *[illegible] legum Moſaicarum [illegible], ſenſum [illegible], atque [illegible] infinitis [illegible] conferre, ſed [illegible] magnitudo [illegible], ut [illegible] perducere ad [illegible] poterimus.* [illegible] *ſacrorum [illegible] commentariorum perſcribere* ſtatuiſſe. Sed [illegible] eſt [illegible] *magnitudinem* [illegible], [illegible] temporis [illegible]. Alterum [illegible], [illegible] cauſis [illegible] quædam [illegible] veterum conatus in allegoriis [illegible] eliciendis [illegible], & opinionem illi [illegible], tum eſt de myſteriis in quovis pene Legis apice [illegible].

Sed ad præſens [illegible] attinet, curioſe quærere, cafu an conſilio factum ſit, quod Judæi ſimul & Chriſtiani a legum earum cauſis indagandis hactenus abſtinuerint. Abunde conſtat neminem adhuc [illegible] deſtinato conſilio ſuſcepiſſe. Nonnulli quidem, in [illegible] illuſtrandis, alii in [illegible] e [illegible] & originibus [illegible], deſudarunt: hoc autem argumentum tam [illegible] tractatum, quam [illegible] & [illegible], [illegible] indagine ſua dignas [illegible]. Ut [illegible] materiam [illegible] majorem, tractandam [illegible] religionis [illegible], quam [illegible] & [illegible] & antiquas [illegible] tenebris [illegible] relinquere, [illegible] contumeliis vel [illegible] legoriis in æternum [illegible]. Quis ferat, tot ſcriptorum laborem & induſtriam pene omnem, in Ægyptiorum, Græcorum, Romanorum, ritibus & legibus in lucem proferendis deſudaſſe; religioſos autem Hebræorum ritus inerti oblivione ſepeliri, & ipſius Dei legum, voluptatis inexhauſtæ fontes, vix ſummis doctorum labiis delibari?

CAP. IV.

Occurritur nonnullorum præjudiciis.

QUAMVIS e jam dictis quivis intelligat, legis Moſaicæ rationes dignas eſſe, in quibus inveſtigandis omnes ingenii & induſtriæ nervos intendamus, facile prævideo nonnullos operam & ſtudium huic argumento impenſum minus habituros, niſi [illegible] eorum [illegible].

Præjudicia [illegible]. Nam primo, nonnullos [illegible] du[illegible], [illegible] (vel levius oculis inſpectis) [illegible], quod [illegible] meorum, tanti ponderis argumentum ſuſtinere. Dicent forte, ſpem nullam aut perquam exiguam eſſe, ut [illegible] ritus longa vetuſtate pene [illegible] atque [illegible], in lucem revocarem; aut legum earum fontes detegerem, qui Judæorum & Chriſtianorum [illegible] omnium [illegible] & diligentiam hactenus effugerunt. Unde enim [illegible] tantum [illegible] aliquid aſſequerer? Certe non a *Judæis*, [illegible] apices [illegible] & literas in numerato habent, at legum ſuarum rationes genuinas non norunt, non curant, ſed nec poſſibile eſt ut unquam intelligant, qui, in legum earum explicatione verſati, omnem a ſcri-

a *Prolegom. in [illegible]* b *[illegible]*

ptoribus

ſtam ingerere, videatur. Nam multa Judæorum ſcripta, pene tota, verſantur in legum Moſaicarum rationibus aſſignandis: e Chriſtianis etiam nonnulli, in hoc argumento, non vulgari cum laude laborarunt: adeo ut, in hoc uberi dicendi campo, meſſis potius operario, quam operarius meſſi, defuiſſe cenſeatur.

At & hoc præjudicium *non habet pedes*, quod a Judæis de mendacio dici ſolet: nam *Judæos* quod attinet, in legis intellectu, veteri ſacrorum uſu, & ſenſu cabbaliſtico, perveſtigando, multo cum acumine verſantur quidem: at ſi demas *Maimonidem*, ejusque ſectatores, vix ulli legum aut rituum Moſaicorum rationem ſolidam & ex antiquitate depromptam reddiderunt. Fruſtra erit, qui gemmam illam in ſcriptorum Rabbinicorum ſterquilinio ſtudet invenire. Quid enim expectandum a gente, tot infortuniis vexata, tot auctorum ſuorum jacturam paſſa, artium & hiſtoricorum ethnicorum adminiculis plerumque deſtituta, opinionis de legis Moſaicæ perpetuitate tam fervide ſtudioſa, & rituum legalium cauſas tacere, vel ſola ingenii ſagacitate venari, ſolita? Neque hoc argumentum felicioribus auſpiciis a *Chriſtianis* tractatum invenie-mus: nam eorum nonnulli, legis aut ritus alicujus rationem reddituri, ſtatim Rabbinos conſulunt, & eorum ſententia prolata, ita ſe parant, quaſi nullam ipſi rationem de cætero quærendam exiſtimarent. Alii, Judæorum leges datas aſſerunt, ad res ethicas, phyſicas, aut evangelicas tantum adumbrandas: unde venit, quod Moſes in tot rerum ſpecies transformetur, & Legis vis & intellectus in quemlibet ſenſum & opinionem non raro transferatur. Ne nimius ſim: interpretes plerique, legum Moſaicarum cauſas tam frivolas, arbitrarias, & a legum earum majeſtate alienas, afferunt, ut eas exponant quidem, ſed atheorum ſannis & cavillis. Romanos antiquos ea religio tenuit, ut leves & nugaces rituum ſacrorum cauſas in vulgus edi minime paterentur; ne conſultiſſima numinis inſtituta ridicula viderentur. Nam libros memorat * *Aurelius Victor* a Terentio quodam exaratos; *qui libri*, inquit, *quia leves quaſdam ſacrorum cauſas continebant, ex auctoritate patrum cremati ſunt*. Et ſane, legis & religionis honori maxime conſultum eſſet, ſi libri, rituum ſacrorum cauſas leves & nulla ratione ſuffultas continentes, in ignem potius quam lucem mitterentur. Sed nolo diutius ungues meos in hoc ulcere detinere.

Hæc ea ſunt, quæ in univerſum præmittenda cenſui, ut lector ad ſequentia pede minus offenſo progrediatur.

* L. de vir. illuſtr. p. 11.

LIBER PRIMUS,

In quo fuſe agitur

DE

RATIONIBUS LEGUM JUDAICARUM GENERALIBUS,

Cui etiam ad calcem adduntur

DISSERTATIONES DUÆ,

DE

THEOCRATIA JUDAICA

UNA,

DE

LEGE USURAM PROHIBENTE

ALTERA.

Ὥσπερ τῆς μὲν σελήνης καλῆς οὔσης, τοῦ δὲ ἡλίου κρείττονος, εἷς ἐστιν ὁ δημιουργός· οὕτω καὶ παλαιᾶς καὶ καινῆς διαθήκης εἷς νομοθέτης, ὁ σοφῶς, — καὶ καταλλήλως τοῖς καιροῖς νομοθετήσας.

ID EST

Quemadmodum & pulchræ lunæ, & pulchrioris ſolis, unus idemque *effector eſt; eodem modo & veteris & novi Teſtamenti unus* atque idem eſt *legiſlator, qui ſapienter, & ad tempora accommodate, leges tulit.*

Iſidor. Peluſiot. lib. 2. epiſt. 133.

LIBER PRIMUS.

IN quo fuſe agitur

DE GENERALIBUS

Legum & rituum Judaicorum cauſis.

CAP. I.

PRIMARIAM *legis ritualis rationem aut ſcopum fuiſſe idololatriæ Iſraeliticæ abolitionem.*

IN prolegomenis id operam dedi, ut leges Moſaicas non ſine ratione, quanquam mutabili & temporaria, datas evincerem; & rationem illam multis nominibus dignam eſſe, ut in ea perveſtiganda lector ſedulam operam ſtudiumque collocaret.

Ut autem ſententia hæc eo firmiore ſtet pede, & lectorem argumenti tam obſcuri ſtudioſum auxilio aliquali proſequar; mihi probandum jam ſumo, Deum leges & ritus Moſaicos, ob rationem duplicem, *primariam* & *ſecundariam*, inſtituiſſe. Ratio legis *primaria* erat, ut lex ea medium eſſet ordinarium, quo Deus ad idololatriam abolendam, & Iſraelitas in ipſius fide cultuque retinendos, uteretur. *Secundaria* erat, ut legis iſtius ritus & inſtituta rerum altiorum σκιαγραφίαν quandam exhiberent, & rebus quibuſdam evangelicis & officiis moralibus, tanquam in typo vel imagine repræſentandis, inſervirent.

Deum eo quo dixi conſilio legem ritualem tradidiſſe, duplici teſtimonio ratum firmumque faciam. Nam primo, cauſam utramque verbis hiſce complexus eſt [a] *Steuchus Eugubinus: intelligimus omnia fere, quæ in Levitico ad cultum divinum exhibendum præcepta fuiſſent, majorum rerum quaſi typum eſſe, & non eſſe ſimpliciter & ſecundum corticem intelligenda.* hanc cauſam Legis *ſecundariam* nuncupavi. Hiſce continuo ſubjungit; *pleraque etiam inſtituit Deus, ut ritus antiquorum transferrentur in cultum divinum, aut etiam penitus extinguerentur.* Hoc eſt, ut hoc vel illo modo, idololatria radicitus evelleretur, quibus cauſam quam dixi *primariam* aſtruit. Teſtis mei ſecundi vice fungatur *Grotius*, hoc teſtimonio ſententiam noſtram cohoneſtans. [b] *Ritus Judaici ſuam quidem habuerunt utilitatem ad avertendum populum ab extraneo cultu, ſimulque ad præparandos animos ad majora.* Et [c] alibi *legem illam ritualem*, inquit ille, *nihil in ſe habentem aut boni aut mali, ſed in hoc repertam, primum ut iſtis ritibus onerata plebs rituum amans, eo minus cauſæ haberet ſequendi ritus idololatricos; deinde ut ſub illis figuris res intelligerent majores.*

Ad id quod prius dicere cœperam, jam revertendum eſt. Quo legis iſtius rationi quam *primariam* dixi, ſua conſtet veritas, hæc duo mihi incumbunt probanda:

Primo Iſraelitas, in Ægypto, & Ægypto recens egreſſos, gentem fuiſſe idolis & moribus Ægyptiis addictiſſimam.

Secundo: legem ritualem ad idololatriam, Ægyptiam inprimis, inhibendam & abolendam, primario fuiſſe promulgatam.

a Comment. in Num. 6. b Annot. ad 1 Joan. 4. 21. c Annot. in Ep. ad Epheſ. 2. 10.

SECT. I.

[illegible]

ISRAELITAS [illegible]

[illegible]

SECT. I. ejus ceremoniis aſſueti eſſent in Ægypto, & in deſerto vitulum (quod [a] [illegible] habet) [illegible] [illegible]? [b] [illegible] equidem Aaronem [illegible] illam formæ vitulinæ [illegible] [illegible] ut [illegible] accederet ad figuram cherubi quæ [illegible] [illegible] erat [illegible] Aaroni & [illegible] [illegible] probat. Hoc autem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] non [illegible]: nam cherubi (quod [c] alibi docemus) figura [illegible] [illegible] & a forma mere vitulina longiſſime recedere. Deinde, [d] *[illegible], Aaronem, Nadab & Abihu* Deum Iſraelis vidiſſe, & *[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], aut [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] eſt*, [illegible] legitur. Imo Deus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] tempore [illegible]. Hoc [illegible] argumentum [illegible] *[illegible] verba [illegible], Ægypto [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] eſt.*

[illegible] Quanquam [illegible] [illegible] [illegible] cultus, ſuperſtitionem in Ægypto hauſtæ exemplum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], quoniam tamen nonnulli e doctis [illegible] [illegible] ſentiunt, aliud exemplum in medium [illegible] [illegible], [illegible] ullam dubitationi locum relicturum. [illegible] autem *Amos* [illegible] propheta de populi moribus in deſerto loquens, [e] inquit, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] textum reddit exemplar [f] [illegible], [g] quod [illegible] [illegible] eſt, quod [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Nam gentes antiquæ [illegible] [illegible] cultum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] continentur, vel [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] circumferebant; vel ſidera [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in ſidera [illegible] [illegible], vel [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible], quibus [illegible] cultum [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] autem *Amos* locus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] argumentum ad probandum [illegible] idololatriæ [illegible] in Ægypto, [illegible]: nam (1°) [illegible] [illegible] [illegible] *Remphan* [illegible] [illegible] [illegible], qui [illegible] [illegible] [illegible], nomen [illegible] ab Ægyptiis: [h] *Rempha* [illegible] [illegible] Ægyptii [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] vero [illegible] LXX [illegible] prophetæ (*Chijun*) [illegible] [illegible] [illegible] quas, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible]. (2°) Hic [illegible] [illegible] [illegible] in [illegible] deſerto [illegible] [illegible] Ægypto [illegible] [illegible]. Nam ad [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] *[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Moloch & Chijun* &c. [illegible] itaque [illegible] cultum [illegible] Ægyptum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] antiquum [illegible], & ſuperſtitionem [illegible] in Ægypto hauſiſſe [illegible].

[illegible] Hic [illegible] [illegible] non [illegible], quod *Moloch* & *Chijun* apud [illegible] quidem [illegible] [illegible], quos Iſraelitæ [illegible] [illegible] in deſerto coluiſſent, cum Moſes [illegible] vitulum a populo cultum referat, de *Chijun* autem & *Remphan* ne verbum habeat. Cum itaque Moſes [illegible] [illegible] in deſerto referens, nullam [illegible] [illegible] [illegible] faciat, haud [illegible] eſt credere, [illegible] illum hunc etiam cultum idololatricum ad [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] R[illegible] [illegible] ad [illegible] eſſe, quod [illegible] [illegible] [illegible] in hiſtoria Moſis, in hac *Amos* prophetia *Remphan* & [illegible] cultum [illegible] [illegible]. Neque eſt quod [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], cum [i] *S. [illegible]* [illegible] modo [illegible] [illegible] adaptaverit: nam [illegible] [illegible] verbis [illegible] prophetæ *[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], & [illegible] [illegible] [illegible]*: [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quod [illegible] [illegible] [illegible] eſſe [illegible] eſt. Hic [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]: hanc autem culpam libro [illegible] [illegible], ubi de his *Amos* verbis ex profeſſo dicturus ſum.

a [illegible] b [illegible] c [illegible] d [illegible] e [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] f [illegible] g [illegible] h [illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

SECT. I

[illegible]

SECT. II.

& animum mutarent, & non minus Ægypti religionem quam ſervitutem abdicarent.

[illegible] e ſcriptura pateat, Iſraelitas, cum in Ægypto verſarentur, mores ſuperſtitioſos in Ægypto natos imbibiſſe. [illegible] tantum, brevitati ſtudens, in medium proferam. [illegible] Moſis [illegible] ad fores tabernaculi gatervatim [illegible] originem Ægyp[illegible] habere [illegible]. Huic mori fidem aſtruunt [illegible] verba, *Exod.* 38. 8. *[illegible] turmatim [illegible] ad oſtium tabernaculi [illegible] bant.* [illegible] *Israelitæ cum verſarentur in Ægypto,* [illegible] *aſtra, illa* [illegible] *Iſraelitica* [illegible] *tabernaculi* [illegible] magis [illegible] hæc mulebria [illegible] Hebræorum, [illegible] omnes de-[illegible], cum [illegible] cultui vacarent [illegible] æmulatione principia [illegible]. Nam Iſraelitas, [illegible] & omnes [illegible] non difficile intelligendum eſt. [illegible] *Moſes primum quod* [illegible] *Aaron* [illegible] *ad infamiam* [illegible]. [illegible] tellecta [illegible] grege [illegible] at [illegible] verſes ex [illegible] rent, [illegible] præſentis argumenti [illegible] pateretur.

SECT. II.

Legem ceremonialem traditam fuiſſe in remedium idololatriæ, cumprimis Ægyptiacæ.

[illegible] SATIS e jam [illegible] eſt Iſraelitas in Ægypto viventes lethalem ſuperſti[illegible] [illegible] morum [illegible] mandatis & [illegible] Nec minus [illegible] cum in deſertis oberrarent [illegible] quam [illegible] ne ex Ægypto [illegible] & [illegible] [illegible].

[illegible] Cum itaque [illegible] Dei autem eſt [illegible] & quæ [illegible] majora viderentur [illegible] *tempo-rum* [illegible] *ad* [illegible] Inter [illegible] media ad [illegible] efficacis [illegible] lege ceremoniali [illegible] etiam extant. [illegible] & [illegible]

[illegible] eſt [illegible] e variis ſcripturæ locis [illegible] ſtum [illegible] præbet [illegible] caput [illegible] illam, [illegible] Poſt [illegible] mi-nas & [illegible] & [illegible] retine-rent [illegible] *quare* [illegible] *non bona* [illegible] in [illegible] leges [illegible] datas, & [illegible] autem [illegible] & [illegible] & [illegible] perpetuo [illegible] tandem leges alias [illegible] ſua [illegible] natura *non bonas*, ſed quæ populum [illegible] & omnem ad Ægypti mores redeundi libertatem [illegible].

a Commentar. in Exod. [illegible] b Exod. [illegible] c V. [illegible] cap. 16. d [illegible] e [illegible] Chryſoſt. [illegible] T. 3. p. 322.
f [illegible]

[illegible]

Sect. 2. [illegible] & ſubjecto, legem illam violari non debuiſſe. Hoc Theodoretus olim [illegible] ... *Deus* [illegible] ... Nam Elias [illegible] ... in Carmelo [illegible] ... David [illegible] ... Hezekiah, licet ad legis præ-ſcriptum [illegible] ... [illegible] ... legem non [illegible] ... [illegible] ... ad pœnitentiam [illegible].

[illegible] (2.) Nulla [illegible] ratio occurrit, cur Deus tot legibus & ritibus [illegible] populum Judaicum [illegible] ... [illegible] ... [illegible] ... Judæis, [illegible].

[illegible] (3.) [illegible] ... Antiquis mundi [illegible] ... [illegible] ... [illegible] ... Non enim opus erat [illegible] ... [illegible] ... in Ægypto [illegible] ... [illegible] ... Deus [illegible].

[illegible] (4.) [illegible] Iſraelitis data ſunt, cum [illegible] moribus Ægyptiis [illegible] ... Conſtat enim Deum [illegible] ... [illegible] ... Ægyptiis [illegible] ... ad *Hebr.* [illegible] ... S. *Hieronymus* [illegible] ... [illegible] ... Theophylactus [illegible] ... [illegible] ... legem non eſſe [illegible] ... [illegible].

[illegible]

[illegible]

Sect. 1. *Moreh*, &c. *Universi Deus, cum, ad everſionem erroris polytheiſmi* [vel idololatriæ] *& illuminationem eorum qui in tenebris erant, legem dediſſet miniſterio Moſis*, &c.

a Judæorum. Patrum ſententiam probat *Maimonides*, quo nihil ſanius doctiuſve novit Hebræorum ſcholi: nam de legis ceremonialis ratione ſic mente ſui ſenſum explicat: ᵃ *notis ex pluribus Scripturæ locis, quod prima legis noſtræ intentio ſit idololatriam tollere, memoriam illius, & omnium rerum quæ illi adhærent, aut hominibus ad illam vel minimam occaſionem præbent, delere*. Et poſt pauca, *manifeſtum*, inquit, *habent utilitatem omnia legis præcepta & interdicta, idololatriam & quicquid illi adhæret ad eam pertinet aut pertinet, prohibentia*. Eodem redit, quod ᵇ alibi aſſerit, מצות ע״ז שקולה כנגד כלן. *Præceptum de cultu extraneo, ſeu idololatria, eſt inſtar præceptorum omnium, &* והוא העיקר שהכל תלוי בו *fundamentum eſt quo cætera innituntur præcepta univerſa*. In hunc ſcopum, idololatriæ ſcilicet abolitionem, totam legem præcipue collimaſſe, docuerunt etiam antiqui Judæorum magiſtri, in quorum ſcitis dictis numeratur, ᶜ *quicunque* ᵈ *confitetur idololatriam, habetur pro eo ac ſi totam legem abnegaſſet; & quicunque abnegat idololatriam, pro eo ac ſi totam legem confeſſus eſſet*.

CAP. II.

Obiter oſtenditur, decalogum aut legem moralem idololatriæ præcavendæ & tradicandæ ſerviſſe.

Qui ſcil. decalogus inſerviebat. NON ſemel a me dictum eſt, Iſraelitas, Ægyptum incolentes idololatriæ Ægyptiacæ peſte peſſime laboraſſe; & Deum legem ceremonialem eo præcipue conſilio ſtatuiſſe, ut ei morbo remedium adhiberet, & populum ſanctum ad mores & ingenia ſaniora revocaret. Ut autem aſſertionis hujuſce veritas eo magis extra dubium ſtatuatur, erit e re præſenti, de ratione decalogi nonnulla prælibare, & obiter oſtendere Deum legem etiam moralem tradidiſſe, ut idololatriam profligaret; & Ægypti mores cum ea conjunctiſſimos animis & regionibus Hebræorum exterminaret. Ut res hæc eo ſolidius aſtruatur, mecum ſtatui, de Tabulæ & ſecundæ mandatis, eorum etiam ſcopo & affinitate, diſquiſitionem breviuſculam inſtituere.

Hanc provinciam eo libentius meam facio, quod auctores plerique, licet ex inſtituto de decalogo diſſerentes, eam intactam prætermittant. Theologi nempe plerique omnes ea opinione fuiſſe videntur, Deum decalogum tradidiſſe, ut eſſet vitæ morum que norma generalis, & ſummula quædam ad quam præcepta quævis alia, lege vel evangelio comprehenſa, revocari poſſent. Hinc laborat eorum *plurimus*, ut mandatis illis omnibus ſenſus tam ample latéque diffuſos aſſignetur, ut officia omnia Deum aut proximum ſpectantia in iis contineri cenſeantur. Nemini vero rem ex ratione æſtimanti veriſimile videri poteſt, decalogum ideo ſolummodo ſancitum fuiſſe, ut in ſe uno, tanquam compendio quodam, alias omnes pentateuchi leges complecteretur, cum inſignia illa legis mandata, *Dominum Deum tuum diliges ex toto corde, & proximum tuum amabis ſicut teipſum*, in decalogo reperiri nequeant, niſi mandata quædam ad ſenſum ab ipſis eorum verbis alienum obtorto quaſi collo trahantur, & interpretationi arbitrariæ ſubjiciantur.

Ni multum fallor, quantum mihi percipere datum eſt, ſcopus decalogi præcipuus erat, ut idololatriam ejuſque fructus effectus conjunctiſſimos, extirparet, & ut aliis legibus cognatis in pentateucho contentis virtutem & auctoritatem conciliaret. Quis enim ſibi perſuadere poteſt, Deum illa decem mandata, nulla cognatione conjuncta, in unum quaſi faſcem decalogi compingere voluiſſe, niſi quod omnia in eo fine & ſcopo convenirent, ut ſcilicet idololatriam ejuſque primarios effectus e rebus ejiceret & penitus aboleret. Aſſertionis hujuſce veritas paulo clarior evadet, ſi Tabulæ utriuſque præcepta ſigillatim exponendis & examinandis nonnihil immoremur.

a Mor. Neb. P. 3. c. 29. b Maim. Avod. Zar. c. 2. §. 7. c Seld. de jur. nat. & gent. l. 2. c. 1. p. 136.

d [illegible]

SECT. I.

Sect. I.

Sect. I.

non minus ſapientiae quam potentiae haberetur, [illegible] Ægypti [illegible] Deo viſum eſt mandatum ſecundum tradere, quod, tanquam [illegible], ad pellendam illam Ægyptiacam [illegible], inſerviret.

[illegible] Deum duo prima mandata Iſraelitis impoſuiſſe, ut obſtaculum eſſent quo minus ad idololatriam [illegible], & opprobrium illud Ægypti [illegible] ſemper adhaereret.

Mandatum tertium.

Mandatum tertium proximo diſcutiendum eſt, ejuſque mens & ſenſus primo, deinde [illegible] inveſtiganda.

[illegible]

damnare & inhibere. Mandatum [illegible] de [illegible] nomine ſerendo loquens [illegible]

[illegible]

[illegible]

cito: inanimatis enim idolis confidentes male jurantes lædi non expectant. Ingenii hujuſ- Sect. II
ce perfidi, [a] Antiochus junior cum principibus; [b] Nicanor etiam & commilitones ſui[c], gentiles ab Apoſtolo memorati, [illegible] exempla [illegible] prebuere. Probant inſuper teſtimonia in ſcriptis [illegible] periuria ([illegible] cum commodo ſuo conjuncta) [illegible]. Brevitati [illegible] Ovidium teſtem advoco, qui [illegible] inducit [illegible] Mercurii [illegible], ut ei, magno ſuo emolumento, pejerare liceat.

Ab me [illegible], inquit
[illegible]
Sive [illegible]
[illegible]
Sive Deus [illegible]
[illegible]
Et [illegible]
[illegible]
Da [illegible]
[illegible]

QUINTO: [illegible] mandatum tertium [illegible]

[illegible]

[illegible] Si quid [illegible] & [illegible] ſine quibus [illegible] ſunt [illegible] ſacrilege [illegible].

Ex [illegible], luculenter [illegible] eſt. Deum mandatum tertium, [illegible] primum & ſecundum, [illegible] & exterminandam [illegible].

D[illegible] mandatum quartum tabulæ primæ [illegible], [illegible] nempe ſabbati [illegible]. Opera [illegible] etiam, non [illegible] tabula [illegible], ne idolo[illegible] ex animis & [illegible] profligaret. Nemo [illegible] ad idol[illegible] ex [illegible] exterminand[illegible] [illegible] cælum & terram, [illegible] & alia quævis [illegible] pridem [illegible] pro Diis [illegible] obſervare [l] *Philo*, [illegible]
Nullus creatus [illegible], *ſine qua non eſt numen*. [illegible] & [illegible] prout Arcam & Dagonem, [illegible]; & [illegible] idololatriam, vel [illegible] latriam Margin: Mandatum quartum.

a 1 Mac. 6. 62. b 2 Mac. 15. 10. c Rom. 1. 31. [illegible]
e [illegible] LXX [illegible] f [illegible] de [illegible] p. 98. g [illegible] 18. 21
h [illegible] i [illegible] 8. 14. k [illegible] 12. 4. l Lib. de Charit. p. 699. [illegible] LXX [illegible] [illegible] 73.

SECT. II. ſabbati fidem cultumque ſemper profligaſſe. Pauca hæc, tanquam primitias quaſdam hujus argumenti, lectori tradimus in præſenti; ei meſſem integram poſt paginas aliquot exhibituri.

SECT. II.

De mandatis Tabula ſecunda contentis, & eorum ſcopo vel intentione principali.

UT huic parti Decalogi lucem eo pleniorem afferam, opus eſt ut quæſtionibus hiſce tribus ſatisfaciam.

PRIMO: cur Deus in tabula ſecunda ſex præcepta, non plura, contineri voluit.

SECUNDO: cur curatum eſt, ut tabula ſecunda ſex ea præcepta, & non alia, complecteretur.

TERTIO: cur tabulæ primæ & ſecundæ mandata tam arcte jungebantur, cum nullam inter ſe [illegible] agnoſcant, nec ulla inter ea materiæ vel naturæ ſimilitudo intercedat.

Quare Deus in Tabula ... PRIMO: ſermo meus a quæſtione prima inchoandus eſt, *cur nempe Deus in tabula ſecunda ſex præcepta, non plura, contineri voluit?* Nil cauſæ eſt cur tenor lectoris multum vapulet, ut hujus inſtituti rationem aſſequatur; ſex enim tabulæ ſecundæ, una cum præceptis tabulæ primæ propriis, numerum denarium complent: Deus autem non ex defectu materiæ, ſed certo conſilio, leges in monte *Sinai* promulgandas intra numeri hujus ſui fines coercere voluit. Hoc a *Moſe* licet intelligere: cum enim decem mandata recitaverat, *hæc*[a] inquit, *verba locutus eſt Dominus ad omnem multitudinem veſtram in monte... & nihil amplius addidit.* Hæc autem verba ſatis clare denotant, Deum, cum decem mandata traderet, a legibus aliis condendis conſulto temperaſſe; & ne numerum denarium excederet, *nihil amplius addidiſſe.* Rei hujuſce conſideratio admirationem haud exiguam *Philoni* concitavit: nam de mandatis agens, in quibus, [b] inquit, *illud mirandum occurrit* ante omnia, *quod abſolvantur numero denario.* Lectori paulo candidiori non videbor cum ſacris ludere, ſi dixero Deum ob rationes ſequentes mandata *numero denario abſolviſſe.*

(1°.) ISTE numerus alios omnes perfectione & capacitate longe ſuperavit. In eo ſcilicet omnes numerorum diverſitates, omnes [illegible] continentur, omnes etiam figuræ Geometricæ quæ ad numeros referuntur. Hoc [c] *Philo Judæus*, [d] *Petrus Bungus*, alii, fuſe & ex profeſſo docuerunt. Hiſce conjungam Martiani Capellæ teſtimonium: [e] *decas vero ultra omnes habenda, quæ omnes numeros diverſa virtutes ac perfectionis intra ſe habet.* Inde [f] Philo ſuſpicatur, eos qui primi nomina impoſuere, [illegible] nuncupaſſe, [illegible] *quod omnia numerorum genera, & rationum arithmeticarum capiat & comprehendat.* Cum itaque numerus iſte numeros alios perfectione & capacitate vinceret, conſentaneum erat ut Deus leges ejus ad numerum tam inſignem & capacem adaptaret, cum præſertim numerus ille ſymbolum eſſe poſſet perfectionis & capacitatis in Decalogo, qui multas alias leges in ſe uno comprehendit. Cum hiſce bene conveniunt Philonis illa: [g] [illegible] *Illud quoque ſciendum, decem hæc præcepta ſummarium eſſe legum ſpeciatim proditarum in toto legiſlatoris ſacro volumine.* Hanc perfectionem & capacitatem Decalogi Pſalmiſta videtur ob oculos habuiſſe, cum dixit, [h] *perfectionis omnis vidi finem, ſed mandatum tuum latum valde.*

(2°.) DECAS, apud omnes fere gentes, numerus maxime celebris, & uſu receptus, ab antiquo fuiſſe cenſetur. Hoc innuere videntur ea verba Prophetæ: [i] *in diebus illis apprehendent decem homines, ex omnibus linguis gentium, fimbriam viri Judæi, dicentes, ibimus vobiſcum* &c. Sed ſi Propheta tacuiſſet, hujus numeri celebritas e gentium moribus abunde ſatis innoteſceret. Numerus enim decimus gentibus ferme cunctis numerandi finis eſt; cum enim ad decem pervenerint progrediendi finem facere ſolent, & numeros deinceps tantum iterare vel componere: numeros nempe qui ſequuntur,

a Deut. 5. 22. b Lib. de Decalog. p. 746. c Ubi ſupr. d De myſter. Numer. X. e V. Grot. ad Eccleſ. 10. 2. f Ubi ſupr. p. 747. g Ubi ſupr. p. 765. h Pſal. 119. 96. i Zach. 8. 23.

vel

vel numerum denarium repetere, ut undecim, duodecim, tredecim; vel e denariis Sect. compoſni, ut centum, mille; ne pueros fugit. Ejus rei obſervatio cauſam dedit verbis II. [a] auctoris circa numeros curioſi: *hinc efficitur ut quiſque jure merito mirari poſſit hujus numeri naturam cum omnes fere homines, tam barbari, quam Græci, ad decem uſque numerare conſueverint quaſi decem digitis naturali lege creati homines, ſui numeri calculos adipiſcentes, hac eadem multitudine cætera quoque connumerent.* Hujus numeri claritas apud exteras gentes aliis exemplis evinci poſſet, ſi a propoſito liceret aberrare. Cum itaque numerus ille tam illuſtris eſſet, & tanto in honore apud gentes habitus; in legum ſacrarum honorem ceſſit ut per decadem traderentur. Inde Judæo ſimul & Gentili datum eſt intelligere; ſua intereſſe leges illas ſancte colere, quas Deus per numerum, ubique gentium tam ſacrum & illuſtrem exhibuerat.

(3°.) Leges Tabulis duabus inſcriptæ, & in monte *Sinai* promulgatæ, legum omnium per Moſem traditarum locum tenere, eaſque repræſentare, cenſebantur. Decalogus enim Dei [b] *fœdus*, æque ac tota legum Moſaicarum compages, appellatur. Inde factum eſt, ut idem fulgor, tonitru, vox divina, montis tremor, aliæque circumſtantiæ terribiles, quæ originis divinæ fidem & majeſtatem Decalogo, fidem & reverentiam eandem toti legi conciliarent. Nempe, nil opus erat, ut leges omnes Moſis miniſterio datæ eadem terribili ſolennitate traderentur, ut eadem qua & ipſe Decalogus fide & honore dignæ crederentur, cum leges illæ omnes, in ea legum decade repræſentatæ, confirmarentur. Hujus autem repræſentationis fidem fecisſe videtur numerus ille denarius quo leges illæ conjungebantur. Prout enim numerus denarius omnes alios in ſe recipit & comprehendit, ſic & Decalogus leges alias omnes comprehendere, & earum vicem gerere, cenſeatur. Res longi temporis & operæ foret, leges Moſaicas ſigillatim in monte recitare, eaſque omnes eadem tremenda ſolennitate promulgare qua Decalogus ipſe tradebatur. Longe ſatius erat, & Legislatoris majeſtati magis conveniebat, ut decem mandata legum aliarum vicem occuparent, & in iis minoris notæ leges ſanciri crederentur; prout in Decimis Deo ſacratis, meſſis integra ſacrari cenſebatur.

(4°.) Denarius erat numerus ſacer, & rebus in Lege memoratis frequentius accommodatus. Hoc obſervatu promptum erit illi qui Moſis inſtituta oculo vigilanti perluſtravit. Ideoque cum legis uſu quam maxime conveniebat, ut Deus, legem tam inſignem laturus, numerum denarium (in ſacris ſuis uſu frequentem) cæteris anteponeret, & leges ſuas omnes ad decem redigeret; non (uti *Mohammed*) [†] qui leges ejus ad octo revocavit.

Expediendum eſt proximo, cur Deus ſex illa præcepta, & nulla alia in Tabula ſecunda contineri voluit?

Respondeo: rei hujuſce, quantum conjectura licet aſſequi, rationes ſequentes aſſignari poſſunt.

(1°.) Sex illa præcepta *politica* fuerunt, adeoque perſonæ quam Deus eo tempore Præcepta ſuſtinuit [regis nempe politici] maxime conſentanea. *Politica* dixi, nec immerito; Tabulæ ſeeo quod Tabulæ ſecundæ leges actus publicos & externos bene moderentur, privatos cundæ cur autem & internos [animi morumque ſobrietatem, gratiarum actionem, pœnitentiam, politica. dilectionem proximi, & hujuſmodi] ne reſpicere videantur. Deinde, clarum eſt leges in Tabula ſecunda ſcriptas, ad populi vulgus in officio continendum, ad pacem & ſalutem regni conſervandam, & bonum publicum provehendum, collimaſſe. Nihil enim ad regni commodum, pacem & honorem, magis confert, quam honorem parentibus exhibere; ſubditoſque etiam ab homicidio, furto, adulterio, falſo teſtimonio, & rei alienæ deſiderio, cohibere. Ex adverſo: ubi criminibus hiſce nigrioris notæ porta aperitur, omnia peſſum eunt, & regnum, non ex animalibus ad ſocietatem natis, ſed furus quibuſdam aut beſtiis ex rapto viventibus, coaleſcit. Hoc multis oſtendi poſſet, niſi quod res ſit ipſa luce clarior; & [c] *Philo*, de mandatis agens, hanc provinciam prior occupaverit. Cum itaque Deus regnum plane novum jam moliretur, & ipſe regis politici partes ſumeret, & (regis politici ritu) in ipſo regiminis ſui limine leges præcipuas a ſubditis ejus obſervandas jam publicaret; æquum erat ut una Tabula

a *Pet. Bung.* de myſter. numer. X. p. 357. b *Exod.* 34. 28. *Deut.* 4. 13. c Lib. de Decalog. & ſpecialib. Legib.

† Mentio facta eſt de legibus Mohammedis octo, apud *Phil. Lonicerum* de rebus Turcicis, l. 2. c. 2. Compendium autem religionis Mohammedanæ quod *M. Reland* ex Arabico Latine vertit, non totam facit Mohammedanorum fidem [illegible] habere; [illegible] 1 ſi Deus, 2. in Angelis 3. in libros divinos, 4. in Prophetas, 5. in diem [illegible] hanc 1. in purificatione, 2. in precibus, 3. in eleemoſynis, 4. in faſtis, 5. in peregrinatione Meccana. Qui plura vult de religione Mohammedanorum eorumque Sectis, *Lud. Marracci* Prodrom. Tomi [illegible] conſulat primum, Partem quartam.

SECT. II. leges ſibi qua Deo, altera vero leges ſibi qua regi politico, convenientes exhiberet. Hinc forte cauſa petenda eſt, cur ſtatim a dato Decalogo leges politicæ frequentius occurrant, & per capita nonnulla utramque pene [illegible] paginam, quod nempe Deus [illegible] pro rege [illegible] gereret, & [illegible] exerceret.

(2°.) [illegible] Hebræ[illegible] tamen Tabula ſecunda veterum maxime [illegible] ſententiam [illegible] Moſaicam [illegible] eſſet corrupt[illegible] illis oppo[illegible] ſcilicet idolor[illegible] Deo, & [illegible] datur [illegible] gentis Iſraeliticæ mores [illegible] ſidera, præcipue [illegible] Præterea [illegible] quod ei Scriptura [illegible]

Mandatum quintum. N[illegible] cum entibus honora[illegible] quicunque patri vel [illegible] plecteretur. [illegible] prophetæ [illegible] *Inter patrem* [illegible] *fecerunt.* [illegible] dictatem [illegible] propinquos [illegible] dehoneſtare prohib[illegible]

ſextum. Q[illegible] mandatum violar[illegible] manus ſuas vicini ſanguine [illegible] Scriptura gentem illam [illegible] Jer. 2. 34. Ezech. 9. 9. & [illegible]

ſeptimum. [illegible] eo quod in ſervitute ferebant [illegible] Jeremiæ, cap. 5. 7, 8. [illegible] *aſſulabantur equus pinguis* [illegible] *ad uxorem* [illegible] cap. 13. 26, 27. *Ego* [illegible] *adulteria tua* [illegible] tam prava, rarum inſuper [illegible]

octavum. Po[illegible] adeoque mandati octavi [illegible] eorum oppreſſionem [illegible] & pupillis [illegible] malis artibus acquiſita, [illegible] Jeſ. [illegible] 6. Mic. 3. 5. [illegible]

nonum. N[illegible] ſervarunt, licet ad veritatem [illegible] de re [illegible] *patribus* [illegible] *fornicariis* [illegible]

decimum. Ma[illegible] decimum quod attinet [illegible] a ſtoicis violatum [illegible] avaritia [illegible] peculiare fuiſſe [illegible] *fatio* [illegible] *avaritia.* [illegible] affignavit: [illegible] *ſemper fuerunt* [illegible] *ne gentis ſua* [illegible]

C[illegible] patet [illegible] Tabula ſecunda prohibentur [illegible] ut in Decalogo [illegible] vice ponere[illegible]

(3°.) [illegible] cum Deus [illegible] tutelam ſuam ſuſciperet [illegible] *tam & regnum ſacerdotum* [illegible] Ut [illegible] cas [illegible] prima & ſecun[illegible] quarum obſervatione [illegible] *ſanctus & regnum* quaſi *ſacerdotum* [illegible] vulgarium, repente prodirent, ex a gentium [illegible] diſtin-

a *Exod.* 21. 15, & 17. *Levit.* 20. 9. b *Ezech.* 22. 7. c *Jer.* 29. 23. d *Levit.* 20. 10. *Deut.* 22. 22. e 2 *Dan.* 1. 10. f *Jeſ.* 5. 8. *Mic.* 2. 2. *Amos* 8. 4. *Nehem.* 13. 5. g *In Ep. ad* [illegible] p. 662. h *Levit.* 19. 6.

Digitized by Google

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

(4°.) Veteres idololatræ mandatum octavum nihilo magis obſervarunt, latrocinia cujuſque generis, *ſacrilegium, rapinam, furtum, fraudem*, frequenter exercentes. Sect. III.
Sacrilegium iis non injuria tribuo, quod e ſcriptura conſtet, ethnicos bona Dei propria manu furtiva capere ſolitos, & idolis dedicare. Hoc enim iis in morem abiiſſe probat Ezechielis teſtimonium, cap. 16. 17, 18, 19, 20, 21. & cap 23. 41. Huic mori fidem etiam afferunt [a] Joelis & [b] Hoſeæ verba. Idololatras etiam *rapinam* feciſſe, & (prædonum ritu) latrocinio & homicidio manus non raro polluiſſe, non difficulter intelligitur e [c] Nahumi & [d] Ezechielis teſtimonio. Eos etiam *furti* reatum ſæpe contraxiſſe, dubitare non ſinit Apoſtolus, qui fornicatores, idololatras & fures, arcte conſociavit, 1 Cor 6. 9. Gentilium nocte latebant fures; & apud ethnicos manus furtivas aliorum bonis injicere, crimen haud adeo grande vel infame videbatur; cum gentibus nec regula certa, nec ratio clara, ſuppeteret, qua *meum* & *tuum* ab invicem diſcerni poſſent. Ethnicos etiam *fraudem* in commerciis exercere ſolitos, intelligere licet ex Apoſtoli verbis ad [e] Epheſios, *nemo vos ſeducat inanibus verbis*, quæ ſic illuſtrat Grotius; *notat philoſophos qui docebant nihil mali eſſe in meretricibus & ......, & qui laudabant ......; & qui putabant vendentibus & ementibus licitum eſſe circumvenire ſe invicem.*

Deventum eſt jam ad præcepta illa noviſſima; de mendacio nempe vel perjurio, & rei alienæ deſiderio fugiendis. nil opus autem ut multum laboris impendam ad probandum idololatras olim utrumque præceptum fœdiſſime violaſſe. cum enim Diabolus, cui cultum tribuebant, mendax eſſet & mendaciorum pater; cum inſuper *hujus mundi Deus* eſſet, & bona mundana ſuis frequenter largiretur; dubitari nequit, idololatras ſe ad numinis ſui naturam & ingenium compoſuiſſe, & ſe non raro mendaces, perjuros, & impotenter avaros, oſtendiſſe. Deinde mendaces & idololatræ, tanquam patris ejuſdem filii gemelli, in [f] ſcriptura non raro conjuncti veniunt. Idololatram etiam in ſcriptura nonnunquam ut ......, & ...... ut idololatram, deſcriptum invenimus. Pateat hoc e locis hiſce facile conſulendis, Ezec. 22. 4, 12, 13, 21, 27. 1 Cor. 5. 10, 11. Coloſ. 3. 5. Epheſ. 5. 5. Conſtat etiam e Jerem. 6. 13. avaritiam, fraudem & mendacium, totam gentem Judæorum infeciſſe, cum primum animos idolis addixiſſent.

E ſuperius allatis hæc duo facile colliguntur: (1°.) Veteres idololatras, Iſraelitas & ethnicos, peccatis tabulæ primæ & ſecundæ veteris ſe pariter inquinaſſe. Erat itaque rationi & temporum antiquorum genio conſentaneum, ut ſummus legiſlator cenſor utriuſque peccata conjunctim interdiceret, & ut tabulæ duæ, peccata illa prohibentes, proxime jungerentur. (2°.) Hoc etiam e modo dictis inferre licet, rationi conſonum eſſe, ut præcepta nonnulla, nihil cognationis habentia, non minus in pentateucho quam in decalogo conjungerentur. Exemplo ſit locus ille [g] Levitici, quo præcepta de colendo ſabbato, de parentibus honorandis, & idolis fugiendis, conſociata reperiamus. Quamvis enim hujuſmodi præcepta nulla naturæ ſimilitudine vel affinitate materiæ ſibi mutuo devincta fuerint; optima tamen ex cauſa conjuncta veniunt, quod nempe peccata in iis interdicta cultum idolorum promoverent, & cum eo proxime jungerentur.

SECT. III.

Capitis hujuſce concluſio.

In ſuperioribus abunde demonſtratum eſt, Deum legem etiam moralem eo præcipue conſilio Judæis impoſuiſſe, ut eos ab idololatria, & moribus impuris cum ea conjunctiſſimis, elongaret.

Tres autem rationes in promptu habeo, cur huic argumento, licet a re præſenti nonnihil alieno, tam diu immoratus ſum.

(1°.) Ut eo credibilius habeatur, Iſraelitas, ætate Moſis, idololatras fuiſſe, vel ad idololatriam propenſiſſimos. Quid enim Deus ipſam legem moralem ad idololatriam propulſandam traderet, niſi quod peſtis illa tam longe lateque graſſaretur, & Hebræorum natio non minus Ægypti moribus, quam ritibus & inſtitutis, inficeretur?

a 3. 5. b 2. 8. 9. c 3. 1. d 18. 10, 12, 13. & Cap. 22. 29. e 5. 6. f Jer. 9. [illegible]
Apoc. 21. 8. & 22. 15. [illegible] g 19. 3. 4.

CAP. III. (2°.) UT eo credibilius haberetur, Deum legem ceremonialem ad Idololatriam eradicandam inſtituiſſe; cum conſtaret eum legem etiam moralem eo fine dediſſe, ut Iſraelitæ idololatriam, ejuſque fructus omnes, averſari diſcerent. Atque hic opportunum erit obſervare, quod in Pentateucho primam Decalogi tabulam, omiſſa quandoque ſecunda, repetitam & inculcatam inveniamus, quod nempe ſub [a] Lege maximum ab idololatria ipſa periculum Iſraelitis immineret: ſub [b] Evangelio vero promptum eſt obſervare, tabulam ſecundam, prima prorſus omiſſa, repeti & in memoriam revocari, quod eo ſeculo majus a ſuperſtitione quam idololatria periculum inſtaret Hebræorum populo.

(3°.) HOC in loco, de mandatis & eorum rationibus eo fuſius & libentius egi, quod eorum interpretes primos & proprios eorum fines & ſenſus ne quidem attigiſſe videantur. De Decalogo nempe, non ut remedio idololatriæ, ſed tantum ut regula vitæ licet imperfecta, loqui ſolent. De peccatis etiam tabula ſecunda vetitis ne verbum faciunt, quatenus idololatriæ fructibus & actibus quibus Dæmoni cultum & obſequium præſtabant, & in illius naturam tranſibant ethnici; quibus etiam Deo qua Regi politico renunciabant Iſraelitæ, a Dei ad *Molechi* partes tranſituri. Hoſce fines & intentiones mandatorum interpretes vulgares ne per ſomnium vidiſſe ſentio, quod eos ſilentio plerunque prætermittant.

CAP. III.

Quibus rationibus aut mediis lex ceremonialis ad idololatriam abolendam inſerviebat.

ISRAELITAS a patrum ſuorum fide & virtute ad Idololatriam in *Ægypto*, ſcelerum omnium ſentina, lapſos fuiſſe, ſatis extra dubium ſtatuiſſe videar. Nec opus eſſe cenſeo, ut plurimis evincam argumentis Deum legem ceremonialem dediſſe, ut Idololatriæ ſe paſſim diffundenti repagulum objiceret, & *Abrahami* ſaltem ſemen a peregrinis ad patrios mores, & ab idolis ad Dei veri ſenſum cultumque revocaret. Nam hac de re non multum inter doctos diſceptatum eſt: quanquam circa rationem & modum quo leges tam diverſæ ad unum illum finem & effectum promovendum conſpirarunt, nonnihil ab invicem diſcrepare videantur. Sententiis hiſce diſcrepantibus ipſa legum ritualium natura cauſam non levem præbuit: nam e legibus illis nonnullæ tam longe diſtabant ab idololatria, ut inter eas, nulla conjunctio, vel diſcordia, nec pax nec pugna, intercedere videatur: aliæ vero leges ejuſdem familiæ, modis tam variis & diverſis ad idololatriam amovendam inſerviebant; ut vix poſſibile ſit, eas intra claſſes aut capita diſtincta digerere, vel de iis ita diſſerere ut methodi leges nullibi violentur.

Lex rituum … ad idololatriam tollendam valuit.

NE lectorem, ſtiticuloſum forſan, a legis Moſaicæ fontibus diutius teneam, & ut immenſum illum (quo jam verſor) ſcribendi campum certis methodi cancellis circumſcribam; monendum eſt, legem ritualem hiſce præcipue rationibus aut mediis ad idololatriam amovendam valuiſſe.

(1°.) MERCEDEM & pœnam tantum temporalem, *diſerte & explicate* proponendo.

(2°.) SIGNA quædam, populi Deo peculiariter addicti, & cultus in Dei ſolius honorem præſtiti, ſtatuendo.

(3°.) MULTIS docetur, legem illam idololatriæ obſtitiſſe, gentes & Iſraelitas ab invicem ſeparando.

(4°.) LEGEM idolis obicem poſuiſſe, ciborum & animalium diſcrimen inſtituendo.

(5°.) SACRA pleraque certis quibuſdam locis, perſonis, & temporibus aſtringendo.

(6°.) FESTIVITATES varias, ſeptiduanas, menſtruas, annuas, indicendo.

(7°.) LEGEM idololatriæ curſum retardaſſe, Dei & ſacrorum omnium honori proſpiciendo.

(8°.) LEGEM idololatriis frænum injeciſſe, varia munditiæ & immunditiæ genera ſtatuendo.

(9°.) LEGEM idololatriæ curſum inhibuiſſe, *Zabæorum* qui dicuntur, inſtituta ritusque prohibendo.

(10°.) RITUS aliquos uſu longo receptos reformando, eoſque ad Dei ipſius cultum transferendo.

a vid. *Exod.* 19. 3, 4, 12. b *Mat.* 19. 18, 19.

(11°.)

[illegible] ceremoniam idololatriæ obſtaculo [illegible] eos [illegible] moleſtos admo[illegible] dum [illegible] [illegible]

[illegible] ceremoniis [illegible] unum quidem finem generalem & remo[illegible] [illegible] varios autem fines ſpeciales [illegible] [illegible] ad finem generalem promovendum comparamus.

CAP. VI.

[illegible] ad [illegible] [illegible] plurimum valuiſſe, primo, mercedem & pœ-nam tantum temporalem [illegible] & explicate proponendo.

INTER [illegible] media quibus Deus [illegible] a gentilium ritibus & [illegible] ad [illegible] [illegible] ſunt bona & mala [illegible]

[illegible]

cœlum terrenum & terram [illegible] & legem [illegible] protecturi [illegible] Deum [illegible] ut [illegible] ab idolis & [illegible] gentium avocaret, [illegible] *Exod.* [illegible] *Levit.* [illegible] *Deut.* [illegible] & Cap. [illegible] & Cap. 28. per tot. & [illegible] vide etiam *Jer.* 48. 18, 19.

Si quid autem [illegible] rationes quatuor [illegible] aſſignari [illegible] Deus [illegible] & [illegible] populum ſuum [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]
[illegible]

Secundo. [illegible]

[illegible] ex ſtuderet, *pluviam, tempora frugifera*, aliaque vitæ commoda, [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ducum & Regum memoriæ conſignavit, nempe ut Iſraelitarum & Regum ſuorum res proſpere vel infeliciter ceſſiſſe [illegible], prout legibus Moſaicis adhæſerunt, aut ab iis aberrarunt.

Tertio, [illegible] receptis, & cui per [illegible] Hebræos in Ægypto aſſuevere, [illegible]

[illegible]

[illegible] penitus emergendos. Deus itaque, ut populum illum ſolo [illegible] ſibi devin-

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Hinc

Huic rationi ſolidiorem aliquid addunt *Iſaiæ* verba, cap. 58. 8. Ibi enim, poſtquam populi hypocriſin & fucatam pietatem perſtrinxiſſet, & juſtitiam in omnes cum charitate in egenos commendaſſet; hæc mercedis loco promittit, *erumpet ſicut aurora lux tua, & ſanitas tua protinus efflorescet, & ibit ante te juſtitia tua,* & כבוד *gloria Jehovæ aggregabit te*: deinde vero populum ad ſabbatum, &, ſub illius nomine, totam legem ceremonialem, ſancte obſervandum hac ſola promiſſione adhortatur, [illegible] *Et eris confidens*, vel delectaberis, *ſuper Dominum: & elevabit te ſuper bona terræ, & cibabit te hæreditate Jacobi* patris tui. Ubi promptum eſt obſervare, Deum latum diſcrimen inter juſtitiæ moralis & ceremonialis præmia ſtatuiſſe: nam charitati & ſinceritati vitam felicem ſimul & * cæleſtem gloriam (quamvis paulo obſcurius) pollicetur; ſabbato vero & ceremoniis, regni tantum ſecuritatem, rerum affluentiam, corpuſque bene curatum & ſaginatum.

Secundo: œconomiæ illius humilioris ratio poſtulavit, ut immortalitatis & gloriæ cæleſtis myſterium, paulo obſcurius & ſub terreſtrium velamine proponeretur. *Moſis* erat rerum cœleſtium umbras tantum & lineas quaſdam obſcuriores deſcribere: vitam & immortalitatem in claram lucem proferre, opus erat ſoli *Meſſiæ* reſervatum. Summo & conſultiſſimo rerum arbitro viſum eſt, ad Evangelii revelationem gradatim procedere, & inter Eccleſiæ ſuæ pueritiam & ætatem adultam diſcrimen ponere, plura Iſraelitis quam Patriarchis, majora vero diſcipulis ſuis quam Iſraelitarum vulgo, patefaciens: & fortaſſe longe majora quæ nos latent hodie, ſub noviſſima mundi ſecula revelabit: ſolent enim magna Dei opera, non niſi cum motu[illegible] aliquo, per gradus & periodos quaſdam grandiores, ad complementa ſua pervenire. Secundo.

Tertio: legis ceremonialis inſtituta [illegible] erant, utpote nec a primaria Dei intentione profluentia, nec hominis naturæ & rationi congrua. Temporis erant & neceſſitatis, potius quam judicii & rationis, partus. Cum itaque Deus onus plane ſingulare, & nullam cum hominis natura cognationem habens, Iſraelitis impoſuiſſet; æquum erat ut mercede peculiari & nullam cum germana hominis natura contenſum habente, Judæorum obedientiam remuneraret. Leges rituales, tanquam appendices & auctaria quædam, primævis hominum officiis acceſſerunt: erat autem æquo & juſto conſonum, ut onus & merces paria incrementa ſortirentur. Tertio.

Quarto: Deo viſum eſt, inter Iſraelitas regis politici nomen & perſonam ſumere, & omnia ad morem principis ſecularis in regno illo adminiſtrare. Nam ſanctuarii ſiclum, a ſubditis & ſervis ſuis omnibus, annui tributi nomine Deo pendebatur. Judices, veluti proreges ſuos, pro arbitrio ſuo deſignabat: nihil in bello vel pace geſtum, quod alicujus momenti erat, priuſquam Dei conſilium expectaverant. &, ne ultra ſim, cum leges ſuas dedit, ſubditos ejus (principum ſecularium ritu) præmiis & pœnis vitam hanc caducam ſolummodo afficientibus, ad earum obedientiam ſollicitavit: nam præmium cæleſte proponere, perſonæ regis civilis quam Deus ſuſceperat, parum conveniens videbatur. Quarto.

CAP. V.

Secundo: ſigna quædam, populi Deo peculiariter addicti, cultus in illius honorem præſtiti, ſtatuenda.

LEX ea, de qua locuti ſumus hactenus, vim magnam habuit ad idololatriam extirpandam, quatenus [illegible] & [illegible] inſtituit, quorum ope Judæi [illegible] populum Deo vero ſeparatum eſſe [illegible] perficere, [illegible]. Quo vero pleniorem hujus veritatis fidem & lucem feram, de ſignis hiſce, GENERATIM primo, deinde & SPECIATIM ſermonem habiturus ſum.

SECT. I.

De ſignis hiſce GENERATIM, *eorum nempe rationibus & differentiis, agitur.*

De ſignis hiſce GENERATIM diſſerens, duabus quæſtionibus, pro facultate & [illegible] reſpondebo, 1°. Cur Deus ſigna quædam in illum jam dictum finem inſtituerit? 2°. Quænam [illegible]

* Non tamen ſub promiſſione, &c. [illegible]

SECT. I. PRIMO: cur Deus ſigna quædam in ſacra ſua cultum inſtituerit? Quantum autem rem tam obſcuram conjectura aſſequor, ratione duplici motus ſigna quædam inſtituerat Deus, quibus ipſe a gentium numinibus, cultus ſibi præſtitus a ſacris aliorum, & Iſraelitæ ab idololatris, clare diſtinguerentur.

HARUM ratione prima petenda eſt a ſeculi Moſaici ſtatu & conditione, quæ hujuſmodi ſigna [illegible] poſtulaſſe videntur. Per ea nempe tempora quibus lex Moſaica condebatur, Deorum plena erant omnia, & Diabolus non minore ſolertia & ingenio ad Dei imitationem, quam nunc dicitur ad illius cuſtodiam, et hominum animos & ſuperſtitione detinendos utebatur. Inde factum eſt, quod quamvis Deus aliquot rebus ſe geſſit crederetur, in tanta tamen Deorum multitudine, homines Deum verum a falſo diſcernere minime potuerint. Cum enim Moſes, Jehovæ nomine, apud Pharaonem de Iſraelitis ex Ægypto dimittendis ageret, [a] quis eſt Jehova, inquit ille, ut audiam vocem ejus, & dimittam Iſraelem? non novi Jehovam, & Iſraelem non dimittam. quaſi diceret, "quiſnam eſt Deus, non magis mihi quam Iſraeli propitius novi, quis autem ſit Deus "ille ignoro [illegible] cujus tuo mandata geritis, me latere latere, tum "qui illum amet & mearum mandata peragam. [illegible] Athenienſium animos occupabant, cum ad avertendum peſtem, ſacra facerent [b] [illegible] Deo ad quem res ea pertineret, quæ religione, ſe nomine & natura divina ſatis [illegible] habere ſignificarent. Eundem [illegible] prodebant Romani, cum ſæpe perplexa illa verborum formula, [c] ſi Deus, ſi Dea es, in ſuis ad numen precibus uterentur. Ovidius etiam ſe Dei incerti ſacra adſtitiſſe probat, cum ita canit,

[d] In ubi diſpoſitum, quiſquis fuit ille Deorum,
Conſpexere ſuum, —

Sed quid Pharaonem, Athenienſes, Romanos, Ovidium, loquor; ipſi Iſraelitæ in Ægypto Deorum [illegible], non adeo clare & diſtincte Deum verum cognoviſſe videntur: cum enim Moſes, ad eos, Dei nomine mittendus eſſet, [e] peculiare aliquod Dei nomen & characterem ſibi revelandum petit: quod populo nomine divini [illegible] referret, & quo Deum Iſraelis, cujus juſſu venit, a numinibus Ægypti diſcriminaret. Iſtorum temporis dæmones hac hominum miſeria plane [illegible], ubique Dei nomen [illegible] locis omnibus ſacris ſe ingererent, & cultum Deo ſupremo præſtitum intercipientes. Adeo ut eo tandem deventum eſſet, ut Deum verum a falſo, vel cultum divinum ab idololatrico dignoſcere, res eſſet haud mediocris artis & ingenii. Cum itaque tam craſſa caligo mentes humanas involveret, & [illegible] diabolus ſacra & profana [illegible], [illegible] & ceremoniis quibuſdam peculiaribus opus erat, quibus, tanquam ſignis & indiciis, cultus Deo exhibitus a cultu profano, & populus Deo devotus ab [illegible], aperte diſtinguerentur. Hoc rationi conſonum eſt adeo, quod Naaman Syrus, inter medias gentium Deos & [illegible] [illegible], aliquid e terra tantum ſancta [f] ſibi dari voluerit, ut ligno illo peculiare [illegible] faceret, & Deo tantum Iſraelis hoſtias offerre & cultum exhibere ſtatuiſſet. Cum his concordant [g] Grotii verba: *quod terram ſanctam deferebat Naaman, non erat ſuperſtitioſum, ſed in ſigno teſſeram tenebat, alium ipſum & ſe Deum [illegible] qui in terra Iſraelitica colebatur.* Deus etiam ſigna quædam inſtituit, quibus cultum & cultores ejus, a ritu vel perſona quarum religiones [illegible] ſuerunt, diſcernerentur, ut hac ratione temporum antiquiorum [illegible] conſuluerit, & omnem dæmonum impoſturæ aditum [illegible].

RATIO ſecunda, ab Ægyptiorum aut aliorum ethnicorum more probabiliter arceſſenda eſt. Ea enim apud ethnicos ab antiquo viguit conſuetudo, ut pro varia Deorum ſuorum natura & ingenio ſacra varia peragerent, & cuivis Deo cuique [illegible] ritus proprios exhiberent: adeo ut [illegible] plerique ſibi aliquid haberent, & e peculiari rituum [illegible] forma, quis ille Deus eſſet cui ſacrum fieret, omnibus haud plane [illegible]. Ceremoniæ quibus in Deorum cœleſtium [illegible] (ut [illegible]) [illegible] utebantur, tam diverſæ abierunt a ritibus quibus [illegible] ſuos, aut [illegible] divinitate donatos, colebant, ut facile ab invicem diſtingui poſſent. Heroas, i. e. defunctos in Deorum [illegible] relatos, [illegible] & cum ſtatu mortuorum

[a] Exod. 5. 2. [b] [illegible] [c] [illegible] [d] [illegible] [e] [illegible] 3. 13. [f] 2 Reg. 5. 17. [g] [illegible]

[illegible]

conſen-

conſentientibus honorarunt; & cultus in eorum honorem præſtitus ſemper ferebat monumentum & imaginem caſus aut rei geſtæ, in eorum vita & hiſtoria fabuloſa memoratæ. Moris hujus veritatem aſtruunt ceremoniæ, in Oſiridis, Adonidis, Bacchi, & aliorum [illegible] cultu [illegible]. [illegible] gentes [illegible] receptum eſſet, ut Deos ſuos ritu peculiari colerent, & ceremonias [illegible] non tantum ad numen colendum, ſed & indicandum, [illegible], æquum [illegible], ut Deus etiam ſacra nonnulla ſibi ipſi propria ſanciret, quorum uſus cultum [illegible] indicaret, & Dei veri cultorem [illegible] ſepararet. SECT. I.

Tertio, [illegible] decorum & conſentaneum eſt, [illegible] decet, ut ſervi omnes, Dei vel hominis ſervitio dediti, nota, ſymbolo, vel [illegible] aliquo, dominum & magiſtrum ſuum indicarent. Sub veteri lege, cultores idolorum, [illegible] quibus, [illegible] corporibus [illegible], [illegible] ultra modum [illegible] veſte peculiari, & hujuſmodi aliis [illegible] vovere. In Anno [illegible] cultores [illegible] ſtigma manibus impreſſum habent, & cui nomina dediſſent [illegible] & partis ſui nomen frontibus [illegible]. [illegible] crucis uſus, [illegible] baptiſmo, precibus, benedictionibus, & gratiarum actionibus, [illegible] videtur, [illegible] Chriſtiani veteres rationi & conſuetudini [illegible] [illegible] ſe Chriſti [illegible] ſigno vel ſymbolo aliquo viſibili [illegible]. Cum itaque generis humani [illegible] & conſuetudini conveniret, ut Dei vel hominis alicujus famuli ſigno vel charactere aliquo peculiari diſcernerentur, haud abſurdum eſt opinari, [illegible] Dominum, altarium, circumciſionem, ſolennitatem paſchalem, & ſacra peculiari ritu peragenda, inſtituiſſe; ut Iſraelitæ, horum obſervatione ſe famulos eſſe Jehovæ, & rejectis gentium idolis, unum [illegible] Dominum, horum omnium inſtitutorem, venerari teſtarentur.

Dicendum [illegible] reſtat, quænam illa ſigna fuerint, quæ Deus in finem jam dictum inſtituerit. Ut autem [illegible] hoc [illegible] luculenter ſatisfiat, neceſſe eſt ut ſigna illa in GENERALIA & SPECIALIA dividamus. Signa illa

SIGNA GENERALIA [illegible] erant & ſacra illa pleraque quæ in lege Moſaica continentur. Nam [illegible] ille rituum Moſaicorum apparatus, & peculiares illæ temporum, locorum, perſonarum, & actionum ſacrarum, circumſtantiæ, quibus Hebræorum ſacra peragi debuerunt, ea de cauſa præcepta videntur, ut ſigna quædam & characteres eſſent, quibus Dei a diaboli ſacris internoſci poſſent, & omnes cultum ſuum e legis præſcripto peragentes, pro Dei veri cultoribus, omnes autem a legis norma recedentes, pro [illegible] haberentur. generalia fuerunt,

Hanc ſententiam credendam [illegible], quod a Propheta prædictum ſit, hujuſmodi cultum lege præſcriptum, ſub prima [illegible] tempora, denique ceſſaturum: Zeph. 2. 11. [illegible] omnes Deos terræ, & [illegible] ſe ei, unuſquiſque de loco ſuo, [illegible] gentium. [illegible] gentium, qui jam * comedunt adipem ſacrificiorum, & bibunt vinum libaminum [illegible] contemptum abituri ſunt, & [illegible] cultu, quæ [illegible] non Judæi ſolummodo, ſed & omnes [illegible] incolæ, idque [non in Templo, [illegible] unuſquiſque in [illegible], cultum Deo ſuo [illegible]. Cum enim [illegible] Dei [illegible] [illegible] ſacra [illegible] rentia, [illegible] præſcripta [illegible], [illegible] cultus divinus [illegible] loco [illegible]. Huc etiam [illegible] Moſaicorum [illegible] [illegible] lari videntur Dei verba, Jerem. 31. 31, 32. [illegible] Iſraelitis [illegible], non juxta fœdus illud [illegible] cum patribus eorum Ægypto [illegible] egreſſis [illegible], [illegible] fœdus eſt quod feriam cum domo Iſraelis, dabo legem meam in medium eorum, &c. Et non docebunt ultra unuſquiſque ſocium & fratrem ſuum, dicendo, cognoſcite Dominum, nam omnes cognoſcent me, &c. Quaſi dixiſſet, "[illegible] prope adeſt, qua [a] Dii illi qui cœlum & terram "non fecerunt, e medio periture ſunt; adeo ut me unum [illegible] Dominum eſſe, non "prophetis tantum & ſacerdotibus, ſed & e media plebe cuivis [illegible] & ex"ploratum [illegible] vel [illegible] aliquo [illegible], quo, ut quaſi pædagogo, "homines ad veri Dei [illegible] & cultum perducantur. Hoc fœdus patrum veſtro"rum ruditati & pueritiæ [illegible], qui, e [illegible] ſervitutis & ſuperſtitionis modo li"berati, præ Deorum multitudine Deum verum neſciebant, & abſque legis Moſaicæ "pædagogia, ab illius cognitione cultuque ſemper aberraſſent.

Nec ſcriptura tantum, ſed & ratio, huic rituum Moſaicorum [illegible] teſtimonium perhibet. Quid enim Deus tot ceremonias tam curioſa ſollicitudine peragendas inſti-

* Deut. 32. 38. a Jerem. 10. 11.

SECT. II.

fuerit? Quid leges innumeras de minimis curantes dederit? Quid modum, tempus, locum, formam & figuram, ſacrorum plurimorum, tam critice determinarit? Num ut cultus tam elegans, & ad voluntatem ejus arbitrariam compoſitus, ſemetipſum oblectaret? Abſit, ut vel per ſomnia quis rem tam ridiculam cogitaret. Quid itaque, niſi ut peculiaris illa cultus Judaici forma, & ritus non ad ſeculi morem [illegible] preſcriptum praſtiti, ſignorum vicem præſtarent, & populum [illegible] Dei alicujus ex [illegible] ſacris addictum indicarent? Hæc omnia lucem ferunt [illegible] rationem indagantibus, [a] *non addetis ad verbum quod ego vobis præcipio, nec auferetis ex eo*: cum enim lex Moſis ideo traderetur, ut religionis [illegible] eſſet, & [illegible] præſcripto peractus hominem Dei cultui devotum indicaret, æquum erat & rationi [illegible], ut Iſraelitæ [illegible] omnia ad Legis amuſſim conformarent, nec Legi vel addendi vel adimendi licentiam ſumerent. Nam ſi populo illi (ſuo [illegible] arbitrio) ritus aliquos interdictos addere, vel aliquos Lege præceptos omittere, licuiſſet, impoſſibile fuiſſet, ut Lex ea ſigni vicem præſtaret, & [illegible] obſervatio, populum Deo [illegible] ab idololatris, aut cultum divinum [illegible], diſtinguerет.

Aut ſpecialia.

Sed præter hæc ſigna, quæ Generalium nomine diſtinguendi cenſui, alia fuerunt quoque ſignorum Specialium nomen tribuo, quod id nomen [illegible] in ſcriptura ſortiantur, & eo præcipue conſilio inſtituta fuerint, ut ſignorum vice fungerentur. Hæc autem duo præcipue fuerunt, Circumciſio & Sabbatum, de quibus ſigillatim jam diſſerendum eſt.

SECT. II.

De ſignis illis Specialibus *ſit ſermo, & primo, de Circumciſione, ejuſque ratione principali.*

Circumciſio ritus erat antiquiſſimus, & quaſi legis ceremonialis prodromus: erat enim Abrahami ipſius exemplo [illegible] honeſtata, adeoque quadringentis annis ritus alios Judaicos antecibat. Sed & ritus erat quem Judæorum natio non minore honore quam Gentiles contemptu proſequebantur: nam Judæi eodem cum contemptu & ſplene Gentiles, *incircumciſos*, quam [illegible] Judæos, *apellas & verpos* appellabant.

De ritu tam antiquo & ſacro [illegible] differamus, ſermonem noſtrum quatuor in partes dividemus: de ritus illius ratione vel fine, ſede vel ſubjecto, prima origine, & præcipuis circumſtantiis, verba [illegible] habituri.

Circumciſionis finis.

Ut circumciſionis finem aut rationem felicius expediamus, neceſſe eſt ut de circumciſione duplici, *patriarchali* nempe & *Moſaica*, pauca præmittantur. *Patriarchalis* erat, quæ patribus ante Legem datam in uſu fuit, & pactum inter Deum & Abrahamum poſteroſque ſuos obſignavit. *Moſaica*, quæ novam quandam a lege Moſaica ſanctionem accepit, & primarium religionis Judaicæ ſacramentum habita eſt. Circumciſiones iſtæ duæ, inſtitutionis ſuæ tempore & ratione nonnihil differentes: quoniam tamen figura & uſu generali conſentiunt, de iis conjunctim loquar, ne in immenſum excreſcat ſermo.

Duplex

Ut ad rem præſentem paulo propius accedam: duplex erat circumciſionis inſtituendæ ratio, nempe, ut Signi, & ut Sigilli vicem præſtaret.

Primo, ut ſignum erat.

Primo, ut Signi vice fungeretur. Hoc Juſtini Martyris teſtimonio confirmatur, nam [b] ille de *Abrahamo* diſſerens, [illegible] Idem eodem fidelium patre pene eadem aſſerit [c] Tertullianus, dicens, *ante Deo placuit, quam circumcideretur* [illegible] *in ſignum temporis illius, non in [illegible] prærogativam*. [illegible] Abrahamum [illegible] ad Rom. 4. Erat autem [illegible] quod eruditus obſervavit, non ſimplex ſed multiforme ſignum, cum nec rem unam, nec uno eodemque modo, ſignificaret unam.

1º Diſtinctivum.

Primo ſignum erat diſtinctivum, & in eum finem ordinata, ut ſanctus populus a reliquis mundi gentibus diſcerneretur. Per multas annorum centurias, ſanctum ſemen, nullo ſigno notabile, gentibus immixtum vixit. Primus Abrahamus uſus eſt ſuorum præputia circumcidere, & rei exemplum ad poſteros tranſmittere, ut inſigni vel nota illa viſibili diſtinguerentur. Hanc cauſam ſic exprimit [d] Irenæus, *circumciſio-*

a Deut. 4. 2. b In Dialog. cum Tryphon. p. 124. c Adv. Judæos p. 185. d L. 4. c. 30.

nem,

[illegible]

[illegible]

[illegible]

SECT. III.

SECT. III.

SECT. III.

De ſede vel ſubjecto circumciſionis.

UT argumentum noſtrum eo quo inſtituimus ordine perſequamur, nonnulla de Circumciſionis [a] loco vel ſede proximo dicturi ſumus.

S[illegible] illa quibus [illegible] olim [illegible] alicui conſecratos teſtabantur, in qualibet corporis parte [illegible] nota vero vel character qui gentem Deo peculiarem indicaret, non quamvis corporis partem, ſed *carnem praeputii* [illegible] aut ſubjectum habuit. Hoc e diverſis Scripturæ verbis manifeſtum, Gen. 17. 11. *Circumcidetis carnem praeputii veſtri*. Hinc [illegible], Græcis [illegible], Latinis *circumciſio*, dicitur, utraque voce amputationem pellis membrum virile [illegible] circumtegentis, apte ſatis denotante. E contra, ſtatus incircumciſionis [b] [illegible] in ſacra pagina vocatur [illegible] circumciſionem notam tollam, præputio [illegible], quod infantibus [illegible] [illegible]. Pudenda circumcidi.

A[illegible] autem tres cauſas [illegible] aſſignare ſolent, cur Deus partem obſcœnam characteris hujuſce ſacri ſedem fecerit. Cur ea pudenda. 1. Naturalis.

H[illegible] prima, cauſa naturalis eſt, nempe ut [illegible], morbo occurreret, cui partes illæ naturales [illegible] in [illegible] [illegible] credebantur, & ut [illegible] præputio [illegible] [illegible] & [illegible] ad [illegible] procreandam redderetur. Atque hæc duplex ratio [illegible] & [illegible] [illegible] *Philoni* debent. Poſtquam enim obſervaſſet, [illegible] [illegible] *[illegible], inquit, ſunt cauſæ quæ [illegible] [illegible] [illegible]* harum una eſt, [illegible] [illegible]. *Ut carcinoma morbus curatu difficilis, quem carbunculum vocant, [illegible] [illegible]*. Aliam deinde [illegible] [illegible] [illegible] *[illegible] [illegible]* [illegible] *[illegible] & [illegible]*. Nam obſervatum ſuit, [illegible] [illegible] *[illegible] gente ſecunditate pollere, eſſeque populoſiſſimas*. Quid ſana aut ſolidi contineat hæc vel illa *Philonis* ratio, aliorum judicium eſto.

S[illegible] ratio alia, cui [illegible] haud [illegible] [illegible] moralis eſt: dicunt enim, gentes antiquiores [illegible] genus [illegible] & [illegible] [illegible] fuiſſe, & [illegible] [illegible] [illegible] quadam [illegible] obumbraſſe, [illegible] [illegible] partes [illegible] [illegible] circumcidi [illegible], ut populum ſuum a [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. 2. Moralis.

H[illegible] de cauſa [illegible] [illegible] quam [illegible] *[illegible]* [illegible] affirmat *Philo*. [illegible] [illegible] [illegible] occurrunt: *[illegible] gente Chaldæa [illegible] Abrahamo [illegible] [illegible], [illegible] & [illegible] de [illegible] [illegible] [illegible]* [illegible] [illegible] *[illegible] [illegible], ut per [illegible] [illegible] vel [illegible] [illegible], vel [illegible] [illegible] circumcidebatur ei præputium, quo [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] atque inde [illegible] eſt ei [illegible] ſua circumciſio [illegible] quædam ab [illegible] ſuis, & [illegible] &c., quatenus ad [illegible] [illegible] [illegible]*. Non poſt circumciſionem [illegible] [illegible] *Abrahamo ab [illegible] [illegible], vel [illegible] [illegible] impediebatur*. In quæ Philonis verba [illegible] [illegible] hæc [illegible]. *[illegible] & Chaldæi hos [illegible]* ([illegible] & [illegible] [illegible]) *[illegible] [illegible], ſed non poteſt probari, nec [illegible] eſt, [illegible] [illegible] Abrahamum [illegible] vel [illegible], ut [illegible] Philo: ſed [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]*. In hoc autem [illegible] [illegible] a Philone [illegible] [illegible], cum [illegible] [illegible] Scriptura terræ Cananææ, [illegible] e [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], non [illegible] a vero, [illegible] Abrahami [illegible] [illegible] [illegible] haud [illegible] [illegible] [illegible]: [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible]. Abrahami ſeculo fuiſſe, [illegible] e [f] Scriptura [illegible] [illegible].

N[illegible] hanc [illegible] circumciſionem *Moſaicam* [illegible] [illegible]. Nam [g] *D. Thomas*, poſtquam duas rationes aſſignaſſet, cur Deus circumciſionis ſignum in carne præputii [illegible] [illegible], *tertia*, inquit, *ratio eſt* [illegible] [illegible] [illegible] *[illegible] & Priapo, in quibus illa pars corporis honorabatur*. Quibus verbis [illegible]

a [illegible] b [illegible] c [illegible] d [illegible] e [illegible] f [illegible]

SECT. IV.

ª interprete) *intelligit D. Thomas, phallos & phallagogia quæ eminebant.* Erat autem φαλλὸς, [illegible], uti docet Heſychius, phallagogia vero, explicante ᵇ Theodorito, [illegible]. *Phalli feſtum* erat in quo Phallum *veneratione & oſculis accipiebant, qui feſtum celebrabant.* Ritus tam impuri originem ad Ægyptios referunt Diodorus Siculus, & alii, qui mores *Ægypti* religioſos memoriæ tradiderunt. Aſſerit autem ᶜ *Diodorus*, Iſin Oſiridis occiſi diſſecta membra ſtudio quo potuit maximo recollegiſſe; veretri vero (quod nullo modo reperire potuit) imaginem fabricaſſe, & in ſacris ſolennioribus adorandam propoſuiſſe. Et eo tandem pravis deventum eſt moribus ut, eodem ᵈ *Diodoro* teſte, *pudenda non apud Ægyptios tantum, ſed alios quoque non paucos, in myſteriorum ritibus religioſè haberentur.* Cum itaque membrum virile ſacrorum Ægyptiacorum pars magna fuerit, promptum eſt opinari, Deum membri illius mutilationem, in cultus Ægyptiaci contemptum & opprobrium, inſtituiſſe.

Hæc equidem circumciſionis Moſaicæ cauſa, ſpecioſa videatur: non diſſimulandum eſt tamen R. Montacutium ei rationes minime contemnendas ᵉ oppoſuiſſe. Nam (1°) "Nequaquam, inquit, vel apud Judæos, vel alios, qui circumcidebantur, pudori habebatur aut dedecori, ſed honori potius & dignitati: parum itaque probabile eſt Deum in cultus illius odium & contemptum, membrum virile ſanxiſſe mutilandum. (2°) Si Circumciſio in deteſtationem Phallagogiorum apud Ægyptios inſtituta fuiſſet, Ægyptii ipſi tanto honore Circumciſionem non fuiſſent proſequuti, ut neminem admitterent ad myſteria niſi circumciſum. (3°) Inſtitutio illa Ægyptiaca, in honorem Oſiridis ab Iſide inducta, poſterior Moſe erat, nedum Abrahamo: ut nullo modo verum eſſe queat, introductam ob deteſtationem impuræ illius impuritatis Ægyptiorum." Hæc ille. Non eſt autem noſtrarum partium, illius argumenta ad ſtateram revocare, qui id ſolum ex profeſſo jam agimus, ut auctorum ſententias lectori judicandas offeramus.

R. ceremo-nialis.

TERTIO ratio ultima characteris hujus partibus naturalibus impreſſi, mere ceremonialis eſt: nempe ut eo aptior eſſet & accommodatior ad fœdus divinum ſignificandum & obſignandum. Nam Deus, fœdus cum Abrahamo faciens, fidem ſuam de illius ſemine multiplicando & terræ gentibus in eo benedicendis, oppignoravit. Conſentaneum itaque fuit, ut fœderis illius ſignum ipſis generationis inſtrumentis imprimeretur, ut cum ipſa pacti natura & tenore conſenſum coleret, & eo facilius illius memoriam renovaret. Et eo probabilius eſt Deum, in fœderis illius ſignum & memoriam partem obſcœnam circumcidi voluiſſe; cum alias quilibet character, in quavis alia corporis parte, ad Abrahami ſemen a gentibus aliis diſcriminandum, ſufficere potuiſſet. Sed & ideo forſan Deus fœderis hoc ſignum in præputio poſuit, ut eo facilius ſigilli & ſacramenti divini fidem obtineret: cum enim partibus illis, a quibus aut ſecandis aut tegendis hominum pudor & natura refugit, imprimeretur; fieri non potuit, ut ſignum illud, a natura proditum, vel hominum conſilio conſtitutum, aut ab ullo alio principio, niſi Deo fœderis auctore, profectum, crederetur. Hujuſmodi inſtitutum, naturæ & modeſtiæ dictatis adverſum adeo, ipſa ſua inſolentia Deum auctorem probat, & circumciſionem ideo præceptam fuiſſe, ut fœderis, cujus ſignum erat, fidem ratam & firmam faceret.

S E C T. IV.

De Circumciſionis origine & antiquitate.

QUI veterum monumenta primis, quod aiunt, labris delibarunt, apprime norunt, non tantum Judæos, ſed & Ægyptios, Colchos, Phœnicas, Syros, Arabes, Æthiopes, Troglodytas, alios, circumciſionem in uſu habuiſſe. Magna autem ſecuritate creditum eſt, Abrahamum ritus hujuſce caput & fontem fuiſſe, illumque ab eo præcipue per *Iſmaelis* & *Keturæ* filios, ad gentes quas dixi prolatum propagatum. Nonnulli tamen ſe perſuaſos habent, Ægyptios ritum illum a Joſepho, vel ab Iſraelitis in Ægypto commorantibus, accepiſſe; Colchos & Æthiopes eorum exempla ſecutos hunc ritum uſurpaſſe; Phœnices autem & Arabes eum a Judæis deſumpſiſſe quibus vicinitate jungebantur. At ſententia plane contraria veterum quorundam fidem tenuit.

a R. Montacut. [illegible] p. 60. b In Therapeut. ſerm. [illegible] c L. 1. Bibl. Hiſt. p. 19. d Ib. p. 78. e [illegible] p. 66.

Ægyptios

gyptios [illegible] & Æthiopes, omnium, [illegible] polluiſſe, adeoque circumciſionem Judaicam proxime quidem a Moſe & patriarchis, [illegible] vero ab Ægyptiis aut gentibus [illegible] [illegible] Mecum quod attinet, [illegible] argumenta omnia [illegible] pro utraque parte [illegible], una cum [illegible], & lectori integrum [illegible] relinquere. Sect. IV.

[illegible] ſententia, quæ circumciſionem Ægyptiis [illegible] Æthiopes, [illegible] tribuendam arbitrantur. Hæc autem ſententia [illegible] & argumentis [illegible] videtur.

Teſtimonia, & argumenta ([illegible] *) circumciſionem* [illegible] *Ægypto vindicantia.*	*Reſponſa quæ* [illegible] *opponuntur.*

1. MIHI, a teſtibus [illegible] primo occurrit *Herodotus*, qui, ex [illegible] & [illegible] ſententia, Æ[illegible] Æthiopes [illegible] gentibus ad [illegible] [illegible] *omnium* [illegible] [illegible] *Phœnices autem* [illegible] [illegible] Cur [illegible] [illegible] nec [illegible] mentiri voluiſſe [illegible]

(2.) [illegible] Herodotus, [illegible] rique [illegible] & [illegible] dicunt circumciſionem [illegible] nem ſuam Ægypto debuiſſe. Nam [illegible] *Siculus*, [illegible] Judæos & Colchos [illegible] [illegible] *ex antiqua traditione* [illegible] *ut circumcidant* [illegible] [illegible] Idem [illegible] & [illegible] [illegible] Abrahamum, [illegible] & [illegible] [illegible]

1. HUNC [illegible] verbis [illegible] lecare valeamus. [illegible] quod Herodotus [illegible] [illegible] [illegible] *Judæis hoc* [illegible] *apud* [illegible] circumciſionem [illegible] [illegible] ad Ægyptum, referre [illegible]

(2.) [illegible] quod [illegible] moremur [illegible] ſcriptores ethnici, qui [illegible] [illegible] & [illegible] gentibus [illegible] & [illegible] [illegible] facile [illegible] circumciſionem [illegible] & Colchos Judæos, [illegible] Sed & [illegible] & [illegible] [illegible] vel [illegible] gloriam [illegible] [illegible] um hunc [illegible] ſecandi morem e [illegible]

[illegible]

[illegible] 104 [illegible] [illegible] *Appian* [illegible] [illegible] 254.

[illegible] 267.

SECT. IV.

(3°) Non tantum Herodotum, Celſum, & Julianum, circumciſionis ritum ab Ægyptiis acceſſiſſe, ſed & Joſephum, Origenem, & Cyrillum, qui contra eorum verba nihil opponunt, adeoque ſilentio ſuo ea pro veris agnoſcere videntur. Nam [a] Joſephum, cum citatum Herodoti teſtimonium memorant, hunc ei lectorem eſſet, [illegible] Herodoti exemplarium [illegible] [illegible] *Et iis qui Paleſtinam habitant, ſoli hos facimus Judæos*, nihilo de circumciſionis origine verbo addito, quod ta[illegible] [illegible] inquit [b] Lact. Ramirez, *ſi an Herodoti ſententiam* [illegible]. Origenes etiam & Cyrillus Celſi & Juliani verba, [illegible] contradicunt, quod [illegible] procul dubio, a fide & veritate integre circumciſionis originem ad Abrahamum referre potuiſſent, cum præ ſertim alii Celſi & Juliani omnes, quorum per veritatem licuit, ea [illegible] retaturent.

(4°) Sanchoniathon, vetuſtiſſimus rerum Phœnicearum ſcriptor, ritus hujus originem a Saturno petit. [c] [illegible], ait ille, [illegible] *Saturnus eſt, pudenda circumciſus eſt, & commilitones ſuos ad idem faciendum adegit.* Quiſnam ille Saturnus fuerit, haud adeo inter doctos convenit: apud omnes autem in confeſſo venit, eum Abrahami tempora ſuperare.

(5°) Jeremias, eo in loco, Herodoti verbo nobis ad examen [illegible] revocare, fortan ne a ſcopo & inſtituto primo nimis aberraret. Nam [illegible] [illegible] omnia, ut [illegible], [illegible] [illegible] habentes, a [illegible] ſuo [illegible] effluxiſſe conſtituntur. At Origenes ſilentio eo in loco, male colligitur, cum contraſſe Ægyptios omnium primos hunc ritum [illegible], cum [illegible] Celſus [illegible] *circumciſionem ad Ægyptios profectam* aſſeruiſſet, Celſi temeritatem reprehendit Origenes, quod [illegible] *Ægyptios* [illegible] *Abrahamum primo circumciſum referens*, fidem adhiberet. Et fortan S. Cyrillus Juliani verba, mendacii tam facile arguenda, vix digna duxerit quæ refutatione aliqua cohoneſtaret.

(6°) Huic uni Sanchoniathonis teſtimonio, in argumento tam remotæ antiquitatis, haud multum fidei tribuendum eſt: cum præſertim auctores plerique circumciſionis originem non a Saturno ſed Abrahamo deducendam ſentiant. Deinde, niſi ego fallor, ut Sanchoniathonis verba eandem circumciſionis originem ſed (gentium more) fabulis quibusdam obſcuratam, referunt. Nam [illegible] procul dubio a Syrorum [illegible] Deum agnoſcente, deriventur: cum autem gentes, lapſo tempore, quis [illegible] ille eſſet, qui familiæ ſuæ præputii [illegible] neceſſitatem impoſuit, proſus ignorarent, Saturno (a Syris & Phœnicibus ſic dicto) ritus originem tribuebant.

(7°) Ait enim [d] Philo, circumciſionem non apud Hebræos tantum, ſed & ex aliis gentes, Ægyptios imprimis, in honore non mediocri habitam. Cum autem [illegible] rationes ritus tam grave apud Ægyptios & alias gentes obtinentes enumeraret, [illegible] ſilentio Hebræorum exemplum præterit. [illegible] Hebræorum exemplum quicquam apud Ægyptios dixiſſe ad circumciſionis religionem [illegible] valuiſſet, procul dubio Philo eandem illam memoraſſet, cum præſertim cauſas omnes cur gentes exteræ circumciſionem admitterent, de induſtria recenſeret. Huic argumento [illegible] quædam accedunt: quod [e] Philo circumciſionem apud

(8°) E Philonis ſilentio hac in re non niſi dubium argumentum ducitur ad probandum Ægyptios circumciſionem a Judæis non accepiſſe. Nam ex mutuo odio quo Judæi & gentiles ſe invicem proſequebantur, factum eſt, ut Judæi non omnium gentilium ritus & eorum origines, quæ gentes Judæorum [illegible]. Deinde cum Ægyptii pro indubitato tenerent, religionem circumciſionis inventores ſe primos extitiſſe, ſi Philo circumciſionis uſum a Judæis ad Ægyptios fluxiſſe palam aſſeruiſſet, Ægyptios procul dubio & Græcos (quibus ipſi magno uſu conjungebantur) ſibi male conciliatos habuiſſet.

Athenienſes ritum habitam, Ægyptiorum exemplo a contemptu vindicet, dicens, *[illegible] [illegible] hic [illegible] eſt majorum noſtrorum circumciſio, [illegible] haud mediocri honore habita etiam apud alias gentes, præſertim Ægyptios, hominum tam fre-*

a Cont. Apion. p. [illegible]. b [illegible] c. [illegible] p. [illegible]. c Ap. Euſeb. de Pr. l. [illegible] p. [illegible]. d V. [illegible] apud Phil. [illegible] [illegible]. e L. de [illegible] p. [illegible]. f [illegible] pag. [illegible]
g Vid. Origen. p. [illegible]

quentis

quentia quam ſapientia præſtantem. Non eſt autem veriſimile *Philonem* circumciſionem, Ægyptiorum exemplo tueri voluiſſe, modo Ægyptios hac in re Judæorum ſimios exiſtimaſſet, cum præſertim, ex Ægyptiis haud adeo multi circumciſi fuerint. SECT. IV.

(6°) Textum ſextum nobis præbent Dei per [a] Prophetam verba: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & viſitabo ſuper omnes circumciſos cum incircumciſis, ſuper Ægyptum, ſuper Judam, ſuper Edom, ſuper filios Ammon,* &c. Quorſum Dominus primum [illegible] ceteris gentes circumciſas Ægypto tribuit, [illegible] ritus circumcidendi [illegible] antiquior Ægypto quam Judæa fuerit, & ad alias gentes ab Ægypto venerit?

(6°) Si res tam obſcura conjecturam pati poſſet, dicerem, Deum hos inprimis *viſitare* ſtatuiſſe, quibus in uſu erat circumciſio, quod [illegible] Judæi [illegible] ſuam præ [illegible] collocarent. Inter eos autem primas Ægypto tribuit, quod viribus & opibus præcelleret, adeoque Judæi fortan illius auxilio præcipue niterentur.

Textibus [illegible] circumciſionis originem Ægypto vindicantibus [illegible] proximo ad examen vocanda ſunt argumenta illa (artificialia) quæ circumciſionem originis Ægyptiacæ ritum probare videntur.

Horum (1°) hujuſmodi eſt: ex ipſa ſcriptura manifeſtum eſt, Ægyptios diu ante Joſuæ tempora [illegible] pro opprobrio [illegible] habuiſſe. Poſtquam enim Deus Iſraelitas [illegible] præcepiſſet, dixiſſe fertur, *hodie abstuli a vobis opprobrium Ægypti*, Jos. 5. 9. Conſtat itaque circumciſionem, diu ante legem datam, Ægyptiis in uſu fuiſſe, eoſque ritum [illegible], non Hebræorum exemplo, ſed [illegible] ſtudio ductos, in honore habuiſſe.

(1°) Opprobrium *Ægypti*, ſervitus erat, & ſtemmatis ab Abrahamo deducti conditione Iſraelis obſcuratio. [illegible] Deus, ne ulterius [illegible] & [illegible] promiſſionis hæredes [illegible]. Circumciſio [illegible] claritatem Iſraelitis [illegible], & [illegible] ſervitutis Ægyptiacæ maculam & opprobrium [illegible]. Multi ſunt qui [illegible] locum intelligendum ſentiunt, non de præputio, ſed de ſervitute, quæ eo uſque exprobrata fuit vel Iſraelitis exprobrari potuit, ab Ægyptiis.

(2°) Veriſimile eſt Ægyptios, [illegible] ab ipſo rerum ſuarum exordio, circumciſionem in moribus habuiſſe. Hoc enim dicit Herodotus, & confirmat ratio; nemo enim vel probabili conjectura aſſequi poteſt, quo primum tempore circumciſionem a Judæis mutuati ſunt. [illegible] *Jethro* [illegible] exemplo [illegible] ſua [illegible] ab circumciſionis uſum a Hebræis ab Ægyptiis fluxiſſe dicunt, cum per multos annos in Ægypto una verſarentur [illegible], ſed dicunt tantum, nullis aut argumentis aut teſtibus inſtructi, qui fidem dictis adſtruant. Conſentaneum itaque videtur dicere Ægyptios, [illegible] conſuetudine [illegible] coævam [illegible] circumciſe, cum præſertim Herodotus, avo vel ſuo gentem Ægyptiam *more vetere* recutitam referat.

(2°) Herodotus [illegible] in Joſ. 5. 9. Veriſimile eſt Ægyptios circumciſionem admiſiſſe, *cum Salomon Pharaonis Regis filiam uxorem duxit, cujus [illegible]* [illegible] Ægyptios omnes [illegible] vel multorum equorum cauſa, circumciſionem in mores [illegible] voluiſſe, [illegible] tam gravis & moleſtus, nec a viris ætatis paulo provectioris [illegible]. Quin & [illegible] a *Scaligero* memoratum [illegible] apud [illegible] valuiſſet, eos [illegible] circumciſionem [illegible] natura [illegible] res a Judæis [illegible]. Longe præſtat, ingenue fateri, tempus incertum eſſe quo primum hic mos in Ægypto cœperit, quam hujuſmodi conjecturis lectorem luſere.

(3°) Ex jam citatis Herodoti verbis hoc ſatis tuto colligatur, Colchos, Æthio-

(3°) Suadet ratio ut fidem, hac in re, non niſi timidam & vacillantem He-

a Jerem. 9. 25, 26.

SECT. IV. pes, & *Ægyptios*, primos e Gentibus fuiſſe, qui Circumciſionis nota ſignabantur. Unde factum autem ut Colchi, & Æthiopes primi ante alios hunc ritum uſurparent, niſi quod origine *Ægyptiacus* eſſet, adeoque ad Æthiopes vicinos & Colchos (olim [a] indigenas *Ægypti*) citius quam gentes remotiores tranſire potuerit? Sin autem ab Abrahamo & poſteris ejus primo manaret circumciſio, nulla ratio reddi poteſt, cur *Ægyptii* (Judæorum genti ſemper infenſi) eorum exempla tam ſtudioſe ſequerentur, aut cur Æthiopes & Colchi, tanto terrarum intervallo a Judæis ſeparati, tam cito moribus Judaicis inſuēſcerentur.

rodoto tribuamus. Cum enim Deus mandatum de Abrahamo & poſteris ejus circumciſionis charactere notandis tradidiſſet, proculdubio gentes illæ, Ammonitæ, Moabitæ, Iſmaelitæ, Midianitæ, [ab Abrahamo & Loto propagati] patrum exempla ſecuti, circumciſionis ritum obſervarunt: *illi itaque nuſquam quod meminerim* (loquitur [b] Montacutius) *appellantur in ſcripturis incircumciſi, ſed titulus ille apud Philiſthæos reſedit, e Chamo per Miſraim oriundos, nec ad Abrahami familiam aut pallium Domini pertinentes*. Veriſimile eſt itaque ritum illum ab Abrahamo ad Arabes ex ſanguine confluxiſſe, & ab Arabibus ad *Ægyptios*, & ab iis ad alias e vicinia gentes, emanaſſe.

(4*) Ægyptii, Æthiopes, aliique ex Oriente populi, rationes regionis vel religionis ſuæ proprias habuerunt, quibus, diu ante tempora Abrahami, ad virilium pelliculas præcidendas inducti cenſeantur. Nam *Philo* & alii circumciſionem, inter gentes aliquas, cœli & ſoli ſervitati primum introductam putant, ad præcavendam ſcilicet lepram aut carbunculum, e ſordibus ſub præputio latentibus oriri ſolitum. Herodotus aliam rationem, ab ipſo religionis *Ægyptiacæ* ingenio petitam, aſſignavit. [b] Ait enim Sacerdotes Ægyptios *καθαριότητος εἵνεκεν, puritatis cauſa*, quam ſummo ſtudio coluerunt, pelliculam illam, utpote ſordium receptaculum, amputaſſe. Veteres id ſolitum *τὸ μὲν εἶναι ὡς καθαριότητα λόγον, vulgarem hanc & ridiculam circumciſionis cauſam*, uti vocat S. [c] Cyrillus, frequenter in ore habuerunt.

(4*) Hisce omnibus, aliquali veritatis ſpecie decoratis, ratio & experientia clare refragantur. Non eſt enim rationi congruum, naturam præputium, modo individuo tam noxium aut ſpeciei damnoſum, concedere voluiſſe. Sed & longa dies docuit, lepram, carbunculum, & luem veneream, non magis gentes præputiatas quam circumciſas infeſtare: & certum eſt Judæos in vagas libidines effuſos, non minus lue venerea, quam gentiles ejuſdem criminis reos, laborare. Non eſt igitur probabile, *Ægyptios* & alios e gentilium grege viriliter circumcidiſſe, ne aliter lepra vel lue aliqua corriperentur. Nec veriſimile eſt *Ægyptios*, pudore & dolore reclamante adeo, ſolius *puritatis cauſa* circumciſionem ſubire voluiſſe. Rationi magis convenit, ut credamus eos, traditione a ſeculis antiquis propagata, didiciſſe, circumciſionem Deum auctorem habuiſſe: cum autem temporis vetuſtas ritus illius inſtituti cauſam ex hominum memoria deleviſſet, ſacerdotes forſan *Ægyptii* circumciſionis initium puritatis ſtudio tribuendum cenſuerunt, ne ſine rationis alicujus ſpecie debrarent.

(5*) Sacra [d] ſcriptura conſtet, Abrahamum, licet nonagenario major eſſet, de circumcidendo ſeipſo & familia ſua nihil a Deo in mandatis accepiſſe, niſi poſtquam in *Ægypto* temporis aliquid exegiſſet. Quid autem, niſi quod Abrahamus, Ægyptiorum familiaritate jam uſus, circumcidendi modum & ritum aliquatenus intelligeret, nec ab inſtituto illo, tanquam novo & incognito, reſilire vellet?

(5*) Hujus argumenti levitas inde ſatis intelligitur, quod Abrahamus [e] fame tantum coactus in *Ægyptum* iverit, & Deus, non ſtatim ab exitu ſuo ex *Ægypto*, ſed poſt annos aliquot, ei circumciſionis præceptum dederit.

(6*) Judæi & *Ægyptii* cum inter ſe conſenſum, quoad præcipuas circumciſionis ſuæ circumſtantias, habuerunt, quod nemo cordatus ſibi perſuadere poſſit, Ægyptios ab Hebræis (populo ſibi ſemel ſubdito, ſemper autem exoſo) circumciſionem accepiſſe. Nam 1° Judæi honorifice

(6*) Constat etiam e veterum ſcriptis Hebræorum circumciſionem in circumſtantiis non minus inſignibus ab Ægyptiaca receſſiſſe. Nam 1° *Ægyptiis* in more fuiſſe, *τὰ τε θήλεα ἐκτέμνειν, fœminas circumcidere*, docet [f] Strabo. 2° quamvis ritus illius peragendi modum taceat:

a Bochart Geogr. part. 1. l. 4. c. 31. b L. 2. §. 37. c L. 10. cont. Julian. p. 350. d Gen. 17. 1. & 17. 10. e Gen. 12. 10.

f Vid. Orig. Analy. P. 1. 6. 92. g V. p. 1180.

adeo-

SECT. IV.

admodum de circumciſione ſentire ſolebant, eique plurimum tribuebant: idem & Ægyptios feciſſe, colligere eſt e verbis *Hori Apollinis* de [a] Cynocephalo, [illegible] *Naſcitur autem circumciſus, quam circumciſionem ſudicaſſe obſervant ſacerdotes.* 2° Judæi nullum ad Paſchatis ſolennitatem, & Ægyptii nullum ad myſteria ſua ſolenniora, niſi circumciſum, admiſerunt. [b] Pythagoras itaque, ut ad myſticam eorum philoſophiam aditum haberet, circumciſionem ſubiiſſe dicitur. 3° Judæi circumciſione, tanquam initiationis & conſecrationis ceremonia, utebantur. Ægyptios etiam eodem conſilio circumciſionem uſurpaſſe, intelligere licet e verbis *Origenis*, Hom. l. 5. in Jeremiam, [c] [illegible] Hebræi vero lege & more ad maſculos tantum circumcidendos tenebantur. 1° Judæi die octavo, Ægyptii anno decimo quarto, circumcidebantur. Hujus rei teſtem advoco S. *Ambroſium* l. 2. de Abraham. c. 11. 3° Aſſerere videtur *Epiphanius*, Hæreſ. 30. Circumciſionem ſolis Ægyptiorum hierophantis & ſacrorum miniſtris peculiarem, apud Judæos characterem ſic facer & laicis imprimebatur. Hæc omnia ſuſpicandi cauſam præbent, Ægyptios ritum illum a Judæis mutuatos fuiſſe & cum ſuperſtitione ſua tandem infeciſſe; vel quod temporis lapſu illius rationem & originem ignorarent, aut quod circumciſio, in novam quaſi formam in Ægypto mutata, facilius originis Ægyptiacæ ceremonia crederetur.

[illegible] Ægyptios in his omnibus Hebræos imitari *potuiſſe*, non dubitandum eſt; eos autem *voluiſſe*, credere non patitur odium illud acerrimum quo nomen cultumque Judaicum ſemper averſabantur. Alia argumenta ad hanc ſententiam aſtruendam addi poſſent, quæ tamen, ne lectorem obtundam, prætermitto. Cum autem ea argumenta ad examen vocaverim, quæ probare videntur circumciſionem Ægypti moribus originem debuiſſe, eorum etiam argumenta cum annexis ſolutionibus in medium adducenda ſunt, qui, ſoli Dei inſtitutioni vel Abrahami exemplo, ritus hujus originem aſcribendam ſentiunt. Eſt equidem ex æquo & juſto ut utriuſque partis argumenta patienter audiantur; & nolim ut quis me animi partibus obnoxio hanc provinciam, argumenta librandi, ſuſcepiſſe cenſeat.

Eorum argumenta qui Abrahamum primo circumciſum ſentiunt.

(1°) SCRIPTURÆ fidem apertam faciunt, circumciſionem, non Abrahamum aut inſtituti non humanam, ſed divinam fuiſſe, utpote fœderis divini ſignum; unde factum eſt quod illius obſervatio poſteris Abrahami ſub pœna exciſionis incubuerit; Geneſ. 17. 14.

tos aut Æthiopibus excogitatum aſſerunt.

quædam, de cibis præſertim data, ſanctitatis præſcriptis antea receptis accommodaſſe.

(2°) APERTE ſatis ex hiſtoriæ ſacræ verbis intelligitur, circumcidendi morem una cum fœdere quod Deus cum Abrahamo [e] percuſſit, incepiſſe. Cum itaque Celſus, hunc ritum memorans probri loco objiceret, [illegible] *cum ab Ægyptiis ad Judæos profectum*, reſpondet [d] Origenes, *Moſem dixiſſe primum mortalium circumciſum Abrahamum.* Et in hanc ſententiam crebrioribus itum eſt eruditorum ſuffragiis.

Eorum ſolutiones.

(1°) NEMO prudens unquam dubitavit, quin circumciſio, quatenus fœderis divini ſignum, a Deo principium & ſanctionem habuerit: quatenus autem ſignum corporeum, puritatis ſpecies, fœcunditatis medium, aut morbi antidotum eſſet, nil vetat quo minus eam ab [a] Ægyp-

Minime dubitandum eſt, Moſem præcepta .

(2°) NIHIL dubii habet, circumciſionem, quatenus pacti divini ſignum, ab Abrahamo primum incepiſſe: nuſquam autem aſſerunt aut neque Scriptura ſacra, gentes ante ſeculum Abrahami circumciſionem ad alios fines accommodaſſe. Nec forſan contrarium dixiſſet Origenes, ſi ad modo citata veterum teſtimonia perſpicaciter advertiſſet. Neque ſententia contraria doctorum omnium puncta tulit: nam, *ut certum eſt*, inquit [e] auctor fama clariore dignus, *potuiſſe Ægyptios, etiam ante circumciſionis inſtitutionem quam in lib. Geneſis legimus tempore Abrahami factam, eam in uſu habere, vel munditiei gratia, plures facientes ſe mundos eſſe quam decoros, ut ait Herodotus;*

a Chæm. Alex. Strom. l. 1. p. 354. b Vid. Theodoret. T. 4. p. 469. c Gen. 17. 10. d L. 1. p. 17
e Glaſſ. Comment. in Ser. 9. ed. T. 1. p. 833.

I vol. p. 25. a Vol. 1. p. 86.

Sect. IV.

vel ob phyſicam aliquam rationem, cujuſmodi eſt illa quam *a majoribus ſuis traditam affert Philo, vel ob aliquam tropicam & arcanam rationem* (nos enim *multa hieroglyphicis deſignare ſolitos exploratum eſt) vel ob quid ſuperſtitioſi, cum conſtans ſit omnium ſententia eos gentibus univerſis ſuperſtitioſiores extitiſſe.* Quibus verbis inde color aliquis accedat, quod Americani (qui de Abrahamo ne famam quidem acceperant) ob has aut alias cauſas, hunc ritum exercuerint, modo ea quæ de circumciſione in variis Orbis novi locis reperta narrantur, pro veris habeantur.

(3°) Veterum & recentiorum aſſenſu communi confirmatur, Deum circumciſionem inſtituiſſe, ut eſſet veluti teſſera vel nota, quæ populum ſanctum a cæteris gentibus diſcriminaret. Sin autem apud Ægyptios tunc circumcidendi mos extitiſſet, impoſſibile erat ut Iſraelitæ ab aliis nationibus circumciſione ſecernerentur. Rationis hujuſce claritatem percipiunt ſapientes.

(3°) At & hoc argumentum fundamento male firmo nititur: quamvis enim circumciſio ſigni diſtinctivi locum occuparet, non eo præcipue conſilio a Deo inſtituta eſt, ut inde Iſraelitæ a gentibus diſtinguerentur, tunc enim par eſſet ut Iſraelitæ diſtinctionis notam, in fronte, vultu, pectore, brachiis, aut veſtibus, geſtarent; non in ea parte quam inſitus a natura pudor velare jubet. Unius veri Dei cultum, ritu ſpeciali præſtitum, nota illa præcipua fuit, qua Judæi a gentibus internoſci debuerunt. Neque hoc argumentum nobis obſtaret, ſi circumciſionem ſigni tantum diſtinctivi locum & uſum habuiſſe concederemus. Nam finis, modus, tempus, alia, fecerunt, ut latum diſcrimen inter circumciſionem Judaicam & Ægyptiam intercederet. [a] *Origenes* de circumciſione Judæis cum Ægyptiis communi loquens ὁ σκοπὸς, inquit, [illegible] *Propoſitum, & lex, & voluntas circumcidentis facit, ut alia res ſit Ægyptiis, alia Judæis, circumciſio.*

(4°) Vix credibile eſt Ægyptios aliaſque gentes Circumciſionem, non niſi [b] [illegible] *tam doloribus graviſſimis* ſubeundam, levi aliqua de cauſa admittere voluiſſe. A ritu proculdubio tam fœdo & aſpero prorſus abhorruiſſent, niſi gravi aliqua ratione ſe ad illius uſum aſtrictos exiſtimaſſent. Quænam autem ratio moris humanæ naturæ tam adverſi reddi poteſt, quam quod gentes olim circumciſionem divinitus inſtitutam fuiſſe, ab Iſraelitis aut eorum majoribus accepiſſent?

(4°) Non eſt quod miremur gentilium myſtas [illegible] tam libenter ſubiiſſe, cum & [illegible], virilium *exciſionem* (ut Deorum gratiam inirent) tam facile paterentur. Notum omnibus gentiles liberos igni tradere, vulnera ſibi infligere, ſtigmata corporibus ſuis inurere, & laboris cujuſvis tædium in Deorum cultu devorare, ſolitos;

Tantum vana fides potuit ſuadere dolorum. Sed & *Philo*, libro ſæpe laudato, varias rationes aſſignavit, cur veriſimile ſit gentes præputia ſua ſecare voluiſſe, quamvis ad ritus tam moleſti uſum nullis legibus aſtringerentur.

(5°) In hujus ſententiæ patrocinium addi poteſt, quod minime videatur tantæ rei congruum, ut Deus, cum Abrahamo ſolenne pactum initurus, eam ceremoniam pacti ſignum inſtituerit, quæ jam apud Ægyptios idololatras in uſu eſſet; cum præſertim hoc probe ſciret Abrahamus, quem in Ægyptum iviſſe, & ibi commoratum fuiſſe, legimus, *Geneſ.* 12. 10.

(5°) Sed & huic objectioni facile ſatisfiat, cum Dei mos ſit, ut, cum hominibus agens, iiſce plurimum ritibus exhibeat ſigna, pacta ineat, inſtituat ſacramenta, quos perſpectos novit & uſu frequenti tritos. Nam *Noæ* tempore, fœderis cum humano genere initi ſignum, arcum cœleſtem poſuit Deus, quem tamen & ante diluvium (juxta naturæ leges) apparuiſſe, non facile dubitandum eſt. Chriſtus comeſtionem & ablutionem, quibus nihil magis in uſu verſatur, legis novæ ſigna & ſacramenta conſtituit. Et alibi fuſe probamus, Deum temporum antiquiorum inſtituta reformaſſe, & ad uſum ſacratiorem tranſtuliſſe.

(6°) Niſi circumciſionis origo ad præceptum Abrahamo datum, & ejus exemplum, referatur; haud facile rationem aſſe-

(6°) Sed & hoc argumentum rimas haud paucas agit: cum enim, aut Grotius, *Colchos ex decem tribubus eſſe*, & ea de cau-

a L. 5. cont. *Celſ.* p. 263. b *Phil. ad ſub.* pag. 810.

quemur,

quemur, cur e gentibus cæteris ſoli Phœnices, Ægyptii, Colchi, Æthiopes, Idumæi, Troglodytæ, Homeritæ, Saraceni, Turcæ circumcidi ſoleant. [illegible] & [illegible] e gentium [illegible] grege [illegible] veterum [illegible] a [a] Cretis [illegible] confirmatum eſt. Sin autem [illegible] Abrahamum primum ante alios circumciſum fuiſſe, [illegible] facili [illegible] expediamus. Nam [illegible] eam indignus [illegible] dedit, gentes [illegible] Ægyptii & Phœnicibus [illegible] ab Abraham [illegible], Idumæos, [illegible] Flavium [illegible] Ideoque [illegible] eſt, [illegible] circumcidi [illegible] ab Abrahamo (patre gentibus hisce communi) perpetua traditione propagato.

ſa inter Abrahami progeniem numerandos, a veri vicinia multum aberravit. [illegible] de [illegible] & [illegible] ſedentarii, [illegible] genere & origine Ægyptios [illegible]. Ipſa [illegible] verba [illegible] quem [illegible] conſulas. [illegible] quod humanum [illegible] Phœnices [illegible] haud dubie pro Idumæis [illegible] ab Abrahamo [illegible] Flavum propagatis. [illegible] habeat, certum eſt Ægyptios [illegible] fuiſſe, nec tamen [illegible] ab Abrahamo derivatos. [illegible] Ægyptii [illegible] vel [illegible] circumcidi [illegible] ſolent, [illegible] Ægyptus [illegible] ejus autem [illegible] rem [illegible] vel [illegible], [illegible] Ægyptus [illegible] ſupra diximus.

Utriusque partis argumentis & reſponſis [illegible] poſitis, Lectori jam [illegible] erit opiniones hujus & illius momenta omnia perpendere, & quænam ſimilior ſit veri judicare. [illegible] autem [illegible] humanitatem mihi veniam conceſſurum ſpero, ſi in hoc argumento paulo prolixior [illegible], quod illud ab authore uno & altero tactum quidem, a nemine pertractatum, reperiam.

SECT. V.

De circumſtantiis quibuſdam in circumciſione celebranda obſervari ſolitis.

Ne pars aliqua præſentis argumenti minus a nobis curata videatur, neceſſe eſt ut de præcipuis ritus hujus adminiſtrandi circumſtantiis, [illegible] differamus. Hic autem tres [illegible] circumſtantiæ [illegible] veniunt, Persona, Tempus, & Nominis impoſitio, in circumciſione celebranda curari ſolitæ.

Primo, Persona [illegible] quæ [illegible] ex Abrahami ſemine, non adulta, ſed tenera ætate maſculum. Ita Deus inſtituit, *Geneſ.* 17. [illegible] Cujus [illegible] cauſam [illegible] aſſequamur, conveniens eſt ut circumciſionis ipſius [illegible] & [illegible] paulo fuſius explicentur. Monendum eſt itaque circumciſionem finem aut uſum [illegible] habuiſſe [illegible], 1 Perſona circumciſa.

(1.) Circumciſi omnes, ritu [illegible] tanquam [illegible], [illegible]. Deo [illegible], in filiorum ejus ordinem [illegible] & familiæ [illegible] cenſebantur. Hoc [illegible] non obſcure colligendum [illegible] dixit Dominus ad Joſuam, *hodie* [illegible] Ægypti [illegible] ubi [illegible] & [illegible] & [illegible] hactenus, [illegible] vitæ [illegible] monumenta, [illegible] Jam vero, circumciſionis ritu, vos in filiorum [illegible] numerum cooptavi [illegible] & ſervitutis veſtræ priſtinæ, non moleſtiam tantum, ſed & opprobrium & memoriam pene omnem abolevi. Hinc eſt [illegible] apud Hebræos eſt nomen illud חתן *Sponſus*, quo [illegible], [illegible] Circumciſionis die, apud Hebræos dicebatur: nempe, inquit [d] Schindlerus, *quia tum ſe [illegible] populo Dei conjungitur, & [illegible] deſponſatur*. [illegible] hæc confirmat [illegible] verba, [illegible] ad Moſen [illegible] חתן [illegible] *Sponſus ſanguinum* [illegible] Quæ verba [illegible] modo feliciter explicat, [illegible] *circumciſionis* [illegible], *datus eſt ſponſus* [illegible] & [illegible], quas [illegible] copulatus eſt. [illegible] veritas [illegible] tempore [illegible] mulieri, & [illegible] in maritum [illegible] verba [illegible], quaſi Moſes in cauſa fuiſſet, quod [illegible] tam ſanguineo tenerum [illegible] corpus mutilare cogeretur. 2 Ob uſum triplicem.

a [illegible] ad [illegible] § 16. b [illegible] c [illegible] חתן.

d [illegible] 25.

e [illegible] circumciſionem apud Ægyptios omnes [illegible] Joſephus [illegible] Ægyptios, [illegible]

Sect. V. (6) Circumciſio ſignum erat *perſonæ* Deo ſepoſitæ, & fœderis ejus ſolenniter initiatæ. Hunc uſum præbebat, *ex parte Dei*, qui circumciſionem ſignum eſſe voluit fœderis ſui cum Abrahamo facti, quo poſteros ſuos, veluti theſaurum & peculium, ex hominum communitate ſibi [illegible] ſepoſuit & ſegregavit. *Ex parte perſonæ* ſignum etiam erat, qua circumciſus Gentium numina & ſacra repudiabat, & ſe Dei ſolius ſervum, [illius inſigne & quaſi ſigmate ſuſcepto] profitebatur.

(7) Circumciſio ſolenne quoddam ſacrum erat, quo Judæi liberos ſuos in ipſo vitæ limine numini conſecrabant, eoſque, utpote jam Dei nota & charactere ſignatos, clientelæ divinæ commendabant. Id propius eſt [illegible], quod apud antiquas gentes (Syros, Græcos, Romanos, alios) in religionis parte habitum eſſe, infantes ſuos (quinto, ſeptimo, octavo, vel nono poſt partum die) luſtrare, & Deorum tutelæ ritu aliquo ſacro conſecrare: nam [illegible] quicquam votis [illegible] exoptarunt, quam ut proles ſua diu ſuperſtes frueretur.

Cum itaque circumciſio [illegible] quos diximus inſerviret, conſentaneum erat ut omnes e ſancta gente prognati maturius hac nota ſignarentur.

Tempus, quo circumciſi. Secunda ritus hujuſce circumſtantia, quam tactam præterire nequeo, Tempus eſt [illegible] lege præſtitutum. Deus autem infantum [illegible], eum locum octavum [illegible], [illegible] juſſit. Mihi probabile ſit Deum ita præcepiſſe, ut Infantes, in ejus quaſi familia natos, quam primum per eorum [illegible] ſibi, præoccuparet, & caveret ne ceremoniis aliquis ſuperſtitioſis tunc temporis uſitata, Deo alicui falſo in clientelam traderentur. Hæc conjectura firmamenti nonnihil a rationibus hiſce [conjunctis] mutuari poterit.

Tales ut [illegible]. (8) Ab antiquitate remotiſſima ſic ferebant ethnicorum mores, ut infantulos ſuos ceremonia aliqua ſuperſtitioſa dæmonum & idolis dedicarent. Chaldæis & Ægyptiis antiquis in more fuit liberos ab utero recentes inuſto ſigmate vel traductione per flammam *Molocho* vel genio alicui tutelari devovere. Antiqua illa idololatriæ [illegible] exemplum Græci prodiiſſe videntur: iis enim ſolennes quædam erant, *Amphidromia* dictæ, quinto poſt partum die celebratæ, quo nomen imponere, infantum [illegible] ceremoniis expiare, & Diis ſacrum vovere in more habitum eſt. Hunc diem [illegible], appellarunt, & illum lætitiam multis muneribus celebrarunt. Morem affinem apud Romanos Terentius memorat, his verbis in *Phormione*.

—— *Porro autem Getæ*
Ferietur alio munere, ubi hera pepererit:
Porro alio autem, ubi erit puero natalis dies,
Ubi initiabunt ——

Ad quem locum hæc Servius annotavit: *Solebant antiqui diem octavum puero natalem conſtituere, & eo die ſingulis annis ſacrum convivium parare, ſicut Judæi eo die octavo circumcidunt.* Hinc [illegible] verbis: [illegible] *cum Hebræis & Gentilibus* [illegible], *quorum illi octavo ab ortu die* [illegible] *capiebant: hi ſeptimo, octavo, nono aut decimo, certis precibus luſtrabantur.* Cum itaque mos ille apud idololatras antiquos invaluerit, haud abſonum eſt rationi, Deum, ut omnem ſuperſtitionem præriperet, infantem die octavo circumcidi & ſibi dicari, voluiſſe.

(10) Certum eſt antiquos Hebræos præceptum illud temporis circumſtantiam plurimi feciſſe, & rigide exegiſſe. Hinc e verbis Origenis [illegible] *octavo die circumciſionem eſſe præceptum, cæteras ſuperv*[illegible]. Septuaginta, eadem [illegible] opinione ducti, mandato illi divino (*[illegible] circumciſa, delebitur*) hæc verba ſua ex ingenio addiderunt, [illegible] *ipſo illo die quo ego præcepi*: nihil enim hodie in Hebræo reperire datur, quod verſionis hujus materiam præbere potuiſſet. Ex eadem opinione profectum videtur, quod Apoſtolus, inter alia gloriæ argumenta, ſe *die octavo circumciſum* memoraret, quod ſcilicet ipſe diei honorem & virtutem non levem Circumciſioni hac conciliare crederetur. Quod autem Judæi in circumciſione perſtanda diem a natu infantis octavum tam ſolemniter obſervarent, & circumciſionem die quovis alio peractam, virtute caſſam & pro

[illegible]

nihilo

[illegible]

SECT. V. [illegible], [illegible] conſtat enim Deum eodem tempore [illegible] circumciſum, & *Abrahamum* [illegible], nomine novo [illegible], [illegible] *Geneſis* [illegible] [illegible], [illegible] circumci-ſione, [illegible] nomen [illegible]. [illegible] exempla [illegible] Judæi & [illegible] afferunt. Sed hæc omnia pro conjecturis tantum habenda ſunt, qui-bus [illegible] judicio, [illegible] præſcriptum volo.

SECT. VI.

Circumciſionem adverſus idololatriam plurimum valuiſſe.

EO me jam ducit ordinis & argumenti ratio, ut oſtendam circumciſionem ad ido-lolatriam [illegible] plurimum virtutis habuiſſe. Hoc autem facili opera [illegible] poteſt: nam

(1.) Circumciſio ſignum erat uti dictum eſt [illegible] a Deo inſtitutum [illegible] [illegible] Deo [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] indicaret. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible]. [illegible] verba *Abrahamo* [illegible] [illegible]: *[illegible] pactum meum inter me & te, & inter ſemen tuum poſt te in generatio-nibus [illegible], [illegible], ut ſim Deus tuus, & ſeminis tui poſt te.* Et paulo poſt *hoc eſt pactum meum [illegible]: Circumcidetur ex vobis omne maſculinum, & [illegible] [illegible] carnem præputii veſtri, ut ſit in ſignum fœderis inter me & vos*: [illegible] [illegible] carnibus [illegible], [illegible] obedientiæ veſtræ ſymbolum, & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] ſervare [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible]: [illegible], *[illegible] quæ cir-cumcidebant [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] per uni-verſas [illegible].* Quod [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] eſt [illegible] [illegible] quod [illegible] circumciſionem [illegible] [illegible] eſſe, & [illegible] [illegible] Judæorum [illegible], cum ad [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], & [illegible] circumciſionis veſtigia e corporibus [illegible]. Nam [illegible] [illegible] [illegible] Judæos [illegible] a Deo [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], quod circumciſio [illegible] & religionis Judaicæ profeſſio [illegible] crederetur. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], quod [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Hoc [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] *[illegible]* [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] Judæ-[illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Cum itaque circum-ciſio [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], & [illegible] in Dei [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] a Deo [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Nam character [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], & [illegible] [illegible] [illegible], ad [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] ad [illegible] [illegible] [illegible].

(2.) [illegible] [illegible] cum [illegible] [illegible] cultu, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Nam [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible], & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], & Deo [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

(3.) Circumciſio erat [illegible] [illegible] quod Judæos & [illegible] ab [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] cum Judæis [illegible] [illegible], vel in unam gentem [illegible], [illegible] quod [illegible] circumciſionem [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] Judæi [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible],

a Gen. [illegible] b [illegible] c [illegible] d [illegible] e [illegible] f [illegible] g [illegible]

[illegible]

facile intellexerunt ſe, cum aliis gentibus haud temere commiſceri, ſed eorum affinitatem & contactum (quà licuit) averſari, debuiſſe. Patet enim e ſcriptis ſacris & Rabbinicis, eos, uxorem alienigenam ducere, ædes cum peregrinis inire, vel conſuetudinem aut familiaritatem cum iis colere, pro illicito habuiſſe. Cum itaque Judæi ab alienigenæ conjuſtis affinitate ſimul & commercio [illegible] vivèrent, nihil periculi erat ne malis moribus corrupti a Lege & virtute deficerent, aut ad cultum ethnicum declinarent. SECT. VII.

(3°.) Circumcisio character erat haud facile delendus, & ipſis oculis aſpiciendus, adeo ut fortivos omnes in gentilium caſtra receſſus inhiberet. Prout enim pecora, in [illegible] notata, dominum produnt ad quem jure pertinent, ita & Judæi, pacti divini ſignum præferentes, verum ſuorum dominum [illegible] indicarent, ſi forte a grege ſuo defecerent aut aberrarent. [illegible], quin inter ethnicos tanquam [illegible], aut inter Judæos tanquam [illegible], videre pergerent, & pœnas perſolverent levitati ſuæ debitas. Ut hoc argumentum bene definiat, [a] S. *Chryſoſtomi* ſubjungam verba, qui de circumciſione loquens hæc habet: [illegible] *Hinc ſapientiam Domini, quomodo cum ſciret imbecillitatem & pravitatem eorum* (Judæorum) *eventuram futuram, ſignum circumciſionis quaſi frænum quoddam imponit ad indomitos eorum impetus cohibendos, ut ne cum gentibus commiſcerentur.* [illegible] &c. [illegible] *petulantem, terminos & regulas illi dat, ne unquam extra* [illegible] *prodeat, neque cum* [illegible], & [illegible] *ita & benignus Dominus dedit* [illegible] *regulas, ultra quas* [illegible] *non liceret, & circumciſionis ſignum carni eorum indidit,* [illegible], *ut* [illegible] *commiſcerent.*

Cum verbum [illegible] hoc argumento, plus ſatius non poſſit elicere, par eſt ut in ſabbatum [illegible] convertamus, quod alterum aut egregium cultus Judaici ſignum, & in Patrum ſcriptis circumciſioni non raro conjunctum reperiatur.

SECT. VII.

Sabbatum ſignum fuiſſe, reſpectu Dei, ſabbati ipſius, & populi.

AD argumentum me jam [illegible], quo [illegible] magis opportunum, aut cum [illegible] præſentis utilitate conjunctum, [illegible]. Multi [illegible] nempe nunc dierum ſub nomine Chriſtiano Judaïce agunt, & religionem multis ſcrupulis infirmorum animos vexantem inducunt, nos [b] ad diem [illegible], [illegible] meditationi, precibus, aliiſque [illegible] officiis, integre [illegible], virtute præcipue mandati quarti devinctos aſſerentes. Quin & a nonnullis eo vecordiæ proceſſum eſt, ut religionis ſummam in ſabbati cultu verti ſentiant, nullum circa hanc materiam [illegible] locum relinquant, & omnes [illegible] Atheis & [illegible] aliquo proſcriptos habeant, qui *ſabbati* (quod vocant) otium & religionem [illegible] violare præſumant. Ideoque tanto fortius & [illegible] magis [illegible] hoc argumentum [illegible]. Cum autem [illegible] ratio poſtulet, ut [illegible] mea in [illegible] parte minime [illegible], in rem præſentem ventam, [illegible] ſabbati [illegible] habere. Hic autem evincere conabor, Deum [illegible] ſabbatum, idque [illegible] Iſraelitis inſtituiſſe, *cum populi illius* [illegible], *ad maternam* [illegible], *ſimulque judaici* [illegible], *fuerit* [illegible], ut verbis utar a Johanne Damaſceno mutuatis.

His verbis ne quid ambigui hæreat, [illegible] ſabbatum, ex parte Dei inſtituentis, [illegible] præbuiſſe, & propoſitum Dei voluntatem in Iſraelitas, præ cæteris mundi gentibus, indicaſſe. Nam [illegible] ſabbati [illegible] Iſraelitis revelati, [illegible] perfectum eſſe [illegible], totam rerum compagem [illegible] debuiſſe, & Deum ſolis Iſraelitas ſibi & cultui ſuo ſeparaſſe, quibus [illegible] cum cæteræ gentes [illegible] ambulare & [illegible], & ſidera tanquam Deos æternos, colere, permitterentur. Deum ſabbatum inſtituiſſe, ut ſingularis [illegible] gratiæ documentum eſſet, ſatis e Dei per [d] Prophetam verbis intelligitur; *atque etiam ſabbata mea dedi ipſis, ut eſſent ſignum inter me & ipſos, ut ſcirent* [illegible] *me Jehovam ſanctificare*

Margin notes: Sabbatum ſignum fuiſſe. — Ex parte Dei ſabbatum.

a Hom. [illegible] in Cap. 17. Geneſ. T. 4. p. [illegible] b [illegible] l. 4. c. 23. T. 1. p. [illegible] c Ex. [illegible] 9. 14. d Ezek. 20. 12.

SECT. VII.

cere ipſis [illegible] Ut ſabbata, ſolis Iſraelitis data, favoris eximii teſſeræ eſſent, & indicia, me, Deum æternum [illegible], in gentem ſanctam & peculiarem, mihi ſeparaſſe. Hanc paraphraſin Dei menti [illegible] probat verſus vice[illegible] ejuſdem capitis, ubi hæc verba [illegible] tamen [illegible] *ſabbata mea ſanctificate*, ut ſint *ſigna* [illegible] quibus verbis [illegible] ſemel & [illegible] aliis [illegible], Judæis etiam Jeh[illegible]. Atque [illegible] ſabbatum [illegible] & [illegible] tiæ generis [illegible] numeretur [illegible]

Sabbat[um] [illegible] SECUNDO [illegible] ſabbatum [illegible] cum ad creationem [illegible] Deo auctore [illegible] eſſet [illegible] memorata [illegible]

[illegible]

[illegible] quod creationis notitiam, familiaritatem, & eandem [illegible] redderet.

[illegible]

TERTIO-

Tertio, ſabbatum ſignum erat [indicativum ſcilicet & memorativum] ex parte hominum diem illum ſolenniter obſervantium. Sect. VIII

(1°.) Sabbatum indicativum: nam ſabbati juxta modum lege præſcriptum, obſervatio, hominem creatoris fide penitus imbutum indicavit, eumque, cœli terræque creatorem, dominum ſuum ſupremum [illegible] eumque ſolum venerari. Igni[illegible] Sabbati cultus erat [illegible] quoddam & [illegible] veri Dei, & inter alienos [illegible] & [illegible] veri ſacris [illegible]. Erat enim ſabbatum, Creationis effigies quædam & ſimilitudo, & [illegible], [illegible] imitatio, qui ſex dies creationis operi, ſeptimum quieti [illegible] veri ſacris & [illegible], creationis imaginem quandam vita & [illegible], Deos alios [illegible] aſpernari, [illegible] creatorem [illegible] volu[illegible] [illegible] (ſolem, lunam, ſtellas) ſummi tantum creatoris [illegible], & unum Jehovam cœli creatorem, omni cultu & [illegible].

(2°.) Sabbatum ſignum erat memorativum, [illegible] ſolenniter obſervandum, ut creationis [illegible] Hebræorum animis inhæreret. [illegible] *ut ſanctificet eum*, [illegible] *die ſeptimo*, &c. [illegible] "Hoc [illegible] ſabbatum [illegible] "[illegible] creationis [illegible], & [illegible] "lebrandus, ut creationis imaginem [illegible] "[illegible] In hac [illegible] multos, ſingulos [illegible] habent [illegible] eſſe [illegible], [illegible]. In re tam clara, ſufficiet [illegible] de legum cauſa agens, [illegible] *ſabbati* [illegible], *ut perpetuo conſervet* [illegible] *mundi creatione* [illegible]. Procopius [illegible] cum ait, [b] *diem ſeptimum haud a* [illegible] *eſt Deus* [illegible] *operibus* [illegible] *eſſe* [illegible] *ſignum & memoratum* [illegible] *feſtos dies appellamus ſanctos, quod contineant memoriam beneficii* [illegible] *nobis dati*, &c.

SECT. VIII.

Sabbatum ſigni loco datum fuiſſe, teſtimoniis divinis & humanis comprobatur.

Summa eorum dictorum huc redit, quod ſabbatum datum fuit Iſraelitis, ut creationis memoriam ſæpe renovarent; & illius obſervatio, creationis publica & realis profeſſio eſſet, [illegible] ſemper aut nota qua ſummi creatoris famuli a paganis & idololatris aperte diſtinguerentur. Ne vero hæc omnia [illegible] ratione niti videantur, ſabbatum ſigni loco datum fuiſſe, jam probare conabor hujuſmodi teſtimoniis, [illegible] dubitandi. Sabbatum datum in ſignum creationis.

In [illegible] primas [illegible] debent, quæ e Scriptura petuntur teſtimonia. Divina. In ea vero locus maxime [illegible] ſabbati inſtitutio ad cauſam jam dictam refertur, occurrit [illegible]. *Et* [illegible] *ſancti* [illegible] *ut ſignum inter me & inter vos*, [illegible], *quod ego Dominus Deus* [illegible]. [illegible] Deus, "cum ipſe mundum creatum, ſex dies operi dedi[illegible] ab omni opere re"quievit [illegible] etiam ſex dies labori, [illegible] otio [illegible], dedicare [illegible], ut [illegible] "mundi [illegible] videamini, & vice verſa, [illegible] modulum & "imaginem [illegible], ſignum [illegible] omnes, [illegible] creationis ſidem "memoriamque retinere, & Deum illum qui cœlum & terram condidit, ſolum venerari. Atque hunc textus illius ſenſum pro genuino habent, [d] Jarchius, [e] Ribera, [f] Medus noſter, [illegible].

Præter jam dictum Scripturæ locum, alius eſt, qui ſabbatum ſigni vice datum

a [illegible] b [illegible] c LXX. [illegible] d [illegible] 31. e [illegible] De Templo l. 4. cap. [illegible] f [illegible] 15.

* [illegible]

§ VIII asserit, quanquam prima fronte nobis plurimum adversari videatur. Occurrit autem *Deuteron.* [illegible] ubi Moses de[illegible] legum repetens, omiſſa ſabbati ratione [illegible] a mundi creatione [illegible], [illegible] aliam, [illegible] ex [illegible], ingerit, dicens [illegible] [illegible] *in Ægypto,* [illegible] *Dominus Deus tuus,* [illegible] *ut ſervares diem ſabbati.* Ad hanc [illegible] difficultatem expediendam [illegible] ſabbati [illegible] tempore [illegible] quanti[illegible]tas & qualitas [illegible] dehinc [illegible] ſunt. [illegible] erat, quod unum de[illegible] [illegible] ſeptimum quemque poſt ſex dies [illegible], ſanctificandum denotaret [illegible], quod [illegible], & [illegible] [illegible] Ægypto [illegible] [illegible]. Utrumque [illegible] ſabbati [illegible] Jehovam, [illegible] [illegible] redemptoris [illegible]. Nam qui [illegible] diem ſeptimum vacabant, poſt ſex dies laboribus impenſos; ſe famulos & cultores agnoſcebant [illegible] ſeptimo [illegible] eſt, idemque [illegible] dies [illegible], ut [illegible] illa tempora [illegible] tanquam [illegible], [illegible] Deum [illegible] [illegible]

[illegible]

Deuteron. [illegible] ſabbato [illegible] *mandati* [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Sect. VIII.

Sect. IX.

SECT. IX.

[illegible] confirmatur.

EX iis quæ supra [illegible], Deum eo præcipue consilio sabbatum insti-tuiſſe, [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible] Moſes, [illegible]

[illegible]

[illegible] Palæſtinam [illegible]

[illegible]

[illegible]

Quoque

Sect. IX. toties inculcata eſt, & modis omnibus curatum, ut homines ad ſabbatum ſancte & reverenter habendum inducerentur, nempe ut hac ratione creationis opus eorum animis altius infigeretur, ſuperſtitio radicitus evelleretur, & omnes veri Dei cultus & [illegible] ab idololatria et [illegible] diſtinguerentur.

Arg. 7° Inter [illegible] ipſa ſabbati Judaici eſſentialia (ſi attente perpendamus) hæc ſecundi erant, ut Deum ſigni vel documenti loco ſabbatum inſtituiſſe, vel inde ſatis innoteſceret. Nam hæc quinque (ni fallor) ad ſabbatum conſtituendum, in quarto mandato requirebantur.

(1°) Ut ſit unus dies e ſeptem. Non præcepit Deus, ut Israelitæ novilunia, plenilunia, vel ſeptimum menſis cujuſque diem, ſed diem unum e quaque ſeptimana, ſibi & ſacræ quieti dedicarent. Nec opus eſt, ut veritatis hujus probatione moleſtiam [illegible] cum vel pueris notum ſit, legem ſeptimum diem, [illegible] ac decimas bonorum, poſtulaſſe.

(2°) Ut unus ille dies, non primus eſſet, aut quintus, ſed ſeptimus, a creatione ſcilicet, a [illegible] deſcenſu, vel redemptione ex Ægypto, [illegible] numeratus. Nam lege cautum eſt, non ſolum ut ſabbatum, ſed ut [illegible] (diem nempe [illegible]) [illegible] LXX interpretes, [illegible] ſeptimum illum diem [illegible], interpretantur. [illegible] Non licuit [illegible] Judæis [illegible] diem [illegible] in ſabbatum eligere, ut illud in diem quemvis alium transferrent, & primum loco ſeptimi celebrarent. Nempe, diſtinguuntur [illegible] legis verbis [illegible] *Sex diebus operaberis*, &c. *Septimus autem eſt ſabbatum domino Deo tuo*. Et ſtatim additur: *Requievit in die ſeptimo: idcirco benedixit Dominus diei ſabbati, [illegible] ſanctificavit eum.* E quibus apparet Deum diem ſeptimum & diem ſabbati tanquam verba ſynonyma uſurpare. Et [illegible] (ſic enim videtur) temporis ſabbatici circumſtantia [illegible] in lege punctum cingebatur.

(3°) Ut dies eſſet ab omni opere [illegible] immunis, & otio ſacro per [illegible] quieti [illegible] conſecratus. Hinc dies ille nomen שבת apud Hebræos invenit: quod a [c] Græcis interpretibus [illegible] *requies* redditur, unde & auctor apocryphus diem ſabbati [d] [illegible] *illum quietis diem* nuncupavit. Hoc autem [illegible] præceptum tam arcte [illegible] Hebræorum gentem, ut in ſabbato nefas eſſet egredi, *ad colligendum manna*, Exod. 16. 29. item ad colligendum *ligna*, Num. 15. 32. *ignem accendere in habitationibus*, Exod. 35. 3. *Coquere aut aſſare*, Exod. 16. 23. *aut onera inferre*, Nehem. 13. 15. vel *efferre onera*, Jerem. 17. 21. verbo, quodquam negotii quod ad [illegible] pertinenti [illegible].

(4°) Ut dies otii eſſet, poſt ſex dies labori datos. Hoc in quarti mandati verbis haud obſcure continetur: *ſex diebus operaberis & facies omnia opera tua: ſeptimo autem die ſabbatum domino Deo tuo eſt.* Quibus verbis, ut communiter [illegible], non præceptum ſed permiſſio, non neceſſitas *operandi*, ſed libertas indicatur. Cum autem voces, in textu [e] Hebræo ſimul & [f] Græco, non permiſſionem habeant ſed præceptum; cum etiam in præcepto quarto, non minus Dei ſex diebus operantis, quam ſeptimo quieſcentis, ratio habeatur, rationi maxime conveniens eſt, ut iis in verbis, operandi non libertas tantum, ſed neceſſitas, indicari cenſeatur. Adeo ut, nec cuiquam Judæo liceret aliud ſabbatum [illegible] quavis ſeptimana [illegible] obſervandum, inſtituere, nec privato alicui Judæo, perpetuo otio indulgere, vel dies negotiis alicui [illegible] deſtinatos, in ferias ordinarias commutare.

(5°) Inter etiam ſabbati Judaici eſſentialia punctum arbitror, quod a veſpera ad veſperam (non a diluculo ad veſperam) celebrari debuerit. Hoc equidem [g] explicite in Levitico præceptum legimus, implicite in mandato quarto, diem ſeptimum pro ſabbato colendum poſtulante. Nam procul dubio, ſex dies [illegible] quorum ſex illa meminit, de diebus [h] a veſpera ad veſperam computatis intelligendi ſunt, adeoque par eſt, ut ſabbatum etiam, de die modo conſimili putata, more Judæorum, interpretemur.

Quid autem circumſtantias iſtas minutulas tam ſerio curavit ſummus legislator,

a Exod. 20. 8. b V. 11. & Exod. 31. 17. c Exod. 16. 29. d 2 Maccab. 15. 1. e [illegible] operaberis. f [illegible] g Cap. 23. 32. h Gen. 1. 5.

i [illegible] Vulgatum, Alexandrinum [illegible] | k [illegible] apud [illegible] Vaticanum [illegible] Alexandrinum [illegible]

niſi

niſi ut dies tot circumſtantiis plane ſingularibus notabilis, [illegible] loco eſſet, & rem magni momenti luculentius indicaret? Quid enim ad pietatem refert, ut ſeptimus dies potius quam primus ab uſu communi ſeparetur? & quid boni e ceſſatione ab omni opere ſervili per horas viginti quatuor [illegible] quid ad religionem & virtutem momenti habet, ut quis ſabbatum a veſpera ad veſperam celebraret? Et quid ad pietatem attineret, ut quis ab certis operibus [illegible] in ſabbatis abſtineret? Fatendum [illegible] ratio humana in publico [illegible] Judaica circumſtantias, quæ nec per ſe ſpectatæ, nil commodi vel conſtare [illegible] poterit. Ethnici itaque, e ſola ratione judicantes, ſabbata, præ ceteris [illegible] ridicula habuere; & Judæorum ſeptimæ feriæ non minus [illegible] quam circumciſio ipſa, [illegible] Gentibus attulere. Facile ſentientio, [illegible] diem ſeptimum celebrare, & eo die ſeſſas agere præcipue, [illegible] quod [illegible] circumſtantias, [illegible] aliquam eſtimaret; ſed quod dies [illegible] tempus ad officia ſacra ſua [illegible] peragenda, & Judæis dies ſolitum ſabbati Domino [illegible] adhærerent. Sed hæc reſponſio rem [illegible] Deum [illegible] mandata [illegible] non religioſe [illegible] in ſabbato [illegible]. Et ſi Deus religionis exercendæ gratia, otium [illegible] non neceſſe erat, ut diem ſeptimum, cumque [illegible] eligeret, aut [illegible] tam ſcrupuloſe, a labore vel minimo in ſabbatis abſtinerent. Idemque rationi [illegible] convenientius eſt, dicere, Deum ſabbatorum circumſtantias [illegible], ut imaginem eo magis expreſſam gereret diei illius ſeptimi quo Deus a creationis opere requievit, adeoque ſabbatum creationis opus cordibus Iſraelitarum animis imprimeret & inculcaret, & illius obſervatio, creationis fidem & creatoris cultum apud Iſraelitas [illegible] luculenter indicaret.

Quarto ſabbatum Judæorum eo primum ſeculo præceptum eſt, quo Deus populum Hebræorum ex Ægypto liberavit, [illegible] revocare ſtuduit ab inſtitutis Ægyptiis, ad patrum majorum mores, a quibus [illegible] defecerant. | Arg. 4. de tempore [illegible]

Huic aſſertioni Scriptura teſtimonium haud obſcurum perhibet; nam Nehemiah, Dei beneficia in Iſraelitas Ægypto nuper egreſſos collata commemorans, [c] *Et ſuper montem Sinai*, inquit, *deſcendiſti*, &c. *Et ſabbatum ſanctum tuum notum feciſti eis in manu Moſis ſervi tui*. [illegible] ad hunc [illegible] reſpondere ſolitos, [illegible] locutum eſſe [illegible] quod Deus legem de ſabbato colendo tunc renovavit, & ſuam notitiam, temporis [illegible] deperditam, Moſis miniſterio reſtituerit. At hæc reſponſio male convenit cum verbis [illegible], ſabbatum notum *factum per Moſem* & in ſolitudine *datum*, dicere [illegible]: leges enim, non cum renovantur, ſed cum primum promulgantur, *notæ* & *datæ* dicuntur. Rem hanc paulo magis illuſtrant & confirmant Dei per Prophetam verba, [d] *Eduxi eos e terra Ægypti*, *& eduxi in deſertum*, *& dedi iis ſtatuta mea*, &c. *Et inſuper ſabbata mea dedi illis*. Quæ verba clare docent, ſtatuta [illegible] & ſabbata [illegible], & utraque primum in deſerto ſanctionem & originem accepiſſe. Hinc conſtitutum eſt, quod Iſraelitæ primum ſabbatum (cujus in Scriptura occurrit mentio) in deſerto die menſis ſecundi [illegible] ſecundo, celebrarent [illegible] certum eſt, eos diem [e] decimum quintum [illegible] murmurando & [illegible] conſumpſiſſe. Unde [illegible] colligitur, eos [illegible] temporis, vel non omnino, vel non eodem die quo poſtea, ſabbatum obſervaſſe. Neque Scriptura, per ea tantum quæ dicit, ſed & ea quæ non dicit, opinioni noſtræ teſtimonium præbet; nempe quod ſabbati ante Moſis ætatem obſervati nullam omnino mentionem faciat. Hiſtoria ſacra, [illegible] oblationes, altaria, ſacrificia, loca, preces, gratiarum actiones, vota nuncupata, atque hiſce cognata, in Patriarcharum rebus deſcribendis, non raro memorat: at legem ſabbati datam vel obſervatam fuiſſe ante Moſis tempora, ne unico Scripturæ verbo vel exemplo probari poteſt. Verum autem non [illegible] videtur, legem tam ſacram & ſolennem humani generis, ſub ipſis rerum primordiis datam fuiſſe, nec minimum in Scriptura [illegible] religionem [illegible] per annos bis mille, reperiri poſſe. Hiſtoria [illegible] frequentes Abrahami, Iſaaci, & Jacobi, peregrinationes [illegible] commemorat, at nullum uſquam indicium eſt itineris ob ſabbatum intermiſſi, quod poſt exitum Iſraelitarum ex Ægypto,

[a] [illegible] [b] [illegible] [c] Cap. 9. 13, 14. [d] Ezech. 20. 10, 11, 12. [e] Exod. 16. [illegible]

Uspi

SECT. IX.

[illegible]. Hoc ipſe [a] *Curcellæus*, nobis licet adverſus, fateri cogitur; dicens, *nulla ipſius rei* [ſabbati celebrati] *veſtigia apud Moſem ſuperſunt, in toto libro Geneſeos, nec in* [illegible] *cap. Exodi; quamvis multa ibi occurrerent occaſiones commoda, ejus mentionem in deſcribendis Patriarcharum* [illegible] *faciendi,* [illegible] *agent.*

Eruditorum [illegible]

Si a [illegible] ad Patres [illegible] ſermo, [illegible] *Judæos* [illegible], ſabbatum Patriarchis ignotum, & per Moſem primo patefactum [illegible] afferentes. Inter eos claſſem ducat *Juſtinus Martyr*: poſtquam enim Noachi, [illegible], Abrahami & aliorum, meminiſſet, [b] addit, [illegible] *Hinc* [illegible] *abſque* [illegible] *Deo* [illegible] *Abrahamum, atque ejus liberis* [illegible] *ad Moſem uſque.* Et [illegible] Judæorum duritiem & pervicaciam [illegible] Moſaicas occaſionem dediſſe [illegible], [c] *Si, inquit, iſto* [illegible] *modo non fuerimus* [illegible] *quod non* [illegible] *Deus* [illegible] *Enochi & aliorum omnium fuerit* [illegible] [illegible] *Qui neque* [illegible] *habuerunt* [illegible] *Moſe* [illegible]. [illegible], inquit, [illegible] Juſtino [illegible] *Irenæus*, [d] [illegible] *ad* [illegible] *Dei* [illegible], [illegible] *Adam* [illegible] *aut* [illegible] *Deo* [illegible] *eum* [illegible] *per Moſem* [illegible] Hiſt. Eccleſ. [illegible] Demonſt. [illegible] & Nola [illegible] auctorem verba [illegible] & [illegible] Hac ratione etiam S. [f] Bernardus [illegible] *ſabbati* [illegible] *non in* [illegible] *Gemara* [illegible] [illegible] ſententiam noſtram [illegible] ſabbati [illegible], teſtium, antiquiorum, & recentiorum nube [f] [illegible].

C[illegible] ſabbati, [illegible] primordio [illegible] Moſis ætate, [illegible] Hebræorum [illegible] & [illegible] ſabbatum [illegible] & monumentum [illegible] & [illegible] Ægypto [illegible] obſervandum tradidiſſe. [illegible] addunt [g] [illegible] *verba* [illegible] *per hos* [illegible] & ſabbatum [illegible], *ſed* [illegible] *Judæorum* [illegible] *Abrahamum* [illegible] *& fine ob-ſervatione* [illegible] *Deo* [illegible] *eſt.*

Q[illegible] argumentum, quod ſic Dei providentia [illegible] ſabbati [illegible] Iſraelitarum populo [illegible] & gentium [illegible]; [illegible] Judæi [illegible], & [illegible] Deboni [illegible] Hi [illegible] [h] [illegible] *in hunc* modum [illegible] &c. [illegible] *ad ſabbati* [illegible] [illegible] &c. [illegible] *Moſes vero* [illegible] *Deus ſabbata* [illegible] *ipſos.* Probe novi, [illegible] & [illegible] Gentes [illegible] ſabbata [illegible], & ad eorum [illegible] die ſeptimo [illegible] tempora, factum eſt, cum Judæorum religio, una cum ipſa gente, diffuſa eſſet, & [illegible] victores in gentis devictæ mores non raro tranſferent. [illegible] apud ethni-

[a] *Diatrib. de* [illegible] p. 999. [b] *Dialog. cum Trypho.* p. 174. [c] Pag. 183. [d] *Adv. Judæos* p. 184.
[e] [illegible] col. 7[illegible]. [f] *Lib. de* [illegible] [g] [illegible]
[illegible] p. 319. [h] *Comment. in* [illegible] p. 390. [i] *Fr.* [illegible]

curum

eorum partem longe maximam diei ſeptimæ celebrationem deridiculo fuiſſe, & (ſi paucos excipias) Judæos ſolos feriam ſeptimam quieti conſecraſſe, ſat conſtat e multis illis antiquorum teſtimoniis a [a] *Seldeno* congeſtis, quibus ego ſeriatim lectoris moleſtia tradam. SECT. IX.
Non autem hoc eo mirabilior exiſtimetur, quod etbnici ritum aliorum Judaicorum imagines quaſdam in ſacra ſuorum receperint (eorum plurimi ipſam circumciſionem [illegible] minime refugientibus) & leges Judaicæ monita pleraque ſua diligenter obſervarint. In hanc rem ſatis memorabile ſubjiciam [b] [illegible] [illegible]
[illegible] *quoniam gens eſt per Deum electa, non aliud ab illo [illegible] & mentem ſabbatorum, quæ cætera (Decalogi) præcepta obſervanda non putet?* Cum itaque gentes cæteræ pleraque alias Hebræorum leges & ſacrorum ritus obſervarint, non ſine numine factum videtur, quod a ſabbati religione ſemper abhorruerint. Nempe, Dei providentia, res ita comparata videtur, ut ſabbatum, (Judæorum genti proprium & peculiare) documento eſſet, Deum Judæos ſibi in gentem ſanctam & peculiarem; & Judæos invicem ſummum eorum conditorem, ſibi in Deum, elegiſſe; adeoque clare conſtaret, Deum *ſabbata dediſſe Judæis, ut eſſent ſigna inter ſe & ipſos*.

SECTIO hanc etiam ſtructor evadit opera noſtra, quod in mandato quarto, & aliis Pentateuchi locis ubi de ſabbato fit mentio, hoc maxime FREQUENTIA & ARCTA præceptum [illegible] nempe ut illud integra quiete & ſ[illegible] die celebraretur.

1°. LOCIS aliquid, ante alia, præceptorum loquar, ut ſabbatum quiete integra & labore ne minimo interveniente celebrarent. Summus legislator, quartum mandatum tradens, in eo pene totus verſatur, ut otium ſabbati requiſitum ſatis deſcriberet, & ſtrenue injungeret Iſraelitis. Nec abſurde credatur, mandatum hoc[illegible] latius extendendum eſſe, ut non tantum hominibus & beſtiis, ſed arboribus, plantis & terræ [illegible], otium & quietem ferat. Nonnullos etiam e Judæis ita cenſuiſſe, loquitur diſertus [c] *Philo*; nam ille de ſabbato loquens, *laborem*, inquit, *indutas affert omnibus manſuetis animantibus* [illegible] [illegible]
[illegible] *Affert etiam omnibus arborum & ſtirpium ſpecie ſedum. Nec ramum enim, nec frondem, nec fructum demere fas eſt, ut fructum quidem adhuc accerpere, ſtatim in omni die [illegible] [illegible], velut [illegible] hæc attingere.* Philonis ſententiæ veritati propinquior exiſtimetur, quod eorum in annum ſabbaticum (ad ſabbati hebdomadici exemplar inſtitutum) non homini ſolummodo, ſed & terræ [illegible] [illegible] otium [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible]
Pharisæi [illegible] ſabbati violati reos aperte, tantum quod ſpicas vellerent; Dominus noſter [illegible] apologia, tamen non fatetur, nos ſabbati violati poſtulari potuiſſe; [illegible] quod ſpicas illa ad famem tantum pellendam vellerentur. Hæc conjectura firmatior aliquid accedit ex antiquorum etiam Judæorum [illegible] de re enim loquens S. Auguſtinus [d] [illegible] [illegible] [illegible], *non ſolum [illegible] fructum nullum decerpunt* [illegible] Probe novi [illegible] [illegible], ideo Pharisæos [illegible] [illegible] [illegible] diſcipulos obtrectaſſe, quod [illegible] religionem [illegible] [illegible] crederent. At aliam opinionem Judæorum antiquorum animis inſediſſe, ſatis e [illegible] verſione dicitur: ſic enim locum illum, *Exod.* 12. 16. ubi de ſabbato fit mentio, transferendum (vel potius explicandum) cenſuerunt; [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible]. E quibus apertum eſt, Judæos olim, quibus [illegible] aliquid etiam operis ſervilis, *animæ* [i. e. vitæ] cauſa die ſabbati peracta, in licitis habuiſſe. Nonnulla alia ad conjecturam meam firmandam adduci poſſint, niſi quod hæc a propoſito nonnihil aliena videantur.

2°. DISERTE præceptum eſt, non tantum ut ſabbatum ab omni labore liberum agerent, ſed ut illud diem ſeptimum (a creatione ſcilicet, aut redemptione ex Ægypto, ordine numerato) celebrarent. Hoc in mandato quarto primo, [illegible] ſimul & hoc mandatum eſt. Hanc autem (temporis) circumſtantiam ad ipſam ſabbati eſſentiam ſpectaſſe, patet, quod numerus ſeptenarius non in ſabbati tantum hebdomadici, ſed & aliorum ſabbatorum, temporibus aſſignandis obſervatur. Nam feſtum Pentecoſtes poſt ſeptem

a De Jur. Nat. & Gent. l. 3. c. 14. b Apud [illegible] l. 5. p. [illegible] c De Vit. Moſ. l. 2. p. [illegible]
d [illegible] Exod. 12. 16. [illegible] [illegible] [illegible] g [illegible]
l. 6. c. 4. T. 8. col. [illegible]

SECT. X.

hebdomadas, & Expiationis feſtum menſe ſeptimo, agebatur. Annus quilibet ſeptimus feſta quadam celebritate coli, & cum ſepties ſeptimus annorum numerum impletum eſſet, annus Jubilæus magna religione celebrari debuit. Nec tantum Lege curatum eſt, ut dies & annus, ſed & menſis quiſque, ſeptimus (ut licuit) ſabbatica ſolemnitate celebratur. Nam, obſervante D. Thoma, *tria feſta celebrabantur in menſe ſeptimo, qui quaſi totus apud Iſraelitas erat ſolemnis*, [illegible] Adeo ut vere dixerit Cenſorinus, de Judæis, eos in [illegible] numerus ſeptenarium [illegible] aut etiam vero de Moſe Philo, quod numerum ſeptenarium, non tantum [illegible] *in ſacratiſſimis Legis tabulis* [illegible] *animis poſterorum omnium* [illegible]. Horum omnium luce vel ſaperem percipiat, ad oſtendam ſabbati mandato quarto præcepti pertinuiſſe, ut dies ſeptimus (a tali nempe principio numerata) coleretur; & Deum ad imprimas curaſſe, ut illa ſabbati conſuetudo Judæorum animis & moribus altius inſigeretur.

Cum itaque lex Moſaica, de ſabbati quiete, eoque die tantum ſeptimo celebrando, tam ſollicite curet, hinc aperte colligitur, ſabbatum Iſraelitas inſtitutum fuiſſe, non tam religionis exercendæ gratia, quam ut ſigno externo [illegible] eſſet, quo creationis veritas [illegible], & veri Dei cultor a profanis & idololatris dignoſceretur. Cum enim ſabbati quies omnimoda, eaque non hominibus tantum, [illegible] beſtiis, & ipſis terræ frugibus data, & quies illa die tantum ſeptimo certa, [illegible] ob tutem [illegible] habeant; neceſſe eſt, ut præcipuum illius ſabbati circumſtantiam, ob nullam (quod [illegible]) vel ob eam quam dixi cauſam, inſtitutam exiſtimemus. [illegible] dis loco, ſubnectere viſum eſt opportuna *Philonis* verba, quem brevitatis cauſa, per [illegible] ſuperius [illegible] loquentem audiemus: *hos & alios plurimos ei cauſas honor [illegible] numero ſeptenario, ſed ob unam magis, quam quod per hunc numerum [illegible] qui eſt pater Univerſitatis & conditor; in eo enim [illegible] Deum fabricantem mundum, & quicquid in eo continetur.*

Id proximo incumbit, ut adverſariorum noſtrorum ſuperum exponamus.

SECT. X.

Reſpondetur adverſæ partis argumentis.

FACILE prævideo, nonnullos argumentorum acie contra ea quæ dixi plerumque pugnaturos. Ne tamen nimium in re tam aperta videar, certum eſt mihi cum eorum tantum præcipuis, & quaſi ducibus, manum conſerere: iis enim debellatis, argumenta minoris notæ (prout Philiſtæi, proſtrato duce ſuo) [illegible] abolebunt.

Arg. 1. Horum autem primum, & primarium, petitur ex ipſis quarti mandati verbis. Sabbatum a Deo *benedictum & ſanctificatum*, & a nobis *ſancte habendum*, dicuntur eſſe. [illegible] quibus liquere clarum eſt, Deum diei ſeptimæ quietem inſtituiſſe, non [illegible] loco, ſed cultus & ſanctitatis cauſa; nempe [illegible] ſabbato celebrandis, audiendis, creationis operibus contemplandis, ſacris peculiaribus in ſabbato celebrandis, aliiſque pietatis officiis ad ſabbatum ſanctificandum neceſſariis, [illegible] ſabbatum a Judæis [illegible] ſcriptores longe plurimi pro certo habuerunt, ſabbatum a Judæis, non ignobili otio & inertia, ſed Deo & ſacris, integre [illegible] ſanctificari, id eſt, non ignobili otio & inertia, [illegible] debuiſſe. [illegible] loco, [illegible] loquentem audiamus: [illegible] *per ſanctificationem illam quam Deus in præcepto quarto* [illegible] *quam qui reipſa ſe per* [illegible] *Denique* [illegible] *ſanctificationem* [illegible] *ſeparatæ* [illegible] ex verbis benedictionis [illegible] conſentit Cancellarius [illegible] *ſanctificandi, Deum diem ſeptimum* [illegible] Huic opinioni tenacius adhærent aliqui, Prophetæ verba [illegible] Judæos ad ſabbatum ſummo cum religione celebrandum [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Sect. X.

[illegible]

Ut

[illegible] hæc tria, facili opera pro- [illegible]

[illegible]

Sect. X.

1° [illegible] in ſabbatis, [illegible]

[illegible]

2° [illegible]

[illegible]

[illegible] Lecti

tis deberet quanquam tamen [illegible] Deus hunc diem ſeptimum ſanctificavit [illegible] Sect. X.
[illegible]

Quare [illegible] probabilitatis habet (dicet [illegible]) Deum [illegible] quæſtum [illegible], contum ut cæteras legis loco eſſet, quo Dei veri cultores ab idololatris internoſci poſſent; cum Deus ſabbati legem tam frequenter ingerat, illius obſervationem tam vehementer inculcet, illius violationem acriter adeo reprehendat, & pœnis tam gravibus coerceat; & (ut paucis abſolvam) ita ſabbati obſervationi immoratur, quaſi religionis prora & puppis fuiſſet, & pietas omnis cum ſabbato ſtare vel ruere voluiſſet. Ad veritatem itaque propius accedere videntur, qui ſabbaticum otium devotionis & contemplationis (otium & ſeceſſum quærentis) cauſa tam frequenter inculcatum arbitrantur. Arg. 6.

Respondeo (1°) Neminem mirum videri poſſe, Deum tot ſanctibus Iſraelitas ad ſabbatum colendum devinxiſſe, qui temporum antiquiorum ſtatum geniumque paulo diligentius perpenderit. Tunc enim gentes fere omnes, ſolem & lunam, terram & ſydera pro numinibus æternis habuerunt, & [illegible] inter Gentes & Iſraelitas multo cum fervore diſceptatum eſt, an ſolus ille Dominus qui populum ex Ægypto liberavit, Deus verus eſſet, annon & gentium Baalim & numina [illegible] in divinitatis communionem admittendi eſſent, & cultu religioſo recipiendi? Tunc temporis etiam, ingens Deorum caterva, gentium fide & cultu cohoneſtata, adeo impleverant omnia, ut obrutis hominum animis haud adeo clare conſtaret, quiſnam ille Deus eſſet cui victimas offerre deberent & vota nuncupare. Quin & e filiis Iſraelis haud pauci, in duas ſententias contrarias ancipiti vice ferebantur, nunc Jehovam, nunc Baalim, pro Deo venerantes. Cum itaque is eſſet rerum interea locus, id unice egit Deus, ut creationis fides Hebræorum animis ingereretur, & ſe, rerum creatorem, ſolum verum Deum eſſe, fide firma retinerent. Hoc ut effectum daret, ſabbatum inſtituit, ut creationis memoriam in ſecula conſervaret; & illius obſervatione (tanquam viſibili fidei ſuæ ſigno & interprete) manifeſtum facerent Iſraelitæ, ſe creationem agnoſcere, rerum ſolummodo creatorem colere, & Deos gentium, (ſolem, lunam, ſtellas,) utpote creatos & heſternos, cultu prorſus indignos judicare. Cum itaque ſabbatum ob rationes cum ipſa religionis natura conjunctas inſtitutum fuerit, æquum & apprime conſentaneum erat, ut Deus ſabbati legem frequenter inculcaret, illius contemptum pœnis graviſſimis mulctaretur, & omnes qui ſabbatum colebant, pro Dei ſervis & amicis; qui vero ſab- Respons.

a Ch. Apo. b [illegible] 20. 9, 10.

[illegible]

SECT. X.

[illegible] rum nobis indulgeamus? Certe Gentiles, ratione ſola ducti, vix quicquam in Judæorum [illegible] Juvenalis etiam [illegible] cum ait,

[illegible]

Et Martialis, eodem [illegible]

[illegible]

SECT. X. [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

a [illegible]

b [illegible]

[illegible]

[illegible] SECT. X.

[illegible] Hoc argumento [illegible] ex illo [illegible] Resp.

[illegible]

SECT. XI. ſus ille magis augustus eſt, & mori ſcripturæ conſentaneus; Deus enim in ſacra pagina, multo frequentius [a] cœli terræque factor aut *creator*, quam poſſeſſor appellatur. Neque hoc ſilentio prætereundum, quod LXX קנה (vocem ejuſdem familiæ) *Prov.* 8. 22. per [illegible], [b] & Chaldæus per ברא *creavit*, interpretantur. Hujus itaque rationis vires fragiles videntur. Neque ſecundam multo firmiorem experiemur: quamvis enim ipſe dies abſolutæ creationis Iſraelitas in *Ægypto* latuiſſet, diem quietis divinæ celebrare poſſent, poſtquam Deus ipſum *ſabbatum* ejus, [b] *per manum Moſis*, iis indicaſſet, aut diem illum quem pro ipſo quietis ſuæ tempore ſolennitèr obſervari voluit.

SECT. XI.

Cur Deus SABBATUM *pro ſigno dederit.*

Duo rationes aſſignantur. CUM Deus circumciſionem inſtituerit, ut ſignum eſſet, quo Iſraelitæ ſe Deo fœdere conjunctos indicarent, & a quovis genere ſtigmatis idololatricis inuſta diſcernerentur; cum etiam tot ceremonias ſanxerit, ut cultus, ritu præſcripto peractus, indicio eſſet, Iſraelitas Jehovam, non Dæmonem aliquem, venerari; nonnullorum forſan animos mirari ſubeat, cur Deus SABBATUM etiam ſigni loco dederit, & in illius violatores (quamvis alia legis præcepta religioſe curarent) vindictam tam ſeveram ſemper exercuerit. Ut itaque huic argumento lucem paulo majorem afferam, rationes duas adjicere viſum eſt, cur Deus ſabbato ſtatum, inter ſigna & inſtituta ejus oſtenſiva, locum aſſignaverit.

Prima. PRIMO: ut ipſius inſtituta ſeculi mori & traditioni (qua licuit) accommodaret. Quantum enim de remotiſſimæ vetuſtatis moribus comperire vel judicare datum eſt, ſabbatum *quatenus dies Deo ſacer*, *quatenus dies otii*, & *quatenus cultus ſolennioris dies*, ſummum cum receptis gentium antiquiorum moribus conſenſum coluit.

(1°) QUATENUS *dies Deo ſacer*. Nam ab omni ævo Gentibus in morem abiiſſe videtur, non minus certa tempora quam certa loca numinibus ſuis, honoris cauſa, conſecrare. Hunc morem ſpectat forſan inſignis ille locus, *Levit.* 19. 30. *Sabbata* MEA *cuſtodite*, & *ſanctuarium* MEUM *reveremini*. Ibi enim textus emphaſin & quaſi aculeum in voce *mea* ſitum arbitror: quaſi dixiſſet Deus, “ ſua habent Gentes ſabbata “ & ſanctuaria (peculiaria quædam ſcil. ſacra tempora & cultus loca) Diis ſuis ſolenniter dicata: vos autem tempora & loca ſacra a meipſo conſtituta ſancte habeatis, “ nec curetis tempora vel loca Gentium numinibus conſecrata. Hujus etiam moris antiquitatis teſtimonium præbet *Herodotus*, qui, priſcos *Ægypti* mores exequens, hæc habet, [c] [illegible], &c. *Alia etiam ſunt ab Ægyptiis excogitata: quis menſis dieſve cujus Deorum ſit, & quo quis die genitus*, &c. quibus verbis *Herodotus* reſpicere creditur ad Ægyptiorum morem qui ſeptem dies hebdomadis ſeptem planetis conſecrabant, & planetarum (id eſt, numinum ſuorum) nominibus ad dies denominandos & deſignandos utebantur. Nam apud doctos pro certo habetur (ſi quid in tanta vetuſtate certum) morem illum planetarum nomina ſeptimanæ diebus imponendi, natales ſuos *Ægypto* debuiſſe, & e vetuſtis *Ægypti* moribus, ad Græcos, Romanos, tandem & alias Europæ gentes, dimanaſſe. Et ſane hac de re vix ullam dubitandi anſam relinquunt plurima illa quæ [d] *Seldenus*, [e] *Sheringus*, aliique, ad fidem huic rei faciendam afferunt argumenta. Eandem dies menſeſque Deorum nominibus inſigniendi conſuetudinem, apud Germanos, Belgas, Danos, Anglo-Saxones & alias e Europa gentes, olim viguiſſe, multis [f] docet auctor jam laudatus, ad cujus fontes integros lectorem amandare liceat. Non eo hæc dico, quaſi me perſuaſum haberem, Ægyptios aut alios, ætate Moſis, dies hebdomadis planetis dicare vel eorum nominibus inſignire ſolitos: utcunque tamen hæc ſe res habeat, e dictis intelligatur, Ægyptios & alios idololatras, dies aliquos Diis ſuis ſacros voviſſe, vel tali religionem illam ratione conſonam exiſtimaſſe.

a *Pſ.* 121. 2. & 124. 8. & 134. 3. b *Nehem.* 9. 14. c L. 2. § 82. d *Seld. de Jur. Nat. & Gent.* l. 3. c. [illegible] 19, 20, 21, 22. e *Sheringh. Hist.* l. 2. [illegible] 3. § 21. f [illegible] cap. 12.

1 [illegible]

(2°.) Quatenus *dies alii.* Prout enim Judæis, ita & Gentilibus, sui erant dies [illegible], seu rebus agendis idonei, quibus nempe opus aliquod facere, per mores & leges licuit, & dies [illegible] seu [illegible], quibus [illegible] erat [illegible], *[illegible] cum [illegible] interm[illegible] festis.* Nam [illegible] ferias [illegible] Romanorum [illegible] crederet [illegible] eorum genere [illegible] [illegible]. *Quapropter*, inquit Scævola, *[illegible] Calatores suos [illegible], ut [illegible] videretur [illegible] ad [illegible], [illegible], ne [illegible], & [illegible] [illegible]. [illegible] enim, opera Deorum creata sunt.* Utrumque [illegible] [illegible], [illegible], Judæis multo [illegible] [illegible], e Virgilio discimus, qui [illegible],

Quippe etiam festis quaedam exercere diebus
Fas & jura sinunt: rivos deducere nulla
Relligio vetuit, segeti prætendere sepem,
Insidias avibus moliri, incendere vepres,
Balantumque gregem fluvio mersare salubri.

Gentium autem [illegible] [illegible] spectantia vetuisse, nos docuit [illegible] [illegible]. Dies itaque Gentium ferias [illegible] [illegible], quem [illegible] *[illegible]* merito appellavit. Gentes autem [illegible] [illegible] [illegible], priusquam Deus diem sabbaticum instituisset, observasse censeantur. [illegible] in medium afferam, ne sententiam illam [illegible] credulo, ([illegible] & [illegible]) [illegible] videar.

(3°.) [illegible] *[illegible]* a Gentium more non multum recessisse [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] legis in sabbato Judæi [illegible], dies [illegible] caruere. Hoc [illegible] [illegible] quod in oratione Pythagoræ tributa [illegible], *[illegible]*, die nempe ei sacra, & illius [illegible] [illegible] multo vetustius præbet Apollinis oraculum, quod Eusebius e Porphyrio hausit.

[illegible]
[illegible]
[illegible]

Invoca Mercurium, & pariter [illegible] [illegible] Lunam [illegible] cum adest ejusdem dies, & simili modo [illegible] & [illegible]. [illegible] Nec [illegible] [illegible] [illegible] conventus die Veneris [illegible] [illegible] [illegible] Saracenorum [illegible] Arabum moribus accepisse, qui die [illegible] conventus suos in honorem *Veneris* [numinis sui præcipui] celebrabant.

E [illegible] addiscimus, [illegible] dies aliquot numinibus consecrandi morem, a vetustissima rerum ethnicarum memoria inter gentes [illegible] & Judæorum sabbata gentiumque ferias [illegible] non admodum [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] diem [illegible], quod hæc [illegible] [illegible], & [illegible] haberet, quod [illegible] sua insolentia [illegible] [illegible]. Quo & [illegible], ut Deus [illegible] in pietatem converteret, & hominum [illegible] ad animarum suarum salutem uteretur.

Secundo Deus ideo forsan sabbatum [illegible] signi loco dedit, quod in sabbato conditiones omnes in signo requisitæ conspirarent. Nam,

(1°.) Sabbatum [illegible] sacrum, signum [illegible] & proinde [illegible] [illegible] [illegible]. Si enim omnis [illegible] [illegible] in Deorum suorum honorem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quibus Deo [illegible] cultum [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible], Romanos Deorum ferias & semi-ferias habuisse, prout Deos suos majores aut mino-

a [illegible] l. [illegible] p. 716. b Ad [illegible] l. [illegible] c [illegible] l. [illegible] p. 268. d De re rust. l. [illegible] e Lib. [illegible] f [illegible] g Præp. Ev. l. [illegible] h Vid. [illegible] de [illegible] & [illegible] de Diis Syr. [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible]

SECT. XII. ris aſſiſterent) res adeo nota eſt, ut mentione levioſcula vix digna cenſeatur. Cum itaque in more eſſet, ferias in numinis alicujus honorem inſtituere; credibile videatur, Deum etiam ſabbati otia præcepiſſe, ut inſtituta ſua ad vulgi ſenſum & morem attemperaret, & populum Iſraeliticum a temporum & dierum Diis ethnicis ſacrorum obſervatione avocaret. Hoc eo probabilius exiſtimemus, quod ſcriptura de ſabbato, cum peculiari aliqua diſtinctionis nota, mentionem faciat. In ipſo quarto mandato. *recordare* השבת *illius* inſignis *otii* vel *ceſſationis*, *nam ſeptimus dies* eſt *ſabbatum* Domini *Dei* TUI, non *Deorum aliorum*. Et *Exod*. 31. 13. *Cuſtodietis ſabbata* MEA (ſignanter) quæ in Jehovæ, non idoli alicujus, honorem ſanciuntur & *Exod*. 16. 23. *craſtino die requies* eſt *ſabbati ſancti Jehovæ* quaſi dixiſſet, "ſunt equidem Dii multi, & "feriæ multæ, vobis autem unus erit Deus, & ſabbata ei uni ſacra obſervabitis.

(2°.) SABBATUM, quatenus dies quiſque ſeptimus eſſet, vacatione ab operibus in creationis memoriam celebratus, uni Judæorum genti proprium erat & peculiare. Hoc vel inde pateat, quod Judæi ad creatoris agnitionem vocarentur, cum reliqui per orbem terrarum homines, obliterata creationis memoria, in miſerabili creatoris ignorantia verſarentur. [b] *Ovidius* itaque ſabbata, *ſeptima ſacra* & *feſta*, *viro* tantum *Judæo* & *Palæſtino culta*, non minus vere quam jocoſe vocat. Hinc & ſabbata, utpote moris paſſim recepti devia & Judæorum genti propria, toties a Poetis & aliis e Gentilium grege tam petulanter illuderentur.

(3°) SABBATUM ſignum erat manifeſtum, rei quam indicavit imaginem expreſſam & pene loquacem ferens. Ideo enim Deus diem ſeptimum tam ſacrum & ſolennem eſſe voluit, ut creationis memoriam ſubinde renovaret, ut illius obſervatione Judæi ſe creationis fidem tenere, Deum rerum omnium creatorem colere, & nihil ei coævum agnoſcere, profiterentur. Quodnam autem religionis hujuſce ſignum luculentius eſſe potuit, quam ſabbati ſolennis obſervatio, quod [a] Philo [illegible], *prima rerum originis exemplar*, [illegible], *diem mundi natalem*, & [illegible], *feſtum natalibus mundi ſacratum*, appellavit?

SECT. XII.

Sabbatum, ad idololatriam eradicandam inſtitutum fuiſſe, & huic uſui variis rationibus inſerviiſſe.

Sabbatum præcipue ad idololatriam eradicandam inſtitutum fuiſſe.

SABBATUM Hebræorum genti datum fuiſſe, ut ſigni vice fungeretur, iis argumentis oſtendiſſe videar, quæ a quovis non plane pertinaci aſſenſum exprimant. Argumenti ſcopus & ordo jam poſtulat, ut evincam, Deum ad idololatriam eradicandam ſabbatum inſtituiſſe, & ſabbatum variis rationibus, præcipue vero quatenus ſignum, huic fini & uſui inſerviiſſe. Ut itaque methodice præſens negotium exequar,

Probatur 5. argumentis.

PROBANDUM eſt primo, Deum ad idololatriam abolendam Moſis ætate late graſſantem ſabbatum inſtituiſſe. Hoc itaque quinque ſequentibus argumentis effectum dabo:

HORUM 1[m]. eſt, quod præcepta de fugiendis idolis & ſabbatis obſervandis toties in Scriptura conjuncta reperiantur: viz. *Exod*. 23. 12, 13. *Sex diebus facies opera tua, & die ſeptimo ceſſabis*, &c. *Et in omnibus quæ dixi vobis cauti eritis, & nomen Deorum alienorum non memorabitis, nec audietur ex ore tuo.* Et Levit. 19. 3, 4. *Sabbata mea ſervabitis, ego Dominus Deus veſter ne convertatis ad idola, & Deos fuſiles ne faciatis vobis.* Et Levit. 26. 1, 2. *Non facietis vobis ſculptile, & ſtatuam non erigetis vobis*, &c. *Sabbata mea cuſtodietis.* Locus huic cognatus occurrit, *Ezec*. 20. 18, 19, 20. *In ſtatutis patrum veſtrorum ne incedatis, idolis eorum ne polluatis vos*, &c. *Et ſanctificate ſabbata mea.* Unde factum eſt autem, quod hæc duo præcepta (prima fronte plane diſſimilia) toties conjungantur, niſi quod affinitatem proximam inter ſe colant, & Deus, idololatriæ præcipue cavendæ & eliminandæ cauſa ſabbatum inſtituerit? Cum re præſenti conjunctum eſt obſervare, quod præcepta de moribus ethnicis averſandis, & feſtis ſolennioribus obſervandis, tanquam leges congeneres, unita reperiantur. *Exod* 34. 17, 18, 21 *Lev*. 19 29, 30.

(2°.) CULTUS idolorum & ſabbati violatio non minus frequenter in Scriptura ſa-

a Lib. de Mund. opif. & lib. Περὶ τῶν δέκα. p. 1178. & 1191

b De art. amand. lib. 1. verſ. 76.

cra

era conſociatur. Exempla ſint loca pauca e multis facile proferendis: [illegible] 20. 16. Sect. XII.
[illegible]

(4°.) [illegible] reliqua primæ tabulæ mandata [illegible] abolitionem, veluti ſecundum [illegible]

(4°.) [illegible]

Sect. XII. ipſa loquendi formulâ: quid enim advena lege ſabbati ligatus, *peregrinus intra portas* dicitur, niſi ut a vere peregrinis [gentibus exteris] diſtinguatur, quibus nullus uſus cum Judæis interceſſit, & quibus crimen profanati ſabbati nuſquam in ſacris literis imputatum legimus? Hæc omnia cauſam opinandi non levem præbent, Deum, in remedium idololatriæ, ſabbatum inſtituiſſe. Quid enim Deus ſabbatum tot miraculis inſigne fecit, & in id tanto cum molimine (ſit venia verbis) incubuit, ut honorem plane ſingularem ſabbato conciliaret, niſi quod in illius obſervatione plurimum ad Legem confirmandam & idololatriam extirpandam momenti poneretur? Quid etiam Deus advenam omnem, licet incircumciſum, ſabbati quietem ſervare juſſerit, cum pleriſque aliis legibus per Moſen datis[a] minime teneatur; niſi quod ſabbatum creationis index eſſet, & illius obſervatio, realis idolorum abdicatio, & ſignum quo pius aliquis teſtatum faceret, ſe *Deum Iſraelis*, rerum omnium creatorem agnoſcere, cumque unum adorare venerari? Conſentaneum enim erat, ut quivis terræ ſanctæ incola, ſigno illo divinitus inſtituto, ſe creationem agnoſcere & Deum verum colere, ſignificaret; ne Judæis offendiculo eſſet, eoſque ad ſabbati violationem primo, tandem & idolorum cultum, exemplo ſuo provocaret.

(5°.) Judæi veteres, ſabbatum, præter cætera Moſis inſtituta, in honore habebant, & ad illius dignitatem aſſerendam zelo fervidiore ferebantur. Proclive eſt obſervare, Judæos tunc efferatos maxime & furore vehementius incitatos, cum Chriſtus quietem ſabbati minus religioſe ſervare videretur. Indignati ſunt quidem quando cum Publicanis comediſſet, cum autem *manum aridam* ſabbato reſtituiſſet, tanta tunc exarſerunt immanitate, ut, referente[b] S. *Matthæo*, de interimendo ipſo conſilia agitarent. Cum etiam hominem, ædo affixum, ſanitati priſtinæ in ſabbato reſtituiſſet, eo furore correpti ſunt Pharisæi ut Dominum noſtrum[c] *perſequerentur, & cum quærerent interficere, quod hæc in ſabbato feciſſet.* Chriſti miracula[d] ideo nihil apud eos fidei habuere, quod ipſe nulla ſabbati religione teneri videretur; & cum *a Deo non eſſe*, pro certo ſtatuerunt, quod *ſabbatum non cuſtodiret.* Et ſi evangeliſtarum ſcripta diligentius evolvamus, obſervemus nihil Judæis in ſpecies tuliſſe, nec quicquam in moribus Domini frequentius arguiſſe, quam quod ſabbatum non ea ſanctitate qua debuit, accipere videretur. Unde factum eſt autem quod Judæi ſabbati profanati tam acres & vehementes ſe præſtarent vindices, niſi quod ipſi probe ſcirent, ſabbatum, idololatriæ flagellum, ſacram Legis anchoram, primam fidei ſuæ columnam, & ſignum illud egregium quo Dei veri cultor ab idololatra dignoſci poſſet? Nec ab eorum ſententia Talmudici receſſerunt, in quorum ſcriptis dictis eſt[e] illud, הכופר בשבת כאלו כופר בכל התורה כלה

Qui negaverit ſabbatum, ſimilis eſt ei qui negaverit totam Legem.

Nec multum hinc abit, quod vulgo dicunt[f] Cabbaliſtæ, *cum nempe qui ſabbatum non colit, neque de conditi orbis ratione, neque de vita futura recte ſentire*: hoc eſt, ipſam naturam rerum, & providentiam divinam funditus tollere: adeo ut in talem Deus olim nec immerito,[g] capitis ſententiam tulerat.

Secundo ſabbatum, contra idololatriam valuiſſe quatenus ſignum 1° Memorativum, OSTENDENDUM eſt proximo, ſabbatum, ad idololatriam abolendam, præcipue quatenus ſigni loco datum, plurimum profuiſſe. Nil opus eſt, ut pluribus hoc argumentum perſequar, ſua pene luce clarum.

NAM (1°.) ſabbatum ſignum erat *memorativum*, & ideo (quod dicimus) inſtitutum ut כי ששת ימים עשה ... [h] *hoc retineretur fundamentum* mundi novitas, *conſervaretur, & omnibus notum eſſet, cum homines omnes certo die quieſcant, & interrogati de cauſa, cur hoc fiat, reſpondere poſſint*, quia ſex diebus fecit Deus, &c. Ideoque Clemens, de ſabbato loquens, illud[i] *κοσμικὸν ...*, diem creationis memoriæ ſacratum vocat. Cum autem creatio tot inſignia potentiæ, bonitatis, & ſapientiæ divinæ præberet argumenta; vix poſſibile erat, ut homo, cui mentis aliquid, a Deo ad idola deficeret, modo creationis opus memoria teneret, & ſabbati partem aliquam illius contemplationi conſecraret.

2° Indicativum, (2°.) SABBATUM ſignum erat *indicativum*, quod omnes Gentium Deos [ſolem, lunam, cælum, ſydera] mera idola eſſe docuit, quæ ſcilicet originem ſuam Deo Iſraelis, ſummo rerum omnium creatori, debuerunt. Hac autem ratione ſabbatum obſtabat idololatriæ: nemo enim, cui ſani cerebri vel mica ſupererat, Diis illis nomen

a V. *Grot. in Exod.* 20. 11. b c. 12. 13, 14. c *Joh.* 5. 16. d c. 9. 14. 16. e *Ap. Seld. de Jur. Nat. &c.* p. 989. f V. *Meſsam in Exod.* 6. 4. g *Exod.* 31. 14. h *Maim. Mor. Neb.* P. 2. c. 31. i *Conſtit.* lib. 7. cap. 21

SECT. XII.

SECT. XIII.

SECT. XIII.

[illegible] hoc duo subjungentur corollaria.

Ne hoc argumentum quasi ex abrupto desinat, duo e jam dictis oriunda subjungam corollaria.

Coroll. 1. [illegible] hoc esse ecclesiæ Primitivæ [illegible], quod [illegible] Christianum a die septimo ad primum [illegible] transtulit. [illegible] Christianæ religionis adversarii, ethnici nimirum & Judæi, ethnici Diis falsis & ceremoniis [illegible], Judæi Mosaicis & Legis ritibus, addictissimi. [illegible]

Coroll. 2. [illegible]

nihil hinc [illegible] aperte constet, [illegible] principem materiam, formam, [illegible], & [illegible] præcepti formam, paulo diligentius expendamus.

a [illegible] b [illegible]

Nam

[illegible] *Materia* vel ſubjectum [illegible], non erat ſabbatum tantum hebdomadarum, [illegible] Judæorum [illegible] non tantum apud [illegible] Hebræos, [illegible] SECT. XIII.

[illegible]

[illegible] teuchi [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

pios & conſultos iniqua cenſura veremus, qui [a] *diem omnem pariter ſanctum judicant*, Deo, [b] *ab interlunio ad interlunium, a ſabbato ad ſabbatum*, ſervientes, ne doctrinas ſabbatariorum hdem olentes in vulgus emittamus, qui omnia picta in ſpecie deaurata, cruda vel cocta, deglutire ſolent. Hac ratione, lites & diſcordiæ ſemen in agro Dei ſeritur, œconomiæ Chriſtianæ ſublimitas deprimitur & obſcuratur, & libertas a jugo illo Judaico, Chriſti non ſanguine tantum ſed & exemplo parta, vilipenditur. Nam, obſervante [c] S. Chryſoſtomo, Dominus noſter, dictis ſimul & factis, ad ſabbatum prorſus abrogandum viam tam apertam præſtruxit, ut lectorem ejus ita tandem obtrecientem introducat, [d] *cur tantam utilitatem, quantam ſabbato conſequebantur Judæi, abſtulit Chriſtus?* cui reſpondet Pater *omnino non abſtulit*, [illegible] *ſed felicia illi addidit incrementa.* [illegible] &c. *Tempus enim jam aderat quo per actiones* [illegible] *ne oportebat manu* [illegible] *hominis vinculis coercere* [illegible] *& virtuti* [illegible] *ardore ab omni malo* [illegible] *Nec debitis diſcere primum* illud pietatis elementum, *a Deo fuiſſe creata* [illegible] *omnia. Nec de* [illegible] *ſabbati monitu mitis & humanus eſſe* [illegible] *ad clementia divina imitationem* [e] *vocantur* [illegible] [f] *nec unum diem ſolennem agere ipſos, quibus tota* [illegible] *ſolennitas eſt* [illegible] *arcam aſſiſtere & altare aureum, cos qui creatorem omnium in* [illegible] *habent habitantem* [illegible] *quid igitur ſabbato opus eſt illi, qui per totam vitam ſuam agit ſolennitatem, & cujus in cœlo converſatio eſt?* Optima hæc S. Patris verba huic capiti colophonem dabunt.

CAP. VI.

Legem idololatriæ obſtitiſſe, Gentes & Iſraelitas ab invicem ſeparando.

PROUT Chriſtus *lapis ille angularis* erat, in quo gentes & Iſraelitæ (tanquam parietes oppoſiti) unire & coaleſcere debuere; ſic & evangelium magnum unionis illius inſtrumentum erat, & ad eam promovendam modo non uno miniſtrabat. E contra lex Moſaica ſeparationem induxit maximam, & Gentiles a Judæis ſic ab invicem divisit, ut plerumque ne [illegible] commercio vel uſu conjungerentur. Prout autem unionis [illegible] fundamenta jecit evangelium, [illegible] erat, ut Gentes & Judæi [illegible] ad Chriſti fidem promovendam & idolorum cultum extirpandum laborarent [illegible] & ſeparationis modo dictæ finis erat, ut idololatriæ paſſim graſſanti obſtaculum poneretur, & Judæi, a gentium commercio & contubernio diſcreti, ab eorum moribus idololatricis, a lege & oraculis [illegible] [illegible].

Cum autem de hac ſeparatione ſermo [illegible] inſtituendus, curandum eſt primo, ne tam obſcurum argumentum methodi lumine deſtituatur. Hanc itaque methodum rei præſenti maxime aptam & accommodam judicavi: primo de ſeparatione Judæorum a Gentilibus, tum politica tum naturali, ſermo faciendus eſt. Secundo, docendum eſt, ſeparationem Judæorum a Gentilibus multum momenti ad idololatriam præcavendam & [illegible] habuiſſe. Tertio, de ſeparatione Gentilium a Judæis dicendum eſt proximo, & [illegible] propinquitatem, lege [illegible] prohibitum, [g] *Alienus non ingredietur in Eccleſiam Domini*, lucis aliquid afferendum. Quarto, docendum eſt etiam, ſeparationem Gentilium a Judæis non parum ad idololatriam inhibendam valuiſſe.

SECT. I.

De Separatione Judæorum a Gentibus, tum politica tum naturali.

CUM de ſeparatione Judæorum a Gentilibus proximo differendum ſit, ut diſtincte procedat ſermo primo ſeparationis hujuſce partes aut ſpecies, ſecundo ſeparationis illius cauſæ, tertio media ſeparationis hujus, ordine diſcutienda ſunt. Separatio Judæorum a Gentibus [illegible]

ARGUMENTI, itaque ac methodi ratio poſtulat, ut ſermo meus a ſeparationis hujuſce partibus aut ſpeciebus exordium ſumat. Obiter itaque monendum eſt, ſeparationem de qua ſermo præſens inſtituitur, in *moralem* & *naturalem*, ordinis cauſa, diſtri-

a Rom. 14. 5. b Iſ. 66. 23. c Homil. 40. in S. Matth. c. 12. d Y. 1. p. 459. e Luc. 6. 36. f 1 Cor. 5. 8. g Deut. 23. 2.

[illegible] poſſe. Separatio [illegible] Hebræorum a gentibus, qualiſcunque diſcretio erat; & aperta diſtinctio magis quam disjunctio dici poterat, utpote conditionum potius quam perſonarum ſeparatione [illegible]. [illegible] erat, qua Judæi [illegible] a gentibus [illegible] & [illegible], cum [illegible] communibus [illegible]. A ſeparatione [illegible] quæ [illegible] quaque [illegible] habuerunt. (1) *Cultu* [illegible]. Gentiles, cum veri [illegible] & idolorum [illegible] unde [illegible] Prophetæ [illegible]. At Hebræi [illegible] profitebantur, & [illegible] a mundi gentibus [illegible], dici debebant. [illegible], Judæorum genti [illegible] hoc eſt [illegible] & [illegible] eſt, & a gentium [illegible] vivere, ideoque longe dignior evadet, quam ut inter [illegible] numeretur.

[illegible] inter Deum & Judæos tantum [illegible] conditiones [illegible] *Dei* [illegible] Judæi [illegible] populus Dei [illegible] ſeparatus [illegible].

[illegible] Hebræorum [illegible] peculiaribus. [illegible] Sabbatha, [illegible] teſtimonium [illegible] gentium [illegible] & eorum [illegible] memoriam [illegible] *partem* habere [illegible] diverſa [illegible] feſta, [illegible] & ſeparatio [illegible] & feſtis [illegible] ſibi interceſſerit [illegible] videbantur.

(4) [illegible] privilegiis genti ſuæ peculiaribus [illegible]. Nam [illegible] Hebræorum populus, Dei peculium [illegible] & ab aliis gentibus [illegible] ſeparatus [illegible] terræ [illegible] *terrarum omnium* [illegible] Dei [illegible] & [illegible] ſeparati [illegible] [illegible] *Judæa* [illegible] [illegible] [illegible] *& Judæa* [illegible].

(5) [illegible] & [illegible] & [illegible] [illegible] Gentes & [illegible] & [illegible] [illegible] videbantur [illegible] gentes enim tempore multo [illegible] Deum [illegible] & [illegible] habuerunt [illegible] ad officia [illegible] [illegible] dignabantur, [illegible] In [illegible] inter [illegible] omnes diverſitatis [illegible], inter Hebræos [illegible]

[illegible]

Gentium

[illegible] ceremonias enumerare conatur [illegible] dicta ſatis evincunt, Hebræos & eth- [illegible] admodum diſcrepantia coluiſſe [illegible] ſacrorum diſcrepantiam [illegible] inter ipſos [illegible].

[illegible]

Pro ratione methodi ratio jam poſtulat, ut ſeparationis utriuſque cauſæ breviter ex- [illegible]

[illegible]

SECT. I. pluriumn [illegible] lex introducta eſt, non tantum de gentilium conſuetudine & uſu familiari, ſed etiam commerciorum & contractuum generibus compluribus omnino fugiendis. Cum itaque extra caſus rariores [illegible] per legem a commercio cum gentibus arcerentur, ſapientum decreta multo ſtrictius [illegible], & nullo caſu vel privatim conceſſum eſt in convivia, commercia vel conjugia [illegible] cum alienigenis. Atque hæc novi fœderis hiſtoriæ [illegible] ſunt, quæ legimus non licuiſſe Judæos convenire, [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], viris e fide & ſanguine Iſraelis alienis.

Mores Gentium. (4°) Non difficile eſt vero, mores Ægyptiorum, Laconum, & aliarum gentium, huic ſeparationi non parum [illegible] præbuiſſe. Nam [a] Ægyptii hominum externorum amicitias & congreſſus ſtudiose declinarunt, & apud eos panem cum homine gentis exteræ comedere [illegible] habebatur. *Geneſ.* 43. 32. *Lacones* etiam hoc ab exterorum conſuetudine [illegible] [illegible], ut [b] Joſephus Judæorum [illegible] a peregrinis, ab exemplo [illegible] [illegible] patrocinium petat. Notum eſt, [c] Eſſenos, ut plerosque Pythagoræ ſectatores, peregrinos in conſuetudinem familiarem nunquam recepiſſe, ſed eorum [illegible] [illegible] ab oculis hominum [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] & hominum exterorum fugam, in Lacedæmone, Eſſenis & Ægyptiis [illegible], obſervandam, non eſt [illegible] & [illegible] gentium earum referendam arbitror, ſed ad [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] quo ad ſuperſtitionem [illegible] ab [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Nihil autem credibilius habet, Hebræos pari voluiſſe, ut [illegible] Ægyptiorum [illegible] magis [illegible] & [illegible] a pollutorum hominum convictu & communione caverent, quam ipſi, qui *ſanctus Dei populus* audiebant, & ſanctitatis ſuæ [illegible] [illegible] [illegible] vendicabant.

[illegible] (5°) [illegible] [illegible] [illegible] non minima fuiſſe videtur immunditia illa [illegible], quamque Judæi affricare cenſebantur. Patet enim e [d] S. Petri [illegible] [illegible] gentes quaſvis [illegible] [illegible] [illegible], & animalia immunda gentium [illegible] [illegible] ſymbola & figuras habuiſſe. Ab hac ſententia non longe abeunt [e] [illegible] Judæi [illegible] fuit [illegible] etiam [illegible] Romanis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] eorum [illegible] vel [illegible] [illegible] [illegible], unde ad [illegible] ſacra participanda minus apti redderentur. Hoc autem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ſub Hasmonæorum tempora [illegible] creditur, tunc enim *ſapientes* [illegible] *uno modo* [illegible], *tam maſculos quam fœminas* [illegible] *habendos* [illegible] [illegible] *profluvio* [illegible], & eodem decreto quilibet [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] eſt, *qui* [illegible] [illegible] & e cujus contactu quis [illegible] [illegible]. De hoc argumento [illegible] [illegible] [illegible] Maimonidis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] *&* [illegible] cap. 5 & alibi.

[illegible] [illegible] tunc afferri argumento, opera [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ([illegible] [illegible] [illegible]) [illegible] [illegible] eſt. Ex iis [illegible] [illegible] poſſunt [illegible]

Separationis cauſa ciborum diſcrimen. (6°) Ciborum diverſorum lege conſtitutorum. Multa namque ciborum genera gentes non tantum in uſu ſed etiam in deliciis habuere (carnem ſuillam, cygnum, leporem, alia) quæ tamen [f] lex illicita fecit & interdicta, adeo ut eadem [illegible] non tam morum Judæo, ſed [illegible] Gentili, afferre [illegible]. Ob hanc autem ciborum diſcrepantiam neceſſe fuit ut Hebræi & ethnici a mutuo congreſſu & convictu penitus abſtinerent. Appoſite itaque [g] [illegible] & ex vero, *[illegible] eſt quidem, cum* [illegible] [illegible] *prohibuerit Deus* [illegible] *præſcripſit, hoc ipſo conſuetudinem admodum familiarem exterarum gentium redditam eſſe difficilem,* [illegible] [illegible] [illegible] *reddiderat a ſapientum* [illegible].

Diſſimiles mores. (7°) Morum utrumque diſcordia Judæis & ethnicis [illegible] ab invicem faciebat. Judæi gentium [illegible] [illegible] [illegible], templa [illegible], deos & idola multiplicia, [illegible] etiam pollutos [illegible] ſunt. [illegible] etiam lectos & cathedras [illegible] [illegible] ſunt, ne quid forſan immundi continerent, & inde [illegible] contaminarent. Hinc nota illa verba [h] *Taciti*, qui, de Judæis agens, *ſunt* [illegible], *ſeparati epulis*, *diſcreti cubilibus*. E converſo Gentiles Hebræorum circumciſionem, ſabbata, feſta, & inſtituta alia, ab ipſorum moribus aliena, ſugillarunt & convitiis acceperunt. Argumento ſunt illa *Rutilii* verba.

a *Porphyr. de Abſtin.* l. 4. § 6. & 8. b *Lib.* 2. *cont. Apion.* p. 1379. c *Joſeph. de Bell.* l. 2. c. 12. d *Act.* 10. 14. 28. e *Juv.* [illegible] f *Lev.* 11. *Deut.* 14. g *Comment. ad Mat.* 9. 43. h *Hiſt.* lib. 5. [illegible]

[illegible]

* *Reddimus obſtant convivia debita genti.*

Hac autem rituum morumque diſcrepantia, Judæi gentesque a conjunctione, convictu & ſocietate mutua cohibebantur: nam obſervante a Grotio, *peculiaris illus & morum ratio Judæis præſcripta familiarem cum cæteris* gentibus *conſuetudinem vix patiebatur.*

(3°.) Lingua. Judæorum genti vernacula, populum illum a gente quavis alia, facile diſcrevit & ſeparavit. Lingua ſcilicet Hebræa, b *lingua Canaan* dicta, ad c captivitatem usque Babylonicam, in gente ſancta manſiſſe; eamque, non minus quam alia multa Judæorum genti propria, a populo quovis alio diſtinxiſſe, & ab illius conſortio ſeparaſſe creditur. Nec rationi diſſidet, Deum linguam illam, in ſola Judæorum gente, tam diu ſanctam & incorruptam remanere voluiſſe, ut obſtaret quo minus conſuetudo familiaris inter eos & profanas gentes intercederet. Et ſane conſentaneum erat, ut Deus ille linguæ unitate ad eccleſiam fundandam uteretur, qui linguarum confuſionem ad *Babelem* perdendum introduxerat. Lingua.

(4°.) Judæi a gentium exterarum notitia & ſocietate ipſo terræ ſuæ nativæ genio & ſitu longe dividebantur. Judæi ſcilicet in mundi parte tam obſcura ſedes habuerunt, ut humani generis obſervationem diu effugiſſe, & aliis gentibus vix de nomine noti fuiſſe, videantur. *Herodotus* enim, gentium licet e vicinia mores & ſedes curioſe deſcriptos dedit, Judæos ſilentio præteriit, quaſi populus tam obſcurus nullam illi ſcribendi materiam ſuppeditaret. Eidem cauſæ f (gentis nimirum & regionis obſcuritati) tribuendum eſt, quod & alii gentium hiſtorici nil ſani de Judæorum gente referant; ſed omnia pene de Judæis memoriæ tradita, fabulis aut commentis ſtudioſe fictis affinia videantur. Deinde erat terra *Canaan* procul a mari diſſita, adeo ut incolas ejus ab exterorum ſocietate neceſſario removeret. Erat inſuper terra rei nullius indiga, & frequentia cum exteris, res ad vitam neceſſarias advehentibus, commercia minime poſtularet. Cum itaque Judæi terra tam fructuoſa, & a mari longe remota, fruerentur; illi nec voluere nec potuere frequentes eſſe cum peregrinis, vel cum iis commerciorum ſocietatem exercere. Terræ genius & ſitus.

(5°.) Inter ſeparationis hujuſce cauſas numerari poteſt arctum conſanguinitatis vinculum quo Judæi ſibi invicem connectebantur. Omnes enim ab uno patre d *Abrahamo* genus & ſanguinem hauſerunt, adeo ut magna potius familia quam natio parva cenſeri poſſent. Inde natum eſt etiam, ut in lege Iſraelitæ, *fratres*, ethnici omnes, *peregrini*, appellentur. Cum itaque tam propinqua ſanguinis conjunctio inter Judæos, eosque ſolos, intercederet, nil mirum ſi Judæos arcte inter ſe conjunxerit, ipſos autem ab aliis terræ familiis longe ſeparaverit. Judæorum conſanguinitas.

SECT. II.

Separationem Judæorum a Gentibus multum momenti ad idololatriam præcavendam & profligandam habuiſſe.

PRÆSENTIS incepti methodus exigit, ut oſtendam proximo, ſeparationem Judæorum a Gentibus magnum impedimentum idololatriæ propagandæ præſtitiſſe. Ut autem hoc negotium felicius exequar, ſermo meus inter limites hoſce coercendus eſt. (1°.) Separationis hujuſce fines a gentibus aut Judæis olim aſſignati, in examen adducendi ſunt, & errores arguendi. (2°.) Oſtendendum eſt proxime, ſeparationem quam dixi *moralem* aut politicam, idololatriæ abolitionem pro fine præcipuo habuiſſe. (3°.) Separationem etiam *naturalem* ſcopum eundem ſibi præfixum habuiſſe. (4°.) Nonnulla ſubjungam corollaria quæ toti argumento lucem non exiguam fœnerentur.

Primo ſeparationis hujuſce fines, olim aſſignati, falſitatis arguendi ſunt, ut aditus eo minus impeditus ad ſequentia præſternatur. Separationis fines, falſi.

(1°.) Itaque, ex ethnicis antiquioribus nonnulli ſeparationem iſtam Judaicam caſui vel inſtitutioni fortuitæ tribuendam exiſtimarunt. Rem totam verbis e *Juſtini* hiſtorici paulo clarius exprimo: *quoniam metu contagionis pulſos ſe ab Ægypto meminerant Judæi, ne eadem cauſa inviſi apud incolas forent, caverunt, ne cum peregrinis communicarent.* Caſus vel inſtitutum fortuitum.

a *De jur. bell. & pac.* lib. 2. c. 14. §. 9. b *Iſa.* 19. 18. c V. *Buxtorf. diſſert. de lingua Hebr. conſervat. & propagat.* Quæſt. 3. d *Iſa.* 51. 2. *Act.* 13. 26. e *Juſt.* l. 36. p. 430.

f Vid. 567.

[illegible]

cum alienigena vinum bibere, vel aliud aliquod commercium habere; ne in tanto ſuperſtitionum imperatrix regno, e conſuetudine nimium familiari contagium contraheretur. * Introducta eſt hæc cautio, non legis præcepto, ſed ſeniorum, ex quo Judæorum poteſtas imminuta fuit; & Judæi nec indigenas a lege deficientes punire, nec alienigenas in ſuo ſolo habitantes intra *præcepta Noachi* dicta continere potuerunt. Sed hæc forte cum argumento meo præcipuo non multum conjuncta videantur. Sect. III.

SECT. III.

De Separatione Gentilium a Judæis, &c. ab argumento vocabuli hic illa perdiſcenda, de Mamzere *lata, fuſe explicatur.*

LEX ea ad quam digitum intendo, his verbis expreſſa legitur, *Deut.* 23. 2. ממזר *Mamzer non ingredietur in eccleſiam Domini ad generationem decimam.* Ut autem tenebras diſcutiam quibus lex ea per multas ætates involuta jacuit, quæſtionibus hiſce quinque reſpondere debeo. (1°) Quinam ſenſus vocabuli ממזר *mamzer* interpretum fidem & aſſenſum obtinuit hactenus. (2°) Quinam ſenſus vocis hujuſce pro genuino habeatur. (3°) Cur LXX vocem eam per ἐκ πόρνης reddiderint, cum illam *Zach.* 9. 6. aliter, & magis ad amuſſim, interpretati ſint. (4°) Quid per phraſin illam, *ingredi in eccleſiam Dei*, hac in lege denotatur? (5°) Quinam *Mamzeres* quaſi ab ingreſſu in eccleſiam Dei repellantur?

Primo, quinam ſenſus vocabuli *Mamzer* fidem & aſſenſum interpretum obtinuit hactenus. Senſus *Mamzer* apud interpretes, communi conſenſione.

Respondeo: LXX, Chaldæus, Arabs uterque, Syrus, Perſa, vulgatus auctor, & (ut humanitus loquar) Hebræi & Chriſtiani fere omnes vocem eam de ſpurio, vel homine quovis e thoro illicito genus ducente, ſolent interpretari. Huic interpretationi teſtimonium ſuum auctor ſapientiæ, ſed obſcurius paulo, Cap. 3. 16. ubi ait, τέκνα δὲ μοιχῶν ἀτέλεστα ἔσται, *Filii autem adulterorum non erunt conſummati*, vel ad res ſacras participandas non admittentur in eccleſiam. A doctis interpretibus ſtant Anglicani noſtri, qui ſic legem illam reddiderunt, *a baſtard ſhall not enter into the congregation of the Lord.* Atque huic interpretationi calculos ſuos appoſuere Canoniſtæ veteres, quorum inſtitutis nothi omnes a ſacris ordinibus amoventur; nempe ne mores ab hac lege diſſentientes ferre videantur. Sed variæ rationes notionis hujuſce vulgaris fidem labefactant; nempe,

(1°) Palam eſt, nullum e Judæorum gente, ſpurium licet aut e ſcorto natum, ab ingreſſu in eccleſiam Judaicam arceri debuiſſe, modo a parente utroque ſanguinem Judaicum propagatum. Nam *Phares*, a Juda per inceſtum natus, ejuſque poſteritas integra, non tantum Iſraelitis accenſebatur, ſed apud eos in a honore ſingulari habebatur. *Jephthah* etiam, b licet peregrinæ, id eſt, e cubili pellicis natus, non tantum ad eccleſiam Dei, ſed ipſum populi ſancti principatum, admittebatur. Neque Dei miſericordiæ conſonum eſt opinari, eum homines iſtos, ad generationem uſque decimam, ab eccleſia ſua repellere voluiſſe, tantum quod minus honeſte nati fuiſſent, & a patre parum caſto labeculam contraxiſſent. His accedat, quod nothi non pauci in hiſtoria memorentur, qui virtute ſingulari, actiſque pietatis & rerum geſtarum gloria, natalium ſuorum maculas obliterarunt; & fidem omnem excedit, Deum hominibus iſtis ſimul & poſteris eorum omnem in eccleſiam ejus ingrediendi libertatem adimere voluiſſe.

(2°) Vox ממזר *ſpurii* notatione tribui nequit, quod nulla radix occurrat in tota linguæ ſanctæ ſupellectile, unde vox illa, hoc ſenſu ſumpta, originem petiiſſe cenſeatur. Nonnulli quidem hic זר tanquam radicem ingerunt, eique, *illegitime natus eſt, ex adulterio natus eſt, e ſemine alieno ſive prægnans eſt*, ſignificatum tribuunt, atque hinc, utiquiunt illi, ממזר nomen heemanticum ortum derivare contendendum eſt. At vero, cum vox illa מזר plane fictitia ſit, nec unquam in vet. Teſtamento verbaliter uſurpata, cum etiam vox ipſa ממזר, unde formari videtur, incerti ſit ſenſus, eique non niſi ſemel *ſpurii* notatio a LXX tribuatur; temerarium eſt, ſignificatum tibicine tam debili ſuffultum aſſerere, cum præſertim ratio nihil ei præſidii vel patrocinii præbeat.

a V. Gen. [illegible] Ruth. 4. [illegible] b Judic. [illegible] c Ibid. 11. [illegible]

* Apud Targum Onkelos retinetur vox ממזר *Mamzer* [illegible]. In Targ. Jon. Ben Uziel. & Hieroſol. legitur [illegible] *qui natus eſt ex fornicatione.*

Sect. III.

[illegible]

[illegible] tem verſioni Græcam facile præferendam judico, [illegible]

[illegible]

[illegible] eat ſermo, a quo *Mamzer dicitur filius alicujus converſi ad Chananæos, vel aliis gentibus* [illegible]

[illegible]

Ab

Quandoque *peregrina* meretricem ſignificavit: nempe *Prov.* 2. 16. *Ad liberandum* te נכריה מאשה *a fœmina aliena* vel peregrina. Hunc ſenſum probat *Symmachus*, ſic locum vertens: ἀπὸ γυναικὸς ἀλλοτρίας, καὶ ξένης ἧς οἱ λόγοι ὀλισθηροί *a fœmina aliena, a peregrina, cujus ſermones lubrici.* Huic affinis eſt locus ille *Proverb.* c. 22. 14. *fovea profunda* זרות פי *os alienarum*, i. e. meretricum. His etiam [a] loca illa [1] Proverbiorum, tanquam cognata, conjunguntur, ubi זרה *aliena* LXX. πόρνη interpretantur. Quandoque vero *meretrix* vice verſa, ad *peregrinam* notandam adhibetur; nempe *Judic.* 11. 1. 2. ubi Jephtah, *verſ.* 1. *filius meretricis*, at verſu ſequente [2] *filius peregrinæ* nuncupatur. Addo *Prov.* 23. 27. ubi זונה *meretrix* a LXX per ἀλλότριος redditur. Cum ea præſente conjunctum eſt, quod vox נכר *alienus* ſimul & *nothi* ſignificatu gaudeat. Nemini itaque res mira videri poteſt, quod Helleniſtæ ממזר ἀλλογενῆ *extraneum, alienum*, per ἐκ πόρνης, hac in lege transferant.

(2°.) Veriſimile eſt, interpretes græcos ita verſionis ſuæ partes omnes adornare ſtuduiſſe, ut nihil offenſæ crearet hominibus a genere & religione Judæorum alienis. Si vox ממזר ἀλλογενὴς *extraneus, alienigena*, verteretur, adeoque gentiles omnes eccleſiam Judaicam ingrediendi jure privatos declaraſſent, proculdubio gentiles leges Judaicas, ὡς νόμιμα μισόξενα (uti vocat [b] Diodorus [3]) *inſtituta exterorum odio flagrantia*, & populum Judaicum, ut humani generis hoſtes juratos, odio hoſtili habuiſſent. LXX itaque ſe tam caute geſſerunt, ut phraſi illa (ἐκ πόρνης) intentionem quidem generalem vocis *Mamzer* exprimerent, ſed ſenſum grammaticalem (non niſi interpretis explicandum) ſilentio premerent. Norant enim lenes illi locutionem illam (ἐκ πόρνης) in ſummo quidem ſignificatum *ſpurii*, in imo vero, *gentilis* aut *extranei* continere.

(3°.) Veri ſpecie non caret, errorem aliquem circa vocis hujus originationem verſioni huic occaſionem tribuiſſe. Nam ממזר quidem (ut ſæpe monui) *alienigenam* notat, ſed ממזרה [4] ἐκ τῆς πόρνης, *e ſcorto natum.* Illa vero litera ה vel adfuit aliquibus antiquiorum exemplaribus, vel eam LXX forte ſuppleri poſſe cenſuerunt: vel forte LXX vicinitatem vocabuli זונה colorem aliquem verſioni ſuæ præbere poſſe crediderunt. In re tam obſcura, conjecturis aliquid indulgeri poteſt.

(4°.) Gentiles olim Veneri tam vagæ & incertæ ſolebant indulgere, ut inter eos vix ullos niſi πόρνας & πόρνους liceret invenire. Hinc verbis [c] Apoſtoli ad Corinthios occaſio non levis data, *ſcripſi vobis ne commiſceamini fornicariis*: *& non omnino fornicariis hujus mundi, tunc enim debueratis ex mundo exire.* Leges de matrimonio ſancte habendo, gentilibus tam obſcuræ fuerunt & incertæ, ut nil mirum ſit eos frœnum omnifariæ libidini laxare ſolitos; cum præſertim magis illuminata Judæorum natio cenſuerint, peregrinis inter ſeipſos habitantibus quæſtum corpore facere licuiſſe. Cum itaque ſtupra & fornicantes ubique gentium olim obtinerent, & mundus ethnicus eo præcipue vitio paſſim invaleſcente a gente Judaica diſcerneretur, LXX *Mamzer* per ἐκ πόρνης, potius quam ἐκ ξένης, conſulto reddidere.

(5°.) Septuaginta ממזר per ἐκ πόρνης (vocem fœminei generis) interpretati ſunt, ut oſtenderent, omnem a matre, æque ac patre, extranea natum, pro *Mamzere* habendum, & inter alienos a republica Iſraelis numerandum. Interpretes illos hoc in animis habuiſſe, me perſuaſum facit regula illa ex Hebræorum jure civili, quam [d] *Seldenus* noſter obſervavit: *proles ex ancilla ſive pagana nata, ejuſdem eſt cum matre conditionis, nec patris ratio omnino* (in ea diſcernenda) *habetur.* Huic regulæ [e] *Maimonidis* illa lucis non parum afferunt: בנך מן הנכריה אינו בנך *ſed filius e gentili ſuſceptus ab Iſraelita, pro filio non eſt habendus.* Timendum erat ne hujuſmodi partus ventrem ſequeretur, & ethniciſmum cum primo lacte matris imbiberet; adeoque lata porta idololatriæ pateret, ſi ipſi in eccleſiam intrandi copia concederetur.

[a] Cap. 5. 3. & 6. 24. [b] Lib. 40. in Excerp. [c] 1 ad Cor. 5. 9, 10. [d] De jur. Nat. & Gent. l. 5. c. 12. [e] Halac. Iſſur. Bia. cap. 12.

1 Vox זרה non extat apud cap. 6. 24. Prov. ibi autem legitur רע מאשת *a muliere mala*, quia Theodotio vertit, [illegible] Aquil. [illegible], itemque ea Vulg. & Alexandr. [illegible].

2 Hebr. בן אשה אחרת *filius mulieris alterius.* Meter quidem Jephtæ erat זונה *meretrix*: hinc tamen non colligitur eam fuiſſe זרה *peregrinam.* Hunc interp. confirmant Chald. Par. Arabs & Vulg. verſ. Apud Vatican. aliaque exemplaria legitur [illegible] filius meretricis; hinc S. Auguſt. Quæſt. 43. *Jephtah erat filius meretricis.* Satis autem liceat (inquit Hieron. Not.) hoc loco idem valere, ac ſi diceretur, ἑτέρας, *alterius*: vel quæ paulo poſt leguntur, de Mamzer qui ab eccleſia repellantur.

3 Apud Diodor. non legitur νόμιμα μισ. ſed μισόξενα ἔθη.

4 Hæc enim vocum tota lingua ſancta nobis ſuppeditat ממזרה. Si litera ה adeſſet, potius exhiberet *fœminam.* Cum autem Chaldæi deplorent *ſpurium*, dicunt ממזרת.

5 מן הנכריה a *Gentili.* Editio Veneta 1574 (?) exhibet מן הכותית *a Cuthæa ſive Samaritana.* vid. ſect. 7. illius, & apud ſel. Chas. T. 2. fol. 135. Quanto odio Judæi proſequebantur Samaritanos, quos vocabant Cuthæos, neminem latet.

Sect. III.

(6°.) LXX *Mamzer* per *ἐκ πόρνης* transferunt, quod apud [a] Hebræos fœmina quævis ethnica pro meretrice habebatur, nec uxoris nomine digna cenſebatur, etiamſi ſacris nuptialibus præmiſſis, in thorum admitteretur. Nam lege cautum eſt, ne Iſraelita conjugium iniret cum gentili, vel homines ethnici & Judæi, mutuo inter ſe connubia, ſociarent. Qui vero, lege licet obſtante, matrimonium cum gentili contraxerant, vel uxores abdicare, (quod factum ætate [b] *Nehemiæ*) vel cum ea [illegible] perpetuum reatum & infamiam ſubire tenebantur. Hæc omnia *Toſtatus* [c] ſuffragiorum non parum illuſtrat & corroborat: *quando aliquis de ſiliis Iſrael acciperet aliquam mulierem alterius gentis in uxorem, non erat matrimonium, ſed fornicatio dicebatur: quia tales perſonas eligit non ſunt, maxime, quia talis mulier ſemper in matrimonium ſuum perſeveraret ad idolorum culturam, & ſilii inde geniti, qui apud matrem nutriuntur, mater traheret ad cultum idolorum. Mamzer autem tunc ſiquidem dicitur, cum aliqua mulier de gente Hebræorum acciperet aliquem virum gentilem, manentem in gentilitate, quia illud non erat tanquam matrimonium, ſed tanquam fornicatio vel adulterium, aut aliqua alia ſpecies mali, ſicut ſi Chriſtiana mulier acciperet in virum aliquem Saracenum.*

Ingredi in eccleſiam Domini, quid ſit [illegible]

Quæſtio quarta ſuccedit expedienda: quid nempe per phraſin illam, *ingredi in eccleſiam Domini*, hac in lege denotatur. Ut autem huic dubio clare ſatisfiat, monendum eſt, [illegible] ingreſſum contemplari in eccleſiam Domini: *naturalem, civilem, politicum, religioſum* & *eccleſiaſticum*, inter Hebræos olim [illegible].

(1°.) Introitus erat *naturalis*, qui nempe [illegible] legitima vel conjugio virginis Iſraeliticæ peragebatur: [illegible] quandoque in cœtum gentis Judaicæ tranſibant, [illegible].

Civilis.

(2°.) Introitus *civilis* nomine [illegible] conſortium, commercium & conſuetudinem frequentem cum gente Judæorum. Qui nempe frequens erat cum Judæis, iiſque familiariter utebatur, ingreſſum civilem in eorum cœtum habere non immerito dicebatur.

Politicus.

(3°.) Introitus *politicus* erat, cum quis in numerum civium reipublicæ & eccleſiæ Iſraeliticæ reciperetur, ita ut Hebræorum familiis accenſeretur, iiſdem juribus & privilegiis uteretur, iiſdem officiis, ſi ferret occaſio, fungeretur, politiæ Judaicæ membrum haberetur, & a Judæis [illegible] nomine [illegible] diceretur.

Religioſus.

(4°.) Introitus *religioſus* nomine intelligitur [illegible], vel religionis naturalis profeſſionem Dei veri cultum [illegible], & eorum præceptorum obſervationem, quæ *Noachi* vulgo dicuntur; vel religionis Judaicæ ſuſceptionem, quæ circumciſione, tanquam ſigno ſolenni peragebatur.

Eccleſiaſticus.

(5°.) Introitus tandem [illegible] qui *eccleſiaſticus*, diſtinctionis cauſa, vocari poteſt. Eo nomine intellectum velim, non tantum ingreſſum in Synagogam, qua conventus agebant ſeniores Judæorum, ſed etiam in templum, ubi Judæorum cœtus aut eccleſia ad orationes habendas, & alia ſacra obeunda, convenire ſoliti ſunt. At quæ hæc omnia ſolutionem quæſtionis propoſitæ magis obviam reddant & expeditam.

Quibus introitibus ab eccleſia [illegible]

Unum jam ſupereſt, ut nempe reſponſum reddam quæſtioni quintæ, quonam *Mamzeres* ab ingreſſu in eccleſiam vi legis hujuſce repellantur. Huic autem quæſtioni [illegible] hæc quæque [illegible].

Et ut hinc primas habeat, nulli e *Mamzerum*, aut *alienorum* ordine, ab introitu *religioſo* in eccleſiam Domini arcebantur. Nihil obſtabat, quo minus quiſque, ſi cordi eſſet, fide, lege, cultuque Judaico [illegible]. Tunc [illegible] eccleſia Judaica porta ſalutis erat, & nemini intrare volenti [illegible] expediebat, oportebat, eccleſiam ingredi, & ritum cultumque Judaicum profiteri. Nam verbis hiſce ſacrorum omnium [illegible] peregrinos [illegible] [d] ſcripturæ loca non patiuntur [illegible], ea nempe quibus advenæ eaſdem ſacrorum leges ac ritus, quos indigenæ colere jubentur & obſervare. Præceptum eſt etiam Judæis [illegible] *peregrinos portæ*, i. e. Proſelytos intra portas eorum habitantes, omnibus humanitatis officiis proſequi, iiſque nulla hoſpitii jura denegare; ne aliter ab eorum lege cultuque deterrerentur.

a V. *Abulens.* in Deut. 23. [illegible] b Cap. 13. 23, 30. c In Deut. 23. Qu. 5. d Exod. 12. 48. Levit. 22. 18. Num. 9. 14. [illegible]

[illegible]

(2°.)

(2°) Nulli *Mamzeri* vel alienigenæ, qui circumciſionem, adeoque Judaiſmum integre ſubiiſſet, ullus introitus in eccleſiam illicitus erat aut interdictus. Talis [a] alienigena pari loco erat cum indigena quovis, & ab ejus Iſraelitis nomine ſolo diſcernebatur. Ei nempe licebat virginem Iſraeliticam ſibi in uxorem [illegible] Judæorum convictu & ſocietate quotidiana gaudere, tam prope accedere ad ſanctuarium ac Judæus quivis originarius, & ita cum gente ſancta commiſceri, ut nihil diſcriminis intercedere videretur. Hæc [illegible] ſunt & in vulgus nota.

(3°) Nulli mere peregrino, vel homini in Judaiſmum nondum rite cooptato, ullus in eccleſiam Judaicam introitus concedebatur. [illegible] nempe non licuit fœminam Judaicam in [b] uxorem ſumere, in populo ſancto cenſeri vel civibus annumerari, Judæorum ſocietatem & ſacra eadem ſibi communicare, privilegiis uti quæ [illegible] Hebræorum, neque aditus tam propinquus ad eccleſiam & ſanctuarium Judaicum, quam Judæis originariis, concedebatur. Ad hunc ſtatum gentilium ante Chriſti [illegible] alluſum videtur ab Apoſtolo ad *Epheſ.* 2. 12. ubi [illegible] Ephesiis ſic deſcriptum dedit; *tum temporis eratis* [illegible] i. e. In vetere illa Judæorum politia, [illegible] gentibus, nec [illegible] nec civitatem jure vel nomine [illegible] conceſſum eſt. [illegible] Vos olim, non tantum a Judæorum politia, ſed pactis & promiſſis, quibus illa politia nitebatur, aliena eratis, cum ſemen tantum Abrahami ſpectarent, & aliis [c] gentibus haud innotuiſſent. [d] [illegible] Vos qui longe abeſtis olim, non tantum a Dei ſede in templo, ſed etiam Dei populo (eorum nempe cœtu, ſocietate, privilegiis atque omnibus) tanquam *pariete intergerino* diviſi & ſeparati, jam propinqui facti eſtis in Chriſto, qui murum illum ſeparationis e medio ſuſtulit. [illegible] vos eodem [illegible] jure, & privilegio, quo & ipſi Judæi, frui juſſit. [illegible] Ideoque non eſtis amplius *Mamzerim*, plane peregrini, vel tanquam advenæ intra portas habitantes, a [e] civitatis jure prorſus excluſi, & nihil privilegii vobis cum Dei familia communis obtinentes. [illegible] *ſed ſanctorum concives, & ad familiam Dei pertinentes*, h. e. Jam eodem loco habendi eſtis, & iiſdem (vel majoris pretii) honoribus donandi, quibus Judæorum concives, & omnes in domeſticorum horum numerum adſciti fruebantur.

(4°) Apud Hebræos antiquiores, nullo ſpurio, modo a patre ſimul & matre Hebræis procreato, introitus in eccleſiam interdictus eſt, nec ejuſmodi pro *Mamzere* habitus eſt, licet ortum a lecto polluto traheret. Apud interpretes antiquos (Arabem Erpenianum, Vulgatæ auctorem, [illegible] & [illegible]) *Mamzer* pro ſcorti quocunque prole [illegible], ideoque ſpurio cuique ſacros ordines [illegible] facultas denegata eſt. Ab ea ſententia recentioris ævi magiſtri non longe receſſerunt. nam *Mamzer*, inquit [f] Salomon Jarchius, *is denotatus eſt, qui ex* [illegible] *naſcitur;* [illegible] *quem* [illegible] *juxta* [illegible] [g] *Rabbi Aquiba. Mamzer dicitur* [illegible] *Rabbi* [illegible] *qui naſcitur ex* [illegible] *capitali judicio plectendo.* Sed ſententia maxime recepta eſt, prolem a [illegible] inceſtuoſo genitam pro *Mamzere* [illegible]. Sed multa mihi obſtant, quo [illegible] magiſtris Hebræorum ſentiam. nam primo, [illegible] ſuperius adductis innotuit, *Mamzer*, non ſpurium, aut prolem quamvis aliam inceſtu genitam, ſed alienigenam aut alienigenæ filium ſignificare. Deinde, nulla conſtat ratio, cur Deus quemquam e ſemine ſacro [illegible] (ſpurium licet) tam ſevere tractaret, ut eum ab ingreſſu in eccleſiam ejus ad generationem uſque decimam cohiberet. Patet etiam e ſcriptura ſacra, Deum nonnullos, e congreſſu licet illicito procreatos, in eccleſiam ejus admiſiſſe.

(5°) Inter antiquiores ævi Judæos, quivis a patre vel matre gentili ortum trahens pro *Mamzere* habebatur, & ab ingreſſu in eccleſiam Domini repellebatur. Huic aſſertioni colorem haud parum præbet [illegible] verſio, qui vocem [illegible] per [illegible] (non per [illegible] vel [illegible]) vertunt; ut prolem quamvis, marem vel fœminam, e [illegible] ſuſceptam denotarent. Hanc etiam aſſertionem non parum firmare videtur [illegible] [h] Josephus Gorionides, qui [illegible] (i. e. hominem extraneum vel [illegible]) [illegible]

a Deut. 23. 28. b [illegible] c [illegible] d Vers. 13. e Vers. 19.
f [illegible]
g [illegible]
h [illegible]
i [illegible]

SECT. IV.

Græci reddunt) in matrem habuiſſe dicitur, quem etiam fratres ejus ea de cauſa ab hæreditate jure excluſum judicarunt. Sic enim [a] *Joſephus* hiſtoriam illam de *Jephte* & fratribus ejus illuſtrandam cenſuit. [illegible] *Cum non eſſet ex eadem matre natus, ſed* [illegible] *ex materno* [illegible], *ejecerunt, cum ob imbecillitatem ejus contemptui haberetur.* Apoſtolus hæc in animo revolvens, id ſibi gloriæ duxit, quod non eſſet [illegible] *hominis peregrini vel proſelyti, ſed* [b] *Hebræus ex Hebræis*, [illegible] quod originem duceret a majorum [illegible] Hebræorum [illegible] (quæ nulla macula ſervili vel gentili ſe [illegible] vergebatur; vel ut eam clarius [illegible]) cui nullus unquam *Mamzer*, aut homo ex [illegible] (i. e. hybrida), [illegible]. His omnibus haud parum [illegible] videntur [c] *Tela* [illegible] *qui patrem* [illegible] *matrem ex Hebræis habent, nec quantum ad* [illegible] *Mamzeres ſunt. Quia David fuit in tertia generatione* [illegible] *Obed, qui fuit Mamzer* [illegible] *modo, id eſt, natus ex* [illegible] *Ruth* [illegible] *& Boaz, ſed tamen David rex fuit, & uxorem habuit de* [illegible]. Sed [illegible] negotio removeri poteſt: erat enim *Ruth* Moabitiſſa quidem, & a parentibus externæ gentis orta, cum vero domum [illegible], populum [illegible], & [d] Deum etiam patrium relinqueret, [illegible] pietate ſingulari [illegible], & [illegible] Moabitiſſam [illegible], animo [illegible], [illegible]. Cum itaque Ruth [illegible] Moabitiſſa [illegible] animi Deo vero firmiter adhærentis teſtimonia [e] [illegible] ſuculenta protuliſſet; haud æquum erat, ut ecclefia Judaica [illegible] matrimonii jura denegaret, vel ut filii ejus pro *Mamzeribus* haberentur.

SECT. IV.

Legem Gentiles a Judæorum cœtu ſeparaſſe, proptereæ ne gentiliſmi & idololatriæ malum Judæi afficerent.

Quare Deus Gentiles a Judæis ſeparavit.

RATIO non una reddi poteſt & ſolet, cur *Mamzer*, aut alienigena, ad generationem uſque decimam arcetur ab eccleſia Domini. [illegible] [f] *Bonfrerii* verbis accipiat lector: *hoc eo referebatur, tum ut Iſraelitæ magni ea facerent, quod a Deo* [illegible] *tum ut cæteræ nationes* [illegible], *eorumque* [illegible] *externarum gentium homines* [illegible] *cum viderent non niſi magno ambitu a cœtu* [illegible] *& certum numerum* [illegible]. Cum autem reperiam, ut in *Judæorum tempore & certum numerum* [illegible] [illegible] alias in medium protraham, a lectionibus illarum attente conſideratis minime [illegible] a lectore curatius adſumendas. [illegible] principua [illegible] hæc poſſe fuiſſe, [illegible] alienas, a lectore [illegible].

(1.) Deus alienigenas a Judæorum eccleſia lege lata ſeparavit, ne illi, frequens commercium cum Judæis exercentes (iis moribus ethnicis inhærentes), & latam idololatriæ portam ſemper aperirent. Nunquam enim Judæos & alienos [illegible] vel conjugio contractos legimus, quin apertum eſt eos in mores ethnicos [illegible] poſſe potuiſſe. Hic paucis ſcripturæ locis extra dubium ponam: *Surget populus ille & fornicabitur poſt Deos alienorum terræ ad quam ingreditur, ut* [illegible] *in medio eorum.* Pſal. [illegible] *Et miſcuerunt ſe cum gentibus & didicerunt opera eorum.* Cum hoc loco [illegible] cognati habet *Hoſea* teſtimonium, cap. [illegible] [illegible] [g] [illegible] prophetam [illegible] *Ephraim* [illegible] *commiſcuit.* [illegible] ſaga [illegible] *quia dimiſit populum ſuum* [illegible], *quia* [illegible] *ſunt pro avaritia & nuptæ* [illegible] *& in* [illegible] *alienos* [illegible] *& ambulant in* [illegible] *gentium.* [illegible] verba [illegible] Chaldæus [illegible] [illegible] *quia* [illegible] ſuper [illegible] *filios alienos genuerunt.* Chaldæus [illegible] [illegible] hunc loco tribuit, hic verba reddens: [illegible] *perfide egerunt in* [h] *Dominum quia* [illegible] *genuerunt ſibi ipſis liberos e filiabus gentilium.*

a *Antiq.* l. 5. c. 7. p. [illegible]. b *Philip.* 3. [illegible]. c In Deut. 23. [illegible] p. [illegible]. d Ruth 1. 16. e [illegible]. f *Comment.* in Deut. 23. [illegible]. g [illegible] 5. 6.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

(2°.) Eo forte conſilio cautum eſt, ne *Mamzerim* Dei eccleſiam ingrederentur, h. e. ne gentiles & Judæi mutuis connubiis commiſti viverent; ut clare tandem conſtaret, Deum promiſſiones omnes, de Meſſia de ſemine Iſraelis oriundo, Judæis & eorum patribus factas, fideliter impleviſſe. Si vero Judæi & gentiles in unam quaſi familiam, nullo facto diſcrimine, coaluiſſent; ſciri non potuit, an Meſſias a ſanguine ſacro vel profano natales accepiſſet; nec an Deus promiſſa, de Meſſia ſtirpe Judaica oriundo perſolviſſet. Sect. IV.

(3°.) Deus multos e gentilibus ab introitu in eccleſiam Judaicam arceri voluit, ut adventum Meſſiæ & regni ſui votis eo calidioribus exoptarent. Meſſiah nempe caput unionis catholicæ futurus erat, & ille lapis angularis in quo partes omnes eccleſiæ novæ convenire & conſpirare debuerunt. Illius regnum nec extenſionis nec durationis terminos habiturum erat, nec alii ab eo rejiciendi, qui conditiones illas generales ([a] fidei ſcilicet & obedientiæ) perimplerent. Huc ſpectat locus ille *Geneſis*, cap. 49. 10. — *Donec Shilo venerit, & ad ipſum erit aggregatio populorum*, non ad eccleſiam Judæorum: & ipſius Domini verba, *Jo.* 12. 32. *Et ſi exaltatus fuero a terra, omnes traham ad meipſum.* Alia loca huic affinitate juncta nobis occurrunt, *Jo.* 11. 51, 52. & 17. 21. 1 *Cor.* 12. 13. Multæ prophetiæ obſcuriores extant in vet. Teſtamento, quibus hæc [illegible] gentium omnium ad Chriſtum & ejus eccleſiam prædicta legitur, viz. *Jerem.* 3. 16, 17. *Jeſ.* 2. 2, 3, 4. & cap. 66. 20, 21. præcipue vero *Jeſ.* 56. 8. ubi LXX ſic interpretantur, [illegible] *dicit Dominus qui congregat diſperſos Iſrael, adhuc congregabo ad illum congregationem* magnam. Ibi vero per עליו [illegible], *Meſſiah* intelligendus eſt, utpote centrum illud in quo gentes diviſæ, tanquam tot lineæ, olim congregari debuerunt: cum enim eccleſia Judaica gentilibus aditum non niſi difficilem concederet, aut potius pleroſque repudiaret; Chriſtiana latam portam gentilibus aperiebat, cum Chriſtus eccleſiæ caput eſſet, & ad eum olim gentes omnes aggregandæ. Cum itaque gentiles, a Judæorum communione ſeparati, hæc omnia curate conſiderarent, fieri non potuit quin Chriſtus *gentium omnium expectatio* eſſet, qui gentiles omnes propenſis ulnis accepturus erat, & nullos pro *Mamzeribus* habiturus.

(4°.) Non abſimile eſt vero, Deum ideo *Mamzerim*, & alios e gentilium cenſu, ab ingreſſu in eccleſiam Judaicam repuliſſe, ut inde conſtaret intimam cum eccleſia illa conjunctionem non eſſe ad ſalutem neceſſariam, adeoque nonnihil ab illius dignitate & pretio tacite detraheretur. Quid enim eccleſiæ Chriſtianæ janua nulli (Græco vel Judæo) claudebatur, gentiles autem prope omnes ab introitu in eccleſiam Judaicam arcebantur, niſi quod eccleſiæ Judaicæ ritus & inſtituta ad ſolos Judæos pertinerent, & vix quicquam cum ſalute conjunctum continerent; eccleſiæ vero Chriſtianæ leges omnibus incumberent obſervandæ, & ſalutis ſpes nulla niſi eccleſiam Chriſtianam intrantibus affulgeret? Deus ſemper ea generis humani cura tangebatur, ut incredibile ſit, eum homines ullos ab eccleſia Judaica repellere, vel non niſi ſub conditione graviore ad eam recipere voluiſſe, ſi ſalus in eo cardine verteretur, & nulli ad cœlum niſi per eccleſiam Judaicam pateret aditus.

Nihil jam ſupereſt, niſi ut (coronidis vice) nonnulla ſubjungam corollaria, e ſuperius allatis facile colligenda, & quæ toti argumento lucem paulo majorem impertiantur.

Primo. Ætatum pene omnium interpretes a legis hujuſce ſenſu & ſcopo genuino non parum aberraſſe videntur. Quantum primis poſt Chriſtum natum ſeculis ab illius mente deviatum ſit, inde conſtet, quod Hebræi & Chriſtiani plerique vocem *Mamzer* de ſpurio, vel prole inceſtuoſe genita, interpretati ſint. Non paucos etiam a legis mente ante Chriſti tempora deflexiſſe, ſatis evincunt peregrinorum querelæ quas [b] propheta memorat; *ne dicat* בן הנכר *filius alienigena, qui ſe Domino adjunxit, Dominus me a populo ſuo omnino ſeparavit.* Alienigenæ filium, talia dicentem, hanc legem de *Mamzere* datam ob oculos ejus habuiſſe, non facile dubitandum eſt, nam בן הנכר vocem ממזר interpretatur, & Dominus nullibi, niſi hac una in lege, filium alienigenæ cujuſvis a populo vel eccleſia ſua diſerte ſeparaverat. Illos interim alienigenas Dei legem ſequius intellexiſſe, patet ex ipſius Dei verbis, ſenſum proprium ſic in ſequentibus exponentis, *filios alienigenæ qui adhærent Domino, ut miniſtrent ei, & ut diligant nomen Domini, ut ſerviant ei; omnem cuſtodientem ſabbatum a polluendo illud* — *adducam eos ad montem ſanctitatis meæ*, &c. E verbis hiſce manifeſtum eſt, *alienum*, non tam a

a Gal. 5. 6. Act. 10. 35. b Jeſ. 56. 3. 6

Sect. IV

genere & populo, quam fide cultuque Judæorum, hac in lege denotari. Si qui enim [illegible] Dei [illegible] diligerent, eique cultum & honorem exhiberent, & in [illegible] cultus & honoris Deo vero tributi sabbatum ſancte cuſtodirent, Deus gratia ſingulari [illegible] ut eos Hebræorum [illegible] æquare videretur. Deus itaque non eo tantum nomine *Ammonitas* quod nempe [illegible] eſſent, ab eccleſia ſua excludi voluit, ſed quod a Deo alieni eſſent, & Diis aut moribus alienis [illegible]. [illegible] hanc legem in ſenſum alienum [illegible] interpretes, qui [illegible] Chriſtiano [illegible]. [illegible] enim plerique omnes legem de ſpuriis aut libera [illegible] generis intellexerunt, eoſque ab eccleſia, ut legis hujus, exclusos eſſe pronunciarunt. Atque hanc opinionem, ni male [illegible] [illegible] ſtatim demonſtrabo.

Secundo [illegible] probabilitate non caret, legem hanc ([illegible] intellectam) in cauſa fuiſſe cur gentium receptio in eccleſiam & gratiam Dei, adeo inter Judæos & Apoſtolos [illegible] obtinuerit. Hac ſcilicet in lege cautum eſt, ne [illegible], *Ammonitæ*, *Moabitæ*, eccleſiam Domini ad generationem uſque decimam, ingrederentur. Et lex hæc in cauſa fuiſſe videtur, non tantum cur pauci gentiles in eccleſiam admitterentur, [illegible] admiſſione [illegible] apud alios [illegible] difficilem [illegible] ſententiis [illegible] adverſa videretur. Et ſane res eſt obſervatione non indigna, Apoſtolum receptionem gentium in eccleſiam, [illegible] *myſterii* nomine notaſſe.

Tertio, [illegible] eſt [illegible] ſpurios a ſacris arcendi, cauſam [illegible] LXX *Mamzer* per ἐκ πόρνης interpretati ſunt. [illegible] antiquiores invaluiſſe, ut ſpurii omnes, id eſt, ex illegitimo matrimonio nati, a ſacris arcerentur, & honorum ſacrorum aditu [illegible] lege hac quæ apud [illegible] extat abunde confirmatur. [illegible]. Quinam autem nothi vel ſpurii haberi ſolerent, a Plutarcho [illegible] qui in *Pericle* hanc legem apud Athenienſes [illegible], [illegible] *ex utroque parente cive Atheniensi nati ſint cives ſunto*. [illegible] apud [illegible] Charidemum [illegible] *Qui matre cive conceptus non eſt, pro ſpurio habeatur.* Et lex hæc multum cognationis habet cum lege Moſis, quæ [illegible] a cæteris jubet eſſe ſegreges, qui a matre [illegible] Judæa [illegible]. Cum itaque LXX in gratiam præcipue Græcorum [illegible], non abſurde credatur, eos ideo *Mamzer* hac in lege per ἐκ πόρνης reddidiſſe, ut leges Judæorum dignitati & puritati rerum ſacrarum conſervandæ, minus quam leges Græcorum, [illegible] videretur.

Corollarium quartum e prædictis facile colligendum, hoc eſſe: eccleſia Judaica & Chriſtiana, quantum ad receptionem aut rejectionem alienorum, multum ab invicem diſſidebant. Nam eccleſia Judaica nullum a ſanguine Judaico alienum, familiaris [illegible] communione dignabatur. Hoc [illegible] uſque & [illegible] abunde [illegible]. Eccleſia vero Chriſtiana [illegible] Chriſtiano [illegible], & [illegible] Evangelio [illegible]. Chriſtus [illegible] *qui* [illegible] Moſis & [illegible] ut [illegible] *Deo devotus* [illegible] ad *familiam Dei pertinentes*, [illegible] & [illegible] Hebræis [illegible] ſalutem [illegible] *& [illegible] non tranſibant per eam amplius* [illegible] "Ferrea [illegible] "ſtitutum Legis [illegible], quod [illegible] locum amplius habeat, [illegible] "cum diſtinctio omnis inter Judæos & [illegible] & leges omnes de [illegible] "[illegible] in æternum ceſſaturæ ſint. [illegible] ab [illegible] eccleſiam Judaicam & ſacrorum omnium [illegible] quod *Ammonitarum* (verbi [illegible]) ſuerint & na-

[illegible]

tales ab Hebræo patre & matre gentili, vel patre gentili & matre Judæa, traxerint. At Evangelium legem & morem illum e medio ſuſtulit, nec naſcendi conditio quenquam [illegible] ab eccleſia Chriſtiana ſegregem [illegible]. Timotheus [illegible] indicium ſatis clarum faciat, qui, a [a] matre licet Hebræa & patre Græco natus, non tantum in eccleſiam Chriſtianam, ſed primas in ea ſedes, admittebatur. Sed jam ſatis hoc ſaxo volvendo laboraſſe videar.

CAP. VII.

Legem Moſaicam abolitam [illegible], ciborum & animalium diſcrimen [illegible]

Ciborum & [illegible]

JUDÆORUM religio gentem illam non tantum ad aras ſed & focos, comitata eſt, & [illegible] tantum ſacrificiis, ſed & cibis eorum modum & legem dedit. Lex enim [illegible] ciborum genera a Judæorum menſis abrogavit, & animantia nonnulla, quæ gentes cæteræ in deliciis habuere, non tantum [illegible], ſed & abominari. Et ſane [illegible] legis [illegible] tam [illegible] religione tenuerunt, ut nec [illegible] nec [illegible] [b] [illegible], imo vix [illegible] Dei [c] mandatis, ad cibum [illegible] immundum guſtandum [illegible].

INTEREA [illegible] capita gentium qui ſuperſtitionum [illegible] obſervarunt, miſere [illegible], ut [illegible] aliquam vel ſpeciem [illegible] tam abſurdæ (uti viſa eſt) [illegible]. Nonnulli, Judæos ab aliorum [illegible] cibis, moribus & ſocietate, [illegible] cauſa, [illegible] gentis [illegible] & [illegible] generis humani [illegible] habuere [illegible]. Strabo, [illegible] Plutarchus, alii, Judæorum a certis animalium generibus abſtinentiam, ſuperſtitioni [illegible] & genti Judæorum peculiari tribuendam cenſuerunt. Pleri que omnes [d] [illegible] *Judæorum diverſitatem in cultu & cibis, magiſque fermentibus [illegible]*.

Sed [illegible] nil mirum habet, homines a [illegible] alienos de Judæorum legibus & inſtitutis tam contemptim [illegible]. Id mirum mihi viſum eſt merito, tot e Chriſtianis antiquis fuiſſe, a quibus leges Judaicæ [illegible] ciborum [illegible] pro [illegible] habebantur. [illegible] tantam [illegible] & immunditiem [illegible] *Origenes*, *Tertullianus*, *Novatianus*, [illegible] *Barnabas*, alii, de legibus [illegible]. [illegible] *[illegible]*, [illegible], *[illegible]*, *[illegible]*, *[illegible]*, *[illegible]*, *[illegible]*. [illegible] leges illas [illegible] ſecundum [illegible] indignas apparere [illegible] & [illegible] legibus Romanorum, Athenienſium, aut Lacedæmoniorum. [g] *Tertullianus* adverſus Marcionem ſcribens, nihil [illegible] *tam contemptibile* eſſe dicit, *quam ciborum* [illegible] a Moſe [illegible]. [illegible] etiam [h] *Novatianus* [illegible] in legibus [illegible] alienas, & impoſſibiles [illegible]. *S. Barnabas* ſenſum literalem [illegible] legum [illegible] contemptim præterit, & [illegible]. Chriſtianos quidem [illegible] legum [illegible] religioſe [illegible], valde tamen [illegible] multos [illegible] Deum tot animalium & ciborum genera Judæorum menſis inferre vetuiſſe, & immunditiæ notam tot creaturis [illegible], quas ipſe [k] *bonas* olim pronunciavit. Noſtræ itaque operæ fuerit [illegible] in hujus rei diſquiſitionem deſcendere, & ſcripturæ face legum earum rationes, quas licet, inveſtigare.

a *Act.* 16. 1. b [illegible] c [illegible] *Act.* [illegible] 14. d [illegible]
e [illegible] f *Diodor.* [illegible] g [illegible]
h [illegible] i *De cib. Judaic.* cap. 3. k *Epiſt.* § 10. l [illegible] 31.

1 Vid. Strab. geogr. l. 16. p. [illegible]
2 Vid. Sen. [illegible]
3 Vid. [illegible]
4 [illegible]
[illegible]
5 Vid. pag. 27.

Sect. I.

SECT. I.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

SECT.

SECT. II.

[illegible]

(3.) Locus hujus obſervatio non minus indicio erat Hebræos Deum colere quatenus [illegible] Sect. II.

[illegible]

Quarto: Deus ciborum diſcrimen lege fecit, ut pueriles Hebræorum animos, ſub lege illa pædagogica, ad prima quædam ſanctitatis & veræ puritatis elementa diſcenda duceret. Hanc conjecturam confirmat probatque legis illius ratio ab ipſo Deo reddita. Poſtquam enim legem de ſeparandis animalibus mundis ab immundis tradidiſſet, continuo addit, *Eſtote ſancti, quia ego Dominus Deus veſter ſanctus ſum*: [illegible] Petrus de ſanctitate non legali, ſed Evangelica per vitam integram colenda, interpretatur. Non equidem neſcius, quin textus ille Levitici, ex externo verborum cortice, ſanctitatem legalem, ut mundities quædam corporalis, ſolummodo poſtularet; at naturæ legis illius umbraticæ congruum eſt, ut verba iſta, interiorem quaſi medullam, ſenſum ſacratiorem continuiſſe credam, &, ſub munditiei illius externæ figura, Judæos ad puritatem vere tam Deo dignam & divinæ conformem ſectandam invitaſſe. Cum Hebræi primum e denſa ſuperſtitionis Ægyptiacæ caligine gradum moverent, excellentem ſanctitatis divinæ ſplendorem recte intueri non poterant. Deo itaque viſum eſt, ſanctitatis hac imagines & umbras (ciborum nempe munditiem, & luſtrationes frequentes) [illegible], teneris eorum oculis objicere, quæ [illegible] eorum animos paulatim excitarent, eoſque ad ſanctitatis divinæ ſenſum aliquem gradatim expergefacerent. Quarto.

Quinto: Deus legem illam de ciborum diſcrimine tuliſſe creditur, reſpectu aliquo habito ad gentium antiquarum conſuetudinem, & oppoſito moribus earum inſtituto. Variæ autem rationes adduci poſſunt, quæ mihi hanc conjecturam (neque enim meliori loco eam habeo) plane ridiculam vel abſurdam eſſe [illegible]. Nam, Quinto.

(1.) Notiſſimum eſt gentes antiquiores abſtinentiam a cibis & animalibus quibuſdam diu ante datam Legem, ut inſignem ſuæ religionis partem habuiſſe. Nam Ægyptii ab ovibus & vaccis, Syri a piſcibus, Phœnices a turture & columba, Britanni veteres a lepore, gallina & anſere, alii ab aliis, religione temperabant; & abſtinentia illa in honorem aliquorum deorum & ad illos obſequium exhibendum eſſe credebantur. Religionem illam apud ſacerdotes Ægyptios imprimis obſervatam, teſtis locuples eſt Chæremon Ægyptius, qui ſtudium eorum temperantiæ & res geſtas memoriæ tradidit. Nec facile dubitari poteſt, quin ſacerdotes Ægyptii Chæremonis æquales, religionem illam e vetuſtiſſima majorum ſuorum traditione profectam crederent. Teſtatur etiam Porphyrius ex Arabum ſchola, Zabios, antiquiſſimos illos idololatras, abſtinentiam a certis animalibus in inſignem ſuæ religionis partem habuiſſe. Sed & eo credulitatis habentur, morem illum

[illegible]

SECT. II. originem ipſi idololatriæ coævam habuiſſe, quod apoſtolus *abſtinentiam a cibis* inter *dogmata dæmonum* [a] numeraverit.

(2°.) Compertum eſt e veterum monumentis, Hebræos & Ægyptios eodem conſilio ciborum & animalium diſtinctionem obſervaſſe. Nam primo, conſtat Hebræos abſtinentiam a cibis in præcipua parte puritatis habuiſſe, eamque in ſanctitatis ſibi propriæ ſignum exercuiſſe. Inde Phariſæus Judæis dicitur, [b] [illegible] *qui ſemetipſum ſeparat ab omni immunditia, ab omni cibo immundo, & a populo terræ*, i.e. vulgi fæce, *qui ciborum diſcrimen haud accurate obſervant.* Ægyptios etiam [[illegible]] *cum puritati ſtuderent*, a cibis quibuſdam ſe continuiſſe, cuivis jam citatum *Porphyrii* locum conſulenti patet. Et apud omnes inſtitutionis cujuſcunque ſublimioris profeſſores [Pythagoreos, Pſeudo-Chriſtianos, alios] in morem abiit, a certo genere ciborum abſtinentiam præſtare, quæ ſanctitatis etiam egregiæ teſtimonium habebatur. Deinde, ciborum diſcrimen introductum eſt, ut cibi Judaici cum ethnicis *[illegible]*, ſocietatem & commercium mutuum prohiberent: eundem etiam uſum Ægyptus præbuit, ab animalibus quibuſdam tanquam ſacris abſtinentia, nempe ut a ceteris gentibus abjuncti & ſeparati viverent. Sic enim in Ægyptios ludit [c] *Anaxandrides* comicus:

> [illegible]
> [illegible]
> [illegible]
>
> *Ego eſſe veſter non queam commilito,*
> *Quando nec leges nec mores conſentiunt,*
> *Sed multis inter ſe intervallis diſſident.*
> *Bovem tu adoras, ego eum ſacrifico Diis:*
> *Anguillam numen eſſe credis optimum,*
> *Quæ mihi putatur eſſe optimum obſonium.*

Hac ciborum diſcrepantia factum eſt, quod Ægyptius [d] Græcum hominem ſuaviari, ejuſve cultro, veru, vel olla uti, nefas exiſtimaret. Cum itaque Judæi & Ægyptii ab animalibus quibuſdam ob rationes non multum diſſimiles, abſtinerent; veriſimile eſt Ægyptios animalium diſtinctionem diu ante Legem datam obſervaſſe, & eorum conſuetudinem occaſionem aliquam huic inſtituto Judaico præbuiſſe. Si enim Ægyptii, jumenta ſua ſacra a profanis diſcernentes, Judæos & eorum inſtituta ante oculos habuiſſent, vix credibile eſt eos ab exemplari ſuo tam ſtolide & ſuperſtitioſe diſcedere potuiſſe.

(3°.) Hinc etiam conjecturæ noſtræ fidem accipiat, quod neutiquam probabile ſit, Deum ritum plane novum & inſolentem populo rudi & veterum omnium tenaciſſimo præſcribere voluiſſe; aut illum nullius judicii plebeculam tam familiariter alloqui, [*ſeparate jumentum*, &c. *quia ſancti eſtis*,] niſi quod abſtinentia a cibis quibuſdam, ſanctitatis indicium apud Ægyptios haberetur.

(4°.) Multis argumentis evinci poteſt, Deum in inſtitutis ſuis pleriſque aliis, ſeſe (quatenus fas eſſet) ad ſeculi genium moreſque receptos accommodaſſe. Sed hac de re alibi fuſius & opportunius diſſeremus.

Sext. Sexto. Deus animalia quædam munda, quædam immunda pronunciavit, ut Judæos quidem mundos, Gentiles immundos eſſe, myſtice ſignificaret. Ita mihi perſuadeo, non levibus adductus argumentis: nam (1°.) Hæc ratio Judæorum omnium antiquiorum placita tuliſſe videtur. Hoc ex hiſtoria viſionis S. *Petri*, Actorum decimo memoratæ, non obſcure colligo: poſtquam enim S. *Petrus*, oraculum [e] illud cœlitus immiſſum accepiſſet, ſtatim infert, *oſtendit mihi Deus, ut neminem hominem communem vel immundum vocarem*. Quid autem S. *Petrus* oraculum illud, de brutorum ſolummodo mundatione dictum, de hominibus etiam intelligeret; niſi quod præceptum de animalibus immundis allegoriam continere, & homines immundos ſub præcepti illius cortice latitare, vulgo crederetur? Opinionis hujus apud Judæos antiquos pervulgatæ veſtigia quædam deprehendi poſſunt, in epiſtola [g] S. *Barnabæ*, ubi docetur homines impios per animalia immunda ſignificari; & in comment. R. [f] *Abrabanelis*, qui animalia immunda, [illegible] *gentes mundi*, & eorum cibum, conjugium cum gentili, denotare dicit.

a 1 Tim. 4. 1. b Buxt. Lex. in [illegible]. c Ap. Athenæum lib. 7. p. 299. F. d Herodot. l. 2. cap. 41.
e Ego Deus purgavi, ne tu polluas, Act. 10. 15. &c. f Comment. in Lev. 11.

g Vid. patr. Apoſtol. T. 1. § 10. p. 32.

(2°.)

(2°) Lex ipsa quæ ciborum & animalium diſcrimen ſtatuit, rationem illam rectam [illegible] facit: ſic enim ſe [a] habet, *ego ſum Dominus Deus* [illegible] *qui ſeparavi vos a cæteris populis* [illegible] *Separate ergo* [illegible] *mundum ab immundo* [illegible] *mundum, &c.* [illegible] *Eritis mihi ſancti, quia ſanctus* [illegible] *ego Dominus* [illegible] *a cæteris gentibus* [illegible] *mei.* [illegible] ſibi ad [illegible] ſeparantes, [illegible] vocantur, [illegible] Gentiles, animalia nullo diſcrimine ſervato comedentes [illegible] *immundorum* [illegible]. (3°) Clarum eſt, Deum animalium & [illegible] ut lex illa Judæos a [illegible] Gentilium uſu & [illegible] Conſentaneum eſt itaque ut animalia munda & immunda, tanquam [illegible], Judæos & Gentiles adumbrantia, capiamus [illegible] materia cum hoc & uſu [illegible] conveniat, & Judæi cum Gentili congreſſum, non minus impurum & [illegible], quam rei mundæ cum immunda [illegible] cenſeatur.

Septimo. Deus legem illam de animalibus ad [illegible] mundis & immundis dedit, ut [illegible] a profanis gentibus [illegible], [illegible] ſanguine, nec religione, nec [illegible] familiari, jungerentur. Ratio [illegible] clare continetur, *Lev.* [illegible] 20. 24, 25, 26. *Ego Dominus Deus* [illegible] *qui ſeparavi* [illegible] *populis* [illegible] *ſeparabitis inter mundum & immundum*, &c. [illegible] *Eritis mihi ſancti* [illegible] *ego Dominus, & ſeparavi vos a populis, ut eſſetis mei.* Unde conſtat [illegible] legislatoris intentionem fuiſſe [illegible] ciborum diſcrimine, Judæos non tantum politice, ſed & phyſice, a cæteris gentibus ſepararet. Hunc eſſe verborum intellectum [illegible] probat veterum Judæorum praxis, qui legis hujusce religione devincti, ſeſe a Gentilium congreſſu & uſu familiari perpetuo ſeparabant. Nam [illegible] e novi Teſtamenti ſcriptis apparet, [illegible] [b] [illegible], [c] [illegible], [d] [illegible], diſcrimen habuiſſe. Inde & [illegible] datum [illegible] quod cum [illegible] contra morem & legem Judæorum ageret. [illegible] potest [illegible] invidia Judæorum natio apud gentes vicinas laboraret: nam Macedones aulici, [illegible] Judæos in odium apud regem traherent, id imprimis [f] referunt, [illegible] [illegible] *aut cum regibus* [illegible] regum *exercitibus*. [illegible] Joſephum Judæum [illegible]. Et *Euphrates* apud [g] Philoſtratum Judæis id [illegible], [illegible] haberent & ſeparatam. [illegible] *quidem antiquitus ſeparatus, non a Romanis tantum* [illegible] *genere* [illegible] *ut nec* [illegible] *cum aliis communem habeant, nec* [illegible] *nec preces, nec ſacrificia.* [illegible] quos inſociabilem illam vivendi rationem [illegible] Judæorum magiſtris confirmatos, paulo penitius intelligendi [illegible] conſulant Seldenum [illegible] *de jur. nat. & gent.* lib. 2. c. 5. [illegible] & Annot. ad *Deuter.* [illegible] & D. *Lightfoot* in [illegible] ad *Cor.* [illegible]. [illegible] gentium aliarum [illegible] tam inhumaniter [illegible], nisi quod [illegible] diſcrimine [illegible] congreſſu & commercio ſeparare crederetur. [illegible] enim *Moſes* [illegible] legem Judæos ad exterarum gentium [illegible], clare & aperte [illegible].

Legis hujusce rationibus jam explicatis, hanc Sectionem finiam ſi prius digitum intendero ad duos Judæorum errores, qui ex hac lege perperam intellecta fluxiſſe videntur.

Nam (1°) Judæi, e legis jam dictæ verbis, [illegible], gentes exteras eadem immunditie, qua & animalia maxime immunda laborare. Hinc [h] *Canum* nomen & fœditatem Gentilibus attribuebant, & ipſe [i] tactus alienigenæ eandem immunditiem Judæis [illegible], & eandem luſtrandi neceſſitatem inferre, quam tactus menſtruatæ vel animalis immundiſſimi, credebatur. [illegible] Judæi, quod fœminæ illi, *Luc.* 7. 39. (nondum explorata gente vel more, ſe tangendum præberet; quin & e foro frequenti redeuntes (ubi Gentilium tactus evitari vix potuit) ſeſe

a [illegible] b [illegible] c [illegible] d [illegible] e [illegible] f [illegible] g [illegible] h [illegible] i [illegible]

[illegible]

* lotione

SECT. III. [a] lotione diligenti, tanquam [b] animalis immundi tactu pollutos, expiabant. Sibimetipſis quidem ſanctitatis partes omnes tumebant Judæi, & ad ſumma ſydera ſe laudibus evehebant. Gentiles autem eorum conſortio prorſus indignos judicabant, eoſque ad vilem uſque brutorum immundorum ſortem deprimebant. Hi autem Judæi a legis divinæ mente pluri[mum] aberrarunt: nam erant quidem Gentiles legaliter immundi, quatenus a communione fœderis externi ſeclu[d]ebant, nec aqua luſtrali divinitus præcepta conſperſi, vel magno menſis ſeptimi ſacrificio expiati; non autem quod nativa quadam fœditate laborarent adeo, ut Judæi ab ipſo Gentilium conſortio vel tactu pollutionem contraherent, aqua luſtrationis abluendam.

Secundo. (2°) Judæi non minus a vero vicinia receſſerunt, cum lex ea plane omnem cum Gentilibus communionem aut commercium prohibere crederetur. Opinionem illam Judæorum animos antiquitus occupaſſe, mihi facile perſuadeo, quod S. Petrus ſeculo Gentilibus [illegible], [i. e. una veſci vel eorum ædes ingredi] [c] *illicitum* [illegible] haberetur. At ſi Deus ea mente legem iſtam tradidiſſet, ut nullo unquam tempore liceret, Gentiles ad menſam & conſpectum admittere, vel eorum colloquio & conſortio frui, proculdubio Dominus noſter (qui Juſtitiam omnem implevit) Publicanis, & aliis e Gentilium ſanguine, tam familiariter uti, & eorum ædes tam frequenter ingredi, noluiſſet. Id tantum lege iſta vetitum, ne Judæi Gentilium commercia frequentarent, aut ſocietatem cum iis inirent, cum nulla cauſa ſatis gravis ſuam illam excuſaret. His mecum facit *Theophylactus*, qui locum afferens [d] S. Marci verbis [*egreſſus e finibus Tyri & Sidonis*, &c.] hæc habet, *Qui* [illegible] *Dominus* [illegible], &c. *Non moratur* Deus *in Gentilium locis, ſed ſtatim tranſit, ut daret occaſionem Judæis dicendi, quod prævaricaretur Legem, Gentilibus ſe miſcens.*

SECT. III.

De norma ſpeciali Judæis tradita qua animalia munda ab immundis diſcernerentur.

Norma ſola explorationis. CUM Deo viſum eſſet animalium & ciborum diſcrimen inducere, opus erat nota vel regula aliqua generali, qua Judæi munditiam animalium explorarent. Magnæ enim moleſtiæ res eſſet, animalia omnia immunda nominatim enumerare, vel memoria retinere; quin & animalium aliquorum nomina, ſi forte temporis lapſu minus intellecta, multis erroribus & dubiis circa ſenſum legis occaſionem miniſtrare poſſent.

HANC itaque judicandi normam præſcripſit ſummus legiſlator, [e] *omne quod habet ungulam diviſam & — ruminat in pecoribus, comedetis*. Quibus verbis, quid animalis ruminantis nomine cenſendum ſit, inter doctos convenit: & ex vi vocum Hebræarum ſatis intelligitur: nam מעלת גרה *aſcendere faciens ruminationem*, vel *cibum ruminandum* [f] *reducens*, ſine dubio denotant. Res paulo obſcurior eſt, quid per *ungulæ diviſionem* ſignificatur: ad cujus rei intellectum, monendum eſt [g] animalia, ratione partium ſpectata, in tria genera diſtingui poſſe: alia enim [illegible] *unungula* ſunt, quibus ungulæ ſolidæ ſunt & indiviſæ, veluti equus, mulus, aſinus: alia *multiſida*, ut lupus, canis, leo; quæ Moſi dicuntur על כפו [h] *ſuper plantas* aut *manus ſuas* ambulare, quod pedem habeant, ad inſtar manus, in digitos diſtributum: alia [illegible] *biſida*, ut bos, cervus, ovis, capra, & hujuſmodi: atque hæc etiam in duas familias diſtribuamus: alia enim ungulam dividunt quidem in partes duas, ſed non findunt; ut camelus, cujus ungula ſuperne diviſa, inferne pellicula conjungitur, ideoque in [i] immundis habitus eſt: alia vero ungulam dividunt ſimul & findunt, atque hæc ea ſunt quæ Moſes mundorum nomine dignatur; nam inter animal מפריס פרסה *dividens ungulam*, & שסע שסע פרסה *findens fiſſuram ungulæ*, ſolicite diſtinguendum docet. *Levit.* 11. 7, & 26.

Hinc ratio eorum aliquam ſcire. CUM regulæ jam dictæ ſenſum compertum habeamus, proximum eſt ut rationem expediamus, cur nempe Deus animalium munditiem hac norma diſcerni & explorari voluerit. Id paulo quo ſcientius abſolvamus, ubi erit primo, rationes paſſim receptas ad examen vocare.

Harum 1° propoſitæ. HIC itaque primo, multa cum fiducia ſe ingerit importuna allegorizantium ratio,

a *Marc.* 7. 4. b *Levit.* 11. 8. c V. *Act.* 10. 28. *Luc.* 19. 7. *Act.* 11. 3. d *Comment. in cap.* 7. [illegible] p. [illegible] D. e *Lev.* 11. 3. f *Interpr. [illegible]*. LXX. g V. *Bo[c]h. de Anim.* l. 4. [illegible] h *Lev.* 11. 27. i *Lev.* 11. 4.

qui

quæ ſcribunt, Deum animantia tantum ruminantia & ungulam findentia, myſterii alicujus adumbrandi cauſa, pro mundis haberi voluiſſe. Hi autem, ut fit, non magis inter ſe conveniunt quam [illegible], inquit [a] *Cyrillus*, [illegible] *ſubſtantia eſt*, [illegible] *ruminare autem*, [illegible] Nonnullis hujus regulæ [illegible] leviter videtur? Nominatur [illegible] de ratione qua *Lex animalia munda & non munda diſcernit*, verba faciens: *in animalibus*, inquit, [illegible] *ungulam findunt*, [illegible] Auctor anonymus hanc regulam in mentem [illegible] de animalibus enim mundis & immundis, & diſtinct[illegible] [illegible] *ruminatione* [illegible] *ad operationem*. At, [illegible] audiamus, ungulæ diviſio rect[illegible] inceſſum, rumi[illegible] verbi divini meditationem indicat.

Hæc & [illegible] ingenioſi [illegible] & modeſti) hominis, ne legis hujuſce rationem prorſus [illegible] videretur. Abſit autem ut credamus, Deum legem illam [illegible] tantum ingenii [illegible] poſuiſſe, & curioſa illa de animalium diſcrimine præcepta dediſſe, ut allegorias hasce minutulas, incerta tantum conjectura natas, materiam adminiſtrarent. In quam lubricum abitura eſſet res tota, ſi quævis allegoria, ſpecioſa licet, pro legis ratione, vel myſterio ſacratiore ſub illius verbis latitante, haberetur? Quot enim Moſis legibus [illegible], ſi quaſlibet allegorias, modo [illegible] aliqua blandientes, tanquam ipſiſſimas legum earum rationes amplectamur? Quibus ſomniis & deliriis feneſtram, imo latam portam, aperiremus, ſi Autoris cam[illegible] ſonum ad audientis imaginationem attemperatum edere cenſeantur? Non eo animo hæc dixi omnia, quaſi allegorias omnes e Reip. literariæ finibus exterminari velim: imo vero locum iis, in concionibus apud plebem habitis, in commentariis etiam, libens concederem, ſi prius interpres literalem loci ſenſum & intentionem primariam explicatam dederit.

Secundo: nonnulli leviorem illum allegoriarum cibum faſtidientes, rationem paulo ſolidiorem excogitarunt. Dicunt enim Deum animalia ſolummodo notis jam dictis inſignita in mundorum cenſu poſuiſſe, ob rationem naturalem; nempe, ut populus ſuus cibis ſalubrioribus & valetudini minus inimicis ſemper uteretur. Ea enim apud rerum naturæ tam conſultos invaluit opinio, quod momentis hiſce (nempe cibi ruminatione & ungulæ fiſſione) bonitatem & pravitatem animalium ad cibum mactandorum tuto penſitemus.

Fateor equidem opinionem illam plus gravitatis habere, quam vulgares & ad libitum fictas nonnullorum allegorias. At multum dubito annon & hæc opinio ad rationis ſtaterum vocata vanitatem ſuam ſit proditura. Nam [b] Non eſt veriſimile vero, Deum Judæorum coquinis præſidere voluiſſe, utque (tanquam [illegible]) invigilare, ne forte palatum offenderent, aut damni aliquid a cibo inſalubri vel concoctu difficili paterentur. Apud alias gentes, [illegible] cibos omnes eligere ſolet aut repudiare: & ciborum pravitas aut ſalubritas res eſt omnibus aperta atque obvia, quam ut conſilio egeat. (2.) Non parum a veriſimili abludit, animalia omnia immunda ſuccum valetudini noxium præbuiſſe, cum certum ſit ipſum S. *Petrum* mandatum de animalibus etiam immundis comedendis accepiſſe, & gentes multas leporem, cygnum, cuniculum, aprum, & immunda alia, non tantum cibos ſalubres, ſed lautitiarum culmen & florem, exiſtimaſſe. (3.) Si lege iſta valetudinis ſolius curam egiſſet Deus, credi vix poteſt, eum tot reptilia (ſtomacho noſtro faſtidita) in mundorum ordine collocare, aprum autem, cygnum & leporem (mentarum noſtrarum delicias) inter cibos immundos recenſere, voluiſſe. Judæi in porcorum odium & perniciem tota quâ erant bile & ſplene ferebantur: at apud Romanos aliosque porci bene ſaginati inter delicatiora menſæ fercula habebantur. (4.) Hæc opinio ſolvere male ſemon nititur: nam opinionis hujuſce patroni ſtatuunt, repetitam cibi maſticationem digeſtioni meliori inſervire, & ſuccum puriorem generare: adeoque, rationi conſonum eſt, inquiunt, ut exiſtimemus ruminationem ſalubritatis cauſam eſſe adeoque munditiæ notam & ſignum a Deo inſtitutam. At ſi quid ratio illa valuiſſet, Deus leporem, cameluum, & cu-

a Cyril. Alex. con. Julian. l. 9. pag. 317. D.   b De eſt. ſaf. c. 3.   c Abarb. Comm. ad Lev. 11. 3.

niculum

SECT. III. [illegible], utpote animalia ruminantia, in mundorum ordinem admiſiſſet; nec ungulæ diviſionem (quæ ad animalis ſalubritatem nil confert) æque ac ruminationem, ad illius munditiem poſtulaſſet. In dubium etiam non immerito vocari poſſit, an animalia munda, ob ſolam ruminationem, cæteris animalibus ſalubriora cenſeantur. Nam, obſervante [a] Philoſopho, [illegible] *Ruminant animalia illa quæ ſuperiore dentium ordine carent, ut boves, oves, capræ.* Idcoque ruminandi facultas, ad dentium defectum ſupplendum conceſſa, in porcis aliiſque ſuperiore dentium ordine donatis, una maſticatione ſatis compenſari videtur.

Tertio. TERTIO viſum eſt aliis, Deum animalia tantum ruminantia & ungulam findentia, prout & piſces ſolummodo ſquamis præditos & pinnulis horrentes, in cibum conceſſiſſe, ut effrænatam gulæ Judaicæ laſciviam intra certos limites coerceret. Voluit ſcilicet gliſcentem indies edendi carnes libidinem, eamque non ratione ſed legum ſeveritate coercere [illegible].

Repudiatur. At neque hanc ſententiam quid veri continere cenſeo: ſi enim Deus tot leges de ciborum delectu, ad comprimendam gulæ Judaicæ libidinem & luxuriam tradidiſſet; ſin [illegible] tam varia piſcium & animalium genera comedendi licentiam minime conceſſiſſe [illegible]. Deus ea animalia Judæis in cibum dedit, quæ palatis vel maxime [illegible] & delicatis allubeſcerent: at procul dubio Deus cibum longe viliorem (non columbas & cervos, ſed [illegible] & camelos) iis exhibuiſſet, ſi, ut gulæ laſciviendi modum [illegible] poneret, leges de cibis promulgaſſet.

Et quarto. QUARTO [illegible] habent, Deum animalia munda ruminatione & ungula biſulca diſcerni voluiſſe, cum hæc duo, ſi non cauſæ, notæ ſaltem eſſent, animalium cæteris ſuavitate pollentium & ſalubritate. Hanc autem ſententiam probare neſcio, quod animalia nonnulla Judæis vetita (porcus, lepus, cuniculus, cygnus, alia) apud alias gentes ad cibum iucundiora & ſucci bonitate cæteris antecellere crederentur; & contra vero, quædam animalia Judæis in uſum menſæ conceſſa (cervus, hircus, ovis, capra, alia) multis e Philoſophis & antiquis gulæ artificibus, nec ſapore [illegible], nec ſucci ſalubritate, placuerunt. Hujus argumenti membrum utrumque multis veterum teſtimoniis confirmare poſſem, niſi quod hanc provinciam ceperit [b] *Petrus Caſtellanus*, & multa cum laude adminiſtrârit.

Judaicæ quatuor. Cum luculenter appareat, rationes modo dictas ſoliditate omni deſtitutas eſſe, neceſſe eſt ut legem & regulam illam a cauſis paulo altioribus fluxiſſe cenſeam. Si autem in tantis tenebris ad [illegible] conjectare liceret, Deum regulam illam, ad animalia munda & immunda diſcernenda, quatuor ob cauſas inſtituiſſe cenſerem.

Primo. PRIMO, ut ciborum diſcrimen ſibi & aliis ſuo [illegible] feliciter inſervaret. Ideo enim Deus animalia quædam, velut immunda, a Judæorum menſa ſeparavit, ut populum illum a mundi gentibus diſtingueret, & Judæi ſe gentem ſanctam & peculiarem, ipſo cibo ſuo peculiari, declararent. Huic fini congruum erat, ut animalia munda ab immundis hujuſmodi normâ diſcernerentur, qua ſalubritatis animalium ratio non adeo magna habebatur. Si enim Lege cautum eſſet, ut beſtiæ vel piſces tantum venenati, & ſuccum plane noxium aut inſuavem præbentes, pro immundis & illicitis haberentur; Deus populi Judaici valetudini magis quam diſtinctioni conſuluiſſe, & Judæi a cibis quibuſdam, ſanitatis potius quam Legis ſtudio ducti, temperaſſe viderentur. Quin & cæteræ gentes, ſi minus religionis, ſaltem ſanitatis cauſa, ab iiſdem animalibus quibus & ipſi Judæi abſtinuiſſent, adeoque *paries ille intergerinus* (ciborum diſcrimen) qui Judæos a gentibus ſecluderet, ante tempus proſtratum corruiſſet.

Secundo. SECUNDO, Deus hujuſmodi normam ſtatuiſſe videtur, ne Iſraelitæ [illegible] moribus *Ægypti*, ciborum etiam diſcrimen obſervantibus, nimis convenirent. Leges enim quas incolæ *Ægypti* in ciborum delectu ſervare [illegible]bant, *Chæremonem* jam laudatum ſic referentem audiamus; [illegible]. *Ex iis quæ Ægyptus ipſa producit* [illegible] *abſtinebant, & quadrupedibus quotquot ſolidas aut multifidas haberent ungulas* [illegible] *ſunt, & volatilibus omnibus quæ carnes devorarent*: [illegible] *abſtinebant.* E quibus non difficulter intelligitur, Judæos ſimul & antiſtites Ægyptios a certis animantium ſpeciebus [illegible] tempore, ſed leges [illegible] in iis eligendis & repudiandis obſervaſſe. Nam *Ægyptii* a piſcibus omnibus ſe con-

a Hiſt. animal. l. 9. c. 50. p. 997. b Lib. 2. de ſuo [illegible], cap. 1, 2, 3, 10, 13, & 14. c Ap. Porphyr. [illegible] l. 4. § 7.

1 Leg. [illegible]

tinere,

timuere, Judæi ab iis ſolummodo quibus natura pinnas & ſquamas denegavit. Ægyptii in ciborum delectu ad quadrupedum ungulas integras & cornua reſpectum habuere: Judæi non ungulæ tantum diviſionem, ſed & ruminationem requirebant in animantibus illis quæ menſis ſuis dignabantur. Ægyptii religio aves tantum carnivoras damnavit; Judæi vero non ſolum corvum, accipitrem, milvum, & hujuſmodi aves ex raptu viventes, ſed cygnum & upupam, mitioris ingenii volucres, inter cibos impuros & menſis prohibendos numerarunt. Sacerdotes tantum Ægyptii, (utpote [illegible], (cum ſanctitati ſingulari ſtuderent) ciborum diſcrimen obſervabant. Judæi vero ad unum omnes, perpetuo ciborum delectu ſe *gentem ſanctam & ſacerdotium regale* teſtabantur. Hoc autem morum diſcrimen inde natum videtur, quod Deus leges ſuas ſic inſtituerit, ut Iſraelitæ moribus patriis, nec ſuperſtitioni Ægyptiacæ nimis aſſuetis uterentur. Nihil enim credibilitatis habet, Ægyptios gentem illam tali ratione, Judæorum ſimiam fuiſſe, & mores illos quos *Chæremon* memorat, e Judæorum legibus in ſacra ſua tranſtulere voluiſſe. Si enim Ægyptii, ab animalibus quibuſdam abſtinentes, legem aut morem Judæorum ob oculos habuiſſent, minime credibile eſt, eos ab exemplari iſtorum longe recedere voluiſſe. Multo æquius eſt credere, Ægyptios ab animalibus quibuſdam & piſcibus, ante datam Legem, ſuperſtitionis ſuæ genio ductos, abſtinuiſſe. Si enim omnis ævi monumenta perluſtremus, obſervatu facile eſt, ſuperſtitioſos omnes hujuſmodi abſtinentiam in præcipua ſanctitatis & religionis ſuæ parte poſuiſſe. [a] Apoſtolus etiam [illegible], inter præcipuas & paſſim receptas *Dæmoniorum doctrinas* numerat. Homines enim a creaturis (quas Deus *bonas* dixit) tanquam pollutis abſtinentes, Deo ipſi probrum ingerunt; & Diabolo, imperium abſolutum in mentes humanas affectanti, ſubmiſſionem plane ſervilem præſtant. Ille itaque Ægyptii ſacrificulos, Pythagoræ diſcipulos, Judaizantes Chriſtianos, Monachos a *S. Benedicto* denominatos, [b] aliosque, carnibus omnibus, vel ſaltem quamplurimis, quaſi pollutis & puritati inimicis, abſtinere docuit. SECT. III.

TERTIO, Deus normam illam generalem ad animalium munditiem explorandam ſtatuit, ne Judæi animalia aliquot eſum, e ſuperſtitioſa (ſanctitatem aut impuritatem inhærentem) opinione, fugere viderentur. Ethnicos enim animalium aut piſcium eſu abſtinentes, in hoc aut illud extremum incidere ſolitos, e [c] *Luciano* diſcimus. Nam ille, de beſtiis loquens quas Deæ Syriæ cultores ad ſacrificium & cibum idoneas exiſtimarunt, [illegible], inquit, [illegible]. *Sunt autem etiam qui ſacras eas habentes, neque ſacrificant, neque manducant. Alii autem eas non ſacras, ſed impuras exiſtimant.* Superſtitio hujus ſententiæ [illegible] tenuit: nam mures e cavernis manducare & comedere, nullam religionem vetare credebant, a [d] ſuibus autem (quas Judæos in deliciis habere perſuaſi) religioſe abſtinebant. Cæſar mores antiquorum Britannorum referens, *leporem*,[e] inquit, *& gallinam, & anſerem guſtare fas non putant.* Refert etiam [f] *Porphyrius*, Ægyptios & Phœnices humanis vel carnibus, quam vaccam morſu attingere, maluiſſe. Sed & [g] Ariſtoxenus tradit, Pythagoram præcepiſſe, [illegible], *a bove aratore et ariete abſtinere.* Neque hæc ſuperſtitio nuperrime nata, ſed a ſeculis antiquiſſimis propagata videtur: nam ſeculo Moſis, [h] *omnis paſtor Ægyptiis abominatio erat*, (quod pecora illa pro Diis haberent illi, quæ paſtores loco viliſſimo [illegible]). Moris hujus ob cauſa, totaliter Ægyptios ſale ſatyrico perfricat *Juvenalis*, Sat. 15. ubi de Ægyptiis, inter alia, hæc habet;

——Lanatis animalibus abſtinet omnis
Menſa: nefas illic fœtum jugulare capellæ.

Prout autem quibuſdam animalibus ſanctitatem tribuebant Ægyptii, aliisque; ſic & alia animalia, e ſuperſtitioſa impuritatis ſuſpicione, a menſis & altaribus ſuis abegerunt. Nam Ægyptii, Plutarcho [i] teſte, [illegible], *ſuem animal a ſacris alienum* ſtatuunt. Aſinum etiam & bovem rufum (quod idem [k] *Plutarchus* tradit) tanquam animalia ad odium & contumeliam nata, penitus averſabantur. Neque hic gradum ſiſtere ſolebat veterum Ægyptiorum ſuperſtitio: nam referente [l] Porphyrio, [illegible]

a 1 Tim. 4. 3. b [illegible] c Lib. de Dea Syria. d [illegible] e De bello Gallico l. 5. [illegible] f [illegible] g [illegible] h Gen. 46. 34. i [illegible] k [illegible] l [illegible]

[illegible]

SECT. III. *vel fœminas, & marium quotquot gemelli, aut nævo aliquo aſperſi, aut maculoſi, aut forma immutati, prorſus recuſabant.* [illegible], uti progreditur auctor ille, [illegible] *Curioſius vero* eſt iſtud quod *in volucribus* cavent, *ne ſcilicet turturem comedant.* Superſtitionem conſimilem Ægyptii circa piſces exercuere, alios tanquam ſacros, alios veluti profanos & immundos, a menſa ſua removentes. Ægyptios a piſcibus quibuſdam, tanquam ſacris, abſtinuiſſe, docet Herodotus in [a] Euterpe, ubi ait Νομίζουσι δὲ καὶ [τῶν] ἰχθύων τὸν καλεόμενον λεπιδωτὸν ἱρὸν εἶναι, καὶ τὴν ἔγχελυν, *arbitrantur & piſcium aliquos ſacros eſſe, ut lepidotum & anguillam.* Et ſuperſtitionis hujuſce fermentum non Ægyptios ſolummodo, ſed & Syros Græcoſque infeciſſe, clare teſtantur [b] Plutarchi illa, [illegible] *Non ſolum apud Ægyptios & Syros, ſed &* [c] *Græcos, a piſcibus abſtinere, puritatis pars eſt.* Præ aliis autem piſcibus in ſacrorum numero habitis, Ægyptii [d] genus ſquamoſum veneratione præcipua accepiſſe traduntur. Erant interim piſces nonnulli quibus Ægyptii, e ſuperſtitionis ſuæ inſtinctu, odium longe maximum indixerunt: aſſerit enim [e] Plutarchus Ægyptios *ſquamoſum, phagrum & oxyrynchum,* [illegible] *præ aliis piſcibus execrari.* Paucis expediam: modo integros, avium, brutorum, piſcium, & reptilium ordines perluſtrarem, multis exemplis oſtendi poſſet, Ægyptios, animalia quædam ſacra, alia autem impura & vix digitis extremis tangenda, pro mero arbitrio habuiſſe. Ne itaque Iſraelitæ, ad morem Ægyptiorum, puritatem aut immunditiem animalibus pro libitu ſuo tribuere, vel immunditiam aliquam iis vere inhærentem fugere, viderentur, Deo viſum eſt animalia munda notis & characteribus quibuſdam ab immundis diſcriminare: adeo ut apertum eſſet, Judæos legis divinæ (non imaginationis ſuperſtitioſæ) ductum ſecutos, huic creaturæ munditiem, illi immunditiem, adjudicare. Deum ob hanc cauſam, normam illam generalem ad animalium munditiem explorandam ſtatuiſſe, eo proclivius eſt creditu, quod Deus ideo tantum animalia pura vel impura dixerit, quod cum illa munditiæ norma convenirent, aut ab ea diſcederent & diſſentirent. Multæ quidem rationes ab hominibus excogitatæ ſunt, cur lepus & porcus in immundorum cenſum referantur: Deus autem ea ſola ratione animalia illa pro immundis haberi juſſit, quod munditiæ notæ vel characteres a ſeipſo ſtatuti in animalibus illis inveniri nequeant. Nam inquit, *Levit.* 11. 6, 7. *Lepus, quia ruminat ipſe, ſed ungulam non dividit, immundus eſt vobis: & porcus, quia cum ungulam dividat, ſed non ruminat, vobis immundus eſt.* "Quaſi dixiſſet, nolite, gentium aliarum ritu, "hanc aut illam creaturam pro libitu veſtro immundam æſtimare, vel immunditiæ ſuæ "cauſam in ſolis naturæ ſuæ principiis quærere. Ad me, Dominum creaturarum, "ſpectat unice, eas omnes mundas aut immundas, pro conſilio & beneplacito meo, "pronunciare. Veſtrum eſt itaque munditiæ & immunditiæ cauſas, non ex animalium naturis, aut ſeculi placitis, ſed meis inſtitutis, petere; & quamvis creaturam, "modo a munditiæ norma quam ipſe ſtatui diſcrepantem, ſine ulteriore diſquiſitione, "pro immunda repudiare. Ut paucis abſolvam: Deus animalia munda ab immundis, diſcrimine lege ſua ſancito, ſeparari voluit, ut pro certo conſtaret, non e Judæorum ſuperſtitione, vel animalium impuritate nativa, sed legiſlatoris inſtituto conſultiſſimo, profectum fuiſſe, quod animali huic aut illi *abominationis* nomen inderetur.

Quarta. QUARTO: animalia notis jam dictis inſignia, animantia pleraque alia *dignitate & munditia* quadam naturali ſuperabant. *Dignitate* quidem: quamvis enim ruminatio cibi & fiſſio ungulæ in beſtiis, pinnarum etiam & ſquamarum conjunctio in piſcibus cauſæ non eſſent naturales propter quas Deus earum eſum permitteret, nec eorum defectus in cauſa eſſet cur hæc vel illa animalia prohiberet, ſigna tamen erant, unde nobilis & inſignis aliqua animalium ſpecies, ab alia minus præſtanti diſcerni poſſet. Non inficias iverim, quin, (ſi corporis vires aut molem ſpectes) equus, elephas, camelus, accipiter, & alia ex immundorum ordine, primum inter animantia dignitatis gradum teneant. Sin autem animalium dignitatem e ſalubri ſucco, uſu frequentiori, vitæ commodo, & loco in ſacris æſtimemus; ſic conſtat animantia *mundorum* titulo decorata reliqua omnia dignitate vincere & antecedere. Nec minus extra dubium eſt, animantia munditiei normæ conformia, *munditia* quadam naturali cætera animantia ſuperaſſe. Nam animantibus ruminantibus & ungula fiſſa prædictis ita comparatum eſt a natura, ut mitia & manſueta ſint, & puro tantum gramine ſuſtententur. Ipſa mem-

[a] § 72. p. 115. [b] *Sympoſ.* l. 8. *Qu.* 8. p. 730. D. [c] *V. D. Jo. Marſham, Can. Chron.* p. 212. [d] *Maimd. Can.* l. 3. c. 7. [e] *Lib. de Iſid.* p. 358. B.

brorum

brorum & ungularum ſuarum conformatio ſatis indicat, naturam cibum ex raptu vel laniatu quæſitum iis denegaſſe; animalia tantum utroque dentium ordine vel ungulis multifidis armata, rapacia eſſe ſolent, & cibis plurimum immundis nutriuntur. Cum itaque animalia ruminantia & ungulas findentia dignitate & munditia cæteris antecellerent, veriſimile eſt, Deum ea de cauſa hæc animalia ſolummodo in albo mundorum ſcribi & Judæorum menſis admoveri voluiſſe. Rationi conſonum videtur, ut ita ſentiam; nam, SECT. III.

(1°.) PRÆCEPTA de cibis mundis & immundis ideo Judæorum genti data ſunt, ut eos gentem eſſe peculiarem, & alios omnes dignitate & puritate præcedere denotarent. Nulla autem aptiora dignitatis aut munditiæ gentis Judaicæ monimenta vel teſtimonia exhiberi poterant, quam ea animalia in cibum ſepoſita quæ dignitate & puritate præcellere crederentur.

(2°.) NON eſt ad credendum facile, Deum cibi ruminationem & ungulæ fiſſionem animalis dignitate & munditia præcellentis indicia ſtatuere voluiſſe, niſi quod animalia notis illis inſignia, cæteris vere digniora & mundiora viderentur. Nunquam enim legimus Deum fucum feciſſe, & rei alicui titulum honeſtum, ſine ſpecie vel ratione aliqua tribuiſſe.

(3°.) PISCES, aves, & reptilia, quæ Moſes *munda* vocat, ob dignitatem & munditiem quandam peculiarem in mundorum numerum recepta cenſeantur. Nam piſces pinnis & ſquamis donati, nec in limo degunt, nec cutim viſcidam aut ſordibus infectam geſtant. Si etiam animantia e genere volatili, Judæis in cibum conceſſa, perluſtremus; facile percipiamus, Deum columbas, turtures, & aves alias a mitiore natura, puriore victu, & carnis ſuavitate commendatas, iis conceſſiſſe; volucres autem cibo plurimum immundo nutritas, aut olim inter cibos viliores habitas, immundas declaraſſe. Et, ſi ad reptilia in immundis poſita deſcendat ſermo, cuivis obvium eſt, ea ſortis viliſſimæ animalcula fuiſſe, & quæ vel hodie ne ſummis labiis guſtare non ſinit faſtidiens ſtomachus. Cum itaque Deus animantia cætera, reſpectu ad eorum præcipue naturam & morem habito, munda vel immunda dixerit; non adeo abſonum eſt opinari, eum animalia ruminatione & ungulæ fiſſura diſtincta in mundorum ordine poſuiſſe quod puritate cæteris excellere, iiſque titulo illo digniora viderentur.

(4°.) APUD antiquiſſimi nominis idololatras, fœditas & immunditia aliqua naturalis in cauſa plurimum erat, quod hanc aut illam animalium ſpeciem a menſa prohiberent. Nam Zabii veteres, ([a] *Hottingero* teſte, mores eorum e libris quibuſdam Arabicis referente) *edere prohibebant, quicquid dentes in utraque maxilla habet conjunctim, ut porcus, canis, aſinus*; quod ſcilicet hujuſmodi animalia ſordidioribus alimentis uterentur, vel, ob ruminationis defectum, ſuccum haud adeo purum & defæcatum præbere crederentur. *Ægyptii* etiam, qui ciborum diſcrimen obſervabant, [b] [illegible], *volucribus* omnibus *quæ carnes devorabant, abſtinebant*; nam hujuſmodi victus ratio, fœtida plurimum & a munditie aliena habebatur. Cum itaque hujuſmodi animalia, ob immunditiem quandam nativam, damnaverint veterum Zabiorum & Ægyptiorum menſæ; credibile eſt Deum animalia dentata vel ruminandi facultate deſtituta, ejuſdem impuritatis gratia, immunda vocaſſe, iiſque Judæorum menſis interdixiſſe. Nam leges Ægyptiacas circa cibos, Judaicis, aut leges Judaicas, Ægyptiacis anſam præbuiſſe, non facile dubitandum eſt.

SECT. IV.

Cur porcus, præ cæteris animantibus, immundus & abominandus haberetur.

LEGEM divinam porcum inter immunda animantia poſuiſſe, norunt omnes qui literarum ſacrarum cognitione vel leviter imbuuntur. Judæi vero non ſimplicem aliquam immunditiem, porco cum aliis animalibus communem, ei tribuebant; ſed animal illud præ aliis omnibus quibus odium & fugam indixit Moſes, deteſtari ſolebant & pene execrari. Hoc vel ethnicorum obſervationem non effugit: nam [c] *Porphyrius* de Judæis loquens, [illegible], inquit, [illegible] *Multis animalibus ſemper abſtinuerunt, & ſpeciatim etiamnum porcis.* Quam altas autem radices in Judæorum antiquorum animis egerat odium illud quo porcum in- [illegible]

[a] Hiſt. Orient. l. 1. c. 8. pag. 256. [b] Porphyr. ub. ſup. pag. 158. [c] De Abſtin. l. 4. ſ. 11.

SECT. IV.

primò verſabantur, ſicut e[a] Schickardi verbis intelligitur, qui ſcribens tradit, non longâ tantum ætate noſtra, hanc abominationem ſuillæ apud Judæos elanguiſſe, ſed eouſque hodie eam abhorrere, ut ne nominare quidem ſuſtineant; ideo porcum rogandum, quid hoc animal ſit, reſpondeant eſſe דבר אחר rem aliam ſive nefandam.

Quoque [illegible]

Mirum quidem videri poſſit, cur porcus olim tanto in contemptu atque odio poſitus eſſet, cum [illegible] conſtet, Deum nullibi in lege ſua, peculiari aliqua [illegible] nota animal illud immundum [illegible] tamen reddidiſſe. Judæos autem porcum, præter alios quadrupedes, abominatos [illegible] multis indiciis evinci poteſt: nam

(1°.) Nullis tyrannorum minis, ſuppliciis nullis, adduci poterant, ut ora ſua carne ſuilla vel guſtu contaminarent. Zeli hujus exemplum egregium exhibuit ſenex [b] Eleazarus, qui nec blanditiis nec minis eo impelli potuit, ut in gratiam regis carnem porcinam ederet, aut edere tantum ſimularet: mille carnificinas experiri maluit, quam [illegible] ſuam facto tam indigno dehoneſtare. Tantæ virtutis æmuli, & [c] ſeptem fratres, una cum matre, extrema quæque perpeſſi ſunt, potius quam ut eſu porcinæ polluerentur. Et veriſimile eſt, multo plures ab Antiocho crudeliter excruciatos, quod carnem illam edere recuſarent: cum enim in [illegible] Hieroſolymorum [illegible] mandaſſet [illegible], & Judæos cogere cœpiſſet infantes [illegible] circumcidere [illegible] porcos [illegible] ſuper aram immolare [illegible], inquit [d] Joſephus [illegible]. His quidem omnes adverſabantur, optimum vero quemque [illegible] trucidabant.

(2°.) Judæi veteres hoc etiam argumento ſummum ſuum in porcos odium prodiderunt, quod ab animalium eorum viſu & nomine [illegible] abhorruerint. Poſtquam enim ab Antiocho [illegible] dicta reſpirare cœperunt, hanc legem [e] ſanxiſſe perhibentur, ארור האיש שיגדל חזירים, ut qui vel alat porcum, [illegible] anathematis fulmine percuterent. Hodie e Judæis nonnulli (religione [illegible] a majoribus hauſta) porcum ne nominare ſuſtinent: quoties enim de illo contingit loqui, non nominant illud, ſed more recepto דבר אחר rem aliam, vocant: quaſi tamen porcum inter [f] res fœdas & mali ominis numerarent.

(3°.) Judæorum adverſarii, eorum a ſuibus abſtinentiam, præter ceteras Legis inſtituta, notaſſe videntur. Olim enim hujus abſtinentiæ gratia Judæos [illegible] ſcommatis perpetuo [illegible] eſſe [illegible]. [g] Caligula Judæos Alexandrinos [illegible] interrogabat, [illegible] cur a porcina abſtinerent? & qui aſſiſtebant [illegible] in riſum effundebantur, [illegible] ad facete & cum lepore dixiſſe. Et in Plutarcho [h] Sympoſ. Lamprias [illegible] inducitur, [illegible] Judæos ſubſannans, quod carnem [illegible] ſuaviſſimam non comederent: carnem illam ſuaviſſimam vocat, quia porcus ad id ſolum creatus videtur, ut nobis in cibum cedat, cum nullum nobis dum vivit emolumentum afferat. Huc faciunt quæ Joſephus [i] habet: Nos accuſat Apion, quod animalia [illegible] & ſue non veſcimur. Hunc & Poetæ cavillandi [illegible] ſum arripuerunt; [illegible] Juvenalis de Judæis, Sat. 14.

Nec diſtare putant humana carne ſuillam.

Id eſt, ab [illegible] utramque pariter abhorrent. Aſt ad hoc ſpectantia veterum ethnicorum teſtimonia congeſſit [k] Galliæ literarum decus; e quibus conſtet Judæorum a ſuilla abſtinentiam Gentium ſermonibus jactatam fuiſſe, eorumque [illegible] ſalem frequenter exercuiſſe.

(4°.) Inde liquet animal illud apud antiquos Judæos odio & execrationi habitum, quod & aliæ gentes Judaiſmo tinctæ porcorum genus odio tam [illegible]. Ut alios jam taceam, Turcæ hodierni ad primum porci conſpectum [illegible] horror quem primo conceperant, in [illegible] vertitur [illegible] ſuum nares offendat odor, ac ſi peſtilentia quadam [illegible]. Hæc [illegible] Buſbequius de Turcarum moribus expertus [illegible]. Unde autem [illegible] odium illud acerbiſſimum hauſerint, aut [illegible] & immenſo porcorum genere, aut quod odium illud [illegible] a majoribus ſuis Judaiſmo leviter imbutis, aut a [l] Mahammede, qui, Judæis præcep-

a Lib. de Jur. Reg. c. 5. Theorem. 18. p. 149. [illegible] b 2 Mac. 6. [illegible] c 2 Mac. 7. d De Bel. [illegible] e Schickard [illegible] pag. 148. f [illegible] g Philo de legat. ad Caium [illegible] h Lib. 4. [illegible] i [illegible] k [illegible] pag. 43, 44.

[illegible]

SECT. IV.

[illegible]

SECT. IV.

[illegible]

SECT. IV. pugnare, nec minimum cum religione Judaica nomen, ſcopo, vel analogia conſto- [illegible] colere.

(3) Haud [illegible] eſt opinari, Judaeos eo majore ſugiſſe porci odio, quod [illegible] ſibus aliarum gentium moribus & affectibus [illegible]. Nam [illegible] [illegible] plurimi veterum [illegible] probatum dedit antiquos Arabes, Phoenices, Ægyptios, [illegible] Africanos, [illegible] Indos, [illegible] [illegible] Judaei [illegible]. Quod autem populi illi [illegible] [illegible] [illegible]. Nam [illegible] [illegible]. Herodotus teſte Ægyptii [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Sed ut [illegible] [illegible] Judaeos [illegible] [illegible] [illegible]. Deinde, [illegible] Hebraeorum antiquorum ritus & natura, ut dogmata [illegible], gentium [illegible] [illegible] [illegible].

(4) [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Judaeos ubicunque degentes, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Antiochum [illegible] Judaeos [illegible] [illegible]. Quod autem Antiochus [illegible] [illegible] [illegible] Judaeos [illegible] [illegible], quod [illegible] [illegible] Judaeum [illegible] [illegible] [illegible] Agrippa [illegible],

Obſervant ubi feſta mero pede ſabbata reges,
Et vetus indulget ſenibus clementia porcis.

[illegible] [illegible]. Cum haec omnia [illegible] [illegible] Judaeos [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Judaeorum [illegible] [illegible] Judaeos [illegible] & ad eorum religionem tranſiiſſe [illegible] [illegible].

(5) [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Q[illegible] [illegible] in gentibus [illegible] & [illegible], [illegible] intelligere eſt e jam

[illegible]

[illegible]

[illegible]

citatis Prophetæ[a] verbis; *qui ſe ſanctificant & purificant in hortis, —— qui carnem porci comedunt, & res abominabiles & murem,* &c. In quæ verba, Cl. Seldenus non de nihilo conjicere videtur,[b] porcum apud Europæos, murem autem & porcum apud Aſianos, primas inter februa & luſtrationes habuiſſe. SECT. IV.

Nec Sus, in februis tantum, ſed & *ſacrificiis* ethnicorum, locum primarium tenuit. Veritati huic[c] *Varro* teſtimonium ſatis amplum perhibet: *Sus Græce dicitur* [illegible] *olim* [θῦς] *Sus ita dictus ab illo verbo quod dicunt* θύειν, *quod eſt immolare. Ab ſuillo enim pecoris genere immolandi initium primum ſumptum videtur. Cujus veſtigia, quod initiis Cereris porci immolantur; & quod initiis pacis, fœdus cum feritur, porcus occiditur; & quod nuptiarum initio in Hetruria —— nova nupta & novus maritus primum porcum immolant. Priſci quoque Latini, & etiam Græci, in Italia idem fecitaſſe videntur.* Paria ſcribit Athenæus lib. 9.[1] ubi hæc habentur, [illegible], *quidam vero dici putant, quaſi* θῦς, *quod ſacrificiis aptus ſit.* Hiſce conſona ſunt Ovidii verba, ſummam inter victimas antiquitatem porcæ tribuentis,

> [d] *Prima Ceres avidæ gaviſa eſt ſanguine porcæ,*
> *Ulta ſuas merita cæde nocentis opes.*

Neque hæc victima locum antiquum ſolummodo, ſed & frequentem, in gentilium ſacris habuit. Eos enim porcum ad *Lares* placandos immolare ſoliton, docent *Horatii* illa,

> —— [e] *immolet æquis*
> *Hic porcum Laribus* ——

Eos hac victima luſtraſſe compita,[f] *Propertius* indicat, cum ait,

> *Parva ſaginati luſtrabant compita porci.*

Quin & hoc ſacrificium genti alicui, præcipue ad mentem ſanam impetrandam, obtulerunt. Ideo enim Antiochus [Ἐπιμανὴς, i. e. *furioſus*, dictus] hoc[g] ſacrificii genus toties elegiſſe creditur, ut inſaniam ejus porcis piacularibus expiaret.

Porcum etiam *in myſteriis magicis* uſitatum, docent Prophetæ illa;[h] *qui habitant in ſepulchris, & in*[2] *locis deſertis pernoctant, qui comedunt carnem ſuillam, & jus immundarum* carnium habent in *vaſis ſuis.* E quibus liquidum eſt, porcum animal magicum fuiſſe, & ethnicos carnis ſuillæ vel juſculi e carne confecti comeſtione, tanquam ſacramento & ritu magico, ſe Dæmoni conſecraſſe, & δαιμονιολήπτους evaſiſſe. Cum in his ſumus, obſervare juvat, carnis Dæmoni oblatæ juſculum partem haud exiguam in ceremoniis Gentium magicis & idololatricis antiquitus habuiſſe. Huic conjecturæ ſpeciem conciliant[i] *Pauli Veneti* verba, ſuperſtitioſos Orientalium quorundam ritus ita referentis; *occidunt arietem, & ſanguinem ipſorum in cœlum ſpargunt. —— ſed & ſummum de ligno aloes faciunt, & jus carnium in aera ſpargunt.* Et lib. 3. cap. 24. de aliis ex Oriente idololatris, eorumque moribus ſacris, agens, *portant*, inquit, *cibos ſecum, quos in menſa ante idolum ponunt, & putant Deos comedere de appoſito cibo, & præſertim jus carnium profundunt illic, quo potiſſimum delectari —— putantur.* Sed hæc forſan a re præſenti nonnihil deflectere cenſeantur.

Porcus inſuper, locum haud obſcurum in *feſtis* gentilium tenuit. In feſtis [illegible], [k] Athenæo[3] teſte, Argivi diem feſtum egerunt Veneri, & a ſue tunc temporis immolata, eum [illegible] nuncuparunt. In feſtis etiam *civilibus*, porcum pro ſummis deliciis habitum, e Juvenali diſcimus,[l] ubi ait,

> *Moris erat quondam feſtis ſervare diebus*
> *Sicci terga ſuis, rara pendentia crate,*
> *Et natalitium cognatis ponere lardum.*

Nec ethnici ad myſteria tantum & feſta, ſed & pacta ſolenniora ſancienda, porcum imprimis adhibebant. Sic *Varronem* teſtantem audivimus modo, & idem e *Virgilii* verbis elicimus, *Æneid.* 8. v. 640.

> *Armati Jovis ante aras, pateraſque tenentes*
> *Stabant, & cæſa jungebant fœdera porca.*

a Iſa. 66. 17. b De Diis Syr. Synt. 2. c. 6. p. 280. c Lib. 4. de ling. Lat. c. 4. p. 160. d Faſtor. lib. 1. v. 349. e Horat. Serm. lib. 2. v. 164. f Lib. 4. Eleg. 1. v. 23. g V. Joſeph. [illegible] ad l. 1. Machab. cap. 1. com. 5. h Iſa. 65. 4. i De regionib. Oriental. lib. 2. c. 41. p. 303. k Deipnoſophiſt. lib. 3. l Juven. Sat. 11. v. 83, 84.

1. Vid. pag. 402. C. & Caſaubon. Animadverſ. in Athen. col. 686.

2. [illegible] [illegible] ... Jonat. [illegible]

3. Vid. p. 96. & & Caſaubon. col. 183.

SECT. V. Ideo porcus in Romanorum [a] vexillis, tanquam pacis indicium & argumentum, ſæpe pingebatur.

Cum itaque porcus in Gentilium ritibus moribusque partes præcipuas obtineret; non ſine ratione conjicio, Judæos animal illud non immundum ſolummodo, ſed pene ſacrilegum habuiſſe, & ideo porcum ſummo cum contemptu atque odio excepiſſe, quod ethnici porcum honore & affectu ſingulari proſequerentur. Nam ex more legis eſt, idola omnia *abominationum* nomine vocare, & quo magis res aliqua idololatriæ cognata & conjuncta eſt, eo majorem ei fœditatem & ſpurcitiem attribuere. Nam inde venit, quod in lege, vacca rufa, canis, aſinus, animalia tam vilia & impura habeantur, quod e loco & uſu ſuo in Ægypti myſteriis novam & ſingularem immunditiem contraxiſſent. Huic aſſertioni fidem alibi facturi ſumus.

[illegible] (6°.) Ad poſtremum majorum traditio, & opinio longi temporis uſu fideque firmata, odii tam inſeſti cauſa non minima cenſeri poteſt. Judæorum vulgus hodie odium in porcos, tanquam gentile quiddam, majorum traditione & fide comprobatum, retinere, minime dubitandum eſt. Eorum enim inertes oculi nihil in legis cortice percipere valent, cur porcos, præ cæteris animalibus ex impurorum grege, fugerent adeo & deteſtarentur. Hic patres ſuos fide ſupina ſequuntur, eoſque majores ſuos feliciter & cum ratione ſecutos arbitrantur; adeo ut hac in re, majorum ſuorum ſimii potius quam ſectatores eſſe videantur. Ut omnia in ſummam colligamus: odium illud quo Judæi porcum olim (uti & hodie) proſequebantur, lex quidem plantavit, nativa porci fœditas rigavit, eique præjudicium, traditione & uſu longo confirmatum, dedit incrementum. Ne vero nimis extra callem abeam, eo me jam recipiam, unde paululum aberraſſe videar.

SECT. V.

Animalium & Ciborum diſcrimen, idololatriæ remedium fuiſſe, & quomodo.

De Judæorum legibus animalium & ciborum diſcrimen inſtituentibus, earumque cauſis proximis & ſpecialibus, egi hactenus. Argumenti ratio jam poſtulat, ut earum finem generalem & ultimum in lucem proferam. Miſſa itaque verborum ambage, ſtatim in rem præſentem veniam: legum earum finis generalis & ultimus, is erat; ut idololatriæ propagationem inhiberet, Judæos a familiari gentium exterarum uſu & communione ſeparando. Ut autem rationi huic lumen & fidem afferam, opus eſt, ut oſtendam, 1° Legem, cibos nonnullos tanquam immundos prohibendo, Judæos a gentilium cœtu & communione ſegregaſſe. 2°. Legem illam, hac præcipue ratione, plurimum ad idololatriam inhibendam & præcavendam profuiſſe.

Ciborum diſcrimen Judæos a Gentilium ſocietate ſeparaſſe. Docendum eſt primo, legem, ciborum diſcrimen inducendo, Judæos a gentilium cœtu & ſocietate ſeparaſſe. De Judæorum gente (ut altiuſcule ordiamur) Spiritus afflatu prædixit Balaam, [b] *ecce populus ſeorſum habitabit*, [illegible] *Et in gentium cenſum non venturus eſt*. Quæ ſane prophetia complementum literale ſortita videatur, in ipſa terra *Palæſtina*, genti circumciſæ deſtinata: hanc enim ſic auctor eruditus nobis deſcriptam dedit, *clauditur undique montibus hinc abruptis rupibus & profundis vallibus concurſu torrentium, inde altis & implexis anfractibus, ſic contractis, ut per anguſtos calles vix pateat tranſitus viatori*. Cum itaque terra Judæis deſignata tam difficiles & anguſtos haberet aditus, neceſſe erat, ut *populus* ille *ſeorſum habitaret*, & ab orbe pene toto phyſice divideretur. Nec ſatis habuit Deus, ut Iſraelitæ cancellis hiſce naturalibus a gente quavis extera dividerentur: nam ad hunc ſcopum peculiaris illa, politiæ, cultus, victus, veſtitus, inſtitutionis denique totius Moſaicæ, ratio dirigebatur, ut illa ſancta natio a gentibus exteris, tanquam hortus a deſertis, diſcreta maneret & ſeparata. Sed inter inſtituta varia, quæ tanquam paries intergerinus, Judæos a gentibus diſparabant, circumciſio & ciborum differentia notæ præcipuæ fuiſſe cenſentur. De utroque itaque cum S. Petro contendunt [c] Judæi, gentibus *accedere* vel ulla ſocietate conjungi, prorſus illicitum aſſerentes. Fundamentum autem cui hæc opinio præcipue nitebatur, lex ea erat quæ ciborum & animalium diſcrimen induxit, & variis rationibus Judæos a gentilium ſocietate ſeparavit.

a V. [illegible] l. 2. c. 24. b *Num.* 23. 9. c *Act.* 11. 3.

NEMPE, 1°. Quatenus peculiarem illam victus rationem Judæis præſcripſit, quæ familiarem cum Gentilibus conſuetudinem vix pati potuit. Nam qui fieri potuit, ut gentes illæ duæ menſæ ejuſdem communione fruerentur, cum eadem patina delicias forte Gentili, Judæo vero cibos immundos exhiberet, & animal illud quod Gentilis ſacrum habebat, Judæus devoraret? Quomodo una vivere, una veſci potuerant, cum caro porcina, tanquam ferculum [a] delicatius, Gentilium menſis frequenter apponeretur, a cujus viſu guſtuque Judæi penitus abhorruerunt? Rem hanc probe tenuerunt Hebræi veteres. liquet enim e literis [b] *Dolabellæ* ad magiſtratus Epheſiorum datis, eos duas cauſas obtendere ſolitos, ut immunitatem a militia impetrarent, nempe, quod eorum religio ſabbato arma ferre & itinera magna facere prohiberet, & difficile eſſet, ſi gentibus cæteris immixti viverent, præceptam victus rationem obſervare. Apud Alexandridem, Græcus quidam rationem haud diſſimilem reddit, cur Ægyptiorum commilitium detrectaret:

[illegible]
[illegible]
Non veſceris ſuilla; at mihi nulla caro eſt
Quæ ſapiat melius.

Et ſane quamdiu Lex ea Judæos ad peculiarem victus rationem ſervandam aſtrictos tenuit, commode fieri non potuit, ut ethnicis, ejuſdem menſæ communione, connubio, commilitio, vel commercio familiari, jungerentur.

(2°.) QUATENUS illa ciborum diſcretio Judæorum & Gentilium animos ab invicem alienos, & ad mutua fœdera vel amicitias contrahendas minus aptos & proclives, reddidit. Certum eſt, hoc ciborum diſcrimen fuiſſe tandem [illegible] illam [illegible], unde mutua odia & omnis generis actus inhumani pullularunt. Hinc enim Judæi Gentiles averſandi, & eos hoſtili odio proſequendi anſam arripuiſſe videntur. Nam auctore [c] Diodoro, [1] narratum eſt Antiocho, [illegible] *Judæos ſolos ex omnibus populis extraneos inſociabiles eſſe, & cæteros pro hoſtibus habere.* De iiſdem ſequitur, [illegible] *Cum nulla alia gente menſam omnino habere communem, neque bene eos aliis velle.* & mox iis tribuitur [illegible], *odium humani generis.* Et alii ſcriptores ita paſſim loquuntur de Judæis, quaſi omnem erga gentes alias humanitatis ſenſum exuiſſent. E contra, Judæi non minus in odio Gentium erant, tanquam [d] [illegible] *qui alienæ conſortia, cognationes, communicationes averſabantur.* & quod viderent eos (quod objicit [e] Tacitus) *ſeparatos epulis, diſcretos cubilibus,* & res ullas cum illis communes habere recuſantes. Quantum hæc Judæorum [illegible] Gentiles uſſerit, & eorum animos in Judæorum odium & contemptum inflammaverit, intelligere licet e [2] *Rutilii* verbis;

Namque loci querulus curam Judæus agebat,
Humanis animal diſſociale cibis.

Ubi poeta Judæum, ſarcaſmo ſcito quidem ſed virulento, ab homine diſtinguit, cum *animal*, per convicium, velut beſtiam, vocans. Ideo vero Judæum dicit, *humanis animal diſſociale cibis*, quod prout Judæi cum Gentilibus cibum capere recuſarent, ſic viciſſim & [f] aliæ gentes eorum conviviis accedere non dignarentur. Nil opus eſt alios teſtes accerſere, ut rem tam credibilem magis confirmemus: nam longa dies docuit, homines non minus animis quam moribus differre ſolitos, & vix æquo animo pati poſſe, ut quiſpiam in re levi, qualis eſt ciborum uſus, præfracte & cum religionis prætextu, ab iis diſcederet & diſſentiret.

(3°.) LEX illa Judæos a Gentilium conſortio arcebat, quatenus in ea ſanctitas quædam Judæis, & conſequenter Gentilibus immunditics, adſcribebatur. Nam in locis iis omnibus, quibus Deus a cibis aliquibus abſtinentiam præcipit, ſanctitatem quandam peculiarem, tanquam præcepti rationem, Judæis tributam legimus. Nempe ſancti erant Judæi quatenus ex hominum communitate (veluti theſaurus & peculium) ſeparati, & quatenus Deo fœdere ſancto conjuncti, quatenus etiam aſperſi ſanguine taurorum & hircorum qui mundabat eos [g] [illegible], *ad carnis puritatem*, qua

a [illegible] b [illegible] c [illegible] d [illegible] e *Hiſtor.* l. 5. c. [illegible] f [illegible] g *Heb.* 9. 13.

1. [illegible]
2. [illegible]

SECT. V.

memoratis gentium moribus impuris & idololatricis, [a] proximo præceptum de abſtinentia ab animalibus immundis ingerat; nempe ut intelligerent Iſraelitæ, Deum prædictam ciborum diverſitatem & delectum inſtituiſſe, ut eos a gentium cibis impuris & moribus impurioribus longe ſepararet.

Cum itaque id imprimis Lege jam data cautum eſſet, ne Judæi gentium exterarum commercia frequentarent, & earum uſu familiari contaminarentur; ab inſtituto præſenti non multum aberrabimus, ſi (vice coronidis) obſervemus, & alias gentes eundem rationem ad mores patrios a corruptela conſervandos iniiſſe, & cives ſuos ab externorum congreſſu & convictu cohibuiſſe. Nam *Chæremon Ægyptius*, mores ſacerdotum Ægypti referens, hæc habet, [b] [illegible]. *Nam et ab* [illegible] *conſuetudine abſtinebant* [illegible] *Ægyptiis* [illegible] *habebant, ſibi* [illegible]. Nec quis itaque conjecturam temerariam feciſſe videar, [illegible] Deum populum [illegible] ab [illegible] & aliorum cultus extranei gentium commercio & convictu Lege cohibuiſſe; quod Ægyptii veteres, ſuperſtitionis & doctrinæ ſuæ conſervandæ ſtudio, [illegible] fugerent. Nam [c] [illegible] *Ægyptiis* [illegible] *una cum Hebræis*, & hujuſmodi convivium [illegible] exiſtimabant. Quin & æquum eſt opinari, ſapientiſſimum animarum [illegible] e veneno facere, & iiſdem artibus ad Hebræorum [illegible], quibus olim [illegible] ad eorum perniciem, uti voluiſſe. Præterea, cum [d] *Apollonius Molo*, Judæis invidiæ objiceret, quod [illegible] [*Deo*] [illegible] *habere* [illegible] *cum hominibus aliam* [illegible] *amplectentibus*, [illegible] id non inficiatur, ſed defendit [illegible] Platonis, qui cives ejus [illegible] *extraneos aliquos* [illegible] *temere* [illegible] *non* [illegible], & etiam [illegible], quod aſſerit, [illegible] *neque* [illegible] *neque* [illegible] *ſua participationem peregrinis* [illegible], ne ſi civibus quotidiana conſuetudo cum peregrinis intercederet, inde Leges moreſque patrios evertendi occaſio naſceretur. Hæc dum perpendo, non adeo alienum videtur opinari, Joſephum exiſtimaſſe, Deum Iſraelitas [illegible] gentium uſu & commercio ciborum diverſitate ſeparaſſe, quod moris Ægyptiis & aliis gentibus [illegible] eſſet, exterorum ſocietate civibus ſuis interdicere, ut hac ratione novis moribus aditum intercluderent.

CAP. VIII.

Legem idololatriæ obſtaculo fuiſſe, ſacra pleraque certis locis, perſonis, & temporibus aſtringendo.

CUM Deo viſum eſſet, ritum aliquem ſeculis antiquioribus uſitatum in ſacrorum ſuorum numerum admittere, curatum eſt, ut Hebræi ritum illum circumſtantiis quibuſdam peculiaribus & ipſorum [illegible] obſervarent. Quin & Hebræi omnes, qui [illegible] Legis [illegible], [illegible], ut non tantum ritus ejus omnes, ſed & eorum [illegible] & circumſtantias, [illegible]. Legimus enim [e] Davidem ſacerdotes & Levitas [illegible] *ut offerrent ſacrificia omnia Domino in* [illegible] *ritum* [illegible] *rum & ſecundum normam*, [illegible] [f] [illegible] & cum [illegible] e captivitate reduces, *celebrarunt* [illegible] *tabernaculorum, prout* [illegible] *erat*, [illegible] [illegible] *cujus* [illegible]. Præ [illegible] circumſtantiis [illegible], *locus, perſona & tempus*, digna ſunt quæ [illegible] obſervemus, quod ad idololatriam abolendam plurimum momenti habuiſſe videantur. Eas itaque, prout poſtea fert temeritas, ſigillatim tractaturi ſumus.

a V. Levit. 20. 23, 24, 25. & Deut. 14. 1, 2, 3, 4. b Ap. Porphyr. [illegible] l. 4. § 6. 8. c Gen. 43. 32. d Ap. Joſeph. [illegible] Appion. l. 2. [illegible] e 1 Chron. 23. 31. f Neh. 8. [illegible]

SECT. I.

SECT. I.

De ſtatis ſacrorum locis, & eorum ratione.

Sacra ante legem quovis loco celebrata.

ANTE Legem datam, in omni loco ab eminentia vel amœnitate commendato ſacra præſtare, gentium omnium conſuetudine receptum erat. Multa moris hujus apud ſcriptores ſacros & profanos extant teſtimonia; ſed ſatis in præſens fuerit, ut unum Moſem conſuetudinis hujus teſtem audiamus. Sic autem ſe habent illius verba: [a] *ſubvertite penitus omnia loca, in quibus gentes, quas poſſidebitis, ſervierunt Diis ſuis, ſuper montes excelſos, & ſuper colles, & ſub omni arbore* [illegible].

Hæc licentia lege ſublata.

DEUS autem, ut incommodis ex hoc fonte emanaturis occurreret, vagam hanc & nullis limitibus clauſam ſacrificandi licentiam lege illa generali abolevit, [b] *cave — ne offeras holocauſta tua in omni loco quem videris*. Ubi ſignanter additur, *quem videris*; eo quod Iſraelitæ in locorum delectu oculos duces olim ſequerentur, & Diabolus homines ad idolorum ceremonias alliceret amœnitate locorum, ſacris obeundis inſervientium. Huic legi generali duo addidit Deus mandata ſpecialia, quibus ſacra omnia ad loca certa reſtrinxit & determinavit. Horum primum ſic effertur: [c] *homo quilibet de domo Iſrael, ſi occiderit bovem, aut ovem, aut capram in caſtris, aut — extra caſtra, & non obtulerit ad oſtium tabernaculi oblationem Domino, — ſanguinis reus erit*, &c. Eorum alterum occurrit *Deuter.* 12. 5, 6, 7. his verbis: *ad locum quem elegerit Dominus Deus veſter de cunctis tribubus veſtris, ut ponat nomen ſuum ibi, & habitet in eo, venietis & venietis illuc: — Et offeretis in loco illo holocauſta & victimas veſtras*, &c. *Et comedetis ibi in conſpectu Domini Dei veſtri.*

ISRAELITÆ, legibus hiſce devincti, ad Tabernaculum, (quod præſentior inſidebat Numinis vis) aut locum aliquem, ex certæ divinæ indiciis cohoneſtatum, ſacra peracturi ſe primo conferebant. Cum autem Deus ſedes quietas in terra promiſſa populo conceſſiſſet, *Salomon* templum auguſtiſſimum Hieroſolymis extruxit; atque illuc ſinguli ex oppidis ſuis convenire, primitias offerre, vota nuncupare, ſacra obire, delictorum veniam impetrare, & de decimis ſuis Deo exponere tenebantur. Inde cauſa dicta mulieris Samaritanæ verbis, [d] *[illegible]*. [Hinc Phariſæus & Publicanus, vota facturi, [e] *ad templum aſcendiſſe* tenebantur.] Non immerito itaque S. [f] *Chryſoſtomus* Urbem urbem Hieroſolymitanam *arcem* [illegible] [illegible], [illegible] Judaicæ fuiſſe dicit.

Hæc reſtrictio ratione ſanciebatur.

ARGUMENTIS autem non vulgaribus inductus, me perſuaſum habeo, Deum legem illam de ſacris omnibus coram Tabernaculo vel Templo peragendis, idololatriæ coercendæ ſtudio ſtatuiſſe. Nam,

(1°.) Moſis omnibus curatum eſt, ut Iſraelitæ legem illam ſancte & ſolenniter obſervarent. Vix ullam enim legem (mere ritualem) tam frequenter ingerit & inculcat ſummus legiſlator. Hujus aſſertionis fidem conſignant duo illa Deuteronomii capita [12m, ſcilicet & 16m.] quorum utroque ſexies aut ſepties cautum eſt, ne feſta vel ſacra ſua ubique locorum, ſed in loco divinitus electo celebrarent. Nihil Hebræorum regibus probro frequentius vertitur, quam quod eorum ſubditis legem eam impune violare, & in excelſis ſacra facere, ſæpiſſime permitterentur. Sed hæc levia videantur præ verbis illis, (quæ profecto ſatis [illegible] neque) quibus Deus Iſraelitas a legis illius violatione cohibere ſtuduit, [f] *quicunque e domo Iſrael mactaverit bovem vel agnum — & — ad oſtium Tabernaculi [illegible] non adduxerit eum, ad offerendam oblationem Domino, — ſanguis imputabitur [illegible], ſanguinem [illegible] & excidetur vir ille e medio populi ſui.* Quibus verbis cavetur, ne coram Tabernaculo bovem mactanti, vel rem divinam facienti [illegible] capitis, [illegible] decernitur, quaſi ſanguinis humani reatu vere teneretur. Quid autem Deus legem illam tam ſerio, tam frequenter inculcaret, ejus violationem tam moleſte ferret, & Iſraelitas ad ejus obſervationem tali ratione devinciret, niſi quod eam velut obſtaculum populo in idololatriam ruituro objeciſſet? Legem illam tanquam remedium contra ſuperſtitiones ethnicæ poſitam poſuit Deus; curatum eſt itaque, ne quis eam, rem levem & [illegible] obſervandam exiſtimaret.

(2°.) ABOLITIO idololatriæ, & abrogatio legis de cultu Hieroſolymis tantum præſtando, tanquam res ſimul eventuræ, conjunctim prænunciantur; eo nempe *Zepha-*

a *Deut.* 12. 2. b *Deut.* 12. 13. c *Levit.* 17. 3, 4, 5. d *Joh.* 4. 20. e *Luc.* 18. 10.
f *Chryſ.* adv. Jud. T. 1. *Bened.* p. 609. D. f *Lev.* 17. 3, 4.

SECT. I.

[illegible] *apparebit* [illegible] *Dominus* [illegible] *Deus* [illegible] *gentium*. Quem locum magis illuſtrem reddunt [b] Theodoreti verba, [illegible] [illegible] &c. [illegible] *Deus* [illegible] *templum* [illegible] Septuaginta Malachiam in eandem ſententiam loqui faciunt, cujus verba [illegible] [illegible] *templi* [illegible] Quid deinde, [illegible] Templi Hieroſolymitani [illegible] "pliùs prohibebant [illegible] ſacra peragere, [illegible] Templi [illegible] "tum igne ſacro [illegible] idolorum cultus e rebus periit, & gentes ubique "terrarum [illegible] cultum exhibebant.

(3°) Judæi veteres legem illam, ſacra omnia in Tabernaculi [vel Templi] conſpectu præſtari jubentem, ſumma cum religione ſemper obſervarunt. Cum enim ob loci diſtantiam, ſacram urbem & ædem adire non liceret, facies ſuas verſus Hieroſolymam inter precandum dirigebant, & ipſi corpore licet & mente ſacra Hieroſolymis obire debuiſſe, & voluiſſe, teſtabantur. Et quamvis ingens ardor ſacrificandi Judæos teneret, & [d] Julianus eos ad priſcum illum cultum [illegible] ille magna [illegible] recuſabant, dicentes, [illegible] *quod* [illegible] *extra* [illegible] [illegible] *in terra aliena* [illegible] Ex quibus veterum Judæorum moribus & dictis inferre licet, eos ſe legi huic arctiſſime devinctos cenſuiſſe, & illius obſervationem animi Deo vero devoti & ab idolis alieni teſtimonium luculentum habuiſſe.

(4°) Judæi [illegible] multo arctius ad locum quam tempus præſcriptum obſervandum adſtricti videntur. Sæpiùs enim [illegible] aut immunditie aliqua præpeditus eſſet, quo minus [illegible] Paſcha [illegible] celebrare poſſet; Deus officium illud [illegible] [illegible] *Hieroſolymam* [illegible] *Paſcha facere extra civitatem*. [illegible] *quod obſervationi temporis* [illegible] *neceſſaria*. Quod autem Deus majorem loci quam temporis rationem haberi voluit, niſi quòd cultus locus maxime [illegible] idololatriam, & magis quam tempus [illegible] intra limites officii ſui contineret?

Variis autem rationibus lex [illegible] de ſacris omnibus ad Tabernaculum aut Templum afferendis ad idololatriam exſtirpandam inſerviebat; nempe, [illegible]

Primo, quatenus Iſraelitas a vicinis gentium altaribus & idolis, veluti fræno quodam, cohibebat. [illegible] [illegible] Theodoreti [illegible] [illegible] *Deus juſſit* [illegible] *uno in loco* [illegible] *Dei*. [illegible] Idem S. Chryſoſtomus paulo apertius exprimit in [illegible] *Dominus* [illegible] *Iſrael* [illegible] *Hierosolymis* [illegible] *ſolas* [illegible] *juſſit*, [illegible]

a Cap. 3. 1. [illegible] b [illegible] c [illegible] d [illegible] e [illegible] f [illegible] g [illegible] h [illegible]

1 [illegible]

2 [illegible]

3 [illegible]

SECT. I. *[illegible], &c. Loci anguſtiis mentem eorum aberrantem, & ad impietatem vergentem, coercens, reſtringens & reprimens.* Eodem pertinent quæ[a] in Pſalmum 134[m] attulit: Συνέχει δὲ μάλιστα τῷ ναῷ καὶ τῶν αὐλῶν [illegible], &c. *Templi autem & atriorum aſſidue meminit, eos loco aſtringens, & non ſinens viſtilare; ut omnis impietatis & ſimulachrorum interitus cauſa eſſet, quod omnes in unum locum cogerentur, & non libere & effuſe vagarentur, nec nemora, fontes, montes & colles uſurparent, & converterent in occaſionem impietatis, illic ſacrificantes & libantes in excelſis.* De hoc argumento[b] alibi paulo fuſius & elegantius diſſerit, ſed illius verba, brevitati ſtudens, prætermitto. Sed, ut aperte loquar, non videtur S. *Chryſoſtomus* hujus præcepti ſcopum & uſum tam feliciter expedire, quin *Radulphi Flaviacenſis* dictum, opportunum habeatur; [c] *prohibentur aliàs ſacrificare, niſi ad oſtium Tabernaculi* vel templi, *ut & loci ſacri reverentia, & aliorum ſocietate, qui in ſolemnibus utilimis pietatem ſervabant, Deo potius quam idolis ſacrificare conſueſcerent.*

SECUNDO; lege eâ cultui profano obſtabat, quatenus Tabernaculum aut Templum locus erat Dei ſolius veri præſentia cohoneſtatus, adeoque omnem ſpiritibus immundis aditum prohibebat. Illi locis pleriſque aliis [agris, montibus, fluminibus] ſe præſentes exhibere, & cultum ſacrificio præſtitum intercipere ſolebant: at impoſſibile erat ut Deus & Spiritus immundus in eadem æde ſacra ſimul habitarent, & Judæi, ad Templi limina accedentes, Diaboli Numinis perſonam ſumenti cultum exhiberent. Hinc lumen diffunditur in locum illum[d] Levitici. *Ideo ſacerdoti* offerre debent *filii Iſraël hoſtias ſuas, quas occidunt in agris,* ut ſanctificentur *Domino ante oſtium Tabernaculi teſtimonii, —fundetque ſanguinem ſuper altare Domini, —— & nequaquam ultra immolabunt hoſtias ſuas* [*] *Dæmonibus, cum quibus fornicati ſunt.* Quæ ſane verba clare docent, illos [illegible] *latrones diviniſſimos* (uti Dæmones vocat[e] Tatianus) interponere ſolitos, & ſacrificio cuivis in agris oblato ſe præſentes ſiſtere, ejuſque honorem quaſi ſuffurari; nec ullum huic malo præſentius remedium fuiſſe, quam ut Iſraelitæ ante oſtium Tabernaculi (quo nullus impurus ſpiritus obrepere potuit) victimas ſuas immolarent.

TERTIO quatenus lex ea (modo ſancte ſervata) omnem cultus ethnici ſpeciem & memoriam abolebat. Erat ſcilicet in ethnicorum moribus frequentiſſimum, ut ſacra ſua in lucis, agris, excelſis, præcipue vero collibus in altum ſurgentibus, obirent. Quin & morem illum tam ſacrum habuere Gentes, quod[f] Perſæ quanquam *nec aras nec ſtatuas erigerent, in loco tamen excelſo ſacrificarent.* Hoc eo ſimilius eſt vero, quod Iſraelitis (quorum mores plerumque Gentium ritus exprimebant) toties crimini tribuatur, quod veterem illum in montibus & excelſis ſacrificandi morem affectu tam pertinaci retinerent. Huic autem cultui in *excelſis* prælito, idololatria tam arcte jungebatur, quod *excelſa* vix unquam in Scripturis bene audiant, & phraſes illæ, *edere, aſcendere, & ſacrificare ſuper montes,* ad cultum idololatricum denotandum[f] frequentius uſurpentur. Ne quid itaque maneret quod cultus idololatrici vel ſpeciem gereret, aut illius memoriam renovaret; Deus res divinas tantum *in monte ſuo ſacro* & ſe quaſi ſpectante, fieri juſſit, & ei qui legem illam tranſiliret, pœnam[g] capitalem ſtatuit.

QUARTO: lex ea, de ſacris omnibus in Tabernaculi [vel Templi] confinio peragendis, idololatriæ profligandæ inſtrumentum erat, quatenus omnem ſanguinis Dæmonibus offerendi, & cum iis communionem colendi, occaſionem & ſuſpicionem ſuſtuliſſet. Nam veteres idololatræ, ut gratiam & ſocietatem cum Dæmonibus inirent, animalis oblati ſanguinem in vaſe vel foſſula aliqua colligebant, & carnem mactatam circa foſſam ſedentes comedebant; imaginantes, ſanguinem eſſe Dæmonum cibum, & ſeipſos communi quaſi menſa cum Dæmonibus uti, & ritu illo familiaritatem & amicitiam quandam inter ipſos contrahi. Hoc e[h] Maimonidis hîc refero, qui primus Zabiorum antiquorum ceremonias, magno reip. literariæ commodo, ex obſcuris quibuſdam Arabum ſcriptis in lucem protulit. Maimonidi vero talia referenti aurem eo faciliorem commodemus, quod Lege vetitum ſit, convenire vel congregare ſe circa

a p. 489. b *Homil. in Pſal.* 95. p. 1029. c *Comment. in Levit.* lib. 15. cap. 1. p. 184. d *Levit.* 17. 5, 6, 7. e [illegible] *Orat. ad Græc.* [illegible] f [illegible] g *Levit.* 17. 4, 9. h *Mor. Nevoch.* p. 3. c. 46.

* [illegible] שעירים [illegible] [illegible] vendicabant. De ratione hujus legis vid. Spencer. lib. 3. cap. 10. [illegible]

ſan-

ſanguinem & ibi epulari. Lev. 19. 26. Non comedetis [illegible] ; ad vel apud ſanguinem. Deus itaque [illegible] ad Tabernaculum (poſtea & Templum) [illegible], & [a] ſanguinem ſuper altare effundi juſſit, ut [illegible] [b] idololatriam [illegible] e medio tolleret. [illegible] quod [illegible] quam frequenter [illegible] in loco quem Deus eligeret. [illegible] de ſanguine non comedendo, [illegible] de ſanguine [illegible] aquae in terram effundendo, occurrunt [illegible]. [illegible] legem de [illegible] ut [illegible] ſanguinem [illegible]

[illegible] aliquos, [illegible] Nempe,

(1.) Quod [illegible] & Deum [illegible] ; Lev. [illegible] Deus itaque, ut [illegible] Tabernaculum & poſtea Templum [illegible], & Deum [illegible]

(2.) Quod [illegible] ſontibus [illegible] montibus [illegible] Deus [illegible] & Deum verum [illegible] templo & altari [illegible] Hoc [illegible] Deus [illegible]

(3.) Quod templa vel altaria [illegible] Paganos [illegible] templa paganica [illegible] Deus itaque templa & altaria [illegible] Templum & altare Hieroſolymis [illegible] Deum [illegible]

Jam [illegible] legem quae ſacra omnia coram Tabernaculo vel Templo [illegible] ad idololatras [illegible] & Deum [illegible] ad legis [illegible] [illegible]

a Deut. 12. 27. b Lev. 17. [illegible]

[illegible]

[illegible] poena

SECT. I. pœnam capitali devinxiſſe. Nihil jam ſupereſt, niſi ut uni objectioni ſatisfaciam, quæ verborum meorum fidem elevare videtur. Eſt autem hujuſmodi: e variis Scripturæ locis apertiſſime conſtat, Iſraelitas legem illam haud adeo magni habuiſſe, ſed ubique locorum Deum ſacrificiis coluiſſe. Non eſt autem facile credere, populum legis illius limites tam effræna licentia tranſgredi voluiſſe, ſi Deus illius obſervationem tam ſerio poſtulaſſet, aut illius obſervatio tantum ad idololatriam extirpandam momenti habuiſſet.

Respondeo: minime diffitendum eſt, multos olim veri Dei cultores in legis illius [illegible] peccaſſe, & in excelſis aliiſque locis a Tabernaculo remotis ſacrificia frequenter obtuliſſe, ſed interim illam [illegible] temporum & intervallorum [illegible] diligenter obſervatam. [illegible] enim gentium more ſolitum eſt olim, ut quiſque ſibi ipſi loco ſacerdotis eſſet, & unuſquiſque pro libitu ſuo paſſim in agris ſacra privata faceret: ne itaque mos ille in perniciem verteret, & Iſraelitæ loci cujuſvis genio vel dæmoni ſacrificarent; Lege cautum eſt, ne quis alibi rem ſacram faceret, ſed Tabernaculi vel Templi limina peteret, & ibi victimas omnes immolaret. Adeo ut eo [illegible] lex illa collimaret, ut ſacra illa privata & tam [illegible] peracta (quæ ſacram idololatriæ portam aperuerant) e medio tollerentur. Et tamen Iſraelitæ legis illius ſcopum & intentionem tam [illegible] ſemper obſervarunt, quod neminem unquam privatæ ſortis hominem, poſtquam Deus legem illam dediſſet, ſacra illa privata peregiſſe legamus. Sed ut hanc objectionem cumulatius tollam, ea quæ [illegible] hiſce ſingulis paulo planius & uberius reſpondere lubet.

(1°) Dum Iſraelitæ in deſerto oberrarunt, legem illam de ſacris omnibus ad oſtium Tabernaculi offerendis per ſerviſſe conſtanter. Neminem enim, cum in deſerto agerent, ſacra in [illegible] feciſſe legimus. Deinde cum Deus legem illam addita capitis pœna tranſgreſſoribus irroganda ſanxiſſet, vix credi poteſt quemquam legem pœnam tam gravi ſanctam violare voluiſſe. Præterea, cum Tabernaculum ſemper præſto eſſet, & Deus Tabernaculum quodammodo præſentiæ ſuæ ſedem renunciaſſet; nemo ſacrum aliquod in agris aut excelſis offerre poterat, quin grande crimen ſine ulla apologia admiſiſſet, & nomen a Deo vero alienati ſe merito ſuſpectum reddidiſſet.

(2°) Israelitæ terram promiſſam ingreſſi, ubi quemlibet locum victimis offerendis idoneum exiſtimaſſe videntur, modo ſuſpicio & ſpecies idololatriæ abeſſent, & a ſacrificiis privatis abſtinerent. Sic opinandi cauſam præbent exempla illa plurima, locis omnibus memorata, quibus conſtat populum illum ubique locorum [illegible] tulit, victimas obtuliſſe. De iis autem exemplis paulo ſuſius agerem, niſi operam mihi ſeciſſet * Nierembergius diligentia, & hac omnem dicendi materiam mihi præripuiſſet.

(3°) Populus Iſraeliticus, ante templum extructum, ex indulgentia divina, licere videntur ſacra in excelſis obtuliſſe. Non enim Deus uſquam legitur ad crimini loco Iſraelitis obverſiſſe, quod in montibus aut excelſis hoſtias immolarent. Nempe temporis longinquitas & omnium gentium conſuetudo morem illum in excelſis immolandi penitus animis ſecerat, & Iſraelitæ, niſi quadam conſuetudinis ſpecie, abſtinere non potuerant, quin iidem & ipſi in excelſis gentium ritu ſacrificarent. Ut itaque populum durum leniter tractando melius erudiret Numen, in eorum excelſis ſua permiſit, ea tamen lege, ut ſacrificia omnia ſacerdotum tantum legitimorum miniſterio offerrentur, atque adeo omnem cultus alicujus illiciti ſpeciem a ſacris ſuis amoverent.

(4°) Postquam Templum extructum eſſet, lex illa de victimis ad oſtium Tabernaculi afferendis, quaſi poſtliminio redux, & omnes ſacra ſua ad atrium Templi ſe conferre tenebantur. Sæpius itaque, poſt templum extructum, regibus cætera piiſſimis id vitio datum legimus, quod ritum illum in excelſis immolandi e medio non ſuſtulerunt; cum ſcilicet Deus templum religionum ſedem conſtituiſſet, & legem illam de victimis omnibus eorum ſummopere afferendis ad vim & vigorem priſtinum reſtituiſſet.

* De Orig. ſacr. Scrip. l. 8. cap. 29. [illegible]

SECT.

SECT. II.

SECT. II. Prout itaque ſextum primogenitos mundarum pecudum, altari, ita & hominum primogenitos Tabernaculo, ſeparatos voluit, donec, in eo deſerto recenſitis & ſupra eog[illegible] duo millia numeratis, ᵃ Levitas, qui fere totidem reperti ſunt, Deus in illorum locum ſurrogaret, & cultui ſuo conſecraverit. Adeo, ut Deus primogenitos ſibi ad ſeipſum tranſire fecerit, primo per ſe & in perſonis propriis, deinde per [illegible] Levitas, in eorum locum & vicem a Deo ipſo ſubſtitutos. Ad hanc [illegible] hiſtoriam, Prophetæ verba reſpectum habere, probabilius habetur: quod utrumque ſenſum horum verborum ſatis exprimat, & quod hiſtoriæ illa hiſce verbis Ezechielis ad amuſſim quadret & conveniat.

שממם למען Ut obſcurum adhuc horum verborum ſenſum capiamus, monendum eſt, [illegible] vocem שמם diverſo ſignificatu gaudere, prout de re vel *perſona* uſurpatur. De re dictum, *devaſtatus fuit, deſolatus, deſertus*; non raro denotat, de *perſona* vero, quandoque [illegible], *præ admiratione obſtupuit*, aliquando [illegible] [illegible] *obſtupuit*, [illegible]. Hanc vocis ſignificationem [illegible] multis exemplis e Scriptura depromptis oſtendit [illegible] cui multorum doctorum Theologorum accedit, utrumque vero ᵇ LXX qui vocem per [illegible] [illegible] cum de perſona dicitur, interpretantur. In ea vero nostri Anglicani, & plerique alii, [illegible] שממם de vaſtitate, hoc in loco [illegible] [illegible]. In autem [illegible] [illegible] quod vox illa שמם ubi de perſonis agitur [illegible] ad vaſtitatem vel deſolationem [illegible] in Scriptura uſurpetur, & quod eo [illegible] ſenſu [illegible] hoc in loco commodum ſenſum fundat. Si vero voci huic *admirandi* ſignificationem tribuamus, omnia ſine [illegible] fluent, locus integer ſenſum fundit hiſtoriæ ſacræ convenientem, & cum iis quæ antecedunt & ſequuntur pulchre cohærebit. Cum enim Deus totam fere Hebræorum gentem, tanquam pollutam & [illegible], ab altaribus ejus arcuiſſet, & [illegible] Aaronis ſoluſque [illegible] adeſſe permiſiſſet, miratum [illegible] totum populum ſumma admiratione & ſtupore affectum eſſe non dubitandum eſt. [illegible] & gregales eum [illegible] periculo, *Aaronem & Moſen* [illegible] qui [illegible] [illegible], ſic alloquuntur: ᶜ [illegible] ſumitis, cum *tota congregatio ſancta ſit*, nec tanquam polluta & immunda, a [illegible] [illegible].

למען אשר ידעו אשר אני יהוה *Propter quod ſciverint quod ego Dominus*. Quæ verba rationem ulteriorem reddunt, cur Deus gentem Iſraeliticam quamvis dona ferentem, tanquam pollutam repudiaverit, & ſolos primogenitos in Levitarum perſonis ad ſe & ſacra ſua tranſire voluerit, nempe ut ea ratione populus ille ad Deum verum [illegible] & [illegible] [illegible]. Nam [illegible] Judæorum vulgus, tanquam profanum, a Tabernaculo [illegible] & Aaronis tantum filiis ſacrificandi poteſtatem fecit, ad [illegible] convertendum, & Dei veri cultum promovendum, apprime conducebat.

In [illegible] [illegible] [illegible] non omnibus facile præferendam cenſeo. Nam

1°. Hæc interpretatio ſenſum e verbis eliciet apertum, cohærentem, & Scripturæ ſimplicitati convenientem, cum loci hujus verſiones aut interpretationes reliquæ alias, perplexæ admodum & [illegible] videantur. Ne lectori prolixior ſim in re [illegible] [illegible], unam ſummodo [illegible] verſionem Anglicanam noſtram, [illegible]. Ea vero ſic ſe habet: *And I polluted them in their own gifts, in that they caused to paſs through* [*the fire*] *all that openeth the womb, that I might make them deſolate, to the end that they might know that I* [*am*] *the Lord*. Quis eſt qui in verbis illis, [illegible], ſenſum incertum, perplexum, vel potius nullum, non [illegible] [illegible]?

2°. Interpretatio hæc optime conſpirat cum Iſraelitarum rebus mundi[illegible] in hiſtoria ſacra memoratis. Nuſquam enim apertam facit hiſtoria ſacra, Deum primogenitos, vel omne *quod aperit uterum ſibi tranſire feciſſe*, & Iſraelitarum [illegible] tanquam profanam & immundam, ab altaris & templi miniſterio longe removiſſe. Nuſquam autem in Scriptura legimus, Iſraelitas primogenitos hoc tempore per ignem traduxiſſe, vel Deum, peccati illius gratia, gentem Iſraeliticam ad vaſtitatem aut deſolationem redegiſſe.

3°. Si interpretatio noſtra obtineat, hic verſus cum præcedente cohærebit & connexione quadam conjungetur. Nam verſu illo occurrit ſermo de *ſtatutis non bonis*, quæ veterum quorum de legibus ceremonialibus [utpote honeſtate aliqua naturæ deſtitu-

ᵃ Num. 3. 16. 17. 18. ᵇ [illegible] שמם ᶜ [illegible] שמם
ᵈ Num. 16. 3.

cis, & tantum ad effrænem populi licentiam coercendam data) interpretatur. Cum itaque legum earum mentio incidiſſet, conſulto & cohærenter additum eſt, *& pollui eos in muneribus ſuis, cum tranſire fecerint omnem primogenitum*, &c. Lex enim de promiſcua plebe a victimis offerendis cohibenda, & primogenitis, aut [eorum loco] Levitis, Deo conſecrandis data, inter *ſtatuta* illa *non bona*, Judaicæ licentiæ remedia ſimul & monumenta, non immerito recenſeatur. SECT. II.

(4*.) Huic interpretationi ſermonis prophetici ſeries & ordo non parum firmitatis addit. Poſtquam enim Deus per prophetam perverſos veterum Hebræorum mores, & eorum in retinendis Ægypti ritibus & idolis pertinaciam, fuſe memoraſſet; tandem, *dedi*, inquit, *eis ſtatuta non bona, & pollui eos*, &c. hoc eſt, "leges illas rituales tuli, "ut per eas, tanquam valla & ſepimenta quædam, populum in gentium mores bruto "impetu ruiturum, intra aliquos officii limites continerem. Et, ſi animos ad legum Moſaicarum in Pentateucho traditarum ordinem & ſeriem advertamus, facile percipiamus, Deum tum primum leges pleraſque ceremoniales Iſraelitis impoſuiſſe, & eos *cum muneribus ſuis* (eo quo dixi ſenſu, *polluiſſe*, cum cultu vitulino animi in Ægypti mores Deoſque projectiſſimi documentum nimis apertum edidiſſent. Haud inficias iverim, Moſem paulo antea tabernaculi formam in monte vidiſſe, & mandatum de jugi ſacrificio, & Aarone cum filiis ejus in ſacerdotium inaugurandis, accepiſſe. Hæc tamen omnia antiquæ & nullo legum vinculo reſtrictæ ſacrificandi libertati non multum præjudicabant. At Moſe paulo diutius in monte commorante, populus cultu vitulino ſe contaminavit: & tum demum leges de feſtis, ſacrificiis voluntariis & neceſſariis, ciborum diſcretione, pollutionibus, purificationibus, aliiſque ceremoniis datas legimus: & tum primum legem ſupplicio capitali ſancitam [a] legimus, ne quis præter Aaronem & filios ſuos ad altare accederet, aut præter Levitas tabernaculi rebus manum admoveret.

(5*.) Huic interpretationi non parum favent Græci ſic verba transferentes, Καὶ μιανῶ αὐτοὺς ἐν τοῖς [1] δόμασιν αὐτῶν, ἐν τῷ διαπορεύεσθαί με πᾶν διανοῖγον μήτραν, ὅπως ἀφανίσω αὐτούς. *Et pollui eos in* [b] *muneribus ſuis, cum pertranſirem* vel *præterirem ipſe omne adaperiens uterum*, vel omnem primogenitum, *ut eos* [c] *obſcuros redderem* aut *ignobiles*. E quibus apparet, LXX ſic locum intellexiſſe, quaſi Deus hic non tam de primogenitis ſibi aſſumendis, quam iis prætereundis, & Levitis eorum loco conſecrandis, loqueretur. At ſive hoc, ſive illo ſenſu, verba capiantur, ego certe in magno non ponam diſcrimine: nam apertum eſt, Deum primogenitos tandem præteriiſſe, & eorum loco Levitas ad ſacratiora quædam miniſteria recepiſſe: ſed quicquid ſit, extra dubium eſt, LXX vocem illam העביר de liberorum traductione per ignem, cum interpretum vulgo, nullatenus intellexiſſe.

In hoc textu explicando paulo diligentior fui, non tantum quod locus ille ſic prohet Deum, idololatriæ cohibendæ cauſa, non niſi certas perſonas ad miniſteria ſacerdotalia admiſiſſe, ſed quod multorum ingenium & induſtriam haud adeo feliciter exercuerit. Ne vero ſententia mea loco tantum obſcuro niti videatur, nonnulla jam, quæ ſola ratio ſuggerit, argumenta in medium feram, quibus paulo luculentius appareat, Deum, idololatriæ eliminandæ cauſa, ſacrificandi poteſtatem ad familiam Leviticam & Aaronicam reſtrinxiſſe. Et tribus argumentis.

Horum primum hujuſmodi eſt: ſub vet. Teſtamento modis omnibus cautum eſt, ne quis, niſi e ſemine Aaronico, munere ſacerdotali fungeretur. Hoc enim Deus non ſimpliciter vetuit, ſed capitis pœnam indixit ei, qui, licet alienus eſſet a genere Aaronico, ſacrificandi poteſtatem arrogaret. Et, quo majorem legi huic auctoritatem conciliaret, eam [d] ſæpe repetitam dedit, & in primos legis illius tranſgreſſores exemplum ſtatuit horrendum adeo, quod ejus ſimile in rerum Hebraicarum monumentis nullibi reperiatur. Cum enim multa convitia a *Core* & ſceleris ſui ſociis in Moſem jactarentur, [e] ὅτι τὴν τιμὴν [illegible] ἀδελφῷ [illegible], quaſi *præter morem & æquum, ſacerdotium in Aaronem fratrem contuliſſet*; terra dehiſcens ſeditioſos, cum familiis & facultatibus eorum, abſorpſit vivos: ignis etiam a Domino prodiit, & ducentos illos & quinquaginta familiarum principes, qui *Core* factionem ſequebantur, ita abſumpſit, [f] ὡς μηδὲ τὰ σώματα [illegible], *ut ne cadaverum quidem reliquiæ*

a Num. 1. 51. & 3. 10. b Hoc verbo, quod διαπορεύεσθαι, ut in loco, [illegible] pro [illegible]. c V. Mat. 6. 16. d Num. 1. 51. & 3. 10. & 18. 21. e Joſeph. Antiq. Jud. l. 4. c. 2. p. 137. 20. f Id. pag. 143.

1 δόμασιν, quod vel Alexandr. — [illegible], Aldinæ, & Edit. [illegible]

 [illegible]

Sect. II. comparaverat. Cum enim *Uzzias*, auctoritati ſuæ regiæ confiſus, ſeſe ingereret ſacerdotum muneri; [a] lepra ſtatim percuſſus, majoris erga functionem ſacram reverentiæ documentum extitit. Quid autem Deus, tot legibus mortem minantibus, & ſuppliciis ſine exemplo gravibus, ſacerdotium ſoli *Aaroni* & illius familiæ vindicavit, niſi quod ad legem cultumque ſuum inviolatum conſervandum plurimum intereſſet, ut ſacrificandi poteſtas non toti genti ſed uni familiæ, nec populi ſuffragio ſed naſcendi ſorte, conferretur? Neutiquam enim probabile eſt, Deum pœnas [illegible] adeo in *Core* & partium ſuarum fautores infligere voluiſſe, ſi (quod recepta fert opinio) eo ſolo peccaſſent, quod ambitioſi fuiſſent, & Moſi & Aaroni ſe non adeo morigeros præbuiſſent.

Secundo Deus inſigni miraculo ſacerdotium ſoli Aaronis familiæ ratum firmumque fecit. Quamvis enim prodigio ſupra memorato ſatis conſtaret, non ambitu vel *Moſis* gratia, ſed calculo divino, ſacerdotium ad *Aaronem* perveniſſe, nonnulli tamen [illegible] occurrit (ſi Joſepho ſic habenda fides) tam pertinaciter in [illegible] contradicendi ſtudio perſtiterunt, ut res [illegible] abeſſet a nova ſeditione. Deus itaque miraculo [b] virgæ ſolius *Aaronis* germina & amygdala projicientis, hominum plane [illegible], & ſacerdotium in familia Aaronica, nemine poſtea vel muſſare audente, confirmavit. Quod autem ſacerdotium in Aaronis familia ſtabiliendo tot miracula impenderet Deus, niſi quod ſermo illo ſumma religionis in eo præcipue cardine verteretur, & ad idololatriam lata porta pateret, ſi (quod olim vetitum factum eſt) cuivis e vulgo ſacra facere [illegible]?

Tertio nulla ſatis firma [illegible] reddi poteſt, cur Deus, ſub *Moſis* primum tempore, ſacerdotium familiæ Aaronicæ proprium faceret, niſi ut idololatriæ morbo paſſim graſſanti remedium adhiberet. Ut hujus argumenti vires diſtincte percipiamus, ratio poſtulat ut functionis ſacerdotalis originem (quantum licet) indagemus, & nonnulla de illius exercitio ſeculis ante Moſen elapſis [illegible]. Quæ itaque nobis veritati propinquiora videntur, paucis hiſce *theſibus* complectemur.

(1°) Veriſimile eſt, quemvis [illegible] hominem, ante Moſis tempora, ſacrificia privata libere obtuliſſe, & ſacerdotis officium [illegible] & nomine ſuo [illegible]. Conſtat enim Abelem & Cainum, cum in Adami familia privati agerent, munera ſua ad Dominum adduxiſſe, *Gen.* 4. [illegible]. Ubi LXX hoc verbo [illegible] tranſtulerunt: [illegible], *& Abel obtulit etiam ipſe* [i. e. ſua in perſona] *ex etiam primogenitis*. Iſaac etiam (inter privatos patre adhuc ſuperſtite, [illegible]) poſt renovatam promiſſionem de ſemine benedicto, altare ſtruxiſſe dicitur, *Gen.* 26. 24. Jacobus etiam privatus, Jordanem cum baculo ſuo tranſiturus, [c] olei libamen in lapidem effundens, partes egit ſacerdotis. Et morem illum ad uſque Moſis tempora viguiſſe, e [d] Legis verbis ſacra omnia privata prohibentibus, haud obſcure colligimus. Hæc opinio etiam probabilior confirmatur, quod ſacrificiorum oblatio, [illegible] precandi, gratias agendi, veniam deprecandi, & (ut [illegible] loquar) pene unica Deum colendi ratio, ſeculis illis antiquioribus haberetur: ne itaque homines vitam religionis vacuam agerent, par eſt [illegible], Deum olim non minus ſacrificandi, quam hodie precandi & gratias agendi licentiam privatis cuique conceſſiſſe. Hinc accidit, quod *Core* & [illegible] ejus [illegible] Moſen & Aaronem in odium apud plebem traxerint, quod exercitium ſacerdotii ſoli Aaroni [illegible], reſervatum eſſet; hinc enim opinandi locus, [illegible] familiam, ſed quemlibet privatæ ſortis hominem, ſacrificium [illegible]. Mos hujus antiquiſſimi veſtigium in paſchatis celebratione perſtitit [illegible]. [e] Philo recte, [illegible] *[illegible]*. &c. i. e. *Non homines e vulgo victimas adducunt ad altare, ut mactent* [illegible], *ſed jubente Lege* [illegible] *ſacrificat*, aut ſacerdotii munere fungitur, *dum pro ſe quiſque hoſtiam ſuam & adducit & mactat*.

(2°) Sacrificia domeſtica, & familiæ alicujus nomine oblata, ordinarie per patres earum familiarum offerebantur. Omnes enim familiæ alicujus principes, [f] Noachus, Abrahamus, Iſaacus, Jobus, aliique [illegible] uxorem liberoſque haberent & familiam alerent, ſacrificandi munere obiiſſe perhibentur. [illegible] ſacerdotio nondum conſtituto, [illegible] pietas & auctoritas poſtularunt, ut patres familiarum totis familiis ad pietatem exemplo ſuo præirent, tanquam communes perſonæ totius familiæ cauſam apud

a 2 *Par.* 26. 18, 19, 20. b *Num.* 17. 8. c *Gen.* 28. 18. d *Levit.* 17. 3, 4, 5. e Lib. 3. de Vit. Moſ. p. 685. f Gen. 8. 20. Gen. 12. 7, 8. Gen. 35. 3, 7. Job 1. 5. & 42. 8.

Deum

Deum agerent, & religioſis officiis benedictionem divinam in omnes neceſſitudine ſibi conjunctos impetrarent. Neque vero loci paterni pietas ſolummodo, ſed & officii præſtandi dignitas poſtulavit, ut perſona cæteris auctoritate & prudentia ſuperior, ſacroſancto victimas offerendi munere fungeretur. Sect. II.

(3°) Familia ſacerdotali nondum conſtituta, probabile eſt, ſacerdotes publicos (quales erant Melchiſedecus, Jethro, Potipher, aliique) vel oraculo extraordinario, vel educatione ſacerdotali, vel electione populari, vel denique loci alicujus publici jure, ſacerdotii obeundi facultatem obtinuiſſe. Non erat enim e dignitate ſacerdotii, ut quilibet privatus & imperitus homuncio ſacerdotis publici titulum ſibi ſumeret, & ſacrificia, regionis aut civitatis totius nomine, offerendi poteſtatem pro libitu ſuo arrogaret. Atque, quod *Corah* apud [a] Joſephum acerbe & contumelioſe in Moſem invehatur, *[illegible], quod abſque populi ſuffragiis, pro ſua tantum libidine & imperio, ſacerdotium Aaroni tribuiſſet.* Non eſt autem credibile, *Coren* id Moſi criminis loco objicere voluiſſe, niſi quod ſeculis antiquioribus ſacerdotes publici muneri tam ſolenni populi ſuffragiis non raro præficerentur.

(4°) Ante Legem datam, non magis dignitas ſacerdotalis, quam regia vel prophetica, ad certam aliquam familiam reſtringebatur. Cum primum aureum vitulum oblato ſacro coluiſſent Iſraelitæ, Deus jus ſacrificandi penes unam familiam eſſe voluit, & abdicatis aliarum tribuum primogenitis, ſacerdotiiſque omnibus privatis, ſacerdotii ordinem, quem Apoſtolus [b] Λευιτικὴν ἱερωσύνην vocat, ſtabilivit; nec ullis ſacrificandi poteſtas data eſt, niſi Aaroni ſanguinis propinquitate jungerentur. Inde occaſio data [c] τῇ ἀντιλογίᾳ τοῦ Κορέ, qui antiquam ſacrificandi libertatem toti cœtui ablatam moleſte ferebat, & honorem ſacerdotalem in ſolam Aaronis familiam collatum lividis oculis intuebatur.

Hæc omnia, de ſacrificandi jure ritæque inter Patriarchas obtinente, veritati propiora videantur, quod ſacris ethnicorum moribus conveniant, qui e ſeculis hiſce vetuſtiſſimis ritus ſuos, errore licet miſere depravatos, hauſiſſe putentur. Nam e [d] Seldeni noſtri verbis edocemur, *apud paganos priſcos, ſacerdotia publica fuiſſe & patrimonialia, gentilitia item & familiaria,—collegia item ſacerdotum & patrum ſacrorum, & ſororum ſacrorum,* &c. *Cum autem rite ſacrificare, miniſtrare, immolare, adolere, & quæ reliqua erant ſacerdotis familiaris munera, cuivis e vulgo ſive privato ſeparatim fas eſſet præſtare,* &c.

[illegible] gentibus antiquioribus ſacrificandi munus legibus pene omnibus liberum fuiſſe, & Deum tum primum ſacerdotii obeundi facultatem ad ſolum ſacerdotem & familiam ſuam reſtrinxiſſe, cum Iſraelitæ animi gentium moribus & idolis addictiſſimi certis aperta dediſſent argumenta. Ideoque non abſurdum eſt opinari, Deum eodem conſilio ſacerdotium Aaronicum, quo & totam legem Moſaicam, inſtituiſſe, nempe ut populo, ſuas in ethnicorum licentiam ruituro, compedes injiceret, & omnem cultus idololatrici ſpeciem & occaſionem tolleret. Quis enim rationem facti ſolidam aſſignare poteſt, cur Deus, ſtatim ab exitu ex Ægypto, veterem ſacrificandi licentiam cohiberet, niſi quod Iſraelitæ a ritibus avitis nimis receſſiſſent, & eorum novi mores (ut fit) novis legibus condendis anſam præbuiſſent? Sed ſatis diu jam hoc ſaxum volviſſe videar.

Argumentis ſatis apertis oſtendiſſe videar, Deum muneris ſacerdotalis exercitium intra anguſtos familiæ Leviticæ limites coarctaſſe, ut idololatriæ ſe paſſim diffundentis curſum impediret. Proximum eſt, ut paucis expediam, quibus rationibus functionis ſacerdotalis ad familiam Leviticam reſtrictio ad idololatriam abolendam inſerviebat.

Quomodo reſtrictio ſacerdotii pertinuit ad idololatriam cohibendam.

Primo itaque, ſacrificandi poteſtas uni tantum familiæ conceſſa hunc uſum præbuit, quod eos impedivit, ne quis eſſet opportunus ſacra aliqua privata & ſuſpecta faciendi locus. Cum enim Deus legem de ſacris omnibus ſacerdotis alicujus Aaronici miniſterio peragendis ediderit, & paucorum annorum uſus novam auctoritatem legi illi conciliaſſet, vix quiſpiam aut potuit aut voluit victimas in agris, aut montium domuumque ſummitatibus, in idoli vel dæmonis alicujus honorem immolare. Nam ipſe procul dubio conſecrationis ſuæ ſenſus & religio cohiberet, ne quis ſacerdos ex Aaronis ſemine ſacrificia ſuperſtitionem olentia, præſentia, multo minus miniſterio

a Antiq. Judaic. l. 4. c. 2. p. 137. [illegible] b Heb. 7. 11. c Ep. Judæ ver. 11. d De Synedr. l. 1. c. 10. p. 445.

SECT. II. ſuo, cohoneſtaret. Deinde, ſacerdotes a Deo peculiariter inſtituti, ſacris oblatis præſentes, omnem ab iis idololatriæ ſpeciem & ſuſpicionem amoverunt. Cum enim Iſraelitæ in excelſis (locis infamibus) immolarunt, ipſa ſacerdotum præſentia in cauſa fuit ne in id [illegible] ſuſpicionem venirent: [illegible] infamia ſuſpectos reddere [illegible], miniſtrorum illorum explorata pietas & natalium ſanctitas a [illegible] ejus [illegible] ſuſpicione liberavit.

SECUNDO: quatenus reſtrictio illa veterum Iſraelitarum idololatriam ad animum ſubinde revocaret, iiſque poſthetionem quandam inde [illegible] tacite [illegible]. Huic aſſertioni fidem & lucem aſſerunt modo citata [a] Prophetæ verba: *quod judicia mea non fecerunt, & ſtatuta mea abjecerunt,* [illegible] *oculi eorum* [illegible] *ſtatuta non bona, & judicia per quæ non viverent,* [illegible] *pollui* [illegible] *in muneribus ſuis, cum traducere facerent* [illegible] *omne quod aperit vulvam,* vel [illegible] primogenitum, [illegible] *ut illos* [illegible], *& cognoſcerent me eſſe Dominum.* E quibus [illegible] verbis hæc duo [illegible] colligenda ſunt: (1°.) Deum tum primum Iſraelitis *ſtatuta non bona* [illegible] tradidiſſe, [illegible] & [illegible] ab [illegible], cum [illegible] Ægyptum olentibus, [illegible] eorum ad *patrum* [illegible] (2°.) Deum [illegible] idololatria [illegible] & remedium [illegible], id eſt [illegible] ſacerdotum [illegible] pro [illegible] habuiſſe. Deum ea de cauſa populum tanquam pollutum [illegible]. Poſtquam enim Deus populi mores & naturam [illegible] *leges non bonas* [illegible], & [illegible] *muneribus ſuis pollui* [illegible] quid autem niſi quod [illegible] idololatriæ [illegible] & [illegible] Deus [b]. [illegible] Iſraelitæ [illegible] quibus ipſi conſtringebantur [illegible] eorum [illegible] eandem [illegible]. [illegible] tanquam [illegible] & [illegible] eſſent miniſterio, [illegible] a tabernaculo procul [illegible] & [illegible] niſi [illegible] ſacerdotum manu [illegible] pro [illegible] ſuper [illegible] idololatriæ malum [illegible] perſpexerint, & [illegible] ſuæ [illegible] perhorreſcerent [illegible]. Huc [illegible] ingerenda [c] [illegible] modo laudati verba: *Et* [illegible] *in muneribus ſuis cum* [illegible] *omnem primogenitum, ut eos* [illegible] *& ut ſcirent me eſſe Dominum.* [illegible] cum legibus [illegible], Iſraelitis a tabernaculo & altari procul abigendis, & [illegible] miniſterio peragendis, [illegible], eorum aliqui [illegible] quodam tangebantur, [illegible] idololatriæ [illegible] tanquam ſpeculo ad contemplandam idololatriæ turpitudinem [illegible] ab idolis [illegible].

TERTIO: [illegible] ſacrificiorum [illegible] divinæ [illegible] erat in familiam Leviticam, quæ, [illegible] ceteris Iſraelitarum familiis, [illegible] contra idololatriam [illegible] perihi[illegible] præbuiſſet [illegible] Levi a [illegible] & intactos ſe conſervarunt. Levitæ [illegible] cultus divini [illegible] [d] Moſis [illegible] de idololatria [illegible] & [illegible] tum [illegible] exſtarent. [illegible] pro [illegible] Zimri occidit, cum [illegible] & [illegible] Moſis [illegible] & [illegible] ſuperſtitionibus [illegible] Levitæ [illegible] a Deo partibus defecerunt. Hanc itaque tribum [illegible] inſignibus adeo [illegible] habuit [illegible] ſacerdotii & [illegible] cohoneſtaret. Deum ea de cauſa ſacerdotium familiæ Leviticæ tribuiſſe, [illegible] [e] *Philo* [illegible] de [illegible] loquens, ait, *quæ* [illegible] *in omnibus* [illegible] *ſolam* [illegible] *& fortitudinis præmium* [illegible] *tempore* [illegible] *vituli* [illegible] *popularium ad Ægyptiacum deliriam* [illegible]. Hanc e Scripturis hauſit *Philo,* quæ [f] [illegible] tribum Le-

a Ezek. 20. 24, 25, 26. b [illegible] c Ibid. 20. 26. d Lib. 3. de Monarch. [illegible] e [illegible] 32. 28. 29. [illegible] 25. [illegible]

viticam

viticam principem apud Deum gratiæ locum tenuiſſe, eumque tabernaculi miniſterium, ſacerdotium, & pontificatus honorem, inter Levitas; in perpetuum zeli & pietatis ſuæ teſtimonium, diſtribuiſſe. Nihil autem vim majorem ad Iſraelitas a gentium moribus avertendos habere potuit, quam quod ſemper ante oculos habuerint tribum illam tantis honoribus auctam, eo quod a gentium moribus & idolis ſe purum & immunem conſervaſſet, & zeli in Deum cultumque ſuum ſpecimen egregium non ſemel edidiſſet. Sect. II.

Unum jam ſupereſt, nempe ut argumentis contra hanc vel illam ſermonis mei partem militantibus occurram. Duæ Objectiones diluuntur

Horum primum hujuſmodi eſt: ſermo ſcilicet factus fundamento male firmo niti videtur, nempe quod priuſquam Deus Aaronem & filios ſuos ad ſacerdotii honorem ſeparaſſet, ſacerdotium quaſi primo occupanti cederet, & quilibet ſibi ipſi ſacerdos eſſet, ſaltem in ſacris pro ſe uno factis: cum tamen Judæi & Chriſtiani plerique ſacerdotium ante Moſis tempora penes primogenitos fuiſſe, iiſque ſacrorum curam incubuiſſe, ſtatuant. Opinionem illam dignitatem nempe ſacerdotalem primogenituræ privilegium fuiſſe, in Judæorum animos alte deſcendiſſe, pateat, e plurimis illis, quæ [a] Cl. Seldenus congeſſit, Rabbinorum teſtimoniis. E Chriſtianis, in eandem ſententiam concedunt, [b] *Grotius*, [c] *Seldenus*, [d] *Bochartus*, (illi reip. literariæ triumviri) ut alios jam taceam non facile numerandos. In hujus autem opinionis ſubſidium, illius patroni [e] *veſtimenta* illa *deſiderabilia* proferre ſolent, quæ *Eſau* primogenitus, tanquam muneris ſui ſacerdotalis inſignia, geſſiſſe creditur. Ita Judæos antiquitus exiſtimaſſe, S. Hieronymum teſtantem audiamus: [f] *in hoc loco* [nempe *Gen.* 27. 15] *tradunt Hebræi, primogenitos functos officio ſacerdotum, & habuiſſe veſtimentum ſacerdotale; quo induti, Deo victimas offerebant, antequam Aaron in ſacerdotium eligeretur.* Addunt inſuper, quod Eſau, non *ineptus* ſed [*βέβηλος*] *prophanus*, ab [g] Apoſtolo nuncupetur, qui ἀντὶ βρώσεως μιᾶς, *propter eſcam unam* [h] jus primogenituræ vendidit, & facto illo ſanctum illud Deo miniſtrandi privilegium ſe pro vili habere ſatis indicavit. Deinde, & illud afferunt, quod Levitæ, ad quos ſpectabat ſacrorum cura, Deo dati eſſent pro primogenitis, & eorum in locum ſurrogati: adeo ut quales erant Levitæ primogenitorum loco ſubſtituti, tales eſſent primogeniti, quamdiu loco jureque ſuo gaudere licuit. Hinc etiam argumentum ſumi ſolet, quod Hebræorum primogeniti Deo *ſacri* fuerint, & homines illi quos Deus præcipuo quodam jure [i] *ſuos* appellaverit. Illi vero quos Deus *ſuos* & ſibi *ſacros* vocat, Deo miniſtraſſe & ſacerdotium obiiſſe non temere cenſeantur. Quibus omnibus adjungi ſolet quod Jacob *Reubeni*, filio ſuo natu maximo, titulum illud [k] *excellens dignitate* tribuat; cujus, inquiunt, ratio vix ulla reddi poteſt, niſi quod ſacerdotium jure *optimo* ad Reubenem pertineret. Ut his omnibus major addatur fides, Targum Hieroſolymitanum, Onkeloſum, Jonathanem, & alios e ſynagoga magiſtellos, laudare ſolent.

At e locis illis nihil ſatis nervum ad hanc ſententiam ſolide fundandam deduci poteſt. Nam *veſtimenta illa ſpecioſa*, non quatenus familiæ ſacerdoti, ſed quatenus familiæ ipſi & hæredi (e ſpeciali quidem, ſed debito parentum affectu) Eſavo primogenito concedebantur. Nec Eſavus *profani* ſtigmate inuritur, quod ſacerdotium, ſed quod Dei benedictionem, patris ſui miniſterio in primogenitum præcipue conferendam, nihili æſtimaverit. Addi poteſt, quod in verbis illis Apoſtoli, *profani* nota non tam *Eſavo* quam Chriſtiano, voluptatis alicujus mundanæ cauſa ad gentiliſmum deficienti, inuri videatur. Aſſertionis hujuſce rationem infra dabimus, cum res ipſa feret. Nihilo firmius eſt, quod de Levitis in primogenitorum locum ſuffectis additur: nihil enim notius eſt quam quod Levitæ non ſacerdotes eſſent, ſed ſacerdotum adminiſtri; nec munere illo inferiori, niſi ſacris quibuſdam ritibus initiati fungerentur. Non magis valet, quod Hebræorum primogeniti Deo ſacri fuerint, eoſque Deus *ſuos* dixerit; hoc enim inde factum eſt, quod Deus in *Ægypto*, Hebræorum primogenitos e communi clade eximens, ſibi jus novum in eos acquiſiverit, non ut Deo ſacerdotum loco miniſtrarent, ſed ut quinque [l] ſiclis ſacerdoti datis redimendi eſſent. Nec rem in dubio poſitam concludit titulus ille *Reubeni* datus: nam Reuben *dignitate præcellere* dicitur, non quod natalium jure dignitate ſacerdotali frui deberet, ſed quod fratribus ſuis natu prior eſſet, & in ſpem poteſtatis & hæreditatis amplioris naſceretur.

a Lib. *de ſucceſſ. in bon. defuncti*, c. 5. & lib. 1. *de ſucceſſ. in Pontificat.* c. 1. b *Annot.* ad *Exod.* 2. 16. c Lib. 1. *de ſucceſſ. in Pontif.* p. 110. d *De Animal. ſac.* P. 1. col. 575. e *Gen.* 27. 15. f *Tradit. Hebraic. in Gen.* T. 3. col. 231. g *Hebr.* 12. 16. h *Tradunt Hebræi, quod uſque ad ſacerdotium Aaron, omnes primogeniti, ex ſtirpe Noe fuerint ſacerdotes, & Deo victimas immolarint, & hæc eſſe primogenita quæ Eſau vendidit.* S. Hieron. Ep. ad Evangelum T. 2. col. 573. i *Num.* 8. 17. k *Gen.* 49. 3. l *Num.* 18. 16.

Sect. II.

Cum itaque ſacra monumenta nihil de primogenitorum ſacerdotio ante Moſem referant, non eſt cordati hominis Judæorum dictatis hac in re fidem nimis pronam adhibere; præſertim cum hiſtoria ſacra ſententiæ contrariæ magis favere videatur. Nam [a] *Abel* natu minor, æque ac Cainus primogenitus, ſacra, eaque Deo grata, feciſſe dicitur. *Jacobum* etiam, ſecundo genitum, rem ſacram feciſſe, & donum Deo pergratum obtuliſſe, legimus. Ne multis immorer, quantum e Scripturis intelligere datum eſt, filii natu minores ſingularem gratiam apud Deum iniiſſe, & beneficia majora reportaſſe, videantur. Hinc anſa data [b] *Theodoriti* obſervationi, [illegible], &c. *Animadvertendum eſt autem, paſſim primogenitis præferri natu poſteriores; etenim Caino præpoſitus eſt Abel, & Japheto* antepoſitus eſt *Sem, cum eſſet poſterior, & Iſmaeli* prælatus eſt *Iſaac, & Eſavo* prælatus eſt *Jacob, & Joſeph* antepoſitus eſt *Rubeni & Judæ, & Ephraim Manaſſi*, &c. His addo, quod Moſes, altari extructo, miſiſſe fertur [c] *juvenes*, de *filiis Iſrael* indiſcriminatim ſumptos, qui *holocauſta offerrent & pacifica Domino ſacrificarent*. Ubi quidem pro *Juvenibus*, Onkelos, Jonathan, Saadias Arabs, & Tawuſius Perſa, *primogenitos* poſuere. Sed temere dicitur quod nuſquam legitur. Si quid in ejuſmodi antiquitate conjectandа conjecturæ concedendum ſit, dicerim [d] *Juvenes illos e filiis Iſraelis*, nullo delectu habito, deſumptos fuiſſe, ut pro ea vice ſacrificandi munere fungerentur. Nam ſeculis antiquioribus ita comparatum fuiſſe credo, ut homines media juventute florentes (utpote corporis robore & pulchritudine præcellentes) ad divinum & laborioſum ſacrificandi munus eligerentur. Hoc in *Jaſonis* ſacrificio religioſe obſervatum notat *Apollonius Rhodius*: poſtquam enim dixiſſet *Jaſonem* duobus bobus Apollinem propitiare ſtatuiſſe, [e] addit,

[illegible]
[illegible]

——— *Quos boves duxerunt*
Ad aram juvenes ſociorum, ———

Quæ verba ſic illuſtrat Scholiaſtes: [illegible]. Hinc hæc *Virgilii* verba, *Tum lecti Juvenes certatim, araque ſacerdos viſcera toſta ferunt taurorum. Æn. 8. v. 179.* Veriſimile eſt itaque Moſem, ſacerdotio Aaronico nondum conſtituto, hunc ſeculi morem obſervaſſe, & ſelectiores juvenes tantum ejus cauſa ad officii ſacerdotalis exercitium evocaſſe. Manſit autem diu poſtea (quod obiter noto) moris illius antiquiſſimi veſtigium, in eo, quod nemini [f] licuit altari miniſtrare poſt annum quinquageſimum, cum nempe flos ætatis emarcuiſſet.

Secundo: hoc etiam argumento ſententiæ noſtræ fides labefactari poſſe videtur. Aaron nullum unquam zeli ſingularis exemplum adverſus cultum idolorum edidiſſe legitur. Imo vero tantum abfuit ut ille præter cæteros ab idolis abhorreret, quod Iſraelitis in vituli cultum præcipiti rabie ruituris, facile cederet, & eorum deſideriis ſtatim indulgeret. Ideoque fidei repugnat, Deum idololatriæ præcavendæ gratia, ſolum *Aaronem* & familiam ejus honore ſacerdotii dignatum fuiſſe.

Fatendum eſt quidem, Aaronem hac in re timori ſuo & importuno vulgi deſiderio nimis indulſiſſe. Si tamen Aaronis affectum & ingenium e variis pietatis ſuæ indiciis in Scriptura memoratis æſtimemus, par erit ut eum ſingulari in Deum zelo flagraſſe, & animo ab idolis quam maxime alieno fuiſſe, cenſeamus, adeoque Deum hac de cauſa Aaroni tantum & illius familiæ Pontificatus honorem, & honorificam ſacrificandi licentiam concrediddiſſe. Mecum hac ſuffragatur [g] *Joſephus*, qui dicit Deum *Moſi præcepiſſe, ut ſacerdotium Aaroni fratri ſuo daret*, [illegible] *utpote ea virtute prædito, ut merito, præ cæteris ejus habenda ratio videretur.*

a Gen. 4. 3. 4. b Quæſt. in Geneſ. 109. c Exod. 24. 5. d [illegible] LXX. in loc. e Argonaut. lib. 1. verſ. 407. f Num. 8. 25. g Antiq. Judaic. l. 3. c. 8. p. 116.

SECT.

SECT. III.

Sect. III.

De temporibus quibus adſtricta ſunt Hebræorum ſacra.

ERANT Judæis non tantum loci & perſonæ, ſed & tempora quædam ſacris uſibus peculiariter deſtinata. Ea vero omnia ad ſiſtendum idololatriæ curſum vim magnam habuiſſe, vel inde cognoſcatur, quod veteres idololatræ toto niſu id egerint, ut Judæos ab eorum obſervatione cohiberent. De profano illo, *Danielis* 7. memorato, prædictum legimus, *quod putabit ſe poſſe mutare tempora*, h. e. explicante [a] Grotio, *ſperabit ſe in perpetuum abolere poſſe ſabbata, paſchata, pentecoſtas,* [illegible], *dies propitiationis, novilunia*. Hanc prophetiam in Antiocho complementum habuiſſe, teſtatur hiſtoria [b] Machabaica, qua Rex ille præcepiſſe dicitur, *ut profanarent ſabbata & dies feſtos*. Quum autem tempora illa ſacratiora varii generis eſſent, nec una eademque ratione fini quem dixi promovendo deſervirent, ut ſermo noſter diſtinctus evadat & capitis ſacri s, quæ de temporibus illis ſolennibus dicturi ſumus, in quatuor haſce *Theſes* compingemus.

De temporibus ſacris 4. theſes. (margin)

PRIMA ſit hæc, *tempora ſacra a lunæ motu pendentia, ad idololatriam abolendam plurimum valuere*. Pleræque Judæorum ſolennitates, novilunia ſcilicet, paſcha, feſtum tabernaculorum, & novi anni initia, a lunæ motu pependerunt. Nam Judæi novilunia ſua, & anni redeuntis initia, luna naſcente celebrarunt; paſcha vero & feſtum tabernaculorum 14° & 15° menſis die, cum nempe luna pleno orbe effulgeret. Huc forſan ſpectat Pſalmiſtæ illud, [c] *fecit lunam* למועדים *ad* [illegible], *vel ſtatas ſolennitates*. Hujuſmodi vero ſtatæ ſolennitates idololatriæ paſſim graſſanti viam obſtruebant, quatenus otheris ſacris deſtinatæ eſſent, & Iſraelitas occupatos detinerent, quo minus Gentilium ſacris & feſtis, in novilunio vel plenilunio plurimum celebratis, intereſſe vellent aut poſſent. Veteres idololatras novilunia ſua religioſa ſolennitate plurimum excepiſſe, multis argumentis evinci poſſet, niſi quod hac de re alibi ſe dabit magis opportunus dicendi locus. Nec eorum plenilunia religione ſua caruiſſe, conjicere licet e Beroſi Chaldæi teſtimonio quod a temporis injuria ſervavit [d] Athenæus: [illegible], ſic ille, [illegible] [τῷ] [illegible] h. e. *Beroſus in primo Babyloniacorum refert, decimo ſexto die menſis Loi feſtum* [1] Sacean *dictum Babylone dies quinque celebrari*. [e] Meurſius etiam de Theſmophoriis (feſtis in Cereris honorem inſtitutis) agens, e collatis veterum teſtimoniis colligit, *initium ſacrorum celebrandorum in decimum quartum menſis* Pyanepſionis, *finem in decimum octavum incidiſſe*. Cum itaque Deus menſis & anni cujuſvis initium ſacrum eſſe, & feſta ſua celebriora ſub menſem medium obſervari juſſerit, obſtaculum objecit idololatriæ: nam hac ratione Judæorum animos officiis religioſis in ipſius honorem præſtandis diſtrictos tenuit, eoſque a curandis ethnicorum ſacris feſtiſve, in lunæ forſan honorem ſub ea tempora celebrari ſolitis, avocavit.

Prima. (margin)

SECUNDO. *ſabbata Judæorum omnia* vel *tempora ſolennia numero ſeptenario definita, ad idololatriam extirpandam erant apprime accommodata*. Nempe, ſabbatum dierum, vel ſeptimus quiſque dies otio ſacro dedicandus: ſabbatum ſeptimanarum, aut feſtum pentecoſtes poſt ſeptem a paſchate ſeptimanas obſervandum: ſabbatum menſium, vel tempora feſtis & jejuniis religioſa mente quovis ſeptimo conſecranda: ſabbatum annorum, vel otium terræ Judaicæ (quæ ſex annorum laboribus fatigatæ) anno quovis ſeptimo concedendum: & ſabbatum ſabbatorum omnium, vel annus ſepties ſeptimus, qui ſervorum humeris onera ſubduxit, atque plenam a laboribus immunitatem attulit. Hæc autem tempora ſolennia, per numerum ſeptenarium digeſta & diſtributa, plurimum ad idololatriam fugandam virtutis habuere, quatenus creationis imaginem quandam Ju-

Secundo. (margin)

a *Not. in Dan.* 7. 25. b L. 1. c. 1. ver. 48. c *Pſal.* 104. 19. d *Dipnoſophiſt.* l. 14. p. 639. C.
e *Græc. Feriat.* l. 4. p. 161.

1 Vid. ſ. *Cajaubon.* [illegible] col. 909. [illegible] [illegible] ſunt Babylon [illegible] ששך [illegible] cap. 25. 26. & 51. 41. [illegible] Grotius in *Jer.* 25. 26. [illegible] שך [illegible] מישך *Miſael dictus eſt Babylonice Meſach, Daniel.* 1. 7.

SECT. III. dais exhiberent; & opus illud egregium ipſis pene oculis & auribus eorum toties ingererent, quod fieri vix potuit ut unquam oblivioni traderetur. Cum enim Deus mundi compagem conderet, ſex dies operi, ſeptimum quieti, dedit: ideoque ſabbatum ordinarium (utpote dies, poſt ſex dies laboris, otio dicandus) umbram quandam & *perpetuum* creationis geſſit; prout & ſabbata extraordinaria, quæ poſt ſextam temporis longioris partem labori tributam, terræ, ſervis, aut toti Judæorum genti, quietem attulerunt. Cum autem ſabbata toties repetita creationis modum & formam exprimerent, & operis illius memoriam ſæpe redintegrarent, vix poſſibile fuit, ut Judæi creaturas alias in partem cultus creatori debiti vocarent, aut ſolem, lunam, & exercitum cœli haud ita pridem creata, Deorum vice colerent. Si creationis opus memori mente tenerent, fieri non potuit, ut creaturis una cum creatore cultum exhiberent; &, ſi ſabbata colerent, non minus impoſſibile fuit, ut creationis obliviſcerentur. Jam dicta cauſam ſuggerunt, cur Deus, ætate creationem & diluvium ſequente, ſabbatum non inſtituerit; quod ſcilicet ætate illa crimen idololatriæ non vigeret, & homines, propter recentem creationis & diluvii memoriam, unum Deum mundi creatorem colerent, nec opus haberent ſabbato quod creationis memoriam inſtauraret.

Tertio. TERTIO: *veriſimile eſt Deum menſem Tiſri (civilis anni caput & exordium) idololatria præcavendæ cauſa ſacris ſolennitatibus implevisse.* Nam Judæi [a] primum menſis illius diem, feſto tubarum clangore, ſacrificiis, conventu ſolenni, & animo ad hilaritatem ſoluto, celebrare tenebantur. [b] Lex etiam præcepit, ut die decimo feſtum expiationis, ſolenni jejunio, oblationibus, aliiſque ceremoniis ageretur. [c] Decimo quinto, tabernaculorum ſolennitas indicebatur, cujus multiplices ceremoniæ non parum negotii per octiduum Judæis afferebant. Deus autem ideo menſem *Tiſri* tot ſacris ceremoniis celebrem feciſſe videtur, ne Iſraelitæ, utpote ſacris negotiis detenti, Gentilium ceremoniis vacarent, aut Zabii & Ægyptii veteres menſem aliquem magis ſancte agere, vel annum melioribus auſpiciis inchoare, quam ipſi filii Jehovæ viderentur. Huic opinioni ſpeciem aliquam conciliat veterum Zabiorum conſuetudo, qui menſem illum a quo annum auſpicabantur, feſtis, jejuniis, & ſacrificiis, pene totum dicarunt, & eoſdem menſis dies quos ipſi Judæi, nec religione prorſus abſimili, coluerunt. Nam Zabii die primo & ſecundo feriati ſunt, die [d] octavo jejunium indixerunt, & decimo quinto [illegible] in [e] *Sammaelis* honorem inſtituta eſt. Hoc e fide ſcriptoris Arabic (ab [f] *Hottingero* non ſemel citati) refero qui Zabiorum recentiorum uſus, a majoribus eorum ſine dubio propagatos, memoriæ conſignavit. Nec facile dubitandum eſt, quin & Ægyptii menſem Tiſri religioſius obſervarent, cum a Septembri vel Tiſri annum ſuum inchoarent, & ſub id temporis actiones annuas ad culturam [Nilo tum regreſſo, & ſolo ſiccato,] redintegrarent. Ad hæc cum ratione pugnat, Deum, tot ſolennitatibus religioſis in menſem unum congeſtis, Iſraelitas a vitæ communis officiis & curis detinere voluiſſe, niſi ſeculi mores inſtitutioni illi (pene dixeram, importunæ) cauſam aliquam præbuiſſent.

Quarto. QUARTO: *probabile eſt certa illa ſacrificii jugis offerendi tempora, moris idololatrici abolendi cauſa inſtituta fuiſſe.* Ut hæc aſſertio ſaltem ſpecioſa videatur, de ſacrificii jugis offerendi tempore hoc in antecellum lectorem moneo: nempe Judæos agnum matutinum poſt horam ſecundam, ſeptimam noſtram, & agnum veſpertinum ſub [f] horam nonam, tertiæ noſtræ reſpondentem, obtuliſſe. Tempus illud quo agnum veſpertinum offerebant, e verbis Maimonidis de Paſchate loquentis, magis diſtincte colligatur; [g] *non mactatur* paſcha *niſi poſt ſacrificium juge, quod inter duas veſperas offerri debet, poſt ſuffimenti oblationem.* Adeo ut res ſit extra litem poſita, Judæis ſacrificii jugis offerendi munus, nec ante ſolis ortum, nec poſt ſolis occaſum præſtitiſſe. Atque hæc ſacri diurni faciendi tempora tam ſancte obſervarunt, quod axioma ſemper tenerent, *ſi præterit tempus, præterit ſacrificium.* Ideo vero (ſi bene conjicio) tam ſedulo curatum eſt, ut Judæorum ſacra quotidiana (prout & reliqua omnia) ſole quaſi intuente peragerentur; ut clare conſtaret, eos nocturna Gentium ſacra, in mortuorum honorem fieri ſolita, penitus repudiare, nec religionem ſuam quicquam commune

a *Num.* 29. v. 1. b V. 7. c V. 12. d *Sic forſan pro decimo legitur*, [illegible]
e *Hiſt. Orient.* [illegible] p. 177. f [Ταμίδ] [illegible] *Supp.* [illegible] 14. c. 4. pag. 614, 15. g *Tract. de Paſchate* c. 1. §. 4.

1 Apud *Talmudicos* frequens eſt mentio *Sammaelis* qui [illegible] *Targum Jonathan.* In Gen. 3. 6. [illegible] *Sammaelem angelum mortis.* *Sammael* & [illegible] apud *Midraſch* ubi legitur *Sammaelem* [illegible] qui juxta [illegible] *Maimonid.* More *Neb.* Part. [illegible] cap. 30 & *Buxt.* *Lexic. Chald. Rab. Talmud.* in v. סמאל col. 1495

cum

cum Diis inferis, aut ceremoniis eorum cultui propriis, retinere. Eorum enim myſteria *lucifuga* plurimum fuiſſe, & *principis tenebrarum* imaginem geſſiſſe, e plurimis veterum teſtimoniis innoteſcat. In re tam teſtata & cuivis cognita, ſufficiat unum *Pauſaniam* teſtem advocare, qui de Diis Inferis, quos *Milichios* vocant, verba faciens, Νυκτερινὰ [a] inquit, [illegible] Θεοῖς [illegible] Μ[illegible], &c. His *nocturna fiunt ſacra*, in quibus *ante ſolis exortum carnes* victimarum *abſumere*, *eodem ipſo in loco ſolenne habent*. Ex adverſo, Judæi ſacra facturi in ſolem diemque prodiere, ut eo longius ab idololatriæ ſuſpicione abeſſent, & ipſum ſacrificii ſui tempus indicio eſſet, ſe *patrem luminum* ſolummodo venerari.

E ſupra dictis abunde liquet, Legem, ſacrorum peractionem ad certos locos, perſonas, & tempora aſtrinxiſſe, & hac ratione gentium moribus aditus omnes occluſiſſe. Id etiam Jerobeamus argumento nimis aperto docuit: quod, ſacra facturus, nec *locis*, nec *perſonis*, nec *temporibus* Lege præſcriptis, ut [illegible] teneretur. Non *locis* quidem, quod [b] populi animos a ſacris Hieroſolymæ præſtandis averteret, & muri [illegible] coram vitulis eius ebiri [illegible] non [c] *perſonis*, quod *ſacerdotes inſtitueret* מקצות העם *e populi extremis aut infimis, qui non erant ex* tribu *Levi*: neque etiam [d] *temporibus*, nam ſolenniter *obtulit ſuper altari quod fecerat in Bethel*, *decimo quinto die in octavo menſe quem commentus erat in corde ſuo*. Quid autem Jerobeamus hæc omnia, contra inſtituta moreſque ſacrorum, faceret, niſi quod in mores ethnicorum nimis propenderet, quibus introitus omnis hac ſacrorum reſtrictione præcludebatur?

CAP. IX.

Legem idolis obſtaculo fuiſſe, feſtivitates generis varii (ſeptiduanas, menſtruas, annuas) indicendo.

LEGEM ritualem varii generis feſta (ſeptiduana, menſtrua, annua) Judæis indixiſſe, nullus in ſcriptura vel mediocriter verſatus ignorare poteſt.

FESTA ſeptiduana (i. e. ſabbata, quavis hebdomade celebranda) ad idololatriam exterminandam plurimum valuiſſe, tam clare probatum eſt alibi, ut nil opus ſit huic argumento diutius immorari.

FESTORUM menſtruorum nomine neomeniæ ſunt intelligendæ, quas etiam Deus ea præcipue de cauſa ſancivit, ut ritus idololatricos in noviluniis uſitatos e regionibus Hebræorum eliminaret. Hoc etiam argumentis bene multis evinci poſſet, ea vero in locum magis opportunum rejicienda cenſui.

FESTORUM annuorum nomine cenſeri velim illa celebrioris notæ feſta, quovis anno colenda, paſcha, pentecoſten, & feſtum tabernaculorum, ſimul in [e] Lege quandoque memorata. *Paſcha* feſtum erat ineunte vere celebrandum, ut Ægyptiacæ redemptionis imaginem exhiberet, eaque gentis Iſraeliticæ mentibus nunquam elaberetur. *Pentecoſte* ſolennitas erat quotannis obſervanda, præcipue ut tempus Legis in Sinai promulgatæ frequenter occurrens, Hebræorum animis altius inhæreret. Deus feſtum tabernaculorum agi voluit, ut ejus ritus, obſervationis in deſerto per annos quadraginta, & habitationis in tentoriis, memoriam refricarent, & Iſraelitas ad ſenſum beneficiorum eo tempore divinitus acceptorum excitarent.

De feſtis ſupra memoratis, hoc ordine ſervato jam diſſerendum eſt.

DOCENDUM eſt primo, feſtum paſchatis ad idololatriam præcavendam egregie accommodatum fuiſſe.

SECUNDO, feſtum pentecoſtes ad ſcopum eundem collimaſſe, & uſum eundem præbuiſſe.

PROBANDUM eſt tertio, feſtum etiam tabernaculorum fini & uſui jam dicto miniſtraſſe.

DICENDUM eſt quarto de primitiarum oblatione, feſto cuique ſubjuncta, & illius inſtituti cauſa.

a In *Phoc.* lib. 10. p. 897. b 1 *Reg.* 12. v. 28, 29. c V. 31. d V. 33. e *Exod.* 23. 14, 15, 16. *Deut.* 16, 16. *Ex.* 34, 23.

SECT. I.

[illegible]

Sect. I

PASCHA festum erat, cujus ritus & instituta pleraque moribus & [illegible] Ægyptiorum [illegible] adversabantur. [illegible] extra dubium ponetur. [illegible] & [illegible] Ægyptios [illegible] [illegible] periculi [illegible] [illegible] a jugo Pharaonis [illegible] [illegible] & [illegible], & non [illegible] & Dæmonem [illegible].

SECUNDO [illegible], post [illegible], & Deo uni cultum [illegible], argumentum [illegible] expe[illegible] in Ægypto [illegible], & contra [illegible] [illegible] trifte [illegible] [illegible] ad cultum [illegible] Jehovæ [illegible] ut non liceret [illegible] [illegible] tem[illegible] servi[illegible] que me[illegible] [illegible] [illegible] in ido[illegible] [illegible] [illegible] ad Dei legem, [illegible], & [illegible].

TERTIO [illegible] ex Ægypto, [illegible], contra [illegible] Ægyptio[illegible] [illegible] Ægyptii [illegible] & [illegible] Deinde [illegible] Athenæ postea philo[illegible] Ægypti & sapientiæ Ægyptiacæ [illegible] manu tam forti [illegible]. Præterea [illegible] lege [illegible] populus Israelis [illegible] Ægyptum re[illegible], ne [illegible] Deum [illegible] Judæos Ægypto liberasse, ne [illegible] & ne quid [illegible] po[illegible].

QUARTO [illegible] & ceremoniæ paschatis [illegible] amplam præbent, Mosem [illegible] Ægyptiam [illegible], & Dei veri cul[illegible] Nam

(17.) [illegible] indicio fuit, Deum [illegible] & abolendam [illegible] Nam [illegible] fuisse, satis [illegible]

[illegible]

[illegible]

Sufficiat in [illegible] quæ [illegible] manu & [illegible] tractaturum [illegible].

(18.) [illegible] omnes [illegible] Judæi [illegible] paschatis festum agerent, [illegible]

[illegible] Exod. 12. 15, 17. [illegible] Deut. 16. 6.

Memorabiliam [illegible] Ægypti.

Dies festi [illegible]

SECT. II. loco quem Deus ipſi reſidentiæ ſuæ ſedem renunciaverat, ſe præſentes exhibere tenebantur. Hæc autem circumſtantia clare docuit, Iſraelitas, huic feſto vacantes, ſe Deos alios poſt tergum rejicere, & in honorem Jehovæ ſolius, Hieroſolymis habitantis, feſtum illud obſervare.

(3°.) PASCHATIS ritus, cum primis obſervandus, is erat, ut manu feſtina, moraque omni præciſa, perageretur; ut nempe paſchatis primi, cito feſtinoque celebrati, exitus etiam ex *Ægypto* ſumma cum feſtinatione præſtiti, imaginem eo magis expreſſam exhiberet. Atque huc ſua accedat mandatis obſcurioribus, quæ legi de paſchatis oblatione ſubjungi ſolent: [a] *non immolabis ſuper fermento ſanguinem victimæ meæ, nec remanebit adeps ſolemnitatis meæ uſque mane.* Hæ leges poſtea verbis paulo clarioribus exprimuntur, nempe *Cap.* 34. 25. *Non offeres ſanguinem ſacrificii mei una cum fermento: neque remanebit uſque mane* [1] *feſtum ſacrificii paſchatis.* Ideo vero lege juſſum eſt, ne cum paſchate fermentum offerrent, aut agni paſchalis adipem, quaſi nauſeabundi, in craſtinum relinquerent, ut quodvis paſcha memoriam populi ex *Ægypto* feſtinanter egredientis renovaret, & imaginem Hebræorum agnum paſchalem properanter & helluonum pene ritu devorantium exhiberet. Quantum autem conjectura colligo, Iſraelitæ exitum ſuum ex *Ægypto* tam properanter, (ne dicam, feſtinanter) præſtare debuerunt; ut hujuſmodi exitus mora omni præciſa peractus, indicio eſſet, *Ægypti* Deos, & mores cum idololatria conjunctos, *Ægyptum* Deo prorſus exoſam, & præſentia ſanctæ gentis indignam, reddidiſſe, eoſque fugam inde maturare coegiſſe.

RITUS quartus paſchati propius, is erat, quod eo in feſto privato cuique ſacerdotio fungi liceret, & agnum ſuum, non expectatis ſacerdotibus, Deo ſacrificare. Hoc [b] *Philonis* teſtimonio nixus aſſero: ſic enim ſolennitatem paſchalem deſcriptam dedit: [illegible], &c. *Quando privatim ſinguli ſacrificant, non expectatis ſacerdotibus; ipſi permiſſu legis funguntur ſacerdotio quotannis per unum diem huic negotio deſtinatum.* Quid autem, in ea ſola feſtivitate, cuivis loci privato Judæo ſacerdotis partes agere conceſſum erat, niſi quod feſtum paſchatis inprimis *Ægypti* ſuperſtitionibus frontem adverſam gereret, & agnus maſculus, eo tempore mactandus, [illegible] eſſet, & apud *Ægyptios* præ cæteris animalibus in honore haberetur? Quivis enim animal illud manu propria (non tantum vicaria ſacerdotis manu) mactans, documentum edidit, ſe dogmatis *Ægypti* nuncium remittere, & paſchatis feſtum colere quatenus *Ægypti* ritibus adverſabatur.

SECT. II.

Feſtum etiam Pentecoſtes ad idololatriam eliminandam virtutis non parum contuliſſe.

Pentecoſte eum in remedium idololatriæ.

FESTUM pentecoſtes eidem uſui, cui & feſtum paſchatis (idololatriæ ſcilicet abolitioni) miniſtraſſe, facile probari poteſt, ſi pauca prius de nominis ratione prælibavero. Et ſane pauca ſufficiant, eo quod ignorant pueri, nomen [illegible] *quinquageſima* denotare; & feſtum illud inde nomen trahere, quia de quinquageſimo poſt feſtum paſchatis agebatur. Ita nempe præceptum legitur *Levit.* 23. 15. ubi feſti hujus habendi tempus verbis diſertis exprimitur & definitur. Hoc autem feſtum vinculo quaſi fraterno paſchati conjunctum fuiſſe, & uſum pene eundem præſtitiſſe, ſequentibus argumentis evinci poteſt.

PRIMO: feſtum hoc, una cum aliis annuatim celebrandis, ſtatim poſt mandatum de [c] ſabbato colendo, & idolis aut Diis exteris omnino fugiendis, bis inſtituitur & memoratur. Cum autem hoc feſtum, non multum cum ſabbato, nihil cum idolis, affinitatis habeat; mirabitur forte non nemo quod hæc præcepta, (de ſabbato, de feſto pentecoſtes, de Diis exteris, de feſtis inſuper aliis) conjunctim & uno quaſi ſpiritu legenda proponantur. Rei autem hujusce ratio a communi horum præceptorum ſcopo peti debet: e jam dicendis enim elucebit, præceptum de feſto pentecoſtes, & feſtis aliis affinibus, atque ac præceptum de ſabbato colendo, & idolis repudiandis, ad ſcopum eundem (idololatriæ ſcilicet abolitionem) colliminaſſe.

a Ex. 23. 18. b Lib. de Decal. p. 766. c Ex. 23. 12, 13, 14, 15, 16. & 34. 17, 18, 19, 21.

1 *Juxta Hebr. ſacrificium feſti paſchatis.*

SECUNDO:

SECUNDO: finis hujus feſti maxime generalis, aſſertionis meæ fidem & veritatem confirmat. Finis enim feſtorum maxime generalis is erat, ut Iſraelitæ, feſto vacantes otio, memoriam redemtionis ex Ægypto ſæpe redintegrarent, & ſeipſos ad gratitudinem religioſam exprimendam frequenti recordatione ſtimularent. Huic enim fini feſta pleraque ſerviebant: feſtum ſabbati vel ſeptidui eum huic uſui miniſtraſſe, ſatis e Deuteronomii quinto diſcitur: [a] *memento quod ipſe ſervieris in Ægypto, & eduxerit te inde Dominus Deus tuus in manu forti & brachio extento: idcirco præcepit tibi — ut obſervares diem ſabbati*. Feſtum paſchatis ad uſum eundem deſtinatum fuiſſe, patet etiam e Deuteronomii verbis: [b] *immolabis paſcha Domino Deo tuo, de ovibus & de bobus, in loco quem elegerit Dominus* Deus tuus. -- *Non comedes in eo panem fermentatum, —— ut memineris diei egreſſionis tuæ de Ægypto omnibus diebus vitæ tuæ.* Deum feſtum etiam tabernaculorum ad ejuſdem beneficii memoriam refricandam inſtituiſſe, e Levitici verbis intellectum eſt; [c] *omnis qui de genere eſt Iſraelis, manebit in tabernaculis, ut diſcant poſteri veſtri, quod in tabernaculis habitare fecerim filios Iſrael, cum educerem eos de terra Ægypti.* Feſtum pentecoſtes ab eodem fine & ſcopo minime deflexiſſe, non ægre colligitur e verbis Legis, feſti hujuſce ritus inſtituentis: [d] *celebrabis diem feſtum hebdomadarum Domino Deo tuo, —— &* [e] *epulaberis coram Domino Deo tuo, —— in loco quem elegerit Dominus Deus tuus, — & recordaberis quod ſervus fueris in Ægypto*, &c. Cum itaque feſtum pentecoſtes, æque ac reliqua feſta, liberationis ex Ægypto memoriam redintegraret, & huic uſui communi non minus quam reliqua feſta miniſtraret; inde promptum eſt intelligere, feſtum illud ad idololatriam exterminandam aptum fuiſſe & accommodatum. Nam fieri vix potuit, ut Iſraelitæ tam inſignis beneficii memoriam ſæpius in anno renovarent, ejuſque memoriam hilaritate feſtiva celebrarent; eo tamen ſtuporis devenirent ut Deo vero nuncium remitterent, & ad Deos moreſque peregrinos defectionem facerent.

TERTIO: proximum argumentum ad ſententiam meam aſſerendam ab hujus feſti fine *ſpeciali* petitur. Hujus nempe feſti finis proximus & *ſpecialis*, is erat, ut Iſraelitæ Legis cum tonitru & fulgure promulgatæ, quinquageſima luce a primo paſchate ritu feſtivo celebrata recordarentur; legem eam recenti memoria retinerent, illam ſanctius obſervarent, & pro ea ſummo legiſlatori gratias immortales agerent. Hinc enim dicta illis [f] S. *Hieronymo* dedicatio Legis eſt pentecoſte. Ut autem hæc omnia certius evenirent, ſapienter inſtitutum eſt, ut, recurrente legis datæ tempore, hoc magnæ ſolennitatis feſtum ageretur. Nam obſervante [f] Macro, *cum memoria hominum adeo labilis, ac mens ita imbecilla ſit, ut, niſi objecto quodam in ſenſus incurrente ſæpe moveatur, facile præteritorum aut non viſibilium oblivione ducatur, hinc in arduis & magnis rebus nunquam ex animo deponendis, a ſapientiſſimis viris, tam inter ethnicos quam Iſraelitas, — ſenſibilia quædam ſolennia ſunt inſtituta, quorum conſideratione ad eorum, quæ aut tracta vel celebrata ſunt, vel altas arcana habentur, — recordationem quilibet non ignavus excitetur, ut Deo Opt. Max. a quo uno omnia bona perfecta deſcendunt, pro ſuis donis ſempiternas agat gratias.* Cum itaque Deus præcepiſſet, ut Iſraelitæ diem Legis promulgatæ hilarem & feſtum quotannis agerent, atque adeo curaſſet, ne tantæ rei memoria lapſu temporis intercideret; cuivis rem hanc vel limis oculis intuenti pateat, hoc feſtum idololatriæ quam maxime obſtitiſſe: nam fieri vix potuit, ut ibi locum inveniret idolorum cultus, ubi legis divinitus datæ fides & memoria hominum animis fixa remaneret.

QUARTO: feſtum pentecoſtes idololatriæ non leviter obſtitiſſe, hinc etiam oſtendi poteſt, quod ethnici feſtis Hebræorum omnibus ſeipſos oppoſuerint, eaque occaſione quavis oblata prohibuerint. Cum enim Babylonii rerum in Judæa potirentur, eorum nequitia factum eſt, ut [g] *ſabbata & feſta oblivioni traderentur in Zione.* Cum etiam rerum ſumma rediit ad Regem illum ethnicum a Daniele prænunciatum, *Cap.* 7. 25. animum ejus *ad leges & tempora*, i. e. [illegible] tempora ſtatuta, ſabbata ſcilicet & feſta annua, *mutanda* appuliſſe dicitur. Hæc autem prophetia in Antiocho complementum accepiſſe videtur, quo procurante Judæorum [h] *feſta in luctum, & ſabbata in opprobrium*, vertebantur; cujus etiam decreto ſancitum eſt, ut eorum *ſabbata & dies feſti rite polluerentur.* Eodem ſpectant alia loca, in ſcriptis [i] Apocryphi obvia, quæ a lectore cui vacat conſulantur. At vero ne ſpeciem quidem præ ſe tert, ethnicos feſtis

a *Deut.* 5. 15. b *Cap.* 16. 2, 3. c *Cap.* 23. 42, 43. & vid. *Neh.* 13. 9. d *Deut.* 16. 10, 11, 12. e *Ad Fabiol. de* 42. *Manſ.* T. 2. col. 595. f *Hieroglyph. Ægypt.* l. 4. p. 164. g *Lament.* 2. 6. h 1 *Mac.* 1. 39, 45. i 1 *Mac.* 10. 34. & 2 *Mac.* 6. 6.

1 *Ita verſio Vulg. Hebr. notante Lutheru.*

SECT. III. hiſce Judaicis ſe tam adverſos oſtendere voluiſſe, niſi quod pro certo ſcirent, feſtivitates illas ad idololatriam abolendam inſtitutas fuiſſe, eaſque cum ſacris aut feſtis ethnicis nihil omnino cognationis habuiſſe.

Quinto: hinc etiam ſententia mea ſtabilior evadat, quod [a] maſculi omnes, in feſto pentecoſtes, templum adire, & coram Jehova ſe præſentes ſiſtere tenerentur. Ideo vero conſtitutum eſt, ut gens integra (quæ in maribus contineri [b] cenſebatur) in Dei templo ſæpe comparerent, ut eo ipſo teſtatum facerent, ſe Dei famulos eſſe, Dei ſacris animos addicere, & ſeipſos non minus ab idolis, quam idolorum templis elongare. Deinde: frequens ille tranſitus ad Hieroſolymam Iſraelitas a gentium moribus ſenſim abſtraxit, eos ad frequens commercium cum piis Hebræis exercendum aſſuefecit, & in cauſa fuit ut Dei veri ſacris frequentes intereſſent, eumque tandem diſcernere & revereri [c] diſcerent.

Sexto: feſtum pentecoſtes eodem ſacro charactere a feſtis ethnicorum idololatricis, quo & alia omnia Judæorum feſta diſcernebatur, & Deo vero ſeponebatur. Prout enim feſta quævis alia, per numerum ſeptenarium, tanquam ſacrum quendam characterem; ſic & feſtum pentecoſtes per eundem numerum & characterem, Deo vero ſepoſitum & ſeparatum cenſebatur. Nam feſtum ſabbaticum die ſeptimo coli debuit in honorem ſummi rerum conditoris, qui die ſeptimo ceſſavit, poſtquam ſex dies operi creationis impendiſſet. Feſtum paſchatis [d] bis ſeptimo die primi menſis, & ſeptem dierum ſpatio, celebrari debuit. Feſtum etiam pentecoſtes, poſt [e] ſeptem hebdomadas a paſchatis ſolennitate numerandas agebatur, unde & *feſtum hebdomadarum* dicebatur. Feſtum tabernaculorum menſe [f] ſeptimo, per ſeptem etiam dies agebatur; nec quiſquam numerum illum ſacrum, niſi pœnas legi violatæ daturus, ſupine præterire potuit. His addi poſſent, annus ſabbaticus, anno quoque ſeptimo, & annus jubilæus, anno ſepties ſeptimo, ſolenniter obſervandus; unde conſtet Legem annos illos, per numerum ſeptenarium menſuratos, in creatoris honorem, & illius memoriam ſæpe renovandam inſtituiſſe. Cum itaque Deus alia quæque Judæorum feſta numero ſeptenario tanquam ſacro charactere notare voluit, ut inde conſtaret, ea nihil cum feſtis ethnicis cognationis habere, ſed Deum ea in creatoris ſolius honorem inſtituiſſe, ratio ſuadeat opinari, Deum feſtum etiam pentecoſtes, adjuncto numero ſeptenario, conſpicuum reddidiſſe, ut ſuum quaſi characterem gereret; & inde pateret, Deum illud ethnicorum feſtis prophanis oppoſuiſſe, & in ipſius honorem & cultum celebrari voluiſſe.

SECT. III.

Feſtum Tabernaculorum uſum eundem præbuiſſe.

Feſtum tabernaculorum idololatriæ abolendæ inſerviebat.

FESTUM de quo jam ſermo faciendus eſt, nunc [g] *ἑορτὴ τῶν σκηνῶν*, alibi [h] *ἑορτὴ τῆς σκηνοπηγίας*, a Græcis interpretibus appellatur. Erat autem feſtum Hebræorum, nullo non gaudio & hilaritate celebratum, quo durante Judæi tentoria vel tabernacula [non domos] incolebant. Hujus autem feſti finis proximus erat, ut Hebræorum memoriæ, opus redemtionis ex Ægypto, & tempus illud quo Judæi tabernaculis, annos quadraginta in deſerto vagantes, utebantur, ſemper inhæreret. Ejuſdem feſti finis ultimus erat, ut eorum animos ab idolis avocaret, eoſque Deo, redemtori ſuo, legibuſque ſuis firmiter adjungeret & conciliaret. In hanc autem ſententiam ſequentibus adducor argumentis:

Nam primo: Deus in hujus feſti ſacrificiis, numeros illos, ſacros & myſticos, (ſeptem & decem) ſic de induſtria commiſcuiſſe videtur, ut per eos, tanquam divinos characteres, a feſtis ethnicis quibuſcunque clare diſcerneretur. Ut enim feſtum tabernaculorum eo ſacratius haberetur, præcepit Deus, ut die feſti primo [i] juvenci tredecim, ſecunda duodecim, tertia undecim, quarta decem, quinta novem, ſexta octo, ſeptima ſeptem, juvenci mactarentur. Inſtitutis hiſce recitandis poſtquam [k] *Calvinus* nonnihil immoratus fuiſſet, continuo addit: *diligenter inculcat* Moſes, *quibus in ſingulos dies victimis Deus ſibi litari velit. Cur autem tam inæqualis fuerit diſtributio, mihi non liquere fateor, & ignorantiam fateri præſtat, quam nimis ſubtiliter argutando numeros*

a Ex. 23. 17. b Deut. 31. 11. c Deut. 14. 23. d Lev. 23. 5, 8. e Ib. verſ. 15, 16.
f Ib. v. 34. g Levit. 23. 34. Deut. 16. 13. h verſ. 16. i V. Numer. 29. a verſ. 13 ad v. 32.
k Calv. in Pent. p. 260. ſub fin.

ſumes

fumus evanuiſſe. Me quod attinet, in re tam perplexa & obſcura, hoc unum probabiliter aſſerendum arbitror; id nempe curaſſe Moſem, ut ſeptem dierum ſpatio, eos juvencorum (quos dixi) numeros immolarent, qui ſimul ſumti, numerum ſeptuagenarium adimplerent. Ille vero numerus [a] ſeptuagenarius nihil aliud eſt quam ſeptem per decem, vel decem per ſeptem multiplicatus; cum numerus ſeptuagenarius ſacros illos & legis uſu maxime tritos numeros (nempe ſeptem & decem) plusquam ullus alius numerus, in ſeipſo complectatur. Moſem hac de cauſa eos quos dixi juvencorum numeros offerri præcepiſſe, non tantum ſumma rei probabilitas extra dubium ſtatuit, ſed etiam numerorum quos dixi ſeries. nam non tantum in numero ſeptenario deſinunt, ſed a numero decimo tertio ordiuntur; ut ſcilicet numerum ſeptuagenarium conficerent, in numeros illos myſticos (ſeptem & decem) tam facile reſolvendum. Ideo vero tam ſancte curatum eſt, ut numerus ille juvencorum, die ſeptimo mactandorum, in ſeptenario deſineret; ut ſacer ille numerus, repetitus, hujusce feſti ſanctitatem indicaret; & ut numeri alii (ſeptem & decem) in Lege frequentiſſimi, locum frequentem in hujus feſti victimis obtinentes, tanquam characteres & notæ quædam ſacratiores inſervirent, quibus feſtum hoc ejusque victimæ ab alio quovis feſto & victimarum numero dividerentur.

SECUNDO: ſententiæ meæ nonnihil auxilii præbet lex ea, qua mares Hebræorum omnes, hoc in feſto, donis & quaſi tributis inſtructi, coram Domino, rege ſuo, ſe præſentes exhibere tenebantur. Nemini fas erat, hoc in feſto, manibus [b] vacuis adire ſummi regis habitaculum. Operæ difficilis eſt, ritus omnes in feſto præſcriptos in lucem revocare, vel eorum origines inveſtigare. Mihi vero non plane temerarium videtur opinari, ritum hunc, Deum muneribus honorandi, a more conſimili inter gentes antiquiores invaleſcente natales accepiſſe. Refert enim [c] *Saxo Grammaticus*, ethnicos olim Idolis ſuis tributa quædam ſolvere, itaque magnam partem ſpoliorum bello captorum iis dedicare ſolitos. Morem affinem inter Septentrionales quosdam idololatras obtinuiſſe, ſatis ex [d] *Olai Magni* verbis intellectum eſt, *ut — Septentrionales homines in conſpectu numinum ſuorum appareant vacui, certas oblationes ex oſſibus ſylveſtrium animalium, & grandium cetorum & piſcium venatione quaſitas faciunt.* Neque eſt quod miretur quiſpiam, hujusmodi morem inter idololatras olim viguiſſe, cum notum ſit, eos reges, duces, & alios heroas inter Deos numeraſſe, & iis, fato functis, eodem pene ritu quo cum in vivis erant, honorem exhibuiſſe. Hinc enim id moris emanavit, ut iis ædes ſumptuoſas erigerent, cibos in templis apponerent, tributa quædam ſolverent, eosque donis & oblationibus, ad morem humanum honorarent. Cum itaque rudis Hebræorum populus hujusmodi ritus ab idololatris accepiſſet & Deos ethnicos ritu ab idololatris orto colere didiciſſet; Deo viſum eſt, ritus eos ab idolis ad ſeipſum transferre, eosque in ſui nominis honorem uſurpari voluit; ne, ſi Deus omnino vetuiſſet, Iſraelitæ, in mores antiquos jurati, iis (ut olim) in idolorum honorem uterentur. Cum itaque ſolennitatis hujusce ritus præcipuus a Gentilibus ortum traxerit, & ea de cauſa receptus in uſum fuerit, ut idololatriæ paſſim graſſantis peſtem inhiberet; non temere creditur, totum hoc feſtum ab eodem fonte dimanaſſe & Deum illud ad cultus profani curſum impediendum inſtituiſſe.

ARGUMENTUM tertium ad veritatem præſentem aſtruendam ſuggerit prophetia Zachariæ; ea ſcilicet in loco ubi ſic prædictum legitur; [e] *& erit*, quod *omnis reliquus e gentibus omnibus* olim *venientibus contra Hieroſolymam, aſcendet quotannis, ad adorandum regem, Jehovam*, Deum *exercituum, & ad celebrandum feſtum tabernaculorum.* HUNC locum Grotius aliique *κατὰ τὸ ῥητὸν* interpretantur, de itu ſcilicet anniverſario ad Hieroſolymam, ad cultum nimirum obeundum, in feſto tabernaculorum præſtari ſolitum. Huic autem interpretationi ratio ſimul & ſcriptura refragantur: *ratio*, quod poſſibile non eſſet, ut homines ex toto terrarum orbe quotannis ad Hieroſolymam confluerent, ut ibi Deum in tentoriis adorarent. Nec minus *ſcriptura* interpretationi huic adverſatur, nempe locus [f] ille Levitici, quo præceptum eſt ut homines e ſanguine Judaico progeniti (ſoli Iſraelitæ) in tabernaculis habitarent, cum hoc feſtum agitarent.

ALII itaque textum illum Zachariæ ſenſu ſpirituali vel evangelico capiendum ſentiunt. Inter eos ita [g] *Cocceius* hunc locum explicandum cenſuit: *quemadmodum — in novo teſtam. celebramus*, & *nomine celebramus & paſcha, ita quoque* [illegible] *ſcilicet*

[a] F. F. Bongus de Myſter. numer. c. 7. & 10. [b] Deut. 23. 15. [c] Lib. 14. p. 283. [d] De ritib. gent. Septentr. l. 3. c. 2. [e] Zach. 14. 16. [f] Levit. 23. 42. [g] Comment. in Apoc. 14. 16.

SECT. III.

non in litera, ſed in ſpiritu & veritate. Sed & huic interpretationi ratio non minus aperte refragatur: nam feſtum tantum tabernaculorum hoc in loco memoratur, ejuſque ſolius obſervatio magnis præmiis & pœnis urgetur, feſtis aliis ſilentio prætermiſſis: non eſt enim facile rationem aſſignare, cur hoc feſti tantum tabernaculorum mentio fieret, ſi ſenſu ſpirituali capi deberet, & feſta quævis alia [ſabbata, paſcha, pentecoſte, neomeniæ] ſub eo nomine cenſerentur.

MULTO itaque ſimilius eſt vero, locum hunc ſenſu quidem Legali & literali, ſed paulo latiori quam vulgo, exponendum eſſe; nempe de Dei veri cultu, quem gentes idolis vel maxime devotæ [etiam [a] *Ægyptii ipſi*] non minus libere quam Iſraelitæ in feſto tabernaculorum, olim erant exhibituræ. Huic interpretationi aſſenſum eo promptiorem præbeo, quod verſu ſequente hæc verba habeantur; [b] *& erit, qui non aſcenderit ex familiis terræ Hieroſolymam ad adorandum Regem Jehovam*, Deum exercituum, *ſuper ipſos non erit pluvia.* Nam hanc pœnam (pluviæ) Deus interminatus ſolet & infligere in eos, qui Dei regibus & ſacris inſuper habitis, Deos alienos amplexantur. Nec conjectura plane temeraria eſt, hic alluſum eſſe ad pœnam *Achabo*, regum peſſimo, irrogatam, cujus regno pluviæ defectus ad annum uſque tertium cohibebatur. Non nemo forſan hic ſubinquiret, cur cultus Dei veri, per obſervationem feſti tabernaculorum, potius quam paſchatis aut pentecoſtes, hic innuatur. Sed in expedito reſponſio eſt: qui Hieroſolymam adibant, ut feſtum paſchatis aut pentecoſtes, obſervarent, Deum tantum quà redemptorem ex *Ægypto*, vel legislatorem in monte Sinai, colebant: gentes autem nullæ, Judæis ſi demas, Deum eo reſpectu colere potuerunt. At vero, qui ad Hieroſolymam, feſti tabernaculorum celebrandi causâ ſe conferebant, *ad adorandum regem, Jehovam, Deum exercituum*, eo veniebant, ejuſque cultum gentibus omnibus cum Judæis communem exhibebant. Deinde, in tabernaculorum feſto, Judæi generis cujuſque (vineæ, olivetí, lanæ, lini, frumenti, gregis, & fructuum) primitias majores Deo conſecrabant, & iis oblationibus quibus olim dæmones & [c] idola benefactores publicos agnoſcebant, ſe bona vitæ omnia Jehovæ tantum debere palam profitebantur. Ut rem in pauca conferam: Zacharia teſte, ita res comparatum erat, ut omnes hoc feſto veriores ſe Jehovæ devotos, & idolis adverſos, magis oſtendere crederentur, quam ſi feſtis aliis interfuiſſent, vel aliis omnibus cultus Judaici ritibus ſeipſos exercerent.

QUARTUM argumentum a variis hujus feſti caſibus petitur. Quatenus enim gentis priſcæ ſeculi genius magis aut minus ad idololatriam inclinaret, hoc feſtum magis contemptum, vel ritu ſolenni celebratum, obſervare licet. Quamvis enim Deus diſerte præcepiſſet, ut dies hunc feſto dicatos ſancte & ſolemniter agerent, hiſtoria ſacra ſilentium facit, diem illum ab ætate [d] Joſhuæ ad ætatem uſque Nehemiæ (h. e. per annos bis mille) contemptui habitum, nec Iſraelitas in tentoriis habitaſſe, vel ullo ritu præcepto diem illum celebrem feſtumque reddidiſſe. Poſtea vero, cum Deus Judæos e Babylone reduxiſſet, eiſque patriæ & libertati ſuæ priſtinæ reſtitutis; [e] hoc feſtum, nulla habita ratione paſchatis aut pentecoſtes, ritu ſolenni ſervabatur, & dies convivio ſuper maxime lætos & celebres agebatur. Diſcriminis autem hujuſce nulla mihi ratio probabilior occurrit, quam quòd ab ætate *Joſhuæ* ad *Nehemiæ* uſque tempora, populus Deo & legi ſuæ non adeo firmiter adhæreret, ſed inter legem & idololatriam incerta vice plerumque fluctuaret. Nil mirum itaque ſi temporibus illis inceros & infidelibus hujus feſti ratio non magna eſſet, quod ſcilicet idololatriæ maxime repugnaret, & illius obſervatores ritu illo ſe Deo ſibi devotos aperte teſtarentur. Cum autem res eorum aſſlictiſſimæ, dura captivorum ſervitus inter gentes, eos ab idolis ablactaſſent; & favores divini ſenſus eos Deo firmius obligaſſent: nil prius habuere, quam ut feſtum ſolemnitate maxima celebrarent, atque ea religione mentes eorum ab idolis ſuperatas æternas indicarent. Atque hæc omnia documento ſunt, hoc feſtum, ejuſque ratio & tempus, idololatriæ frontem adverſam geſſiſſe, & Deum feſtum illud ad idololatriæ cuſpidem impediendum inſtituiſſe.

NIMIS in longum excurrerem, ſi plura ſubjungerem ad hoc feſtum exornandum, quod [f] Plutarchus [illegible] haud immerito nuncupavit. Nec abſurde creditur Judæos antiquiores eo majore cum ſolemnitate & gaudio hoc feſtum agitari voluiſſe, ut jura ejus hominum animis altius imprimerentur, & vulgus ad illud obſervandum facilius alliceretur.

a Zach. 14. 18, 19. b v. 17. c [illegible] d Nehem. 8. 16, 17. e Ezr. 3. 4. Nehem. 8. 17. f Sympoſ. l. 4. Qu. 6. p. 671.

SECT.

SECT. IV.

SECT. IV.

De Primitiarum oblatione quæ feſto cuique ſubjungebatur.

Primitiarum oblatio, feſto cuique [illegible]

OBSERVATU non indignum cenſeo, Deum feſto cuique præceptum de primitiis annuatim offerendis adjunxiſſe. Nam in paſchate Judæi primitias hordei, in pentecoſte, primitias tritici, tabernaculorum ſolemnitate, vini, olei, & arborum omnium primitias [illegible] rebant. Gregis primitiæ, armentorum primogenita, in feſto præcipue [illegible] viridias præſtarent animalia, & [illegible] excellerent.

Ut res tota clarior evadat, [illegible] primo, cur Deus rerum omnium primitias [illegible] ſacrari vel offerri [illegible]? Secundo, [illegible] lege cautum eſt, ut feſtum nullum abſque earum oblatione ageretur, [illegible] earum oblatio feſto alicui necu individuo jungeretur?

PRIMO, cur Deus rerum omnium primitias [illegible] ſacrari vel offerri [illegible]?

RESPONSIO. Deus Iſraelitas ea lege teneri voluit, 1°. ut [illegible] tributum gratitudinis Deo ob vitæ bona [illegible] ferrent. 2°. [illegible] ſervirent, quo ſupremum Dei dominium [illegible] facerent. Deus [illegible] *perſonarum* ſed *rerum* etiam & *bonorum* nostrorum Dominus eſt. Iſraelitæ [illegible] *mas* ad Dei dominium in perſonas [illegible] teſtandum offerebant; *primitias* autem ad ſuum dominium in res & bona ipſorum omnia [illegible]. Deus autem hujuſmodi teſtimonium [illegible] poſtulavit, eo quod rei teſtandæ [illegible] conveniret. (3°.) Quod veteres [illegible] quorum moribus aſſueverant Iſraelitæ, fructus & incrementum terræ Diis ſuis [illegible] aſcriberent, eos his aut illis terræ partibus præſidere crederent, eorum etiam [illegible] in omnia, primitiarum oblatione, teſtandum [illegible]. Hoc [illegible] & aliis argumentis [illegible] *Lib.* [illegible], ubi *de primitiarum origine* ſermonem magis amplum & opportunum habiturus ſum.

QUÆSTIO ſecunda hæc erat, cur lege cautum eſt, ut feſtum nullum abſque primitiis oblatis ageretur, ſed earum oblatio feſto [illegible] jungeretur? Quantum conjecturis aſſequi licet, [illegible] cautum eſt: (1°.) Ut Iſraelitæ, primitias offerendas [illegible], ad feſtum [illegible] celebrandum [illegible] ad Hieroſolymam [illegible]. (2°.) Ut [illegible] primitias [illegible], a feſto quovis [illegible], & primitiarum ſuarum [illegible] feſtum [illegible] Diabolo ſacratis, aperte dividerentur. (3°.) Ne [illegible] ut gentis tam [illegible] mentes [illegible] ritus adverteret, [illegible] & longa ad Hieroſolymam itinera, [illegible]. (4°.) Primitiæ hordei, tritici, & olivæ, ſolemnitatum earum tempore maturæ fuerunt & opportunæ, quibus e Legis præſcripto jungebantur. Erat itaque conſentaneum, ut ea quæ natura pene conjunxerat, Deus minime ſepararet.

CAP. X.

Legem idololatriæ obſtaculum fuiſſe, Dei & ſacrorum ſuorum omnium honori proſpiciendo.

HONOS & reverentia Deo & ſacris debitus, eſt agnitio excellentiæ vel dignitatis plane ſingularis iis inhærentis. Eſt autem reverentia vel agnitio illa, tum interna tum externa: internam [illegible], quam mens & affectus exhibent, vel, ut explicatius loquar, cum quis intus & ex animo Deum & ſacra ejus, eminentia peculiari, & differentia judicat, nec affectu vel [illegible] aliquo ab eorum dignitate alieno violanda. Externam dico, cum religioſum illum animi [illegible] & affectum, actu aliquo, Dei & ſacrorum dignitati conſentaneo (geſtus, oris, aut operis) exprimimus & indicamus. Ut itaque [illegible] operis penſum peragam, oſtendam primo, legem multis modis curaſſe, ut Deus & illius ſacra reverenter & eorum dignitati convenienter haberentur. ſecundo, legem hac ratione idololatriæ obſtitiſſe, & Iſraelitas, ne ad ritus externos deſciſcerent, cohibuiſſe.

SECT. I.

SECT. I.

Oſtenditur Legem curaſſe, ut honos & reverentia ſingularis Deo deferretur.

Legem Dei honori proſpexiſſe.

LEX Moſaica id maxime omnium egiſſe videtur, ut Iſraelitis intimum ſubliminis Divinæ ſenſum incuteret, eoſque ad honorem & reverentiam ſingularem Deique majeſtati conſentaneam exhibendum devinciret. Hoc autem ut effectum daret, mediis potiſſimum tribus utebatur.

1°. Titulos honorificos Deo tribuendo.

P[illegible] [illegible] titulos Deo tribuit, ad reverentiam plane ſingularem ei conciliandam aptos & accommodatos. Inter eos autem, titulus ille, *ſanctus* & *zelotypus*, eminent, & [illegible] Moſaica Deo frequenter & peculiariter tribuuntur.

T[illegible], autem Deo frequenter tribui, norunt omnes qui ſcripta illa vel [illegible] ſalutarunt. In re tam trita atque obvia unum illum [a] Levitici textum citaſſe ſufficit, [illegible] [illegible] lege Moſis titulum illum [illegible] Jehova, *ſanctus Iſraelis* appellatur. Eo autem [illegible] Dei ſubſtantias incomparabilis indicaturus, qua ſupra omnia & ſummus humanæ [illegible] gradus elevatur, ab omni eminentia creata immenſo intervallo [illegible], & [illegible] potens, ſapiens, bonus, ſine pari dicitur. Voces illas, *ſanctus* & [illegible] Hannæ verba dubitare non ſinunt, [b] non eſt *ſanctus* [illegible] [illegible], vel [illegible] *Deus noſter*. [illegible] Dei notare excellentias incommunicabiles, fortitudinem [illegible] & [illegible], ſupra laudem, ſupra [illegible]. Nec [illegible] titulum [illegible] *zelotypus* Deo in lege tributum [illegible] bene multis pentateuchi locis [illegible] Exod. 34. 14. *Non incurvabis te Deo alteri*, [illegible] *Dominus* [illegible]. Quibus innuit Deus, ſe fœdere [illegible] eoque rivalem ferre non poſſe, vel idololatras [illegible].

Neque vero titulus [illegible] *frequenter* [illegible], ſed & *peculiariter* Deo Iſraelis in Scriptura tribuuntur. Quamvis enim gentium Dæmones *Deorum nomine* quandoque dignata [illegible], nunquam tamen [illegible] aut *ſanctos* aut *zelotypos* appellavit. Non enim *ſancti* eſſe poterant, cum pares & conſortes eſſent, utpote [illegible] dignitatis [illegible], & nominis [illegible] communicant [illegible]. Neque *Zelotypi* erant aut conſortii [illegible], cum legimus Dæmonem [illegible] idolorum aut numinum multitudinem [illegible], vel iratum fuiſſe quod eodem templo & altari cum Dæmone [illegible].

[illegible] autem [illegible] ad idololatriæ curſum ſiſtendum plurimum virtutis habuiſſe [illegible] verbis [illegible] *non poteritis ſervire Domino quia ſanctus* [illegible] *Deus* [illegible], *& non parcet* [illegible] *Si dereliqueritis Dominum, & ſervieritis* [illegible] *& mactaverit vos*. Quaſi dixiſſet, “fieri nequit ut vos, qui [illegible] in Deos [illegible] propenditis, Jehovæ “ſerviatis. Ille [illegible] non habet, nec rivalem patitur. Et ſi quis [illegible] “in cultus [illegible], [illegible] Deum illum [illegible] dignitatis ſuæ [illegible] “[illegible] ab eo [illegible].

2° Diviniſſimis exemplis [illegible] majeſtatem divinam [illegible].

S[illegible] majeſtatem verentes haberent Iſraelitæ, lex Moſis duo exempla [illegible] dignitati divinæ reos [illegible] memoriæ conſignavit. Cum enim lege decretum eſſet, ut in [illegible] igne tantum cœleſti (ab altari deſumpto) uterentur. *Nadab* autem & *Abihu ignem alienum*, qualem nempe habebant antea, [illegible] [illegible], [illegible], ignem, [illegible] temeritatis vindicem, a Domino prodiiſſe. Cum etiam [illegible] eſſet, ut *Aaronis* [illegible] unctione, [illegible], aliiſque ritibus ſolennibus [illegible] adminiſtrarent, *Corah* vero, *Dathan* & *Abiram* cum ſacro [illegible] manus [illegible] admoverent, lege traditum eſt, terram [illegible] majeſtatem divinam, tam vili & vulgari miniſterio pollutam, vindicaſſe. Cum etiam Deus Iſraelitas ab omni opere ſervili die ſeptimo ceſſare præcepiſſet, & [illegible] quidam illius diei requiem, lignis paululis collectis, violaſſet; Deus [illegible]

a Cap. [illegible] b [illegible] [illegible] c [illegible] d [illegible] [illegible] De plerumque [illegible] [illegible] e Cap. 34. 19.

[illegible] in [illegible] ferur. Et [illegible] poſtea, Deus extremo ſupplicio Sam. VI.
[illegible] affeciſſe dicitur, quod arcam, Dei ſcabellum, tactu inconſulto temeraſſet.
Deus autem inſtitutorum [illegible] & honorem ſupplicius [illegible] vindi-
cavit, eaque omnia una cum ipſa lege [illegible] voluit, ut Iſraelitis [illegible]
majeſtatis ſuæ tremendæ [illegible] incuteret, eoque a [illegible] & legis ſuæ contemptu,
[illegible] & [illegible] coërceret.

[illegible] præcepta [illegible] tradidit, ut homines Deo reverentiam [illegible] & [illegible] exhiberent. Operis permoleſti eſſet, præcepta omnia in hunc locum [illegible] enumerare: nos itaque præcepta ſolummodo [illegible] hac [illegible].

[illegible] principem [illegible] *[illegible] in omnibus mihi propinquis vel accedentibus.* Deum legem [illegible] & honoris ſui [illegible] cauſa tuliſſe [illegible], [illegible] *ſanctiſ* [illegible] verbum [illegible]. Nam aliquando *ſancti ficare* eſt ex non ſancto ſanctum facere, [illegible] adhibere vel conſecrare; quandoque [illegible], vel ſingulariter & [illegible] habere, denotat. Cum *conſecrare* ſignificat, [illegible] in conjugatione [illegible], cum autem *ſancte & decore habere*, Hebræi קדש dicunt, in conjugatione [illegible]. Vocem [illegible] hac in lege [illegible] accipiendam eſſe, indicio eſt [illegible] conjugatio. [illegible] naturæ divinæ excellentiam, quæ tanta eſt, ut magis [illegible], vel ſanctitatis [illegible] acceſſionem aut incrementum capere, [illegible]. Præterea [illegible] optime cohæret cum præcedentibus: cum enim *Nadab* & *Abihu* ignem [illegible] ſuffiſſent, & Deus [illegible] vindicaſſet, ſtatim addit, *ſanctiſ abor in propinquis meis, & coram omni populo glorificabor.* Quaſi diceret, „ego Dominus ſanctus ſum, [illegible] & eminentia quibuſcunque ſeparatus. & [illegible] in-
„ ſervandi [illegible] ſancte [illegible] & [illegible]
„ tia mea [illegible]
„ [illegible], [illegible] intueatur. [illegible]
„ [illegible] & decore [illegible] ut omnes [illegible] & [illegible]
„ [illegible] vel [illegible] perſentiſcant. Manifeſtum eſt autem legem hanc ad ſacroſancti numinis honorem & dignitatem aſſerendam egregie accommodatam fuiſſe: [illegible] Deo [illegible] excellentiam [illegible] & plane [illegible], cum ceremoniis non tantum decoris, ſed & [illegible], [illegible].

(2°) Ad augendam [illegible] divinæ reverentiam ſanctum videtur, ne quis extra [illegible] Sanctorum, ingrederetur. [illegible] locum [illegible], [illegible] regis cameram [illegible] eſt. Quid autem, niſi ut hac ratione Deo & [illegible] majeſtas quædam adderetur? Nam [illegible] & [illegible] eo non leviter confirmant, [illegible], ita arcanum illud penetrale, quod numinis divini [illegible] & horrorem ſanctiſſimum incutiebat, quod [illegible] obtutus. [illegible] interim [illegible], ſacerdotem [illegible] ſancta [illegible] & imaginem [illegible], [illegible] effert. At [illegible] cordatior [illegible] Deum ideo ſacerdoti tantum ſummo [illegible] Chriſti imaginem [illegible] exhiberet; [illegible] veteri Hebræorum genti, [illegible] myſticum [illegible]. Malim itaque [illegible] eſt vero Deum [illegible] aditum ad ſancta prohibuiſſe, [illegible] majeſtatis augendæ gratia, [illegible] eſt ex occulto veneratio. Omne diſſicile & ignotum, vulgus pro magnifico habere ſolet: e conſpectu vero familiari & acceſſu facili, regum majeſtas ut plurimum exueſcit. Nihil itaque indignum ſolere [illegible], quam quod [illegible] Agrippa e palatio ſuo [illegible] locum illum [illegible] quod & eorum legati Romam miſſi de factis indignitate conqueſti ſunt, quod aſpectus ille frequens loci religionem & Dei habitandi majeſtatem lædere & minuere crederetur.

a [illegible] b [illegible]

f [illegible]
h [illegible]
[illegible]

Sect. I.

(3°) [illegible] ſpectaſſe videtur lex ea quæ pecudes omni ex parte perfectas, [illegible] triticeam offerri poſtulavit. [illegible] pecudem omnem, [illegible] confectam, [illegible] [illegible] ſacris [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] victimis afferebant [illegible] [illegible] altari deſtinatis [illegible] (inquit) [illegible] ſacerdotum [illegible] ab extremo [illegible], partes [illegible] [illegible] ut forte vel minima [illegible]. [illegible] rum lege & more tam ſollicite curatum eſt, ut [illegible] tantum [illegible] & [illegible] ſacerdotum [illegible] probata altari [illegible], [illegible] quæ [illegible] Dei [illegible] reverentiam [illegible], & utrumque [illegible] opinione vindicarent? Cum enim ſacerdotes [illegible] ſeculo, pudorem & [illegible] omnem [illegible] decoxiſſent, ut animalium [illegible] (* cæca, clauda, [illegible]) altari [illegible] Deus per Prophetam conqueritur, [illegible] nomen ejus [illegible] & [illegible] ad odio & contemptui [illegible]. Nec [illegible], ut Deus & [illegible] apud [illegible] plebeculam [illegible] & dignitatem [illegible], [illegible] abjecta [illegible] que [illegible] in uſum [illegible]. [illegible] videntur [illegible] enim, [illegible] quam Judæi, [illegible] perfectionem indaginem [illegible]. Religionis [illegible] [illegible] cum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], &c. [illegible] & [illegible] alia teſtimonia [illegible] ſtudioſis ſuppeditabunt.

(4°) [illegible] lex ea data eſt Iſraelitis, ut tabernaculum, arcam, utrumque altare, candelabrum, vaſa ſacra, & ſacerdotes [illegible] ſolenni [illegible] conſecrarent, & [illegible] uſu communi [illegible]. [illegible] lege [illegible] [illegible] ſæpius repetita, ut tabernaculum, [illegible], [illegible] totam congregationem [illegible], oblatione, vel [illegible] ſanctificarent, id eſt, Deo & [illegible] dedicarent. [illegible] autem [illegible], [illegible], [illegible] & [illegible] [illegible] res & perſonas omnes [illegible], ut [illegible] & majeſtatis divinæ [illegible] tangerentur? Cum enim [illegible] omnia quæ [illegible] aliquo [illegible] attingebant, tam ſancte [illegible] & [illegible] Iſraelitis Dei majeſtatem [illegible] [illegible] ſacra & [illegible], Iſraelitis [illegible] & eminentiæ divinæ ſenſum [illegible] debita frequenter [illegible].

(5°) [illegible] de [illegible] eſt, ut [illegible] in altare delapſo [illegible]. Cum enim Aaron [illegible] ex bobus, hircis & arietibus, altari [illegible] [illegible] & adipem. Ignis autem ille de cœlo [illegible] habebatur, & vigili ſacerdotum cura [illegible] [illegible] ignem [illegible] [illegible] Ignis itaque a Domino [illegible], [illegible] Aaronis [illegible], Nadab & [illegible] ex altari [illegible], [illegible] alienum in thuribulis [illegible]. Deum autem in [illegible] omnibus [illegible] ſolummodo [illegible] majeſtatis & [illegible] cauſa [illegible]. Et conſtat [illegible] Nadab [illegible] ignem alienum [illegible] accerrime vindicaſſet, [illegible] [illegible], & [illegible] populi [illegible]. [illegible] interpretibus cum [illegible] ſatis [illegible] & apertum [illegible], nempe, [illegible] Deum ſanctum eſſe, i.e. a quavis perſona vel eminentia, incomparabili naturæ ſuæ excellentia, ſeparatum, ideoque poſtulare ut ſanctificetur, i.e. [illegible] decore, & ritu naturæ ſuæ [illegible]

a [illegible] b [illegible] c [illegible] d [illegible] e [illegible] f [illegible] g [illegible] h [illegible] i [illegible] k [illegible] l [illegible] m [illegible] n [illegible]

[illegible] ſpirituali

"parare imaginem quandam ferente, colatur. Dei veſtri dignitati & eminentiæ plane "ſingulari non conveniret, ut illius ſacra igne quovis vulgari, a focis ad aras tranſlato, "peragantur. SECT. II.

(6°.) Ut Iſraelitæ majeſtatis divinæ ſenſu magis afficerentur, & reverentiam Deo præſtarent excellentiæ ejus ſingulari convenientem, lege proſpectum eſt, ut omnia cultui ſuo miniſtrantia, a rebus aliis, uſu, ritu, vel ſplendore, peculiari diſcernerentur. Hic, ad mentem meam apprime loquens, audiatur D. Thomas. [a] *Habet hoc humanus affectus, ut ea quæ communia ſunt & non diſtincta ab aliis minus revereatur; ea vero quæ habent aliquam excellentiæ diſcretionem ab aliis magis admiretur & revereatur. Et inde etiam conſuetudo [illegible] inolevit, ut reges & principes, quos oportet in reverentia haberi a ſubditis, & pretioſioribus veſtibus induantur, & etiam ampliores & pulchriores habitationes poſſideant. Et propter hoc oportuit, ut aliqua ſpecialia tempora, & ſpeciale tabernaculum, & ſpecialia vaſa, & ſpeciales miniſtri ad cultum Dei ordinarentur; ut per hoc animus hominum ad majorem Dei reverentiam adduceretur.*

Sunt & alia multa præcepta legis eo fine data, ut Iſraelitæ Deum revereri diſcerent, & ſenſu tremendæ divinæ majeſtatis afficerentur. *Aquinas* itaque prope abfuit a vero cum dixit [b] *totum exteriorem cultum Dei lege præſcriptum, ad hoc præcipue ordinatur, ut homines Deum in reverentia habeant.* Ea vero præcepta lubens & ſciens prætereo, ne lectori in ſacris tantillum verſato, ſermonem hac de re juſto prolixiorem habuiſſe videar.

SECT. II.

Legem rebus ſacris honorem eximium aſſeruiſſe.

HUCUSQUE de mediis egimus quibus lex Moſaica majeſtatem & reverentiam Deo *directe* vindicavit. Proximum eſt ut videamus, qua ratione lex illa ſacris ejus majeſtatem quandam aſſeruit, & honorem eximium *indirecte* & quaſi ex obliquo, Deo conciliavit. Initium autem a *rebus* ſacris faciemus, & legibus eo fine datis ut res omnes, Dei quaſi nomine inſcriptæ, ſummo in honore haberentur. Variæ leges ad ſacrorum dignitatem tuendam datæ.

Ex his prima ſit lex de rebus pene omnibus, circa Dei cultum uſurpatis, unguento ſingulari & ab uſu communi remoto conſecrandis. Lex illa, cum tota unguenti illius conficiendi ratione, ſic traditur, *Exod.* 30. 23, 24. & ſeq. Ut Iſraelitæ unguentum illud & omnia eo perunQa reverenter haberent, ſub capitis pœna cautum eſt, ne quis ei ſimile conficeret, aut illud uſu aliquo vulgari deſecraret. Quod autem Deus tam ſollicite curaret, ut unguentum illud materia & uſu ſingulari ab aliis omnibus diſcerneretur, nihil ut ſancte, reverenter, & diſcrete ab aliis unguentis haberetur, & omnia unguento illo perunQa reverenter & cum timore quodam religioſo tractarentur. Ideoque [c] *Belshazzar*, ſe gravi ſupplicio obnoxium fecit, quod ipſa templi vaſa, ſacro illo chriſmate perunQa, uſui ſuo & ab eorum ſanctitate alieno temeravit. Prima.

Secundo, eidem uſui inſervit lex ea quæ [d] *capitis excidii* pœna, Judæos a ſanguinis eſu cohibebat. Ut lector autem mentem [illegible] paulo clarius aſſequatur, monendum eſt, Deum legem duplicem circa ſanguinis eſum populo Iſraelitico tradidiſſe. (1°.) Ne [e] *vescerentur juxta ſanguinem* comedentes, ad morem ſcilicet & ritum magicum ethnicorum. Nam, auctore [f] Maimonide, *illi bestiam mactantes, & ſanguinem ejus in vaſe vel foſſa aliqua colligentes, carnem mactatam circa ſanguinem illum*, in circulo ſedentes, *comedebant*. Deum autem ritum illum ea in lege [illegible], uberius, libro ſecundo docemus, ubi & legem illam ſenſui ſuo genuino [illegible] reſtituimus. (2°.) Ne una *cum ſanguine* carnem manducarent. Hanc autem legem ideo tuliſſe, ut ſanguini, cui in cultu rituali primas partes [illegible], honorem & reverentiam quandam conciliaret, ſatis e legis verbis colligere poteſt, [g] *qui comederit ſanguinem, excidam eum e medio populi ſui, quia anima carnis in ſanguine eſt, & ego dedi eum vobis ad expiandum pro animabus veſtris.* Quaſi diceret legiſlator, "cum ſanguis ſit ipſa "animalium vita atque anima, eum animarum veſtrarum [h] *vicarium* piaculum, & in uſum "ſanctiſſimum, peccatorum veſtrorum expiationem, ſeparavi. Sanguinem itaque "abſtinentia religioſa honorate, nec eum altari meo ſacram menſis veſtris infe- Secunda.

a 1ª 2. Quæſt. 102. Art. 4. p. 184. b Ch. ſupr. c Dan. 5. 23. d Lev. 17. 10. e Lev. 19. 26. f Mor. Nev. P. 3. c. 46. g Lev. 7. 26. & 17. 10, 11. h *Hanc animam vobis pro meliore damus.* Ovid. Faſt. 6. v. 160.

Sect. II.

"rutis. Non eſt Dius dignitati conveniens, ut ſanguinem cui [illegible] meum & ipſam "vitam veſtram debetis, vulgariter habeatis, & corpora veſtra [illegible] quaſi vas & [illegible] "animarum veſtrarum [illegible]. [illegible] ſanguinis Judæos interdixit ne [illegible] eſſent efferati, & qui [illegible] ſanguine belluino, mutato tandem humano ſanguine [illegible]. Maimonides aliique [illegible] aſſerunt Deum a ſanguine [illegible] Judæos cohibuiſſe, quod [illegible] & [illegible]. Sed nobis non [illegible] ſanguinem [illegible] ſanguinis eſum [illegible], quod [illegible] ſanguinis [illegible] Legem [illegible] ſanguine [illegible] *Levit.* [illegible]. Non erat e dignitate rei Dei [illegible], cum nihil ſit abjectius aut contemptius [illegible] quod in gulam [illegible].

Tertio. [illegible] lex ea (vel potius lex multiplex) habuit, quæ [b] ſacerdotes & Hebræorum [illegible], a ſacris omnibus [illegible] prohibebantur. [illegible] *Quidnam cauſæ ſit* [illegible] Hoc autem [illegible] quod [illegible] ſacerdotes [illegible] prohibebantur, ut inde Dei & ſacris [illegible] dignitas & majeſtas quædam adderetur. Cum enim legis [illegible] quod homines ad honorem & reverentiam [illegible], neceſſe erat, ut Deus [illegible] ad reverentiam [illegible] utcretur. Ut [illegible] lepra, leproſus eſſet, vel alia aliqua [illegible] ſacris omnibus interdiceretur, nec illi niſi multo cum [illegible] & ceremoniis [illegible], templum, altare, epula ſacra, conventus ſolennes [illegible] conſtituerentur. Nec [illegible] ratio alia [illegible] quem [illegible] niſi horrore quodam religioſo [illegible] ſacra [illegible] poterat, quorum [illegible] morbo vel immunditia [illegible]. Ut [illegible] ſermones mei bene definiat, habeo [illegible] *quæ erant in lege veteri non habebant in quam ſi* [illegible] *eſſet in honore, multa* [illegible] *manifeſtum eſt de omnibus quæ apud nos* [illegible] *ceremonias obſervamus, cum magno in honore* [illegible].

Quarto. [illegible] annumeranda eſt lex ea ſacerdotibus & Hebræis [illegible] ut omnia Dei nomini & cultui dicata reverenter [illegible]. Sacerdotes ea lege [illegible] *Levit.* [illegible] *ad Aaronem & filios ejus, ut ſeparent ſe a ſanctis* [illegible] *nomen ſanctum meum* [illegible]. [illegible] ſacerdotes [illegible] Hanc eſſe [illegible] legis [illegible] indicant Dei per [e] prophetam verba: *Sacerdotes* [illegible] *legem meam, & polluerunt ſancta mea;* [illegible] *ſanctum & profanum non diſtinxerunt*, [illegible] eſt, divina & humana promiſcue habuere, nihil [illegible]

[a] Lev. [illegible]. [b] Lev. [illegible]. [c] [illegible]
[d] In Lev. [illegible] [e] Ezek. 22. 26. [f] [illegible]
[illegible]

uſibus

Sect. II.

[illegible]

SECT. II. ſti, ut aliqua & cum excellentia quadam, tribueretur. Quid autem Deus, hoc in loco, tam honorifice de paſchate loqueretur, niſi ut tacite indicaret, ſe legem hanc eo tuliſſe, ut contemptus cujuſvis modi & ſpeciem omnem a ſacrificio tam inſigni tolleretur, & feſtum tam ſolenne Deoque proprium modo peculiari & ſanctitate ſua convenienter ageretur?

(3°) Cuivis apertum eſt, legem hanc plane peculiarem fuiſſe, & in ſolo feſto paſchatis obſervandam. Cum aliis enim ſacrificiis panes [a] fermentatos conficere, nulla vetuit religio: nec lex ulla Judæos ad aliarum [b] oblationum reliquias uno eodemque die comedendas devinctos tenuit. At lex ea fermentum a ſacris paſchalibus amandavit, & aliorum fecit vel minimam agni, vel cujuſvis alterius ſacrificii, paſchalis partem, in craſtinum reſervare. Judæos antiquos hanc legem ſenſu tam lato accepiſſe, hoc conſtat e loco illo parallelo, *Exod.* 34. 25. quem Græci interpretes in hæc verba tranſtulerunt; [illegible] i. e. *Non immolabis cum pane fermentato ſanguinem ſacrificiorum meorum, nec remanebunt uſque mane ſacrificia feſti paſchalis.* Quid autem Deus (præter morem feſtorum) agnum, & ſacrificia paſchatis alia, uno eodemque die conſumi juberet, niſi ut honorem feſto illi proprium & peculiarem vindicaret?

(5°) Ratio a Judæorum magiſtris reddi ſolita, cur lege cautum ſit ne caro paſchatorum ultra diem [c] ſecundum relinqueretur, eſt [illegible] i. *magnificentia ſacrificii*: nam, inquiunt, caro ſacra in regionibus illis calidioribus diutius ſervata, ob odorem ſuum graviorem forſan vituiſſet. Non caret itaque veri ſpecie, Deum carnem paſchatis non ultra diem [d] primum remanere voluiſſe, ut feſto tam ſolenni honos & magnificentia proſpiceret: nec quiſquam, palati vel naſi delicatioris, a carne tam ſacra, ob illum odorem aut ſpeciem minus gratam, abhorreret.

(6°) Sententia hæc, per ſe ſpectata, probabilis eſt, & magna veritatis ſpecie commendata. Cuivis enim vel limis oculis legem Moſaicam intuenti patet, ſummi legiſlatoris curam (ſic loqui liceat) ad ſacrorum omnium decus & honorem illæſum conſervandum, imprimis vigilaſſe. Deinde, cuivis innoteſcit, fermentum aciem quandam mali guſti panibus inferre, & illud indignum haberi quod menſis ulli, niſi vili & plebeiæ apponeretur. Nec minus e feſti illius ſacratiſſimi dignitate alienum erat, ut ſacrificii ſui adeps aut pars aliqua intacta in craſtinum remaneret. Nauſeam enim delicatulis movere ſolent pinguedinis reliquiæ & carnes igne heſterno coctæ, ſi iter ſequentis menſis inferantur: nec majeſtatem divinam condecebat, cuivis ſuos cibos apponere, qui, in diem ſequentem relicti, ſaporem & vim ſuam pene totam amiſiſſent.

(7°) Judæi veteres, prout & aliæ gentes, carnes pridie coctas odio vel contemptui habuiſſe videntur. Judæos antiquiores ſic erga carnes pridianas animatos fuiſſe, quis e Prophetæ [e] verbis non injuria conjectaret; *non eſt ingreſſa in os meum ulla caro immunda*: quamvis enim libri Græci qui plurimorum manibus teruntur [illegible] *carnem profanam* habeant; in quibuſdam eſt [illegible] *caro* [f] *pridiana vel profana*. Sed & id probabile eſt, Judæos religioſiores hujuſmodi carnes olim vetuiſſe, quod caro pridie cocta putredini vicina crederetur. Nam, obſervante [g] Petro Caſtellano, [illegible] Hippocrates [illegible] *corrupta*, & [h] Galenus [illegible] *ad putredinem deſinere*, interpretatur. Nec ſolum Judæi tamen, ſed & gentes antiquæ [illegible] vilis habebant cibum heſternum, qui nempe primam novitatis & caloris gratiam amiſiſſet. [*] Athenæus [*] introducit *Arſinoen* [illegible] *dapes pridianas* vituperantem [illegible] turba promiſcua dona offerentem.

Sunt & aliæ leges ad dignitatem quandam rebus ſacris afferendam latæ: eas autem hoc loco pede præterimus, ne tædio ſimus, aut lectoris attentioni & diligentiæ nimis diffidere videamur.

a Lev. 7. 13. b Lev. 7. 16. c Lev. 19. 6. d Deut. 16. 18. e Ezec. 4. 14.
f [illegible] g [illegible] h [illegible] l. 7.
[illegible]

[illegible]

SECT.

SECT. III.

SECT. III.

[illegible]

[illegible]

SECT. III.

[illegible]

ab Aarone qui Dei * [illegible] * audiat, & tribu illa quæ, præ cæteris, olim [illegible] ta [illegible]. Ordo ſacer eviluiſſet procul dubio, ſi Deus ex infima plebe poſteriores SECT.
muneri ſacerdotali defungendo præfeciſſet. Codicem Moſaicum percurrentes leges occurrent IV.
aliæ, quæ ad ſacerdotum dignitatem ſervandam a Deo ferebantur; eas autem, brevitati ſtudens prætermitto.

SECT. IV.

Et Locorum Sacrorum.

LOCORUM ſacrorum nomine hic intelligimus locos ſanctitate relativa donatos, i. e. Dei præſentiæ ſymbolis decoratos, Deo inſuper & religioni conſecratos. Judæi vero loca duo (Tabernaculum & Templum) [illegible] habebant, ad quorum honorem & dignitatem illæſam conſervandam, ſanctiones [illegible] legiſlator * [illegible] & [illegible] videtur. Non eſt mihi animus, in hoc loco, pauca licet, multum operæ collocare: ad leges tantum præcipuas attendam [illegible] eo fine datas, ut dignitatem ſummam ſanctuario aſſererent, & illud a contemptus alicujus ſpecie vindicarent.

INTER eas locum primum occupat * lex ea generalis, *Sanctuarium meum reverebimini.* Primo.
Hoc autem præceptum Judæos ad reverentiam duplicem (internam & externam) ſanctuario præſtandam devinxiſſe credatur. Interna in animo ſita eſt, qua tum demum rei alicui ſanctæ reverentiam exhibere dicatur, cum eam peculiarem eminentiam & dignitatem præcellentem, exiſtimet, & ſenſu religioſo rei illius dignitati conſentaneo afficiatur. Reverentia externa eſt, quæ ritu vel actu aliquo externo, [illegible] & ad honorem teſtandum apto, exhibetur, nempe pedum denudatione, [illegible] actione, manuum lotione, ab uſu aliquo vulgari ſeparatione, capitis apertione, vel alia aliqua ceremonia, modeſtiæ & ad gentis cujuſque mores accommodata. Hoc ſenſu latiore Judæi legem illam accepere: unde enim fluxiſſe videtur, quod illi tot leges & ceremonias, tanquam ſepes quaſdam, ad ſanctuarium ab omni contemptu muniendum, excogitarent. Nam Judæorum inſtitutis introductum eſt, ut [c] *nemo in montem templi intraret cum baculo, aut cum calceamentis pedum, neque cum marſupio vel pulvere ſuper pedes ſuis*: ut omnes e templo exeuntes religioſe curarent, ne tergum aut ulla poſteriorum corporis partes [illegible] obverterentur: ut ſacerdotes [illegible] munere in templo [d] habuerunt, nec ullo ei miniſterii tempore in illud ingredi liceret. Judæorum etiam moribus receptum erat, ut Levitæ circa ædem ſacram nocturnas excubias agerent, non ut ab hoſtibus vel graſſatoribus tuta eſſet, ſed ut ſanctuario & religionibus honos eo ſublimior haberetur. Erant etiam Judæis [e] [illegible] *vaſa ſacra* [illegible], quibus porticus atriumque verrendi, ſcobes & quisquilias exportandi, & munditiem curandi partes demandatæ ſunt; ne templum viliſceret & minoris haberetur, ſi quid impurum & ab illius ſanctitate diſſentiens in æde tam auguſta vel illius [illegible] deprehenderetur. Munditiæ enim res [illegible] ſemper & præcipuum honoris ſacris tributi [f] ſignum, antiquitus habebatur. Idcoque, in ſignum contemptus maximi, ædes *Baalis* [g] in latrinam, rerum maxime ſpurcarum receptaculum, convertebatur.

(2.) Ad ſanctitatis reverentiam conſervandam, lex ea *Aaroni* data eſt, *Lev.* 10. 9. Secundo.
Vinum & omne quod inebriare poteſt, non bibetis, tu & filii tui, quando intratis tabernaculum, h. e. dum [illegible] & in ſanctuario miniſtratis. Sacerdotes hanc legem ſancte obſervaſſe, notat *Hecatæus* apud [h] Euſebium: nam de Templo Judaico verba faciens, [illegible], inquit, [illegible]. Cauſa autem cur, miniſtrationis ſuæ tempore, vino [illegible] dicti, verba ſequentia docent, *ut diſtinguant inter ſacrum & profanum, inter mundum & immundum*, h. e. Ut conſtet iis rationis uſus, quo res & perſonas ſacras diſcernere valeant, ut nec res ſacræ minus ſancte & honeſte tractatæ forent, nec ſanctuarium [illegible] perſonæ alicujus immundæ acceſſu polluatur. Corenthi, [illegible]

* [illegible]

[illegible]

SECT. IV.

[illegible]

Molecho liberos offerebant, Dei nomen & honorem *Molecho* ſacrilege tribuebant, & tabernaculo deſpicatui habito, in loco quovis vulgari ſacrificabant. SECT. V.

(6°.) Legibus, quibus honori ſanctuarii conſultum eſt, annumeramus præceptum de ſacerdotibus aliquo corporis vitio & ſtigmate notatis a ſanctuarii miniſterio & ingreſſu prohibendis. Rei huic fidem faciunt ipſa præcepti verba, *Levit.* 21. 23. *Ad velum non ingredietur, & ad altare non accedet, quia habet in ſe maculam, ne polluat ſanctuarium meum:* h. e. Ne hujuſmodi ſacerdos (ſi ſtatura aut viſu deformis, plebeiis, vix ultra ſuperficiem penetrantibus, minus honorifice de ſanctuario meo ſentiendi occaſionem præbeat. Miniſtri regii oris & corporis elegantia conſpicui, novam regibus & palatiis majeſtatem conciliant: ſervi vero, quibus facies illiberalis, aut fœdum & deforme corpus, a regum dignitate alieni credantur, & eorum majeſtatem minuunt in conſpectu plebis. Curavit itaque ſummus Judæorum Dominus, ne ullus, licet e gente ſacerdotali, in famulorum ſuorum numerum adſcriberetur, niſi quem corporis integritas & honeſta ſpecies commendarunt. Nec abſonum fuerit hanc rationem acceſſere, cur ᵃ nullus ante annum vigeſimum quintum, nec poſt annum ætatis ſuæ quinquageſimum, tabernaculi miniſterium obire deberet; nempe ut hominum animis eo major ineſſet ſanctuarii veneratio. Nam ſub ætatem illam homines maxime vigent florentque, pulchritudine juvenili vel fortitudine & gravitate virili præcipue decorati: & proculdubio longo ſacerdotum ordini, corporis elegantia vel firmitate conſpicuo, vis magna ineſſet ad ſingularem ſanctuarii reverentiam hominum animis incutiendam. At ſi quis operi alicui ſacerdotali manum admoveret, priuſquam annum vigeſimum quintum attigiſſet, aut poſtquam annum quinquageſimum ſuperaſſet, verendum erat, ne pueritiæ imbecillitas aut ſenilis aliqua deformitas eum contemptui objiceret, & ſanctuarium *polluendi*, i. e. minus reverenter habendi & colendi, Judæis [illegible] judicantibus occaſionem adminiſtraret. Sexta.

(7°.) Præcepta de tabernaculo tam ſplendide fabricando data videntur, ut Iſraelitæ eo majore ſanctuarii reverentia tenerentur. Multorum verborum ambitu nil opus eſt, ut ſplendidum illum rerum omnium apparatum quo tabernaculum præfulgebat, lectori curioſius exponam, cum illius pompam & elegantiam, Spiritus S. penicillum tam graphice depinxerit, & ejus cognitio tam facile e ſacris fontibus hauriatur. Id unum dixiſſe ſufficit, naturam, artem & inſtinctum divinum, conſpiraſſe, ut tabernaculum opus egregium prodiret & omnibus numeris abſolutum. Ideo vero tam ſolicite curatum eſt, ne Iſraelitæ quicquam ſplendoris aut elegantiæ in tabernaculo deſiderarent; ut populus ille, ſenſu ductus & ſanctuarii ſplendore perculſus, illud revereri diſcerent, & regis ſui cœleſtis majeſtatem ex auguſta palatii ſui magnificentia judicarent. Septima.

Hæc & aliæ in cauſa erant, cur a ſacerdotibus olim, [illegible] (uti loquitur ᵇ Ariſteas) *omnia cum reverentia, & ut convenit magna divinitati* (in tabernaculo & templo) *perficerentur*: nam plura adhuc, Gratiis haud invitis, ad hanc materiam ornandam, adduci poſſent. Sed hæc forſan ad lectoris ſitim ſedandam, vel diligentiam excitandam, ſufficiunt.

SECT. V.

Legem rituum etiam ſacrorum honori proſpexiſſe.

UT Judæi inſtituta legalia ſanctius & ſtudioſius obſervarent, id inprimis curavit ſummus legiſlator, ut nihil iis ineſſet quod iis offendiculo eſſe, nec quicquam deeſſet, quod reverentiam & religionem eorum animis injicere poſſet. Hoc aperte conſtabit, ſi probatum dedero, legis inſtituta, gravitate, ſanctitate, ſplendore, atque ordine commendata fuiſſe, & hiſce quatuor, gentium aliarum ceremonias plurimum ſuperaſſe. Sermonem itaque de ſingulis adſtrictè faciam. [illegible]

(1°.) Gravitas & ſobrietas ritus & inſtituta legis Hebræorum animis quam maxime commendarunt. Si enim ritus omnes Moſaicos animo revolvamus, nihil ludicrum, [illegible] & abſurdum nihil, nihil quod *Catonis* moroſi ſeveritatem pati non poteſt in iis reperiamus. Erant rudimenta illa *infirma* quidem & *egena*: ſed hoc temporum & Hebræorum ingenio tribuendum eſt, qui inſtituta ſublimiora & ad Dei ho- Gravitas.

ᵃ Vid. Bibl. de [illegible] in Pentat. p. [illegible] & Crit. in 1 Lev. p. 83.

ᵇ Hiſtor. de LXX Interp. Biblioth. Patr. Gr. T. [illegible] p. 866.

SECT. V. [illegible] naturæ magis accommodata [illegible]. Si vero cum animo noſtro reputemus, quod temporum & Hebræ[illegible], tacere neceſſe eſt, nihil a ratione, legiſlatoris [illegible] in toto rituum Moſaicorum catalogo deprehe[illegible] ſuſpicio videtur, nam *Strabo* ut Mo[illegible] [illegible] quibus *Moſes* ad ſacidem ple[illegible], * *Moſes* [illegible] pollicebatur ſe tradi[illegible] [illegible] *tradere & ceremoniis & [illegible] ratiocinia, qua nec impru[illegible] aut aliis non item abſurdis, [illegible] graves accideret* [illegible] "[illegible] indices, geſticulationes ridic[illegible] "religione ſua longe ablegavit; nec [illegible] "quæ [illegible] myſteria onerabat [illegible] "cum invenerunt. Quibus omnibus [illegible] Diaboli [illegible] animo loquerb[illegible] & ſacra inſtituta ſint, vel ut ſacra qu[illegible] jeſtate quadam perciperentur, vel ut [illegible] ut in iis obſcurius Evangelii ſchema[illegible] moniæ tam ridiculæ erant & inepta [illegible] Dæmones, [illegible] mones eorum ludus eſſent & fabula. [illegible] non parum debent. * [illegible] *rationales & ſignificativa longe [illegible] tanquam ſurda & muta erant*, [illegible] Nempe id unice curabant Dæmones, [illegible] tutis & obſequio plane ſervili [illegible].

(2.) RITIBUS Moſaicis dignationem & gratiam haud exiguam addidit eximia illa ſanctitas & innocentia, quæ ſupra Gentilium ceremonias eminebant. Nihil enim a *Moſe* inſtitutum quod cultorum modeſtiam gravaret, aut cum nativis erga ſeipſum aut ſub[illegible] male conveniret. Ille nihil obſcœnum, crudele, vel profanum, cultus aut religionis [illegible] cohoneſtare docuit. Cum etiam ſacerdotes ceremonias tam ſacras adminiſtrarent, lege cautum eſt, ne verecundiæ leges tranſgrederentur, &, [illegible], partes detegerent, quas pudor velare jubet. Longe alia rituum ſacrorum facies apud ethnicos, quorum religio Diaboli imaginem ferebat, utpote crudelitate vel [illegible] plerumque contaminata. Nil quicquam continebant eorum myſteria caſtis aut humanis oculis tolerandum. * Apud Babylonios fœminæ omnes [illegible] corpora in honorem Veneris, quam *Mylittam* vocabant, vulgare ſolebant. & notum eſt, [illegible] * Beel-phegor, Oſiridis, Liberi patris, & Cereris, tam turpia fuiſſe, quod pudoris [illegible] eorum impuros ſilentio præterire. Res aliter eſſe non potuit, cum in Gentilium ſacris profligati pudoris * fœminæ non raro ſacerdotum vice fungerentur. Hinc ſumma gentium cura, ne ritus ſui in vulgus prodirent; mira in myſteriis eorum ſecretis fides, & in eum qui arcana vulgaſſet, non raro pœna capitis animadvertebatur.

(3.) RITUUM & inſtitutorum Moſaicorum ſplendor reverentia & religione non levi Judæorum animos afficiebat. Cum enim viderent ſacerdotis maximi pectorale lapidibus nobilibus illuminatum, ſacerdotes minores veſtibus ſpeciem elegantem præbentibus exornatos, vela tabernaculi byſſino emblemate figurato variegata, templum ornatu non facile verbis aſſequendo ſplendidum, tabernaculum & arcam naturæ [illegible] & artis ornamentis inſtructiſſimum, procul dubio magnus eos ſubibat ſtupor, & profundiſſima Dei & ſacrorum ſuorum reverentia tenebantur.

(4.) UNDE etiam pulcherrimus [illegible] ritibus Moſaicis honorem & auctori-

a [illegible] Geogr. lib. 16. p. 1106. C. b [illegible] l. 9. c. 1. p. [illegible].

† [illegible]

[illegible]

[illegible]

a [illegible]

§ [illegible]

¶ [illegible]

SECT. V.

tatem aſſerebat. Lege curatum eſt, ut omnia [illegible] & [illegible] ex *decoro & præſcripto*, in cultu Legali, peragerentur; & ut Judæi non tantum ceremoniis hiſce Deum colerent, ſed & ritu decoro & [illegible] ceremonias illas exequerentur. Nihil enim cultum divinum [illegible] curas aut incerti [illegible] a Moſe traditum, nil [illegible] nihil [illegible] Judæorum ingenio, vel naturæ humanæ rerum novarum [illegible], relictum fuit. Nempe Lex de minimis pleriſque curavit: ipſi arcæ [illegible] cratic[illegible], [illegible] tabernaculi, varia [illegible] pertinentis materia & [illegible], [illegible] præ[illegible]antur, & cultus legalis forma & modus eadem *[illegible]* [illegible] pleri[illegible] determinantur. Atque hac ratione [illegible], [illegible] novitas, partium ſtudia, incerta ſacra, ſuperſtitio, vel quivis alius [illegible] cultus divini gravitate & majeſtate alienum, Judæos & [illegible] religionem [illegible] traheret.

Hæc omnia de Judæorum [illegible] paulo ſuſius dicta in compendium contrahunt regis[a] *Agrippæ*, [illegible] verba [illegible] *Agrippa*, *avus tuus maternus, Judæam Herode avo meo regnante* [illegible] *templum*, & [illegible] ritus *[illegible], puritatemque* [illegible], *de* [illegible] *magnifice ac ineffabile, quo ut inter* [illegible] *quam laudes templi ejusque ornatum* [illegible] [illegible] Ad *templum* [illegible] quotidie, [illegible] *animum* [illegible] *ſacri apparatu*, [illegible] *ordines, venerandæ majeſtatis in ſacerdote ſummo, ſacratis* [illegible], *præſidenteque* cæteris. Si [illegible] noſtra foret, haec e Gentilium ordine [illegible] poſſem, quæ ob [illegible] gravitatem, ſanctitatem, ſplendorem atque ordinem, ingens Judaici cultus inceſſit admiratio.

SECT. VI.

Legem Moſaicam idololatriæ obicem poſuiſſe, Dei & ſacrorum omnium honori proſpiciendo.

SATIS e jam dictis manifeſtum arbitror, legem id ante alia curaſſe, ut Deus & ſacra omnia [illegible] omnes, [illegible] Summo, in loco & honore haberentur. Proximum eſt, ut [illegible] legem [illegible] inſtrumentum [illegible] radicandam aptum & accommodatum. [illegible] putemus [illegible] quinque, [illegible] modis ad idololatriam eradicandam intervenit, quatenus ſacrorum omnium honorem integrum & [illegible] conſervavit. Nam

Leges præ[illegible] [illegible]

(1°.) [illegible] ratione tremendum majeſtatis divinæ ſenſum [illegible] Hebræorum animis injiciebat. Cum enim ſacra nulla [illegible] manibus tangenda eſſent, cum temporis aut ritus alicujus ſacri religio [illegible] capitis pœna [illegible] violari poſſet, cum nemo niſi expiatione [illegible] præmiſſa ad ſacrorum [illegible], cum etiam quivis contra rei alicujus ſacræ honorem ex ignorantia peccans culpam [illegible] oblatione redimere cogeretur, fieri vix potuit, quin populus [illegible] majeſtatis divinæ ſenſu intimo [illegible], [illegible] ſtantem [illegible] exhiberet. Cum enim Deus tanto [illegible] & tam [illegible] velit, [illegible] inſtituti [illegible] cultum [illegible], [illegible] æſtimare, [illegible] Deum [illegible] veneratus. Nihil autem magis valere [illegible] in Dei [illegible] retinendis, quam eorum cordibus [illegible] preſſus majeſtatis ejus [illegible]. Nemo unquam a Dei illius cultu [illegible], & [illegible] animitus [illegible] Dei [illegible] [illegible] mandatorum [illegible] Dei majeſtas [illegible] & contemptum habetur [illegible], neme contem[illegible] & [illegible] contemptum [illegible] & atheiſmum [illegible] & imperii divini abrogationem, tolerantur [illegible] Dei cultus & imperium inter homines ſemper ſtetit aut cecidit cum ſacrorum honore & reverentia. Summo itaque cum conſilio petitiones [illegible], [*ſanctiſ-*

Primo.

a *Ap. Philon.* lib. *de Legat. ad Cajum* p. 1033. b [illegible] [illegible] [illegible] Polit. 5. c. 10. T. 2. p. 406. A.

Yy 2 *cetur*

Sect. V

[illegible]] [illegible] Hinc & omnium gentium [illegible] ut religionis inſtituta ſua conſtaret honos & reverentia [illegible] Deus [illegible] habuerit [illegible] religionum contemptum [illegible]

[illegible] (2) [illegible] idololatriæ [illegible] ſunt, quatenus [illegible] (id eſt, naturæ ſuæ ab omnibus [illegible] excellentiâ [illegible]) [illegible] Cum Deus [illegible] [illegible] propterea [illegible] quod non [illegible] [illegible]

[illegible] (3) [illegible] ad idololatriam abolendum [illegible] [illegible] Ægypti [illegible] [illegible]

[illegible] (4) [illegible], ſe Deum verum colere, dum ſacra ejus omnia [illegible] [illegible] Nam [illegible] [illegible] Dei cultum & veros [illegible] idololatriam [illegible] [illegible] & Judæorum [illegible] Dei [illegible] & Deo vero [illegible]

[illegible] (5) Honos ille [illegible] Dei ſacra & inſtituta habitus, [illegible], quæ [illegible] vel [illegible] ritus in eorum loca [illegible] Honos ille, legis auſtitum, & legis [illegible] diligenter obſervans. Deo vero cul-

tum;

rum; in ſecuro poſuere. Hoc multis evinci poſſet, ſed hac de re non eſt noſtri inſtituti in præſentia copioſius agere. Sect. I.

Non eo animo hæc dixi omnia, quaſi non crederem Moſen ideo etiam rerum ſacrarum honori tuendo ſtuduiſſe, ut utrumque religionis adverſarium, atheiſmum atque ac idololatriam, profligaret. [illegible] enim erat, ne Iſraelitæ, in perditis ethnicorum imaginibus, altaribus, templis, excelſis, & [illegible] omnibus polluendis, [illegible] occupati, in rerum omnium religioni ſacrarum contemptum ſenſim laberentur. Moſes itaque, perſonarum, locorum, rerum omnium, Deo ſacrarum, honori conſervando proſpexit; ne Iſraelitæ in atheiſmi *Scyllam* deciderent, idololatriæ *Carybdin* vitare cupientes.

CAP. XI

Legem idololatriæ obſtitiſſe, varias immunditiæ munditiæque ſpecies inducendo.

CUM rerum ſeries ita poſtulet, ſermo noſter ad varias immunditiæ munditiæque ſpecies, quæ utramque pene faciunt Levitici paginam, jam [illegible] eſt. Ut autem lucem eo clariorem huic argumento afferamus, (1°.) De [illegible] immunditiis earumque ſpeciebus, (2°.) De rationibus eas inſtituendi [illegible], (3°.) De earum origine & antiquitate, (4°.) De Rerum etiam immunditiis, dicturi ſumus.

SECT. I.

De Perſonarum immunditiis, earumque variis ſpeciebus.

UT ordine quo inſtituimus, hoc argumentum perſequamur, primo de Personarum immunditiis, earumque ſpeciebus variis, [illegible]. In hoc autem argumento tractando non admodum accurate verſari [illegible], numerus amplus [illegible], nec facile ineundus. [a] Maimonides [illegible] אבות הטמאות [1] *patres* aut fontes *immunditierum* enumeravit, [illegible] in plurimos rivulos derivarent. Nos [illegible] ſpeciebus hic [illegible] paucas [illegible] habemus, quas lex ipſa memorat, & quæ nobis de earum origine dicturis uſum præbeant. [illegible]

Erat itaque (1°.) Immundities puerperæ [illegible] [b] legis Moſaicæ conſtitutione ſancitum erat, ut mulier certis a partu diebus, a ſacris & cœtibus publicis arceretur, & omnes eam aut lectum ejus tangentes impuritatis [illegible] participes haberentur, donec ipſa [illegible] ſaltem [illegible] peregit. Prima.

(2°.) Immundities menſtruæ, menſe recurrente ſanguinis fluxum patientis. Hæc autem, ex præſcripto [c] legis, impura habita eſt, & [illegible] commercio, mariti congreſſu, rerum domeſticarum tactu, præcipue vero tabernaculi aditu, ſeparari debuit. Secunda.

(3°.) Immunditiæ concubitus conjugalis. De ea Judæi veteres legem [illegible] interpretari ſolebant, [d] *Et vir, cum egreſſum fuerit ex eo* [illegible] *in aqua* [illegible] *erit immundus uſque ad veſperam*. [illegible] verbis [illegible] [2] [illegible] Nam hinc *anima ſimul & corporis facta eſt polluta* [illegible] Joſephus [illegible] a vero deflectere videtur [illegible] tantum polluebantur, h. e. vinculum iis injectum eſt a lege, ne ad caſtra accederent, aut ſacra, niſi prius lavati, participarent. Tertia.

(4°.) Immunditiæ lepræ, unde [f] quivis eo morbo affectus ab hominum conſortio [illegible] erat, & tanquam ſepulcrum ambulans ab omnibus evitabatur, ne [illegible] halitu vel contactu inficerentur, adeoque a ſacrorum participatione excluderentur. Quarta.

a [illegible] b Levit. 12. 4. c Levit. 15. 19. 20. [illegible] d Levit. 15. 16.
e [illegible] p. 1381. 15. f Levit. 13. 44. 45. 46.

1 De [illegible] vid. [illegible] Part. 3. [illegible] [illegible] שכבת זרע [illegible]

2 [illegible] Hypallage

SECT. II. Quinta.

(5°.) IMMUNDITIES funeris, ab iis contracta qui [a] mortuorum corpora, ſepulchra, vel oſſa tetigiſſent, aut iis moribundis operam aliquam navaſſent, aut eorum exequiis interfuiſſent. Hujus autem immunditiæ purgatio non niſi aſperſione aquæ vitulæ rufæ cineribus conditæ, & totius corporis ablutione, perficienda erat. Atque hæc ablutio [b] *λουτρὸν ἀπὸ νεκροῦ* ab Hellenistis dicebatur.

Sexta. (6°.) IMMUNDITIES ſomnii, ſeminis fluxum procurantis. Immundities illa מקרה לילה [c] *accidens aut casus noctis*, [b] verecunda ſcripturæ lingua, dicitur, *ſi fuerit inter vos homo qui ob accidens noctis pollutus ſit, — ad veſperam lavetur aqua.* Hæc immundities ita fœdabat ſacerdotes, quod ad ſacra munia die poſtero præſtanda plane inutiles eſſent; ita vero vulgares Iſraelitas, quod a ſacris participandis, nondum purgati, rejicerentur.

Septima. (7°.) ERAT denique immundities contactus. Nam non tantum lepra, fluxus impurus, aut rei immundæ uſus, hominem immundum reddidit, ſed contactus minimus rei vel perſonæ alicujus quam immundus aliquis [c] tetigerat licet & fortuito, contigiſſet. Hujus immunditiæ multa nobis exempla præbet [c] Leviticus, quæ regula illa generali nitebantur; [d] *quicquid tetigerit immundus, immundum faciet, & anima quæ tetigerit illud, erit immunda uſque ad veſperam.*

SECT. II.

De cauſis immunditierum perſonalium maxime probabilibus.

Immunditierum legalium cauſæ variæ.

RATIONES cur Deus has & alias immunditierum ſpecies inſtituerit, proximo occurrunt expediendæ. Ratio autem generalis erat, quod populus ille, ſeculi moribus addictior, religionem vix ullam, niſi ritualem & in ipſos ſenſus incurrentem, facile pateretur. Sed aliæ rationes, cum ipſa præſentis argumenti natura magis conjunctæ, reddi poſſint, cur Deus tam varias immunditierum ſpecies Iſraelitis obſervandas impoſuerit. Nempe

Prima. (1°.) Ut reverentia ſanctuarii & zelus illud ingrediendi in eorum animis accenderentur. Minuitur enim in conſpectu noſtro rerum omnium dignitas, & zelus noſter erga præſtantiſſima deferveſcit, ſi in oculis noſtris quotidie verſentur, & iis cum libet frui liceat. Et proculdubio Deus ipſe & thronus ſuus in contemptum abiiſſent, ſi cuivis (mundo vel immundo) ſanctuarium adire contigiſſet, & Dei domicilium eadem facili opera, qua & ædes proprias, ingredi licuiſſet. Deus itaque, ut contemptui, e familiari rerum ſacrarum uſu oriundo, obviam iret, lege cavit ne [e] polluti ad ſanctuarium accederent; & tam varia ſtatuit pollutionum genera, ut vix aliquem munditia legali præditum, aut certe quam paucos, invenire liceret. *Nam* (obſervante [f] Maimonide,) *ſi quis liber ſit a contactu cadaveris, vix tamen effugere poterit, ne contactu alicujus ex immundis aliorepentibus, quæ ſubinde in domos, vias, cibos & potum incidunt, contaminetur. Et ſi hoc effugiat, forte non evadet a contactu mulieris menſtruatæ, vel ſanguinis profluvio laborantis, aut leproſi, vel ad minimum cubilis aut lecti ipſorum. At licet ab iſtis quoque conſervetur,* non tamen evitabit forſitan *amplexum uxoris ſuæ, vel caſum* & pollutionem nocturnam. *Quamvis autem mundus ſit ab iſtis etiam pollutionibus, tamen non permiſſum eſt ei ingredi ſanctuarium, donec occubuit ſol ejus; neque etiam nocte poſt quam* [1] *ſol ipſius occubuit. — Illa autem nocte, quam facile fieri potuit, ut vel cum uxore ſua ſe commiſceat, vel nova aliqua immunditiei cauſa ipſi contingat, ita ut mane in eadem pollutione ſurgat ac die præcedente. Hæc enim omnia efficiunt, ut homo a ſanctuario abeſſe cogatur, nec quovis tempore illud calcare* vel intrare *poſſit.* Pollutiones illæ omnes, maxima licet adhibita diligentia vix evitandæ, aditum ad ſanctuarium admodum anguſtum & difficilem reddidere. Cum autem ex iis pollutiones nonnullæ non niſi multo cum laboris & temporis impendio tolli potuerint, aditus ille multo adhuc difficilior & pene præcluſus exiſtimetur. Nam (quod eidem [g] auctori obſervatum) *immunditia quanto eſt frequentior, tanto ejus purificatio gravior eſt & diuturnior. Ita, quia converſatio & contrectatio mortuorum, imprimis propinquorum, frequentior eſt omnibus reliquis pollutionibus, ideo non poteſt ejus purificatio fieri niſi cinere Juvencæ, licet difficulter haberi*

[a] Numb. 19. 11, 13, 14, 16. [b] Deut. 23. 10. [c] Cap. 14. 5, 10, 11, 19, 21, 27. & cap. 22. 5. [d] Num. 19. ult. [e] Levit. 12. 4. [f] Mor. Neb. P. 3. c. 47. [g] Ubi ſupr. pag. 175.

1 Vid. Ecclus. cap. 34. v. 25.
2 Apud Drusi. [illegible]

3 De tempore ingrediendi ſanctuarium, vid. Tractat. Talmud. Thamid & Middoth, apud Miſchn. Surenhuſ. Part. 5.

poſſit.

[illegible]

SECT. II. *&c. quod judicia mea non fecerant, —— ego* [illegible] *dedi eis ſtatuta non bona, & judicia in quibus non viverent, & pollui eos in muneribus ſuis,* —— hæc autem verba [illegible] hunc ſenſum [illegible] "cum Iſraelitæ [illegible] "[illegible] ad [illegible] "& [illegible] "[illegible] "[illegible], eis leges ritualés dedi, non malas quidem, [illegible] "[illegible]. His autem legibus [illegible], effectum eſt, ut Iſraelitæ [illegible] "[illegible] "[illegible]. Sed [illegible] Deum leges de pollutionibus & purgationibus [illegible] quod eorum poſteris in terra [illegible] conceſſum eſſet, [illegible] pollueret, [illegible] eſſent, [illegible] [illegible].

4°. [illegible] eſt, Deum tot legibus de pollutionibus & purgationibus Iſraelitas [illegible] Nazaræum. [illegible] & e gentibus [illegible]. Nam [illegible] mortui [illegible] [illegible] ſacerdos [illegible] [illegible] tactis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Nam [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] eſt, quod [illegible] *Baruch* [illegible] tur; unde eſt [illegible] *es mortuis.* Sic [illegible] ſtratus. Quod autem [illegible] captivitatis Babylonicæ [illegible] Judæi [illegible] & [illegible] Babyloniis [illegible] deremus.

(1°) Deus eas quas diximus induxit immunditias, forſan ut immunditias quas Ægypti vel gentes aliarum [illegible] facere reprehenderet, & e populi ſui moribus eliminaret. Nam ſub Moſis tempore Zabii (quorum libro ſecundo, mentionem frequentem habeo) ſuperſtitioſæ [illegible] amores implevissent, eoſque multiplicibus pollutionibus [illegible] impedimentis, onerassent. Veritatis hujus teſtem * Maimonidem habemus: *conſuetudo ut* [illegible] *receptum erat apud Zabios in partibus Orientis* [illegible] *ut mulier menſtruo laborans ſeparatim ſe in domo aliqua, ut loca in quibus ambularet, comburerentur, & quiſquis cum ea loqueretur, pro polluto habeatur* [illegible] *ventus idem tranſiret ſuper menſtruatam & mundum aliquem, ut pro polluto habeatur.* —— *Præterea, ex Zabiorum conſtitutionibus erat illud quoque, quod omne id quod ſeparatur a corpore, ut pili, ungues, ſanguis, pro immundis haberentur. Unde* [illegible] *immundus erat,* [illegible] *& pilos tangunt.* [illegible] *lavare ſe cogebatur in aqua fontana, clara, limpida. Et hi plures* [illegible] *& tales* [illegible] conſuetudines habebant. His omnibus [illegible] aliquid [illegible] quod veteres Arabes, [illegible] & [illegible] narium [illegible], capitis & genitalium pilos, dentium [illegible] corporis excrementa [illegible] immunditiarum numero collocabant. Hinc factum quod [illegible] gargarizationem [illegible] collutionem, narium aqua [illegible] purgationem, [illegible] capillorum diſcriminationem, dentium & reliqui corporis [illegible], [illegible] ab excrementis [illegible], unguium præſectionem, pilorum axillarum vulſionem, [illegible] pubis & circumciſionem, in uſu

a [illegible] b Num. 6. 7, 9. Lev. 21. 4, 6. c Num. 6. 6, 7. d Lev. 21. 1, 2. e [illegible] f [illegible] g Num. 19. 11, 12. h [illegible] i [illegible] Spec. Hiſt. Arab. p. [illegible]

habue-

habuerunt. Ritum hunc omnes [ab *Abrahamo*, uti volunt, acceptum] hodieque exercent *Turcæ*, & qui eos negligunt pro immundis habent & eorum contactum fugiunt. Cum itaque videret Deus tot ridiculas immunditierum ſpecies introductas, & hominum non paucorum animos ſub hac triſti religione miſere laborantes, haud abſurde creditur, Deum ideo nonnullas immunditiæ & munditiæ leges & normas præſcripſiſſe, ut receptam pollutionum doctrinam emendaret, pollutionis cauſas & purgandi ritus magis in compendium reduceret, & populum ſuum antiqua Zabiorum ſuperſtitione & ingenti rituum fanaticorum onere liberaret. SECT. III.

(4) Veriſimile eſt, *Ægyptios*, aut alias gentes Moſe antiquiores, a nonnullis tanquam immundis abſtinuiſſe, & non minus immunditias quam purgationes aliquas in moribus habuiſſe. Nam ea ſemper erat ſuperſtitionis, ubicunque vigebat, indoles, quod a perſonis, rebus, & cibis quibuſdam, tanquam pollutis & immundis, homines cohibuerit, eique dogmata illa [ne tangas, ne guſtes, ne tractes] inculcarit. Deus itaque & Iſraelitas immunditias aliquas obſervare voluit, ut ritibus ab uſu receptis, non multum diſcrepantibus, obſequium præſtarent, & religionem cui aſſueverant olim, non tam reliquiſſe quam mutaſſe ſe viderentur. Sed hæc ratio pede firmiori ſtabit, cum tertiam operis mei partem abſolverim.

SECT. III.

De pollutionum Legibus origine & antiquitate.

POLLUTIONUM de quibus egimus hactenus, origo (qua licet) inveſtiganda eſt proxime, & ſedulo quærendum a gentibus, an a Judæis, originem derivarint. Hinc autem anſa dubitandi datur, quod e veterum teſtimoniis liquidum ſit, Gentes etiam immunditierum ſpecies aliquas in ſcriptis Leviticis memoratas in more habuiſſe, & a rerum nonnullarum uſu tactuque, æque ac ipſos Judæos abhorruiſſe. Plurimi quidem hunc nodum facili opera ſolvendum ſentiunt, omnia in gentium antiquiorum moribus reperta, *Moſis* inſtitutis conſona, e Judæorum legibus furtim ſurrepta, fortiter affirmantes. Sed a vero minus alienum videtur, harum immunditierum obſervationem, nec prorſus a gentibus, nec prorſus a Judæis, originem accepiſſe. Ne vero generalia illa lectori fraudi ſint, ſententiam noſtram hac in re, ſalvo tamen cuique diſſentiendi jure, quatuor hiſce *Theſibus* apertius explicabimus. Immunditiarum origo, [illegible]

Harum prima ſit hæc: *probabilitatis haud parum habet, varia pollutionum genera, Zabiis*, (h. e. idololatris ex Oriente antiquioribus) *in uſum veniſſe, diu antequam leges Moſaicæ traderentur.* Cum gentium antiquiorum monumenta rituſque prope omnes abſorpſit Lethe, non auſim *Theſin* hanc inter certa & indubitata numerare. Eam autem probabilibus adſcribere non dubitem, jam dicti *Maimonidis* teſtimonio fretus, qui Zabios illos ſine modo & ſine pollutiones induxiſſe refert, & Deum leges aliquas de munditia & immunditia tuliſſe dicit, ut eorum ſuperſtitioni luxurianti modum & menſuram poneret. Sed ſi *Maimonides* tacuiſſet, immunditias aliquas ad originem ethnicam referre minime dubitarem. Cum enim Diabolus poteſtatem arbitrariam in ritibus ſuis inſtituendis exercere ſoleat, & id plurimum curarit egerit, ut hominum curam & diligentiam circa purgationes & pollutiones externas occupatam detineret, ne puritatis internæ ſtudio vacare poſſent; non ſine ratione creditur, eum primum res quaſdam, tanquam pollutas, fugere, & a nonnullis corporis immunditiis cavere, docuiſſe. Hinc etiam conjecturæ noſtræ fides augeatur, quod certum ſit, Diabolum olim pro arbitrio ſtatuiſſe, ut multa tempora pro infauſtis, & animantia certa pro immundis, apud gentes nonnullas haberentur. Nam quo longius Diaboli ſanctiones & ritus a ratione aberrant, eo magis extabant imperii quod affectabat abſoluti teſtimonia, & obſequium ei præſtitum, animum verbis ejus addictum eo luculentius indicabat. Deinde, ſatis e Teſtamenti veteris hiſtoria diſcitur, Iſraelitas legum Moſaicarum [a] novitate perculſos fuiſſe, & a Deo ſæpe defeciſſe, quod ritus aliquos, utpote ſeculi moribus adverſos, moleſte ferrent. apud conſultos itaque non facile fidem inveniet, Deum tot leges de munditiis & immunditiis Iſraelitis imponere voluiſſe, ſi munditiæ vel immunditiæ doctrina plane nova fuiſſet, uſque antea prorſus inaudita. Ut his omnibus major conſtet fides, pollutionum exempla nonnulla ſtatim in medium feram, quas ante datam legem gentes obſervaſſe videntur. Theſ. 1.

a Mal. 3. 14.

SECT. III.

[illegible]

Tertio *Judæi quasdam immunditiæ ſpecies ſibi ipſis proprias, & in gentium aliarum inſtitutis minime repertas, obſervaſſe videntur.* Nam lepra, (ut inde ſumam exordium) apud Hebræos quidem immunditia vix ulli ſecunda cenſebatur, & omnis eo vitio infamis ab hominum [a] conſortio & ſacris cœtibus abſcindebatur. Nam lege juſſum eſt, ut leproſus de ſeipſo [b] clamaret טמא טמא h. e. alta voce ſe immundiſſimum pronunciaret. Nam locutio ſimilis, ſenſum cum voce geminans, occurrit *Deuter.* 28. 43. *Peregrinus qui eſt in medio tui aſcendet* מעלה מעלה *superne ſuperne* [h. e. altiſſime] *ſuper te, & tu deſcendes* מטה מטה *infra infra*, h. e. infime, vel (prout nos reddimus) *very low*. Sed longe alia fuit apud exteras gentes conditio hominis lepra laborantis: nam rex Syriæ, *Naamane*, leproſo licet, [*] familiariter utebatur, cum ad honorem non vulgarem evehebat, & templum Rimmonis ingreſſurus illius manibus nitebatur. Hinc cauſa data *Joſephi* verbis [*] [illegible] τῆς πόλεως καὶ λέπρᾳ τὰ σώματα κακωθέντας, &c. *Ejecit Moſes e cœtu & conſuetudine hominum lepra laborantes, &c. — cum inter alias gentes leproſi verſentur & in pretio ſint, & tantum abſit ut rejegentur aut contemptim habeantur, ut in expeditionibus, dignitates militares, & in adminiſtratione reip. civiles, illis committantur*, [illegible] [ἔχειν] [illegible], *& ad ſacra & templa accedendi poteſtatem habeant.* Si a lepra ad immunditiem tactu reptilis hauſtam tranſeamus, illius etiam in gentium exterarum ritibus & ſcriptis omnibus nec umbram nec veſtigium reperiemus. Ad hæc: apud Hebræos, conſuetudo cum menſtruata non tantum immunditiei maxima, ſed & inter notæ [c] nigrioris crimina cenſebatur. Nam lege ſancitum erat, ut [d] *ſeptem diebus immundus* fieret, quiſquis vel ignarus cum muliere menſtrua patiente congrederetur; ſiquis autem id ſciens voleníque faceret, e ſententia [*] [z] legis exterminio mulctabatur. At apud alias gentes hujuſmodi congreſſus uſu frequens erat & nunquam in religionem veniebat. Poſtquam enim Deus congreſſum cum muliere ſeparata, inter alios gentium mores impuros, vetuiſſet; ſtatim addit, [*] *ne polluamini in his omnibus*, in quibus *contaminatæ ſunt omnes gentes*. Eo autem probabilius eſt, Deum ad hos concubitus immundiſſimos, apud alias gentes uſitatos, hic reſpexiſſe; quod Babylonii menſtruatis, & fœminis a partu recentibus, (quaſi nulla pollutione tactis) fana ingrediendi, & ſacra participandi, licentiam dederint. Nam [e] *Baruch*, Beli ſacerdotes & ritus memorans, inquit, *ſacrificia eorum ſæta & menſtruata tangunt*, nempe, comedendi animo. Aliæ forſan immunditiæ ſpecies, antiquitus Hebræorum genti peculiares, enumerari poſſent; niſi quod morum antiquiorum primordia tenebris involuta ſint, quibus vix quicquam percipere licet.

SECT. I. Theſ. 3.

Quarto: *non abſimile eſt vero, pollutionum ſpecies* aliquas *ex antiqua gentium conſuetudine in Hebræorum legem cultumque fluxiſſe.* Hoc ego, non tanquam rem compertam, ſed ut conjecturam ſpeciem veri præferentem, æqui lectoris judicio ſubjectam, aſſero. Cum enim in argumento tam obſcuro jam verſer, & temporum antiquiorum hiſtoria vix quicquam mihi hærenti lucis aut ſubſidii præbeat; quivis paulo æquior conjecturæ modeſtæ locum & veniam indulgebit. Ne vero generalibus hiſce diutius immorer, pollutionum exempla quædam in medium dabo, quæ ex gentium antiquiorum conſuetudine, in Dei legem fluxiſſe putentur.

Theſ. 4. De origine pollutionis, conjectur.

Primo itaque, ſi auſpicate conjecturam facio, pollutio e puerperio orta ex antiquorum ceremoniis in Hebræorum legem & morem tranſiit. Multum puerperis immunditiæ tribuit Hebræorum religio, nec minorem veterum Græcorum fides. Nam *Euripides*, poetæ licentia uſus, Dianam culpat, quaſi nimis delicatam, quod homines puerperæ vel mortui tactu pollutos, altaribus ſuis prohiberet. Ipſa [f] verba ſic ſe habent: Puerpera.

Τὰ τῆς θεοῦ δὲ μέμφομαι σοφίσματα,
Ἥτις, βροτῶν μὲν ἤν τις ἅψηται φόνου,
Ἢ καὶ λοχείας, ἢ νεκροῦ θίγῃ χεροῖν,
Βωμῶν ἀπείργει, μυσαρὸν ὡς ἡγουμένη.
Mihi iſta Divæ non placet ſapientia,
Quæ, ſiquis ulla cæde conſceleret manus,
Corpuſve tangat mortuum, aut puerperam,
Altaribus ceu impium prohibet ſuis.

a 2 Reg. 15. 5. b Levit. 13. 45. * 2 Reg. 5. 1. & 18. * Antiq. Judaic. l. 3. c. 11. p. 125. 40. Ib. 20. c V. Ezec. 18. 6. & 22. 10. d Lev. 15. 24. * Lev. 20. 18. * Lev. 18. 19. & 24 e Cap. 6. 28. f In Iphigen. Tauric. v. 380.

z נכרתו *exſcindentur*. *de pœna* כרת *exciſionis, variiſque ejus ſpeciebus vid. Selden. de Jur. Nat. & Gent.* l. 7. c. 9.

SECT. III.

Refert etiam Diogenes * Laertius, *Pythagoram* ipſum, a funere vel puerpera reverſum tanquam pollutum, purgari [illegible]

[illegible]

ſtitionem vulgo receptam, exercere? *Tertio*: Iſraelitæ, pollutionem funebrem purgaturi, ceremoniis multo ſimplicioribus quam Gentiles utebantur. Nam apud Iſraelitas, homines & vaſa funere contaminata, lotione & aquæ cineralis aſperſione luſtrabantur: at [a] Feſto teſte, Gentiles, *funus proſecuti, redeuntes ignem ſupergrediebantur, aqua aſperſi*. Sulphur etiam in Gentilium februis ad expiandas domos funere pollutas uſitatis, locum habuiſſe, teſtatur [b] *Plinius*. Deinde, pollutio funeris proſecutione contracta, non admodum onerosa Judæis extitit, ſed [c] ſeptem diebus purgari potuit: apud ethnicos autem Deæ Syriæ devotos, nonnullis non niſi poſt diem a pollutione funebri [d] trigeſimum, aditus ad templum & ſacra concedebatur. Hinc opinandi cauſa habetur, Deum luſtrandi ritus laboribus otioſis impeditos invenisse, eoque purgatos & ad majorem ſimplicitatem redactos Iſraelitis tradidiſſe. *Quarto*: hinc etiam firmatur conjectura noſtra, quod Hebræis a funere redeuntibus, olim (prout & hodie) in more eſſet, manus ſolenniter lavare. Sentit autem R. Bechai, *aquam purificationis*, a funere redeuntibus, ex præſcripto legis aſpergendam, huic mori principia tribuiſſe. Nam legem [e] illam explicans, *inde*, inquit, *nobis mos lavandi manus, cum a mortuo venimus*, רמז לכך פרה *quod innuat aquam vaccæ rufæ*. Hoc autem Magiſtrum illum invita veritate dixiſſe cenſeo: nam funere polluti, non manus lavare, ſed bis corpus aqua cineralis aſpergere, [f] lege de vacula rufa tenebantur. Ideoque credibilius eſt, morem illum [utpote a Deo nullibi præceptum] a vicinis gentibus olim ad Hebræos deveniſſe. His enim in more erat, vas aqua luſtrali plenum præ domus funeſtæ foribus collocare, qua ſe ſpargere, vel manus lavare ſolebant exequiarum comites. Hinc vas illud nomen χέρνιβα *aquiminale* tenuit. Ejus [g] Euripides his verbis meminit.

> Πηγαῖον οὐχ ὁρῶ
> [i] Πάροιθε, ὡς νόμος
> Χέρνιβ' ἐπὶ φθιτῶν πύλαις.
>
> *Non video ante fores*
> *Fontanam (ut receptum eſt moribus)*
> *Aquam*, manibus lavandis deſtinatam.

Nihil autem probabilitatis præ ſe fert, antiquiores Hebræos hunc morem funebrem a gentibus accipere voluiſſe, niſi & immunditiem funebrem a gentibus ad ſeipſos veniſſe crediſſent. Hæc argumenta, ſaltem conjuncta, ſententiam noſtram juvant, eamque fide non prorſus indignam reddunt.

(3°) Ægyptii, vel e gentibus exteris alii, pollutiones noctis primi religioſius obſervaſſe, eaſque inter immunditias lavacris eluendas habuiſſe, videntur. Sacerdotes Ægyptios inquinamenta illa nocturna, ſi quando acciderent, lavacris expurgare ſolitos, teſtatur [h] *Chæremon Ægyptius*. Eorum enim mores recenſens, inquit, Εἰ δέ ποτε ὀνειρώξαιεν [illegible] λουτρῷ [τὸ σῶμα]. *Si forte in ſomniis pollucrentur, illico corpus lavacro luſtravant*. Ad religionem conſimilem apud Romanos obtinentem, alludere videntur *Perſii* illa, *Sat.* 2.

> —— *Tiberino in gurgite mergis*
> *Mane caput bis terque, & noctem flumine purgas.*

Ægyptum moris hujuſce principium fuiſſe, tam luculenter probare, ut nullus dubio ſuperſit locus, poſt tot tranſacta ſecula, difficile ſatis eſt, ne dicam, impoſſibile. Cum autem Ægyptii, a remotiſſima gentis illius memoria, tam ſolicite cauti fuerint, ne quid ſordis corporeæ iis ſacra peragentibus adhæreret; cum etiam omnem cum [i] Hebræis eadem in menſa communionem, e ſtudio tenaci puritatis, averſarentur; cum etiam purgatio immunditiæ *caſu nocturno* factæ, puritatis cujuſdam eximiæ ſpeciem ferret; non poteſt abſurdum aut hiſtoriæ diſſonum videri, quod & hujus immunditiæ ſimul & purgationis conſequentis originem ad Ægyptios referamus. Hinc etiam non parum firmetur conjectura noſtra, quod gentes Moſe priores fluxum ſeminis ex uſu

Margin: Sect. III.

Margin: Caſ. nocturn.

a In verb. aqua. b Lib. 35. c. 15. c Num. 19. 11, 12. d Lucian. Lib. de Dea Syr. p. 1075. Ed. e Commentar. in Numer. 19. f Num. 19. 19. g In Alceſtid. num. 98. h Ap. Porphyr. περὶ ἀποχ. l. 4. § 7. i Geneſ. 43. 32.

i Juxta Edit. Aldinam Πηγαῖα δ', unde χέρνιβα erit Neutrius generis & pluralis numeri. Vid. plura apud Barnes. in locum p. 268.

Sect. III. thori conjugalis actum inter immunditiæ species & cauſas numerarint. Conſtat enim e ſcripturis & antiquarum gentium memoriis, eos a concubitu, per aliquot ante ſacra dies, abſtinuiſſe, vel (ſi nuperis amplexibus ſe polluiſſent) lustrationibus & purgationibus diligenter incubuiſſe. Cum enim Deus in montem deſcenſurus eſſet ut Legem traderet, de ſecubitu viri & uxoris mandatum dedit; procul dubio ut Iſraelitæ rem illam, tunc ubique ante ſacra receptam, reverentiam tantæ ſolennitati debitam exhibere [illegible]. Romanos eodem [illegible] templis & ſacris honorem tribuiſſe, teſtantur a *[illegible]*, [illegible] *Nobis autem [illegible] recte leges [illegible], ad templa [illegible] accedamus, paulo ante re venerea* [illegible]. Babylonios atque Arabes congreſſum [illegible] in impuris habuiſſe conſtat, quod ſtatim ab hujuſmodi congreſſu lotionibus [illegible] immunditiem tollendam uterentur. Aſſertionis hujuſce fides b *Herodoti* teſtimonio nititur: [illegible] *Quoties autem cum uxore miſcetur vir Babylonius — ſub diluculum abluuntur ambo, nullum vas priuſquam abluerint tacturi. Eadem & hæc Arabes faciunt.* Hanc autem religionem ab *Ægyptiis* hauſiſſe videntur: nam c *Clemens Alexandrinus* inſtituta & leges ab *Ægyptiis* auctoribus deſcribenda referens; inter alia, inquit, *illi primi cum mulieribus in templis rem habere vetuerunt.* [illegible] *Et ne[illegible] qui ab uxoris congreſſu non [illegible], templa patere [illegible].* Aliæ [illegible] ſunt immunditiæ ſpecies legibus inſtitutæ, quarum originem [illegible] ſilentio prætereo lubens, memor moniti Pythagorici [illegible]. Et in argumentis præſentis complementum, pauca [illegible] originem [illegible] immunditiam, nuſquam a Deo præceptis, ſed inter Judæorum [illegible] integre numerandi.

Ablutio[illegible] (4) [illegible] aut velut lavare, ſaltem ſacerdotes inficere credita, a gentibus ad Hebræos [illegible]. Sacerdotibus templo miniſtrantibus, poſt opera illa [illegible] [illegible]

[illegible Hebrew line]

[illegible], *ut manus & pedes ſanctificaret* [illegible] e ſcriptura [illegible] primum. Hanc autem religionem Judæos a gentibus quibuſdam, *Pythagoreis* [illegible], accepiſſe, non eſt quod dubitemus. Docuit enim *Pythagoras* diſcipulos ſuos, [illegible] *ab omni inquinamento*, nempe corporeo, [illegible] & *Eſſæi*, [illegible] *Pythagoræ* [illegible] tanquam [illegible]. Mores illius [illegible] *Joſephum* [illegible] de *Eſſenis* referentem [illegible] *Quamvis purgatio* [illegible] *naturalis ſit, ſolemne tamen habent ut poſt eam quaſi ab immunditia abluantur.* Opinioni noſtræ de ſuperſtitionis hujus origine gentilitia eadem prebent etiam Turcarum mores, qui lotionibus (iſta conſuetudine a ſectæ primordio derivata) quotidie exercentur. Nam *Gabriel Sionita*, de triplici lotione apud eos [illegible] loquens, *tertia* [illegible] *illa eſt*, inquit, *dum* [illegible] *non enim charta aut* [illegible] *Id nunc* [illegible] Hanc autem lotionem [illegible] *Mohammedes*, [illegible] undique corraſis in religionis ſuæ [illegible] tranſtulit, a gentium moribus hauſiſſe patetur. Quidam enim a Gentiliſmo nuper converſi, eadem religione ridicula Monachorum [illegible]. Hoc ex b *Athanaſio* colligere promptum eſt, qui in Epiſtola ad *Amunem* monachum, [illegible] a quibus [illegible] *excretio natura* [illegible] *aliquid habere* dicebatur. [illegible] Diabolo auctori tribuit, qui, inquit, hujuſmodi præceptis,

a [illegible] b Herod. lib. 1. c. 198. c [illegible]
d [illegible] e [illegible] f [illegible]
g [illegible] h [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

tem-

mendacem ſeverioris cujuſdam ſanctimoniæ ſpeciem gerentibus, hominum animos anxios reddere, ipſi naturæ convitiari, [illegible] *& aſſertas a conſueta & ſalutari cura revocare*, ſtudet. Sect. III.

(5°) Immunditiis a ſola nocte oriunda, gentium imitatione in Hebræorum mores abiiſſe patetur. Nam veteres Hebræi ſerio crediderunt, res & perſonas a ſola nocte pollutionem contrahere, unde ſacris ineptæ reddebantur. Inde factum quod [1] machinam quandam ignariam, labro (utpote vaſi ſacro) fabricarent, ne ſcilicet aquæ in ipſo pernoctarent. Id enim a *Maimonide* pro ſacrorum lege traditur, וכל דבר שיתקדש בכלי קודש א[illegible] לן נפסל, [2] *quicquid ſanctificatur in vaſe ſacro, ſi pernoctat polluitur*. Tradunt etiam Talmudici, quod licet ſacerdotes manus & pedes abluerent, cum templo exiiſſent; iiſdem tamen poſtridie, cum rediiſſent, opus erat lotione, tametſi inſomnes fuiſſent. שהידים [illegible] נפסלים בלילה. [3] *quia manus nocte polluntur*. Poſtquam hæc, & alia eodem pertinentia, e Talmude & Maimonide protuliſſet [a] *Sheringhamius* noſter; continuo addit, a *Judæis, ut veriſimile eſt*, hanc olim ſuperſtitionem *hauſerunt Gentiles, qui nocte etiam mundum pollui exiſtimarunt*. Perſius *Satyr.* 2. v. 15. A ſola nocte.

Hac ſancte ut poſcas, Tiberino in gurgite mergis
Mane caput bis terque, & noctem flumine purgas.

Virgilius, lib. 4. Æneid. v. 6.

Poſtera phœbea luſtrabat lampade terras,
Humentemque aurora polo dimoverat umbram.

Ubi Servius, *luſtrabat, id eſt, purgabat, nam nox quodammodo polluit mundum*. Hæc ille: ſed parcatur mihi, ſi cum viro doctiſſimo ſentire nequeam. Cogit enim honos genti ſanctæ debitus, ut ſuperſtitio omnis primam inter ethnicos originem inveniſſe putetur, & ut Hebræi dogmatis aut moris alicujus ridiculi, collectanei potius quam magiſtri habeantur. In hanc ſententiam eo pronior eſt animus, quod opinio de noctis tantum pollutione vel *Æneæ* temporibus obtinuerit. Teſtimonio ſint illa [b] Poetæ, rituum antiquorum ſcientiſſimi:

——— *Nox Ænean ſomnuſque reliquit.*
Surgit, & ætherii ſpectans orientia ſolis
Lumina, rite cavis undam de flumine palmis
Suſtulit, ac tales effudit ad æthera voces.

In quem locum hæc habet Servius, *dicitur nox ſola ſomno polluere. Unde eſt, & noctem flumine purgat*. Patet itaque *Virgilium* ſuperſtitionis hujus originem a temporibus fabuloſis arceſſendam exiſtimaſſe. Hæc autem ſuperſtitio multo recentius Hebræorum animis inſedisſe videtur: nam [c] filius e *Catinis* quidam, *labro ſancto duodecim epiſtomia cum antea duo tantum habuerat*, primus *feciſſe fertur* שלא יהו מימיו נפסלין בלילה, *ne aqua ejus nocte pollueretur*. Catinus autem ille ſub inclinantis rei Judaicæ tempora vixiſſe creditur.

(6°) Immunditiis e tactu Gentilium oriri credita, ex imitatione puritatis Ægyptiacæ manaſſe conſicatur. Judæi homines omnes, niſi ſacra ſua colerent, in immundorum grege poſuerunt, eiſque labem & contagionem quandam tactu ſolo propagare crediderunt. Ea Judæos opinione ductos fuiſſe, cuivis e ſcriptura perſpectum eſt: nam, S. [d] *Marco* referente, a foro vel aliis publicis congreſſibus reverſi, balneum petebant, quod locis illis publicis alienigenæ frequentes convenirent, quorum tactu ſe inſcios inquinari poſſe verebantur. Simili de cauſa, cum inſtaret paſcha, [e] prætorium ingredi metuebant, ne in tanta Romanorum ibi convenientium multitudine, Gentilis contactu pollüerentur. Ex hac Gentilium immunditie, tactu (uti creditum) propaganda, manavit S. [f] Petri illud; *vos ſcitis quomodo abominatum ſit viro Judæo*, [illegible], *adhæreſcere ſeu accedere ad alienigenam. Sed mihi oſtendit Deus,* Tactu Gentilis.

a Hier. in Cod. Ioma cap. 3. §. 10. p. 104. b Lib. Æneid. 8. v. 67. c Cod. Ioma c. 3. §. 10.
d Cap. 7. 4. e Jo. 18. 28. f Act. 10. 28.

1 R. Ob. de Bartenora, dicit Machinam illam eſſe [illegible], ad demittendam aquam in puteum, ut aquæ commiſtæ eſſent in puteo, & non pollerentur, quæ per noctem relictæ erant. vid. notas ejus in ſum. p. 224.
2 Vid. Maimon. ſed. Chor. in Beth Habbechirah.
3 Vid. Maimon. in Beth Hammikdaſh.
4 Ben Catin, erat puer [illegible], qui fecit epiſtomia, ut duodecim ſacerdotes qui tenentur ſanctificare [illegible] [illegible], lavarent ſe ſimul. Ita ſe habent Bartenora & Maimonides in locum illum ſum. p. 224.

ommino

SECT. III. *hominum communicare aut immundum dicendum hominem*; nempe, ideo Gentilem convenire, vel cum conſuetudine uti familiariter, infame & illicitum habebatur, quod planè immundus, & immunditiem cibis & aſſidentibus affricare crederetur. Huic opinioni conveniunt [a] S. *Petri* mores: nam *Cornelium* primum pro foribus alloquitur, nec in ædes introducit (immunditiem nempe metuens) priuſquam eos eſſe de quibus a Deo præmonitus erat, pro certo cognoviſſet. Idoque non de nihilo hæc de Judæis dixit [b] *Apollonius Tyanæus*: [illegible] *Illi jamdudum deſciverunt, non a Romanis tantum, verumetiam ab hominibus universis. Qui enim vitam a cæteris ſeparatam vivunt, neque menſa cum cæteris, neque lectis, neque ceremoniis ullis communicant, ii magis a nobis diſtare videntur, quam ipſi Indi.*

SUBSUNT autem rationes haud leves, ut pollutionis hujus, aliorumque tactu contractæ, [illegible] ad *Ægyptios* referamus: nam

(1°.) [illegible] *Ægyptios*, diu ante *Moſis* tempora, ab exterorum tactu uſuque familiari, tanquam re impura & abominanda, penitus abhorruiſſe. Hoc facer hiſtoricus verbis aperte [illegible]. *Geneſ.* 43. 32. *Non poterant Ægyptii panem comedere cum Hebræis*: [illegible], nam [illegible] *Ægyptii* [illegible] *immundo habent* [illegible]. Ratio itaque credere poſſumus, *Ægyptios* [illegible] [illegible] decreviſſe [illegible] eorumque peregrinorum tactum & conſortium fugiſſe, vel ut Ægyptiis extraneis [illegible] vicem redderent, vel ne ſtudio [illegible] ab æmula gente [illegible] viderentur.

(2°.) [illegible] omnino, de vitando Gentilium contactu, in omnibus immunditiæ legibus cautum erat. Hoc eo certius habeatur, quod [illegible] Judæorum [c] magiſtri fatentur, immunditiem tactu Gentium contractam [illegible] purgationis neceſſitatem inde natam, [illegible] [illegible]. At longe aliud [illegible], [illegible] aliquo decreto gentem ſuam onerare voluiſſe, niſi [illegible] Ægypti vel gentis alicujus vicinæ mores, hujuſmodi decreto cauſam [illegible] & analogiam præbuiſſent.

(3°.) Judæi baptiſmi [illegible] quotidianos ab Ægyptiis aut aliis in vicinia gentibus hauſiſſe videntur. Hunc [illegible] [d] *Marshami* noſtri teſtimonium: [illegible] *ſunt* [illegible], *Ægyptiis præcipue & Perſis* [illegible] *alias uſurpabantur, unde* [illegible] *& mundandas* [illegible] &c. Sicut que Judæi purgationes ſuas quotidianas ab Ægyptiis mutuati ſint, non eſt abſurdum credere, eorum etiam pollutiones [illegible] ab eodem [illegible].

(4°.) [illegible] hæc de Gentilium [illegible] & immunditie [illegible] eorum contactu propagata, Judæorum animis antiquitus [illegible] videtur. [illegible] Seldenus eam, [illegible], vel ante, [illegible], in [e] *Gemara* [illegible] [illegible] [illegible] quæ menſtrua laboraret, [illegible]. Sed [illegible] credidiſſe, [illegible] illius originem a temporibus multo antiquioribus [illegible]. Nam *Samaritæ*, hoſpites ad ſe appellentes averſabantur, [illegible] *attingas*, & [illegible] [illegible] & veſtimenta [illegible] abluebant. Hoc ex [f] [illegible], & [g] [illegible] [illegible]. *Samaritas* autem [illegible] a Judæis, diu ante [illegible] tempora, mutuatos fuiſſe, dubitari nequit, cum [h] multa Judaica, [illegible] retinuerint, & (cum apoſtatæ eſſent) a moribus eorum [illegible] abhorruerint. Cum itaque Judæi, ſeculis [illegible] antiquioribus, [illegible] immundos habuerint, & ab eorum conſortio vel contactu ſuos prohibuerint, [illegible] credatur, hunc morem ab Ægyptiis emanaſſe, qui exterorum conſuetudinem & contactum, tanquam [illegible] per multa ſecula deteſtabantur. Hoc multis veterum teſtimoniis [illegible] auctor de re literaria præclare meritus. Aliorum ſententias de mente [illegible] redarguerem, nisi timerem, in argumento, ubi omnia Cimmeriis tenebris obſcuriora, diutius immorari.

a *Act.* 10. 25, 28, 29. b *Ap. Philoſtr.* in Vit. l. 5. c. 33. p. 216. c *Ap. Seld.* [illegible] pag. 180. d *Append.* ad *Can. Chron.* p. [illegible]. p. 233. e [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. f [illegible] p. pag. 28. g *Chron.* c. 7. § [illegible]. h V. [illegible] p. [illegible]. i [illegible] *Chron.* Can. p. 208.

† [illegible]

SECT.

CAP. IV.

Sect. IV.

De rebus mundis & immundis.

QUANTUM [illegible] de [illegible] mundis & immundis [illegible] hactenus [illegible] industriam nostram requirere [illegible] breviter [illegible] sumus. [illegible] omnia ad [illegible] contactu, pollutas [illegible] quorundam [illegible] reptilia modo [illegible] *immunda* [illegible] *aqua* [illegible] *Omnis* [illegible] *immundus* [illegible] *immundum erit*, [illegible] de rebus [illegible] ad [illegible] observationem [illegible]

[illegible] Dei [illegible] quod tale animal [illegible] sed vas ipsum [illegible] utrumque [illegible]

[illegible] tantum [illegible] Deum le- [illegible] odio vel [illegible] Deus has [illegible] observandas [illegible]

[illegible] Ægypti [illegible] educatus, mores sordidos & [illegible] ut Deum leges conderet [illegible] ad munditiem & morum [illegible] Æquum erat, [illegible]

(2.) Deus leges hasce [illegible] munditiæ atque immunditiæ mensuram, [illegible] Nam, observante [illegible] *Saucho* [illegible] Deos autem, [illegible] legibus [illegible] *Maimonidem* [illegible]

(3.) [illegible] Deum leges [illegible] in remedium [illegible] temporis invalescentis. In hac sententia me non parum confirmat D. Thomas [illegible] de lege loquens [illegible]

a Lev. 15. 12. b Lev. 11. 31. 32. 33. 34. c Lev. 11. 35. d [illegible] e Lev. 11. 32. f [illegible] g [illegible]

Ccc [illegible]

Sect. IV.

[illegible] *habens* [illegible] *ope*, immundum [illegible] *erat*, inquit, [illegible] ad [illegible] idololatriam [illegible] idololatra [illegible] *quæ, quia* [illegible] *genera*. [illegible] Jovis vocant. [illegible] quod itaque [illegible] [illegible] Numeni [illegible] haberentur.

[illegible] humanitatis [illegible] & [illegible] [illegible] Locum [illegible] quæ rerum [illegible] mundum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] illud [illegible] [illegible] est, ut [illegible] [illegible] Dei [illegible] [illegible] & honore [illegible] itaque [illegible] illius [illegible] Deum [illegible] ut [illegible] [illegible] cum Deo & [illegible] habetur. [illegible] humanos [illegible], ut ad [illegible] & [illegible] accedere [illegible], eoque [illegible] haberent & [illegible].

(1°) [illegible] has leges [illegible] signum & symbolum esse, [illegible] Deum verum [illegible] ex *Ægypto* liberatos [illegible] Deo habere & [illegible] Nempe [illegible] religio [illegible] [illegible] Dii [illegible] [illegible] [illegible] Deus [illegible] [illegible] Dei [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] leges [illegible] [illegible] verbis, cum [illegible] leges [illegible] [illegible] *terram* [illegible] *Dominum* [illegible] *terra Ægypti* [illegible] *ero* [illegible] *ego* [illegible] Deus [illegible]

"[illegible] (ex [illegible] Ægypto) [illegible]

"[illegible] & [illegible]

"[illegible]

"[illegible] Deo & Deum habere [illegible] Deus [illegible] & [illegible]

"[illegible]

"[illegible] inter [illegible]

"[illegible] [illegible]

"[illegible] Deo habere, [illegible]

"[illegible] & [illegible] est, ut [illegible]

"[illegible] [illegible] &

"[illegible]

(2°) [illegible] quandam humanitatem [illegible] & [illegible] adeoque [illegible] [illegible] [illegible] haberentur. [illegible] ut [illegible] vel [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Adeo ut, [illegible] & ex ratione [illegible] hæc [illegible] non [illegible] natura [illegible] [illegible].

(3°) Moses hanc rerum immunditiem statuiſſe videtur, ut hac ratione Judæ[illegible]

a (1°) [illegible] b [illegible] c [illegible] d [illegible]
[illegible] e [illegible]

Gen[illegible]

Gentium jam conſortio & convictu ſejuncti viverent, nec frequens cum [illegible] commercium [illegible] peregrinis [illegible]. Judæis [illegible] tur, ſtrato, [illegible], lutum, vaſa & [illegible], legum [illegible], ne [illegible] pollutionis [illegible] hæreret, & inde [illegible]. Lex de rerum immu[illegible] Judæos a gentium [illegible] Hoc alludere videtur, [illegible] Ap[illegible] [illegible] legibus [illegible], tanquam vaſis & [illegible] ethnicæ contagionem hauſerent, [illegible] commercii [illegible] erat.

[illegible] *gens ſancta* erant, & Dei, [illegible] Deus itaque vaſa omnia [illegible], & a gentis [illegible] memoriam [illegible], apud Judæos [illegible] vero [illegible] commoneret, & [illegible] ab eorum [illegible].

H[illegible] non leves [illegible], cur Deus de rebus [illegible] legi[illegible] & [illegible] obſervationem ſtrictius exigeret, quamvis earum obſervatio cum populi ſui damno non levi ſæpiſſime conjungeretur.

C A P. XII

Legem idololatria progreſſum sub hui[illegible], Zabiorum ritus & inſtituta prohibendo.

SÆCULO illo quo Moſes ad Hebræos ſub ſervitute Ægyptiaca longa faliſcentes, [illegible] mittebatur, Zabiorum ſuperſtitio longe [illegible] est, & totus pene mundus [illegible], [illegible] Chaldæorum & [illegible] Zabiorum mentio [illegible] apud Maimonidem, [illegible] rationes & origines inveſtigare ſtudet, & [d] *multarum legum cauſas [illegible]* Zabiorum, [illegible]. [illegible] itaque [illegible] ſacræ vel profanæ [illegible], Zabiorum, nomen, [illegible], ritus, libros a M[illegible] memoratos, leges etiam [illegible] oppoſitas, penitius intelligere. [illegible] Zabiis [illegible], & [illegible] argumentum [illegible], & [illegible] conſultum duxi, ne ſermo [illegible] & [illegible] perturbet & interpellet.

[illegible], Zabios [illegible] fuiſſe, [illegible] aſtrorum [illegible], [illegible] etiam cultui [illegible] & [illegible] huic cultui [illegible] admodum & proxime cohærentibus [illegible] etiam, Zabiorum [illegible] ritus & dogmata, tanquam [illegible] pene per orbem terrarum, ſoſtinuiſſe, & in [illegible] & [illegible] locorum, tunc temporis [illegible]. Deus itaque, ut huic [illegible] dentı occurreret, & Iſraelitas ſuos a ſuperſtitionis [illegible] & [illegible] conſervaret, [illegible] & ritus haud paucos inſtituit, qui Zabiorum [illegible] adverſa fronte repugnabant. Et procul dubio, [illegible] eorum [illegible], haud magna plurima [illegible], in obſcuro jam [illegible] Hebræorum legibus, quæ ideo tradebantur, ut Za[illegible] tunc late regnantis [illegible] poſſent.

H[illegible] hujus argumenti primitias quaſdam jam exhibuimus [illegible], ob rationem modo dictam, libro proximo reſervandam arbitrati. Eo itaque, bona ſua cum venia, lectorem amandamus.

a 2 Cor. 6. 17. b Jer. 52. 11. c Exod. 19. 6. d More Nev. P. 3. c. 29.

[illegible]

CAP. XIII. XIV.

CAP. XIII.

Ritus aliquos longo uſu receptos reformando, eoſque ad Dei ipſius cultum transferendo.

NONNULLIS ante legem ſeculis, Diaboli fraude, traditionis incertitudine, temporum ruditate, & hominum natura religionum novarum avida, res ita comparatæ ſunt; ut doctrina de Deo cultuque ſuo a patriarchis tradita miſere corrumperetur, & religio quædam e variis ceremoniis (antiquis, novis, ſanis, inſanis) conſarcinata paſſim obtineret. Cum itaque Deus *gentem ſanctam* condere, & collapſum nominis ſui cultum ad nitorem & puritatem priſtinam reſtituere ſtatuiſſet, ritus omnes, aut ſua natura corruptos, aut impuris Dæmonis orgiis ita conjunctos & proprios ut luſtrari non poſſent, penitus abolevit: ritus autem non paucos, nullo vitio notatos, & gentium (forſan & Patrum) antiquorum uſu cohoneſtatos, in legem cultumque ſuum recipere non dedignatus eſt. Quicquid erat in cultu olim recepto [illegible], Deus e medio ſuſtulit: ritus autem innocuos, quibus uſus gratiam apud plebem fecerat, ipſe toleravit, & legis ſuæ ſanctione cohoneſtavit. Ritus haud paucos antiquitus uſitatos in novam quaſi formam finxit Deus, ut plebis animos quos ratio non potuit, uſus aut divina [illegible] cultui ſuo conciliaret. Si leges & ſacrorum ritus divinitus inſtituti rigidæ ſolummodo poteſtatis imaginem prætuliſſent, & Deus nihil omnino populi rudioris affectibus aut moribus induluiſſet; veriſimile eſt, eos Dei legem, utpote nova tantum & inopinata præcipientem, rejicere voluiſſe.

Ut hæc omnia lectoris animo facilius illabantur, probare debui, 1°. Deum, cum legem daret, cultus antiquitus uſitati ritus & inſtituta non pauca toleraſſe, & in cultum ſuum transtuliſſe, ut ſeipſum populi moribus & affectibus accommodaret. 2°. Συγκατάβασιν illam, ad idololatriam abolendam, momenti plurimum habuiſſe. Sed non eſt conſilii mei, hæc & alia cum jam dictis conjunctiſſima hic ſtylo diffuſiore proſequi, ne prolixitas argumenti ſermonis mei ſeriem atque ordinem nimis interrumpat. Ideo vero viſum eſt, hujus, prout & ſuperioris argumenti, lectori quaſi primitias tradere, quod ordo mihi propoſitus exigat, ut pauca ſaltem de utroque ſubjecto prælibarem, & ad legis intelligentiam non parum conducat, ut partium ejus omnium ſcopus & connexio, hoc primo in libro, tanquam brevi tabella, ſimul ſpectanda proponantur.

CAP. XIV.

Legem ceremonialem idolis obſtitiſſe, ritus moleſtos & oneroſos admodum inſtituendo.

UT hoc argumentum eo clarius evadat, & intellectu facilius, quæ jam dicenda veniunt, hoc ordine diſponenda cenſui.

PRIMO: variis rationibus evincam, legem ritualem Iſraelitis oneroſam extitiſſe.

Oſtendam SECUNDO: quo reſpectu lex ea tam gravis erat & oneroſa.

TERTIO: legem eam, quatenus oneroſam adeo, obſtaculo fuiſſe idololatriæ, & ad eam profligandam non parum virtutis habuiſſe.

QUARTO: argumentis ex adverſo pugnantibus brevi ſatisfaciam.

SECT. I.

Multis argumentis evictum eſt, legem ritualem Judæis oneroſam extitiſſe.

Legem ritualem Judæis eſſe oneroſam, variis argumentis probatur.

METHODUS propoſita id inprimis efflagitat, ut variis evincam argumentis, leges Hebræorum rituales iis oneris & moleſtiæ non parum attuliſſe. Hoc ut eo nervoſius efficiam & expeditius, veritatem præſentem duplici argumentorum genere, *teſtimoniis* nimirum & *exemplis*, ratam & firmam faciam.

MEARUM partium eſt primo, veritatem hanc variis teſtimoniis aſſerere, & extra aleam dubitandi ponere. Eam itaque, Chriſti Domini, Prophetarum, ſacerdotum Judaicorum, S. Pauli, Apoſtolorum omnium, Judæorum veterum, Chriſtianorum denique fide Chriſti nuper imbutorum, teſtimoniis, bene firmam & munitam reddam.

Pri-

Primo: Christi Domini testimonium assertioni meæ fidem indubitatam affert. Nam e Domini nostri verbis, quæ S. Matthæus memoriæ prodidit, intelligere licet, legem Mosaicam multum oneris & molestiæ continuisse. Ea vero sic interpres vulgatus latine reddidit: [a] *venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego [illegible] reficiam vos. Tollite jugum meum super vos, —— & invenietis requiem animabus vestris. Jugum enim meum suave est, & onus meum leve.* Verba illa habent multa, quæ facile suadeant, Christi sermonem de iis interpretandum esse, qui sub legis Mosaicæ jugo & onere suspirare solent, & ad libertatem anhelare. Sect. I. Testimonio Christi

Nam (1°) Sententiæ meæ non parum favent ea verba [illegible], *laborantes & graviter onerati*, quæ maxime quadrant cum rituum Mosaicorum onere, cui ferendo [b] pares non erant Hebræorum humeri, sed sub eo misere laborabant, & pæne fatiscebant. Hæc eo propiora veritati censeantur, quod Salvator noster locum [c] illum *Jesaiæ* spectare videtur, ubi Propheta, sub imagine *Sionis* & *Hierosolymæ* in majorem libertatem olim asserendæ, liberalem & ingenuum ecclesiæ Christianæ statum sic prænunciavit: [illegible]. Hi enim (ut recte conjicio) LXX Prophetæ mentem explicant, potius quam interpretantur. Et si hæc explicatio pro vera habeatur, tunc locus ille sensum repræsentabit cum contextu magis cohærentem quam verba Anglicana: *and the inhabitant shall not say I am sick*.

(2°) Sententia mea cum sensu vocum earum, *jugum meum in vos tollite*, nam *jugum meum suave & onus leve*, maxime consentire videtur. Hic enim *Christi jugum & onus* chus, oneri & jugo illi ex adverso ponitur, quod ægre ferebant Hebræi, quodque tædium iis & molestiam non levem exhibebat. Cogit autem locus ille [d] S. Johannis huic parallelus. Cogit insuper [e] alius scripturæ, ut onus & jugum de Christi mandatis intelligamus, & onus illud hic tacitum [illegible] Mosis mandatis, utpote longe gravioribus, contineri sentiamus. Hoc in animum eo promptius induco meum, quod Christi [illegible] hic [illegible] & illius [illegible] hic [illegible], appelletur: [f] [illegible] autem benignum, humanum, utile, [illegible] etiam, [illegible], leve, *portatu facile* denotare norunt omnes qui græca literatura vel leviter imbuuntur. Quod autem Christi *jugum* & *onus* attributis istis cohonestatur, nisi ut a [g] *jugo servitutis* Mosaicæ (quod nec [h] [illegible] erat nec [i] [illegible]) aperte discernatur, eique longe præferatur?

(3°) Voces illæ sequentes (*& requiem animabus vestris invenietis*) textum hunc de personis rituum Legalium onere pressis & obrutis interpretari suadent. Nam voces illæ, penitius intellectæ, hunc sensum exprimere videntur: "leges quas ipse fero, non "tantum leviores & humanæ naturæ gratiores sunt, iis quas dedit Moses, sed mer-"cedem post se trahunt multo ampliorem, & præmio cuivis in lege Mosis memorato "longe præferendam. Leges enim a Mose sancitæ *corporibus* tantum obtemperan-"tium requiem attulerunt: ipse vero sancte polliceor, eos omnes qui jugum meum "subeunt, & legibus meis obsequium præstant, requiem *animabus* eorum reper-"turos.

(4°) Ipsa textus obscuritas (pene dixeram) affectata, sententiam meam probabilem reddit & rationi consentaneam. Nam phrases illæ, *venite ad me*, [illegible] *tollite jugum & onus meum*, *ego reficiam vos*, & aliæ istiusmodi, sensum tam obscurum & incertum, ex se spirant, ut ex interpretum ordine, *vel duo vel nemo* textus hujusce mentem & sensum hactenus assecutus sit. Quidam enim de jugo Satanæ, nonnulli de jugo peccati, alii de onere conscientiæ, reatus sensu tactæ, alii aliter, hunc locum interpretantur. Quid autem Dominus, requiem a legis onere discipulis ejus promissurus, huic rei caliginem quandam obduceret, & verbis tam incerti sensus uteretur; nisi ut odium & invidiam Judæorum declinaret, qui legem suam æque ac templum, credebant in æternum duraturam. Deinde *plenitudo temporis* nondum advenerat, qua leges Mosaicæ cessare, & hæc Christi promissio complementum suum accipere, debuerant. Æquum itaque fuit, ut Christus, de rebus adhuc futuris agens, verbis obscurioribus, prophetarum ritu, loqueretur.

(5°) Huic etiam sententia mea nonnihil firmitatis hauriat, quod innumeris a rituum Mosaicorum onere [k] [illegible] *Evangelii gratia*, & [l] *libertas* ad Christum

a S. Matth. 11. 28, 29, 30. b Act. 15. 10. c Jes. 33. 24. d 1 Joh. 5. 3. e 1 Reg. 12. 4. Act. 15. 10, 28. Apoc. 2. 24. f [illegible] g Gal. 5. 1. h Act. 7. 53. i Act. 15. 10. k [illegible] l [illegible]

1 [illegible] Sect. V. & Cap. VIII. [illegible]
2 [illegible] — [illegible] — [illegible]

 nulla-

Sect. I.

[illegible]

[illegible] tum est, ne Neophyti, oneris Mosaici gravitate deterriti, a Christo [illegible], & ad [illegible] Christus legibus suis [illegible], ab Apostolis, ne Mosis [illegible]

[illegible]

exiſtimaſſe, ſatis e prophetæ verbis datum eſt intelligere; [a] *non te ſervire feci in oblatione, nec laborem tibi præbui in thure: non emiſti mihi calamum argento*, &c. Hæc enim verba hunc ſenſum videntur in ſinu continere: "tu quidem exiſtimas oblationes meas ſumptu graves, & negotii plenas; teque *thus* & calamum mihi offerendum, argento & labore non levi comparare; adeoque cultum meum admodum onerosum extare, & tibi moleſtiam faceſſere non facile tolerandam. Te quidem laſſum & fatigatum, nec injuria, quereris: at longe abes a vero, ſi fatigationis hujuſce culpam in Deum conjicis. Totum hoc malum tibi ipſi triviſti, cujus ingenium moroſque cultum magis liberalem & ingenuum minime paterentur. Contumaciæ tuæ ſo[illegible] tribuendum eſt unice, quod jugum tam grave cervicibus tuis imponatur." Ad hanc veritatem firmandam inſerviat etiam parabola de operariis in vineam conductis, qui tacito [b] murmure Domini gratiam improbabant, quod laborem inæqualem æquali mercede remuneraverat; *dicentes, hi noviſſimi unius horæ laborem tantum impenderunt, & tu illos nobis pares feciſti qui portavimus onus & æſtum diei.* In hac autem parabola, tanquam in ſpeculo, contemplanda proponitur œconomiæ divinæ ratio & ordo in Judæorum & Gentilium rebus adminiſtrandis. Cum utriſque ſcilicet ex pari egit, & [c] *nihil diſcriminis inter nos & illos poni voluit.* Hanc autem paritatem Judæi prorſus inæqualem exiſtimabant, & tam æmulis oculis intuebantur, quod nempe Gentiles, ſub noviſſima tantum mundi ſecula, Dei vineam ingreſſi ſint; ipſi vero a prima pene mundi naſcentis origine, in Dei vinea deſudaverint; & cultus admodum operoſi & ſervilis onus, una cum perſecutionis æſtu ſub legibus ethnicis, ad ſeculi veſperam toleraverint.

Sect. I.

E Chriſtianorum [illegible]

Septimo: his omnibus accedant [illegible] Chriſtianorum ad fidem Chriſti nuper converſorum teſtimonia. Cum enim ſynodus Hieroſolymæ coacta, varia Legis inſtituta prorſus irrita declaraſſet, aut ea ad quatuor ſolummodo præcepta reduxiſſet; Chriſtiani [d] gaudio non exiguo perfuſi dicuntur, & Gentiles ad fidem Chriſtianam ſe frequentiſſime receperunt. Hoc autem argumento non obſcuro eſt, Chriſtianos antiquos legem ritualem onus eorum humeris formidandum exiſtimaſſe, & immunitatem ab illius moleſtiis in lucro poſuiſſe: aliter enim non conſtat ratio, cur decretum [e] illud Apoſtolicum, quod immunitatem illam ratam fecit, tanti æſtimarent, & evangelium quod ritus illos oneroſos abrogavit, tam libenter amplecterentur.

Idem probatur exemplis e Lege depromptis.

Methodi mihi præſcriptæ conditio requirit proximo, ut veritatem ſupradictam exemplis aliquot e lege depromptis magis ratam faciam & fidei conſentaneam. Hic autem ſi inſtituta quævis oneroſa & negotii plena, lege contenta in medium adducerem, neceſſe eſſet ut totam pene legem tranſcriberem, & lectori moleſtiam ægre ferendam exhiberem. Sed non ea eſt argumenti mei dignitas aut obſcuritas, ut ejus eſſe poſſit in veritatis hujuſce probatione tam ſolicite laborare. Propoſito meo & lectoris conſulto ſatisfactum erit, ſi ritus & inſtituta quædam proferam, quæ præ cæteris oneri fuiſſe, & Iſraelitis moleſtiam maximam creaſſe, videntur. Hic itaque

Ut Sabbati & circumciſionis.

Primo & ante alia, religionis Judaicæ ſigna (ſabbatum nimirum & circumciſio) memorari debent. Sabbati rigores Judæorum animos irritaſſe, & eorum patientiam non leviter exercuiſſe, conjicere licet e ſcripturis illis e quibus apparet eos a ſabbati violatione non niſi poſt ſera ſecula cohibere potuiſſe: ex iis etiam ſcripturæ locis quibus interdictum eſt a [f] ædibus eorum in ſabbato removere, [g] ignem accendere, [h] ligna paucula colligere, quicquam cibi coquere, vel (ut rem paucis exprimam) [i] *vias ſuas facere, vel voluntatem propriam invenire*, vel ſecundum voluntatem ſuam *loqui*, manum inſuper a quovis opere ſervili cohibere. Sed Iſraelitis ſabbato paulo gravior acceſſit circumciſio, ſi verbis Judæi laici experti niti liceat; [k] *circumciſionis actio ita comparata eſt, ut nemo vel ſibi vel liberis ſuis, niſi propter fidem & religionem, eam ſit facturus. Nam non eſt levis aliqua cruris læſio vel brachii adustio, ſed res duriſſima & difficillima*, nec ſine vitæ diſcrimine quandoque ſubeunda. Præ metu itaque circumciſionis, multi e gentilibus ad legis Judaicæ jugum ſubeundum adduci minime potuerunt.

Rerum & perſonarum immunditias.

Secundo: leges & ritus circa rerum & perſonarum immunditias inſtituti non parum moleſtiæ & ſolicitudinis Iſraelitis attulere. Lectori tædium non leve faceſſerem, ſi immunditias omnes lege memoratas, una cum omnibus expiandi ritibus lege præceptis, enumerarem. In præſens ad duas immunditiæ ſpecies, maxime moleſtas, (per ſeminifluum ſcilicet & mortuorum contactum) digitum ſufficiat intendiſſe. Nam

a *Iſ.* 43. 23, 24. b *Mat.* 20. 11, 12. c *Act.* 15. 9. *Rom.* 3. 22. d *Act.* 15. 31. & 16. 4, 5. e *Act.* 15. 28, 29, 31. f *Exod.* 16. 29. g *Exod.* 35. 3. h *Num.* 15. 32. i *Iſ.* 58. 13. k *Maimon. Mor. Nev.* P. 3. c. 49.

SECT. I.

fluxus ſeminis, a morbo vel debilitate vaſorum ortus, non tantum hominem ipſum per [a] ſeptem dies contaminavit, ſed ipſius lecto, ſtragulis, veſtibus, lecti ſocio; ſed & ipſis equi ephippus, immunditiem affricavit, & contagionis aliquid ad res & perſonas omnes a ſeminifluo tactas propagavit. Interea temporis, immundus ipſe ab acceſſu ad tabernaculum, & externo Dei cultu, tanquam [illegible], longe arcebatur. Nec minor immunditia, vel minore negotio purganda, quæ a mortui cadavere dimanavit. Ita nempe lex habet, hujus immunditiæ rationem explicans; [b] *homo quis mortuus fuerit in tabernaculo, quicunque ingreſſus fuerit tabernaculum, & quicquid fuerit in tabernaculo, — immundus erit ſeptem diebus. Omne item vas apertum, ſuper quo non fuerit operculum* adjunctum, *immundum erit. Quicunque præterea tetigerit in ſuperficie agri occiſum gladio, vel mortuum, aut os hominis, aut ſepulchrum, immundus erit ſeptem diebus.* Si quis autem hujuſmodi pollutionem contraxiſſet, &, nondum ritu præſcripto luſtratus, ad tabernaculum & ſacra ſe contuliſſet; ille tabernaculi ſanctitatem violaſſe cenſebatur, & ſententia capitis in frontis tam perfrictæ peccatorem lege ferebatur. Quanta vero *defatigatio* legis hujus obſervatio Judæis erat, non difficulter intelligatur, cum immundities illa frequenter accideret, & non niſi ritibus operoſis, & poſt moram ſeptem dierum, expiari poſſet. His accedat, quod Hebræi pollutionem hujuſmodi funebrem evitando vix eſſent, cum naturæ jura ſæpe poſtularent ut neceſſariis ſuis officia ſuprema præſtarent, iiſque decumbentibus pie miniſtrarent. Adeo ut inter legem naturæ hujuſmodi pollutionem quandoque negligere præcipientem, & legem Moſaicam, eam omni ſtudio fugere docentem, medii & quaſi crucifixi non raro viderentur.

Leges ad Nazaræatum rigoroſæ latæ.

TERTIO: leges ad Nazaræatus religionem dirigendam latæ, maxime [c] moleſtæ & rigoroſæ fuiſſe cenſeantur. Singulas enumerare longum eſt, & minime neceſſarium, cum cuivis legem conſulenti obviæ ſint. Obſervare tantum liceat, quid facto opus erat, ſi forte pollutio Nazaræo contigiſſet, quæ nulla diligentia præcaveri potuit. Si quis e Nazaræorum ordine in domum funeſtam ſciens intuliſſet, vel ad mortuum acceſſiſſet; profeſſionis ſuæ religionem non ſine ſcelere graviore violaverat. En vero legis hujuſce rigores, & inſtituta tyrannidem quandam ſapientia, ſi κατ' ἄνθρωπον judicemus. Quamvis enim quis [d] morte tantum repentina juxta Nazaræum caderet, quæ (noſtro ſorte judicio) errorem omnem excuſare poſſet, Deus tamen immunditiem inde natam expiari jubet, & quicquid temporis a voto ſuſcepto præterierat pro nihilo habet, nec in rationem venire patitur: præceptum eſt etiam, ut de integro votum ſolvere inciperet, qui nullius culpæ reatum contraxiſſet. Neque hic legis illius rigor ſibi modum ponit: lex enim poſtulat inſuper, ut, præter temporis jacturam, ſacrificium adjiceret, quo Nazaræus qui pollutus fuerat, ad novam conſecrationem ſeipſum præpararet. Hæc omnia (quod obiter moneo) ſpeciem quidem rigoris præ ſe ferre minime diffitendum eſt: cum autem quiſque Nazaræus ſe ſponte ſua conſecraſſet & voto plane voluntario ſeipſum devinxiſſet; nil cauſæ fuit, cur ille, vel alius quiſpiam, de rigore nimio conquereretur.

Leges de reptilibus & animalculis.

QUARTO: leges de [e] reptilibus quibuſdam, & aliis animalculis ejuſdem cenſus, multum oneris & negotii Judæis attulere. Quamvis enim hujuſmodi animalcula, plane vilia, & longe infra hominis curam poſita, videantur; de iis leges haud paucæ ferebantur, quæ Judæis moleſtiam non levem fecerunt, eoſque majoris momenti rebus intentos interpellarunt. Præceptum eſt enim, ut non tantum horum animalium eſum fugerent, verum etiam ut hujuſmodi animalis immundi tactus hominem ad veſperam uſque pollutum redderet. Neque hic ſe continuit legis rigor. nam curatum eſt inſuper, ut [f] vas quodvis, a tali animalculo contactum, ſi fictile, frangeretur; ſi e materia quavis alia conſtaret, diligenter ablueretur. Juſſi ſunt inſuper Iſraelitæ, ſi quod tale animal, in labrum vinarium cadens, illinc extinctum fuiſſet, non modo vinum effundere, ſed vas ipſum diſſipare. Sin autem in furno ſuffocari contigiſſet, vel in foco jacuiſſet, utrumque diruere debebant; quaſi hujuſmodi contagio ad res etiam ſenſu deſtitutas diffunderetur. Adeo ut leges illæ poſtularent, ut rebus admodum exiguis vacarent Iſraelitæ, & curam vigilem rebus vix cura dignis, niſi quod a Deo præceptis, impenderent.

De ciborum differentiis.

QUINTO & ultimo: leges de ciborum differentiis Judæis graviter incubuiſſe cenſeantur. Cum enim legum illarum obſervatio Judæos & ethnicos ab ejuſdem menſæ communione cohiberet; Judæi, tanquam [illegible] & [illegible], apud ethnicos habe-

a *Levit.* 15. 2, 3, 4, 5, &c. b *Num.* 19. 14, 15, 16. c *V. Numer.* 6. d *Num.* 6. 9, 10, 11.
e *Levit.* 11. 29, 30, 31. f *Levit.* 11. 32, 33, 35.

habitur,

bantur, qui nec leges Judaicas nec earum rationes aſſequebantur. Deinde: leges tam inopinatæ Judæos non raro gentium cachinnis & opprobriis objiciebant, eo quod earum cauſa cibos nonnullos ut immundos averſarentur, quos Gentes inter menſarum ſuarum delicias habuerunt. Præterea, leges illæ de cibis immundis, non parum incommodi Judæis attulerunt: impedimento nempe fuere quo minus eorum fidem gentemque [illegible]; [illegible], cum inter adverſarios eorum [illegible] verſari contingeret: & in cauſa fuere non [illegible] quo minus rem ſuam familiarem [illegible] commode promovere poſſent. Rei præſenti [illegible] quadrant ea verba [illegible] de [illegible] prohibitione verba facientis: [illegible] *maxime moleſta in [illegible] quia ad [illegible] apprime commoda eſt, non modo [illegible] condimentum eſt [illegible] cibis, ſed quia inde minore ſumptu [illegible] operarii.*

Multa alia exempla jam dictis affinia ſubjungi poſſent; ea vero prætermitto, quod ſibi moram longam, & forſan ingratam, [illegible].

SECT. II.

Oſtenditur *quo reſpectu leges illæ rituales tam moleſtæ fuerunt & oneroſæ.*

SERMONIS mei ſeries & connexio poſtulant, ut oſtendam proximo, quo reſpectu leges [illegible] rituales tam moleſtæ fuerunt & oneroſæ. Ut autem præſens [illegible] [illegible] probabo nempe leges eas, [illegible], quatenus inutiles, quatenus ſeveras & rigoroſas, quatenus [illegible], quatenus oneroſas & negotii plenas, quatenus denique novas & [illegible] modum & incommodas extitiſſe.

Primo, quatenus *multiplices & numeroſæ*. Ita [illegible] non dubitetat [illegible] legum [illegible] leges eas [illegible] ᵇ quæ *[illegible] per multitudinem legum meas* interpretatur. [illegible], qui [illegible] textus exprimit per [illegible] *moleſtudinem legum mearum*, [illegible]. Idem [illegible], ac propheta [illegible] *Præcepta, e quibus multa ſunt* [illegible] *multiplicantur in lege mea.* Et ſane leges illæ rituales eo charactere non [illegible] notabantur, cum [illegible] carerent, ab aris Hebræorum [illegible] & [illegible] pertingentes [illegible], ciborum, vaſorum [illegible] & [illegible] utenſilium [illegible] fuerunt & multitudine [illegible], a [illegible] enumeratio [illegible]. Ut [illegible] variæ fuerunt & [illegible], [illegible] hæc vel illa ritualia [illegible] eorum [illegible], & tota legum earum compages [illegible] haberet, ne [illegible] (ob humanæ mentis infirmitatem) legis alicujus [illegible] inviti [illegible]. At [illegible] hac de cauſa, ᶜ *[illegible] ipſa per ſe [illegible] fuit [illegible]*, inquit Grotius, *quod nec Judæi, nec eorum majores perferre potuere, nimirum [illegible] numerum præceptorum, & humanæ memoriæ atque attentionis imbecillitatem.* Ne vero ea legum [illegible] animos, [illegible] reatus ſuſpicione & [illegible] cruciaret, Deo viſum eſt Expiationis [illegible] inſtituere, quo gens [illegible] ceremoniis ſolennibus, ab omni peccato per incuriam aut errorem [illegible] abluebatur.

Secundo, [illegible], quatenus *inutiles*, non minore moleſtia Judæos [illegible]. Scriptura non [illegible], [illegible] rituallium obſervationem multam [illegible], parum autem commodi ad Judæos redundare. Nam Apoſtolus, [illegible] *mandata carnalia* memorans, [illegible] *infirmitatem tribuit & inutilitatem.* Et alibi, [illegible] *Patet [illegible], quæ non profuerunt ambulantibus in iis.* [illegible] occurrit, ad [illegible] *Munera & hoſtiæ offeruntur, non potentia [illegible] conſcientiam [illegible]*, vel, juxta animam, prout Oecumenius interpretatur. [illegible] præ [illegible] videtur ea S. Pauli ad [illegible] Ad alios [illegible] loca, eodem ſpectantes, digitum [illegible] intendiſſe, [illegible] *Galat.* [illegible] *1 Tim.* 4. 8. [illegible]

ᵃ Comment. in 3 præcep. [illegible] p. [illegible] ᵇ *Hoſ.* 8. 12. ᶜ *Annot. ad S. Mat.* 23. 4. ᵈ *Rom.* 8. 3.

[illegible] Keri, [illegible].

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

oneroſas admodum extitiſſe. Tot nempe ceremoniæ, curioſe peragendæ, exercitii quotidiani materiam Judæis attulerunt, ut iis vix unquam otioſis eſſe liceret. Semper enim immunditiem aliquam luſtrare, vel domum aut veſtem aliquam lepra tactam ſacerdotibus oſtendere, vel iter tædio plenum ad [a] Hieroſolymam facere, & ibi moram bene longam trahere, debuerunt. Gentis Judaicæ religio maritum & uxorem, debito conjugali [illegible], [b] lavare debuit, quâ tori maritalis [illegible] ſe ipſos contaminaverant. Præterea leges de cibis, potubus, immunditiis, baptiſmis variis, & aliis inſtitutis curioſis, vigilem populi curam & attentionem ſæpe poſtularunt; ne forſan in minutis offenderent, & [illegible] [illegible] incurrerent. Neque leges illæ Judæorum animis tantum, ſed etiam corporibus [illegible] [illegible] afferebant: nam ad oſtium templi, victimis ſuis onerati, venientes, ad [illegible] [illegible] uſque non raro laborabant. Atque hinc occaſio data populi verbis apud Prophetam, [c] *ecce fatigatio!* Si Judæis ſic a [d] *Cartw.* citatis fidem habeamus: *contra* [illegible] *ſunt Judæi, cui moleſtum fuit adducere victimas ad atrium* [illegible] *& ſe* [illegible] *portandi illi* [illegible]*, atque ita* [illegible] *in terram* [illegible]. [illegible] corporis exercitii, & animi contentione ſtudioque, ſæpe [illegible] qui Legis Moſaicæ jugum ſubierunt, adeo ut a Domino noſtro, [e] [illegible] *ad* [f] *laſſitudinem laborantes & graviter onerati*, non immerito [illegible].

Sexto & ultimo, leges illæ eo graviores habebantur, quod *nova* plurimum eſſent, & a gentium [illegible]. Legis equidem ritus & inſtituta clariora [illegible] (veluti ſacrificia, [illegible], [illegible] luſtrationes, feſta, alia, de quibus Libro tertio agitur) antiqua plerumque fuerunt, & aliarum gentium uſu frequentiſſima. Prout enim Chriſtiani veteres [illegible] delubra [illegible] omnes minime rejecerunt, ſed horum pleraque ad uſum legitimum & Chriſtianum accommodarunt, ſic & Moſes (vel potius per Moſem, Deus) [illegible] gentium omnia minime repudiavit, ſed multa, purgata tamen & quaſi circumciſa, in legem [illegible] divinum tranſtulit, ut hac arte Judæorum animos a Legis [illegible] averſos redderet. Interea loci non diffitendum eſt Deum leges [illegible] (de hominibus nempe lepra pollutis, de rerum & perſonarum immunditiis, [illegible] templo & altari extruendo, & ſimilibus) inſtituiſſe, quas ægre ferebant Iſraelitæ, quod novæ & a gentium veterum uſu averſæ viderentur. Hanc aſſertionem [illegible] reddit [g] *Hoſeæ* teſtimonium, cujus ſenſus apud interpretem *Vulgatum* [illegible] exprimitur: *Scripſi ei multiplices leges meas, quæ velut aliena computata ſunt*: [illegible], & a lege [illegible] ingenio & uſu diſcordes, habebantur, & [illegible] æſtimantur. Ab hoc ſenſu non longe abeſt ea Græcorum interpretatio, [illegible].

[illegible] vero Judæi leges [illegible] & [illegible] tam iniquo ferebant animo, quod ita natura comparatum ſit, ut nova omnia ſuſpecta plurimum & inviſa veniant, contra [illegible] quæ gentium aut annorum multorum uſus commendat, inde & affectu [illegible] recipiantur. Cum *Ephraim* itaque legis divinæ jugum ferre recuſaret, [illegible] verbis [illegible] innuitur, quibus *Ephraim* [h] *vitulus non doctus*, vel *non aſſuetus* ferre jugum, appellatur.

SECT. III.

Legem, quatenus oneroſam, idololatriæ multum obſtitiſſe, & ad eam profligandam non parum valuiſſe.

IDEO lex ea, oneroſa licet & inutilis, Iſraelitis imponebatur, ut [i] moribus eorum Ægyptum olentibus obicem poneret, & idololatriæ peſti, qua misere laborabant, [illegible] adhiberet. Cum autem alibi veritati huic lucem & fidem ſatis amplam fecerim, [illegible] agere, vel in argumento firmando diutius immorari. Eam itaque [k] [illegible] teſtimonio paulo firmiorem reddam, & deinde ad ea me recipiam quæ [illegible] inſtituto præſenti propius conducant. *Quemadmodum lac utile eſt infantibus* [illegible] *ætate, adultis autem & perfectis inutile, haud ſecus lex imperfectis Judæis*

a 2 Re. 3. 28. b [illegible] *Joſeph. contr. Apion.* p. 1348. c *Malac.* 1. 13. d *Schol. in Malac.* 1. p. 106. e *Matt.* 11. 28. f [illegible] 4. 6. g Cap. 8. 12. h *Jerem.* 31. 18. i [illegible] 3. 19. k *Comment. in Hebr.* [illegible] p. 3[illegible] num. 68.

1 Vid. pag. 198. Not. 1.
2 Juxta Editionem [illegible] & Clementis VIII [illegible].
3 Apud Illſ. Cardinalis Barberini, [illegible].

 utilis

Sect. III.

Nota.

Lex oneroſa obſtabat idololatriæ.

SECT. III.

utilis erat, abducens eos ab idolis, & ad verum Deum adducens, convenientiaque præcepta iis tradens: perfectiorum autem indigis non porro utilis eſt, carnales enim præcipiebat victimas & purificationes, quibus ſpirituales jam non indigent.

Non nemo forſan hic a me quæret, qua ratione lex, in ſe prorſus inutilis & oneroſa, Judæos *ab idolis abducere* potuit, & obſtare quo minus idololatria libere inter eos, æque ac gentes alias, graſſaretur? Hæc autem quæſtio facile reſponſum recipit: nam,

Quatenus ſignum [illegible] & monumentum [illegible]

(1°) Leges illæ, quatenus tam inutiles & oneroſæ, pertinaciæ & idololatriæ Judaicæ ſigna fuerunt & monumenta diu duratura. Huic veritati multum lucis & præſidii præbet vigeſimum caput *Ezechielis*. Ibi nempe Deus populo in memoriam revocat idololatriam illam qua, per totum incolatus Ægyptiaci tempus, ſeipſos polluerant, *verſ.* 4, 7, 8. Eas etiam leges ſuſe memorat, quas iis Ægypto nuper egreſſis dederat, *verſ.* 10, 11, 12. Poſtea gentis iſtius ingenia moreſque diſtincte refert, quod nempe Dei ſtatuta deſpicatui habuerint, minas & promiſſa nullius æſtimarint, & quod ritus & Deos Ægyptios arctis amplexibus retinuerint. Hiſce memoriæ proditis, *Com.* 25. ſubjungit, *quare & ego dedi ipſis ſtatuta non bona, & jura per quæ non viverent.* Adeo ut textum integrum exponendum cenſeam, quaſi Deus prophetam in hunc modum allocutus fuerat; [a] "Iſraelitis Ægypto recens egreſſis, leges dedi, non ſervis ſed ingenuis dignas, utpote natiua ſua bonitate commendatas, & vitam ſincere obtemperantibus allaturas. Cum autem illi leges eas, utpote mori & indoli eorum repugnantes, aperte violarent, & in cultum idolorum, qua erant pertinacia, perpetuo ruerent; Deus tandem, gentis Judaicæ contumacia quaſi fractus & fatigatus, iis leges alias inſtituit, ſua quidem natura *non bonas*, & patribus eorum prorſus incognitas; quæ nempe jugi loco forent, quo rigidæ cervicis populi contumacia frangeretur & omnis ad Ægypti mores redeundi libertas adimeretur, & leges illæ (multum negotii, parum emolumenti, obſervantibus allaturæ) perpetua manerent iræ divinæ & contumaciæ Judaicæ teſtimonia." Hac paraphraſi nihil, aut vero ſimilius excogitare potui, vel quod huic obſcuro textui lucem clariorem adferat.

[illegible] minutias [illegible]

(2°) Lex ea ritualis ad avertendum ab idololatria populum egregie fuit accommodata, quatenus ad res adeo minutas ſe extenderet, ut Iſraelitis, in quovis articulo vitæ, levis aliqua obedientiæ Deo vero præſtandæ occaſio ſe ingereret, & legiſlatoris ſui memoriam renovaret. Huic ſententiæ calculum ſuum favet [b] *Juſtinus Martyr*, ſic Judæos in perſona *Tryphonis* alloquens; [illegible] *ſabbata te obſervare vos juſſit, ut Dei memoriam colatis* [illegible] &c. *Eſum & a cibis quibuſdam [illegible], mandavit vobis ut inter edendum & bibendum vobis ob oculos verſaretur Deus, promptis & proclivibus ad deficiendum ab ejus notione. Et poſt* [c] *pauca* [illegible], inquit [illegible] &c. *Propter duritiem cordis populi veſtri, cunctas hujuſmodi ſanctiones Deum per Moſem vobis tuliſſe intelligitis; ut per complura illa inſtituta, in omni actione vobis ante oculos eſſet Deus, ac neque injuſte facere neque impie agere inciperetis.* Cum hiſce *Juſtini*, ferme faciunt [d] *Cedreni* verba [illegible] [Judæos] [illegible] [ὁ Θεὸς] [illegible] [illegible] *Deus ob cordis duritiem detinuit* Judæos, *ut ſacrificiis, feriis, purificationibus, aliiſque* ceremoniis *obſervandis, Dei memoriam retinerent, qui omnia iſta præceperat, & legibus præſcripſerat.* Nec ab hac legis Moſaicæ ratione Judæi veteres abhorruere: nam [e] *Philo*, legem memorans qua præceptum eſt, ut quoties cunque panis fermentatur & ſubigitur, totius maſſæ primitiæ quædam in uſum ſacerdotum ſeparentur, *hoc pacto*, ait ille, *offerentium* [illegible] [illegible] *Dum enim aſſueſcunt ſemper alimenti partem tanquam primitias, Deo ſeparare; nunquam in ejus oblivionem veniunt, quo re nihil* in vita *poteſt contingere felicius homini.* Neque hæc opinio ratione minus quam veterum auctoritate firmari videtur: quid enim lex Moſis, victum, veſtitum, agri colendi modum, capitis tonſuram, ſacrificiorum [illegible] circumſtantias, aliaſque minutias per totam pene vitam diffuſas, tam curioſe definiret, niſi ut Hebræorum populus ætatem ſub divina quadam diſciplina ageret, & lex ea tanquam [illegible] (uti loquitur [1] *S. Juſtinus*) *cocti-*

a *Prom.* v. 22, 23, 24. b *Dialog. cum Tryphon.* p. 175. 5. c *Pag.* 229. 25. d *In Compend. Hiſt.* p. 239. C. e *Lib. de Præmiis Sacerd.* pag. 830. D.
1 *Vid. locum jam* [illegible].

neam

nem penſiculis & phylacteriis, ad populum monendum inſerviret; unde miſta Dei ob- Sect. III.
livio ſubinde vel maxime ſtupidis & ſomnolentis obrepere poſſet. His omnibus gradu nonnihil ſuper addet ᵃ Calvini teſtimonium: *populum ſuum adipe veſci Deus vetuit, etiam in cibis vulgaribus, ut domi quoque religionem colerent. Erat enim haud dubie hoc privatum exercitium, ut qui procul aberant a templo ſeſe tamen in quotidiano victu aſſuefacerent ad Dei cultum.*

(3°.) Lex illa moleſta & operoſa (uti jam dicto monſtravimus), quatenus ad populi durioris animum ſubigendum, eumque mitem & diſciplinæ capacem reddendum, apta fuit & attemperata. Nam lex ea mori, ſtudioque gentis illius adverſata eſt, quæ in vanitatem idololatriæ tota ferebatur. Præcepta etiam plurima continuit, a bonitatis & rationis ſpecie tam remota, ut mera potentiæ arbitrariæ documenta, & ingenii ſervilis exercitia, viderentur. Præterea lex hæc, ut homines a ſui ipſius violatione deterreret, mortem aut grave malum temporale, ᵇ [illegible] ſubeundum, iis comminata eſt. E quibus apertum eſt, legem eam ſeverum triſtemque pædagogum fuiſſe, Judæorum hominem imprimis exteriorem exercuiſſe, eoſque tanquam ſervos, metu ſolummodo intra limites officii continuiſſe; & proinde, Deum legem eam, tanquam humilitatis & obſequii magiſtram, Judæis impoſuiſſe. Et procul dubio, cum leges tam variæ, quarum nec bonitas nec ratio conſtabat, Iſraelitis imponerentur, eorum pars ſanior ſe ut ſervos, aut ætatis nondum maturæ liberos, tractari ſentiebant, & animos conditioni tam ſervili convenientes induebant. Ab hoc equidem ingenuo rerum ſenſu multum aberat Hebræorum vulgus: eorum enim plerique legem eam non jugum exiſtimabant, ſed ornamentum; imo vero animos ab ipſo jugo ſumere ſolebant, & ſervitutem legis non pati tantum, ſed & in illa ᶜ gloriari. Sed illi quibus felicior natura contigit, intimo jugi tam ſeveri & oneroſi ſenſu tangebantur, & *redemptionem filiorum Dei*, in Evangelii Jubilæo promulgandam, impenſe deſiderabant. Ex certe quis rem totam attentius æſtimaverit facile percipiet, Deum leges haſce carnales & multifarias magis ad ᵈ ſubigendos quam demulcendos Hebræorum animos ei genti tradidiſſe.

(4°.) Nonnulli non abſurde ſentiunt, leges ceremoniales idololatriæ obſtaculo fuiſſe, quatenus earum multitudo ſic occupatos tenuit Hebræorum animos, ut ethnicorum ritibus & moribus obſervandis vacare non poſſent. Ea erat opinione S. Chryſoſtomus, qui præcepta ritualia Judæis, in gentium ceremonias ruituris, freni vice fuiſſe dicit, quatenus [illegible], *occupationem honeſtam occaſionem iis pene ſemper afferentia*. Et ſane, ſi Judæi ad legem illam operoſam diligentius attendiſſent, tantum a rebus ſuis otii nunquam eſſe potuit, aliena ut curarent, & a fide cultuque patrio ad mores & ritus ethnicorum degenerarent. Adeo ut onera Legis in *Canaan*, Pharaonis oneribus in *Ægypto*, non prorſus abſimilia videantur: prout enim hæc obſtabant, quo minus Iſraelitæ ad res novandas & rebellionem contra Pharaonem animos appellerent, ſic & onera Legis eorum animos a ritibus externis & rebellione contra Dominum ſuum avocarunt.

(5°.) E legibus hiſce moleſtis nonnullæ frontem adverſam ferebant moribus *Ægypti*, quæ *ſuperſtitionibus ſuis operoſiſſimis* Iſraelitas infecerat & oneraverat. Nam oſtenſum eſt alibi, Deum in Paſchate ritus multos circa agnum maſculum obſervandos inſtituiſſe, ut [illegible] Ægypti religionibus opponeret, & dogmata ritusque male ſanos tacite redargueret, qui circa arietem in *Ægypto* percrebuerant. Mandatum eſt etiam (quod obſervatum eſt alibi) ut Iſraelitæ vitulam integre rufam, multorum rituum apparatu ſacrificarent, ut ea ratione Deus doctrinas & ritus *Ægyptios* circa vitulum rufum condemnaret, qui Hebræorum animis & moribus tenacius adhæſerunt. Curatum eſt inſuper, ut in feſtis omnibus, & oblationibus pluribuſque ſolennioribus, ᵉ hircus aut hœdus locum obtineret, eo quod *Ægypti* ſuperſtitio circa hircum maxime deliraret, & Hebræorum natio cultus ᶠ hircini infamia maxime laboraret. Neque veri ſpecie caret, Deum curaſſe, ut immunditiei ex mortuo ſæpe contingeret, diu remaneret, & non ſine labore moleſtio tolleretur, ut ſuperſtitionem Gentium circa mortuos exerceri ſolitam extingueret. ᵍ Mortuis enim cultum divinum tribuebant, eorum ſacra participabant, in ſepulchris eorum pernoctabant, eorum reſponſa in dubiis expectabant, eos etiam in Deorum ordine collocabant. Cum autem Lege præſcriptum eſſet, ut ipſe tactus mor-

Quatenus quo fuit ad populum ſubigendum;

Et impedimento quo minus ethnicorum ritibus vacarent.

Quatenus moribus Ægypti adverſabatur.

a Comment. in [illegible] p. [illegible]. b [illegible]. c [illegible]. d [illegible]. e [illegible]. f [illegible] 17. 7. g [illegible].

 tui,

Sect. IV. cui, vel illius aut ſepulchri, imo ſola mortui præſentia, pollutione tam gravi cor & perſonas omnes afficeret, ut non niſi lotione repetita, aquæ luſtralis aſperſione, & ſeptem dierum ſpatio a ſacris abſtinentia, removeri poſſet; fieri non potuit, quin Iſraelitæ Gentilium dogmata de Heroum mortuorum ſanctitate & divinitate repudiarent, & omnis eorum ſuperſtitio, circa mortuos occupata, de rebus evaneſceret.

Et multiplices. (6°.) Res ratio, & ipſe legum ritualium finis & ſcopus, omnino poſtularunt, ut leges illæ *multiplices* eſſent, adeoque moleſtæ & oneroſæ. Finis enim & ſcopus præcipuus ad quem promovendum leges illæ variæ collimarunt, is erat. Ut nempe ſenſum incuterent Hebræorum populo puritatis & ſanctitatis illius Dei qui leges eas inſtituit, & cujus cultui populus ille ſe ſerio conſecravit: ut etiam ſymbolorum vice fungerentur, quorum ope Judæi perciperent ſe [a] *populum ſanctum* eſſe, id eſt, a profanis mundi gentibus ſeparatum; adeoque prorſus alienum eſſe ab ipſorum dignitate, ut fœdus aut ſocietatem inirent cum impuris mundi gentibus, aut earum *Deos ſtercoreos*, ritus, aut mores æmulo oculo intuerentur. Ut autem leges illæ rituales eo felicius fini & uſui jam dicto miniſtrarent, neceſſe fuit, ut animalium, perſonarum, ciborum, vaſorum, veſtium, domorum, & rerum aliarum, mundicias & immunditias minutiſſime determinarent, & ad eas obſervandas populum Iſraeliticum arctiſſime devincirent.

SECT. IV.

Duabus occurritur objectionibus, quibus corollarium adjunctum eſt.

RERUM ordine ſic poſtulante, argumentis ex adverſo pugnantibus proximo reſpondendum eſt, & totum Caput uno adjuncto Corollario tandem finiendum.

Argum. 1um. Ex argumentis hoc primum eſto: fidem omnem excedit, Iſraelitas legem ritualem tam gravem & moleſtam expertos fuiſſe, cum Deus aperte neget ſe quicquam oneris eorum humeris impoſuiſſe, vel eos operis injuncti gravitate laſſos aut defatigatos reddidiſſe. Id clare ſatis exprimitur hiſce Prophetæ verbis: [b] *non me invocaſti Jacob, nec laboraſti in me Iſrael. Non te ſervire feci in oblatione, nec laborem tibi præbui in thure: — ſed tu ſervire me feciſti in peccatis tuis, præbuiſti mihi laborem in iniquitatibus tuis.* Michæ prophetia locum parallelum præbet, *Cap.* 6. 3. *Popule mi, quid feci tibi,* vel, [c] *qua in re moleſtus fui tibi? Reſponde mihi.* Pateat autem e contextu Deum ea verba protuliſſe, reſpectu habito ad oblationum, & rituum aliorum multitudinem, quæ moleſta & gravis a Judæis habebatur. Ratio itaque ſuadet opinari, Judæos olim legem non accepiſſe moleſtam, ſed feciſſe talem; ſocordia nimirum, avaritia, vel amoris defectu, quo Deum & cultum ejus amplecti debuerant.

Solvitur duplici reſponſo. Hujus argumenti color omnis duplici reſponſo diluatur. Nam (1°.) lex ea quæ cultum inſtituit tam operoſo rituum apparatu præſtandum, Deo auctori tribuenda eſt. Deus enim ſeipſum legis illius auctorem profitetur, *Ezec* 20. 25. *Ego dedi eis præcepta non bona, & Judicia in quibus non vivent.* Ibi nempe per *præcepta non bona*, multi præcepta ritualia intelligunt, quæ tandem a Deo, facto nempe vitulo aureo, Iſraelitis tradebantur. [d] "Antequam *enim* offenderent Dominum, *idolum illud erigentes*, decalogum tantum acceperint, poſt idololatriam vero & blaſphemias, ceremonias legales multas dedit, ad nihil aliud utiles quam ut *eos* remotarentur a dæmonum cultu, & ſacrilega ſuperſtitione gentium. Adeo ut horum præceptorum, nec occaſio, nec natura, quicquam in iis nativæ bonitatis indicet.

(2°.) Etsi Deus auctor legis cultuſque tam moleſti fuerit, veritate tamen illæſa dici poteſt, eum populo Judaico minime moleſtum, aut oneroſum extitiſſe. Cum enim apertum ſit, leges eas nihil cum Dei natura cognationis habuiſſe; neceſſe eſt, ut a populi propenſione vel ingenio rituali, potius quam Dei voluntate vel natura dimanaſſe cenſeantur. Atque ita ſe rem habere, clare ſatis e variis ſcripturæ locis intellectum eſt: *Jerem.* 6. 20. *Quid mihi* thus *de Saba* affertis *&* *calamum* ſuave olentem *de terra longinqua? Holocauſta veſtra non ſunt accepta, & victima veſtra non placuerunt mihi,* Pſal. 51. 16. [e] *Si voluiſſes ſacrificium, dediſſem; at in holocauſtis non delectaris.* Sed huic veritati lucem paulo clariorem impertit modo citatus *Jeſaiæ* locus: [f] *non te ſervire feci in oblatione,* ſponte mea: *nec laborem tibi præbui in thure,* volens & nulla urgente neceſſitate.

a Deut. 26. 19. Exo. 19. 5, 6. Lev. 20. 24, 26. b Iſa. 43. 22, 23, 24. c [illegible] LXX. in loc. d V. Schol. Glos. ordin. in loc. e Vid. Pſalm. 50. 13, 14. f Cap. 43. 23, 24.

[illegible] *Sed* (ut quod res eſt eloquar) *tu ſervire me feciſti in peccatis tuis, & præbuiſti mihi laborem in iniquitatibus tuis*, & ego (licet invitus) te ſervire feci in obſervationibus, & laborem tibi præbui in thure, & multifariis legis meæ ceremoniis; ut nempe vicem tibi rependerem, & lex mea tam oneroſa cervicem tuam ferream ad laborem flecteret, & eſſet fræni loco, quod te, in gentium mores alias ruiturum, a mortis ſemita cohiberet. Iſai. 43. 24.

Secundo: non nemo forſan & hoc argumento contra jam dicta pugnaturus eſt; ſi lex ea ritualis tantum moleſtiæ Judæis creatura fuiſſet, & præcepta quæ præſtanda ubi erant, in ſe [illegible] continuiſſet, tantum aberat procul dubio, ut lex ea in [illegible] Hebræorum populum ab idolis & moribus ethnicis cohiberet, ut veriſimile ſit multos jugo tam gravi colla ſubducere, & ipſo legis odio ad vias & ſtatuta gentium tranſire voluiſſe. Argumentum 2um.

At hæc etiam objectio reſponſo uno & altero ſolvi poteſt. 1°, Minime diffitendum eſt, haud paucos e gente Judæorum [illegible] moleſtias tam impotenter toleraſſe, ut cervices ſuas Dei jugo ſubtraherent, & [illegible] tam legis illius anguſtias [illegible] exiſtimarent. *Jeremias* [illegible] frigidæ peccatores non ſemel memorat; [illegible] Cap. 5. 5. Ubi inquit, [illegible] *At ecce [illegible] confregerunt jugum, ruperunt [illegible]* [illegible] eodem ingenio [illegible] fuiſſe, [illegible] reddidiſſet, ex eiuſdem Prophetæ verbis intelligitur, Cap. 31. 18. *Caſtigaſti me, Domine, & eruditus ſum, quaſi juvenculus indomitus*, [illegible] *jugo*. Eadem claſſe peccatorum [illegible] de quibus apud [illegible] agitur, Cap. 8. [illegible] Dedi iis *legem meam* [illegible], & *tanquam* [illegible] *reputata ſunt*. 2°, Non facile dubitandum eſt [illegible] qui legem [illegible] (licet [illegible]) affectu debito [illegible] ceperunt, & [illegible] legi præſtitam [illegible] propriæ [illegible] ortæ, [illegible] divinæ, [illegible] mentes. Nec minus extra dubium eſt, legem eam [illegible] pios Iſraelitas [illegible] *perfectum habuiſſe*, eoſque humiles, voluntati [illegible] a gentium [illegible] ſanctitatis propriæ memores, & libertatis Evangelicæ ſtudioſos [illegible] reddidiſſe. Solvitur duplici reſponſo.

Coronidis vice, unum, his verbis [illegible], ſubjungam corollarium. Si tempora ante & poſt aſcenſionem Domini [illegible] conferamus, magnum diſcrimen inter modum & methodum religionis [illegible], [illegible] licet obſervare. Ante Domini aſcenſionem, & ſtante [illegible] templo [illegible], ritus & ceremoniæ [illegible] complebant omnia, & Judæi [illegible] erant [illegible] legis [illegible], tanquam [illegible] quibuſdam rudimentis [illegible] rudioribus, [illegible] ſpectacula, [illegible] Judaicæ [illegible], & ritus [illegible] ad præcepta [illegible] recta ducebant, & prava quædam [illegible] haud [illegible] merito habeantur. Hoc ex aliis [illegible] elucet [illegible] primas Judaiſmi naſcentis origines, Judæi [illegible] omnes in templo [illegible] Hieroſolymis, exercere tenebantur, adeo ut templum & civitas [illegible] quaſi [illegible] præcipuum, quo ritus illi & tota fides Judaica, connecterentur. His [illegible] tota religio Judæorum, ad idololatriam, [illegible] evertendam [illegible], & ad hunc finem [illegible] ritus legales egregie fuerunt [illegible]. Cum autem Chriſtus in cœlum aſcenderet, & in manum [illegible] rerum omnium ſumma traderetur, decrevit [illegible] & Dæmonem, non [illegible] ſed miraculis, non [illegible] ſed martyriis, non [illegible] ſed cito, perdere, ut inde conſtaret, Deum [illegible] virtute quam [illegible] Moſem, Dei [illegible]. Neque hic tacere debeo, quod ritus Moſaici [illegible] corporei & externi fuerint, [illegible] cum religione Chriſtiana, quæ [illegible] interioris puritatem [illegible], & ad [illegible] promovendam, tanquam ſcopum præcipuum, tendit. Adeo ut verendum eſſet, ne ritus externi, [illegible] religionem Chriſtianam recepti, hominum animos [illegible] ad [illegible] præcipuam [illegible] redderent, & fidei Chriſtianæ cauſam non tam [illegible], quam impedirent. Sed hæc forſan omnia cum argumento præſente non multum conjuncta cenſentur. Corollarium.

[illegible]

CAP. XV. SECT. I.

CAP. XV.

De legum rituumque Moſaicorum fine ſecundario.

MEMORIA repetendum eſt, me legem ritualem, duas ob cauſas, [a] PRIMARIAM & SECUNDARIAM, datam aſſeruiſſe. PRIMARIA erat, ut lex medium eſſet ordinarium, quo Deus, ad idololatriam abolendam, & Iſraelitas in ipſius fide cultuque retinendos, uteretur: SECUNDARIA erat, ut legis illius ritus & inſtituta myſteriis quibuſdam adumbrandis inſervirent. Cauſam utramque verbis his complexus eſt [b] Steuchus Eugubinus, *pleraque* in Levitico *inſtituit Deus, ut antiquorum ritus transferrentur in cultum divinum, aut etiam penitus extinguerentur* hoc eſt, ut utroque modo, idololatria radicitus evelleretur. Hanc cauſam legis *primam* dixi. Deinde ſubjungit, *intelligimus autem, ibi præcepta, majorum rerum quaſi typum fuiſſe, & non eſſe ſimpliciter & ſecundum corticem intelligenda.* quibus cauſam quam dixi *ſecundam* aſſerit.

RITUUM Moſaicorum cauſam primariam jam expedivi, &, niſi me fallam, manifeſtum feci, legem ceremonialem ad idololatriæ abolitionem, & cultus longe melioris introductionem, tanquam ſcopum præcipuum collimaſſe. Ad cauſam ſecundariam, acies intentionis noſtræ proximo dirigenda eſt.

UT autem hanc penſi mei partem felicius abſolvam, oſtendam, 1°. Deum ritus & inſtituta *quædam* legalia myſteriis quibuſdam ſacratioribus adumbrandis inſervire voluiſſe. 2°. Deum inſtituta legalia, non *omnia*, ſed *quædam* ſolummodo, in uſum illum ordinaſſe. 3°. quænam illa myſteria fuerint. 4°. Myſteriorum & rerum ſublimiorum repræſentationem, legum rituumque Moſaicorum finem fuiſſe ſecundarium.

SECT. I.

Ritus & inſtituta quædam *legalia myſteriis adumbrandis inſerviiſſe.*

Myſteria quædam legis inſtitutis adumbrata fuiſſe.

EX magno illo interpretum numero, qui doctrinas ritibus Moſaicis involutas explicare ſatagunt, nonnulli multa inde, ſomniorum quam myſteriorum nomine digniora, proferre videntur: pleriquе vero, legis myſteriis indagandis occupati, in ſtudia ſenſuſque diſcrepantes abeunt, legem Moſaicam, tanquam naſum cereum, in hanc vel illam formam, pro varia cerebri ſui figura, convertentes. Inde nonnullorum præjudiciis occaſio data eſt, qui ſecretiora legis ſenſa pro interpretum figmentis habent, & myſteria (quæ dicimus) inter ingenii minus religioſi luſus numerare ſolent. Utcunque minime dubitandum eſt, quin inſtituta Moſaica, [illegible] *umbram* [illegible] Evangelii, & lineas quaſdam rudiores bonorum cœleſtium, exhibuerint. Hoc eo minus dubitanter aſſero, quod aſſertionis meæ veritatem, ſcriptorum Θεοπνεύστων, Judæorum etiam & Chriſtianorum, teſtimonia, ratam firmamque faciant.

Probatur teſtimoniis ſcripturæ.

SCRIPTA Θεόπνευστα, cum veteris tum novi Teſtamenti, huic veritati teſtimonium præbent. In veteri Teſtamento, cauſam hanc aſtruere videtur inſignis illa prophetia *Zachariæ*, Cap. 8. verſ. 3. *Sic dicit Jehovah, revertar ad Sionem, & habitabo in medio Hieroſolymæ, & vocabitur Hieroſolyma urbs illa veritatis, & mons Jehovæ* Dei exercituum, *mons ille ſanctitatis.* Prophetiam illam, phraſibus a cultu & lege Moſaica depromptis, eccleſiæ Chriſtianæ ſtatum & dignitatem depingere, ab omnibus noræ clarioris interpretibus extra dubium ponitur: nam per Chriſti [illegible], & Spiritus effuſi gratiam; facta eſt eccleſia, *nova Hieroſolyma*, Dei habitaculum, & mons ſanctitatis. Ideo autem *urbs veritatis* ſalutari meruit, quia [c] [illegible] *gratia & veritas* per Chriſtum ventura eſſent, id eſt, cultus umbraticus per Moſen inſtitutus, ſole demum exorto, tranſiturus, & rerum imagines, rebus ipſis exhibitis, locum olim conceſſuræ. Quid autem Hieroſolyma vetus *urbs veritatis* appellari non potuit, niſi quod *corpus* nondum eſſet exhibitum, cujus inſtituta Moſaica umbras & imagines ſuggerentes exhibebant? Teſtantur etiam novi Teſtamenti ſcripta, ritus Moſaicos rerum cœleſtium ſymbola fuiſſe & realia documenta. In iis enim vocantur [illegible], *Hebr.* 10. 1. [d] Cœleſtium [illegible], *Hebr.* 9. 23. [illegible]

a Cap. 1. b [illegible] c [illegible] 1. 17. & 4. 24.

d [illegible]

Hebr.

Hebr. [illegible] *Hebr.* [illegible] Lex [illegible] dicitur ad *Gal.* [illegible] & [illegible], *elementa mundi* Gal. [illegible] quod [illegible] [illegible] quandam eſſent [illegible] & Evangelio rudimenta, ad [illegible] accommodata [illegible] Spiritus S. [illegible] per [illegible] legis [illegible] vel [illegible], ad *Hebr.* [illegible] SECT. I.

Hanc etiam veritatem confirmant Hebræorum teſtimonia, qui Moſis ſcripta [illegible] & [illegible] continere, ſemper opinati ſunt. Judæos antiquiores [illegible] & [illegible] veritatem [illegible] ſibi [illegible], e Juvenalis verbis, de Judæis ævo ſuo Romæ degentibus, haud [illegible] colligimus Judæorum.

[illegible] *Servant & metuunt jus*
Tradidit arcano quodcunque volumine Moſes.

nam credere facillimum eſt [illegible] ad [illegible] Judæorum vulgarium opinionum & loquendi morem alluſiſſe, qui [illegible] de [illegible] *arcanis legis* [illegible] [illegible], [illegible] & [illegible], loquebantur. [illegible] Talmudici etiam, a patribus ſuis [illegible] [illegible]. In [illegible] *Deus* [illegible] *tabernaculi* [illegible] *candelabri, menſæ & altarium* [illegible] *in typos* [illegible] *&* [illegible]. In eandem [illegible] Maimonides, cum [illegible] [illegible] *verba duplicata* id eſt ſenſu duplici [illegible] & myſtico, [illegible]. [illegible] de duplici legis ſenſu [illegible] inter Hebræos celebratam legis ſcriptæ & legis oralis, [illegible] & [illegible] [illegible] Moſis [illegible]. *Non* [illegible] *quod* [illegible] *in lege ſcripta* [illegible] *quod in ea lege ſcripta* [illegible] [illegible] [illegible]. Multa hoc [illegible] collegit [illegible] auctor [illegible] [illegible], ob eruditionem, [illegible], ingenium, [illegible], ſtyli [illegible], & induſtriam, plane ſingularem [illegible] digne laudari vix poteſt. Judæorum.

[illegible] Judæi ſolummodo, ſed & Chriſtiani librum Legis [illegible] & [illegible] continere, & ad inſtar libri Apocalypticii *ſcriptum* [illegible] *intus & extra*, pro certo habuere. Chriſtianos [illegible] [illegible] teſtimonia [illegible] eſſet, oſtendi poſſet. [illegible] duobus aut tribus teſtibus [illegible] veterum [illegible] [illegible] confirmare. [illegible] *Origenem* [illegible] noſtro [illegible] [illegible] loquentem [illegible] (a) [illegible] *& umbram quandam* [illegible] *ſacerdotes Judæorum* [illegible] *& quandam* [illegible], [illegible] Ægyptii, Græci, Judæi, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] Euſebius [illegible], Legis [illegible] explicantem [illegible] [illegible] *Hæc omnia* [illegible] *& imaginem* [illegible], *veritate* [illegible] *translata* [illegible] [illegible]. Hanc etiam [illegible] probavit [illegible] S. Auguſtinus contra Fauſtum, cum Legis ritus, [illegible] obſervationes appellaret. [illegible] etiam abeſt, ut [illegible] temporum Chriſtiani a Patribus in hac cauſa diſſentirent, quod veritatis [illegible], [illegible] tamen & [illegible] theologos e noſtris [illegible], qui [illegible] [illegible] Legis [illegible] ad allegorias frigidas & exangues trahere ſolent, & ad [illegible] Moſis verba [illegible] [illegible] vel [illegible] vel [illegible]. Et Chriſtiani.

[illegible] autem rationes aſſignari poſſunt, cur Deus plurima Judæis myſtice traderet, & rerum legalium typos & umbras involuta [illegible]. Cur diſſimulanter quædam [illegible] [illegible].

Primo [illegible], [illegible] e [illegible] [illegible] [illegible], [illegible], unde & quem [illegible] [illegible] [illegible] non poterant aut [illegible]. Moſes ſuper faciem ſuam velamen poſuit, cum Iſraelitæ ſplendorem vultus oculis adverſis [illegible] non ſuſtinerent: & par erat, ut Moſis ſcripta [illegible] quandam [illegible] [illegible] populi

a [illegible] b [illegible] c [illegible] d [illegible] e [illegible] f [illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]

 [illegible]

SECT. I. [illegible]

Secundo. [illegible]

Tertio. [illegible]

Quarto. [illegible]

Quinto. [illegible]

[illegible]

ſymbolis & literis [illegible] affuetis [illegible] magis congruebant & accommodata? Præterea, cum primum Deus [illegible] SECT. I.

[illegible] Hæc itaque Moſis [illegible] erat [illegible]

Secundo [illegible] ſacratiora [illegible] ſymbolorum & typorum velis obducta, [illegible] intelligentiam, [illegible] ſapientes [illegible]

[illegible] ſub ænigmate tabularum [illegible] Ægyptii [illegible] Per-ſas [illegible] Ægyptii [illegible]

Ideo [illegible] profanum vulgus [illegible] quo magis [illegible]

Cum itaque [illegible] ſed divinam & myſticam in generali, Judæis tradi [illegible] tribus [illegible] argumentis.

(1) [illegible] Hebræis [illegible]

[illegible] Et poſt paucas paginas, [illegible]

a [illegible] b [illegible] c [illegible] d [illegible] e [illegible] l. 5. p. 656. [illegible] f [illegible] 672. [illegible]

SECT. [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible] poſtquam enim oſtendiſſet, [illegible]

[illegible] *Talia ergo Moſes* quoque *praecepit* [illegible] &c. [illegible] &c. Quae in [illegible]

[illegible] In libro autem [illegible]

[illegible]

[illegible]

viro

[illegible] tranſiſſent illa, & lex Moſaica, nulla [illegible], ſymbola & myſteria nulla [illegible]. SECT. II.
[illegible] hominés aliqui [illegible] & honorem [illegible] nunquam tribuiſſent, [illegible] ſupra captum vulgi [illegible], nihil quod ingenium per [illegible] exerceret, invenire potuiſſet.

SECT. II.

Deum leges & ritus quoſdam, *non omnes, ad res cæleſtes adumbrandas inſtituiſſe*.

NE quæ jam dicta ſunt errori alicui aditum patefaciant, monendum eſt proximo, Deum leges & ritus *quoſdam*, non autem omnes, ad res cæleſtes adumbrandas inſtituiſſe, [illegible] Moſis [illegible] lectu, ad myſteria [illegible] trahebantur. [illegible] interpretem, niſi ut intra certam modeſtiæ & [illegible] libertatem, quæ in immenſum [illegible], & [illegible] ipſam [illegible] obſcurarunt. [illegible] & Judæi moderni omnia [illegible] Meſſiam præcipue ſpectantes, tanquam multitudines [illegible] & latus [illegible]. Multi autem in vitium plane contrarium [illegible] ſibi quodlibet permittunt, totam legem [illegible] & [illegible] myſticis [illegible]. Nam [illegible] materiam [illegible] & [illegible] deſumunt [illegible] & laqueolo arcanum aliquid [illegible] naris humanæ [illegible] non allegoricum [illegible].

Quis autem [illegible] perſuadere [illegible] Deum ritus tam multos & [illegible] uſus umbras & [illegible] Evangelii adumbrandas [illegible] obſcurarunt & [illegible] myſticam certa ratione [illegible] potuerit? Deinde, [illegible] Moſaicum [illegible] (quod *[illegible]* [illegible] *& quæ alas non habentes*, [illegible] [illegible] & plana [illegible] ſignificandum erat, quod [illegible] debeant? quod Nazaræi crines [illegible] comburendi [illegible] vaccam [illegible] poſtularet? [illegible] tabernaculorum [illegible] boves mactari deberent, die [illegible], tertio undecim, atque ita deinceps, donec ad unum, die ultimo offerendum, deventum eſſet? Hæc & ſi [illegible] alia Legis inſtituta [illegible] umbram [illegible] quicquam myſterii vel [illegible] aliquid [illegible] Moſaico extrahere velle, & [illegible] eſt maxime, cum [illegible] Janone, [illegible] cum, [illegible].

Nosse [illegible] cum [illegible] urgere, quod non minus Ap[illegible] Cum enim Apoſtolus de cibo & [illegible] Sabbatis [illegible] legis compendium faciunt, ſermonem habuit, [illegible] *umbra [illegible] futurorum, ſed corpus Chriſti*. [illegible] verba, [illegible] quod omnes ritus [illegible] Moſaici [illegible] & figuræ eſſent, & myſterium aliquod [illegible] Judæis [illegible] reſponderet. [illegible] hæc imaginatio, [illegible] docti [illegible] magis [illegible] De legum [illegible] formas [illegible] convertit; & in cauſa fuit, quod [illegible] aliquis, quam Evangelium, in [illegible], quam ſcripta Apoſtolorum, citius & apertius inveniendum exiſtimarent.

a [illegible] b [illegible] c [illegible] d [illegible]

SECT. II. At hæc Apoſtoli verba [illegible] nullum huic opinioni patrocinium [illegible] cum enim neomeniam, ſabbatum, & cætera legis inſtituta, [illegible] ſolem [illegible] umbram, ſomnium [illegible] & illa rerum [illegible], conſectantes [illegible] Quod [illegible] ſabbata, & religio circa [illegible] At Chriſtus [illegible] religio, *corpus eſt*, h. e. [illegible] Hunc [illegible] tantum de Judæorum [illegible] & ſabbatis, ſed & Pythag[illegible] abſtinentia a carne & vino [illegible] At certum [illegible] Hunc verborum [illegible] *Corpus Chriſti* per *verbum doctrinæ* [illegible] Non eſt quod [illegible]

[illegible] *Regni umbram a Domino Cæſare poſſidemus* [illegible]

[illegible] cauſam minime tuetur, veriſimile eſt eos [illegible]

[illegible] Deum pauca adeo dum mandata generalia [illegible] Quid [illegible] & [illegible] & ut *bona futura* [illegible]

[illegible] Deus [illegible] At [illegible] Nam Deum accuratam [illegible] normam [illegible] Deus [illegible] Multa Judæorum ſacra, quoad formam [illegible] in religione Gentilium [illegible] Deus [illegible] Judæorum [illegible] Gentilium [illegible]

[illegible] tabernaculi [illegible]

Multi quidem opinantur, Evangelii myſteria quædam, ſub arca, tabernaculi &

a [illegible]

[illegible]

aliorum

aliorum legis inſtitutorum, tegumento diſſimulari, adeoque ſuum eſſe pro virili parte laborare, ut myſteria illa detegantur, & veritatis nucleus, ſub ritus alicujus putamine latens, in lucem protrahatur. [illegible] homines (per me licet) in eruendis myſteriis & allegoriis quas in arca & tabernaculo contineri ſentiunt. Ego (qui cum ſacris ludere [illegible] ſentire malim, qui, hæc & alia *Moſis* inſtituta memorans [illegible] *hæc omnia erant magnifica* & [illegible] *Judaica monumenta*. Sed, modo [illegible] tabernaculum, [illegible] legis [illegible], exanidam quandam cœleſtium imaginem [illegible] damus, nil opus eſt, ut [illegible] partes omnes, aut quoſvis legis apices [illegible]. [illegible] qui in dictis inſtitutis partes ſingulas minutatim excutiunt, & ſolicite quærunt quid cui reſpondeat, cum ſatis [illegible] intelligi. [illegible] magis in typis quam in parabolis, oportet quid [illegible] trahere [illegible] in utrisque, circumſtantiæ quædam ob decorum [illegible], quædam ob neceſſitatem.

Sunt & [illegible] quas conſultius prætereo, ne ſermo prolixior hac de re lectori faſtidium pariat.

SECT. III.

SECT. III.

Quænam myſteria ſub cortice legis occultabantur.

SECTIONE prima & ſecunda monſtraſſe videmur, myſteria quædam in lege Moſaica latuiſſe, & [illegible] legis umbram [illegible] habuiſſe: proxima penſi noſtri pars eſt, ut quænam illa myſteria fuerint, paucis oſtendamus. [illegible] auctores tanta ſunt in varietate & [illegible] quod [illegible] eorum ſententias omnes enumerare. [illegible] Moſaica rerum [illegible] umbram geſſiſſe, haud gravatim largiuntur. [illegible] quidam, [illegible], Judæorum leges & ritus [illegible] quædam [illegible] *philoſophica* [illegible] cenſuerunt. [illegible] *anagoica* continere, & [illegible] quibuſdam [illegible] depicta exhibere, [illegible] perſuaſum habent. [illegible] ritus Moſaici [illegible] quædam *moralia* myſtice docuiſſe [illegible]. [illegible] legem Moſaicam arcana quædam *hiſtorica* continere, [illegible] exprimere, & memoriæ [illegible], patres habet [illegible] veritatem [illegible] Nam

Sub velo legis myſteria quædam latuiſſe.

Cœleſtia.

Primo inſtituta quædam Moſaica rerum [illegible] imaginem præferebant. Erat enim tem[illegible] quam Moſes inſtituerat, triplex, (extimi, medii & ſu[illegible] ad [illegible], in atrium, ſanctum, & penetrale, diſtributum. Judæos [illegible] Salomoni tributo in [illegible], [illegible] *habitationis tuæ* [illegible] *quod [illegible] ab initio*, h. e. Sanctum Sanctorum, quod imaginem [illegible] habitaculi [illegible] Apoſtolus [illegible] tabernaculum [illegible] *umbram & exemplar* [illegible]. [illegible] Apoſtolus [illegible], non e revelatione [illegible], ſed veteri Judæorum [illegible] videntur. Sic enim [illegible] [illegible] *quatuor columnis* [illegible] *Deo* [illegible] [illegible] locutus [illegible] de tabernaculo [illegible] & Sancto Sanctorum [illegible] diceſt, שלשה המשכן ועשר הדברים עיקר הכותר כרם שירי בבגר חכמה עליונה – ותלן נבנר אשר אליו ירושה, [illegible] *quod in opere tabernaculi & cæteris*,

a [illegible] b [illegible] c *Ad [illegible]* d [illegible]
e *Antiq. Judaic.* [illegible] f *Commentarius in* [illegible] המנחה [illegible]

1 *Apud [illegible]* [illegible]
2 [illegible]

3 [illegible] המנחה [illegible]

SECT. III. *præcipue* [illegible] *tanquam* [illegible] *& ex glorioſa ad quam ipſa* [illegible]. A [illegible] Judæorum dogmati eandem [illegible] doctrinæ [illegible] Pla[illegible] [illegible] & exemplaribus [illegible] [illegible] & [illegible] *imaginem quandam* [illegible] quam rerum cœleſtium umbram [illegible] & [illegible]. [illegible] antiquum [illegible] umbram & exemplar [illegible] tabernaculum & [illegible] [illegible] [illegible] manifeſtam. [illegible] Quæ [illegible] & [illegible] [illegible] Prout [illegible] & [illegible] [illegible] Moſis [illegible] non parum cognationis [illegible]

Philoſophica. [illegible] legis Moſaicæ receſſus, arcana quædam philoſophica [illegible] Judæorum [illegible] comprobatum eſt. [illegible] [illegible] *Commenſurationem* [illegible] *tabernaculi ad* [illegible] [illegible] Tabernaculi [illegible] [illegible] [illegible] *templi lampadas* [illegible] [illegible] quibus [illegible] [illegible] *cum elementis mundi* [illegible] *tabernaculum* [illegible] [illegible] [illegible] *Plutarchus*, [illegible]

Evangelica. [illegible] Evangelicorum [illegible] [illegible] [illegible] Judæi [illegible] veteris teſtamenti [illegible] Judæis [illegible] [illegible] verbis [illegible], aſſerit. [illegible]

[illegible]

SECT. III.

[illegible]

SECT. IV. eiſque legis inſtituendæ occaſionem dederint. Et, ſi vetuſtas edax plurima veterum monumenta, temporum antiquorum ritus & res geſtas referentia, non aboleviſſet, leges Moſaicæ nobis tam obſcuræ & ratione deſtitutæ minime viderentur. Ex antiquitatis iniuria factum eſt, quod multa Moſis inſtituta mirari magis hodie poſſimus, quam intelligere.

E ſuperioribus evidens eſſe cenſeo, omnis generis arcana ſub rituum Moſaicorum tegmine latuiſſe. Quod itaque [a] *Plutarchus*, credula temeritate, de religioſis Ægyptiorum inſtitutis dixit, de Judæorum ſacris & ceremoniis uſurpemus: [illegible] [illegible] *Nihil a ratione diſſonum, fabuloſum nihil, nihil ſuperſtitionem olens, ut eorum ſuaſit conſtitutum eſt: ſed quædam ethicas & utiles doctrinas in receſſu continentia, alia vero non expertia elegantiæ cujuſdam hiſtoricæ vel philoſophicæ.*

SECT. IV.

Rerum cœleſtium adumbrationem, rituum quorundam finem fuiſſe ſecundarium.

Aſſertio dicta. CUM Deus tot rituum & ceremoniarum legem Judæis obſervandam dederit, ejus intentio primaria, non ea erat, ut Evangelium myſticum, vel doctrinam de Chriſto figuris & umbris obtectam, traderet, ſed id imprimis egit Deus, ut ruditati illius populi ſubſidia obſequium exerceret, eoſque intra certos obedientiæ & pietatis limites contineret. Hoc liquido conſtabit, ſi rem paulo altius repetamus.

Explicatur. Cum Hebræorum natio, e longa cum Ægyptiis conſuetudine, non tantum cultui rituali, ſed & ritibus inter Ægyptios uſitatis, pertinacius adhæreret, Deus non tantum ritus plurimos, ſed & Ægyptiacos aliquos, in legem ſuam recepit; ut cultum ejus populo gratum & optatum redderet, & nimia ſacrorum ſuorum peregrinitas gentem rudem & in mala omnia ſponte ruentem non irritaret. Neque tamen hac in re ſic populi ſtudiis obſecutus eſt Deus, ut ritus eorum veteres nec numero nec forma immutatos iis indulgeret. Prout enim Hebræorum ruditas ingentem illam rituum farraginem cui in Ægypto aſſueverant, prorſus abrogari, ita & rituum aliquorum vitia eos omnino tolerari, minime patiebantur. Deus itaque nonnullos e ritibus antiquis cum impietate aliqua conjunctos, e cultu ſuo penitus abdicavit; alios autem iis a mendis repurgavit, & in novam formam mutavit; ut per eos, tanquam prima cultus & obſequii rudimenta, pueriles animæ ad ſeveriora pietatis exercitia ſenſim perducerentur; & animi magis virides linguentes quaſdam rerum ſpiritualium imagines in iis contemplari poſſent. Adeo ut lex *Moſis*, ſenſu literali ſumpta, pædagogus eſſet ad Deum; ſenſu vero myſtico ſpectata, non raro ad Chriſtum & Evangelium.

Atque hac in re Deus ſapientiæ ſuæ ſpecimen egregium edidit, & illi non abſimile quod in mundo frequenter obſervemus: in eo enim, notante [b] *Verulamio*, *dum natura aliud agit, providentia aliud elicit*, nam frondibus quas natura, conſuetudinem ſuam retinens, parit, utitur providentia, ad cœli injurias a fructu tenello propulſandas. Pari modo, cum Hebræorum natio, conſuetudinem ſuam exuere neſcia, ritus antiquos impenſe deſideraret, Deus eorum deſiderio ſe morigerum præbebat; ſed eorum ruditate & impotentia puerili ad fines egregios & ſapientia ſua dignos utebatur. Sic enim ritus antiquos populo indultos, circumſtantiis quibuſdam demptis aut additis, immutavit, ut rerum cœleſtium ſchema repræſentarent, oculis purgatioribus facile perſpiciendum; adeo ut Deus puerilibus Iſraelitarum ſtudiis obſequutus, divina promoveret.

Probatur. Rem totam exemplo uno & altero clariorem faciam. Cum gentium & aliorum multorum uſus eorum animos ſacrificiorum religioni devinxiſſet, Deus cultum ſacrificio præſtitum ſtatim abrogare noluit, ne populus ille, tantæ novitatis impatiens, ad atheiſmum deficeret aut ethniciſmum. Multa interim ſacrificia ritu tam peculiari & emphatico celebrari juſſit, ut Chriſti, piaculi loco pro nobis olim offerendi, figuram expreſſam & pene loquacem exhiberent. Cum etiam fermentum (ni fallor) in quibuſdam Gentilium ceremoniis, locum præcipuum antiquitus obtinuiſſet, lege cautum eſt ne *cum ſanguine ſacrificii* [c] *fermentum offerrent*, cum feſtum paſchatis exercerent. Hanc autem legem juſſit Deus, primario forſan ne ſacra ſua ſuperſtitionem olerent

a *Lib. de Iſid.* p. 353. F b *De Augm. Scient.* l. 3. c. 4. p. 110. c *Exod.* 34. 25.

ethnico-

SECT. IV.

[illegible]

dum

SECT. V. dum ſordes a lateribus Ægypti contractas abluiſſent, rebus tantum myſticis exercere voluiſſe? Aut cui conſulto veriſimile videri poteſt, quamlibet pene legis ritum & periodum ſenſum ſecretiorem continuiſſe, cum nulla Judæis fax eſſet, quæ ſenſum illum abſcuriorem illuſtraret? Non enim facile credendum eſt Judæos antiquiores clavem aliquam habuiſſe, qua tot legis arcana reſerarent, cum vel ipſi Chriſtiani in allegoriis ſuis inde deducendis conjecturam plerumque ducem ſequantur, & ritum quemvis arcani indicem exiſtiment, ſi ad res aliquas Evangelicæ ſimilitudinem & imaginem aliquatenus accedere videatur. De hoc autem argumento ſuſius & opportunius in ſequentibus dicturi ſumus.

SECT. V.

Caput concluſio, ubi agitur de nimio & falſo allegoriarum uſu ſtudioque.

Nihil e mente abeſſe magis quam ſtudium allegoriarum, quæ ſunt. CUM ſatis e jam dictis clareat, myſteriorum quorundam adumbrationem finem fuiſſe legis ſecundarium, & Quandam ſolummodo legis inſtituta huic uſui inſervivſſe, hinc animi capiemus horum hominum [illegible] arguendi, qui omnia ad allegorias vel myſtica trahunt, &, e luxu quodam animi, parata & facilia ſcilicetmentes, facilem atque obvium legis ſenſum contemptum prætereunt, & ſe totos componunt ad ſenſus myſticos & a vulgi captu remotos indagandos. Sentiunt ſcilicet ſcripta Moſaica inexhauſtam ingenii exercendi materiam præbere, atque hunc legis interpretem perhibent optimum, qui ad illius textum ſenſus myſticos concinnius & elegantius novit accommodare.

Hæc autem opinio, mala nec pauca nec levia in eccleſiam Judaicam ſimul & Chriſtianam traxit. Nam,

Primum. (1°) Huic opinioni tribuendum eſt, quod tot legum Moſaicarum mens & ratio in abdito adhuc delitescant, & vix ulla Scripturæ pars ſit in qua ſcriptorum labor magis quam in pentateucho deſudaverit, vix ulla tamen quæ majore adhuc caligine obducatur. Cum enim ad legem aliquam deventum ſit, cujus rationem allegoriarum aſſignare neſciunt, ſtatim myſterium aliquod pro arbitrio ſictum ingerunt, & legem myſterii illius repræſentandi causa datam ſiducia pene prophetica affirmare ſolent. Unde factum eſt, ut hominum animi, talis ſpecieque fallentibus allegoriis intenti, a genuinis legum rationibus indagandis avocentur. Qualem nobis, legum Moſaicarum ſenſus indagantibus, facem prætuliſſent Origenes, Clemens, Cyrillus Alexandrinus, aliique, literis & hiſtoricorum antiquiorum ſcriptis inſtructiſſimi; ſi, miſſis allegoriis ſuis inanibus, animos ſuos ad legum earum ſenſum & ſcopum primarium inveſtigandum appuliſſent? Legum nonnullarum ratio non forſan in æternum latebit, quod illi omnes veteres qui ritus Ægyptios & Aſſyrios (legum earum occaſiones) memoriæ mandarant, hodie deſiderentur, & in Patrum illorum ſcriptis, Moſaica illa quæ hanc antiquitatem ſapiunt, argutiis allegoricis alio detorquentur.

Secundum. (2°) Hæc opinio quibuslibet ineptiis latam portam aperit, & quodlibet myſterii divini legibus illis involuti nomine, effutiendi occaſionem præbet. Nam per hominum ad placitum & libidinem ſictas allegorias, mens & ſenſus legum Moſaicarum in arbitrio & ingenio ponuntur interpretum, ita ut ſummus legiſlator nil velle videatur, niſi quod illis in mentem venerit. Atque hoc de causa* Valentinianus Presbyter parvi hoc interpretum genus æſtimaſſe dicitur. [illegible] Dum enim, ut narbas, ſemetipſos Scripturis ſapientiores eſſe exiſtimant, hinc ſit, ut oracula divina in qualemcunque ipſis libuerit ſpeciem transformant, & auditores multis modis fallant. Nec aliter fieri potuit, cum allegoriarum ſtudioſi non tam legis ſenſum ſequantur, quam ingenium proprium, quod inde ſæpius excurrere ſolet, & hic ad nauſeam lectoris ſe cundum eſſe poteſt. Huic itaque malo ut remedium quærerent allegoriſtæ veteres, (Philo, Clemens, Origenes aliique) vel allegorias antiquitus receptas tradiderunt, aut ad Scripturam, nunc myſtice nunc obſcure loquentem, animos adverterunt. Nam, Philo ſatetur aliquoties ſe allegorias, non a ſeipſo primum excogitatas, ſed traditione receptas, enunciare, & ſiquis inter ſe Philonis, Origenis, & Clementis allegorias contulerat, ſæpe comperiat, eas admirabili conſenſu ſibi conſentire: adeoque veteres allegoriſtas eandem plurimum allegorizandi normam & viam obſervaſſe. Sed allegoriarum ſtudioſi quos ſecula ſequiora pepererunt, ſe nulli certæ regulæ devoviſſe, ſed quicquid illis calor cerebri ſug-

* Ap. [illegible] Philoſ. l. 4. [illegible] 127. C.

geſſit,

[illegible]

[illegible]

[illegible] & multis ante [illegible] diebus [illegible] eorundem figurarum [illegible] commu-nionem, [illegible] ad [illegible], omnia, non tam maxima quam minima, [illegible] [illegible] Cap. XVI.

[illegible] legibus Mosaicis [illegible]

[illegible]

[illegible] Deum legem & [illegible] cum lex Mosaica [illegible]

[illegible]

CAP. XVI.

Appendix, in qua [illegible] de mediis extraordinariis ad idololatriam abolendam usurpatis.

AD libri [illegible] pervenisse videbar, cum [illegible], legem Mosaicam mediam [illegible] ad idololatriam abolendam [illegible] Media Extraordinaria legum. [illegible] argumenta [illegible] Nam [illegible] & populum Israeliticum [illegible] tam gravibus & adultis [illegible] Deo visum est, non tantum lenta & [illegible] legum [illegible] remedia adhibere, sed & extraordinaria aliqua & ad [illegible]

[illegible] Israelitas in [illegible] educebat [illegible] Primum. [illegible]

a [illegible] *b* [illegible] *c* [illegible]

 con-

[illegible]

(2°) Deus [illegible]

(3°) [illegible]

(4°) Deus [illegible]

[illegible]

[illegible]

pœna infligi debuit non tantum in homines privatos qui alios ad falſorum Deorum cultus incitarunt, ſed etiam in ª civitatem integram quæ cordis ad idola deflectentis teſtimonium dedit. Hanc pœnam exigebant Judæi, ſive judicio publico, ſive judicio iſto quod *zeli* vocabatur, cum nempe ſui juris eſſent, & legibus propriis, in patria viventes, uterentur. Iis autem, cum exteri alicui principi ſubditi eſſent, haud licuit quenquam judicio illo privato & zelotico interficere, niſi principis illius permiſſione, qualem dederat rex ᵇ Perſarum, & Romani in alienigenas intra ᶜ templi ſepta deprehenſos. Nullum autem (ut in eadem revertar) idololatriæ peſti præſentius remedium excogitari potuit, quam pœna capitalis in apertos apoſtatas aut ſecretos ſeductores conſtituta; cum præſertim Deus quemlibet privatum, lictorem ſuum, aut pœnæ illius executorem, ſtatuiſſet. Nam hac ratione curatum eſt, ut omnia rerum malarum ſemina in ipſo ortu & primo niſu perderentur. CAP. XVI.

(5º.) Inter idololatriæ remedia extraordinaria cenſeri poteſt, quod Deus Cananæos, & alias gentes eo crimine infames, funditus everterit, & earum civitates Iſraelitis occupandas dederit. Eas enim evertit Deus, ne ſuperſtitionis ſuæ exemplum in poſteros tranſiret; & ut Iſraelitæ, in gentium illarum pœna, tanquam ſpeculo quodam, idololatriæ merita contemplari poſſent. Et profecto ſtupendum plane eſt & prodigio proximum, Judæos Cananæorum idola colere potuiſſe, cum certo ſcirent ea cultoribus antiquis in perniciem verſiſſe, eóſque ex illis ſedibus, quas illi tenebant, penitus expuliſſe. Fieri non potuit, ut Iſraelitæ eandem calcarent ſemitam, niſi fatali cuidam deliramento [illegible] traditi fuiſſent. Procul dubio ab iis moribus quos norant anteceſſoribus ſuis tot miſerias attuliſſe, pie & prudenter abſtinuiſſent, ſi vel ullam bonæ mentis partem reliquam habuiſſent. Quintum.

(6º.) Ad idololatriam præcavendam, Deus prophetas ſubinde ſuſcitavit, qui eventus pleroſque lætos triſteſve populo prænunciarent. Nam hoc medio Deus primariam idololatriæ radicem ſuſtulit, opinionem nempe paſſim invaleſcentem, bona & mala omnia ad idola & dæmones eſſe referenda, eóſque idcirco precibus, gratiarum actionibus, eo nomine colendos & propitiandos. Aſſertioni meæ fidem addit ᵈ S. *Chryſoſtomi* teſtimonium. [illegible] &c. *Mos erat apud Judæos antiquus, ut prophetæ divinitus afflati prædicerent iis quæ imminerent* [illegible] *propter inſignem illorum improbitatem & impudentiam.* [illegible] *Et ea quæ ſciebant, ᵉ Dæmonibus* [illegible] *& illis imputabant.* Hac de cauſa, Prophetas illis eventura prædixiſſe dicere licet e Dei per prophetam verbis, ᶠ *Annunciavi tibi quæ ventura erant in te, ne quando dicas, idola mea fecerunt ea, & ſculptilia conflatiliaque mea præceperunt ea.* Si enim Iſraelitæ ſanguinis ingenui guttulam in venis habuiſſent, fieri non potuit, ut ea bona vel mala ſimulacris imputarent, quæ prophetæ divinitus afflati ventura prænunciaſſent. Sextum.

(7º.) Mediis extraordinariis, quibus Deus idololatriæ malo mederi ſtuduit, accenſeri debet, divina illa regiminis forma quam ᵍ Joſephus Θεοκρατίαν appellavit. De illa vero, Diſſertatione ſequente, ſermonem ex profeſſo inſtituemus. Septimum.

a Deut. 13. 6. & 15. b Ezr. 7. 25, 26. c [illegible] d Homil. 3. adv. Jud. Ed. Bened. T. 1. p. 634. B. e Jerem. 44. 16, 17, 18. f Iſ. 48. 5.

g Vid. contr. Apion. lib. 2. p. 1376. 40.

DISSERTATIO
DE
THEOCRATIA JUDAICA.
PRÆFATIO.

Theocratia generatim explicatur.

LIBRO primo pene ad umbilicum ducto, diſſertationes duas (de *Theocratia Judaica* unam, de *Uſura* alteram) ſubnectere viſum eſt, ex cognatione propinqua cohærentes. *Theocratiæ* vero nomine, Dei monarchiam aut imperium intelligo, quæ in *naturalem* & *civilem* diſtribui poteſt. Monarchia Dei *naturalis*, ea eſt, quæ jure creationis & omnipotentiæ ſuæ Deo convenit, quamque in omnes creaturas, a prima rerum origine, naturaliter exercuit, & ſemper exercebit. *civilis* ea eſt, quam Deus inter Iſraelitas tenebat, jure ſolennis pacti, quo nomen Regis inter eos, & rerum omnium arbitrium, certa conditione, Deo deferebatur. E duplici illa theocratia factum eſt, quod Deus in ſcriptura ſacra, nunc [a] *Βασιλεὺς τῶν [1] ἐθνῶν* & [b] *rex totius terræ*, quandoque [c] *rex Iſraelis*, appelletur. Non eſt mihi animus in præſens de theocratia naturali (quæ vim magnam ſcriptorum exercuit) ſermonem inſtituere. Nempe id ſolum cum re præſente conjunctum eſt, ut theocratiam civilem explicem, quam Deus inter Iſraelitas exercuit, cum primum Pharaonis jugum exuiſſent. Tunc ipſe Deus rerum ſummæ præfuit, & non modo ſacra, ſed & civilia omnia, nomine & loco regis politici, rexit & adminiſtravit. Huc ſpectant [d] *Siracbidis* illa, Ἑκάστῳ ἔθνει [2] κατέστησεν ἡγούμενον ὁ Θεός, [3] καὶ μερὶς Κυρίου Ἰσραήλ ἐστι. *Unicuique genti Deus præſidem dedit, Iſrael autem Dei portio eſt.* Senſus eſt, ſicut cæteræ gentes a regibus ſuis, ita populus Hebræus, & ejus rectores, a Deo regebantur & ducebantur. Quamvis itaque *Moſes* & ſeniores cum imperio aliquo præeſſent Iſraelitis, *Joſephus* regimen illud non ἀριστοκρατίαν ſed θεοκρατίαν conſultus appellavit; quod illi vicarium tantum imperium gererent, & juxta Dei reſponſa vel præcepta rempublicam adminiſtrarent.

Præſentem inſtituti ratio quadruplex.

HANC autem imperii formam ſermone uberiore perſequi, conſultum habeo, (1°) Quod nemo, de hoc argumento, niſi carptim & aliud agens, haſtenus diſſeruerit; unde ſpes mihi non dubia, me rem facturum lectori non ingratam, ſi in eo nonnihil operæ collocarem. Juvat etiam in ubere meſſe, nullius falce tacta, laborare. (2°) Theocratia illa locum principem tenuit inter media extraordinaria, ad idololatriam abolendam adhibita, de quibus capite proximo ſermonem feci. Hoc rerum eventus aperte docet: cum enim rerum arbitrium teneret Deus, & Judices omnia Dei nomine & vice miniſtrarent; nuſquam legimus quenquam notæ clarioris virum ad idola deſciviſſe, vel Judices illos præcepto vel exemplo morum corruptelam induxiſſe. Cum autem reges populo præficerentur, e ſacris annalibus appareat, Iſraelitas, regum exemplo corruptos, a Dei lege & majorum pietate ſæpe deſeciſſe. Deinde, dum θεοκρατία illa

a *Apoc.* 15. 3. *Jer.* 10. 7. b *Pſal.* 47. 2. c *Zephan.* 3. 15. d *Cap.* 17. 17.

1. Juxta lectiones *Voſſianas*, ἐθνῶν, quod *Millius* omnino genuinum eſſe arbitratur. *Vid. Prolegom.* N° 509.

2. *Exemplar Vatican.* αἰώνων.

3. *Editio Complutenſis* ita ſe habet, καὶ [illegible] μερίδα, ἐν προστάγματι, [illegible], καὶ [illegible] Θεῶ [illegible], [illegible].

duraret

durarer, & Deus regis locum occuparet, idololatriæ duplex crimen audiit, & non tantum *apoſtaſia*, ſed & *rebellio* (peccatum in ſecundum ſimul & quintum mandatum) habita eſt. Ideoque credi par eſt, Iſraelitas omnes, ullo pietatis ſenſu tactos, idololatriæ præcipue crimen fugere voluiſſe, quo tabula legis utraque frangebatur. (3°.) Ideo etiam in hoc dicendi campo vires noſtras experiri viſum eſt, quod e theocratia penitus intellecta multum lucis accedet legibus & ritibus Moſaicis, ad quorum explicationem conatus & ſtudia noſtra jam diriguntur. (4°) De hoc ſacro regimine ex profeſſo jam diſſerendum eſt, ut objectioni e ſupra dictis oriundæ cumulate ſatisfiat, & *σκοτεινὰ* locuti minime videamur. Nam in libri noſtri limine dictum eſt, *Moſis* leges & ritus inſtitutos fuiſſe, præcipue ut idololatriæ obicem ponerent, & Iſraelitas a *Zabiiſmi* peſte puros conſervarent: cum tamen a *Moſe* multa ſancita fuerint, quod œconomiæ & regiminis tunc obtinentis ratio & decorum ita poſtularent. Sect. I.

Quo vero methodice procedat ſermo, quæ jam dicturi ſumus ad hæc capita generalia revocabimus: Methodus in ſequentibus obſervanda.

PRIMO: probatum dabimus, Hebræorum regimen, ſtatim ab exitu ex Ægypto, theocratiam fuiſſe, & Deum, cum regis nomine & poteſtate, populo illi præfuiſſe.

SECUNDO: regiminis hujus conſtituendi formam & modum e locis ſacris, uti locis elicere conabimur.

TERTIO: theocratiæ conſtituendæ cauſas inveſtigare conabimur.

QUARTO: agemus breviter de illius exordio, duratione, & abrogatione.

QUINTO: de iis etiam *Moſis* inſtitutis, quibus hæc imperii forma cauſam dedit.

SEXTO: hæc omnia ad objectionis modo dictæ ſolutionem breviter accommodabimus.

C A P. I.

Probatur Hebræorum regimen primitus theocratiam *fuiſſe, & Deum, cum Regis nomine & poteſtate, populo illi præfuiſſe.*

TOTUM hunc mundum, qua late patet, Dei imperio obnoxium eſſe, cumque unum מלך העולם [1] *regem mundi*, [a] ſcriptura dicit, & nemo mentis integer unquam dubitavit. Cum autem gens Hebræa in Dei peculium electa eſſet, Deus imperio peculiari iis præeſſe, & *rex mundi* ſimul & *Iſraelis* appellari, non dedignatus eſt. Ut huic aſſertioni fidem & lucem afferam, oſtendam, (1°) Regimen Hebræorum theocraticum fuiſſe, & Deum nomen & poteſtatem regiam inter eos habuiſſe. (2°) Qualis rex Deus erat Iſraelitis. (3°) Qua ratione principatum illum adminiſtravit Deus, cum ipſe in cœtu ageret.

S E C T. I.

Deum poteſtatem vere Regalem inter Hebræos habuiſſe, probatur teſtimoniis & aliis argumentis.

DEUM unicum Hebræorum regem fuiſſe, & imperium abſolutum inter eos exercuiſſe, teſtimoniis & apertis poteſtatis ſuæ regalis indiciis evinci poteſt. Dei poteſtas regia probatur Teſtimoniis ſacris.

INTER teſtimonia, locum primum jure merito Scripturis hoc aperte teſtantibus aſſignamus. Inter ea autem elucet maxime locus ille celebris, *Judic.* 8. 22, 23. Ubi Iſraelitæ, a Midianitarum jugo *Gideonis* virtute liberati, principatum & imperium ei poſterisque ſuis obtulerunt; dicentes, *dominare tu in nos, & filius filii tui: quia liberaſti nos de manu Midian.* Ille vero conditionem oblatam rejiciat, dicens, *non dominabor in vos ipſe, nec dominabitur in vos filius meus,* ſed *dominabitur in vos Dominus.* E quibus apparet, Iſraelitas imperium & principatum *Gideoni* obtuliſſe; *Gideonem* autem principatum, tanquam rem ſacram & ſoli Deo propriam, repudiaſſe. Porro, Deum in gente Iſraelitica principatum tenuiſſe pateat, quod *Samuelem* [populi regem poſtulantis vota moleſte ferentem] ita conſoletur; [b] *audi vocem populi in omnibus quæ lo-*

a *Dan.* 4. 24. *Pſal.* 47. 2. b 1 *Sam.* 8. 7.

1 *Daniel.* 4. 24. legitur *Chaldaice* מלכא & עליא, juxta *Maſorethas* עלאה *rex excelſus. Pſal.* 47. 2. מלך על כל הארץ *rex ſuper omnem terram.* Mente quidem ... Jehova מלך לעולם *regis mundi, Pſal.* 29. 10. & מלך עולם *Jer.* 10. 10.

[illegible]

SECT. I.

[illegible]

[illegible] 3.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

SECT. II.

SECT. II.

[illegible]

SECT. III. regum mortalium ſorte ſublimius & auguſtius olerent, & eodem tempore Jehovæ tribuerent infirmitatem regis & majeſtatem Dei, nempe, ut hac ratione ſenſus & affectus majeſtati cæleſti conſentanei populo incuterentur, & legis inſtitutis non minus Dei honori quam plebis imbecillitati conſultum eſſet. Hoc multis exemplis oſtenſuri ſumus, ut primum ſermonis noſtri methodus occaſionem dederit.

Satis e jam dictis elucet, Iſraelitas Jehovam, *ſummi regis, imperatoris, & Dei* loco habuiſſe, eumque tribus hiſce titulis coluiſſe. Tres illi tituli conjunctim occurrunt *Pſal.* 84. 4. *Hirundo nidum ſibi invenit quo pullos ſuos poneret, nempe altaria tua, Domine exercituum, rex mi, & Deus mi:* verbis etiam [a] Prophetæ, *ſic dicit Jehovah, rex Iſrael, & redemptor ejus, Dominus exercituum, primus ego & noviſſimus, & præter me non eſt Deus.* Pſalmo inſuper 48. 2 & 9. *Gaudium univerſæ terræ mons Sion, ad latus Aquilonare civitas regis magni. Sicut audivimus in civitate Domini exercituum, in civitate Dei noſtri.*

SECT. III.

Qua præcipue ratione, cum Deus in cœlis ageret, principatum ſuum adminiſtravit.

Deum quo-[illegible] Iſraelitas gubernaſſe.

DOCENDUM tertio, qua præcipue ratione rex ille cœleſtis regnandi provinciam adminiſtravit. Ne itaque ad rem tam claram & facili reſponſo expediendam per ambages eam, dico,

(1°.) Deum rexiſſe populum per *leges judiciales* a ſeipſo traditas. Deus ipſe, more principum, leges & judicia populo ſuo dederat, & earum adminiſtratio præcipuum erat Dei regnantis argumentum. Erant enim leges illæ voluntatis ſuæ regiæ monumenta, & rectæ rationi (prout res tunc habebant) apprime conſentaneæ. [b] *Samuel* itaque prudens monuit, Judicibus rerum ſummam habentibus, regnaſſe Deum; quod tunc temporis lex, æqui juſtique regula, dominata eſſet: imperio vero ad reges tranſlato, Deum non ultra regnaturum; cum rerum arbitrium futurum eſſet non penes legem Dei, ſed voluntatem hominis unius, more regum ethnicorum, pro libidine ſua dominantis. Deus tunc regis dignitate functus eſt & imperium tenuit, cum Judices populo præeſſent, qui lites inter ſuos ortas, ex lege, vel æquo & bono, determinarunt. At ſolio pene detruſus erat, cum gubernacula tenerent illi, qui populum ſuo rexerunt arbitratu, & ſibi jus (non dicendi, ſed) dandi licentiam arripuerunt.

(2°.) Deus Iſraelitas rexit *oraculis*, & reſponſis extra ordinem datis, cum nodus aliquis incideret ſe vindice dignus. Nam oraculum tabernaculi vel oraculum *Urim* conſultum ibant, cum eos urgerent mala vel dubia aliqua graviora. Iſraelitas conſilium ab oraculo tabernaculi quandoque petiiſſe, ſatis e verbis *hiſtoriæ ſacræ* cognoſci datur; *Judic.* 20. 18. *Aſcenderunt ad domum Domini, conſulueruntque Deum, atque dixerunt, quis erit in exercitu noſtro princeps certaminis contra filios Benjamin?* Eos hic ad *oraculum tabernaculi* ſe contuliſſe, dubitari vix poteſt, cum *ad domum Domini aſcendiſſe*, & ibi Deum conſuluiſſe, dicantur. Idem caput oraculi *Urim* conſulti teſtimonium haud obſcurum præbet, nempe verſu 27. ubi verba ſic ſe habent, *& interrogarunt filii Iſrael Dominum, (& Arca fœderis fuit ibi in diebus illis, & Phinehas filius Eleazar, filii Aaronis, ſtetit coram ea,) dicens, an egrediar iterum ad bellum cum filiis Benjamin?* Oraculum *Urim* eo loci conſultum fuiſſe, mihi perſuaſum habeo, quod oraculum illud ad res præcipue bellicas moderandas inſtitutum eſſet, & quod in oraculo illo conſulendo, juxta ritus *Urim*, miniſterio *Phineæ* ſacerdotis uterentur. Cum autem regnum haberet Deus, Iſraelitæ ab oraculo hoc vel illo, in belli præſertim negotio, conſilium petere tenebantur. Bis itaque in bello magnam cladem a Benjamitis acceperunt, quod Dei oraculo nondum conſulto prælium cum illis iniiſſent; nec [c] res proſpere geſta eſt, priuſquam culpam illam correxiſſent.

(3°.) Deus *regendi munere* fungebatur, ſacerdotes, pontificem imprimis, ordinarios regni præſides conſtituendo, qui vice ſua judicia legis exercerent. Nam, *ſi difficile vel ambiguum aliquid* emergeret, & judicum intra portas opiniones de illo variarent; Iſraelitæ ad ſacerdotes, aut Judicem (ſi quis eſſet) cauſam illam graviorem deferre debe-

a Iſa. 44. 6. 8. b 1 Sam. 8. c v. Judic. 20. 18, & 28.

bant:

bant [illegible] ſacerdotes autem *judicii veritatem* [illegible], prout & [illegible] eorum ſententiis acquieſcere, lege [illegible] tenebantur. Et hac de cauſa [illegible] conjectura, *pectorale judicii*, non *Judex* [illegible], ſed pontifex [illegible], geſtare [illegible], quod [illegible] ille primus eſſet [illegible] regis [illegible] ordinarius, & [illegible] ſacerdotes [illegible] & [illegible] æquum [illegible] erat, ut *pectorale* [illegible], tanquam [illegible] ſuſ[illegible] ſigillum & [illegible], ei [illegible] geſtandum & [illegible] traderetur. Hinc ratio [illegible] videtur, cur Deus Hebræorum [illegible] ממלכת כהנים i.e. *regnum ſacerdotale* futurum [illegible] erat, quod nempe [illegible] judices [illegible], & [illegible] populi [illegible] regia [illegible], &c. [illegible] commode res [illegible] habere poterant [illegible] cum primis [illegible] res, [illegible] habentes [illegible] & [illegible] præ[illegible] & *Judices* non [illegible] tempore populi [illegible] data *Judæis* verbis [illegible] *quis ejus quicquam* [illegible] *gentibus* [illegible]

[illegible] *quam ea* [illegible] *omnium* [illegible] *Sacerdos* [illegible] *autem* [illegible] *ſare* [illegible], *ſummo vero pontifici* [illegible] *ſacerdotium* [illegible] *conjunxit?*

(4) Deus *regis* [illegible] viros pietate, prudentia & fortitudine præcellentes, ad res publicas [illegible] regendas [illegible] Cum [illegible] mores [illegible], & [illegible] ſub [illegible], Deus [illegible] ex[illegible] & auctoritate ſimul & virtute ſua omnia in integrum [illegible] שפט [illegible] dicti ſunt [illegible] vel quod [illegible] *Imperatores* [illegible] magiſtratibus [illegible] conquerendis [illegible] & [illegible] *Judices* potius quam *reges* [illegible] Neque leges tantum [illegible] *Judices*, ſed [illegible] exigeret [illegible], ut Iſraelitas, regis [illegible] ſubditos, a gentium [illegible] Hoc opus [illegible] religione & ſanctitate. [illegible] itaque [illegible] Deum qua *regem*, & *Judices*, bella gerentes, [illegible] qua *Dominum exercituum*, [illegible] vocantur.

CAP. II.

De regiminis hujus conſtituendi forma & modo.

CUM Deus [illegible] eſſet humano more cum Hebræis agere, & *regis* aut *imperatoris* [illegible] nomen & officium gerere, [illegible] temporum [illegible] conditioni ſeſe accommodavit, [illegible] modo & forma in principum electione & inauguratione uſitata [illegible] Nam, De modo regimini Theocratico conſtituendo & forma.

(1) [illegible] aliquod ambientium, [illegible] ſententia & potentia [illegible], ut [illegible] regem [illegible] ſe geſtum & [illegible] non tantum [illegible] ſuam, ſed & [illegible] verbis [illegible] Nam *Exod.* 19. 4. Deus Moſen [illegible] *diſtis quæ fecerim Ægyptiis, quomodo portaverim vos* [illegible] *aquilarum* [illegible] *rim mihi.* Quaſi diceret, [illegible] Ægyptiorum [illegible] veſtram [illegible] currus [illegible] regem rei [illegible] cum [illegible] omnibus in mari [illegible] vobis [illegible] & [illegible] actum, aut incommodi gravis [illegible] omnes populi, [illegible] alas aquilarum [illegible] Nobis etiam quam [illegible], hoſtibus [illegible], vos huc adduxerim [illegible] etiam mari rubro, ut [illegible] & ſicco pede huc perveniretis. Hæc fatus, ſubjungit, *ergo audieritis vocem meam, & cuſto-*

a Deut. [illegible] §. 9. 10. 11. b Exod. 19. 6. c [illegible] 2. p. 1379. 10. d [illegible] Deut. 17. 9.

e Apud [illegible] p. 964. [illegible]

 dieritis

[illegible]

Secundo. [illegible]

Tertio. [illegible]

[illegible]

(4°) Fœdus & obligatio quo Deus & Iſraelitæ ſibi invicem devincti ſunt, ceremoniis in electione principum & aliis contractibus [illegible] ſeculo [illegible], ratum firmumque factum eſt. Quantum [illegible] tam [illegible] fœderales percipere [illegible], fœdera tunc temporis [illegible] præcipue [illegible] victimæ [illegible] ſanguinem in [illegible] aſpergendo [illegible] victimæ partem aliquam una comedendo. Gentes antiquiores [illegible] fœdera [illegible] moribus habuiſſe [illegible] probari [illegible]. [illegible] autem inter Deum & Iſraelitas factum [illegible] ritu firmatum fuiſſe [illegible]. Cum enim [a] [illegible] præcepta in [illegible], & [illegible] rerum legibus & [illegible] [b] [illegible] altare [illegible] Dei locum [illegible] & [illegible] populum; dicens [c] [illegible] *ſanguis fœderis quod pepigit Dominus* [illegible] *ſermonibus* [illegible]. [illegible] *Moſes & Aaron, Nadab & Abihu* [illegible] ſeptuaginta [illegible] [d] montem aſcendiſſe, & ibi [illegible] [e] [illegible] comediſſe, dicuntur. Deum autem [illegible], ritu [illegible] temporis [illegible] comprobaſſe [illegible], quod [illegible], cum *Abraham* [illegible] *Chaldæos* [illegible] confirmaverat. Cum enim [f] [illegible] inter diviſas [illegible] partes [illegible] conſtituerent, Deus cum *Abrahamo* paciſcens [illegible], inter animalium [illegible] partes [illegible] & [illegible] ignis, pertranſire voluit. [illegible] [g] inquit *attende* [illegible] *in quantum* [illegible] *aſcendendum* [illegible] *Dominus ut Patriarcham certiorem redderet* [illegible] *Nam quod cum illo* [illegible] *paciſcendo & pacta firmando, idem & ipſe Deus hanc viam ingreſſus eſt.*

CAP. III.

Regiminis hujuſce divini variæ rationes aſſignantur.

CUM Deus etiam nullo fœdere vel electione interveniente, totius orbis rex & Dominus ſit, & homines omnes ad leges ejus obſervandas [illegible] tenerentur, nonnullis inſtar miraculi videri poſſit, Deum ab Iſraelitis in regem eligi, regis politici partes inter eos [illegible], & [illegible] habitaculum regium in terra tantum Iſraelitica ſibi parari, voluiſſe. Ne itaque res [illegible] & per [illegible] poſita videatur, varias rationes, alias ex parte Dei, alias ex parte gentis Iſraeliticæ, ex parte ſeculi alias, alias ex parte regiminis ipſius, [illegible] hujus [illegible]. Regiminis hujus rationes.

Primo, ex *parte Dei*: [illegible], e Deus populum Iſraeliticum [illegible], h. e. [a] miraculis & [illegible] quidem [illegible] ex Ægypto liberaſſet, [illegible] omnia ad vitam neceſſaria ſuppeditaſſet [illegible] ut Iſraelitæ Dei [illegible] imperio ſe ſubmitterent, & [illegible] omnia [illegible] regerentur. Ita *Joſephus* [illegible] eſt, qui [illegible] Deus [illegible] [b] [illegible] Iſraelitis [illegible] Deo [illegible] ſuis [illegible] in regiones [illegible] populus [illegible] erat [illegible] Deus [illegible] eliſſet, & [illegible] *de cunctis terra populis* [illegible] *ſibi* [illegible], tanta [illegible] dignitati conveniebat, ut in [illegible] tantum [illegible] & imperio ſubjecti viverent. Rem [illegible] [c] *quemadmodum homo qui* [illegible] בשר [illegible] [illegible] *ſuo* [illegible] *ita Iſrael erat* [illegible] *gubernatione* [illegible] *divina* [illegible]. Præterea, cum Deus [illegible] dare, ut [illegible] & idolis [illegible] gereret, & æquam rerum adminiſtrationem populi [illegible] & [illegible]. Tam ſapiens, tam potens, & benignus imperii arbiter, non potuit populo non [illegible] accidere,

a Exod. 24. 4. b V. 6. c V. 8. d Exod. 24. 1. e V. [illegible] 24. 18. 19. f [illegible] 37 [illegible] 4. [illegible] g Exod. 19. 5. Deut. 4. 34. h Cap. 24. i Exod. 19. 5. k [illegible]

CAP. III. ad profectum qui Pharaonis inhumanam tyrannidem non ita pridem exuiſſet. Si in Iſraelitas, recentes ab Ægypti ſervitute, ſtatim reges imperium habuiſſent, qui ſubditos ſuorum fortunas evertere, vitas [illegible], tributis opprimere, & arbitratu ſuo ſubditos & [illegible] ipſos regere ſolebant, procul dubio gentem [illegible] rebus novis animos addixiſſe, & ſe conditionibus utique [illegible] Ægyptum reliquiſſe credidiſſet.

Ex parte populi.

Secundo. Si gentem Iſraeliticam ſpectemus, rationes occurrent variæ, cur Deus ſuum eos gubernaculis tenere, & populo illi tandem peculiari & quaſi politico conjungi non detrectaret. Nam,

(1°) Populus Iſraeliticus erat ממלכת כהנים [a] *Regnum ſacerdotum*, moribus, legibus & honoribus peculiaribus (quemadmodum ſacerdotes in ſanctuario) a gente quavis alia ſeparatum. Decorum itaque fuit & peculiaribus his tenendi rationibus apprime conſentaneum, ut imperii ſui forma peculiaris eſſet, & a gentium aliarum regimine longe diſcreparet.

(2°) Hac ratione proſpectum eſt optime, ne populus ille, moribus *Ægyptiis* aſſuetus, ad Deos & ritus *Ægypti* facile reverteretur. Nam vix potuit, ut populus a Dei lege cultuque deficeret, cum Deus ipſe rebus præſideret, & multi ad eum Judaicum moderandum, vel Dei Spiritu afflati & [illegible] admoverentur. Aſſertioni meæ ſidem rerum eventus affirmat: quamvis enim *Iſraelitæ*, cum Deus & *Judices* ab ipſo conſtituti rempublicam gubernarent, in gentium mores quandoque degeneraverint, certum eſt eos multo frequentius & diutius ſub regibus veram rei [illegible] deſeruiſſe. Nempe *Judices* omnes viri fuerunt prudentes & pietate clari, & populum non minus exemplo quam præcepto ad virtutem provocarunt. Reges autem plerique fuerunt idololatræ: [b] *præter Davidem, Ezechiam & Joſiam omnes peccatum commiſerunt; nam reliquerunt legem altiſſimi reges Juda*, & contempſerunt timorem Dei. Populus itaque ſub regibus nunquam diu manſit in obſequio Dei: primo enim regum vicinorum mores reges Judaicos, ut & reges Judaici [illegible] ſuorum contagione totam gentem infecerunt. Deus itaque magis purgatum & innocentem, quam ea tempora ferebant, eorum [illegible], [illegible]. [c] *neque Judices tuos ut* [illegible]

(3°) Populus ille inter [illegible] & [illegible] fluctuabat, & anceps vice quadam hujus nunc illius imperio adhærebat. Æquum par erat, ut Deus non tantum creationis, ſed & electionis, pactique etiam ſolennioris confirmati jure iis præſideret, ut triplici illo ſive dubium & incertum populum regeret, eique Deo [illegible]. Nam ſi quid ingenium ſanguinis, aut honeſti & decori ſenſus aliquis, ſuperſit, fieri non potuit ut Iſraelitæ Dei partes deſererent, quem ſanctis ſuffragiis ſuis in regem ſuum nuper elegiſſent, & ad leges ejus obſervandas ſeſe tam ſolenni ſtipulatione aſtrinxiſſent.

(4°) Cum populus Iſraeliticus *Ægypto* primum exiret, res ſuæ in eo loco ſitæ fuere, quod nemo homo muneri regio obeundo par eſſe potuerit. Nam in gente illa uſque adeo turbata & confuſa erant omnia, quod ea nemo in ordinem certum digerere norat, niſi qui lucem e tenebris evocare valuit. Populus ille moribus tam agreſtibus erat & incultis, quod ab *Ægyptiis* nomine tantum & ſanguine diſcreparet; tam impuris etiam cordibus & [illegible] ingenio erat, quod levi quavis occaſione arrepta de reditu in *Ægyptum* cogitaret. Erant etiam Iſraelitæ inter medios hoſtes poſiti, adeo ut quocunque oculos verterent, ingens belli moles inſtaret, nullo quidem humano remedio ope & conſilio ſuſtinenda. Ea denique fuit gentis illius nova conditio plane ſingularis, quod ingenii humani non eſſet, eorum rempublicam legibus inſtruere, quæ populo tam recenti [illegible], & [illegible] regendis & conſervandis conveniret. Cum itaque tanta res eſſet Hebræorum gentem condere & moderari, nec quiſpiam inventus eſſet cui populi deducendi cura delegari poſſet, æquum erat ut Deus ipſe, pro ſumma ſua potentia & ſapientia, provinciam tam difficilem ſuſciperet, & eorum res omnes Dei ſolius nutu & imperio (regni alicujus [illegible] curatio) regerentur.

(5°) Iſraelitæ Deum in regem & Dominum ſuum ſolenniter elegerant. Hoc e *Joſuæ* verbis colligo: [d] *Teſtes vos eſtis quod ipſi elegeritis vobis Dominum, ut ſerviatis ei. Et reſponderunt, Nos teſtes.* [illegible] *regno tali*, [illegible], regibus [illegible], vocabant [illegible]. Iſraelitæ ſoli, *Jehovam*, Dominum Dominorum, gentis ſuæ præſidem ſtatuebant, & ſe leges ejus obſervaturos ſidem aſtringebant. Cum itaque Iſraelitæ ſoli Deum in *regem* elegerent, nil mirum ſi benignum Deum eum in populum eligere, & rerum ſuarum curam & regimen ſuſcipere, dignaretur.

a Exod. 19. 6. b Ecclus. 49. 4. c Iſa. 1. 26. d Joſ. 24. 22.

Tan.

CAP. III.

[illegible]

CAP. IV. in judicando præcipiti temeritate minime ferebantur, nec ipſorum honori vel dignitati ſtudebant, ſed in rep. conſervanda curam integre deſigebant. Ut expediam paucis: durante Theocratia, Deus ita temperavit omnia, ut ille bellandi ardor, qui veterum Hebræorum animis inſediſſe videtur, vix unquam erumperet ad perniciem populi.

(2°) Hæc reipublicæ moderandæ forma, ſuavis erat, humanæ naturæ & gentis ſilius *electæ* dignitati conſentanea. Cum enim cæteræ gentes, ſervorum ritu, dominorum ſuorum voluntati & imperio mero ſubjicerentur; Iſraelitæ, durante *Theocratia*, legibus [dominis æquiſſimis] obedire tenebantur. *Moſes* itaque extremum vitæ diem clauſurus, Iſraelitas monuiſſe ᵃ dicitur, ne ullam *aliam politiæ* formam concupiſcerent; nam vobis, inquit, præſtat, ut ὡς νόμους ἔχοντες δεσπότας, *leges tantum dominos habentes*, vitam tranſigatis. Hujuſmodi regimen tanti habet *Ariſtoteles*, quod dicere non veretur, ᶻ ὅπου μὴ νόμοι ἄρχουσιν, οὐκ ἔστι πολιτεία. δεῖ γὰρ τὸν μὲν νόμον ἄρχειν πάντων, τῶν δὲ καθ' ἕκαστα τὰς ἀρχὰς καὶ τὴν πολιτείαν κρίνειν. *Ubi non dominantur leges, non eſt reſpub. Omnibus enim legem quidem dominari oportet: de rebus autem ſingulis*, quas leges non definiunt, *magiſtratus & remp. judicare.*

(3°) Hoc *regimen* maxime tutum erat, quod ſcilicet Iſraelitas ab omni incommodo, periculo, vel injuria, ſartos tectoſque conſervaret. Cum enim *jura* quæ dixi *majeſtatis* [legum ſanctio, bellorum indictio, magiſtratuum inſtitutio,] manerent penes ipſum Deum; cum *Judices*, qui ſecundam a Deo poteſtatem in rep. tenebant, donis propheticis inſtructi eſſent, & a Deo ſuſcitati, cum ſacerdotes & Levitæ viri prudentes eſſent, & judicia non ad libidinem ſuam, ſed leges a Deo datas exercerent, & ſi quid ardui vel perplexi accideret, ſemper præſto eſſet Deus, qui *Judices* & magiſtratus hærentes, oraculis ſuis expediret; cum inquam hic eſſet rerum Judaicarum locus & conditio, neceſſe erat ut omnia in tuto eſſent & tranquillo. Nil mali vel timere poterant Iſraelitæ, cum politia illa Θεοκρατικὴ malis omnibus remedium præſtaret, aut eorum cauſas tolleret.

(4°) Hoc regimen benignum & manſuetum erat: nihil enim aut juſſit aut fecit Deus ut poteſtatem abſolutam oſtentaret: bella nulla geri voluit e prurito dominandi: populum nullis tributis ad expiendos theſauros oneravit: ᵇ viris fortitudine & pietate conſpicuis leges ſuas exequendi poteſtatem delegavit: ut compendium faciam, Deus ſumma cum bonitate, juſtitia, & ſapientia, principatum ſemper adminiſtravit; adeo ut Iſraelitis Deo regi ſubditis nihil ad ſummam felicitatem, præter ingenuum felicitatis ſuæ ſenſum, defuiſſe videatur.

Hæc omnia perpendens *Moſes*, ad plures abiturus, id conſilii populo dedit, ſi ᶜ *Joſepho* credimus, *ne unquam eos regiminis alterius deſiderium caperet*. *Samuel* etiam vehementer angebatur, cum populum Theocratiæ pertæſum, & effrænato *regis* deſiderio captum, cerneret. Sed quid *Moſem* hic aut *Samuelem* memoro, cum gentes aliquæ Θεοκρατίαν Judaicam cæteris imperii formis prætuliſſe, &, imperii tam felicis æmuli, Θεοκρατίαν inſtituiſſe, videantur. Huic opinioni locum facit, id quod habet *Scholiaſtes ad* ᵈ *Ariſtophanis* [Ὁ Ζεὺς βασιλεύει] Τοῖς Ἀθηναίοις πυθόχρηστον ἐγένετο, καταλῦσαι μὲν τοὺς βασιλέας, προστάττειν δὲ Δία βασιλέα. *Apud Athenienſes, Apollinis oraculo monitu factum eſt, ut ipſi reges ſuos exigerent, & Jovem regem conſtituerent.* Non eſt interim diſſimile vero, *Athenienſes* hoc in vulgus ſpargi voluiſſe, ut poteſtatem regiam (quam forſan oneroſam experti fuiſſent) honeſte & cum religione quadam imminuerent.

CAP. IV.

De regiminis hujus origine, duratione, & abrogatione.

ORDINIS mihi propoſiti memor, de regiminis hujus origine, duratione, & abrogatione, proxime dicturus ſum. Hæc tria argumenta unum in caput compingere conſultum duxi, quod aliquid inter ſe cognati habeant, & ſibi mutuam lucem commodare poſſint.

ᵃ Ap. Joſeph. pag. 164. 20. ᶻ Polit. l. 4. cap. 4. T. 2. p. 369. C. ᵇ Jud. 18. 21, 22. ᶜ Ib. pag. ᵈ Ad Nubes, init. p. 57.

SECT.

SECT. I.

De origine Theocratiæ.

IN regiminis hujus origine perquirenda non eſt quod multum laboremus: neminem enim in ſacris literis vel mediocriter verſatum latere poteſt, *Theocratiam* in ipſo rerum Iſraeliticarum exordio aliquatenus obtinuiſſe, ad *ἀκμὴν* autem non niſi gradatim & poſt legem in Sinai datam perveniſſe.

Gradum primum ad poteſtatem regiam obtinendam feciſſe videtur Deus, cum gentem Iſraeliticam inſigni illo potentiæ & bonitatis ſuæ documento [*Ægyptiorum* in mari rubro ſubmerſione] ſibi devinxiſſet. Cum enim *Moſes* factum illud egregium Cantico celebraret, *Dominus*, inquit, [a] *regnabit in ſeculum & in perpetuum quia ingreſſi ſunt equi Pharaonis cum curribus & equitibus ſuis in mare*, &c. Quem locum *Abarbanel* hac paraphraſi illuſtrandum cenſuit: *poſtquam Sanctus Benedictus pro Iſraelitis contra Ægyptios pugnavit, & inimicos illorum demerſit in aqua*, ימלוך לעולם הוא *ille regnabit ſuper Iſrael in perpetuum* מלך להם היה לפניך אשר *non alio apud ſe habebunt rege*. Nempe hoc facto Deus Iſraelitas nova quaſi vita donaſſe, & in eos jus peculiare ſibi acquiſiviſſe, videbatur.

Cum autem tam egregium bonitatis & potentiæ ſuæ ſpecimen edidiſſet Deus, ſe regem populo obtulit; ſancte promittens ſe in fidem & clientelam ſuam eos recepturum, e conditione ſervili in *regnum ſacerdotum* evecturum, ſiſque regiones fœcundiſſimas conceſſurum, modo ſe morigeros dictoque parentes exhiberent. Populus etiam conditionem accepit, & (ut omnia ritu in principum inaugurationibus olim uſitato peragerentur) Deum unanimi electione imperio præficiunt, & fidem de obedientia præſtanda ſolenniter aſtringunt obſignantque.

Postquam autem Iſraelitæ Deum ad officium regium elegiſſent, & utrique fidem dediſſent & accepiſſent mutuo; Deus, jure regio uſus, legibus politicis rempublicam munivit, tabernaculum, tanquam mobile palatium, parari voluit, ut inter ſubditos ejus habitaret: oraculum *Urim* inſtituit, ut, eo mediante, *Judæi* conſilium ejus in regni arduis explorarent: alias etiam officii regii partes implevit, quæ verſantur in litibus dirimendis, ſententiis ferendis, pœnis irrogandis, & [b] gravioris momenti negotiis ordinandis. Et quamvis ſenatum conſtituiſſet *Moſes* qui copias militares regeret, & de [c] litibus levioribus decerneret; certum eſt eos poteſtatem tantum a Deo, tanquam rege ſummo, derivatam exercuiſſe. Sic enim eos alloquitur Moſes quos in magiſtratu poſuiſſet: [d] *audite illos, & quod juſtum eſt judicate, ſive civis ſit ille, ſive peregrinus — nec accipiatis cujuſquam perſonam, quia Dei judicium eſt*. h. e. „ Judicandi provinciam „ animo æquo & nullis partibus obnoxio adminiſtrare debetis, quod poteſtatem veſtram „ a Deo, tanquam rege, demandatam habeatis, & judicium quod fertis non veſtrum „ ſit, ſed ſummi illius principis qui nullius perſonam accipit.

Jam dictorum luce, ad obſcuram antea regiminis hujus originem dirigamur.

SECT. II.

De illius duratione.

ISRAELITIS non tam felicibus eſſe licuit, ut optima hac imperii forma, integra & imminuta, perpetuo fruerentur. Id itaque penſi mihi proxime propoſui, ut illius durationem ſpectarem, & (qua licet) ipſum tempus indagarem, quo primum Theocratia de rebus evanuiſſe cenſeatur. Cum autem regiminis hujus, non ſimul & ſemel, ſed per gradus quoſdam, jacturam fecerint, placet hæc veritatis fugientis veſtigia gradatim premere. De Theocratiæ duratione, ejuſque gradus.

Primo itaque ad certum affirmo, quod Iſraelitæ, regem ſibi dari poſtulantes, gradum primum ad imperii hujus deſideratiſſimi ruinam feciſſe videantur. Res eſt ultra captum credulitatis, veriſſima tamen, eos imperium humanum divino præferre, & regem ignotum Deo, tot beneficiis noto celebrique, præponere potuiſſe. Quin imo in eam evaſere veſaniam, quod Dei regimen non tantum *minoris*, ſed in pectoris receſſu nullius æſtimarent. Hoc aperte cognoſcitur e Dei [e] ſermone, quem Græci interpretes Primo.

a Exod. 15. 18, 19. b Exod. 18. 11. c Deut. 1. 16. d Deut. 1. 17. e 1 Sam. 8. 7.

SECT. II. In hæc verba exhibitum; [illegible], [illegible] [a] [illegible] ad Samuelem id dixit. *Non te abjecerunt, ſed me abjecerunt, ut non regnem ſuper eos.* Cum itaque Dei regimen nihili facerent, & imperii regii ſplendor eorum oculos usque præſtringeret; Deus regi protectionem tradere ſtatuit, ne populus in pejora rueret, ſi eorum votis indulgens obſtitiſſet.

Secundo. SECUNDO, Dei regimen multo magis imminutum eſt, cum Deus *Saulem* & *Davidem* ad rerum arbitrium evexiſſet. Nam e ſacris annalibus apparet, [b] eos leges tuliſſe, pœnas capitales irrogaſſe, bella geſſiſſe, magiſtratus inferiores inſtituiſſe, non Dei, multo minus populi ſuffragium aut conſilium expectantes; adeo ut hinc conſtet eos ſe pro regibus geſſiſſe, & poteſtatem arbitrariam exercuiſſe. Poteſtas autem arbitraria, cui nihil extra regis ipſius nutum & voluntatem limites aut modum ponit, cum Theocratia naturâ pugnat, eique prorſus adverſatur. Cum itaque *Saul* & *David* hanc abſolutam poteſtatem tam frequenter exercuerint, non temere affirmamus hanc divinam regiminis formam in regnis eorum plurimum imminutam. At vero cum *Saul* & *David* reges eſſent, non ſui ſed a Deo electi & conſtituti, cum etiam conſtet eos Pectoralis oraculum conſuluiſſe, & eos huic illam [illegible] permiſiſſe; non ſine ratione arbitramur, Theocratiam, tunc temporis, utut morientem quidem, non prorſus expiraſſe.

Tertio. TERTIO, Salomone rerum potito, Theocratia multo variatior [illegible] non [illegible] conſtitutur. Nam a *Salomone* regnum factum eſt hæreditarium, cum antea perſonale fuerit & electivum. Deo *Saulem* & *Davidem* eligente & homine rerum præficiente. Hoc autem indicio erat Deum magiſtratus conſtituendi jure ceſſiſſe, & poteſtatem ſuam politicam *Salomoni* tradidiſſe. Nam penes Dei protectionem [illegible], ut Gedeonem alloquitur, [c] *dominare noſtri tu, & filius tuus* &c. Reſpondet ille, *non dominabor veſtri, nec dominabitur in vos filius meus, ſed dominabitur in vos Dominus:* quibus innuere Gideon & Iſraelem, regnum ſucceſſionem & dominatum Dei politicum ſimul conſiſtere minime poſſe. Hinc etiam opinandi cauſa naſcitur, Theocratiam extremum pene ſpiritum efflaſſe ſub *Salomone*: quod admodum probabile fit, *Urim* principium imperii divini ſignum & indicium; primo ſub tempora *Salomonis* oracula fundere deſiiſſe. Rationes quæ me eo [illegible] inducunt opinari, [d] ſuo in loco proferemus. Ut opinio noſtra paulo firmior evadat, obſervare juvet, *Salomonem* primum, arcam fœderis [illegible] alterum, [illegible], in Sanctum Sanctorum [illegible]. *Moſes, Joſhua, Judices, Samuel, David,* arcam perpetuam habebant [illegible] aut [illegible], quod [illegible] Dei, bellorum præſidis & ſummi rerum omnium curatoris, indicium eſſet, & inde reſponſa ad belli pacisque negotia moderanda ſubinde petserentur. Cum itaque arca ſedem ſuam & quietem in Sancto Sanctorum inveniſſet, apertum erat, Deum copias Iſraeliticas, [illegible], nunquam [illegible] [illegible], eum imperatoris perſonam depoſuiſſe, & regibus *Iſraelis* imperii ſummam (belli & pacis arbitrium) jam devolviſſe.

Quarto. QUARTO, Judæi theocratiæ veteris indicia & veſtigia quædam obſcuriora, ad extrema usque politiæ ſuæ tempora retinuere. Nam Deus, diu poſt tempora *Salomonis,* [e] *rex Iſraelis* appellatum eſt; [illegible] Domini noſtri ſeculo, Hieroſolyma [f] *civitas magni regis* audiit: templum, *regis magni* domus & palatium, ad [illegible] ſecula [illegible] imperii divini monumentum. [illegible] a Deo rege tradita, *magna quædam imperii ſui charta* ſemper habita eſt. & ad ultima ex [illegible] Judæorum tempora [illegible] plerumque [illegible] [illegible] determinata; & [illegible] magiſtratus [illegible] contemptu & impietate pene incredibili [illegible], eorum curam geſſit Deus, & pro ſingulari ſua bonitate, ſolum [illegible] [g] *ego ero rex veſter*. [illegible] Theocratiam. Differentiæ hujus argumentum, non *Iſraelitarum* dant, ſed *Judæorum*, nempe quod Judæi regiminis hujus (quamvis imminuti) beneficia, multo diutius quam Iſraelitæ, guſtaſſe videantur.

a 1 Sam. 8. 7. [illegible] b Judic. 8. 22, 23. c Differt. de [illegible]. [illegible]

[illegible]

[illegible]

SECT.

S E C T. III.

SECT. III.

De regiminis hujus abrogatione.

Regiminis hujus [illegible]

NOBIS jam conſideranda relinquitur regiminis hujus *abrogatio*. Ut autem in ordinem jam dicenda digeramus, hujus *cauſam* primo, dein & *effectum*, expediemus. Cauſam [illegible] attinet, [illegible] & [illegible] docebimus.

[illegible] *petentes* [illegible] ſui cum populi [illegible] eos rebus agendis in opem, & [illegible] faciunt [illegible] alienam [illegible] & cum, [illegible] imperio, ſe alloquentes [illegible] *qui* [illegible], *ſicut omnes gentes habent*. [illegible] & quanta inde [illegible] immineret, [illegible] propoſitam [illegible] erant, [illegible] nullas ludo habuiſſent. Rationes autem [illegible], cur Iſraelitæ in hanc [illegible] rei, moderandæ cupiditate [illegible] ferebantur.

[illegible] (1°) Quod omnes in vicino gentes ſub regum imperio viverent. Hanc rationem [illegible] Iſraelitæ, [illegible] Prophetæ [illegible] reclamantes, [illegible] *nequaquam, rex enim erit ſuper nos, & erimus nos quoque ſicut omnes gentes*. [illegible] *Joſephus* horum verborum ſenſum explicans, [illegible] inquit, [illegible] *Nihil abſurdi eſſe, ſi* [illegible] *regem* [illegible] *& ipſi* [illegible]. Nec vane di[illegible] eſt, gentes vicinas reges habuiſſe, cum ex [illegible] rerum orientalium hiſtoria conſtet [illegible] rerum ſuarum [illegible]. [illegible] alloquens [illegible] *& alium rex* [illegible]. Cum itaque *regum* [illegible] gentes cæteræ, Iſraelitæ, [illegible], ad *Samuelem* [illegible] *regem* & ſibi [illegible] poſtulantes. Cum enim gentes aliæ [illegible], Iſraelitæ ſemper ad mores & ritus exterorum [illegible] ferebantur.

(2°) [illegible] legis perperam intellecta regem petendi [illegible] Iſraelitis præbuiſſe. [illegible] *quum ingreſſus fueris in terram quam Dominus Deus tuus dat tibi, & poſſederis eam*, [illegible] *& dixeris, ponam ſuper me regem ſicut* [illegible] *ponas ſuper te regem quem* [illegible] *Deus tuus* [illegible] *fratrum tuorum pones ſuper te regem*, &c. [illegible] quorum [illegible] los [illegible] Iſraelitas his verbis acceptiſſe mandatum eligendi regis, [illegible] hoſtibus [illegible] & terra *Canaan* occupata, [illegible] tenebantur. Hoc & Iſraelitis [illegible] in animos [illegible], probabilius habetur, quod, regem expetentes, *Samuelem* [illegible] legis hujus verbis [illegible], *pone regem ſuper nos, ſicut omnes gentes*. [illegible] & [illegible], quod etiam [illegible] regem [illegible], ſed ad *Samuelem* [illegible], regem [illegible]. [illegible] legis [illegible] cautum eſt, [illegible] *regem* [illegible] *ſuper nos* [illegible], ſed cum in *regem* [illegible] *quem Dominus* [illegible], [illegible] per prophetam [illegible]. Nos itaque, præcepti immemores, ad te [illegible] Dei [illegible], confugimus, ut regem, cum [illegible] calculo divino probatum, habeamus.

(3°) [illegible] eſt, Iſraelitas imperium regium expetiſſe, & illud Dei regimini [illegible], [illegible] & cordibus ſuis [illegible] dul[illegible] numinum & rituum ethnicorum [illegible]. [illegible] gentis [illegible] Iſraelitas [illegible] reduces, [illegible] & eos, quovis acceptæ [illegible], ad mores ethnicos [illegible] permiſiſſe. [illegible] nihil magis [illegible] imperium Dei, ſub quo, [illegible] & ſub *Judice*, tanquam duplici fræno, [illegible] ſunt, quo minus in mores Gentilium ruerent, & [illegible] indulgerent. Cum itaque Dei regimen eorum voluntati repugnaret [illegible] mirum ſi & Iſraelitæ regimini illi penitus adverſarentur, & *Samuele* jam ſenectute

a [illegible] b [illegible] c [illegible] d [illegible]
e [illegible] f [illegible] g [illegible]
h [illegible]

SECT. III. fracto, *reges* ſibi dari poſtularent, quos deſideriis eorum magis morigeros futuros, ſe perſuaſos habuerunt. Nec eos ſpes ſua fruſtra habuit, cum *reges* pene omnes ad mores ethnicorum deficerent, aut mores ethnicos tolerarent. Iſraelitas hac præcipue ratione permotos imperium regium Dei regimini prætuliſſe, e Dei ſermone non obſcure colligatur, ª 1 Sam. 8. 7, 8. *Non ſpreverunt te, ſed ſpreverunt me, ne regnem ſuper eos juxta omnia opera quæ fecerunt a die illa qua aſcendere feci illos ex Ægypto, uſque ad hunc diem, & dereliquerunt me, & ſervierunt Diis alienis, ſic ipſi faciunt etiam tibi.* Quibus verbis innuitur Iſraelitas, Dei regnum abdicantes, ſe ſui ſimiles præſtitiſſe: nec quicquam feciſſe niſi quod moribus eorum ubi libertas idololatriæ proxime jungebatur. Hoc & rerum eventus indicat: nam ubi ipſi Dei legem cultumque deſeruerunt, qui Dei regimen non ita pridem ſpreverunt ſuis, qui Jehovam numine pro *rege,* tandem nec pro Deo habere voluerunt, & qui regimen olim, tandem & cultum a gentibus petitum [illegible] deſiderarunt.

(4°.) [illegible] belli moles eorum cervicibus impendere videbatur, & credebant Iſraelitæ res ſuas longe tutiores futuras modo regis ſceptro & curæ manderentur. Ex hoc fonte fluxiſſe regis deſiderium, e petitionis ejus *tempore, modo, & fine* conſtare poteſt. *E tempore:* nam obſervante ᵇ *Samuele,* tum primum regem ſibi præponi poſtularunt, cum viderent Naas, Ammonitarum regem, bellum adornare, quo melius [illegible] ſubjectis rem geſturi eſſent, [illegible] regis [illegible], quam Dei [illegible] militarent. *E modo:* nam regem ſibi [illegible] *ſicut omnes gentes,* hoc [illegible] qui plenaria belli gerendi & juſtitiæ adminiſtrandæ poteſtate inſtructus eſſet, adeoque majorem haberet adhoſtes repellendos [illegible] & [illegible]. *E fine:* nam regem [illegible] ut *bella ſua pugnaret,* & militibus cum bello congreſſuris exemplo & conſilio opem ferret. Ut paucis complectar omnia: [illegible] debuerunt, credebant Deum cœlo ſuo incluſum & rerum incuriolum, [illegible] etiam Ammonitas, Philiſtæos, alios in eorum perniciem armatos hoſtes, & habere [illegible] nulla [illegible] ad ſalutem [illegible] videbatur, niſi rerum ſuarum tutela & adminiſtratio regi forti & militari [illegible] traderetur.

(5°.) Dei regimen, cui diu ſubierant Iſraelitæ, tanquam ſimplex, humile, & nulla ſpecie exteriore [illegible], contemptui habuerunt. Quamvis enim imperium regium ob morem ubique gentium [illegible] petere videbantur, erat tamen mos ille prætextus potius quam [illegible], quam corde premebant, petendi cauſa. Eſt enim regimen Divinum [illegible] contemptibile, ſatis intelligitur e verbis ᶜ *[illegible],* 1 Sam. 8. 7. *Non te ſpreverunt, ſed me ſpreverunt, ut non regnem ſuper eos.* Nempe Deus, in [illegible] erat [illegible] Regnum [illegible], caput viſibile, regem [illegible] deſiderarunt. ᵈ *Da nobis regem,* inquiunt, *qui egrediatur in conſpectu noſtro,* & majeſtate ſua percellat intuentium animos. Deinde Dei regimen plane ſimplex erat, nec ulla viſibili pompa & ſplendore commendatum, & ea de cauſa diminuto regio [illegible] & intuentes populi [illegible] videbatur. Regem [illegible] & [illegible] dextram, *ſceptro & armis* exornatum, [illegible] habitantem & [illegible], cum [illegible] etiam [illegible] procedentem, habere, pulchrum, auguſtum, & gente ſua dignum [illegible], videbatur. Eos hujuſmodi [illegible] habuiſſe, paulo clarius [illegible] e verbis ᵉ *Hoſea,* nonnulla referentis quæ in Samuele [illegible], *ubi nunc Judices tui, de quibus dixiſti, da mihi regem & principes?* Hinc enim apparet, Iſraelitas non regem [illegible], ſed principes & conſiliarios a latere ſub rege conſtitutos, exoptaſſe, ne ſcilicet vicinis gentibus pompa & ſplendore regio cederent, utque vel minima ex parte minores haberentur.

(6°.) [illegible] tam craſſo fuiſſe videtur Iſraelitas, ut bona ſua minime cognoſcere potuerint, nec res ullas veris momentis æſtimare. Quamvis enim Samuelem nullius injuriæ poſtulare potuiſſent, & propheta mala illa [illegible] quæ regio debederum allaturum eſſet, ſuis recenſuiſſet, in ſententia priori, pertinacia quadam bruta, perſiſtunt, & ita ſe gerunt, quaſi prophetam, de oneribus a rege imponendis diſſerentem, [illegible] auribus audiviſſent.

Cauſa minus principalis. Dei conceſſio. Hæc *populi pertinacia* regiminis mutati *cauſa principalis* haud immerito cenſetur. *Cauſa minus principalis* & de qua proximo dicendum erat *conceſſio Dei.* Cum enim Iſraelitæ Dei regimini rigidius adverſarentur, & imperium regium impense deſiderarent, eorum votis annuit benignus [dicam, an ᶠ iratus?] Deus, &, *Samuelem* alloquens,

ª 1 Sam. 12. 12. ᵇ 1 Sam. 8. 20. ᶜ Cap. 12. 12. ᵈ Hoſ. 13. 10, 11.

unde,

audi inquit, *vocem eorum, & pone regem ſuper eos.* Certo certius eſt, quod non [illegible] populi commodo, quam Dei honori, conſultum fuiſſet, ſi modo imperii divini [illegible] nunquam ſubtraxiſſent. cum autem regis deſiderium terre non pote- [illegible] eorum deſiderio [illegible] indulgere, [illegible] deleget, non tantum Dei re- [illegible] Atque, hac in re, Deus ab arte regis [illegible] prudentia habetur populi [illegible] poſtulatis, licet [illegible] SECT. III.
[illegible] *permanendum eſt in una ſententia,* [illegible] *ſed temporibus aſſentiendum.* *Nunquam enim* [illegible] *gubernando* [illegible] *in una ſententia perpetua permanſio;* [illegible] *Juſtum eſt cum te-* [illegible] *perveniri* [illegible] *&c.*

SECUNDO [illegible] de regiminis hujus abrogati *effectu* vel [illegible] dicendum eſt. [illegible] quadruplex erat [illegible] *ſervatus populi,* [illegible] *regni.* Effectus ex [illegible]

(1.) In a *Deo* [illegible] Iſraelitæ Theocratiam rejicientes & regem poſtulantes, Deum ad iram quam maxime provocarunt. Nempe regis petitio, notante Samuele, [illegible] *malum multum factum erat*, & ſummam ingratitudinem, diſſidentiam, ſuperbiam, im- prudentiam, [illegible], diſſimulationem, Dei contemptum [illegible] ſtudium, temeritatem, & [illegible] ſummam *ingratitudinem* eo quod regem petendo, [illegible] & imperium [illegible], qui [illegible] non faci- le numerandis [illegible] & [illegible] ingratitudinem hanc [illegible] Samuel, dicens, [illegible] *Deum veſtrum qui ſalvavit* [illegible] *malis* [illegible] *&* [illegible] *pone* [illegible] ſed & ejus miniſtrum Samuelem [illegible] ingratos [illegible] qui col- [illegible] & religionem [illegible] judi- [illegible] & [illegible] gentes [illegible], quod ne [illegible] *diſ- ſidentiam* [illegible] regem [illegible] non [illegible] & [illegible] Samuelis [illegible] regem [illegible] Nahaſhum [illegible] eo [illegible] [illegible] Totum inſuper [illegible] *poſtulatum*, ut eſſent *ſicut omnes gentes,* [illegible] regum [illegible] [illegible] politiæ a Deo [illegible] conſtituerent, & [illegible] [illegible] *deinceps* [illegible] [illegible] Dei [illegible] [illegible] regimen [illegible] [illegible] gen- [illegible] [illegible] *&* [illegible] [illegible] *ad nos regem* [illegible] *Quare dicerent* [illegible] qui [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] *volumus*, [illegible] & regem nobis conſtituas, ut [illegible] [illegible] gentibus. At [illegible] ſtudiose [illegible], [illegible] [illegible] & conſilia [illegible] colore [illegible] præterea petitio populi regem [illegible]

a [illegible] b 1 Sam. 10. 19. c 1 Sam. 10. 19. d 1 Sam. 12. 12.
e 1 Sam. 8. 5, 6.

 divine

SECT. III. *[illegible] contemptum* continebat: nam ideo regii imperii deſiderio laborabant, quod pom pa quadam alliceret, & [illegible] regiminis divini ſimplicitas, nudas & ab omni ſtrepitu aulico [illegible] [illegible] regem [illegible], *ſicut cæteræ gentes habebant*, [illegible] & leges [illegible], quas [illegible] & eas admittere [illegible], quas reges [illegible] vel tulerant [illegible] vel ab aliis acceptas [illegible] etiam [illegible] *ſumma* [illegible], quod [illegible] Dei jugum [illegible] & regem [illegible] regi [illegible] verteret [illegible] habens cujus potentiam [illegible] temeritatis hujus [illegible] apud *Joſephum* [illegible] *imperium* [illegible]. Denique, [illegible] in hac [illegible] Deum enim in regem [illegible] Iſraelitæ, & [illegible] cum itaque [illegible] ut loquitur *Joſephus* [illegible] non tantum rebellionis ſed & [illegible]

[illegible]

[illegible]

al [illegible] Deum, quia rex dum regium nomen in ſuo populo audierat Iſrael, cum veri Dei nomen aut abjectum eſt, aut [illegible] apud plurimos haberi cœpit. Qui tertius regum nomen inter Iſrael [illegible] Salomon, finitimarum gentium idolis ſupplicavit: [illegible] quartus rex [illegible] cum decem tribus paterna religione, aut omnino [illegible], aut magna ex parte [illegible] templa, aureos [illegible] vitulos, & mores gentilium ampleх[illegible] [illegible] que duas ex tribu fuerunt [illegible] tam ſolida & inerrectunda [illegible] & [illegible] idola, &c. SECT. I.

(4°) R[illegible] [illegible] numerari debet. Nam poſt paucos annos [illegible] in duas factiones [illegible], bellis frequentibus ſe mutuo atterentes, donec [illegible] regibus [illegible] Captivitatibus preſſi ſunt [illegible] a ſummo ſuo rege & Domino non deceſſerant [illegible] in ſacris literis cum [illegible] pareat, reges [illegible] regnum & [illegible] mille malis, incommodis, bellis, occaſionem dediſſe, & Iſraelitis non modo [illegible] fuiſſe, ſed & eorum [a] perniciem acceleraſſe. 4°. [illegible] regum.

C A P. V.

De inſtitutis illis Moſaicis, quibus Theocratia occaſionem adminiſtravit.

AD inſtituta Moſaica e regimine Theocratico [illegible], oratio jam conferenda eſt. Iſſe autem ad hoc argumentum aditum [illegible] promptiorem habeamus, ad memoriam revocandum eſt, Deum [illegible] modis ſpectari poſſe. (1°) Quatenus rex mere politicus erat, cui ſumma [illegible] ſolenni electione & [illegible] deferebatur. (2°) Quatenus rex cœleſtis, [illegible] [b] *thronum in cœlo* habebat, & *magnus rex erat ſuper omnes Deos.* (3°) Quatenus dux & imperator exercitus Iſraelitici, & regis in caſtris agentis implebat vicem. Hoc ſermone diſtinctio [illegible] quod *Moſis* inſtituta ad Deum, quandoque ut regem politicum, quandoque ut regem cœleſtem, nonnunquam ut regem militantem, reſpectum habeant, nec facile [illegible], legum nonnullarum rationes & textuum multorum ſenſum intelligere, niſi ad varios hoſce reſpectus diligenter attendamus.

S E C T. I.

De inſtitutis Moſaicis Deum ut Regem mere politicum ſpectantibus.

PRIMO ſpectandus eſt Deus ut rex politicus, cujus erat, non tantum generali providentia, ſed [illegible] imperio, gentem Judaicam regere & moderari. Plurima autem a *Moſe* inſtituta videntur, quod perſonæ regiæ quam Deus ſuſtinuit apprime convenirent, & honorem ei qui [illegible] debitum, ſacrum & illæſum conſervarent. [illegible] Legis inſtituta [illegible].

Nam primo tabernaculum [illegible] eſt, ut ſummo regi, palatii & habitaculi regalis [illegible]. Cum [illegible] Deum in regem ſuum [illegible] eligerent, legem [illegible] tabernaculi ſtruendi [illegible], [c] *& faciant mihi* מקדש *ſanctuarium, & [illegible] in medio eorum.* Ad quæ legis verba hæc *Moſes* [illegible] *annotat* [illegible] [illegible] *ſanctuarium* [illegible] *eorum medio habitans* [illegible] *quæ mihi facient.* Hæc ille, nec inſcite, nam [d] palatium regium מקדש [illegible] dicitur, vel quod [illegible] ſeparatus ſit, ad quem nulli niſi regi & interioris admiſſionis famulis & amicis [illegible], vel quod a rege, tanquam numine terreſtri, ſanctitatem [illegible] hauriat. Hac de cauſa [illegible], palatium, היכל מלך [illegible], [e] [illegible] appellatur, quia palatium regis, inter loca [illegible], ſecundum ab ipſo templo ſanctitatis gradum obtineret. His in tranſitu dictis, obſervare [illegible] ſcripturam de tabernaculo, tanquam ſummi regis habitaculo & palatio loqui [illegible]. Nam vocatur non raro אהל מועד *tabernaculum teſtimonii*, quod Deus ibi majeſtatis & præſentiæ ſuæ teſtimonium exhiberet; ſacerdotes in tabernaculo miniſtrantes [f] *ad* Deum *accedere* cenſebantur, qui in ſanctuario apparebant, [g] *coram Deo ap-* Tabernaculum.

a Hoſ. 13. 9, 10, 11. b Pſal. 11. 4. & 93. [illegible] c Exod. 25. 8. d V. Amos. 7. 13. [illegible] e Pſal. 45. 16. f Exod. 44. 15. g Pſal. 42. 2.

SECT. I.

pris legis hiſce dignaretur, niſi ut tabernaculum ſuum palatii regii formam præ ſe ferret, & eo magis officio & dignitati ſuæ regiæ conveniret? Nam regum mos & dignitas amplifſimum famulitium poſtulat, & miniſtros varios, quorum alii his, alii aliis [illegible] præſtantur, alii a regis perſona longius abſunt, alii ad intimus præſentiam & interiora conclavia recipiantur. Non poſſum ab hac materia diſcedere, quin prius addidero, ſacerdotes vulgares, veſtes decoras & elegantes, ſacerdotem primarium veſtes auro & margaritis illuſtres habuiſſe, nempe, ut habitus ſui ſplendore & elegantia ſervorum regiorum formam & ſpeciem repræſentarent. Sed & ſacerdotes illi, nullo licet præcepto (quod ſcimus) aſtricti, in tabernaculo ſtare ſolebant & [a] excubias agere, ut moribus ſuis ſervos regios exprimerent, & Dei habitaculum ad palatii cujuſdam regii (ubi ſervi regis excubias [b] noctu peragunt) morem & imaginem componeretur? SECT. I.

Quinto cum habitaculi regii notio & conditio ita poſtularet, lege curatum eſt ut tabernaculum cibo & potu, Dei perſonæ & familiæ regiæ convenientibus, inſtrueretur. Ibi enim menſa ſtetit duodecim panibus inſtructa, vino etiam (ni fallor) non raro perfuſa, ut eo propius accederet ad menſæ convivalis ſimilitudinem. Nam menſa illa [c] cyathos quosdam ſibi proprios habuit, quibus olim, in menſa ſacra libantes, uſi videantur. Huic conjecturæ locum facit, non tantum ipſe cyathorum uſus, & Græcorum verſio, ſed & Gentilium (a Judæorum ritu raro deficientium) conſuetudo: nam apud eos vinum in menſa ſæpe libatum fuiſſe, ſatis teſtantur *Virgilii* illa. Cibus & potus.

[1] *Dixit, & in menſa laticum libavit honorem.*

Nonnunquam precabantur ethnici, vini aliquid leviter in menſam effundentes. Hujus etiam ritus teſtem affero *Virgilium*.

[2] *In menſam læti libant, Diveſque precantur.*

Sed hoc ego dubitanter dictum velim. Inſtitutum proſequor: non panis tantum & vinum, ſed & caro (e victimarum nempe reliquiis) in tabernaculi uſum abunde parabatur. Nam ſacrificia partim ſuper altare igne abſumpta ſunt, partim a ſacerdotibus comeſta, qui, cum Dei famuli eſſent, par erat ut ejus dapibus alerentur. Quod in altari conſumptum erat, Dei portio ſeu ferculum habebatur, uti liquidum eſt e Cap. 1. *Malac.* v. 12. Ubi altare *Dei menſa*, & ſacrificium ſuper eo *Dei cibus*, appellatur: & ſæpius [d] in lege, & [e] alibi, ſacrificium Dei לחם i. e. *panis* ejus aut *cibus* dicitur. Ut autem convivio cuidam regio reſponderent omnia, præter animalis in ſacrificium oblati carnem, [f] *Mincha* erat aut ferculum (e farina puriſſima cum oleo & thure factum) & libamen vini, tanquam panis & potus, in tavola carnis Deo in cibum oblatæ comites. Super hæc [g] lege diſerta cautum eſt, ne cujus oblationi ſal deeſſet, eo quod cibus nullus niſi ſale conditus bene ſapiat. Huic rationi ſuffragatur *Nachmanides*, qui Deum in quavis oblatione ſalem præcepiſſe dicit, מפני שאינו דרך כבוד להיות לחם השם תפל מבלי מלח i. e. *Quod non eſſet e dignitate cibi Dei, ut inſipidus eſſet, ſine ſale.* Quoniam autem ſalis hic mentio inciderit, a re præſenti non erit alienum obſervare, ſalem non tantum Dei menſæ [altari] ſed & ſacerdotum menſæ in ſanctuario, ſemper adfuiſſe. Scriptura panum duodecim tantum impoſitorum diſerte meminit: at [h] *Villalpandus*, & [i] *Fortunatus Scacchus* ſalem etiam in menſa ſacra locum inveniſſe, e [k] vaſis ejus lege memoratis haud abſurde colligunt. Huic opinioni favet [l] *Philo*, qui de ſacra menſa loquens, ἡ δὲ τράπεζα, inquit, τέθειται πρὸς βορρᾶν, ἐφ᾽ ἧς ἄρτοι, καὶ ἅλες. *Menſa autem poſita eſt verſus ſeptentrionem, ſuper quam panes &, ſal.* Ubi *Philo* pluraliter [illegible] utitur, ut duo ſaltem ſalis vaſcula, menſæ cum panibus impoſita denotaret. Hæc autem ſic a Deo comparata ſunt, ut tabernaculum quod ſibi incolendum cepit, habitaculi regii imaginem eo luculentius exprimeret, & Deus inter Iſraelitas, prout rex inter ſubditos ſuos, habitare crederetur.

Sexto ſolium illud auro conſpicuum, quod Deus ſublimis inſedit, lex in tabernaculi receſſu poni juſſit, ut Deo qua regi politico conveniret. Deus, ad morem regis, tabernaculi ſui interiora præſentia ſua ſpeciali decoravit, cherubinos pro ſella vel throno regio habens, & arcam pro ſcabello. Cherubinos Dei throni regii loco fuiſſe, & Iſraelitas Dei ſeſſionem *ſuper* [aut *inter*] eos officii ſui regii documentum habuiſſe, e Solium augustum.

a *Pſal.* 134. 1, 2. b *Cant.* 3. 7, 8. c Καὶ τὰ σπονδεῖα [illegible] *LXX* in *Exod.* 25. 29. d *Num.* 28. 2. e *Ezek.* 44. 6, 7. f *Num.* 15. 4, 5. g *Levit.* 2. 13. h In *Exod.* 25. 29 [illegible] i *Hieron.* [illegible] k *Exod.* 25. 29. l *Lib.* 3 *de Vit. Moys.* p. 669. D.

1 *Apud MS.* *Oxonienſem*, [illegible]
2 *Æneid.* l. 1. v. 740.
3 *Æneid.* l. 8. v. 279.

SECT. I. variis ſcripturæ locis prompte colligendum eſt. Primo, e Pſalmiſtæ verbis, [a] *Dominus rex eſt, contremiſcant populi, ſedet in Cherubim, contremiſcat terra*: nam inde liquet Pſalmiſtam, dominatus ſui regii gloriam Deo tribuentem, ſeſſionem *in Cherubim*, tanquam thronum regium, dominatus illius argumentum habuiſſe. Huc etiam ſpectare videntur Pſalmiſtæ verba, [b] *Deus regnavit ſuper gentes, Deus ſedit ſuper thronum ſanctitatis ſuæ*, h. e. thronum in Sancto Sanctorum poſitum. Eo etiam alluſum, ad *Hebr. 8. 1. Talem habemus pontificem qui conſedit in dextera τῦ θρόνυ τῆς μεγαλωσύνης ſolii majeſtatis*, prout ſcil. Aaronidæ apud arcam Dei ſtabant, quæ כסא כבוד *ſolium gloriæ* ab Hebræis vocabatur. Ad hunc etiam thronum alludi, *Apoc. 4.* ſuſpicari fas eſt, quod apertum ſit, omnia de throno illo Apocalyptico dicta throno in [c] tabernaculi adytis conſtituto adamuſſim convenire. Cum autem thronus ille, tabernaculi, & templi pars primaria fuerit; inde factum eſt quod templum *throni* nomine non ſemel inſignitum reperiamus. *Jeſ. 6. 1. Vidi Dominum ſedentem ſuper thronum excelſum & elevatum, & fimbriæ ejus replebant templum.* Jerem. 17. 12. *Solium gloriæ altitudinis, a principio, locus ſanctuarii noſtri.* Et Ezec. 43. 7. *Locus ſolii mei & locus veſtigiorum pedum meorum, ubi habito in medio filiorum Iſrael, in perpetuum.* Et Apoc. 16. 17. *Et vox magna prodiit e templo cœli, e throno.* Quid autem thronus ille in tabernaculo, prout & templo, conſtitutum eſt, niſi quod regii cujuſdam domicilii rationem haberet, & Deus apud Hebræos regis politici vicem præſtaret, adeoque, regum antiquorum ritu, throno aureo inſideret?

Oraculum. SECUNDO, huic regiminis divini formæ, oraculo in tabernaculi adytis conſtituto, & reſponſis inde datis, cauſam dediſſe cenſeatur. Si enim de temporum antiquiorum moribus e ſequiorum temporum uſu conjecturam faciamus, ſummi orientis principes tentoria ſua, atria, ſive conclavia, habebant, quorum receſſibus plurimum obtecti ſedebant, inde vero ſe ſubditis exhibere, ibique reſponſa, velut oracula, dare, quandoque dignabantur. Cum autem hæc tentoria regia in tholum ſurgerent, & aurea eſſent vel auro magnificentius exornata, *Χρυσαῖ ... aurei cœli* dicebantur; prout e *Plutarcho, Athenæo, & Heſychio*, nos docet, magnum rei literariæ lumen, [d] *Seldenus* noſter. Cum etiam inde reſponſa, pro oraculis habita, darent Orientis reges, tentoria illa ... vocabantur. Nam obſervante eodem [e] *Seldeno, Ptolemæi Evergetis cœlum* ſeu tentorium magnificum, ... *illuſtre & oraculare tentorium* Polybio appellatur. Cum itaque Orientis ſummi reges tentoria ſua aurea vel aurata haberent, & inde reſponſa regia, pro oraculis habita, non raro darent; a vero non plane abſonum eſt, Deum ideo דביר *oraculum* & ſedem ſuam in tentorii ſui deaurati receſſu poſuiſſe, & inde populo ſuo reſponſa reddidiſſe, ut illius ... regum antiquorum tentoriis magnificis reſponderet, & ſua omnia perſonæ quam ſuſtinuit rectæ quadrarent & conſentirent.

ALIA legis inſtituta ex hoc regimine fluentia ſuperaddi poſſent: ea vero, ne ſermo modum excedat, prætermittam; & clauſulæ loco, [f] *Rabbi Schem Tob*, quæ multa paucis comprengunt, ſubjungam verba: השם יתברך צוה לעשות בית כבית מלך ונמצא בו כל אלו הדברים אשר אמרנו אנשים שישמרו את היכלו וגו׳ Hæc, & quæ deinde ſequuntur, ſic latinitate donavit [g] auctor mihi dum vixit amiciſſimus: *Deus, cui laus, talem ſibi domum condi juſſit, qualis eſſe ſolet domus regia. In domo regia, hæc omnia, quæ diximus, reperiuntur. Alii ſcilicet, qui cuſtodiant palatium ejus; Alii qui fungantur officiis ad regiam dignitatem pertinentibus, qui epulas inſtruant, aliaque faciant regi neceſſaria. Alii denique qui voce quotidie fidibusque canant. Eſt etiam in domo regia locus ad cibos apparandos conſtitutus. Item locus ubi odoramenta adolentur. Eſt etiam menſa in domo ejus, itemque conclave ipſi proprium, quo nemo pervenit, niſi qui ei ſecundus eſt, quoſque in maxime chares habet. Eundem ad modum voluit Deus, ut hæc omnia ſua in domo neſſent, ne qua in re terrarum regibus concederet. Eſt enim ille rex magnus, ut his quidem rebus non indigeat. Verum hinc facile elucet ratio victus familiaris ſacerdotibus & Levitis dati, utpote quem rex quiſque miniſtris ſuis ſuppeditare ſolet. Atque hæc omnia eo ſpectabant, ut intelligeret vulgus, regem, nempe Dominum exercituum, inter nos verſatum eſſe.* Nonnulli forſan hæc, & alia quæ dixi modo, luſus tantum ingenii in re ſacra laſcivientis habituri ſunt; quod iis incredibile videatur, Deum in inſtitutis ejus, regum ethnicorum mores imitari, vel habitaculum ſuum ad palatii terreſtris modulum componere voluiſſe. Cum autem Deus regis politici nomen & officium ſumere non dedignatus ſit, hinc et & ra-

a Pſal. 99. 1. b Pſal. 47. 8. c Vid. Cl. Med. in Apoc. 4. d De jur. nat. & gent. l. 2. c. 8. p. 228. e Pag. 227. ib. f Ad Mor. Neb. P. 3. c. 45. g Outram. l. 1. de Sacrif. c. 4.

tioni

tatui conſenſit, Deum ea omnia ſtatuere & agere voluiſſe, quæ à ſe regis nomen & officium exigere videbantur. Et certe, niſi hæc, & alia nonnulla legis inſtituta, ab [illegible] eſſe promanaſſe conſtaret; cauſa haud mihi in promptu eſt, cur Deus [illegible], & ritu regis more [illegible] modo, ſe colendum exhiberet. SECT. II.

Non [illegible] ut per ſingulas legis omnia diſcurrerem, quæ ſanctionem & originem ſuam Deo qua regi politico debuerunt; cum id mihi negotii ſolum dederim ut eorum inſtitutorum [illegible] aperirem, quæ cum Dei cultu & populi Judaici religione cognatione propiùs [?] jungebantur.

SECT. II.

De Legis inſtitutis, Deum, ut regem cœleſtem, ſpectantibus.

UT inſtitutorum Moſaicorum rationes diſtinctè percipiamus, Deus (uti dictum eſt) non tantum ut rex *politicus*, ſed ut *cœleſtis* ſpectari debet. Eò namque collimare videntur pleraque, tabernaculum præcipuè ſpectantia, *Moſis* inſtituta, ut Iſraelitæ Deum ſuum qua regem, & regem ſuum qua Deum ſuſpicerent & adorarent. Rei hujuſce veritatem primò, deinde rationem, oſtendere conabor.

Rei veritas evinci poteſt (1°.) Ex inſtitutorum eorum forma, tam varia & ambigua, quod Jehovæ tanquam Deo ſimul & regi convenirent, cuique nomine & reſpectu utrumque cultum [illegible]. Nam tabernaculi vaſa, quatenus ex auro facta, Deo qua regi, quatenus victimis & libaminibus offerendis apta & [illegible], et quæ Deo [illegible] convenire videbantur. Panes duodecim in menſa poſiti *regem Iſrae*[illegible] decebant [illegible]; panes autem [illegible] tabernaculi tantum miniſtris conceſſi, Deum (cibos haud indigentem) denotabant. Tabernaculum magnificum, auro [illegible], excelſum, ſummo regi; tabernaculum unctum & cherubinis decoratum, ſoli Dei [illegible] conveniebat. Sacerdotes, quà pulchris veſtibus & tabernaculi miniſterio [illegible] Jehovæ qua regi; quatenus autem [illegible] & officiis tantum ſacris occupati, Jehovæ qua *Deo Iſraelis*, convenire videbantur. Lampades [illegible] quatenus habitaculo [illegible] neceſſariæ, Jehovæ qua regi, qua ſeptem [illegible] eidem qua Deo [illegible], cum ſeptem planetas, aut *ſeptem ſpiritus coram Dei throno*, ſignificarent. Caro, panis, & vinum oblatum, [illegible] Deum qua regem, ſed caro, panis, & vinum aris dicatum, eos regem qua Deum, venerari. Thronus autem Deo qua regi convenit; thronus è cherubinis, angelorum figuris, conflatus regem cœleſtem ſonat. Duæ tabulæ, quatenus legibus inſcriptæ & ſub throno poſitæ, indicio erant Iſraelitas Deum qua regem, quatenus in arca cum manna poſitæ, eos eundem qua regem cœleſtem colere debuiſſe [?]. Tabernaculum nulla non arte decoratum, & in partes varias tributum, regem aliquem eximium habitaculi ſui auguſti incolam indicavit: at tabernaculum [illegible] & inſtrumentis peculiaribus inſtructum, non regem aliquem humano [illegible], ſed cœleſtem, ſed ipſum Deum, in eo habitantem, docuit. Tabernaculi menſa aurea duodecim panibus inſtructa regem Iſraelis; at ara [illegible] non longe remota, Deum Iſraelis in eo cultum ſignificavit.

(2°.) E nomine tabernaculo tributo patet, Deum ſub lege non tantum ut regem civilem, ſed ut regem cœleſtem coli & ſpectari debuiſſe. Cum enim Deus de tabernaculo fabricando legem ferret, inquit: [b] *Et faciant mihi* מקדש *ut habitem inter eos*: hoc autem vocabulum notionem duplicem, *palatii* nempe & *ſanctuarii* [?] loci ad ſacros uſus ſeparati, [illegible]. Significationis prioris exemplum præbet *Ezechiel* [c] cap. 28. 18. ubi de rege Tyri loquens, inquit מקדשיך חללת *prophanaſti ſanctuaria vel palatia tua*. Aſſerit R. *Kimchi* [illegible] vocem per טירותיך *palatia tua* [illegible]. Et illud [d] *Jeſaiæ* de Deo O. M. dictum, למקדש והיה idem *Kimchius* ita exponit: [illegible] *&c.* Sic hoc ſenſu [illegible] etiam, מקדש per היכל *palatium* [e] explicans, in [f] *Amoſi* illo, *in Bethel ne adjicias prophetare*, כי מקדש מלך *quia palatium regis eſt*. Occurrunt etiam textus haud pauci, quibus vox ea pro loco in uſus ſacros deſtinato (*ſanctuario*) uſurpatur: nam hoc ſenſu ſumpta, ſæpe Dei tabernaculum & templum denotat. [illegible] etiam nomen מקדש hoc ſenſu capiendum, idolis tributum legimus: ut *Jeſ.* 16. 12. Ubi ſic Propheta de *Moab*. ובא אל מקדשו *Et ibit ad ſanctuarium*

a V. [illegible] Dr. Outram de ſacrif. p. [illegible]. b Exod. 25. 8. c Cap. 28. 18.
d In Targ. מקדש e Cap. 7. 13.

SECT. III. *ſuum ut oret*: ubi Græci אל מקדשו reddunt εἰς τὰ χειροποίητα αὐτῆς[a], Vulgatus *ad ſancta ſua*, Chaldæus לבית טעותיה *in domum idololatriæ ſuæ*. Quid autem tabernaculo nomen inditum eſt, palatium ſimul & ſanctuarium aut templum denotans, niſi quod ita factum eſſet ut palatii ſimul & templi ſimilitudinem exprimeret; & ita conſtituta eſſent omnia, ut Jehovam qua regem & qua Deum in eo colendum indicaret? Niſi Deus hac de cauſa tabernaculo nomen מקדש impoſuerit, tenuem meam conjiciendi facultatem præterit, cur hoc ſenſus duplicis & incerti vocabulum uſurparet, cum præſertim tot eſſent alia vocabula, [שכנה * aut אהל מועד. סכה. משכן. אהל] ad Tabernaculum exprimendum magis apta, & frequentius uſurpata.

Eo me jam vocat rerum ordo, ut rationem oſtendam cur Jehovah Dei ſimul & regis nomine rituque coli voluerit, & tabernaculi ritus & inſtrumenta ſic inſtruxerit, ut eum regem quidem, ſed cæleſtem, & longe ſupra regum vulgarium conditionem poſitum, indicarent. Quantum itaque conjectura capio, Deus ita coli voluit, (1°) Ut nonnihil indulgeret mori temporum, quibus Ægyptii aliique non tantum Deos ſuos ut reges, ſed reges ſuos beneficos, ut Deos, adorare ſolebant. Cultus hujuſce teſtem oculatum audiamus, *Diod. Siculum* [b] Δοκοῦσι δ' Αἰγύπτιοι, inquit ille, [illegible] [illegible] — [illegible] [[illegible]] [illegible]. Deus itaque hac in re nil præter ſeculi morem ſtatuiſſe videatur. (2°) Ut Iſraelitæ ſerio intelligerent, ſe non *Molecho* jam [regi alicui terreſtri mortuoque] ſed regi cæleſti, ſupra vim fati poſito, cultum exhibituros; adeoque Gentium *Molechos* & *Baales*, Deos mortuos & infra ipſam cultorum ſuorum conditionem poſitos, contemnere diſcerent & ſugillare. (3°) Ut hac ratione, non minus Dei majeſtati quam populi infirmitati conſuleretur. Cum enim Deo viſum eſſet, ad regis politici nomen & officium ſe demittere, ut populi rudioris infirmitati conſultum iret; æquum erat ut tabernaculi ritus & inſtituta quædam, eum rege multo majorem indicarent, quo Dei honori proſpectum eſſet, nec per demiſſionem illam cultus ſibi debiti jacturam pateretur. Ut compendium faciam: ita curata ſunt omnia circa tabernaculum, ut Deus ſemper rege major, etiam ſeipſo minor, appareret.

JAM dicta rationem ſuggerunt, cur numen cæleſte *Deus* & *rex*, eodem in commate, in vet. Teſt. tam frequenter appelletur, viz. *Jeſ.* 43. 15. *Zech.* 14. 17. *Malac.* 1. 14. *Pſal.* 5. 2. & 10. 16. & 44. 4. & 68. 24. & 89. 18. 93. 1. & 98. 6. & alibi paſſim; quod nempe lex Jehovam, ut Deum ſimul & regem, colendum proponeret, & tabernaculum, præcipuus cultus divini locus, tot potentiæ [illegible] ſimul [illegible] (ut loquitur *Philo*) ſymbola præberet & argumenta.

SECT. III.

De Lege inſtitutus Deus ut Dominum Exercituum, aut regem militantem, ſpectandus.

TERTIO Deus ſpectari poteſt, ut rex in caſtris agens, & exercitus Iſraelitici in deſertis oberrantis dux & imperator. Multa autem per *Moſem* inſtituta ſunt, quod Deo quatenus exercitus illius duci convenirent, ad quorum nonnulla jam digitum intendemus.

NAM (1°) Tabernaculum inſtitutum eſt, quo, tanquam in tentorio militari, ſummus ille dux & imperator, regum militantium ritu, reſideret, & omnia ad militiam ſpectantia procuraret. Si enim exercitus alio transferendus eſſet, tentorium diſſolvebatur, & iterum erigebatur, ubi dux ille tentoria figenda, columnæ quieſcentis ſigno docuiſſet. Ex hoc tabernaculo, quo ordine caſtra metanda eſſent, quibus hoſtibus occurrendum, quando bellum declinandum, populus admonebatur. Qua ratione hi vel illi puniendi, qui obſequium ſummo duci debitum detrectarunt, e tabernaculo decernebatur. Hinc forte cauſa petenda, cur tabernaculum *Salomonis* pacifici temporibus evaneſceret, & locum templo cederet, quod nempe pacatus ille rerum ſtatus, tunc temporis obtinens, cum tabernaculo, belli ſacri monimento, male conveniret. Ut autem Scriptura (quod obiter noto) convenienter ad uſum tabernaculi militarem loqueretur, non raro vocibus utitur a militia & uſu bellico mutuatis. Nam populi cœtus integer,

a Quod LXX. [illegible] vertunt Levit. 26. 1. b Bibl. Hiſt. l. 1. p. 81 [illegible].

* [illegible]

[illegible] *Exercituum Dominus* vocatur. Angelus ille qui ſe [b] *Joſuæ* videndum præbuit, [illegible] *aut ducem exercitus Domini venisse* dicit. Levitæ, tabernaculi miniſterio [illegible] docentur [illegible] *ad exercitum* [illegible] LXX [illegible]. Huic [illegible] verba *Cap.* [illegible] *Terra* [illegible], *&* [illegible] [illegible] *quod* [illegible] *est* [illegible], hoc enim, [illegible] ad ſacerdotes *Levi-* Sect. III.
[illegible] tenebantur [illegible] *Danielis* [illegible] ſacerdotum turma, [illegible] *Exercitus* [illegible] & Deus [illegible] *Princ-ipe vel Domino exercitus* [illegible]. Nam [illegible] ſpectare creditur, qui [illegible] ſacrificium cellare fecit, ſanctuarium [illegible], & ſacerdotes eos interfecit qui partibus ejus adverſis videbantur. Sed in caſtris [illegible].

[illegible] Dei perſonæ militari reſponderent, ſtatutum eſt, ut populi caſtra [illegible] ſpeciem haberent, & in quatuor agmina ſeu vexilla, ſignis aut figuris [illegible] diſtincta, [illegible]. Unumquodque vexillum aut agmen tres tribus contine-bat, & [illegible] tribus agmen præcedebat. Hæc quatuor magna vexilla [illegible] [illegible] *vexilla caſtrenſia*, [illegible] Græcis, Romanorum [illegible] analoga. [illegible] LXX [illegible] vertunt, & ideo forte [illegible] interpretantur.

(3.) [illegible] regis [illegible] morem & formam ſervaret Deus, præceptum eſt ut caſtris [illegible] omnia [illegible] militari peragerentur. Quantum enim ex hiſtoricis & antiquis rei bellicæ magiſtris [illegible], in caſtris ordinandis [illegible], ut primo [illegible] ducis [illegible] deinde ut [illegible], *excubitores* appellati, per [illegible] & tandem reliqui milites, per turmas & vexilla diſpoſiti, [illegible] caſtra metarentur. Iſraelitas leges [illegible] in caſtris metandis & [illegible] obſervaſſe, non facile dubitandum eſt. [illegible] *pro-ficiſcendum eſſet* [illegible] tabernaculum diſſolvere [illegible] caſtrametandum [illegible] tenebantur. Tabernaculo erecto Levitarum erat [illegible] *per* [illegible] & [illegible] excubias agere. Reliquus Hebræorum exercitus, in quatuor agmina ſeu vexilla tributus, [illegible] tabernaculi [illegible] collocabatur. Nam ad Orientem vexillum *Juda*, ad Occidentem *Ephraimi*, ad Auſtrum *Rubenis*, ad Septentrionem *Danis*, [illegible] tribubus [illegible]. Quod autem *Moſes* Iſraelitas eo quem diximus ordine collocari voluit, [illegible], ad [illegible] caſtrametationis modulum conformata, Dei [illegible] & poteſtati imperatoriæ magis apte convenirent [illegible].

(4.) [illegible] arca cherubinis inſtructa Dei vehiculum & præſentiæ ſuæ pignus, ſemper [illegible] præcederet, cum [illegible] ad bellum gerendum aut regio-nes hoſtiles occupandas. Cum enim Deus rei bellicæ præeſſet, [illegible], ut arca, quæ Dei [illegible], in primo agmine [illegible], & ipſe, velut dux & imperator, exercitum [illegible] videretur. [illegible] ducem [illegible], & [illegible] exemplum [illegible]. [illegible], ut milites & [illegible] congreſſuri, Deum [illegible] ducem & imperatorem [illegible] militarem, [illegible].

(5.) [illegible] *Moſes* [illegible] cherubinorum formas, quibus Dei [illegible] ornabatur, quod et [illegible] exercitus Iſraelitici duci [illegible] con-venirent. Nam quadruplex illa cherubinorum forma vel facies apud [e] *Ezechielem*, [illegible], cherubinos [illegible] faciem quadruplicem, nempe leonis, bovis, ho-minis, & aquilæ, habuiſſe. [illegible] Hebræi, ex antiqua [illegible] traditione quatuor illa vexilla [illegible] memorata, [illegible], & vexillum *Judæ* figuram leonis, *Ephraimi* bovis, *Rubenis* hominis, & *Danis* aquilæ figuram geſſiſſe. Probabile eſt itaque, Deum cherubinos quadruplicem horum anima-lium formam habentes [illegible], ut [illegible] vehiculo [illegible] doceret, ſe regem & ducem eſſe [illegible] caſtrorum Iſraelis. Hæc conjectura [h] [illegible] placuit; [illegible] *quatuor* [illegible] *cherubinis* [illegible] *Jehova, regis & ducis tetrarchiarum* [illegible]. Sed [illegible] eſt hic de re [illegible].

(6.) [illegible] eſt, ideo ſtatutum fuiſſe ut tabernaculum templum eſſet, & ar-ca [illegible] exercitus Iſraelitici agmen caſtrenſe) in eo, tanquam [illegible],

a Exod. [illegible] b Joſ. [illegible] c Num. [illegible] d [illegible]
[illegible] e Cap. [illegible] f [illegible] Joſeph. [illegible] g [illegible] Num. [illegible]
f Num. [illegible] g [illegible] h [illegible] Num. [illegible] i [illegible] Cap. [illegible]
Num. [illegible] Ch. [illegible] [illegible]

 ponebatur,

SECT. III. [illegible]

[illegible]

[illegible]

C A P.

CAP. VI.

C A P. VI.

Hæc ad Objectionem antea dictam ſolvendam accommodantur.

Objectio proponitur. Et Triplici reſponſo ſolvitur.

RATIONIBUS bene firmis eviciſſe videar, primævum Hebræorum regimen theocraticum fuiſſe, & regimen illud leges & ritus nonnullos inſtituendi occaſionem attuliſſe. Ultimum inſtituti mei membrum poſtulat, ut hæc omnia ad objectionis, in Diſſertationis hujus exordio propoſitæ, ſolutionem accommodarem. Eam autem (ne forte lectori exciderit) iiſdem pene verbis repetitam dabo: " In hujus libri limine dictum eſt, Moſis leges & ritus inſtitutos fuiſſe, ut idololatriæ remedium præſtarent, " & Iſraelitas ab illa ſeculi peſte puros & intactos conſervarent; cum tamen a Moſe " multa ſancita fuerint, tantum quod oeconomiæ & regiminis tunc inſtituti ratio ita poſtularent. Huic autem objectioni, triplici reſponſo, e ſupra dictis oriundo, cumulate ſatisfiat. Nam,

PRIMO: leges & inſtituta Moſaica, quibus hoc regimen occaſionem dedit, pauca fuere, collata cum iis quæ idololatriæ abolitionem pro ſcopo præcipuo habuerunt. Si enim inſtituta ritualia tabernaculi fabricam & miniſterium ſpectantia excipiamus, cuivis obvium eſt obſervare, pleraque alia idololatriæ prorſus adverſa fuiſſe, & e pravo ſeculi more, magis quam ſacræ illius politiæ natura, dimanaſſe.

SECUNDO: inſtituta illa ritualia quæ theocratiæ natura poſtulaſſe videtur, ad idololatriam abolendam erant apprime accommodata. Cum enim regiminis illius regii τὸ πρέπον exigeret, ut tabernaculum, tanquam ſummi regis portatile domicilium, ſtrueretur, & ut illud tentorii regii pompam & ſplendorem imitaretur; ſplendor ille procul dubio populi rudioris oculos attraxit, & eorum animos ſumma religionis ſuæ admiratione defixos tenuit. Nec facile fieri potuit ut Iſraelitæ, cultus divini pompa & ſplendore perſtricti, ad idololatriam deficerent; aut cultum ethnicum divino præferrent, licet oculos duces in religione ſequerentur.

TERTIO: ipſa illa theocratia ideo imprimis inſtituta eſt, ut medium extraordinarium eſſet, quo Deus ad idololatriam extirpandam uteretur. Sic enim invaluit ille ſeculi Moſaici morbus, idololatria, quod remediis omnibus [ordinariis, extraordinariis] expugnandus eſſet. Optime autem inſerviit hæc imperii forma, ad Iſraelitas a gentium moribus & idolis cohibendos: Nam,

(1°.) CUM Jehova non Dei tantum, ſed & regis nomine, ſe colendum exhibuerit, aperte ſignificavit, obſequium cultumque omnem ſibi uni debitum: adeoque nec regi alicui terreſtri cultum divinum, nec *Molecho* regis nomen aut honorem, eſſe tribuendum. Sub novo Teſtamento, nomen *regis* & *Domini* Chriſto ſignanter tribuitur, ut omnes, Diis & Dominis ethnicorum ad cruces, aut potius inferos amandatis, [a] *unum Deum*, patrem omnium, & *unum Dominum*, Jeſum Chriſtum, venerari diſcerent: nec abhorret a vero, Deum, ſub vet. Teſtamento, regis & Domini titulum ſibi ſumere voluiſſe, ut Iſraelitæ gentium Deos, [tanquam *Elohim*, *Baalim*, & *Molechos*, tantum λεγομένους] inſuper haberent, & ei ſoli potentiam & imperium attribuerent.

(2°.) CUM Deus ipſe gubernacula teneret, evenire vix potuit, ut Iſraelitæ Gentilibus quaſi felicioribus inviderent, aut fortunæ lætioris expectatio eos ad defectionem a Deo cultuque ſuo ſollicitaret. Nam Deo rerum præſide, iis nec conſilium nec auxilium, ad pacis aut belli negotia, deeſſe potuit. Hoc vel ipſe rerum eventus indicat: compertum eſt enim, *Judicibus*, Dei vicariis, rem in bello ſemper feliciter proceſſiſſe; cum autem Dei jugum & imperium rejeciſſent Iſraelitæ, teſtatur hiſtoria ſacra eos in prælio frequenter inferiores diſceſſiſſe, & omnia ſtatim in pejus inclinaſſe.

(3°.) CUM Deus officio tituloque regis uteretur, omnes idololatræ, *rebelles*, & cultus extraneus, [b] *rebellio* [præcepti quinti æque ac ſecundi violatio] non immerito habebatur. Et veriſimile eſt, Iſraelitas, e meliore ſaltem luto fictos, cultum extraneum fugere voluiſſe, ne rebellionis ſimul & idololatriæ reatum contraherent, & regem ſummum utriuſque ſuæ tabulæ violatæ vindicem ſeveriſſimum experirentur.

(4°.) DEO regnante, locus nullus erat magiſtratibus impiis, & poteſtatem nullis limitibus clauſam exercentibus. Nullis enim Dei vicem gerere conceſſum erat, niſi Spiritu ſuo afflatis, & ad ejus legem & voluntatem totam judiciorum rationem

a 1 *Cor.* 8. 5, 6. b *Jer.* 22. 16, 19, & 29.

CAP. VI. attemperantibus. Ideo ſub regibus omnia in deterius ibant, quod illi, regum ethnicorum ritu, poteſtatem arbitrariam affectarent, & [a] *οὐ τῷ νόμῳ μόνον, [ἀλλὰ] καὶ τῶν νόμων ἄρχειν*, *non juxta leges modo, ſed & in leges, dominari* vellent.

(5°.) Dei regimen idololatriæ non parum obſtitit, quatenus ipſe, jure regio uſus, [b] leges tulit de idololatris morte mulctandis, utpote rebellibus & majeſtatis imminutæ manifeſtis. Inter leges eas locum haud obſcurum tenet lex ea, qua præcepit Deus, ut, civitatis alicujus incolis idololatriæ compertis, homines & beſtias omnes interficerent Iſraelitæ, [c] civitatem ipſam cum bonis omnibus in cineres redigerent, nec urbem illam unquam inſtaurarent. E legibus hiſce perperam colligitur, quod nobis etiam in idololatras & hæreticos ferro & flamma ſævire liceat: nam manifeſtum eſt omnibus, niſi quos [d] *ζῆλος πικρὸς* occæcavit, Iſraelitas leges illas a Deo accepiſſe, non quatenus *Jehovah*, ſed quatenus *Jehovah Stator* eſſet, & inter eos, inſtar regis politici, modo viſibili & externo verſaretur.

E jam dictis liquido diſcitur, in theocratia momenta maxima fuiſſe ad idololatriam extirpandam; ideoque par eſſe, ut inſtituta legis omnia quibus hæc imperii forma cauſam præbuit, huic uſui, mediate ſaltem, inſerviiſſe cenſeantur.

a *Plutarc.* in *Flamin.* p. 282. b *Deut.* 13. 6, 7, 8, 9. & 17. 2, 3, 4, 5. c *Deut.* 13. 16.
d *Jacob.* 3. 14.

DISSER-

CAP. I.

DISSERTATIO
DE
RATIONE LEGIS USURAM PROHIBENTIS.

PRÆFATIO.

CUM in eo jam verſetur cura ſtudiumque meum, ut leges Moſaicas cum theocratia conjunctas explicem, earumque rationes inveſtigem, non erat a re præſenti devium legis uſuram inhibentis cauſam indagare, cum lex hæc a Deo præcipue qua rege politico ſancita fuerit, nec multi legis illius mentem & ſcopum attigiſſe videantur. Hoc non ſine ratione dixiſſe videar: ſi quis enim ad legem Moſaicam paulo diligentius advertat animum, legem lucrum [a] fœnebre prohibentem inter leges politicas, & a Deo qua rege civili datas (leges nempe de ſervis, pignoribus, hæreditate redimenda, ſpicilegio, domo Levitica reſtituenda, & hujuſmodi) repertures eſt.

LEX autem quæ pecuniam, cibum, aut quidvis aliud, fœnori locare vetat, verbis hiſce perſpicuis enunciatur, [b] *non fœnerabis fratri tuo fœnus pecuniæ, fœnus cibi, fœnus cujuſcunque rei, quæ fœnori dari ſolet. Extraneo fœnerabis, fratri tuo non fœnerabis.* Quo vero ſermo meus, de lege quæ tot ſcrupulis anſam fecit, eo clarior eat; quæ jam dicenda ſunt hoc ordine digerentur.

PRIMO: mentem ſenſumque legis jam dictæ conabor interpretari.

SECUNDO: rationes aſſignabo, cur lex ea, quæſtum omnem uſura factum prohibens, Iſraelitis imponebatur.

TERTIO: cauſas inveſtigabo, cur lege permiſſum erat, in commercio cum alienigena fœnus exercere.

QUARTO: dubiis aliquot, cum argumento præſenti conjunctis, brevi ſatisfaciam.

CAP. I.

Legis verba ſingulatim explicantur, & illius intentio genuina ratione confirmatur.

UT pars prima provinciæ ſuſceptæ felicius expediatur, opportunum erit, verbis hujus præcepti ſingulis perſiculatius immorari, & ſenſum eius genuinum, juxta vocum ſeriem explicare. A primis itaque modo dictæ verbis exordium faciendum eſt. Legis de uſura verba explicantur & illius intentio confirmatur.

לא תשיך *Non fœnerabis.* Sic voces eas interpretandas arbitror, cohærentia textus & verſionum omnium conſenſu veritatem interpretationis hujus adſtruentibus. Nec immerito: nam radicem נשך unde תשיך oritur, *momordit, admordit,* proprie & primario denotare, non dubitandum eſt: eam autem *figurate, fœneratus eſt, alterius ſubſtantiam arroſit, ſignificare,* omnium doctorum conſenſu ratum eſt. Et cum hac ſignificatione bene convenit uſus & natura fœnoris: nam pecunia fœnori data rem domeſticam exaugere videtur, & proximi facultates veluti morſu quodam imminuere.

a *Exod.* 22. 25, 26, 27. *Levit.* 25. 13, 35, 36, 39. *Exod.* 18. 7, 8. b *Deut.* 23. 19, 20.

Cum

CAP. I. Cum ſignificatus hujuſce rationem & [illegible] quadrant [a] *Plauti* verba [illegible] [illegible] Hac voce [illegible] ſpes nullas habent homines [illegible] in locum [illegible] נשך [illegible] id eſt, [illegible]

[illegible] *fratri tuo.* [illegible] Nam *fratris* nomine [illegible] Judæum tantum pauperem & ad anguſtias redactum intelligendum [illegible] Atque hanc [illegible] *Exod.* [illegible] 22. 25. [illegible] *Levit.* 25. [illegible] [illegible]

[illegible] pauperem [illegible] Judæis [illegible] *frater* [illegible] [illegible] [b] [illegible] [c] [illegible] *pauperes* [illegible] [d] *Martialem* [illegible]

Non eſt paupertas Neſtor, habere nihil.

Nil opus [illegible] ab uſura prohibenda [illegible]

[illegible] *uſura pecuniæ* [illegible] *Levit.* 25. 37. [illegible] נשך [illegible] *ad uſuram* [illegible] *ad incrementum* [illegible] [illegible] Judæos [illegible] *Exod.* [illegible] [illegible] Hebræorum [illegible] [illegible] aurum & argentum [illegible]

a In *Plauti* [illegible] b [illegible] c [illegible] d Lib. 11. Ep. [illegible]
e [illegible]

[illegible]

Hebræos abundarent. Huic autem legi cauſam *præcipue* dedit ſordidus & ipſo ſilice durior Hebræorum animus, qui panes aliquot, aut alia quævis ad vitam ſuſtentandam neceſſaria, niſi lucro fœnebri conducti, fratribus inedia perituris accommodare noluerunt. Ingenio tam triſti fuiſſe Judæos antiquiores, non tantum lex hæc (malis moribus orta proculdubio) ſed & hiſtoria [a] *Nehemiæ*, teſtimonium nimis amplum & apertum perhibent: & ævi exterioris Judæos haud paucos, hac in re, majorum ſuorum ingenia & mores exprimere ſolitos, e [b] *Philone* diſcimus, ſcorarios eos e gente ſua cum bile & ſtomacho memorante, qui, [illegible] *pecunia carentes, iis dant mutuo, ut recipiant cum fœnore.*

Usura *cujuſque rei quæ fœnori datur.* Ut ea legis hujuſce clauſula penitius intelligatur, monendum eſt obiter, multos olim res etiam in agro natas, liquidas aridaſque fœnori locare ſolitos; decem forte panes aut menſuras pro ſeptem aut octo commodatis, uſuræ nomine recipientes. Hoc uſuræ genus ætatibus mundi ſimplicioribus in uſu frequens erat, cum ſcilicet homines ad victum tantum vitamque neceſſaria quærerent, & uſus auri vel argenti ad commercia commodius exercenda non multum invaluiſſet. Et veriſimile eſt, Iſraelitas, niſi lege cohibitos, ejuſmodi fœnus in mores admittere voluiſſe; cum ditiores ex iis æs triplex circa pectus plerunque gererent, & pauperes ex iis frumentum & alia, quæ neceſſitas vitæ poſtulavit, ſtragulis, veſtibus & ſimilibus aliis pignori datis, quandoque mutuari cogerentur.

לנכרי *Extraneo ad uſuram dabis.* Hic voce לנכרי τὸν ἀλλότριον *alienigenam*, hominem ſanguine gentili procreatum; verbo, Syrum, Ægyptium, vel alium quemvis a republ. Iſraelis alienum, intelligendum arbitror. Ita vocem intelligo, non tantum quod ἀλλότριος, *peregrinus, extraneus*, hunc ſenſum in [c] Scriptura plerunque præbeat; ſed quod hic ſenſus e lege illa cognata non parum firmitatis hauriat. Ibi *Moſes*, de debitis agens in anno remiſſionis non exigendis, [d] *creditor omnis*, inquit, *qui proximo ſuo quod mutuo dedit, remittet illud; non exiget id a proximo vel fratre ſuo.* את הנכרי *alienigenam arctabis* (vel ab extraneo exiges) *at quod tibi fuerit cum fratre tuo, manus tua remittet.* Extra dubium eſt autem, *peregrinum* & *fratrem*, hac in lege, conditionis & originis plane diſſimilis homines indicare; Deum etiam officia charitatis erga *fratrem* (hoc eſt, hominem ejuſdem & ſanguinis & fidei communione junctum) exigere, quæ erga gentilem aut extraneum exerceri minime poſtulavit. Non me latet, [e] *Ambroſium*, & alios illius veſtigiis inſiſtentes, vocem *alienigenam* tantum de ſeptem gentibus illis interpretari, quas Deus internecioni devoviſſet; dicentes nil mirum eſſe, ſi eos uſura premere licuerit, quos licuit perdere: at *legis gravitati minime conveniebat in eos fœnus permittere, quos plane interfici oportebat*; uti [1] *Grotius* conſulto monet.

Sed *fratri tuo minime fœnerabis.* Fratris nomine, non pauper tantum Iſraelita, ſed quivis e gente ſancta, nec ullus alius, intelligendus eſt. Vocem illam eo ſenſu capiendam indicat lex [f] ea parallela, qua, loco *fratris*, quivis *in populo Dei pauper*, tanquam locutio ſynonyma, ſubſtituitur. Lex enim his verbis concepta legitur: *ſi argentum tuum mutuo dederis ulli e populo meo pauperi tecum, non pones uſuram ſuper eum.* Hanc eſſe genuinam vocis hujus intentionem, non *Exodi* tantum ſed & [g] *Levitici* verba doceant: in iis enim cuivis Iſraelitæ interdictum eſt de uſura, hac addita ratione, *ut tecum vivat frater tuus.* Senſum tam late patentem huic voci eo ſecurius aſſerimus, quod *Joſephi*, *Philonis*, *Clementis Alexandrini*, & Judæorum omnium, teſtimoniis aperte confirmetur. *Joſephi* teſtimonium his verbis exhibetur: [2] [illegible] —— [illegible] *Nemini Hebræorum fœnerari licet: neque enim juſtum eſt, e mala contribulis alicujus fortuna quæſtum facere.* Sic & [h] Philo Judæus hanc legem explicat: [illegible] *Vetat igitur fratri fœnerari, fratrem nominans non ſolum ex iiſdem natum parentibus, verum etiam quemcunque civem tribulemve.* [i] *Clemens Alexandrinus* hic noſter eſt, niſi quod *fratris* nomine venire patet, *non eum tantum qui ex iiſdem natus eſt pa-*

a Cap. 5. a verſ. 1°. ad 13. b Lib. de Charit. p. 702. B. c Deut. 17. 15. 2 Sam. 1. 13. Exod. 12. 43. d Deut. 15. 2, 3. e Ambr. ad Lev. cap. 35. f Exod. 22. 25. g Levit. 25. 36. h Lib. de Charit. p. 701. E. i Stromat. l. 2. p. 473.

1 Vid. Libr. de Tobia, cap. 14, 15. T. 1. col. 606. &c. Eraſmus quidem aliique negant, S. Ambroſium Librum illum de Tobia ſcripſiſſe: quorum autem in errore verſantur, vid. Admonitionem Monach. Benedictin. in Librum, col. 588.

2 Vid. Joſeph. paulo ante laudatum — δὐκημα. Ita ſcribebant Loſtinus Bignii, Exemplar Barduri, Leſſinus Vaticanus, & Rufinus interpretes: [illegible] Trapezitarum, p. 683. in Relin. [illegible]

CAP. I. *rentibus*, [illegible], *ſed & eum qui popularis eſt, qui pariæ ſentit, ejuſdem verbi particeps eſt*, adeo ut huic voci ſenſum paulo latiorem tribuere videatur. Judæos quod attinet, ſatis innoteſcit, eos conſanguineos & gregales ſuos uſura nunquam oneraſſe: adeo ut clarum ſit, eos, hac in lege *fratrum* nomine, Judæos ad unum omnes, divites æque ac pauperes, intelligendos exiſtimaſſe.

לא תשיך vox illa recurrens anſam mihi præbet illius ſenſum paulo clarius explicandi. Hoc effectum dabo verbis [a] *Sixti Medicis*, de fœnore Judæorum differentis: *ſcire juvat quod verbi ipſius radix*, nempe נשך *ſignificet uſuram accipere*, vel *ad uſuram accommodare*, *ſicut communiter hactenus interpretatum eſt. Veruntamen annis proximis, ab eruditiſſimo antiſtite* Philippo Archinto *Romæ vicario, nonnulli Hebræorum Rabyni peritiſſimi, ſub juramento requiſiti, declaraverunt verbum ipſum* נשך *paſſivum eſſe & tranſitivum, atque ita interpretandum, non fœneraberis a fratre tuo, ſed ab alieno.* Tandem autem auctor hic a ſententia Judæorum ſtare videtur, in hæc verba deſinens; hæc, *quamvis quibuſdam non arrideant, univerſaliter tamen apud Hebræos leguntur & comprobantur.* Horum veritatem non parum confirmant [b] *Seldeni* illa: *ita vocem, accipiunt magiſtri, perinde ac ſi paſſive etiam dictum eſſet, non mordeberis a fratre tuo per uſuram, unde & Gloſſa ibi ordinaria,* אזהרה ללוה שלא יתן רבית למלוה *interdictum eſt quo cavetur ne is qui mutuo accipit, uſuram ſeu incrementum det mutuo danti.* Judæos etiam longe antiquiores ſenſum tam latum huic legi tribuiſſe, cauſam opinandi non levem præbet *Jeremiah*, nam, ſeipſum a peccato uſurario prorſus immunem probaturus, ſe nec fœnori dediſſe nec fœnus accepiſſe, dicit: [c] *non fœneravi*, inquit, *ipſe, nec fœneravit mihi quiſpiam.* Unde pateat, Hebræos, pietatis alicujus nomine commendatos, ab uſuræ vel ſpecie omni ſemper abhorruiſſe, eam (inter ſuos) dare vel [d] accipere vetitum exiſtimantes.

CAP. II.

Rationes aſſignantur, cur lege cautum eſt ne quis Iſraelita fratres aut concives ejus uſuris oneraret.

LEGEM qua fœnus interdictum eſt, ob rationes haud leves aut paucas inſtitutam, inde promptum eſt intelligere, quod eam [e] toties in ſcriptura repetitam, eamque [f] promiſſionibus omnigenis cohoneſtatam, reperiamus. Utcunque ſi ad auctorum ſcripta qui circa rem uſurariam calamos exercuere diligentius attendamus, proclive erit hæc duo de iis obſervare. Primo, eos plerunque vel nullam vel plane falſam fœnoris interdicti rationem aſſignare. Se nempe provinciam ſuſceptam egregia cum laude ornaſſe ſentiunt, ſi uſuras & uſurarios probris & conviciis omnibus oneraverint; eas, cum *S. Hieronymo*, *latrocinia*, cum *S. Auguſtino*, *homicidia*, vel cum *Bernardo*, *furta* appellantes. in ipſos autem uſurarios, tanquam mordaces, humanitatis expertes, & reipublicæ peſtes, cum hominum vulgo, debacchantes. Secundo: hoc etiam de ſcriptoribus illis haud iniquum eſt obſervare, quod ſcilicet eorum nonnulli legis hujuſce rationes aliquas in medium proferre ſatagant; eas autem e ſuo plerunque cerebro petitas, vix ullas e ſcriptura, ſenſu ſano intellecta, depromptas, inveniamus.

Ne hæc aut illa culpa meipſum redarguat, convicia & dictata omnia ad bilis acrioris homines amandabo, & rationes varias, e ſcriptis plerunque ſacris haulas, aſſignabo, cur lege proviſum eſt ut Iſraelitæ omnes a fœnoris onere liberati viverent, & ipſi nullum inter ſe fœnus agitarent. Ex iis enim rationibus nonnullæ fuerunt a *parte Dei*, quædam a *parte populi Judaici*, quædam a *parte regiminis* illius cui ſuberant Iſraelitæ, quædam a *parte terræ* quam incolebant, aliæ a *parte religionis* illius quam Judæi profitebantur, aliæ denique a *parte legum* aliarum quæ Judæis imponebantur, aſſignari poſſunt, cur populus Iſraeliticus ea lege tenebatur.

a *Lib. 2. de fœnor. Jud. c. 3. ſu. 22.* b *De Jur. Nat. & Gent. l. 6. cap. 9. p. 714.* c *Jer. 15. 10.* d *Iſai. 24. 2.* e *Exod. 22. 25. Levit. 25. 36, 37. Deut. 23. 19, 20.* f *Pſal. 15. 5. Deut. 23. 20.*

SECT.

Sect. I.

SECT. I.

Rationes legis uſurariæ a parte Dei.

Rationes legis uſurariæ a parte Dei.

CAUSÆ non leves erant a parte Dei, cur lege cautum erat, ne quis Iſraelita fratres & contribules ejus uſura premeret, ſed omnes ab *Ægypto* liberati vitam ab uſuris exemptam agerent. Nam

Primo.

PRIMO: Quivis Iſraelita, legi huic obedientiam præſtans, ſe Domini ſupremi quaſi feudatarium agnoſcebat; & ſe prædia, vineas, aliaque vitæ commoda quibus gaudebat omnia, benignitati divinæ debere, practice profitebatur. Huic rationi veritatis ſpeciem haud obſcuram conciliant ea legis verba: [a] *argentum tuum non dabis ei* (fratri tuo) *ad uſuram, nec dabis ei cibum tuum ad incrementum: ego ſum Dominus Deus veſter, qui eduxi vos e terra Ægypti, ut darem vobis terram Canaan.* Quaſi dixerat, "ego feci ut e ſervis liberi, e pauperibus divites evaderetis: vobis itaque præceptum "volo, ut ſervos meos, conſanguineos veſtros, in beneficii tam egregii partem vocetis, eorum neceſſitatibus amice ſubvenientes, eoſque ab uſuræ ſolutione liberantes. "Nam ſi legi tam benigne vos morigeros præſtetis, benignitatis & miſericordiæ divinæ conformis, documentum exhibebitis, adeoque me (Deum omnis miſericordiæ) "terræ tam frugiferæ Dominum ſupremum, & bonorum veſtrorum omnium largitorem, agnoſcetis. Nec ſane ſignum luculentius edere poterant Iſraelitæ, quo conſtare poſſet, ſe Jehovam patronum ipſorum munificum agnoſcere & profiteri, quam ſervos ejus omnibus humanitatis officiis proſequendo; & eorum inediæ gratis ſuccurrendo, illius gratia qui [b] [illegible], gratis etiam ſibi ipſis *præbuiſſet*. Ideoque Judæi qui fratribus ſuis uſuras impoſuere, Jehovæ prorſus immemores fuiſſe [c] dicuntur, h. e. illius, non præcepta tantum, ſed & beneficia, oblivioni tradidiſſe.

Secundo.

SECUNDO: lege vetitum eſt, pecuniam aut cibum mercede pacta commodare, ut Iſraelitæ ſpem & fiduciam in Deo, legis hujus auctore, frequentius exercerent. Cum enim pecunias ſuas, ſæpe ſine pignore, ſemper ſine pretio, pauperi credere tenerentur; opus erat ut ſpem & fidem in Deo ſolo ponerent, ab eo uno charitatis tam generoſæ præmium, & rei ſuæ familiaris incrementum, animis erectis expectantes: aliter enim ad legem tam incommodam, & rebus eorum domeſticis adverſam, violandam ſæpius inducerentur. Quid enim Judæi fratri ſuo paupertate preſſo, nullo pignore, nullo pretio ducti, pecunias mutuo darent, niſi quod ſpem in Deo, tanquam ſponſore & fidejuſſore, collocarent; & certo ſcirent, apud eum tanti beneficii gratiam minime perituram? Judæos antiquiores, hac ſpe & fiducia fretos, legem uſurariam ſancte coluiſſe, ſatis e [d] *Joſephi* verbis intelligitur; *æquum eſt gratis neceſſitatibus proximi ſubvenire*, [καὶ] [illegible], *& in lucro ponere vices quas Deus mutuum danti, pro humanitate illa, repoſiturus eſt.* Judæi, humanitatem tam ſingularem exercentes, Deum gratiam illam relaturum ſecuri credidere, quod ſancte promiſerat ſe beneficium illud pauperi præſtitum benedictione ſua ſpeciali repenſaturum: *Deuter.* 23. 19, 20. *Fratri tuo non dabis ad uſuram* — *ut benedicat tibi Dominus Deus tuus in omnibus quibus manum tuam admovebis.*

Tertio.

TERTIO: lex ea de uſuris ab Iſraelita non exigendis inſtituta eſt, ut legis tam peculiaris obſervatio, Judæos omnes Deo eximio, & excellentia naturæ ſingulari a Diis aliis quibuſcunque ſeparato, devotos eſſe teſtaretur. Cum enim exteræ gentes [illegible] ſuos & ejuſdem Dei cultores uſuris onerarent, & Dii gentium homines lege tam benigna minime dignarentur; Judæi vero fratres ſuos omnes, ſacrorum eorundem cultores, ab uſuris immunes eſſe paterentur, inde ſe *gentem peculiarem*, & Dei naturæ plane ſingularis cultui devotam, clare teſtabantur. Ratio hæc innui videtur [e] legis modo citatæ verbis *non dabis ei pecuniam tuam ad uſuram.* —— *Nam ego ſum Dominus Deus veſter, qui eduxi vos e terra Ægypti,* —— *ut eſſem vobis Deus*, q. d. "vos, nulla "tanti beneficii mercede requiſita, pecuniam & cibum veſtrum fratri cuique commo-"dare volo; ut hac ratione vos Deum miſericordem, liberatorem veſtrum ex Ægypto "*Jehovam* nempe, venerari, eumque vobis in exemplum proponere, luculenter indi-"cetis. Hoc enim ὡς ἀληθῶς eſt, & a gentium omnium, Dei alieni ritibus addicta-"rum moribus alienum. Gentiles enim, Deos aureos & argenteos adorantes, &

a *Levit.* 25. 37. 38. b 1 *Tim.* 6. 17. c *Ezec.* 22. 12. d *Lib.* 4. [illegible] Cap. [illegible] p. 169 [illegible]
e *Levit.* 25. 37. 38.

Sect. II.

" affectus habentes Deorum ſuorum naturæ conſentaneos, aurum & argentum quo-" cunque modo, fœnore præcipue voraci, corradere ſolent, fratrum ſuorum pauperum " rationibus minime conſulentes. Vos autem ſortem ipſam quandoque, ſortis vero pretium ſemper, remittentes misericordiæ Divinæ ſimilis exemplum editis; & aperte docetis, vos redemptorem veſtrum ex *Ægypto*, *miſericordiæ patrem*, colere ſimul & imitari. Neque novum aut mirum alicui videri poteſt, ideo Judæis præceptum fuiſſe, ut fratres eorum omnes, pauperes inprimis, ab uſura liberarent; ut miſericordiæ talis exercitium miſericordiam divinam in ipſorum ex *Ægypto* liberatione elucentem, ſæpius in animum revocarent, eamque recenti memoria retinerent. Nam leges alias, miſericordiam poſtulantes, inſtituit Deus, ut earum obſervatio beneficio redemptionis ex *Ægypto* quaſi vicem rependeret, ejuſque memoriam ſæpe refricaret. De aſſertionis hujuſce veritate nemo dubitabit, ſi loca ſequentia conſultum iverit; *Deut.* 24. 17, 18. *Numer.* 15. 39, 40, 41. *Deut.* 5. 15. *Levit.* 25. 42, 54, 55. *Deut.* 24. 21, 22. Ad hæc loca digitum tantum intendo, brevitatis ergo.

S E C T. II.

Rationes legis a parte gentis Iſraeliticæ.

Rationes legis desumptæ a genio Iſraelitico. Prima.

SECUNDO, proclive eſt alias rationes, a gentis Iſraeliticæ genio & conditione deſumptas, aſſignare, cur noluit legiſlator ſummus ut Iſraelitæ fœnus inter ſe ipſos agitarent. Nam,

PRIMO, populus Iſraelis, cui lex illa tradebatur, non e convenarum colluvie conſtabat, ſed ad unum eundemque patrem originem ſuam referebat. Una nempe eaque tum paucorum familia, a *Jacobo* propagata, genti illi numeroſæ principium dedit; adeo ut Iſraelitæ fratres eſſent, & non fidei tantum ſed & ſanguinis quidem communione ſibi mutuo jungerentur. Cum itaque Iſraelitæ grandior tantum familia fuerit, ſanguinis fraterni vinculo copulata, lege præceptum eſt ut pecuniam ſibi mutuo gratis accommodarent, & aliis officiis charitatis conjunctioni tam propinquæ conſentaneis ſe mutuo proſequerentur. Deum hac de cauſa Judæos lege uſuraria devinxiſſe, patet e *Deuter.* 23. 20. ubi LXX ſic interpretantur, [illegible] [illegible]. Locus huic affinis extat *Levit.* 25. 36. *Nihil ab eo fœnoris accipias aut incrementi, ut frater tuus tecum vivat.* Ratio hæc eo minus iniqua videri debet, quod mutuum gratuitum, inter parentes & affines aliarum gentium uſu moreque probaretur. *Apud Græcos equidem & Romanos*, obſervante [a] *Salmaſio*) — *inter amicos ipſos non aliud erat mos mutui dandi niſi gratuiti; nedum inter parentes & cognatos*: unde & *Grammatici* [illegible], dici obſervant [illegible].

Secunda.

SECUNDO, Iſraelitæ populus [b] Deo ſacer erant a gentibus aliis peculiari ratione diſcretus, Deo in [c] peculium & hæreditatem ſeparatus, eique multis nominibus devinctus & mancipatus. Nempe populus erant a Deo ipſo in lucem editus, utpote ab *Abrahamo*, jam effœto ſene, miraculo e prognatus: populus quem in ſolitudine miraculorum ſerie fovit, & ab hoſtibus eorum ſalvum præſtitit: quem terra promiſſa donavit, ibique lege, ſacrorum ritu, & favore ſingulari, a gentium colluvie divulſit & ſeparavit. Cum itaque Deus Iſraelitas ſibi in gentem peculiarem aſſeruiſſet, eos tot tantiſque beneficiis cumulaſſet, eoſque ſtudio & affectu plane ſingulari proſecutus fuiſſet; par erat & eorum dignitati conſentaneum, ut privilegiis etiam honorificis & plane ſingularibus a gentium cæterarum grege diſcernerentur. Inter privilegia vero, Judæorum genti propria, numerari debent, reſtitutio veſtis pignori datæ, redemtio fratris peregrino venditi, anni Jubilæi & anni remiſſionis, in gratiam Iſraelitæ pauperis, inſtituti, racemacio in vindemia & meſſe minime facienda, ſed pauperi relinquenda, aliaque nonnulla quæ a Deo, in populi peculiariter electi gratiam, conſtituta ſunt. Illis non immerito accenſendum eſt, mutuum gratuitum accipiendi privilegium, cuivis Iſraelitæ conceſſum, quod peculii divini pars eſſet, & originem a *Jacobo* traheret. Hanc cauſam aſſignat ipſe Deus, cur fœnus ab Iſraelita poſtulari noluit; dicens, [d] *ſi pecuniam dederis alii, qui eſt e populo meo, — non eris ei ſicut fœne-*

a Lib. de Uſur. cap. 20. p. [illegible]. b Deut. 14. 2. c Deut. [illegible]. d Exod. 22. 25.

[illegible] [illegible]

vator. Eadem pene ratio redditur, cur Deus noluit, ut Iſraelitæ pauperes duram aut perpetuam ſervirent ſervitutem; [a] *ſunt*, inquit, *ſervi mei*, non homines e ſervorum vulgo, *quos ego eduxi ex Ægypto.* Deus autem gentem illam privilegiis hiſce cohoneſtavit, non quod *προσωποληψία*, vel affectus alicujus privati ſtudium, in illius natura locum inveniret, ſed quod Iſraelitæ ſoli a patribus (*Abrahamo*, *Iſaaco*, *& Jacobo*) cultus divini maxime ſtudioſis, ortum ducerent, & illi ſoli Dei & ſacris a cœlis nunciatum rem tenere viderentur. Adeo ut qui Judæo quid fœnoris dedit, ſe Dei veri ſervum cultumque nullius æſtimare teſtabatur; qui vero Judæo pecuniam aut cibum gratis accommodabat, cum honeſte tractabat & cum diſcrimine; facto illo ſe ſervi cultuſque divini fautorem indicabat, ſeque, ad idololatriam eradicandam, Dei cooperarium profitebatur. SECT. II.

TERTIO: Iſraelitæ plerunque pauperes erant, & re non adeo lauta vel ampla fruebantur. Neceſſe eſt enim, ut ipſa terra Judæorum parva cenſeatur, cum vix dimidiam Angliæ partem magnitudine ſuperaverit, multo minor autem ſi reſpectus ad incolarum numerum habeatur. Terram ipſam quod attinet, ea inter Tribus duodecim, pro ratione familiarum ad Tribum quamque ſpectantium, dividebatur. In quavis autem familia, majori natu dupla tantum terræ portione gaudere licuit, & neceſſe fuit ut illa terræ portio, temporis alicujus decurſu, valde minueretur; præcipue ſi inter multos hæredis liberos & nepotes divideretur. Adeo ut illud *Poetæ* de paucis e genere Judaico dici poſſet, — *Tenet exilis jugera multa ſoli.* Neque erant Iſraelitæ veteres nummis magis quam agris divites: cum ipſa terra Judææ aurum aut argentum (illa malorum irritamenta) minime ſuppeditaret, nec portus haberet navibus aut mercaturæ commodos. Sed ſi demus aliquos e Judæis, divites agris, pecuniis, aut pecudibus, evaſiſſe; certum eſt eos pauperes plerunque fuiſſe, & gentem illam e piſcatoribus, agricolis, artificibus, paſtoribus, & hujuſmodi ſortis tenuioribus hominibus, præcipue conſtitiſſe. Nec minus extra dubium eſt, hujuſmodi loci humiliores homines nummis mutuatis, iiſque nullo fœnore gravatis, nonnunquam indiguiſſe. Cum itaque pauci in Judæa divitiis abundarent, multi vero cum extrema paupertate conflictari cogerentur; lege cautum eſt, ne quis Iſraelita fœnore, eoque a fratribus impoſito, premeretur. Deum ea de cauſa legem illam inſtituiſſe, eamque veluti limitem, fœneratoris Hebræorum animis oppoſuiſſe, e *Levitico* & *Exodo* non difficulter intelligendum eſt, ſic enim ſe habent verba legis in [b] *Levitico*: *ſi fratris tui facultates imminutæ fuerint*, [1] *& ipſe ad inopiam ceciderit, et manum auxiliarem porriges* —— *Nihil ab eo fœnoris accipies aut incrementi.* Sic autem in [c] *Exodo*: *ſi pecuniam tuam mutuo dederis ulli e populo meo qui pauper eſt tecum, non eris illi tanquam fœnerator.* Legiſlatori durum videbatur, ut ille qui ne ſortem ipſam ſolvere norat, ſortis etiam mutuatæ pretium præſtare cogeretur. Tertia.

QUARTO: Judæi, a prima gentis origine, fuere [d] carnales admodum, bonorum tantum temporalium ſenſum guſtumque retinentes; adeoque a lege cultuque patrio facile dimovendi, ſi quid votis eorum adverſi contingeret, aut rei familiaris anguſtia vel alio quovis incommodo premerentur. Deus itaque, ne quid inſtabile & carnale gentis illius ingenium irritaret, vitam longam, corpus integrum, rerum omnium affluentiam, & alia hujus vitæ commoda, promiſit iis, modo legibus ejus fidem & obſequium conſtans exhiberent. Neque promiſſa tantum, ſed & præcepta Legis, ita comparata erant omnia, ut humi jacentem erigerent, inopi ſuccurrerent, et paupertatis extremæ metum adimerent, eiique fidem certam facerent, ſe nuſquam gentium conditiones vivendi feliciores experturos. Ad fidem illam firmandam magnum proculdubio momentum habuit, quod probe norant Iſraelitæ, ſe in patria ſua non reges tantum, ſed & leges, miſericordes habituros, ſeque leges eas (ut alia jam taceam) de pecunia ſine fœnore mutuanda, & pignore pauperis ante ſolis occaſum reſtituendo, nullibi niſi in Iſraele reperturos. Deum hac de cauſa fœnoris uſum Iſraelitis inhibuiſſe, verba legis haud obſcure docent, quæ [*] *Vulgata* auctor ſic interpretatur: [e] *ne accipias uſuram ab eo* (fratre tuo) *nec amplius quam dediſti* (*time Deum tuum!*) *ut frater tuus vivat apud te.* Hæc autem verba non eo ſenſu capienda ſunt, quaſi Quarta.

a *Levit.* 25. 42, 55. b Cap. 25. 35, 36. c Cap. 22. 25. d *Numer.* 11. 4, 5. *Jerem.* 44. 16, 17, 18. *Hoſ.* 2. 5, 12. e *Levit.* 25. 36.

1 *Et ipſe ad inopiam ceciderit.* Hebraica elegantia ita ſonat, *& vacillaverit manus ejus tecum.* Eamdem &c. Ita Hiero. *abſtrahis eum.*

* Juxta Edit. SIXTI V. & CLEM. VIII. – *uſuram* – *non* amp. – *tecum* poſſit.

 fortunæ

SECT. III. fortunæ tenuioris Iſraelita ſtatim periturus eſſet, ſi ab eo fœnus ordinarium exigeretur; ſed quod abiturus eſſet, & vitam inter gentes exteras acturus; ſpe fretus, miſericordiæ citius apud ethnicos, quam Iſraelitas uſurarios, inveniendæ. Ne qui itaque huic malo locus aperuiſſet, inter alias leges, auctoris ſummæ miſericordiæ naturam referentes, Hebræorum genti datas, præceptum eſt, ut pauperum neceſſitatibus pecunia gratuito credita ſubveniatur, nec eorum fortunæ tenuiores mordacis uſuræ dentibus atterantur. Quivis itaque Judæus, cui aliis aliquid, intra limites reip. legibus tam humanis inſtructæ facile contineret, & ſibi facile perſuaderet, ſe aurea cum æneis permutaturum, ſi cœlum cultumque patrium deſereret, & molliores vivendi conditiones inter ethnicos quam Iſraelitas expectaret.

SECT. III.

Rationes a parte regiminis & politiæ Hebræorum.

Rationes legis uſurariæ a parte regiminis & politiæ Hebræorum. Prima.

HÆ ſunt rationes a parte populi Judaici; quædam etiam a parte politiæ vel regiminis illius, cui ſuberant Iſraelitæ, reddi poſſunt, cur lex ea, Judæos inter ſe fœnus exercere vetans, iis imponebatur.

HARUM autem prima ſit hæc: lex ea non parum dignitatis & honoris illi regimini conciliavit. Nihil enim regimini alicui plus dignitatis & honoris affert, aut arctius ei devincit ſubditorum animos, quam illius benignitas & cura ſingularis ut ſubditi perhumaniter habeantur, & oneribus quæ vexant aliorum humeros exempti vivant. Ad eam remp. tanquam ad *Eutopiam* quandam confugerent homines, quæ leges miſericordiam ſpirant, & eo præcipue collimare videntur, ut [a] *ſolvant vincula iniquitatis, onera graviora ſolvant, oppreſſos liberent, & omne jugum rumpant.* Hanc legem, qua uſura omnis e medio tollitur, hunc ſcopum habuiſſe, non tantum legis materia, ſed & verba, docent; *ſi frater tuus ad inopiam redactus ſit, ne accipias uſuram ab eo vel incrementum, ut frater tuus tecum vivat*; h. e. ut habeat unde vitam ſuſtentet & hilarius agat, nec inopia propria & fœneratoris inclementia ſimul oneratus, patriæ ſuæ finibus excedere cogatur. Hoc & alia clementiæ documenta in Lege Judæorum frequentia fuſe commendat [b] *Philo*, ut inde legi & politiæ ſuæ gratiam & honorem apud exteros conciliaret. Nec proculdubio fruſtra fuit, cum *Memnon* apud [c] *Photium*, *Timotheum Heracleæ* principem cum honore memoret, quod *de ſuo debitorum nomina creditoribus expediverit, & pecunias* [illegible] *ad negotiationes & alios vitæ uſus, inopia laborantibus, ſine fœnore ſuppeditaverit.*

Secunda.

SECUNDO: lex uſuraria non dignitatem tantum ſed etiam firmitatem, politiæ Judaicæ conciliavit. Nam, interdicto fœnore, curatum eſt ne ditiorum facultates in immenſum exceſcerent, unde luxus & morum corruptela; vel cenſus tenuioris hominis ad extremam egeſtatem pervenirent; unde non raro ſeditiones & motus civiles oriuntur. Dudum obſervavit [d] *Bodinus*, imperiorum everſiones nullam cauſam certius afferre, *quam nimia paucorum opes, & multitudinis inopia non ferenda.* Ne itaque ruina imperii Iſraelitici e cauſa prima, paucorum ſcilicet opulentia, naſceretur; lege decretum eſt, ut primogeniti portione tantum dupla gauderent, ut prædia divendita anno quoque quinquageſimo ad proximos gentiles reverterentur, ut annus quiſque ſeptimus ære alieno gravatum liberaret, & ut Iſraelita ditior fratri pauperi pecuniam gratis commodaret. Ne vero cauſa ſecunda (*multitudinis inopia*) tam felicis imperii ruinam acceleraret, lege non una, fœnoris inprimis interdictione, proſpectum eſt. Nam, ſi [e] *Bodinus* recte judicet, *nulla eſt tenuium ſublevandorum via compendioſior, quam omne genus fœnoris inter cives prohibere.* Sed ſubit animum dubitare, Politicorum filios regulam illam pro generali & inconcuſſa non ſemper habituros.

Tertia.

TERTIO: imperii Judaici felicitas legem illam uſurariam poſtulaſſe videtur. *Illud* enim *pro certo tenendum* inquit [f] *Verulamius, florere rempublicam inprimis, cum pecuniæ diſpergantur, non coacerventur.* Nec minus pro certo habendum, quod fœnus interdictum in cauſa erit, ne nummi in paucorum manibus coacervati deliteſcant, ſed in mercaturam aut agriculturam impenſi, diſpergantur. Deinde, lege illa proviſum eſt, ut Iſraelitæ nec ad ſummam opulentiam aſſurgerent, nec infimam inopiam laborarent. Norat enim ſummus legiſlator populum illum fortunæ nec altioris nec hu-

[a] *Iſa.* 58. 6. [b] *Lib. de Charit.* p. 704, 705. [c] *In Biblioth. Memnon.* c. 4. col. 707. [d] *De Repub.* lib. 5. c. 2. p. 529. [e] *Ibid.* p. 528. [f] *Serm. fidel.* cap. 39. col. 1206.

milioris

[illegible] extrema pati potuiſſe; eoſque ad mores quos opes aut inopia ferre ſolet, corruptum iri, & in hac vel illa fortuna conſtitutos, regimini ſuo feliciſſimo ruinam allaturos. Deus itaque lege hac, res Hebræorum ita temperaſſe videtur, ut conditionem inter hæc extrema mediam obtinerent, & gens eſſet ad votum *Aguri* felix; nec divitias habens, nec paupertatem. Prout enim alia lege curatum eſt, ne quis dives agris evaderet, ſic & hac, ne dives eſſet *poſitis in fœnore nummis*. S E C T. IV.

Quarto, lex uſuram prohibens, cum regiminis illius forma cui ſuberant Iſraelitæ, maxime conveniebat: prout enim illius politiæ *materia*, ſubditi ſcilicet Iſraelitæ, *ſanctus populus* & *regnum ſacerdotum* audiebat, ſic & illius *forma* plane ſingularis erat, & a quavis alia peculiari ratione diſcernebatur. Erat enim *Theocratia*. Deus ipſe præfecturam tenuit, ad illius arbitrium rerum ſumma redut, ipſe leges tulit, & omnia negotia ardua reſponſo extra ordinem dato determinavit. Non erat autem e dignitate populi tam ſancti, & regimini tam ſacro ſubditi, ut illi opibus coacervandis inhiarent, & eandem [illegible] & lucri guſtum, quem gentes profanæ, ſpenderent & exercerent. Par erat, ut conditionis inferioris homines, afflicti, peregrini, conſanguinei, ad inopiam præcipue redacti, charitatem magis obviam & liberalem inter Iſraelitas, quam inter alias gentes nihil divini præ ſe ferentes, experirentur. Conſentaneum etiam erat, ut cœleſtis ille rerum Judaicarum moderator populum ſibi ſubditum ab immodico lucri mundani ſtudio cohiberet, & eorum cupiditates corporeas intra limites arctos & honeſtos coerceret. Præterea: cum Deus ipſe rem Judaicam adminiſtraret, & eorum politiam lege a ſeipſo data temperaret, nil mirum ſi leges aliquas in codice ſuo plane ſingulares, & a gentium aliarum uſu recedentes inveniamus. Ipſa Dei ſanctitas & ſapientia ſingularis leges aliquas formæ peculiaris, & hominem minime ſonantes, expectare docent. Et proinde, leges illæ in Dei tantum pandectis invenienda ſunt: nempe, de veſtibus [illegible] datis, quibus de pecunia concredita cavebant debitores, ante Solis occaſum reſtituendis, de debitis Iſraelitæ cuivis, anno ſeptimo remittendis, de reverſione [illegible] venditorum ad dominos priores, anno Jubilæo, de vineis & agris, anno ſabbatico, ſine cultura relinquendis; de ſervis, pecunia licet emptis, ſine [*] pretio dimittendis, itque dono aliquo liberali ferendis, quibus accenſeri poteſt, lex ea quam nunc in præſens exercet, de pecuniis abſque fœnore pauperi commodandis. Hæ leges originem divinam ſatis ipſæ produnt, & illi regimini ſacro conſentaneæ ſunt, quo primum ſanctionem & originem acceperunt. Politiæ humanitus inſtitutæ & adminiſtratæ, leges alias, alios mores, exigunt.

S E C T. IV.

Rationes *legis hujus a parte terræ quam incolebant Iſraelitæ.*

QUARTO: aliæ legis hujuſce rationes erant a parte regionis aut terræ quam incolebant Iſraelitæ. Nam, Rationes legis [illegible] a parte [illegible]

Primo, regio illa procul a mari diſſita fuit, adeoque paſturæ vel agriculturæ tantum idonea & accommodata. Atque inde factum, ut Hebræi, terræ ſuæ genio obſecuti, ad ruſticam vitamque paſtoralem animos appellerent, & ne centeſimus quiſque vitam mercatoriam ageret. Hic [b] *Joſephum* veritatis hujuſce teſtem advoco. *Nam neque*, [illegible] *Nos autem neque terram maritimam incolimus, neque commerciis & aliorum conſuetudine delectamur; ſunt autem urbes noſtræ a mari remotæ: uberem itaque terram ſortiti, eam diligenter excolimus.* [c] Strabo etiam Judæam procul a mari ſitam aſſerit, eam [illegible] *mediterraneam* nuncupans. Cum itaque terra eo ſitu gauderet, & is eſſet rerum Judaicarum locus, lex non ſine ratione fœnus inter Iſraelitas, regionis iſtius incolas, agitari vetuit. Nam in terra, nec mercatura nec exterorum uſu delectata, neceſſe fuit ut pecunia rarior eſſet, populus lucrum e re præcipue pecuaria quæreret, & ovibus, bobus, & agri cultura, ſeipſos exerceret. Nec mi-

a Deut. 15. 12, 13, 14. b Lib. 1. contra Apion. p. 1335. [illegible] c Geogr. lib. 16. p. 1095.

[illegible]

Sect. IV.

Terra ſua contenta bonis, non indiga mercis. Eam enim ſic Dei quaſi penicillo deſcriptam legimus: [a] *Dominus Deus tuus introducet te in terram bonam, terram rivorum, aquarum & fontium, — Terram tritici, hordei, ac vinearum,* in qua *ficus & malogranata & olivetа* naſcuntur, *terram olei & mellis. Ubi abſque ulla penuria comedes panem, &* rerum *omnium* abundantia perfrueris: *cujus lapides ferrum ſunt, & e montibus ejus* æris metalla fodiuntur. Characteris hujuſce veritas inde magis elucet, quod, ſi quando rex ipſe mercatorem ageret, naves ejus nihil ad uſum vitæ neceſſarium, ſed [b] *aurum & argentum, dentes elephantinos, ſimias & pavos* (mera vanitatis inſtrumenta) domum reportarent. Laboris itaque ſupervacanei foret ingentem pecuniæ ſummam fœnore corradere, ut inde quæſtum mercatorium facerent Iſraelitæ. Nec iis minus inutilis erat *ad terras coemendas*: terra ſcilicet inter Tribus & familias eorum æqualiter & integre dividebatur; nec cuiquam fundos proprios & [c] paternos vendere, vel vicinos emere (ſupra annum Jubilæum) lege concedebatur. Patet itaque gentis illius partem potiorem nummis fœnore collectis indigere minime potuiſſe, nec inde boni quicquam ad eos rediturum, niſi ut nummos in arca contemplari poſſent. Quod ſpectat ad inferioris loci & fortunæ viros; illi pars minima totius gentis Iſraeliticæ, & eorum ſuſtentationi liberali legibus charitatem ſpirantibus abunde proſpectum eſt; adeo ut nil opus eſſet iis, ad rem familiarem augendam, verſuram facere. SECT. V.

SECT. V.

Rationes legis uſurariæ a parte religionis quam Iſraelitæ profitebantur.

QUINTO: rationes a parte religionis quam Iſraelitæ præ ſe ferebant, excogitari poſſunt, cur Deus quicquam ſub uſuris Iſraelitæ commodare, vetuiſſe cenſeatur. Nam, Rationes legis uſurariæ a parte religionis Iſraelitarum.

PRIMO: lex hæc ad religionis Judaicæ puritatem & ſimplicitatem conſervandam non parum conferebat. Nam hac ratione cautum eſt, ne Judæi nummos, uſum non adeo magnum in Judæa præſtantes, abſque modo & menſura coacervarent. Norat ſummus legiſlator, uſuram cum contribuli permiſſam brevi divitias allaturam, eaſque Dei contemptum, luxum, ſuperbiam, pauperum odium, cum exteris commercium, morum externorum ſtudium, aliaque mala non levia, certo parituras. [d] *Lycurgus*, hæc & alia ſimilia revolvens animo, uſum auri & argenti a repub. ſua prorſus abdicavit, unde mercatoribus exteris præcluſit aditum, qui plerunque res ad luxum facientes, & mores a regimine conſtituto diſſentientes, advehunt. Primo.

SECUNDO: Deus Iſraelitas inter ſe fœnus agitare vetuit, non tantum ut religionem puram & illibatam conſervaret, ſed ut ei dignitatem & honorem apud exteros conciliaret. Cum enim *Ἔλεος misericordia* (notante [e] *Philone*) [illegible] ſit, *qui* [illegible], *affectus maxime neceſſarius & cognatus animæ rationali*, neceſſe eſt, ut ea religio, quæ miſericordiam & humanitatem maxime ſpirare, & alias omnes charitate ſuperare videtur, hominum affectus & ſtudia ubi maxime devinciret. Hanc laudem olim religio Judaica ſibi merito vindicavit, quæ tot egregiis humanitatis & charitatis inſtitutis abundavit, ut (iis recenſitis) exclamet [f] *Philo*. *eant nunc ſycophantæ, & inhumanitatem objiciant genti noſtræ*, [illegible], *leges etiam noſtras, ut morem quendam inſociabilem enunciantes, probris afficiant, cum ab his vel pecudes clementer tractentur, homines autem a tenera ætate præceptis aſſueſcant manſuetudinem docentibus plane ſingularem.* Inter leges autem religionis Judaicæ, quæ clementiam erga pauperem præſtare docent, & proinde gratiam & dignitatem ei conciliant apud omnes humaniores, lex ea prælucet, quæ pauperem Iſraelitam uſuris onerare prohibet. Nam lex ea charitatem, vel prima fronte conſpicuam, præ ſe fert, ei gratuitam negotiandi licentiam afferens, eique [g] *manuum ſuarum laborem comedendi* facultatem tribuens. Secundo.

TERTIO: lex ea non parum religioni Judaicæ miniſtrabat, quatenus illius obſervatio ſignum haud obſcurum eſſet, Iſraelitas Jehovam pro Deo habere, eique ſoli cultum exhibere. Hoc e legis ipſius verbis non difficulter intelligendum eſt: [h] *nihil fœnoris accipies ab eo*, fratre tuo, *ſed time Deum, ut frater tuus vivat tecum. Non dabis ei* Tertio.

a Deuter. 8. 7, 8, 9. b 1 Reg. 10. 22. c 1 Reg. 21. 3, 4. d V. Plutarch. in Lycurg. p. 44, 56, 58.
e Lib. de Charit. pag. 711. D. f Ubi ſupr. A. g Pſal. 128. 2. h Levit. 25. 36, 37, 38.

SECT. VI. *pecuniam tuam ad uſuram.* —— *Ego ſum Dominus Deus veſter, qui eduxi vos ex Ægypto, — ut eſſem vobis Deus.* Quaſi dictum fuiſſet, "ipſe vos ab Ægypto lateribus & "idolis brachio potenti liberavi, & in terram patribus veſtris promiſſam eduxi vos, "terram uberem & Ægyptum ipſam cœli benignitate & rerum abundantia longe ſuperantem; ut Deos alienos abdicantes mihi uni cultum & reverentiam tribueretis. Vos "itaque lege devinctos intelligatis, pecuniam cuivis veſtrum fratribus veſtris gratuito commodare, ſortis pretium ab iis nequaquam exigentes; ut vos me Deum eſſe "veſtrum munificum agnoſcere, ut Deum veſtrum revereri, & legibus meis obſequium "deferre, oportere indicetis. Nec [illegible] ſignum [illegible] edi poterat, quo Iſraelitæ ſe hæc omnia præſtare, teſtatum facerent. Nam Iſraelitæ miſericordiam illam exercentes, utpote in ſolos Iſraelitas exercentes, ſe Dei filios & ſervos, eoque nomine quo tales, honore & charitate ſingulari proſequi clare profitebantur, ſeque Jehovam ſolum, qui miſericordiæ tam egregium ſpecimen ediderat, amare, eique cultum omnem & obſequium deferre, qui legem illam, clementem quidem ſed oneroſam, iis impoſuerat. Ex adverſo, qui legi huic obedientiam præſtare recuſarent, redemptionem ex Ægypto Dei manu perfectam in dubium vocare, mandatum ſemper primum, præcipuum fidei cultuſque Judaici fundamentum, nullius æſtimare cenſebantur. Atque inde factum, quod fœneratores inter idololatras, ideoque nigriore nota peccatores, a [a] propheta numerentur.

QUARTO: lex ea quæ Judæo fœnerari prohibet virtutes & officia quædam religionis *Judaicæ propria* materiam & occaſionem exercendi præbuit. Nam (1°) Judæi, pecuniam hoc [illegible] mutuam dantes, timoris erga Deum, legis illius auctorem, exemplum haud obſcurum ediderunt. Hoc ex ipſius [illegible] verbis intelligendum: *ne ſuſ fœnora accipias ab eo, fratre tuo, ſed time Deum.* Nullo nempe teſtimonio magis aperto conſtare poterat, Iſraelitam Deum ex animo [b] revereri, quam [illegible] emolumentum contemnendo, ne legem ab eo ſancitam violaret. (2°) Obſervatio legis illius [illegible] ſignum non minus apertum erat charitatis illius fraternæ, qua quoſ Iſraelitas omnes amplectebantur. Hoc etiam e legis ejuſdem verbis haud obſcure colligendum eſt: *ne ſuſ fœnora accipias — ut frater tuus vivat apud te.* Quaſi diceret, "ne fratres, [illegible] "[illegible] facultates uſura mordaci minuas; ut ille non vivat modo, ſed apud te "vivat ille, qui tibi ſanguine fraterno conjunctus eſt, & forſan alieni, fortunis ex"hauſtus, periturus eſt, aut in terras a Dei cultu alienas abiturus, ut conditiones vi"vendi meliores experiatur. Adeo ut, ſi fratri tuo vicino pecunia gratuito commo"data negotiari [illegible], multum inde commodi ad illius corpus & animum redundatu"rum eſt & ex charitatis [illegible] ſpecimen in utriuſque [illegible]. (3°) Lex ea ſpem omnem in Deo reponendi, & illius fidei ſe ſuaque omnia committendi exemplum præbuit Iſraelitis. Sic enim Deus legem ſancivit, qua fœnus accipere prohibetur: *a fratre tuo absque uſura commodabis, ut benedicat tibi Dominus Deus tuus in omni opere tuo, in terra quam ingrederis poſſidendam.* Q. d. "Ideo forte durum videatur "pecuniam fratri tuo commodare ut ille negotietur, quæſtum faciat & rem ſuam am"pliorem reddat, cum tibi ipſi, pecuniam commodanti [illegible], vetitum ſit, quicquam "ſupra ſortem ipſam [illegible] mercedis nomine, petere vel expectare. Deus enim, "qui legem tulit, obſequium tuum benedictione tam ampla remunerabit, ut certo perci"pias non uſuram pecuniæ fratri gratis accommodatæ cum fœnore redditam. Huic "itaque legi libens obſequaris, benedictionis divinæ ſecurus, & ſubſidium omne in legi"ſlatoris fide & benignitate collocans.

SECT. VI.

Rationes a parte legum aliarum ad Hebræorum politiam pertinentium.

Rationes [illegible]

SEXTO: cauſa quædam erant a parte legum aliarum ad rempublicam ſpectantium, cur præceptum eſt ut Iſraelitæ omnes ab uſura commoranti fruerentur. Ea nempe gentis Iſraeliticæ conditio & ingenium erant, ut leges eas ſibi dari poſtularent, quæ pertempore vel effectum debitum ſortiri vix poterant, niſi Deus legem aliam eo aſſinem, mutuum nempe ſine uſura dari jubentem tradidiſſet. Nam,

(1°) LEGES politicæ Judæorum eo colliniaſſe videntur, ut res agraria ſimul & numeraria (quo licuit) æqualiter inter tribus & familias eorum dividerentur. Ut enim Iſraelitæ rem agrariam cum æqualitate quadam poſſiderent, *Moſes* hanc legem

a Ezek. [illegible] b Ibid. [illegible] c [illegible]

Sancit,

ſtatuit, in terræ diviſione curatius obſervandum: [a] *poſſeſſiones terræ eorum* (Chananæorum) *ſortito ſecundum familias veſtras dividetis, & pluribus multiplicabitis eorum hæreditatem, & paucioribus minuetis.* Ex hac lege liquidum eſt, Moſen juſſiſſe, ut tribus aut familiæ numero potiores, terræ portione majore, pauciores minore fruerentur. Terra vero diviſione ex eo præſcripto facta, clarum eſt, tribus [illegible] eorundem, pene pares extitiſſe, nec unam alia multo ditiorem dici potuiſſe. Quoniam vero, in [illegible] genere terræ poſſeſſiones æquales efficeret, res in eo velut æquilibrio manere non poterant, cum multi procul dubio, rerum domeſticarum incuria, aliique lapſu temporis ad inopiam redacti [illegible] & ad alias familias tranſire paterentur. Deus itaque, ut huic malo naſcenti remedium adhiberet, anno quoque quinquageſimo licentiam dedit Iſraelitis hæreditates avitas adeundi, quas olim, inopia propria vel ære alieno preſſi, vendidiſſent. Lege cautum eſt etiam, ut nemo, [illegible] propagatus, uſuram ſolveret, à ſorte pecuniam mutuo ſumere cogeretur, ne debitor ad inopiam cum perveniret, & creditoris opes in immenſum excreſcerent, & eo [illegible] fundos, pretio redemptos, ſibi ipſi compararet. SECT. VI.

LEGES Hebræorum non minus curaſſe videntur, ut res nummariæ portionibus (quoad fieri) æqualibus inter familias Iſraeliticas dividerentur. Lege namque ſancitum eſt, ut anno ſeptimo, pecuniæ debitæ, licet minime ſolutæ, creditorum tabulis expungerentur, ut etiam uſu pecuniæ Judæo commodatæ nil fœnoris aut mercedis nomine ſolveretur.

REGNI Hebræorum ita comparatis, fieri vix potuit, ut Iſraelita quiſpiam agris aut nummis ditior evaderet, quam cum regni [illegible] vel morum integritate ſtare poſſet. Nam regnum illud hoſtibus & rerum novarum ſtudioſis abundare ſolet, in quo cives plurimi poſſeſſionibus avitis orbati, & ad quadram alienam redacti, vivunt. Ut vero ad compendium redeat [illegible] Iſraelitis nec opulentiam nec inopiam terræ nocuiſſe: eoque ad meras quas hæc vel illa fortuna ducere ſolet, curas [illegible], niſi conditionem inter fortunæ extremam [illegible]. Hoc itaque exemplum reipublicæ bene conſtitutæ, *Lycurgus* ob oculos ejus in rep. ſua adminiſtranda poſuiſſe creditur. Cum enim ibi pauperes ubique occurrerent, opes autem ad paucos redundarent, adeoque magnam inter eos rerum inæqualitatem obſervaret, ut [b] *faſtum, invidiam, luxum, avaritiam, [illegible] pauperiem, antiquiores & aſperiores illos reip. morbos*, exterminaret, civibus auctor erat, ut poſſeſſiones in medium conferrent, de integro partirent, & eo modo compari inter ſe & æquabili fortuna contenti viverent, primas virtuti deferentes, & nullam imparitatem inter ſe ducentes aliam, niſi quam turpitudinis macula vel virtutis decus deſignaret.

SECUNDO lex alia fœnori non minus adverſa, condebatur, qua populus Iſraeliticus anno quoque ſeptimo, terram incultam relinquere, debita inſuper omnia gratuito remittere tenebatur. Nam [illegible], populum [illegible] legem illam ægre ſervare voluiſſe, nec lex alia eos ab uſura inter ſeipſos faciendo cohibuiſſet. Si enim pecuniam fœnore locare licuiſſet, lex ea, de debitis anno ſeptimo remittendis adeoque de nummis mutuo datis & eorum fructu omni perdendis, multis quandoque gravis & ægre ferenda videretur. Divitiis & Mammonæ magis quam Deo devoti, annum iſtum Sabbaticum, ut rationi [illegible] & rei ſuæ familiari damnoſum, rejicere voluiſſent, & anno illo, pro pecunia ad negotiationem ruſticam neceſſaria uſuram ſolverent, quo nihil à prædiis eorum incultis commodi reportarent. Si Judæis [illegible] hominiſſet multi procul dubio, [illegible] inopia inducti, prædia ſua (anno ſeptimo quoque infructuoſa) vendere & nummos inde receptos in fœnore ponere, conſultius exiſtimarent, & ad artem uſurariam magis quam rem agrariam evigilarent.

TERTIO aliæ leges hunc ſcopum habuerunt, ut ſcilicet omnes Iſraelitæ liberaliter, & cum dignitate quadam originis ſuæ convenientiæ tractarentur; idcoque hoc ante alia curaſſe videntur, ut nemo ex iis cum paupertate illa, quæ homines *[illegible]*, conflictari cogeretur. Nam primo, lege cautum erat, ut annus quiſque ſeptimus, annus [illegible] eſſet, quo ſinguli ære alieno depreſſi, debitorum onere gratuito levarentur. Deinde, lex in pauperum gratiam annum Jubilæum ordinavit, quo quivis [illegible] avita paterna, ob æs alienum vendita, debito licet non perſoluto, recuperaret. Annus etiam ſabbaticus inſtitutus eſt, ut quiete & refrigerio donaret [illegible]; frugibus quas terra ſponte proferebat ad victum pauperum & peregrinum ſeparatis. Annus decimo-

[a] Num. 33. 54. [b] Plutarch. in Vit. Lycurg. pag. 44. B.

 tertio

CAP. III.

tionis pauperi & peregrino refrigerium attulit, quem anno illo Judæi decimas ſecundas in uſum pauperum ſeponere tenerentur. His accedant leges illæ, modo memoratæ, de ſervis Hebræis cum diſcrimine recipiendis, pignoribus reſtituendis, hæreditate redimenda, ſpicilegio, & aliæ; quæ Judæos ad fratres eorum pauperes humaniter & cum charitate quadam honorifica recipiendos devinxerunt. Cum itaque clarum ſit, tot leges miſericordiam & charitatem egregiam in pauperes exercendam pro ſcopo habuiſſe, rationi quadrat, ut legem etiam fœnerare prohibentem eodem collimaſſe cenſeamus, ut ſcilicet Iſraelitæ perhumaniter & prout Dei filios & ſervos decebat, haberentur. Hoc & eo minus ægre creditur quod lex hæc, fœnoris exercitium prohibens in legum earum ſocietate [a] reperiatur, quæ charitatem & miſericordiam erga cenſus tenuioris Iſraelitas, pro fine & ſcopo habuerunt. Et ſane conveniens erat, ut leges illæ omnes vinculo quaſi fraterno connecterentur, quod multum cognati haberent, & ad earum obſervationem provehendam operam quaſi mutuam conferrent. Si quis enim fratri ſuo anni ſabbatici & Jubilæi beneficia libens concederet, veriſimile eſt, eum hanc legem facile concoquere, & pauperi pecuniam fœnore liberatam commodare voluiſſe: & ſi quis ſummæ capitalis uſuram, anno forte quarto vel quinto debitam, remiſiſſet, veriſimile eſt, eum, charitatis officiis aſſuetum, ſortem etiam ipſam anno ſeptimo non gravate remiſſurum.

Quarto.

Quarto, ni falli contingat, lex uſuraria, eique cognatæ modo recenſitæ, & earum omnium obſervatio, charitatis altioris in genus humanum olim exercendæ, [illegible] quædam erant & [illegible], & [illegible] quandam ad ſtatus Evangelici perfectionem inſinuandam & inducendam continebant. Charitas Evangelica Judaicam multis paraſangis [b] anteceſſit: non enim in fratres tantum, ſed etiam a rep. Iſ nobis alienos, imo nobis inimicos, exerceri debet: non debita tantum leviora, ſed offenſas etiam graviores, indies licet & ſæpe repetitas, remittendas indicat. Evangelium inſuper commodare docet, [illegible] ut Iſraelita quivis fratri quidem pecuniam gratuitam commodavit, ſed ſpe fretus, Deum benedictione ſpeciali charitatem ejus compenſaturum. Non expectandum autem erat, ut Judæi, multo minus Gentiles, tam repente prodirent Chriſtiani, & charitatem tam altam & mere Chriſtianam exercerent, niſi in legibus quas dixi perimplendis diutius verſati fuiſſent, & charitatis officiis quæ religio Judaica docebat, tanquam præludiis quibuſdam, fuiſſent exercitati. Huc faciunt illa *Tertulliani* [c] *Lex quorundam tunc ſidem paulatim ad perfectum diſciplinæ Chriſtianæ attorem, primis quibuſque præceptis balbutientis adhuc benignitatis informabat.*

CAP. III.

Rationes aſſignantur, cur lege permiſſum erat, alienigenas, eoſque ſolos, uſuris onerare.

Rationes quare permiſſum erat Judæis, alienigenas uſuris onerare.

DOCENDUM eſt proximo, cur uſura Judæis inter ſeipſos interdicta, cum [illegible] permiſſa fuerint. Ea quidem ſententia ſunt multi, nec obſcuri viri, fœnus omne juri naturali contrarium eſſe, & quod de Gentili fœnerando apud *Moſem* habetur, permiſſionem *facti*, non *juris*, exiſtimandum. Deus, inquiunt, permiſit quidem ut fœnus ab alienigenis exigeretur, tantum quod norat Hebræos, olim, uti & hodie, fœnoris exercitio pertinacius addictos; adeoque conſentaneum fuiſſe, ut aliquid hac in parte populi pertinacis ingenio concederetur. Sentiunt itaque fœnus cum extraneis agitatum, eidem origini cui divortium populi, nempe [illegible], tribuendum eſſe. Cum auctoribus hiſce ſentire nequeo, non tantum quod fruſtra dicatur quod nuſquam legitur; ſed quod *frater* & *alienigena* ſe mutuo, quaſi frontibus adverſis, [d] hic intuerantur: adeo ut inde conſtet, Deum, cum hanc legem traderet, non ad Hebræorum pertinaciam aut avaritiam, ſed dignitatem, aliaſque circumſtantias ei genti proprias, reſpectum habuiſſe.

Alia itaque rationes exquirendæ ſunt, cur Iſraelitæ fœnoris onus extraneis, non autem indigenis, permittebatur, ſunt autem hujuſmodi:

Primo.

Primo: Gentiles & alienigenæ, commercia cum Iſraelitis exercentes, uſuram ab iis expoſcebant, & eos, arte quavis iniquiore, facultatibus ſuis emungebant; erat itaque rationi conſentaneum, ut ab iis fœnus exigerent Iſraelitæ, ne charitas eorum ibi

a Vid. Levit. 25. 6, 10, 35, 36, 39. b Luc. 6. 35. c Lib. 4. adverſ. Marcion. p. 470. A. d Deut. 23. 19.

fraudi

[illegible] foret, ut lex [illegible] negotiandi conditionem iis imponere videatur. Ratio- Caput III.
nem hanc verbis [a] [illegible] paulo clarius exprimo: *voluit legiſlator uſum fœnoris [illegible] peregrinis* Iſraelitis prohibere, *ne [illegible] peregrinorum fraudibus, quibus ſupera-ri non poteſt, exhauſtarentur.*

Secundo: Deo [illegible] eſt, Iſraelitas tanquam populum peculiarem tractare, & privilegia multa, Gentibus negata, iis indulgere. nulli itaque mirum videri poteſt, Deum curaſſe, ut Iſraelitæ [illegible] in patria viverent [illegible], & [illegible] mercedem petere. [illegible] vero, quæ [illegible] fuit, [illegible] mentio frequens [illegible] in Scriptura ſacra. Judæi [illegible] eorum obæratis [illegible] remittere tenebantur [illegible] autem [b] [illegible] ad [illegible] in [illegible] devocare. [c] Annus Jubilæus ergo cuique pauperi, [illegible] attulit, [illegible] gratia [illegible] tempus, [illegible] pretio [illegible]. Hæc, & alia, ſingularis [illegible] & [illegible] exempla, [illegible], [illegible] ſolos edi poſtularet, ut Iſraelitæ legi & [illegible] tenacius adhærerent, & gens ſancta a profana [illegible] diſcerneretur.

Tertio: [illegible] hanc [illegible] cauſa non [illegible] erat [illegible] ratio, quæ Judæi a gentibus [illegible]. Agriculturæ [illegible] ſtudebant Iſraelitæ, vel vitam agebant [illegible] agricolas autem vel paſtores, [illegible], adeoque gentibus [illegible], plerumque videbatur. Gentes autem vicinæ (*Canaanitæ*, [illegible], *Ægyptii*, [illegible]) [d] mercatores erant, & [illegible] quæſtum non [illegible] faciebant. Ideoque par erat, ut [illegible] fœnora licentia concederetur, [illegible] venirent in Judæam, & illuc [illegible] ad uſum vitæ neceſſariam [illegible].

Quarto: [illegible] fœnus apud extraneos, non autem Iſraelitas, exercere permiſit, ut oſtenderet [illegible] ad ſolam [e] terram promiſſam, & populi [illegible], pertinere, [illegible] immutare ſtatuiſſe. [illegible] bene [illegible], id [illegible] argentum, frumentum, vinum, oleum, & alia neceſſaria, [illegible] conſueſſe. [illegible] mores [illegible], [illegible] legibus impoſuiſſet, [illegible] fœnoris [illegible] eſt. [illegible] imprimis quæ [illegible], multi veterum [illegible] poſſet. [illegible] autem in [illegible] non opus eſſe [illegible], cum [f] *[illegible] eadem [illegible], quia [illegible] conſ-iſt.* Cum itaque [illegible] & [illegible] quam [illegible], Deus legem daturus, [illegible], ſed utrumque negotiandi modum, [illegible] ab antiquo receptum, exercere permiſit, ita quod uſuram [illegible] ad extraneos, ea inter Iſraelitas tantum interdicta.

Quinto: Deus [illegible] & alienigenas, [illegible] tractari voluit, ſorſan ut Iſraelitas [illegible] devinciret, alienigenas autem ab Hebræorum [illegible], commercio, & regione, longius [illegible]. [illegible] enim et hominibus illis quibus [illegible] intercedit [illegible] apud nos humanitatem & [illegible] experiantur, & [illegible] tractari ſoleant; alii vero [illegible] tractentur, [illegible] ex eodem communi luto & ſanguine non conſtarent, ita [illegible] Natura [illegible], ut [illegible] amant, & [illegible] vero non minus [illegible] habeant, & [illegible] noſtram averſentur. [illegible] vero ſuadebat, ut Iſraelitæ [illegible] quodam [illegible] & [illegible] amicitia ſibi mutuo jungerentur, [illegible] quod eadem [illegible] colerent, & ſanguinem eundem participarent, ſed [illegible] manus [illegible] non [illegible] eſſet, & gentes omnes [illegible] ubique [illegible]. Nec minus rationi conſentaneum erat, [illegible] Deus [illegible] peregrinos ab Hebræorum [illegible] & [illegible] familiari [illegible], cum [illegible] Iſraelitis ab gentium [illegible], & [illegible] peregrinorum [illegible] & amore, ad [illegible] peregrinos [illegible].

Sexto: lex [illegible], qua Iſraelitæ a fœnore [illegible] liberantur, cum tota lege con- Sexto.
ſenſum colit, quæ multa alia ſingularis humanitatis exempla in Iſraelitas omnes, con-

a De Republ. lib. [illegible] cap. [illegible] b Deut. 15. 2, 3. c Levit. 25. [illegible] d [illegible]
e Deut. 23. 20. f Deut. 23. 19, 20. Levit. 25. 36. g V. [illegible]

que-

CAP. IV. quo ſibos, edi poſtulavit. Id a *Grotio obſervatum eſt, & hiſce verbis occaſionem dedit: Deus Hebræis inter ſe non ea tantum præcepta voluit, quæ ſunt hominibus omnibus naturæ communia, & quæ ſtricta juris ratione debentur, ſed multa etiam propriæ cujuſdam neceſſitudinis ac charitatis officia, ut in lege de ſervis, pignoribus, de ſpicilegio, aliiſque multis, videre eſt.* Atque inde factum, ut Judæi quævis officia lege præcepta fidei ſuæ contribulibus prompto præſtarent, ethnicis autem officia illa quæ communis humanitatis ratio poſtulavit, negare non dubitarent. Hunc zelum charitate vacuum ſic exponit b *Satyriſta*, de Judæis agens,

Judaicum ediſcunt, & ſervant, ac metuunt jus,
Tradidit arcano quodcunque volumine Moſes:
Non monſtrare vias, eadem niſi ſacra colenti;
Quæſitum ad fontem ſolos deducere verpos.

Neque hic ſibi terminum poſuit cæcus Hebræorum zelus, qui odio non minore peregrinos, quam domeſticos ſuos amore, proſequebantur. c *Tacitus* itaque Judæos hoc notat charactere, *apud ipſos, fides obſtinata, miſericordia in promptu, adverſus omnes alios hoſtile odium.* Interea vero Judæi turpiter aberrarunt a ſcopo legum earum quæ charitatem & humanitatem plane ſingularem in contribules ſuos exercendam poſtularunt. Nam leges illæ non eo conſilio datæ ſunt, ut *adverſus omnes alios odium hoſtile* profiterentur, ſed ut Iſraelitæ, *Dei peculium, gens ſancta & Deo uni ſeparata*, modo peculiari & dignitati ſuæ conveniente tractarentur. Par erat, ut gens Deo dilecta & ſegregata prærogativis quibuſdam gauderet, nec pari ſorte cum aliis mundi gentibus, a qua Iſraelitis alienis, uterentur. Quivis autem obedientiam præſtans legibus iis quæ populo ſancto charitatem & honorem eximium exhibere poſtularunt, eo ipſo ſe Dei veri ſacris addictum profitebatur, & nullum de illius ſinceritate dubitandi locum relinquere cenſebatur.

Septimum. SEPTIMO hanc etiam rationem nonnulli reddunt, cur advenam, non autem inquilinum, ſinit uſuris onerare; nempe, inquiunt, d advena vel peregrinus *opes extraneas* habuit, *id eſt, non pertinentes ad terram promiſſam, quam non licebat uſura premere.* Deinde peregrinus *ſæpe erat, propter commercia in Judæam veniens, non autem pauper. Alia erat ratio Judæi, maxime pauperis & egeni.* Sed has rationes propono tantum, fata ſua pro captu lectoris habituras.

CAP. IV.

DUBIIS *aliquot de re uſuraria ſatisfactum eſt.*

Dubia quædam de re uſuraria.

RATIONES, maxima veri ſpecie commendatas, jam videor aſſignaſſe, cur lege cautum eſt, ut Iſraelitæ, non autem extranei, pecuniam nullo fœnore gravem mutuari poſſent. In hoc autem argumento moram longiorem feci, ut huic legi lucem clariorem afferrem, & ſcrupulos eos eximerem, qui, tanquam ſpectra tenebris apparentia, nonnullorum domos interiores turbare ſolent. Eo me jam ducit ordinis mihi præſcripti ſeries, ut dubiis aliquot ſatisfaciam, quibus auctorum nonnullorum auctoritas, & argumenti totius obſcuritas, occaſionem adminiſtrarunt.

Primum. E DUBIIS illis hoc primum eſto: an lex ea qua uſuris interdictum eſt, legibus Hebræorum politicis, moralibus, an ritualibus, annumeranda ſit? Huic dubio inde facta eſt anſa, quod lex ea nonnunquam in politicarum, quandoque moralium, nonnunquam ritualium legum ſocietate vel numero reperiatur. Eam legibus ad ſpecialem terræ ſanctæ politiam accenſeri, cuivis conſtabit *Levitici* caput vigeſimum quintum perlegenti: lex etiam de fœnore vitando inter jura moralia a e *Moſe*, f *Pſalmiſta*, & g *Ezechiele* numeratur: eam etiam inter h rituales locum obtinere pateat, quod una cum lege de ſabbato colendo, & fœminæ menſtruatæ ſocietate vitanda, memoretur. Dum hæc omnia mecum perpendo, mihi facile perſuadeo, legem uſurariam, & politicam, & moralem, & ritualem, ætate ſaltem prophetica, cenſeri potuiſſe. *Politicam*, quatenus a Deo, ſummo regni præſide, & eo ſeculo rebus Judaicis firmandis accommodatam:

a *Annot. in Levit.* 25. 35. b *Juvenal. Satyr.* 14. v. 101 c *Hiſt. lib.* 5 d Vid. *Areti Explicat. Deuter.* pag. 1405. e *Levit.* 25. 36. f *Pſal.* 15. 2, 3, 4, 5. g *Ezech.* 18. 7, 8. h *Ezech.* 22. 8. 10. 12 i *Cap.* 18. 6, 8.

moralem,

moralem, quatenus legis illius obſervatio, timoris erga Deum & charitatis erga fratrem exemplum non obſcurum præbuit: & *ritualem*, quatenus illius obſervatio profani cultus obſtaculum eſſet, & religionis Judaicæ teſtimonium. Hæc omnia lucis & fidei non parum hauriant ab iis quæ ſuperius adducta ſunt, cum id operam darem, ut illius præcepti rationes paulo luculentius innoteſcerent. Si quis hæc omnia perpendat bene, facile percipiat eos a vero multum aberrare, qui legem de fœnore vitando ſua natura moralem exiſtimant, & humanum genus obligare. CAP. IV.

Dubium ſecundum hoc eſt, an Chriſtiani lege Moſaica de fœnore non exercendo hodieque teneantur. [a] Superius adducta clare probant, Deum leges fœnora prohibentes, ob rationes e peculiari gentis Judaicæ conditione & ingenio profluentes, inſtituiſſe; adeoque leges eas vim nullam in Chriſtianos, ſub alio cœlo natos, & aliis vivendi conditionibus aſſuetos, obtinere poſſe. Utcunque viri, nec pauci nec ſpernendi, (Patres, Concilia, Canoniſtæ, Doctores, & claſſis inferioris auctores) rationes omnes in fœnoris patrocinium adductas nil pendi habuerunt, & in uſuram omnem (imo licet a magiſtratu præſcriptam & temperatam) acerbius invecti ſunt, & eos qui pecuniam fœnori locant invidia & contumelia onerarunt, eoſque ſacramenti privatione merito mulctandos judicarunt. Et hæc in re hominum præjudicia ſic eos tranſverſos egerunt, quod, obſervante [b] *Salmaſio*, negotiatio uſuraria *ſeculis omnibus* odioſa fuerit, quamvis ea ſit *qua nulla adhuc ſecula, nulla fere gentes, carere potuerunt.* Si ab hominibus hiſce rationem quæras, qua zelus, ne dicam furor iſte, ſuffulciatur, ſtatim *Moſis* leges, Prophetarum dicta, veterum quorundam teſtimonia, pecuniæ ſterilitatem, uſuræ voracitatem, & ejuſmodi crambem ſæpe recoctam, ingerunt: & mirantur, ſi tibi frontis aliquid ſuperſit, quod Hectoreis illis argumentis ex adverſo ſtatuas. Ut abſolvam paucis: multi quidem contra fœnoris iniquitatem, & fœneratorum injuſtitiam, vociferantur; horum autem doctrina & zelo, nihil auctoritate majore vel ratione minore ſuffultum mihi videre vel audire contigit. Nolo itaque hominum eorum ratiunculis occurrere vel reſpondere, ne ſupra meritum eas æſtimare, forſan etiam [c] *in linea aliena* de rebus ad manum meam *paratis gloriari*, videar. *Salmaſius* enim, in hoc dicendi campo, ſe tam ſedulum & circumſpectum præſtitit operarium, ut nec meſſem ſequentibus nec ſpicilegium reliquiſſe videatur. Lector mecum forte judicabit, ſi operæ nonnihil in libris ejus, *de uſuris, de fœnore trapezitico, & de mutuo*, perlegendis impendere dignetur. Ne itaque lectori grave ſit, ad auctorem illum, præcellenter eruditum, amandari; cum præſertim otium mihi gratum faciat, & nolim libens præſentis inſtituti limites nimis tranſilire. Secundum.

Dubium cui locum tertium aſſigno, ſit hoc: an Judæi lege de fœnore fugiendo, ad uſque Meſſiæ ſeculum obſtricti fuerint. Huic dubio cauſam præbent eorum mores, cum e Captivitate non ita pridem rediiſſent. Hiſtoria nempe ſacra teſtatur, eos, recens e Captivitate reduces, a fratribus ſuis uſuram exegiſſe. Eos criminis hujuſce reos peragunt illa [d] *Nehemiæ* verba: *uſuram exigitis, unusquiſque a fratre ſuo* — *Non eſt bonum quod facitis vos, nonne in timore Dei noſtri ambulare debetis propter opprobrium gentium, inimicorum noſtrorum? Ego etiam, & fratres mei, & ſervi mei,* [1] *commodavimus eis argentum & frumentum* gratuito: *quaſo remittamus uſuram hanc.* At res eſt omni probabilitate deſtituta, magnates & nobiles Hebræorum uſuram a fratribus eorum, ſumma licet egeſtate preſſis, exigere voluiſſe; niſi legem uſurariam a *Moſe* datam vim priſtinam amiſiſſe credidiſſent. Quamvis autem Hebræorum nobiles, in ea rerum ſuarum anguſtia, in hanc ſententiam forſan inclinarent, eos *male facere* dicit *Nehemiah*, & non obſcure ſignificat, eos legem violare, fœnus a *fratribus* ſuis exigentes. Et credibile eſt, Deum legem illam, ad exſpirantis œconomiæ Judaicæ tempora duraturam, inſtituiſſe; quod apertum ſit, illius obſervationem, reip. tranquillitati, religionis incremento, & pauperum ſolamini, provehendo miniſtraſſe. Nam ætate *Nehemiæ*, cum nobiles inferioris loci viros uſuris exhaurirent; multi liberos ſuos venum expoſuerunt, alios inedia perituros; alii ſolum vertere coacti ſunt, & alii ſeipſos in [e] ſervitutem tradiderunt. Ut expediam paucis: omnia peſſum iverunt, & captivi nuper querelis impleverunt omnia. Salus itaque publica poſtulavit, ut lex ea vim primævam Tertium.

a Vid. Brun. Expoſ. Decalog. p. 1429. b Lib. de Uſur. in Præfat. c 2 Cor. 10. 16. d Cap. 5. 7. 9. 10. e Nehem. 5. 1. 2. 3. 4. 5.

1 *Commodavimus eis* — gratuito. נשים בהם potius vertendum, *exactores eorum*, vel *mutuo dedimus eis*. Verſio quidem *Anglicana* (male autem) reddit, *might exact*. Ibi enim *Nehemiah* in memoriam illis revocat ſe ſolum gratis mutuo dediſſe, ſubjungitque quaſo remittamus uſuram hanc.

 retine-

CAP. IV. retineret; ut rebus Hebræorum ſuccurreret, alias in locum non minus infelicem ſuperedituris.

Quartum. Dubium proximo ſolvendum ſit hujuſmodi: an ratio fœnoris interdicti, quæ reddi ſolet, quid ſani contineat ſolidique. Nam lex ea de fœnore vitando lata eſt (uti placet aliquibus) *ut legi illi fortaſſe ſerviret, de reditu nempe fundorum ad proprios dominos in Jubilæo, quæ omnino fruſtranea futura —— eſſet, ſi per antecedaneas uſuras indultis iſtius emolumentum prævertere Judæis integrum fuiſſet.* Nonnulli rationem eandem, diſſimili verborum forma veſtitam, ſic ſentiunt explicandam: *Judæi non poterant poſſeſſiones ſuas in perpetuum alienare per venditionem; ſed emptor uſum —— fructum tantum percipiebat, uſque ad annum Jubilæum, quo* [a] *bonum immobile reſtitui debuit poſſeſſori. At ſi licuiſſet Iſraelitæ uſuras a fratre pro mutuo accipere, eluſa fuiſſet vis legis iſtius, quia nunquam emiſſet unus ab alio poſſeſſionem, ſed potius cenſum annuum accepiſſet ſine labore, cum ſciviſſet proximo eſſe reſtituendam poſſeſſionem certo tempore.* Hæ ſunt rationes illæ quas nonnulli (nec cordolium inde patior) aliis omnibus anteponunt; quamvis earum momenta mihi nondum licuerit perſentiſcere. Nam lex anni Jubilæi non eo conſilio data eſt, ut hujus aut illius hominis privati (debitoris aut creditoris) rationibus inde conſuleretur; ſed ut, fundis omnibus ad primos poſſeſſores eo anno revertentibus, gens Judaica in perpetuum duraret, Deus in terram ipſius propriam peculiare dominium exerceret, & multas familias inedia perituras benignitatis divinæ ſenſu ſibi devinciret. His accedat, quod ea lege curatum ſit, ne filii, ad ſedes avitas reſtituti, pœnas patrum ſuorum ſtultitiæ debitas in æternum luerent. Ad rationum earum vanitatem arguendam, multa alia ſubjungi poſſent; ſi fas eſſet latius expatiari, quam argumenti præſentis anguſtiæ facile patientur.

Quintum. Dubium quintum & ultimum ſic exprimo: cur Deus legis hujus obſervatores inter homines pietate clariores numerat, & in eos ſe bona præcipua collaturum prolixe pollicetur: ex adverſo, fœnori deditos inter peccatores claſſis primæ recenſet, iiſque mala graviora comminatur? Dubii hujuſce partem utramque ratam firmamque faciunt *Moſis* & Prophetarum teſtimonia: illius partem primam *Moſis* teſtimonio firmatam legimus, *Deut.* 23. 20. *Fratri tuo abſque fœnore*, id quod indiget, *commodabis, ut benedicat tibi Dominus Deus in in omni* opere tuo, *in terra ad quam ingredieris poſſidendam.* Qui pecuniam ſuam non exponit fœnori, Tabernaculi divini incola cenſetur a [b] *Pſalmiſta*, & ab eo inter pios juſtoſque numeratur. Et qui pecuniam non dedit in uſuram, juſtus cenſetur [c] ab *Ezechiele*, & ab eo in aliorum juſtorum albo ſcribitur. Partem hujus dubii ſecundam non minus extra dubium ſtatuunt ejuſdem [d] *Prophetæ* verba, a lectore, cum animus otiumque ferant, facile conſulenda. Nihil eſt autem cur hoc lectori mirabile videatur, cum lex illius adverſa cardo ille fuerit, quo Judæorum religio, politia, ſalus, duratio, verterentur; cum etiam lex ea fuerit in qua ſola leges regni, morales, forenſes, & rituales, tanquam lineæ in centro, concurrerent & conſpirarent. Nullum ea de re dubitandi locum relinquunt rationes illæ plurimæ legis hujuſce, de quibus, Capite ſecundo, ſatis copioſe dixiſſe videar.

a *Levit.* 25. 10, 15. b *Pſal.* 15. 1, 2, 3, 4, 5. c *Cap.* 18. 5, 6, 7, 8. d *Cap.* 18. 10, 11, 12, 13.

LIBER SECUNDUS,

IN QUO DE

LEGIBUS HEBRÆORUM,

RITUALIBUS QUÆ

ZABIORUM

AUT IDOLOLATRARUM

ORIENTALIUM

Moribus opponebantur, fuſe diſſeritur.

Ad ejus Calcem, ob affinitatem Argumenti, adjiciuntur

DISSERTATIONES

DUÆ:

UNA,

In locum illum vexatiſſimum, *Act.* 15. 20.

—— *Ut abſtineant a pollutionibus idolorum, & a Fornicatione, & a Suffocato, & a Sanguine.*

Multarum legum Moſaicarum *Rationes & Cauſæ mihi innotuerunt, ex cognitione fidei, rituum, & cultus* ZABIORUM; Maimon. Mor. Nebhoc. P. 3. c. 29.

ALTERA,

In *Diſtichon* illud *Martialis:*

Esse negas juraſque mihi per TEMPLA TONANTIS:
Non credo: jura, Verpe per ANCHIALUM.

Lib. II. *Epigr.* 95.

PRÆFATIO

Qua generalia quædam de ZABIIS,

ET

LIBRI SECUNDI

Methodo, præmittuntur.

ZABIORUM mentionem apud *Maimonidem* & ſcriptores Arabicos frequenter injectam reperiamus, cum laboret annalium Græcorum & Romanorum fides, ut *Zabios* vel fuiſſe credamus. Hinc in varias ſententias diſceditur ab eruditis, de obſcura Zabiorum gente diſſerentibus. [a] *Salmaſius*, huic obſcuro populo facem præferens, *Zabas*, inquit, aut *Zabii fuere populi Meſopotamiæ, quos cum Chaldæis junctim nominat Maimonides in More Nebochim*: &, paucis interpoſitis, *Oportet omnino Zabios iſtos* כשדים, *partem fuiſſe Chaldæorum vel ſectam, ut plures fuere*, docente *Plinio*, lib. 6. c. 26. *R. Schem Tob*, Maimonidis interpres haud obſcurus, Zabios אומות הצאבה [b] *gentes Tſaba* reddidit, quaſi non tam ſectam quam gentem longe lateque diffuſam titulo illo dei gnari crederet. Cl. [c] *Bochartus ethnicos apud Arabes & Chaldæos* hoc nomine cenſendos aſſerit. [d] *Hottingerus* aliique Zabios illos eoſdem fuiſſe ſentiunt cum *Sabiis* aut *Sabæis*, quorum nomen haud multum abludit a Zabiorum nomine. Ipſe, nomine illo (ſenſu latiori ſumpto) veteres idololatras omnes, *Chaldæos* inprimis, *Arabes*, *Nabathæos*, *Charanæos*, & *Sabæos*, intelligendos opinor, opinionis meæ rationem ſtatim redditurus.

CUM horum itaque Zabiorum ritus pleríque cum idololatria & magia proxime jungebantur, & *Moſis* ætate paſſim increbeſcebant, Deo viſum eſt Legem tradere, cujus præcepta plurima (affirmativa, cumprimis autem negativa,) rituum Zabiorum antidota continerent; ne mores conſimiles idololatriæ contagionem inter Iſraelitas tandem importarent. In hoc itaque libro, id mihi negotium impono, ut leges eas ſingulatim exequar, quas Deus tuliſſe videtur, ut populum ſuum a Zabiorum ritu & ſuperſtitione longe removeret.

PRINCIPIO quidem hanc penſi mei partem ne ſummis tactam digitis præterire ſtatui, quod auctores extent qui in hoc argumento non vulgari cum laude verſati fuerint. Ex iis *Maimonides*, quo nemo in leges Zabiiſmo repugnantes majori ſtudio vel feliciori fato incubuit, ante alios memorari debet. Ei nempe libros quoſdam Arabice ſcriptos, Zabiorum ritus & dogmata referentes, videre contigit, unde legibus haud paucis (quæ doctis antea crucem hæſerunt) lucis non parum attulit. Et procul-dubio Legis interpretes in tenebris ſæpenumero palpitaſſent, ſi doctor ille *dubitantium* lux iis non præiſſet. Quanto in errore & quam tetra caligine verſati ſunt antea Legis interpretes, nimis indicant illæ frivolæ legum Moſaicarum rationes ab interpretibus *Maimonide* antiquioribus aſſignari ſolitæ. [e] *Hottingerus* etiam ſe hujuſmodi libros Arabicos ſui juris habuiſſe, & uſu frequente triviſſe, dicit; unde & ipſe leges aliquot a *Maimonide* prætermiſſas haud infeliciter illuſtravit. Sunt & auctores alii qui circa leges quas jam aggredior explicandas, ſparſim atque obiter, nec ſine laude laborarunt.

SED, re mecum deliberatius expenſa, conſultius viſum eſt hanc provinciam aggredi: quamvis enim auctores eos de hoc argumento bene meruiſſe, & mihi in locis obſcuris

a *Exercit. de anno climacter. in Præfat.* b *In Mor. Neb. P. 3. c. 29.* c *De Anim. ſacr. P. 1. l. 6. c. 7.* d *Hiſt. Orient. l. 1. c. 8. pag. 170.* e *Hiſt. Orient. l. 1. cap. 8.*

hærenti quandoque præluxiſſe, non diffitendum ſit; auſim tamen aſſerere, neminem adhuc, integre, ſatis ſolide, vel pro earum dignitate, leges tractaſſe quæ Zabiis antiquis opponuntur. Opus itaque ſtudioſis, ſaltem rudioribus, haud ingratum me facturum opinatus ſum, ſi ſparſos aliorum labores in unum contraherem, eorum ſententias (veritatem nonnunquam dimidiatam referentes) ad examen revocarem, recte dicta novis argumentis aſtruerem, & leges, quæ aliorum aciem aut diligentiam effugerunt, in luce paulo clariore collocarem. Interpretes autem leges aliquas in obſcuro reliquiſſe, & a veritatis tramite quandoque deflexiſſe, proclivius eſt opinari; quod, leges eas explicantes, ad eos tantum (quos dixi) Zabiorum libros attendiſſe videantur. At vero nemo cautus & cordatus ſibi facile perſuadebit, libros eos ceremonias omnes inter Zabios ætate *Moſis* uſitatas memoriæ tradidiſſe. Multæ proculdubio in aliis Orientalium monumentis, nobis adhuc ignotæ, ſparſim latitant antiquorum Zabiorum ceremoniæ, olim (uti ſperamus) in lucem producendæ: multas etiam colligere licet e Græcorum ſcriptis, qui ritus ſuos ex Oriente plurimum traduxerunt.

Generalibus hiſce diutius inſiſtere non licet: ad provinciam itaque ſuſceptam propius accedimus, in id toto conatu jam incumbentes, ut inſtitutis Moſaicis quibus Zabiorum ritus occaſionem fecere, lucem afferamus. Ut autem præſens negotium methodice peragatur, hos cancellos inſtituto ſermoni ſtatuemus,

Primo. nonnulla de Zabiis ipſis, eorum nempe nomine, antiquitate, libris, & ritibus, præmittemus.

Secundo: oſtenſuri ſumus, Deum multas leges eorum præcipue ritibus & dogmatis oppoſuiſſe.

Tertio: cur Deus tot leges eorum ritibus oppoſitas inſtituerit.

Quarto: quæ leges quibus Zabiorum ritibus & inſtitutis opponuntur.

Ordinis hujuſce lineas & limites nobis proponimus obſervandas, ne alias in hoc tam late patente dicendi campo, vagari magis quam progredi videamur.

LIBER SECUNDUS,

In quo de

LEGIBUS HEBRÆORUM

quibus

ZABIORUM

RITUS occaſionem dedere, fuſe diſſeritur.

CAP. I.

Quo præliminaria quædam de Zabiis continentur.

PRIUSQUAM ad munus præcipuum me accingam, nonnulla de Zabiorum nomine, antiquitate, libris, & ritibus, præmittenda cenſui; ut lector in hiſce literis hoſpes jam dicenda facilius aſſequatur.

SECT. I.

De eorum nomine.

CIRCA nomen ejuſque rationem, docti varias in partes abiere. Zabios equidem illos, de quibus Maimonidi tam frequens ſermo, primos fuiſſe ſuperſtitionis magiſtros; gentem etiam, antiquitatis, ſcientiæ, & imperii, gloria florentiſſimam, in confeſſo ponitur; de nominis autem imponendi cauſa, & gente nomine illo præcipue notata, docti non unum idemque ſentiunt. Ego varias eorum ſententias, quas audire contigit, in medium feram, & eam quæ veritati maxime cognata videtur, firmare conabor. De nominis ratione ſententiæ quinque.

PRIMO itaque *Shareſtani*, non ignobilis apud Arabes auctoris, opinionem lectori 1°.
judicandam profero, quam traditam accipiat Cl. [a] *Pocockii* verbis: *Shareſtanius* nominis originem arceſſit *a* צבא *Tzaba, quod eſt* amare, propendere, deſiderare, *mutuata e* Syrorum *lingua ſignificatione, a quibus forſan* Zabii *cum nomine ſuo in* Arabiam *tranſiere.* Nil opus eſt ut in hac ſententia ſubruenda laborarem, cum nullo fundamento ſuffulciatur.

SECUNDO: Zabii cœli exercitum & ſydera colebant, tanquam numina, mentibusque divinis animata; ideoque nonnulli Sectam illam a præcipuo cultus ſui objecto nomen hauſiſſe ſentiunt. Huic opinioni favere videtur [b] auctor rerum Orientalium 2°.

a *Not. in Specim. Hiſt. Arab.* pag. 138.

b *Pocock. Ub. ſup.* p. 139.

ſcientia

SECT. I. ſcientia præſtantiſſimus: de *Zabiis* enim loquens, *ſi*, inquit, *eorum inſtituta perpenderis, non longe petitum videbitur, ſi a voce Hebr.* Saba *exercitum denotante, dictos putemus, quaſi* צבא השמים *Exercitus cœleſtis cultores.* Sed hanc conjecturam cominus feliciter factam cenſeo, quòd cultus ille *Zabiis* cum aliis omnibus idololatris antiquis communis eſſet, nec probabile ſit eos ſolos ab exercitus cœleſtis cultu nomen accepiſſe.

3°. TERTIO. Sunt qui perſuadent aliis, nomen hoc ad linguam Arabicam, tanquam fontem primum, referendum eſſe, & a צבא *Tsaba, exivit, deflexit, a religione ad religionem tranſiit,* originem derivare. Atque hæc ſententia [a] *Bidavium* præcipue patronum habet, celebrem Alcorani interpretem, qui Zabios ad nomen ſortitos aſſerit, quòd e veterum cultorum cœtu exiverint, & a Deo ad idola, a veritate ad mendacium, deflexerint. Huic opinioni confirmandæ inſervit, quòd (teſte [b] *Ebnol Athir*) Mohammedes צאבי *Sabius* dictus ſit, eo quod religionem *Koraiſhidarum* Iſlamiſmo commutavit, & *Chriſtiani Baſſarenſe*, qui vulgo *S. Johannis* vocantur, hodieque *Sabai* appellentur, quod nomen [illegible] [c] *Scaligerus antiquarum religionum perduellibus & tranſfugis* [illegible], *tribuit ſuiſſe*.

4°. QUARTO. *Hottingerus* a[?]que hanc etymologiam Arabicam inter [d] *ineptias* numerat. & *Zabios* [illegible] eoſdem ſuiſſe ſentiunt cum *Sabiis* aut *Sabæis*, qui a Saba [illegible] filio, vel potius a *Saba* [*Cuſhi* filio, *Chami* nepote,] primo Arabiæ felicis incola, genus & nomen habuere. In eandem ſententiam multi forſan pedibus irent, niſi quod ſcrupulum injiceret diverſa ſcribendi & pronunciandi ratio. *Zabios eſſe Sabæos non puto*, inquit [e] *Caſaubonus, quia Hebr.* [illegible] צבא *per* ס *non* צ *aut* ז effertur. Deinde, ſententia hæc eo minus amica veritati cenſeatur, quod *Sethi* filium tribuat, nullibi in Scriptura memoratum, quod etiam inde *Chuſi* filius, non *Saba* vel *Zaba*, ſed [f] *Seba*, appelletur, & quod Sabæorum natio non adeo [g] magnam Arabiæ partem occuparent, & (ſi eorum familias aut res geſtas ſpectemus) amplo illo charactere *Zabiis* tributo minores videantur: nam Zabiorum natio *Secta erat quæ fere totum terrarum orbem impleverat*, ut [h] *Maimonidi* fidem abnuamus. Sat ſcio viros doctos nodis hiſce cuneos aliquos adaptare ſtuduiſſe, quòd [illegible] vox illa *Zabii* modo a *Sabiis* diverſe efferatur, *e Mohammedis contigit ignorantia*, inquit [i] *Hottingerus*, *qui, ubi Sabæorum in Alcorano meminit, pro* ס *aut* ש *ſcribit* צ: *ut ita nuſquam non mendax & vanus etymologus deprehenderetur*. Nec [illegible] iſta cauſa eſt, cur *Sabæi Maimonidis* charactere, licet amplo, licet [illegible] impares haberentur, cum [k] *Bochartus* & [l] *Waltonus* multis teſtimoniis probatum dederint, eos gentibus aliis, corporis ſtatura, dignitate, numero, potentia, & imperii amplitudine, [illegible] præſtitiſſe. Atque inde forſan apud [1] *Poetam* pro tota Arabum gente veniunt, cum ait:

Omnis Arabs, omnes verterunt terga Sabæi.

Hæc autem omnia jam dictorum aciem non retundunt: non enim veriſimiliter affirmatur, Mohammedem literarum adeo rudem fuiſſe, ut *Sabæi* literis ei voci propriis exprimere neſciret, cum Arabum filii ſummæ elegantiæ laudem illius *Alcorano* tribuant. Nec unquam legimus Sabæos tam late pomœria ſua diffudiſſe, vel ita præ gentibus aliis inclaruiſſe, ut nominis illius ambitu, Chaldæi, Nabathæi, aliique Zabiiſmi profeſſores, includerentur.

Propoſitio. NON immerito itaque *Scaligero* ſententia diverſa placuit, qui, literis ad *Caſaubonum* datis, de nominis hujuſce ratione ſic animi ſui ſenſum exprimit; [m] *De Zabiis, ſcito eſſe Chaldæos*, [illegible] *Arab.* צאבין *Tsabin, a vento Apeliote ſic dictos: quaſi dicas* ORIENTALES. Hæc opinio multis, haud facile refellendis, innititur argumentis.

NAM (1°.) Ritus eos omnes, inter Zabiorum ceremonias a *Maimonide* recenſitos, & Iſraelitis interdictos, magnum olim ſuperſtitionis Chaldaicæ partem fuiſſe, communi doctorum & hiſtoricorum fide confirmatum eſt. Non itaque ſine cauſa creditur, *Zabios*, aut *Chaldæos* fuiſſe, aut inſignem eorum ſectam & proſapiam.

(2°.) CHALDÆI coloniis, victoriis aut ſaltem ritibus & myſteriis ſuis, olim impleverunt omnia. Hoc etiam Zabiorum genti convenit, ſi in re tam antiqua ratio aliqua teſtimonii *Maimonidis* habeatur.

(3°.) IDEM [n] auctor teſtatum dedit, *Abrahamum educatum fuiſſe in religione Zabio-*

a *Ap. Hottinger. Hiſt. Orient.* l. 1. c. 8. p. 170. b *Ap. Cl. Pocock. Ub. ſup.* c *Diatrib. Exercit. Prop.* 4. c. 4. ſ. 2. d *Ub. ſup.* e *Epiſt.* 247. f *Geneſ.* 10. 7. g *V. Salmaſ. Plin. Exercit.* p. 497. & 500. h *Mor. Nev.* P. 3. c. 29. i *Cap. jam laud.* p. 170. k *Geogr. Sacr.* l. 2. c. 26. l *Prolegom. in Bibl. Polyglot.* 14. §. 1. p. 93. m *Epiſt.* pag. 482. n *Comment. in Avod. Zar.* c. 4. §. 7.

1 *Virgil. Æneid.* 8. 706.

rum, eorumque ſacris; innuit autem Scriptura, Abrahamum primum inter Chaldæos hauſiſſe ſpiritum, & eorum religionibus primitus initiatum. Hinc aperte conficitur, *Zabios* & *Chaldæos* nomine quidem differre multum, re parum. Sect. II.

(4°.) Scriptores Arabici, quibus de hac ſecta tam frequens ſermo, nomen iis & & originem Chaldæam non raro tribuunt. Nam *Achmedus*, ab [a] *Hottingero* non ſemel memoratus, hunc titulum fecit libro ſuo de Zabiorum religione, ספר סראהב אלכראניה אלכלדאניין אלמערופין באלצאבה *de negotio rituum Charanæorum, Chaldæorum, qui Zabæorum nomine vulgo noti ſunt.* Refert etiam ex Arabum fide [b] *Golius* in *Harran* [in vicinia Chaldæorum ſita] *primarium ipſis fuiſſe tribunal & delubrum, in editiore colle, ita ut gentile nomen* חראני Haranita, *ſæpe uſurpari ſoleat pro* צאבי Sabius *ſeu* Sabita, *qui eſt ſtellarum cultor, & urbs ipſa* מדינת אלצאבית Urbs Sectæ Sabaicæ, ſive ארצאבה Sabarum *dicatur.* Conſentit *Gregorius* [c] *Abul Pharajius*, qui per interpretem ita loquitur: *illud quod apud nos conſtat de Secta Zabiorum eſt, profeſſionem eorum eandem prorſus eſſe cum Chaldæorum antiquorum profeſſione.*

(5°.) [d] Abarbanel, *librum de agricultura* laudans, inter alios Zabiorum libros a *Maimonide* memoratum, eum appellat ספר הצבה & ספר הצאבה hoc eſt, *librum Orientalem;* nominis origine ab Arabum *Tzeba*, ventum Apeliotem ſignificante, ſine dubio derivata. Quanti hoc argumentum habuit doctiſſimus [e] *Huetius*, e verbis ejus intelligere licet: *certiſſimam eam eſſe quam damus nominis* [Zabii] *originationem* [a Tſeba ductam] *oſtendit liber hujus de agricultura titulus, quem citat Abrabaniel: nam hunc Sabiorum fœtum eſſe docet Moſes Ben Maimon.*

His argumentis inductus, *Scaligeri* ſententiam veritati maxime conſentaneam eſſe judicarem, niſi quod Zabii eum nomine ſolos Chaldæos intelligendos aſſerit. Sententia (ſi quid ipſe judico) cum veritate maxime conjuncta, hæc eſt: Zabiorum nomine, Chaldæos inprimis, Ægyptios etiam, Nabatæos, Charanæos, Syros, alios Chaldæorum dogmatis & ritibus addictos, cenſendos eſſe. In hanc ſententiam concedo, quod Zabiorum fermentum ſe longe lateque diffunderet, eoque gentes ad ſolem orientem ſitæ plurimum inhærerentur, & quod e legibus quæ Zabiis adverſæ creduntur, aliæ Chaldæorum, aliæ Ægyptiorum, aliæ Nabatæorum, moribus opponerentur. Adeo ut *Zabius* eodem ſenſu veniret apud Arabes Mohammedis legi deditos, quo *Ægyptius* hodie apud Europæos, & *Chaldæus* olim apud Aſiaticos: prout enim Europæi & Aſiatici, nominibus iſtis, non tantum Ægyptios & Chaldæos natos, ſed quoſvis fatidicos & genethliacos [Ægyptiaci vel Chaldaici moris & artis æmulos] deſignabant, ita & Arabes Mohammedani non ad Chaldæos tantum, ſed & quoſvis, eorum moribus & dogmatis imbutos, indicandos, nomine *Zabiorum* uſi videantur.

SECT. II.

De Zabiorum origine & antiquitate.

RATIONES alias in ſinu habeo, cur *Zabiorum* nomen ſenſu tam lato capiendum arbitror: ne vero ſermo prolixior de nomine illo lectori tædium pariat, ad eorum originem & antiquitatem indagandam ſe convertat oratio. Rem hanc eo digniorem exiſtimo cui nonnihil impendam operæ, quod plane mirum videri poſſit, *Zabios* ſcriptoribus Arabicis ſæpiuſcule memoratos eſſe; cum tamen auctores alii gentem illam ne mentione quidem dignati fuerint. Quin & hujus Sectæ principium tanta caligine circumfunditur, quod in hoc argumento quot auctores tot ſententiæ, quot ſententiæ tot errores, inveniantur, aliis, a *Chaldæis;* aliis, a ſeculi Mohammedici *philoſophis;* aliis, a *Nachore;* *Zabiis* ipſis, inde a *Noacho*, vel ipſo *Setho* Adami filio; aliis a *Zerodaſt*, claro illo gentium *Zoroaſtre;* religionis hujus originem petentibus. Ex hoc errorum labyrintho, triplicis aſſertionis filo lectorem expediamus. Hac de re Theſes tres.

Prima ſit hæc, Zabiorum religio, ſimpliciter & quaſi materialiter ſpectata, a Chaldæis & Babyloniis antiquis originem duxiſſe, & multis annis Abrahami natales antevertiſſe cenſeatur. Nam [f] *Abulfeda* Zabiiſmum appellat *religionem antiquiſſimam:* & [g] *Sardus Batricides*, religionis morumque *Zabiorum* originem ætati *Nachoris*, avi *Abrahami*, tribuit: refert etiam [h] *Ben-Maimon*, *Abrahamum* in hujus Sectæ dogmatis & co-

a *Hiſt. laud.* p. 165. b *Not. in Alfrag.* p. 251. c *Hiſt. Dynaſt.* D. 9. p. 184. d *Comment. in Exod.* 2. e *Demonſt. Evang.* Prop. 4. c. 4. §. 1. f *Ap. Pocock. lib. ſup. laud.* p. 145. g *Ap. Seld. de Syr. not. &c.* p. 211. h *More. Neb.* P. 3. c. 29.

 remonii

bicus, Romam bello aggredi ſtatuit: et in Romanorum regiones concedenti, ſe obvi- SECT. III.
os praebuerunt Charanaei quidam; quibus omnibus mortem interminatus eſt, niſi, ante reditum ejus, Islamiſmum amplexi eſſent, aut aliam aliquam religionem cujus Deus in libro ſuo [uti vocabat Alcoranum] mentionem facit. Illi vero rem totam cum ſene quodam ſapientia praecellente communicarunt, qui hoc eis conſilium praebuiſſe dicitur; *ſi Mamon ex itinere ſuo reverſus fuerit, ſignificate ei, nos Zabii ſumus, quod nomen eſt religionis cujus Deus in* [a] *Alcorano* [c] *meminit: hanc vobis religionem eligite, atque ſic ab eo liberabimini.* Fato autem contigit, ut in hoc itinere ſuo moreretur in Addunt atque ſic, inquit Mohammed ille, *nomen hoc, ab eo tempore, ſibi vindicarunt: neque enim ante, in Harran & circumjacentibus locis, populus erat nomine Zabiorum notus.* Ex hac hiſtoriola, quanquam fabula forſan, cum ratione colligo, Mohammedum illum aliosque ſcriptores Arabicos ſe perſuaſos habuiſſe, Zabiorum nomen novum plane & heſternum fuiſſe, eique alcoranum occaſionem & originem tribuiſſe.

Hæc anſam opinandi praebent, auctores Arabicos hoc nomen ex Alcorano mutuum ſumpſiſſe, & Mohammedem primum Zabiorum nomen uſurpaſſe, ut Chaldaeos, Arabes vulgares, aliosque Gentiliſmi ſtudioſos, a Chriſtianis & Moslemanis ſuis eo titulo diſtingueret & ſepararet. Si quis hic a me quaereret, cur auctor Alcorani, Mohammedes, id nominis Chaldaeis aliisque Gentiliſmum profeſſis impoſuerit? modeſtae conjecturae veniam praefatus, rationem duplicem aſſignarem:

(1°.) PROBABILITATE non caret, Mohammedem nomen illud, inter alia non pauca, a Judaeis habuiſſe, qui e Scripturis illud accepiſſe, & uſu frequente triviſſe, videantur. Si enim ad uſum Scripturarum attendamus, promptum eſt obſervatu, Syros, Perſas, Chaldaeos, Arabes, aliosque ſuperſtitionis aut magiae nomine celebres, *Orientales & Orientis filios* frequenter appellatos. Cum res haec tam clara ſit & vulgo nota, ſufficit ad pauca tantum Scripturae loca digitum intendiſſe: *Jeſ.* 11. 14. *Et ſpoliabunt* [illegible] בני קד *filios Orientis*, i. e. Syros & Chaldaeos: *Jeſ.* 19. 11. *Filius ſapientum ego, filius* [illegible] מלכי קד *regum Orientis*, ubi ſapientia floret. Horum locorum affines arbitror, *Jer.* 49. 28. 1 *Reg.* 4. 30. *Ezec.* 25. 4. Eodem titulo & [a] Arabes occurrunt intelligendi, *Judic.* 6. 3. *Job.* 1. 3. *Geneſ.* 25. 6. forſan & *Mat.* 2. 1. Ideo vero populi illi, *Orientalium* nomine, tanquam proprio & peculiari, in ſcripturis innotescunt, vel quod eorum aliqui [c] Judaeis, & alii Aegyptiis, ad Orientem ſiti fuerint, vel quod Oriens idololatriae & artibus curioſis initium dederit. Non eſt itaque rationi diſſonum, Mohammedem [illegible]קדמוני & [illegible] בני קד a Judaeis, more ſcripturae loquentibus, accepiſſe, & in vocem ſynonymam צבא *Tſabeo* aut *Zabios*, i. e. *Orientales*, tranſtuliſſe.

(2°.) CHALDAEA regio erat Arabiae ad orientem conterminea: cum itaque צבאי[illegible] ab Arabica voce, ventum *Apeliotem* indicante, derivetur; *Mohammedes* Arabs hoc nomine Chaldaeos, & alios eorum dogmatis & moribus imbutos, non ſine ratione deſignaſſe videatur. Neque novum eſt, apud alias gentes, ut *Chaldaeorum* nomen ad alios etiam transferatur, qui ſe ſapientiae Chaldaicae ſpecie venditant.

SECT. III.

De Zabiorum libris.

AD tertium penſi noſtri partem, libros nempe Zabiis attributos, jam ſtylum promovemus. Olim enim ſcripta [illegible] paſſim in vulgus edebantur, Zabiorum dogmata ritusque referentia, quorum [d] unum *Hermeti*, aliud *Ariſtoteli*, *Setho* aliud, aliud *Abrahamo*, aliud aliis auctoribus, aſcribebatur: nempe ut eorum auctores genuini, tantorum virorum auctoritate muniti, cum ſplendore & privilegio quodam mentirentur; & credula turba Zabiorum nugamenta, virorum tam illuſtrium nomine fucata, propenſis affectibus amplecterentur. Horum libro-rum auctores.

Hi libri [e *Maimonidis* [illegible] teſtimonio nitor] hiſtorias nugaces, & *Alcorani* fabulis affines, de patribus antiquis, *Adamo*, *Setho*, *Noacho*, *Abrahamo*, continebant; do- Maimon.

a V. Alcoran. Sur. 2. b V. Pocockium in Bibl. [illegible] 24. § 1. c V. Pocock. not. in ſpecim. Arab. pag. 34. d V. Hottinger. Hiſt. Orient. p. 176. & Cl. Pocock. not. in ſpecim. hiſt. Arab. pag. 138. e Mor. Neboc. P. 3. c. 29.

f In hunc [illegible] [illegible] eſt de Sabaeis, [illegible] Chaldaeos [illegible] ſuis, [illegible] Judaeorum aut Chriſtianorum. [illegible] Chriſtianos [illegible] [illegible] Abrahamum, [illegible] Vid. [illegible] Maimonidem in loc. p. 23. [illegible]

 gnata

ſcriptus eſt. Hic veteri verſione, qua uſus eſt Aquinas aliique, liber de *agricultura Ægyptiorum* redditur; atque inde factum, quod interpretes illi leges Moſaicas explicantes, toties de moribus Ægypti loquerentur. At reddendus eſt potius *cultus* aut religio *Nabathæa* ſeu *Nabathæorum*, gentis Arabicæ, Judææ vicinæ, a *Nabaioth*,[a] primogenito Iſhmaelis filio, propagatæ: adeo ut liber ille de Nabathæorum cultu ritibuſque, juxta Zabiorum diſciplinam & uſum digeſtis, intelligatur. Secundus nota præcipue liber, inſcriptus eſt *liber Iſaaci Zabii, de Zabiorum genio & moribus*, quem toties citat *Ben-Maimon*, quoque extat adhuc (ſi[b] *Scaligero* credimus) *in manibus Arabum Mahommedanorum*. Hæc de libris hiſce dicta, lectori, vel ſaltem inſtituto præſenti, ſatisfaciant. Sect. IV.

SECT. IV.

De Zabiorum ritibus & ceremoniis.

CUM Dei veri, reſponſis & operibus illuſtribus olim patefacti, notitia de rebus pene tota periiſſet, & diabolus Dei nomen & honorem ubique gentium ſibi vindicaſſet; varii generis ritus inſtituit, quibus cultores ſui (Zabiorum natio) divinitatem ejus mentitam agnoſcerent, eique cultum exhiberent.

Ex iis, alii magis craſſi fuerunt & aperti; quorum nempe ſcopus & intentio, ſine interprete aliquo, cuivis innotuerunt. In hunc cenſum referendi ſunt ritus e filo quaſi craſſiore contexti, quales ſunt, incurvatio in templis idolo conſecratis, ſcortationum in *Veneris* honorem publicatio, ſacrorum peractio partibus nudatis quas honeſtas tegi jubet, Juramentum per Baalem, idolothytorum participatio, ſtatuæ alicujus ad cultum erectio & dedicatio, honor religioſus imagini præſtitus, infantum Molocho immolatio, ſacrum coram idolo factum, & conſimiles alii, quorum uſu Zabii ſe dæmonis cultus devotos eſſe palam & aperte profitebantur. In horum rituum cenſum (ne quis erret) artes illæ, præſtigiatorum, augurum, ariolorum, & ſimilium,[c] lege vetitæ, & cum ipſo cultu Zabiano conjunctiſſimæ, venire debent.

Præter ritus hoſce craſſiores & cuivis intellectu faciles, diabolus (qui magno ſemper artificio rem ſuam geſſit) alios inſtituit magis ſubtiles, &, ſi ſpeciem exteriorem ſpectes, ab omni malitia & impietate alienos. Hujus ſortis erant, tonſura orbicularis, geſtatio veſtis e lana & lino contextæ, coctio hœdi in lacte matris, eſus ſanguinis, aliique ejuſdem monetæ, quos in ſequentibus ab antiquitatis rubigine vindicamus.

Primi generis ritus erant ſua natura mali, hi inſtituto tantum & compacto tales. Erant enim actus quidam ſolennes, a Dæmone vel Myſtis ejus inſtituti, quibus viciniæ gentes cultum Diis ſuis fictitiis exhibebant, eorum potentiam, eminentiam, aut præſcientiam agnoſcebant, ſocietatem cum iis colebant, animi Diis illis addicti documentum edebant, aut eorum opem tacite & quaſi compacto implorabant. Exemplo uno & altero res tota paulo clarior evadet: eo ſeculo (quod alibi probamus) generis diverſi ſemina ſulcis iiſdem mandare ſolebant idololatræ, a Dæmone vel ſacerdotibus ejus perſuaſi ſe fauſtis auſpiciis ſementem facturos, modo ritu illo anomalo uterentur. Infantes inſuper, ab utero recentes, per flammam ultro citroque agitarunt, falſo perſuaſi ſe ritu illo liberos ſuos in boni alicujus Genii clientelam tradere, & a morte prematura vindicare.

Si vero captus mei linea ad *Satanæ profunda* pertingere poſſet, conjicerem, Diabolum ritus illos, & eorum affines alios, inſtituiſſe; ut, ſi forte populus a ritibus aperte magicis & idololatricis abhorreret, ritibus hiſce, magna utilitatis & innocentiæ ſpecie commendatis, uteretur, eumque inſtitutis ſuis ſemper præſentem, imprudens adoraret. In id enim totis viribus incubuit malè ſagax dæmon, ut Deum cultu ſuo fraudaret, & fiduciam, timorem, & reverentiam, ei debitam, in ſemetipſum derivaret. Eum ad finem hac arte viam præmunivit: ſi populus ſtomacho eſſet delicato, & ritus (quos dixi) craſſiores, Dæmonis characterem in ipſa quaſi fronte gerentes, repudiaret; alios inſtituit, ſumma in cute ſpectatos, nullam idololatriæ vel magiæ ſpeciem præferentes. Cum autem ritus & illi Diabolum auctorem haberent, iiſque, tanquam tot ſacramentis a ſeipſo ſanctis, ſe præſentem exhiberet; qui ritibus illis utebatur, Diabolo

a Gen. 25. 13. b Epiſt. ad Iſaac. Caſaub. p. 482. c Deut. 18. 10, 11.

CAP. II. SECT. I.

cultum tribuere, & illius opem (tacite licet, & per ſigna quædam) implorare, merito cenſebatur.

Deus interim, non tantum ritus eos craſſiores, quibus homines ſe Dæmonis cultui devotos aperte declarabant, ſed & ritus ſubtiliores, quibus nonnunquam imprudentes, & per interpretationem tantum, idololatriam exercebant, legibus ſuis abrogavit. Eos autem inhibuit Deus, * ne ritus illi, ſpecie tenus innocui, craſſioribus aditum aperirent: * ne Diabolus gentis ſanctæ cultu vel imaginario frueretur: * ne ritus illi ſcandalum præberent vulgo, cui pronum eſt facta aliorum dubia in partem pejorem interpretari. * ne Judæi, rituum ſimilium communione gentibus conciliati, iis uſu tandem & conſuetudine contagioſa conjungerentur: * præcipue vero, ne quicquam vel ſecreti commercii cum Diabolo, horum rituum auctore & præſide, habere, vel illius opem, nutu vel ſigno aliquo, petere, viderentur.

Ne vero hæc omnia veri tantum ſpecie dealbata putentur, ea teſtimoniis & aliis argumentis extra dubitationis aleam ſtatuere conabor.

CAP. II.

Deum leges haud paucas Zabiorum moribus & dogmatis oppoſitas inſtituiſſe.

JUDÆORUM legiſlatorem cultus vitæque rationem a gentium more rituque *diverſam* inſtituiſſe, cuivis, in Judæorum & gentium ritibus vel tantillum verſato, ſatis innoteſcit. Ea mihi provincia jam data eſt, ut probem, Deum leges & ritus non tantum a gentium inſtitutis *diverſas*, ſed & multas iis prorſus *adverſas*, & ſtudioſe oppoſitas, Iſraelitas impoſuiſſe.

SECT. I.

Probatur teſtimoniis & aliis argumentis.

Probatur teſtimoniis. CUM ſententia hæc cujusvis vel mediocriter in literis verſati ſuffragio confirmetur, ad illius veritatem aſſerendam pauca tantum producam argumenta; ne dum lectorum rudiorum ſatisfactioni ſtudeam, res ſæpe decantata lectori paulo doctiori faſtidium pariat.

Divinis. Inter plurima vero, quibus hæc ſententia munitur, argumenta, primas haud immerito Scripturæ teſtimonio deferamus. Ea ſatis aperte nobiſcum facit, *Levit.* 18. 3, 4. ubi hæc ſunt verba: *ſecundum opus terræ Ægypti in qua habitaſtis, non facietis: & ſecundum opus terræ Canaan, quo ego adduco vos, non facietis: — & ſtatuta mea ſervabitis ad ambulandum in eis.* Quibus verbis non tantum innuit Deus, gentium earum [id eſt, veterum Zabiorum] ritus Iſraelitis interdictos eſſe, ſed ritus & leges a ſeipſo datas, eorum ritibus & inſtitutis adverſiſſimas; nec poſſibile eſſe, ut quiſpiam in Dei & ſeculi viis, magis quam in ſemitis duabus in diverſum tendentibus, ſimul ambularent. Idem confirmat Cap. 3. *Eſther. com.* 8. Ubi *Haman* ſic regem alloquitur, ut ei gentem Judaicam inviſam redderet; *eſt populus quidam diſperſus inter populos in omnibus provinciis regni tui,* [a] *& eorum leges diverſæ ſunt ab omni populo, & regis leges ipſi non ſervant.* Quibus verbis *Joſephus*, Hamanis hiſtoriam recolens, ſic vicem *Commentarii* [b] præſtat; ἔθνος [ἐστί] τι πονηρόν, ἄμικτον, ἀσύμφυλον, οὔτε θρησκείαν τὴν αὐτὴν τοῖς ἄλλοις ἔχον, οὔτε νόμοις χρώμενον ὁμοίοις, ἐχθρὸν δὲ καὶ τοῖς ἔθεσι καὶ τοῖς ἐπιτηδεύμασι, τῷ σῷ λαῷ, καὶ ἅπασιν ἀνθρώποις. *Eſt gens quædam, mala ignava, ſegrex, inſociabilis; neque religionem cum aliis communem habens, neque legibus utens ſimilibus, ſed & moribus & inſtitutis pugnans cum tuo populo, & cum toto mortalium genere.*

Humanis. Duobus his e ſcriptis Divinis, e ſcriptis humanis alia ſubjungam teſtimonia. Horum primum præbeat [c] *Diodorus Siculus*: [1] ille vero, poſtquam fabulam de imagine viri aſino inſidentis, & in Sancto Sanctorum ab *Antiocho* reperta, tradidiſſet; continuo addit, τοῦτο μὲν ὑπέλαβε Μωσέως εἶναι, τοῦ κτίσαντος τὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ συστησαμένου τὸ ἔθνος, πρὸς δὲ τούτοις, νομοθετήσαντος τὰ μισάνθρωπα νόμιμα ἔθη τοῖς Ἰουδαίοις, &c. *Hoc ſimulacrum puta-*

a Οἱ δὲ νόμοι αὐτῶν ἔξαλλοι παρὰ πάντα τὰ ἔθνη. LXX. in loc. b *Antiq.* lib. 11. c. 6. p. 491. 10.
c *Ap. Phot.* in *Biblioth.* l. 34. col. 1150. 50.

1 Vid. *Diodor. Sic. Eclog.* 1. ex *Lib.* 34. p. 902.

bat

bat Moſis *eſſe, qui Hieroſolymam condidit, gentem fundavit, quin & leges Judæis tulit a gentium aliarum moribus alienas, & omni genti odioſas.* *Ipſe vero* (quod addit) *aliarum gentium odium inducere conatus,* [illegible] *id operam dedit, ut hominum aliorum leges & conſuetudines aboleret.* Suffragio non multum abſimili mea verba confirmat[a] *Manetho*, qui de *Moſe* loquens, & legibus ab ipſo datis, [illegible], inquit, [illegible] *Cum plurima ſanxiſſet alia, Ægyptiorum præcipue moribus adverſantia,* &c. Veritatis hujuſce centum habuiſſe videtur[b] *Strabo*, cum dicit; *Moſes, unus e ſacerdotibus Ægyptiis,* [illegible], *eorum inſtituta* religioſa *moleſte ferens, inde commigravit*: deinde multis inſtantiis oſtendit, *Moſem* ſacrorum ritus, Ægypti moribus frontem obverſam habentes, inſtituiſſe. Hinc itaque[c] *Celſus* cavillandi anſam arripit, dicens Judæos, [illegible] *Ab Ægyptiis ortundos, Ægyptum per ſeditionem deſeruiſſe, contemptis publicis Ægyptiorum ceremoniis.* Teſtium meorum agmen claudat *Tacitus*, qui de *Moſe* & Judæis verba faciens, hæc habet, [d] *Moſes, ut ſibi in poſterum* Judæorum *gentem firmaret, novos ritus contrariosque cæteris mortalibus indidit. Profana illis omnia, quæ apud nos ſacra. Rurſum conceſſa apud illos, quæ nobis inceſta.* Et nonnullis interjectis, Judæos *gentem* vocat, *ſuperſtitioni obnoxiam, religionibus adverſam.*

Ne vero ſententia noſtra teſtimoniis ſolummodo ſuffulta cenſeatur, quinque ſubjungam argumenta, quibus appareat, Deum leges & ritus ſuos ethnicorum moribus, ut plurimum, oppoſuiſſe.

Horum primum petitur a contemptu atque odio illo quo gentes omnes unam Judæorum gentem cultumque proſequebantur. Quid enim gentes omnes, cætera diviſæ maxime, in Judæorum odio conſpirarent, niſi quod ſacra plane contraria colerent, & religionem in Deorum & humani generis opprobrium inſtituiſſe viderentur? Antitheſin illam inter Judæorum & gentilium ſacra, [illegible] fuiſſe, amaros odii & injuriæ mutuæ fructus proferentem, res per ſe[e] credibilis eſt, & veterum dictis abunde confirmatur. Cum *Artaxerxes* edictum de gente Judaica radicitus exſtirpanda promulgaret,[f] eos appellat ([illegible]) [illegible] gentem *ab omni alia gente legibus moribusque diſſentientem*: & ſtatim, [illegible] *gentem in eo poſitam, ut omni homini ſemper adverſetur.* Inde factum eſt, ut rex ille a Judæis adeo totus abhorreret, ut eos, veluti [illegible] (uti eos appellat Haman) *gentem humano generi inimicam & legibus perverſam*, internecione delendam judicaret. *Joſephus* etiam, cauſam reddens cur Ægyptii communiter & Judæi tam infenſi & infeſti ſibi mutuo fuerint, [illegible],[*] inquit, [illegible] Sacrorum *contrarietas tam graves inter eos inimicitias concitavit.* Eidem cauſæ tribuendum cenſet[h] *Philo*, quod vix ulla *Moſis* mentio vel memoria in Gentilium ſcriptis inveniri queat; [illegible] *Ipſe autem quis fuerit, haud multi ſatis norunt: Græcis ſcriptoribus non dignantis eum memoria, propter invidiam, aut propter inſtitutorum ſuorum ab aliis civitatibus in quamplurimis diſcrepantiam.* Et[i] alibi, *Judæorum nationem pupillo ſimilem dicit, ſi cum cæteris conferatur: nam illæ,* inquit, *quoties in calamitates incidunt, propter morum ſocietatem & communionem, mutuis commerciis adjuvantur; huic autem genti, ſi forte laboranti, nemo fert opem, eo quod moribus utatur ſelectis & diſſimilibus.* Hic[k] *Taciti* verba, cum inſtituto præſenti conjunctiſſima, præterire nequeo. Ille vero de templo, & urbe Hieroſolymitana, ſummo opere & arte munitis, loquens, *præviderant,* inquit, *conditores ex diverſitate morum crebra bella: inde cuncta, quaſi adverſus longum obſidium.*

Secundo: hoc etiam argumento eſſe poſſit, multa legis inſtituta plane ſingularia fuiſſe, & gentium aliarum conſuetudini repugnaſſe, quod Judæi nullis præceptis aut

a *Ap. Joſeph.* l. 1. *cont. Ap.* p. 1353. 15. b *Geogr.* lib. 16. p. 1104. A. c *Ap. Orig. cont. Celſ.* l. 3. p. 114. *Hiſt.* lib. 5. *ſub init.* e [illegible] *Philoſtrat.* 1. *de Vit. Apollon.* n. *Athen.* p. 507. f *Eſther.* *Apocr.* c. 13. 4, 5. g *Ap. Joſeph. Antiq.* l. 11. p. 391. 40. * Lib. 1. *Contr. Ap.* p. 1351. 35. h *De Vit. Moſ.* l. 1. p. 603. A. i *Lib. de Creat. princ.* p. 727. A. k *Hiſtor.* lib. 5. p. 118.

‡ Ita ſe habent edit. MSS. *Hudſ.*
* Juxta MS. [illegible] *Editionum veterum,* [illegible] Vid. *Hudſ.* in loc.

Sect. I. [illegible], [illegible] ad eorum observationem [illegible]. Quoniam enim [illegible] [illegible]. Hoc [illegible] [illegible] quod [illegible] [illegible] ad eum [illegible]; [illegible] & tanquam peregrinae separatae sunt, [illegible] quod [illegible] peregrinae [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible]: & [illegible] [illegible]. Nempe illorum [illegible] ad [illegible] peregrinas [illegible] advenerit, ut eam lacte agnum [illegible], [illegible].

Tertio, quod ad consequentiam facile, cur Deus tot [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible]; nisi quod [illegible] Zabiorum [illegible]. [illegible] Quod enim [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Quod, [illegible], Deus legem tam [illegible], & [illegible] [illegible], nisi quod [illegible] Zabiorum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Pagani enim [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], quod in [illegible] [illegible], & [illegible] [illegible] [illegible].

Quarto, [illegible] quod arbores [illegible] Hebraeorum [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & terra, [illegible] & [illegible] [illegible]. Sola Judaeorum [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quam Judaeorum [illegible] [illegible]. Hac autem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible].

Quinto, Deum cultus [illegible] Zabiorum moribus adversum [illegible], probat [illegible] [illegible] primum [illegible] & [illegible] [illegible]. Nam Moses

[illegible]

[illegible]

& *Aaron* iter tridui in ſolitudinem faciendi licentiam poſtularunt, ut Dei ſacra ritu longinquo exequerentur; nec tamen Ægyptios, ſacris plane contrariis adhibitis, exacerbarent. Rem totam *Philonis Judæi* verbis ſic diſertis narratam accipiamus: [a] *Arbitrabantur ſolitudinem opus eſſe ad ſacra patria peragenda, non ad morem eundem quo gentium aliarum ceremoniæ celebrantur;* [illegible] *ſed more ritusque ab uſu communi abhorrente, propter ſingulas legum ſuarum ſingularitates, adeoque ſeceſſum requirentes, ne vel offendant alios, vel oculis exterorum, parum ſanctorum ſpectaculo, profanentur.* Multa jam dicta alibi ſubjungi poſſent: ſed ab hoc argumento recedendum eſt, ne in re clara plus æquo morari videamur. Sect. II.

SECT. II.

Reſpondetur adverſæ partis argumentis.

QUANQUAM veritas hæc, præſidiis hiſce munita, facile contemnat oppugnantium impetus, adverſæ partis argumenta refellere conabor, ne ullo provinciæ meæ parti defuiſſe videar.

Horum primum ſic ſe habet: ſi tot leges Moſaicæ gentium ritibus opponantur, & earum rationes (quod vult *Maimonides*) a Zabiorum ſuperſtitione petendæ ſint; neceſſe eſt, ut leges illæ literaliter exponantur, & in iis locus vix ullus ſenſui alicui myſtico relinquatur. Hoc telo contra ſententiam noſtram pugnat eruditus [b] *Hottingerus*, cujus hæc ſunt verba; *Maimonidis rationes præceptorum ceremonialium, antiquitatis eruditione refertæ, tanto a* [illegible] *quanto magis a* [illegible] *ad quod ſubinde fieri conſtat, ut tantas eſſe* [illegible] Obj. 1.

Multis equidem olim & hodie periculoſa eſt hæc opinio, leges tot ubique myſteriis gravidas, & in iis arcana latere, quæ profanis oculis patere non debeant. Hinc varii ſenſus myſtici pro vario lectorum captu, legibus iiſdem aſſignantur, & ea quæ de capite dicuntur, ad alia non raro transferentur. Nos, extrema vitare cupientes, rem totam *Theſibus* hiſce duabus expediemus. Reſpon.

Primo, legi cuique Moſaicæ ſenſus literalis aſſerendus eſt, iſque primo diligenter inveſtigandus. Niſi enim leges illæ ſenſu quem verba præ ſe ferunt intelligantur, multa ſequentur abſurda, quorum nonnulla, verbis ab [c] auctore jam laudato mutuatis, enumerabo. "Horum primum eſt, quod ipſe legiſlator barbarus fuiſſet, & ipſa lex barbara, cum a populo illo non intelligeretur. Præcepta illa, juxta literam intellecta, etiam rudibus & indoctis, erant facillime cognoſcibilia, propter notitiam idololatriæ, & ſuperſtitioſarum conſuetudinum gentis Ægyptiæ, & aliarum gentium populo Hebræo vicinarum. At ſi non habuiſſent literalem ſenſum hæc intelligentiam, populi rudioris intellectum omnino ſuperaſſent. Quid autem ſtultius ſentiri poteſt de propheta ſapientiſſimo, quam ea locutum fuiſſe populo, & ſervare mandaſſe, quæ populus non intelligeret? quid erat hoc quam populo illudere, ipſumque irridere? *Porro* cum *Moſes* dux & doctor populo illi datus fuerit, qualiter implebat doctoris officium, cum legem ſolam ad populum ferebat, eamque docere debebat, eis autem non exponeret & ediſſereret? Quid aliud erat hoc, quam populum in errorem inducere? *Nam* proponere mandatorum literam, *ſenſum* literalem non habentem, & hoc ipſum populo non exponere, nihil aliud eſt, quam populum in intelligentiam literalem, ubi ipſa omnino non eſt, inducere, vel rudem & indoctum populum, ad intentionem inveſtigandam, literali velamine abſconditam & adumbratam, cogere. *Deinde*, *ſi Moſes* intelligibiliter loqui nolebat, mirabiliter abutebatur ſermone ſeu loquela, in hujuſmodi *legibus ſenſu myſtico capiendis*. Sermo ſiquidem interpres animi eſt; ſermo autem ejus, quantum ad hoc, non erat interpres animi ſui, ſed magis *abſconditor* & celator. *Præterea, ſi præcepta legis intelligentiam literalem non haberent, mirum eſt* tot & *tantos* doctores legis populum in illo errore *reliquiſſe* (de alio intellectu, quam de literali, populum omnino non admonentes) & populum errorem illum non deprehendiſſe, *ſed* tam diu velut hæreditarium tenuiſſe, & ad poſteros *tranſmiſiſſe*." Viſum eſt, hoc teſtimonium lectori integrum exhibere; quod facile ſperavi, rerum acumen, illius prolixitatem abunde compenſaturum.

Secundo: legum Moſaicarum ſenſus literalis haud impedit, quo minus intelle-

a De Vit. *Moſ.* p. 6[illegible] B. b Lib. de Maim. [illegible] c. 6. §. 6. c Guil. *Pariſ.* de leg. c. 29. p. [illegible]

CAP. III SECT. I.

ctus myſticus & allegoricus earum ſaltem nonnullis attribuatur. In eo ſcilicet elucet ſumma legiſlatoris ſapientia: quod ita Moſis ritus & leges ordinarit & inſtituerit, ut rudiori vulgo cultus & obedientiæ materiam præſtarent, & imaginem Meſſiæ, veris lineamentis expreſſam, oculis acutioribus intuendam exhiberent. Myſteria quædam ſacratiora obſcuris rituum legalium involucris velavit & cuſtodivit ſummus legiſlator, ne vulgi tractatione contaminata ſordeſcerent, & nimis aperta rerum evangelicarum revelatio, Meſſiæ olim venturi provinciam præoccuparet. Cui animus eſt plura de legis ſenſu myſtico intelligere, [a] *Ludovicum Capellum*, legat, & (niſi quod rectius norit) quæ a nobis libro ſuperiori diſſeruntur.

2°. SECUNDO: objiciet forte non-nemo, quod ipſe mecum pugnare videar, cum in hoc capite dixerim, Deum multa præcepta Zabiorum moribus oppoſuiſſe, ſuperiori vero, Zabios gentem nuperam fuiſſe, & Orbi, multis poſt Moſem ſeculis, innotuiſſe.

SED hæc objectio nulli moram aut ſcrupulum injicere poteſt, qui jam dicta diligenter expenderit. Dixi nempe Zabios, *nominaliter* ſpectatos, vel quatenus eo nomine vulgo notos, gentem nuperam fuiſſe, & vix Alcoranum ætate ſuperaſſe; *realiter* vero Moſi *σύγχρονοι* fuiſſe, cum veterem Chaldaiſmi fabulam agerent ſub novo Zabiorum ſchemate, & a Chaldæis, Nabathæis, & aliis antiqui nominis idololatris, titulo ſolo diſcernerentur. Meminerit etiam lector, me doctrinam de Zabiis tantum conjecturæ probabilis vice propoſuiſſe.

CAP. III.

Cur Deus tot leges & ritus eorum moribus oppoſitas inſtituerit.

CUIVIS, rerum ſolummodo ſpecies intuenti, mirum videri poſſit, cur Deus populum ſuum tot actibus adiaphoris abſtinere juſſerit; cur nempe, veſtem e lana & lino confectam gerere, diverſi generis animalia ſimul ad aratrum cogere, apud ſanguinem effuſum edere, caput in rotundum tondere, & alia hujuſce cognata, prohibuerit. Quid enim actus illi, (per ſe, nec boni nec mali,) meruere, ut legum materia fierent, & in illicitis haberentur? Actus hujuſmodi tam longe abſunt ab omni boni vel mali ſpecie, quod inde nonnulli Moſem convitiandi anſam arripuerint, quaſi leges nugaces & arbitrarias Iſraelitis impoſuerit. Ut itaque calumniæ huic anſam præſcindam omnem & lectorem (ſi forſan hærentem aut errantem) ad veri tramitem manuducam, ad quæſtionem propoſitam, primo negative, dein & poſitive, reſpondebo.

SECT. I.

Reſpondetur primo, Negative.

AD quæſtionem præſentem, primo negative reſpondebo, ut erroribus occurram, quibus *doctrina* inter Judæorum & Gentilium ritus, & Moſis *conſilium* circa res prorſus indifferentes, occaſionem præbuere: dico itaque,

PRIMO: Deus non ea de cauſa tot leges Zabiorum moribus adverſas dedit, quod contradicendi ſtudio duceretur, & id unice curaret, ut populus ejus gentibus aliis diſſimilis eſſet, & ab iis non minus more quam nomine disjungeretur. Id in limine monere, conſultum habui; quod opinio, inſita penitus & vetuſta, apud Judæos & Chriſtianos haud paucos obtinuerit. Deum nempe ritus quam plurimos eo nomine vetuiſſe, quod uſus gentium eos recepiſſet; & leges eo tantum collimaſſe, ut gens ei devota diverſitate noſceretur, & a gentium aliarum moribus, non impiis tantum ſed & indifferentibus, abſtineret. Hanc opinionem [b] Maimonidi placuiſſe conſtat: nam, inquit, *cum dictum eſt*, non ambulabitis in ſtatutis gentium, &, cave ne poſt eas illaqueeris; *utrumque eodem ſpectat: nimirum, ne quis in re quapiam iis aſſimiletur, ſed diſſimilis ſit; neque id ex habitu & actibus eluceat*; ſic & [c] alibi in eandem ſententiam loquitur; *quia idololatræ tum temporis altaria ſua e lapidibus caſis ædificarunt, ideo interdixit, ne aſſimilemur iis &, ut omnibus modis id vitemus, præcepit altare fieri ex terra.* Neque hac in re, *a ſectorum ſuorum grege deflexit* Rambam: nam Phariſæi, eodem [d] legis præce-

[a] *Exercit. ad diſſertat. Zabor.* [illegible] *Commentar.* p. 305. [b] *De Idolol.* c. 11. §. 1, 2. [c] *Mor. Neb.* P. 3. c. 45. [d] *Levit.* 18. 3.

pto

to ducti, a moribus quibusvis peregrinorum, maxime Romanorum, ſeipſos alienaſſe perhibentur. Neque Judæis tantum, ſed & Chriſtianis, hanc ſententiam arriſiſſe, probant [a] [illegible] verba, de ritibus modo dictis fuſe diſſerentis; *ideo hos actus aiunt Iſraelitis prohibitos, quia ſolemniores erant autem idololatrum, ſive Cananæum, ſive aliorum; & quoniam, tametſi extra* culpam *fierent, prope tamen nihilominus ad idololatriam ejusve ritus accedebant.* Sed, horum doctorum pace, ſatis cauſæ eſt, cur iis hoc aſſerentibus non aſſentiamur: tantum enim abfuit, ut Deus ritus ab ipſa ſeculi toto genere diſſidentes inſtitueret, & moribus ibique receptis contradicere ſtuderet; quod [b] jam certum ratumque ſit, eum gentium ſacra non pauca leviter mutata retinuiſſe, & a Dæmonis, ad proprium ſui cultum, tranſtuliſſe. Neque res tam clara ſatis apertos *Maimonidæ* oculos effugere potuit: poſtquam enim Deum leges aliquot, ethnicorum moribus adverſiſſimas, tuliſſe dixerat; continuo [c] addit, *de obſcuritate autem rei perplexus* ſum *in hodiernum uſque diem, cur illud offerre voluerit* Deus? *nam idololatræ quoque illud offerre ſolent.* Sed & aliis exemplis bene multis opinionis hujuſce falſitas evincitur; nam templa, ſacrificia, purificationes, novilunia, ſacerdotes, conventus ſolennes, & feſta, in idololatrarum ſacris locum habuiſſe, & in Dei legem cultumque tranſiiſſe, alibi probaturi ſumus, argumentis rem hanc extra omnem dubitationis aleam poſituris. Hæc autem omnia Deus vetuiſſet proculdubio, ſi leges ethnicorum moribus adverſas ideo tradidiſſet, ne populus Iſraeliticus ulla ſacrorum ſocietate vel morum ſimilitudine gentibus exteris conjungeretur. Haud opus eſt aliis argumentis ad opinionis hujuſce vanitatem redarguendam, cum præſertim viro cordato ne veriſimile quidem videri poſſit, Deum O. M. quicquam gentium aliarum uſu receptum, ex mero arbitrio & contradicendi ſtudio, rejicere voluiſſe. Noluit proculdubio Deus, ut populus ejus [d] *omnibus hominibus* ſtudioſe *adverſaretur*, aut moroſum *Chinenſium* ingenium imitaretur, quibus omnia perverſa placent, quique mores exteros abſurdos exiſtimant, tantum quod gentibus aliis decora videantur.

(2°.) Rationi non minus adverſum eſt, Moſem leges & ritus ejus aliarum gentium moribus oppoſuiſſe, ex earum odio, vel partes ſuas firmandi ſtudio. Apud ethnicos olim (rerum Judaicarum cauſas ineptis conjecturis venari ſolitos) pro certo creditum eſt, Moſem, gentium aliarum odio ductum, leges cum earum moribus adverſa quaſi fronte pugnantes inſtituiſſe. Ita ſententia fuit [e] *Diodori Siculi*, [illegible] *apud Joſeph.* & *Lyſimachus*, qui leges ejus [illegible] *magiſtras* [illegible]. Alii Moſem ſtatuta gentium mori tam diſſona tuliſſe crediderunt, ut mobile vulgus ſibi fidere & affectu firmiore devinciret. Hoc ſomnium *Tacito* vigilanti placuit. [f] *Moſes*, ait ille, *quo ſibi in poſterum gentem firmaret, novos ritus contrariosque cæteris mortalibus* indidit. Et ſtatim poſtea, Judæorum *inſtituta ſiniſtra* (ſic vocat) *ipſa pravitate valuiſſe* dicit. Non licet opiniones haſce, ne veritatis ſpecie fucatas, operoſe refellere; ne lectoris ingenium in dubium vocare, vel ineptias ethnicas alicujus habere, videar.

(3°.) Cum ratione maxime pugnat, leges modo dictas e mera Dei voluntate & imperio abſoluto profluxiſſe. Legum nonnullarum peregrinitas haud ſatis apta noſtris moribus, & earum (ut noſtræ res nunc habent) abſurditas & inutilitas, in cauſa ſæpe fuerunt, cur homines multi ſibi perſuaderent, eas a Deo traditas, tantum ut poteſtatem arbitrariam & mere deſpoticam in Iſraelitas, a ſervitute nupera redemptos, exerceret. Multis e Judæorum gente adeo perſuaſa eſt olim hæc opinio, quod, ſub initia regni Saracenici, ad philoſophiam ethnicam defectionem fecerint, quod iis leges haud paucæ prorſus inutiles & ſupervacaneæ viderentur. Hic iterum *Gulielmum Pariſienſem*, ſatis idoneum credendi auctorem, teſtem advoco: ille vero, de Judæis agens, ſub ea tempora a Dei legibus apoſtatis, [g] *dedit*, inquit, *occaſionem non levem apoſtaſiæ hujuſmodi ea quæ videtur multorum mandatorum abſurditas, vel inutilitas. Dum enim apparent in eis abſurditas & inutilitas, nulla autem præceptionum aut inhibitionum ratio, nulla obſervantiarum ratio; non eſt mirum ſi ab eis receditur, & ſi tanquam onera ſupervacua projiciuntur.* Neque Judæi tantum, ſed & Chriſtiani plurimi, leges haſce prorſus inutiles, ἀλόγους, & meri imperii ſoboles, habuerunt; atque inde totam Scripturam rejiciendi, vel ſummum legiſlatorem, tanquam minus conſultum & benignum, conviciandi, anſam arripuerunt. At nihil remotius a pietate & prudentia, quam Dei legibus abſurditatis notam affigere, tantum quod a moribus ævi noſtri diſſideant; aut eas ſummi

a *De pur. mun. & gent.* l. 2. c. 7. p. 210. b V. Lib. 3. *per tot.* c *Ub. ſup.* Cap. 46. d 1 *Theſ.* 2. 15.
e *Ub. ſup.* f *Hiſt.* lib. 5. p. 115. g *Ub. ſup.* pag. 23, 24.

SECT. II. imperii jure latas afferere, tantum quod earum rationes ipsi non assequantur. In hac antiquitatis caligine, non datur cuivis antiquiorum temporum rerum intelligere, qui plerumque Mosis institutis occasionem praebuere. Sed haec opinio digna est, quae [illegible] potius quam argumentis explodatur.

SECT. II.

Difficultates Diſſolvuntur.

Leges [illegible] E Zabiorum moribus lege vetitis, erant haud pauci per se mali, quorum exempla nonnulla (ne quis errori te locum [illegible] paginas aliquot in medium protuli. Cur Deus moribus [illegible] leges opponeret, [illegible] est quaerere, cum clare pateat [illegible] natura divinae rectitudini [illegible] pugnasse, & a gente Judaea [illegible] abhorruisse. Praeter mores jam dictos, [illegible], quales erant, orbicularis tonsura capitis, haedi coctio in lacte matris coctii, aliaque [illegible] * supra recensita. Lectori [illegible] ultra leges Mosaicas [illegible], quod Deus tot leges circa res (ut [illegible]) prorsus indifferentes dederit, &, [illegible] in minutis [illegible]. Auctorum [illegible] leges de minutiis his [illegible] [illegible] Gentibus [illegible] [illegible], sed ab iis semper dissiderent, & in re quavis minori [illegible]. Cum autem haec, & [illegible] facile vanitatis & erroris arguantur, necesse est ut hanc inter Hebraeorum leges & Zabiorum ritus pugnam ad causas multo graviores referamus. Hic [illegible] duplex causa [GENERALIS & SPECIALIS], assignari potest, cur Deus tot leges [illegible] habere Zabiorum ritibus opponere.

Causa generalis. Causa Generalis eadem erat quae legum omnium, nempe ut idololatriae pestem a Judaeorum finibus everterent, & Zabiismo se passim diffundenti, tanquam repagula quaedam objicerentur. Hunc autem [illegible] [illegible] multis nominibus [illegible] nomine.

Primo, quatenus impedimento forent, quo minus Israelitae gentium exterarum [illegible] & conjunctionem familiariorem mererentur. Habet [illegible] fan [illegible] [illegible], & homines, ritibus communibus conciliari, affectu & consuetudine facile conjunguntur: e contra, qui ritibus contrariis fruuntur, & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], abhorrere solent. Peculiares & a [illegible] ritibus alienae Hebraeorum leges & ritus hunc effectum habuisse constat: nam Gentiles Judaeos, tanquam gentem fanaticam & [illegible] [illegible], [illegible], & [illegible] cum Judaeis consuetudinem gravem & [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible]. A re pertinet non absolute [b] Aristeas dictum, [illegible], legem nempe mandaverunt in [illegible], ut [illegible] [illegible] [illegible] Judaeorum a gentium [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] legis [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible]. Cum autem contraria [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], & tanquam [illegible], Judaeos & Gentes a mutuo [illegible] & commercio cohiberent; [illegible] [illegible], ut Gentes superstitiones suas Judaeis [illegible].

Secundo, leges Mosaicae, quatenus Sectae illius perniciosis moribus adversae, plurimum ad idololatriam abolendam [illegible], quatenus Israelitas [illegible] & [illegible] [illegible] singulares [illegible]. [illegible], de Judaeis [illegible] [c] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] terra [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] gentium. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Deus gentem illam a caeteris mundi gentibus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible], & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & peculiaris, separationem illam [illegible] saepe [illegible]. [illegible] aliud aliquid, per se nec bonum nec malum, hac de causa vetuisse, [illegible] [illegible], quod legem [illegible], non facietis calvitium inter oculos vestros propter mortuos, hac [illegible] ratione [illegible] dederit, [d] quoniam populus sanctus es Domino Deo tuo, et te elegit Dominus ut sis ei in populum peculiarem de cunctis gentibus quae sunt super terram. [illegible] ad [illegible] [illegible].

a Supra Pag. 269. b Ephes. 2. 14. c [illegible]. 23. 9. d Deut. 14. 1, 2.

ut illa Judæorum prærogativa & conditio peculiaris ſit frequenter in memoriam re- SECT. III.
digeretur.

TERTIO: quatenus leges Zabiorum mores inhibentes, primos ad idololatriam aditus obſtruxerunt, eamque in herba quaſi penitus perdiderunt. Nam, [a] obſervante Maimonide, *gentium ritus, lege prohibiti, idololatriam poſt ſe trahebant*, & [illegible] extra cultum terent, eumque primo, tandem & portam, ad cultum idololatricum aperiebant. Si enim, ex. gr. Deus [illegible] acclaudi, comam in orbem tondendi, vel ritus conſimiles idololatricos exercendi libertatem conceſſiſſet, libertas illa tandem in licentiam exiiſſet, & Iſraelitæ procul dubio a ceremoniis illis ad idololatriam & magiam ſuiſſent prolapſuri. Si comam in [illegible] tondere, Zabiorum ritu [illegible] conceſſiſſet, e [illegible] ſuis imperatis proceſſiſſent, ut tandem Dei Manibus ſacra peragerent, aut, amicis mortuis, gentium exterarum ritu, ſeſe in luctum immodicum effunderent. Non ſtat ubi incepit vitium ſuperſtitio, ſed e parvis, nonnunquam & licitis initiis, magnum incrementum capit.

QUARTO: præcepta Zabiorum mori contraria, idololatriæ obſtaculo fuerunt, quatenus omnem [illegible] ſpeciem de medio ſuſtulerunt. Si enim Judæi ritus aliquos e mediis Magorum eorum myſteriis deſumptos uſurpaſſent, ſuſpicionem ſe movisſent, quaſi in Zabiiſmum & [illegible] penderent, & Dæmones [illegible] quorum ceremoniis [illegible]. [illegible] ſolidum [illegible] fuiſſet, & [illegible] ritibus illis [illegible] addicti [illegible] perverſum intellecto, plebeculam incautam ad cultum extraneum provocaſſent. Leges itaque, ritus cum idololatria vel magia conjunctos inhibentes, idololatriæ paſſim graſſanti viam obſtruebant, quatenus eo ſpectarunt omnes, ut illius ſpeciem & memoriam omnem abolerent.

QUINTO: non minus idololatriæ obſtabant leges Zabiorum ritibus oppoſitæ, quatenus ritus illi cum idololatria tunc temporis arcte conjungerentur. Nam ritus eos, idololatriæ cauſas aut effectus, ſigna vel inſtrumenta fuiſſe, tum e jam dictis, & ſuo loco dicendis, manifeſte patet. Cum itaque ritus lege vetere prohibiti idololatriam arcto nexu coluerentur, eamque [illegible] modo licet non uno, promoverent, cuivis obvium eſt legem, quatenus ritibus illis contravenerit, ad idololatriam arcendam non parum profuiſſe. Si Moſes illa Zabiorum inſtituta, Magiæ & idololatriæ tanta aſſinitate juncta, toleraſſet; fieri non potuit, quin pronum ſenſim, in peſſima quæque prodiret, in matrimonium celerem licentiam ſolveretur.

EO me jam ducit ordinis mihi præſcripti ſitum, ut cauſam SPECIALEM expendam, cur Deus tot ritus & actus, nulla pravitate vel malitia notabiles, (ſi [illegible] hic judicemus) lege ſua prohibuerit. Dico itaque, cauſam triplicem, unam ex parte Dei ipſius, alteram ex parte populi, tertiam ex parte rituum ipſorum, aſſignari poſſe. Speciales exempla.

RATIO ex parte Dei hæc eſt: cum Deus unam Hebræorum gentem ſibi deſponſaſſet, pro marito vel Deo zeloto ſe geſſit, modis omnibus cavens ne ſponſa ſua ſidem conjugalem adulterio ſpirituali [id eſt idololatria] violaret. Deum olim Hebræorum gentem ſponſæ loco habuiſſe, ſidem faciunt multa prophetarum teſtimonia: Hoſ. 2. 2. *Contendite cum matre veſtra, contendite: quoniam illa non eſt uxor mea, & ego non ſum maritus ejus.* & vers. 19. *Deſponſabo te mihi in perpetuum: deſponſabo te mihi in juſtitia, in judicio,* &c. Iſai. 50. 1. *Sic dicit Dominus*, [b] *ubi eſt iſte libellus repudii matris veſtræ, quo dimiſi eam?* Jerem. 3. 14. *Convertimini filii rebelles, dicit Dominus*, כי אנכי בעלתי בכם *quia ego maritus ſum inter vos.* Nec ut Deus maritus tantum, ſed & maritus [ſeu Deus] zelotypus erat: & ſic in mandato ſecundo & alibi multoties, appellatur. Proinde ut zelotypi maritis ſolent, [illegible] non ſufficit ut uxor ejus adulterium devitet, niſi & omnem adulterii ſpeciem, ſuſpicionem & occaſionem fugiat; ſic & Deo Zeloti non ſatis erat, Dei [illegible] alterius cultum & ritus [illegible] [illegible] prohibere, ſed & omnem cultus profani ſpeciem & occaſionem. Adeo etiam omnes quæ olim cultum idololatricum aut magicum [illegible] reddidiſſet. Nam [illegible] præceptum eſt Iſraelitis, ut *deſtruerent aras Chananæorum, & confringerent ſtatuas eorum*, ne iſta ſtatuæ & [illegible] cultus [illegible] monumenta vel [illegible] manerent; & ne gentium idola, aut ſtatuas & aras habebant, [illegible] viderentur. Simili de cauſa Deus idololatras in terra ſua cum Iſraele habitare noluit, ne [illegible] eorum contactu, colloquium aut exemplum [illegible] corrumperentur, eoque ad ſidem maritam marito [illegible] adulterio ſpirituali violandam inducerent. Ad hæc [illegible] eſt Iſraelitis, in rotundum tondere, ſectum in [illegible] terraſſe, quidpiam ex idolo in domum inferre, nec ſibi integram erat veſtem ex lana & lino contextam induere, quod ſcilicet hæc

a More Nev. p. 3. c. 37. b Iſai. 50. 1. c Deut. 7. 5.

 omnia,

SECT. II.

omnia, e conſuetudine & lege Zabiorum profluentia, Zabiiſmi ſpeciem gererent, & Dei zelotypi ſponſam fidei læſæ [illegible] redderent. Huic rationi [illegible] addit *Gulielmi Pariſienſis* [illegible]: poſtquam enim nonnulla, per [illegible] lege vetita, recenſuiſſet, *cum* [a] *inquit, interrogatus fueris*, unde factum eſt *ut prohiberentur hæc omnia? confidenter reſpondere poſſis, quia zelus Domini exercituum hoc fecit, qui nihil ad adulterium pertinens in ſponſa ſua [illegible] ſuſtinere.* Hoc teſtimonium firmat ratio: nam leges [illegible] de rebus [illegible], [illegible] impoſitæ, gentes [illegible] non obligabant, quod [illegible] non tam uxores eſſent, quam ancillæ, quarum fidem & affectum Deus non tanti habuit, quanti gentis Iſraeliticæ, quam fœdere & connubio [illegible] ſibi [illegible]. Gentibus [illegible], non tantum idololatria, ſed omnibus ejus ſpeciebus, [illegible], & [illegible], interdixit; more mariti zelotypia ducti, qui non tantum adulterium uxori prohibet, ſed omnem nutum, tactum, colloquium, & ſignum, [illegible] det, & ægro fert animo [illegible] ad eam appropinquet.

Altera ex parte populi.

S[illegible] ratio non levis ex parte populi [illegible] poteſt, cur Deus eos a nonnullis Zabiorum ritibus, [illegible] natura [illegible], abſtinere juſſit. Nempe, populus ille [illegible] Ægyptiis nunciam remiſiſſe, & fœdere ſolenni [illegible] Deo vero devinxiſſe, videbatur: at [illegible] Deo tantum [b] *[illegible]* fuiſſe, ore quidem Deum, corde vero Deos Ægypti tenentes, & Ægyptiacos [illegible] egos adhuc anhelantes. Cum Ægypto nuper [illegible], [illegible] cultu & [illegible] expe[illegible] compertum eſt, ide[illegible] [illegible] [illegible] quavis [illegible] oblata, in magnum incendium [illegible], [illegible] Iſraelitas in religione leves & [illegible], dubia vice inter Jehovam & Baalem fluctuantes. Cum itaque animus legislator populum [illegible] videret, eos a multis actibus, [illegible], abſtinere juſſit. Curavit, non tantum ut populus, [illegible] generalibus arceretur, ſed etiam a rebus & ritibus qui cum idololatria proxime conjungebantur. Horum nempe rituum uſus [illegible] in animos tam leves & verſatiles facile [illegible] poſſet, eoſque ad cultum profanum [illegible], [illegible] ſemper [illegible] proclivi [illegible]. Deinde, ſi Deus ritibus iſtis [illegible] veniam indulſiſſet, procul dubio populus [illegible] in gentium mores paulatim abiiſſet, & tandem [illegible] ingeniis [illegible] apprenderet. Hic itaque non ſine [illegible] veniunt eccleſiæ Chriſtianæ Patres, quod, ad exemplum divinum [illegible], gentes nuper converſas, & [illegible] adhuc, a moribus quibuſdam [illegible]. Cum enim inter Chriſtianos haud ita pridem [illegible] (ne [illegible] propagat[illegible]) receptum eſſet, in noviluniis ignes feſtivos [illegible], per [illegible] flammas tranſire, ædium limina coronis & ramis exornare, [illegible] mortuorum [illegible], inferre, preces juxta fluvios [illegible], eccleſiæ Patres [illegible] & [illegible] eadem proſapiæ ritus [illegible], [illegible] ingererent, ad cultum antiquum tacite ſollicitarent, & [illegible] praberent, quaſi Chriſtiani ritibus illis addicti, Chriſtum & Baalem conjungerent, & [illegible] intervallo non [illegible] magno [illegible] exiſtimarent.

Tertia ex parte rituum ipſorum.

TERTIO [illegible] ratio ex parte rituum ipſorum hæc erat: longa gentium conſuetudine factum eſt, ut ex iis plerique arcte cum idololatria cohærerent, eique ut *cauſa* vel *effectus*, *ſigna* vel *inſtrumenta*, proxime conjungerentur.

(1°) E ritibus modo dictis, multi cultus extranei *cauſæ* fuerunt, nempe quatenus illius invitamenta eſſent, aut [illegible] quod [illegible] cultus ille pullularet, [illegible] firmare viderentur. V. gr. Plantatio luci in altaris vicinia, idololatriæ [illegible] fuit, quatenus [illegible] amœnitas plebem pellexit, & [illegible] Zabiorum ritibus exercendis occaſionem dedit. Mos ille, מצבה [illegible], [illegible] vel columnam [illegible] [c] prohibetur, eo quod uſu receptum eſſet, [illegible] columnas converſus agere, adeoque cultus [illegible] ſpeciem præberet & [illegible]. Mos etiam animalium aut ſyderum formas imaginibus exprimendi, [illegible] natura licitus, Iſraelitis [illegible] [illegible] quod eorum animis conceptum [illegible] naturæ divinæ minime conſentaneum [illegible] poſſent, eoſque a Deo [illegible], ad [illegible] cultum avocare. Hæc & alia [illegible] cautionem legibus interdictis cauſam dediſſe videntur dicto [illegible] apud [d] *Joſephum* [illegible] legimus, [illegible] &c. *Cavendum eſt, ne quid ejuſmodi permittatur, ex cujus imitatione mores publici depravari poſſent. quapropter ne leviſſima quidem leges diſſimulant*

a Lib. de Legib. [illegible] 24 p. 44 E b *Pſal* 78. 36. c *Deut.* 16. 22. d *Antiq. Judaic.* Lib. 4. c. 8. p. 165. 5

(2°.)

(1°) E Zabiorum moribus lege lata vetitis, alii cultus illiciti fructus & *effectus* habeantur. Nam corporis vulnere frequente dehoneſtatio, calvata capitis & barbæ, laceratio veſtis, ritus erant e cultu *mortuorum* oriundi; & Gentiles, in interiis & ſacris aliis in *mortuorum* honorem præſtitis, hujuſmodi ritibus, utpote funebribus & cultui ſuo conſentaneis, utebantur. Cum etiam, [illegible], multa paſſim ſimulacra fabricarent homines, quod multos Deos eoſque materiales & oculis uſurpandos, exiſtimarent; Deus illa ſculptilia fieri vetuit, ut Hebræi [illegible] longius [illegible] recederent, & Deum a viſu ſenſuque noſtro longe remotum eſſe meminerentur. Si Deus imagines (errorum, quos dixi, [illegible]) inter Hebræos toleraſſet, erroribus ipſis anſam dedi[illegible] videretur.

(3°) E Zabiorum ritibus nonnulli *homa* quædam erant a Dæmone inſtituta, quibus ei cultum præſtabant, aut faciem præſentiam & [illegible] ejus imitabantur. E ritibus [illegible], ſufficiat in præſenti tres aut quatuor [illegible] attingere. Inter Zabios (quod alibi probamus) [illegible] ab antiquo [illegible] Dæmonibus [illegible] intuere, ut [illegible] Inde cauſa data legi [illegible], *Levit.* 19. 28. *Non facietis punctas* [illegible], *incarne* [illegible]. Lege cautum eſt etiam, ne quis earum imaginem procuraret, aut [illegible], eo quod actus ille cultus idololatrici ſignum eſſet, & [illegible] idololatriæ [illegible] habere crederetur. Addo in[illegible], interdictum eſſe, ſanguinem animalis alicujus in agris effundere, quamvis ad eſum ſolummodo mactaretur, tantum quod effuſio illa cultus aut [illegible] [redacted]שעירים (Dæmonibus ab agris nomen ſortitis) [illegible] ſignum tunc temporis haberetur. Hoc [illegible] e verbis quæ [illegible] ſequuntur legem qua ritus ille prohibetur, [a] *Et non efferent ultra* [illegible] *Dæmonibus poſt quos fornicantur.* Hos, & [illegible] Deus, ne [illegible] vulgo [illegible] darent, & [illegible] renovarent.

(4°) E ritibus lege vetitis, alii *inſtrumenta* [illegible] erant ad [illegible] exercendam & propagandam inſervientia. [illegible], aliarum multarum extructio, imaginum conſecratio, [illegible] in craſtinum reſervatio, picturati lapidis erectio, [illegible] velorum [illegible], nonnulli [illegible] aditum aperire [illegible]. [illegible] Judæi, legis [illegible] obſervantes, [illegible] (velut [illegible]) [b] *&* univerſum [illegible] *gratia* [illegible] habuerunt.

E [illegible] dictis evidens evadit, ritus lege vetitos & [illegible] arctiſſime inter ſe [illegible], & Deum tot leges [illegible] Iſraelitas a Gentium [illegible] cohiberet, & Zabiorum late propagati licentiam coerceret. Huc apprime faciunt verba R. *Bechai* [illegible] כי כל דרך התורה לאסור הדברים שיש [redacted] לעבודה זרה ויצוה עלינו לעשות הפך כדי לעקור שורש [redacted] עבודה זרה מן העולם *Ita eſt mos Legis, prohibere res in gratiam cultus idololatriæ ſactas, & juſſit nos facere contrarium, ut ſic radicem idololatriæ de mundo tolleret.* Nihil eſt itaque, cur *Moſi*, leges de rebus hæce minutis ferenti, [illegible] aut [illegible] objiciat quiſpiam.

C A P. IV.

De legibus, quæ Zabiorum moribus opponuntur, ſigillatim agitur, & primo de lege Paſchatis, ejuſque circumſtantiis.

SUPEREST jam, ut præcipua penſi mei defungar parte, & leges eas ſingulatim exequar, quas Deus, ad ſeculi ſuperſtitionem coercendam, & Zabiorum ceremonias abolendas, dedit. Ut autem ad leges eas aditus eo facilior aperiatur, monendum eſt [illegible] legem Moſaicam duobus modis, VERBALITER & REALITER, Zabiorum placitis & inſtitutis adverſatam [illegible].

PRIMO, VERBALITER & explicite, nempe quatenus eorum ritus idololatricos verbis apertis populo prohibebat. Hoc autem factum eſt verbis, quandoque generalibus, nempe, *Levit.* 18. 3. *Secundum opus terræ Ægypti in qua habitaſtis, non facietis: & ſecundum opus terræ Canaan, ad quam ego adduco vos, non facietis, & in ſtatutis eorum non ambulabitis.* Et *Levit.* 20. 23. *Ne ambuletis in ſtatutis gentis quam ego emitto a*

a *Lev.* [illegible] b [illegible] Selden. de jur. Nat. & Gent. l. 2. p. 315. c [illegible] in *Lev.* c. 23. v. 19.

b [illegible] *locus*, vid. pag. 144. not. 2.

facie veſtra, &c. aliis etiam in locis, hiſce ſenſus affinitate conjunctiſſimis. Ne vero generalia illa minus pungerent, *Moſes* multas leges edidit, quibus hic & ille Zabiorum ritus ſpeciatim & expreſſe prohibetur.

Secundo: lex Moſaica, Realiter & implicite, Zabiorum ritus & dogmata prohibebat. Legis, non verba tantum, ſed res & ſacra, Zabiiſmo repugnabant. Lex enim non ſolum vetuit, quæ apud ethnicos ſacra & religioni propria, ſed & aliqua præcepit, quæ apud eos dira & nefaſta, habebantur. Deus non ſatis habuit, antiquæ ſuperſtitionis ritus & exempla ſimpliciter prohibere, ſed Hebræorum genti præcepit ut plane contrarium facerent. [a] *Tacitus* itaque veri limites haud multum tranſgreditur, cum, de rebus Judæorum agens, hæc habet: *Moſes, quo ſibi gentem firmaret, novos ritus contrariosque cæteris mortalibus indidit. Profana* illis *omnia, quæ apud nos ſacra. Rurſum conceſſa apud illos, quæ nobis inceſta.* Ideo vero Deus *ritus tam contrarios* Hebræorum genti tradidit, ut illi ſe gentium ſacris bellum indicere, numinis cujuſvis ſictitii reverentiam excutere, & mendicam cultus ethnici ſanctitatem ludibrio habere, non verbis tantum ſed & factis indicarent.

Cum jam ſatis declaratum ſit, quomodo lex Moſaica Zabiorum ritus inhibuerit, in rem præſentem veniam, & leges eas in lucem proferre conabor, quæ Zabianæ religionis abolendæ gratia tradebantur. Inter eas autem primo nobis occurrit lex de Paſchate, & ceremoniis in illius celebratione ſolenniter obſervandis. Inde itaque nobis auſpicari placet, de cæteris legibus juxta παράδοσιν Moſaicæ ſeriem atque ordinem ſermonem habituri.

SECT. I.

Harum prima erat, *quod agno maſculo ſolenniter mactato celebrari deberet.*

LEGIS Paſchalis pars ea cui lumen accendere jam ſtudeo, verbis hiſce traditur: [b] *in decima hujus menſis accipient ſinguli agnum per domum patrum,* —— *agnus maſculus, anniculus erit vobis,* —— Deum legem hanc Ægypti dogmatis & moribus adverſam poſuiſſe, non inani ductus conjectura cenſeo. Sic enim Ægypti more comparatum erat, ut, inter animalia *ſacrorum* titulo donata, arietem honore præcipuo colerent; vel quod ſymbolum fœcunditatis eſſet, vel quod arieti cœleſti, affinitate quadam propiore, conjungi crederetur. Ejuſdem inſaniæ exemplum tandem ad Afros & Græcos tranſiit: quod enim illi Jovem ſub Ammonis nomine & arietis forma colerent, Ægyptiis imputandum eſt, qui dementiæ huic initium & auctoritatem quandam tribuerant. Hoc itaque remedio uſus eſt Deus, ne ſuperſtitionis ejuſdem ſcabies Iſraelitas ureret; agnum illum maſculum, quem Ægyptii inter numina ſua præcipua coluerant, ſolenniter mactari, & ædium poſtes agni ſanguine aſpergi juſſit: nam inde facile cognoſcerent Iſraelitæ, arieti nihil ineſſe divinitatis, &, animal illud tam contumelioſe tractando, ſe non minus ab Ægypti ſuperſtitione quam ſervitute receſſuros, indicarent.

Deum ea de cauſa, nempe ut ſuperſtitioni Ægyptiacæ ſe adverſum ſiſteret, hanc legem ſtatuiſſe, multa me perſuaſum faciunt;

(1°.) Animalis in paſchate mactandi ſpecies: hoc autem agnus eſſe debuit aut hœdus, uti e *Joſiæ* paſchate colligimus, qui [c] *largitus eſt populo de grege agnos & hœdos pro oblationibus paſchalibus:* nempe ſecundum legis verba, *Exod.* 12. 5. Ubi Moſes, de paſchate agens, inquit, *integer* שה *maſculus anniculus, erit vobis, quem capietis ex ovibus & capris.* Nam Hebræum שה *Seh*, vox eſt utrique communis, & a ſenioribus, nunc per κριὸν & πρόβατον *arietem & ovem*, nunc χίμαρον *hœdum*, redditur. Agnus autem in paſchate communior victima fuiſſe videtur, neque hœdus mactatus niſi cum agnos deſiderarent. Huc faciunt illa [d] *Theodoriti*; ἵνα ὁ μὲν πρόβατον ἔχων, θύῃ τοῦτο, ὁ δὲ οὐκ ἔχων πρόβατον, τὸν ἔριφον. *Ut qui ovem habet, eam immolet; & qui ove caret, hœdum.* Haud facile eſt autem rationem magis ſpecioſam excogitare, cur præceptum ſit Iſraelitis, ut oves tantum & hœdos (oves autem præcipue) in ſolennitate paſchatis uſurparent; quam quod Ægyptii ab utriſque, ovibus autem præcipue, religioſe temperarent, & Deus Hebræorum ſaluti proſpiceret, qui, propter longam & individuam cum Ægyptiis ſocietatem, profanos eorum mores altius imbibiſſent. Verum ne vi-

[a] Pag. 115. [b] *Exod.* 12. 3, 5. [c] 2 *Paral.* 35. 7. [d] In *Exod.* *Quæſt.* 24. T. 1. p. 90. B

dear hoc mihi dari velle ſine probatione, teſtes haud obſcuros appello, qui ſuperſtitionem Ægyptiam circa oves & hœdos inprimis occupatam aſſerunt. Ex iis, ſic Ægypti religionem perſtringit *Juvenalis, Satyr.* 15. 11 SECT. I.

——Lanatis animalibus abſtinet omnis
Menſa: nefas illic fœtum jugulare capellæ.

E duabus autem ſpeciebus, ovis animal ſacratius fuiſſe, & Ægypti ſuperſtitionem magis quam hœdus exercuiſſe videatur: nam [a] *Strabo* negat ovem alibi in Ægypto, quam in *Nitriote Nomo*, immolatam fuiſſe. & *Plutarchus*, varias auctorum ſententias referens, cur Ægyptii ſacerdotes non laneis ſed lineis veſtibus uterentur, [b] inquit, [illegible] *Nonnulli eos a lana, ut & carnibus ovium, cultus & religionis cauſa, abſtinere dicunt.* Huc etiam nobis aliquid præ dii præbet *Jonathan paraphraſtes*, qui ſic reddit [c] ea *Moſis* verba, *non expedit ita facere, quia abominationem Ægyptiorum immolaremus Deo noſtro,* &c. [illegible] *Agni, cum ſint Ægyptiorum idola, ex iis ſumeremus quod afferremus Domino Deo noſtro.* Sed ſi teſtes illi tacuiſſent, facile credi poſſet, Ægyptios ovem præcipua religione coluiſſe, qui vituli cultus exemplum præbebant Iſraelitis, ſi quid fidei *Patribus* hic *indubiam* tribuendum cenſeamus.

(2°.) HUC etiam inclinat animum, animalis in paſchate mactandi ſexus. Nam agnus eſſe debuit aut hœdus, maſculus, quo nihil ethnicorum, Ægyptiorum præcipue, dogmatis aut inſtitutis adverſius inſtitui potuit. Quantum inſtitutio illa Gentilium dogmatis & inſtitutis adverſabatur? inde conſtat, quod eorum plerique generis fœminini victimas plus apud Deos valere crederent; eaſque, cum ſacra maſcula parum prodeſſent, tanquam hoſtias ſuccidaneas, immolarent. Aſſertionis hujuſce fundum do [d] *Servium*, in illa *Virgilii* verba [——Et cæſa jungebant fœdera porca] ſic differentem, *in omnibus ſacris, fœminini generis plus valent victima: denique ſi per marem litare non poſſent, ſuccidanea dabatur fœmina: ſi autem per fœminam non litaſſent, ſuccidanea adhiberi non poterat.* Ægyptiorum vero ſuperſtitioni hæc paſchatis circumſtantia magis ex profeſſo opponi putetur, cum veriſimile ſit eos arietem jam olim pro Deo, vel Dei ſymbolo, coluiſſe. Nam Ægypti originem a *Chamo*, & Ægyptus nomen a *Miſraim*, *Chami* filio, habuere; quorum ille *Hammon* dictus eſt, hic *Menes* vel *Oſyris*, & ille in [e] ariete, hic in tauro, cultus. Atque inde natum videtur, quod in *Zodiaci* ſignis, aries primum locum, taurus ſecundum teneat; Ægyptiis ſc. ſic ea ita ordinantibus, qui Chaldæos in Aſtrologiæ ſtudio proxime ſequebantur. Ptolemæus itaque *Petoſyrin* Ægyptium [illegible] ſignanter appellat, quod nullum, aſtrologiæ nomine clarum, antiquiorem norat. Non itaque ſine cauſa creditur, Deum, in Deorum Ægyptiacorum contemptum, [f] arietem & bovem, in ſolenni paſchatis feſto, immolari voluiſſe. Ita & *Tacitum* credidiſſe, probant verba illa, de Judæis dicta; *cæſo ariete, velut in contumeliam* Hammonis: *bos quoque immolatur, quem Ægyptii* Apin vocant.

(3°.) SUADET etiam nonnihil, agni paſchalis ſeparatio ſolennis, die menſis [g] decimo, ut decimo quarto mactaretur. Quid enim agnum, tanto tempore antequam mactaretur, ſeponi voluit Deus, niſi ut Iſraelitæ omnem erga animal illud affectum ſuperſtitioſum deponere diſcerent, & ſe, non impetu aliquo temerario, ſed, conſulto & ſubducta ratione, vanitatibus Ægypti renunciare, & animal apud Ægyptios ſacratiſſimum mactare teſtarentur? Cl. [h] *Bochartus* præparationis hujuſce cauſas longe alias ex Hebræorum ſcriptis attulit, *viz.* 1. Ne in ipſo diſceſſu, ſi eo uſque hanc curam diſtuliſſent, negotiorum turba obruti id oblivioni traderent. 2. Ut accuratius obſervarent, an forte defectus aliquis in agno eſſet. 3. Ut ex agni aſpectu occaſionem haberent inter ſe colloquendi de ſua ex Ægypto redemptione. 4. Ut ſe mature accingerent ad feſtum futurum celebrandum. Haſce Judæorum rationes ſuſe refutarem, ſi vel nugas agerem vel de capite lectoris dubitarem. Illud impendio probabilius eſt quod antea diximus, Deum nempe agnum paſchalem per quatriduı ſpacium ſeparari voluiſſe, ut Iſraelitæ animal illud non minore cum ſolennitate mactare, quam Ægyptii colere, viderentur; & ut animi Deo & inſtitutis ejus firmiter adhærentis clarum præberent argumentum.

a [illegible] Lib. 17. p. 1155. C. b Lib. *de Iſid.* p. 352. D.
c *Exod.* 8. 26. d In *Æneid.* l. 8. col. 1347. e *Stat.* [illegible] Lucan. l. 9. v. 514.
f 2 *Paral.* 35. 7. 13. & *Deut.* 16. 2. g *Exod.* 12. 3. 6. h *De animal.* [illegible] P. 1. l. 2. col. 583.

1 Vid. *Polyglot. Walton.* Tom. 4. p. 116. verſ. 22.
2 *Rabbinis* ſolenne eſt, uti voce illa [illegible] [illegible] cum de *Chriſto* loquuntur; [illegible]
[illegible] Isa. 9. 6. [illegible]
3. Vid. *Hiſtor.* Lib. 5. P. 219.

 gumentum.

SECT. I. gumentum. Aliam rationem, noſtræ propinquam & cognatam, attulit [a] *R. Abraham Seba*, cur Deus agnum paſchalem die decimo ſeparari, & decimo quarto mactari juſſerit: eam vero, utpote ſpecioſam admodum, ab Ægypti moribus petitam, & libri cujuſdam perantiqui *de cultu Ægyptiorum* authoritate ſuffultam, ſilentio præterire nequeo. Ipſum itaque authorem, ſenſum ſuum verbis propriis ſic exprimentem, audiamus: על זאת הכונה בעצמה צוה לעשות העבודה הזאת במילוי הירח עת תוקף שמחתם והקרבתם למזל טלה וזאת צוה לשוחטו ולצלותו ולשרוף את הנותר וגו׳ *Propter hanc ipſiſſimam cauſam juſſit* Deus *ut cultum ſuum* paſchalem *celebrarent in plenilunio, quod ſcil. tempus eſſet quo maxime lætarentur illi*, Ægyptii, *& ſacrificarent planetæ arietis. — Et cum juſſit eum*, agnum maſculum, *mactare*, *aſſare*, *& ejus reliquias comburere*. Et illat mox poſtea, וכן הוא ראיתי שהמצריים (inquit) בעשור לחדש היו מתחילין לעבוד עבודתם לטלה ויקרא דרור לכל עבד ולכל מלאכה וגו׳ *Inſuper, die menſis decimo, ipſo illo die quo Ægyptii incipiebant celebrare cultum* [b] *arietis, & prædicare libertatem ſervis omnique operi, & ſacrificare arieti, & imagini ejus carnali* (agno maſculo) *cultum exhibere* &c. *placuit Deo, ut ritus illos coerceret, præcipere, ut illo ipſo tempore ſumerent agnum, eumque alligarent pedibus lecti, uſque ad diem mactationis*, &c. Hanc, aut rationem quam dedi antea, cæteris omnibus præferendam arbitror, quod nullam veri ſpeciem ferat, Deum feſti *ſortus* paſchalis victimam tanto antea tempore ſeparari voluiſſe, niſi cultus arietis, aut alius aliquis ſuperſtitioſus Ægypti ritus, præcepto tam ſingulari occaſionem præbuiſſet.

(4°.) Deus ea animalia quæ veteres Ægyptii maximi fecerunt, in lege ſua ſtudioſe vilifacere, & maxima cum contumelia tractare, videatur. Cum enim Ægyptii vaccam *Iſidi* ſacram, & cultu Divino proſequendam, exiſtimarent; Deus vaccam extra caſtra, tanquam animal execrandum, comburi [c] juſſit, & aquam luſtralem ex illius cineribus, ad populi immunditias eluendas, confici. Cum etiam Ægyptii eo dementiæ deveniſſent, ut hircis ſacrificarent; Deo placuit ut ſacrificia pro peccato ex hircino plurimum genere acciperentur, & hircus, convitiis & maledictis onuſtus, piaculi loco in deſertum dimitteretur. Cum etiam Ægyptii vitulum, tanquam *Apidis* aut fertilitatis ſymbolum, ſingulari ſtudio colerent; pronum eſt obſervare, Deum, ad ſacrificia pleraque [pro peccato præcipue] vitulum ſepoſuiſſe. Ægyptii arietem etiam, tanquam *Hammonis* ſymbolum & cognatam arietis cœleſtis imaginem, præ cæteris animalibus ſacris, in honore habuere: adeoque par eſt credere, Deum (pro more ſuo) animal illud contumelia aliqua ſingulari afficere voluiſſe. Quid autem in animalis illius contemptum & contumeliam magis cedere potuerit, quam quod Deus illud mactari, ſanguinem ejus ſuper poſtes aſpergi, aſſari, & partes ejus reſiduas comburi, juſſerit?

(5°.) Huic conjecturæ firmandæ accedat, odium illud capitale quo Ægyptii præcipue Judæorum gentem inſectabantur. Hoc e *Philone* cognoſcere licet: cum enim Agrippa, rex Judæorum, Romani Cæſaris gratiam iniiſſet, & ad Alexandriæ portum, ad ſuos rediturus appuliſſet, [d] *Ægyptii*, inquit, *rumpebantur invidia*, [illegible] &c. *& ob inveteratam & pene hæreditariam cum Judæis ſimultatem, ægre ferebant, extitiſſe Judæorum regem quempiam, haud aliter quam ſi ipſi avito regno exturbarentur ſinguli.* Alia odii hujuſce hoſtilis teſtimonia [e] alibi ex antiquis produxi, quæ jam tacitus prætereo, ne aurium faſtidia irritarem. Difficile eſt autem odii hujus inveterati & pene nativi fontem & radicem recludere, niſi dicamus, ſacra plane diverſa ſimultates illas antiquitus protulifſe, eaſque una cum ſanguine Ægyptiorum ad ſeros eorum nepotes tranſiiſſe. Probe norant, Iſraelitas non tantum ab eorum ſacris diceſſiſſe, ſed ea ſtatutis plane contrariis quaſi ſugillaſſe, & eorum Diis omnibus bellum apertum denunciaſſe. Manſit procul dubio alta mente repoſitum, *in caſo ariete contemtus Hammonis*, ſpretique injuria tauri, tot vitulis altari dicatis manifeſta. Hinc, inter gentes illas, inimicitias tam fatales olim exarſiſſe, & ad ipſa *Philonis* tempora duraſſe, res per ſe credibilis eſt, & e [f] *Manethonis* Ægyptii verbis facile colligenda. Nam ille, *Moſi* & ſequacibus ejus odium & invidiam conflare ſtudens, ait *Moſem* (*ſacerdotis Heliopolitani* titulo velatum) *legem iis poſuiſſe, ut neque Deos adorarent*, μήτε τῶν μάλιστα ἐν Αἰγύπτῳ θεμιστευομένων ἱερῶν ζώων ἀπέχεσθαι μηδενός, πάντα δὲ θύειν καὶ ἀναλοῦν· *neque ab animalibus, quæ præcipue ſacra apud Ægyptios erant, ſe penitus abſtinerent, ſed omnia ſacrificarent & abſumerent*. E quibus apparet, Manethonem & alios Ægyptios, eo præcipue nomine Judæos inviſos habuiſſe, quod *animalia* quæ vocabant *ſacra* contemnerent, & eorum divinitatem non tam verbis quam dentibus refutarent.

a In *Tzeror Hammor* fol. 70. col. 4. b *Quod in die ſol ſignum illud ingrediatur.* c Num. 19. 3, 17. d Lib. in *Flac.* p. 969. B e V. Pag. 286. f Ap. *Joſeph. cont. Apion.* l. 1. pag. 1353. 15.

(6°.)

(4°.) Huic opinioni non leve momentum afferunt circumſtantiae illae plures ſolemnes, in paſchatis primi celebratione, ſolemniter obſervandae. Nam (1°.) ſanguis agni, non in populum, ſed ſuperliminare & anteriores ædium poſtes, aſpergi debuit. Quid autem Deus tam curam praeciperet ut paſchalis victimae ſanguis, non ſolum in poſtes ſuos ſuperliminare, non interiorem aliquam, ſed maxime aperta & conſpicuam ædium partem ſpargeretur; niſi ut agnum illum in infimum animalium ordinem ſtudioſe deprimeret, & quod Ægyptii maxime colebant, Iſraelitas ſe plane contemnere, palam & aperte declararent? Rem ita ſe habere atque ego cenſeo, *Maimonidi* perquam probabile videbatur; poſtquam enim dixiſſet, idololatras antiquos jumentorum mactationem abominatos fuiſſe, & tres illas animalium ſpecies, arietes, hircos & boves, in honore praecipuo habuiſſe; ſubjungit, [a] *hac ſane praecepit nobis Deus, ut die paſchatis mactare agnum, ejusque ſanguine anteriorem ædium noſtrarum partem aſpergere; tam ut nos a praenuntiis iſtis opinionibus purgaremus, tum ut contrarium illarum profiteremur, hominibusque perſuaderemus, actionem illam quam illi mortiferam judicabant, a morte liberare; prout dicitur,* [b] tranſibit Dominus juxta oſtium, neque permittet vaſtatorem ingredi domos veſtras ad perdendum. (2°.) Paſchatis agnus eo ipſo tempore mactari debuit, quo in procinctu jam ſtabant, ut in Deſertum abirent, & Ægypto valedicerent. Quid autem Deus agnum eo temporis articulo mactari voluit, niſi ut in ipſos Ægypti Deos, quos populi ſui dominium tradidit, vindictam exerceret, ut Iſraelitae Ægypti ſervituti ſimul & idololatriae valedicerent, & experti cognoſcerent agnum plus commodi mactatoribus quam cultoribus ejus allaturum? Praeterea, cum Deus agnum, in ipſo quaſi conſpectu Ægyptiorum, immolari juſſit, [c] *Iſraelem ab eorum metu* liberavit, & ſummae ſuae potentiae documentum dedit, qui Ægyptios, tam aperto Deorum ſuorum contemptu & injuria laceſſitos, a vindicta refraenavit. Tertia Paſchatis circumſtantia, quae nobis argumentum praebet, ea eſt, quod agnus ille, non ſolum in Ægypto, ſed & terra promiſſa, a familiarum patribus offerebatur. Morem hujusce ſacri indubitatum nobis affirmat [d] *Philo*, hisce, inter alia, de Paſchatis feſto referens; [illegible] &c. *Non homines e vulgo victimas adducunt ad altare, ut mactent ſacerdotes; ſed jubente lege tota gens ſacrificat*, ſuo ſacerdotis munere fungitur, *dum pro ſe quisque hoſtiam ſuam & adducit & mactat.* Quid autem paſchatis agnus, praeter morem aliorum ſacrorum, a patre cujusque familiae (non a ſacerdote) mactaretur, niſi quod ſolemnem illum ritum tam ſuperſtitionis quam ſervitutis Ægyptiacae monimentum eſſet; & aequum eſſet, ut quisque (feſto illo) ſuperſtitionibus Ægypti renunciaret, cum redemptionis ab Ægypti ſervitute memoriam celebraret?

Si haec omnia trutina non [illegible] perpendantur, parum dubito quin ſententia noſtra ſatis non infirma videatur.

Superest jam ut quartis objectionibus occurramus, quibus nonnulli (ſi quid providere datum eſt) opinionem noſtram rejicere ſtudebunt. 4. Objectionibus occurritur. 1°.

Harum et prima hujuſmodi eſt: e doctorum ordine non pauci ſentiunt, *ſtultitiam Ægyptiacam*, aevo ſaltem Moſaico, minime viguiſſe. Nec facile credi poteſt, Ægyptios ad ultimum illum ſuperſtitionis & inſaniae ſtatum, ſaeculis illis antiquioribus, pervenire potuiſſe. Ideoque mihi cenſendum eſt, ſententiam quam ipſe aſtruo, cum fundamento tantum arenoſo ſtructa videatur.

Nonnullos, doctorum titulo digniſſimos, huic opinioni favere, minime diffitendum eſt. Multa vero me cogunt, quo minus in eandem ſententiam tranſeam; nempe, (1°.) Locus ille modo citatus, *Exod.* 8. 26. Ubi *Pharaoni*, in Ægypto ſacrificari jubenti, ſic reſpondet *Moſes*; *non expedit ita facere, quia abominationem Ægyptiorum immolabimus Domino noſtro, &c. Et, ſi abominationem Ægyptiorum immolaverimus, coram illis nos lapidabunt?* Quaſi diceret, "nos boves, oves, & capras, quas Ægyptii colunt, immolare debemus, quod illis abominabile eſſet, eosque ad furorem provocaret." Sic locum hunc, non ſine judicio digno, interpretantur, *Onkelos, Jonathan, Syri*, & *S. Hieronymus*, exemplo & auctoritate confirmant. Eorum paraphraſin integram lectori dabit *Cl.* [e] *Bochartus*, [illegible]. (2°.) Hiſtoria ſacra nam inde liquido conſtat, Iſraelitas, Ægypto nuper egreſſos, [f] hircos & [g] vitulum ſacrificio coluiſſe. Eos autem, hac in re, ad ritus Ægypti quibus diu aſſueverant, morem [illegible], veterum conſenſu & rei ipſius probabilitate ſatis conſta-

a More Neb. P. 3. c. 46. b Exod. 12. 23. c [illegible] d De victim. [illegible]
e [illegible] f Lev. 17. 7. g Exod. 32. 4.

[illegible] tur.

Sect. I. mitate. Iſraelitas quidem vitulum aureum, non ut idoli alicujus Ægyptiaci, ſed Cherubi ſacri [illegible]. Aaroni in more [illegible], exemplar [illegible], a nonnullis dicitur quidem, ſed (ſi libere [illegible] quod ſentio) a nemine probatur. Sed hac de re non eſt quod multum laboremus, cum Iſraelitas brutas in Ægypto, vel [illegible], coluiſſe, [illegible] modo laudari verbis [illegible] confirmetur. (1°.) Teſtamentum [illegible] Apocryphi, qui [illegible], [illegible] Ægyptios, [illegible] [illegible] [illegible] *[illegible]*. Et [illegible] *[illegible] pro Deo habuerunt [illegible] etiam e bruto, quæ ab [illegible] (nempe Hebræis) [illegible] habebantur*; in quorum [illegible] quotidiana bruta illa, non Deorum, ſed [illegible] tantum, locum [illegible]. (2°.) Pervetuſta Judæorum traditio, quæ [illegible] veritatis rudera continere videtur. [illegible] Nempe docent illi, ſingulos Iſraelitas, cum in Ægypto viverent, agnum habuiſſe die decimo lectorum [illegible] alligatum; & [illegible] Ægyptiis, quæſitum ad [illegible], reſpondiſſe ſe in Dei honorem die decimo quarto mactaturos; hoc autem Ægyptios male habuiſſe, quod [illegible] eo [illegible] colerent. (3°.) Sacrhem[illegible] [illegible] & conſuetudo; in eo namque [illegible] eſt, ne Iſraelitæ ad Ægypti [illegible] deficerent, ne in Ægyptum deſcenderent, aut [illegible] commercii cum Ægyptiis [illegible]. Inde vero [illegible] colligendum eſt, nihil Ægypti moribus & inſtitutis corruptius & a vera ſapientia remotius [illegible], vel [illegible] antiquiſſimis. (4°.) *Manethonis* Ægyptii, *Jonathanis* paraphraſtæ, & *Joſephi*, teſtimonia. *Manethon* [illegible], hæc de Solymitis quibusdam, [illegible] memoriæ [illegible] tradidit, non *ſolum [illegible] & [illegible], [illegible], & Deorum idola [illegible], [illegible]. Sed & ipſos cultum eorum, ſacra animalia [illegible]*, ea crudeliter [illegible]. Hic [illegible] Manethonis cultum animalium, [illegible] Moſis, apud Ægyptios [illegible]. Superſtitionis hujus antiquitatem paulo majorem tribuit Jonathan, qui verba illa ([illegible] *[illegible] Ægyptiis eſt abominatio*) ſic interpretatur, *quia beſtias, quas Ægyptii colunt, [illegible]*. *Joſephus* cultus hujus originem ab ipſis gentis illius incunabulis [illegible] quum enim dicitur *Ægyptios ipſa bruta arbitrari Deos*; [illegible], [illegible], *[illegible]* ſuſpicione de Deo opinari ſoliti. His omnibus [illegible], vix poſſibile eſſe, legum quarundam Moſaicarum rationem [illegible] expedire, niſi demus [illegible] cultum, in Ægypti mores, ante Moſis tempora, receptum fuiſſe.

2°. Secundo objiciet forte non nemo, [illegible] paſchalium [illegible] alio [illegible] nempe ut memoriam liberationis ab Ægypti ſervitute & plagis in Ægyptios inflictis [illegible] renovarent Iſraelitæ. Quælibet enim ſacri paſchalis ritus ita comparatus eſt, ut imaginem aliquam ſervitutis aut redemptionis illius circumſtantiarum ad eorum memoriam revocaret. Hoc multis evinci poſſet, [illegible] probe animo [illegible].

[illegible] negandum eſt, Iſraelitas, cum ritus paſchales agerent, liberationis ſuæ, ab Ægypti plagis & ſervitute, memoriam coluiſſe. Si quis veritatem tam apertam in dubium vocaret, temeritatem ejus vel ipſum paſchatis nomen abunde redargueret. At, ſi ritum Paſchalium momenta omnia bene penſitemus, facile percipiemus, Deum non ea ſola de cauſa ritus illos inſtituiſſe, ut ſervitutis aut redemptionis Ægyptiacæ imaginem exhiberent, & Iſraelitis utriusque memoriam [illegible] retinerent. Si enim hoc ſolum in conſilio habuiſſet Deus, cur ritus [illegible] [illegible] nil opus erat ut agnum, eumque maſculum [illegible], quatriduo [illegible] a grege ſeparatum, tandem aſſandum, & integre comedendum, poſtularet. Quælibet alia victima (hircus, vitulus, ovis) [illegible] circumſtantiis [illegible], [illegible] vices [illegible] poſſet, & agni paſchalis partes [illegible].

3°. Tertio inſtabit forſan aliquis, quod ſententiam meam veri diſſimilem reddat ratio illa myſtica, quam novi Teſtamenti ſcriptores, [illegible], [illegible] paſchatis circumſtantiis accommodare videntur. Quamvis enim e legis ſcriptoribus non conſtaret hanc, victima paſchalis, agnus, maſculus, integer, die decimo [illegible], mactatus, aliæque circumſtantiæ notabiles, eſſe deberet; ut in agno paſchali, aliquid in Chriſto, paſchate noſtro, conſpicuum depingerent, & ob oculos Hebræorum [illegible]. Nam Chriſtum ſæpius agnum vocant, [illegible] *agnum occiſum, agnum [illegible]*, [illegible] *ſegregatum*

[illegible]

[illegible]

[illegible]

a pro-

a peccatoribus, partum[a] inſontium: & obſervatu non indignum eſt Chriſtum ſub ipſa Sect. I.
die, nempe decima menſis *Niſan*, veniſſe Hieroſolymam, qua Deus agnum in Ægypto ſeponi juſſit. Multa alia ſimilitudinis exempla inter agnum Dei & agnum paſchalem obſervarunt [c] *Bochartus*, [d] *Huetius*, aliique, qui in hoc dicendi campo ſeipſos exercuerunt.

Sat ſcio ſententiam hanc in multorum animos alte deſcendiſſe, nempe pleraſque legis, paſchatis præcipue, ceremonias, velut evangelii proluſia & rerum cœleſtium [illegible], a Deo inſtitutas. Huic ſententiæ & ipſe magis faverem, ſi validiore argumento quam conjectura tenuique ſimilitudine niteretur. Non diffitendum eſt, multa legis & paſchatis inſtituta fuiſſe, quibus multa in vita & morte Chriſti, tanquam parallela reſponderunt: at perperam inde colligitur, Deum omnia feſtum paſchale ſpectantia, ea præcipue de cauſa ſtatuiſſe, ut imaginem quandam rerum in Chriſto ſuo gerendarum exhiberent. Nam certum eſt, Judæos antiquiores ultra ritum corticem & ſuperficiem ad ſenſa (ſi quæ laterent) myſtica minime penetrare potuiſſe. Nec minus in aperto eſt, multa paſchatis inſtituta, ad Chriſtum, niſi collo obtorto, trahi non poſſe. Nam, lege permittente, non agnus tantum, ſed & hœdus, victimæ paſchalis locum non raro occupavit: quamvis autem Chriſtus ſub agni nomine quandoque proponatur, illum ne ſemel quidem in ſcripturis hœdi nomine notari videas. Et (ut alia ſileam taceam) quid eſt in Chriſti vita vel morte quod in agno aſſato depingi vel adumbrari potuit? ne multis morer: in eo elucet ſummi legiſlatoris ſapientia, quod, feſtum paſchatis, quo nihil celebrius habuit Hebræorum cultus tam variis ceremoniis obſervari voluit, ut tempus præteritum, præſens, & futurum, ſimul reſpicere videretur. Præteritum, quatenus liberationis ab Ægypti plagis & oneribus memoriam ſæpius inſtauraret: præſens, quatenus illius ritus & inſtituta Zabiorum moribus tunc paſſim obtinentibus *in [illegible]* opponerentur: futurum, quatenus in aliquibus feſti illius inſtitutis, ſchema vel imago quædam paſchatis noſtri ([e] Chriſti ſcilicet) olim offerendi, ob oculos Judæorum ſagaciorum contemplanda poneretur.

Quarto: alii forſan objicient, haud ullos e doctorum claſſe reperiri, quibus hæc ſententia placuit, aut qui eam calculo ſuo dignati ſunt. Quivis itaque, eam non minus falſam quam novam eſſe non injuria ſuſpicetur. 4°.

Ut huic objectioni cumulate ſatisfaciam, cum Judæorum ſimul & Chriſtianorum teſtimoniis munitam dabo. Jam dicta firmantur teſtimoniis.

Horum primum nobis ſuppeditat *Menaſ. Ben Iſrael*, his verbis: [f] *R. Levi Ben Gerſom vult Iſraelitas, mactato ariete & ſanguine ejus poſtibus addito, certiſſimo ſigno oſtendiſſe, ſe penitus ex animis ejeciſſe pravam Ægyptiorum opinionem, arietem adorandum[?] litterum: quando non ſolum mactarent eum, verum & ſanguine ejus poſtibus addito palam illud teſtarentur.* Quibus ſubjungit, hanc ſententiam non tantum *R. Levi*, ſed & *Iſhaac Abarbanelis*, & antiquis ſapientibus placuiſſe. Levi B. Gerſon.

Ejusdem valoris teſtimonium nobis præbet auctor *Chronic. Orientalis*, quod Latio donavit *Abraham Ecchellenſis*: nam auctor ille, diem ſepoſiti & mactati Paſchatis enarrans, [g] *erat*, inquit, *dies ille quo Sol ingreſſus eſt primum ſignum Arietis, eratque dies ille ſolemnis ac celeberrimus apud Ægyptios: atque ideo præceperat Deus, ut immolarentur animalia quæ colebant illi, & aſpergeretur ſanguis eorum ſuper portas filiorum Iſraël.* Auctoris Chron. Orient.

Cum auctoribus illis facere videtur [h] *R. Bechai*, qui præcepto, de agno paſchali mactando & ſanguine ſuo in poſtes aſpergendo lucem allaturus, hæc habet, [illegible] R. Bechai.
[illegible] *Scripſit Maimonides, In ratione hujus præcepti, quod propterea quod planeta Aries in menſe Niſan maxime valeret, & virtute ejus fructus germinare faceret; ideo juſſit Deus mactare arietem & illum comedere, ut indicarent nos non egreſſos eſſe propter virtutem ejus, ſed decretum Dei. Ac*, inquit, *ſecundum opinionem doctorum, id factum fuit, quia Ægyptii colebant eum.*

His accedat teſtimonium *R. Abraham Seba*, Judæi qui circa annum Chriſti 1510 floruit. Ille, inter alia aliqua e fide libri cujuſdam *de cultu Ægyptiorum* memorata uſu veniſſe refert, ut Ægyptii menſes ſuos juxta idolorum ſuorum nomina appellarent, eoſque à pleniluniis ad plenilunium numerarent: & tandem hæc addit inſtituto præſenti apprime cohærentia, [illegible] R. Abr. Seba.

[a] Apoc. 13. 8. [b] Ps. 78. 7. 1. [c] De Animal. Sacr. P. 1. col. 613. 614. [d] Demonſt. Evang. Prop. 9. Cap. 170. § 8. [e] 1 Cor. 5. 7. [f] In Conciliat. p. 129. [g] Pag. 7. [h] R. Bechai in Exod. 12. fol. [illegible] [i] Goldſchmidt, de Legum, [illegible]

SECT. II. [illegible Hebrew] *Incipiebant autem illi numerare menses suos ab eo tempore, quo Sol ingrediebatur in initium planetæ Arietis, atque is mensis [illegible] idolorum [illegible], & illi magnum honorem exhibebant, in cultu suo, pro omnibus reliquis mensibus. Deo itaque visum est mandare Israelitis ut [illegible] a [illegible] gentium, & factus est mensis hic eis principium mensium. Quod dixisses, ubi mensem incipiunt a primo anno, cum Luna est in [illegible] suo, nos autem mensem incipimus a [illegible] ejus. Illi etiam parcunt ovibus (i. e. pecudibus) suis, & non comedunt carnem arietis, nos autem [illegible] illum ad mactandum eum, & assare illum, & comedere carnem ejus, & [illegible]. Illi [illegible] eum, & [illegible] coram eo, nos vero sanguinem ejus ponere in limine et videatur, assare carnem ejus [illegible], &c.*

Ord. Pa- [illegible] HÆC abunde probare [illegible] opinionem hanc gentis recentioris magistris antiquioribus arrisisse. Christianos etiam nonnullos eam in animos admisisse, docet [a] *Gulielmus*, ante annos pene quingentos episcopus *Parisiensis*. Hic enim paschatis [illegible] perfecturus, hæc habet: *Quod agnum in ipsa Ægypto immolare jussi sunt Israelitæ, & sanguinem ejus linire super liminaria [illegible], & [illegible] ab idololatria Ægyptiorum jussi sunt recedere & contrarium cultum suscipere. Ægyptii enim arietem colebant, & propter hoc [illegible] arietis aut agni [illegible] sibi putabant, & sanguinem [illegible]: admiranda igitur prudentia, in his liberati sunt filii Israel, & [illegible]; ut simul & a servitute Ægypti [illegible], & a servitute [illegible] idololatria liberarentur. [illegible] agni, & [illegible] a morte [illegible].*

[illegible] TERTIUM [illegible] agmen claudat [b] *Strochus Fagotanus*. [illegible] illum obscurum, [illegible] in [illegible] *Ægyptiorum*, [illegible], inquit, [illegible] ad [illegible] *Hammonem* [illegible], quem *Ægyptii honore præcipuo venerabantur; & ad ejus [illegible] Deum Hebræis agnum masculum* [Symbolum ejus] *comedere jussisse, ut [illegible], cum non esse Deum quem Hebræi [illegible]*.

SI lector hæc omnia perpendat accurate, non ægre credet, Deum agnum masculum in paschatis [illegible] voluisse, ut *Ægyptii* superstitionibus occurreret, & caveret, ne [illegible] populi sui mores & mentes [illegible].

SECT. II.

Circumstantia secunda, ut quid ex agno paschali crudum ederetur.

CIRCUMSTANTIA secunda in festis paschalibus observanda, his verbis apud [c] *Moses* traditur, [illegible Hebrew] *non comedetis ex eo*, agno nempe paschali, *crudum quid*. In lege hac [illegible] sensu simul & ratione pervestiganda, interpretes plerique [illegible] quidem, sed [illegible], laborarunt. Nos id jam [illegible] agemus, ut utraque magis in apertum proferantur.

De [illegible] UT ad [illegible] legis aditum patefaciam, a verbis ejus auspicari debeo. Inter ea, vox illa, [illegible] principatum tenet. Est autem vox ea, [illegible], idemque de vocis illius intellectu non adeo inter doctos convenit.

1°. NAM *Onkelos* hanc vocem, *[illegible]* & *[illegible]* reddit; [illegible] e verbo [illegible] quod *frangere* & *[illegible]* sonat: eo quod longe [illegible] veri specie, Deum crudæ carnis esum populo suo prohibuisse; ut si [illegible] assam efficeret, & [illegible] carnes adhuc palpitantes & a vivo calentes edere [illegible]. Hac ratione persuasi, illi & doctores quidam [d] [illegible] e circumcisorum grege judicarunt. Quantum itaque capio, sentiunt auctores illi, Deum agnum integrum assari & comedi præcepisse, non per partes [illegible], ut [illegible] in qua coctione [illegible]. [illegible] autem interpretationem, [illegible] nec veterum auctoritate, nec veritatis specie [illegible], [illegible] non dubitemus. Quis enim [illegible] mentis [illegible], sibi persuadere [illegible], Deum dixisse, *non comedetis agnum [illegible]*, quamvis enim agnus integer assari possit, comedi tamen nisi [illegible] non potest.

2°. MULTI alii, e circumcisorum simul & baptizatorum gente, vocem [illegible] non carnem plane crudam, sed semicrudam, & non tam assam quam [illegible], notare arbitrantur. Ita ferebat opinio [e] *Maimonidis*, cui [illegible] est [illegible Hebrew] *Caro quam quis incepit assare, quoque, utcunque [illegible], crudum [illegible]*

a [illegible] b [illegible] c [illegible] d [illegible] e [illegible]

[illegible]

men ad hominis eſum eſt idonea. Salomo quoque & *Kimchius*, referente *Bocharto*, explicant, *quod non eſt toſtum aut coctum* כדי צרכו *quantum ſatis eſt.* Eidem ſententiæ ſtudet auctor ille celeberrimus, [illegible] *e lingua Arabica certiorem*[a] dicit quia נא vel ני *Na* carnem tantum [illegible] crudam notare, ex *Aben-Esra*, [illegible], *Camo*, *Avicenna*, aliiſque, ſe ratum & indubitatum feciſſe [illegible]; unde tandem in hæc verba concludit[b] *Deus itaque non ſimpliciter prohibet, ne comedatur agnus omnino crudus, quod etiam Judæi, nullo vetante, facturi non erant; ſed, ne comedatur ſemi-coctus, & ſolum* מהבהב *uſtulatus, ut hic habet Hieroſolymitana verſio. Nempe*, inquit, *coquorum incuria ſæpe accidit, ut non tam perfecta ſit coctio — quandoque etiam caro ſemi cocta comeditur per immoderatam helluonum ingluviem quæ nullas patitur moras. Et fuere qui dapes prope crudas eripuerint, non ſolum ex prophanis, ſed etiam ex locis ſacris.* Hoc de filiis *Eli* teſtatur hiſtoria ſacra, 1 Sam. 2. 13. [illegible] Poeta:

Eſt etiam e mediis [illegible] rapta focis

Hunc autem, & [illegible] illius patronos, a vero vocis hujuſce ſenſu & legis ſcopo deviaſſe, mihi facile perſuadeo. Non eſt enim vel ſimile vero, Hebræorum gentem ventrem ingenii tam exigui largitorem habuiſſe, ut a carne ſemi-cocta (præſertim agnina) [illegible] lege aliqua prohiberi, temperare nollent. Proculdubio, ſi vel ſanitati propriæ vel honori convivii ſacri conſuluiſſent, agnum bene coctum (non uſtulatum tantum, & fœdam ſui ſpeciem præbentem) ſponte ſua menſis curaſſent apponendum. Sed & ea proculdubio religio Judæos tenuit, ut nollent, helluonum aut atheorum ritu, ſacra e mediis [illegible] focis rapere, vel quicquam feſti paſchalis dignitati minime conveniens perpetrare. Quid itaque Deus Iſraelitis legem traderet, quam duo forſan aut nemo unquam violârent?

Mihi itaque conſultius viſum eſt, vocis hujuſce ſenſum, non tantum a noſtris *Anglicanis*, ſed & antiquis interpretibus, receptum retinere, eamque de carne plane cruda, nec ignem omnino experta interpretari. Sic enim Chaldæus hanc legem explicat, לא תיכלון מנה כד חי *non comedetis de eo adhuc vivo vel crudo*: & illius veſtigiis inſiſtit interpres *Syriacus*. Sententiam eundem confirmat *Græcorum* verſio [illegible] *Non comedetis de eis*, carnibus, *crudum*: nam vox [illegible] cibum aut fructum crudum, & qui nullam a calore externo mutationem paſſus eſt, apud Græcos indicat. *Homerum* teſtem appello, *Odyſſ.* [illegible]

[illegible]
[illegible]

Ubi [illegible] *carnes aſſaque & cruda*, ſibi invicem opponuntur, prout & [illegible] apud *Athenæum*, lib. 3. & [illegible], lib 14. Hinc etiam pateat, vocem נא non carnem tantum uſtulatam, ſed crudam denotare, quod, in ipſa hac lege, נא [illegible] *cocta in aquis* & *aſſa ad ignem* opponatur. Nec fidem huic derogat linguæ Arabicæ uſus quo ſententia *Bocharti* nititur; in ea enim, auctore[c] *Schindlero*, vox *nei* non tantum *ſemicoctum*, ſed plane *crudum* denotat: atque eo ſenſu verſionis Arabicæ interpres Latinus hanc vocem[d] tranſtulit. His addi poteſt, quod hæc interpretatio loco quem præ manibus habemus eo magis conveniat quod ratio aliqua reddi poſſit, cur Deus crudam, vix ulla vero cur ſemicoctam prohibuerit.

Si vero in tantis tenebris hic certe hæreret, dicerem, Deum carnem crudam a paſchatis ritibus præcepto [illegible] removiſſe, quod uſus carnis direptæ & ſanguine recenti horridæ, in Dæmonis [illegible] & ritibus funeralibus [illegible] olim invaluerat. Gentium religionem, ipſa pene Natura reclamante, ritum [illegible] horridum invexiſſe, e[e] *Julio Firmico* diſcimus, qui pompam, in Bacchi honorem celebratam, ſic nobis deſcriptam dedit. *Illic inter ebrias puellas, & vinolentes ſenes, cum* [illegible] *ſcelerum pompa præcederet, alter nigro amictu teter, alter oſtenſo angue terribilis, alter cruentus ore, dum* [illegible] *pecoris membra* [illegible], &c. E quibus verbis, lux eſt [illegible] *Euripidis* in *Bacchis*, cum ait, [illegible], quibus ſtatim addit, [illegible]. Ethnicos [illegible] immani [illegible] ſe [illegible] carne [illegible]. [f] *Plutarchi* teſtimonio confirmatur: [illegible]

Ulus carnium crudarum in paſchate.

a *De animal. ſacr. P. I. col.* 694. b *Pag.* 695. *lin.* 20. c *Lexic. Pentaglott.* ſub voce נא d *V. Bibl. Polyglot. in Exod.* 12. 9. e *De err. profan. relig. p.* 20. f *Lib. de Orac. Defect.*

1 *Juxta Editionem Aldinam* [illegible]
2 *Verſ.* 395. *Juxta H. Steph.* [illegible], *Male autem Barnes* [illegible]
3 *Verſ.* 101, 139.

[illegible]

obtinuerint, & Deus cæteris ſeculi ritibus cruentis [ſanguinis eſui, infantum immolationi, & ejuſmodi] legem aliquam oppoſuerit; non eſt difficile credita, Deum crudi eſum in paſchate vetuiſſe, ne quid feſto ſuo ineſſet quod ritus tam barbari imaginem repræſentaret, aut cultus ethnici memoriam, ſimilitudine aliqua renovaret. SECT. II.

TERTIO: ſi hæc ratio obtineat, pr[illegible] optam erit [illegible] paſchali propria explicare, & eorum rationem ſpecioſam & cohærentem reddere. Nam,

(1°.) HINC conſtet cur agnus paſchalis [a] una in domo, nulla parte foras educta, comedi debuerit. Legis enim [illegible], quam quod myſtæ (quos dixi) crudivori carnes ſuas crudas in aperto [illegible], eaſque ad modum [b] pompæ circumgeſtarent. Inde vero conjecturam facere eſt, Deum carnes illas domibus efferri vetuiſſe, ne Judæi inſaniæ & ſuperſtitionis illius, in Bacchi ſolennibus uſitatæ, exemplum imitari vel probare viderentur.

(2°.) RATIONE noſtra conceſſa, ſtatim conſtabit cur Deus de agno integro, nullo [c] oſſe fracto, comedendo mandatum dederit. Nam Bacchantes illi, in furorem quendam acti, animalis carnes ore cruento dilaniare, & illius membra divellere ſolebant, ut eo magis præſens numen pectoribus ſuis inſidere crederetur. Fidei meæ obſidem hac in re [d] *Poetam* [1] dabo ſic ritus Bacchicos enarrantem;

Pars e divulſo jactabant membra juvenco:
Pars ſeſe tortis ſerpentibus incingebant.

Ceremonias illas inſanas paulo luculentius effert [e] *Clemens Alexandrinus*, tum ait, [illegible] [2] [illegible], &c. *Dionyſum Menolen orgiis Bacchi celebrant, crudarum carnium eſu ſacram agentes inſaniam, & cæſarum carnium diviſionem peragunt, coronati ſerpentibus.* &c. Ne itaque ſancta ſolemnitas quicquam cum Bacchi orgiis commune habere, vel Iſraelitæ gentium mores æmulari, viderentur, lege cautum eſt, ne carnes crudas in paſchate comederent, aut, agni oſſibus fractis, illius diviſionem peragerent. Arbitrantur equidem nonnulli, mandatum illud [illegible], cum Chriſti prophetiam continere, & ideo datum ut agnus paſchalis imaginem eo magis expreſſam Chriſti, ne oſſe quidem fracto crucifixi, gereret. Sed nil opus eſt ut ad prophetias haſce typicas confugiamus, cum rei hujuſce prophetiam magis diſertam in [f] Pſalmis habeamus.

(3°.) SI ratio noſtra valeat, cauſam ſuggeret, cur Deus eſum crudi vel ſemi cocti nuſquam, niſi in lege de paſchate, verbis diſertis prohibuerit. In aliis feſtis aut epulis ſacrificalibus, ſi Judæi partem ovis oblatæ ſanguine fluentem menſis admoviſſent, legem nullam, ſano ſenſu acceptam, violaſſent. Ideoque haud facile divinare licet, cur Deus hac lege, Judæorum, paſcha celebrantium, conſcientias oneraret; niſi quod feſtum illud Diis & ſacris Ægypti omnibus de induſtria oppoſuerit.

HÆC itaque ratio fidem vel eo nomine mereri videtur, quod ritus in paſchate celebrando obſervandos, alias obſcuros & implicatos, apertos & omni nodo expeditos reddat.

RESTAT jam ut ſententiam meam ab adverſantium injuriis aſſeram. Quantum autem conjecturis auguror, illi quatuor inprimis objectionibus cauſam meam aggredientur. Objectionibus quatuor ſatisfit.

PRIMA ſic ſe habet: aliæ legis hujuſce rationes, magis in propinquo & parato, reddi poſſunt, nec opus eſt, ut rationes e longinquo, (ſeculi tam antiqui ſuperſtitione) petitas adferamus. Nempe, multo facilius creditur, Deum [illegible] carnes crudas in paſchate vetuiſſe, ut nihil agerent Iſraelitæ, quod a decoro vel [illegible] celeberrimi dignitate diſſideret. [g] [illegible] *Recens enim & cruda caro, neque aſpectum habet jucundum & tabis expertem, ſed aſperum viſuique adverſum & ulceroſum.* Nec fide caret, legi huic Obj. 1.

a Exod. 12. 46. b V. Pet. Caſtel. de feſtis, p. 83. & 85. c Exod. 12. 46. d Catul. in nupt. Pelei & Thetis. e Admonit. ad gent. p. 11. 15. f Pſal. 34. 20. g Plutarc. Qu. Rom. p. 290. A.

1 Carmen 62. verſ. 257.

2 Juxta MS. Collegii Novi Oxon. [illegible], mendoſe autem [illegible] doctiſſimum Epiſcopum Oxon. [illegible]. In Euſeb. Præp. Evangel. lib. 2. p. 62. C. & MS. Collegii D. Joan. Baptiſt. Oxon. legitur [illegible] — in Margine MS. Joan. [illegible] — [illegible] Euſeb. Joan. — [illegible]. [illegible] Joan. Arnoldus tamen lib. 5 [illegible] reddidit, quod etiam [illegible], magis placet [illegible] & illud, [illegible] [illegible] & hanc [illegible] optime cum [illegible] habet [illegible] in Euſeb. Præp. Evang. & Epiſcopus Oxon. in [illegible]. Deſideratur [illegible] idem [illegible]. Vid. ejus Animadverſion. ad Arnob. lib. 5. p. 209.

cre-

Sect. II. ge aliquid subesse, eumque [illegible], ut agnus paschalis agnum illum Dei, qui ignem [illegible] plane [illegible], eo perfectius adumbraret.

6. Non [illegible] Deum, cum carnes crudas a solemnitate paschali removeret, [illegible] & [illegible] homines a [illegible] & [illegible] Ac [illegible] probabile est, Deum [illegible] carnes crudas aut [illegible] coctas a paschate [illegible] cum & [illegible] eandem legem [illegible]. Quo & Israelitæ [illegible] ut paschate [illegible] [illegible] a crudis [illegible], nulla [illegible] lege prohiberentur, [illegible] Nihilo [illegible], quod [illegible] Christum [illegible], sub agni [illegible] typo [illegible] latent. Quis enim [illegible] [illegible], Deum agnum igne [illegible] [illegible], tantum ut Christum [illegible] [illegible] & [illegible] ? Quoniam [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] ([illegible]) [illegible], [illegible], ad [illegible] [illegible], [illegible], nec [illegible] [illegible] pro lege [illegible] & ratione habentur.

Obj. 2°. Secundo [illegible] sit [illegible] [illegible], nec [illegible] in tabula [illegible]. Nam [illegible] *[illegible]*, hac in lege [illegible], vel inde constat, quod [illegible] Israelitas crudam [illegible], & ritum [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible].

Sol. At [illegible] [illegible] argumenti [illegible] argue, [illegible] ad [illegible] gentium ritus, lege [illegible] (*[illegible]*) [illegible] & [illegible] [illegible] ab Israelitis [illegible] ab humana natura longius [illegible]. Apud [illegible] [illegible] religione [illegible] [illegible]. Sed & [illegible] Israelitas [illegible] [illegible] & naturam in [illegible] [illegible], lex tamen, [illegible] a paschate removeret, [illegible], quarum [illegible] Israelitæ, quatenus Deus a barbaris & [illegible] ethnicorum moribus, sub religionis obtentu introductis, abhorreret.

3°. Tertio: Sed [illegible] (dicent forte nonnulli) quod [illegible] in Romanorum *Bacchanalibus* [illegible] & Græcorum *Dionysii* [illegible] ... [illegible] legantur, Ægyptios [illegible] ... [illegible] & [illegible] Ægyptios [illegible], aut [illegible] [illegible] cum [illegible] *[illegible] Ægyptii* [illegible] (i. e. [illegible]) [illegible] [illegible] ... [illegible] [illegible]. Non est itaque verisimile, Deum [illegible] in paschate [illegible] leges [illegible] Ægypti [illegible] [illegible], & Israelitas [illegible] [illegible].

At [illegible] [illegible] [illegible] *Herodotus*, Bacchanalia in Ægypto [illegible] & inde [illegible] Bacchi pompam in Græciam [illegible]. [illegible] *[illegible] Ægyptii* [illegible] & [illegible] esse [illegible], *Osiridem* [illegible] Bacchum. [illegible] *Dionysii* [illegible], [illegible] ([illegible]), qui Bacchum [illegible]. Non est [illegible], Ægyptios [illegible], [illegible] Osiridis aut Bacchi [illegible] [illegible]. Nec [illegible] mea [illegible], quod Ægypti [illegible] religione [illegible], cum [illegible] carnes crudas, [illegible] [illegible]. Sed & Ægyptii nihil cum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ... Lege [illegible] Ægyptiis opposita, cautum erat, ne quid in Dei [illegible] tam [illegible] [illegible].

4°. Quarto [illegible] ad [illegible] in [illegible] [illegible], quod [illegible] [illegible] anti-

[illegible]   [illegible]   [illegible]   [illegible]
p. 301 & [illegible].

[illegible]

quaſtis fidei renitatur, cum Bacchum ejusque cultum *Moſis* temporibus antiquiorem aſſerere videatur. Ideoque conſultius eſt, crudæ carnis in ſacris eſum inter eos ritus numerare, quos ævi multo recentioris barbaries excogitavit. SECT. III.

RESPONDEO ſi Baccho & myſteriis ejus tantam vetuſtatem tribuerim, non eſt quod factum mutem, cum auctor apocryphus, de ſacris *Liberi Patris* agens, ea vocet τὰ ἀπ' ἀρχῆς, *ſacra quæ ſemper*, i. e. a [a] remotiſſima rerum memoria, in Oriente duraverant. Ita cenſeo, & hoc adductus argumento, quod antiqui *Bacchum*, eundem cum *Oſiride* ſtatuant, quo nihil antiquius & celebrius novit gentium religio vel hiſtoria. Sed nihil eſt, cur a me ſollicitam & operoſam hujus rei probationem quispiam exigat; cum in confeſſo ſit, ſanguinis & crudæ carnis eſum in antiquiſſimis ethnicorum ceremoniis locum habuiſſe; nec facile ſit rationem probabiliorem aſſignare, cur Deus, in paſchate crudis veſci, prohibuerit, niſi ut omnem ritus tam barbari & plane profani ſpeciem a feſto ſuo removeret.

SECT. III.

Circumſtantia tertia, *ut agnus paſchalis, non coctus aqua, ſed aſſus igne, comederetur.*

RES notabilis & mira videri poſſit, Deum hujusmodi minutiis immoratum fuiſſe, & non tantum agni coctionem, ſed & ipſum coquendi modum, præſcripſiſſe: quaſi Judæi rerum omnium adeo rudes eſſent, ut nec ſalubre nec ſapidum, quid copori vel palato gratum eſſet, niſi lege moniti, ſatis aſſequerentur; aut quaſi Deus, ut gens effrænata parere diſceret, eos ritibus quibusdam pro mero arbitrio ſancitis aſtringi vellet. Hanc forte de legis hujusce ratione conjecturam facient, qui rerum Moſaicarum ſuperficies intuentur, & quidvis effutire ſolent, ne quicquam neſcire videantur. Abſit autem ut abjecte adeo de Deo & populo ſuo ſentiamus, ut Deum dominandi cauſa, vel ut Iſraelitas artem convivandi doceret, hanc legem ſtatuiſſe diceremus. Ne lectorem diutius ſuſpenſum teneam, veriſimile eſt ritum aliquem, in Ægypti vel gentis alicujus vicinæ religionibus antiquitus obſervatum, huic etiam præcepto cauſam & originem dediſſe. Ne ad hanc ſententiam temere acceſſiſſe videar, a primo legis hujusce membro, ([b] *non coquas*, [1] agnum ſcilicet aut hœdum paſchalem, *in aqua*) exordium ſumam.

Deus agni vel hœdi paſchalis coctionem in aqua, ni fallat conjectura, vetuit; ut mori apud Ægyptios aut Syros ſolenniter obſervato ſe adverſum ſiſteret, &, ut dogmata illa, quibus tanquam radicibus innitebatur, funditus extirparet. Apud eos autem in morem ſolennem abiit, quandoque victimarum ſuarum carnes tantum elixare, quandoque agnum vel hœdum, ſed in lacte, coquere. Aſſertionis meæ prioris fundamentum in [c] *Philochori* teſtimonio ponitur: Ἀθηναῖοι — ταῖς Ὥραις θύοντες, οὐκ ὀπτῶσιν, ἀλλ' ἕψουσι τὰ κρέα, παραιτούμενοι τὰς θεὰς ἀπείργειν τὰ [2] περισσὰ καύματα καὶ τοὺς αὐχμούς. *Athenienſes, Horis rem divinam facientes, carnes elixant, non aſſant, Deas precantes, ut ſqualores & calamitoſos æſtus arceant*, Horas illas, [d] *Horum* (haud ignobilem Ægypti Deum) proxima cognatione attigiſſe, & inde, cum Diis & aliis Ægypti ſacris, ad Athenienſes tranſiiſſe, nemo, literis humanioribus vel leviter tinctus, facile dubitaverit. Ægyptios etiam, aut alios e veteri Zabiorum grege, גדי *agnum* vel *hœdum*, animo ſuperſtitioſo coquere ſolitos, ſatis ex ipſa lege, morem illum non ſemel prohibente, cognoſcatur. Ratio legis agnum in aqua coquere prohibentis.

CUM itaque carnes aqua coctæ, in nonnullis veterum Zabiorum ſacrificiis aut ceremoniis magicis, partes præcipuas obtinerent; non plane temerarium eſt opinari, Deum agni ſacri carnes elixari vetuiſſe, ut Iſraelitæ ſeipſum ritu contrario colerent, & ut, paſchali ſolennitati vacantes, ſignum luculentius ederent, ſe in Jehovæ, non *Horarum* vel Dæmonis alicujus honorem feſtum illud celebrare. In hanc ſententiam, hiſce rationibus inductus, inclinat animus;

a V. Grot. in lib. 3. Maccab. p. 734. 50. b Exod. 12. 9. c Apud Athenæum l. 14. col. 656. A d Sol. Ægyptum Horus dicebatur, teſte Macrob. Sat. l. 1 c. 21.

1 *Non coquas* &c. *Particulario hujus præcepti*, quæ Judæi בשל נא *Buſhel na* vocant, nobis ſuppeditat *Talmud* in *Tractatu* פסחים *Peſachim* & *Maimonides* in קרבן פסח *Korban Peſach*

2 περισσὰ καύματα, *æſtus difficiles toleratu*. Vid. *Iſa. Caſaubon. Animad. in Athenæum*, lib. XI. cap. 7. col. 796. 20. & lib. 14. c. 23. col. 993-30.

SECT. III. (1°) Judæi, a prima uſque paſchatis inſtituti memoria, agnum paſchalem aſſandi, non elixandi, morem antiquum ſemper & in generationem retinuerunt. Quamvis oves & boves ad [illegible] in paſchate [illegible] aqua coquerent, agnum tamen Paſchatis [illegible] more perpetuo [illegible]. Hunc morem [illegible] *In paſcha igne torrentes,* [illegible] *in lebetibus & cacabis & ollis* [illegible] quorum carnes [illegible], ſtudioſe [illegible]. Quid autem Judæi [illegible], diſcrimen [illegible] obſervarent [illegible] ſolenne [illegible] Jehovam, magnum [illegible] fuiſſe [illegible] peragendum [illegible], a [illegible] diſcerneretur. [illegible] illam paſchatis circumſtantiam, tam [illegible], ad rei maximæ [illegible], ideoque in ſeculis futuris obſervandam.

(2°) Lex hæc de paſchate ita quaſi de induſtria comparata eſt, ut ritui, quem dixi, Zabiorum, ex oppoſito reſpondere cenſeatur. Illi enim hœdum in lacte elixare ſolebant: Deus autem hœdum aut agnum paſchatis vice oblatum, ne aqua quidem coqui voluit, ne hœdus in honorem ſuum oblatus ſpeciem aut umbellam aliquam hœdi in uſum magicum elixati retinere videretur. Deinde, veriſimile eſt, Zabios, ritum illum magicum peracturos, hœdum quandoque, frequentius autem agnum, adhibuiſſe. Nam [a] LXX, ubicunque occurrit lex illa, hœdi coctionem prohibens, vocem [illegible] per [illegible], *agnum* transferunt, quamvis aliis omnibus ſcripturæ locis verbum illud per [illegible] interpretentur. Et vox illa [illegible] ad agnum paſchalem notandum uſurpata, tum *hœdum*, tum *agnum* ſonat, quamvis certum ſit Iſraelitas agnum frequentius & libentius in paſchate obtuliſſe.

(3°.) Niſi ratio noſtra fidem inveniat, haud facile eſt vel conjectura percipere, quid rei tam exiguæ vacaret Deus, ut agni paſchalis coctionem in aqua tam ſerio prohiberet. Nam certum eſt, ſacrificia pleraque pacifica (in quorum cenſum agnum paſchalem referamus) non aſſa ſed [b] elixa Deo & populo placuiſſe; & præceptum diſertum ſacerdotibus datum [c] extat, ut agno maſculo, in eorum conſecrationem immolato, non aſſo ſed elixo veſcerentur. Quid itaque Deus lege tam diſerta caveret, ne agnus paſchalis in aqua coqueretur, niſi ut ſuperſtitioni alicui (fortaſſe Ægyptiacæ) ſe opponeret, & omnem illius umbellam a ſolennitate paſchali, in liberationis ex Ægypto memoriam inſtituta, removeret?

(4°) Lex agni coctionem in lacte prohibens, legi de primitiis, in feſto paſchatis offerendis, non [d] ſemel conjuncta reperitur. Cum itaque lege tam ſolicite cautum ſit, ne, tempore præcipue paſchatis, agnum in lacte coquerent Iſraelitæ; non abſurde creditur, Deum agni paſchalis in aqua coctionem ideo vetuiſſe, ne ritus illius ſuperſtitioſi veſtigium vel imago in paſchate deprehenderetur.

His inductus argumentis, hanc rationem probabilium numero collocandam cenſui: *probabilium* autem dixi, quod in rebus antiquitatis caligine circumdatis, anceps admodum judicandi ratio ſit. Sat ſcio nonnullos hujus interdicti rationes alias excogitaſſe, quarum momenta, de ſecundo legis hujuſce membro dicturi, penſitabimus.

Cur Deus agnum aſſari, non elixari. Quo vero legis hujuſce partem alteram penitius intelligamus, conſentaneum eſt, ut duabus quæſtionibus reſpondeamus, (1°) Cur Deus agnum aſſari. (2°) Cur igne aſſari juſſerit?

Rationes falſæ. Primo cur Deus agnum paſchalem aſſari juſſerit? Hic in omnes partes ſe verſant interpretes, ut ſe liberent impeditos; ſed certatis erroribus in rationibus quibuſdam placitum ſed falſe fictaque, legis hujus afferuntur. Nam,

(1°) Nonnulli præceptum hoc Iſraelitis datum ſentiunt, quod carnes aſſæ robuſtiora reddant corpora, quibus illi, longum iter in deſertum jam ſuſcepturi, cumprimis indigebant. At vero, an carnes aſſæ, ad corporis vires firmandas, plus quam elixæ, valeant, in incerto poſitum eſt. Refert enim [e] *Athenæus*, pluribus olim exiſtimaſſe [illegible]. Aſſumorum itaque utilitatis corpori

a [illegible] Exod. 23. 19. 34. 26. Deut. 14. 21. b [illegible] Exod. 29. 13. [illegible] c [illegible] d Exod. 23. 19. & 34. 26. e [illegible]

f Exod. 23. 19. [illegible]

præbere:

præbere, elixationem vero non ſolum quod crudum eſt adimere, ſed etiam mollire, alimentumque blandius coquere, at minore cum periculo: quibus auctor ille ſtatim addit, [1] [illegible] *aſſa elixis crudiora* [a] *ſunt, & ſicciora.* Neque vero, ſi aſſa majore ad corpora firmanda virtute pollere concedamus; veriſimile eſt, agnum aſſum, ſemel in anno comeſtum, multum roboris Hebræis itinerantibus præſtare potuiſſe. SECT. III.

(2°.) NONNULLI hunc tantum coquendi modum inſtitutum ſentiunt, quod a perpetuo regum & heroum antiquorum uſu honorem & religionem quandam contraxiſſet. Nam *Homerus*, lauta heroum ſuorum convivia referens, aſſas tantum, nec aliter conditas carnes, menſis appoſitas fuiſſe memorat: hoc, ceu priſcæ frugalitatis exemplum, obſervavit [a] *Plato*, cum ait, [Ὅμηρος] [illegible] Homerus, *ad Heroum convivia, non piſces adducit, — neque elixas carnes, ſed tantum aſſas.* Huic & [b] *Servius* calculum dedit, ad *Æneid.* l. 1. ubi omnem carnis elixæ temporibus heroicis uſum ſuſtulit. At ſi quid veri aut ſolidi huic rationi ineſſet, lex caviſſet proculdubio, ut aliarum victimarum carnes non aqua ſed igne coquerentur. At Deum plane contrarium ſtatuiſſe, cuivis notum eſt qui ſacram ſcripturam a primo (quod aiunt) limine ſalutavit. Nam [c] propheta de locis ad ſacra elixanda ſepoſitis mentionem facit, & filii [d] *Eli* carnes ad aſſandum importune poſtularunt, quaſi frequens uſus delicatis hominibus carnis elixæ faſtidium attuliſſet. Sed & procul a vero eſt, quod nonnulli pro certo & conceſſo ſumunt, ſecula ſcilicet heroica in ipſorum conviviis nullum fere locum elixis præbuiſſe. Nam [e] *Joan. Wowerus*, auctor in veterum ſcriptis verſatiſſimus, teſtimoniis utrinque penſitatis, ad eorum ſententiam accedit, qui veteres & aqua cibos ſuos quandoque paraſſe arbitrantur. Auctoris verba ſunt hæc, *manifeſtum eſt heroes apud poetas, elixas & aſſas carnes comedere.*

(3°.) IDEO etiam Deus hanc legem tuliſſe creditur, ut ille coquendi modus, qua feſtinatione opus eſſet, indicaret, quod caro celerius aſſari quam elixari queat. Nam carnis aſſatio ſolo igne peragitur, cujus miniſterium expeditiſſimum; nec veru deeſſe poteſt, ubi igni ſtruendo materia ſuppetit: contra vero, operoſa eſt vaſorum adminiſtratio, quibus ad elixandum indigemus. Hæc itaque ratio [f] Judæis placuit, qui hoc præceptum ſibi datum ſcribant, שאכילת הצלי יורה על חפזון שיצאו ממצרים [illegible] וגו *quod eſus aſſati feſtinationem ſignificet, qua egreſſi ſunt ex Ægypto, unde non licuit moram trahere ut agnum coquere potuiſſent in lebete.* At & illa ratio, ſpecioſa licet, ingenium magis ſapit, quam judicium: Deus enim, ſignis aliis, magis evidentibus, paſcha cito, citiſſime, comedendum, & Ægypto, mora omni præciſa, exeundum eſſe, docuiſſet. Nec ulla credendi cauſa eſt, vaſis jam paratis, elixationem moram multo majorem, quam aſſatio, Iſraelitis properantibus afferre potuiſſe.

(4°.) BOCHARTUS, aliique, hic myſterii aliquid ſubeſſe ſuſpicantur, & legem de agno aſſando ideo datam ſentiunt, ut *iræ divinæ ardorem exprimeret in peccatores merito accenſæ, nam cum igne paſſim* [g] *confertur ira Dei ardor in impios; quo cum torreri oportuit, qui peccatorum ſe vadem præſtiterat, ut pœnas pateretur ab illis commeritas.* [illegible] *graves illa querela*, Pſal. 22. 15, 16. *Cor meum ceræ inſtar eſt, liquefiit in viſceribus meis. Aruit ut teſta virtus mea, & lingua mea adhæſit faucibus meis.* Hæc ille, de animal. ſac. P. 1. l. 2. col. 615. Hiſce refellendis nil opus eſſe cenſeo diutius immorari, cum gratis dicantur & ex eorum numero ſint, quæ minore cum moleſtia dicere quis poteſt, quam alius vel probare vel redarguere. Si cui tamen arrideat ratio illa allegorica, e ſolo ſcriptoris ingenio petita, ſuo fruatur ſenſu; modo nil ſequius de me ſentiat, qui (ut aperte agam) ſenſis hujce myſticis aurem difficilem præbere ſoleo, niſi Scripturæ teſtimonium, aut evidens ratio, ad eorum veritatem aſſerendam adduci poſſit. E quocunque pene Pentateuchi loco, quivis, cui jecur allegoricum, plurima hujuſmodi myſteria queat extundere.

(5°.) ALII ſe perſuaſos habent, Deum ob feſti paſchalis dignitatem, & populi

a Lib. 3. de Rep. p. 210. b *Heroicis temporibus carnis non veſcebantur elixa.* Con. 429. c Ezec. 46. 20. 23, 24. d 1 Sam. 2. 15. e *Polymath.* c. 10. p. 70. f *Ap. Maimon.* [illegible] *leg.* 13. p. 23. g *Jerem.* 4. 4. *Thren.* 1. 13. & 2. 4.

1 *Ariſtoteles e contra ſentit,* [illegible] *Meteorolog.* 4. vid. *Cagombon.* in *Athenæum*, col. 937. 40. [illegible]

2 *Non eſt* [illegible] *ex hoc loco* inquit *Marſham.* [illegible] *Pro-babile eſt* [illegible] [illegible] *Odyſſ.* 12. ver. 331 & 19. 113. [illegible] *Vid. Pet. Diſſert.* Lib. 3 Cap. 19.

 Iſraeli-

SECT. III.

Iſraelitici honorem, agnum, non elixando, ſed aſſando coctum, comedi præcepiſſe. Ita viſum Judæis, quos [a] verbis ipſorum propriis ſenſum ſuum efferentes audiamus: והו שנצטונו לאכלו רק צלי לפי שכן דרך בני מלכים ושרים לאכול בשר צלי שהוא מאכל טוב ונו *Propterea præciſe juſſi ſumus edere carnem aſſam, hæc enim eſt conſuetudo filiorum regum & principum, qui carne aſſa, tanquam cibo electo & ſapido, fruuntur; reliqua vero fæx, exigua carnis portione, quam forte aſſequatur manus eorum, non contenta, elixam edit ad farciendum ventrem.* Ita quidem dicunt Judæi, qui legem hanc, prout & alias non paucas, non tantum Minerva, ſed Muſis omnibus invitis, explicare ſolent. Si enim Deus, Judæorum honori & dignitati conſulens, iis hanc legem poſuiſſet, veriſimile eſt, eum, non tantum carnes agninas, ſed bovinas, & vitulinas, aqua coctas, in paſchate feſtiſque aliis, prohibere voluiſſe.

(6°.) VISUM eſt aliis, Deum hac in lege vix quicquam curaſſe, niſi ut inſtituta ſua (qua licuit) ad morem vulgo receptum accommodaret. Nam & olim uſus obtinuit, ut bubalæ, aliæque ſiccioris temperamenti carnes, elixarentur, ut nonnihil humeſcerent; humidæ vero (ut agnorum, & porcellorum carnes) aſſarentur, ut redundans humor vi ſiccæ coctionis abſumeretur. At & hæc ratio pede male firmo ſtare videtur. non enim neceſſe erat, ut Deus id lege ſolenni prohiberet, quod raro factum erat; nec veriſimile eſt, Iſraelitas, præter hominum morem, agnorum carnibus elixis, die præ cæteris lætitiæ & religioni dicata, veſci voluiſſe.

CUM itaque rationes illæ omnes, ad ſtateram vocatæ, levitatem ſuam tam facile prodant, opinari cogimur, Deum Iſraelitas ad agnum aſſandum devinxiſſe, ut leges ejus, & mores gentium, quaſi frontibus adverſis concurrerent; nec feſto ſuo quicquam ineſſet, quod ritus alicujus magici, in Zabiorum feſtis aut ceremoniis uſitati, vel umbram gereret. Certe conſentaneum eſt credere, legem hanc e conſilio optimo fluxiſſe, cum agni paſchalis aſſationem tam [b] frequenter inculcatam & ſolenniter obſervatam, in ſcriptura reperiamus. Nec ab inſtituto præſenti alienum eſt, [c] *Eſdræ* apocryphi, de Joſiæ paſchate loquentis, teſtimonium; [illegible] &c. *Et aſſaverunt paſcha igne, prout oportebat; & ſacrificia* pacifica *coxerunt in æneis & ollis.* Quid autem ritum illum tam ſolenniter & conſtanter obſervarent Iſraelitæ, cum feriæ paſchales agerentur; niſi quod ritus ille cumprimis Ægypti dogmatis adverſaretur, & gentis illius animos ab Ægypti ſacris alienos, præ cæteris feſti ceremoniis, indicaret. In hac ſententia eo magis confirmatus ſum, quod [d] *Manetho Ægyptius* nihil moleſtius & acerbius accepiſſe videtur, quam quod Iſraelitæ (quos *Solymitas* appellat) *animalia ſacra* [illegible] abſumerent, i. e. lacis ubi igne torrebantur: quaſi facto illo, ipſum odii ſui virus in Ægypti Deos evomere vellent; & id agerent, ut, agni aſſati odore ſe late diffundente, contemptum Deorum Ægyptiacorum, cum triumpho & oſtentatione quadam, vel non præſentibus, indicarent.

Cur agnus igne aſſandus.

IN negotio jam reſtat, ut quæſtioni ſecundæ ſatisfiat; cur nempe Deus agnum *igne* aſſari juberet, & ipſum aſſandi modum tam præciſe definiret? Si itaque in re tam obſcura meas interponam conjecturas, Deus hiſce de cauſis, ipſum agni parandi modum tam curate determinavit;

(1°.) NE, ſi cuique fas eſſet agnum pro libitu ſuo aſſare, morum diverſitas ordinem & concinnitatem feſti violaret. Nam agnus ille, non ſolum igne aperto, ſed & clibano, vaſe fuſili, ſartagine, vel furno calefacto ſuſpenſus, aſſari poſſet. Nec a veriſimili abhorret, uſum carnis ad ſolem aſſæ, in Ægypto (regione ſolis calore torrefacta) ſeculis antiquioribus obtinuiſſe. Memorat enim [e] *Heliodorus*, juvenem in vicina Æthiopia [illegible], *piſcibus ad ſolem aſſis* enutritum. Feſti vero ſacratiſſimi ſolennitas exegit, ut cibi paſchales majore cum conſenſu & morum uniformitate, quam carnes ad famem ſolummodo ſedandam paratæ, coquerentur.

(2°.) VERISIMILE eſt, Deum legem de agno *igne* aſſando ſtatuiſſe, ut ritus alicujus in Zabiorum feſtis uſitati ſpeciem omnem a paſchate ſuo removeret. Huic conjecturæ anſam præbent [f] *Plutarchi* verba, [illegible] *cur ſacris Theſmophoriis Eretrienſium mulieres, non ad ignem carnes, ſed ad ſolem aſſant?* Refert etiam [g] *Herodotus* de Perſis antiquis, quod in feſtis quibuſdam idololatricis, *carnibus in fornaci toſtis* veſcerentur.

a *Ap. Buxtorf. de fin. lib.* p. 23. *ub. ſupr.* b *Exod.* 12. 8, 9. *Deut.* 16. 7. 2. *Par.* 35. 13. c Cap. 1. com. 12. d *Apud Joſeph. ub. ſupr.* p. 1054. 15. e *Æthiopic.* Lib. 1. p. 16. f *Quæſt. Græc.* p. 298. 3. g Lib. 1. c. 133.

x [illegible]

rentur.

rentur. Summam itaque veri ſpeciem præ ſe fert, Zabios antiquos peculiarem aliquem (cujus memoria jam periit) carnes aſſandi modum in myſteriis ſuis obſervaſſe, & Deum legem illam, de agno paſchali *ad ignem* aſſando, eorum ſuperſtitioni oppoſuiſſe. SECT. IV.

(3°.) Ideo forſan agni paſchalis coctionem igne ſolo peragi præcepit Deus, quod minus operoſa eſſet, adeoque Iſraelitarum vitæ, in caſtris & deſertis tranſigendæ, maxime conveniret. Notat [a] *Plato* alimenta ſolo igne cocta, [illegible] *militibus maxime parabilia*, quod iis plerumque deſint vaſa ad elixandum neceſſaria. Priſci itaque, bello occupati, carnibus ad ignem coctis plurimum veſcebantur; quod ipſa facilitas, hanc cibos parandi rationem maxime commendaret.

(4°.) Hic aſſandi modus maxime purus & ſimplex erat, omnibus etiam (præſentibus & abſentibus) maxime apertus & manifeſtus. Purus & ſimplex erat, quod carnes ad ignem coctæ, nec a fumo, nec cinere, nec aqua, nec vaſe, quicquam impuritatis, mixturæ, vel ingrati odoris, haurire poſſint. Nec minus apertus & manifeſtus, quod agnus igne aſſus odorem late ſpargeret, ſe naribus etiam proderet, & vel cæcis appareret. Erat itaque hæc aſſandi ratio, naturæ legis & intentioni paſchatis apprime conſentanea. Lex enim puritatem tota ſpiravit, & ſacri paſchalis intentio non poſtrema fuit, ut Iſraelitæ, ritus ejus obſervantes, ſe Deo liberatori devotos eſſe, & Ægypti ſuperſtitioni nuncium remittere, non verbis tantum ſed & factis apertis indicarent.

Id unum jam ſupereſt, nempe ut lectorem moneam, me non eo animo hæc dixiſſe omnia, ut ei legem figam, ſed ut ſymbolum meum, ad legem hanc obſcuriorem illuſtrandam, afferam.

SECT. IV.

Circumſtantia quarta, *ut Iſraelitæ agni capite, cum pedibus ejus & inteſtinis, veſcerentur.*

DEUS non ſolum corporis truncum, ſed & agni caput, cum cruribus & inteſtinis, aſſari & vorari jubet, *Exod.* 12. 9. Nihil in paſchate ſuo *rejiciendum* eſſe permittebatur. Legis hujuſce rationem, indaginem eo penitiorem mereri cenſeo, quod nusquam alibi legamus, Deum animalis immolati inteſtina comedere præcepiſſe. Ne itaque lectorem diutius in ancipiti teneam, rationes duas, quanquam non ex æquo probabiles, aſſignabo, cur Deus præceptum ſpeciale, de partibus hiſce comedendis, Hebræorum genti dedit. Hujus circumſtantiæ ratio.

Primo: ut ritui alicui idololatrico, tunc temporis in more poſito, directe & aperte contradiceret. 1°. Si enim veteres Orientalium ritus, quantum per temporum intervalla liceat, intueamur; facile obſervemus, animalis immolati interiora eorum ſuperſtitionem plurimum occupaſſe. Eorum enim ſacerdotes oculis curioſis victimarum viſcera perluſtrarunt, ut inde futurorum ſcientiam aſſequerentur. Et, ſi [a] *Arnobio* credimus, in *Omophagiis*, in Bacchi honorem inſtitutis, (*ut ſe plenos Dei numine ac majeſtate* docerent) *caprorum reclamantium viſcera cruentatis oribus* diſſiparunt. Cum etiam feſta alia in Bacchi honorem celebrarent ethnici, mos erat ut animalium ſacrificatorum viſcera manducarent. Atque hinc forſan lucem accipiant [b] auctoris *Apocryphi* verba, *ducebantur* Judæi, *cum amara neceſſitate, in die natalis regis in* [illegible], quaſi *ad viſcerationem* dicat; vel quod viſceribus ea ſacra fierent, vel epulæ ad viſcerationes ea ſequerentur. Nec in Bacchi tantum, ſed & aliorum Deorum, ceremoniis, usque eo invaluit tandem extorum uſus, ut [c] *Origenes* dicere non dubitarit, [illegible], &c. *Nos certe, quantum ad cibum ac potum attinet, neſcimus alium modum veſcendi cum Dæmonibus, quam ſi quis in turba edat victimarum exta, & bibat vinum libatum Dæmonibus.* Et ſimili forſan de cauſa, Deus agni paſchalis inteſtina, non comedi tantum, ſed & aſſari, juſſit; nempe ut populum eo longius arceret a ritu in Gentilium quorundam myſteriis uſitato. Nam [d] *Alexander Sardus*, veterum Gentilium inſtituta referens, inquit, *aræ hoſtiæ viſcera*

a Contra Gent. l. 5. p. 169. b Macc. l. 2. c. 6. v. 7. c Lib. 8. Cont. Cels. p. 397.
d De Gentium mor. l. 3. c. 15. p. 215.

2 De. Rep. ub. ſupr.

SECT. IV [illegible]

VI. [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

SECT.

SECT. V. CAP. V.

SECT. V.

Jam dictis generalia quædam ſubnectuntur.

HÆC ea ſunt, quæ (ſi quid in me ſit judicii) maxima cum veritatis ſpecie, ad ſolvenda legum paſchalium ænigmata, dicenda ſunt. Quæ ſane omnia legum earum intentioni conſentanea eſſe, eo facilius a me impetro, ut cenſeam, quod aptè adeo inter ſe conveniant, nec quicquam violentum, hiulcum, & male cohærens, in ſermonis totius contextu deprehendi poſſit. Quo vero nova aliqua momenta jam dictis afferam, nec vel moroſo alicui lectori dubitandi aut cavillandi anſam præbeam; generalia quædam ſubjungam teſtimonia, unde conſtet, non me ſolum exiſtimaſſe, Deum leges quas dixi paſchales ad Ægypti ritus oppugnandos inſtituiſſe.

Horum primum *Jonathanis* eſto paraphraſis, qui[a] locum illum [*Et vocavit Moſes omnes ſeniores Iſrael, & dixit ad eos, accipite vobis agnum &c.*] in hunc modum expreſſit: נגידו ידיכון מטעוות מצראי ונסבו לכון מן בני ענא *Subtrahite manus veſtras ab idolis Ægyptiorum, & tollite vobis de filiis ovium ſecundum familias veſtras, & mactate agnum paſchalem.* E quibus pronum eſt inferre, *Jonathanem* paſchatis inſtituta gentium ritibus e diametro contraria cenſuiſſe, & feſti illius obſervationem idololatriæ renunciatæ documentum habuiſſe. Nec opinione falſa ducebatur: nam inde factum (quod obiter moneo) ut[b] pii reges, cum populum apoſtatam ad veri numinis cultum revocare ſtuderent, collapſos paſchatis ritus inſtaurarent, & populum ad ſacrum præcipue paſchale celebrandum, utpote maxime luculentum idololatriæ repudiatæ teſtimonium, ſerio hortarentur.

Eandem ſententiam toto animo amplectitur[c] *Heinſius*, qui de Paſchate loquens, aſſerit, *nullum feſtum magis a ſeſtiſ paganorum ritibus eſſe alienum, & quod propter adverſus eorum ſuperſtitiones & idola inſtitutum ſit.* Unde, inquit, in paſchatis *inſtitutione, a Deo dicitur,* Καὶ ἐν πᾶσι τοῖς θεοῖς τῆς Αἰγύπτου ποιήσω τὴν ἐκδίκησιν. Quod certe exercuit Deus in *Hammonem*, cum, in illius opprobrium, arietem in paſchate mactari voluit; in *Apidem* aut *Oſiridem*, cum bovem, in Dei illius contumeliam, cædi juſſit; in *Bacchum*, cum carnes crudas, in numinis illius crudivori dedecus, in feſto vetuit; in *Hermen*, cum in illius contemptum, carnem paſchalem aſſari, non elixari, juſſit. Patet itaque, feſto paſchali nihil a Diis & ritibus *Ægypti* magis averſum inſtitui potuiſſe.

CAP. V.

Lex de altari terreo extruendo.

MONET jam legis ordo, ut de præcepto illo quod[d] *Exodi* vigeſimo nobis occurrit, pauca dicteremus. Legis autem verba ſic ſe habent: *altare terreum facies mihi, & immolabis ſuper illud holocauſta tua,* &c. *In omni loco quo memorari ſecero nomen meum, veniam ad te & benedicam tibi.* E cujus præcepti verbis dubia duo oriuntur quæ lectorem remorari poſſint, ea vero paucis expediemus, ut ad illius rationem reddendam, viam eo paratiorem adornemus. (1°) Quodnam altare ſit, de quo Deus, hoc in loco, ſermonem facit. (2°) Quonam ſenſu accipienda ſit phraſis illa, *ubicunque nomen meum memorari fecero.* Legis ſenſus.

(1°.) Quodnam altare ſit de quo Deus hoc in loco ſermonem facit? Dubio huic inde cauſa data eſt, quod nullibi memoriæ proditum ſit, Iſraelitas hoc præceptum executioni mandaſſe. Nam certum eſt, duo illa altaria, *Moſis* & *Salomonis*, [quorum unum ſuffitus, alterum holocauſti, dicebatur] nullam cum altari hac in lege præſcripto, cognationem habuiſſe: nec uſquam legimus, quod Iſraelitæ, in *Shiloh*, *Nob*, *Gibeon*, aut alibi, ſacra facientes, altari e terra aut lapidibus tantum conflato uterentur. At multum aberrat a legis hujus intentione, qui Iſraelitas hac de cauſa reprehenſione dignos judicat: cum lex hæc de iis tantum altaribus intelligenda ſit, quæ ob cauſam extraordinariam ad tempus aliquod ſtruebantur. Talibus,[e] *Moſes*, *Joſhua*, *Gideon*, *Samuel*, *Elias*, aliique, extra ordinem, uſi videntur. Senſum tum hunc non minus textui

a Exod. 12. 21. b 2 Reg. 23. 21, 22, 23. 2 Par. 30. 1, 5. c Ariſtarch. Sac. c. 4. p. 100.
d Exod. 20. 24. e Exod. 24. 4.

CAP. V.

[illegible]

publiceque præſtitis, agnoſcitur, colitur & celebratur. His autem plus æquo forſan immoramur.

Cum jam ſenſum verborum teneamus, proximum eſt, ut, quantum conjecturâ aſſequi datum eſt, legis hujuſce rationes aſſignemus. Et ratio.

Harum prima hujuſmodi eſt, altaria illa terrea, vel *e ceſpite viridi* conflata, Iſraelitarum itinerantium & militantium conditioni maxime conveniebant. Olim enim, obſervante [a] *Grotio*, in more erat *iter facientibus*, *aras* illas *ſubitarias* e viridi ceſpite ſtruere; & qui in caſtris agebant aris illis ceſpiticiis tam frequenter utebantur, quod aræ illæ [b] *Marti* ſacræ & pene propriæ fuiſſe videantur. Quid autem, niſi quod horum altarium materia paratu facilis eſſet, & eorum forma rudis & impolita, adeo ut facili opera & mora omni præciſa ſtruerentur? Hiſce conſonum *Lucani* illud, lib. 9. v. 988.

Erexit ſubitas congeſtu ceſpitis aras.

Atque hæc ratio eo ſolidior habeatur, quod verbis proxime ſequentibus ſatis apte conjungatur, *In omni loco quo poſuero nominis mei memoriam*, *veniam ad te*, *&c.* Quaſi dixiſſet Deus, "vos in deſerto diu vitam agetis duram, ſedem nullam religioni ſtabilem habituri: altaria itaque tumultuario opere ſtructa, & ad præſentem ſolummodo "neceſſitatem accommodata, vobis comparetis: ego vos benedictione mea proſequar, quamvis peregrinantium ritu, aras tantum terreas, incultas, & inſtabiles habeatis.

Secundo: Deus aras haſce terreas & cito ruituras in deſerto poſtulavit, ne altaria ſacra, modo opere ſtabili & eleganti conſtructa ſuſpicioni locum facerent, Deum, inſtar numinum ethnicorum, loco alicui affixum eſſe; & ibi ſolummodo influentias ejus benigniores præbere, ubi altaribus ſacriſque fixis, & ſolennibus colebatur. Ad hanc rationem, periodo ſequente, tanquam filo quodam, deducamur: *In omni loco, in quo memoria fuerit nominis mei*, *veniam ad te & benedicam tibi.* Quaſi dixiſſet Deus, "nolo ego altaria aliqua, ad ritum ethnicorum, e marmore aut metallo conflata, & in "ævum duratura: ne me forſan Θεὸν quendam τοπικὸν, regionis aut loci alicujus genium "tutelarem, & provinciæ meæ alligatum, crederetis; & opem meam, niſi ad ſolennem "cultus mei locum vos conferatis, fruſtra implorandam. Ne cui talis obrepat opinio, "altaria, ad uſum potius quam pompam accommodata, in deſerto agentes mihi ex"truatis: nam, ubiubi ſitis, me vobis præſentem exhibiturus ſum, & hoſtias veſtras, "quamvis in altari terreo & inculto oblatas, gratas & acceptas habiturus. Ethnicos ſententiam de numinibus ſuis plane contrariam tenuiſſe, eaque loco & muneri alicui ſingulari devinxiſſe, ſi e re præſenti foret, multis teſtimoniis evinci poſſet. [c] *Hanno* Carthagirienſis, rebus adverſis vexatus, ad loci Deos ſe confert, eoſque ſupplici prece veneratur. Inde venit, ut veteres idololatræ [d] tot altaria quot numina, & tot numina quot civitates, numerarent. Nonnullos eandem de Deo Iſraelis opinionem olim imbibiſſe, eumque Θεὸν quendam τοπικὸν exiſtimaſſe, ſatis conſtat ex [e] hiſtoria ſacra. Deus itaque, ut opinioni huic occurreret, de hujuſmodi aris erigendis mandatum dedit, quarum forma rudis & materia debilis indicarent eas, non tam religione quam neceſſitate ſuadente ſtructas, & nonniſi officiis quibuſdam cultus peractis duraturas.

Tertio: hujuſmodi aræ, e vili materia conflatæ, argumento eſſent, cultum multa cum pompa & ſplendido ceremoniarum apparatu, peractum, Deo non multum arridere. Deus populi ingenium penitus perſpectum habuit, & bene novit eos religionis patriarchalis ſimplicitatem faſtidire, cultum autem multa cum pompa & negotio præſtitum impenſe deſiderare. Nam Ægyptii, aliique e gentilium grege, ut Deorum ſimul & hominum gratiam aucupari poſſent, id inprimis curarunt, ut eorum templa, altaria, idola, vaſa religioni inſervientia, & ſacra alia, ornatu magnifico effulgerent; nec quicquam prius in votis habuerunt Iſraelitæ, quam ut eorum ſacra cultu & elegantia pari, ſi non & majori, inſignirentur. Deus itaque, ut remedium jam tum naſcenti malo mature idoneum provideret, hanc legem ritualem, primam ante omnes, tradidit, ut ſibi ara, non marmore, auro, vel alio quovis metallo ſplendida, ſed ex humili ceſpite conflata, strueretur. Deum ea de cauſa hanc legem condidiſſe, verba proxime præcedentia cauſam opinandi præbent; *non facietis mecum Deos argenteos*, *& Deos aureos non facietis vobis:* Quaſi dixiſſet, "gentium numinibus & eorum ſervis, ſimulacra tota

[a] In Exod. 20. 24. [b] *Aram e ceſpite vivo Marti Deo faciunt.* Apul. de Aur. Aſin. l. 7. p. 216. [c] *Apud Plaut. loc. ſup. laudat.* [d] 2 *Reg.* 18. 34. *Jer.* 2. 28. & 11. 13. [e] 1 *Reg.* 20. 23. 2 *Reg.* 17. 27.

CAP. V.

publiceque præſtita, agnoſcitur, colitur & celebratur. His autem plus æquo forſan immoramur.

Cum jam ſenſum verborum teneamus, proximum eſt, ut, quantum conjectura aſſequi datum eſt, legis hujuſce rationes aſſignemus. Ratio

Harum prima hujuſmodi eſt, altaria illa terrea, vel *e ceſpite viridi* conflata, Iſraelitarum itinerantium & militantium conditioni maxime conveniebant. Olim enim, obſervante [a] *Grotio*, in more erat *iter facientibus*, *aras* illas *ſubitarias* e viridi ceſpite ſtruere; & qui in caſtris agebant aris illis ceſpiticiis tam frequenter utebantur, quod aræ illæ [b] *Martis* ſacræ & pene propriæ fuiſſe videantur. Quid autem, niſi quod horum altarium materia paratu facilis eſſet, & eorum forma rudis & impolita; adeo ut facili opera & mora omni præciſa ſtruerentur? Huic conſonum *Lucani* illud, lib. 9. v. 988.

Erexit ſubitas congeſto ceſpite aras.

Atque hæc ratio eo ſolidior habeatur, quod verbis proxime ſequentibus ſatis apte conjungatur, *in omni loco quo poſuero nominis mei memoriam, veniam ad te, &c.* Quaſi dixiſſet Deus, “vos in deſerto diu vitam agetis duram, ſedem nullam religioni ſtabi-“lem habituri: altaria itaque tumultuario opere ſtructa, & ad præſentem ſolummodo “neceſſitatem accommodata, vobis comparetis: ego vos benedictione mea proſequar, quamvis peregrinantium ritu, aras tantum terreas, incultas, & inſtabiles habeatis.

Secundo: Deus aras haſce terreas & cito ruituras in deſerto poſtulavit, ne altaria ſacra, modo opere ſtabili & eleganti conſtructa ſuſpicioni locum facerent, Deum, inſtar numinum ethnicorum, loco alicui affixum eſſe, & ibi ſolummodo influentias ejus benigniores præbere, ubi altaribus ſacriſque fixis & ſolennibus colebatur. Ad hanc rationem, periodo ſequente, tanquam filo quodam, deducamur: *in omni loco, in quo memoria fuerit nominis mei, veniam ad te & benedicam tibi.* Quaſi dixiſſet Deus, “nolo ego altaria aliqua, ad ritum ethnicorum, e marmore aut metallo conflata, & in “ævum duratura; ne me forſan Θεὸν quendam τοπικὸν, regionis aut loci alicujus genium “tutelarem, & provinciæ meæ alligatum, crederetis; & opem meam, niſi ad ſolennem “cultus mei locum vos conferatis, fruſtra implorandam. Ne cui talis obrepat opinio, “altaria, ad uſum potius quam pompam accommodata, in deſerto agentes mihi ex-“truatis: nam, ubiubi ſitis, me vobis præſentem exhibiturus ſum, & hoſtias veſtras, “quamvis in altari terreo & inculto oblatas, gratas & acceptas habiturus. Ethnicos ſententiam de numinibus ſuis plane contrariam tenuiſſe, eaque loco & muneri alicui ſingulari devinxiſſe, ſi e re præſenti foret, multis teſtimoniis evinci poſſet. [c] *Hanno* Carthaginienſis, rebus adverſis vexatus, ad loci Deos ſe confert, eoſque ſupplici prece veneratur. Inde venit, ut veteres idololatræ [d] tot altaria quot numina, & tot numina quot civitates, numerarent. Nonnullos eandem de Deo Iſraelis opinionem olim imbibiſſe, eumque Θεὸν quendam τοπικὸν exiſtimaſſe, ſatis elucet ex [e] hiſtoria ſacra. Deus itaque, ut opinioni huic occurreret, de hujuſmodi aris erigendis mandatum dedit, quarum forma rudis & materia debilis indicarent eas, non tam religione quam neceſſitate ſuadente ſtructas, & nonniſi otheſis quibusdam cultus peractis duraturas.

Tertio: hujuſmodi aræ, e vili materia conflatæ, argumento eſſent, cultum multa cum pompa & ſplendido ceremoniarum apparatu, peractum, Deo non multum arridere. Deus populi ingenium penitus perſpectum habuit, & bene novit eos religionis patriarchalis ſimplicitatem faſtidire, cultum autem multa cum pompa & negotio præſtitum impense deſiderare. Nam Ægyptii, aliique e gentilium grege, ut Deorum ſimul & hominum gratiam aucupari poſſent, id inprimis curarunt, ut eorum templa, altaria, idola, vaſa religioni inſervientia, & ſacra alia, ornatu magnifico effulgerent; nec quicquam prius in votis habuerunt Iſraelitæ, quam ut eorum ſacra cultu & elegantia pari, ſi non & majori, inſignirentur. Deus itaque, ut remedium jam tum naſcenti malo mature idoneum provideret, hanc legem ritualem, primam ante omnes, tradidit, ut ſibi ara, non marmore, auro, vel alio quovis metallo ſplendida, ſed ex humili ceſpite conflata, ſtrueretur. Deum ea de cauſa hanc legem condidiſſe, verba proxime præcedentia cauſam opinandi præbent; *non facietis mecum Deos argenteos, & Deos aureos non facietis vobis.* Quaſi dixiſſet, “gentium numinibus & eorum ſervis, ſimulacra tota

a In Exod. 20. 24. b *Aram ceſpite vivente Marti Deo ſtatuunt.* Apul. de Aur. Aſin. l. 7. p. 216. c *Apud Plaut. in ſeq. laudat.* d 2 Reg. 18. 34. Jer. 2. 28. & 11. 13. e 1 Reg. 20. 23. 2 Reg. 17. 27.

" auro & argento præfulgentia, cultusque tanto ſplendori congruentes peractus, ante
" alia placent: ſciatis autem, me altari terreo, cultuque ſancto & ſimplici, magis quam
" arte vel elegantia quæſitiſſima, delectari.

QUARTO: ideo forſan Deus mandatum de altari terreo erigendo dedit, ne in altum ſurgeret, & gentium Excelſis affinitate nimia jungeretur. Nam altare e debili ceſpite conſtructum, mole ſua rueret, modo verticem ejus in altum extuliſſent. Ægyptii quidem, montibus deſtituti, aris altiſſime e terra elevatis ad ſacra obeunda utebantur; quod ſic perſuaſos haberent, Deos ſacra ibi, jam cœlo propiora, facilius percipere, & preces ſuas citius audire, potuiſſe. Syros & alios eidem inſulſæ ſuperſtitioni affines fuiſſe, e frequenti *Excelſorum* in Scriptura mentione ſatis intelligitur. Deus itaque de ara e terra vel ceſpite facienda legem tulit, ut aram ſublimi vertice ſydera minitantem erigendi facultatem adimeret Iſraelitis, ne ſuperſtitionis Ægyptiacæ memoriam ſimilitudine aliqua revocaret, & ne altaria in ſublime ſurgentia dare it anſam opinandi, Deum Iſraelis preces & victimas, niſi cœlo propius admotas, percipere minime potuiſſe. Conjecturæ meæ robur afferunt verba proxima, *in omni loco quo poſuero nominis mei memoriam, veniam ad te*, &c. Quaſi dixiſſet Deus, " non opus in altari multis gradi-
" bus in cœlum elevato, ut eo propius a cœlo abſis, cum ſacra facias: ego enim ad te
" veniam, & ſacris tuis omnibus, licet a cœlo remotioribus, me præſentem exhibebo.

QUINTO: altaria e terra vel ceſpite conſtructa temporum antiquiorum uſui & ſimplicitati magis convenientia fuiſſe videantur. Cum enim patriarchæ ſedem & locum ſubinde mutarent, rationi conſonum eſt, eos [illegible] (ut loquitur *Jamblichus*) *altaria tumultuaria*, e ceſpitibus aut lapidibus quos caſus daret, extruxiſſe. Nec veriſimile eſt, temporum illorum ſimplicitatem pati voluiſſe, ut ſuperbis templorum faſtigiis & elatis altarium capitibus cultum ſuum decorarent. Vulgo receptum eſt, menſas & toros e ceſpitibus confectos, antiquitatis ſimplicitati ruſticæ placuiſſe; quod & ſignat [z] *Tibullus* hoc verſu,

Ceſpitibus menſas, ceſpitibusque torum.

Nec facile dubitari poteſt, quin veteres eadem ſimplicitate ruſtica res ſacras, qua vitæ quotidianæ negotia, adminiſtrarent. Verbis meis plenam fidem facit teſtimonium [a] *Tertulliani*, de rudioribus imperii Romani ſeculis ita diſſerentis; *etſi a Numa concepta eſt curioſitas ſuperſtitioſa, nondum tamen aut ſimulacris, aut templis, res divina apud Romanos conſtabat. Frugi religio, & pauperes ritus, & nulla Capitolia certantia cœlo; ſed [b] temeraria de ceſpite altaria, & vaſa adhuc Samia, & nidor exilis, & Deus ipſe nuſquam.* Gentes antiquiores e viridi gramine ſive ceſpitibus aras excitare ſolitas, multis aliis teſtimoniis indicavit [c] *Cluverius*, auctor laude non vulgari dignus: & ſtatim poſtea, de aris e maceria tum viti conflatis agens, *ipſe*, [d] inquit, *Jehovah hujuſmodi ſibi erigere aram Moſen juſſit*, Exod. 20. v. 24. *Ab Adamo igitur prima hujuſmodi ararum origo, quam poſtea repetiit Noachus, arcam egreſſus.* Cum itaque temporum uſus illa *de ceſpite altaria* plurimum commendaret, Deus altare terreum confici juſſit; ut cultus antiqui ſimplicitatem ſibi maxime gratam indicaret, & Iſraelitas a cultu illo rituali, in quem, ex incolatus Ægyptiaci memoria, totis affectibus ſtudiisque ferebantur, tacite avocaret.

SEXTO: Deus altare e terra factum ſibi dicari voluit, ut eo majorem ſanctitatem & religionem ei conciliaret. Legem hanc ea præcipue ratione datam fuiſſe, ut credam, non levibus adducor argumentis:

(1°.) DEUS, hoc in loco, non מזבח ארץ altare e terra quavis ordinaria, hominum & beſtiarum pedibus trita & profanata, ſed מזבח אדמה altare e terra vera, virginea, & ab aratro intacta, poſtulavit. Nam vox אדמה non *terram* ſimpliciter, ſed *terram rubram* & intemeratam indicat. Teſtem appello [e] *Procopium*, qui, hanc vocem explicans, [illegible], inquit, [illegible]. *Significat terram virgineam, e qua formatus eſt Adam.* Convenit *Heſychius*, qui totum illud, ([illegible]) a *Procopio* forte, vel [f] *Joſepho* mutuatus eſt. Ideo vero *Procopius* & *Heſychius*, *Adamah*, *terram virgineam* vocant; vel quod terra [g] pura ruborem quendam virgineum ferre, vel vocem eam *terram* nec pede nec aratro tactam notare, crederent. Quid autem Deus, altare ſuum e materia tam pura & quaſi *virginea* fieri voluit;

a Apologet. c. 25. p. 25. B b i. e. [illegible] c German. antiq. lib. 1. c. 35.
d Pag. 293. e Comment. in Eſai. 25. 9. p. 224. f [illegible] lib. 1. p. 5. D. g אדמה
ab אדם rubeum dicta eſt, quod terra vera & intacta rubea. Schindler Lex. col. 25.

z Lib. 2. Eleg. 5. ver. 100.

niſi ut illud eo ſanctius haberent Iſraelitæ, eique dignitatem & reverentiam eo majorem exhiberent? CAP. VI.

(2°.) E Judæis & Chriſtianis haud pauci, אדמה מזבח de altari e ceſpite vivo aut viridi ſtruendo interpretantur. Ipſa vero ceſpitis viriditas indicavit, cum nullo pede tactum, aut, uſu aliquo vulgari, nativa ſua puritate ſpoliatum.

(3°.) Versu ſequente, res tota in Hebræorum arbitrio ponitur, altare e terra, aut e lapidibus impolitis conſtructum, Deo dedicare vellent. Conſtabit autem ex iis quæ Capite proximo dicturi ſumus, Deum ideo lapides impolitos lævigatis omnibus prætuliſſe, quod illi nativa quadam puritate donati eſſent, nec a manibus artificum pollutionem contraxiſſent.

(4°.) Gentes antiquæ, natura vel traditione doctæ, naturalia omnia, rudia licet & impolita, ſanctiora & Diis ſuis gratiora, crediderunt. Hæc aſſertio fidem apud lectorem habitura eſt, ſi jam dicenda merito ſuo pendere non gravetur.

CAP. VI.

Præceptum de Altari e lapidibus aſperis extruendo.

CUM Iſraelitæ in ſolitudinem jam abituri eſſent, & in locis forte petroſis aut ſabuloſis ceſpitem viridem haud facile reperturi; Deus legem aliam tulit, quæ populo altare e lapidibus impolitis ædificandi poteſtatem fecit. Legis verba ſunt hæc; [a] *ſi altare lapideum feceris mihi, non ædificabis illud e ſectis lapidibus: ſi enim levaveris cultrum ſuper eo,* [1] *pollnetur.* Apparet autem e rerum Judaicarum commentariis, eos hanc legem, nullo non ævo, ſanctè coluiſſe. Hiſtoria ſacra, *Joſhuæ* geſta referens, ait, eum [a] *altare Deo ædificaſſe e lapidibus integris, ſuper quos nemo ferrum elevaſſet.* Huic antiquitate proxima jungebatur altare præ foribus templi poſitum: nam [b] *Hecatæus*, inter alia templi Judaici miranda, refert, quod ibi βωμός ἐστι, [2] ἐκ λίθων ἀτμήτων, ἀλλὰ [illegible] ἀργῶν, [illegible] *non e ſectis, ſed integris & impolitis lapidibus congmentatum.* Cum autem hoc altare ab *Hecatæo* deſcriptum utpote pollutum, a Juda Maccabæo dirutum eſſet, [c] Ἔλαβον [3] λίθους ὁλοκλήρους κατὰ τὸν νόμον, *acceperunt lapides integros juxta legem, & ſtruxerunt altare novum, ſecundum prius.* Altaris hujuſce formam, *Herodis* altare reddidit, teſtem hic appello *Philonem*, qui altare prope veſtibulum templi ſitum, ἐκ λίθων λογάδων ἀτμήτων, *e ſaxis collectitiis impolitis*, extructum [d] ait. Utcunque, clara hæc & plane ἀναντίῤῥητα teſtimonia, *Petrus* [e] *Cunæus* pro levi habet: nam, de *Philone* loquens, *illud*, inquit, *non ſine errore dixit, – aram nempe ſub dio poſitam, – conſtructam* lapidibus integris impolitiſque *fuiſſe, ex legis edicto.* Quibus, poſt pauca, ſubjungit, *quod in libro primo Maccabæorum*, cap. 4. *dicitur*, acceptis lapidibus integris ſecundum legem, ædificatum eſſe altare novum ad formam ejus, quod fuerat prius, *oppido leve eſt. Nos enim eum auctorem, quiſquis fuit, non magis veremur erroris reum facere, quam Philonem Judæum.* Si tantæ fiduciæ cauſam quæris, ex ipſis intellige Cunæi verbis: *ara, ignea ut ſit, atque ære obducatur, nominatim præceptum eſt in Exodi capite 27. quod & Moſes exequitur mox in capite 38. & diu poſt maximus rex Salomo, cum templum conderet, non neglexit,* 1 Reg. 8. 64. *Quod itaque de ara e ceſpite aut ſaxis facienda edicitur in Exodi 20. id ad ea tempora pertinet, cum populus ſacer in deſerto circumerraret,* &c. Miror autem virum tam doctum & acutum exiſtimaſſe, tam clari nominis auctores, ratione tam debili falſi convinci potuiſſe; cum præſertim eorum dictis varia *Joſephi* teſtimonia, a [f] *Scaligero* collecta, novam fidem afferant. Ne longum faciam; aræ ſummitas ære, latera ligno tecta ſunt, intus autem lapides impoliti ponebantur. Hoc & auctor ille poſtea fateri cogitur, dicens, [g] *ſcio ego, qua tempeſtate templum ſecundum ſteterit, aram ſub dio poſitam e lapidibus rudibus factam fuiſſe.* His de legis hujuſce ſenſu prælibatis, me jam ad ejus rationem inveſtigandam confero.

[a] Exod. 20. 25. a Joſh. 8. 31 b Ex τῷ περὶ Ἰουδαίων ap. Euſeb. Præp. Ev. l. 9. c. 4. p. 408. B
c 1 Mac. 4. 47. d Lib. περὶ [illegible] p. 850. B e De Repub. Hebr. l. 2. c. 5 f In Fragment. p. 24. g Cun. ub. ſupr.

1 Heb. polluis id.
2 Apud Euſeb. legitur [illegible] — [illegible], deleto Euſeb. — [illegible] quod Joſeph. contr. Apion. l. 1. p. 1349. 5. Vid. etiam Vigerum not. in Euſeb. p. 39.
3 Juxta Cod. Alexandr. Grabian.

SECT. I.

Legis rationes vulgo datæ rejiciuntur.

DEUM legem hanc in remedium idololatriæ (morbi temporum antiquiorum epidemici) ſtatuiſſe, fatentur interpretes pene omnes; quanquam circa ſpecialem legis cauſam varias in partes dividantur. Nam;

PRIMO: ſentiunt aliqui, Deum hujuſmodi altaria impolita fieri præcepiſſe, ne Iſraelitæ, Gentilium ritu, figuras aut imagines in altari ſuo ſculperent, quæ poſtea ſuperſtitioni materiam adminiſtrarent. Hanc legis illius cauſam probavit *Abarbanel*, eruditis ſuis in *Exodum* commentariis, ubi ait, *ratio iſtius præcepti eſt*, שלא יבואו ישראל לעשות באבנים צורות *ne Iſraelitæ eo devenirent, ut in lapidibus formarent imagines.* Huic etiam rationi favere videntur *Onkelos* & *Jonathan*: nam Onkelos *lapides* hoc ſeu *ſectos* per פסילין (quæ frequentius res ſculptas & figuratas notat) & Jonathan *ſectos* illos אבנין *ſculptos* reddit, unde vox Chaldæa פסילין *ſculptilia* derivatur. Rationem hanc eo firmiorem arbitrantur, quod optime cum commate 23 cohærere videatur, nam totam periodum in hunc ſenſum interpretantur: " voluntati meæ repugnat, ut ethnicorum " ritu, Deorum aureorum aut argenteorum imagines faciatis: ideoque ceſpitem viri- " dem aut lapides aſperos & impolitos in altaris mei ſtructuram ſumite, ne forſan " imagines in altari ſculpantur, quæ rudibus & ad idololatriam proclivibus, lapſus in " ſuperſtitionem occaſionem offerant. Sed rationem hanc ſubtilitate magis quam veritate commendatam arbitror: nam lex ea de altari e ſaxis rudibus extruendo, non tantum in deſerto, ſed in ipſa templi vicinia ſancte obſervata eſt; quamvis ipſa loci ſanctitas, & perpetua ſacerdotum frequentia, omnem ſculpturæ alicujus metum (modo lapides lævigati fuiſſent) longe removerent. Deinde, ſi Deus ad ſculpturam impediendam, altare ſuum e lapidibus aſperis & a ferro intactis conſtare voluit; unde factum eſt, quod Salomon [a] *ſectos* & æqualis figuræ lapides ad templum extruendum adhibuerit?

SECUNDO: alii Deum hanc legem dediſſe ſentiunt, ut altaria omnia extra ordinem facta, laberentur per ſe, vel ab aliis in ſolitudine deſtruerentur. Non eſt enim veriſimile, altaria opere tumultuario erecta, & e materia tam rudi vel debili conflata, ut moles potius temere congeſtæ quam altaria viderentur, diu durare potuiſſe. Ex adverſo, altaria e conciſo vel affabre dolato lapide conſtructa diutiſſime procuIdubio permanſiſſent, utpote materia tam ſtabili firmata, vel elegantiæ ut nomine conſervata. Si autem altaria illa diutius perſtitiſſent, Gentibus locorum illorum idololatriæ, aut Iſraelitis forſan ſchiſmatis, occaſionem præbuiſſent; unaquaque tribu aram deligente, ubi viri aliqui ſibi gratiores olim ſacrificaſſent. Hanc rationem calculo ſuo cohoneſtavit *Theodoritus*, [b] *quia Iſraelitæ quadraginta annos permanſerunt in deſerto, continenter abeuntes & loca mutantes*, ideo *vetat e lapidibus fabrefactis altaria conſtrui*; [illegible], &c. *Ne, cum hi terram promiſſam obtinuiſſent, vicini in aris illis Dæmonum ſacrificia celebrarent. Idcirco præcepit, ex terra, vel e lapidibus, quales natura produxit, altaria conſtrui. Nam utrumque facile diſſolvitur.* Sed & hæc ratio ad ſtateram vocata, levitatem prodit. Nam certum eſt altaria prout & alia ædificia, e lapidibus licet impolitis conſtructa, ſtatum & formam ſuam ad ſera ſecula retinere potuiſſe. Nec minus extra dubium eſt altare præ foribus templi ſitum, (ubi nulla ſchiſmatis aut ſuperſtitionis occaſio dari potuit) [c] e lapidibus rudibus & ferro intactis conſtruiſſe.

TERTIO: aliam rationem excogitavit *Maimonides*, quam ipſis auctoris verbis, Latinitate donatis, accipiamus: [d] *quia idololatræ tunc temporis altaria ſua ex lapidibus ceſis ædificarunt, ideo interdixit, ne aſſimilemur ipſis: &, ut modis omnibus id vitemus, præcepit altare fieri ex terra; — & ſi quidem abſque lapidibus fieri non poſſit, ut lapides in forma ſua naturali maneant, neque cædantur vel dolentur.* Huic rationi color aliquis hinc accedat, quod certum ſit idololatras veteres altaria ſolennia de metallis & politis marmoribus extruxiſſe. Inde cauſa data *Poetæ* verbis.

Marmoreæ ſtant ſulva tamen ſimulacra per aras.

a 1 *Reg.* 5. 17. b *Quæſt.* 44. *in Exod.* T. 1. p. 100. A. c 1 *Mac.* 4. 47. d *Mor. Neb.* P. 3. c. 45.

Hanc

[illegible]

SECT. II. Suſpicioni huic locum aperit *Joſhua* caput 8. com. 31. quod illi ſic Græce reddiderunt, —— Θυσιαστήριον λίθων ὁλοκλήρων, ἐφ' οὓς οὐκ ἐπεβλήθη σίδηρος. Quid enim vocem ברזל non per *ſecurim* aut [a] πέλεκυν, [b] ſed σίδηρον *ferrum*, interpretantur, niſi ut hanc opinioni tunc temporis invaleſcenti velificarent?

Ad hanc autem opinionem (ni fallat conjectura) Judæi veteres, legis [d] illius verbis, perperam intellectis, adducebantur; *ædificabis altare Domino Deo tuo, e lapidibus integris*, לא תניף עליהם ברזל *Non levabis ſuper eos ferrum*: inde colligunt ipſum ferrum, velut metallum præ cæteris impurum, a lapidibus altaris longe removendum. Quo vero ſubtilius delirare cenſeantur, ſibi præceptum [f] dicunt, *ne quid in altari fabricent, inſtrumento ad perditionem deſtinato*, [illegible] *cujuſmodi eſt ferrum quod cædit, & ſemper paratum eſt ad effundendum ſanguinem*.

At facile appareat, Judæos Moſis & Græcos omnibus retro & averſis hanc legem interpretatos fuiſſe, ſi textus [g] illius plane gemini & parallelis verba perpendamus; כי חרבך [illegible] *ſi gladium* (cultrum, malleum) *tuum levaveris ſuper eo*, altare, *polluetur*. Nam inde conſtat, non *ferrum* ſimpliciter, ſed cultrum, ſecurim, τὸ ἐγχειρίδιον (uti LXX) nec ſecurim, niſi ad ſecandum elevatam, altare contaminare. Deinde, ſi vel tactus ferri altare pollueret, altaris polluti reum ſe fecit *Joſhua*, qui *ſtylo ferreo* ad [h] legis verba lapidibus altaris inſcribenda utebatur. Ne vero, prolixa refutatione, Judæorum ſententiam alicujus æſtimaſſe videar, ad eam refellendam ſola ſubjungam *Theodoreti* [i] verba; Οὐ [illegible] &c. *Nemo, credo, negabit, quin uterentur ferro qui tabernaculi ligna concinnabant, qui aurum [illegible], argentum, aut æs fabrefaciebant. Quod & interdum gladiorum acie victimas immolabant, excoriabant, & dividebant, hoc quoque arbitror extra controverſiam eſſe. Cum itaque ferrum non pollueret hæc omnia, quo pacto lapides ſectos contaminaret?* Rationi tam claræ non obſtat locus [k] ille Deuteronomii, *ædificabis altare e lapidibus integris —— non levabis ſuper eos ferrum*: nam Hebræorum ברזל (uti & Græcorum [l] σίδηρος, & Latinorum *ferrum*) non ſolum metallum ipſum, ſed gladium, cultrum, & quodvis inſtrumentum e ferro factum, ſignificat. Hic itaque non ſine laude memorandi veniunt interpretes *Anglicani*, ſic legem eam transferentes, *Thou ſhalt build an altar unto the Lord thy God, an altar of ſtones: thou ſhalt not lift up any iron tool upon them*. Sed (ne quid diſſimulem) judicium eorum nonnihil deficit illos, cum parallelum [m] *Joſhua* locum in hæc verba verterunt; *An altar of whole ſtones, over which no man hath lift up any iron*. Utinam ſe ſui ſimiles perſtitiſſent, & hic etiam vocem ברזל verbis iiſdem reddidiſſent!

SECT. II.

Præcepti cauſa genuina proponitur.

De legis hujuſce rationibus fictis, & ex interpretum ingenio depromptis, ego hactenus. Proximum eſt, ut illius rationem genuinam, in obſcuro latentem adhuc, in medium proferam. Ea vero ſe ultro nobis offeret, ſi, miſſis conjecturis propriis, aures dociles & purgatas ipſis præcepti verbis præbeamus, *ſi enim levaveris cultrum ſuper eo, pollues illud*. Quaſi dixiſſet Deus, "in animum tuum hæc forſan "aſcendet cogitatio, lapidum, quos natura parit aut caſus offert, ſcabritiem & angulos inæquales, oculis ingratos eſſe, & altaris mei fabricam ornatu omni ſpoliare; "nec decere, ut rem tam deformem & labore vix ullo conſtantem Deo tuo conſecrares. Ideoque forſan *cultrum tuum* ad lapides lævigandos, & gratiam aliquam "operi tam ſacro conciliandam, adhibebis. At cave facias: nam ſi lapides illi cultrum ſubeant, & illorum artificum manus experiantur; altaris puritas & religio peribit tota, & illud molem tantum lapideam, non aram, habiturus ſum." Dubitare quis potis eſt, an ſit horum verborum intellectus? Ex his itaque ſecure colligo, Deum lapides ſectos & inſtrumento artificis expolitos in altari ſuo vetuiſſe, quod

a Ut videtur 1 Reg. 6. 7. b Deut. 27. 5, 6. c V. [illegible] d Exod. 20. 25. e Joſ. 8. 31. f [illegible] g Cap. 27. 5, 6. h V. Stephani Lex. in Ver. [illegible] i [illegible] k Joſ. 8. 31.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ſecho

Sect. II. Hic forſan a vero & a propoſito non multum aberrarem, ſi lapides illos ingentes in planitie *Saliſburienſi* congeſtos, vulgo *Stone-heng* dictos, ad horum informium ſymbolorum claſſem accenſerem. Sunt enim lapides ab omni arte & elegantia tam longe remoti, quod ruſticitatem & * ruderum affectatam ſpeciem ferunt; nec mihi deſunt alia argumenta, quibus (ſi digredi fas eſſet) hanc conjecturam a lectorum faſtidio facile vindicare poſſem.

Objectio. Hic occurrendum objectioni tacitæ, ex eo ortæ, quod lapidum & ſtatuarum tam rudium in ſacris uſus & origo, non hominum opinioni ſed temporum antiquorum ruditati tribuenda videatur. Ea erat opinione *Dio Chryſoſtomus*, qui *Sermone* 12. hæc habet, [illegible]. *Alii e barbaris, ex artis penuria & defectu, montes Deos vocant, & arbores impolitas, & informes lapides.*

Reſponſio. Dionem autem hac a veritate deviaſſe, ſatis probat monumentum ſecundum, unde conſtet, homines venuſtum animalium & rerum imagines formandi artem, ante Moſis tempora, calluiſſe. Sed & Romani plerique, ſub ea tempora quibus ad ſummum ingenii ſimul & imperii faſtigium pervenerant, naturalia omnia, rudia licet & informia, ſanctiora & numinibus gratiora crediſſe videntur. Nam *Juvenalis* eorum temeritatem mordaci caſtigat Satyra, qui ſpeluncas & fontes quoſdam, olim Deæ *Ægeriæ* ſacras, quæ cultu ſuo nativo caſtiore vetere cernebantur, ornatu artificiali pollutas & profanas reddidiſſent. Ipſa *Satyrici* a verba audiamus:

In vallem Ægeriæ deſcendimus, & ſpeluncas
Diſſimiles veris. Quanto præſtantius eſſet
Numen aquæ, viridi ſi margine clauderet undas
Herba, nec ingenuum violarent marmora tophum!

Hoc eſt, " Introivimus *Ægeriæ* ſpeluncas, artis lenocinium jam paſſas, & priſcis illis omnino diſſimiles quas ipſa naturæ manus excavaſſet. Fontis & ſpeluncæ ſanctitas, " propter numinis objectam præſentiam, longe præſtantior eſſet, ſi ruditatem nativam " retinerent, & herba illuc orta, & fontales undas extremitate virente circumſcribere " ſolita, etiamnum remaneret, & marmora, ibi conſtructa nuper & expolita, lapidem " ſcabrum & olim forma neglecta pulchriorem non polluerent, & religione ſua nativa " non ſpoliarent.

Cum itaque communis gentium antiquiorum fide receptum fuerit, religionem, majorem cum natura, quam arte, conſenſum colere, reſque omnes (ad inſtar Adami) puritatem & innocentiam quandam in ſtatu ſuo integro retinere: non ſine ratione credimus, eandem ſententiam apud Hebræos antiquiores invaluiſſe, & Deum lapides ſectos tanquam puritatis nativæ jacturam paſſos, ab altari vel menſa ſua ſanctiſſima removiſſe. His omnibus (ne quid ſcrupuli maneat) addi poſſit, quod antiqui Judæorum magiſtri, legem de panibus fermentatis a ſolennitate Paſchali removendis, a fonte conſimili fluxiſſe ſenſerint. Nam b *Philo*, legis illius rationem redditurus, [illegible]. *Ab eloquentium ſacrorum interpretibus dicitur, cibum non fermentatum, naturæ munuſculum eſſe, fermentatum vero, artis opificium.*

Quæstio ſecunda hæc erat, cur Deus lapides ſectos in altaris ſui fabrica prohibuerit, cum tamen templum e lapidibus cæſis dolatis conſtrueretur? Quantum in re ab ætate noſtra tanto temporis intervallo ſubmota percipere datum eſt, Deus altaris tantum lapides ferro ſecari vel poliri vetuit;

(1°) Ut ei ſanctitatem & honorem plane ſingularem vindicaret. Erat enim templum, regis ſummi domus tantum, altare vero, c *menſa Domini* titulo & officio decoratum eſt: nec officii ſui dignitas & religio ferre potuit, ut vulgariter haberetur. Curant equidem ſervi regis, ne palatium ejus cœno & ſordibus inficiatur; at curam præcipuam adhibere, ne Domini ſui menſa polluta ſit, aut quicquam, niſi decorum & purum ſpeciem ferat, oculis ejus obvertatur.

(2°) Legibus moribuſque aliis bene multis curatum eſt, ut templi ſanctitas & religio tuerentur; at nec ulla alia lege curatius proſpectum eſt, ut altare reverenter & cum diſcrimine tractaretur. Ideoque Iſraelitas legem hanc, non tantum in deſerto, ſed etiam in terra Chananæa, non ſolum cum altaria lapidea oculis paterent, ſed cum

* [illegible]. Cambden. de Stone-heng, Britan. p. 219. a Sat. 3. vers. 17, &c. b Lib. de Septenario, [illegible] c Malach. 1. 12.

aere vel ligno tegerentur, ſancte & ſolenniter obſervarunt. Cum enim altare lapidibus, nec ferro tactis, nec ullo uſu vulgari contaminatis, extrueretur; nemo tam caecus aut craſſus eſſe poterat, quin facile perciperet, altaris fabricam ab aliis ſtructuris religione peculiari ſeparatam eſſe, eamque animo tantum puro & ad ſummam reverentiam compoſito adeundam. CAP. VII.

(1°.) Deus lata dolata templo, lapides non niſi rudes altari dedit; ut tacitus indicaret, altare ſtructuram templo antiquiorem, & hoc a populi ruditate illud a religione patriarchali, ſanctionem & originem accepiſſe. Hanc lucem accipiunt a *Porphyrii* verbis, quibus rationem reddit cur imagines antiquae manu licet rudiori factae, novis tam facile praeferantur. [a] [illegible] Imagines antiquas, *etſi parum accurate facta, Deum tamen ſpirare exiſtimantur: novas vero, etſi accuratius elaboratas, admirationem quidem, ſed minorem Divinitatis opinionem, obtinere.*

CAP. VII.

Lex, affinitate proxima, de juvencula in valle aſpera decervicanda, aliter explicatur.

LEGEM illam cujus explicationi opera jam impendenda eſt, auctor *Vulgatae* ſic Latinam fecit, [b] *& ſeniores civitatis illius tollent vitulam de armento*, &c. *& ducent eam ad vallem aſperam atque ſaxoſam, quae nunquam arata eſt, nec ſementem recepit; & caedent in ea cervices vitulae.* Hanc autem legem ſuperiori affinitate propinquam dixi, quod ea lapides tantum rudes & inſculptos in altaris ſtructura jubeat; haec etiam juvencam in valle tantum rudi vel inculta mactare poſtulet. Circa legis hujus mentem & ſcopum haerent interpretes praeter eos ſolos qui nunquam haerent, allegoriarum ſcilicet architecti, qui nodos legis hujus, & aliarum omnium, uno (quod aiunt) digito expedire ſolent. Allegoriam enim aut ſenſum myſticum in parato ſemper habent, e proprio plerumque cerebro depromptum, ad legis cujuſque nodum ſolvendum & ritui vel membro cuicunque (uti videtur) accommodatum. Ad moris hujuſce veritatem aſtruendam, ipſa lex haec & illius interpretes argumenta vel exempla nonnulla nimis apta nobis adminiſtrent. Siquis enim curioſius interroget, cur Deus vitulam caedi juſſit quae nec *jugum traxit, nec terram ſcidit vomere?* [c] Toſtatus e veſtigio reſpondebit; *iſta ſiebant, quia talia vitae ferocioris erant, & ad ſignandum homicidae ferocitatem* aptiores. Si quaeret iterum, cur *vitula ad vallem aſperam duci* debuit, in expedito reſponſum eſt, ut ſignetur crudelitas, vel aſperitas mentis. Si quis iterum inſtet quaerens, cur lex *vitulae cervicem caedi* poſtulat? Reſpondebit, *ut ſignetur, quod decapitari deberet homicida, & qui taliter homicidium.* Si quis rationem peteret, cur Deus *vitulam quae non traxit jugum, decollari* voluit? Venturus pari reſpondebit [d] *Bonfrerius*: hac circumſtantia forſan uſi tuta eſt, *ad indicandum, eum qui homicidium perpetraſſet, hominem eſſe profligatiſſimae impietatis, & abſque jugo: ſiquidem*, inquit ille, *vitula haec caedenda non ecce hominis typum gerebat, ſed potius homicidae.* Si quis aliam quaeſtionem ingereret, cur Deus vitulam *in valle*, eaque *aſpera atque ſaxoſa, caedi* voluit? eam non abſimili reſponſo ſolvendam volebat: *Ratio*, inquit, *hujus rei erat myſtica quaedam loci ſignificatio ſingulis conveniens: nam locus depreſſus indicabat vilem & depreſſum animum ejus, qui ſe ira & vindictae cupiditate ſic abripi ſineret, ut tam barbarum facinus animo deſignaret: locus aſper, durus & incultus, ſignificabat animum crudelem, juſtitia caeteriſque virtutibus vacuum.*

Non eſt operae pretium dictatis tam craſſis & fundo nullo ſuffultis levius exponendis immorari. Ea procul dubio naſo ſuſpendet lector, cui naſus aliquis. Alium itaque legis hujuſce finem & ſenſum tum legis Moſaicae dignitate & ſimplicitate magis conjunctum, inveſtigare conabor. Ut autem hoc negotium eo clarius & felicius exequar, ſermonem meum de hac lege faciendum intra limites hoſce continebo. (1°.) Rationem, ſaltem ſpecioſam, aſſignabo, cur lex iſta vitulam *in valle* mactare praecipit? (2°.) Cauſam reddam, cur praeceptum eſt ut ſanguis ejus *in valle aſpera* effunderetur? (3°.) Cur circa vitulam illam, ceremonia quaedam plane ſingularis

a *De Abſtin.* lib. 2. Sect. 18. b *Deut.* 21. 3, 4. c *Comment. in Deut.* 21. Quaeſt. 1. p. 190.
d *Comment. in Deut.* 21. p. 588.

CAP. VII

[illegible]

rum rationes, quæ licet inveſtigandæ. Sunt autem illæ duæ. (1°.) vallis eſſe debuit aſpera & inculta: (2°.) vallis quæ nunquam arata fuerat, nec ſementem receperat. CAP. VII.

(1°.) Lege ſtatutum eſt, ut eſſet נחל איתן *vallis aſpera*, inculta, formam nativam retinens, quæque ad ſpeciem horridam & ſalebroſam exuendam nullo unquam labore vel ære cogebatur. Huic ſenſui *Chaldæus* teſtimonium perhibet, voces Hebræas לנחל בייר[b] *ad vallem incultam* transferens. Eidem ſententiæ LXX ſtuduere, voces eas per εἰς φάραγγα τραχεῖαν exponentes. Vox autem τραχεῖα, *aſperam*, *ſalebroſam*, *horridam*, *incultam*, ſonat, eique λεῖος lævis, glaber, opponi ſolet. Quantum autem probabili conjectura conſequi valeo, Deus duabus de cauſis vitulam illam luſtralem in valle rudi & culturæ prorſus experte cædi voluit.

Primo: vallis inculta, & nativa tantum forma & ornatu commendata, Dei ſolius opus erat, & nihil humani præ ſe ferebat, adeoque ſacris uſibus aptior haud immerito cenſebatur. Hujuſmodi vallis inculta quidem erat, ſed intacta; nec pollutionis aliquid ab hominum manibus aut ingeniis hauſerat. Hæc ratio eo ſolidior habeatur, quod in gentium antiquorum religionibus uſu frequens eſſet, res eas numini dedicare, quæ nullius artificis manum ſubiiſſent, ſed quicquid formæ vel ornatus habuerant, a manu tantum naturæ formantis accepiſſent. Hoc teſtimoniis bene multis, capite ſuperiori, probatum dedi.

Secundo: vallis illa qua vitula piacularis occidi debuit, altaris cujuſdam ſubitanei vicem & uſum præſtitit: cum itaque lege præceptum eſſet, ut altare e terra virginea, vel lapide rudi & aſpero, ſtrueretur; par erat, ut etiam vallis illa formam rudem & incultam gereret, & ita parata eſſet, ut altaris materiam & formam imitari videretur.

(2°.) Lex illa vallem non *aſperam* tantum, ſed & aratri vel ligonis neſciam & immunem, poſtulavit. Hic autem circa legis intentionem in varias opiniones diſceſſum eſt. Pleriſque perſuaſum eſt, Moſem verbis hiſce ſequentibus (*quæ nunquam arata eſt, nec ſementem accepit*) vocem præcedentem, paulo alias obſcuriorem, explicare voluiſſe. [a] *Joſephus* olim hoc in animum induxit ſuum, ſic legem referens, [illegible] *in vallem & agrum aratro & plantationi inutilem*. [c] *Maimonides* alia omnia cogitavit, ſic legem intelligens, *quaſi locus ille, in quo vitula decervicabatur, nec coli, nec conſeri, poſſit in æternum*. At ſententias illas a germana legis intentione devias eſſe, me perſuaſum facit vocum Hebræarum ſenſus apertus & indubitatus. Lex enim, non vallem tantum, eamque rudem & incultam in præſens, ſed & olim aratri & ſementis immunem, poſtulavit, ut vitula illa ſatis honeſte & decore mactaretur. Ideo vero præceptum eſt, ut vitula luſtralis in valle nunquam arata vel ſata mactaretur, ut illius quaſi primitiæ religioni ſacræ eſſent, nec quid Dei cultui ſeponerent, quod olim hominis ſervierat, adeoque dignitatis ſuæ primævæ jacturam feceret.

Superest jam ut de vitulæ modo dictæ qualitatibus, lege requiſitis, ſermonem brevuſculum habeamus. Erant autem illæ duæ: (1°.) Vitula eſſe debuit quæ nihil operis homini præſtitiſſet. & (2°.) Quæ jugum nunquam ſubiiſſet. Vide quinam.

Duæ rationes hujus inſtituti reddi poſſunt (1°.) Erat ex decoro, ut nihil uſu humano pollutum Dei cultui dedicarent.

(1°.) In temporum antiquiorum uſus abierat, ut hujuſmodi vitulis in jugibus oblatis Deo & ſacris ejus honorem conciliarent. Religio & ſacra viluiſſent ſi in uſum religioſum animalia labore trita & ſenio macilenta, ſeponere licuiſſet. Veriſimile eſt itaque ritum hunc ex antiquioribus hominum moribus deſumptum fuiſſe, nec quid hac in re præſcriptum niſi quod a multis ſæculis ad Moſis uſque tempora conſuetudo receperat.

a Ant. Jud. [illegible]

b לנחלא בייר eſt interpretatio Chald. [illegible] Hebraice vero לנחל איתן *in agrum aſperum*.

c Vid. [illegible]

CAP. VIII. Sect. I.

CAP. VIII.

Præceptum, quo cautum eſt, ne ad altare gradibus adſcenderetur.

LEGES altaris ſacri materiam præſcribentes jam expoſuimus. Sermo noſter ad legem proximam, formam altaris ſpectantem, jam dirigendus eſt. Ea vero his verbis effertur, [a] *non aſcendes per gradus ad altare meum, ne reveletur turpitudo* [vel nuditas] *tua ſuper eo.* Nos hujus præcepti ſenſum primo, deinde rationem, e mediis antiquitatis tenebris eruere conabimur.

SECT. I.

Genuinus præcepti ſenſus enarratur.

HUJUS præcepti ſenſus multum negotii feciſſe interpretibus, eo quod altarium omnium [Moſis, Rubenitarum, Salomonis, Ezechielis, & Herodis] altitudo tanta eſſet, ut altari illi, niſi gradibus inſtructo nemo commode miniſtrare potuerit. Altare *Moſis* [b] baſibus minime caruiſſe, & ad quinque cubitorum altitudinem ſurrexiſſe, ratione non levi ductus arbitratur *Villalpandus*: ideoque gradibus opus erat, quibus ad illius apicem aſcenderetur. *Rubenitas* & Gaditas altare tam ſublime conſtruxiſſe, ut ad verticem ejus nemo, niſi graduum adminiculo, pervenire potuerit, inde ſuſpicari licet, quod a *Vulgato* interprete, altare [c] *infinitæ magnitudinis* appellatur. [d] Auctor modo laudatus altare *Salomonis*, una cum baſibus ſumptum, duodecim cubitos altum fuiſſe opinatur: ideoque neceſſe erat, ut ad illius ſummitatem gradatim conſcenderent, cum multis cubitis altitudinem humanæ ſtaturæ ſuperaret. *Ezechielis* altare gradus habuiſſe, procul omni controverſia ſtatuunt [e] expreſſa prophetæ verba illi מעלות tribuentia. *Herodis* altare multo altius in aera ſurgebat, ſi Joſepho credamus. [f] Ille enim de ara ſibi viſa loquens, ἡ δὲ ἄλτε, inquit, [illegible] *Altare quindecim cubitis altum erat.*

NE tot exempla, legi (prima fronte) repugnantia, interpretes ad anguſtias redigerent, varia ſibi effugia excogitarunt: nam

(1.) DICUNT aliqui, legem hanc temporariam fuiſſe, & peregrinationi tantum in deſerto accommodatam; cum nempe feminalium uſus nondum in mores inductus eſſet, & ſacerdotes, orientalium ritu, veſte tantum talari aut femorali, cujus laciniæ facile attolli & divelli poſſent, uterentur. At hoc effugium interpretibus præcludit *feminalium uſus*, in ipſo [g] deſerto, ſtatim poſt præſcriptam altaris fabricam, inſtitutus; & *altaris* in deſerto *forma*, gradibus nonnullis annexis fabricati: nam Aaron, ſacris peractis, *ab altari* [h] *deſcendiſſe* dicitur, *Levit.* 9. 22.

(2.) SENTIUNT [1] *Abulenſis*, [2] *Ribera*, aliique, Judæos terram in circuitu altaris uniformiter in altum ſuſtuliſſe; adeo ut, ſacerdotibus ad altaris verticem non per gradus ſed tramitem acclivem aſcendentibus, omnis verenda denudandi metus & occaſio tolleretur. Huic opinioni *Joſephus* anſam dediſſe putatur, qui de ara 15 cubitis alta loquens, [i] *a meridie aſcenſum ad eam clementer arduum patuiſſe* dicit. At neque hic cuneus nodum expedit: quamvis enim Judæi forte recentiores per tramitem acclivem ad altaris apicem ambularent, Scriptura tamen & gentium aliarum uſus oppido ſuadent, eos, ſeculis antiquioribus, per gradus aſcendiſſe. Cum enim *Ezechiel* altaris ſui formam deſcriptam daret, ומעלתהו [k] inquit, *& gradus ejus ad orientem reſpiciebant*: ibi vero Propheta, de gradibus altaris, tanquam appendicibus ſeculo illo uſitatis, & ſilentio minime prætereundis, loqui videtur. Quamvis enim, in ſingulari numero, vox ea non raro pro loco aliquo [l] acclivi ſurſum aſcendente uſurpetur; in numero multitudinis, gradus ſignificat qui numerari poſſunt, eamque LXX per ἀναβαθμοὺς, κλίμακας, & [illegible], pene ſemper interpretantur.

a Exod. 20. 26. b Exo. 3. 3. c Joſh. 22. 10. d Villalpand. in Ezec. T. 2. P. 2. p. [illegible] e Ezec. 43. 17. f De Bel. Jud. l. 5. c. 5. p. 1008. [illegible] g V. Exod. c. 27. & c. 28. h [illegible] LXX, [illegible] i [illegible] Joſeph. [illegible] k Cap. 43. 17. l Joſh. [illegible] 10. & c. 18. 17.

1 Vid. *Toſtatum Abulen.* in Exod. 20. p. 330.
2 De Templ. [illegible] Lib. [illegible] Cap. [illegible]

(3.) S.

(3°) S. [a] *Auguſtinus*, [b] *Hugo Cardinalis*, & eorum ſequaces opinantur, Deum gradus perpetuos, altari immobiliter adhærentes, hoc in loco vetuiſſe; ſacerdotem vero ſacris operantem, ſcabellum, pontem, aut fabricam aliquam ligneam, pedibus ſuppoſitum habuiſſe. Sic etiam *Jonathan* exiſtimavit, qui legis hujuſce paraphraſten his verbis agit, *non aſcendetis per gradus ad altare meum, ſed per pontes.* Sed neque ſolutionem hanc alia unius æſtimandam cenſeo: quamvis enim lex Moſis minima quæque ad rem ſacrificiorum referat, altaris tamen de hujuſmodi ponte, ſcabello, vel fabrica lignea, ſilentium ubique reperiamus. Sed & opus erat ſcala aut gradibus, quibus ſacerdos ad ſcabella vel pontes illum apicem aſcenderet; unde & populus inferior illius verenda conſpicere poſſet, ſi præſertim ventus paulo vehementior veſtis ſuæ lacinias elevaret. SECT. I.

(4°) JUDÆI, cum nodum ſolvere neſciunt, ſecare ſatagunt, & legem hanc, non de gradibus altaris, ſed ipſius ſacerdotis, exponendam aſſerunt. Nam verba in hunc ſenſum interpretari ſolent: [c] *ne conſcendas ſacerdos altare grandibus aut feſtinis gradibus, ne detegatur turpitudo ſua, ſed* בפסיעה בינונית *lente & cum timore.* At hanc ſententiam hoc unum vanitatis arguit, quod vox illa מעלות per totam Scripturam, de ſcalis aut gradibus manentibus & ſtructuræ alicui affixis uſurpetur, h. e. gradus, non greſſus, denotet.

(5°) *Joſephus Scaliger* aliam rationem iniit, ut hæc diſſona Scripturæ loca ad concordiam redigeret. Nempe [d] aſſerit, altare *ſuper ſubſtructionem* aut fabricam e ligno factam, tanquam baſin, elevatum fuiſſe, gradus etiam habuiſſe, ſed eos non ad ipſum altare (ſed ad baſes aut ſubſtructiones eas) pertinuiſſe: adeo ut ipſum altare vix trium cubitorum altitudinem excederet, & ſacerdotes, ſacra facturi, per gradus quidem ad ſummam ſubſtructionem (non autem ad ipſum altare) pervenire vel aſcendere dicerentur. Hanc hypotheſin auctori non parum placuiſſe colligo, quod, de lege hujuſce modi & obſcura agens, his difficultates [e] inquit, *quæ propterea animum tot ſæculis conterſerunt* [?] *nec ſolutæ, jam facillime ſolvuntur.* Hanc autem cerebri *Scaligerani* fœturam amplecti neſcio: quod e verbis apertum ſit, hanc legem de gradibus altaris ipſius, ſuper quibus partes inhoneſtæ facile revelari poſſent, intelligendam eſſe. Plura ad *Scaligeri* ſententiam evertendam, non addo, quod imbecillis conjecturæ ſolius fidei [?] nitatur.

QUÆ jam dixi luculenter oſtendunt, interpretes plerosque a legis hujuſce ſenſu aberraſſe, eumque hinc paulo majore quam ei hactenus allata eſt, indagare. Erit itaque, uti ſpero, pretium operæ lectori, ſi & ipſe verbis tam obſcuris illuſtrandis, aliquid impendam operæ. Ne lectorem verbis detineam, mihi plane perſuadeo, Deum non eo animo hanc legem tuliſſe, ut gradus omnes, ſed gradus multos, altos [?] non uſu deterreret, in altaris hujus ſtructura prohiberet. Nolebat ſcilicet, ut Iſraelitæ, Gentilium (*Ægyptiorum* præcipue) ritu, in excelſis ſacrificarent, i. e. altaribus ad quorum verticem non niſi gradibus altis operoſe ſcandebatur. Ut ad opinionis hujuſce probationem modeſtius progrediar, viam, Thesi duplici præmiſſa, ſternendam arbitror. *Auctoris ſententia.*

PRIMA ſit hæc: gentium antiquiorum uſu receptum erat, altaribus uti ſublimibus, ad res divinas eo majore cum ſolemnitate peragendas. Ita morem habuiſſe, e multis Scripturæ locis clare percipiatur: nam populus [f] *in excelſis* ſacrificare, & incenſum offerre, dicitur: quæ altaria vocantur, *Ezech.* 16. 11 [?] loco parallelo, *Num.* 33. 52. [g] excelſa appellantur. & Deus multis in locis eorum *excelſa* tollere, perdere, deſtruere, & devaſtare, comminatur, *Lev.* 26. 30. *Ezech.* 6. 3. *Hoſ.* 10. 8. *Amos* 7. 9. quæ ſane loca intelligi nequeunt de montibus & collibus (nequaquam loco movendis aut diſſipandis) ſed altaribus, quæ ſublimi vertice cœlum minitari videbantur. Atque inde venit, quod *altare*, non apud Latinos tantum, ſed & Hebræos, nomen ab *altitudine* ſortiatur. Nam במה *altitudo* ad altare notandum uſurpatur, *Jerem.* 48. 35. *Interimam etiam* [?] מעלה במה *offerentem in Excelſis;* ubi *Targum* habet מסיק קורבן על אגורא *offerentem victimas ſuper altare.* Et *Ezech.* 16. 16. *Accipiebas de veſtibus tuis, & faciebas tibi* במות טלאות *Excelſa maculoſa*, i. e. aras, appenſis veſtibus diverſicoloribus ornatas, ubi conſule [?]. Hinc & LXX vocem במה, nunc βωμὸν, nunc ὕψος, interpretari ſolent.

a *Quæſt.* 113 in *Exod.* T. 3 P. 1 col. 498. b In *Exod.* xx. 26. c *Maimon.* [illegible] d *Epiſt.* [illegible] e *Ib.* f 1 *Reg.* [illegible] g *Vid.* [illegible]

Nnnn SECUNDA

Sect. [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Sect. I. memorali lapide ſtruerentur; verſ. 25. Hæc ea me ducunt, ut cenſeam, verba ſequentia eo præcipue collimare, ut ſtructuram [illegible] altaris multis gradibus in altum ſurgentis prohiberent. Cum enim id jam ageret Deus, ut eos altaris extruendi formas tolleret, quas mors vel dogmatis alieni ſuperſtitionis uſum præberent, conſentaneum eſt, ut eum excelſa, vel altaria non niſi multis gradibus aſcendenda, hoc in loco [illegible].

(5.) Mos legis eſt, idololatriæ ſigna & adminicula clariora prohibere. Excelſa vero præcipua ſuperſtitionis indicia & adminicula fuiſſe, conſtat, quod excelſorum nomen, in ſacro ſermone peſſime audiat, & non niſi ſemel ad laudem uſurpetur, nempe 1 Reg. 3. 4. ubi de excelſo Gibeon, ad quod Solomon aſcendit, occurrit mentio. Idcirco [illegible] eſt [illegible], Deum altaria excelſa conſtruendi [illegible] in lege, populo ſuo denegaſſe. Quid enim alia plerique cultus idololatrici ſigna & adminicula, nullibi vero excelſa ([illegible]) prohiberet? Ubinam autem in toto pentateucho [illegible] in lege quam pro manibus habemus, interdictum eſt, excelſa, (vel altaria multis gradibus aſcendenda) fabricare? Deus excelſa quidem [illegible] voluit, cum ſacra omnia coram tabernaculo vel templo fieri juſſit; niſi autem hac in lege vetita fuerint, ubi nullum pentateuchi locum aſſignare valeo, ubi excelſa, per ſe, directe & aperte prohibentur.

(6.) Ipſa ratio huic legi addita (*ne reveletur turpitudo tua ſuper illud*) argumento eſt, Deum, altare [illegible] factum, id eſt, gradibus altis & magnis inſtructum, hac in lege vetuiſſe. Tunc enim metus nullus ſubeſſe poſſet, ne ſacerdotum ad altaris verticem contendentium nuditatem ſuam [illegible] aſtantibus [illegible], ſi gradus neque alti vel ampli eſſent, unde pedes explicare & paſſus magnos facere, aut veſtium laxarum lacinias vento liberiori exponere, cogerentur. Gradus pauci, humiles, & facili opera ſcandendi, nullam ſpectaculo [illegible] & caſtis oculis ingrato cauſam aut occaſionem præbere poterant.

His intellectis, tenebræ his verbis offuſa protinus evaneſcunt, & expeditæ ſunt difficultates [illegible], quæ multos hactenus interpretes excruciarunt. Nam facile [illegible], *Noah*, *Salomonem* & *Ezechielem* altaria gradus aliquot habuiſſe, ſacerdotes etiam antiquitus ad altare per gradus nonnullos aſcendiſſe, nihil interim contra legem hanc [illegible] ſenſum [illegible] committentes. Non lex hæc altare ſacrum prohibet, ad cujus apicem gradibus [illegible], & non niſi [illegible] aſcendebatur. Atque ita legem hanc interpretandam cenſuit *Fonda*, cujus[a] verba ſubjungam, ne quis opinionem meam, tanquam novam & nullius eruditi calculo donatam, explodendam cenſeat. *Bama*, inquit, *illa proprie eſt altare valde excelſum, ad quod per gradus aſcendebatur, quale forte prohibetur a Deo*, Exod. 20. 26. Non aſcendas per gradus ad altare meum, *& forte quale etiam templum deſcribitur Junonis a Poeta, dictum*.[b]

—— *Divis, [illegible] & numine Divæ,*
Ærea cui gradibus ſurgebant limina, ——

Object. Hæc omnia ſatis evincunt, altaria nomini ſuo reſpondentia, h. e. altis gradibus inſtructa, verbis hiſce prohiberi. Utcunque duabus objectionibus occurrendum cenſeo, ut ſi quis adhuc ſuperſit ſcrupulus auferatur.

Harum prima ſit hæc, ipſa verborum obſcuritas hanc legem de *excelſis*, aut aris [illegible] ſtructis, interpretari vetat. Nam ſi ſummo legiſlatori viſum fuiſſet, *excelſa*, verbis hiſce prohibere, verſimile eſt, eum multo apertius egiſſe, & *excelſa*, nominatim & directe (non *gradus* ſolummodo) prohibere voluiſſe.

Sed hic nodus facile ſolvendus, quatenus enim legiſlatoris optimi conſilia modeſta conjectura percipimus, excelſa directe prohibere nolebat, ne, ſi lex tam a conſuetudine populi recepta tam aperte diſſentiret, populum inter mores & cultus externos educatum, & excelſis ſemper intentum [illegible] irritaret. Quanto ſtudio populus excelſa proſequebatur, inde diſcere licet, quod multi reges, quamvis in Dei rebus optime eſſent animati, ab excelſis auferendis abſtinuerunt, nempe ne res ad ſeditionem vergeret, ſi contra malum tam late propagatum, conſuetudine inveterata confirmatum, & pertinaci populi affectu retentum, moverentur. Deinde, gradus altaris, ſiquidem [illegible], oſtendendo erant, cum hæc lex traderetur; quod ſacerdotum, gradus aut

a [illegible]

b [illegible]

altera-

aſcendentium, turpitudo facile revelari poſſet, cum (ſeculo [illegible]) [a] togis aut tunicis tantum demiſſis altari miniſtrarent. SECT. I.

Secundo, forte & hoc ſcrupulo nos urgebunt aliqui, quod, invita veritate, pyramides Ægyptias inter *excelſa* numeraſſe videar; cum docti hactenus eas pro regum ſepulchris aut faſtus Ægyptiaci monumentis habuerint, & excelſi conſimilis formæ pyramidum conſtructi, veſtigium, in illa terra reperiri nequeat. Denique, non eſſe verſimile vero, Deum hanc legem ſtatuiſſe, ut *excelſa* prohiberet, & a tantam Ægyptiacorum memoriam inter Iſraelitas aboleret.

Sed & hic ſcrupulus opera non adeo moleſta tolli poſſit. De pyramidibus enim Ægyptiis, aliquas altarium vicem habuiſſe, non ratione ſolum, ſed & auctoritate doctorum, eviciſſe videar. Et ampliorem jam dictis fidem addit ipſa pyramidis hodieque ſuperſtitis miraculoſa pene magnificentia. Nam facile credi non poteſt, Ægyptios opus hoc, inter artis antiquæ miracula recenſitum, moliri voluiſſe, niſi Deorum cultus eos animaſſet & extimulaſſet: & is erat ævi prioris genius, quod, ſi quid illuſtrius & glorioſius excogitari potuit, id Deo tam frequenter dedicarent, ut opus aliquod religioni ſacrum fuiſſe vel inde colligamus, ſi naturæ vires nonnihil excedere, & magicum quiddam ſpirare, videatur. Nec vero contemnendum eſt, quod adverſarius nobis ulterius objicit, cum excelſa, figuram pyramidalem exprimentia, & multis ornata gradibus, ethniciſmo vigente, frequentia fuiſſe contendantur. Huic aſſertioni fidem, & toti argumento lucem afferent, quæ habet *Thomas Gage* noſtras, libro illo cui titulum fecit, *A new Survey of the West Indies*, quo ſuſe memorat ritus illos quibus Indi occidentales, ſub primum Hiſpanorum adventum, numina ſua colverunt. Inter alia vero, templi cujuſdam meminit, quod, inter cætera civitatis *Mexicanæ* templa, tanquam Eccleſia quædam Cathedralis, eminebat, quod & loco ſatis amplo & quadrato ſitum aſſerit. "In quadri hujus autem medio (addit [b]) ſtetit mons quidam e "terra & ſaxo conglomeratus, quadratus etiam, ulnas quinquaginta in quaulibet parte "latus, ad modum pyramidis Ægyptiæ in altum extructus, niſi quod ejus faſtigium "non in cuſpidem deſineret, ſed planitiem decem ulnas patentem. In latere Occi-"dentali (N. B.) gradus erant centum & quatuordecim, qui, cum multi eſſent, alti, "& e lapide pulchro fabrefacti, ſpectaculum non injucundum præbuere. Nemo vero "niſi ſtupore quodam defixus, ſacerdotes, quoſdam deſcendentes, alios aſcendentes "& ſacrorum partes aut homines immolandos manibus geſtantes, intueri potuit. Hic ſacrorum conſenſus indicio eſt, veteres Gentilium ritus haud paucos inter *Indos* illos occidentales obtinuiſſe, quod inde venisſe patet, vel quod olim commercii aliquid inter *Mexicanos* ſaltem, & gentes aliquas veteres intercesſerit, aut quod diabolus, ſibi conſtans, eoſdem ritus & inſtituta Mexicanis, quos & Ægyptiis aliiſque gentibus obſervandos, dederit. Non eſt enim credibile, tot gentes, magno terrarum intervallo diſſitas, in iiſdem ritibus fortuito conſentire potuiſſe.

Priusquam ab hac hiſtoriola diſcedam, obſervare juvet, altaris hujus Mexicani gradus *in latere occidentali* conſtitutos fuiſſe, ut ſacerdos, rem ſacram facturus, adverſum Solem intueri poſſet: at altaris Moſaici & Salomonici gradus ad orientem ſpectaſſe contendantur, adeo ut ſacerdotis, ſacra peracturi, vultus ab occidentem verteretur, nec ſacrum in Solis honorem, facere videretur. Huic aſſertioni fundum præbet [c] 43. cap. *Ezechielis*, ubi *ad orientem ſpectaſſe* dicuntur gradus altaris prophetici, cujus forma (ni fallat *Villalpandus*) ad altaris Salomonici exemplar potiſſimum dirigebatur. Quid autem veteres Hebræi, nulla licet lege adſtricti, altaris ſui gradus ad orientem ſpectarent; niſi ut caverent, ne altare ſuum *excelſi* profani formam gereret, nec ſacerdotis altari miniſtrantis vultus ad Solem orientem converteretur? Hinc etiam, non ſine ſumma probabilitate, colligo, veteres Hebræos exiſtimaſſe, Deum altare multis gradibus & nimia celſitudine notabile, hac in re vetuiſſe, ut ipſius altare ſuum a ſuperſtitioſa altaris gentilitii forma diſcreparet. Quid enim Hebræi (cum, hac in re, ſui juris eſſent) altaris ſui gradus verſus orientem ponerent, niſi quod legem hanc ſuperſtitioſis ethnicorum moribus, in altarium ſuorum ſtructura ſervatis, oppoſitam crederent, & legis hujus non tantum ſenſum, ſed ſcopum & analogiam, religioſe obſervandum exiſtimarent?

a V. ſed. proximam. b Cap. [illegible] pag. 51. c Verſ. 17.

SECT. II.

SECT. II.

De ratione legis hujus, expressa simul & implicita.

[illegible]

Expanſar tuum interpretentur: quod ſcilicet excelſum locus eſſet, ubi gentes cultum & libidinem pariter exercerent. Interpretum tamen pars potior vocem עליו *ſuper illud* reddendum cenſuit: & verſionem illam, LXX, *Chaldæus*, & *Syriaca* verſionis auctor, comprobarunt. Et ſane verſio hæc ſemetipſam probat, quod verbis præcedentibus, gradus altaris prohibentibus, magis convenire & cohærere videatur. SECT. II.

Verborum ſenſu, qua licuit, explicato, expediendum eſt proximo, cur tam ſedulo curatum ſit, ne ſacrorum miniſtri, munera ſua peragentes, nuditatem ſuam revelarent? Nonne ſatis erat, quod ipſa natura partes obſcœnas tegere docuiſſet? Quantum conjecturis aſſequi licet, ita legis præſcripto cautum eſt,

(1°.) Ut eo magis ſacerdotum honori & reverentiæ conſuleretur. Sic enim vir doctus, apud Cl. *Bochartum*, hanc legem explicat; [a] *in oriente, veſtes talares Judæis in uſu erant: quas ita ſubduci, ut corpus videretur, ignominioſum habebatur. Quapropter gradibus ad altare aſcendere vetitum, ne, ſublatis pedibus, lacinia & ora veſtis attollerentur, adeoque femora conſpicerentur.* Exod. 20. 26. *Ne ergo, ſi ventus alam attollat, alterius nuditatem quis augeat, ſeu eam amplius ſubducat, uti interdicitur* 2 Sam. *ignominia illata nemine, quicunque id fecerit, multam ſoluturus.* Hanc legem eadem cauſa datam fuiſſe, probabilius habeatur, quod *nuditas & detectio nuditatis*, ad maximam ignominiam & contumeliam illatam exprimendam, in ſacris literis uſurpetur. *Ezr.* 4. 14. ערות [b] *& nuditatem regis non convenit nobis videre*; quæ verba, ad textus mentem, ſic reddit verſio Anglicana, *and it was not meet for us to ſee the kings diſhonour.* Ieſai. 20. 4. *Et rex Aſſur ducet Ægyptios captivos, diſcalceatos & diſcoopertos nate.* [illegible] ערות *ad nuditatem Ægypti*; ubi *Targum*, ובגלן ערית קלן *& revelatos nuditate ignominiæ*, i. e. *in ignominiam*. Lam. 1. 8. *Omnes qui glorificabant eam, ſpreverunt eam quia viderunt nuditatem ejus.* Nahum 3. 5, 6. *Revelabo fimbrias tuas in facie tua, & oſtendam gentibus nuditatem tuam, & regnis ignominiam tuam. Et faciam ut projiciant abominanda ſuper te, & vilipendant te, & ponam te tanquam ſtercus.* Cum itaque detectio nuditatis olim tam probroſum haberetur, credere par eſt, Deum hac lege ſacerdotum honori & reverentiæ proſpexiſſe. Norat ſummus Deus ſacra ſua omnia in contemptum abitura, ſi populus quicquam turpe & indecorum in ſacerdote miniſtrante deprehenderet. Inde leges quamplurimæ, ad ſacerdotum honorem integrum & illæſum conſervandum tradebantur.

(2°.) Hac lege cavetur, ne ſacerdotis altari miniſtrandis pudenda detegerentur, ut Deus omnem cultus idololatrici ſpeciem a ſacris ejus longe removeret. Notum eſt enim, ſpiritus immundos ritus ſuos ad ipſorum imaginem conformari, & miſturis impuris agi, voluiſſe. Hoc ſatis e Scripturis innoteſcat, ubi carnalem impuritatem cum ſpirituali abominatione non raro conjunctam reperiamus. Principes itaque a pietate commendati utramque ſimul ſuſtulerunt. Exemplo ſit *Aſa*, 1 *Reg.* 15. 12. qui ſimul & [illegible] הקדשים ſive *ſcorta maſcula*, & גלולים *idola*, [c] [illegible] (uti habent LXX) ſuſtuliſſe memoratur. Idem dicere licet e ſcriptis [d] *Apoſtolorum*, ubi [illegible], inter mala præcipua e cultu idololatrico oriunda recenſentur. Hanc veritatem firmant Gentilium mores, apud auctorem hiſtoriæ Macchabaicæ memorati, *l.* 2. *cap.* 6. *com.* 4. Ibi enim Dei templum cultu idololatrico polluiſſe dicuntur, & [illegible], *luxus & impura comeſſationes*, tanquam præcipua cultus illius indicia, memorantur. Hujuſmodi [illegible] in cauſa erant, quod gentium religiones [illegible] ab [e] *Apoſtolo* nuncupentur. Ne itaque cultus divinus vel minima affinitate aut ſimilitudine cultus ethnico conjungi videretur, Deus inhoneſtas ſacerdotum ſuorum partes tegi voluit, & quicquid vel fortuitæ earum retectioni occaſionem præbuit, e medio ſuſtulit. Hanc conjecturam promovet, quod Deus omnia alia in Gentilium cultu recepta, immodeſtiæ alicujus ſpeciem præſerentia, ab altaribus ejus procul amandaverit. Nullis enim fœminis (quod apud ethnicos uſitatum) altari ſuo miniſtrandi licentiam dedit: lucos nullos juxta altare ſuum plantari voluit, quorum obſcuritate gentes, ad libidinem ſecure explendam, poſt peracta ſacra, utebantur. ſacerdotes ſuos non niſi femoralibus indutos ſacris ſuis operari permiſit, cum diaboli myſtæ ritus ſuos non raro veſtibus exutis agerent. E quibus promptum eſt intelligere, Deum hanc legem ſtatuiſſe, ut omnem cultus idololatrici ſpeciem a ſacris ſuis abigeret, & ut caſta honeſtaque cultus ſui facies eum in *ſanctis Iſraelis* honorem peractum indicaret.

[a] De animal. ſac. P. 1. lib. 2. col. 676. [b] נזקין [illegible] Targ. [c] Sap. Salom. c. 14. [illegible]
[d] 1 Pet. 4. 3.
[e] Ita ſe habet Editio Complutenſis; Exemplar autem Vaticanum [illegible].

SECT. II.

(5^a) Non ... [illegible] ... Deum cavisse, ne Sacerdos natura aperta ſacris inferviret ... [illegible]

[illegible]

... Deus hanc legem tulit; ſic autem petulanter illudit ... [illegible]

Ipſe ſuper virides aras luctantia prenſat,
Dum reſecat cultro colla, premitque manu;
Ingens iratis apparuit [h] hernia ſacris

Quibus, poetæ licentia uſus, ipſa *ſacra irata* refert, quod ſpectaculum tam fœdum eorum reverentiam & religionem non parum violaſſet.

Ratio implicita.

HACTENUS de legis hujuſce ratione verbis dicertis *expreſſa* diſſeruimus: id unum jam reſtat, ut rationem illius *implicitam* (ſic vocare liceat) paucis abſolvamus. Eo enim conſilio, quamvis non omnibus pateat, Deus hanc legem tradidit, ne altare ſuum (modo multis gradibus extructum) excelſa gentium æmularī, & ipſe Gentilium

[illegible]

dogma-

dogmatis adblandiri, videretur. Nam ea fides gentium veterum animos occupavit, eſſe nempe Deos ſuperos & Inferos, iiſque altaria celſiora, his autem aras humiles, conſecrandas. Hoc e *Scholiaſte* diſcimus, *Euripidis* [[a] *βώμιος ἐσχάρα*] ſic explicante; [illegible] *i. e. Βωμὸς altare eſt in altum ædificatum, & gradus habens, quo Diis cœleſtibus ſacra faciunt* [illegible] *i. e. Ἐσχάρα, ſcrobs aut fovea eſt, in terræ ſummitate facta, figuram certam habens, ſine gradu tamen, ubi Diis ab infra venientibus mactant hoſtias.* Ideo vero Gentiles Diis ſuperis aras ſublimes, inferis autem depreſſas, conſecrarunt; partim ut aræ ſuæ variis Deorum ſuorum naturis & provinciis convenirent, præcipue vero quod loca Diis quos colebant propiora, victimis & precibus offerendis aptiſſima judicarent. Cum itaque excelſorum uſus meritò oleret ethnicismum, & dogmatum craſſiſſimorum ſoboles eſſet; credi par eſt, Deum excelſum vel altare gradibus altis inſtructum hac in lege prohibuiſſe, ne ſuperſtitioſis ethnicorum placitis colorem dare, vel mores Ægyptios probare videretur. Sciat autem lector, me rationem hanc conjecturæ tantum probabilis loco propoſuiſſe. CAP. IX. SECT. I.

CAP. IX.

Lex hœdi coctionem in lacte matris prohibens.

E Toto legum ritualium numero, legem vix ullam reperire poſſumus, quam Deus frequentius inculcavit, aut homines a ſenſu genuino magis detorſerunt. Nam legem illam ter minimum in ſacro codice repetitam inveniamus, viz. *Exod.* 23. 19. & 34. 26. & *Deut.* 14 21. & homines eam torſerunt adeo, quod, [b] *Bocharto* teſte, *vix ulla ſit lex in toto — Pentateucho, de cujus ſenſu minus conſtat*, quanquam verbis facilibus & apertis promulgetur. Ipſe varias Interpretum ſententias de verborum ſenſu miſſas faciam, cum Cl. *Bochartus* eas diligenter enumeraverit, & more ſuo, i. e. erudite, refutaverit. Me quod attinet, id ſolum hac lege cautum arbitror, quod verba Hebræa præ ſe ferunt, ne ſcilicet hœdus, aut agnus, in lacte materno coqueretur. Voces eas [*aut agnus*] conſultus interpoſui, quod Hebræum גדי hœdum ſimul & agnum notet, & quod LXX, ubicunque occurrit lex hœdi coctionem prohibens, vocem גדי per [c] *ἄρνα* [1] *agnum* transferant, quamvis in aliis omnibus Scripturæ locis vocabulum illud per *ἔριφον* interpretentur. Præterea, *Philo*, legis hujuſce cauſam redditurus, hæc habet, inſtituto præſenti conſentanea; [d] *In tanta* ciborum *copia*, *hœdum agnumve in materno lacte coquere, nihil aliud quam immanitatis indicium fuerit.* His accedat, quod ethnici, ritus quoſdam magicos exercentes, agnos ſimul & hœdos, præ cæteris animalibus, lacte materno coquere ſolerent; hanc autem ethnicorum conſuetudinem huic legi cauſam dediſſe, me perſuaſum faciunt argumenta ſtatim producenda.

SECT. I.

Rationes hujus præcepti ſæpe reddita rejiciuntur.

INTERPRETES aliqui non minus circa legis hujuſce rationem, quam alii circa ſenſum, in partes abiere, nam,

(1°.) Sentiunt aliqui, Deum lacte matris hœdum coquere vetuiſſe, quod actio illa ſummæ immanitatis ſpeciem præ ſe ferat. Hæc ſententia [e] *Philoni* placuit, qui conſilium legislatoris hanc legem ſtatuentis explicans, [illegible], inquit, [illegible]. *Judicavit valde iniquum, id quod viventi animali cibus fuerat, in condimentum occiſi vertere.* Et ſtatim poſtea dicit, hœdum in lacte matris coquere, [illegible], *immitem quandam*

a In *Phœniſ.* v. 281. b *De animal. ſac.* Lib. 2. col. 635. c [illegible] *Exod.* 23. 19. 34. 26. *Deut.* 14. 21 d [illegible] &c. *Phil. lib. de charitat.* p. 711. D e Lib. *de Charit.* p. 711. C

1 *Symmachus vertit*, גדי *ἔριφον* *Exod.* 23. 19. [illegible]

SECT. I. *ingenii perverſitatem oſtendere, miſericordiam, affectum neceſſarium & cognatum naturæ rationali, prorſus abjicientem.* Hanc opinionem tuebantur, ᵃ *Aben-Ezra, Iſaacus Abrama*, & alii nonnulli e Judæorum gente. Sic etiam [illegible] de *Moſe* hanc ſententiam illuſtrat: ᵇ *Studuit ſemper Deus omni ratione Iſraelitas ſuos ad clementiam & manſuetudinem, etiam erga bruta animantia, erudire, ut eo magis ad manſuetudinem erga homines informarentur. Nam quorſum, quæſo, faciat lex illa* Levit. 22. 28. Bovem autem vel pecus, ipſum & fœtum ejus, non mactabitis die uno. *Et quorſum illa altera*, Deut. 22. 6. Si ambulans per viam, in arbore vel in terra nidum avis inveneris, & matrem pullis aut ovis deſuper incubantem, non accipies eam cum filiis, *niſi ut docerentur Iſraelitæ, fugiendam eſſe omnem crudelitatem, colendam vero manſuetudinem? Haud alia profecto ejus legis qua cavetur ne hœdus in lacte matris ſuæ coquatur, videtur eſſe ratio. Non enim* [illegible] *humanæ eſt indolis, crudelitatis* [illegible] *ſui ipſius habere, ſi* [illegible] *maternum nutrimentum a natura datum in uſum adeo diverſum convertatur, conſumendoque fœtui adhibeatur?* At hæc omnia rhetorem magis quam logicum decent: nihil enim inhumanitatis in hædulum jam necatum exercetur, quod in lacte matris coquatur, cum animal occiſum nullo ſenſu tangatur, quacunque ratione carnes illius elixentur. Deinde, ſi Deus hanc legem ſtatuiſſet, quod ille coquendi modus inhumanitatis umbram ferat, proculdubio non hœdum ſolummodo, ſed vitulum, & quemvis tenellum, lacte matris coquere vetuiſſet. Leges aliæ multum a propoſito alienæ ſunt: nam avem jam pullis incubantem, & pecus orbatum vitulo, reſpiciunt, quæ, cum in vivis ſint, crudelitatis & miſericordiæ quadantenus capacia videantur. Mihi etiam ſuſpicari lubet, Deum legem illam de ave pullis incubante, ad ſuperſtitionem aliquam cavendam, tradidiſſe. Nam veriſimile non eſt, Deum legem illam ad humanitatem & miſericordiam docendam ſtatuiſſe, cum avis dimiſſa dolore majori ob pullos amiſſos afficiatur, quam ſi una cum pullis capta fuiſſet, & eandem cum iis fortunam ſubiiſſet. Sed hac de re quid mihi videtur, alibi magis aptus erit aperiendi locus.

(2°) Sentiunt *Abarbanel* & aſſeclæ ſui, conſuetudinem, in nonnullis veterum idololatrarum ſolemnitatibus uſitatam, huic præcepto cauſam præbuiſſe. Ipſum auctorem ſic ſententiam propriam exprimentem audiamus: [illegible] *Probabilem videtur, legem hanc etiam eſſe* [illegible] *idololatrico* [illegible], *qui cum ſeſe congregarent, uti forte conjecerunt, hœdum* [illegible] *lacte matris coxerunt, tempore quo fructus ſuos colligebant* [illegible] *Deorum ſuorum gratiam ſibi conciliare.* Ad hanc autem ſententiam [illegible] legit *Abarbanel* Hiſpanorum *Meſta*, [illegible] fieri, hœdis & lacte celebraſſe refert. Si itaque *Abarbanelem* audiamus, Deus hœdum lacte matris coctum vetuit, ne Iſraelitæ conventus ſuos ſolennes, gentium ritu, agerent, aut cibo, quem uſus idololatricus pene proprium fecerat, ſe contaminarent. In hanc ſententiam & ipſe concederem, niſi me retraherent emphatica legis verba, tam in omnibus locis ubi legis hujus occurrit mentio, cum his ipſis verbis [*non coques hœdum*, &c.] traditam reperiamus. Quis autem vel probabiliter dixerit, ut Deus, hanc legem ferens, [illegible] verbis uteretur, ſi ſolam hujus [illegible] *comeſtionem* prohibere voluiſſet? Eſt cur credatur aliquid [illegible] in ipſa *coctione* latuiſſe, cum eam toties diſerte vetitam reperiamus: non ſolet enim Dominus Deus pene aliquid [illegible] in lege præſertim tradenda uſurpare.

(3°) Perſuaſum eſt aliis Deum, hac in lege, non tam comeſtionem, quam coctionem hœdi in lacte materno, ad uſum magicum, vetuiſſe. Nam Zabios antiquos hœdum ita paratum ad uſum magicum adhibuiſſe refert vetus *Karaita* anonymus, cujus verba de MS Hebræo converſa, ſic ſonant: *Mos erat inter veteres ethnicos, ut cum fructus omnes colligerent, coquere hœdum in lacte matris ſuæ & dicere* [illegible] *lacte illo aſpergere arbores, agros, hortos, & pomaria, fore credentes, ut hoc modo fructus in annum ſequentem redderentur.* Hujus hominis notitiam debemus celeberrimo literarum ᵈ viro præſtantiſſimo, qui primus *Karaitæ* hujus teſtimonium in lucem protulit: nam antea ᵉ *Maimonides* aliique, [illegible] ſcripta [illegible] operæ [illegible] perdidiſſent. Quamvis autem e ritus hujuſce cognitione multum lucis huic legi affulgere non diffitendum ſit, eos tamen errare cenſeo, qui Zabios hœ-

ᵃ Comment. in Exod. 23. ᵇ [illegible] ᶜ Comment. in Exod. cap. 23. fol. 183. col. 1.
ᵈ [illegible] ᵉ More Nev. P. 3. c. 48.

dum

dum ſolum in lacte materno, idque lactis tantum magice ſpargendi cauſa, coxiſſe dicunt. Opinionis hujuſce rationem, materia paulo magis invitante, redditurus ſum. SECT. II.

(4°.) [a] Maimonides aliique ſentiunt, Deum hœdum lacte matris coctum interdixiſſe, quod *cibus craſſiſſimus ſit, nimiamque repletionem generet.* Tantum autem abeſt ut ratio illa quicquam ſpecioſi habeat, quod apud Arabes pro certo receptum ſit, carnem nullam hœdo lactente teneriorem eſſe, aut exactius nutrimentum præbere; ideoque facile credi poteſt, carnem illam novas delicias & mollitiem a lacte matris haurire, unde palato ſimul & ſtomacho gratior accederet & accommodatior. Sic opinandi cauſam præbet, non ratio tantum, ſed & [b] *Aben-Ezræ* teſtimonium: והנה גם הישמעאלים מודים כי אם יבושל הגדי בחלב אמו שהתולדת שוה אז הוא יותר ערב i.e. *Aſſerunt etiam Iſmaelitæ, hœdum lacte matris elixum, longe eſſe ſuaviorem propter æqualitatem temperamenti.* His addo, quod, ſiquid ratio illa phyſica valuiſſet, proculdubio legiſlator hœdum, non lacte matris ſolummodo, ſed quovis lacte decoctum vetuiſſet.

SECT. II.

Genuina legis ratio traditur.

Hucusque aliorum ſententiis ſtylum meum occupatum tenuere. Proximum eſt, ut ſententiam proferam quæ mihi ſaltem propius ad verum accedere videtur. Quantum itaque mihi percipere datum eſt, Deus hanc legem ſtatuit, ut ritum magicum & idololatricum, eumque non ſimplicem ſed multiplicem, inhiberet. Videntur enim veteres idololatræ non tantum hœdum lacte matris coxiſſe, ſed eum Diis ſuis, rei ruſticæ præſidibus, obtuliſſe, partes aliquas hœdi lactiſque commiſtas comediſſe, tandem etiam lacte illo agros & arbores ſuos (forte cum fruges collegiſſent) in ſpem fertilitatis eo majoris, aſperſiſſe. Ne temere ad hanc ſententiam acceſſiſſe videar, hæc quatuor, quantum argumenti fert obſcuritas, aſſerere & firmare conabor:

(1°.) Deum, hac in lege, Zabiorum ritum aliquem magicum & idololatricum vetuiſſe.

(2°.) Hœdi immolationem & comeſtionem ritus illius partem haud exiguam extitiſſe.

(3°.) Zabios reſidua lactis ita cocti parte arbores & agros eorum aſperſiſſe, ad fertilitatem inducendam,

(4°.) Ritum illum, præcipue poſt collectionem frugum, uſitatum fuiſſe.

Primo, Deum, hac in lege, Zabiorum veterum ritum aliquem magicum & idololatricum vetuiſſe. In hanc autem ſententiam variæ rationes animum meum induxerunt: Ritum ethnicum hic vetitum eſſe, probatur.

(1°.) Legem hanc, præceptis ritus idololatricos probibentibus [c] non ſemel conjunctam reperiamus. Cum enim Deus Iſraelitas ad tria feſta quotannis agenda cohortatus eſſet, hæc quatuor iis præſcribit obſervanda: (1°.) Ne ſanguinem ſacrificii ſui offerrent una cum pane fermentato. (2°.) Ne adeps ſacrificii ſui in craſtinum ſervaretur. (3°.) Ut primitiæ in Dei ſolius domum afferrentur. (4°.) Ne hœdus in lacte matris ſuæ coqueretur. Ex iis autem præceptis, Deum tria priora ſuperſtitioſis gentium moribus oppoſuiſſe, alibi ſatis evicisse videar. Cum itaque lex ea, de hœdo lacte matris cocto, hujuſmodi præceptis ſemel iterumque conjuncta veniat; inde conjicere licet, Deum eam etiam contra gentium morem aliquem ſuperſtitioſum direxiſſe: nihil enim probabilitatis habet, Deum leges haſce bis conjungere voluiſſe, niſi quod eodem pene collimarent, & ritus propinquos & eadem quaſi ſtirpe prognatos prohiberent.

(2°.) Si legis materiam ſpectemus, nihil in ea vetitum eſt, niſi quod meram magiam olet & idololatriam. Quid enim more receptum erat, ut hœdus præcipue ritu tam ſolenni coqueretur, niſi quod animal magicum eſſet, & locum præcipuum in dæmonum ceremoniis obtineret? Alios enim, ex idololatris antiquis, hircis, aut dæmonibus hirci formam gerentibus, immolaſſe, ſatis e [d] ſcripturis intelligitur: alios etiam hircinæ carnis eſum vetuiſſe, e Zabiorum ſcriptis ſibi viſis nos docet [e] *Maimonides*. A-

a *Mor. Neb.* Ibid. b *Comment. in Exod.* 23. 19. c V. *Exod.* 23. 17, 18, 19. & 34. 23, 24, 25, 26.
d *Levit.* 17. 7. e *Vid. ſup.* P. 3. cap. 46.

lios

libros integros, in hanc legem ediderunt. *Maimonides* viginti octo paragraphis hanc prohibitionem explicare conatus eſt, *qui tamen*, inquit Bochartus, *hoc argumentum Hebræorum omnium breviſſime*[a] *tranſcurrit*. Et tantum abeſt, ut Judæi contra legis hujus literam peccent, quod carnem ullam lacte coctam edere religioni habeant. Quin & eo ſtultitiæ deventum eſt hodie, quod vaſa duplicia, altera ad carnes, altera ad cibos lactarios, coquendos comparent: [c]cultros duos, unum ad carnem, alterum ad caſeum, ſcindendum deferant. Duo etiam in menſa ſalina habere ſolent, ne carnes & lacticinia uno eodemque ſale condiantur: duo etiam pro utriſque mantilia, notis aut literis diſtinctis inſcripta, ne ab incautis permiſceantur. Legis hujuſce zelo ducti multa ſimilia faciunt, quæ [b] *Paulus Fagius*, [c] *Buxtorfius*, [d] *Leo Modena*, [e] *Bochartus*, aliique literis & memoriæ tradiderunt. Unde factum eſt autem, quod tota Judæorum natio prohibitionem illam, tam ſancte, ne dicam ſuperſtitioſe, ſemper obſervarint, & illius violationem inter piacula graviora recenſuerint, niſi quod hœdus lacte materno coctus, cibus fuerit uſu magico & idololatrico olim contaminatus, ideoque antiquiores Judæi (quibus hoc perſpectum) traditiones illas excogitarint, quibus, tanquam tot ſepibus, eorum poſteros a legis illius tranſgreſſione cohiberent?

* Hanc ſententiam probarunt nominis clarioris Judæi, *Maimonides*, *Abarbanel*, *Nic. de Lyra*, *Karaita* [illegible] anonymus, quorum teſtimonia accepimus, aut ſtatim [illegible]. In hanc etiam ſententiam, a Chriſtianis recentioribus frequentius itum eſt. [illegible], [f]auctorem jam laudatum, in hanc legem [illegible] differentem, audiamus: *certum eſt* [illegible] *ferri ad ritum aliquem idololatricum Ethnicorum: qui aliter ſentiunt, legem non interpretantur, ſed divinant*. Et paucis interjectis, *hœdus*, inquit, *coquendus erat in lacte caprino*, & *quod amplius eſt, etiam in lacte matris ſuæ*. *Prima verba* [illegible] *intricatum præ ſe ferunt, poſteriora plane adeo magica ſunt, ut omni alia interpretatione* [illegible].

Secundo: ut ſententia mea firmiore ſtet pede, probandum incumbit, hœdi immolationem & comeſtionem partem haud exiguam fuiſſe ritus hac lege interdicti. Huic autem aſſertioni argumenta ſequentia magnam probabilitatis ſpeciem conciliabunt.

(1°) Auctores antiqui pene omnes, coctionis nomine, hœdi etiam comeſtionem hic interdictam arbitrantur. *Onkelos* enim, non tam legis verba quam ſenſum ſpectans, ſic textum explicat, לא תיכלון בשר בחלב *non comedetis carnem cum lacte*. Eum ſequitur *Arabs Erpenianus*. Et utriſque forte præceſſit hæc paraphraſis Hieroſolymitana, *vobis, o domus Iſrael, licitum non eſt coquere, nec edere, carnem & lac ſimul commixta*. Jonathan iiſdem fere verbis ad textum exponendum utitur. Ab hiſce non multum receſſit *Symmachus*, ſic legis ſenſum referens, [illegible], *non condies hœdum lacte matris ſuæ*. [illegible] enim *condire* ſignificat, cum de cibis agitur. Atque hunc ſenſum Judæorum majores unanimi conſenſu recepiſſe & confirmaſſe videantur: nam apud Judæos hodiernos ſumma cum religione cautum eſt, ne carnem cum lacte comederent aut commiſcerent: nec promptum eſt opinari, totam *Caræorum* ſectam, opinionem aut morem aliquem, ſine majorum ſuorum conſenſu & traditione, amplexari velle. Niſi itaque lex illa, hœdi lacte materno cocti comeſtionem prohibuerit, credendum eſt non ſolum totam Hebræorum gentem a præcipua legis hujuſce intentione deflexiſſe, ſed & eorum majores (quorum proculdubio veſtigiis inſiſtunt) nil ſani & ſolidi de illius ſcopo & ſenſu tenuiſſe.

(2°) Assertionis noſtræ fidem firmat, quod legem hanc repetitam inveniamus, non tantum ubi de feſtis anniverſariis, ſed ubi de cibis illicitis, occurrit mentio. Nam, *Deuter.* 14. 19, 21. (ubi de cibis immundis agitur) poſt vetitam morticinii comeſtionem, additur, *non coques hœdum in lacte matris ſuæ*. Ad quam legem, *Maimonides* reſpiciens, [g]ait, בשר בחלב אסור לבשלו ואסור לאכלו מן התורה *Carnem in lacte coquere, vetitum eſt, & comedere etiam, lege vetitum*. Cum autem de cibis tantum ageretur, Deus (hanc legem interferens) de re plane aliena & nulla vicinitate ad argumentum ſuum pertinente verba feciſſet, niſi gentibus in more fuiſſet, ut hœdo lacte matris cocto veſcerentur. Non eſt autem facile dictu (quod obiter moneo)

a De animal. ſac. P. [illegible] l. 2. c. 52. col. 633. 20. b In Exod. 23. 19. c Synag. Jud. c. 16. d Ritus Jud. P. [illegible] c. [illegible] e De animal. ſac. col. 633. f Jo. Gregor. Not. & obſerv. in aliquot ſcript. loc. cap. 19. g [illegible] cib. vetit. cap. 9.

SECT. II. [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

non lac tantum, ſed & hœdum eo lacte coctum, uſui alicui ſuperſtitioſo inſerviiſſe ſentiunt. [a] *Thomas Aquinas* imprimis, de hac lege diſſerens, *dici poteſt*, inquit, *quod Gentiles in ſolennitatibus idolorum, taliter carnes hœdi decoquebant, ad immolandum vel ad comedendum.* Aſſerit etiam *Maimonides*, in libro *More*, *quod Gentiles colebant Deum camporum, ut daret eis multas ſegetes, & alios fructus. &, ut eum placarent, ſacrificabant*, inquit, *hœdum lacte* materno *coctum, quia illud ſacrificium erat ei gratiſſimum*. Hæc equidem e [b] *Toſtati* fide me narrare fateor: nondum enim hujuſmodi teſtimonium in libro laudato me inveniſſe memini. *Maimonidem* tamen tale aliquid aſſeruiſſe, eo minus dubitandum ſentio, quod & [1] *Recbai* auctor ſit docere *Rambam*, in more fuiſſe apud cultores idolorum, ut, feſtos dies agentes, carne veſcerentur in lacte cocta, idque ſuis in templis. & eam ob rem carnem lacte coctam interdici. *Maimonidi* hac in re accedit *Nic. de* [c] *Lyra*, qui dicit, *eam legis hujuſce cauſam eſſe poſſe, quia aliqui Gentiles* coquebant *hœdos in lacte matris ſuæ, in ſacrificiis Deorum ſuorum.* Sect. II.

(6°) Nemo paulo cordatior hoc in animum inducere poteſt, hœdum lacte coctum plane rejectaneum fuiſſe, & ideo ſolum elixatum, ut ſaporis aut virtutis aliquid lacti imperturet. Ideoque in *Karaita* jam laudato, non tam fidem requiro quam diligentiam, qui hœdi coquendi ritum apud ethnicos uſitatum, vere quidem & aperte, non autem integre & perfecte, narraſſe cenſeatur

Tertio: meæ partes jam ſunt, oſtendere, Zabios partem lactis, quo hœdus coquebatur, ad agros aut arbores ſuas aſpergendos adhibuiſſe, ut eo feraciores anno ſequente redderentur. Poſt tot ſeculorum decurſum, lectori paulo æquiori ſatis eſſe poſſet, aſſertionem hanc uno *Karaitæ* illius, jam ſæpe memorati, teſtimonio confirmare. Cum autem de auctoris illius antiquitate nondum conſtet, ei ſubjungam, non adeo decantatum, *R. Menachem* teſtimonium. Ille vero legem hanc [d] illuſtrare ſtudens, hæc habet. שמעתי שהיו מבשלין בשר בחלב ובפרט הגדיים והטלאים וכשהיו נוטעין האילנות היו מקטרין בעשן אותו זרע ומזריקין שם מהחלב והיו מבכר וגו i. e. *Audivi quod* ethnicis mos eſſet, *elixare carnem cum lacte, præcipue vero carnem hœdorum & agnorum* [N. B.] *& quando plantabant arbores, ſuffitum faciebant fumo ſeminis* arboris, *& infundebant ibi lac, & ſic edebant fructus multos, & citius maturos.* &c. Teſtibus hiſce duobus fidem eo facilius adhibeamus, quod [2] *Maimonides*, ex *Avoda Hembattith*, alium Zabiorum ritum, huic affinitate proximum, memoret: *putrefaciebant quædam* (in libro illo recenſita) *obſervato Sole in hoc vel illo gradu. Magica quædam peragebant, perſuadentes ſibi, arbore hoc modo aſperſa, fructus citius matureſcere.* Eo mihi pronior in hæc verba fides, quod Zabii veteres ritus idololatricos cum agricultura ſemper conjunxerint, & homines perſuaſos tenuerint, agros & arbores fructus ubertim edituras, ſi tali cultu vel ceremonia magica uterentur. Præterea, ne conjicere quidem licet, cur hœdum lacte materno coqueret quiſpiam, niſi ſerio perſuaſus lac caprinum, ſi præſertim hœdi (animalis magici) ſucco imbutum, vi magna pollere, ad agrorum & arborum ubertatem provehendam. Huc ſpectant [e] *Jonathanis* verba, legem in hunc ſenſum interpretantis; *popule mi, domus Iſrael, non poteſtis coquere nec comedere carnem & lac permixta ſimul, ne iraſcatur furor meus, & coquam proventum veſtrum, frumentum & paleam ſimul* h. e. ne ritus iſte, in ſpem proventus uberioris obtinendi peractus, vobis fraudi ſit, &, fertilitatis majoris loco, locum ſterilius & infœcundius habeatis. Fatetur etiam *Toſtatus*, gentes antiquas hunc ritum, fertilitatis inducendæ cauſa, celebraſſe; cum dicit Deum hæc verba (quaſi promiſſionis loco) proxime poſt legem de primitiis ſolvendis, addidiſſe Sic enim legis hujus & illius mentem explicandam cenſuit [f] *date mihi primitias & decimas & non coquatis hœdum in lacte matris ſuæ*: nam tanta erit frugum [g] copia, quod ritus ille non erit neceſſarius

Quarto: Zabios antiquos ritum hac lege vetitum, ſtatim atque fruges collegiſſent, uſurpare ſolitos, pro veriſimili habeatur. Cum de ritu denſis oblivionis tenebris operto & quaſi ſepulto jam ſermonem habeam, conſultum est, rem hanc inter

a *Prim. ſecund.* Q. 102. *Art.* 6. *p.* 290. b In *Exod.* 23 Qu. 16 p. 415 B. c *Lyra in Exod.* 23.
d In צדה לדרך *fol.* 94 *col.* 2. e *Paraphraſ. in Exod.* 23. 19. f In *Exod.* 23 *Quæſt.* 16 *p.* 430.
g *Malac.* 3. 10.

1 Vid. *Recbai in Exod.* 23 19. Fol. 103. col 2.
2 Vid. *Mor Neb.* Part. 3. Cap 37. Fol. 165. Col. 1

SECT. II. veriſimilia enumerare, ne veritatis aut modeſtiæ limites excederem. Hanc autem aſſertionem veriſimilem habeo, tribus inductus argumentis:

(1°) Deus, bis poſt præceptum de feſto tabernaculorum obſervando, legis hujus etiam mentionem ingerit: viz. *Exod.* 23. 18, 19. & 34. 25, 26. Ibi enim Deus, populum ad tria feſta quotannis agenda cohortatus hæc quatuor in mandatis tradit, 1. Ne feſti ſacrificium cum pane fermentato offeratur. 2. Ne uſque mane ſerventur ſacrificii reliquiæ. 3. Ut primitiæ afferantur in Dei domum. 4. Ne coquatur hœdus in lacte matris. Ex iis duo priora ad paſcha pertinere, & tertium ad pentecoſten, oculo vel lippienti conſpicuum eſt: quartum itaque ad feſtum tabernaculorum, ſeu collectionis frugum, neceſſario referendum eſt. Quid autem Deus hoc præceptum collectionis tantum feſto accommodaret, niſi quod Zabiorum uſu receptum eſſet, cum a frugibus colligendis vacarent, ritu illo magico Deos ſuos propitiare, & eorum benignam influentiam in terras vineaſque ſuas implorare? Certe [a] *Abarbanel*, hac ſola obſervatione inductus, in perſuaſum habuit, morem illum hœdum in lacte coquendi, בזמן האסיף *quo tempore legebant fruges*, inter veteres idololatras obtinuiſſe. Ab hac ſententia proxime abiuit *Maimonides*, eodem perſuaſus argumento: poſtquam enim [b] dixiſſet, *hœdum lacte coquere prohibitum fuiſſe, quod idololatræ in cultu vel feſto ſuo aliquo ita facere ſolerent*, continuo addit, *in hac opinione non parum me confirmat, quod videam Deum bis, poſt præmiſſum de tribus feſtis præceptum, ejus mentionem facere. Quaſi voluiſſet dicere, quando in feſtis veſtris coram me comparetis, non coquetis cibum veſtrum ſecundum conſuetudinem harum nationum. Hæc ratio magnum apud me pondus habet, licet ritum illum in libris Zabiorum nondum viderim.*

(2°) Deus, in feſto tabernaculorum vel collectionis frugum, שעיר עזים *hircum caprarum*, vel hœdum, in ſacrificium pro peccato, ſibi juſſit immolari. Quid autem hœdum, quovis alius feſti die, eumque pro peccato, immolari juberet, niſi quod, frugibus collectis, hœdum dæmonibus offerendi conſuetudo, inter Zabios increbuiſſet? Ad hanc conjecturam confirmandam, obſervare juvat, animalia *pro peccato* offerenda, hujuſmodi plerumque fuiſſe, quæ præcipuas in gentium ſuperſtitione partes antiquitus habuerant. Hircus enim, in Judæorum neomeniis, Jehovæ *pro peccato* ſacrificari debuit, eo quod gentes, in menſium initiis, lunam hirco oblato propitiare ſolerent. Vaccam rufam *pro peccato* multa cum ſolennitate, offerri juſſit ſummus legiſlator, quod ſeculi ſuperſtitio circa alia animalia deliperet quidem, at circa vaccam rufam plane deliraret. In feſto expiationis, vitulus *pro peccato* offerri debuit, nempe animal illud, cujus imagini Iſraelitæ, ad morem forſan Ægypti, cultum divinum ſacrilege tribuerunt.

(3°) Hæc aſſertio vero propior exiſtimetur, quod priſci Romanorum agricolæ ritu non prorſus abſimili, poſt collectionem frugum, uterentur. Hoc e verbis *Horatii* ſatis intelligitur:

[c] Agricolæ priſci, fortes, parvoque beati,
Condita poſt frumenta, levantes tempore feſto
Corpus & ipſum animum ſpe finis dura ferentem,
Cum ſociis operum pueris & conjuge fida,
Tellurem porco, Silvanum lacte piabant.

Quæ Poetæ carmina ſic illuſtrat [d] Abulenſis: *Gentiles, ut Silvanum (quem ſilvis & campis præponebant, placatum haberent, ad habendam frugum multitudinem, ei lac, prout & porcum Cereri, offerebant. Utrum autem in illo lacte quod Silvano offerebatur, hœdus aut agnus coqueretur, non conſtat ex libris poeticis, ſed ſatis eſt veriſimile.*

His omnibus veriſimile factum eſt, idololatras antiquiores, ritum hunc, ſtatim a collectione frugum frequentius exercuiſſe. Sed non eſt mihi animus, de re tam levi litem movere, ſi quis contrarium ſentiat.

a [illegible] b [illegible] c Epiſt. lib. 2. Ep. 1. [illegible] d [illegible]

SECT.

SECT. III.

SECT. III.

Objecta removentur.

SCRIPTURA ſemel & ratione ſatis evictum arbitror, Deum hanc legem Zabiorum ſuperſtitioni ex adverſo ſtatuiſſe. Utcunque nonnulli, ſectam quod Scriptura vel ratio contra ferat, opinioni contrariæ faveant, & nonnulla nobis objiciant, quæ forſan lectoribus incautis anſam dubitandi præbeant.

PRIMO itaque dici poſſet, totam Hebræorum gentem opinioni noſtræ refragari. Satis enim ex eorum moribus innoteſcat, eos opinari Deum, non hædi ſolum, ſed cujuſvis carnis lacte coctæ, comeſtionem, & non minus mixturam omnem in cibis, quam illam in veſtibus & ſeminibus, hac in lege vetuiſſe. Atque inde venit, quod omnem lactis cum carne mixtionem, vel apparatum, anxia ſuperſtitione devitare ſoliti ſint. Obj. 1a.

RESPONDEO. Ita quidem Hebræorum morem habere, minime diffitendum eſt: de eorum vero moribus aut ſententiis hac in re non eſt quod multum laboremus, cum conſtet, eos hominum traditionibus plurimum deditos eſſe, & ſummam ſanctimoniam in ritibus (quos itaque ad immenſum augent) collocare ſolitos. Deinde (ut morum eorum fontem detegam) veriſimile eſt, antiquiores Hebræos probe tenuiſſe, quam exoſum eſſet Deo (& magicis Gentilium moribus affine) hædi carnem lacte materno coctam edere; ideoque carnem omnem quovis lacte elixatam vetuiſſe, & alias traditiones, tanquam legis ſepimenta, huic præcepto adjunxiſſe, ut populum eo longius ab illius tranſgreſſione removerent. Nil mirum itaque, ſi temporis lapſu traditiones illæ in legis ipſius locum & fundum tranſierint, & ſequiores Judæi crediderint ea omnia lege hac vetita eſſe, quæ majores eorum, tanquam ſepimenta quædam, ad legem a violatione conſervandam, pie excogitaſſent. Non celabo lectorem, *Abarbanelem* cauſam longe aliam aſſignare, cur Judæi legem hanc tanto cum lato capiant, carnis omnis, cum quovis lacte vel caſeo, comeſtionem prohibere ſentiant, [a] nempe [illegible] *quod eſus carnis cum caſeo, vel cum lacte, ex idololatrica conſuetudine ortus ſit.* Hæc ratio forſan apud credulam Judæorum turbam invenerit fidem: at vero nulli cordato placere poteſt, cum mos ille, caſeum cum carne comedendi, non tantum inter idololatras, ſed gentes prope omnes, obtinuerit. Sol.

SECUNDO in adverſum dici poteſt, quod *Maimonidis*, *Abarbanelis*, *R. Menachem*, & *Karææ* illius anonymi, teſtimonia, momenti nullius haberi debeant; cum multis ſeculis Moſe poſteriores ſint, auctorem nullum ſatis idoneum fidei ſuæ vadem proferant, & quod nulla moris hujuſce veſtigia, in Græca vel Romana idololatriæ hiſtoria, deprehendi poſſint. Hac ratione motus, [b] *Simeon de Muis*, hanc legem explicans, eorum teſtimonia nullius æſtimanda cenſuit. *Uterque ſane, & Rambam & Abarbanel*, ait ille, *ſatis ſe nobis probarent, ſi morem illum probarent, de quo nobis uſquam legitur, quod ſciam.* Obj. 2a.

RESPONDEO; apud me etiam auctorum illorum teſtimonia fidem non niſi eandem & vacillantem invenirent, niſi quod rationibus haud paucis, iiſque e Scriptura plerumque depromptis, confirmentur. His addi poteſt, nullam rationem conſtare, unde legem hanc ab aliorum cavillis vindicemus, niſi hujuſmodi ritum magicum inter idololatras antiquiores obtinuiſſe, & huic legi cauſam dediſſe, concedamus. Id autem veritati plane adverſatur, quod ne evanida quidem moris hujus veſtigia, in idololatriæ Græcæ vel Romanæ monumentis, invenire liceat. Satis enim e ſcriptis ethnicis evinci poteſt, lac & hædos, cum diverſim tunc commiſtum oblata, locum nobilem in Gentilium ceremoniis inveniſſe. Nam *Sylvano*, agrorum & ſilvarum numini, oblato lacte, *Faunum* etiam hædo, propitiare ſolebant. Erat & [c] lac inter ſacrificia quibus *Faunum*, Deum paſtorum, colebant, & in ambarvalibus *Cereri* offerebatur. In *Bacchi* etiam ſacrificiis lac & hædum locum inveniſſe, vel pueri norunt. *Id etiam ratio*, utpote auctor [d] ille laudatiſſimus, *cur capra & lac caprinum magni fierent in cultu ethnico: nam ipſe Jupiter lac caprinum ſuxit.* Expirantur itaque, in re tam manifeſtis argumenti

[a] Comment. in Exod. 34. 26. Fol. [illegible] col. 3. [b] Var. ſacr. [illegible] [c] [illegible] [d] [illegible]

CAP. X. *Valeriani, parvulus Deus ſuper capella, cornu tenens, cum inſcriptione*, Jovi creſcenti. Vereor autem ne hæc a re præſente paulo remotiora cenſeantur: addam itaque [a] *Ovidii* diſtichon, quo Deam *Palem*, rei ruſticæ præſidem, in ſpem meſſis amplioris propitiare docet. Diſtichon illud *Carolus Neapolis* ſic nobis emendatum exhibet:

> *Adde dapes mulctramque ſuas, dapibuſque reſectis*
> *Silvicolam tepido lacte precare Palem.*

Hæc verba non obſcure docent, Romanos, in hujus Deæ ſacris, a ritu hac lege memorato non longe abiiſſe; ſed dapes [aut carnes] aliquas cum lacte conjunxiſſe, partem aliquam comediſſe, & lacte tepido [in agros forſan aut arbores aſperſo] Deam illam propitiare ſtuduiſſe. Sed ab inſtituto præſenti propius abeſt, quod refert [b] auctor *Anglicanus*, libro non ita pridem edito, quo *Guineam* nobis deſcriptam dedit. Ait enim, incolis in more eſſe, agris jam cultis, hirco vel hœdo elixato, una cum vino palmarum, ſe mutuo ſolenniter invitare, dein circa agros, in honorem *Fetiſſi* vel Dei ſui, canere, ut proſpere ſementem faciant. Quamvis itaque hœdum lacte matris coctum fuiſſe, & in idololatriæ recentioris myſteriis uſurpatum, nullo ſatis expreſſo teſtimonio probari poſſit, tamen illius antiquiſſimi *veſtigia* quædam in gentilium recentiorum ſcriptis & moribus inveniamus, & e ſuperſtitioſo illo (quem dixi) lactis & hœdi uſu probabiliter colligamus, hœdum ita paratum, in gentium antiquiorum myſteriis, locum haud obſcurum habuiſſe.

E jam dictis conſtare arbitror, hœdi in lacte matris coctionem, ritum fuiſſe dæmonum myſteriis peculiarem, & Deum ea de cauſa carnem ita coctam vetuiſſe, ne Iſraelitæ ſui cultus aut menſæ dæmonum participes haberentur.

C A P. X.

De Gentium altaribus, ſtatuis, & lucis, amovendis.

MAIMONIDES, libros quoſdam memorans, Arabum lingua [1] ſcriptos, *Zabæorum* ritus & ſacra referentes; [c] *ex iis*, inquit, *multi non extant, ſed temporis longitudine perierunt. Illi vero qui etiamnum inter nos extant, maximam partem operum Zabiorum complectuntur. -- Hæc ſunt, extructio templorum, -- altarium erectio, -- figurarum ſuper montes excelſos poſitio, lucorum ſive arborum quarundam reverentia, ſtatuarum erectio, & alia, quæ ex iſtiuſmodi libris peti poſſunt.* Hæc autem opera Zabiis adſcripta, credibiliora cenſeantur, quod inter *Canaanæorum, Amorhæorum*, & aliarum gentium, opera prophana, altarium, figurarum, ſtatuarum imaginum, lucorum, delubrorum erectiones, lege memorata ſæpius & interdictæ reperiantur. Nuſquam autem clarius aut expreſſius inhibentur, quam ea in lege quæ inter præcepta, Zabiorum moribus oppoſita, proximum ſibi locum vendicat, & his verbis enunciatur *Exod. 34. 13 Aras eorum diruetis, ſtatuas eorum confringetis, & lucos eorum ſuccidetis.* Ut autem huic legi lux clarior effulgeat, rationes inveſtigandæ ſunt & illuſtrandæ, cur Deus hæc omnia juſſit amoliri: cum primis autem altaria, quæ in uſum ſacrum ſeponi poſſent.

Præcepti rationes: Hujus autem præcepti variæ rationes aſſignari poſſunt: quædam a parte Dei, nonnullæ a parte populi Iſraelitici, quædam a parte legis Moſaicæ, quædam a parte ſeculi quo lex illa ferebatur, quædam denique a parte altarium ipſorum quæ deſtrui debuerunt.

A parte Dei. Rationes quæ Deum ipſum reſpiciunt ſermoni meo principium dabunt. Sunt autem hæ duæ, e verbis hanc legem ſequente non difficulter intelligendæ: *non coles enim Deum alterum, quia Dominus, cui nomen zelotes, Deus zelotes eſt ipſe.* Quibus verbis duæ legis hujuſce rationes aſſignantur.

(1°) Deus, ſolus coli voluit, nec quenquam alium in cultus ſui ſocietatem venire permiſit. Cum autem gentium altaria, ſtatuæ, & luci profani cultus objecta eſſent aut inſtrumenta; ſi Deus ea ſtare permiſiſſet, Iſraelitas ad hujuſmodi cultus exercitium allicere poſſent. Ea nempe cultus prophani *appendices* fuere, cum eo proxime jungebantur, eique miniſterium ſemper præbebant & apologiam. Niſi enim Deus

a *Faſtor. lib. 4. verſ. 744.* b *Anonym. Deſcript. Guin. pag. 10.* c *Mor. Neb. P. 3. Cap. 29. Pag. 110. Ed. 2.*

1 *Maimonides loquitur de Libris Zabæorum in linguam Arabicam verſis.*

hæc

hæc e medio tolli præcepiſſet, ea una cum cultu cui miniſtrabant, probare, vel ſaltem tolerare, videretur. CAP. X.

(2°) Deus zelotypus erat, & gentis Iſraeliticæ fidem ſuſpectam habebat, cui, tanquam ſponſæ ſuæ, fœdere conjugali jungebatur. Deum pro gentis illius marito ſe geſſiſſe, & ab ea fidem conjugalem exegiſſe, frequenti Scripturæ teſtimonio confirmatur. Hac de re nulli dubio locus erit apud eum qui ſequentia perpendet Scripturæ teſtimonia, *Jerem.* 2. 2. *Jeſ.* 50. 1. & 54. 5. *Hoſ.* 2. 7. *Jer.* 3. 1, & 20. & cap. 31. 32. *Ezec.* 16. 38. ut alia mittam in præſens, non facile numeranda. Cum autem gens ea conjugii fidem adulterio ſpirituali, i. e. [a] idololatria, non raro violaſſet; Deus zelotypia quadam affici viſus eſt, &, ad inſtar mariti de uxoris ſuæ fide ſolliciti, omnia adulterii ſpiritualis irritamenta, monumenta, objecta, occaſiones etiam omnes, e medio ſuſtulit. Ea de cauſa, gentium altaria, ſtatuas, imagines, lucos, aliave cultus profani [illegible], tolerare noluit, ne Deos & ritus ethnicos in memoriam revocarent, & lubricam gentis Iſraeliticæ fidem ſollicitarent.

Secundo rationes quædam erant a parte gentis Iſraeliticæ, cur altaria, aliaque prophano cultui ſervientia, deſtructioni devovebantur. A parte gentis Iſraeliticæ.

Nam (1°) Inſtrumenta illa idololatrica non parum valuerunt ad populum illum lubricum & impotentem ſeducendum, & moribus ethnicis inficiendum. Erant enim inſtrumenta, non tantum multorum annorum uſu, & aliarum gentium exemplo, ſed gratia quadam ſingulari, commendata. Eorum ſcilicet altaria, magnificentia, ſtatuæ, celſitudine, imagines pulchritudine & ſplendore, luci, amœnitate, populum illum, nondum conſilio confirmatum, facile tranſverſum agere poſſent, & a ſimpliciore Dei veri cultu detorquere. Atque ea de cauſa, ni fallor, lex ea, de monumentis illis ethnicis amoliendis non tantum [b] tribus vicibus a Moſe data & ſancita fuerit, ſed populus, [c] angeli cujus vice eruditæ, acriter reprehenſus, quod ei legi ſe ſemper morigerum præbuiſſet. Ea ſcilicet omnia non tantum Deorum & ſacrorum ethnicorum memoriam refricabant, ſed ad populum a Deo ad idola inducendum facta & quaſi nata videbantur.

(2°) Veriſimile eſt, populum Iſraeliticum, ad idola propenſiſſimum, Deo nunquam fideliter adhærere voluiſſe, modo hæc idololatrica monumenta præſto ſemper, & quaſi præ foribus, habuiſſent. Tunc enim in facili fuiſſet idololatria, & materia ſupereſt tam profano populo nunquam defuiſſet. Si omnia plena fuiſſent altarium, lucorum & ſtatuarum; nil opus eſſet occaſionem peccandi quærere, quæ ubique locorum offerebatur. Neque facile eſt creditu, populum diis & ſacris alienis addictiſſimum, occaſione tam frequenter oblata, naturæ ſuæ ſemel & occaſioni deeſſe potuiſſe.

Tertio rationes aliquot a parte legis Moſaicæ reddi poſſunt cur lege cautum eſt, ut altaria gentium, æque ac ipſæ gentes, Canaanæam incolentium, deſtruerentur. A parte Legis Moſaicæ.

Nam (1°) Lege ſæpius innoteſcit, Deum tantum unum eſſe, & ſacra omnia in illius honorem peragenda. Erat itaque legi conſentaneum, ut unum tantum altare, uni Deo ſacrum, in terra Iſraelitica ſtare permitteretur. Dii varii inter Gentiles cultum invenerunt, eorum itaque altaria non minus frequentia, quam cumuli in agris, fuiſſe [d] perhibentur.

(2°) Lege præceptum eſt, ut ſacra omnia a Judæis uno tantum in loco perficerentur. Varia itaque altaria, licet ad cultum Dei veri ſtructa, non minus quam varia templa, cum lege pugnare cenſentur. Huic rationi vim & pondus addunt ea ſcripturæ loca, *Deuter.* 12. 5, 6, 11. 2 *Paral.* 32. 12.

(3°) Legis analogia poſtulavit, olim uſui profano ſervientia, pro profanis & a miniſterio aliquo ſacro rejiciendis, haberentur. Sacerdotes qui a miniſterio aliquo profano pollutionem contraxerant, a cultu Dei ſeparari debuerunt. 2 *Reg.* 23. 9. 20. *Ezec.* 44. 13. Lapides etiam altaris, ab ethnicis polluti, rejecti ſunt a Maccabæis, & lapides tantum rudes in altaris ſtructura uſurpati. 1 *Maccab.* 4. 43, 46. Atque inde forte petenda eſt ratio, cur [e] viri ſancti, rem ſacram extra ordinem facturi, altari alicui veteri, a gentibus relicto, nunquam uterentur; quamvis ethnici ſacrificia ſua ſuper Dei altare offerre nunquam dubitarent.

(4°) Lege vetitum eſt Iſraelitis, ulla fœdera cum gentibus inire, vel pacto aliquo (religioſo vel civili) cum iis conſociari; eorum itaque altaria dirui voluit, ne

a *Hoſ.* [illegible] & cap. [illegible] *Jer.* [illegible] b *Exod.* 34. 13. *Deut.* 7. 5. & 12. 3. c *Judic.* 2. 2.
d *Hoſ.* 12. 11. e *Vid. Exod.* [illegible] *Joſh.* [illegible] *Judic.* [illegible] *Sam.* [illegible] 1 *Reg.* 18. [illegible]

Erga ullum

CAP. X.

ullam legis hujuſce violandæ occaſionem adminiſtrarent. Deum ea de cauſa altarium ethnicorum deſtructionem præcepiſſe, patet e variis Scripturæ locis: *Exod.* 34. 12, 13, 14, 15. *Deut.* 7. 2, 5. *Judic.* 2. 2. Ut rationis hujuſce momenta clare percipiantur, monendum eſt obiter, altaria [a] duobus modis fœderi ineundo inſerviiſſe: vel enim altaris tactu fidem fœderis ratam firmamque faciebant, vel fœderis conſortes ablati ſacri participes facti ſunt, & victimam eandem una comedendo fidem mutuo datam confirmabant. Si itaque gentium altaria deſtruerentur, nullus locus fœderi alicui relictus erat; non eſt enim veriſimile, gentes ad Hebræorum aras fœderis feriendi cauſa ſe conferre voluiſſe, nec poſſibile erat Hebræos aras ethnicas adire, cum e medio tollerentur. Si autem aras eorum non diruiſſent, occaſiones fœderis cum gentibus ineundi frequenter adminiſtraſſent.

A parte ſæculi.

QUARTO: aliæ legis hujuſce rationes a ſeculo illo peti poſſunt, quo lex ea ferebatur. Nam,

(1°) SECULO illo, altaris, numini alicui conſecrati, erectio, cultus ejus recepti & invaleſcentis; deſtructio vero, cultus ſui rejecti & abdicati, ſignum & pignus habebatur. Cum enim Iſraelitæ Deo ejuſque ſacris nuncium remitterent, illius altaria [b] ſubvertere & *Baalis* erigere, perhibentur. 1 *Reg.* 16. 30, 31, 32. 2 *Paral.* 28. 24, 25. 1 *Reg.* 18. 30. Ex adverſo, cum Dei cultus & ſacra paſſim obtinerent, Iſraelitæ ſtatim ad *Baalis* & aliorum idolorum altaria diruenda manus admoverunt. Huic obſervationi ſcriptura frequens teſtimonium perhibet. *Jud.* 6. 25. 28. 1 *Reg.* 18. 30, 32. & c. 19. 10. 2. *Reg.* 11. 18. & c. 23. 12, 15. 2 *Chronic.* 14. 3 & 15. & c. 23. 17. & c. 30. 14. & 33. 15. & 34. 4. 7. Cum itaque altaris everſio, cultus idololatrici repudii ſignum haberetur, par erat ut altaria omnia idololatriæ miniſtrantia ſubverterentur ne infirmis offendiculo eſſent, eaque cultus idololatrici probati vel tolerati ſigna exiſtimarent.

(2°) SECULO illo Deus terram Cananiticam ſibi ipſi vindicaverat, terram illam ſuam jure quaſi peculiari dixerat, ibique regnum ipſe ſuum, gentem & legem fixerat. Ideoque par erat, ut altaria omnia dæmoni dicata ea in terra ſubverterentur, nec ulla monumenta cultus profani in *terra* tam ſancta remanerent. Cumque diabolus ubique terrarum coleretur, non erat e ſummi numinis dignitate ut partem aut ſortem aliquam ea in terra quam Deus ſibi propriam fecerat obtineret, vel ulla divinitatis ſuæ affectatæ veſtigia in Dei quaſi conſpectu comparerent.

(3°) Eo ſeculo vetera delubra, altaria, ſimulacra, ſtatuæ, aliaque cultus inſtrumenta, ſanctitatis aliquid ab uſu ſuo primævo traxiſſe cenſebantur. & quamvis altaria illa nullo tunc igne vel thure caleſierent, & delubra vel ſtatuæ illæ non eo loco & pretio quo olim haberentur, aliquid honoris iis deberi credebant ingenii ſimplicioris homines, & ab omni cultu iis exhibendo ægre temperabant. Si itaque lege permiſſum eſſet, ut hæc omnia permanerent, non temere creditur, ea ſuperſtitioni, ſi non & idololatriæ anſam & materiam præbere voluiſſe.

A parte altarium ipſorum.

QUINTO causæ quædam, ab ipſis gentium altaribus petitæ, huic legi poſſunt aſſignari. Nam,

(1°) GENTIUM altaria peculiari materia vel forma ab altaribus Dei cultui ſervientibus diſcernebantur. Dei [c] altaria e terra pura vel rudi lapide confecta fuiſſe, cuivis innoteſcit: at altaria gentibus in uſu, e polito marmore, vel tegulis, aut lateribus, plerumque fabricata ſunt.

NEC minus forma differebant: nam altaria profana ſæpe figuram pyramidalem gerebant, quandoque in altitudinem multis gradibus ſcandendam aſcendebant. Ut paucis omnia colligam, ea diſcrepantia, quantum ad formam, inter Judæorum & ethnicorum aras interceſſit, ut [d] Ahaz formam altaris Damaſceno ſimilitudinem ſibi fabricaret, cum a Dei lege cultuque diſceſſum meditaretur: & [e] Iſraelitæ cis Jordanem habitantes, altare divino ſimillimum ſibi fieri curarent, cum probare vellent ſe cum fratribus ſuis amice convenire. Cum itaque hæc duo altaria tantum ab invicem differrent, & materia ſimul & forma plerumque diſcreparent; ſi gentium altaria non deſtruerent, ſed ſemper ob oculos populi infirmi verſarentur, gentium Deos, ritus, imagines, aliaque omnia ad cultum alienum ſpectantia, in memoriam revocare poſſent, & invidioſam comparationem inter cultum gentium & Hebræorum introducere.

a 1 *Reg.* 8. 31. *Vid. Exod.* 24. 11. b *Quo diſtinctius* [illegible] *ſuper templo ſubverſo Deorum ara* [illegible] — [illegible] *Cap.* 5. c *Exod.* 20. 24. 25. [illegible] *Univ. Hiſt.* Tom. 1. Cap. 10. p. [illegible] d 2 *Reg.* 16. 10. e *Joſh.* 22. 23. 26.

(2°)

(2°.) Altaria illa varia, modo cultui vero ſepoſita, ſchiſmatis & partium ſtudiis inter Iſraelitas occaſionem adminiſtrarent. Cauſa [a] parvula magnis motibus & incendiis anſam dare potuit, inter homines præſertim rudes, ſuſpicaces, & infirmos; dum quiſque proprium altare magnifacit, & aliis omnibus anteponit. CAP. XI. SECT. I.

(3°.) Hujusmodi altaria, licet uſibus ſacris deſtinata Dei honorem & cultus ſui reverentiam promovere non poterant. Non erant enim rite purgata & conſecrata, uti legis analogia, mos gentis, & religionis Judaicæ puritas, omnino poſtularunt. Juxta mecum judicabit lector, ſi loca ſequentia ſerio penſitaverit, *Exod. 29. 37, 44. Exod. 40. 10. Lev. 8. 11. Num. 7. 84. 2 Paral. 29. 18. Ezech. 43. 22, 26.*

(4°.) Verisimile eſt altaria peregrina, modo ſtare permiſſa, multos, e rudiore ſaltem plebe, ad cultum peregrinum allicere voluiſſe. Nam altaribus illis vix quicquam defuit, quod animos præcipue molliores inteſcare poſſet. Erant enim plerumque in excelſis poſita, majeſtate quadam commendata, lucis amænis circundata, pannis verſicoloribus exornata, columnis altitudine conſpicuis grata, delubris in vicinia ſtructis veneranda. Filii itaque gentis illius, non templorum, ſed *altarium, recordari* dicuntur, *Jerem. 17. 2.*

Cum tot rationes hujus præcepti reddi poſſint, ſe pie & prudenter geſſere Judæi veteres, qui legis hujuſce perimplendæ zelo ſtudioque ſingulari flagraſſe videantur. Hoc ex hiſtoria ſacra licet intelligere, *2 Reg. 11. 18. & c. 23. 15. 2 Paralip. 34. 4, 7.* Judæorum zelus hac in parte ſic inclaruit, ut ethnicorum obſervationem fugere non potuerit. Hoc conſtat ex teſtimoniis [1] *Hecatæi* & [2] *Chæremonis*, apud *Grot.* in *Deuter. 7. 5.*

C A P. XI.

Lex mellis oblationem prohibens.

JUDÆI mel & panes fermentatos, ſacerdotibus ſuis, [b] nomine primitiarum, afferre tenebantur: ea vero afferre in altari adolenda, diſertis verbis interdictum legimus, *Lev. 2. 11. Omnis oblatio [3] quæ offertur Domino, abſque fermento fiet: nec quicquam fermenti vel mellis [4] adolebitur Domino,* in ullo *ſacrificio.*

S E C T. I.

Aliorum rationes ad ſtateram vocantur.

IN legis hujuſce ratione perquirenda, veteres & moderni, ſedulam quidem, ſed (ſi dicere fas eſt) inanem ſumpſerunt operam. Noſtrum erit primo, varias hujus præcepti rationes quas aſſignarunt alii, ad rationis trutinam examinare.

Harum autem prima *Plutarchi* eſt, qui Judæorum ſacra mellis expertia fuiſſe dicit, quod eos Bacchum colere, mellis etiam admiſtione vinum vitiari, crederet. Nam, de Judæis ſermonem inſtituens, ἔτι νῦν, [c] inquit, μέλι μὲν οὐ προσφέρουσι ταῖς ἱερουργίαις, ὅτι δοκεῖ φθείρειν τὸν οἶνον κεραννύμενον. *Nunc etiam mel in ſacrificiis non offerunt, quia vinum admixtum videtur corrumpere*, veriti ſcil. ne Bacchum irritarent, vinum mixtura mellis inficientes. Hanc autem rationem ineptiæ craſſiſſimæ inſimulant ipſa Romanorum ſacra, qui *mellea dona*, tanquam Baccho gratiſſima, ei obtulerunt. Hoc docent *Ovidii* illa: Ibid. 10.

> [d] *Liba Deo fiunt, ſuccis quia dulcibus ille*
> *Gaudet, & a Baccho mella reperta ferunt.*

Eandem ſententiam vanitatis arguunt recepti mores ſeculi quo *Plutarchus* ipſe vixit: in eo enim, & antea, uſus increbuit, ut liquores maxime gratos e vino & melle commiſtis conficerent. Audiamus [e] *Horatium*,

a *Jacob. 3. 5.* b *Lev. 2. 12. 2 Par. 31. 5.* c *Sympoſ. l. 4. Qu. 5. p. 672. B* d *Faſtor. l. 3. verſ. 735.* e *Serm. lib. 2. Ecl. 4.*

1 Vid. *Joſeph.* contr. *Apion.* lib. 1 pag. 1348. 30.

2 *Grotius* quidem ad *Chæremonem* provocat, ſed illa quæ in medium fert, viz. [illegible] (apud *Grot.* [illegible]) [illegible] ſunt verba *Lyſimachi*. Vid. *Joſeph* ub. ſupr. pag. 1359. 40.

3 אשר הקריבו *quam offeretis.*

4 תקטירו *adolebitis.*

SECT. II.

Aufidius forti miſcebat mella Falerno
Mendoſe, quoniam vacuis committere venis,
Nil niſi lene decet ——

& [a] *Martialem*

Tam bene rara ſuo miſcentur cinnama nardo,
Maſſica Theſeis quam bene vina favis.

Imo *Plutarchus* [illegible] *mulſum*, i.e. vinum melle commiſtum, inter illos liquores ſaporis gratiſſimi, recenſuit. *Sympoſiac.* l. 5. Qu. 9. p. 733. E.

2°. Secunda ratio *Maimonidis* eſt, cujus conjecturæ plerumque plus ſalis habent quam aliorum Judæorum, circa legum cauſas inſipide plerumque delirantium. Scribit autem ille, caviſſe Deum, ne melle in ſacris ejus uterentur, quod [b] *idololatræ res dulces ad oblationes ſuas eligerent, eaſque melle inungere ſolerent.* Illius opinioni ſuffragatur [c] *Bochartus*, dicens, *Deum ob id ipſum, quod in Dæmonum ſacris mellis uſus pene perpetuus fuerit, pro impuro illud habuiſſe, & in ſuis ſacrificiis offerri noluiſſe.* Atque hæc opinio doctorum plurimorum calculos reportavit: & ego ſane ad eorum ſententiam lubens accederem, niſi quod incredibile videatur, Deum Opt. Max. quicquam in lege cultuque ſuo, ex mero contradictionis ſtudio inſtituiſſe. Deinde, ſi Deus ideo ſolummodo ſibi ſacra melle fieri prohibuiſſet, quod mel in gentium ceremoniis locum inveniſſet; pari ratione, & thus, & ſal, & oleum, inter vetita poſuiſſet, quæ, ab ultima cultus ethnici memoria, in gentilium ſacris uſurpata reperiamus.

3°. Tertia ratio eorum eſt, qui allegoriis ſtudent, & Deum mellis uſum in ſacrificiis, ad morale aliquid innuendum, vetuiſſe ſentiunt. Opinatur [d] *Theodoritus*, hac in lege, [illegible] *mellis nomine voluptatem prohiberi.* [e] *S. Hieronymus* mel in ſacrificiis prohiberi dicit, quia *nihil voluptuoſum, nihil tantum ſuave, apud Deum placere*, nihil *niſi quod in ſe habet mordacis aliquid veritatis.* Hæc, & quæ ſunt hujus farinæ alia, e Patrum aut Judæorum ſcriptis petita, apud [f] *Bochartum*, [g] *Hottingerum*, alios invenimus. At nobis non licet eſſe tam acutis, qui id jam agimus, ut legis ſenſum & rationem, juxta nativam verborum ſignificationem, aperiamus. Qui allegoriis hujuſmodi frequenter indulgent, a legis ſcopo non raro deflectunt, & faciunt ut intelligendo, nihil ſani intelligant. Hoc aperte probant allegoriæ illæ, quas Patres & Hebræorum magiſtri, legis hujuſce rationem reddituri, excogitarunt. Quis enim, cui mens non læva, ſibi perſuadere poteſt, Deum legem hanc ad molles tantum & voluptuoſos tacite perſtringendos tradidiſſe, & nihil minus quam quod verba præ ſe ferunt, in ea prohibuiſſe? Proculdubio, ſi Deus, ſub mellis typo, voluptatem & homines gulæ deditos perſtringere voluiſſet, fermentum, utpote rem acrem & vitæ ſeverioris indicem, hac ipſa in lege minime vetuiſſet. Sed ſatis audivimus homines hic ingenio tantum & conjecturis indulgentes.

S E C T. II.

Veræ legis cauſæ producuntur.

SUFFICIAT tres hujus rationes falſas leviter attigiſſe: alias jam ſubjungam cauſas quæ mihi magis ſolidæ videntur, & imas legis hujuſce radices aperire. Harum prima hujuſmodi eſt:

(1°.) Deus ab altari ſuo mellis uſum ablegavit, ne ad inſtar numinum ethnicorum deliciis capi, & offerentium munera, tantum quod dulcia & palato adblandientia, acceptare crederetur. Apertum eſt, veteres idololatras mellea dona obtuliſſe, quod ea non minus Deorum quam hominum palatis gratiora judicarent. Nam docente [h] *Maimonide*, non tantum *in oblationibus ſuis res dulces eligebant, ſed victimas ſuas melle inungebant.* Hoc & inde ſatis intelligitur, quod ex ingenti Deorum ethnicorum numero, vix ullus eſſet cui melle non libarent, & qui oblato melle non gaudere crederetur. Nam Judæi Diis omnibus, ſine diſcrimine aliquo, *ſimilam, oleum, & mel, in odorem ſuavitatis, obtuliſſe* dicuntur, *Ezec.* 16. 18, 19. Et [i] *Pauſanias*, poſtquam aras ad minimum quinquaginta in Jovis Olympici templo (quaſdam Diis variis, quaſdam omnibus, erectas) recenſuiſſet, [illegible] inquit, [illegible]

a Lib. 4. Epigram. 13. b Mor. Neb. P. 3. c. 46. c De animal. ſac. P. 2. Lib. 4. Col. 330. [illegible] d In Levit. c. 2. [illegible] e Epiſt. 52 ad [illegible] Tom. 4. Part. 2. col. [illegible] f Ub. ſupr. col. [illegible] g De [illegible] pag. 160, 167. h Mor. Neb. ub. ſupr. i In Eliac. prior. p. [illegible]

[illegible]

[illegible] *ſemel quolibet menſe, ad omnes quas recenſuimus aras, hiis ſacra faciunt, certo quodam ritu, thure, & melle ſubactum triticum adolentes.* Perſas etiam deſcribit [c] *Strabo*, in omnibus ſacrificiis, [illegible] *libantes oleum cum lacte & melle mixtum.* Proinde author hymni in *Mercurium*, mel vocat [illegible] SECT. II.

[illegible]

Deorum ſuorum cibum. Et rana in *Batrachomyomachia*, delicias ſuas ranæ cum jactantia referens, *non me fugit*, inquit, *panis ter coctus, non placenta ſeſamo condita, &c.*

[illegible]

Non opſonium ex melle dulcisſimum, quod etiam Dii deſiderant. Et *Sophocles* (quod obſervat [d] *Porphyrius*) [illegible], *ſacrificium Diis acceptum depingens*, inter alia inquit, *ſacrum inquit, incrat, &* [illegible] *quod e cereis ſtruxit ſlavens apis*, i. e. mellis ſavus. Cum itaque [illegible] (vel dicebantur) in deorum omnium ceremoniis locum obtinuerunt, eoſque voluptate non exigua afficere crederentur, veriſimile eſt Deum ea de causa mellis uſum in altari vetuiſſe, ne mores & ingenium Deorum ethnicorum ſapere, vel hominum dona potius quam corda ſpectare, videretur. Huic conjecturæ inde pondus additur, quod Deus, hac in lege fermenti ſimul & mellis in ſacris uſu Judæos interdicat: hoc autem factum videtur, ne quis abſurde hominaret Deum (more hominum aut Deorum ethnicorum) panem ſibi oblatum eo minoris æſtimare, quod gratam quandam a fermento acrimoniam, aut a melle dulcedinem derivaſſet.

(2°) Ideo forſan Deus mellis uſum in altare ſuum venire noluit, quod ſacrorum ritus Moſes ætate receptos emendare ſtuderet, & ad ſimplicitatem primævam revocare. Nam, ſub Moſis tempora, diaboli & ſacerdotum ſuorum technis ita comparatum erat, ut ſacrificandi religio multum a ſimplicitate Patriarchali degeneraret, & nimium novitatum ineptiarum farragine laboraret. Gentes, primava altarium forma repudiata, altaribus in altum ſurgentibus, aut ſtrobilibus lociſque depreſſioribus, ad ſacra facienda, utebantur. Cibus ſacer, igne olim aſſatus aut aqua ſola coctus, non placuit; ſed hædum lacte matris coctum, & ſimilia quædam curioſa & delicata, in religionem invexiſſent. Patriarchæ e brutis animalibus, ovem, bovem, & capram ſolummodo, altaribus ſuis dignabantur; poſteri vero, una cum aliis nonnullis, & alia ſacrificia [ſuum, canum, equorum, & hujuſmodi] excogitarunt. Antiqui vinum, oleum aut aquam vino commixtam, libare ſolebant; at pragmatica gentium ſuperſtitio liquorum novos, eoſque ſæpe ridicule contuſos, invenit, quibus altaria perfunderentur. Sic enim ſibi libare docet dæmonis reſponſum, cujus [e] *Euſebius*, e *Porphyrio*, meminit.

[illegible]

Vinum, lacque tenui ſudores, lymphamque nitentem.

Sic etiam *Silius Italicus*, lib. 13. libamen ethnicum nobis deſcriptum dedit.

Inde ſibi Alecto, ſibi nunquam læta Megæra,
Corpora lanigerum procumbunt tecta bidentum.
Fundunt mella ſuper Bacchique & lactis honorem.

Patres antiqui *Mincham*, e farina oleo tantum ſubacta factam, obtuliſſe videntur; mel autem & fermentum additamenta apocrypha, a Diabolo [tanquam ſacrorum ſuorum characteres] inſerta cenſeantur: & ea de causa (ſi recte conjicio) [f] lex Dei *Minchæ* materiam tam minutim deſcribit, ne ſi quid hominum ingenii reliquiſſet, mellis aut fermenti aliquid a Diabolo nuper excogitati, forſan admitterent.

(3°) Ideo Deus mellea dona repudiavit, forte quod, inter gentes aliquas, mellis libatio diis inferis & heroibus rata ſuncta pene propria & peculiaris haberetur. Solebant enim in inferiis, quandoque mel & aquam, quandoque mel, lac, & vinum commiſta, libare, quam etiam miſtionem [illegible] appellabant. Sic [g] *Euripides* inferias deſcribit:

[illegible]
Sumpto melle, lacte, & vino ſluore.

a Geogr. l. 15. p. 1065. B. b De abſtin. l. 2. §. 19. c V. Plutarch. Sympoſ. l. 4. Qu. 5. d Præpar. Evang. l. 4. c. 9. e Levit. 2. 1, 4, 5, 6. f [illegible] Orest. v. 114.

1 [illegible]
h Vers. 559. 2 V. 38. 3 Orest. v. 115.

SECT. II.

Et apud *Æſchylum Atoſſa* ſic loquens inducitur,

[a] Hanc viam rurſus ſum,
—— [illegible]
[illegible]
—— *Filii patri placantia libamina*
Ferens, quæ ſunt mortuorum delenifica.

Et poſtquam *libamina* illa, e lacte, melle, aqua fontana, & vino, conſtare dixiſſet, tandem in hæc verba deſinit;

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
Sed, o amici, ad has inferias
Hymnos accinite, dæmonque
Darium revocate, ego vero terræ epotandos
Hoſce præmittam honores infernis diis.

Anus illa apud [b] *Heliodorum*, filii ſui exequias agens, mel in foſſam funebrem infudiſſe dicitur. In hanc rem multa alia veterum teſtimonia afferre poſſem, ſi quid e [c] *Baldengero*, [d] *Bocharto*, aut e *Stanleio* noſtro, penu ſuſurari vellem. Ex hoc frequenti mellis in mortuorum & inferorum ſacris uſu prodiit quod [illegible] *placationes* [e] Orphico dicantur, [f] [illegible] Dii infernales, mortuorum *animæ* [illegible], & [*] *Theocrito* [illegible] inferorum Dei: inde venit etiam quod [illegible] *mel in mortuorum ſacris fundere* ſignificet. Cur autem mellis uſus inter inferias & libationes pro mortuis tam frequens fuerit, e verbis [g] *Porphyrii* diſcimus, [illegible] *Mortis ſymbolum mel fuerunt: ideoque libamen mellis Diis terreſtribus ſacrificabant.*

An illa *Porphyrii* ratio quicquam præter ſpeciem habeat, nil attinet in præſenti curioſius examinare. Id interim pro certo habeatur, idololatras antiquos diis ſuperis mel *quandoque* ſacrificaſſe, inferis autem & mortuis heroibus mel *ſemper* obtuliſſe. Cum itaque gentium uſus mel mortis ſymbolum, & libamen *mortuis* proprium, ſtatuiſſet, ei locum omnino nullum in ritibus ejus conceſſit Deus, ut Iſraelitæ, ſacra agentes, non minus factis quam verbis ſe *Deum viventem* colere teſtarentur. Sed & ideo forſan mel a Dei ſacris omnino prohibebatur, ne e re in inferiis & mortuorum libationibus uſurpata, cultus profani occaſio naſceretur. Mellis enim in ſacris uſus, cultum [illegible] Baalim vel heroum mortuorum (cui Iſraelitæ aſſueverant) ad memoriam redigere poſſet; & Iſraelitæ forſan a cultu Dei viventis ad cultum mortuorum, modo libatione conſimili peractum, facile & ſine ſenſu laberentur. His accedat, quod decori ratio vetuit, ne quid Dei ſacris ineſſet, quod diis inferis pene proprium, & diabolo jure quaſi peculiari vindicatum, eſſe videbatur. Si enim Moſis inſtituta propius conſideremus, facile obſervemus, Deum ritus & inſtrumenta multa in deorum ſuperiorum cultu olim uſurpata, ad cultum ſuum tranſtuliſſe, ritus autem & inſtrumenta deorum inferiorum cultui peculiaria prohibuiſſe, & a cultu ſuo longe removiſſe.

(c[*]) Mellis uſum a ſacris arcebat Deus, ut *mincha* & victimæ [panis & cibus ejus] altari, *menſæ ſuæ*, pura & ſincera apponerentur. Non erat e majeſtate Dei, ut ei bellaria offerrent, aut victimas melle inunctas, ſed purum tritici florem, & carnes ſaporem tantum nativum retinentes. Cibaria dulcedinem adſcititiam nacta pueris delicatulis gratiora venire, cibus autem & potus naturali tantum dulcedine commendata, palato virili magis convenire ſolent. Hæc ratio eo ſolidior exiſtimetur, quod Deus, hac ipſa in lege, fermentum etiam ſibi offerri prohibuerit. Quaſi dixiſſet, "nolo ego cibum acore vel dulcedine aliqua quæſita adulteratum: nihil menſæ "meæ vel ſordidum vel delicatum apponatur. altare meum e lapidibus conſtat rudi- "bus & formam ſolummodo nativam retinentibus, & oblationes quære ſinceras & "ſapore tantum nativo commendatas." Ad hunc legis illius ſcopum & mentem al-

a In Perſ. verſ. [illegible] b Æthiopic. l. [illegible] p. [illegible] c Adverſ. [illegible] l. [illegible] p. [illegible] d [illegible] P. [illegible] col. [illegible] e [illegible] in Æſchyl. p. [illegible] f V. [illegible] in [illegible] l. [illegible] g De antr. Nymphar. p. [illegible]

* In [illegible]
* Idyl. [illegible]

Indiz

Judit fortaſſe gentium doctor, cum jubet ut feſtum ἐν ἀζύμοις εἰλικρινείας [a] *in azymis ſinceritatis* celebremus.

CAP. XII.

Cum jam legis hujuſce rationes in lucem protulerim, ſupereſt ut duabus objectionibus brevi ſatisfaciam. 2. Objectiones ſolv.

Earum prima e verbis *Theophraſti* petitur, de Judæis Syriam incolentibus, & ſacrorum ſuorum ritibus, talia [b] referentis: οὐ θοινώμενοι τῶν τυθέντων, ὁλοκαυτοῦντες δὲ ταῦτα νυκτὸς, καὶ κατ' αὐτῶν πολὺ μέλι καὶ οἶνον λείβοντες, &c. *Non victimas epulantur, ſed eas integras per noctem comburentes, multo melle & vino iis ſuperfuſo, ſacrificium ocyus conſumunt, ne qui omnia videt, facinus hoc intueatur.* Ipſum itaque ſermonis noſtri fundamentum vitioſum eſt, ſi Judæorum ſacra melle perfunderentur.

Theophrasto, talia de Judaico ſacrificandi ritu referenti, mendacis notam inurere non dubitemus: cum *Plutarchus* aperte dicat Judæos *ſacra mellis expertia* ſemper obtuliſſe, & Judæorum religio vetet credere, eos legem mel in oblationibus aperte prohibentem violare voluiſſe. Deinde cum *Theophraſtus* in Judæos iniquior eſſet (quod e verbis ejus apparet) nil mirum eſt eum mendacio tam ſplendido, gentis illius famam obſcurare ſtuduiſſe.

Secundo: id etiam jam dictis opponi poteſt, quod e [c] ſeptimo *Levitici* conſtet, Deum panes fermentatos offerendi licentiam Judæis conceſſiſſe, quamvis hac in lege ſacra omnia ἄζυμα eſſe poſtulaverit: quidni itaque credamus, Deum Judæos ad eam etiam legis hujuſce partem obſervandam, quæ ſacrum mellis uſum prohibet, minus arcte devinxiſſe?

Hanc etiam objectionem promptum eſt diluere: nam Deus in ſolis ſacrificiis pacificis & eucharisticis, panis fermentati oblationem, ſpeciali de cauſa, toleravit. Cum enim hujuſmodi ſacrificia, ad ſocietatem & amicitiam quandam inter Deum & offerentes conciliandam & indicandam, inſtituta fuerint, Deus panem, maxime in uſu poſitum, altari [i. e. menſæ ſuæ] apponi voluit, ut Iſraelitis ſuis familiariter uti, eorum pane quotidiano gaudere, & inter eos non tam regis quam amici cujuſdam ordinarii perſonam ſuſtinere, videretur.

CAP. XII.

De lege qua cultus τῶν Seirim interdictus eſt.

LEX ea cujus intentio & occaſio jam inveſtiganda eſt, verbis hiſce promulgatur. [d] *nec offerent amplius ſacrificia ſua* לשעירים *poſt quos ipſi fornicantur.* Legis hujus explicationem cum inſtituto præſenti conjunctam arbitror, quod hæc etiam e malis Ægyptiorum & aliorum ethnicorum moribus nata videatur. Nam Ægyptii, referente [e] *Diodoro* non modo τὸν τράγον ἀπεθέωσαν, *hircum inter Deos retulerunt*, ſed in ejus cultum tanto furore ferebantur, ut oporteret τοὺς ἱερεῖς τοὺς παρειληφότας πατρῴας ἱερωσύνας κατ' Αἴγυπτον, τούτῳ τῷ θεῷ πρῶτον μυεῖσθαι, *ſacerdotes qui paterna ſacerdotia per Ægyptum ſuſcipiebant, huic Deo primum initiari.* [f] *Maimonide* teſte צאבה id eſt, ethnici ex Arabum & Chaldæorum ſchola, dæmones hircorum formam gerere, & hircina ſpecie ſe cultoribus ſuis conſpicuos exhibere, ſolitos exiſtimabant. Dii gentium complures alii (ut *Pan Mendeſius*, *Faunorum*, & *Satyrorum* genus omne) hircina ſpecie, vel hircinæ ſimillima, colebantur. Ut autem huic legi parum adhuc (ne dicam perperam) intellectæ, lucem clariorem afferam; conſentaneum eſt; ut de illius, *materia*, *forma*, & *ratione*, ſermonem diſtinctum habeam.

a 1 *Cor.* 5. 8. b *Ap. Porphyr. de abſtin. l.* 2 §. 26. c V. 13. d *Levit.* 17. 7. e *Bibliothec. lib.* 1 *pag.* 79. f *Mor. Neb. P.* 3. c. 46.

SECT. I.

SECT. I.

De legis materia principali.

UT legis hujuſce *materia* penitius intelligatur, oſtendendum eſt primo, quid hic voce שעירים Secundo, qui voce זנים *fornicantes*, denotari cenſeatur. Anſam dubitandi ſatis amplam præbent opiniones illæ variæ in quas itum eſt ab interpretibus voces illas explicantibus, & ſignificata illa varia quæ vocum earum ambitu contineri videntur.

Vox שעירים explicatur Theſ. 1°.

A voce שעירים exordium ducam, & litem totam de illius intentione ſenſuque *theſibus* hiſce quinque dirimere conabor.

Prima ſit hæc: *vox* שעירים *hic late ſumi, & eo nomine animalia illa omnia prohiberi cenſeantur, quibuſcum Iſraelitæ* fornicari *ſolebant in Ægypto.* In hanc ſententiam, non una ratione motus, inclinat animus: nam primo, vox שעיר non hircum ſolum, ſed quidvis villoſum & pilis obductum, denotat. Satis ſit, rem tam claram & in triviis notam uno exemplo confirmare: *Geneſ.* 27. 11. *Et dixit Jacobus — matri ſuæ, — frater meus* eſt שעיר איש *vir piloſus, & ego* ſum *vir lævis.* Cum autem ſignificatio illa, non hircis tantum, ſed & aliis piloſis animalibus (bobus, lupis, canibus, ſimiis, cynocephalis, aliis) convenire poſſit; æquum eſt, ut ea omnia vocis hujus ambitu comprehenſa cenſeantur. Deinde, cum facile ſit creditu, Iſraelitas, ad morum Ægyptiorum, hæc etiam animalia piloſa, æque ac hircos & vitulos impenſe coluiſſe; rationi convenit, ut hac voce cultum animalium eorum omnium interdictum exiſtimemus, quibus populus Iſraeliticus ad *fornicationem* ſpiritualem, id eſt, idololatriam, abutebatur. Huic theſi fidei nonnihil accedat etiam ab *Aquila* teſtimonio, qui שעירים [a] *τριχιῶσιν*, uti *Arias Montanus, piloſis*, reddidit. Nam inde conſtat, eos exiſtimaſſe vocem illam, non unam aliquam animalium ſpeciem, ſed quamvis, pilis horridam aut obductam, denotare.

Secunda.

Theſis ſecunda ſit hujuſmodi, *nomine* שעירים *hirci* proprie dicti *animalia paſſim in campis & deſertis obvia, præcipue hac in lege videntur intelligenda.* Illi nempe quod pellem pilis aſperam & deformem habeant, שעירים *aut Hirci* appellantur; & in Scriptura, plusquam quinquaginta vicibus eo nomine donati veniunt. Iſraelitas etiam cum *piloſis* hiſce præcipue *fornicatos* fuiſſe in Ægypto dubitari nequit, cum id e [a] lege præſenti ſatis intelligatur: cum etiam hircos, præ piloſis aliis, ſacros haberent & im[illegible], *Mendeſii* [illegible], quibuſcum Iſraelitæ [illegible] maxime familiari [illegible] fidem indubitatam faciunt antiquorum teſtimonia. [b] *Maximus Tyrius*, de [illegible] loquens, [illegible] *hircum illi colunt*, [illegible] *Herodotus de Mendeſiis Ægyptiis* ſpeciatim loquens, [illegible] *Mendeſii*, [illegible] *Omnes autem capras Mendeſii colunt, & mares plus quam fœminas* [illegible] [e] *Strabo* [illegible] *Mendes, ubi Panem colunt, & [illegible] animal* [illegible] Et poſtea, [illegible] *capram autem & hircum colunt Mendeſii.* [illegible] *Nomo & Oppido* primario nomen [illegible] Ægyptiace hircum notans, [illegible] Si quis rem hanc tribus hiſce teſtibus non ſatis firmatam cenſeat, [f] *Bochartum* adeat qui plura veterum teſtimonia congerit, & morem pene confirmavit. Cum itaque [illegible] hircini peſtis [illegible] Ægyptios, *Mendeſios* [illegible] Iſraelitas etiam in eo [illegible] dubitandum eſt, cum præ [illegible] eos cultus vitulini contagionem in Ægypto contraxiſſe, & aliis ſuperſtitionibus [illegible] Ægyptiaci temporis, mores ſuos [illegible].

Tertia.

[illegible] *nomen* שעירים [illegible] *notare putetur animalium omnium quarum* [illegible] *imagines* [illegible] *tanquam ſuperſtitionis objecto & inſtrumentis utebantur.* Nam [illegible] & earum imaginibus ad idololatriam abutebantur. [illegible] hujuſce teſtem [illegible] [g] *Lucianum*, dum [illegible] de Ægyptiis [illegible] delubra *forinſecus* qui [illegible] & maxima, [illegible]

a [illegible] b *Deſer.* 38. pag. 396. c [illegible] d [illegible] lib. 17. e *De Animal.* [illegible] f [illegible] g [illegible] p. 59. C.
1 [illegible]
2 [illegible] 1154. A. 1167. B.

[illegible] Cæterum, ſi Deum intus requiſieris, aut ſimiam invenies, aut ciconiam, aut hircum, aut felem. Hæc autem animalia de eorum tantum ſimulacris interpretari docent [a] Bocharti illa, «Panem pingebant «Ægyptii τραγοπρόσωπον καὶ τραγοσκελῆ, caprina facie hircinisque cruribus. Ita habetur in «Herodoto. Et Jupiter Thebanus erat κριοπρόσωπος, arietina facie. Latrator Anubis «canina. Bubaſtis ſive Diana felis erat animalis, quem ΒΟΥΒΑΣΤΟΝ Ægyptii appella«bant. Luciani teſtimonio fidem & lucem paulo majorem ferunt [b] Diodori verba, quæ, Latine reddita, ſic ſonant; ſacerdotes in Ægypto, Panas & Satyros, hirci naturam imitantes, in templis dedicant. SECT. I.

Hæc omnia magis extra dubium ſtatuit hiſtoria [c] Jeroboami, qui ſacerdotes conſtituiſſe dicitur, לבמות ולשעירים ולעגלים אשר עשה Excelſis & hircis & vitulis quos fecit. Hoc enim in loco, voce שעירים non hircos vivos, multo minus dæmones, intelligendos eſſe, ſed hircorum ſimulacra, ſuadent ipſa verba Textus, quo Jeroboamus שעירים æque ac עגלים feciſſe dicitur, quod de dæmonibus affirmari nequit. Atque hunc ſenſum loci paulo gratiorem reddit Interpretum verſio, qui ſic textum reddunt: καὶ κατέστησεν ἑαυτῷ ἱερεῖς τῶν ὑψηλῶν, καὶ τοῖς εἰδώλοις, καὶ τοῖς ματαίοις, καὶ [1] τοῖς μόσχοις, [illegible]. Unde clarum eſt, LXX vocem שעירים non per τράγους aut δαίμονας, ſed εἴδωλα & μάταια tranſtuliſſe. A re præſenti non erit alienum obſervare, LXX ſic etiam שעירים hac ipſa in lege reddidiſſe, in hunc ſenſum verba transferentes; Καὶ οὐ θύσουσιν [2] ἔτι τὰς θυσίας αὐτῶν τοῖς ματαίοις. Hæc autem verſio indicio ſatis claro eſt, interpretes illos exiſtimaſſe, non hircos vivos, ſed fabrefactos, aut alia quævis idola, nam ea, vel ſimulacra (quæ ματαίων nomine conferri [d] ſolent in Scriptura) hic intelligendos. Hæc nempe per ſe μάταια fuerunt & majoris ματαιότητος argumenta, juxta illud Apoſtoli ad Rom. 1. 21. ἐματαιώθησαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν, quia v. 23. mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum & quadrupedum, &c. Hæc dicens Apoſtolus, Ægyptios inprimis ob oculos habuiſſe creditur, qui hujusmodi numina θηριόμορφα in templis & compitis frequentia collocarunt; & hujusmodi Deorum monſtra fabre facere, in parte ſapientiæ non poſtrema habuerunt.

Thesis quarta ſit hæc: non ſine ratione creditur ab interpretum ſenatu, vocem שעירים hic dæmones denotare, & eorum etiam cultum hac in lege prohiberi. [e] In hanc ſententiam magno numero concurrunt interpretes antiqui ſimul & recentiores. Inter antiquos, Chaldæus, Syrus, Samaritanus, Arabs uterque, S. Hieronymus & Hebræorum doctores, pro more [illegible] qui vocem hanc Dæmones interpretantur. In horum cenſum & Aquila venire debet (ſi Procopio credimus) cum שעירים τοῖς [illegible] reddidit; nam τριχῶτα (eo exponente) ſunt dæmonum genus ſilveſtre & tenebroſum. Procopii verba ſunt, [illegible]. Huic interpretationi non pauci e recentioribus etiam aſſipulantur: nam, ut interpretes Anglicanos jam taceam, [f] Arias Montanus, Pagninus, [g] Schindlerus, alii, שעירים per dæmones exponunt. Qu[illegible]

Neque hæc interpretatio ratione minus quam auctoritate ſe tueri poteſt. Nam (1°.) Moſes id criminis impingit Hebræorum populo, Deuter. 32. 17. quod τοῖς שדים olim ſacrificarint, hoc eſt, ἔθυσαν δαιμονίοις, ut Græci textum reddiderunt. At, ni שעירים hac in lege de שדים dæmonibus interpretari liceat, nuſquam antea in Pentateucho memoratur, Iſraelitas dæmonis ſacrificaſſe. Si vero vel ipſos dæmones oblatis ſacris coluiſſent, non facile eſt creditu, Moſem crimen tam teterrimum tacite præterire voluiſſe, cum præſertim alios eorum mores idololatricos ſæpe recoleret & memoriæ proderet. (2°.) Hæc interpretatio cohærentiæ Textus multo accommodatior eſſe videatur. Cum enim verſu præcedente curatum eſſet, ut animalia omnia ad cibum deſtinata coram ipſo tabernaculo mactanda ducerentur, & ut ſanguis eorum in altare Domini ſpargeretur, [illegible] additur, & non offerent amplius eorum ſacrificia לשעירים. Hæc autem verba hunc ſenſum præ ſe ferre, dubitari nequit; cum Ægypti«moribus adſueti tres eſſetis, vobis olim in more erat animalia in campis aut deſertis

a De Animal. ſacr. P. 1. lib. 2. col. 642. [illegible] b Biblioth. lib. 1. pag. 79. c 2 Paral. 11. 15. d 1 Reg. 16. 13. 2 Par. 11. 15. Act. 14. 15. Jer. [illegible] & 8. 19. e In Lev. [illegible] f In voce שעיר Lexic. Pent.

1 Juxta Editionem Complutens. [illegible]
2 MS. Alexandr. [illegible]
3 Bochart. de animal. ſacr. P. 1. L. 2. col. 643.

SECT. I.

[illegible]

Quinto [illegible]

[illegible]

hircis [illegible] solemnitatibus. In rem hujusce propositi [illegible], *Pindari*, *Strabonis*, SECT. II.
Æliani, & *Herodoti*, testimonia profert; quibus & [a] *Plutarchus* addi potuit, qui [illegible] tatem illam, non pro ostento, sed sacro [illegible] animalis illius [illegible] cultu, accipit. Ritum [illegible] animalis illius [illegible] lege ille, [b] *non [illegible] mulier earum bestia [illegible], ut [illegible]* cum ea. Nam [illegible] Zabiorum moribus ex adverso [illegible] inveniuntur, & [illegible] est, [illegible] non modestiam tantum, sed ipsam pene naturam humanam [illegible] exuere potuisse, ut [illegible], imo hircum, animal olidum & pilis horridum, ad coitum allicerent, nisi religio id [illegible] & [illegible] earum pectoribus excussisset.

[illegible] omnium [illegible] *Plutarchi* testimonium, [illegible] *Mendesii* [illegible] *[illegible] in [illegible] mulieribus, non ad coitum [illegible] sed [illegible].* Utcunque [illegible] seu dæmones libidinosos, hircorum formas induentes incuborum aut succuborum partes [illegible], & homines eum [illegible] præstigiosam exercuisse, non facile dubitandum est, cum præsertim [illegible] cum animalis cara [illegible] cultu tam bene conveniat, & hujusmodi [illegible] frequenter magorum & sagarum experientia & confessione abunde confirmentur. [illegible] *Patres* testimoniis [illegible], ne a nonnullis tanquam [illegible] tantum esse [illegible]. [illegible] [c] [illegible] *quoniam creberrima fama est, multique se expertos, vel ab eis qui experti essent, de quorum fide dubitandum non est, audisse confirmant, Sylvanos & [illegible], quos vulgo incubos vocant, improbos sæpe extitisse mulieribus, & earum appetisse ac peregisse concubitum, & quosdam dæmones quos [illegible] nuncupant, hanc assidue immunditiam & tentare & efficere, plures [illegible] ut hoc [illegible] impudentia videatur.* Quoniam autem a nonnullis eo impudentiæ processum est, invito licet *S. Augustino*, ut hæc omnia vel negent, vel in dubium vocent; responsum secundum jam [illegible].

Hoc autem hujusmodi [illegible] plerique vocem [illegible] *fornicantes* de fornicatione spirituali, de idololatria scilicet, intelligendam arbitrantur. [illegible] Israelitas fornicationis (hoc sensu [illegible] [illegible] *Josuæ* & [illegible] extra dubium ponitur. [d] *Josua* [illegible] *aufer[illegible] [illegible] in Mesopotamia & Ægypto.* *Ezechielis* etiam, de [illegible] *[illegible] sunt in Ægypto, in [illegible] sunt*, Cap. 23. [illegible] *Scortationes suas ab Ægypto [illegible] non [illegible].* [illegible] idololatria *scortationis* [illegible], nomine sæpe notabatur, eo quod Deum [illegible] marito, simul & domino seu rege politico, acceptissent, & cum eo [illegible] maritale [illegible] [illegible] inivissent [illegible] hujus ea lex & conditio præcipua fuit, ut [illegible] *Baale*, & *Moloch* [illegible], Deum unum pro *Baale* id est, marito & domino suo, haberent, [illegible] leges & ritus in æternum [illegible]. Cum itaque ad *Baalim*, *Molochum*, vel alia quævis idola, deflexerunt Israelitæ, fidem marito & regi suo [illegible], [illegible] & rebellionis reatum contrahere merito dicebantur.

Atque hæc ea sunt quæ cum legis hujusce materia & scopo maxime convenire judicavi.

SECT. II.

De legis forma pauca agitur.

Ut rato ordine procedat oratio, ad legis hujusce formam, proximo devenienduum est. *Formæ* vero nomine, verborum omnium [illegible] sensum & intentionem [illegible]. Hac de re [illegible] aliquid [illegible] video, cum nonnulli sensum *præcepti*, alii *promissi*, alii vero *consilii*, Textui integro [illegible] tribuant.

Primo: interpretum pars [illegible] verbis hisce formam *præcepti*, nempe negativi, [illegible] tribuere solent, eaque in hunc sensum interpretari: [illegible] Non [illegible] e gente hæc [illegible] Lex lega-

a De [illegible] b [illegible] [illegible]
[illegible] litica,

SECT. III.

"ſtica, more apud Ægyptios alioſque recepto, pecudes ad eſum deſtinatas in apertis campis aut deſertis occidere ſolent, & earum ſanguinem relinquere nullo pulvere coopertum. Se nempe perſuaſos habent, genios quoſdam aut dæmones hirciformes locos hoſce deſertos incolere, ſanguinem ſic effuſum lambere; usque ſe videndos, conſulendos, & familiariter utendos, exhibere, qui hoc ritu cultum illis & obſequium præſtant, pabulum miniſtrant, & favorem ambiunt. In poſterum autem Iſraelitas ea lege teneri volo, ut morem tam profanum ad Ægyptios ablegem, & pecudes omnes ad oſtium tabernaculi mactandas ferant; ut hoc ritu ſe Jehovæ tabernaculi mundique Domino non hircis aut dæmonibus τραγολατρεῖν, rem ſacram facere teſtatum faciant."

Secundo: a quibuſdam, huic Textui vis & ſenſus *promiſſi* datur, eumque ſic intelligunt, quaſi ſummus legiſlator his verbis ſenſum ſuum tradidiſſet, "ſi præceptum meum, de ſacrificio quovis præ tabernaculi foribus offerendo, inſuper habeatis, & illud, ethnicorum ritu, paſſim in campis & deſertis offeratis; ſacrum in honorem τῶν שׂעירם peractum cenſebitur, dæmonum nempe qui locos deſertos incolunt, ſacro cuivis oblato ſe præſentes exhibent, & pecudis cujuſque mactatæ ſanguinem ligurire ſolent. At ſi ſacrum faciendum ad tabernaculi fores, juxta legis jam datæ præſcriptum, afferatur; pro ſacro Jehovæ Cherubinos incolenti oblato habebitur, non autem *Seirim*, loco tam ſancto penitus excluſis, & ab eo prorſus abhorrentibus."

Tertio: alii vim & ſenſum *conſilii* textui præſenti dandam exiſtimant, eumque in hanc ſententiam interpretantur; cum opinio paſſim invaluerit, dæmones hirciformes in campis aliiſque locis ab hominum frequentia ſejunctis maxime commorari, & beſtia quævis in hujuſmodi locis mactata, donum locorum eorum præſidibus oblatum vulgo cenſeatur; vobis auctor ſum, ut quodvis animal ad oſtium tabernaculi mactetur, ſancte promittens me pecudem quamvis, eo ritu mactatam, quamvis ad eſcam ſolummodo deſtinatam, ſacrificii loco habiturum, eamque mihi, non dæmoni, datam æſtimabo.

Hisce de textus hujuſce forma ſenſuque prælibatis, lectori integrum ſit de eo ſententiam ferre; quamvis (uti mea fert ſententia) ſenſus primus facile præferendus eſt.

SECT. III.

Ratio legis inveſtigatur.

Ratio legis. ORDO mihi præſcriptus & incœpti mei ratio jam poſtulant; ut proximo, legis hujuſce rationibus inveſtigandis & illuſtrandis operæ nonnihil impendatur. Hæ vero non indignæ videntur quibus indagandis incumbamus, quod res ſit haud adeo prompte intelligenda cur Deus contra cultum τῶν שׂעירים legem tam diſertam traderet. Si enim vocem illam de hircis animalibus interpretemur, certum eſt Iſraelitas vitulos etiam & arietes, ad morem Ægypti, coluiſſe; quid itaque Deus cultum *hircorum* ſolummodo diſerte prohiberet? Si nomine שׂעירים cultus idolorum aut imaginum interdictus eſt, quid lex hæc iterum ingeſta eſt, cum Deus cultum tam craſſum præcepto ſecundo tam aperte vetuiſſet? Si voce שׂעירים dæmones aut gentium numina vel heroes intelligendi veniant, lex hæc ſuperflua videri poſſit; cum præcepto primo ſatis cautum ſit, ne Dii alieni in ejuſdem cultus ſocietatem cum Jehovah admitterentur. Ut hunc nodum expediam, varias legis hujuſce rationes aſſignandas arbitror; nonnullas *ex parte Dei*, nonnullas *ex parte dæmonis*, *ex parte populi* quaſdam, alias etiam *ex parte cultus ipſius hic interdicti*.

A parte Dei. Primo: rationes *a parte Dei*, duæ ſcilicet, aſſignari poſſunt, cur lex ad cultum hircorum exterminandum, tam diſerta ferebatur.

(1°.) *Τραγολατρεία*, præ aliis omnibus idololatriæ ſpeciebus, præcellentem Dei majeſtatem læſit, & illius cultum omnem (qua licuit) e medio ſuſtulit. Nam ſi rem propius inſpiciamus, facile percipiamus, cultum hic vetitum, non hircorum ſolummodo, ſed etiam *dæmonum*, *imaginum capriformium*, *Satyrorum*, *Syderum*, *Mendis* & *Bubasti* cultum, in ſe uno continuiſſe. *Dæmonum*, qui formas hircorum, cum ſe publice colendos exhibebant, ſibi tam frequenter induebant; ut antiqui voce שׂעירים ad hircos ſimul & dæmones notandos uterentur. Hoc *Maimonidi* dudum obſervatum eſt, & e non-

nonnullis Scripturæ locis, * ſupra dictis, abunde confirmatum: *hircum capri formam*, cum Ægyptios & Iſraelitas hujuſce ſortis imagines in templis ſuis habuiſſe, eaſque divinis honoribus affeciſſe, ſatis e ſuperius adductis eluceſcat, nec facile dubitandum eſt, imagines illas, earumque cultum originem debuiſſe zelo & honori quibus hircos ipſos (animalia prototypa) proſequebantur. *Satyrorum*, erant enim ſatyri [b] numina ſilveſtria, in ſcriptis ethnicis ſæpe memorata, hirci ſpeciem præferentia, & nomen ſuum a voce qua Moſes hic utitur, unius literæ mutatione deriv[illegible] ſortita. *Seïrim*. *Solis autem præcipue*, quem in hircis, tanquam ſymbolo & hieroglyphico, colebantur, nam hirci & capræ, [c] propter egregiam qua pollent fœcunditatem, per hircos ſolis virtuti parallelam, comam etiam, radiolam & igneam ſoli naturam aliquatenus exprimentis, ſolis cœlique & ſimulacra quædam in Ægypto colebantur. *Mendes* inſuper [illegible] continuit, quem Ægyptii fœcunditatis præſidem unicum ſtatuerunt, cujus etiam [illegible] divinam in hirco, animalium fœcundiſſimo, ſymbolice venerati ſunt. Sapientes denique Nomen [illegible] ſuum [d] [illegible], quod fœcunditati præeſſe credebatur, hirco ſeu capite hircino exprimebant, eique ſub hirco veluti fœcunditatis exim[illegible] ſymbolo, cultum tribuebant. Cum itaque cultus ille *Seïrim* idololatriam multiplicem contineret, & Deum contumeliis & injuriis [illegible] exprimendis oneraret, æquum & neceſſarium erat, ut Deus legem ſpecialem traderet, quæ cultum tam peſtiferum e rebus exterminaret.

(2°.) Novit ſummus legiſlator cultum hircorum hominum animis cultu vitulino aptius inhærere, eumque religioni & cultui legis ſuæ ſeriori maturius occurreret, plus damni & impedimenti creaturum, ſuperſtitione quavis alia tunc temporis invaleſcente. Quamvis enim hodie cultus hircorum a ſtudiis & affectibus noſtris abhorreat maxime, & nulli[illegible] niſi forſan in nocturnis ſagarum conventibus inveniri poſſit, olim cultus nullus frequentior, nec ullus hominum ſtudiis tam facile deveniret, aut [illegible], ſapientia, religioni, conſuetudini, & voluptati, nomine gratior acceſſit & commendatior. *Sapientiæ*: quod Ægypti ſapientes locum præcipuum inter figuras eorum hieroglyphicas hirco dederunt, eoque ad res ſacras repræſentandas frequenter utebantur. *Religioni*, quod Ægyptii, Mendeſii præcipue, ſanctitatem ſingularem hirco tribuerent, & in eo (quod dixi) non tam Deum, quam Deorum ſummum colerent. *Conſuetudini*: cum enim Mendeſii hircum animal ſacratius haberent, eumque cultu & honore divino proſequerentur, cum etiam Iſraelitæ pleraque in Nomo *Mendeſio* viverent, & Mendeſiorum [illegible] ſeſe ipſos accommodarent, non eſt dubium credere, conſuetudinem hujuſmodi cultum non parum commendaſſe, & Iſraelitas, more dominorum ſuorum, hircos etiam impenſe coluiſſe. *Voluptati* denique nomine cultus nullus populo gratior acceſſit & commendatior. Cum enim hircum ob fœcunditatem ſingularem & [illegible] (quod alibi doceo) præcipue colerent, dæmones etiam ſatyrique [illegible] in animali illo [illegible] quaſi ſymbolo repræſentarentur; procul dubio ſtudiis & ſtupra omnia cultus illius pars magna fuerunt, eaque maxime conſentanea cenſebantur. Cum itaque cultus hircinus tot nominibus populo gratus adveniret, & metus cauſa ſubeſſet ne per illa cultus genera ſe ſtatim affectibus ſe inſinuaret, Dei ſapientiæ & bonitati conſentaneum erat, ut legem daret, quæ populum ſuum non tantum ab idolis in omnium, ſeu (ſpeciatim) hircorum, cultu cohiberet: aliter forſan actum fuiſſet de cauſa cultuque Dei, & hircus mali non minoris hominibus, quam ſerpens olim, inſtrumentum extitiſſet.

Secundo, rationes aliæ reddi poſſunt *ex parte diaboli*, cui ſpecialiter cautum erat, ne hircis oblatis ſacris honorarentur. Nam,

(1°.) In ſacrificiis quæ *Seïrim*, aut hircis, offerebant, dii ſilveſtres aut agreſtes (h. e. dæmones) ex ipſa ſacrificantium intentione perpetuo colebantur. Cum equidem vitulos, vaccas, arietes, aut alia quævis animalia, ſacris ceremoniis honorarent; cultum illum in honorem *Oſiridis*, *Iſidis*, ſolis, lunæ, ſiderum, aut heroïs alicujus, præſtare cenſebantur: cum autem *Seïrim* aut hircis ſacrificarent, dæmones ipſos in ſymbolis aut per ſe eorum ſemper adorare cenſebantur. Scriptura quidem, Gentiles ſacrificia dæmonibus ſuique ſolis, obtuliſſe, diſerte dicit; eam tamen illi, ecra ſacientes, idolis corpora cœleſtia vel heroes ſuos, in animis habuiſſe, & de dæmonibus ſacrificio colendis ne cogitaſſe, videantur. [e] Scriptura vero (quod dixi) Gentiles ſacrificia dæmonibus tantum oblata recte agit, eo quod cultus ille ethnici diabolus auctor & finis eſſet, eumque Deus aperte vetaret & deteſtaretur. Cultus autem hircinus dæmonem pro objecto (mediato vel immediato) ſemper habebat, & ad eum unum, non tan-

a [illegible] b [illegible] c [illegible] d [illegible]

SECT. III. rum ut interpretationes Dei, ſed & internum cultum ipſum, ſurpentio dirigebatur. Cum enim ſacrificia *ab Seirim* offerebantur, diabolus forma hircinam referente cultoribus ſuis ſe conſpicuum exhibebat, vel in hirco, tanquam ſymbolo ſuo, latere & repræſentari volebatur. Cum itaque [illegible] cultus Dei præſtiti ne ſpeciem quidem retineret, ſed eum aperte rejiceret & *coram ipſo ſuis ſua ſemper [illegible]*; cauſa non levis erat, cur Deus populum ſanctum ab hircorum cultu lege ſpeciali cohiberet.

(2°) Dæmones olim, qui inter ſuos verſari volebant, hircorum plerumque forma videri geſtiebant, maxime cum ſe publice colendos exhibebant. Hoc præobſervavit [illegible] *[illegible]*, & obſervationem ſuam rationibus & exemplis aliquot rotam firmamque fecit, in hæc verba tandem concludens argumentum, *Ægipanes Sileni, Fauni, Silvani aliaque Dæmonum [illegible] turba, quos Gentilitas [illegible] [illegible] cornua, membris hircinis deformes ſe ſemper videndos præbuerunt.* Hæc omnia probabilitatis ſpeciem paulo majorem e Scripturis hauriunt, in quibus vocem שעירים ad hircos ſimul & dæmones ſignificandos uſurpari, non ſemel obſervatum eſt; hoc autem ortum videtur ex uſu dæmonum, hircorum ſpecies aſſumentium, præcipue cum ſe cultoribus ſuis conſpicuos exhiberent. Huic hariolatio aliquid accedet etiam, ſi duos ex Scriptura locos, veluti parallelos, ſtatuamus; *Levit. 17. 7. & non ſacrificabunt amplius* ſacrificia ſua לשעירים *Deuter.* 32. 17. ſacrificabant לשדים qui *non ſunt Deus*.

Textus illos affinitate proxima conjungi, & שדים voci שעירים ex adverſo reſpondere, eamque interpretari, non facile dubitandum eſt, cum præterim, *Pſal.* 106. 37. pro שעירים *ſanguinem* [illegible] habeat. שדים autem *dæmones* denotare interpretum omnium ſuffragiis confirmatum eſt, opinione vero illius [illegible] maxime [illegible]. Non vox hæc originem duxiſſe creditur a שוד *vaſtavit*, *devaſtavit*, eo quod dæmones illi in locis vaſtis & deſertis habitarent. Sed illi forte [illegible] propius attingunt, qui ab obſoleto שוד *nocuit* vocis hujuſce natales arceſſunt; cum præſertim conſentiat *Arabum* lingua, ubi שוד *nocuit*, *maleficit* [illegible] reperiatur; & Hebræi veteres שדים illos, præcipue ne nocerent, ſacrificiis honoraſſe videantur. Cum [illegible] שדים *dæmones* ſignificaret, haud promptum eſt rationem excogitare, cur olim שדים tanquam vocabulo [illegible], ad שעירים interpretandum uteretur, niſi quod dæmones hircina forma frequenter apparerent, tum vero præcipue, cum ſacrificiis cultum eſſent recepturi. Cum itaque dæmones tam frequenter hircorum ſpecie ſe colendos præberent, opus erat lege quæ ſacra iis שעירים oblata prohiberet; ne prout *Abrahamus* angelos, formis humanis apparentes, hoſpitio excepit, ſic & Iſraelitæ dæmones hircorum ſpeciem mentientes acciperent, eoſque ſacrificiis incauti colerent.

A parte populi Iſraelitici. Tertio rationes quædam ex parte populi Iſraelitici reddi poſſunt, cur cultus hircorum ſpecialiter interdictus eſt. Nam,

(1°) Israelitæ non pauci cultus hircini venenum altius imbiberant, & in eum præcipiti [illegible] & [illegible] zelo ferebantur. Hoc e verbis legis hujuſce liquido ſatis intelligitur, *non ut erat [illegible] ſacrificia ſua hircis, poſt quos fornicati ſunt & fornicantur* [illegible] participium זנים [illegible] ad tempus præſens & præteritum interpretantur. Hoc etiam intelligi datur ex hiſtoria [illegible] *Jeroboamo* [illegible] לשעירים ולעגלים *hircis & vitulis*, [illegible] imagines, [illegible] dicitur; [illegible] populo ut placerent quas [illegible] [illegible]. Hinc [illegible] [illegible] & [illegible] quod [illegible] pleraque in [illegible] *Ægypti* [illegible] *Nomo* [illegible] *Mendeſio*, viverent, ubi maximus honos [illegible], ideoque fieri vix poterat, quin eundem, quam & [illegible] *[illegible]* [illegible] Iſraelitæ, [illegible], qui omnium [illegible] *Ægypti*, *Mendeſii* [illegible], tanquam [illegible] [illegible], & ſapientiæ magiſtris conſecrabantur. Cum itaque [illegible] *Ægypti*, [illegible] præcipue Mendeſio more comparatum eſſet, ut [illegible] hon[illegible] [illegible] [illegible], cum etiam moribus Ægyptiis [illegible] aſſueti eſſent Iſraelitæ, & [illegible] gentis illius animos pene dementaret, interdicto ſpeciali opus erat, quod populum illum ab hircinorum cultu cohiberet.

(2°.) Cultus hircinus gentem Iſraeliticam, ad gloriam & decus natam, maxime vilem, ridiculam, & bonis omnibus exoſam, reddidit. Nam cultu illo [illegible] *[illegible]*

[illegible] Lib. I. Cap. 7. | b Vid. [illegible] [illegible] col. [illegible] | c 2 Paral. 11. 15.
[illegible] Can. [illegible] p. 116. | c Pſal. 106. 37.

mutaverunt, non tantum *in similitudinem vituli qui fœnum comedit*, ſed hirci animalis oculis naribusque male grati, & in libidinem projectiſſimi. Neque cultus ille, minus ratione originis quam objecti ſui, merito ridiculus erat & contemptu habitus. Sic enim cultus illius originem refert[a] *Diodorus Siculus*, *Hircum autem deificarunt Mendeſii, ut apud Græcos Priapum coluiſſe dicunt*, [illegible], *propter genitalem partem*, h. e. eo quod cæteris animalibus membroſius, ſalacius, & fœcundius haberetur. Cum itaque cultus ille tam ineptus eſſet, & omnes ſacris hircinis ad ſiltos cachinnos exponeret, Deus eum diſerte vetuit, utpote cultum a nominis Iſraelitici dignitate prorſus alienum. Deum eo conſilio hanc legem ſanxiſſe veriſimilius habeatur, quod & alias leges, gentium moribus oppoſitas, Iſraelitis dederit, quod mores veteri ab eorum[b] ſanctitate prorſus abhorrerent, & id ageret Deus ut eorum honorem integrum & illæſum conſervaret.

QUARTO: aliæ rationes *ex parte cultus ipſius* aſſignari poſſunt, cur cultus hircorum (non autem vitulorum, aut arietum) ſpecialiter interdictus eſt. Nam,

(1°.) CULTUS hircorum cultum pleranque vitulorum ſecum traxit, cum inter eos non parum cognationis intercederet. Huic aſſertioni colorem præbet hiſtoria[c] *Jeroboami*, qui עגלים *vitulos* una cum שעירים *hircos feciſſe* dicitur. Nec abſimile eſt vero, *Jeroboamum*, ex Ægypto reducem, ſe & cultum ſuum ad mores Ægyptiorum adornaſſe, qui hircum ſoli ſacratum, uti & vitulam lunæ, coluerunt. Aſſertionis hujus fides *Theodoriti* præcipue teſtimonio nititur. Ille nempe, poſtquam de *luna* ſermonem habuiſſet,[d] addit, [illegible] i. e. *Huic autem*, lunæ ſcilicet, *Apin, quem bovem ipſi aiunt, Ægyptii nutriunt; ſoli vero hircum, quem illi Mendem vocant*. Hanc lectionem prætero, eo quod ratione, & codicum manuſcriptorum fide (ſi[e] auctori nupero credimus) ſe facile tueri poſſit; quanquam exemplaria paſſim obvia Μῆνιν, non Μένδην, legere, diſſimulari non debeat. Ideo vero *Jeroboamus*, unde ortus eſt ſermo, *hircos* & *vitulos feciſſe* dicitur, ut religionis ſuæ fabula toti genti gratior accederet & commendatior. Eorum nempe nonnullis inter Memphitas & Heliopolitanos ſe ſlocari contigit, qui ſolem ſub ſpecie bovis adorabant; pleriſque vero inter Mendeſios, a quibus ſol ſub hirci forma & ſpecie colebatur. *Jeroboamus* itaque, ut partis utriuſque gratiam iniret, *hircos* ſimul & *vitulos feciſſe* dicitur, quamvis *hircos* primus forte quod pii, uti pars potior, aut eorum majores, inter *Mendeſios* [illegible] olim habitarent, [illegible] capros veneratione præcipua proſequerentur. Ideo vero capri ſoli ſacri erant, & ſol in iis ſymbolice colebatur, quod cornua longiuſcula & pilos prominulos habeant, qui radios ſolares referunt, juxta illud *Ovidii*, —— *Roſeis veniens Aurora capillis.*

(2°.) [illegible], hircis, phyſice vel ſymbolice ſpectatis, fœcunditatis omnigenæ laudem tribuere ſolebatur. Cum enim hircus animal bus aliis membroſius, ſalacius, & fœcunditatis nomine commendatius, adeoque fœcunditatis ſymbolum maxime proprium, haberetur; cum etiam Dii omnes, fœcunditatis præſides & auctores habiti, (*Pan*, *Mendes*, *Oſiris*, alii) in animali illo ſymbolice repræſentarentur; eo res rediit, ut fœcunditatis omnis gloria, non Deo, ſed hircis, hujuſmodi cultu tribueretur. Horum omnium veritatem *Suidas* aſtruit, ad vocem Μένδης hæc habens, [illegible] i. e. *Ægyptii ſic Pana vocant, utpote caprinos artus præditum, quod etiam ſua lingua hircum Menden vocent. Venerantur autem eum, quaſi ſeminalis virtutis præſidem. ... eſt enim ſalax animal.* Cum itaque ſuperſtitionis tam peſtiferæ memoria recens Hebræorum animis adhuc inhæreret, Deus ſeipſum fœcunditatis originem declaravit, inſignem prolis ubertatem promittens Iſraelitis, modo ſeipſum, non Pana vel hircos, adorarent; *non erit*,[f] inquit, *apud te ſterilis* utriuſque ſexus, tam in hominibus, quam in pecoribus tuis. Cum etiam[g] feſtivitates tres, (paſcha, pentecoſten & ſcenopegiam) agitarent, ut Deum ubertatis omnis originem celebrarent; hircum Deo ſacrificare tenebantur, ut,[h] animal illud divinitate ſua mentita ſpoliarent, ſeque nullam ubertatis ejus partem animali illi ſeſtri debere, tacite profiterentur. Et ne quis adhuc ſuperſtitionis tam craſſæ locus relinqueretur, cultus hircorum lege ſpeciali vetitus eſt, ut quivis [illegible] intelligeret, ſe peccatum graviſſimum admiſſurum, & legis illius violatæ pœnas certo luiturum.

a *Biblioth.* lib. 1. pag. 78. C. b Exod. 19. 5, 6. Levit. 20. 24. 26. Deut. 14. 1, 2. c 2 Par. 11. 15. d Serm. 3. *de Angelis*, &c. p. 514. A. e *Stephan. le Moyn. Not. in Var. Sacr.* pag. 676. f Exod. 23. 26. Deut. 7. 12, 13, 14. g *Trium præcipuarum feſtorum, ut alibi dictum,* [illegible] h *Maim. Mor. Neb.* P. 3. cap. 46.

SECT. III.

A parte cultus ipſius.

CAP. XIII. SECT. I.

CAP. XIII.

Lex tranſitum per ignem in honorem Molechi *prohibens.*

QUAM proni facileſque fuerint Iſraelitæ ad omne nequitiæ genus, modo gentium vicinarum moribus approbatum, nullo indicio magis luculento conſtare poteſt, quam quod pignora ſua chariſſima non tantum *Molecho* conſecrarent, ſed idolo illi fœdiſſimo non raro comburenda traderent. Ebræos, & (moribus corruptis) Iſraelitas, ritum hunc immanem ſæpius exercuiſſe, probandi anſam nobis offert lex ea cui lucem proximo ſumus allaturi. Lex ea legitur, *Levit.* 18. 21. his verbis concepta: *de ſemine tuo non dabis* להעביר למלך *ut traducatur ad Molech.* Quo vero diſtinctius & plenius, quæ ad hanc legem ſpectant, animo percipiantur, oſtendendum, (1°.) Quid hic nomine *Molechi* cenſendum eſt. (2°.) Quid eſt *tranſire* vel *traduci* ad Molechum. (3°.) Quænam legis hujus occaſio vel cauſa remota fuit. (4°.) Illius cauſa proxima & immediata breviter exponenda eſt.

SECT. I.

Quid hic nomine Molechi cenſendum ſit.

QUO legis illius ſenſum & rationem felicius aſſequamur, primo nonnulla de *Molecho*, nomine vetuſtiſſimo, ſtrictim præmittenda ſunt.

Id nominis idolo vel dæmoni alicui famoſiori a longinqua vetuſtate tributum fuiſſe, ſatis e Scriptura conſtet: quiſnam autem e dæmonibus aut idolis famoſioribus iſte Molech fuerit, nondum inter doctos convenit. Res hæc ſatis amplam conjecturis materiam præbuit, quarum nonnullas ad trutinam noſtram revocabimus.

(1°.) Itaque, opinatur [a] *Seldenus*, [b] *Grotius*, alii, Molochum fuiſſe Saturnum, qui a Phœnicibus horrida illa infantum immolatione in illius honorem peracta potiſſime colebatur. At vero, cum dira illa [illegible] ſuperſtitio non tantum apud Phœnices, ſed & [c] gentes pleraſque alias, invaluerit; cum etiam *Moloch* a *Remphan* vel *Chijun* (quem plerique Saturnum eſſe ſtatuunt) aperte diſtinguatur, *Act.* 7. 43. hæc conjectura fulcro haud ſatis firmo niti videatur.

(2°.) [d] Kircherus *Molochum* eſſe *Martem*, eumque aliquando cum *Typhone*, aliquando cum *Mithra* confundi, arbitratus eſt. Hanc conjecturam aſtruere conatur e fide [e] *Commentarii Coptici* in jam dictum caput *Act. Apoſtol.* in quo, planetarum nominibus, ordine hodie retento, recenſitis, planeta, *Martis* locum habens, *Molechi* nomine denotari dicitur. At & hanc conjecturam ſuſpectam habeamus, cum de *Commentarii* illius *Coptici* fide & antiquitate nondum conſtet, & Judæi, more (ni fallor) antiquitus recepto, *Molechi* nomen *Saturno* planetæ tribuant.

(3°.) Arias Montanus *Molochum* eſſe *Mercurium* [f] cenſuit, nempe quod מלאך *Malach* nuncius ſit, & *Mercurius* Deorum nuncius a poetis ſtatuatur. At nec huic conjecturæ inniti poſſumus, cum valde lubricum ſit *Orientis* theologiam e *Græca* vel *Romana* judicare, cum etiam LXX voci *Moloch*, non *nuncii*, ſed *regis*, ſignificatum tribuant, eam [g] quandoque [1] ἄρχοντα vertentes, quandoque βασιλέα. Ad hæc conjecturæ huic non quadrant hujus vocis literæ, quæ non *Malach*, ſed *Molech* aut *Malcham*, in *Scriptura* dicitur.

(4°.) *S. Cyrillus* hanc ſententiam foviſſe videtur, quod antiqui *Venerem* ſive *Luciferum*, *Molechi* nomine, veneratí ſint. Ille enim, de *Molecho* [h] loquens, [illegible] vocat. [illegible], *ſimulacrum lapidem habens pellucidum ac pretioſum, in modum Luciferi, extrema frontis parte.* At nec ea conjectura lectori rem altius perpendenti placere poteſt. Si enim concedam *Molechi* ſimulacrum lapidem illum pellucidum in fronte habuiſſe, nil cauſæ eſt cur lapis ille, *Vene-*

a Syntag. 1. de Diis Syr. c. 6. b Annot. ad Deut. 18. 10. c [illegible] d Oedip. Ægypt. Tom. 1. c. 15. p. 331. e V. Ling. Ægypt. reſtitut. [illegible] c. 3. 5. 577. 578. f In Amos cap. 5. g In Levit. 18. 21. & 1 Par. 20. 2. h Comment. in Amos c. 5. Tom. 3. p. 313. B.

1 [illegible] Levit. 18. 21. [illegible] | [illegible]

ris, magis quam *Solis*, ſymbolum habetur. Multo juſtius ut *Sol* dicatur *Molechus*, aut cœli princeps, quam ſtella *Veneris*, quæ *Sole* longe inferior, & lucem ſuam *Soli* acceptam debet. SECT. I.

(5°) Perſuaſum eſt aliis, peculiare aliquod ᵃ *Ammonitarum* numen aut idolum, (cujus nomen temporis vetuſtas abolevit) *Molechi* nomine intelligendum; nam *Molech abominatio filiorum Ammon* diserte appellatur, *1 Reg.* 11. 7. Sed ex eo loco perperam colligitur, *Molechum* idolum fuiſſe ſolis *Ammonitis* proprium, ſed potius varios *Molechos* fuiſſe, qui variis ritibus, & ſub diverſis figuris, pro variis gentium moribus & ingeniis, colebantur. Adeo ut huic loco, *Joſephi* verba allucere aliqua conjuncta videantur: cum enim narraſſet ille *Achabum Baalis* cultum præſtitiſſe, ne nomen tot gentium numinibus commune lectorem falleret, continuo ᵇ addit, [illegible] Baal, [illegible] *Iſte Baal Tyriorum Deus erat*, *quem* Achabus *in gratiam* Ithobali, *Tyriorum regis, coluit.*

(6°) Cum *Molech* regnum quid, Orientalium linguis plerisque, ſonet, ſentiunt alii, aliquem inter reges antiquos eximium, & qui [illegible] מלך *Rex* dici meruit, hoc nomine denotari. Prout *Bel* ſeu *Baal*, nomen regi egregio primitus datum, tandem in uſum vulgarem abiit, omnibus Heroibus fato functis & divinitate donatis inditum; ita, inquiunt, nomen *Molech*, olim [illegible] alicui eximio datum, vulgare tandem factum eſt, & omnibus conceſſum, qui nominis celebritate floruerant, & in Deorum ordinem tandem adſcribebantur. Sed vix a me impetro ut huic conjecturæ fidem habeam, cum non ſit probabile, regis tam eximii nomen oblivioni tradi potuiſſe, qui usque eo incluruit, ut in Deos referretur, & מלך per eminentiam diceretur. Aliæ paſſim occurrunt de *Molecho* conjecturæ, quæ tamen (utpote vix debili ratione ſuffultæ) non ſine temporis & chartæ diſpendio recenseri poſſunt.

Quantum ipſe judicare poſſum, *Molech* nomen Diis omnibus commune fuit, quo gentes quandoque dæmonem aut Heroem aliquem famoſiorem, ſæpius autem Solem, in ſymbolo vel ſimulacro aliquo, coluerunt. Multa concurrunt, cur hanc conjecturam faciam: nam Auctoris ſententia.

(1°) Conjecturam hanc non parum confirmant *Prophetæ* verba, ᶜ *& ſuſtuliſtis tabernaculum* מלככם *Molechi veſtri*: ubi pronomen כם nomini *Molech* affixum indicio eſt, illud non eſſe nomen Dei alicui proprium, ſed multis commune, qui olim, epitheto vel pronomine aliquo nomini addito, ab invicem diſcernebantur. Nonnulli quidem vocem illam מלככם, e ſcribæ alicujus antiqui oſcitantia, in mendo cubare ſuſpicantur, & כ unam in [illegible], adeoque vocem legendam non מלככם ſed מלכם uti legitur *1 Reg.* 11. 5. & 33. nempe quod LXX. per [illegible], *Syrus* & *Arabs* per מלכם, *Aquila* & *Theod.* [illegible], pronomine affixo minime curato, vocem reddant. Utcunque textui ſacro ungues criticos admovere, mihi religio eſt, cum lectionis hodiernæ veritas exemplarium omnium Hebræorum conſenſu probetur; & idem pronomen, [illegible] אלהיכם & צלמיכם hic affixum, fidem faciat, illud huic etiam voci [non caſu, ſed] conſilio additum.

(2°) Hinc etiam opinioni noſtræ fides additur, quod *Molech*, & *Baal* (nomen Diis omnibus commune) in Scriptura ſacra promiſcue uſurpentur. [illegible] *Jer.* 32. 35. conſulenti, ubi ſic legitur, *& ædificaverunt excelſa Baal, quæ ſunt in valle filii Hinnom, & tranſire fecerunt filios ſuos & filias ſuas ipſi Molech*: hic eidem *Baali*, qui & *Molechus* (i. e. Dominus & Princeps) dicebatur. Hoc paulo luculentius appareat, ſi duo ejuſdem prophetæ loca lectori repræſentemus, ſibi invicem e regione poſita.

Jerem. 19. 5.
Et ædificaverunt excelſa Baal, *ad comburendum filios ſuos in igne, in holocauſta ipſi* Baal, *quod ego non præcepi, nec locutus ſum*, &c.

Jerem. 32. 35.
Et ædificaverunt excelſa Baal, -- *ut tranſire facerent filios ſuos & filias ſuas per ignem ipſi* Molech, *quod ego non præcepi eis.*

Locis hiſce collatis, nemini obſcurum eſſe poteſt, idololatras antiquos numen idem, nunc *Baalis*, nunc *Molechi*, nomine appellare, & illud ſub utroque nomine [illegible] ritu placare, ſolitos. Et uſu illo promiſcuo factum videtur, ut nomina illa quandoque coirent, & ab ethnicis numini ſuo conjunctim tribuerentur. Hoc pro-

a *Molech eſt idolum quod præcipue* [illegible] *ab Ammonitis colebatur.* [illegible] p. 167. b *Antiq. Jud.* l. 9. c. 6. [illegible] c *Amos* 5. 26.

SECT. I. [illegible]

[illegible]

(3.) Auctor, [illegible] Baal, [illegible] Molech, Moloch [illegible] Moloch Ammonitarum [illegible] Adramelech & Anamelech.

4. Conjectura a nostra [illegible] [illegible] Molech [illegible] Molech & Malcam [illegible] Molech [illegible] מלך [illegible]

(5.) [illegible] Molech [illegible] Molechi [illegible]

[illegible]

SECT. II.

SECT. II.

Quid ſit tranſire per ignem Molecho.

PHRASIS illa, להעביר למלך *ut transferet ad Molech*, in examen proximo vocanda eſt, & illius ſenſus diligenter indagandus. De eo vero duæ ſententiæ inter doctos obtinent, quas, una cum momentis ſuis omnibus, lectori proponam perpendendas.

(1°) NONNULLI, Scripturæ teſtimoniis & gentium antiquarum moribus inducti, העביר *interfectionem* denotare arbitrantur. Inter Scripturæ teſtimonia maxime elucet locus ille *Ezechielis*, cap. 16. 20, 21. Ubi pro eodem ponuntur אכל *conſumere*, & העביר *tranſire facere*, quibus additur & זבח *immolare*. Locus integer ſic ſe habet, *& tuliſti filios tuos, & filias tuas, quos genuiſti mihi, & immolaſti eos ad conſumendum* [illegible] *ut eos tranſire faceres ad ea*. Atque hæc [illegible] verba in eodem ſignificatu apud eundem prophetam reperiamus, cap. 23. 37, 38, 39. *Jeremiah* etiam hanc vocem ad [illegible] tionem notandam uſurpavit, quod facile conſtet ſi hæc duo loca quaſi [illegible] oppoſita ſtatuamus.

Jerem. [illegible]	*Jerem.* 32. 35.
Et ædificaverunt excelſa Tophet [illegible] *in valle filii Hinnom*, לשרף *ad comburendum filios ſuos & filias ſuas in igne, quod ego non præcepi*, &c.	*Et ædificaverunt excelſa* Baal, *in valle filii Hinnom*, להעביר *ut tranſire facerent filios ſuos & filias ſuas ipſi* Molech, *quod ego non præcepi eis*, &c.

N[illegible] hæc loca conferenti obſcurum eſſe poteſt, Prophetam vocem העביר ad combuſtionem aut immolationem liberorum ſignificandam uſurpaſſe. Nec Scripturæ tantum teſtimonia, ſed & gentium veterum mores (quibus Hebræorum leges plurimum opponuntur) cauſam opinandi præbent, vocem העביר ſenſu duriori ſumendam eſſe. Liquet enim e *Scripturis*, [a]aliisq; e teſtimoniis, Chananæos, & eorum vicinos, morti dare ſolitos eorum liberos, in honorem idolorum. Ita *Sepharvaei* in honorem *Adramalechi* & *Anamelechi*, liberos ſuos igni comburendos dediſſe teſtatur hiſtoria ſacra, 2 *Reg.* 17. 31. Hoc e moribus Chananæorum hauſiſſe videntur, nam [b]*Joſephus* de Achazo loquens, inquit, [illegible] *filium proprium holocauſtum fecit, ex more Chananæorum*. Moris tam immanis cauſa, eos qui terram promiſſam ante Hebræos tenuere, [c]*Scriptor Sapientiæ* [illegible], *immiſericordes liberorum interfectores* vocat, iisque [illegible] *parricidales ceremonias* [d]objicit. Conſuetudinis eam profanæ exemplum Cananæi Iſraelitis præbuiſſe videntur, qui liberos ſuos in ſacrificia dæmonibus & idolis obtuliſſe perhibentur, *Pſal.* 106. 37. *Jer.* 19. 5. 2 *Reg.* 21. 10.

(2°) INTERPRETES alii vocem העביר hoc ſenſu molliori ſumi, & per eam *tranſitum* ſolummodo per ignem, aut luſtrationem notari, ſentiunt. Extruebantur ſcil. duæ pyræ ([illegible] a hujuſce partonos audiamus) & puer medius inter pyras tranſiens, vel flammas [illegible], non erat exuſtus, ſed luſtratus, expiatus, & ritu [illegible] *Molecho* ſolenniter addictus & conſecratus. Nec deſunt argumenta quæ & huic opinioni præſidium præbeant: nam primo, interpretes antiqui hunc ſolum vocis hujus ſenſum prætuliſſe videntur; ſic enim *Vulgata* auctor hunc locum reddit, *de ſemine tuo non dabis ut conſecretur idolo Molech*: ſic etiam LXX, [illegible]. Quoniam autem dici poſſit, LXX hic lapſos fuiſſe, & (לעבד *ad ſerviendum* pro להעביר *ad tranſeundum* legentes) ita tranſtuliſſe, ad eorum interpretationem attendamus, ubi nullus erroris illorum ſuſpicioni locus eſt, ubi *Deut.* 18. 10. legem hanc ſic repetitam tranſtulerunt, [illegible] *Non invenietur in te, qui purgat*, aut luſtrat, *filium ſuum* [illegible] *in igne*. Secundo [illegible] huic interpretationi robur addit lex ea, *Levit.* 20. 2. ſcripta, quam *Jonathan* & *interpretes Chriſtiani* de liberorum immo-

a V. Clerici *Antiqq.* [illegible] lib. 1. cap. 35. b *Antiqu.* l. 9. c. 12. c Cap. 12. 5.
d Cap. 14. 23.

‡ In quibuſdam Exemplar. legitur [illegible]
* Vid. Pag. [illegible]
§ Juxta MS. Alexandr. [illegible]

SECT. III. latione interpretantur. nisi itaque legem hanc de luſtratione, vel mera traductione per flammam luſtralem, intelligamus; neceſſe eſt ut ſummus legiſlator legem plane eandem, poſt commata non adeo multa, dediſſe cenſeatur. Tertio: & teſtibus ſtatim adducendis appareat, morem utrumque [liberos igne luſtrandi, & immolandi] inter idololatras antiquiores plurimum invaluiſſe. Ideoque haud multum a fide alienum eſt, Deum leges duas, hanc luſtrationi præcipue, immolationi [a] aliam, repugnantem tradere voluiſſe. Quarto: liberorum luſtratio vel purgatio igne facta, ſub Moſis tempora, plusquam immolatio, in morem abiiſſe videatur. Nam (ſi [b] *Grotius* recte judicat) *cum oraculum aliquod vetus juberet pueros tranſire facere per ignem*, diuque verbum illud ambiguum העביר acceptum eſſet in ſenſu *conſumendi*, natura humana, tantæ immanitati adverſata, interpretationem benigniorem excogitavit, & *Molochum* ſive *Saturnum* contentum eſſe voluit, *traducto corpore flamma*, ut loquitur *Tertullianus*, ubi *Valentini* ritus e paganica ſuperſtitione hauſtos refert. Cum itaque ſerior ætas hoc oraculi temperamentum inveniſſet, æquum eſt opinari, patres liberos ſuos multo ſæpius igne luſtrare, quam comburere voluiſſe, adeoque Deum legem hanc, *traductioni per ignem*, utpote ritui potiſſimum obtinenti, maxime oppoſuiſſe. Sexto: legi de combuſtione liberorum accipiendæ pœna mortis additur, viz. *Levit.* 20. 2. Cum autem illius pœnæ, neque hic, neque parallelo [c] *Deuteronomii* loco, fiat mentio; non temere colligo, legem hanc de *tranſitu* mitiori (nempe ad luſtrandum) præcipue intelligendam. Septimo: certum eſt, hanc phraſin, *tranſire facere per ignem*, quandoque ſenſum benignum ferre, & merum luſtrandi ritum denotare: nempe [d] 2 Reg. 16. 3. ubi de Achazo legitur, quod *filium ſuum* בנו העביר *tranſire fecit in igne*, cum tamen certum ſit *Ezechiam*, filium ejus, huic traductioni ſuperſtitem fuiſſe, & in regnum paternum ſucceſſiſſe. Hanc interpretationem multum firmant & illuſtrant [e] *Theodoreti* verba, quibus lectorem fraudare non debeo. *Joſephus quidem dixit, Achazum unum e filiis ſuis obtuliſſe holocauſtum* Baali. *Ego autem exiſtimo id quod dicitur, hoc ſignificare genus erroris, quod ad nos usque pervenit.* [illegible] &c. *Vidi enim in aliquibus civitatibus ſemel in anno accendi rogos in plateis, & trans eos ſaltare aliquos, non ſolum pueros, ſed etiam viros* [illegible] *infantes autem per flammam ferri a matribus. Videbatur autem iſtud quadam eſſe expiatio & purgatio. Exiſtimo autem hoc quoque fuiſſe* Achazi *peccatum.*

E jam dictis cuivis appareat, utramque ſententiam fundamentis niti non facile ſubruendis. Conſultum itaque videtur, ſenſum utrumque admittere; cum præſertim infantum immolatio & luſtratio (aut mera traductio per ignem) in gentium veterum ceremoniis non raro jungerentur.

SECT. III.

Legis occaſio vel cauſa remotior explicatur.

PENSI noſtri parti tertiæ manus jam admovenda eſt, & legis hujus occaſio, vel cauſa remotior, in lucem paulo clariorem proferenda. Legis autem cauſa remota (vel occaſio) erat ethnicorum conſuetudo, qui liberorum ſuorum, nunc immolatione vel combuſtione, nunc ſola traductione per ignem, Deos ſuos colere & propitiare ſolebant. Filiorum vivi combuſtio (quantum facili conjectura colligo) rebus in afflictis plurimum, ad placandos Deos, utebantur: at filiorum per ignem traductio, vel ſebruatio, in familiis omnibus, rebus etiam proſpere fluentibus, obtinuiſſe videtur. Ne vero hæc e meo tantum ſenſu hauſta cenſeantur, aſſertionibus hiſce duabus fidem facere co[illegible]

Gentes liberos ſuos immolabant. PRIMA [illegible] res quando [illegible] Deorum honorem, combure[illegible] tradiderunt [illegible] multa veterum teſtimoni[illegible] auctores [illegible] non occupaſſent, *Selden.* d[illegible] *Bibliot.* p. 315. [illegible] *Druid.* *Merib.* cap. 6. & 7. [illegible] P 1. *Ex.* [illegible] in *Maimonid.* de

[a] Nempe Lev. 20. 2. [b] Annot. ad Deut. 18. 10. [c] Cap. 18. 10. [d] Vid. & 2 Reg. [illegible] 17. [e] Quæſt. [illegible] in 4 Reg.

Idololat

[illegible] Sect. III.

(*) [illegible] ... *per ignem, transire facerent* ... [illegible]

[illegible]

[illegible] Quid per ignem traducti.

[illegible]

[illegible]

Sect. IV. *publica ſunt apud ruſticos, ut cum ſæno confectis ſtipulis ignem magnum tranſiliant, his Palilibus ſe expiari credentes.* Ex his lucem accipiunt [a] *Ovidii* illa, de *Palilibus* diſtinctis dicta.

> *Moxque per ardentes ſtipulæ crepitantis acervos*
> *Trajicias celeri ſtrenua membra pede.*

Deinde Chriſtiani veteres, qui gentiliſmum nondum penitus exuiſſent, in noviluniis ingentes rogos accendere, & flammam tranſilire ſolebant. Hunc ritum memorant & damnant, [c] *Synodus in Trullo, Can 65 Chryſoſtomus* in [d] *nativitate S. Johannis*, aliique. Et apud nos *Anglos* etiamnum obtinet, ut cum diem aliquem ſolennem feſtis ignibus celebramus, pueri aliique flammam ſæpius tranſiliant; more forſan a priſcis uſque gentiliſmi temporibus conſervato. His accedat, quod ipſa hæc phraſis (העביר באש *tranſire fecit in ignem*) conjecturam noſtram adſtruat, & probet idololatras ritum illum, non *inter ignes*, ſed *in ignem* aut flammam, tranſeundo peregiſſe.

Nisi jam dicta ſatis aperte probarent, idololatras antiquiores liberorum combuſtionem ſimul & eorum traductionem per ignem in moribus habuiſſe, ſubjungi poſſet [b] *Benjamini Tudelenſis* teſtimonium, qui ritum utrumque, in *Chenuraga* (vel *Chingara*) *Indiæ Aſiaticæ* inſula, ſuo ſeculo repertum dicit. Si quis plura deſideret, legi velim quæ in hanc rem ſcripſit [c] *Maimonides*, [d] *Sanctius*, [e] *L'Empereur*, aliique. Cum itaque, vigente gentiliſmo, liberos immolandi & igne luſtrandi conſuetudo paſſim invaluiſſet, maxime probabile eſt, morem utrumque huic legi ferendæ occaſionem ſeu cauſam remotam præbuiſſe. Nam ratio ferre non poteſt, ut credamus, Deum hanc legem dare voluiſſe, niſi ut ritibus tunc ubique obtinentibus obicem poneret, & caveret ne populus ſibi ſacer tam pravis ſuperſtitionis luе corrumperetur.

SECT. IV.

Cauſæ legis proximæ quænam.

JAM rerum ſeries & promiſſi fides efflagitant, ut in legis hujuſce cauſis propinquis perveſtigandis aliquid operæ collocarem. Ut itaque hoc argumentum ſermone diſtincto proſequar, dicendum eſt primo, cur Deus liberorum immolationem ſeu vivicomburium; deinde, cur eorum tranſitum per ignem (ritum, uti videtur, innocuum) prohibuerit.

Liberorum immolatio cur vetita. Dicendum eſt primo, cur Deus liberorum immolationem ſeu vivi-comburium lege ſpeciali prohibuerit, cum omnem ſanguinis innoxii effuſionem ſatis in præcepto ſexto vetuiſſe videatur. Quantum itaque probabili conjectura colligo, ritus hic, ob rationes ſequentes, Iſraelitis ſpecialiter interdictus eſt.

(1°) Quod legi naturæ contrarius eſſet, & amori erga liberos, hominum animis naturaliter inſito, plane repugnaret. Inde *Pſalmiſtes* de Iſraelitis [illegible] loquens, his verbis peccati illius atrocitatem amplificat, [f] *effuderunt ſanguinem innocuum*, etiam *ſanguinem filiorum & filiarum ſuarum*, &c. Quaſi diceret, "in idolorum ſuorum "honorem impii facti ſunt & inhumani, Dei & Naturæ legem pariter violantes. Atque hac de cauſa ritus iſte non apud Deum ſolum in odium venit, ſed & omnes gentes, quæ ullo humanitatis ſenſu tangebantur. Quam ingrata politioribus Romanis cruenta hæc & inhumana religio fuerit, e [g] *Plinio* diſcimus, ubi ait, *non ſatis æſtimari poſſe, quantum Romanis debeatur, quod ſuſtulere monſtra, in quibus hominem occidere religioſiſſimum erat.* Græcos etiam, quorum animos humanitatis ſtudium aliquantillum tetigit, barbaram [illegible] feritatem averſatos fuiſſe, non obſcure colligitur [h] ex *Euripidis* tragœdia, ubi dicitur, non *deceret* [illegible], ſed [illegible]. Cum itaque ritus iſte tam injuſtus eſſet, & ultra gentium feritatem barbarus, par erat, ut Deus eum lege ſpeciali prohiberet; eoque magis, quod nonnulli forſan e præcepto, Abrahamo dato, (perperam intellecto) [illegible] illum Deo gratam, [i] & ab eo præceptam, collegiſſe videantur.

a *Faſtor.* lib. 4. v. 781. b *Itinerar.* p. 108. ex edit. *L'Emper.* c *De Idolol.* c. 6. § 5. d *Comment.* in 4. *Reg.* 16. 3. e *Not.* in *Benjam. Itiner.* p. 216. f *Pſal.* 106. 38. g *Hiſt. Nat.* l. 30. c. 1. h *Iphig.* v. 1388. i V. *Gen.* 22. 2.

† Vid. *Binnig. Pandect. Canon.* Tom. 1. p. 254.
‡ Sermo iſte ut nonnul. S. Joh. ſuppoſititius habetur.

(2°)

Sect. IV.

[illegible]

[illegible], non invenietur in te, qui purgat [aut luſtrat] *filium ſuum aut filiam ſuam in igne.* [illegible] obſervare juvet, [illegible] *Chryſoſt* [illegible] citatum, [illegible], paulo aliter [illegible] legem reddidiſſe, [illegible]. Interpres autem ille, quiſquis erat, duobus verbis [illegible] eſt, ut [illegible] doceret, luſtrationem aut purgationem [illegible] enim [illegible] inquit [illegible]. Item [illegible]. (2°) Frequens uſus hujus ceremoniæ, [illegible] ejus mentione in Scriptura [illegible]. Quid autem traductio per ignem [illegible], [illegible] averruncus [illegible], & infantes [illegible] præſtare, [illegible]. *[illegible] enim* [illegible], inquit [b] *Maimonides, quia* [illegible] *magnam erga liberos* [illegible] *ad* [illegible] *tem, quæ* [illegible] *per ignem traducere.* (3°.) Hunc etiam adducor [illegible], idololatras [illegible] liberos [illegible], purgandi & [illegible] causa, per ignem traduxiſſe, quod veterum purgatio & [illegible] peragerentur. Inde factum [illegible] purgationem [illegible], non tantum in [illegible] verſione, ſed & [c] ſcriptoribus exteris, uſurpetur, & [illegible] nomen [illegible] reditur, quod in purgationibus igneis locum tam frequentem obtineret. Iaco [illegible], [illegible] purgationibus, igne frequentius uſi fuerint, quod igni vim quandam [illegible], & malorum medelam ineſſe, pro certo crederent. Hanc opinionem Romanos inceſſiſſe, cauſam opinandi præbet [d] *Ovidius*, qui [illegible] flammas tranſilientes memorans hæc habet,

Expoſitus mos eſt, [illegible]
Turba facit dubium [illegible] nostra tenet.
Omnia purgat edax [illegible] metalla;
Exequit[illegible] cum duce purgat oves.

Eo etiam inclinaſſe Græcorum animos, non obſcure docet *Theodorus* [e] *Balſamon*, ſic veteris Græciæ morem & ſenſum referens; [illegible] *i. e. Ante officinas* [illegible] *incendebant, & ſupra eos ſaliebant, per id exiſtimantes ea quæ illis* [illegible] *forsque, ut in alia bona inciderent.* Plura de purgatione, [illegible], lectori cupienti dabit *Sanctius, Comment* in 4. *Reg.* c. 16. col. 15[illegible].

Secundo: non abſurdum eſt, opinari veteres idololatras *traductionem per ignem*, tanquam initiationis ritum, uſurpaſſe, eoque liberos ſuos *Molo*[illegible] & cultui [illegible] ſolenniter dediſſe & conſecraſſe. Multa habeo perſuaſionis hujus argumenta. (1°) Quantum per ſacra monumenta percipere licet, pueri tantum & puellæ [liberi adhuc in parentum poteſtate conſtituti] per ignem tranſmittebantur. Nam Scriptura, verbis his aut ſimilibus, hunc ritum memorare ſolet, *& filios ſuos & filias* [illegible] *tranſire fecerunt per ignem.* Quid autem perſonæ ætatis tantum tenellæ per ignem [illegible], niſi quod tranſitus ille ritus eſſet initiationis, adeoque parvulis, Deo mature conſecrandis, optime convenire crederetur? (2°) Veteres idololatræ igne quodam purgat[illegible] in [illegible] ſuis non raro utebantur. Nam *Mithræ* initiatis [f] neceſſe erat, [1] [illegible], *per ignem tranſire & per frigus*, priuſquam inter [illegible] admitterentur. Et fortaſſe Dominus noſter, Apoſtolos ejus, non aqua tantum, ſed & [g] igne, baptizari, & regni ſui myſteriis initiari voluit; ut inſtituta ſua ad morem gentilium, qui aqua ſimul & igne ſolebant initiari, (qua licuit) accommodaret. (3°.) Qui liberos ſuos *per ignem tranſire faciunt*, Dei nomen [h] *profanare & polluere* dicuntur. Quid autem, niſi quod ritu illo liberos ſuos *Molocho* ſacrilique ſuis addicerent, adeoque nomen & honorem Deo uni proprium, idolo fœdiſſimo tribuerent? (4°) Patres ipſi filios & filias ſuas, ex præſcripto ſacerdotum *Molech*, quos *Chemarim* appellabant, per ignem traduxiſſe cenſeantur. Nam Scriptura, ritus hujuſce mentionem faciens, patrum plerumque meminit, & verbis מעביר & העביר utitur, *tranſire faciens*, & *tranſire fecit*, ſignificantibus: & [i] LXX voces eas per [illegible], vel [2] [illegible], vel [3] [illegible], aut vocabulum vicini ſignificatus, interpre-

a In 1. Johan. c. 1. v. 16. Tom. 2. Hom. 17. p. 86. D. b [illegible] c [illegible] d *Faſtor.* lib. 4. verſ. 785. e In Canon. 65 [illegible] f [illegible] g *Mat.* 3. 11. *Act.* 2. 3, 4. h *Lev.* 18. 21. i *V.* LXX in 2 *Reg.* 16. 3. & c. 17. 17. & 21. 6. & 23. 10.

1 [illegible] apud Suidam [illegible] verba autem ſunt Nonni de Mithra loquentis, in Greg. Nazianzen. p. 132. | 2 Juxta *Edit. Complut.* [illegible]. 3 MS. *Alex.* & *Edit. Ald.* [illegible].

SECT. IV.

tuntur. Adeo ut hæc ceremonia [illegible] patre filium tradente, vel præcipiente, vel manuducente, vel transferente, peracta putetur. Quod autem patres filios per ignem traducerent aut tranſire facerent, nihil ut aliud [illegible] ſe de ſuo jure cedere, liberos Molecho [illegible] offerre, eoſque in illius clientelam & peculium tradere, teſtarentur. (2°) Phraſis hæc למלך להעביר *ut transiret ad Molechum*, ſenſum peculiarem olim geſſiſſe, & *Molecho omnino tradere, ad partes ejus tranſire, ſe totum ejus [illegible] addicere*, ſignificaſſe videatur. Prout olim [illegible] *accedere ad Deum* phraſis erat, ad *profeſſionem* [illegible] *Dei cultui devotum* indicandum uſurpata. Hanc opinionem eo pluris æſtimo, quod phraſis illa [illegible] *tranſire facere ad Dominum*, [illegible] & homines Deo ſacrandos indicet. (4°) In hanc ſententiam concurrunt auctores clari nominis, [e] *Seldenus*, [f] *Grotius*, aliique. Inter eos, [illegible] *Vulgatæ* auctor hanc legem explicat, cum *dabis e ſemine tuo, ut conſecretur idolo Moloch*.

Tertio [illegible] conjectura [illegible] veteres [illegible] hunc in uſu habuiſſe, ut [illegible], ad [illegible] profeſſis, igni primo, tandem & Soli, cultum exhiberent. [illegible] veneratione ignis eſſet, ſub [illegible] idololatriæ tempora, [illegible] idololatriæ inſtrumentum quo [illegible] [illegible] [illegible] cognoſcitur. De hoc ignis cultu, [illegible] inter Perſas [illegible], & [illegible] in ignis honorem [illegible], multa habet [illegible], [illegible], [illegible], [illegible] *Seldenus*, [illegible], aliique, ad quos lector [illegible] patietur. Duplex vero ratione perſuaſum, [illegible] in [illegible] ignis honorem hunc ritum [illegible] : (1°) Ignicolis [illegible] [illegible] hunc [illegible] ritum obſervaſſe, & [illegible] videntur. Nam, referente [illegible] Maimonide, *[illegible] ignem, omnes ejus [illegible] que [illegible] per ignem non traduxerit*. [illegible] etiam [illegible] Dominum [illegible] [illegible], igni [illegible] [illegible] & igne [illegible] obſervare. Narrat inſuper [illegible] ex auctorum [illegible] que [illegible] Perſicas memoriæ tradiderunt, Perſas haud paucos ignem [illegible] colere, &, in [illegible] teſtimonium, [illegible] per ignem [illegible] [illegible] in ignem præcipitare. (2°) [illegible] nomine מלכת השמים *regina cœlorum* [illegible], ſub Molecho vel rege [illegible] titulo, colebant. Cum autem ab [illegible], ſacra ei ad votum [illegible] [illegible] ſymbola [illegible], quæ [illegible] in illius honorem conſervare, [illegible] indicabant. Inter ea, ignis [illegible] ſolis [illegible] [illegible] habitus eſt, & [illegible] loco ſacris ceremoniis [illegible]. Hinc [illegible] [illegible] *Perſæ ignem [illegible]* [illegible] quia *ignem [illegible]* & *[illegible]* phraſes eſſent [illegible], & religionem [illegible] [illegible]. Cum itaque [illegible] & ignem, in religione [illegible], tam arcto [illegible] commiſcerentur, non [illegible] creditur, idololatras, cum liberos per ignem tranſire facerent, ultimo quidem Molechum [illegible], proxime vero ipſum ignem, ſymbolum ſolis, [illegible]. Hinc ad [illegible] non [illegible] cur eodem tempore, [illegible] *Baalis* [i. e. ſolis] *[illegible] & filios ſuos per ignem tranſire facerent*, [illegible], quod nempe, ſoli [illegible] & ſymbolo ejus cultum deferre, [illegible] & [illegible] judicarent.

[illegible] ut que de geminis hiſce [filios comburendi, & per ignem traducendi] ritibus ſunt dicta, ſatis intelligatur, utrumque [illegible] originem accepiſſe, [illegible] Deo & legibus ejus [illegible], adeoque Deum, ſummo cum conſilio, [illegible] utrumque hoc edicto compeſcuiſſe.

a Jud. 11. [illegible] b Levit. 18. 21. c [illegible] d [illegible] [illegible] e [illegible] f [illegible] g [illegible] h [illegible] i [illegible] k [illegible] l [illegible] m [illegible] n [illegible] [illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]

CAP.

CAP. XIV.

De lege qua vetitum eſt annorum primorum fructus edere.

CAP. XIV. SECT. I.

LEGEM, ad cujus explicationem calamus jam admovendus eſt, his verbis datam legimus; [a] *cum ingreſſi fueritis terram, & plantaveritis ullam arborem fructus comeſtibiles proferentem, auferetis præputium ejus. Fructus ejus, tribus primis annis, erit vobis & præputiatus, non comedetur. Et in anno quarto erit omnis fructus ejus* [1] *ſanctus Jehovæ, ad laudandum Dominum. Et in anno quinto comedetis fructum ejus, ut reddat vobis proventum uberem. Ego Jehova ſum Deus veſter.* Ne vero ſermo de hac lege faciendus, methodi luce careat;

PRIMO: ſententiam meam de illius occaſione & origine in medium feram ut eo magis appareat, Deum eam etiam *Zabiorum* moribus oppoſuiſſe.

SECUNDO: ſententiam de legis hujus occaſione latam multis argumentis firmare conabor.

TERTIO: corollarium unum & alterum ſubjungam, e jam dictis oriundum.

SECT. I.

De legis hujuſce cauſa vel occaſione.

UT primam penſi mei partem exequar, nonnulla de veterum *Zabiorum*, terram præcipue promiſſam incolentium, moribus & dogmatis neceſſario ſunt prælibanda. Legis cauſa.

SCIAT itaque lector, *Zabios*, præcipue Cananæos, id moris habuiſſe, ut arboris cujuſque fructus omnes, anno a plantatione primo, vel ſecundo, vel tertio editos, diis ſuis conſecrarent; partem eorum offerentes, & partem in idoleio, cum lætitia & gratiarum actione, comedentes. Et ut ea ſuperſtitio radices altiores ageret, & late ſpargeretur, *Zabii* diſcipulos ſuos perſuaſos habuerunt, arborem omnem exarituram, aut fructus ejus imminutos iri, vel aliud aliquod infortunium eventurum, niſi ritus illos obſervarent. Deus itaque, ut populum ſuum a moribus illis retraheret, eoſque dogmatis moribuſque ſanioribus informaret, mandatum dedit, ut arboris cujuſque fructus, anno primo, ſecundo vel tertio provenientes, pro præputiatis, i. e. immundis aut rejectaneis haberentur; anni vero quarti fructus coram *Domino*, i. e. in templo vel templi vicinia comederentur.

NE quis me divinare jam, aut conjecturis incertis niti cenſeat, ea quæ de *Zabiorum* moribus, & legis hujuſce ratione, jam dixi, [b] *Maimonidis* & *Lyrani* teſtimonio firmiora faciam. *Maimonidis* teſtimonium, in pauciora redactum, huc redit: *ſtatuimus fecerunt* idololatræ, *ut arbor aliqua colatur quæ* Aſcherah *vocatur, & de fructibus ejus pars aliqua offeratur, alia vero in idoleio comedatur. Item, ut idem obſervetur in primitiis fructuum arboris cujuſque fructus comeſtibiles proferentis, aliter arborem illam ejuſque fructus periſſuros iri aiebant. Homines itaque, bonorum ſuorum amittendorum metu, ad hoc quoque faciendum feſtinarunt. Lex itaque, contra morem illum ſuperſtitioſum inſurgens, præcipit, ut fructus comburerent, tribus primis a plantatione annis provenientes.* Maimonidem, hæc & alia eodem ſpectantia referentem, fide digniorem exiſtimemus; quod hæc hauſerit e libris quibuſdam Arabicis, *Zabiorum* inſtituta referentibus, quos ille propriis oculis uſurpavit. Sententiam meam, de legis hujus origine, [c] *Lyrani* etiam teſtimonium cohoneſtat: *fructus qui tribus primis annis naſcebantur, immundi reputabantur, tum quod contra communem curſum naturæ nati, tum quod talibus fructibus, quaſi quibuſdam novis & inſolitis, in ſacrificiis idolorum utebantur; & ideo tales fructus nec offerebantur, nec comedebantur, a Judæis.*

QUANTUM itaque de re a ſeculo noſtro tam remota judicare fas eſt; duæ legis hujuſce rationes aſſignari poſſunt: (1°.) Primi triennii fructus res erant idolis dicatæ,

a Lev. 19. 23, 24, 25. b Mor. Neb. Part. 3. cap. 37. c Ap. Druſ. Comment. ad difficil. Pentat. loc. p. 601

1 Juxta Hebr. *ſanctitas laudum Jehovæ.*

SECT. II. vel pro rebus idolo ſacratis habebantur: atque ideo incircumciſi, immundi, imo ipſi [illegible] (quod ſtatim obſervo) dicebantur. Lex autem Iſraelitas a cibis, & rebus aliis quibuſcunque numini fictitio dedicatis, participandis aut utendis, arcte cohibebat, ut ab idolis ipſis eo vehementius abhorrerent. (2°) Niſi Deus ejuſmodi fructus prorſus immundos & ad eſum illicitos declaraſſet, & Iſraelitas ad eos perdendos hac lege devinxiſſet; timendum erat, ne populus ille, ad mores gentium proclivis, eos idolis offerrent, aut iis ut a numine profano acceptis uterentur.

SECT. II.

Auctoris opinio de legis hujus occaſione variis aſſeritur argumentis.

Variis aſſeritur argumentis. CUM teſtium tam celebrium auctoritas, & jam dictorum cohærentia, ſententiam meam tam probabilem & ſpecioſam reddant, mihi facile perſuadeo, lectores animis æquioribus accepturos argumenta jam producenda, e quibus aſſertionis meæ veritas paulo certius & clarius eluceſcat. Hæc itaque provincia, proximo libentius aggredienda.

Argumentum 1m a legibus ſociis. Horum autem argumentorum primum eſt hujuſmodi. Lex hæc cum iis legibus ſociata reperitur, quæ procul omni dubio Zabiorum moribus opponuntur. Occurrit enim in decimo nono capite *Levitici*, ubi paucæ ſunt leges quarum cauſæ a veterum idololatrarum moribus non ſunt arceſſendæ. Hac de re nemo conſultus dubitabit, ſi leges haſce, dicto capite datas curate perlegat; *ne reſpiciatis ad idola, & deos ſuſiles ne faciatis vobis. non comedetis ſuper ſanguine, non augurabimini, non obſervabitis tempora; non attondebitis in circuitu angulum capitis veſtri, nec corrumpes angulum barbæ tuæ. inciſionem pro mortuo non dabitis in carne veſtra, & ſcripturam exaratam non ponetis in vobis. ne polluas filiam tuam, & fornicari facias eam. ne reſpiciatis ad pythones, & ad ariolos ne quæratis, ad polluendum vos in eis.* Cum itaque in confeſſo & aperto ſit; leges eas a malis gentium moribus ortas fuiſſe; hanc conjecturæ, & quidem vehementi, locus eſt, hanc legem (quæ pars haud obſcura eſt ejuſdem capitis) eandem originem cum ſociis legibus habuiſſe, & Deum eam etiam ritus ethnicos extirpandi ſtudio tradidiſſe.

2m. a legibus cognatis. Secundo: alibi ſatis extra dubium poſui leges haſce cognatas, de oblatione nempe placentæ, primitiarum, & tonſionis primæ, anſam a moribus idololatricis inter gentes obtinentibus accepiſſe. Conſentaneum eſt itaque, ut & hanc legem [de primitiis arborum Deo ſacrandis] legi de primitiis illis offerendis cognatione tam propinqua junctam, ad eandem originem & occaſionem referamus. Nam ſi leges de oblatione placentæ, primitiarum, & tonſuræ primæ, ideo ferebantur, ne populus, lege ſolutus, ea omnia dæmonibus offerret, iiſque (gentium ritu) per hujuſmodi dona cultum exhiberet; non eſt temerarium opinari, legem curaſſe, ut Iſraelitæ trium primorum annorum fructus perderent, anni vero quarti proventum Domino conſecrarent; ut ritibus quos jam dixi Zabianis obicem poneret, & Iſraelitas ab iis circa primos arborum fructus exercendis avocaret.

3m. a natura legis hujus ſingulari. Tertio: legis hujuſce natura & conditio plane ſingularis indicat, eam terræ Cananiticæ propriam fuiſſe; adeoque gentem tantum Iſraeliticam, peculiari de cauſa, devinxiſſe. Ea nempe cœli terræque jam dictæ benignitas erat, ut ibi quædam arbores intra annum, quædam biennii, omnes intra triennii ſpatium, fructus ederent. Huic ſententiæ ſubſcribit [a] *Maimonides*, aſſerens, *ſummum tempus per quod arbores, in terra Iſraelis plantatæ, fructum ferre differunt, eſſe triennium.* Patet itaque magiſtros Hebræorum legem hanc inter *ſtatuta terræ appendentia* conſulto numeraſſe. Quid autem Deus populo legem daret terræ ſanctæ propriam & accommodatam, niſi quod Cananitæ, terræ veteres incolæ, id moris haberent, ut arboris cujuſque fructus intra tres annos a plantatione provenientes idolo dedicarent; nec facilius operæ res eſſet, Iſraelitas ab hoc more cohibere, niſi fructus illos impuros declaraſſet, & omnes ab eorum uſu removere præcepiſſet. Ut rem totam breviter & luculenter exprimam; Iſraelitæ ſancti erant, & ad Dei veri cultum ſeparati; terra inſuper gaudebant ſancta, Deique benignitati debita: ideoque par erat, ut illi a falſi numinis cultu, ejuſque ſpecie omni, retraherentur; nec terræ illius incrementis in dantis opprobrium uterentur.

[a] *Maim. Mah. ub. ſup.*

Quar-

SECT. II.

Quarto, hoc etiam ſententiæ noſtræ fidem adſtruit, quod, ea conceſſa, dubia omnia e lege orienda facile ſolventur, & multum lucis obſcuris omnibus orietur.

Si quis enim dubius hæreret, rationem quærens, cur lege cautum ſit, ut fructus primo quovis triennio provenientes integre perderentur; hypotheſis noſtra hoc promptum reſponſum ſuggeret, legem ideo juſſiſſe trium primorum annorum fructus e medio tollere, quod, in *terra ſancta*, arbores nunc primo, nunc ſecundo, quandoque tertio, fructus ederent, qui ſuperſtitioni receptæ ſervire poſſent: ut itaque religionis integritati conſultum eſſet, & ſuperſtitioni aditus omnis occluderetur, præceptum eſt (ſi Judæis fidem damus) ut anni cujuſque primi fructus igni mandarentur, & nil reliqui eſſet, quod morbi alicui ſuperſtitioſo ſanſam daret. | 4° e facili dubiorum ſolutione.

Deinde, ſi quis cauſam quæreret, cur lege præceptum eſt, ut anni quarti fructus Domino ſancti eſſe deberent, coram ipſo comedendus, in promptu cauſa eſt; idololatræ veteres, fructus quoſque primos numinum ſuorum benignitati tribuentes, eorum partem non exiguam in idolorum templis offerebant, partem autem in eorum templis & in eorum quaſi præſentia comedebant.

Si quis iterum dubius interrogaret, cur fructus anno [illegible] provenientes, Domino ſeparari, & *ad laudandum Dominum* ſeponi debuit; hypotheſi noſtra conceſſa ratio non difficulter intelligetur: idololatræ fructus primo provenientes partem non minimam Diis ſuis offerebant, vel in eorum templis, cum lætitia & ſolenni gratiarum actione, religioſe comedebant. Deus itaque, ut populum ab hac ſuperſtitione ſuaviter & fortiter avocaret, fructus equidem primos (ut olim) ab eſu & uſu communi ſeparari voluit, ſed ritus omnes antiquitus uſitatos ad laudem & honorem ſuum transferri, & ſe quaſi ſpectante peragi.

Si quis etiam dubius interrogaret, cur Deus, ad legis hujus obſervationem, populum[a] ſpe fructus uberioris animarit; hypotheſis noſtra ſtatim reſpondere docet, idololatras antiquos ſecta vulgus perſuaſum reliquiſſe, arborem omnem exarituram, aut fructum [illegible] nullum producturam, niſi fructus ejus primos dæmoni, rite jam dicto, dedicarent. Ne quis itaque locus huic ſuſpicioni remaneret, Deus hoc in ſe recipit, arbores nempe, per fructuum primorum perditionem, non exarituras, ſed fructus uberiores edituras; ſi præterea Deum, non dæmonem, [illegible] agnoſcerent, eumque laude & gratiarum actione celebrarent.

Si denique quis incertus a me quærit, cur lex quam præ manibus habemus in hæc verba deſinit, *ego ſehova ſum Deus veſter*[b]: hypotheſis mea reſponſionem ſuggerat, cum verbis illis & tota lege facile cohærentem. Tunc enim hæc verba liceret interpretari: "uſus olim invaluit, ut arboris cujuſque fructus primos, in honorem Deorum frugiferorum, in templis eorum offerretis aut comederetis. Atque iſta religio ab hac opinione, tanquam radice præcipua, pullulavit, arbores nempe omnes earumque fructus peſſum ituros, niſi ritus jam dictos obſervarent, & per eos Deorum quos dixi favorem ſibi & arboribus ſuis conciliarent. Ego vero, Jehova, Deus veſter, iſtis omnibus vobis in mandatis trado & ſancte polliceor, vos arbores florentes habituros, ſi, mandatis meis obtemperantes, vos in me ſolo ſpem fidemque veſtram collocare, & me ſolum, Deum verum, omnis boni fontem, omniſque mali depulſorem agnoſcere teſtaremini."

E jam dictis hypotheſis meæ fides & veritas abunde confirmantur: nam ea ſola, tanquam clavis aſtabre facta, legis hujuſce perplexa omnia reſerare potuiſſ; & ejus obſcura omnia tam facile docet expedire.

Quinto, argumentum protinus e textus, *Hebraice* vel *Græce* redditi, verbis ducitur. Nam fructus arboris cujuſque primos, ערלתו *præputium ejus*, & primi triennii fruges [illegible] *præputiata* vocantur: a Græcis autem fructus idem [illegible], & [illegible], appellatur. Quod autem de primi triennii proventu tam contemptim & ab[illegible] loquerentur, niſi quod a gentibus idolo dicatus eſſet, & inde veluti præputium aut etiam immunditiem quandam contraxiſſet? Hæc conjectura credibilior evadet, ſi diligentius attendat lector ad[c] legem vigeſimo ſecundo *Deuteronomii* datam: nam ibi fruges terræ ritu vetito propagatæ & ritu illo idolis dedicatæ, pollutionem contrahere, & in fructuum [illegible] cenſum tranſire, dicuntur. Sed ut ut iſta ſe habent, certum eſt eccleſiæ Judaicæ magiſtros, inter iſtam *Deuteronomii* & hanc *Leviticæ* legem cognationem tam propinquam intercedere cenſuiſſe, ut[d] fruges in hac | 5° ex ipſo nomine.

a [illegible]. Lev. 19. verſ. 25. b [illegible] 19. 3[illegible]. c [illegible]
[illegible]

SECT. [illegible]

[illegible] & utraque summa [illegible], ad modum [illegible]

[illegible], monumen non parum habent illius [illegible] Nam leges [illegible] Zabiorum mores [illegible], quamvis prima fronte [illegible] & agricolam ad optimam [illegible] Nam [illegible]

[illegible] Zabiorum [illegible] Deus leges [illegible] Neque est cur [illegible] Zabiorum mores [illegible] agriculturae tam [illegible] Zabiorum [illegible]

[illegible]

[illegible] Zabiorum [illegible]

[illegible]

[illegible]

colligi ex imperfectis, ſed poſt triennium; cum quarto anno Deo conſecraris primitias, poſtquam arbor perfecta fuerit. Hæc ille: ſed, pace tanti viri, hæc a vera legis hujuſce ratione devia eſſe manifeſtum eſt: ubinam enim lex jubet, arbores *nuper plantatas fovere & alere, ſuperfluas quæ adnaſcuntur propagines exſcindere*, vel curare, ne arbores illæ *nimis gravatæ* fructibus *opprimantur*, ubinam denique lege juſſum eſt, *arare & fodere* juxta recens plantatas arbores, *ut nihil prope germinans & pullulans prohiberet earum incrementum*? Patet *Clem. Alexandrinum* hæc legi huic aſſuiſſe, ut hypotheſi ſuæ ſerviret, & lex hæc ad agricolas inſtruendos data crederetur. Certe ipſe animum inducere non poſſum, ut cenſeam, rerum ruſticarum profeſſores tam rudes & ingenii omnes expertes olim extitiſſe, ut in arte ſua oraculo monitore indigerent; vel Deum rebus tam exiguis vacare voluiſſe, ut eos in levicula illis inſtitueret. SECT. III.

SECT. III.

CAPUT *clauditur tribus annexis corollariis.*

PENSI mei pars ultima jam reſtat abſolvenda, ut nempe nonnulla, e jam dictis orienda, ſubjungam corollaria.

EX iis primum hoc eſto: ſi quid in me ſit judicii, *Maimonides* legis hujuſce ſenſum & rationem non ſatis evolutam & explicatam exhibet. Nam, ſenſum legis quod attinet, lectorem non docet ille, an lex præcipit, ut primi triennii fructus mature perderent, an ut ab eorum eſu ſolummodo temperarent, vel ut igni mandarentur cum ad maturitatem perveniſſent. Et profecto magnam a me gratiam inibit, qui me jam hærentem expedire poteſt. Vero non abſimile videtur, cum lex eorum eſum illicitum feciſſet, Iſraelitas eos mature & in ipſo floſculo perdidiſſe: ſi enim fructus illos ad maturitatem creſcere permiſiſſent, arboris nuper plantatæ ſuccum inutiliter exhauſiſſent, nonnulli forſan infirmiores fructus illos ad eſum ſumerent, aut eos uſu aliquo idololatrico, gentium ritu, profanarent. Utcunque *Maimonides*, fructus illos illicitos maturitatis gradum aliquem attigiſſe, & tandem combuſtos fuiſſe refert. Neque hac in re *Maimonidi* refragari volo, cum hoc juxta morem & opinionem veterum Hebræorum proculdubio referat. Nec minus circa *rationem* quam *ſenſum* legis hujus peccaſſe videtur. Nullam enim rationem aſſignat magiſter ille, cur Iſraelitæ primi triennii fructus comburere tenebantur: nullam etiam rationem reddit, cur hujuſmodi fructus pro *incircumciſis* & *immundis* habere debuerunt. Nec lectorem ſuum docet, an Deus hanc legem dedit, ut ritus olim receptos aboleret, an ut eorum ad cultum ſuum transferret, & caute toleraret. Primum corollarium.

COROLLARIUM ſecundum ſit hoc: e legis hujuſce circumſtantiis bene penſitatis licet intelligere, Deum, cum legem Moſaicam inſtitueret, ritus nonnullos antiquiores abolere, nonnullos uſu longo receptos tolerare, iiſque novos aliquos populi commodo ſervientes commiſcere, decreviſſe. Triplicis hujuſce conſilii veſtigia hac una in lege facile percipiuntur. Nam ritus illos, *arborum fructus primos ad maturitatem uſque nutriendi, eos dæmonibus & idolis conſecrandi, partem eorum in delubris offerendi, partem etiam in iis comedendi, Deorum inſuper laudes ob fructus receptos cantu celebrandi*, prorſus abolevit. At, *fructuum primorum partem in Dei præſentia comedendi, Deum fructuum eorum auctorem laudibus & aliis indiciis gratitudinis agnoſcendi, fructuum etiam primitias in Dei honorem offerendi*, morem toleravit; ne populum illum, moris antiqui ſtudioſum, laceſſeret, eoſque ad cultum alienum amplectandum provocaret. Interea temporis ritibus illis antiquis novos aliquos admiſcere viſum eſt; viz. Primi triennii proventum abolendi, anni quarti fructum Deo conſecrandi, anni tantum quinti, & ſequentium ad uſus domeſticos applicandi. Cum enim ritus illi novi ad idololatriam extirpandam non parum conferrent, Deus eos moribus quibuſdam uſu longo commendatis commiſcere voluit, ut Iſraelitæ rituum antiquorum ſtudio ad uſum novorum allicerentur. In aliis etiam legibus haud paucis, artis & conſilii conſimilis veſtigia obvia ſunt & manifeſta, cuivis legem & œconomiam Moſaicam diligentius obſervanti. Secundum.

COROLLARIUM tertium ſit hujuſmodi: nil cauſæ eſt, cur legum Moſaicarum rationes, a gentium moribus petitæ, pro conjecturis tantum ſpecioſis habeantur; eo quod teſtes morum iſtorum, *Moſi* σύγχρονους, quandoque deſideremus. Cum enim ratio legis hujuſce modo dicta, rationi conſentanea ſit, cuivis legis parti lucem fœneretur, Tertium.

CAP. XV. & (ut brevi dicam) ipſa ſua probabilitate ſatis commendata ſit; cum etiam e ſcriptis Arabicis *Maimonides* viſus ducere, mores iis affines quos huic legi cauſam dediſſe dicimus, inter idololatras aliquos ævi recentioris obtinuiſſe; parum conſideratí eſt, ob ſepultam tenebris antiquiorum rituum hiſtoriam, rationem modo dictam in dubium vocare, vel ei rationes myſticas pro lectoris arbitrio fictas anteferre. Si itaque lector legum rationes alibi datas invenerit, iiſdem nominibus commendatas, non eſt quod eas contemnat ſtatim, aut me ſolis conjecturis niti ſuſpicetur, tantum quod auctoris alicujus antiquiſſimi teſtimonium ad fidem dictis meis aſtruendam deſideretur. Sæpe dolendum eſt, tot auctorum, qui vetera ſacra memoriæ conſignarant, e rebus evanuiſſe, quos rei literariæ multum intererat mortem periiſſe.

CAP. XV.

Lex de non comedendo ſuper ſanguinem.

De ſenſu legis, quæ unum quemque. INTER leges eas quamplurimas, circa ſanguinem [præcipuum Legis argumentum] datas, locum haud obſcurum obtinet præceptum proximo explicandum, *Levit.* 19. 26. לא תאכלו על הדם: *Non comedetis ſuper ſanguine.* Priuſquam vero ad legis hujuſce rationem indagandam animos appellamus, neceſſe eſt ut in ipſo limine pauliſper hæreamus, & textus ſenſui literali perſpicuitatem paulo majorem afferamus. Nam circa ſenſum verborum in diverſas ſententias itum eſt.

1°. PRIMO: ſentiunt nonnulli ſcribam aliquem antiquum hic ſontem Hebræum turbaſſe, & הדם *ſanguinem*, pro ההרים *montes*, incaute ſuppoſuiſſe. Huic ſententiæ ut fidem afferant, verſionem Græcam teſtantur, quæ ſic locum reddit, [a] [illegible], *non comedetis ſuper montes*, gentium ſcil. ritu, quibus in morem abiit, [a] in montibus & locis cœlo propioribus ſacra peragere, & ſacris peractis epulari. Cum autem aliæ omnes paraphraſes & verſiones antiquæ, *Onkelos*,[f] *Jonathanis Samaritana, Arabica, Syriaca, Vulgata*, cum *Hebræo* conſentiant, nihil in hodierna lectione mutandum cenſeo; cum præterea verba præcedentia & ſequentia ei apprime ſuffragentur, & ipſa Græcorum verſio (quod ſtatim conſtabit) hanc ipſam lectionem firmet, quamvis primo aſpectu ab ea diſſentire videatur.

2°. SECUNDO: viſum eſt aliis, Deum, ſanguinis, quocunque modo parati, eſum hac in lege vetuiſſe. Hunc ſenſum præferunt verſiones, *Syriaca, Vulgata*, aliæ. Fas autem legis hujuſce ſcopum minime attingere, mihi facile perſuadeo: quis enim non videt, præceptum de non edendo ſanguine, prorſus intempeſtive, & nulla oblata occaſione, hic inculcari? Sed & credi vix poteſt, Deum hanc legem, [b] tribus vicibus jam antea in hoc libro Levitici traditam, hic iterum ingerere voluiſſe. Præterea, legem quæ ſanguinis eſum prohibet, his verbis conceptam [c] ubique reperimus, כל דם לא תאכלו. Si itaque Deus hanc legem contra ſanguinis eſum ſtatuiſſet, non eſt probabile, eum a legis, ſanguinis eſum prohibentis, formula, alibi uſitata, hic tantum receſſiſſe voluiſſe.

3°. TERTIO: alii ſe perſuaſos habent, hoc in loco cautum eſſe, ne quis [d] [illegible], carnem cum ſanguine, i. e. carnem palpitantem & ſanguine recenti manantem, in cibum ſumeret, ne quis etiam morticina, ſuffocata & a feris dilacerata ederet, eo quod ſanguis in iis ſtagnaret, aut non ſatis accurate inde exprimeretur. Huic interpretationi favere videntur verſiones, *Arabica, Anglicana* aliæque. Atque hunc loci ſenſum ratum facere videtur Græcorum verſio, quæ 1 *Sam.* 14. 32, 33. (ubi hæc phraſis occurrit,) על הדם [illegible] interpretantur. Quibus accedat, quod *ſuffocata* nullibi in lege, niſi hoc forſan in loco, diſerte prohibeantur. At rationes illæ huic interpretationi non multum firmitatis afferunt: ſatis enim e jam dicendis conſtabit, LXX eo in loco verba Hebræa haud adeo conſulto reddidiſſe; & (carnis morticinæ, laceratæ, & ſanguinis, eſu interdicto) nil opus erat, ut Deus ſuffocata, quæ ſanguine ſcatebant tota, lege aliqua ſpeciali prohiberet.

a Deut. 12. 6. [illegible] b Lev. 3. ult. & 7. 26. & 17. 10. 12. c Deut. 12. 16. & 15. 23. d LXX in Gen. 9. 4.

e [illegible] על — & כל [illegible] Deuteron. 12. 16. & 15. 23. [illegible] לא תאכלו [illegible] Cap. 19. [illegible] לא תאכלו [illegible]

f [illegible]

g [illegible]

h [illegible]

QUARTO:

QUARTO: ſtatuit *Maimonides*, cui & nos accedendum arbitramur, Deum legem hanc veterum Zabiorum moribus oppoſuiſſe, & non tam *crudelem* in cibis ordinariis, quam *ſuperſtitioſum* in ritibus idololatricis, ſanguinis uſum his verbis inhibuiſſe. Nam veteres illi idololatræ præcipuam ſanguinis in ceremoniis ſuis rationem habuere, eum dæmonum cibum, & donum diis inferis gratiſſimum, exiſtimantes: nec quicquam ad obtinendam deorum ſocietatem & divinandi potentiam efficacius habuerunt, quam ſi ſanguinem aut carnes ſanguine fluentes ederent, vel apud aut *ſupra* ſanguinem beſtiæ dæmonibus immolatæ convivia magica celebrarent. Hinc Sectæ illi ſolenne erat, mactato dæmonibus animali, ſanguinis partem comedere, vel ſanguinem in pelvem aut foſſam effundere, & ad eum (convivandi cauſa) frequentes convenire; ut cum dæmones animalis mactati ſanguine (uti creditum eſt) & ipſi carne veſcerentur, eorum uſum familiarem, & inde divinandi facultatem, ſibi conciliarent. Ne quis autem putet hæc ex vano hauſta, duo probaturus ſum. (1°.) Veteres idololatras hujuſmodi ritum magicum in uſu habuiſſe. (2°.) Hanc legem ritui huic e regione adverſam. Sect. I.

SECT. I.

Multis evincitur veteres Idololatras ad vel ſupra ſanguinem ritu ſolenni comediſſe.

IDOLOLATRAS e veteri Zabiorum grege, mactato dæmonibus animali, ſanguinis partem bibere, aut ad ſanguinem effuſum ſacrificii reliquias edere, conſueviſſe, (cum præſertim dæmones aut mortuorum umbras ad divinationem captandam evocarent) teſtimoniis humanis & divinis confirmari poteſt. Probatur teſtimoniis.

In priorum claſſe primas habeat [a] *Maimonidis* teſtimonium: *ſcito, quod licet ſanguis immundus & impurus admodum fuerit in oculis Zabiorum, tamen ab illis comeſtus fuerit; eo quod exiſtimarent, cibum hunc eſſe Dæmonum, & quod ſi quis eum comederet, hac ratione communicationem aliquam cum Dæmonibus acquireret, ita ut familiariter cum illo converſentur, & futura ei aperiant, prout vulgo Dæmonibus iſta attribuere ſolet. Fuerunt tamen quidam inter illos, quibus valde durum & difficile videbatur ſanguinem comedere, (eſt enim res a qua natura homo abhorret). Hi mactantes beſtiam aliquam, ſanguinem ejus accipiebant, & in vaſe vel foſſula aliqua colligebant, carnem vero mactatam, circa illum ſanguinem in circulo ſedentes, comedebant, imaginantes ſibi, in hoc opere (ipſis carnem comedentibus) Dæmones illum ſanguinem comedere, & hunc ipſorum eſſe cibum, & hoc modo amicitiam, fraternitatem, & familiaritatem inter ipſos contrahi, quia omnes in una menſa edunt, & uno conſeſſu accumbunt: præterea opinabantur, Dæmones in ſomnis ſibi comparere, futura indicare, plurimumque prodeſſe.* Humanis aliis.

HUIC admodum ſimile eſt teſtimonium auctoris [b] libri *Zohar*, qui *Maimonidem* ſeculis aliquot anteceſſit: ille enim de variis incantationum ſpeciebus agens, & peritis illis magicis qui Ægypti [illegible] לכל בני עלמא *omnes per orbem homines ſuperarunt*, continuo addit, וכד בעאן מצראי [illegible] *Et quando Ægyptii eorum cogere volebant ad incantamenta ſua peragenda*, [illegible] *ad agros exibant in montem excelſum, & mactabant ſacrificia, & faciebant* [c] *foveam in terra & ſpargebant ſanguinem circa foveam illam: ſanguinis autem reſiduum in ipſam foveam congregabant: offerebant vero ſacrificia ſua magique ſpiritibus, & ſimul conveniebant, & inter ſe familiaritatem contrahebant in illo monte. Iſraelitæ etiam, qui erant in ſervitute eorum, accedebant & diſcebant ab illis, & errabant poſt illos, juxta quod ſcriptum eſt*, [d] & non ſacrificabunt ultra ſacrificia ſua [illegible] hircis, poſt quos fornicantur. *Ex ea traditione intelligimus, quod eo tempore quo accedebant ad eos, & preparabant ſanguinem illum, & offerebant ſacrificia, congregabantur illi ſpiritus magique, & apparebant ipſis inſtar hircorum hirſutorum;* [illegible] *& notum faciebant illis quicquid quærebant.* Quibus verbis auctor ille ritus hujus magici circumſtantias omnes (præter comeſtionem ſolennem, a *Maimonide* memoratam) enumeravit: at vero prorſus abſimile eſt, circumſtantiam illam defuiſſe, cum epulæ ſolennes ſacrificia pene ſemper ſequerentur, & ſacrificii dæmonibus oblati participatio, ad amicitiam & familiaritatem quandam cum iis conciliandum, plurimum valere crederetur.

a *More Neb.* P. 3. c. 46. b In Sect. [illegible] fol. 109. c Vid. [illegible] p. 344. d *Lev.* 17. 7.

Sect. I. Huic me um teſtimonium etiam ſatis amplum perhibet [a] *Joſephus Albo*, qui de præceptis ritualibus verba faciens, *quæ mactantur extra Tabernaculum, in ur... prima ... tradita ſunt, cum Israelitæ Ægypto egrederentur*. [illegible] *propterea quod tunc ... eſſent in cultu Dæmonum, & comederent ſuper ſanguinem, & comederent adipem & ſanguinem;* juxta morem procul dubio quem in Ægypto didiciſſent.

Divina testimonia. Teſtibus hiſce humanis, totidem divina, e ſacris literis depromta, ſubjungam teſtimonia. Horum primum nobis ſuppeditant Prophetæ [b] verba [illegible] *ſuper ſanguinem comeditis, & oculos veſtros levatis ad idola veſtra, & ſanguinem funditis, & vos terram poſſidebitis? Stetiſtis ſuper gladio veſtro, feciſtis abominationem,* &c. Prophetam hoc in loco ritum aliquem idololatricum perſtringere, res aperta eſt, nec ullam dubitationem recipit: nec magis dubitari poſſit, quin locus exponi debeat de Gentilium *juxta* vel *ſuper* ſanguinem comedendi ritu, cum ex umbrarum & inferorum alloquiis divinationem quærerent, præcipue uſitato. Cur ita exiſtimem hæc me movent: (1°) [c] *Vatabli* verba: *quidam vertunt*, Juxta ſanguinem comeditis, q. d. *Poſtquam vos ſacrificaſtis idolis, vos comeditis carnes ſacrificiorum veſtrorum juxta ſanguinem victimarum illis immolatarum*. (2°) Vis ipſa & genuinus verborum Hebræorum ſenſus: nam vox על ſuperioribus *ad*, *juxta*, vel *ſuper*, cum autem vix unquam, denotat; nec phraſis illam, uſa in lege, mērum ſanguinis eſum prohibente, uſurpatam reperire licet. (3°) Idololatræ, hoc in loco, eodem crimine & reatu onerantur, quo homo ille, qui non coram tabernaculo, ſed in apertis campis, animal aliquod occidiſſet. De eo enim dicitur [illegible] *ſanguinem fudit*, Levit. 17. 4. & idem crimen idololatris his impingit Propheta, cum dicit, [illegible] *ſanguinem funditis*. Hujus rei nulla mihi cauſa probabilior occurrit, quam quod omnes, cum hi tum ille, eodem nefario ſcelere ſe obſtrinxiſſent, & ſanguinem in apertis campis aut monte aliquo, ad dæmones, quos [illegible] vocarunt, alliciendos, effudiſſent. Hæc conjectura eo magis arrideat, quod Propheta non dicat aperte, idololatras illos ritus ſuos humano ſanguine polluiſſe. (4°) Poſtquam hoc ritu defuncti eſſent idololatræ, oculos ſuos ad eorum idola, quaſi cum fiducia quadam, levaſſe dicuntur. Quid autem, niſi quod animalis oblati ſanguine, tanquam cibo gratiſſimo, Deos ſuos oblectaſſent, & in ſpem lætam venirent, fore, ut eorum gratiam inirent, futura cognoſcerent, & (Diis ſuis jam fœdere conjuncti) iis ſemper propitiis & benignis uterentur? (5°) Idololatræ, quorum hic meminit Propheta, ceremoniam, magicæ ſanguinis effuſioni conjunctiſſimam, adhibere: nam *ſuper gladium eorum ſtetiſſe* dicuntur. Hujus ceremoniæ mentem quo dextre capiamus, ſciendum eſt, ſacili veterum fide receptum fuiſſe, dæmones & mortuorum umbras mucronis ſtricti fulgorem expaveſcere, eoque viſo ſe in fugam conjicere. Cum itaque mortuorum animas evocarent, ut guſtato ſanguine in foſſam effuſo ad interrogata reſponderent, ſe gladio munire ſolebant veteres magi, ut animo ſecuriore ſacra illa horrida peragerent, & animas haud vocatas, a ſanguine bibendo, gladii fulgentis metu cohiberent. Cum itaque [d] Ulyſſes *Tireſiam* vatem conſultum iret, &, ut eum e mortuis eliceret, foſſam ſanguine undantem præparaſſet, hæc verba dixiſſe fertur;

[illegible]
[illegible]
[illegible]

Cæterum ego gladio acuto ſtricto a femore
Sedens, neque ſinebam mortuorum inania capita
Ad ſanguinem prope accedere, antequam Tireſiam conſuluiſſem.

Hiſce poſt interjecta nonnulla ſubnectuntur,

[illegible]

Sedebamus (ad convictum) *ego vero ſuper ſanguinem gladium tenebam;*

nempe ut reliquas animas a ſanguine arceret, cujus bibendi deſiderio maximo teneri credebantur. Cum itaque *Tireſias* evocatus ſe præſentem ſiſteret, ſic *Ulyſſem* allocutus eſt

a Joſeph. Albo. ... 3. c. 16. Fol. ... col. 2. b Ezek. 33. 25, 26. c Comment. in loc. d ... Homer. Odyſſ. 11. ... 48.

Ἀλλ'

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Sect. [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible], quo veteres idololatrae juxta sanguinem, [illegible] [illegible]

[illegible] "[illegible] poterit desiderare? Sed ex rebus unde praeterea defecit? cum hujusmodi mores [illegible] [illegible]

[illegible]

SECT. II.

SECT. II.

Deum legem illam de non comedendo ad ſanguinem Zabiorum ſuperſtitionibus oppoſuiſſe, probatur teſtimoniis & aliis argumentis.

PERSPICUUM me feciſſe arbitror, idololatras antiquos, oblato animali, *ad* vel *ſuper ſanguinem*, ritu ſolenni, non raro comediſſe. Id jam proximo incumbit, ut apertum faciam, Deum hanc legem ſanxiſſe, ut omnia ſuperſtitionis illius veſtigia aboleret. Deum ea de cauſa hanc legem ſtatuiſſe, teſtimoniis & argumentis (quæ vocant) artificialibus evinci poteſt. Primo teſtimoniis.

INTER teſtimonia huic veritati fidem aſtruentia, primas haud immerito Græcorum verſioni tribuamus. Sic enim hanc legem reddunt, [a] [illegible], *non comedetis ſuper montes.* Hic ſe miſere torquent interpretes, & ſe in omnes ſtatus vertunt, ut cauſam expediant, cur Græcorum verſio tam longe recedat ab Hebræorum exemplari. Nonnulli ſentiunt LXX, vitioſum codicem ſecutos, vitioſam tranſlationem edidiſſe. Exiſtimant alii, LXX interpretes exemplar ſatis integrum habuiſſe, ſed literarum Hebræarum, ר & ד affinitate deceptos, ההרים *montes* pro הדם *ſanguinem* legiſſe & [illegible] ſuæ (cum literæ figuræ conſimilis occurrunt) haud infrequentis exemplum, hoc etiam in textu, præbuiſſe. Alii ſe perſuaſos habent, Scribas in lege tam verſatos, nihil huic crimini affine committere potuiſſe; ſed exemplar Hebræum, quod nunc jam verſatur, corruptum fuiſſe, & הדם pro ההרים (uti olim LXX legerunt) Scribæ alicujus dormitantis errore, in hodierna exemplaria irrepſiſſe. Contendunt itaque nonnulli, qui LXX [illegible], Codicem Hebræum, hoc loco & aliis non paucis, e Græco exemplari neceſſario emendandum. Cum autem recepta lectio defendi poſſit, abſit ut eam, levi de cauſa, loco moveamus. Amo modeſtam illam Criticorum gentem, qui auctores profanos, multo magis ſacros, timide & cum religione quadam tractare ſolent, nec in iis ne eo quæ menda ſuſpicari, ne quid ipſi neſcire videantur. Ne lectori tædio ſim, animum inducere non poſſum, ut ſentiam, quicquam hic (in codice Græco vel Hebræo) correctrice Criticorum manu indigere; cum omnia exemplaria Hebræa, verſiones etiam omnes ad exemplaris Hebræi fidem adornatæ, & verſionis Græcæ exemplaria omnia quæ mihi videre contigit, hic plane conſentiant, & lectioni huic receptæ ſuffragentur. Apud me vero fidem habet, LXX, non caſu vel errore aliquo, ſed ex deſtinato, hic ab Hebræo non nihil deflexiſſe, & non tam verborum vim & proprietatem, quam mentem & ſenſum, exprimere ſtuduiſſe; nempe ut lex hæc, ſuperſtitioſum ſanguinis uſum in montibus prohibens, a legibus aliis quæ civilem ſanguinis uſum, in cibo vulgari, vetant, aperte diſcerneretur. Hanc conjecturam, per ſe quidem probabilem, hæc prophetæ loca, collata, non parum confirmabunt: Τὰ LXX

Ezech. 18. 5, 6.	*Ezech.* 33. 25.
Vir qui fuerit juſtus, [illegible] *& ſuper montes non comederit, nec levaverit oculos ad idola domus Iſrael, &c.*	*Sic dicit Dominus Deus*, על הדם תאכלו *ſuper ſanguinem comeditis, & oculos veſtros levatis ad idola veſtra.*

E locis hiſce parallelis aperte conſtat, *edere ſuper ſanguinem* & *edere ſuper montes*, flagitium aliquod cum idololatria proxime conjunctum denotaſſe, & antiquos phraſes illas, utpote ſenſus conſimilis, promiſcue uſurpaſſe; Prout enim LXX, *edere ſuper ſanguinem*, per phraſin illam, *edere ſuper montes*, hic interpretantur, ita *Ezechiel*, *edere ſuper montes*, per *edere ad* vel *ſuper ſanguinem* tanquam verba [illegible], explicare videatur. Ideo vero Propheta, & eum (forte) hoc in loco ſecuti LXX, phraſes illas indifferenter uſurparunt, quod idololatræ veteres (uti nos docuit [b] liber *Zohar*) *ad ſanguinem comedendi* ritum in montibus plurimum exercuerint. Cum enim ritu illo, divinandi & mortuorum umbras evocandi cauſa, uterentur, conſentaneum videbatur, ut eum in monte aliquo celebrarent, ubi heroes, quos conſultum ibant, ſepulturæ

a *LXX in loc.* b *Ubi ſupr.*

a Vid. Pag. 376.

plurimum [illegible] ... [illegible]

[illegible]

[illegible] ... LXX ... [illegible]

Aquila. Secundo [illegible] Aquila [illegible] ... [illegible]

[illegible]

Tertio: *Maimonides* etiam teſtimonio ſatis amplo ſententiam noſtram communi- Sect. II. Maimonides.
vit, *Mor. Neb. P. 3. c. 46.* Ubi ait, *bestiarum autem, quæ mactantur, ſanguinem,* Deus *juſſit effundere, etiamſi non* [illegible] *Deut. 12. 16.* *Poſt hæc* [illegible] *quoque convenire vel congregare ſe circa ſanguinem, & ibi epulari, dicens,* [a] *non comedetis* ad *vel* apud *ſanguinem.* Neque res hæc *Maimonidæ* unius [illegible] alios enim auctores, [illegible] eandem ſententiam [illegible] ſatis e *P. Fagii* verbis in hanc legem [illegible] *interpretum ſententia de hac lege: ſunt qui ſcribunt, Iſrael* [illegible] *in Ægypto ſacrificia dæmonibus, quos* [illegible] *vocant, & poſtea, juxta effuſum ſanguinem, quo magis dæmones placarent, comediſſe reliquias ſacrificiorum* [illegible] *hunc ritum idololatricum hic vetare* Deum.

Sententia noſtra [illegible], in id proximo incumbendum eſt, ut ex argumentis [illegible] aſſeramus. Et aliis argumentis. 1°.

Horum primum [illegible] verborum ſenſu: nam lex ea לא תאכלו על הדם ſi ad verbum interpretemur, apte redditur, *non comedetis ad aut* [illegible] *ſanguinem.* Vocem על *ad* vel *ſuper* proprie denotare, multis exemplis (ſi [illegible] agerem) oſtendi poſſit. [illegible] exemplo uno & altero diſcat [illegible] *Gen. 16. 7.* [illegible] *eam angelus Domini* על עין המים *juxta fontem aquarum,* vel, [illegible] LXX, [illegible] *Job. 1. 14.* *Et aſinæ paſcebantur* על ידיהם [f] *apud, coram* [illegible] *Chald.* reddit, על ספריהון *ad latera eorum.* Hunc ſenſum *Græci* voci על [illegible] tribuendum cenſuerunt, eam per [illegible] transferentes. Atque ita [illegible] eſſe, diſcere [illegible] loco parallelo, 1 *Sam.* 14. Cum enim populus oves & boves *in terram* mactaſſet, & urgente fame, carnes על הדם [b] *juxta ſanguinem,* vel in [illegible] effuſi loco, vescerentur; re *Saulo* nunciata, ait, [c] *prævaricati eſtis:* *volvite ad me jam nunc ſaxum grande.* *Et dixit, adducat ad me unuſquiſque bovem ſuum & arietem, & occidite ſuper iſtud, &* [illegible]*, & non peccabitis Domino, comedendo* על הדם *ſuper aut juxta ſanguinem.* Quibus verbis, על הדם *verſ.* 32. [illegible] per אל הדם tanquam voces ſynonymas, explicantur. אל autem, *ad, juxta, ſuper,* & *coram,* notare, norunt omnes, qui vel primam linguæ Hebrææ tincturam imbiberunt. Inde etiam interpretatio noſtra firmari poſſit, quod *Saulus,* ut populum a [illegible] cohiberet, animalia omnia, non [illegible] per [illegible], ſed ſuper lapidem unum, mactari juſſerit. Nam per lapidem illum [illegible] minus populus *ad* vel *ſuper* ſanguinem, [illegible] in loco effuſum, edere poſſet; non autem obſtabat quo minus *cum* ſanguine, [illegible], carnem ederent. Si quis hic mihi LXX opponeret, qui voces [illegible] על הדם per [illegible], hoc in loco transferunt, a LXX [illegible] appellarem: nam *Ezec.* 33. 25. hanc ipſam phraſin, על הדם per [illegible] reddendam cenſuerunt. [illegible] Dativum regat, *ad, apud* vel *juxta,* [illegible] ſolet: nam [illegible] *ad portam probaticam* [illegible] notat, [illegible] apud *Homerum, ad* [illegible]*, &* [illegible] *apud amnem,* [illegible] dixit *Thucydides.* Sciat autem lector, me [illegible] non [illegible] ſtudio contendere; cum [illegible] populum [illegible] quod, urgente fame, non adeo ſcrupuloſe & [illegible] carnem a ſanguine expurgarent.

Secundum [illegible] nobis argumentum ſuggerunt Hebræorum mores, a ſeculis (ut patetur) antiquioribus propagati. Satis enim [illegible] memorata conſtet, eos *ad ſanguinem* alicujus animalis, [illegible] ad cibum [illegible] mactati, convivari, nefas habuiſſe. Neque hic ſtetit religio Judæorum, circa ſanguinem occupata; cum ne carnes quidem animalis Deo [illegible] guſtare voluerint, quamdiu ſanguis ablatus & effuſus non eſſet. *Notant* enim *Thalmudiſtæ,* referente [d] *Drusio, non eſſe comedendam carnem ſacram, ante effuſum ſanguinem.* Quid autem Judæi veteres a carnis, tam vulgaris quam ſacræ, comeſtione, in ſanguinis vicinia, tam [illegible] temperarent, niſi ut legem hanc ne in ſpeciem quidem violarent? Notant ſcilicet antiquiores Hebræi, Deum ritum [illegible] (*ad* vel *ſuper ſanguinem comedendi*) hac in lege vetuiſſe, quod gentes [illegible] montibus epulari ſolerent, cum dæmonum cibum exiſtimantes [illegible] itaque a comeſtione carnis juxta ſanguinem, quocunque [illegible] vel conſilio effuſum, abſtinuere; ut eo longius a legis hujuſce violatione recederent, nec quicquam, mali vel ſpeciem habens, perpetrarent. Cum autem longi temporis in- 2°.

a *Lev.* 19. 26. b *Verſ.* 32. c *Gen.* 33. 34. d 1 *Sam.* 14. [illegible] e *Fragment. Vet. Interp. Græc.* in *Levit.* 19. 26.

f על ידיהם ad manus eorum.

Sect. II. [illegible]

§. [illegible]

§. [illegible]

[illegible]

CAP. XVI.

CAP. XVI.

[illegible]

CAP. XV.

[illegible] experimendas [illegible]. Affectiones [illegible] concinunt hæc [illegible] [illegible] *ad aromatarios* [illegible] [illegible] veteres hæc [illegible] verbum [illegible] [illegible] *judicavimus* [illegible] [illegible] hunc locum [illegible] *non augurabimini* [illegible] Hac autem lege, [illegible] *augurium* inhibente, opus erat, ne populus Iſraeliticus [illegible] Arabibus hauſerant, [illegible] multis enim veterum teſtimoniis a [illegible] congeſtis [illegible], Arabes [illegible] auguria, [illegible] primos magiſtros [illegible] *Chaldæos* [illegible] *Orientales* [illegible] diffuderit.

[illegible] vox [illegible] non tantum [illegible] [illegible], ſed & [illegible] patet. [illegible] obſcure [illegible] in hoc verbo derivatam, invenimus. [illegible] [illegible] vel *augurio*. Hanc autem [illegible] [illegible] Maimonidis verba [illegible] [illegible] omnia [illegible] [illegible] Cum [illegible] verba [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] Deus [illegible] [illegible] Atque [illegible] *Maimonidis* teſtimonio non parum confirmatur, nam hunc legis [illegible] locum [illegible], hæc habet, [illegible] [illegible]

[illegible] Hunc [illegible] definitur, [illegible]

Cum [illegible] [illegible] extendere, [illegible] ſignificationes ſua [illegible], non temere colligitur, [illegible] hac in lege prohiberi. [illegible] minus hæc [illegible] dubitandum [illegible], [illegible] Nam [illegible] *Clem. Alexandrinus* [illegible], [illegible] memorat, qua [illegible] [illegible] [illegible] *ſigna fauſta* vel *infauſta* habebantur; [illegible] *a dextris* [illegible] [illegible], *ad* [illegible] *dæmonibus* [illegible] Illi vero qui ad hujuſmodi ſigna [illegible] advertunt animos, a [illegible] *ſuperſtitioſi ſignorum obſervatores* appellantur.

a [illegible] b De [illegible] c [illegible] d [illegible]
e [illegible] f [illegible] g [illegible] h [illegible]
[illegible]

[illegible]

CAP

CAP. XVII.

C A P. XVII.

De lege qua temporum obſervatio vetita eſt.

LEGUM Moſaicarum ſeries me jam dirigit ad legem illam illuſtrandam qua *temporum obſervatio* vetita eſt, quæque gentium moribus & dogmatis aperte ſatis adverſatur. Eam autem [a] *Lev.* 19. ſic expreſſam legimus, לא תעוננו

De verbi illius origine ſenſuque docti diverſa ſentiunt, nec operæ pretium eſt, opiniones eorum omnes in medium proferre, vel earum momenta ſcrupuloſius expendere. Notæ clarioris *auctores*, [b] *Maimonides*, [c] *R. Kimchi*, [d] *Johannes Coccius*, [e] *Amama*, [f] *Dionyſius Voſſius* [g] *Interpretes Anglicani*, aliique, cenſuerunt, hoc verbum a עונה genus petere quod *tempus decretum & ſtatutum* ſonat; adeoque Deum, hac in lege, temporum [h. e. dierum aut horarum] obſervationem criticam & ſcrupuloſam vetuiſſe. Rem totam a *Fullero* noſtri verbis paulo clarius exprimam. מעונן *i. e. qui conſtituta & definita tempora boni vel mali, læti vel triſtis, proſperi vel calamitoſi eventus in omni negotio aggrediendo, viz. in vita inſtituenda, itinere ſuſcipiendo, conjugio contrahendo, legatione obeunda, bello gerendo, reliquiſque tot & tam variis caſibus privatis & publicis (qui mortalibus accidere ſolent) ex arte præſcire, & conſulentibus ſe prædicere profitetur.* Hoc ſenſu verba *Prophetæ* capienda cenſeo, *pater tuus* [1] *adulter*, *mater tua* עוננה i. e. ſuperſtitioſa *temporum obſervatrix*. E quibus apparet, vanitatem illam altis radicibus defixam fuiſſe, eamque, veluti naturam alteram, furcis licet omnibus expulſam, quavis ætate recurrere voluiſſe. Ne vero in jam dicendis ordo deſideretur, oſtendam, Primo: cur obſervatio temporum tam caute & ſolenniter interdicta eſt. Secundo: cur hæc ſola præcepta [לא תנחשו ולא תעוננו] tanquam leges ſororiæ, hoc in textu conjunguntur?

Primo: cur *obſervatio temporum* tam caute & ſolenniter interdicta eſt. Ut huic quæſtioni plene ſatisfiat, variæ rationes aſſignandæ ſunt.

(1°.) Temporum obſervatio multiplicem [illegible] ſecum plerunque tulit, [illegible] ſcilicet, [illegible], [illegible], [illegible], aliaſque divinationis ſpecies, quibus arcte jungitur, & quibus, tanquam tot radicibus, niti ſolet. Temporum enim obſervatores hæc vel illa tempora, felicia & rebus aggrediendis amica; alia vero prorſus inauſpicata & negotiis adverſa, decreverunt; eo quod aſtra, vel aves, nubes, baculi, ſerpentes, aliave divinationis inſtrumenta, ſigna magis aut minus auſpicata præbere, adeoque tempus hoc aut illud nigro quaſi lapillo notare, viderentur. [illegible] ars erat e variis artibus ineptis plerunque conſarcinata; ſignis plerunque mutuatis innitebatur, & regulas admodum paucas ſibi ipſi proprias & quaſi domeſticas continebat. Quandoque ſcilicet artis hujuſce profeſſores dies aliquas infauſtas eſſe pronunciarunt, quod nubes aut aſtra vultu minus benigno terram aſpicerent; quandoque res malis auſpiciis gerendas aſſeruerunt, quod inauſpicatus avium aut ſerpentum motus, horam infelicem indicare crederetur. Atque inde veniſſe cenſeo, quod מעונן *temporum obſervatorem*, LXX quandoque [k] [illegible], [l] ſæpe [l] [illegible], modo [m] [illegible], nonnunquam [n] [illegible], vertendum judicarint.

(2°.) A gentis Judaicæ dignitate & gravitate prorſus alienum erat, ut animos adverterent ad multifaria illa rerum futurarum ſigna, quibus temporum obſervatores ſeipſos excruciabant. Cedo quemvis arbitrum, anne decorum aut conſentaneum erat, ut gens Deo dicata, & ſacro notata charactere, ad hujuſmodi regulas aut conſilia puerilia aures aut animos accommodarent; "non aggrediar quicquam hodie, quia Calendæ ſunt, aut exitus ſeptimanæ: me domum recipiam, quia vulpis occurſus horam "minus auſpicatam indicat: nihil pecuniæ in uſum familiæ jam erogabo, quia non "bonum eſt hodie quicquam emere: adeſt jam menſis illius dies tertia, quam ſæpius

a *Levit.* 19. 26. b *De Idolol.* c. 11 §. 9. 10. c *Rad.* עון d *Not. in Sanhed.* cap. 7. e *Cenſur. Vulg. Verſ.* in *Lev.* p. 182. f *Not. in Maim. de Idol.* p. 73. & 76. g In *Lev.* 19. 26. h *Miſcel. Sacr.* Lib. 1 c. 16. i *Ezec.* 16. 3. k *Mich.* 5. 12. l *Deut.* 18. 10. m *Lev.* 19. 26. n *Jer.* 27. 9.

1 In *Capite* quidem illo vic. *Ezech.* 16. propheta loquitur de *Hieroſolyma adultera*, rauſque peſſimæ notæ locus autem laudatus ita ſe habet, *pater tuus erat* האמרי *Amorræus*, *& mater tua* חתית *Cethæa*.

9 *Aucup.* *Mic.* 5. 12. Hæc vox deeſt. [illegible] *Margine MS. Card. Barberini.* Juxta *MS. Alexandr.* [illegible] [illegible]

"exper-

CAP. XVII. "expertus ſum rebus meis minus auſpicatum. Homines qui actiones ſuas ad hujuſmodi regulas inanes compoſuerunt, ipſi [a] *Luciano* ethnico ludibria debuerunt; non erat itaque e dignitate populi, ſanctitatis & ſapientiæ nomine commendati rebus tam frivolis & ridiculis animos adhibere. Hæc ratio ex ipſa lege nonnihil firmitatis hauriat: ſic enim Deus populum alloquitur, [b] *Deuteron.* 18. *Gentes iſtæ, in quarum hæreditatem tu venis,* אל מעוננים *ad obſervatores temporum & divinos auſcultabant, tu vero non ita facies.* Quaſi dixiſſet, "non decet Iſraelitas, legis divinæ conſultos, & "ſapientiæ nomine paſſim celebres, hujuſmodi vana ſectari, vel ad modulum gentium "aliarum ſapere.

(3°.) Observatio temporum doctrina de duobus *Principiis*, ſibi mutuo ſemper adverſantibus, benigno uno, maligno altero, nitebatur, eamque maxime confirmabat. Ut rem totam magis explicate referamus: Gentiles ſe perſuaſos habebant, hæc duo *Principia æterna* fuiſſe, & inter ſe luctam perpetuam exercuiſſe. Credebant inſuper, principium benignum, rerum noſtrarum cura ſtudioque ductum, nobis omnia fauſta & felicia procurare velle: principium autem malignum tetricumque, mali ſtudio ſemper occupatum, omnia nobis adverſa machinari, & tempora caſuſque omnes infelices originem ab illius malignitate & ingenio tetrico derivare. Cum autem principium benignum non ea virtute polleat, ut principii maligni potentiam & invidiam ſuperet, & mala omnia impendentia ſemper amoliatur; in eo tamen benignitatem nobis commendat maxime, quod ſignis, ominibus, & quaſi nutibus quibuſdam, tempora nobis minus amica ſignificet, ut ab inceptis tunc temporis inſeliciter eventuris abſtineamus. Ad hanc doctrinam alludunt *Poetæ* quandoque, ſed principia illa, *Superorum*, *Parcarum* aut *Fati*, nominibus exprimentes. Inter eos [c] *Ovidius*, de *Venere* loquens, hæc habet rei præſenti conſentanea:

Verba jacit: ſuperoſque movet: qui rumpere quanquam
Ferrea non poſſunt veterum decreta ſororum,
Signa tamen luctus dant haud incerta futuri.

Ad eandem doctrinam paulo clarius alludit *Silius*:

Heu vani monitus, fruſtraque morantia Parcas
Prodigia! heu fatis ſuperi [f] *certaſſe minores.*

Sed ut eo me recipiam, unde paululum deflexit ſermo: quicunque tempora quædam auſpicata, quædam etiam infauſta, eaque certis ominibus aut ſignis diſcernenda, docet; eo ipſo fatetur, hæc duo principia vicibus incertis in rerum natura dominari; & artis eſſe de temporibus hujus aut illius imperio ſubditis bene judicare, ut incepta proſpere cedant, & res humanæ tutius adminiſtrentur. Atque hac ratione, qui tempora tam ſolicite conſiderabant, diviſum imperium cum Deo dæmoni conceſſerunt, eique, licet ignari, cultum æqualem tribuerunt.

(4°.) Temporum obſervatio vetita eſt, eo quod opinio de diebus aut horis quibuſdam infauſtis & inauſpicatis, Deo ſimul & homini non leves injurias offert. Deo quidem: nam opinio illa dies aliquos [optima Dei dona & beneficia] [d] *atros, abominabiles, inauſpicatos & nefaſtos, appellare* docet. Opinio illa dies & horas aliquas ſupponit, extra providentiæ divinæ limites, & cæco quaſi fato traditas: Dei præterea mandatum violare jubet, dum dies haud paucas, tanquam nefaſtas & rebus agendis inimicas, non laboris, ſed otio turpi & meticuloſo dicare docet. Nec minus homini damnoſa eſt illa ſuperſtitio: ei nempe mentem timoris ſolicitæ plenam affert, & Davus ille eſt qui vitæ negotia perturbat omnia. Quantas turbas Athenienſium rebus attulit olim, e verbis *Luciani* ſatis clare intelligitur: [illegible] &c. *Apophras & quaſi dies ater vocatur, quando neque magiſtratus de rebus conſultant publice, neque ...tu fere diſceptantur, neque ſacrificia peraguntur, neque quicquam eorum quæ more & auſpicato ſolent, tractatur.*

a *Pſeudologiſt.* pag. 891. Edit. b *Deut.* 18. 14. c *Metam.* Lib. 15. v. 780. d [illegible] ... *Lucian. Pſeudol.* p. 891 D. e Lib. *ſupr.*

f *Punic.* L. 6. verſ. 76. Apud [illegible] L. 5. c. 15. & *Lib.* [illegible] ... p. verſ. 313.

(5°.)

(1°.) Temporum obſervatio, hominibus olim dæmones aut aſtra colendi occaſionem ingentem præbuit. Hæc enim obſervatio hominum animos ſignis & ominibus occupatos tenuit, aſtra tanquam futurorum indices admirari docuit, futura ſciendi ſitim accendit quæ homines ad Magos tandem conſulendos extimulavit, hominum ſtudia curis anxiis & ſollicitis a Dei legibus avocavit; eoſque tandem, ignotum & omnium incertorum pertæſos, ad ſocietatem cum ipſis dæmonibus ineundam provocavit. In lege itaque, ubi a temporum obſervatione, & vanitate quavis alia, dehortatur; additur, [a] *perfectus eris cum Domino Deo tuo* CAP. XVII.

Expendendum eſt proximo, cur hæc ſola præcepta [לא תנחשו ולא תעוננו] tanquam leges ſororiæ, hoc in commate conjunguntur? Huic dubio anſam præbet notus [b] ille *Deuteronomii* locus, quo plures aliæ *divinantium & divinationum* ſpecies enumerantur, & expreſſe prohibentur *non invenietur in te tranſire faciens filium ſuum & filiam ſuam in igne, divinans divinationes,* מעונן ומנחש ומכשף *obſervator temporum, ominator, præſtigiator, incantator, interrogans pythonem, magus & quærens a mortuis.* Quamvis autem variæ divinationes in hac lege parallela recenſeantur, ratio non una reddi poteſt, cur hoc in loco duæ tantum ſpecies earum ſimul interdictæ reperiuntur.

(1°.) Observatio temporum, & divinatio per omina [illegible] avium aut ſerpentum geſtus, parum in ſe criminis habuere, [illegible] judicentius. Nam [illegible] illa, temporum & ominum obſervationes, nondum ex hominum moribus evanuerunt, iiſque *vanitates* tantum videntur, ſtultitiæ quam nequitiæ citius arguendæ. Et huic opinioni nonnihil præſidii præbet modo citatus Deuteronomii locus, quo *Moſes* id agere videtur, ut קסמים omnes [*Divinos* quocunque titulo notos] enumeraret, eoſque, juxta varios nequitiæ ſuæ gradus, (ordine juſto) recenſeret. Incipit itaque catalogus a מעוננים & מנחשים *temporum & ſignorum obſervatoribus*, & tandem in *Magos* & *Necromantes*, ut notæ nigrioris peccatores deſinit. Cum itaque divinatores illi, populo judice, non adeo graviter peccarent, & pro ſtultis potius quam nebulonibus haberentur, Deus eos hic expreſſe prohibet, ne populus, ſe primam divinationis ethnicæ tincturam imbiberet, aut מעוננים [illegible] מכשפים & illi gradus altioris peccatoribus, aditum aperirent.

(2°.) Deus [illegible] & [illegible], eaſque ſolas, hac in lege vetuit, forte quod vanitates illæ faſcinum quoddam peculiare ſecum traherent, & hominum animos multo facilius quam [illegible] quævis aliæ ſibi devincirent. Hæc eo fidentius aſſero, quod vanitates iſtæ ſeculis antiquioribus increbreſcerent, iiſque gentes pene omnes inficerentur. Superſtitionem [illegible] inter Græcos antiquiores invaluiſſe, ſatis intelligitur ex *Heſiodi* poëmate, quod pene totum in diebus auſpicatis & infauſtis enumerandis occupatur. Eadem religio Romanos etiam inceſſit, qui dies aliquos *religioſos* & *feriatos* autumabant, itque Deos ſe minime propitios habituros, nec inceptum ullum exitum fœlicem ſortiri poſſe, credebatur. Multa religionis hujus apud Romanos olim invaleſcentis teſtimonia congeſſit [d] *Heraldus*, a curioſis ſæpe conſulendus. Eandem ſuperſtitionem Hebræorum etiam animis altius inhæſiſſe conjicitur, quod eorum [e] *mater* עוננה [1] *temporum obſervatrix* appelletur; quaſi [illegible], populo illi non tam ars eſſet quam natura, & a remotis majoribus una cum ſanguine propagata. Hebræos etiam, aliaſque gentes antiquiores, omina, auſpicia, aliaque ſigna futuris ejuſdem, ſpectare ſolitos, ſatis e [f] legibus artium illarum exercitia prohibentibus intellectum eſt. Cum itaque vulgus incautum artium earum contagione facilius inficeretur, ſummus legiſlator has leges dedit, ut eas imprimis e regno ſuo conjunctim exterminaret.

(3°.) Duæ illæ Divinationis ſpecies, hoc in textu vetitæ, affinitate propinqua divinationes alias attingebant, iiſque viam plerunque præſtruebant. Nam ſuperius adducta clare docent, verbum נחש [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], etiam continere, [illegible] autem, [illegible], [illegible], aliolque divinandi modos artibus hiſce miniſtrantes. Huic voci, & argumento præſenti, lux accedat e verbis [g] *Michaelis Glycæ*. Illum ſic per interpretem nos alloquentem audiamus *Manaſſes — copias cœli univerſas adorabat,* [illegible] *& hariolationibus utebatur*, hoc *eſt, omnia de futurorum eventu obſervabat quod Græci* [illegible] *dicunt.* Sed *alii* qui-

a Deut. 18. 13. b Deut. 18. 10, 11. c Deut. 18. 10, 11. Levit. 19. 26. d Animad. ad Arnob. l. 2. pag. 116, 117. e Eſai. 16. 3. f Levit. 19. 26. Deut. 18. 10, 11. g Annal. P. 2. p. 195. G

1 Vid. Pag. 387. not. f.

CAP. XVIII. SECT. I

dam volunt [illegible] *vocari Geniorum per excantationes certas attractionem, & e ſublimi deductionem. Quâ de cauſa tradunt ejus vocis originem eſſe à verbo* [illegible], *quod idem ſit cum* [illegible], ſignificationem *evocandi* habente. Cum itaque divinationes hic interdictæ divinationibus aliis magnâ neceſſitudine conjungerentur, aut ad eas viam aperirent; Deus, duo hæc divinationis genera prohibendo, divinationes pleraſque alias una vetuiſſe cenſeatur. Si quis de divinationibus ethnicis plura velit, adeat [a] *Bulengerum*, [b] *Rouſſum*, [c] *Boganum*, alios, qui de hoc argumento datâ operâ diſſeruere. Nobis hac de re non licet eſſe prolixioribus.

C A P. XVIII.

Lex qua tonſio capitis in rotundum interdicta eſt.

LEX ad quam digitum intendo, nobis occurrit *Levit.* 19. 27. his verbis ab auctore *Vulgatæ* reddita, [1] *non attondebitis in rotundum comam* [2] *capitis veſtri.* Deum ritum aliquem inter ethnicos obtinentem hac in lege vetuiſſe, gentis Judaicæ & Chriſtianæ ſuffragio confirmatum eſt: quinam autem tonſuræ hic interdictæ modus aut intentio fuerit, haud adeo inter doctos convenit. Noſtrum erit inprimis, opiniones vulgo receptas in medium proferre, & explorare an rigidæ veritatis examen pati poſſint.

S E C T. I.

Variæ ſententiæ de ratione legis ad examen vocantur, & erroris arguuntur.

Sent. 1a. OPINIO prima, cui interpretes plerique calculos ſuos appoſuerunt, hujuſmodi eſt; apud ethnicos uſu veteri receptum erat, capillitium in orbem tondere, cincinno in occipitio aut vertice relicto, eoque *Soli* vel *Saturno* ſolenniter conſecrato. Sentiunt itaque, Deum hujuſmodi tonſura orbiculari Judæis ſuis hic interdixiſſe, ne à moribus ad Deos Gentilium ſenſim laberentur. Huic ſententiæ ſubſcribit *Heinſius*, ac legis hujuſce ſenſum & rationem referens, [d] *comam alere ac vovere Diis, gentibus pleriſque uſitatum erat: videtur autem Moſes voluiſſe, ne gens Dei, ritu cæterarum, conſecratam Deo ulli peregrino comam aleret aut devoveret.* Eandem ſententiam probat *Tirinus*, ſic textum explicans: *non attondebitis comam in rotundum, gentilium more, vos ipſos hoc ritu idolis devoventes; vel ſaltem vana ſuperſtitione formantes & alentes cincinnos, ſuo tempore detondendos, & idolis offerendos: ut adoleſcentuli excedentes ex ephebis ſolebant detonſæ comæ primitias Apollini conſecrandas Delphos mittere.* Huic loci ſenſui ſuffragiis ſuis honeſtarunt, *Bonfrerius*, [e] *Bochartus*, *Grotius*, aliique. In hanc autem ſententiam, verſionis Græcæ auctoritate perſuaſi, veniſſe videntur. Sic enim Græci hunc locum interpretantur, [1] οὐ ποιήσετε σισόην ἐκ τῆς κόμης τῆς κεφαλῆς ὑμῶν, *non facietis Siſoen ex coma capitis veſtri.* Eſt autem Siſoe ציצית *Sitſith*, i. e. cincinnus in occipitio relictus, reliquo capillitio in orbem circumtonſo: ſic enim *ſcholia in Leviticum* [illegible] explicant, [illegible] *Siſoe eſt cincinnus: eſt autem illud implexum & intortum quid quod gentiles intorquebant, quaſi donum conſecratum Saturno, & maxime Saraceni uſque nunc id faciunt.* Nec *Saraceni* tantum, ſed & alii populi, capitis ſummitatem, cæterâ tonſi, novaculâ intactam reliquerunt: nam *Thraces*, iis temporibus, fronte & occipitio, crinem in ipſo vertice relinquere ſolebant, eumque in nodum cogere, unde & ἀκρόκομοι dicebantur: *Daci*, cum totum caput raderent, in ſummo vertice cirrum creſcere ſinebant. [f] *Mexicani* idolorum cultibus devoti, caput in coronam tondebant, relicto crine paulo longiore, ab occipite in humeros defluente, quem nodulis coercebant. *Phœnices* antiqui, teſte *Chœrilo*, erant τροχοκουράδες, id eſt, explicante [g] *Hornio, acciſis undique capillis,*

a De *Ration. Divinat.* b *De Archæolog. Attic.* Lib. 2. c. 6. c Ibid. *Lib.* 7. c. 9. d *Ariſtarch. Sac.* c. 4. p. [illegible]07. e *Geogr. Sac.* P. 2. L. 1. c. 6. col. 361. f *Proſper Stellart. de coron. & tonſur.* l. 1. c. 18. g *De Orig. Gent. Americ.* [illegible] c. 21.

1 *Hebræa ita ſe habent,* לא תקפו פאת ראשכם *non circumcidetis angulum capitis veſtri.*
2 *Auctor Vulgatæ nullam ſui verſione* ראשכם [illegible]

g *Juxta Aquilam* οὐ περικυκλώσετε τὸ πλάτος τῆς κεφαλῆς ὑμῶν. *Symmach.* οὐ περιξυρήσετε [illegible]. *Theodotion.* οὐ κολοβώσετε τὸ φαιδ. [illegible]

ſolum

ſolum verticem relinquebant intonſum, ac in nodum religabant. Haud abſimilem tonſuræ formam apud Arabes antiquiores obtinuiſſe auctor eſt *Herodotus*: nam de *Macis*, Arabiæ populo, verba faciens, λόφου [a] inquit, κείρονται· τὸ μὲν μέσον τῶν τριχῶν αὔξοντες ἀνιέναι, τὰ δὲ ἔνθεν καὶ ἔνθεν κείροντες ἐν χροΐ. *Summum capitis verticem radunt, in medio capillos ſinentes creſcere, hinc atque hinc in orbem tondentur.* Hanc autem tonſuræ formam *Arabes* utpote *Bacchi* æmulos præſtitiſſe [b] dicit. *Hiſtorici* verba ita ſe habent: τῶν τριχῶν τὴν κουρὴν κείρεσθαί φασι, κατάπερ αὐτὸν τὸν Διόνυσον κεκάρθαι· κείρονται δὲ [1] περιτρόχαλα, περιξυροῦντες τοὺς κροτάφους. *Eodem modo quo tonſus eſt Bacchus, tondere ſe aiunt: porro in orbem tondentur, raſis circumquaque temporibus.* Ab hac tonſuræ forma non multum receſſit ea, quæ, coma anteriore præſecta, retro pendulam crinium ſylvam promittebat: eam autem apud veteres Græcos in uſu fuiſſe, & Θησηΐδα κουρὰν dictam fuiſſe, [2] *Julius Pollux*, [3] *Iſacius Tzetzes*, aliique, nos certos faciunt. Eſt itaque rationi & gentium veterum uſui conſentaneum opinari, Deum hac lege curaſſe, ne Judæi, ritu gentili, coronam ſeu περιτρόχαλον capitibus inducerent, crinibus in ſolo vertice vel occipitio relictis, & dæmoni alicui conſecratis. — Sect. I.

Hanc conjecturam, utpote magnis nominibus & ſpecioſis argumentis inſignem, tanquam prorſus ineptam & indoctam, increpare nequeo: eam tamen erroris, haud levi de cauſa, ſuſpectam habeo. Nam primo [4] *Valla* interpres *Herodoti*, doctorum cenſuram ſubiit, quod *Herodotum* ſic loqui fecerit, *ſummum capitis verticem radunt, & in orbem*, cum inquiunt, *Græca* hanc verſionem poſtulârent, *criſtas tondendo efficiunt, nam in medio capillos ſinentes creſcere, hinc & inde ad cutem uſque raduntur.* Sed, utut iſta ſe habeant, apertum eſt, id ſolum hac lege vetitum, ne Judæi *capitum angulos*, i. e. tempora vel capillorum extremitates, novacula vel forcipe, *circuirent*: cincinni alicujus, in vertice vel occipite relicti, & *Soli* & *Saturno* conſecrati, ea in lege nec umbra nec aura deprehendi poteſt. Deinde, diſſentaneum & abſurdum eſt opinari, quenquam e Judæorum gente, coma in orbem præſecta, & cincinno in capitis vertice, in Solis aut Saturni honorem relicto, in publicum prodire voluiſſe: nam proculdubio populi ſeniores pœnam ab homine, legem tam eſtrictâ fronte violante, capitalem exegiſſent. Si quis comam aut lacertos juxta mortui ſepulchrum ſecuiſſet (quod tamen lege vetitum videtur) veriſimile eſt, aliquos actiones illas affectui effræni tribuere voluiſſe: nemo vero, cautus & ſobrius, caput περιτρόχαλον tondere, & cincinnum in vertice vel occipitio pendulum, Soli aut Saturno dicatum, animo pio & innocuo geſtare potuiſſet. Ipſe oris habitus plane ethnicus, hominem mores & affectus ethnicos induiſſe, palam teſtaretur; nec credere par eſt, magiſtratus publicos tam apertum S. Numinis contemptum impune dimittere voluiſſe. — Rejectur.

Secundo: ſentiunt alii, Deum hoc in loco crinium κόσμον aut [illegible], laſciviæ potius quam ſuperſtitioni dicatam vetuiſſe. Huic opinioni etiam animam addixiſſe videtur [c] *auctor Conſtitutionum Apoſtolicarum*: poſtquam enim monita quædam, de geſtu & habitu ad ſummam modeſtiam componendo, tradidiſſet, addit, *non licet nutrire comam & in nodum colligere, neque carpendo ac formando criſpam reddere, quandoquidem lex vetat, dicens*, non facietis vobis Siſoen. Χρὴ δὲ καὶ μὴ φθείρειν τρίχα γενείου, καὶ τὴν μορφὴν τοῦ ἀνθρώπου παρὰ φύσιν ἀλλάσσειν. *Oportet præterea non barbæ pilum corrumpere, nec formam hominis contra naturam mutare, non enim, ait Lex, depilabitis barbas veſtras.* E quibus liquidum eſt, auctorem illum exiſtimaſſe, Deum legem illam contra ritum luxurioſum, & elegantiæ cujuſdam fœmineæ ſtudium, poſuiſſe. — Sent. 2a.

At, ſalva tanti auctoris reverentia, eum a legis hujuſce mente ſenſuque aberraſſe cenſeo: nam ſuffragante toto interpretum ſenatu Deus in præcedenti & ſequenti verſu, totus eſt in prohibendis ſuperſtitioſis Gentilium ritibus: quis itaque conſulto ſibi perſuadere poteſt, eum inter leges contra ſeculi ſuperſtitionem latas, unam contra luxum & mollitiem ferre voluiſſe? — Refellitur

Tertio: alii ſe perſuaſos habent, Deum legem hanc non tam ritui ſuperſtitioſo, aut luxurioſo, quam civili, contrariam ſtatuiſſe. Nempe inquiunt, tonſura illa ſphærica vel orbicularis, gentium uſu maxime recepta erat; forte quod Deos ſuos figura rotunda, utpote omnium perfectiſſima, præ cæteris delectari crederent: Deo itaque viſum eſt, ipſam capillitii geſtandi formam apud ethnicos uſitatam prohibere, ne Iſraeli- — Sent. 3a.

a In *Melpomen.* cap. 175. b In *Thalia* cap. 8. c Lib. 1. c. 3.

1 Περιτρόχαλα apud MS. *Archiep. Sancroft.*
2 Vid. *Jul. Pol. Onomaſtic.* Lib. 2. cap. 3. p. 166.
3 In *Lycophron.* verſ. 1133.
4 Vid. Notas *Gronovii* in loc. pag. 939. ubi *Vallæ*, *Æmil. Porti*, & *Salmaſii* cautionem carpit.

SECT. I. tæ gentium superstitionem olerent, aut quicquam cum iis commune retinerent; sed a gentibus more & habitu, æque ac fide cultuque, discernerentur. Hujusmodi tonsuram orbicularem & Monachorum ritu factam, apud gentes exteras antiquitus obtinuisse, [a] nonnulli e Prophetæ verbis colligendum sentiunt, *Jerem.* 9. 26. *Visitabo super filios Ammon, & super Moab & super omnes* קצוצי פאה *circumtonsos angulis*, nempe capitis: Eadem ἐπιθέσει gentes aliæ notatæ veniunt, *Jerem.* 25. 23. & 49. 32. Hanc tonsuræ formam, seculo proxime elapso in *Anglia* frequentem fuisse, notat *Hadrianus Junius lib.* de *Coma* cap. 6. Ubi, postquam vox ista περιτροχάλιον qua *Pollux* utitur, obiter incidisset; addit, *equidem ea voce, id tondendi genus significari autumo, quo in orbem æqualiter capillitii villos præsecabant: quem morem nondum obliteratum in Anglia videre est.* Hanc autem tondendi modum *Cunæus* hac lege interdictum censuit: nam *Chœrili* τροχοκουράδας, *in orbem circumtonsos*, memorans, [b] *sane pro certo est*, inquit, *id tonsuræ genus invisum Judæis omnibus & pene execrabile fuisse: quippe interdictum illis severissima lege fuit, ne angulum capitis circumtonderent.* Eidem sententiæ accedere videtur doctissimus [c] *Hammondus* noster.

At vero mihi plane incredibile est, Deum omnem tonsuram orbicularem hac lege vetuisse, cum antiqui Judæi hoc tonsuræ genus in moribus habuisse, & cæteris prætulisse, non immerito censeantur. Hoc e [d] Josepho colligere licet, qui hæc *Chœrili*, poetæ perantiqui, carmina de Judæorum gente interpretatur.

Τῷ δ' ὄπιθεν διέβαινε γένος θαυμαστὸν ἰδέσθαι
Γλῶσσαν μὲν Φοίνισσαν ἀπὸ στομάτων ἀφιέντες
[1] Ὤικουν δ' ἐν Σολύμοις ὄρεσι πλατέῃ [2] παρὰ λίμνῃ,
[3] Αὐχμαλέοι κορυφάς, [4] τροχοκουράδες, ———

Pone sequebatur genus admirabile visu,
Barbara Phœnicum quod ab ore vocabula misit,
Sedes huic Solymi montes, stagnum prope vastum,
Squallent ora, comis tonsura rotunda, ———

Quibus verbis equites Judæos describi *Josephus* probat, nomine *Solymorum*, & mentione *lacus*, quem ait esse Asphaltiten *quo stagnum majus ac latius*, inquit, *non novit Syria.* An hæc *Josephi* interpretatio quid sani aut veri habeat, nihil opus est curiosius investigare, cum his e ciam [e] viros doctissimos satis exercuerit, nec multum referat an *Josephus* recte vel secus *Chœrili* sensum intellexerit. Quamvis enim *Josephum*, hæc de gente sua intelligentem, in errore versatum fuisse concedamus; inde tamen non temere concludamus, Judæos antiquiores comas frequenter in orbem secuisse. Nam proculdubio Josephus, legis & moris Judaici consultissimus, tonsuræ genus quod lege vetitum aut a gentis usu alienum norat, illis tribuere noluisset. His addo, quod incredibile sit, Deum tonsuram orbicularem [quæ nonnullis decori, aliis negligentiæ, omnibus innocua, visa est] prohibere voluisse. Crinem rotundare, decorum duxit antiquitas: nam *Varro* de Liberis educandis, *alii*, inquit, *sunt circumtonsi, atque unctuli. Agathias*, de *Francis* loquens, ait περιτροχάδην ἀποκείρονται, [l. 1. p. 14.] *in orbem tondentur.* [f] *Philo*, delicias & luxum Romanorum & Græcorum conviviorum referens, eos servos habuisse dicit, vel *omnino intonsos, vel a fronte tantum præsectis in orbem crinibus.* Hac etiam phrasi ad decorem exprimendum utitur [g] *Sidonius Apollinaris*, *crinis in rotæ speciem accisus.* Nec cuivis obscurum est, aliquos olim religioni dicatos, hanc tonsuræ speciem sacram habuisse & religioni propriam.

Sect. 4. QUANDOQUE visum est aliis, *tonsuram* quam vocant *Theseïdem* hoc in loco prohiberi, cum scilicet coma anterior, frontem tegens & tempora, præciditur, posteriore per cervicem diffluente. Ea sententia placuit *Maimonidi*, qui hac lege cautum asserit, [h] *ne quis, Gentilium ritu, capilli sit promissi, ne utrinque tondeatur, relictis in medio capillis: nec a fronte præcidat capillos ab una aurium ad alteram, relicta occipitis coma, quandoquidem*, inquit, *is mos Gentilibus.* Ita morem Gentilium habuisse,

a *Bochart. Geog. Sac.* p. 389. b *De Rep. Hebr.* l. 2. c. 18. c *Tract. de Scandal.* § 20. d Lib. 1. *cont. Ap.* p. 1046. e *Cun. de Rep. Hebr.* l. 2. c. 18. *Grot. in Luc.* 3. 14. *Bochart. Geogr. Sac.* P. 1. l. 1. c. 6. *Casaub. in Suet.* [illegible] *Conject. Apol.* c. 3. *Huet. Demonstrat. Evang.* Pr. p. 4. cap. 13. f *De Vit. contemp.* p. 896. E. g Lib. 4. *Ep.* 13. h *De Idololat.* c. 11. § 2.

1 Apud *Euseb. Præp. Evang.* l. 9. c. 9. p. 412. [illegible] *Ed.* [illegible] *Scaligeri & Cod. Ursinus.* [illegible]
2 *Euseb.* [illegible]

3 Αὐχμαλέοι (quod *Hesychius* reddit [illegible]) mavult *Lamb. Bos* in *Animadvers.* ad *Script. Gr.* p. 118.
4 *Euseb.* τροχοκουράδες. Vid. *Hudson.* in loc.

non-

nonnulli e jam laudato *Jeremiæ* loco colligendum ſentiunt: *viſitabo ſuper Ægyptum, ſuper filios Moab*, [a] [illegible] [b] [illegible], *& ſuper omnem attonſum circa faciem ſuam.* Hunc morem ethnicis Deum hanc legem oppoſuiſſe, cauſam opinandi præbuerunt ipſa legis verba, לא תקפו פאת ראשכם *Non circuibitis* [novacula nimirum] *angulos capitum veſtrorum.* Per *angulos* autem *capitis*, frontem & tempora intelligenda eſſe, non tantum Judæorum conſenſu, ſed & uſu Scripturæ, ſatis confirmatur. Eo enim ſenſu occurrit vox illa, *Levit.* 13. 41. ubi de perſonis lepra infectis agitur [b] *& ſi* ומפאת פניו *ab angulo faciei depiletur caput ejus*, h. e. ſi temporum & frontis pili ceciderint. SECT. I.

HÆC equidem ſpecioſa fateor: ut putem tamen hanc non eſſe veram legis hujus intentionem, multis adigor: (1°.) Galilæi hunc tondendi morem ſequebantur, & ſi *Nonno* credimus, crines retro pendulos promittebant. Nam paraphraſi ſua in cap. 2. *S. Johannis*, Galilæos [illegible] appellat: Refutatur.

> [illegible]
> [illegible]
>
> *Chriſtus retrocrinitorum hominum epulanti populo*
> *Vocatus erat conviva.* ———

EST autem difficile credere, Galilæos [homines origine Judæos] hanc tonſuræ formam in mores admittere voluiſſe, ſi illicitam & legibus interdictam exiſtimaſſent. (2°) Hic tondendi modus apud gentes haud paucas, bellicoſas inprimis, uſu frequens erat: non eſt autem rationi congruum, Deum tonſuram, multarum gentium uſu patrio receptam, & culpæ omnis expertem prohibere voluiſſe; tantum ut Iſraelitæ (quod ſentit [c] *Kimchius*) [4] a gentibus morum diverſitate diſcernerentur. (3°) Locus ille parallelus indicat, meram frontis aut temporum raſuram, relicta occipitis coma, hic minime prohiberi. Sic enim ſe habent loci [d] paralleli verba: *non facietis calvitium inter oculos veſtros propter mortuos* hoc eſt, pilos in oculorum vicinia creſcentes non auferetis, ut mortuorum exequias aut inferias, ritu gentili, celebretis. Hinc elucet, Deum non omnem pilorum, tempora frontemque tegentium, raſionem aut evulſionem hac in lege vetuiſſe, ſed eam ſolummodo frontis & temporum calvitiem, quæ ad luctum immodicum teſtandum, aut honorem indebitum mortuis deferendum, inducebatur.

QUINTO: nonnulli in ea ſunt ſententia, Deum non ritum aliquem ſuperſtitioſum, nec civilem in uſu communi poſitum, ſed funebrem, hac in lege, vetuiſſe; adeoque Judæos tum ſolum hanc legem violaſſe, cum juſta funebria ſolventes, in orbem tonderentur. Nam vel tyronibus in literatura ſacra & profana ſatis innoteſcit, morem illum genas & capita depilandi, cum exequias agerent, apud gentes antiquiores pleraſque omnes obtinuiſſe. Nec temporis vetuſtas moris illius antiqui veſtigia plane omnia abolevit: in cujus rei fidem, audiamus quæ *Lucas de Linda* de hodierno *Calecuti* populo memoriæ prodidit; [e] *omnes valde longos crines alere ſolent, quos defuncto Rege una cum barba præſcindunt, in ſignum triſtitiæ ideo concepta.* Cum itaque inſana illa capitis & barbæ violatio luctus vehementiam & immodicum animi affectum argueret, Deus (inquiunt illi) hoc ritu Judæis interdixit, eumque ad ethnicos ablegavit, qui reſurrectionis ſpem non habentes, amicis e medio ſublatis, in luctum modi & menſuræ neſcium ſolvebantur. Adeo ut, ſi ſententiæ hujuſce patronos audiamus, Deus hac in lege primario quidem luctum immodicum, cui [f] [illegible] in funeribus indulgebant, ſecundario vero tonſuram orbicularem (utpote luctus illius indicem) vetuiſſe cenſeatur. Ita cenſuiſſe videtur [g] *Grotius*, cum ait, *radere comam in luctu ob mortuos ideo Lex vetat, quod vicinæ gentes id uſurpabant.* & [h] alibi, *calvitium ſibi ob mortuos inducere, mos quidem erat gentibus aliis, ſed Judæis id non licebat per legem Deut.* 14. 1. quam noſtræ parallelam diximus. Sect. 5.

HANC autem opinionem legis hujuſce ſcopum attingere, mihi perſuadere nequeo; Refutatur.

a *LXX in Jerem.* 9. 26. b [illegible] *LXX.* c [illegible] *Schol. ad Lev.* 19. d *Deut.* 14. 1. e *Deſcript. Orb. pag.* 143. f 1 *Theſ.* 4. 13. g *Annot. ad Epiſt.* c. 9. 3. h *Comment. in Matth.* 1. 16.

1 [illegible]
2 [illegible]
3 [illegible]
4 [illegible]

 quod

SECT. II. quod e *Scriptura* conſtet capitum & genarum tonſuram integram in luctu funebri non minus apud Judæos, quam Gentiles, in morem abiiſſe. Cum enim Deus, famis, peſtis, & belli plagis, multos e medio ſuſtuliſſet; *venerunt*, inquit [a] Propheta, *viri de Sichem, de Silo, & de Samaria, octoginta nempe viri, raſa barba & ſciſſis veſtibus.* Et [b] *Ezechiel* multorum funera his verbis prædicit, *accingent ſe ſaccis & operiet eos formido, & in omnibus eorum capitibus erit calvitium.* Sic etiam [c] *Michæas* Judææ populum alloquitur, *decalva teipſum, & tonde temetipſum, ob filios deliciarum tuarum* [interfectos ſcilicet ab hoſte] *dilata calvitium tuum ſicut aquila.* At plane extra fidem eſt, tot viros, legis divinæ ſtudioſos, capitum & genarum capillos ponere, vel Deum in luctu funebri calvicium præcipere voluiſſe; ſi tonſura orbicularis tunc temporis infamis & legi contraria crederetur. Sed hac de re alibi forte magis opportune dicturi ſumus.

SECT. II.

Vera legis hujus intentio & occaſio traditur.

OPINIONIBUS reprehenſis quæ fidem hactenus apud interpretes obtinuerunt, proximum eſt, ut de legis hujus intentione plenius videamus, & ſenſum quem maxima veri ſimilitudo commendat, argumentis aſtruamus. Ne lectorem pluribus detineamus: conſentaneum videtur, Deum, hac in lege, non (ſimpliciter) orbicularem, aut aliam aliquam ordinariam tonſuræ ſpeciem, ſed extraordinariam, in mortuorum ſcilicet exequiis, eamque animo & ritu ſuperſtitioſo, uſurpari ſolitam, inhibuiſſe. Ut rem totam magis explicate referam: gentibus antiquioribus in more erat, ut amicorum defunctorum buſtis, loculis, ſepulchris, aut cadaveribus adſtantes, capitum & barbarum capillos vellerent aut circumtonderent, eos loculis aut cadaveribus imponerent, eoſque, muneris aut placaminis loco, mortuis aut diis inferis, devoverent. Deus itaque, hac in lege, non ſimpliciter id prohibet, ne Judæi capitis aut barbæ cæſariem in funere diſſecarent, neque hac lege cautum exiſtimo, ne, ſi libitum eſſet, eorum capita circumtonderent; ſed ne, mortuis adſtantes, capita in orbem diſſecarent, aut comam diſſectam in defuncti faciem, pyram, aut ſepulchrum, more Gentili, ſpargerent: ne ſcilicet, ethnicorum ritu, munus ad Manes propitiandos offerre, vel extinctis amicis inferias mittere, viderentur.

UT argumentis, ad hanc ſententiam firmandam, ſtatim afferendis, aditum præſtruamus, hæc tria probari debent, (1°.) Gentes antiquas, in ſolennitate funebri, capitis aut barbæ pilos diſſecare, eoſque in mortuorum buſta vel cadavera conjicere ſolitas. (2°.) Gentes, hunc ritum peracturas, capita non raro circumtondiſſe, vel in orbem ſecuiſſe. (3°.) Gentes hunc ritum in funeribus obſervaſſe, ut *Manes* placarent, aut amicis fato functis inferias mitterent.

PRIMO, gentes antiquiores, in ſolennitate funebri, capitis aut barbæ pilos vellere vel ſecare, eoſque in mortuorum buſta vel cadavera jacere, ſolitas. Hoc cuivis manifeſtum eſſe poteſt, hiſtoricorum & poetarum antiquiorum ſcripta ſtudioſe perlegenti; cum ex iis pauci ſint qui alicubi morem illum non tetigerint. In *Homero* præſertim multa moris hujus ævis antiquioribus invaleſcentis veſtigia deprehendi poſſunt. *Achilles*, *Patrocli* manibus parentans, ita ſe geſſiſſe dicitur, *Iliad.* Ψ. *verſ.* 141.

> Στὰς ἀπάνευθε πυρῆς ξανθὴν ἀπεκείρατο χαίτην
>
> *Ante pyram aſſiſtens rutilantem præſecat ultro*
> *Cæſariem,* ——

Et *Odyſſ.* 4. *verſ.* 197, inquit,

> Τοῦτό νυ καὶ γέρας οἶον ὀϊζυροῖσι βροτοῖσι,
> Κείρασθαί τε κόμην, βαλέειν τ' ἀπὸ δάκρυ παρειῶν.
>
> *Hoc ſolum quaſi munus reſtat miſeris mortalibus*, in amicorum diſceſſu,
> *Tondereque comas, profundereque lacrymas a genis.*

Apollonius, juſta funebria *Jaſoni* ſoluta memorans, poſtquam, inquit, cadaver humo mandaſſent ſocii & puellæ,

a *Jer.* 41. 5. b *Cap.* 7. 18. c *Cap.* 1. 16.

—— [illegible]

Sect. II.

——[illegible] δὲ χαίτας
[illegible] ——

——*Tum crines ſecuerunt*
Ipſi ſimul & puellæ,——

Romanos etiam hunc ritum in uſu habuiſſe, docent hæc *Ovidii* carmina, Epiſt. 11.

Non mihi te licuit lacrymis perfundere juſtis,
In tua non tonſas ferre ſepulchra comas.

Quantas autem radices olim in hominum animis & moribus hic ritus egerat, inde ſatis intelligitur, quod eum temporis iniquitas nondum penitus abolere potuerit. Teſtor [a] *Johannem Cotovicum*, qui fœminarum Cretenſium mores referens, inter alia hæc habet; *hæ omnes in luctu ſuos quoſque defunctos veteri ethnicorum more plangunt, & majoris doloris declarandi cauſa uxores imprimis, matres, ſorores, ac proxima quæque capillum ſibi manu diſcindunt, comam evellunt, eamque cadaveribus injiciunt, ... frontem genaſque lacerant,* &c.

Secundo: probandum incumbit, ethnicos, cum hoc officii genere in honorem mortuorum fungerentur, capita plerunque circumtondiſſe, vel in orbem ſecuiſſe. Moris hujuſce teſtem advoco *Quintum Smyrnæum*, juſta exequialia, Achilli præſtita, [b] ſic deſcribentem;

——[illegible] δὲ χαίτας
Μυρμιδόνες [illegible]
Καὶ δ' αὐτὴ Βρισηὶς [illegible]
[illegible]

——*Capillos autem*
Myrmidones circumtondent, & cadaver regis his cooperiunt.
Ipſa etiam Briſeïs dum functum mæret,
Detonſam ſibi cæſariem ultimum Domino munus exhibet.

Apud [c] *Statium*, pater *Archemori*, filio orbatus,

——*tergoque & pectore fuſam*
Cæſariem ferro minuit, ſectiſque jacentis
Obnubit tenuia ora comis.——

Ubi per *cæſariem tergo & pectore fuſam* intelligit *Poeta* capitis comam, quæ intonſa per tergum & pectus fluere ſolebat, & in filii funere undique tondebatur. Huc faciunt etiam, & lucis haud parum huic legi præbent, *Herodoti* de *Scythis* [d] verba, *qui in regum funere*, ὦτα ἀποτάμνονται, τρίχας περικείρονται, βραχίονας περιτάμνονται, &c. *aurem decidunt, crinem circumtondent, brachia circumcidunt.* Sic autem gentes in funere ſæpe tondebantur, non quod ſphæricam aut orbicularem tondendi formam diis ſuis gratiorem crederent, ſed ut totum quaſi capitis proventum demeterent, & dono ampliori affectus ſuos in Deos aut defunctos indicarent. Ideoque *Electra* apud *Sophoclem* Helenæ iraſcebatur, quod in funere *Clytemneſtræ* ſe [illegible] δολοῖσι geſſiſſet, & cincinnos ſuos pulchriores celaſſet, eoſque ſibi ipſi reſervaſſet: nam, obſervante *Scholiaſte*, [illegible] Hanc *Scholiaſtis* rationem non plane contemnendam exiſtimo, quod antiquis, in luctus graviores incidentibus, in more eſſet, hinc & inde crines evellere vel diſſecare. Teſtimonio ſint [e] *Artemidori* verba: *ſi quis in ſomnio ſeipſum tondeat, luctum ſubitaneum aut calamitatem magnis malis refertam ſignificat*· [illegible] *Qui enim in talibus verſantur, neceſſario ſeipſos circumtondent.* Fertur etiam [f] fœminas Floridæ, maritis ſuis fato cedentibus id moris hodieque retinere, ut ſtrictim undique ſe tondeant, & capillos in eorum ſepulchra jaciant.

Tertio: probandum reſtat, ethnicos hunc ritum in funeribus obſervaſſe, ut *Manes* placarent, aut amicis fato functis inferias mitterent. Ritus hujus intentio doctos in partes traxit. Cauſam ejus incertam ſic conjectura venatur [g] *Paganinus Gaudentius*

a *Itinerar. Hieroſolym. & Syriac.* Cap. 13. pag. 84. b Lib. 3. verſ. 682. c *Thebaid.* 6. d *Lib.* 4. cap. 71 e *Oneirocritic.* lib. 1. c. 23. f *Vid. Heylin. Geogr.* p. 1031. g *Excurſiog. de ſeptuar. librorum,* Cap. 6.

SECT. III. *res eſt protrita, ut coma abſciſſa, a ſociis aut ſanguine junctis in ignem funebrem conjiciatur: an ut Heroi, tanquam Deo, res digna Deo & ſolita Diis offerri, conſecretur abſumenda? Sic videtur exiſtimandum.* Ad fidem opinioni ſuæ conciliandam, exempla duo, ex *Homero* & *Statio* petita, profert; unde pateat, antiquos comam, quam Deo alicui ſacram voviſſent, in amicorum ex improviſo defunctorum buſtum aut faciem quandoque conjeciſſe. Ab hac ſententia non multum diverſus erat ipſorum ethnicorum ſenſus, qui comas hoc ritu tonſas, veluti primicias aut inferias quaſdam, *Manes* aut *Mortuos* placandi cauſa, ad mortuorum buſta vel corpora deferebant. Hoc ex *Helenæ* [a] verbis eliciamus,

> [1] Βούλῃ τάφον μοι πρὸς κασιγνήτης μολεῖν,
> Κόμης ἀπαρχὰς καὶ χοὰς φέρουσ' ἐμάς;
>
> *Vis mihi ire ad ſororis tumulum,*
> *Comæ ut primitias & inferias feram meas?*

Et *Chariclea* apud [b] *Heliodorum*, extincto doctori ſuo *Calaſiri*, vulſos e vertice crines libavit, cum gemitu dicens, ἐπιφέρω σοι χοὰς [ἐκ τῶν ἐμαυτῆς πλοκάμων] *Affero tibi inferias* [ex ipſis meis cincinnis] Ethnicos autem id genus officii, *Manes* & *Umbras* placandi gratia peregiſſe, colligere licet e *Seneca* tragœdi verbis;

> [c] *Placemus Umbras: capitis exuvias cape,*
> *Laceræque frontis accipe abſciſſam comam.*

Sed hoc myſterium iniquitatis paulo clarius explicat [2] *Scholiaſtes* in *Sophoclem*, ubi ait: ἔθος ἦν τέμνειν τὰς κόμας καὶ ἐπιτιθέναι τῷ τάφῳ, ὅπως διὰ τούτου πένθους ἵλεων αὐτοῖς ὁ νεκρὸς ᾖ. *Moris erat ſecare crines & imponere ſepulchro, ut per luctum illum mortuum iis benevolum & propitium redderent.* Vereor autem ne ludam operam, qui in dæmonis inſtitutis rationem quæro.

SECT. III.

Et fuſe confirmatur.

LEGIS hujus intentione, qua licuit, explicata; ſupereſt, ut jam dictis fidem afferam, & argumentis evincam, Deum hac lege prohibuiſſe, comas in mortuorum ſepulchra vel cadavera conjiciendas, diſſecari, ne quid honoris Diis Manibus exhibere, vel mortuis inferias dare, viderentur. Argumenta vero, quibus opinionis hujuſce veritatem probabiliter evinco, ſunt hujuſmodi.

PRIMO: nulli legem hanc attentius intuenti dubium eſſe poteſt, quin ad ritum aliquem, in defuncti honorem uſurpari ſolitum, reſpectum habeat. Nam (1°) apud omnes in confeſſo eſt, Deum barbæ corruptionem, verbis immediate ſequentibus, inhibuiſſe, quod ritus funebris eſſet, & a gentibus animo ſuperſtitioſo uſurpatus. Caret itaque veri ſpecie, tonſuram orbicularem, hic una vetitam, alio quam ad ritum ethnicum, in mortuorum elatione frequentem reſpexiſſe. (2°.) Inciſiones carnis, על מות *propter*, vel *ad mortuum*, verſu ſequente diſerte prohibentur. Quidni itaque, illud, *pro mortuo*, verſum hunc antecedentem afficiat, & ad capitis tonſuram barbæque corruptionem ex æquo referatur? Quaſi lex illa verbis hiſce concepta fuiſſet, *non in circuitu attondebitis angulum capitis veſtri*, propter mortuum, *non corrumpes angulum barbæ tuæ*, propter mortuum; *nec inciſionem facietis in carne veſtra, propter mortuum* (3°.) In locis parallelis, quibus inciſiones & tonſuræ, quas diximus, interdictæ ſunt, *mortuorum* mentionem ſemper adjunctam reperiamus. Nempe *Deut.* 14. 1. *Non vos incidetis, nec facietis calvitium, --ſuper mortuo.* Cum etiam Deus legem [d] eam ſacerdotibus ejus tradidiſſet, *ne ſe pro mortuo contaminarent*, ſtatim explicationis cauſa additur, *non radent caput ſuum nec barbam, - neque in carnibus ſuis facient*[3] *inciſuras.*

a *Ap. Eurip.* in *Oreſt.* v. 94. b *Æthiopic.* l. 6. p. 280. c *In Hippol. Act.* 5. *ſcen.* 1. d *Levit.* 21. 1. 5.

1 *Scholiaſtes* & *Duport* legunt Βούλει. Vid. *Barnes.* in loc
2 *Demetrius Triclinius*, in *Electram* verſ. 51.
3 *Heb.* inciſuram.

Suadet

Sonabit itaque legis, illhi loquentis, uſus, ut hanc legem non tam de tonſura orbiculari, quam tonſura lugubri, & in mortui honorem facta interpretemur. (4°) Rem illi geneſi, capitis tonſura & barbæ raſio, nunquam niſi in luctu graviori, eoque plurimum funebri, in ſcriptura conjunctè reperiuntur. Hoc facile conſtat loca illa conſulenti, *Ieſ.* 15. 2. *Ierem.* 16. 6. *Baruc* 6. 31. *Ieſ.* 7. 20. *Ierem.* 48. 37. Neque ritus illi, in Judæorum ſolummodo, ſed & gentium aliarum luctu funebri conjungebantur. Nam refert [a] *Suetonius*, nunciata *Caligulæ* morte *Reguli quosdam barbam poſuiſſe, & uxorum capita raſiſſe, ad indicium maximi luctus.* Etiam & *Argivos* mortuorum cauſa pœnituiſſe, teſtatur *Herodotus*, lib. 1. c. 82. Cum itaque rotunda capitis & barbæ tonſura hoc in commune, conjungantur, hinc ſatis ſufficienti fere propè datur eſt, [illegible] ſuperſtitioſum in funeribus olim uſitatum, hac in lege vetuiſſe. His fortis argumentis inductus, *Caſtalio* ſic legem reddidit, *ne mortui in funere verticem deradite.* SECUNDO. Si ad præcipuas ritus hujuſce funebris, prout inter ethnicos uſurpari, circumſtantias animos advertamus; ea verba legis, quam præ manibus habemus, apte quadrare comperiemus.

NAM (1°) Cum gentes antiquæ defunctis manibus hoc ritu parentarent, crines ſuos novacula vel unguibus plerumque circumdabant. Hac de re nullam dubitandi occaſionem cuiquam jam adductis teſtimoniis. Hanc autem circumſtantiam legis hujuſce verbis ad amuſſim convenire, verſionum veterum conſenſu confirmatum eſt. Nam *Aquila* hanc locum, [illegible], reddit. *Theodotion*, [illegible]. *Symmachus*, [illegible] [b] *Hieronymus*, *neque in rotundum attondebitis.*

(2°) GENTES, in mortuorum ſacris, non ſemper ad vivam cutem tondebantur, ſed quandoque ſatis habebant ſummitatem vel extremitatem capitis aut barbæ delibare. Nam *Oreſtes* Euripidis ad *Agamemnonis* patris ſepulchrum [illegible] *comam præſectam ſtatuit.* & *Helena* in funere [illegible] *comarum extremitates detrunca*vit. Hanc etiam circumſtantiam continent legis hujuſce verba, caventes ne [illegible] פאת *extremitatem circuitu capitum circumciderent*, neque [illegible] פאת *ſummitatem barbæ corrumperent*. Ita quidem vocem פאת verterc conſultum habui, non tantum quod textum magis congruum & concinnum fundat, (quam enim *angulos barbæ* novit [c]) ſed quod vox ea ad rei extremitatem notandam quandoque uſurpetur; tum voces illas, [illegible] פאת (LXX [d] [illegible]) vertunt. Sic etiam [e] hoc ipſo in capite uſurpari videtur, ver. 9. *Non perdes* פאת *angulum agri tui demetendo*: nam ea in loco, inquit [e] *Schindlerus*, *agrorum extremitates intelligenda ſunt, quæ in meſſe non demetebantur, ſed pauperibus relinquebantur.* Nec vox פאת hoc in loco ſenſum alium recipit, niſi vim aliquam ei inferamus. & vocem illam ſingularem (quaſi pro פאת poſitam) juxta verſiones vulgo receptas, *angulos* tranſtulerimus. Hoc ſenſum expreſſiſſe videtur unus *Vatablus*, qui ſic legem reddit, *ſumma capillorum veſtrorum non attondebitis in rotundum.*

(3°) TANDEM, rerum funebrium peragentes, varias tonſuræ ſpecies & modos, pro luctus diverſitate, in moribus habuere. Nonnunquam enim capillos tantum extremos in capitis circuitu pendulos ungue vel forcipe violarunt. Hoc in more fuiſſe, ſatis e jam nunc adductis teſtimoniis diſcetur. Quandoque frontium & ſuperciliorum capillos novacula ſuſtulerunt. De frontibus teſtatur *Moſes*, *Deut.* 14. 1. de ſuperciliis *Artemidorus*, l. 1. c. 23. [illegible] Qui luctus impenſius indulgebant, non genas & frontem ſolummodo, ſed caput integrum novacula prolixerunt, & [f] toti radebantur. Tres autem illi tondendi modi hac in lege, vel directè vel [illegible], interdicti ſunt. Hic enim diſerte cautum eſt, ne capillos extremos caput undique cingentes in orbiculum deliberent: hic etiam interdictum eſſe, frontis aut ſuperciliorum formam & ſpeciem lædere, e loco illo cognato, *Deut.* 14. 1. facile colligamus, *non incidetis vos*, *neque ſacietis calvitium inter oculos veſtros ob mortuum.* Ea etiam extendit legis hujuſce ſcopus & intentio, ut caput integrum tondendo, i. e. calvitium inducendi, ſeminam [illegible]

a In Caligul. c. 5. b Hier. 48. 16. c Lev. 19. 9. d Lex. Pentagl. in voc. פאת. e Vid. Alex. ab Alex. Genial. de funer. Rom. l. 3. cap. 14.

† [illegible] † ed. 141.
‡ [illegible] פאת
§ [illegible]

[illegible]

Inte-

SECT. III. [illegible] *non facient calvitium in capite ſuo, & angulum barbæ ſuæ non radent, & in carne ſua non incident inciſuram.*

(q) [illegible] mortuales celebrantes, decalvandi ſeu pilos demetendi [illegible] ſolum per tonſuram, ſed propria [illegible] expeditum eſt. Hoc haud obſcure docent [illegible] *tondere* [illegible] *ſcalptum eſt* [illegible] Non [illegible] ut tardum tonſoris adventum expectarent. Hæc etiam in lege [illegible] prohibere [illegible] apertum eſt [illegible] *non circumdabitis angulum capitis veſtri, & non corrumpes angulum barbæ tuæ* [illegible] de [illegible] & turpitudinem [illegible]

(r) [illegible] mortuorum [illegible] more erat [illegible] comam [illegible] Quemadmodum [illegible] leges, [illegible] gravare [illegible] *Job* [illegible] *caput* [illegible] Atque hic [illegible] Deut. [illegible] *capitis tuæ* [illegible] [illegible] Atque hoc [illegible] *non circumdabitis* [illegible] *non circumdabitis* [illegible] Interpretes Anglicani [illegible] *ſhall not round the corners of your heads* [illegible] Hebræorum [illegible] Symmachus [illegible]

Ex jam dictis abunde conſtat, legis hujuſce verba tonſuram [illegible] circumſtantias [illegible] longe [illegible] legem de tonſura gentium [illegible] quam tonſura ſphærica [illegible] uſu recepta, vel tonſura orbiculari [illegible] interpretari.

Deut. 14. TERTIO, [illegible] ſententia noſtra firmior evadat, quod clarum fit, [illegible] mortuis afferendi [illegible] legi noſtræ parallela [illegible] Deuter. 14. 1. *Non facietis calvitium* [illegible] *ad vel ſuper mortuum.* [illegible] [illegible] *non facietis calvitium inter oculos veſtros* [illegible] ad vel propter mortuum [illegible] more Gentili [illegible] Interpretationem noſtram [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] *Non ponetis calvitium inter oculos veſtros ſuper mortuum* h. e. comam anteriores capitis partes [illegible] non evelletis, ut ſuper [illegible] ſepulchrum [illegible] & [illegible] mortuorum umbras [illegible] & placatas habeatis. Nam [illegible] videntur [illegible] verba, [illegible] Ne quis [illegible] hunc locum [illegible] tradit, [illegible] diſerte ſuffragantem [illegible] *capitis abradebant, & hoc offerebant mortuis: alii pilos barbæ, alii ſupercilia* [illegible]. *Lex divina prohibens iſta fieri.* Sic etiam Moderni nonnullis [illegible]. patent e *P. Fagii* & *Scultеti* verbis, [b] *nonnulla gentes* (inquit *Scultetus*) *capillos capitis ſecare ſolebant & defunctis offerre* [illegible] *alii vero* [illegible] *offerebant. Hoc ut non imitarentur Judæi ſevere præcipit Deus* Deut. 14. 1. *Sed ſuperſtitioſiſſima Judæorum gens quod ſuperſtitionum Paganarum intactum reliquit?* Quo omnis *Sculteti* a *Fagii* [illegible] [illegible] conſulatur [c] [illegible] ad hunc locum perlegens. Cum itaque jam docta [illegible] legem hanc noſtra parallelam [illegible], in mortuorum [illegible], [illegible] eſt; [illegible] eſt colligere [illegible], & hac in lege quæ nos [illegible] habemus, licet haud adeo diſerte, prohiberi.

Hoc argumentum (dicet forte nonnemo) fundamento male fido nititur, quod harum legum forma diſſimiles [illegible] ſit, eas non eſſe cognatas aut parallelas. Nam *Levit.* 19. 27. vetitum eſt, *comam in orbem tondere*, hic autem anterioris capitis capillos diſſecare. Hanc [illegible] objectionem facili opera [illegible] nam gentes, cum in luctu eſſent, nunc frontis, nunc capitis integri comam [illegible]. Hunc mori fidem, & legi utrique lucem, conciliant [illegible] *Daphnidis* verba:

> [d] *Plangimus* [illegible] *capite* [illegible]
> [illegible] *frontis* [illegible] *comam.*

[illegible] tempora, vero non abſimile eſt, gentes antiquas comam anteriorem, utpote magis obviam & unguibus propinquam, in luctu funebri frequentius laceraſſe vel ſecuiſſe. Inde confirmari videtur [illegible] [e] verbis, [illegible] *quis per* [illegible] *ſibi a tonſore* [illegible] *parte tondere* [illegible]

Quarto, inde liquet etiam, Deum non ſimpliciter tonſuram [illegible], ſed tonſuram [illegible] & [illegible] peractam, hac in lege vetuiſſe, quod e Scriptura [illegible] (Hebræos antiquos [illegible]) barbæ & capitis integri tonſura funerum [illegible] celebraſſe. Hunc mori Judaico teſtimonium [illegible] ſupra citati, quibus addo Prophetæ verba [f] *& morientur magni & parvi, in terra hac: non ſepelientur, neque plangent eos, neque inciderur, neque decalvabitur ob eos.* Multum hic [illegible] interpretes, ut lex & praxis Judæorum [illegible] concurrere [illegible], & ad eorum mores cum legibus (uti videntur contrariis) conciliandos [illegible] Judæi moderni, ut nodum ſolvant, varias tonſuræ ſpecies, & calvitium inducendi modos, enumerarunt, e quibus, [illegible] decreto quaſi magiſtrali, pronunciarunt. *Grotius* nodum [illegible] ſolvendo [illegible], ſic [illegible], [g] [illegible], *& decalvandi, omnis Judæos* [illegible] *ſpreta lege quæ extat Levitici* 19. 27. 28. *Deuter.* 14. 1. Ab eadum [illegible] *Clemmerus*, aſſerens pravos illos mores [illegible] [h] [illegible] cum gentibus [illegible], [illegible] At [illegible] Judæos legum [illegible], legis [illegible] rationem adeo nullam habuiſſe, ut in funere non tantum capita [illegible], ſed & carnem [illegible] licentiam [illegible], modo [illegible] in luctu tantum [illegible] (quod [illegible] [i] *Grotius*) [illegible]. Sed & [illegible] videtur, Judæos antiquiores comam in luctu funebri [illegible] ritum e gentibus [illegible] accepiſſe; cum [illegible]

a In [illegible] cap. 13. b [illegible] c Vid. [illegible] d In [illegible] e [illegible] cap. 11. f [illegible] 16. 6. g [illegible] 16. 6. h [illegible] P. 3. c. 3. p. [illegible] i In [illegible]

1 Vid. pag. [illegible]

SECT. III. ſtatur S. Hieronymus, Judæos non olim tantum, ſed & [a] ætate ſua, crines in funere ſecuiſſe, cum pleraque gentilium ritus in deſuetudinem abiiſſent, & zelus Judæorum in legem, moris alicujus ab ethnicis recepti tyrannidem facile ſuperaret. His accedat, quod prophetæ, multorum funera prædicentes, crebras petierint a ritibus hiſce funebribus loquendi formulas, gentem Judaicam *ad calvitiem & capitum raſuram* ſæpius adhortantes; viz. *Jer.* 7. 29. *Mic.* 1. 16. *Amos* 8. 10. *Ezek.* 7. 18. & alibi: abſonum autem & abſurdum haud immerito cenſeatur, prophetas ad ritus alicujus legi divinæ repugnantis uſum hortari voluiſſe, vel Deum inſtituta ſua priora poſterioribus prophetarum locutionibus abrogaſſe. Leges itaque toties commemoratæ cum contrariis Hebræorum antiquorum factis nulla ratione conciliari poſſe videntur, niſi dicamus, legibus iis tonſuram tantum funebrem, animo ſuperſtitioſo & ritu Gentili factam, prohiberi. Ita nempe Gentium more comparatum erat, ut non tantum crines in funere tonderent, (hoc ipſe [b] *Jobus*, nunciata filiorum morte, feciſſe dicitur) ſed eos in ipſius defuncti faciem, ſepulchrum, aut buſtum conjicerent; ut ex ipſo crines diſſecandi modo conſtare poſſet, gentes Diis *Manibus* aut mortuorum umbris, muneris & placuli vice, crines ſuos obtuliſſe. Hoc itaque, & cognato [c] illo *Deuteronomii* præcepto, cautum videtur, ne Iſraelitæ, cum honores extremos mortuis imperterent, eorum crines למת *ad* vel *ſuper mortuum*, ritu & conſilio ethnico diſſecarent. Mecum hac in re ſentit *Calvinus*, in legem [d] hæc habens; *inciſuram & calvitiem* ſuper mortuo *damnat Moſes, quia ritibus hiſce ſuis Gentium erat juſta ſolvere mortuis, & feralia exequias quodam piaculi genere celebrare.*

Arg. 5m. QUINTO: ſententia noſtra vero ſimilior exiſtimetur, quod tonſio illa piacularis, conſuetudo perantiqua, & olim longe lateque propagata fuerit. Gentes ab antiquo crines eorum ad placandos defuncti manes tondere ſolitas, norunt omnes qui vel mediocrem veterum ſcriptis perlegendis operam adhibuerunt. Atque inde conjicere licet, ſuperſtitionem hanc latiſſime vagatam fuiſſe, nullamque fere gentem intactam reliquiſſe, quod apud Græcos & Romanos (gentium orientalium ſimios) in uſu tam frequenti eſſet. Hac de re, nulla dubitandi cauſa ſubeſſe poteſt, cum apud nullum fere Poetam, *Græcum* aut *Latinum*, moris hujuſce funebris non occurrat mentio. Promptum eſſet, multa ex iis teſtimonia in medium proferre, ſi [e] *Meurſii*, [f] *Kirchmanni*, [g] *Moreſtelli*, [h] *Stanleii*, & aliorum de re funebri ſcriptorum, ſcrinia compilare vellem. Cum itaque teſtimoniorum tot illuſtrium luce percipiamus, hunc ritum funebrem in Oriente plurimum olim invaluiſſe, ſuadet ratio, ut Moſem legem aliquam ei repugnantem alicubi ſtatuiſſe cenſeamus. Cum enim id muneris a Deo accepiſſet Moſes, ut ritus idololatriæ & magiæ conjunctiores, ſi præſertim in uſu quotidiano poſitos, extirparet, plane incredibile eſt, eum ritum tam frequentem & qui gentium pene omnium mores infeciſſet, nulla cenſura notatum præterire voluiſſe. At vero, niſi Moſem, hic, aut loco [i] illo parallelo, hunc ritum perſtrinxiſſe concedatur, ne in tota lege moris hujus infamis vel mentio reperiri poteſt.

SECT. IV.

Objectiones enervantur.

SENTENTIA noſtra rationibus hiſce communita, adverſæ partis argumenta jam ſolvere conabimur, ut omnis lectori ſcrupulus auferatur.

HORUM primum petitur a verſione Græca, quæ interpretationi noſtræ prorſus adverſari videtur. Sic enim ſe habet verſio illa, [k] *οὐ ποιήσετε σισόην ἐκ τῆς κόμης τῆς κεφαλῆς ὑμῶν.* Eſt autem Σισόη, inquit *Scholiaſtes* in *Leviticum*, [l] [illegible] i. e. [illegible] *Cincinnus* ſive *modus capillorum*, *quem Gentiles*, *tanquam rem ſacram*, *intorquebant*. Conſentit *Suidas*, qui Σισόη per τὸ [illegible] explicat. Idem ſentire videtur *S. Cyprianus*, ſic legem reddens, *non facietis cirrum ex coma capitis veſtri.* L. 4. ad *Quirinum*. Unde liquet nos a veri vicinia longe recedere, qui legem hanc de tonſura in exequiis uſitata interpretantur.

[a] Vid. Cap. prox. §. 1. [b] Cap. 1. 20. [c] Cap. 14. 1. [d] Comment. in Lev. 19. 27. p. 177. [e] De funer. c. 27. [f] De funer. Rom. lib. 1. c. 15. [g] De pomp. feral. lib. 2. c. 9. [h] In Hiſtor. Chaldaic. p. 816. [i] Deuter. 14. 1. [k] Vid. Heſychium, in voc. σισόη.

[l] Vid. pag. 390.

Hac

Sect. IV.

ſex. Hic itaque Scripturæ locus nil nobis adverſi continet. Nihilo magis opinioni noſtræ præjudicat hiſtoriæ fides: nam, ſi [a] *Plinio* fidem habeamus, Arabes olim *tonſo crine utebantur*: hoc & eo factum creditur, quod iis hodieque [b] mos ſit, mulo in pretium, *ubi ex propria coma tormen & cincinnos vellere*. Atque inde perſpicuum evadit, locum ex *Herodoto*, quaſi pro Arabum tonſura laudatum, non de capitis ſed aut de barbæ tondendæ ritu, Arabum genti proprio, aut de extremorum crinium rotundatione, citra integram capitis tonſuram, accipiendum eſſe: hujus enim ritus & *Plinius* [illegible] meminit, cum *Arabibus barbam abradi* ſolitam dicit, *præterquam in ſuperiori labro*. Sed ſi *Herodoti* verba de integra capitis tonſura inter Arabes uſitata capiamus, inde male ſequetur, Deum ideo hanc tonſuræ ſpeciem Iſraelitis vetuiſſe; cum præterea Arabes, non *barbæ angulos corrumpere*, ſed integram *abradere* ſolerent, niſi *Plinio* modo laudato fidem ſuſpectam habeamus.

Tertio, nonnemo forte dicturus eſt, Deum, inter alia luctus funebris indicia, capitis integri tonſionem inhibuiſſe, ne populus ejus ethnicorum ritu, luctui inhoneſto & loci ſibique ſuæ diſſono, in ſuorum funeribus, indulgerent. Certum eſt, ethnicos (ſpe vitæ melioris deſtitutos) luctui ſe totos tradidiſſe, & multa mentis emotæ ſigna, in ſuorum funeribus edidiſſe. Genas lacerabant, crines evellebant, lacertos diſſecabant, barbam decoris virilis immemores corrumpebant, imo Deos ipſos convitiis inceſſebant, quorum invidia vel iniquitate factum credebant, quod charorum ſuorum [illegible] deſiderarent. Hæc objectio novas vires acquirit ab *Euſtathii* [c] teſtimonio: [illegible] His probabile factum eſt, Deum tonſuram orbicularem hac in lege vetuiſſe, ne quis in funere in hoc indecoro vel mentis emotæ ſigno locus eſſet; non ut caveret, ne Iſraelitæ, ſe in orbem tondentes, crines mortuis offerrent, aut ſuper eorum pectora vel ſepulchra, parentandi cauſa, collocarent.

Sed hæc omnia jam dicta haud multum adverſantur: norunt enim omnes qui cum literis humanioribus aliquid commercii habuerunt, gentes pleraſque, mortuos efferentes, capita tondere ſolitas, non tantum ut mœrorem indicarent, ſed ut *mortuis parentarent* & luctum adaugerent, qui ad *Manes* etiam placandos haud parum valere credebatur. Nolebat quidem Deus ut Iſraelitæ, liberis aut amicis orbati, luctu immodico & a nominis ſui dignitate alieno ſe dehoneſtarent: at ſi Deus hanc tonſuram lugubrem ea ſola de cauſa prohibuiſſet, proculdubio Judæi (legis olim ad ſuperſtitionem obſervantiſſimi) ſibi calvitiem tam frequenter inducere noluiſſent, ut dolorem ex amici funere conceptum augerent ſimul & indicarent.

[illegible]

Quæ de legis hujuſce ratione jam dixi, pudorem incutiant Hebræorum magiſtris, qui circa capitis & barbæ tonſuram tam ſollicite verſantur ipſi, & eorum diſcipulos tot otioſis decretis circa tonſuræ ſuæ formam & modum onerare ſolent. Ex iis nonnulla, e *Maimonide* petita, hic lectori exhibemus: [d] *nemo a fronte præſcindat capillos ab una aurium ad alteram, relicta occipitis coma: qui utrumque capitis latus detondet,* [illegible] *vapulet.* [e] *mulieri extremam viri cæſariem detondere, eſt* [illegible] *licet extremitatem genarum auferre forfice, at haud novacula licet: quinque ſunt anguli barbæ, &* [illegible] *aliquem verſum verbera infliguntor.* Hæc, & alia [illegible] dogmata proferunt & per ea magiſterium in populi [illegible] exercent. [illegible] Nec mirum: promptum eſt enim hominibus, literarum humaniorum rudibus, a [illegible] Moſaicarum ſcopo aberrare, & illa venerandæ vetuſtatis inſtituta, frivolis & ſuperſtitioſis commentariis, in ſenſum alienum detorquere. Gentium antiquarum ritus [illegible], legibus illis inſtituendis occaſionem dederant: ideoque neceſſe eſt, ut omnes, hiſtoriæ profanæ face deſtituti, legum earum rationes, velut *Nili* fontem, vano & ridiculo labore perquirant.

a Nat. Hiſt. lib. 6. cap. 28. b Comment. Oper. Philoſ. T. 2. c. 99. c In Hom. Iliad. Ψ. [illegible]
d De Idolol. c. 12. § 1. e Ib. cap. 12. § 1. & 3.

CAP

CAP. XIX. SECT. I.

C A P. XIX.

Lex contra carnis inciſuram lata.

APUD ethnicos antiquiores ea inceſſit conſuetudo, ut non tantum comam & veſtem, ſed & carnem, in funeribus lacerarent. Admirabile quidem & præter fidem videri poſſit, gentes ullas rationi & ſenſui uſque eo valedicere potuiſſe, ut ipſa corpora mutilarent, & de proprio ſuo corio tam inſulſe luderent. At morem illum abſonum plurimum apud Orientales increbuiſſe, & carnis laniatum comæque vulſionem funeris comites indiviſos fuiſſe, ex hac & ſuperiori lege ſatis intelligitur. Nec ritus illi funebres apud Orientales ſolummodo, ſed & alias gentes, obtinuere. *Scythas* eos in uſu habuiſſe, teſtatur [a] *Herodotus*, dicens: ἐπεὰν σφι ἀποθάνῃ ὁ βασιλεὺς,——τὰ ὦτα ἀποτάμνονται, τρίχας περικείρονται, &c. *Quum rex eorum deceſſerit, -- aurem decidunt crinem circumtondent, brachia concidunt, frontem naſumque ſauciant, ſiniſtram manum ſagittis trajiciunt.* *Romanos* etiam eidem inſaniæ affines fuiſſe, ex *Ovidio* diſcimus, amicam ſic [b] alloquente:

Parce tamen lacerare genas: nec ſcinde capillos:
Non tibi nunc primum, lux mea, raptus ero.

Sic & *Tibullus Deliam* ejus affatur, l. 1. eleg. 1.

Tu manes ne læde meos, ſed parce ſolutis
Crinibus, & teneris Delia parce genis.

Hos itaque ritus lugubres, quos lex & gentium conſuetudo tam arcte conjunxit, ipſe ſeparare nolo; ſed a lege comæ tonſuram lugubrem prohibente tranſiens, ad proximam quæ carnis inciſuram vetat, me ſtatim confero; ejus autem verba ſic ſe habent, *ſuper mortuo non incidetis carnes veſtras*, Lev. 19. 28.

Ut autem huic legi lux clarior afferatur, illius intentio primum, dein & ratio, diligentius exquirenda eſt.

S E C T. I.

Senſus legis illuſtratur.

CUM inciſura carnis propter mortuum hac in lege prohibeatur, Hebræi tamen amicorum funera deflentes, ritu illo (quod ſtatim oſtendo) frequenter uterentur; tota lex hæc incredibili obſcuritate, ne dicam, atra quadam nocte, perfuſa videatur. Priuſquam itaque ad legis hujuſce rationem exquirendam me accingam, operæ pretium erit, verborum ſenſum & legis integræ mentem, qua licet, inveſtigare.

Initium itaque faciam a voce שרט cujus ſenſus dubius liti leviuſculæ cauſam præbuit. In hujus rei fidem audiamus [c] *Dionyſ. Voſſium*: שרט *quod vulgo transferunt* incidere, *vertendum eſt ſecundum Rabbinos*, laniare. *Nam præceptum, quod* Levit. 19. 28. & 21. 5. *traditur*, לא ישרטו שרטת *diverſum eſſe volunt ab altero, quod eſt* Deut. 14. 1. לא תתגודדו *Prius illud* Levit. *vetat lacerare unguibus ſeſe: unde & Græci tranſtulerunt*, ἐπὶ τὰς σάρκας αὐτῶν κατατεμοῦσιν ἐντομίδας, *quod non de inciſura accipiendum, ſed laniatu: nam* ἐντομὶς *quoque notat lacerationem corporis quæ in luctu fiebat; unde* ἐντομίδες *apud Suidam, qui laniatu vultum ſuum in luctu fœdebant.* Hæc ille. Mihi probabilius eſt, vocem hanc utroque ſenſu capiendam eſſe: ita ut, lege hac, inciſio cultris aut unguibus facta, vultus læſio omnis & fœda ſpecies, quocunque modo inducta, prohiberi cenſeatur. Hunc ſenſum a vero eo minus abeſſe judico, quod ethnici, laniatu ſimul & inciſura: vultus ſuos in luctu funebri violare ſolerent: ideoque veriſimile eſt, Deum hac in lege, gentium mori contraria, utraque luctus immodici & ſuperſtitioſi documenta, [carnis inciſionem & lacerationem] pariter inhibuiſſe. Hiſce conſentanea [d] *Maimonidis* verba: גדידה ושריטה אחד הוא ותג *Inciſio & laceratio pro eodem habentur: nam quemadmo-*

a Lib. 4. cap. 71. b Lib. 3. *Triſt.* eleg. 3. c In *Maim. de Idolol.* c. 12. §. 12. d De *idolol.* cap. 12. §. 13.

SECT. II. *viriû lacerationem cutis & coma lugentium in funeribus* ſevere prohibebat. Romanorum etiam legibus cautum erat, ne fœminæ, genas aliisve corporis partibus laceratis, mortuis parentarent: & lege Chriſtiana vetitum eſt, amicorum obitum, prout & [a] *οἱ λοιποὶ οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα* h. e. Ethnicorum ritu, deplorare. At [a] *Petronius Arbiter*, matronæ cuidam *Epheſinæ*, mariti funera deflenti, *faciem unguibus ſectam* tribuit: & apud [b] *Quinctilianum* mulieris occurrit mentio, quæ filium extinctum lugens, *ſanguinantes ad judicem lacertos porrigit*: & cum *Princeps Radziviliùs Siria* ageret, ubi fidem Chriſti profitebantur, [b] *maritum defunctum*, inquit, *uxor ſepeliebat, quæ facie unguibus conſciſſa, capillos evellens, — caput muro alidens, non abſque ſanguinis effuſione orbitatem ſuam miſerabiliter deplorabat.* Nihil itaque a gentium aliarum moribus alienum fecerunt Hebræi, cum & ipſi laniatus & inciſiones haſce funebres, lege licet reclamante, retinuerint.

SECT. II.

Ratio legis aſſignatur.

OBSERVATU non indignum cenſeo, ſummum legiſlatorem, præter morem ejus, legem hanc ratione quaſi circumſeptam tradidiſſe. Sic enim, [c] loco parallelo *Amancita* legitur: *vos eſtis filii Domini Dei veſtri, non inciditis vos, neque ponetis calvitium inter oculos veſtros ad mortuum: quia populus ſanctus es tu, Domino Deo tuo, & elegit te Dominus, ut ſis ei in populum peculiarem*, &c. Nos itaque pro virili parte conabimur, rationes paulo explicatius efferre, cur Deus hanc legem dederit, eamque tanto cum ſtudio ab omni violatione vindicarit.

Harum itaque prima, ni fallor, hæc erat, ut omnem cultus idololatrici ſpeciem & occaſionem a populo ſuo longe removeret. Idololatræ veteres,* inſanis eorum ſacris occupati, ſibi brachia & lacertos ferro cruentabant. De *Baalis* enim ſacrificulis legimus, quod, inter media ſacra, [d] *cultellis & lanceolis* ſanguinem ſibi elicere ſolerent. Eodem triſti ritu & [e] *Iſidis* cultores in annuis eorum ſolennitatibus utebantur. Conſimilem corporis lanienam in aliarum gentium ceremoniis locum frequentem inveniſſe, multis teſtimoniis evinci poſſet, ſi manus furtivas injicerem eruditis, [f] *Alenochii*, [g] *Voſſii*, [h] *Samberti*, vel [i] *Outeini*, paginis. Ideo vero ſacerdotes ethnici, ritum tam cruentum in myſteriis eorum uſurpabant, vel quod eorum numina tam triſti ſpectaculo ad miſericordiam flectere ſtuderent, vel quod ritus ille, utpote funebris & luctuoſus, mortuorum quos colebant heroum ceremoniis apprime conveniret. Hi vero ſacerdotum ethnicorum ritus in cauſa fuiſſe videntur, cur Deus, non ſolum toti Judæorum genti, ſed & ſacerdotibus ſpeciatim, id mandati dederit, [k] *ne decalvarent calvitium in capite, — vel in carne inciderent inciſuram.* Nempe ſacerdotes ejus a ritu, ſacris & ſacerdotibus ethnicorum peculiari, abſtinere voluit; ut ſe *Dei veri* (non *Iſidis*, *Cibeles*, *Bellonæ*, vel mortui alicujus) cultui dicatos intelligerent & indicarent.

(2°.) Deus hanc legem ſtatuit, ut nefariæ opinioni, tunc temporis invaleſcenti, nulla cauſa vel occaſio relinqueretur. Si enim Gentilium antiquiorum opiniones e recentiorum fide ſenſuque judicemus, carnes eorum in exequiis ad ſanguinis effuſionem, antiquitus lacerabant; ſerio perſuaſi, ſe inferias mortuorum rogis & ſepulchris debitas hoc modo ſolvere, & *Manibus* oſtenſo ſanguine ſatisfacere. Ævi citerioris ethnicos ita cenſuiſſe, teſtatur *Servius* in [l] *Virgilii* illa.

> —— *floros Lavinia crines*
> *Et roſeas laniata genas*, ——

Ubi, *Varro dicit, mulieres in exequiis & luctu ideo ſolitas ora lacerare, ut oſtenſo ſanguine inferis ſatisfacerent.* Ex eadem opinione factum eſt, ut ante mortuorum rogos, ſanguis captivorum, gladiatorum, aut propinquorum, ubertim effunderetur. Ejus rei & *Servium* teſtem habeo, in *Æneid.* 12. *Mos erat, ut ante rogos ſanguis humanus effunderetur vel captivorum vel gladiatorum.* Horum, inquit, *ſi forte copia non fuiſſet,*

[a] 1 *Theſ.* 4. 13. a *Declamat.* 10. *pag.* 222. b *Peregrinat. Hieroſolymit.* p. 277. c *Deut* 14. 1, 2.
d 1 *Reg.* 18. 28. e *Τὰς μήτρας κόπτονται παρειάς τε* *Herodot. in Eut.* f *De Rep. Hebr.* l. 4. c 1 § 18.
g *In Maim. de Idol.* c. 12. 13. h *De Sacrific.* c. 27. p. 706, 707. i *Annotat. ad Maim. Vol.* p. 206.
k *Lev.* 21 5. l *Æneid.* 12. v. 605.

* *Augment. Cap.* 71.

laniatus

Lamantes genas ſuas effundebant cruorem, ut reges horum imago reſtituretur. Non ſec. 11. erat autem e dignitate Judæorum, ut illi (*Dei filii*) quicquam honoris aut placamenti [illegible] inferis aut mortuorum umbris exhibere viderentur.

(3°) Deus carnes lanatum, pilorum evulſionem, & hujuſmodi luctus effrenis indicia, lege hac ſuſtulit, ne populus ex iis defunctos ſuos, more ethnico, [illegible] lachrymis nec ipſa nec ætate temperatis deflere videretur. Ethnici [illegible] horum [illegible] orbati, [illegible] & [illegible] in carnes tradere ſolebant [illegible] Deos atque aſtra [illegible], genas radere, ſanguinem effundere, & nihil non facere quæ luctus ſui vehementiam, vel potius inſaniam, teſtarentur. [illegible] itaque Deus, ut populus ejus leges [illegible] haberet, & [illegible] deflerent, ut [illegible] moderationem [illegible] daret, & vitæ futuræ ſpem [illegible] divinæ fidem [illegible]. Deus [illegible] [illegible] ut [illegible] affectus & [illegible] quietem [illegible] autem ut [illegible] coercerent, nec ora [illegible] barbarorum [illegible] aut unguibus [illegible] [illegible], non tantum [illegible], ſed & barbaros & inhumanos Ægyptiorum [illegible] [illegible] [illegible] Deum, ut populum [illegible], non tantum ad religionem, ſed & humanitatem & morum cultum [illegible]. [illegible] erat itaque, ut [illegible] & [illegible] tenebres, [illegible] monumentis [illegible] [illegible]. Ipſe *Plato*, rempublicam ejus moribus decoram & [illegible] dignis informare ſtudens, longe non ea tolerare ſolebat: nam *flere mortuum jubere vel vetare abſurdum eſt*, inquit[b] ille, *plangere vero, & voces et lamenta extra ædes mittere, vetandum.*

(4°) Carnis inciſio ritus erat religioſus, quo gentiles, Deos ſuorum nomine invocantes, plurimum utebantur. *Baalis* antiſtites & prophetæ [illegible] et [illegible], in [illegible] invocandum incidere ſolebant, extra dubium ponit [c] hiſtoriæ ſacræ teſtimonium; *clamabant voce magna, & incidebant ſe, more ſuo, gladiis & lanceolis, donec ſanguis effunderetur ſuper ſe.* Hinc conſentanea quæ apud *Hoſeam* leguntur, *Cap. 7. 14.* [illegible] [illegible] *ſed mutilabant ſe ſuper ſtratis ſuis, ſuper tritico & vino diſſecabantur*. Quæ verba [d] *Theodoretus* in hunc modum illuſtranda cenſet, [illegible] [illegible] *Gentilium ritum peregerunt, & humanum morem ſectati ſunt, ſibi ipſis ſeipſos inciſionibus (quas vocant) corporibus ſuis admoverunt.* Ex his clare colligo, gentem [illegible] illos, tanquam cultus & precationum ritum, uſurpaſſe, [illegible] quod in idolorum templis, & poſt peracta ſacra, quod etiam apud [illegible] tritico & vino, [illegible]. Res hæc, verbis [e] *Minucii Felicis*, paulo longius ab omni dubitatione removetur, *qui ſanguine ſuo libat, & vulneribus ſuis ſupplicat, non profanus melius eſſet quam ſic religioſus?* Cum itaque inter [illegible] carnis inciſio, cultus etiam & invocationis ritus haberetur, probabilitatis haud parum habet Deum inciſiones *ſuper* vel *juxta mortuum* factas hac lege vetuiſſe, ne populus Iſraeliticus [illegible] mortuis aut idolis aliquod cultum exhiberet, aut ſaltem exhibere videretur. Hoc & eo probabilius, quod carnis & comæ laceratio, mortuum [illegible], ob damnum aliquod in re [illegible] ſaltem haud [illegible] habeatur. Hinc [f] verbis *Maimonidis* [illegible] illi: המשרט על המת [illegible] [illegible] [illegible] בבשרו של ביתו [illegible] ... *Qui inciſiones capiti induxit, aut carnem ſuam lacerat, propter mortuum domus, aut propter mari ſubmerſum, liber eſt. Neque enim vapulat quis, niſi ſe defuncti, vel idoli ergo, carpſerit.*

Quamvis autem hæc præpoſtera lugendi ratio, ob cauſas tam graves interdicta fuerit, e teſtimoniis jam adductis aperte conſtat, eam inter Hebræos antiquos plurimum invaluiſſe. Non eſt autem cur dubitetur quiſquam, quod inter eos hic lugendi ritus, lege licet interdicti, adeo obtinuerit: cum illi [illegible] a noſtro diverſum hunc legi tribuiſſe videantur. Nam e verſione Græca colligere proclive eſt, eos, non omnes inciſiones in funeribus uſitatas, ſed [illegible], inciſuras peculiares, cum inſcriptione ſolenni conjunctas, & (ethnicorum ritu) [illegible] *pro anima* vel *ſuper defunctum* factas, illi-

a ——— [illegible] ſed non quando [illegible], *ſilvam* [illegible] ——— [illegible] b Lib. 12. de leg.
c 1 Reg. 18. 28. d Comment. in loc. e Pag. 218. f In Mamre [illegible] 12. § 18.

1 In Margine MS. Cant. [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] ... | 2 In Marg. MS. [illegible] ... [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ...

CAP. XX. SECT. I.

citus & hac in lege vetitus exiſtimaſſe. Hæc opinio fidei nonnihil a [a] *Suida* verbis mutuari poteſt: [illegible] [1] [illegible] [b] [illegible] i. e. *[illegible] dicti ſunt, qui corpora ſua inciſionibus dilacerabant. Hoc facere ſolebant illi qui quadrupedes caſtratas ſuper defunctis immolabant.*

CAP. XX.

Lex ſtigmata prohibens hominum corporibus inuri ſolita.

CUM de ſacris illis quæ *Zabiorum* cultus habuit, ſermonem ex profeſſo jam habeam, non committendum eſſe cenſui, ut ſtigmata, eorum corporibus inuri ſolita, tacito pede præterirem. *Zabios* autem ſolenne fuiſſe, corpora ſua notis & ſtigmatis inſignire, e [c] legis jam explicandæ verbis luculenter intelligitur, *neque* [2] *figuras aliquas aut ſtigmata facietis in vobis, ego Dominus* nihil enim dubitationis habere poteſt, quin pravi veterum illorum idololatrarum mores huic legi ferendæ cauſam dederint. Quo vero ſtigmatum eorum naturam, adeoque legis hujuſce ſenſum, in lucem proferam, conſultum erit, (1°.) De variis ſtigmatum ſpeciebus olim uſitatis, & in Scriptura ſacra plurimum memoratis; (2°.) De ſtigmatis, hac in lege vetitis; (3°. De eorum forma, generali & ſpeciali; (4°.) De eorum loco, ſeu parte corporis cui plurimum inurebantur; Et (5°.) De legis hujuſce ratione, examen breviuſculum inſtituere.

SECT. I.

De variis ſtigmatum ſpeciebus olim uſitatis, & in Scriptura plurimum memoratis.

QUO legis hujuſce ſenſum dextre capiamus, ex uſu erit obſervare, quinque ſtigmata, nulla vel ulus aut forſan formæ affinitate conjuncta, in ſacris literis memorari.

(1°) STIGMATA magnatum & honorabilium: nam apud Babylonios (inquit [d] *Mercerus*) ducibus & viris dignitate principali conſpicuis, mos erat, notis in carne impreſſis inſigniri. Hoc eo credibilius, quod [e] *Propheta*, inter alios loci præcipui viros, e Babylonia & Aſſyria oriundos, שוע & קוע i. e. (interprete *S. Hieronymo*) *principem & ducem*, memoret; קוע autem proprie virum quibuſdam quaſi characteribus notatum & inſignem ſignificat. Moris hujus veſtigia quædam evanida apud alias gentes percipiamus: hoc enim de *Thracibus* memoriæ prodidit [f] *Herodotus*, [illegible] *Punctas notis eſſe frontes, nobile judicatur: non eſſe notatas punctis, ignobile.* Idem corporis atque oris habitus apud *Gelonos* in honore habebatur. Hoc e [g] *Claudiano* verbis eliciamus:

Membraque qui ferro gaudet pinxiſſe Gelonus.

Ab hoc ritu prope aberant olim *Britanni* noſtri: nam *inſignia eorum fuiſſe ſtigmata, ut pennas Garamantum,* [3] *crobylos Barbarorum, cicadas Athenienſium*, teſtatur *Tertullianus*, de *Veland. virgin.* c. 10.

(2°.) SERVORUM ſtigmata nobis occurrunt proximo. Nam apud antiquos uſu creberrimo receptum erat, ut mancipia, ſervi, vel aliter iis obnoxii, dominorum ſuorum nomen, ſtigma, vel characterem, inſcriptum gererent. De ſtigmatis huſce ſervi-

a Ad voc. [illegible] b [illegible] *Scholiaſt.* in *Apollon. Argonaut.* l. 1. v. 588. c *Levit.* 19. 28. d *Theſaur. ling. Sanc.* voc קוע e *Ezec.* 23. 23. f Lib. 5. cap. 6. g Lib. 1 *Ros epis. vel.* 315.

1 *Kuſter*, ex *MSS. Pariſ.* locum bene ſupplevit & diſtinxit, [illegible] *vel mortuorum cauſa facere moris erat. Mortuis quadrupedes caſtratas immolare ſolebant.*

2 כתבת קעקע *ſcripturam ſtigmatis.*

3 *Rigaltius* cum *Salmaſio* legit *ſtrophios* (quamvis in antiq. exemplar. & *Rhenano* edit. erat *ſcrobulos*, ſeu *ſtrobulos*, *ſtrupi* enim *priſcis Latinis* erant *tania* & *faſcia*. *Eſt autem* Græcum [illegible] & [illegible]. *Inde ſtrophia & ſtrophiola, ſeu ſtrophiola & ſtropula.* Præterea Jure quidem *hanc interpretationem Rigaltii*, & lectio legi poſſe crobylos ad *Thucydidis* interpretem provocat (*Lib.* 1. p. 4.) [illegible] *Vid. Spencer.* p. 390.

libus

libus fuſe tractarunt, *Cæl. Rhodigin. antiquit.* l. 24. c. 25. *Turneb. adverſ.* l. 24. c. 12. *Lipſ. Elect.* l. 2. c. 15. *Aloiſ. Novarin. Elect. ſacr.* lib. 3. c. 13. *Henric. Urſin. Analect. ſacr.* l. 1. ſect. 60. qui hac in parte lectoris curioſitati ſatisfacient. Hæc autem ſtigmata ſervorum ethnicorum [a] frontibus plurimum inurebantur. Atque hinc occaſio data *Auſonio* in *Pergamum*, ſcriptorem fugitivum, ſic jocandi, *Epigr.* 15. Epigr. 15.

Ergo notas ſcripto toleraſti, Pergame, vultu
Et quas neglexit dextera, frons patitur.

Ad hunc ritum priſcum, ni fallor, alluſum eſt, *Apoc.* 14. 1. ubi Dei ſervi deſcripti veniunt, *habentes nomen agni, & nomen patris ejus, ſcriptum in frontibus eorum.* Apud Hebræos autem more veteri ſervatum videtur; ut ſervi dominorum ſuorum notas & ſtigmata manibus inuſta gererent. *Grotius* hoc e [b] *Zachariæ* verbis colligendum ſentit: *quid ſunt plagæ iſtæ* [i. e. notæ, ſtigmata] *in medio manuum tuarum? Et dicit, his plagatus ſum in domo diligentium me*: hac enim periphraſi loquentis ſenſum explicat: *hæc ſtigmata non ad Deum aliquem pertinent, ſed ad honorem alicujus potentis, qui me ut clientem ſuum dilexit, & cujus patrocinio me dedi.* Hunc ſenſum loco maxime convenire judicavit *Grotius*, quod in Hebræo vox *domus* notet, non *in domo*.

(3°.) MILITUM ſtigmata in veterum ſcriptis memorantur. Prout enim ſervi dominorum, ita milites ducum, [c] nominibus aut inſignibus inſcribebantur. Inſcriptionibus hiſce militaribus fidem indubitatam faciat [d] *Vegetii* teſtimonium: *victuris in cute punctis milites ſcripti, & matriculis inſcripti, jurare ſolent.* Ita vero cenſebantur & ſignabantur milites, ut, ſi caſtra vexillumque desererent, facile dignoſcerentur. Ad hæc ſtigmata militiæ propria ſpectare videtur auctor apocalypticus. cap. 13. v. 16. *Et fecit ut omnes characterem haberent in dextera manu ſua, vel in frontibus.* Prout enim ſervorum χαράγματα præcipue in frontibus, ita & militum in [e] manibus plerumque ſculpebantur. Sic morem caſtrenſem habuiſſe, nos docet *Ætius*, l. 8. c. 12. *Stigmata* vocant *quæ in facie vel in alia parte corporis* inſcribuntur, qualia ſunt militum *in manibus*. His qui non contentus eſt, plura de militum ſtigmatiſmis videat apud *Lipſium*, lib. 1. de *milit. Roman. dialog.* 9. & *Aloiſ. Novarin. Elect. ſacr.* lib. 3. cap. 14.

(4°.) STIGMATA zelotarum, qui nempe, ſummo erga Deum zelo accenſi & animati, characteribus quibuſdam in ipſa cute ſculptis, ſe Deo vero devotos & conſecratos indicabant. Nonnullos olim, zelo religionis inflammatos, hujuſmodi ſtigmata ſacra manibus impreſſa circumtuliſſe, e LXX colligo, qui [f] *Prophetæ* verba [*Hic ſcribet manu ſua Domino*] ſic [illegible] tranſtulere, [1] Ἐπιγράψει [τῇ] χειρὶ αὐτοῦ, τοῦ Θεοῦ εἰμί. *ſcribet in manu ſua*, DEI SUM. nempe ſicut & milites antiquitus imperatoris ſui nomen manibus inſcriptum habuere. Nemo autem conſultus ſibi perſuadere poteſt, LXX ſic textum reddere voluiſſe, ſi characteres illi a moribus eo ſeculo receptis abhorruiſſent. Deinde, vel ex hac lege liquet, diaboli ſervos notas quaſdam corporibus inuſtas, ſuperſtitionis ſuæ teſſeras, habuiſſe: quidni itaque ſentire liceat, nonnullos e Judæis antiquioribus characteres quoſdam ſacros manibus inſculptos habuiſſe, quibus ipſi pari zelo & animi conſtantia, ſe Deo & legi devotos eſſe teſtarentur? Sed quicquid ſit, id pro certo habendum eſt, antiquos Chriſtianos, artificio aliquo, ſibi JEſu nomen aut crucem impreſſiſſe, ut ſignum illud ſigno diaboli ſervis inuſto ex adverſo reſponderet. Hinc [g] *Tertulliani* illud, *non convenit ſigno Chriſti, & ſigno Diaboli*, & S. [h] *Auguſtini*, *perdidit ſignum Chriſti, accepit ſignum Diaboli.* Huc forſan prophetice alluditur in [i] *Apocalypſi*, ubi alios beſtiæ characterem, alios agni nomen, frontibus inſcriptum geſſiſſe legimus. Horum ſignorum & characterem *Procopius* meminit, ſic Jeſaiæ vaticinium jam citatum explicans, τῇ δὲ ΤΗ ΧΕΙΡΙ, λέγει, διὰ τὸ στίξειν ἴσως ἐπὶ τοὺς καρποὺς ἢ τοὺς βραχίονας, ἢ τὸν σταυρὸν ἢ τὴν Χριστοῦ προσηγορίαν. In manu, dicit, *propter impreſſas notas, quas aliqui ſibi inurebant, aut in carpo manus, aut in brachio, ſignum crucis efformando, vel exprimendo literis nomen Chriſti.*

(5°.) STIGMATA idololatrarum ſuperſunt, paucis expedienda. Erant autem ſtigmata illa, characteres aut notæ quædam eorum corporibus inſculptæ, quibus homines peculiare aliquod fœdus cum dæmonibus inire, & eorum cultui ſe mancipare,

a Vid. *Grot.* not. ad *Apoc.* 7. 3. b Cap. 13. 6. c *Charactere Domini inſcribuntur ſervuli, & nomine Imperatoris ſignantur milites.* S. *Ambroſ.* Orat. de obitu Valentin. Tom. 2. col. 1189. E. d Lib. 2. *de re milit.* c. 5. e Στίγματα ἐπὶ τῶν στρατευομένων ἐν ταῖς χερσίν. *Ætius.* f *Jeſ.* 44. 5. g De *Idolol.* cap. 19. p. 97. h *Tract.* 7. in S. *Johan.* T. 3. P. 2. col. 345. A. i Cap. 13. 16. & 14. 1.

1 Apud MS. *Alex.* Ἐπιγράψει, τοῦ Θεοῦ εἰμί — MS. *Marchal.*, *Verſion. Aquil.* & *Symmach.* χειρὶ αὐτοῦ.

SECT. II.

cenſebantur. Stigmatum eorum in veteri & novo *Teſtamento* occurrit mentio: eorum in veteri *Teſtamento* meminit *Zachariah*, Cap. 13. 6. *Tunc dicet ei, et ei dicetur, quid ſunt plagæ iſtæ in medio manuum tuarum?* In quæ verba *Grotius* hæc habet: plagæ *ſunt* [a] *ſtigmata manibus inuſta, per quæ ſolebant Diis gentium ſe mancipare, inſcripto eorum ſigno, nomine aut numero.* Sphragidas & ſtigmata *vocat Prudentius. Grotium* horum verborum ſenſum recte reddidiſſe, eo nunc adducor ut credam: cum enim prædixiſſet *Zachariah*, Pſeudoprophetas & idolorum nomina e rebus olim peritura; prædicit fore, ut vix quiſquam prophetæ nomen ſibi arrogaret, nec populus fidem tam lupinam facilemque cuivis prophetæ titulum ſibi ſumenti adhiberet. In poſterum, inquit, ſi quem prophetiæ ſuſpectum habuerit populus, eum in examen continuo vocabit, dicens, *unde plagæ* & ſtigmata iſta *in manibus tuis?* "Licet centies "negas te eſſe prophetam, id tamen teſtantur ſtigmata manibus inuſta, aperta illa capitis idolo alicui conſecrati documenta. Ad hanc interpretationem firmandam aliæ rationes adduci poſſent, niſi alio me vocaret inſtituti ratio. Alterum illum locum quo forte *ſtigmatum* eorum occurrit mentio, præbet *Apocalypſis*, Cap. 13. 16. *Et fecit omnes*, —— habere *characterem in dextera manu ſua, aut in frontibus ſuis.* E quibus verbis diſcere licet, ſtigmata illa idololatrica ad ipſa expirantis ethniciſmi tempora duraſſe, modo *Grotii* interpretatio quid fidei mereatur. *Atqui*, inquit, *auctores Trajano fuere ut* hetærias, *id eſt, ſodalitates ſive collegia omnia, vetaret, exceptis quæ religionis Paganicæ nomine coibant. Cum vero homines natura ament ſodalitates, factum inde ut nemo eſſet in Imperio Romano qui non in ſodalitatem Deorum alicui dicatam nomen daret. — Qui in iſta collegia adſcribebantur, ſimul accipiebant in corpore ſuo χάραγμα aliquod, id eſt,* Dei *alicujus* ſignum, *aut* literis expreſſum, *aut* numeris *diſſimulatum.* Hæc viri docti verba nobis uſui eſſe poſſunt, vel prout textus illius intentioni, vel ſaltem ut hiſtoriæ veritati, conſentanea.

SECT. II.

De ſtigmatis hac in lege vetitis.

STIGMATA plane omnia corporibus impreſſa hac in lege minime prohiberi, e loco [b] illo *Zachariæ* non obſcure colligitur. Inde enim percipere licet, Hebræis antiquioribus in more fuiſſe, ſtigmata quædam, tanquam inſignia civilia, manibus imprimere, quibus in potentis alicujus clientelam ſe tradidiſſe teſtarentur. Ut expediam paucis: ſtigmata tantum idololatrica hac in lege prohiberi cenſeo, quibus, tanquam ſignis & notis peculiaribus, idololatræ ſe dæmonis quaſi bona & mancipia, cujus charactere ſignati erant, aperte profitebantur.

UT rem totam paulo explicatius tradam, obſervare juvat, gentes antiquas duplicis generis ſtigmata idololatrica, *ordinaria* nempe & *extraordinaria*, in more habuiſſe.

Stigmata ordinaria.

ORDINARIA voco, quæ idololatræ plerique, vel eorum ſaltem prophetæ & antiſtites (utpote diabolo magis ſolenniter devoti & conſecrati) corporibus eorum inuſta præferebant. De ſtigmatis hiſce *Lucianum* intelligo, qui, de miniſtris *Deæ Syriæ* conſecratis [c] agens, *ςίζονται δὲ πάντες*, inquit, *οἱ μὲν ἐς καρποὺς, οἱ δὲ ἐς αὐχένας· καὶ ἀπὸ τοῦδε ἅπαντες Ἀσσύριοι ςιγματηφορέουσι.* *Stigmatis autem notis compunguntur omnes: alii quidem in vola manus, alii autem in cervice. Et inde eſt quod omnes Aſſyrii notas inſcriptas prodeant.* Horum ſtigmatum & notarum *Primaſius* meminit, locum [d] illum *Apoſtoli* ad *Romanos* explicans, & de contumeliis agens quibus idololatræ corpora ſua afficiebant: nam, inter alia, *ſibi characteres,* inquit, *& uſtiones infligunt in conſecrationibus idolorum.* Nonnulli regem *Joachim* hac inſania correptum fuiſſe, & in eo defuncto notas idolorum inventas, aſſerunt. Hæc enim de rege illo impio leguntur, 2 *Chronic.* 36. 8. *Reliqua verborum Joachim & abominationum ejus, quas operatus eſt, & quæ inventa ſunt in eo, continentur in libro Regum Juda & Iſrael.* In hæc autem verba S. [e] *Hieronymus* † hæc habet: *inter cætera mala quæ geſſit, etiam hoc fecit in corpore ſuo, quod Dominus prohibuit, dum diceret,* non facietis *ſtigmata* in corporibus veſtris, *quæ poſtquam mortuus eſt, in corpore ejus inventa ſunt.* Sic & *Epimenidis* corpus auctore *Laertio*, punctis variis inuſtum, poſt

a Στίγματα, πληγαὶ, κατακαύματα. *Heſych.* in ςιγ. b Cap. 13. 6. c Lib. de Dea Syr. pag. 1076. D d *Rom.* 1. 24 e *Tradit. Hebr.* in *Paral.* p. 66.

† *Traditiones* illæ in *Paralip. Hieronymi* nomen falſo pro ſe ferunt; vagæ enim ſunt & a calamo S. *Patris* ſcripto haud parum abeſſe videntur. Vid. *Append.* Tom. 3. *Hieron.* pag. 10.

mor-

mortem ejus, deprehenſum eſt. His non multum diſſimilia ſunt, ea quæ de *Othone*, ex antiquo [a] *Chronico Norvegico*, referuntur; *Jam fato vicinus, omnia membra & artus novem cicatricibus inſigniri juſſit, quas* Geirs Odde, *antiquitus vocabant.* Nescio an e moris hujus antiqui reliquiis ortum ſit, quod Arabes hodie, [b] *frontem, genas, labia, brachiaque, cærulei coloris notis, acu tenui factis, tingant inficiantque.* SECT. II.

STIGMATA *extraordinaria* ea voco, quæ veteres idololatræ corporibus ſuis inurebant, amici defuncti manibus parentantes. Idololatras equidem hæc ſtigmata funebria ſibipſis imprimere ſolitos, teſtimonio nullius (quod ſciam) Græci vel Latini ſcriptoris evinci poteſt. Unus mihi notus [c] *Hebræorum* filius, qui huic mori funebri teſtimonium perhibet: *eſt aliquis*, ait ille, *qui ſignat corpus ſuum figura aliqua certa, per ignem*, & quidem *ob mortuum*. Non eſt tamen ullus hac de re dubitationi locus, cum lex his notis & puncturis oppoſita, tribus aliis legibus proxime conjungatur, ſuperſtitionem aliquam circa defunctos exerceri ſolitam aperte prohibentibus. Quantum autem rem vetuſtatis caligine circumſeptam percipere datum eſt, idololatræ veteres ſe notis hiſce compungebant, vel ut eſſent amoris ſui erga defunctum plane ſingularis indices & teſtimonia, vel ut notæ illæ, tanquam [illegible] quædam, ad mali alicujus genii incurſum & inſidiam propulſandam, inſervirent, vel ut ipſi, ferro ignito compuncti & excruciati, Deos inferos & defuncti Manes placatos redderent; vel ut mortuorum memoria, ſtigmatis hiſce ſubinde renovata, perennaret. Extraordinaria.

HIS in anteceſſum traditis, quis ſit legis hujuſce ſcopus & intentio *Theſibus* hiſce duabus probabiliter expediamus.

PRIMA ſit hæc: veriſimile eſt, ſtigmata quæ diximus Ordinaria, in falſorum numinum honorem & memoriam facta, hac in lege prohiberi. In hanc ſententiam loquitur [d] *Theodoritus*, ſic legem explicans; [illegible] i. e. *Græci aliquas corporis partes acubus compungebant, & atramentum immittebant, in reverentiam Dæmonum. Hæc igitur lex divina interdixit.* A nobis etiam eſt [e] *Oleaſter*, qui legis, *Scripturam notarum non ponetis in vobis*, talem explicatum adjicit, *uſque hodie Arabes & Saraceni, & quidam inſulares apud Fortunatas inſulas degentes, habent pectora & brachia hujuſmodi notis & literis inſcripta, & hoc Dominus hic ſuis prohibet. Omnes enim hujuſmodi ritus Gentilium erant & Idololatrarum; quam ob cauſam a Domino prohibentur.* Huic opinioni inde probabilitatis aliquid accedat, quod hoc præceptum, legi corporis incidendi ritum inhibenti proxime conjungatur. Nullam autem veri ſpeciem præ ſe fert, Deum ritus hoſce conjungere, & ſimul interdicere voluiſſe, niſi cognatione aliqua conjuncti fuiſſent, & eidem fini, dæmonum cultui nimirum, inſervivissent. Huc facit etiam lex [f] illa parallela, qua carnis inciſuræ (quo nomine & ſtigmata cenſentur) ideo prohibentur, quod Iſraelitæ *Dei filii* eſſent. Quaſi dixiſſet Moſes: "cum vos Deus e loco ſervili in filiorum ſuorum ordinem & honorem evocarit, nolite corpora veſtra ſervorum & idolorum ſtigmatis dehoneſtare. A "dignitate veſtra prorſus alienum eſt, tam *execrandas ferre contumelias*, &, cum *Dei* "*filii* ſitis, ſervitutis omnium peſſimæ notas gerere, vobque literata dæmonum mancipia præberi.

(2°.) CREDIBILE eſt, præcipuam legis hujus intentionem fuiſſe, ut ſtigmata quæ diximus Extraordinaria (cauſa funeris inuri ſolita) prohiberet. Eo inclinat opinio noſtra, quod voces illæ, *pro mortuo*, in legis utriuſque confinio poſitæ, non minus hanc quam legem præcedentem afficere cenſeantur. Nam leges illæ particula copulativa, hoc modo, connectuntur, *non incidetis carnem veſtram ſuper mortuo, & figuras aliquas aut ſtigmata non facietis in vobis.* Deinde, in loco [g] illo cognato, jam ſæpe commemorato, Iſraelitis inhibetur, ne, cauſa defuncti, ſciſſuras in carne facerent, nulla mentione ſtigmatum aut figurarum habita. Quid autem Moſes ea tacite prætermitteret, niſi quod *inciſionum* nomine, hoc in loco, & ſtigmata venirent, & Zahu veteres utraque in mortuorum ceremoniis uſurparent? Si quis interpretationis noſtræ veritatem in dubium vocat, quod nullius auctoris antiqui teſtimonio confirmari poſſit; [h] verbis *Bonfrerii* hanc legem explicantis, reſponſum reddo: *nuſquam apud auctores legi quod ſibi ſtigmata inuſſerint cauſa funeris, etſi de his malim* hanc legem intelligi: *ita ut vetitum hic fuerit Judæis cauſa parentis aut amici demortui ferro acuto vel candente corpus lædere; quod veriſimile eſt, tunc gentium moribus fuiſſe receptum, etſi nulla apud ſcriptores Græcos*

a *Ap. Sheringham de Orig. Gent. Anglor.* p. 344. b *Gabr. Sionit. de Oriental. morib.* pag. 6. c *Aben-Ezr. ad Levit.* 19. 28. d *Quæſt.* 28. *in Lev.* e *Comment. in Levit.* 19. 28. f *Deut.* 14. 1. g *Deut.* 14. 1. h *Comment. in Lev.* 19. 28.

SECT. II. aut *Latinos hujus moris fiat mentio, quod hi omnes* Moſis *temporibus dudum poſteriores fuerint.* His annectere viſum eſt opportuna *Novarini* verba, a quibus hæc objectio ſolutionem ampliorem, interpretatio noſtra fidem, & lex tota lucem non minimam, mutuari poſſit. Ille vero, cum legis hujus mentio obiter incidiſſet; *ſcriptum,* [a] inquit, *reperi, in libro quodam MS. Chaldæos in carne ſua ſculpere ſolitos imaginem ſuorum* majorum. *Huc itaque flectere hæc verba poſſumus, ut inhibeat Deus ſuper mortuo carnem incidere, & figuras in ea imprimere; — ne aliis gentibus in hac re ſimiles eſſent, & ſuorum imagines ferro in corpore impreſſas deferrent. — Hunc ritum abolere ſponſus voluit, ac ſanctiori commutare, cum ſponſam alloquens dixit,* [b] pone me ut ſignaculum ſuper cor tuum, ut ſignaculum ſuper brachium, &c. *Ac ſi apertius diceret, noli majorum imagines deferre; potius eorum obliviſcere, & illorum loco me cordi adprime, adprime brachio, ut mei imaginem circumferas in amoris ſignum & argumentum.* Hoc *Novarini* teſtimonium (per ſe quidem non contemnendum) lector forte multo pluris æſtimare poſſet, ſi auctoris ſui MS. nomen, linguam & ætatem, enunciaſſet; unde conjecturam facere liceret quantum fidei & auctoritatis ei tribuendum ſit.

SECT. III.

De ſtigmatum eorum forma, generali & ſpeciali.

Forma generalis. ORDO mihi præſcriptus id a me jam poſtulat, ut horum ſtigmatum formam Generalem referam, quantum, in temporum a memoria omni remotiſſimorum caligine, mihi percipere conceſſum eſt.

FORMÆ autem Generalis nomine, hic intelligo colorem aut ſpeciem quam ſtigmata illa præferebant. Atque hac de re duæ potiſſimum opiniones inter doctos obtinuere.

(1°) NONNULLI ſtigmata illa, leviora quædam vulnera vel puncta, ſtylo acuto facta, & atramento, vel tali aliquo fuco repleta, fuiſſe arbitrantur. Quantum in hanc partem inclinant ſuffragia Judæorum, ſatis e verbis *Maimonidis* [c] intelligamus: *ſcriptum ſtigmatis, cujus in Lege mentio fit, appellatur, quando quis inciſa carne ſua inciſuram implet fuco, atramento, vel aliis quibus pingitur coloribus.* Et ſect. proxima, *ſi quis,* inquit, *ſe inciderit, nec colore infecerit, vel infecerit quidem nec tamen inciderit; liber eſt, uſque dum inciderit & infecerit.* Hanc legem ſic explicat *Maimonides*, juxta ſententiam (ni fallor) vulgo receptam in ſcholis Judæorum. At non eſt quod multum moremur quid Judæi hac in re dicant, quorum plerique, vix ullo rei antiquariæ uſu inſtructi, legibus hiſce perantiquis lucem allaturi, vix quicquam proferre ſolent, niſi quod in literis humanioribus merum tyrocinium & ruditatem arguat. Hoc aperte probat hæc ipſa ſententia, nec rationi, nec antiquitati conſentanea. An enim probabile eſt, Deum notas aut figuras nullas carnibus impreſſas, niſi atramento repletas, hac in lege vetuiſſe? vel idololatras antiquos, in Deorum cultu ſanguinis & vitæ prodigos, cutem ſuam molliter adeo curare voluiſſe, ut notaculis atramento tantum factis ſe dæmonibus ſuis conſecrarent? Cum gentes antiquæ tenellos ſuos dæmonibus offerre non detrectarent, non temere conjicimus, eos, in Deorum honorem ſtigmata ferro candente ſibiipſis imprimere voluiſſe. Ne vero ſolis conjecturis inniti videamur, veterum teſtimonia oſtenſuri ſumus, Idololatras olim [illegible] (uti loquitur *Syneſius*) *ſceleris & improbitatis ſuæ typos & characteres,* ferro plerumque candente factos, circumtuliſſe.

(2°) SENTIUNT alii, quos & ipſe ſequor, ſtigmata hæc acubus aut [illegible] ignitis plerumque facta, & uſtionis ſpeciem præbuiſſe. In hanc rem [illegible] [d] *Philonis* teſtimonium: [illegible] *i. e. Non deſunt quidem eo ſtultitiæ provecti, ut ne ſpatium quidem ad pœnitentiam ſibi reliquum faciant, ad cultum ſimulacrorum præcipites ruant; confirmantes eam ſervitutem literis, non in chartula ſcriptis ſicut mos eſt mancipiorum, ſed inuſtis ferro ignito, ne deleri queant poſtea.* — *Nam hæ non obſcurantur ullo tempore.* Eandem ſignandi rationem *Zabios* antiquos in

a *Bibl. Sacr.* lib. 3. c. 16. ſect. 513. b *Cantic.* 8. 6. c *De Idolol.* c. 12. §. 10. d *De Monarch.* l. 1. pag. 819. C

more

more habuiſſe, nos docet[a] *Mohammed Ben Iſaac*, dicens, *quod ſi vadant mercatus, aut igne notam ſibi inurant.* Ritum illum apud Græcos & Ægyptios ortum invaluiſſe, SECT. III.
hinc opinari licet, quod Ptolemæus philopater omnes Bacchi ceremoniis initiatos, [b] *χαράττεσθαι διὰ πυρὸς, notari per ignem*, juſſerit. [c] *Prudentius*, ſacerdotum *Cybeles* conſecrationem referens, eos *notâ ferventè ſtigmatos* aſſerit. Nec infantes a notis tam crudeliter inuſtis immunes reliquit ſuperſtitio: nam [*] *Lucas de Linda*, mores *Anglorum* antiquorum recolens, *tenellis infantibus*, inquit, *notas certaſque figuras animalium ardenti ferro imprimebant.* E teſtimoniis hiſce conſtat, idololatras antiquos *picturis in cute punctis*, i. e. igne factis, ſe plurimum inſeruiſſe. *plurimum* conſulto interpono, quod veriſimile ſit, eos ſtigmata atramento, ſtibio, aut aliis tincturis colorata, ibi quandoque impreſſiſſe, quod & *Arabibus* quibuſdam hodieque in morem abiit.

EXPLICANDA ſuccedit horum ſtigmatum forma ſpecialis. Quo vero felicius hoc penſum abſolvatur, notandum eſt varias fuiſſe horum ſtigmatum ethnicorum formas, quas S. *Johannes* hoc verborum compendio complexus eſt, [d] *& ne quis poſſit emere aut vendere, niſi qui habet* [τὸ χάραγμα] *characterem, aut nomen beſtiæ, aut numerum nominis ejus.* Ex his non abſurde colligo, puncta vel ſtigmata illa quibus homines olim idolis ſe mancipabant, & a cæteris diſcernebantur, fuiſſe idoli vel numinis ſui χάραγμα, idoli nomen, aut nominis ſui numerum, cultorum manibus aut frontibus impreſſum. Et ſpecialis.

(1°.) QUANDOQUE hominis per numinis χάραγμα, i. e. inſigne vel notam hieroglyphicam, corporibus inuſtum, in ſervorum ſuorum catalogum adſcribebantur. Varia erant Deorum χαράγματα vel inſignia: nam fulmen *Jovem*, galea vel haſta *Martem*, caduceus *Mercurium*, tridens *Neptunum*, & hedera *Liberum Patrem* ſignificabat. Hinc juſſit *Ptolemæus Philopater* Judæos omnes, a religione patria deficientes, [e] *χαράττεσθαι* [illegible], *notari inſigni Liberi patris, hederæ folio.* Ipſe etiam *Ptolemæus Philopater* cutem propriam hoc *Bacchi* charactere notandam præbuit, prout *Etymologici Scriptor* nos his verbis [f] docuit, Γάλλος, ὁ Φιλοπάτωρ Πτολεμαῖος [illegible], *Gallus, Philopater Ptolemæus: quod ei, ut Gallis ſolet, hederæ folia imprimerentur.* Illi vero quibus hoc *Bacchi* inſigne inurebatur, *thyrſigeri* & [illegible] vulgo dicebantur.

(2°.) QUANDOQUE nomen idoli, cui ſe voviſſent idololatriæ, vice ſtigmatis, imprimebatur. Nam *mos erat*, inquit [g] Grotius, *inſcribendi ipſa Deorum nomina Græce, ut* Ζεὺς, Ἄρης, Διόνυσος, *Jupiter, Mars, Bacchus, aut Syriace,* בעל בעלת עזיז מרנא *Bel, Beltis, Azizus, Marnas.* Huc ſpectat quod *Hebræi* referunt, ſtigmata ſcilicet in occiſi *Joachimi* corpore reperta, quibus religionis deſertæ teſtimonium inerat, nomen dæmonis ſui, *Codonazer*, expreſſiſſe. Quo vero miſeræ gentes zelum erga Deos & eorum idola clarius indicarent, curarunt ut literæ idoli nomen exprimentes alicubi corporibus ſuis inſculperentur: hoc enim ſtigmate notati [h] [τὸ χάραγμα] τοῦ ὀνόματος, ſculpturam aut cælaturam, *nominis* idoli accipere dicebantur. His aliquid fidei conciliat, quod refert *Abulenſis*, e traditione Judæorum; [i] *quod idololatræ accipiebant laminam auream inſcriptam idoli nomine, & inflammatam apponebant carni ſuæ, & manebat ibi profunde impreſſum idoli nomen.* Hanc traditionem Hebræorum eo minus a fide alienam ſentio, quod aurea lamina, cum [illegible] קדש ליהוה *Sanctitas Domino*, vel [k] *ſeparatio Jehovæ*, fronti Aaronis apponeretur. Nam forte mos erat, ut ſacerdotes, homines, altaria, templa, alia, Deorum eorum quibus erant conſecrata, nominibus inſignirentur. Voluit itaque Deus, ut Aaron, ſummus rerum ſuarum miniſter, nomen ejus in fronte geſtaret, ut inſtituta ſua (qua licuit) ad mores receptos accommodaret, ut lamina illa Jehovam in animum populi Diis alienis aſſueti ſæpe revocaret, & ut hac nota diſtaret inſignis ille Dei ſervus a dæmonis mancipiis, quorum frontibus aut manibus idoli vel dæmonis alicujus nomen inſcribebatur. Sed ut hæc miſſa faciam: huic etiam opinioni lex ipſa (ſi recte verba textus interpretor) ſubſidium præbet: ſic enim ſe habet Hebræa veritas. וכתבת קעקע לא תתנו בכם *& ſcriptionem exarationis non facietis in vobis*, vel (uti LXX) [illegible] [l] [illegible] Quid autem idololatræ literas in corporibus eorum exararent, niſi ut nomen idoli vel defuncti literis illis exprimeretur?

a *Ap. Hottinger. Hiſt. Orient.* l. 1. cap. 8. b *v. Maccab.* l. 3. c. 2. 29. c *Lib. Peri Stephan. Hymn.* 10. p. 192. * *Deſcript. Orb.* p. 379. d *Apocalyp.* 13. 17. e *Macc.* l. 3. c. 2. 29. f In voc. Γάλλος. g *Annot. ad Apoc.* 13. 17. h *Apoc.* 14. 1. i In *Lev.* c. 19. *Qu.* 97. k *Ἁγίασμα* [illegible] LXX. in *Exod.* 28. 36.

l *Ex decis. Edit. Complut.*

Sect. IV.

(3°.) Idololatræ nonnunquam idolo alicui, nominis ſui numero corporibus eorum inſcripto, ſe mancipârunt. Gentes numinibus ſuis non tantum nomina communia, ſed & nomina myſtica, non niſi Myſtis cognita, tribuerunt. Priora literis vulgaribus exprimere ſoliti ſunt, poſteriora numeris, ſummam literarum e quibus nomina vera & vulgaria conſtabant continentibus. Nomen Solis myſticum ad numerum octo & ſexcentorum perveniebat, uti nos docet *Martianus Capella*.[a] Id autem hoc modo notabatur, XH. Cabaliſticus ille Deorum nomina deſignandi modus eo antiquior habeatur, quod veri Dei (nempe Chriſti) nomen myſticis numeris expreſſum, in claro illo ænigmate [b] *Sibyllino* reperiamus, quamvis haud aliter inter doctos conveniat cuinam Chriſti nomini vel titulo numerus ille melius congruat. Sed hic forſan latius atque æquum eſt a ſcopo noſtro principali divagamur.

SECT. IV.

De ſtigmatum eorum ſede, ſeu parte corporis cui plerumque inurebantur.

NIHIL hic certi affirmare poſſumus, cum gentium antiquiorum monumenta, quæ ignorantiæ noſtræ ſuccurrerent, injuria temporis intercîderint. Quantum autem e collatis veterum teſtimoniis aſſequi licet, hæc duo de ſtigmatum eorum ſede probabiliter aſſeramus.

PRIMO: ſtigmata illa haud uni eidemque loco vel corporis parti ſemper affigebantur. Nam [c] *Prudentius*, de ſacerdote *Cybeles* hujuſmodi *notas* & *Sphragidas* (uti vocat) recepturo, verba faciens, inquit:

Quamcunque partem corporis fervens nota
Stigmaverit, hanc ſic conſecratam prædicant.

Hisce conſona quæ de *Joachimo*, *Epimenide*, & *Othone*, ſupra diximus, quorum corpora [illegible] deſcribebantur. *Lucianus*, de *Aſſyriis* loquens, [d] [illegible] *Certis autem notis compunguntur omnes, alii quidem in vola manus, alii autem in cervice.* *Carpocratiani*, gentilium [illegible] morem imitati, [e] [illegible] *notam quandam ad imam auriculam dextram, ferro candente,* [illegible] *inurere ſolebant.* [illegible], de *Magis* & ſagis agens, ait, eos in [illegible] non [illegible] Diaboli ſignum & characterem gerere. Cum itaque Magi & idololatræ, vel in corpore, vel manus vola, vel cervice, vel auricula extrema, vel pudendis, infamem diaboli notam acciperent, ſtigmata illa non uni tantum membro affixa fuiſſe, pro re certa & explorata habeamus.

SECUNDO: quantum hiſtoriæ ſacræ vel profanæ ope perſpicere licet, characteres illi ſuperſtitioſi manibus ac frontibus *frequentius* inurebantur. Conjecturam hanc a temeritatis nota vindicat magis [f] ille textus *Apocalypticus*: *ut* [illegible] *characterem in dextera manu ſua, aut in frontibus ſuis.* [illegible] Vetus *Grotius* hæc annotavit: *partes maxime frequentes* [illegible] *quibus aut literæ, aut ſigna, aut numeri imprimebantur, erant frons & ea junctura inter manum & brachium.* Signatura in fronte vel in manu, documentum erat, ſe dæmoni [illegible], & illius cultui ſe penitus addixiſſe. Nam [illegible] ut ſervi in fronte [illegible] rebant dominorum ſuorum nomina, ut [illegible] cum [illegible] Dii quibus cultum exhibebant, nomine *Baalim* [i. e. dominorum] inſignirentur. Hæc fuſius aut ſubtilius perſequi, ſupervacaneum & a re præſenti alienum judico.

a [illegible] pag. 17. b [illegible] pag. 11, 19. c *Ubi ſupr.*
d *De Dea Syr.* pag. 1076. e *Epiphan. Hær.* 27. p. 106. f *Cap.* 13. v. 16.

SECT.

Sect. V.

SECT. V.

De ſtigmata illa prohibendi ratione.

INTERPRETES, hujus præcepti rationem redditari, in ſententias diverſas abiere. Plerique, legem integram inſtitutis & ſacrorum moribus inter gentes profanas obtinentibus adverſari, totaque regione opponi, ſentiunt; adeoque Deum ideo ſolummodo hanc legem inſtituiſſe, ut ſe gentibus, hujuſmodi ſtigmatiſmos in more habentibus, adverſum oſtenderet, & curaret ne populus ejus ullo rituum commercio, vel affinitate gentibus incircumciſis jungeretur. At a me nunquam impetrare potero, ut cenſeam, Deum O. M. leges ullas, e mero contradictionis aut ſingularitatis amore, Judæis impoſuiſſe. Nihil unquam in vetitis a Deo poſitum eſt, niſi quod malum in ſe eſſet, aut mali alicujus ſpeciem haberet, aut gravi alicui malo feneſtram aperire poſſet. Sed nolo diutius lectorem in limine detinere.

VERÆ rationes cur Deus hanc legem dederit, quantum conjectura percipio, ſunt hæ.

PRIMO: ſtigmata illa erant per ſe mala, & ingentem mali ſpeciem præ ſe ferebant. Mala ſua natura non incautus dixi, quod ſtigmata illa, utpote lamina vel ſtylo ignito facta, genus humanum miſere cruciarent. [a] *Prudentius* de ſacerdote gentili, fervente nota conſecrato, locutus, cruciatus illos ſic, Muſa non invenuſta, exprimit.

Has ferre pœnas cogitur gentilitas:
Hac Dii coercent lege cultores ſuos.
Sic Dæmon ipſe ludit hos quos ceperit:
Docet execrandas ferre contumelias:
Tormenta miſeri mandat infelicibus.

Notis illis ignitis inſcriptos, *execrandas ferre contumelias*, haud abſurde dicit, quod homini (creaturæ ad laudem & decus natæ) plane crudeliter illuderent, & contumelia afficerent, non facile verbis aſſequenda. Quid enim vilius & inhoneſtius vel fingi poteſt, quam ut homines, Dei ſoboles & Chriſti hæreditas, ipſam dæmonis notam frontibus inuſtam geſtarent? *Literarum* notis inuſta, *ſummam oris contumeliam*, dixit [b] *Valerius Maximus*: quanto itaque cum dedecore conjunctum eſt, ipſa diaboli ſtigmata, ſceleris & ſervitutis peſſimæ monumenta, frontibus impreſſa, circumferre? Conſentaneum itaque fuit, ut Deus Iſraelitas a ſtigmatis hiſce ſubeundis lege coerceret, ut ſe tractare diſcerent, prout homines liberaliter inſtitutos, & in Dei familiam aſcitos, decet. Neque ſtigmata hæc in ſe tantum mala fuerunt, ſed & ingentis mali ſpecie dehoneſtata, adeo ut ſcandalum præberent populo rudi & in Idololatriam propenſiſſimo. Nam,

SECUNDO: notæ & puncturæ, quas dixi, ſigna quædam erant & ſacramenta, quibus idololatræ in Deorum cultoribus initiandis aut conſecrandis utebantur, quibus etiam nomina ſua inter ſervos eorum profitebantur. Stigmata huic uſui inſerviiſſe, teſtatur *Prudentius*, libro *peri Stephanon*, ubi execrabilem illa faciendi modum ſic ad oculum pene depictum [c] exhibet,

Quid, cum ſacrandus accipit ſphragitidas?
Acus minutas ingerunt fornacibus:
His membra pergunt urere: utque igniverint,
Quamcunque partem corporis fervens nota
Stigmarit, hanc ſic conſecratam prædicant.

Ad hunc ſignandi morem & finem reſpexit forte *Tertullianus* in *Apologetico*, dum ait, *talia initiatus, & conſignatus, vives in æternum.* Teſtibus aliis haud opus eſſe cenſeo: non enim *novum eſt, aut rarum*, inquit [d] *Sanctius, ut homines eorum in corpore ferant impreſſa ſigna, quorum ſe religioni conſecrarunt. In tranſmarinis regionibus, quas noſtro ſæculo aperuerunt Hiſpani, plurima moris hujus habemus exempla.* Idololatras etiam, his

a Lib. *Peri Stephan.* Hymn. 10. pag. 193. b Lib. 6. c. 8. c Hymn. 10. ut ſupra.
d *Comment.* in 4. *Reg.* c. 23. v. 37. col. 1638. B

SECT. V. notis acceptis, ſe Deorum ſuorum ſervos indicaſſe, teſtantur [a] *Talmudici*, cum dicunt, עבד נמכר לה [illegible] כלומר שהוא [illegible] שהוא [illegible] הרשם [illegible] *Uſu receptum eſt apud Idololatras, ut ſe ſuis ſanis [illegible] quendam notent, ſignificantes, ſe quaſi ſervos eorum, pretio emptos, & nota inſignitos eſſe.* Hæc genuina [illegible] apud *Maimonidem* de *Idololat.* [illegible]. Hinc factum videtur, quod *cultus beſtiæ & characteris* ſive ſtigmatis *ejus receptio*, [b] toties in *Apocalypſi* conjunguntur, quod nempe ſervis & cultoribus olim ſolenne eſſet, eorum Deorum & Dominorum characteres accipere, quorum cultui & miniſterio ſeipſos addixiſſent. Ex eo more, cauſam huic legi datam ſenſit [c] *Abenezra*, dicens, *nomen aut character ſanis corpori impreſſum erat, ad expreſſam profeſſionem de honorando & ſerviendo illi Deo, ſicut ſolebant mancipia, cum acciperent inſignia Domini ſui, profitentur per hoc ſe eſſe mancipia illi.* Cum itaque ſtigmata illa notæ quædam & teſſeræ eſſent, quibus homines olim ſe dæmonibus mancipabant, & ad obſequium iis tanquam dominis ſuis præſtandum, ſe paratos & obſtrictos profitebantur, Deus hasce notas, tanquam [illegible] abdicari teſtimonium, Iſraelitis interdixit [illegible], [d] *ego ſum Jehova* [illegible] *Dominus Deus veſter* [illegible] Hebræis olim [illegible], & vocem [illegible] [illegible], e textu [illegible] excidiſſe [illegible] cum [illegible] hanc vocem [illegible], tam verſio *Syriaca* agnoſcat, & LXX [illegible] tranſtulerit, ἐγὼ εἰμι Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν. Quaſi [illegible] diceret [illegible] gentibus cæteris in more eſt, ſe ſtigmatis [illegible], ut [illegible] ſe [illegible] *Baalim*, tanquam [illegible] addictos & mancipatos eſſe profiteantur. Nolo tamen, vos, mihi ſoli ſanctos, notas illas infames & ſacrilegas accipere. Me dominum veſtrum cognoſcite, cui ſacro circumciſionis charactere vos ſolenniter addixiſtis.

Tertio, niſi Deus ſtigmata illa vetuiſſet, circumciſionis dignitatem, & populi characterem tam ſacro ſigno gloriam, penitus obſcuraſſent. Quid enim dignitatis habere potuit Dei ſignum, cum diaboli ſtigma juxta poſitum parem locum & honorem retineret? Et quid gloriæ genti illi *Nazaræ* accedere potuit, quum non minus *Baalis* quam *Jehovæ* characterem ferre, & utrique ex æquo ſacrari videretur? Quid præter alios habet homo ille, in quo

Dividum imperium cum Jove Dæmon habet,

Quarto, ſtigmata illa, ad diaboli regnum & cauſam provehendam, erant aptiſſime accommodata. Nam notæ illæ, utpote ferro plerumque inuſtæ nec facile delebiles, homines ad pertinaciam ducerent, & [illegible] relinquerent [illegible]. Hic enim [illegible], opinor, reperitur [e] *Philonis* verba [illegible] *fuit [illegible], ut ne [illegible] quidem ad penetrationem [illegible] [illegible] ſervi- tutem [illegible] cum [illegible] & [illegible] [illegible] non in charta [illegible], ſed [illegible] in corpus ferro [illegible], ut [illegible] poſſint.* Adeo ut hoc [illegible] artificio diabolus ethnicos priſtinis erroribus ſuperſtitionibus tenuiſſe videatur. Deinde, ſtigmata illa, ad varia hominum ingenia, maxime apta fuerunt & accommodata. Nam procul dubio nonnulli homines, ad cultum diaboli palam & aperte profitendum nulla machina flecti poterant, qui tamen haud graviter ferrent, ut illius characteres membris ab hominum conſpectu remotis inurerentur. Verum mihi eſt, delicatiorem Judæorum aliquorum ſtomachum [illegible] *Bacchi* oblatas ferre noluiſſe, qui tamen [illegible] [illegible], *Bacchi* [illegible], *ſolis beneratas*, [illegible] pecuniaria [illegible] numerarent. [illegible] [f] *Johannes* inter eos qui [illegible] & eos qui *illius characterem acceperunt*. Illi quidem idololatriam [illegible], hi vero [illegible] tantum per [illegible], [illegible].

Caput concludo. De ſtigmatis his, id unum, concedo [illegible] ſuperſtitio [illegible] in odio apud Iſraelitas, nec minore [illegible] apud [illegible], habita fuiſſe. Ut quanto in odio & contemptu fuerint [illegible], obſervare ſuvat, eos omnia gentium inſtituta [illegible], & ſtigmata illa, retinuiſſe. Satis enim e ſupra memoratis Scripturæ locis [illegible], eos barbas corrumpere, capita in orbem tondere, [illegible] vultus [illegible] & unguibus violare, ſolitos; quamvis legis divinæ literis [illegible] vetaretur. Nempe probe norunt, ritus illos non minus luctus funebres, quam cultus idololatrici,

a *De Idololatr. & ſtat. Gent.* [illegible] b Cap. 14. 9. 11. & 16. 2. & 19. 20. & 20. 4.
c *In Levit.* 19. [illegible] d *Levit.* 19. 28. e *Lib. [illegible]* f *Apoc.* 14. 11.

[illegible]

[illegible] fuiſſe, & omnes animi candidioris homines rituum eorum uſum in partem meliorem interpretari voluiſſe. Interea loci, Judæos pietate præſtantes, *victuris in cute punctis* ſemetipſos inſcripſiſſe, nuſquam legimus, quod ſcilicet ab iis, tanquam ſummæ ſuperſtitionis & capitis Diis inferis devoti documentis, abhorrerent. Hoc & eo credibilius, quod licet Deus *inciſuras*, & ritus alios funeri proprios, ex ethniciſmo prognatos, ſemel iterumque prohibuerit; conſtat tamen, cum ſtigmata, hac tantum in lege, aſſerte vetuiſſe: quid autem, niſi quod norat, ea apud pios omnes peſſime audire, nec quenquam eorum uſum retinere poſſe, niſi qui totam legem abdicaret? Interea loci, gentes exteræ ſtigmata illa ſummo in precio & honore habuere. Ea enim, magno licet multa cruciatu, animo lubenti & religioſo acceperunt: religionis ethnicæ quaſi ſacramenta fuerunt, quibus Deorum cultui ſe totos addixerunt & conſecrarunt: eorum uſus longe lateque propagatus eſt: ſacerdotes ethnici notis ferro candente impreſſis, in muneris ſui limine ſignabantur, & partes ita ſignatæ, velut cæteris ſacratiores, lamina aurea poſt mortem tegebantur: ſic enim *Prudentius* ſacerdotem ſtigmatis inuſtum, & jam ſepulchro vicinum, [a] deſcriptum dedit.

Functum deinde cum reliquit ſpiritus,
Et ad ſepulchrum pompa fertur funeris,
Partes per ipſas imprimuntur bractea:
Inſignis auri lamina obducit cutem,
Tegitur metallo quod peruſtum eſt ignibus.

Cap. XXI. [margin] Sect. I. [margin]

CAP. XXI.

De lege cavente ne ad Obhoth *reſpicerent.*

ORDO legum Moſaicarum *Ægypti* moribus oppoſitarum, eam mihi jam explicandam offert, quæ verbis his expreſſa legitur, אל תפנו אל האבות [b] *Ne reſpiciatis ad Pythones*. nam e ſtatim dicendis innoteſcat, Deum hanc etiam contra mores *Ægypti* ſtatuiſſe, ubi Iſraelitæ nuper habitaverant. Conſentaneum eſt autem, ut ea quæ præſentis argumenti ratio dici poſtulat, in hunc ordinem digerantur.

Primo, vocis illius obſcurioris *Obhoth* ſignificatus & origo in lucem (vel ſaltem crepuſculum) proferentur.

Secundo, vocum illarum אבות & תפנו ſenſum & intentionem hac in lege paulo clariorem reddam.

Tertio: ritus expedire conabor quibus idololatræ veteres utebantur, cum *Obh* aut *Obhoth* conſultum irent.

Quarto: rationem dabo, cur Deus hanc legem Hebræorum genti dedit.

SECT. I.

Significatio & origo vocis Obhoth *in lucem proferuntur.*

ME provinciam difficilem & tenebris obductam jam ſuſcepiſſe, vel inde licet intelligere, quod interpretes pleriqbe vocis hujuſce ſignificatus aliquos ſilentio premant aliquos etiam ei affigant, quos libens non agnoſcit. Nec minus in obſcuro eſt hujuſce vocis origo, nonnullis ad originem Hebraicam, aliis ad Ægyptiacam, vocem illam referentibus. Ut autem hæ tenebræ diſcutiantur, neceſſe eſt ut quæſtionibus hiſce quinque ſatisfaciam. (1°.) Quænam ſunt ſignificationes illæ vocis *Obhoth*, & ſingularis *Obh*, quæ pro genuinis habeantur. (2°.) An אוב & אבות voces ſint originis Hebraicæ, vel Ægyptiacæ. (3°.) Cur Lxx vocem *Obh*, ſemel aut bis per [illegible], ſæpe vero per ἐγγαστρίμυθον, interpretantur. (4°.) Cur Spiritus fatidici nomine *Obhoth* in vet. *Teſtamenti* ſcriptis innoteſcunt. (5°.) An veſtigia nominis *Obhoth*, aut voces illæ ſynonymæ, in aliis Scripturæ locis inveniri poſſint. Origo vocis Obhoth.

a *Loc. ſup. laud.*   b *Levit.* 19. 31.

SECT. I. Quarum propoſitum. Quatuor hic ſignificationes diverſas vocis Obhoth & ſingularis Obh, quæ per vocem & primo recitantur.

HIC *Lexicographi* paſſim obvii minus curate rem expediunt, ſignificationes varias vocis hujus enumerantes, eaſque vix ulla affinitate conjunctas, & nulla plerumque ratione vel auctoritate confirmatas. Quantum mihi, rem totam miſſis præjudiciis æſtimanti, percipere datum eſt, vox hæc olim quoque ſignificata continuaſſe videatur. Hæc autem eo ordine diſponenda cenſui, ut inde conſtet ratio, cur Hebræi veteres uno eodemque vocabulo, ad res tam varias & nulla cognatione cohærentes ſignificandas utebantur.

PRIMO itaque vox [illegible] ſi ſenſum ejus nativum & primarium ſpectemus, *ventrem* aut *uterum* olim ſignificaſſe videatur. Eo magis arridet hæc opinio, quod LXX vocem [illegible] per [illegible] *in ventre vel utero loquentem*, pene ſemper interpretantur. Eſt autem difficile dictu, cur interpretes illi, [illegible] per [illegible] plerumque verterunt, niſi quod vox ea *ventris* aut *uteri* ſignificatum contineret. Hæc ratio firmior evadit inde quod [a] alibi *ſenes* illi vocem [illegible] per [b] [illegible] & [illegible], tanquam phraſes [illegible] exponere videantur. Significatus ejuſdem veſtigia quædam in *Hetruſco* vocabulo *Obba* percipere licet, quod originem ab [illegible] arceſſere, & vas *ventricoſum* notare, [b] docti ſentiunt. Huc accedit, quod hæc ſignificatio (ſi pro vera habeatur) rationem ſuggerat aliarum ſignificationum quæ voci huic in Scriptura tribuuntur, etſi nulla ſimilitudine vel affinitate conjungi videantur. Hoc apertius erit e ſequentibus.

II. SECUNDO: vox *Obh* (ſignificatu nonnihil ampliato) *utrem pelliceum aut e corio factum* olim denotavit. Hanc ſignificationem *Jobi* oraculum teſtimonio nititur, *Cap.* 32. 19. *Ecce venter meus* [illegible] *ſicut utres novi diſrumpentur*. Atque hic ſenſus e concordi [illegible] LXX verſione non parum præſidii petat: [illegible]. Ad hunc ſenſum adſtruendum non parum etiam conducit nomen *Obhoth*, [c] uni e locis illis inditum, quos Iſraelitæ caſtra metati ſunt, in deſertis oberrantes. [d] *Bocharus* enim locum illum nomen *Obhoth* (i. e. *utres*) habuiſſe conjicit, *quod ibi* (*ut veriſimile eſt*) *non biberunt modo*, *ſed & utres pridem vacuos aqua repleverunt*. Ideo vero (ſi conjectura hæc vera) veteres voce *Obh*, ad ventrem primo, tandem & utrem pelliceum, notandum utebantur, quod uter pelliceus, artificialis quidam venter, & venter, naturalis quidam uter, eſſe videretur.

III. TERTIO: vox *Obh*, uti & pluralis *Obhoth*, *ſerpentes*, eoſque naturæ deterioris (draconem ſcilicet & baſiliſcum) olim ut ſignificare habuerunt. Hanc notationem vocabuli Lexicographos tacite præterire, non diffitendum eſt; at multis argumentis extra dubium ponitur.

NAM (1°.) Vetus interpres *Latinus* voces *Obh* & *Obhoth* per *pythonem* & *pythones* explicat, omnibus in locis ubi obviam ſunt. *Python* autem originem ab *Hebræorum* [illegible] *pethen*, aut *Syrorum* [illegible] *pithon*, ſerpentem notante, derivare, paſſim & recte innotuit.

(2°.) VOCEM [illegible] (ſunt cognati vocabulum) ab *Obh* vel *Oph* (uti ſonant alii) notales arceſſere, docti non pauci ſentiunt: eam autem vocem *ſerpentem* ſonare norunt omnes qui *Græce* vel diſcere norunt. Diſſentit unus [e] *Kircherus*, qui tamen *Græcam* [illegible] ab *Ægyptiorum* [illegible] denominaſſe ſentit: hanc autem vocem *Ægyptiam ſerpentem* proprie ſignificare docet.

(3°.) Si [f] *Kircheri Lexico Copto* niti liceat, *hof* draconem, & *ohom ſerpentem*, apud *Ægyptios* antiquiores denotavit. Rem ita habuiſſe, fidem facit [g] *Hori Niloaci* teſtimonium: [illegible]. *Ævum exprimere volentes, ſerpentem pingunt*, [illegible] *quem Ægyptii quidem* Ubæum, *Græci vero* Baſiliſcum, *vocant*. [illegible] autem ab *Ægyptiorum* [illegible] ortum ducere docet ipſa vocum earum affinitas & ſimilitudo. Cum itaque inter voces illas [*Obh*, *Hou* aut *Hof*, *Ohom* & *Ubæum*] tanta ſoni affinitas intercedat; non facile dubitandum eſt, eas ab eadem origine propagatas fuiſſe, eaſque omnes olim *ſerpentem* denotaſſe.

a Vid. [illegible] 19. b Vid. [illegible]. c Num. 21. [illegible]. d De Animal. [illegible]. e [illegible] *Copto* [illegible] pag. [illegible]. f [illegible] Cap. 19. pag. 170. g Lib. I. [illegible]

[illegible]

(4°.) Hæc

[illegible] Hic ſignificatus ex ipſa *Scriptura* non parum [illegible] hauriat. Sic enim [illegible] *Propheta* [illegible] ab hoſte [illegible], *caſtra metabor contra te* & ſta[illegible] [illegible] contra te, & humiliaberis [illegible] *& de terra loqueris* [illegible] SECT. I.

[illegible]

Nonnus [illegible]

SECT. I. *and worth warlike*. Sed utrique perperam: nam impoſſibile eſt, ut *Manaſſe* pythonem, hoc eſt, Spiritum divinationi ſervientem, faceret. Et itaque certum eſt, verbum עשה *to deal with* [i. e. commercium habere, vel familiariter cum aliquo verſari] nuſquam ſignificare. Res itaque prorſus maxime conſentaneum arbitror, ut vox אוב ibi ſpiritum capiatur, & ועשה אוב id eſt de pythonem, aut viros feminaſque ſpiritum familiarem habentibus, intelligatur: nam [a] locutio ſimilis alibi [illegible] legenti paſſim obvia eſt. Hujuſmodi ſcilicet עשה *Manaſſes* h. e. comparavit, evexit, magnificavit, propoſuit, opibus auxit & honoribus. Nam ſignificatio ejuſmodi voci עשה tribuitur in [b] *Scriptura* paſſim. Ab hac interpretatione non longe diſcedunt *Græci*, ſic locum illum transferentes, *Καὶ ἐποίησε ἐγγαστρίμυθους*. Atque hæc primæ *quæſtioni* ſatisfaciant. Ad ſecundam tranſeo.

Quæritur, primo, an אוב & ידעני voces ſint origine Hebrææ, vel Ægyptiacæ.

JAM dicti eſt ea quo [c] *Lorerus* ſententiam in hac cauſa decretoriam tulit, & vocem אוב *haud dubie peregrinam eſſe* judicavit. Cum primum autem *Kircherus Onomaſticon* ſuum *Copticum* in lucem emiſiſſet & ibi docti vocem *Obion*, & *Hof*, aliaque ſimiles, in eorum *Ægyptiarum* codici reperiſſent, pleriſque vocem hanc ab *Ægypto* originem accepiſſe, & e vocum Hebræarum albo delendam eſſe, ſtatuerunt. Inter opinionis hujuſce patronos cenſeri [d] *Bochartus*, cujus hæc ſunt verba: *Python dictuſ eſt* אוב Ob, *voce ab Ægyptiis ſumpta*, quibus Obion *baſiliſcus ſerpentum ſonat*. In hujus autem ſententiæ fidem & præſidium varia, quamvis haud adeo firma, produci poſſunt argumenta.

NAM (1°) Nullam veri ſpeciem præ ſe fert, *Ægyptios* hanc vocem ab Hebræorum lingua mutuari voluiſſe, cum apertum ſit, eos vix ullum aliud vocabulum ab Hebræis mutuo ſumpſiſſe, eoſque Judæorum ſacra, mores, perſonas, omnia, contemptui atque odio maximo habuiſſe.

(2°) CUM *Ægyptii* ſpiritus fatidicos ſerpentum conſultum irent, illiſque fidem ſummam adhiberent, rationi congruum eſt, opinari *Ægyptios* hujuſmodi ſpiritus nomine aliquo peculiari donare, eiſque potius nomen *Ægyptium* Obh, aut Obion, quam ullum aliud, iis imponere, voluiſſe: cum præſertim nomen ſerpentis diabolo magis accideret, & quia [e] ſerpentis forma, qua primos homines ſeduxit, maxime colebatur.

(3°) APUD *Ægyptios* antiquorum uſu maximeque tritum erat, numinibus genioſque ſuis nomina *ſerpentum* indere. Nam numini vel genio ſuo malo nomen [f] *Thoth* dederunt, quod *Ægypti* lingua *malignæ naturæ ſerpentem* denotat. Conſentaneum itaque ratio, ut credamus *Ægyptios*, omnium primos, Genio ſuo bono nomen Obh aut Obion conceſſiſſe, quod draconem & baſiliſcum, (maximæ virtutis & potentiæ ſerpentes) denotat.

(4°) INTERPRETES antiqui ſenſum vocis hujuſce genuinum prorſus ignoraſſe videntur. Nam *LXX*, quod mirum, illi vocem Obh ubique fere per ἐγγαστρίμυθον interpretantur, cum incredibile ſit, trium earum vocum {ἐν, γαστήρ, & μῦθος} notationem unica illa monoſyllaba contineri potuiſſe. *Onkelos* & *Jonathan* vocem illam in בדין *mendaces* tranſtulerunt, vocabulo a בדה *mentitus eſt* originem derivantes. Nec antiquiores tantum, ſed & recentiores interpretes, a ſenſu primario vocis אוב aberrarunt; cum per *ſpiritus* quos vocant *familiares* plerumque transferentes, cum de ſignificatione *ſerpentis* ne cogitaſſe cenſeantur. Quod autem interpretes illi, cæteroquin doctiſſimi, vocis hujuſce ſenſum genuinum ignorarent, niſi quod ex lingua *Ægyptiaca* petita eſſet, cujus per multas ætates vix ullam quidam habuerunt.

(5°) AD hanc legem expromendam, conſultius erat vocem ab *Ægyptiis*, quam Hebræorum dialecto uſurpare. Nam populus ille, *Ægypti* moribus & verbis aſſuetus, vocis hujuſce mentem ſenſumque probe tenuit: & inde ad magicos *Ægypti* mores exterminandos facilius adduci potuit. Deinde, hac voce ab *Ægypto* petita uſus eſt *Moſes*, forſan ut monumentum extaret viris illius ſtagitioſi quam in *Ægypto* degebant ſtrabones, eoſque ad majorem gratitudinem erga Deum excitaret, qui eos a magicis *Ægypti* moribus atque ac ſervili miniſterio abduxiſſet. Præterea, vox ex malignam & callidi dæmonis ingenium multo felicius quam alia quævis exprimebat. Nam OBION *Ægyptium*, unde Obh ortum duxiſſe dicitur, *draconem* ſimul & *baſiliſcum* ſignificare ſatis e modo dictis intelligitur. Cum autem ſerpentes illi maxime peſtiferi ſint, & in perniciem noſtram quaſi conſpirent, vox hæc *Ægyptia* ad ſpiritus impuros & ſerpentes hoſce lethales (ipſorum emblemata) ſignificandos & exprimendos, om-

[a] [illegible] [b] Gen. 12. 5. [illegible] [c] Comment. in Synt. [illegible] [d] De animal. [illegible] lib. 1. cap. 3. [e] [illegible] [f] [illegible]

nium

[illegible] & accommodatur [illegible] ; [illegible], [illegible] *Obhoth* originem Ægyptiam tribuit, magna [illegible] videatur. [illegible]

Quamvis autem hæc omnia prima [illegible] videantur, [illegible] in [illegible]. Nam [illegible] primum quod [illegible], [illegible] Ægyptios [illegible] haud [illegible] Hebræas ad formam & [illegible] Ægyptiacam [illegible] & pro [illegible]. Nam Ægyptii [illegible] Hebr. [illegible] *Ægypto* [illegible] (*Ophis*, [illegible], *Oves*, [illegible]) & earum originem Hebræam [illegible] [illegible]. [illegible] Ægyptios [illegible] ſerpentes [illegible] & [illegible], [illegible] Ægyptiam [illegible]. [illegible] *ſerpentem* [illegible] *dra-conem*, [illegible], non facile [illegible] eſt. Argumentum [illegible] [illegible] quam [illegible] [illegible] *ſerpentem* [illegible] [illegible] *ſerpentem* [illegible] *famulares* [illegible]. Argumentum quintum [illegible] [illegible].

[illegible] (non *Ægyptiacas* ſed) Hebræas voces [illegible] quod [illegible] Hebræas [illegible] quod [illegible] quod [illegible] [illegible] quod [illegible] *Ægypto* [illegible] Hebræas [illegible] *Ægypto* [illegible].

[illegible] Hebræam [illegible] *Ægyptiaca* [illegible] Iſraeli-[illegible] *Ægypto* [illegible] *Ægyptiam* [illegible] *Ægyptiacam* [illegible].

[illegible] *Manaſſe* [illegible] *Judah* [illegible] [Margin: Quartum [illegible]]

[illegible]

SECT. I. [illegible] Tot locis autem vocem illam per [illegible] interpretantur, ut faſtidi multo eſſem ſi ſingulos enumerarem. [a] *Conradus Kircherus* locos duodecim obſervavit, ubi LXX ſic vocem Hebræam tranſtulerunt.

SIGNIFICATIONIS vox [illegible] principium dabo, quæ doctis hactenus crucem fixit, iiſque major potius quam diſſerendi materiam attulit. In hujus rei fidem auctorem ſenatum [illegible] [illegible] [b] *Scaliger* [illegible] *ſententiam ſic expromentem*; [illegible] *Ob per* [illegible] *reddunt interpretes Græci*. *Heſychius* [illegible]. *Hoc autem eum qui* [illegible] *propoſito rem adgredietur* [illegible] [illegible] *Ob ſic* [illegible] *ſatis congruum* [illegible] [illegible] *quod Ob* [illegible] אוב [illegible], [illegible] *ab* [illegible] *Abah*, *quod* [illegible] *ſignificat* [illegible], [illegible] *vertebant* [illegible]. Hæremus & alii multi, ad quos expediendos eruditi varias rationes inierunt.

NAM (1°) *Samuel Petitus* vir ſumme doctus, locum modo dictum explicans, hæc habet, [c] *Græci interpretes* אוב *vertunt* [illegible] [illegible] *ſolent* [illegible]. *Locus eſt* 2 *Reg.* XXI. 6 *de Manaſſe*, [illegible] *Miror viros eruditiſſimos*, [illegible] [illegible] [illegible] *interpretatur non* [illegible] *emendandum eſſe* [illegible] [illegible] *ſuſurrare* [illegible], quæ, [illegible] [illegible] *interrogabantur*, *ſolent*. Sed hæc ſententia vim affert voci [illegible] [illegible], conjectura temeraria, ſubſtituendo. Nec ſcopo loci convenit, quo de Magis incantandis & incantationibus exercendis, non inſtituendum prædicendis agitur.

(2°) ALIA ſententia *Voſſio* placuit, quam & animo ſuo [illegible] protulit. *Pudet me*, inquit ille, [illegible] *verorum*, *qui* [illegible] *vocabulum*, [illegible] *ratione*, *interpretari ſunt conati*, *nec tamen leve mendum animadverterunt*. [illegible] *non videat* [illegible] *vere* [illegible] [illegible]. Hanc opinionem [illegible] paulo majorem addere conatur auctor non e vulgo doctorum: [d] *Nam* [illegible] *redditur etiam ab Heſychio per* [illegible] *ſed* [illegible] *utraque apud Heſychium eſt corrupta*. [illegible] [illegible] [illegible] *qui* [illegible] [illegible] *Sed* [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] *qui* [illegible] *producit*. [illegible] *& ventriloqui* [illegible]. Sed & hanc ſententiam [illegible] [illegible], quod *Heſychius* [illegible], contra fidem exemplarium omnium, in [illegible] [illegible], quod [illegible] [illegible] [illegible], in magno *Stephani theſauro*, vel alio lexico non detur invenire. Clarum eſt enim *Heſychium* hoc [illegible] tractum ad hanc ſententiam [illegible] ſuſtentandam, cum vocem ejus utramque [illegible] & [illegible] *corruptam* [illegible] & hæc *Voſſii* ſententiam [illegible] ſolitarem praeſtet. Hujus itaque ſententiæ nos merito pudeat, quia nec veritatis nec modeſtiæ ſpeciem præ ſe fert.

(3°) SENTENTIA tertia [e] *Schindlero* præcipue patrono vel auctore gaudet. Eam vocibus auctoris accipiat lector: *LXX vocem* אוב [illegible] *voluntarium* [illegible] [illegible] *acceperunt enim* אוב *pro* אב *ab* אבה *volui*. At vero, cum LXX vocem אוב tam frequenter obviam habuerint, & in aliis Scripturæ libris eam tam docte verterint, neutiquam probabile eſt, [illegible] aut ignorantiam tam craſſam interpretibus illis tam cito obrepere potuiſſe, ut vocem illam loco [f] jam dicto [illegible] *voluntarium* *redderent*, quum textui aut contextu minime cohæreret. [illegible] quidem voci אבה quæ velle notat, ſatis bene reſponderet, ſed in textum nullum repræſentaret, ne huic congruum. Denique ſententia hujus & ſuperioris auctores obſervare debent, LXX vocem pluralem [illegible] *per* [illegible] 2 *Reg.* XXI 6. *reddidiſſe*, [illegible] [illegible] [illegible]. Si enim rem hanc attente conſiderarent, minime crederent, LXX hic ad lapidem eundem impingere potuiſſe; nec mendum in *Heſychio* vel Græca verſione eſt inſertum vel obſcurum ſcribis [illegible], [illegible] pro [illegible] ſcribentium, errorem exiſtimarem.

CUM itaque hæc non ſuccedat, alia ineunda eſt via, ut hæc difficultas expediatur. Pace lectoris itaque ſententiam meam apud judicem lubidam, in medium feram. Id quod autem in tenebris hæc mihi videre conceſſum [illegible], non vocibus Atticis, ſed Alexandrinis, aut potius Ægyptiacis annumerari debet, eique ſignificatio originali ſua Ægyptiaca condona, loco jam dicto tribui. Ea tum ſententia, non tantum quod e-

a *Concord.* in voc. אוב. b *Quæſt.* [illegible] c *Var. Lect.* [illegible] d [illegible] e *In voc.* אוב. f 2 *Reg.* XXI. 6.

1 *Vid.* pag. [illegible]

[illegible]

[illegible] verſionem Græcam vocibus *Alexandrinis* ſcatere jam pridem obſervarint; ſed quod [illegible] linguâ *Ægyptiacâ*, *profligatorem*, *magum*, notet, [a] *Kircheri* teſte, cui literæ linguam *Ægyptiacam* reſtitutam debent. Ratio vero non putatur opinari, Græcos interpretes vocem hanc à ſenſu nativo ad magicum trahere voluiſſe, niſi civitas Alexandrina (cujus incolæ fuere Septuaginta) eam à vicinis *Ægyptiis* accepiſſent, eique ſenſum eundem quem habuit in *Ægypto*, tribuiſſent. Certe multo probabilius eſt, interpretes illos hanc vocem à popularibus ſuis Alexandrinis, eoſque ab *Ægyptiis* mutuo accepiſſe, quam totum *Ægypti* populum eam è Græcis interpretibus hauſiſſe, eamque tandem ad ſenſum magicum notandum accommodaſſe.

Pars altera præſentis inſtitutum poſtulat, ut rationes inveſtigemus, cur Lxx ſæpiſſime vocem אוב per [illegible] *ventriloquum* interpretantur. Hæc quæſtio eo magis impedita eſt, quod vocem illa (*Obh* & [illegible]) vix ulla ſignificationis affinitate ſociantur, & Lxx [b] *ſæpe* quidem, non autem *ſemper*, ſic vocem illam interpretatur. Quantum autem conjecturâ aſſequi licet, Lxx, hiſce rationibus inducti, voces *Obh* & *Obhoth* ita reddidere.

(1°) Quod Judæi, ſpiritu illo fatidico correpti, cum Pythonicis ethnicis re & nomine conveniebant, qui [illegible] vulgo dicebantur. Et quidem nam ſpiritum [c] *Obh*, qui viro vel fœminæ Judææ præſto erat, ventrem occupaſſe, & ex imo ventre vel voce ſub axillis [illegible] prodeunte, reſpondiſſe creditur. Et ſpiritum Pythonicum ventrem Pythiæ pro ſede habuiſſe, & è corporis latebris reſpondiſſe, fertur. Nec minus nomine conveniebant: nam Pythonici (qui Græcis [illegible]) à פתן aut פתן *ſerpentem* ſignificante nomen acceperunt; & probatum eſt ſupra, ſpiritus fatidici nomen *Obh ſerpentem* denotare. Nec probabilitate caret (quod obiter noto) inculis antiquiores celebri illi *Ægypti* [d] *Aſſuvorum* fluvio, ob curſum ejus tortuoſum & quaſi ſerpentinum, nomen *Obh* impoſuiſſe.

(2°) Verba legis, quæ *Obh* & divinantes per *Obh* interdixit vetuitque, hanc tranſlationi caulam dediſſe cenſeantur. Sic enim ſe habent legis [e] verba: *vir ſive mulier, ſi fuerit* בהם *in illis* אוב *morte moriatur*. E verbis illis collegiſſe videntur Septuaginta viros aut fœminas per *Obh* divinare ſolitas, ſpiritum illum impurum mediis eorum viſceribus habitantem habuiſſe, eumque proinde [illegible] fuiſſe, & è ſede ſua ſpurca, voce ex ore vel imo ventre miſſa, reſponſa emiſiſſe.

(3°) Septuaginta voci [illegible] *Helleniſta* perſpectam habuere, quorum præcipuè gratia Lxx verſionem ſuam adornarunt. Hoc enim vocabulum uſu & religione ſanctum habebant Græci, eoque ad hominem *Pythonis* ope vel afflatu reſpondentem indigitandum utebantur. Cuivis hoc abunde conſtabit *Leonis Allatii* Syntagma de *Engaſtrimytho* curatè perlegenti, & præterea una conſulat quæ *Grotius* & *Hammondus* noſter ad *Act.* c. 16. v. 16. annotarunt. Cum itaque vocis illius notationem tam probe callerent Helleniſtæ, verboque ſuo [illegible] & uſui præcipuo conſentaneum erat, ut eam, occaſione data, uſurparent Septuaginta, cum præſertim [illegible] à ſenſu grammaticali vocis *Obh* non multum aberraret. Nam,

(4°) Si ad ſignificatum vocis hujus & illius diligentius attendamus, in propatulo erit, inter voces eas haud parum affinitatis intercedere. Nam è ſuperius adductis innotuit, vocem אוב (ſi notationem primariam ſpectes) *utrem* ſonare; & [f] Lxx אבות per [illegible] *utres* interpretatus. Norunt etiam omnes, [illegible] quiddam monere, ſenſum ſundere, & *à ventre* vel *in ventre loquentem* denotare. Et, ut omnia ſibi mutuo concinne reſpondeant, aſſerit [g] auctor modo laudatus, gentium [illegible] à פתן quod *ventrem* ſignificat, nomen *Pythonum* accepiſſe. *Vocabantur*, inquit, *Pythones* ſive *Pythones*, *à ventre*, *quia ventre loquebantur*, *& erant* [illegible] *&* [illegible] פתן *Bethones ſive Pythones*.

(5°) Vox hæc non tantum ad exprimendos, ſed etiam deprimendos, contemptuque ſugillandos ethnicorum genus fatidicos, & eorum reſponſa, maxime ſerviebat. Nam vox [illegible] inferiorem ventris partem notat, adeoque locum ſpurcitiæ & fœditati omnimodæ deſtinatum dæmoni inquilino videtur aſſignare, quo nihil inhoneſtius aut à Lettres propheticæ dignitate remotius excogitari poteſt. *Plato* itaque *Sophocles*, aliique Gentium ſapientes, ut honori dæmonum ſuorum fatidicorum conſultum irent; eos è ſede tam fœda & ſtercorea elevarunt, iiſque locum in pectore tribuerunt. Eos etiam

a [illegible] p. 114.
b [illegible]
c [illegible]
d [illegible]
e Vid. [illegible]
f [illegible]

 quibus

Sect. I.

[illegible]

(1°) Nomen Ob, [illegible] Spiritum pythonico vel [illegible] convenire [illegible] Ægyptia lingua [illegible] Ob, non [illegible] draconem & baſiliſcum, ſerpentem [illegible] lethales & venenoſos [illegible] [illegible] Plutarcho [illegible]

(2°) Spiritus fatidicus, Ob aut Obhoth nomine deſignatus, ingenio & conditione plane ſingulari fuiſſe videtur. Nam [illegible] Interpretes Græci [illegible] Chaldæi [illegible] Philo [illegible] Cum itaque ſpiritus Ob [illegible]

(3°) Cum vox ea ventrem etiam [illegible] Plutarchus [illegible] Ægyptii [illegible] Ad hanc rationem [illegible] Græcorum, qui vocem Ob per [illegible] ventre loquentem [illegible]

(4°) [illegible] Obhoth [illegible] Ob [illegible] ventrem [illegible] ventre [illegible]

Quæ ſuperius adducta ſunt [illegible] Ob & Obhoth analoga, [illegible] in quibus ad Ob & Obhoth [illegible]

[illegible]

Sect. I.

Quæ [illegible] Obhoth [illegible]

Nomen

Sect. II.

Horum primus, aut fallor, occurrit *Deuter.* 32. 33. *Venenum draconum vinum eorum, & virus crudele* פתנים *aſpidum* aut *regulorum*. Mihi vero non temere ſuſpicari videor, hunc locum reſpectum gerere ad nomen *Obboth*, dæmonibus in Lege tributum, quod etiam malignioris naturæ ſerpentes (dracones, aſpides aut baſiliſcos) denotat. Adeo ut textus hujus ſenſus huc redeat. "Quorum ſacrificia [שדים] dæmonibus immolantur, vinum quod in ſacris effertur horum nomine conſecratur, ipſi moribus & doctrinis dæmonum imbuuntur; adeo ut vinum draconum & aſpidum virus imbibere, & unice τῶν *Obboth* ingenium & ſocietatem ſapere & ſpirare videantur."

Locus ſecundus, quo ad hunc dæmonis titulum reſpectus haberi putetur, occurrit *Pſal.* 91. 13. quem literaturæ conſummatiſſimæ [a] vir ſic transferendum eſſe, non contemnendis oſtendit argumentis, *ſuper nigrum ſerpentem & baſiliſcum calcabis, conculcabis catulum draconis & draconem.* His autem verbis opinor, *Pſalmiſtam* nomen *ſerpentis nigri, baſiliſci, dracunculi*, & *draconis*, diabolo tribuiſſe; cum reſpectu ad *Obb*, nomen ei in Lege datum. Ex iis enim quæ dixi modo, ſatis elucet, vocem *Obb*, notionem ſerpentis, proprie vero draconis & baſiliſci, continere: interpretum etiam conſenſu firmatum eſt, ea *Pſalmiſtæ* verba de diabolo intelligenda eſſe, quem [b] *Chriſtus* vicit, & quaſi pedibus conculcavit.

His affinis eſt locus ille *Act.* 16. 16. quo refert Hiſtoricus, ſibi & S. Paulo precatum euntibus, obviam factam fuiſſe παιδίσκην ἔχουσαν πνεῦμα [*] Πύθωνος, h. e. Hebraice אשה בעלת רוח אוב *fœminam habentem ſpiritum* Obb aut Pythonis. Voces autem אוב & Πύθων pro ſynonymis habendas arbitror, hiſce perſuaſus argumentis: (1°.) Vocabulum אוב *ſerpentem*, proprie vero draconem & baſiliſcum, denotare, ſatis antea docuiſſe videor. פתן etiam (unde vox Πύθων orta) *ſerpentem* præcipue *draconem* notare, docet [c] *Etymologus*, cum ait, Πύθων δράκοντα τὸν ὄφιν τὸν μέγαν, ὁ ὄφις. Idem diſcere licet e Græcis interpretibus, [d] qui voci פתן nunc aſpidis, aliquando ſerpentis, plerunque draconis, notationem tribuunt. (2°.) *Hippolytus*, qui de *Saule* ſcripſit & illa בעלת אוב (uti [e] dicitur) quæ *Saule* rogante *Samuelis* umbram evocavit; περὶ Σαοὺλ καὶ Πύθωνος, *De Saule & Pythone* [non *Obbo*] ſcripſiſſe fertur: unde patet *Hippolytum Obb* & *Python* voces ſynonymas exiſtimaſſe. (3°.) *Talmudici* huic opinioni teſtimonium perhibent, ubi dicunt, בעל אוב זה פיתום המדבר משחיו i. e. [f] *Baal*, aut poſſeſſor, *Obb*, *idem eſt qui Pythom, ſeu qui loquitur ex axillis ſuis*: eo ſcilicet in loco, *Talmudici* pro *Python*, voce leviter deflexa, *Pythom* ſcribunt, adeoque *Obb* idem qui & *Python* aſſerunt. (4°.) Πυθὼ, nomen urbis *Apollini* ſacræ, & *Delphos*, pro vocibus ſynonymis habeantur. Nam Πυθὼ natales a פתן *dracone* vel *ſerpente* petere, non facile dubitandum eſt: & *Delos* a *Phœnicum* דהל *Dahl*, vel αγγεινὸς *Deel* Deus, & אוב *Obb* aut *Opb*, quaſi *Deus ſerpens* aut *draco*, originem derivare, conjectura non plane ridicula cenſeatur: cum præſertim *Inopus*, in inſula *Delos*, nomen illud a עין אוב *fons Pythonis*, ni fallat [g] *Bocharti* conjectura, derivaret.

Locis modo dictis quartum, ſeu parallelum, adjungere non dubitemus; nempe *Revel.* 12. 9. quo diabolus *draco magnus* & *ſerpens* ille *vetus* [h] appellatur. Nam & hic etiam alluſum videtur ad nomen *Obb*, et dictum antiquitus; quod etiam, docente [i] *Kirchero*, draconem & ſerpentem ſignificat.

SECT. II.

Vocum earum, אבות *&* ידענים *ſignificatus, hac in lege breviter explicantur.*

CUM jam penſi mei primi partes omnes perimpleverim, ad ſecundum me confero; ut nempe ſignificationes explicem, vocibus אבות & ידענים hac in lege, tribuendas. Ut itaque res tota perſpicacius intelligatur, inſtituto præſenti conſentaneum eſt, primo, ut præcipuæ vocum earum ſignificationes; ſecundo, ut earum hac ipſa in lege, ſignificationes, paulo clarius explicentur.

a Bochart. Lib. de Animal. ſac. P. 2. l. 3. c. 3. b Rom. 16. 20. c Etymolog. Mag. col. 696. l. 29. d Vid. Kircher. Concord. ad פתן e 1 Sam. 28. 7. f Hieron. in Catalog. Scriptor. Eccleſ. Tom. 4. col. 118. f In Sanhedr. cap. 7. §. 7. g Geogr. Sacr. pag. 486. h Vid. etiam Revel. 20. 2. i Onomaſt. Copt. pag. 172.

* In Codice Alex. &c. Πύθωνα. Vid. Mill. in loc.

Primo-

Primo: rei præſenti conſentaneum eſt, ut præcipuæ vocum earum ſignificationes paulo clarius explicentur. Inceptum itaque ab אובות ordior. Sect. II.

Non eſt autem rei quæ jam agitur accommodum, ſignificata omnia vocis illius ſuperius enumerata hic recenſere. Memoria tantum repetendum eſt, hæc tria præcipue vocabulo illo deſignari. (1°) Serpentum omne genus, draconem inprimis & baſiliſcum. Significatio אובות
Conjecturam itaque non plane ridiculam & abſurdam facerem, ſi *Boa*, quæ ſerpentem bene magnum [a] ſonat, originem ab אוב per metatheſin elementorum, derivare dicerem. (2°) Spiritus fatidicos, Magorum familiares, eiſque ſorte ſerpentum formis apparere & reſpondere ſolitos. Prout enim dæmones, hircorum forma ſe videndos exhibere ſoliti, nomen שעירים *hircorum* inde reportarunt; ſic & Spiritus illi nomen אובות *ſerpentum* forſan acquiſiverunt, quod ſpecie ſerpentum ſe videndos & conſulendos ſæpius exhiberent. (3°) Vocem אובות pythonicos aut pythoniſſas notare dixi, h. e. viros aut fœminas, a dæmonibus illis [illegible] reſponſa quærentes, aut iis familiariter utentes, & eorum ſocietatem arte rituque aliquo magico ſibi conciliantes.

Sermo jam tranſeat ad vocem תפנו a פנה derivatam. Ea vero duo ſignificare ſolet, præcipue cum de rebus aut perſonis, quæ pro ſacris habentur, uſurpatur. (1°) *Reſpexit, reſpectum ſingularem habuit, coluit, adoravit.* Hunc ſignificatum ferre videtur, *Levit.* 19. 4. אל תפנו אל האלילים *Ne reſpiciatis ad idola*, h. e. ne cultum præſtetis, ne reſpectum divino proximum iis exhibeatis. Eodem ſignificatu gaudet vox פנה in [b] locis illis lectore, ſi animus otiumque ferant, facile conſulendis. (2°) *Animum advertit, obſecutus eſt.* Hunc ſenſum ei tribuunt LXX, *Levit.* 19. 4. ubi ſic voces Hebræas modo dictas interpretantur; [illegible] [1] [illegible] etiam [c] hanc legem quam præ manibus habemus, explicant, [2] [illegible] & &

Cum jam præcipuas vocum earum ſignificationes expediverim, proximum eſt ut earum ſignificatus, hac ipſa in lege, tribus hiſce *Theſibus* illuſtrentur.

Primam ſic exprimo. lege præſenti cautum eſt, ne Iſraelitæ ſerpentes, dracones inprimis & baſiliſcos, religioſius obſervarent, aut ab iis ſigna futuri prænuncia captarent, aut cultum vel reſpectum ſingularem iis exhiberent. *Theſin* hanc eo probabiliorem exiſtimo, quod leges hoc capite præſcriptæ Ægyptiis inprimis opponantur, genti pravis moribus & opinionibus eo ſeculo corruptiſſimæ. Corruptionis hujuſce documentum erat, ingens illa ſuperſtitio, circa ſerpentes, dracones inprimis & baſiliſcos, verſata; quæ, tempore *Moſis*, Ægyptios plane dementaverat. Nil opus eſt ut eam ut hæc *Ægypti* ſuperſtitio mihi multum negotii ferat, cum hoc argumentum, [d] *Euſebium*, [e] *Seldenum*, [f] *Bochartum*, [g] *Voſſium*, [h] *Kircherum*, *Marſhamum*, [k] *Cuperum*, & alios ad ſudorem exercuerit. Ægyptiorum exemplo ductos, Iſraelitas etiam ſerpentibus honorem divinum tribuiſſe, conjicere licet e præcepto [l] illo quo a cultu reptilium, i. e. ſerpentum proculdubio, cohibentur. Eidem conjecturæ locum facit hiſtoria ſerpentis ærei, cui exemplo ab Ægyptiis hauſto, cultum exhibebant. *Quod enim* [m] *ſerpens æneus quem in paucos dies & ob aliam cauſam Moſes erexerat, thure poſtea & ſacrificiorum libamentis uſque ad tempora Hiskiæ cultus ſit, id vero totum ab Ægyptiorum vanitate profectum eſt, qui, ut* [3] *Marcus Tullius ait*, quamvis carnificinam prius ſubierint quam ibim aut aſpidem violent. *Ipſum Serapidem draco repræſentabat, eminuitque id animal præcipue inter ſacra pompæ Iſiacæ, de qua* [4] *Ovidius in hunc modum loquitur:*

Plenaque ſtabatur circa donaria ſerpens.
Et comes in pompa corniger Apis erat.

Hanc [illegible] Ægyptiorum & Hebræorum moribus tam tenaciter adhæſiſſe, probabilius habeatur; quod certum ſit, gentes pleraſque, *Phœnicas, Indos, Perſas, Græcos, Romanos, Chinenſes, Boruſſos, Lithuanos, Sarmatas*, olim ſuperſtitionis illius affines extitiſſe. Hoc aperte docuerunt auctores multi magnique; *Euſeb. Præpar. Evang.* l. 1 c. 10. *Max. Tyrius, Diſſert.* 38. *Grot. Comment.* in *Adject.* ad *Dan.* cap. 14. *Aldro-*

a *Aldrovand. de Serpent. & Dracon.* l. 1. c. 19. p. 295. b *Deut.* 31. 18, 20. *Hoſ.* 3. 1. c *Lev.* 19. 31.
d *Præpar. Evang.* lib. 1. c. 10. e *De Diis Syr.* [illegible] f *De Animal. Sacr.* P. 2. lib. 3. c. 9. & 14.
g *De Idolol.* l. 4. c. 63. & l. 9. c. 11. & 12. h *Oedip. Ægypt.* l. 4. p. 347. i *Can. Chronic.* p. 157.
k *Harpocrat.* p. 73. 80, 81, 82, &c. l *Deut.* 4. 18. m *Cunæus de Rep. Hebr.* l. 3. c. 4.

1 *Juxta Ed. Complut.* [illegible]
2 *Scholia in loc. citat.* [illegible]
[illegible]
[illegible]
3 *Tusc. Diſp.* l. 5. c. 27.
4 *Amor.* lib. 2. Eleg. 13.

SECT. III. *vand. Hiſt. Serpent. & Dracon.* l. 1. p. 97, 98. &c. *Kircherus Oedip. Ægypt.* T. 1. pag 402. & *Obeliſc. Pamphil.* pag. 129. & 357. *Dickinſon Delphi Phœnic.* p. 10. *Marſham. Can. Chronic.* p. 245. *Mat. a Michov.* de *Sarmat.* l. 2. c. 2. *Eraſm. Stella* de *Boruſ. antiquit.* lib. 2. quos omnes eorum gratia recenſui, qui hoc forſan argumentum minus perſpectum habent. Ideo vero tam magna ſemper erat gentium circa ſerpentes ſuperſtitio, quod [a] ſerpentibus numen aliquod ineſſe perſuaſus erat is, qui ab initio formam ſerpentis induit, & mores ſerpenti ſimiles hominibus inſtillavit. Cum itaque ſuperſtitio tam peſtifera locum præcipuum in gentium pene omnium ſacris inveniſſet, & ipſum populum Iſraeliticum (uti fit veriſimile) non parum infeciſſet, Deum eam [illegible], eamque nulla lege periſtrictam vel interdictam præterire, voluiſſe, prorſus incredibile videatur. Multo ſimilius eſt vero, Deum hanc legem ſtatuiſſe, non tantum ut omnem cum ſpiritibus immundis ſocietatem aut commercium inhiberet, ſed ut omnem ſerpentibus, dæmonum latibulis & inſtrumentis honorem exterminaret. Adeo ut ſenſus legis hujus huc redeat: "tantum abeſt, ut fidem cultumque Pythonibus, aut ſerpentibus (eorum ſymbolis & inſtrumentis) Ægyptiorum "ritu, adhibeatis; ut vobis interdictum ſit, *ad eos reſpicere*, ullum oculi beni-"gni motum iis impertire, vel minimo cordis aut corporis motu ad eos incli-"nare.

SECUNDA *Theſis* hujuſmodi eſt: hic interdictum eſt Iſraelitis, Spiritibus *Obhoth* dictis honoris aliquid exhibere, cum iis pactum aut ſocietatem inire, ab iis in arduis vitæ conſilium petere, aut ad eos, Ægypti ritu, reſpicere vel inclinare. Quamvis enim Ægyptii, quod modo dixi, ſerpentes impenſe colerent, eoſque ad oracula fundenda mirifice acutos; & non raro ſpiritu quodam divino incitatos, exiſtimarent; certum eſt tamen Ægyptios, ſerpentes eos dæmonum familiarum ſymbola crediſſe, eoſque tanquam vivas dæmonum ſuorum imagines & habitacula coluiſſe, & cultum omnem ſerpenti præſtitum in ſerpentibus hiſce veris & inviſibilibus ultimo terminaſſe. Hoc eo credibilius eſt, quod antiquitus dæmones ipſi ſerpentum formas frequenter induerent, & eorum nominibus innoteſcerent. Nam Hebræum *Obh* & Ægyptium *Obion* ſerpentem ſimul & ſpiritum impurum notat: *Typho*, numen *Ægypti* ſævum, & maligniores naturæ ſerpentem (uti dixi) ſignificat. Κνὴφ, Ægypti numen, ſerpens eſt voce a נקף i. e. [illegible] vel *circuire* derivata; quod ſerpens, ad inſtar circuli, in ſe converteretur, & ſic æternitatis figuram gereret. Princeps dæmonum [illegible] a Phœnicibus & Ægyptiis olim dicebatur, docente *Pherecyde Syro*, in [b] libro quem *de Ophionibus* inſcripſit *& ſacris Ægyptiorum*. Cum itaque dæmones olim nomine ſimul ac forma ſerpentum gauderent in *Ægypto*, nil vetat opinari, cultum τῶν *Obhoth*, dæmonum æque ac ſerpentum, hac in lege prohiberi. Sed rem hanc, utpote paulo remotiorem a legis intentione, feſtinus tranſilio.

THESIS tertia ſit hæc: vox *Obhoth*, hac in lege, de perſonis ſpiritus fatidicos ſibi familiares habentibus, & eorum afflatu vel inſtinctu conſulenti reſpondentibus, inprimis intelligenda eſt. Sic enim a noſtris vertitur, *regard not them that have familiar ſpirits.* Nec male: hic enim occurrit vox illa, prout alibi ſæpe, cum ידעונים *magis* aut *ariolis*, ſociata; adeoque ſatis aperte docet, eam etiam, uti & vocem ſociam de perſonis, artis alicujus illicitæ magiſtris, intelligendam.

SECT. III.

De ritu conſulendi OBH, *ejuſque reſpondendi modo.*

UT præſens argumentum, eique cognata Scripturæ loca, lucem paulo majorem capiant; nonnulla de ritu conſulendi OBH, ejuſque reſpondendi modo, jam dictis addenda cenſui; eoque magis, quod hic in ſententias adverſas & incertas eruditi diſtrahuntur.

UT conſulendi ritus diſtinctius intelligatur, monendum eſt obiter, duas perſonas, [illegible] exercitio notabiles, in Scriptura memorari. Erat enim בעל אוב & בעלת אוב *vir* aut *fœmina quæ Pythonem habebat*, eoque familiariter utebatur: etiam דרש aut שאל אוב *quærens aut interrogans* OBH, qui nempe perſonas *Spiritu Pythonico* præditas conſultum ibat.

a *Angues* [illegible] *quæ ipſos numen fuiſſe* [illegible]. Lev. Epiſt. l. 11. b Vid. *Euſeb. Præparat. Evang.* l. 1. c. 10. [illegible]

בעל

בעל aut בעלת אוב nobis occurrit in hiſtoria *Saulis*, 1 *Sam.* 28. Ubi *Saul*, de praeſentis inſtantis eventus ſollicitus, *quaerite mihi*, inquit, *mulierem* בעלת אוב *habentem aut poſſidentem ſpiritum pythonicum*. Exempla huic loquendi formulae cognata frequenter occurrunt in Scriptura, v. gr. *Nahum* 3. 4. בעלת כשפים *habentem praeſtigias*, vel (uti *Targum* explicat) מרת חרשין *ſcientem praeſtigias*. *Dan.* 8. 6. *Et venit ad arietem* בעל הקרנים *Dominum*, id eſt, poſſeſſorem, *cornuum*, vel (uti Graeci vertunt, ἔχοντα τὰ κέρατα), *habentem cornua*. Mihi progredi jam licet, & plura locutionis hujus exempla deſiderantes ad a *Schindlerum* amandare. Sect. III.

Erat enim (quod dixi) דורש אוב *quaerens* Obh, aut ab eo conſilium vel reſponſum in rebus incertis expetens. Crimen hujuſce nequiorem rationem contraxit *Saulus*, qui ad *ſagam Endorenſem*, Spiritus Pythonici poſſeſſorem, ſe contulit, ut, illius ope, *Pythonem* in rebus perplexis interrogaret. Judaeos etiam eodem atroci crimine ſe ſaepe polluiſſe, e verbis b hiſtoriae ſacrae dicimus, *quin etiam* האבות את *pythones* i. e. *Pythonum dominos*, *& ariolos*, &c. *& omnes abominationes conſpectas in terra Jehudah expurgavit Joſiah*. Hoc autem *atrox crimen* haud inconſulto appellavi, qui enim hujuſmodi commercium cum daemonibus colebat, Deum graviter c offendebat, eique d excidium poena lege decernebatur.

E modo dictis clare ſatis intellectum eſt, homines olim duobus modis [*immediate* vel *mediate*] Obh, *pythonem* conſuluiſſe.

Immediate Spiritum illum conſultum ibant, qui ſocietate aut foedere inito, cum penes ſe habebant, quoties libitum erat evocabant, eique de futuris aut obſcuris aliis quaeſita proponebant. Hunc morem ſervabat ſaga *Endorenſis*, ſi *Paraphraſi Chaldaea* credimus, qui verba e hiſtoriae jam citata, *ecce mulier* habens Obh, ita paraphraſis, איתתא דידעא לאסקא בידין *quae novit producere pythones*.

Mediate conſilium a tali ſpiritu petebant illi, qui, ad Pythonicum aut Pythoniſſam ſe conferentes, eamque rogabant, ut arte magica ſpiritum ex inferis elicerent aut evocarent, ut certis interrogatis, ab ipſa Maga plerumque propoſitis, reſponderet. Ut rem ad pauca redigam: בעל אוב ſpiritum fatidicum immediate, שואל אוב *mediate*, venefica utrumque mediante, conſuluiſſe cenſetur.

Respondendi modum quod attinet, cum inter myſteria tenebrarum numerare licet. Nil mirum itaque ſi docti, de eo ſermonem habentes, in ſententias tam varias & diverſas abeant, eas ipſe levi digito tactas praeteribo.

Harum autem primam, cui pleriſque calculum apponunt, ea eſt, quod Spiritus Obh ventriloquus eſſet, & ex imo *Pythoniſſae* ventre, tanquam ex utero, reſponſum ederet. Haec ſententia auctoritate praecipue τῶν LXX nititur, a quibus hoc ſpiritu correpti ἐγγαστρίμυθοι plerumque nominantur. Idem, licet verbis non prorſus iiſdem, afferunt, *Jeſ.* 8. 19. ubi *Obboth* f ... interpretantur. Horum ſententiae fiduciam, forſan & originem dedit mos Pythoniſſarum ethnicarum, quae nomen ἐγγαστρίμυθοι habebant; quaeque a parte inferiore & ſinu muliebri ſpiritum obſcoenum recipiebant, & inde reſpondere credebantur. Atque haec opinio hoc dignior exiſtimatur, quod illiuſmodi ἐγγαστρίμυθοι ſeculis hiſce recentioribus haud prorſus ignotos multis evincat teſtimoniis g *Leo Allatius*, a quo illius hanc argumento impenſius non parum commendatque.

(2°) Alii, quos opinionis hujuſce pudet, ſe perſuaſos habent, Daemonem illos ex intimis pectoris receſſibus, ore veneficae mediante, vocem fatidicam emiſiſſe. Hic itaque vaticinandi modus στερνόμαντις ... dicebatur, quod a h *Scaligero* clarius intelligatur.

(3°) Sentiunt alii, Spiritum pythonicum non e veneficae ventre, pectore, vel ore reſpondiſſe; ſed vocem plerumque ſubmiſſam & exilem edidiſſe, quaeque ex terrae cavernis egredi videretur. Atque hanc ſententiam verbis Prophetae ſuffultam exiſtimant, i *humiliaberis, de terra loqueris, & e pulvere humilis erit eloquium tuum, & erit* כאוב *ſicut pythonis, de terra vox tua, & eloquium tuum de pulvere muſſitabit.* Ex his autem Prophetae verbis clare docetur, *ſpiritum Obboth*, voce humili & quaſi de pulvere prodeunte ad quaeſita reſpondere ſolitum. Hanc opinionem paulo gratiorem reddunt k LXX, qui voces Hebraeas כאוב מארץ per ὡς οἱ φωνοῦντες ἐκ τῆς γῆς, &c. & alias quidam

a Lex. Pentagl. ad voc. בעל b 2 Reg. 23. 24. c 1 Paral. 10. 13. d Lev. 20. 27. e 1 Sam. 28. 7. f ... de Engaſtrim. cap. 6. g ... ep. ... h ... cap. 6. i Jeſa. 29. 4. k Ibid.

a Vid. Pag. 409.

 Pro-

Sect. III.

Prophetæ locis, interpretantur: quaſi ſpiritus Ob, inſtar ſerpentis, cujus nomen & formam gerit, e terra vocem humilem emitteret, & muſſitaret verius quam loqueretur.

(4°) Ipsa Pythoniſſa (uti placet aliis) ope diaboli, ſpectrum aliquod, mortui alicujus formam repræſentans, ante oculos interrogantis apparere fecit; hoc autem ſpectrum, uti Samuel perſonatus Sauli, clare locutum eſt, & voce quam quis auribus percipere valeat, reſponſa reddidit. Huic opinioni gratiam nonnihil conciliat locus ille [a] *Jeſajæ*, ubi qui quærunt אל האבות *ad pythones*, dicuntur [illegible]. Et pro certo habetur, formulam divinationis per Ob, cujus mentionem jam feci, *Sauli* ſciſcitanti ſic reſpondiſſe.

(5°) Nonnulli ſe perſuaſos habent, Ob ſerpentem fuiſſe a dæmone obſeſſum, eumque Magum conſulenti reſponſa, ſed obſcure plerumque, reddidiſſe. Ita crediſſe videntur Ægyptii veteres, a quibus notante [b] *Servio*, dracones [illegible] vocabantur. E Romanis etiam nonnullos eadem ſententia fuiſſe probant [c] *Livii* illa, *anguem, in quo ipſum numen fuiſſe conſtabat.* Huic opinioni bene quadrant [d] *Ovidii* illa:

——*Cum criſtis aureus altis*
In ſerpente Deus prænuncia ſibila miſit.

Eadem fides *Braſilienſium* veterum animos occupavit, [e] ſi *Braſilus Stella* credimus, qui de iis hæc memoriæ prodidit, *immunda quoque animalia ut ſerpentes colubres perinde ac Deorum famulos nuntiiſque religioſe colebant, intra domus nutriebant, eiſque ut Diis prævidus litabant.* Huic opinioni veri ſpeciem conciliat etiam hiſtoria tentationis primæ, qua diabolus in [f] ſerpente virtutem propheticam exercebat, cum primis hominibus diſſerebat, & ſerpente tanquam internuncio ſuo ſemper utebatur.

(6°) [illegible] eſt aliis Spiritum vaticinii familiarem, cui nomen Ob, in forma ſerpentis apparere ſolitum, & inde, per ſigna, motus, aut voces obſcuriores, ad quæſita reſpondiſſe. Huic opinioni nonnihil præſidii præbet *Alexander Pſeudomantis* apud [g] *Lucianum*, qui, ut ſibi fidem prophetæ conciliaret, [illegible], *dracunculum illum volentibus oſtendebat*, ſpiritum nempe propheticum, draconis ſpecie præditum, quo (uti pro ſe ferebat) familiariter utebatur. At probabilitatis ne ſpeciem habet *Alexandrum* impoſtorem, hac arte ſibi prophetæ famam acquirere potuiſſe, niſi ſpiritus familiares a Mago conſultos, formam ſerpentis induere, eaque ſpecie reſpondere, ſolitos, eo ſæculo pro certo haberetur. Hæc etiam opinio probabilior habeatur, quod diabolus, formam ſerpentis indutus, gratiam tentationis primæ memoriam renovaverit; & reſponſis ejus fallacibus, utpote per ſibilos aut voces exiles editis, præcipuum habuit, quod nempe formæ quam gerebat, ſerpentinæ maxime convenirent.

(7°) Nonnulli denique ea ſunt opinione, *artis nigræ* magiſtros imagines aliquas ſerpentis forma fabrefactas, certiſque ritibus conſecratas, habuiſſe; atque ſpiritum pythonicum eas ſubire conſueviſſe, & inde vocem fatidicam, prout occaſio ferebat, ediſſe. Huic opinioni Scriptura ſacra favere videtur: hoc enim de *Manaſſe* [h] *legitur*, quod *fecit*, id eſt, fabricavit, Ob, imaginem nempe ſic dictam, a tali ſpiritu ſubeundam, & in ædibus regiis vel ſanctis ſuis facile conſulendam. Huc facit, quod *Obhoth*, Idolis, ſimulacris, Teraphim, variis generis imaginibus, [i] bis in ſcriptis ſacris annumerantur. His addere liceat *Jeſajæ* verba (Cap. 46. 1.) *Confractus eſt Babel, contritus eſt Nebo*, nam [k] S. *Hieronymus, Jonathan Paraphraſtes, & Gerſon* & *Aqu.* Bel & Nebo ſimulacra in ſerpentum ſimilitudinem formata fuiſſe opinantur. Inſtituto præſenti conſentaneum eſt, quod tandem aliud numen [l] *Apollo*, in terra Canaanæa primo, tandem & in Græcia, ſerpentis imagine coleretur.

Variis doctorum ſententiis enumeratis, inter earum patronos lectorem arbitrum ſtatuo; eamque per me licet, cæteris præferat, quam veritatis ſpecie maxime dealbatam judicaverint. Non me pudet aperte profiteri, me in tenebris hiſce magicis pene cæcutire.

a Cap. 8. 19. b Ad Georgic. 3. verſ. 417. c Epitom. l. 11. d Metam. l. 15. verſ. 669. e De Braſil. antiquis lib. 2. f Geneſ. 3. 4. g In Alexandro ſeu Pſeudom. p. 485. Vid. Comment. [illegible] Antiq. Acad. p. 467. h 2 Reg. 21. 6. 2 Paral. 33. 6. i 2 Reg. 23. 24. Iſa. 19. 3. k Vid. Kircher Oed. Ægypt. T. 1. p. 380. 381. l Voſſ. de Orig. Idololatriæ l. 1. c. 10.

SECT.

SECT. IV.

Cur Deus hanc legem Iſraelitis impoſuerit.

LEX ea quae [illegible] (אל תפנו) ne *reſpiciatis ad Obhoth*) [illegible] amplioris [illegible] & [illegible] obſervandum [illegible]. Nam [illegible] *reſpicere* [illegible] *Hiphil* [illegible] *ſe vertere* [illegible]. Adeo ut lex [illegible], ut [illegible] ad Obhoth, [illegible] *Aegypti* [illegible] ad eos reſpicere, vel [illegible] cordis motu ad eos inclinare. [illegible] in promptu habeo, cur Deus, hac de re, legem tam [illegible] Hebraeorum genti dedit.

P[illegible] modum illis divinandi (per *Pythones*) [illegible] *Moſis* inter *Aegyptios* & Cananaeos [illegible] [illegible]. Quantum *Aegypti* [illegible], e Scriptura non difficulter [illegible]. Nam *Pythonum* [illegible] *Aegypti* [illegible] [illegible] Pentateucho [illegible] *Pythone* [illegible] [illegible] [illegible] per Obhoth [illegible] *Pythones* [illegible]. Idem [illegible] *Propheta* [illegible] *Aegypti* [illegible] *Aegyptiorum* [illegible], *& quaerent ad idola* [illegible] *ad Pythones & ad ariolos*. [illegible] *Aegypti* [illegible] Cananaeis [illegible] *Moſis* [illegible] divinandi [illegible], [illegible] lege cautum eſſet, [illegible] *Pythonem* [illegible]. [illegible] *poſſiderent*, *ad* [illegible] *& ariolos* [illegible]. [illegible] divinatio [illegible] *Aegyptios* [illegible] Cananaeos, cum quibus haud parum commercii [illegible] erant, ne religio [illegible], ut Deus legem [illegible], qua populum illum a gentium [illegible] moribus [illegible].

S[illegible] quantum e Scriptura intelligere [illegible] divinationem per Obhoth [illegible] *Aegypti* [illegible] propenſio [illegible]. Nam [illegible] divinatio [illegible] non multorum [illegible] a Deo prohibetur. [illegible] divinationes [illegible] in illius populi [illegible]. [illegible] *Saule* & *Manaſſe* in ſacris [illegible]. Nam *Saul*, [illegible] *Pythoniſſam* [illegible] omnibus [illegible] magiſtris [illegible] regni [illegible]. Et de *Manaſſe* [illegible] ſcriptum extat, *eum auguria obſervaſſe*, & multum ſocietatis cum Pythonibus habuiſſe. Quod autem [illegible] *Saule* & *Manaſſe* verba [illegible] Propheta [illegible] *ad Obhoth & a divinis* [illegible]. Sed [illegible] Judaeos [illegible] *Pythones & ariolos & abominationes omnes* [illegible] *in terra Juda*, [illegible]. Haec omnia [illegible], [illegible] divinationis per Obhoth [illegible]; [illegible] cur Deum legem [illegible], [illegible] divinationis [illegible].

T[illegible] Divinatio per Obhoth, [illegible] ad idololatriam maxime [illegible] & [illegible]. Nam [illegible] divinum vel divinae [illegible], [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] lege [illegible]. Nam [illegible] idololatram [illegible] [illegible]

a Deut. [illegible] b Ibid. [illegible] c [illegible] d [illegible] e [illegible] f [illegible] g [illegible] h [illegible] i [illegible]

gypti draconis & ſerpentis naturam divinitate quadam donarunt, quod celeriter admodum moveantur, quamvis ventri ſolummodo nitantur, [a] *...* & *neque pedum, neque manuum, nec alterius cujuſquam exterioris membri adminiculum habeant quibus animantes ad motum uti ſolent.* Nec Ægyptii dracones & ſerpentes (i. e. *Obboth* viſibiles tantum, ſed & inviſibiles, dæmones nempe fatidicos) eximie colebant, eoſque, de futuro ſolliciti, conſultum ibant. Hoc intelligere eſt e modo citatis [b] *Prophetæ verbis: conſilium Ægyptiorum deſtruam, & quærent ad ſimulacra, & ad divinos,* האבות ואל *& ad pythones, & ad ariolos.* Adeo ut hunc divinandi modum ab Ægypto natales acceſſere, dubitari vix poſſit. CAP. XXII.

Cum itaque Ægyptii ſerpentes *viſibiles* honore divino proſequendos exiſtimarent, & ab *inviſibilibus* conſilium in arduis & obſcuris peterent, legis divinæ ſcopo conſonum eſt, opinari Deum hanc legem ſtatuiſſe, ut moribus illis *Ægypti* ſe late diffundi nitibus obſtaculum poneret; & Iſraelitas ab utriuſque generis *Obboth*, adorandis, conſulendis, aut reſpiciendis, omnino cohiberet. Neque hæc opinio legis hujuſce verbis minus conſentanea videatur: cum enim *Moſes*, ad ſenſum ſuum exprimendum, vocem *Obboth* [Hebræam ſimul ac Ægyptiam, & *ventres* æque ac *ſerpentes* notantem] uſurpaverit; hoc non obſcure docet hanc legem, verbo ſimul ac re, moribus & dogmatis Ægyptiis adverſari, & *Moſen*, eo nomine ſerpentes & dracones abominari, nulloque reſpectu dignos exiſtimare, quod magni quidem ventres eſſent, & *ſuper ventres* tantum, juxta [c] pœnam iis inflictam, *ambularent.* Hæc autem a moribus & dogmatis Ægyptiorum toto genere diſſidebant, quod illi ſerpentes ideo inter animalia divina numerarent, quod ſuper ventres, nullo manuum aut pedum adminiculo, celerrime moverentur. Si legem hanc de generis alterius *Obboth*, ſerpentibus inviſibilibus, dæmonibus nempe fatidicis, interpretemur; facile conſtet, eam etiam, hoc ſenſu captam, a *Moſe* datam fuiſſe, ut mores illos Ægyptios exterminaret, & Iſraelitas ab *Obboth* illis, *Ægypti* ritu, conſulendis coerceret. Si enim Ægyptiorum & Hebræorum divinationes varias, locis jam ſæpe [d] citatis memoriæ proditas ... conferre non gravemur, vix ovum ovo ſimilius invenimus: adeo ut hinc appareat, Ægyptiorum ritus fatidicos Hebræos infeciſſe, eoſque, hac in re, ad mores *Ægypti* ſe compoſuiſſe. Par eſt itaque ut Deus hanc legem tuliſſe putetur, ne populus Iſraeliticus, morum Ægyptiorum avidiſſimus, ad *Obboth* illos Ægyptios, virtutem propheticam mentientes inclinaret, aut eos ullo reſpectu dignaretur.

E ſuperius adductis elucet, Deum non ſine gravi cauſa [e] legem τῶν *Obboth adverſum* tradidiſſe, eamque in Codice Moſaico tam frequenter inculcaſſe.

CAP. XXII.

De *lege qua lapis* Maſchith *inhibetur.*

MEMINERIT lector, id mihi negotii jam datum eſſe, ut leges pleraſque Moſaicas *Zabiorum* moribus adverſantes, perpetuo ordine percurrerem & illuſtrarem. Inter alias, lex ea quæ mihi proximo venit explicanda, [f] his verbis expreſſa legitur; ואבן משכית לא תתנו בארצכם quæ ſic ab *Aria Montano* vertitur, *& lapidem ſpeculationis non dabitis* [aut *ponetis*] in terra veſtra. Ut autem ſermo de hac lege faciendus, ordine juſto procedat, in partes haſce diſtribuetur:

Primo: ſententias de lapide *Maſchith* quæ vulgo receptæ ſunt, in examen vocabo.

Secundo, de ſignificatione genuina vocabuli *Maſchith*, & de variis *Maſchijoth*, principalibus & minus principalibus, nonnulla prælibabo.

Tertio: probabo legem hanc de *Maſchijoth* principalibus inprimis intelligendam.

Quarto: oſtendam *Maſchijoth* etiam minus principales hic in lege comprehenſas & interdictas.

Quinto: rationes aſſignabo, cur *Maſchijoth* omnes, principales inprimis, hac in lege prohibeantur.

Et Sexto: cur hujuſmodi ſuperſtitionis inſtrumenta nomine *Maſchith* aut *Maſchijoth* in Scripturis innoteſcunt.

a *Jamblich. ap. Euſeb. ub. ſup.* b *Iſa.* 19. 3. c *Geneſ.* 3. 14. d *Iſa.* 19. 3. 1 *Sam.* 28. 14.
e *Levit.* 20. 27. 19. 31. 20. 6. *Deut.* 18. 11. f *Levit.* 26. 1.

SECT. I.

SECT. I.

opinionem imbibiſſe, patent e decretis illis & conſuetudinibus caſtitatem inter eos receptis, quibus hanc ſuperſtitionem ruſum declaſſe [illegible]

At neque hanc opinio Judæorum quod ſcholiis vel ſani conveniunt: apertum eſt enim, *lapidem adorationis* aut *incurvationis*, a ſignificatione vocum Hebræarum [illegible] longe deviare, nec ulla conſtat ratio, cur idololatræ ſuper lapide ſe proſternerent, cum eiſmet idolo ſuo cultum perſolvere. Deinde [illegible] idololatrici jam dicti nulla in rerum [illegible] monumentis veſtigia reperiuntur: adeoque verſimile eſt, *lapidem* illum, quem vocant *adorationis* e [illegible] magiſtri [illegible] Judæos prodiiſſe. [illegible] eum equidem gentem quandoque *lapidem* [illegible] *ſuper lapide* coluiſſe nuſquam legimus.

Quarto, nonnulli [illegible] per *lapidem elatum, eminentem, antiquum & aſpectu patentem* explicandum tentant. Hanc interpretationem ſtudiose *Vulgata* verſionis auctor, qui *Maſchith, inſignem* reddit, & [illegible] qui cum eo faciunt. Atque hanc [illegible] videntur a Græcis interpretibus accepiſſe, qui [illegible], [illegible] vocum Hebræarum [illegible] quaſi [illegible] *inſignem*, eminentem, & [illegible] ſumpſerunt hanc interpretationem [illegible]. Ad idem hoc [illegible] conducit etiam locus ille [a] *Numerorum*, quo [illegible] [illegible] *Hebraice* [illegible] vertitur [illegible]

At [illegible] habet [illegible] quod [illegible] habitum [illegible]. Nullus [illegible] video, cur Iſraelitæ lapides illos [illegible] in terra ponerent [illegible], aut cur Deus hujuſmodi lapides [illegible] inter [illegible] monumenta, prohiberet. Nec ſatis [illegible] videre [illegible] cur [illegible] per [illegible] interpretentur. Sed hac de re, poſtea forte ſermonem magis opportunum habebis [illegible].

Quinto, nonnulli per [illegible] *lapidem imaginis*, i. eſt, per hypallagen, *imaginem lapideam* aut *lapidem* [illegible] tenent. In [illegible] interpretes Anglicani, [illegible] legem tranſtulerunt, *neither ſhall ye ſet up any image of ſtone in your land.* Hanc autem interpretationem non una ratione conciliari videntur: nam primo, [illegible] eſt apud Hebræos, ut ſubſtantivum præcedens, epitheti vel adjectivi [illegible] habeat. [b] [illegible] hujus [illegible] exempla in Scripturis obvia, lectori ſtudioſo ſuppeditabit. Hanc etiam interpretationem opem ferre videtur locus [c] ille *Prophetæ*, quo *Maſchith* occurrit, & *imaginem* [illegible].

At neque hæc interpretatio lectori [illegible] ſatisfacere: cum enim Deus, hac ipſa in lege, [illegible] idolum [illegible] omnem etiam imaginem [illegible] aut erectam, inhibuiſſet, longe abeſt a veritate, Deum imaginem lapideam (h. e. imaginem omnem & [illegible]) hoc loco [illegible] voluiſſe. Neque hoc tantum in loco, ſed etiam *Numer.* 33. 52. [illegible] una cum [illegible] *imagines* [illegible] memorantur, & [illegible] delinquuntur. [illegible] *Maſchith* [illegible] *imagines*, & [illegible] ad [illegible]

Sexto, [illegible] (ut nonnulli ſe perſuaſos habent) eſt *lapis ſculptus*, ex nomine [illegible] per [illegible] [illegible]. Hanc opinionem [illegible] verſione Samaritana, *Numer.* 33. 52. ubi pluralis [illegible] in [illegible] *ſculpturas* vertitur, [illegible] vocabulum illud Hebræum [illegible] tantum [illegible] ſculpturas, denotaret. Sed lectori forte gratius erit [illegible] [d] [illegible] opinionem [illegible] audire: [illegible] *Levit.* 26. 1. [illegible] *Hebraice* [illegible] in hoc [illegible] *Propheta* [illegible] lapides [illegible] *Hab.* 2. 19. [illegible] Jam vero [illegible] atque [illegible] [illegible] *hujuſce ſignificatum*.

Sed ignoſcant mihi Mores viri literis Orientalibus inſtructiſſimi, ſi ſententiam hanc nec veram putem, nec ſatis ejus modeſtiæ convenientem. Quis enim conſultior poſſit illis perſuadere potuiſſe, Deum legem illam ferre potuiſſe, hoc ſenſu: [illegible] *Perdetis omnes ſculpturas, & Deus conſtitutos, eorum omnem idolo* [illegible]

a Numer. 33. 52. b [illegible] c [illegible] d [illegible]
h Numer. 33. 52.

1 [illegible]
2 [illegible]

Sect. I. cum [illegible] Epithethon illud idolis tribuatur, quandoque contemptum, nunquam diſcrimen [illegible], tribuatur in Scriptura. Fatendum eſt quidem, vocem quam dixi Samaritanam [illegible] aut *pavorem* indigitare, ut ſtatim oſtendo, eam etiam *tegentes, operientes, protegentes*, ſignificatum gerere, atque ideo, in verſione Samaritana ad lucem vocis *Maſchijth* exprimendam & explicandam adhiberi.

Septimo, nonnulli משכית אבן *lapidem idoli* reddendum arbitrantur, quaſi ad numen aliquod fictitium repræſentandum inſtrueretur. Ita cenſuit [a] *Paraphraſtes Hieroſolymitanus* qui hoc in loco [illegible] & alibi [illegible] *Idola* pro plurali משכית poſuit.

Idololatras antiquiores hujuſmodi lapidum in honorem & cultum idolorum poſuiſſe, minime diffitendum cenſeo: cum autem in locis utriſque jam citatis, ab idolis & imaginibus aperte diſcernantur, cum etiam hæc interpretatio cauſam nullam adſignat, cur *lapis* idoli, non etiam *lignum*, interdictum ſit, cum inſuper ſignificatio τοῦ *Maſchith* nullum huic opinioni colorem præbeat, hic *aſſenſum* cohibendum, & interpretationem a mente loci minus alienam inveſtigandam, judico.

Octavo, contendunt alii, lapidem *figuratum* aut *picturatum*, id eſt, figuris, picturis, imaginibus cælatis, aut characteribus inſculptis inſignem, hac in lege prohiberi; adeoque [illegible] omnem, ſculptoriam aut ſtatuariam, e populi moribus exterminari. Hanc [illegible] [b] *Seldenus*, *Grotius*, [c] *Interpretes Anglicani*, alii, calculos [illegible]. Hanc etiam nonnullos e Patribus antiquis in animum induxiſſe, e [d] *Clem. Alexandrini* verbis non difficulter inferendum eſt, [illegible] *Moſes ab artibus* [illegible] *vetuit*, [illegible] *ſtatuam, ſculptam, fuſilem, vel inſcriptam ſtatuam aut imaginem faceret.* Clemens autem, hoc loquens, ante oculos habuiſſe videtur, hanc legem qua *lapidem Maſchith ponere* vetitum eſt; cum nulla ſit alia quæ de lapide vel ſtatua ſculpta vel inſcripta probabiliter intelligatur. Hanc etiam hæc opinio veriſimilitudinem acquirit, quod *Maſchith* picturam, aut imaginem artificio ſingulari factam, indigitare cenſeatur.

Utcunque hæc ſententia, primo intuitu ſpecioſa, fidem apud ingenuos cautiores homines minime repertura eſt. [illegible] non liquet, cur Deus cælaturam *lapidis*, magis quam *ligni*, prohiberet, aut cur *Maſchith*, hoc in loco, *pictura* magis quam *imaginatio* redderetur. His addere licet, quod פסל lapidem aut lignum formatum aut dolatum, imaginem etiam e lapide vel ligno ſculptoris arte factam denotet, פסל autem omne, verbis proxime præcedentibus, tam clare prohibetur, ut vox *Maſchith* hoc in loco plane ſupervacanea foret, ſi nihil niſi lapidem formatum aut dolatum ſignificaret.

Nono, non deſunt alii, referente [e] *Delrio*, qui putant Hebræis olim in *uſu fuiſſe lapides quoſdam Divinatores, & eos a Moſe prohiberi, Levit.* 26. 1. nam, inquit ille, ubi noſtri vertunt *lapidem inſignem*, illi malunt vertere, *lapidem imaginationis*, vel, ut alii *lapidem ſpeculationis* aut *proſpectus*. De lapidibus hiſce divinationi inſervientibus & in veterum uſu frequentibus, ſuſius agit [f] vir doctiſſimus, non ſine lectoris voluptate conſulendus.

Integrum loci, quod aſſerit *Delrius*, & ipſe fidem aſſero, *illi nugantur cum ſuis quos* [illegible] *libenter ſequuntur, Rabbinis*: nam certum eſt, *Maſchith* nullum ſignificatum continere, qui huic opinioni ſpeciem aut prætextum præbeat.

E variis opinionibus ſuperius enumeratis luculenter innoteſcit, hunc lapidem inſtrumentum idololatricum fuiſſe, & uſui alicui ſuperſtitioſo miniſtraſſe: nam clarum eſt, interpretes longe plurimos in eo convenire, quamvis de lapidis illius uſu ſpeciali, & nominis illius imponendi cauſa, nil [illegible]. Utrumque, e jam dicendis, lucem haud exiguam accepturum ſperem.

a In Numer. 33. 52. b De Jur. Nat. & Gent. l. 2. c. 6. c In margin. ad Lev. 26. 1. d Lib. 5. Stromat. p. [illegible]. e Disquiſit. Magic. l. 4. cap. 2. [illegible] f [illegible] pag. [illegible]

SECT. II.

Sect. II.

De ſignificatione vocabuli Maſchith, *&* Maſchioth *principalibus & minus principalibus, nonnulla præmittuntur.*

CUM lapidis hac in lege memorati nuda mentio fiat, inde conſtet, *lapidem Maſchith* non minus inter Syros & Ægyptios antiquiores, quam celebrem illum *lapidem* [illegible] inter Turcas & Arabes recentiores, innotuiſſe: [illegible] nomen ſolum rem ipſam ſatis exprimeret. Cum vero [illegible] voces etiam non paucæ [illegible], [illegible], aut [illegible] obſcuritatibus [illegible], de [illegible] figura [illegible] circumſtantiis, impeditum eſt bene [illegible]. Hoc [illegible] doctorum ſententiæ modo dictæ [illegible] ad eam explicandam, [illegible] quam interpretem [illegible] videatur [illegible], ut circumſtantiis in omnibus [illegible], interpretes [illegible]; & [illegible] digna & populo [illegible]. [illegible] vocabuli [illegible] & notatio [illegible] inveſtiganda eſt. [illegible], de variis *Maſchith* ſpeciebus, in Scriptura memoratis, nonnulla præmittenda ſunt.

Primo, [illegible] *Maſchith* [illegible] & notatio [illegible], inveſtiganda eſt. [illegible] hoc [illegible] expeditius [illegible], [illegible] eſt, vocem illam [illegible] admittere ſignificationes, [illegible] & paraphraſi Chaldaica ſunt colligendæ; nec opus autem eſſe, ut eas omnes enumerarem, ſed eas ſolas quæ lucis aliquid rei præſenti ſœnerare poſſint. Sed miſſis ambagibus, ad rem ipſam devenio.

Lapidem [illegible]

(1°.) Vox מַשְׂכִּית *videndum aut ſpeculationem* [illegible] videtur. Nam LXX vocem pluralem מַשְׂכִּיּוֹת[a] [illegible] id eſt *ſpecimina*, [illegible] accommodatam, transferunt. Deinde, quamvis verbum שׂכה [illegible] in Scriptura reperiatur, analogia [illegible] ut vox *Maſchith* ab ea radice derivetur. Hoc autem [illegible] *Targum* [illegible], quo radix סכה frequenter adhibetur ad voces Hebræas [illegible] habentes, transferendas & explicandas. [illegible] in medium proferam. *Numer.* 23. 9 [illegible] Targum habet [illegible] *Gen.* 19. 28. [illegible] *& circumſpexit Abraham* [illegible] Targum [illegible] *Gen.* [illegible]. 49 [illegible] Targum [illegible] *Targum* [illegible] [b] [illegible] & [c] [illegible] alias inſtantias [illegible] ſuppeditabunt. [illegible], [illegible] verbum antiquum סכה & inde [illegible] *videndi vel ſpeculandi* notionem habuiſſe, & proinde, voci מַשְׂכִּית ab ea radice derivatæ, ſignificationem [illegible].

(2°.) Vox hæc [illegible] animum [illegible], *mentem*, *intellectum*, [illegible], quod ſcilicet [illegible] & ſpeculetur. Hanc aſſertioni [illegible] lingua *Chaldæa*, qua סכה *intelligere* [illegible] & *aſpicere* [illegible] uſus, in quibus [illegible] & *intelligere*. [illegible] vocem שׂכוי ab eadem radice cum & מַשְׂכִּית [illegible] *mentem* aut *intellectum* [illegible], probat [d] *Jobi* teſtimonium, [illegible] *quis dedit* [illegible] *intelligentiam?* Conſentiunt *Chaldæus*, Aben Ezra, aliique, [illegible] vocem [illegible] [illegible] *animi* [illegible]. [illegible] non multum ab hoc ſenſu recedunt, [illegible] per [illegible] interpretantes.

(3°.) [illegible], cælaturam, ſculpturam, imaginem [illegible] ſignificare videtur. Significationis hujuſce veritatem aſſerit locus ille[e] *Proverbiorum*: *Sicut mala aurea* בְּמַשְׂכִּיּוֹת *in cælaturis argenteis, eſt verbum* [illegible] *dictum.* [illegible]

a *Numer.* 33. 52. b *Leon.* [illegible] שׂכה c [illegible] סכה d *Cap.* 38. 36.
e *Prov.* 25. 11.

f [illegible] *Targum* [illegible] [illegible] *Targum* [illegible] [illegible] [illegible] *Targum*. [illegible] [illegible] g [illegible]

 Targum,

SECT. III. *Targum*, quo vox ea per צלמיא *cum imaginibus* aut *ſculpturis* explicatur. Hinc etiam ſignificatus hujuſce veritas elucere creditur, quod voces affines שכיה & סכך non minus ſenſu quam ſono cum ea conveniant; cum שכיה ᵃ *ſculpturam* vel *imaginem cælatam*, & סכך *cælare*, denotent. His accedat, quod *Heſychius* σκοπὸς & σκοπιὰ, tanquam voces ejuſdem valoris uſurpaverit; forte quod LXX voce σκοπὸς *Maſchith* exprimant, quæ *cælaturam*, *figuram*, ſonat.

(4°) Vox ea, *cogitationem*, *imaginationem*, *phantaſiam*, plerunque vanam notat; eo quod *cogitatio* imaginis aut picturæ corde cælatæ ſpeciem aut figuram ferat. Hunc ſenſum vocis aſtruunt ᵇ *Pſalmiſtæ* verba, *tranſierunt*, eorum nempe facultates, משכיות לבב *imaginationes cordis*. Locus ei cognatus occurrit, *Proverb.* 18. 11. *Opes ejus ſunt ſicut murus excelſus*, במשכיתו *in imaginatione*, phantaſia, *ejus*. Hæc autem vocabula, במשכיתו & משכיות eadem ſtirpe prognata eſſe, norunt omnes qui primam Hebraicæ literaturæ tincturam imbiberunt.

A ſignificatione vocabuli *Maſchith*, ad rei naturam proxime tranſeundum eſt. Ut autem ea luculentius innoteſcat, argumenti ratio poſtulat, ut nonnulla de duplici genere *Maſchyoth*, in Lege memorato, prælibarem. Erit autem ex uſu, ut loca quibus occurrunt, *Hebraice* & *Græce*, [illegible] etiam, lectori repræſentem.

Levit. 26. 1.	*Numer.* 33. 52.
ואבן משכית לא תתנו בארצכם	ואבדתם את כל משכיתם
Οὐδὲ λίθον σκοπὸν θήσετε ἐν τῇ γῇ ὑμῶν	*Καὶ ἐξαρεῖτε τὰς σκοπιὰς αὐτῶν*

E legum earum collatione pateat, eas ſororias eſſe, & eodem pene ſpectare, quamvis inter eas non parum diſcriminis intercedat. Nam lex ordine prima de *Maſchith*, quaſi re ſingulari & ſolitaria, loquitur: lex autem ſecunda, de *Maſchyoth* agit, quaſi plures eſſent & ubique terrarum obviæ. Lege prima *lapis Maſchith* interdictus eſt: ſecunda, *Maſchyoth* abſtracte & nude prohibentur, lege nihil curante de materia. LXX. ſingulare *Maſchith* σκοπὸν reddunt, plurale vero *Maſchyoth* σκοπιὰς; cum tamen vocum Hebræarum affinitas exigere videtur, ut per σκοποὺς (non σκοπιὰς) plurale verteretur.

Si quis hæc attente penſitaverit, ſibi non ægre perſuaderi patietur, duplicis generis *Maſchyoth* in *Pentateucho* prohiberi; *principales* nimirum, ad modulum *Ægypti* factos, & *minus principales*, more *Syrorum* formatos, & apud eos & alios idololatras uſu frequentiſſimos. Ni enim veri fides huic hypotheſi tribuatur, difficile erit cauſam aſſignare, cur Deus leges ſororias & eodem collimantes modo tam diverſo traderet; cur etiam LXX vocibus ſenſus tam diſſimilis, ad leges eas interpretandas uterentur.

Ut his omnibus lux clarior effulgeat, de generis utriuſque *Maſchyoth* ſermonem magis diſtinctum & copioſum habiturus ſum.

SECT. III.

Probatur hanc legem de Maſchijoth, *præcipue principalibus, intelligendam.*

Lex intelligenda eſt de *Maſchijoth* principalibus.

QUANTUM conjectura conſequi licet, *Eben Maſchith* Obeliſcus Ægyptius erat, id eſt, lapis altitudine conſpicuus, uſu frequens, figuris quibuſdam ſuperſtitioſis incitus, qui ſub tali cœli configuratione, quam maxime propitiam habebant, erigebatur; & in agris aut regionis finibus poſitus, regionem regere aut cuſtodire, mala quævis averruncare, & Genii cujuſque mali incurſum aut influentiam propulſare, nec non myſteria quædam, plerunque magica, continere, credebatur. Nil opus eſt, ut ipſe lapidem illum, apud Ægyptios inſignem, lectori magis copioſe deſcriptum exhiberem; cum *Kircherus* hanc provinciæ meæ partem tam feliciter occupaverit. Id unum in præſens agam, ut ſententia mea, teſtimoniis primo, dein & aliis argumentis, ſolidius aſtruatur.

E teſtimoniis, primum petitur e Seniorum verſione, qui אבן משכית λίθον σκοπὸν, i. e. *lapidem cuſtodem* aut *ſpeculatorem* reddiderunt. Ita transfero vocem σκοπὸν, invitis licet interpretibus pleriſque, non minus a ſenſu Græci, quam Hebraici textus aberrantibus. Ex iis enim nonnulli λίθον σκοπὸν *lapidem metam*, alii *lapidem eminentem*, alii *lapidem inſignem*, aliter alii, reddidere. Sed vocabuli Græci ſenſus, textus etiam cohærentiæ, mul-

ᵃ *Jer.* 2. 16. ᵇ *Pſal.* 73. 7.

to

[illegible]

[illegible]

[illegible] Obeliſco conveniebat, quod [illegible]

TERTIO: inde patet, veritatem a me ſtare, quod, hypotheſi mea admiſſa, [illegible]

[illegible]

[illegible]

(2°.) Si quis iterum quærat, *cur in terra Iſraelis* lapidem hujuſmodi ponere vetitum eſt, ſententia mea conceſſa promptum reſponſum ſuggerit. Verba ſcilicet illa non ſunt otioſa, & uſui nulli ſervientia, ſed emphatica, tacitam hujus interdicti rationem continentia. Sic enim hanc legem explicare docent: "Solent equidem Gentes lapidem, "nomine *Maſchith* inſignitum, in terra ſua ſolenniter erigere, eoque veluti ſigno vel "ſymbolo, terram [illegible] tutelaris cuſtodiam tradere. Sed *in terra* "*veſtra* tale quicquam perpetrare, inſtar maximi ſceleris haberi volo: eſt enim terra, "quam in [a] oculis meis nocte dieque teneo, quam ipſe cuſtodio, quæque a Geniis aut "hoſtibus, me vigile præſideque, nihil mali patietur. [illegible] itaque lapis honori curæque "meæ derogat & omnia peſſum iturа ſunt, ſi lapis hujuſmodi tutelaris *in terra veſtra* "ſtatuatur. SECT. III.

(3°.) Non minus conſtabit ratio, cur Deus, hac lege data, populum, ad obedientiam ei præſtandam, hiſce promiſſis invitaret, [b] *dabo pluviam in tempore ſuo, & terra dabit productionem ſuam — comedetis panem veſtrum ad ſaturitatem, & habitabitis confidenter in terra veſtra*. Tunc enim hæc promiſſa legi [illegible] conſentanea erunt, & in hunc ſenſum interpretanda: "Vos, *Ægypti* dogmatis imbuti, vobis perſuadetis, "terræ benignitatem, tempora pacata, frugiferas [illegible], & alia vitæ com- "moda, ad cultum idololatricum, tanquam omnis boni [illegible] eſſe. Præ- "cæteris autem inſtrumentis idololatricis, tantum lapidi *Maſchith* tributum eſt vulgo, "ut firmiſſimum adverſus hoſtes, genios, ſydera [illegible] auſpicata, præſidium habeatur. "At longe aliter ſentitis atque res eſt: nam tum ſolum omnia feliciter & [illegible] vo- "bis [illegible], cum, idolis & *Maſchijoth Ægypti* poſt terga rejectis, mihi ſoli & man- "datis meis firmiter adhæretis. Cultus mihi præſtitus, unus ille Averruncus eſt, qui "vos ab hoſtibus, & alio quovis infortunio tutos ſervet.

(4°.) Hypotheſi mea conceſſa, huic etiam dubio facile ſatisfiet, cur hic vetitum eſt, hujuſmodi lapidem ponere *ad adorandum eum*. Nempe moris erat Ægyptiis aliiſque gentibus, [illegible] ſuperſtitionis abreptis, lapidem quemvis [illegible] poſitum, vice Numinis habere & adorare. Eos enim lapides [illegible], quos *Bætylos* appellarunt, cultu ſingulari proſecutos fuiſſe, dubitare non ſinunt [c] *Clementis* illa, [illegible]. Eos etiam omnia religionis officia ad [illegible]. *Jovis terminatoris lapidi* præſtare ſolitos, ex [d] *Ovidii* verbis intelligitur:

> [d]*Spargitur & cæſo communis Terminus agno*
> *Nec queritur, lactens cum ſibi porca datur.*
> *Conveniunt, celebrantque dapes vicinia ſimplex,*
> *Et cantant laudes, Termine ſancte, tuas.*

Juvat etiam [e] *Satyriſtam* moris hujus [illegible] teſtem advocare:

> *Et ſacrum effodit medio de limite ſaxum,*
> *Quod mea cum* [1] *patulo coluit puls annua libo.*

Ab ethnicis etiam cultus haud abſimilis lapidi averrunco, vel in Genii tutelaris honorem poſito, reddebatur. Hinc illa [f] *Tibulli*,

> *Nam veneror, ſeu ſtipes habet deſertus in agris,*
> *Seu vetus in trivio* [2] *florea ſerta lapis.*

Quibus obſcuris *Tibulli* verbis facem præferat [g] *Lactantius*, qui de *Termino* loquens, *huic*, inquit, *ſupplicatur, quaſi cuſtodi finium Deo, qui non tantum lapis, ſed & ſtipes interdum eſt*. Huic mori conſentaneum erat, quod [h] *Mercurius*, veluti viarum cuſtos terrarumque præſes, in tetragonis lapidibus, quos Hermas appellarunt, in Ægypto coleretur.

(5°.) Sententia mea huic etiam dubio reſponſum ſuggeret, cur Deus hunc lapidem nomine *Maſchith* (i. e. *mens*, *intellectus*, *cogitatio*) dignatur appellare, cum lapis hic ejuſque characteres & cælaturæ meram inſcitiam proderent, & *Ægypti* ſapientes bonæ

a *Deut.* 11. 12. b *Levit.* 26. 4, 5. c *Clem. Alexand. Strom.* l. 7. p. 843. d *Faſtor.* lib. 2. e *Sat.* 16. v. 38. f Vid. *Tibull.* lib. 1. *Eleg.* [illegible]. g Lib. 1. cap. 20. h *Kircher. Oed. Ægypt.* Tom. 1. p. 292.

1 Alii legunt, *patulo* [illegible] *& Termino* alter [illegible] aliique [illegible] *florida*.
2 Ita ſe habet liber [illegible] *Sfortiæ Cardinalis*, [illegible] 2. leguntur, *florida ſerta*.

Ttt tt mentis

Sect. IV.

mentis expertes indicarent? Nam ſuperius adducta probant, vocem eam, non *mentem* tantum, & *intellectum*, ſed *imaginationem*, *Phantaſiam*, eamque vanam plerunque, denotare. Hanc ſignificatum huic voci tribuunt interpretes Anglicani, *Proverb.* 18. 11. ſic locum transferentes, *The rich mans wealth is an high wall in his own* [c] *conceit, or phancy*. Deus itaque nomen equidem, ſed abuſive ſumptum, huic lapidi conceſſiſſe putetur, ut nempe tacite doceret, lapidem illum, magni licet apud Ægyptios habitum, *imaginationis læſæ* figmentum eſſe; eumque ſummam *Ægypti ſapientiam*, hunc lapidi inſculptam tanquam meram [h] *ſtultitiam* & phantaſiæ lutum, vilipendere.

(6°.) Hypotheſis modo dicta ſolutionem etiam promptamque ſuggeret, ſi quis hunc modum ſolvendum offerat, cur lapis *Maſchith* lege ſingulari vetitus eſt, cum ſatis eſſet, eum, ſtatuto [c] generali de *Maſchijoth* omnibus amolendis incluſum, prohibere. Cum enim Iſraelitæ memoriam hujuſmodi lapidum, in *Ægypto* frequentium, altè retinerent, cum etiam Ægyptiorum Obeliſci, gentium aliarum *Maſchijoth* altitudine & artificio longe ſuperarent; res ratio poſtulavit ut Deus hujuſmodi lapidem lege diſerta removeret, cum præſertim [d] [illegible] eſſet Iſraelitas *Ægypto* recens egreſſis, & moribus Ægypti tenacius adhærentibus.

(7°.) E ſententia mea conceſſa hæc etiam dubio ſolutio facilis orietur, cur inſtrumentum idololatricum, [e] hic interdictum, Lapis *Maſchith* appellatur, cum inſtrumenta [f] *Numer.* 33. vetita, licet ei nominis & naturæ cognatione conjuncta, *Maſchijoth* tantum, (nulla lapidis mentione) nuncupentur. Hoc enim diſcriminis inter leges inde natum videtur, quod lex in *Levitico* data eſſet Iſraelitis, *Ægyptum* adhuc olentibus, ubi Obeliſcos e lapide facere, [g] nulla temporis aut ignis injuria corruptibili, in parte religionis habebatur. Cananitis aliiſque *Syriæ* gentibus non licuit eſſe tam magnificis & elegantibus. Eorum ingenio, ſuperſtitioſo ſatis, materia defuit. Inde factum eſt, ut eorum *Maſchijoth* e metallo, ligno, vel rudi ſaxo, conficerentur? & Iſraelitæ, terras eorum jam poſſeſſuri, *Maſchijoth* eorum omnia, qualiacunque demum forent, amoliri tenerentur.

Cum itaque quæ jam dicta ſunt [illegible] evincant, *hypotheſin* meam, tanquam clavem affabre factam, variis legis hujuſce circumſtantiis apte reſpondere, ejuſque obſcura omnia cohærenter explicare; nil cauſæ video, cur quiſquam de illius veritate vel tantillum dubitaret.

SECT. IV.

Oſtenditur Maſchijoth *etiam minus principalia hac in lege comprehenſa & interdicta eſſe.*

MASCHIJOTH principales [illegible] Ægyptios, hic [illegible] interdictos [illegible] *Maſchijoth* etiam minus [illegible] Nam [illegible] Lunam, [illegible] Hæc [illegible] *Levitic.* 26. [illegible] *non ponetis in terra veſtra* [illegible] Cum itaque [illegible] & [illegible] Nam, quod bene monet *Maximus Tyrius*, ævo

a [illegible] b [illegible] c Vid. *Numer.* 33. 52. d [illegible] e *Levit.* 26. 1. f *Numer.* 33. 52. g *Kircher. Oedip. Ægypt.* [illegible] pag. 160. 161. h *Numer.* 33. 52. i *Max. Tyr. Diſſert.* 38.

priſco

Sect. IV.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

SECT. IV. conſulto vertunt, *and upon all pleaſant pictures.* Præterquam enim quod vox ea [שכיות] *picturas* non ſignificet, veri ne ſpeciem habet, Deum *ſuperbis & excelſis omnibus*, una cum *cedris omnibus Libani ſublimibus*, *collibus omnibus elevatis*, *turribus excelſis omnibus*, *navibus Tharſis omnibus*, tandem etiam *picturis omnibus deſiderii*, mala eadem, eaque valde gravia, denunciare voluiſſe? Ne ſermo nimis excurrat: erant hujuſmodi שכיות ſculpturæ quædam ſacræ, forſan etiam *Taliſmanicæ* ſabrefactæ, quas navibus affigere, eaſque precibus aliiſque ſacris colere, ſolebant idololatræ, naufragio perituri. De ſculpturis hunc uſum deſtinatis, hunc locum exponendum cenſeo, quod ipſa radix vocabuli שכיות illud de cælaturis aut ſculpturis ſerte factis interpretari doceat, & quod ipſe contextus cogat, vocem eam de navium imaginibus, ad earum nempe tutelam poſitis, intelligere. Huic interpretationi non difficulter aſſentietur, qui novit idololatras antiquiores hujuſmodi ſculpturas, ad evitanda naufragia, frequenter in navibus habuiſſe, ſi præſertim adverterit animum ad ſequentia, quibus [a] *Propheta* quæ fuſe dixerat antea paucis explicat, & שכיות de idolis interpretari docet. Atque hæc interpretatio eo ſolidior haberi debeat, quod et vox ea חמדה *deſiderii* non parum momenti præbeat. Hujuſmodi nempe ſuperſtitionis inſtrumenta, שכיות החמדה *ſculpturæ deſiderii* vel *deſiderabiles* haud immerito dicebantur, ſi reſpectus ad earum *materiam*, *formam*, aut *uſum* habeatur. Si *materiam* ſpectemus, auro vel argento plerumque nitebant adeo, ut [b] ingens ſui deſiderium in aſtantium animis excitarent. Mori huic illa [c] *Poetæ* teſtimonium perhibent,

—— *Et aurato fulgebat Apolline puppis.*

Si *formam* ſpectemus, hinc etiam *imaginum deſiderabilium* titulum acquiſiviſſe videntur: vel enim [d] magnitudine ſingulari ſibi majeſtatem conciliare, vel numinis alicujus ethnici ſpeciem exprimere, cenſebantur. Nec minus *imaginum deſiderabilium* nomine digna videbantur, reſpectu ad *uſum* habito quem nautis præbere credebantur. Nautæ ſcilicet, naufragii periculo territi, imagines hasce, numinis & opis præſentis obſides, invocare ſolebant, uſque ſacram ſpei anchoram alligabant. Huc alludit [e] *Horatius*, de naufrago quodam hæc loquens;

—— *Non tibi ſunt integra lintea;*
Non Di, quos iterum preſſa voces malo.

Hæc omnia fidei propiora cenſeantur, quod prout *Ezechiel* hujuſmodi ſigna nautica שכיות appellat: ita [f] Chaldæus Paraphraſtes *Thimonaya ſimulacra*, [g] *Herodotus* etiam & *Heſychius* figuras iſtas [illegible] vocant, voce a [illegible] *cælaturas*, *ſculpturas* notante, derivata.

(3*) Lapides uncti & coronati, quos ethnici *Bætylos* aut *Bætylia* plerunque nuncuparunt, inter ſortis hujuſce *Maſchiyoth* annumerandi ſunt. Gentium religio circa lapides hujuſmodi, paſſim obvios & ad cultum poſitos, ſtudioſe verſabatur. Aſſertionis hujuſce veritatem, [a] *Seldenus*, [f] *Bochartus*, [b] *Dieterichus*, [b] *Elmenhorſtius*, [i] *Doughtæus*, alii, tot veterum teſtimoniis extra dubium poſuerunt; ut mihi ſatis ſit, ad eorum fontes digitum intendere. Nil opus eſt, ut ad morem hujuſce veritatem aut antiquitatem aſtruendam, ipſe vel ad primum ruborem laborarem. Docti vero, non ſine ſumma veri ſpecie, ſentiunt Phœnices aliaſque gentes hujuſmodi lapides unctos, exemplo *Jacobi* primos erexiſſe, eoſque *Bætylia* & *Bætylos* in memoriam lapidis *Betheliæ* erecti nominaſſe. Hujuſmodi *Bætylos*, in Syria præcipue, paſſim abundaſſe, gentes iis virtutem divinam & ſanctitatem ſingularem tribuiſſe, eoſque pleraque alia ſuperſtitionis inſtrumenta vetuſtate ſuperaſſe, teſtimonia veterum a [k] *Bocharto* collecta dubitare non ſinunt. Cum itaque *Bætylia* quæ dixi, pleraque alia ſuperſtitionis objecta, antiquitate, multitudine, & virtute ſingulari, ſuperarent, opinari promptum eſt, ea nomine *Maſchiyoth* interdicta fuiſſe; cum præſertim meræ phantaſiæ eſſent, & imaginationis deluſæ creaturæ.

a vid. Ezek. 27. 17, 18. b [illegible] c [illegible] d [illegible] e [illegible] f [illegible] g [illegible] h [illegible] i [illegible] k [illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]

(4*)

(4°) In hunc numerum admittendæ videntur, figuræ vel imagines illæ *Taliſmanicæ* e ſaxo vel metallo factæ, ad malum aliquod amoliendum, aut bonum conciliandum, comparatæ; & in agris aut regionum confiniis, ſub certo ſyderum aſpectu, collocari ſolitæ. In hunc ſenſum venire debere lapidem *Brachan*, apud *Turcas* celebrem, contendit [a] *Gaffarellus*, qui, in hoc argumento curioſo, ad ſatietatem, ſi non & nauſeam, laboravit. Huic opinioni cauſam dedit, figura *Veneris*, quæ in hoc lapide, cum Lunæ creſcentis imagine, ſculpta *Meccha* cernitur, & ſingularis illa virtus, qua ad animalia noxia abigenda pollere creditur. De figuris & imaginibus hiſce *Taliſmanicis*, & earum antiquitate, [b] *Scaliger*, [c] *Kircherus*, [d] *Hottingerus*, [e] *Gregorius Michael*, aliique bene multi, tam fuſe & erudite diſſeruerunt; ut hic otio mihi facto frui liceat, & hoc argumentum pene intactum præterire. Propter materiæ vero cognationem, & argumenti raritatem, hic lapidem illum averruncum memorare fas ſit, cujus [f] *Oracula Chaldaica* mentionem faciunt;

[illegible]
Sacrifica lapidem [illegible]

Hic autem *lapis Mnizuris*, vel (ut alii volunt) *Mnizurus*, dæmone terreſtri conſpecto ſacrificandus, dæmonum aut poteſtatum noxiarum fugator habebatur; vocis origine deducta (ſi [g] *Serarii* conjecturæ fidimus) a מנוס *fuga*, & [illegible] aut [illegible] *adverſariorum*, vel [illegible] *Seirim*, id eſt *hircorum*, aut dæmonum hirciformium.

(5°) In hac claſſe ponenda ſunt etiam ſaxa illa rudia & informia, nec hominis nec bruti formam exprimentia; quibus, tanquam Deorum ſymbolis, rudis antiquitas cultum ſæpiſſime tribuebat. Talis erat nominatiſſimus ille [h] *Caaba* lapis niger, nomine *Brachan* notus, Arabum cultu & ſermone tritus. Et non abſimilis, lapis ille quem *Romani* pro *Termino* coluere, de quo *Poeta*,

—— *Capitoli immobile ſaxum.*

Et *Heliogabali* figura, quæ lapis erat baſi circulari, in conum deſinens. Græcos antiquiores iſtiuſmodi lapides informes impenſius adoraſſe, teſtatur [i] *Pauſanias* in *Achaicis* [illegible] dicens, [illegible] *Antiquitus, apud Græcos omnes, rudes lapides, imaginum loco, divinos honores habuerunt.* E lapidibus illis, alii in triangulum, in orbem alii, in figuras alias nonnulli, diſponebantur; uti & alii in figuras conicas, alii vero pyramidales, effingebantur; ut eo melius colentium imaginationi convenirent, forſan etiam ut Solis aut aliorum corporum cœleſtium imaginem eo magis expreſſam gererent. Multos iſtiuſmodi lapides adhuc in *Anglia* ſupereſſe, & viros doctos eorum nonnullos [k] obſervaſſe, me perſuaſum habeo; & antiquariorum operam, in illuſtrandis *Angliæ* monumentis, multo felicius ceſſuram arbitror, ſi hujuſmodi ſaxa rudiora, in *Anglia* paſſim obvia, non tam prælii vel victoriæ quam idololatriæ monumenta crederent, eaque frequentius inter ethnicæ Britanniæ *Maſchijoth* numerarent.

Intra præſentis argumenti limites, *Chammanim*, *columnæ*, [l] *luci ſculptiles*, *quercus annoſæ*, אשרים aliaque multa idololatriæ veteris inſtrumenta, continentur. Certum eſt enim, ea omnia Deorum ſymbola fuiſſe, & ab imaginibus, hominis aut numinis alicujus formam mentientibus, longe diſcrepaſſe. Iis etiam, utpote mentis phantaſiis & mentis ingenioſæ figmentis (ita nempe videbantur) apprime conveniebat nomen *Maſchijoth*, quod *phantaſia cogitationes*, interpretantur. Nec mirum videri poſſit, quod idololatriæ figmentis id nominis in Scriptura tribuatur; cum [m] LXX, bis intra commatum duorum ſpatium, imaginem fictilem & lapidem [illegible] nomine nuncupaverint.

SECT. V.

Rationes legis lapidem Maſchith *ſpecialiter inhibentis aſſignantur.*

MIRABITUR forte non nemo, quod e variis idolis & *Maſchijoth* inter gentes olim obtinentibus, lapis *Maſchith* ſolummodo ſpecialiter interdictus eſt; quaſi non ſatis eſſet, cum lege generali, de ſimulacris & *Maſchijoth* e medio tollendis, inhibere. Id itaque negotii præſentis erit, cauſas obſcuriores (qua licet) inveſtigare, — Quare lapis Maſchith ſpecialiter lege inhibetur.

a *Curioſit. inaudit.* Cap. 6. §. 6. b *Epiſt.* p. 529. c *Oedip. Ægypt.* Tom. 2. p. 383 &c. d *Hiſt. Orient.* p. 188. &c. e *Not. in Gaffarel. Curioſit.* f *Orac. Chald.* cap. ult. g *Commentar. in Tob.* pag. 86. h Vid. *Hornium de Orig. Gent. Americ.* l. 2. c. 13. i *Lib.* 7. p. 579. k Vid. *Plot. Hiſtor. Comit. Oxon.* c. 10. §. 102, 103. l 2 Reg. 21. 7. m *Habac.* 2. 18, 19.

Sect. V. [illegible]

eſt, tanquam nomine familiariter noto, & ſermone vulgari trito. Idem etiam haud obſcure colligitur ex *Ægypti* moribus & inſtitutis, quibus Iſraelitæ diutius aſſueverant, & tenacius adhærebant. Nam Ægypti [illegible] ſacerdotes [illegible] inter quos [illegible] primas [illegible], ætatem pene totam triverant, in [illegible] literis rimandis & intelligendis, literatu[illegible] etiam quam [illegible] præ[illegible] [illegible] a vulgi profani cognitione ſtudioſe removerant. Deinde [illegible], tanquam primis exemplaribus, originem [illegible] cum [illegible] facta vel amuleta palam exhiberent, quæ mala [illegible] & vel [illegible] numinibus impetrare, crederentur; *Ægyptios* [illegible] ſtatuiſſe, dubitari nequit: cum præcertim *Kircherus* [illegible] in hoc argumento verſatiſſimus [illegible] *dumtaxat maxima quæque ſacramenta ſymbolis* [illegible] *apud Ægyptiorum* [illegible] *tantum, ſed & eadem attrahentas*, [illegible]. Cum itaque *Ægyptii* [illegible] *Maſchith* [illegible] adeo [illegible] & [illegible], Deus [illegible] terra ſancta procul amandavit, ut lapidem illum non [illegible] quam Ægyptii honore proſequi crederetur, & [illegible] ratione provideret, ne [illegible] *Ægypti* moribus & [illegible] inhæreret.

Q[illegible] lapis iſte [illegible], non tantum [illegible] malus [illegible], ſed mala [illegible] pauca, nec levia, ſecum traxit. Eorum [illegible] 1°. *Idololatriam* [illegible], malum [illegible] in lege [illegible] *ponere ad adorandum eum*. Cum enim lapis iſte [illegible] & referre videretur, [illegible] etiam [illegible] *Ægyptiæ* myſteria [illegible], totam [illegible] *Ægyptum* [illegible] ſervare crederetur, [illegible] mirum [illegible], [illegible] tali virtute donatum [illegible] (2°) [illegible] ad [illegible] etiam cultum [illegible] amuleta quædam, ad [illegible] ſculpta, quæ virtutem [illegible] a cœlo & [illegible]. (3°) Lapis iſte Teleſmatum paratus, [illegible] & propagavit. [illegible], hor[illegible] eam diligenter obſervarunt, & id ante [illegible] curarunt, ut omnia die vel hora opportuna & auſpicata [illegible]. (4°) Lapis *Maſchith* recta duxit ad Magiam, & commercium ſecretum cum diabolo. Nam characteres [illegible], virtutes et tributæ, amuleta quæ ferebat [illegible], [illegible] curatius obſervandi diaboli [illegible] originem [illegible] Magicæ leviora quædam exercitia fuerunt, & ad intimiorem cum diabolo ſocietatem aditum [illegible]. Mala alia, ab hoc lapide manantia, ne tædio ſit prolixitas in præſens prætermitto.

SECT. VI.

Rationes nominum Hebræorum & Græcorum, inſtrumentis illis impoſitorum explicantur.

A Nominibus Hebræis, repetitione [illegible], ordiendum eſt, & rationes inveſtigandæ, cur Deus inſtrumenta [illegible] idololatrica *Maſchith* & *Maſchcyoth* in Lege nuncupaverit, cum [illegible] ea [illegible] dignitatem [illegible] potuiſſe; cum etiam Scriptura nominibus [illegible] aliquid honoris [illegible], abun[illegible], & [illegible]. Quantum autem ad rationes [illegible] conjectura collimare liceat, [illegible]

(1°) [illegible], ideo literas ea [illegible] illis antiquitus aſſignaſſe, [illegible] & [illegible] cum lege [illegible] traderentur. Cum enim, figura & [illegible] peculiari, ab aliis [illegible] aperte diſtinguerentur, [illegible] cuſtodire crederentur, rationi conſonum eſt, ut [illegible] nomine peculiari & eorum naturæ conſentaneo donata, & in populo [illegible], fuiſſe cenſeantur. Cum itaque Deus id jam ageret, ut

a *Oed. Ægyp.* Tom. 3. p. 565. b *Levit.* 26. 1.

 harum

SECT. VI. (right margin, beside the opening lines of the page)

Rationes nominum Hebræorum *Maſchith* & *Maſchcyoth* (margin note beside "A Nominibus Hebræis"; partly illegible)

SECT. VI. horum vanitatem uſum & cultum exterminaret: par erat, ut iis nominibus eas appellaret, quibus apud populum tunc temporis innotuerant; aliter enim leges quæ *ignota lingua* Judæos alloquerentur, & captu difficiles inde redderentur.

(2°) Lapis iſte tumularis unctionis ritu plerunque ſacrabatur & inde forte [illegible] *lapis unctionis*, ab idololatris antiquioribus appellatus eſt. Cum autem lapidi illo ad ſuperſtitionem abuterentur, eique virtus divina a *Zabiis* attriberentur, veriſimile eſt, Dei veri cultores hujuſmodi lapidem [illegible] *lapidem phantaſiæ* vel *imaginationis*, per paronomaſiam appellaſſe. Neque hæc conjectura ſimilitus exemplis deſtituta eſt; nam [illegible] olim [a] *mons*, *olei* vel *elevatum* dictus poſtea [illegible] *mons corruptionis* aut *corruptus*, audiit; eo quod Iſraelitæ, moribus corruptis eo in monte ritus idololatricos exercuerunt. Alia exempla cognata prætermitto, ne in re parum ignota tricari videar.

(3°.) Cum lapis iſte ſapientum *Ægyptiorum* magnalia, figuris myſticis expreſſa, gereret, bonum etiam omne conſequendi, malum ſemper omne fugiendi, methodum docere crederetur; haud abſimile eſt vero, *Ægyptios* omnium primos lapidem illum nomine aliquo Ægyptio, *mentem* aut *intellectum* ſonante cohoneſtaſſe, & Iſraelitas nomen illud *Ægyptium* in *Maſchith*, utpote vocem ſynonymam, tranſtuliſſe. Cum itaque nomen illud inter Iſraelitas uſu tritum eſſet, & non tantum *intellectus* ſed etiam *phantaſiæ* vel *cogitationis vanæ* ſignificatum contineret, non ſine cauſa creditur, Deum etiam id nomen, ſed ſenſu diverſo ſumptum, huic lapidi tribuiſſe, eumque *Maſch ith* appellaſſe, ſed quatenus vox ea *phantaſiam*, aut *cogitationem* omni veritate vel ſoliditate deſtitutam ſignificavit. Nempe hac ratione, Deus lapidem illum, magni licet, apud Ægyptios habitum, contemptui objecit, eumque, veluti meram phantaſiam aut imaginationis fœtum, tacite ſugillavit.

Rationes nominum Græcorum. Rationes jam dediſſe videar horum nominum Hebræorum, quatenus a Deo, quatenus etiam ab hominibus, inſtrumentis illis idololatricis imponebantur. Dein, ſciendum eſt proximo, cur iis nomina Græca [illegible] & [illegible] tributa ſint a [b] Lxx, cum voces illæ, nec inter ſe, nec cum Hebræis, nec iis (quæ dixi) inſtrumentis, convenire videantur. Quæ mihi in tenebris hisce videre licuit, lectori paucis dabo, & a voce [illegible] exordium ſumam.

E variis conjecturis quibus voces illæ [illegible] anſam præbuerunt, unam illam *Drusii* mentione dignam cenſeo, qui eas *lapidem pgnum* transfert, hanc opinionis ſuæ rationem reddens, [c] *fuit illa veterum ſuperſtitio*, *ut Mercurios ponerent in viis*, *vel alios Deos viros aut viales*, *ſtructos ſaxis & ligno*. *Prohibeat ergo lapis ator*, *non lapides ſtatues viarum poni*, *ſed poni hujuſmodi lapides habitu Deorum*, *& ad adorandum*. Hanc autem conjecturam vix veri ſpeciem habere cenſeo, quod ſciuli norint, *ſignum*, nec [illegible], nec *Maſchith*, exprimere vel interpretari.

Ne multis immorer, Lxx, tribus rationibus inducti, *Maſchith* voce [illegible] hac in lege reddidere. (1°) [illegible] *vigilem*, *cuſtodem*, *ſpeculatorem*, notat, (uti dixi ſupra) adeoque vox ea lapidi hujuſce ſatis conſentanea erat, qui amuleta quædam [illegible] gerere, adeoque totam *Ægyptum* a malis immunem præſtare, credebatur. (2°) Hujuſmodi lapis non niſi ſervato Horoſcopo & diligenti ſiderum ſpeculatione præmiſſa, formari vel poni ſolebat; adeo ut vox [illegible] ea de cauſa illi belle conveniret. Lector mecum judicabit, ſi rationem conſiderandi Teleſmata, a [d] *Scaligero*, [e] *Hottingero*, [f] *Johanne Gregorio*, aliiſque, traditam, penitius intellexerit. (3°) Cum vox *Maſchith* a [illegible] *ſpeculatus eſt* ortum ducat, [illegible] *ſpeculator* ſenſum vo *Maſchith* non male reddere poterat, nec a prima *radicis* intentione multum aberrare. Et jam manum ab hac tabula moveamus.

Ratio nominis alterius ([illegible]) quo Lxx *Maſchijoth* [g] exprimunt, in lucem paulo clariorem jam proferenda eſt. Atque hoc negotium eo libentius aggredior, quod interpretes omnes vocem [illegible] per *ſpeculas*, h. e. turres aut alios locos ad ſpeculandum elevatos, transferunt; rationem ne minimam proferentes, cur Deus de ſpeculis, aut turribus altioribus, amoliendis legem daret. Deinde locus ille, [illegible] [h] *Miſpa*, a [illegible] *ſpeculari* denominatus, indicio eſt Iſraelitas locos in altum elevatos & ſpeculationi ſervientes habuiſſe, nec eos lege præſenti vetitos exiſtimaſſe. Ut rem

a *Buxtorf*. Lex. Chald. col. 1286. b Vid. Lxx in Levit. 26. 1. & Num. 33. 52. c *De ſuperſt. Magor.* lib. 4. C. 2. Q. 7. ſec. 1. d *Epiſt.* p. [illegible] & [illegible]. e *Hiſt. Orient.* l. 1. cap. 8. p. [illegible]. f *Not.* & *Obſ.* cap. 7. 8. g *Numer.* 33. 52. h *Gen.* 31. 49. *Hoſ.* 5. 1.

totam

totam breviter expediam: tres rationes, quamvis haud æque ſolidæ, reddi poſſint, cur LXX *Maſchyoth* per [illegible], i. e. *ſpeculas*, interpretantur. CAP. XXIII.

(1°.) Vox Græca, ſtricte quidem ſumpta, *ſpeculas*, late vero, *locos altos*, olim indigitaſſe; & idem quod במות *excelſa*, ſignificaſſe, videatur. Nam *Heſychio*, [illegible]. Et ſtatim poſtea, [illegible]. Hunc ante oculos habuiſſe videntur [a] *Etymologus* & *Euſtathius*, [illegible] ipſis *Heſychii* verbis explicantes. *Heſychium* quod attinet, non temere conjicitur, eum LXX ſecutum fuiſſe, cum voci [illegible] ſenſum jam dictum dederit. Cum enim LXX *Maſchyoth* per [illegible] reddidiſſent, vocem במות (eodem verſu obviam) quam [illegible] interpretari ſolent, [illegible] vertunt; ut ſcilicet eo melius conſtarent ſecum, cum ſenſum τῷ משכית vocabulo *Maſchyoth* tribuiſſent. Cum autem hæc ratio vocis Græcæ ſacris ſenibus inſcitiæ vel incuriæ notam inurat; apud lectorem forte cordatum non multum ponderis habitura eſt. Ad rationem itaque ſecundam jam tranſeat oratio.

(2°.) Vox [illegible] non *ſpeculas* tantum, ſed etiam *ſpeculationes*, aut *actus ſpeculandi* denotat; & eo reſpectu voci *Maſchyoth* ex adverſo reſpondet, & res ea voce notatas congruenter exprimit. Nam *Maſchyoth* (quæ dixi) minus principalia, rei nullius formam aut imaginem geſſerunt integram, ſed merum *ſpeculationes* erant; eorum ſignificationem & virtutem ab imaginationis aut mentis ſpeculantis activitate derivantes. In eorum claſſe primas habebant Telesmata, quæ figuræ quædam erant, ære, ſaxo, vel auro inciſæ, quæ curioſam cœli, horoſcopi præcipue, *ſpeculationem* requirebant, ut ex arte conficerentur.

Ratio nominis hujuſce Græci tertia, probabilitate non minus commendata, ſit hujuſmodi: *Maſchyoth* (uti dixi) ſpeculationes denotat, & vox [illegible] ſignificatu cognato gaudens, ſenſum vocis Hebrææ ſatis apte refert.

Atque hæc ea ſunt quæ legis hujus obſcurioris intentioni genuinæ maxime conſentanea judicavi. Norit interim lector, me ſententiam meam, hac in re, non ut [illegible], ſed ut conjecturam, non plane temerariam aut argumentis omnino deſtitutam, propoſuiſſe.

CAP. XXIII.

De Excelſis non ſimul in Lege vetitis.

De Excelſis, Inſignibus illis idololatriæ veteris inſtrumentis, ſexcenties occurrit mentio in Scriptura ſacra. Ea vero in Lege, nunc *directe*, nunc *indirecte*, prohibentur: *directe*, *Exod.* 20. 26. *Non aſcendes per gradus ad altare meum*, nempe gentium ritu, ſuper altaria ſublimia, multiſque gradibus aſcendenda, ſacrificantium. *Levit.* 26. 30. *Diruam* במותיכם *Excelſa veſtra*, — *& anima mea vos abominabitur.* *Numer.* 33. 52. *Et expelletis omnes incolas terræ*, —— *Et vaſtabitis* כל במותם *omnia Excelſa eorum.* *Indirecte*, vetita ſunt *Deuter.* 12. 5, 11, 14, 18, 21. aliiſque locis, quibus hoc in mandatis datum eſt Iſraelitis, ut nempe ſacra peragerent in loco tantum quem Deus eligeret; adeoque a re divina in Excelſis facienda cohibentur.

Cum autem in hoc argumento, lectores plerique nec res nec verba ſatis aſſequantur; non licet illud curſim & quaſi levi pede pertranſire. Ut itaque hac de re ſermonem plenum ſimul ac clarum habeam, eum in partes haſce diſtribuendum cenſui.

Primo: vocum earum [illegible] במה & במות ſenſus genuinus in lucem eruendus eſt.

Secundo: dicendum eſt de variis Excelſorum ſpeciebus, & earum rationibus, quæ inter Gentes olim obtinuerunt.

Tertio: rationes inveſtigandæ ſunt, cur Deus tot leges Excelſis oppoſuerit, cum præſertim eorum uſum quandoque toleravit?

Quarto: cauſæ reddendæ ſunt, cur Iſraelitæ tam tenaciter Excelſis adhæſerunt, ut monitis & interdictis ſæpe repetitis, ad eorum uſum abolendum, indigerent.

Quinto: nonnulla, e jam dictis oriunda, ſubjungam Corollaria, ut lux eo clarior toti affulgeat argumento.

a Vid. pag. 475.

Sect. I.

SECT. I.

[illegible]

[illegible]

SECT. I. *aram*, & במה *excelſum*, clare ponitur; & utrumque *deſtrui* quidem, ſed *excelſum comburi* & *in pulverem redigi*, diverſe dicitur. Hic itaque nomine במה non altare, ſed columnam aliam [illegible], intelligendam cenſeo. Hic autem notari [illegible], quem interpretes vix uno digito tactum præterire ſolent [illegible] cujus [illegible] vel forma fuit ea columna, quæ nomine במה quandoque videtur intelligenda. *Pauſanias* [illegible] verbum Græcum [illegible] locum aliquem, *certe*, inquit, *referatur ad columnas* [illegible] *ſuper quas idola ponebant in editiſſimo loco* [illegible] *de Diis conſpicerentur, & ab omnibus adorarentur, venerabilioreſque viderentur.* Hanc equidem [illegible] doctam, cum nondum res hæc, à noſtro tempore, & negotio præſenti, [illegible], nihil in præſens habeatur affirmandum: ſed eum totum in locum aptiorem differendum [illegible].

(1°.) Vox במה quandoque templum aliquod, aut delubrum in montibus extructum, ſignat. Hujuſmodi vel delubra montana non ſemel in hiſtoria ſacra memorantur. Nempe 2 *Reg.* 17. 32. *Timebant Dominum, & fecerunt ſibi ſacerdotes* [illegible] *ponebant in fanis Excelſorum.* 1 *Reg.* 13. 32. *Clamavit contra altare quod eſt in Bethel,* & contra בתי הבמות [illegible] *quæ ſunt in urbibus Samariæ.* 2 *Reg.* 23. 19. *Sed etiam omnes domos Excelſorum* [illegible] *Judah.* 1 *Reg.* 12. 31. [illegible] *Et fecit* [illegible] *domum* [illegible]. *Jeſ.* 15. 2. *Aſcendit ad Baith & Dibon* הבמות [illegible], *ad fletum*. [illegible] Ad [illegible] in Excelſis extructis [illegible], ut in iis [illegible] & lacrymas [illegible]. 1 *Reg.* 11. 7. הבמות [illegible] *& Excelſa quæ erant* [illegible] *quæ ſtruxit Salomon Aſhtoreth, abominationi Sidoniorum* [illegible] *Septuaginta*, [illegible]. Eodem [illegible] vox ea [illegible] videtur, 2 *Reg.* 18. 22. & 2 *Reg.* 17. 29. & aliis in locis, quos [illegible] in medium protuli. Teſtimonium jam adductis [illegible] addam [illegible] 1 *Reg.* 13. 32. *Exclamavit contra altare quod eſt in Bethel, & contra* בתי הבמות *omnes domos Excelſorum* [illegible] in Deorum cultum ſacratas, in quibus, [illegible] in montibus [illegible].

(2°.) במות [illegible] montes [illegible] ſacro [illegible] & ſeparatos [illegible]. Apud *Dibon* [illegible] referente *Joſephus*, [illegible] idolorum cultui ſacrati, qui [illegible] במות [illegible] excelſa vel [illegible]. De [illegible] montibus [illegible], [illegible] phraſis eadem in hiſtoria *Balaami*, videtur intelligenda, [illegible] populum è loco ſublimi deſpiceret. Hic ſenſus vocabuli paulo clarius elucebit e collatis verſ. 2. & 6. capitis tertii *Jeremiæ* cum verſ. 2. Deus, Hebræorum genti alloquens, *leva oculos tuos*, inquit, *ad Excelſa, & vide ubi non proſtituta ſis*. At verſ. 6. *Nunquid*, inquit, *vidiſti quæ fecit* [illegible] *ſuper omnem montem excelſum, fornicata eſt ibi*. Unde patet, per *Excelſa*, verba ſecundo [illegible], montes notaſſe, in quibus cultum [illegible] frequenter exercebant. Hanc ſenſum vox ea plerumque gerebat in iis locis ubi populus in *Excelſis* [illegible] dicitur.

(3°.) Vocabula illa, במה & במות quandoque ſenſum [illegible] & complexum [illegible] locos editos, altaribus, columnis, lucis [illegible], & [illegible] inſtrumentis [illegible]. [illegible] *Excelſa* [illegible] Deorum [illegible] ſuperſtitioſe [illegible]. [illegible] *Deuter.* 12. 2. *Perdetis omnia loca in quibus gentes* [illegible] *ſuper montes excelſos, & ſuper colles, & ſub omni arbore viridi. Et* [illegible] *eorum, & confringetis ſtatuas eorum, & lucos eorum comburetis igne, & ſculptilia Deorum eorum conteretis*, &c. Huc alluſio eſt locus ille [illegible] de *Aſa* memoriæ traditum eſt, quod *removit altaria* [illegible] *& excelſa, & confregit ſtatuas, & ſuccidit lucos*. Sed eum paulo magis urget locus ille [illegible] *Regum*, *ædificaverunt ſibi excelſa & ſtatuas, & lucos ſuper omnem collem ſublimem*. Cum itaque hæc in במות *Excelſis* haud raro conveniret, nil mirum [illegible] colles, altaria, ſacella, ſtatuas [illegible] quandoque continerentur. Hunc ſignificatum poſtulare videtur, [illegible] ubi de perdendis & diruendis [illegible] במות [illegible]. Cum enim impoſſibile eſſet, ut ipſi montes quibus Dii ſuis cultum [illegible], perderentur; neceſſe eſt, ut eos ſenſu lato & complexo capiamus, [illegible] Excelſorum nomine, delubra, altaria,

a [illegible] b [illegible] c *Jer.* 15. 17.
d [illegible] e 1 *Par.* 14. 3. f 1 *Reg.* 14. 23.

ſtatuas,

ſtatuæ aliaque ſculptilia ejuſdem notari cenſeantur. Hanc notationem vocis [a] *Piſcator* præferendam exiſtimat, cum ait, *luci & altaria in excelſis collibus poſita* per Bamoth intelligendi ſunt: conſentit *Zanchius*, dicens, *nomine Bamoth veniunt altaria & ſacella.* SECT. II.

SECT. II.

De variis Excelſis, eorumque rationibus, inter Gentes obtinentibus.

NEGOTIUM lectori moleſtum & inutile faceſſerem, ſi de excelſis omnibus, inter Gentes olim religioſe habitis, eorumque rationibus ſermonem diſtinctum inſtituerem. In præſenti itaque de *montibus* tantum & *altaribus* in altum elevatis, utpote notæ potioris Excelſis, verba faciam, de cæteris Excelſorum generibus, & eorum rationibus, alibi diſquiſitionem inſtituturus.

De montibus gentium ſacris.

A montibus eorum excelſis exordium ſumo, quibus idololatræ veteres eorum ſacra plerumque [illegible]erunt. Hoc multis veterum teſtimoniis evinci poſſet, ſi res tam trita & in vulgo nota tantam diligentiam pateretur. In hoc tamen & rei præſentis [illegible], pauca tantum e multis, ubique obvia, in medium [illegible]. Inter ea vero primas habeat hiſtoriæ ſacræ teſtimonium, illud nempe, de Judæis loquens, aſſerit eos, in [illegible] Excelſorum ſacra feciſſe, [b] *De ſiguè ſuos [illegible]*, *juxta morem Gentium*, in locis editis ritus ſuos exercentium. Huic [illegible] quid effundunt ea [c] *Voſſii* verba: *omnes fere montes altiores, ut Pelion, Olympus, Ida, Caſius, Atabyrius, &c. atque plurimi, Jovi præcipue dedicabantur, ejuſque in verticibus ſua fana & altaria ferebant.* Sed ad hiſtoriam ſacram me recipio, qua [d] *Manaſſeh* malum in conſpectu Domini feciſſe dicitur, *juxta abominationes ethnicorum, nam converſus eſt, & ædificavit Excelſa, quæ deſtruxerat Hezekiah.* Teſtimonium huic aſtipulare præbet locus ille [e] *Regum* quo memoriæ proditum eſt, Iſraelitas *ſtatuiſſe ſibi ſtatuas & lucos ſuper omnem collem elevatum, & ibi thus obtuliſſe in excelſis omnibus, ſicut Gentes.* Hanc conſuetudinem inter Gentes invaluiſſe, nonnihilominus hiſtoriæ profanæ teſtimonio confirmatur. [f] *Herodotus* enim de *Perſis* teſtatur [illegible] *Jovi ſacrificare.* Græcos etiam id moris habuiſſe, e verbis [g] *Apollonii Rhodii* non difficulter inferendum eſt;

> [illegible]
> [illegible] ——
>
> *Et magnum Jovis humentis extruxit aram,*
> *Sacra etiam fecit in montibus* ——

Ponti & *Cappadociæ* incolas uſum eundem coluiſſe declarat [h] *Mithridatis* factum, qui devictis adverſariis, [illegible], in excelſo monte *ſacrum patrium fecit bellipotenti Jovi.* Varias autem moris hujuſce rationes conjectura ſuggerit:

(1°) PERSUASUM eſt ethnicis, Deum offerentium dona clarius aſpicere, ſupplicantium preces etiam facilius exaudire potuiſſe; modo in montibus hoc vel illo religionis officio fungerentur. Teſtimonio ſint illa [i] *Taciti*, dicentis, *eos maxime locos* (montes nempe) *propinquare cælo, preceſque mortalium a Deis nuſquam propius audiri.* [k] *Lucianus* etiam hunc morem tam frequentem aſſerit, [illegible] *Quippe quod Dii preces a propinquo facilius exaudirent.* Nil opus eſt, ut opinionis hujuſce vanitas operoſe [illegible]etur, cum probe notum ſit hodie, Deum ubique præſto eſſe, nec ſpatiis ullis a videndo vel audiendo cohiberi.

(2°) EXISTIMABANT montes altiores, & eorum ſummitates, Deorum ſedes, iiſque ſuo peculiari [illegible] exiſtimarunt, adeoque locos eos aliis ſacratiores, & ſacris Jovi faciendis aptiores eſſe judicarunt. Nam apud [l] *Philoſtratum*, Indi *Caucaſum*, montem præcelſum, [illegible] vocant: & *Melanthes*, lib. *de ſacrificiis*, [illegible] *montem Jovis* appellatum ſcribit: & [m] *Maximus Tyrius* mortalium primos

a Comment. in Reg. 10. [illegible] b 2 Reg. 17. 32, 33. c Obſervat. in Melam, Lib. 2. cap. 2. d 2 Reg. 21. 2, 3.
e 2 Reg. 17. 10, 11. f Lib. 1. Cap. 131. g Lib. 2. Argonaut. v. [illegible] h Appian. lib. de Bell. Mithrid. p. [illegible]
i Annal. Lib. 13. p. 217. k Lib. de Dea Syr. p. 1069. A. l De Vit. Apollon. Lib. 2. c. 5.
m Diſſert. 35. Edit. [illegible]

Sect. II.

[illegible] *Montium vertices* inter Deorum ſymbola cenſuiſſe refert. Ex ea montium prærogativa & ſanctitate ſingulari fluxit, ut inter gentes magna eſſet eorum veneratio, in iis aræ, templa, luci, delubra, plerunque ſtruerentur; heroes fato functi ſepulturam in montibus invenirent; & Dii gentium a [a] montibus titulum aut appellationem non raro ſortirentur: ex iis enim alii *Dii Montenſes*, alius (ab Alpibus ita dictis) *Deus Penninus*, & Jupiter, [illegible] *a montium extremitatibus*, [illegible] appellatus eſt. Inde factum etiam, ut montes Deorum ſedes & habitacula crederentur: cum enim [b] *Mercurius* adoleſcentem ad ardui montis jugum perduxiſſet, eum his verbis affari fingitur, [illegible] *In illo vertice omnium Deorum pater ſedet*. Cum itaque montes altiores & eorum ſummitates Diis ethnicis jure quodam tribuerentur, inde fiat veriſimile, Deum montium altitudines ſibi ipſi diſerte vindicaſſe, ne quis locus errori tam craſſo relinqueretur. Nam *Pſalmiſta* [illegible] *culmina montium* ([c] [illegible]) *Dei ſolius eſſe* docet, nec Diis gentium (uti vulgi ferebat opinio) tribuenda.

(3°.) Gentes in monte plerunque ſacra peregerunt, quod ibi ſol, luna, ſydera, totuſque exercitus integer, paterent oculis, & eorum cultores numinum ſuorum aſpectu liberrimo fruerentur. Id ante alia curabant idololatræ veteres, ut ſacra facturi numina ſua viderent, & ab iis viciſſim viderentur: montes itaque ſacris operandis locos aptiores exiſtimarunt, eo quod illic numina ſua cœleſtia videre, & ab iis videri poſſent; cum ibi nullum obſtaculum ſe medium interponeret.

(4°.) Veriſimile eſt, ethnicos montes altiores locos rei divinæ præſtandæ magis aptos & opportunos exiſtimaſſe. Nam hujuſmodi locos, auguſta quædam ſolitudo, puritas & temperies aeris, cœli patens facies, grata varietas objectorum in oculos incurrentium, diſtantia a rerum civilium ſtrepitu, luci in montibus frequentes, aliaque multa, loca illa, tanquam ſacris aptiora, non parum commendarunt, & voluptatem haud exiguam cultoribus attulerunt. His addo, quod ethnici forſan ideo montes altiores ſacris agendis aptiores exiſtimarunt, quod a cœlo propius abeſſent, adeoque cœlum deumque cognatione quadam attingere viderentur. [d] Auctor modo dictus hac opinione tinctus exiſtimetur: cum enim *culmina montium* altiorum Jovis eſſe dixiſſet, continuo addit, [i] [illegible] *ut Olympus & Ida, aut ſiquis præterea montium cœlo proximus eſt*.

De altaribus Gentium.

De primi generis excelſis ethnicis, montibus videlicet, eorumque rationibus ſatis in præſens dixiſſe videar. Ordo propoſitus id a me jam poſtulat, ut de claſſis alterius excelſis, & eorum rationibus ſermonem inſtituerem, altaribus nempe celſioribus, ad quorum apicem non niſi per gradus *plerumque* multos aſcendebatur. *Plerumque* dixi, nec immerito: quamvis enim altaria Gentilium pleraque vertice tam ſublimi donata fuerint, ut gradus altos ad aſcenſum poſtularent; certum eſt, eorum nonnulla verticem humiliorem & ad ſacerdotis modulum magis accommodatum habuiſſe, & nomen illud *excelſa*, non ſtructuræ ſuæ, ſed loci quo ſtabant, altitudini debuiſſe. Sortis hujuſce fuiſſe videntur illa, [e] *portarum*, [f] *tectorum*, [g] *montium* etiam nonnulla, in ſcriptis ſacris memorata; *excelſorum* etiam nomine donata, quod in ſummitate montium, portarum, aut tectorum erigerentur, & eorum ope in altum tollerentur. Ceterum loci, dubitare non ſinit hiſtoriæ fides, altarium ethnicorum pleraque, Diis præcipue ſuperis inſcripta, ſublimia fuiſſe, multiſque gradibus in altum ſurrexiſſe. Gentes olim hæc in uſu habuiſſe, probatum eſt [h] alibi, variis exemplis in medium adductis, quæ hiſtoria ſacra & profana mihi ſuppeditavit. Ne tamen hæc argumenti mei pars inculta relinquatur, duo vel tria ſubjungam teſtimonia, quæ ſermoni meo de altaribus hiſce ſublimibus fidem & lucem afferant. Horum primum eſto [i] *Lucianus*, qui, de *Alexandro* impoſtore verba faciens, ait eum, ſub ſpecie religioſus, *ad altare quoddam excelſum aſcendiſſe*. *Pauſanias*, aram quandam Olympicam deſcribens, inter alia, hæc [k] habet, rei præſenti conſentanea, [illegible] *Univerſa autem altaris altitudo pedes duos prope & viginti conficit*. Et, poſt pauca, ara Dianæ quadrangularis occurrit, [illegible] *Faſtigium paulatim in ſublime tollens*. Variæ vero rationes excogitari poſſunt, cur gentes altaribus (aut aris a terra plurimum exaltatis) animos impenſius addixerunt. Harum prima ſit hæc:

[a] Vid. Goſtor. Coper. Apobeſ. Monor. p. 15, 16. [b] Apud Julian. [c] Lex in Pſal. 95. 4. [d] Max. Tyr. Diſſert. 38. ſub init. [e] 2 Reg. 23. 8. [f] 2 Reg. 23. 12. [g] 2 Par. 21. 11. [h] Vid. Lib. 1. cap. 8. [i] [illegible] &c. In Pſeudomant. p. 479. 6. [k] Lib. 5. p. 409-410.

[1] [illegible]

(1°.)

(1°.) Altaria ſublimia montium vicem præſtabant, qui non raro deerant, & ſacris obeundis maxime convenire cenſebantur. Gentiles equidem, ſacra facturi, montem, utpote cœlo viciniorem, ante alia deſiderabant: at, monte deſtituti, aram non raro ſublimem & ingentem erigebant, quæ montem a natura formatum repræſentare, eoſque ad cœlum aliquatenus elevare poſſet. *Argonautæ*, hac cauſa moti, aram in littore ſublimem erexerunt; quod nempe nullus ibi mons eſſet, ubi ſacra magis decore celebrarent. [a] *Apollonius* facti teſtem ſe præbet, cum ait, SECT. III.

[illegible]
[illegible]

Juſſaque ſolventes, in primo ſtruximus aram
Littore ſublimem.———

(2°.) Gentiles eorum altaria tam ſublimia ſtruxiſſe videntur, ut eorum dignitatem & religionem integram & intemeratam conſervarent. Cum enim altare caput inter nubila conderet, [b] [illegible] erat, nec illotis vulgi manibus aut pedibus facile violandum. Quin & altaris eminentia majeſtatem quandam ei conciliavit, religionem incuſſit intuentium animis, & ſtructuram illam non minus dignitate quam celſitudine quævis alia excellere tacite ſignificavit.

(3°.) Gentes excelſa hac in pretio habuerunt, eo quod opinionem de duplici Deorum genere (*ſuperorum* & *inferorum*) aſtruere, eique patrocinium præſtare, viderentur. Nam altaria in altum elevata, multiſque gradibus inſtructa, Deos ſuperos eſſe, quorum cultui dicata ſunt, aperte docuerunt. Aræ vero depreſſæ, & vix terræ ſummitatem ſuperantes, Diis inferis ſolummodo convenire cenſebantur. Huc faciunt illa [c] *Scholiaſtis in Euripidem* [illegible] E regione, Deus, ut Iſraelitas a ſententia tam craſſa revocaret, inter eos nec [illegible] nec [illegible] altare nec aram, toleravit, ſed [d] ipſius altare medium tenuit, ab ipſa terra tribus tantum cubitis elevatum. Adeo ut ipſum altare doctrinam illam vanitatis argueret, & populum *Moſis* verbis alloqui videretur, [e] *Scias hodie, & reducas ad cor tuum, quod Dominus, ipſe Deus in cœlo deſuper, & ſuper terram deorſum, & non alius eſt.* Cum itaque Iſraelitæ Deo vero & ſacris ejus firmiter adhærerent, altare, [f] *ad exemplar altaris Domini* ſtructum propoſiti ſui teſtem ſtatuerunt. E contra, cum *Ahaz* a lege cultuque divino ad ethnicorum Deos & ritus deficere ſtatuiſſet; non minus formam quam cultum altaris Moſaici abdicavit, & altare [g] *ad ſimilitudinem altaris Damaſceni, & figuram ejus, & omne opus ejus*, extructum ſibi fieri curavit; ut altaris ſui figura cum Diis & ſacris quæ peragebat alienis conſenſum coleret. Sed hæc forte cum re præſenti non multum conjuncta videantur.

SECT. III.

Cur Excelſa frequenter interdicta ſint, cum Deus ea quandoque toleraret.

NON nemo forte mirabitur, *excelſa* ſæpius interdicta fuiſſe, cum hiſtoriæ ſacræ fide compertum ſit, reges, cætera pios, excelſa toleraſſe, & totam gentem, Deo connivente, ritus ſacros in iis exercuiſſe. Meum itaque in præſenti fuerit, primo, rationes aſſignare, cur excelſa toties inhibentur; dein, cauſas, cur reges aliqui, cætera pii, *excelſa* non aboleverint, ſed eorum uſum ad ſacra, Deo non ſtatim prohibente, toleraverint.

Ob has autem rationes, quantum conjecturis aſſequor, excelſa ſæpe perſtricta ſunt & interdicta.

(1°.) Ne Judæi, ſanctus Deo populus, mores gentium ſuſpectos & infames in ipſorum ritibus exprimerent, iiſque plus æquo ſeipſos conformarent. Multis teſtimoniis & exemplis evictum eſt antea, Gentes in excelſis montibus, aut aris in ſublime ſurgentibus, ritus eorum exercuiſſe. Hæc autem excelſa, & ſacra ibi præſtita, in ſuſpicionem & infamiam haud immerito veniebant; eo quod ethnici, ſacra ſua peracturi, Excelſa quare vetita interdicta.

a Rhodius l. 2. *Argonaut.* v. 91 b *Scholiaſt. in Euphid. Troad.* c In *Phœniſſ.* verſ. 283. d Ezech. 43. 13. e *Deut.* 4. 39. f *Joſh.* 22. 28, 34. g 2 *Reg.* 16. 10, 11.

SECT. III. ad excelſa ſe conferrent, ut ibi Deos eorum ſuperos (ſolem, lunam, ſydera) intuitu liberiori poſſent, & libidini & crapulæ ſecurius indulgere. Conſentaneum itaque fuit, ut Iſraelitæ a locis tam infamibus & morum pravitate plerumque dehoneſtatis [illegible] abſtinerent, ne ipſorum religio inde maculam & infamiam contraheret, & ipſi gentium moribus aſſueſcerent, vel exemplis ſuis infames ad ritus cum excelſis conjunctos allicere viderentur.

(2°.) Deus excelſa vetuit, ut Iſraelitæ omnes ad unum altare convenirent, ejuſque ſolummodo cultum exercerent. Deum[a] uno in loco, quem ſibi eligeret ipſe, ſacra omnia peragi juſſit, ne alter locus aut ſacra ſacrorum diverſa ſibi proberent, & inde populos (ut fit) in partes dividerent. Cum itaque Jeroboamus intellexiſſet, e re ſua futurum ut Tribus in partes & ſtudia diverſa ſcinderentur, altaria in locis, capellas, ſacerdotes, ritus, a receptis diverſos, excogitavit, & ipſum ſacra Hieroſolymitanis transferre non dubitavit.

(3°.) Per excelſa, & ſacra in excelſis ubi ſoleret, lata porta ad idololatriam omnesque ritus profanos, pandebatur. Si quis ad Scripturas advertat animum, facile percipiet, idololatriam ſecum excelſa ſemper attuliſſe, & excelſa frequenter idololatriam; utique, uti glaciem & aquam, ſe mutuo genuiſſe. Ea cultum idololatricum frequentius induxiſſe, eumque tanquam comitem pene individuum habuiſſe, e locis hiſce ſequentibus innoteſcat, 2 Reg. 17. 9, 10, 11, 12. 2 Chron. 11. 15. Jeſ. 57. 7. Ezech. 16. 16. 2 Reg. 23. 5, 8, 9, 15. aliiſque non recenſendis. Neque hoc dicam cuiquam mirum videri poſſit: cum enim Iſraelitæ, Gentes imitandi ſtudio ducti, excelſa tenacius amplecterentur, conſentaneum eſt opinari, gentium etiam æmulationem eos ad ritus omnes cum excelſis conjungi ſolitos allicere voluiſſe. Cum itaque Deus mala ab excelſis oriunda ſacile provideret, lege ſanxit conventus omnes in excelſis inhibente populi ſui ſaluti ſimplicitatem benigne prævidente.

Excelſa naturalia & artificialia. (4°.) Excelſa quædam, arte ſcilicet in altum elevata, idololatriæ fuerunt individui comites, & maximæ fallaciæ documenta. Ut rationis hujuſce momenta clare percipiantur, monendum eſt obiter, duplicis generis excelſa, naturalia & artificialia, in gentium antiquorum ſacris locum inveniſſe. Naturalia montes voco, quos ipſa natura vertice ſublimi donavit, quos etiam delubris, aris, aliiſque cultus inſtrumentis, frequenter inſtruxit ſuperſtitio: artificialia dico altaria manu quaſi vertice editum inſtructa, columnas aſcenſione præcellentes, aliaque id genus quæ humano tantum artificio principia debuerunt. Diſtinctio hæc eo diligentius obſervanda eſt, quod illius ope loca illa duo [illegible], regem Aſah ſpectantia, facile conciliari poſſint. Eorum namque primo, rex ille [illegible] excelſa de cunctis urbibus Judah removiſſe ſertur: loco tamen ſecundo dicere docetur, cum corde quidem perfecto fuiſſe, ſed [illegible] excelſa non abſtuliſſe. Sed hanc difficultatem nodum expedire ſolvere apertum eſt enim locum primum de excelſis artificialibus, i. e. altaribus ſublimibus, hominum arte & opere fabricatis, intelligendum eſſe. [illegible] enim textus ille de excelſis quæ in omnibus Judæ urbibus extructa ſunt; quæque [illegible], [illegible], aliiſque ſuperſtitionis objectis & inſtrumentis [illegible]. At textum[c] Regum de excelſis naturalibus, ſenſu completo ſemper [illegible] eſt. [illegible] ubi ſacerdotes, una cum ſacerdotum vaſibus, [illegible] aliiſque religionis inſtrumentis ſuffecerunt idololatricis ſacris [illegible]. Hæc itaque [illegible] notatur in Aſa, quod ille omnia excelſa[d] ſuſtulerit [illegible], [illegible] ſuis debuerat, ſi excelſorum omnium [illegible] & hæc [illegible] eorum cultoribus abſtuliſſet. Excelſa vero artificialia [illegible] de quibus [illegible] eſt, ut tolerarit Aſa, nec certe religione patria [illegible] & [illegible] potuiſſet. Cum enim excelſa [illegible] & altiorum ſpecierum genere, adeoque ſolis ſolarium imagines [illegible], eorum ſpecies & figura ſatis indicarent, altaria illa [illegible] fuiſſe, & [illegible] aut aliorum forte ſyderum, cultui conſecrata. Sed his omnibus, quæ omnino lucem paulo clariorem accommodabunt.

(5°.) Excelſa modo dicta, vel altaria ſublimia graduum multorum ope ſcandenda, principium ab Ægypti moribus acceperunt, & idololatriæ Ægyptiacæ patrocinium præbuerunt. Ut huic rationi ſua conſtet veritas, notanda ſunt excelſa Ægyptiaca, aut altaribus eorum gradibus, ſic translata prohibenda ſunt. Ea vero locum deſcriptis exhibe-

[a] Deut. 12. 5, 6, 7, 8. [b] 2 Chron. 14. 5. 1 Reg. 15. 14. [c] 1 Reg. 15. 14. [d] 2 Chron. 15. 17.

bis.

bo, [a] [illegible] verbis, in [illegible] *Ægypti* [illegible] *Cum* [illegible] *montibus careret,* [illegible] *Pyramidum* [illegible] *Obeliſcorum* [illegible] *quas* [illegible] *ad quas per gradus* [illegible] SECT. III.
[illegible] אלהים [illegible] altaria [illegible] *Platonem* [illegible] *pyramides* [illegible] *Ægyptiorum* [illegible]

Itaque pyramidum [illegible] *ad aras*

Cum itaque [illegible], aræ inſuper [illegible] [illegible] במות [illegible] *Ægypti* [illegible]

[illegible] *Judæos* [illegible] *excelſa* [illegible] Quare Deus Excelſa quo[illegible] *Judæorum* & *regum* [illegible] [b] *S. Auguſtini* verba. *Deus conſuetudinem populi ſui, quæ præter ejus tabernaculum, tamen non*

[illegible]

 Deo

celſis quæ diis naturalibus veniam dedit, ſed artificialia (vel altaria columnarum altiorum formas imitantia) *Juda* [illegible] exterminavit. Id luculenter apparet, ſi cap. 14. 2 *Chronicorum* v. 5 & ejuſdem libri cap. 15. 17. una conferantur. Id diſcrimen ipſe *Balaam* multa cum religione videtur obſervaſſe: quamvis enim, ſacra facturus, ad [a] montem præcelſum ſe conferre non dubitaret, altaribus tamen in monte ſtructis, במות בעל appellatis, non recubuit, ſed altaria de integro facta, ad ſacra quæ parabat offerenda, ibi [b] poſtulavit, quod ſciret altaria illa columnarum altiorum formam gererent, & ipſa eorum figura ea *Baalis* cultui dicata ſatis indicaret. Hiſce fidem non parum conciliat [c] Græcorum verſio, quæ במות בעל [illegible] interpretantur. SECT. IV.

SECT. IV.

Cauſæ cur Iſraelitæ Excelſa diu retinuerunt.

ISRAELITIS *excelſis*, ſæpe licet interdictis, pertinaciter adhæſiſſe, eaque ad expirantis pene regni Judaici tempora uſque retinuiſſe, neminem latet qui vet. Teſtamenti ſcripta vel a limine ſalutavit. Id itaque proximo dicendum venit, cur populus ille tanti fecerit *excelſa*, ut ſacra nulla, niſi in excelſis celebrata, Deo grata crederet; iiſque tam tenaciter adhæreret, ut inde vix ulla machina dimoveri potuerit? Moris & ingenii tam perfracti rationes ſequentes aſſignari poſſunt.

(1°.) Majorum ſuorum, pietate præcellentium exempla, ſacra in excelſis facta non parum commendabant. Eorum autem majores, ſacris intentos, ad montium juga ſe conferre ſolitos, fidem ſatis amplam faciunt ea quæ ante paginam unam & alteram produxi teſtimonia. Illi vero loca editiora ſacris offerendis aptiſſima cenſuere, forte quod contentum cum ipſo Deo colere videbantur, [d] *Cujus habitatio in excelſis eſt*, & qui עליון [e] *excelſus ille*, a *Patribus Phœnicibus*, aliis, tanquam nomine peculiari, dicebatur. Atque ratio illa fidei nonnihil accipiet e conſentaneo [f] *Melanchis* teſtimonio: [illegible] Quæ in, verto, *mons autem omnis Jovis appellatur, eo quod quiſquis id* [illegible], *ut cum Deus altiſſimus exaltus, et in loco ſublimi ſacrificarunt.* Cum itaque Patres Hebræorum in ſummis montibus altaria conſtruerent, & ſacris officiis ibi fungerentur; nil mirum ſi & illi e Patrum veſtigia premerent, & ab Excelſis non niſi difficili opere divellerentur. Hoc enim in hiſtoria procluve eſt obſervare, gentes pleraſque, religionis omnia, quæ in more majorum erant, arcte tenuiſſe.

(2°.) Non majorum ſolummodo, ſed etiam gentium omnium, in excelſis immolantium, exempla multum apud Hebræos valuerunt, & eorum affectus *excelſis* arcte devinxerunt. Gentes omnes excelſis captaſſe, & eo ad rem divinam faciendam confluxiſſe, fidem indubitatam faciunt, [h] *Herodotus*, [i] *Pauſanias*, [k] *Barbarus*, [l] *Godwinus*, [m] *Dougthæus*, & alii, a quibus hic dicendi campus ita tritus eſt, ut nil novi præbeat. Hinc enim dicta [n] viri ſumme docti conjectura: *montium juga & cacumina ſignificant, ethnicorum, idololatrarum & ſuperſtitioſorum delubra, fana, cultus idololatricus, religionem ſeu potius ſuperſtitionem paganicam; quia in jugis montium & collium cacuminibus, erigebantur ab ipſis aræ & altaria, & extruebantur delubra*, (vid. Deut. 12. 2.) *ut Jovi Olympio in monte Olympo, & Apollini Clario in inſula Delo, Jovi Capitolino Romæ in Capitolio.* Cum itaque Gentes e vicinia locos altiores ſacris operandis magis opportunos exiſtimarent, & eo, ſacra peracturæ, confluere ſolerent; nil mirum eſt Iſraelitas excelſis conſtantius adhæſiſſe, cum populus ille [o] gentium mores omniſo oculis intueri ſoleret, & eorum ritus, [illegible], impenſe deberet. Ab hoc fonte, gentium ſcilicet æmulatione, Scriptura ſacra videtur *excelſorum* ſtudium derivare. 2 *Reg.* 17. 11. *Et ibi adolebant in omnibus Excelſis, ſicut gentes quas tranſtulerat Dominus a facie eorum.* 2 *Reg.* 21. 2, 3. *Feciſque malum Manaſſeh in oculis Domini, juxta abominationem gentium — nam ædificavit Excelſa, quæ perdiderat Hezekiah*, &c.

(3°.) Montium ſuavitas & deliciæ, ad eundem populum inſcandum, & ad locos illos altiores alliciendum, non parum virtutis habuiſſe videntur. Montes, Ju-

a *Numer.* 22. 41. b *Numer.* 23. 1. c Vid. Lxx in *Numer.* 22. 41. d *Pſal.* 113. 5. e Vid. [illegible] f *Lib. de* [illegible] g [illegible] h Lib. 1. c. 131. i In [illegible] Lib. [illegible] p. [illegible] k In *Phorm.* p. [illegible] l *Antiq. Judaic.* Lib. 2. cap. 4. m [illegible] n [illegible] o [illegible]

a [illegible]

SECT. V. dæ prætioſæ, variis deliciarum generis commendaſſe, *Sollicite* ſecundo ſuſus obſervatum eſt. Eos autem apud Hebræorum plebem multum valuiſſe, eoſque ad locos altiores fortiter attraxiſſe, vel inde conjicere liceat, quod montium altiorum amœnitates, & arborum virentium deliciæ, ſæpius in [a] Scriptura conjunctim occurrant, & tanquam [illegible] malorum irritamenta memorentur.

(4°) Populus Iſraeliticus ad idololatriam, ejuſque ſigna & inſtrumenta more ſeculi recepta; zelo præcipiti & ſtudio invincibili ferebatur. Hic hiſtoriæ ſacræ fidem appellare licet. ſi quis enim temporum monumenta curate perlegat, facile percipiat, idololatriam & hypocriſin non minus Judæorum, quam ſuperſtitionem & atheiſmum Chriſtianorum mores infeciſſe. Cum itaque populus Iſraeliticus ad idololatriam vehementius inclinarent, facile credi poteſt eos etiam *excelſa* propenſis affectibus accepiſſe, cum *excelſa* & *idololatria* cognatione propiore ſibi mutuo conjungerentur. *Excelſa* nempe varios idololatriæ comites & indicia (lucos [illegible], imagines, columnas, & alia ejuſdem) plerumque ſecum attulerunt. Hiſtoria ſacra veritati huic loco non uno teſtimonium perhibet; nempe 2 *Reg.* 17. 9, 10, 11. *Ædificaverunt ſibi excelſa in cunctis urbibus ſuis, — feceruntque ſtatuas & lucos in omni colle ſublimi, ſubter omne lignum nemoroſum, & ibi adolebant incenſum in excelſis omnibus, ad morem gentium quas tranſtulerat Dominus a facie eorum.* Huic loco cognatione propinquus jungitur ille quo populus [b] *ædificaſſe* dicitur *excelſa, & ſtatuas, & lucos, ſuper omnem collem excelſum, & ſubter omnem arborem frondoſam.* Ad alia jam dicta eſſentia [c] Scripturæ loca, digitum ſufficiat intendiſſe. Cum itaque inter excelſa & idola tanta conjunctio intercederet, *Pſalmiſta, de excelſis* tanquam omnis mali compendiis agens, ait: *Ea* [d] *Deum ad iram irritaſſe*, licet (abſolute ſpectata) crimine expertia, nec mali quicquam continerent.

Judæi ſacris operaturi, rationibus modo redditis inducti, ſeſe ad *excelſa* ſæpiſſime contulerunt. Aliæ reddi poſſent, ſi in re tam antiqua, & mihi non multum cognita, divinare liceret.

SECT. V.

Corollaria quædam e jam dictis oriunda ſubnectuntur.

Corollaria quædam.

UT hæc eo clarior toti accedat argumento, clauſulæ vice, quædam e jam dictis oriunda ſubjungam corollaria.

Ex iis hoc primus habeas: *Bamoth* aut *excelſa* non ſunt in omnibus Scripturæ locis de altaribus intelligenda. Plerique ſentiunt, altaria, i. e. aras in altum elevatas, aut in monte ſtructas, *τὸ Bamoth* interpretari. Sic animum induxerunt interpretes *Anglicani*, qui locum illum [e] *Pſalmiſtæ* ubi *Bamoth* occurrit, ſic vertendum cenſuerunt: *For they grieved him with their hill altars.* At e jam dictis clare ſatis intelligitur, hanc vocem varios ſignificatus admittere, & quandoque montes, nonnunquam altaria celſiora, nunc diverſum ab iis denotare. Sed ad hanc ſententiam labefactandam valere debet ipſa Græcorum verſio, qua excelſum & altare clare quandoque diſtinguuntur. V. gr. 2 *Reg.* 23. 15. [illegible] 2 *Paral.* 14. 3. [illegible] 2 *Paral.* 33. 12. [illegible]. Nec minus aperte *Bamoth* a collibus quandoque diſcernuntur. viz. 2 *Reg.* 16. 4. *Ezek.* 6. 3, 4, 6. & 2 *Reg.* 17. 10, 11. & alibi paſſim.

Secundo interpretes noſtri *Anglicani* a ſenſu *Bamoth* aberrant maxime, qui eam *high places* (locos excelſos) pene ſemper interpretantur. Atque hac in re [f] *Heſychium* ſecuti videntur, qui [illegible] per [illegible] reddit, & [illegible] per [illegible] explicat. Hic autem a LXX longe receſſere, qui במה & במות [illegible] ſæpiſſime, nonnunquam [illegible] & [illegible], nunquam autem [illegible], interpretantur. LXX nempe non uno eodemque modo vocem במות vertunt, ſed ei ſenſum aſſignant cum præſenti loco & contextu maxime conſentientem. Ad hanc normam, eorum verſionem dirigentes, locum [g] illum *Jeremiæ*, ſic apte & contextui conſentanee, reddidere; [illegible] Τοφὲθ, quem noſtri ſic abſurde vertunt. *And they have built the high places of*

[a] 2 Reg. 16. 4. Ezek. 6. 13. Jer. 3. 6. 2 Reg. 17. 10. Ezek. 20. 28. [b] 1 Reg. 14. 23. [c] 2 Reg. 18. 4. 2 Reg. 23. 5. 2 Paral. 34. 3, 4. [d] Pſal. 78. 58. [e] Pſal. 78. 58. [f] Vid. Heſych. in [illegible] & [illegible]. [g] Cap. 7. v. 31.

Tophet,

Tophet, which [is] in the valley of the ſon of Hinnom; quaſi quis locos excelſos in valle reperturus ſit. Sed dandum eſt aliquid interpretibus optimis, & non niſi honore præfato nominandis. CAP. XXIV.

Tertio: at vero non minus aberrant illi, qui *excelſa* omnia, licet ipſi Deo ſacrata, dæmonis fuiſſe ſentiunt, adeoque Deum ab iis omnibus pariter abhorruiſſe. Non paucos ea ſententia fuiſſe *Procopii* ſeculo, pateat e ſcholiis [a] ejus in *Regum* libros, ubi hæc habentur; [illegible] i. e. *Non ſolum delubra dæmonum vocant excelſa, ſed etiam altaria, in excelſis locis Deo omnium conditori conſecrata.* Hujus autem ſententiæ patronos veri limites excedere, non facile dubitandum eſt: nam e ſuperius adductis innoteſcat, multos in excelſis, Templo nondum condito, cultum Deo gratum præſtitiſſe: multos etiam, Templi primi tempore, ſacra in excelſis, Deo non plane recuſante, celebraſſe; licet, hac in re, legis ſuæ præſcriptum ad amuſſim non obſervarint. Sed altaria multis gradibus aſcendenda, & in altum elevata, valle aut monte ſtructa, excelſa dæmoni ſacrata, & cultus profani ſigna, adeoque Deo ſemper odioſa, habebantur. Montes etiam, aris hiſce ſublimibus, lucis, ſtatuis, delubris, & aliis idololatriæ monumentis inſtructi, excelſa fuerunt, quæ *Deum* ſemper *ad iram provocarunt*, & nullam unquam gratiam aut veniam apud eum invenerunt. Ad illa tam diverſi generis *excelſa*, Lxx forte reſpectum habent, 1 *Reg.* 3. nam verſu ſecundo, ubi de rudi plebe ſit ſermo, illi [illegible], *ſuper excelſa*, altaria ſcilicet in ſublime ſtructa, ſacrificaſſe dicuntur; at verſ. 3. Salomon [illegible], *in excelſis*, montibus nempe vicinis Hieroſolymæ, id officii ſacri peregiſſe fertur.

Quarto: e modo dictis cauſa non difficulter intelligenda eſt, cur *Syri* cum *Iſraelitis* pugnaturi, Deos, eorum adjutores, non vallium ſed montium incolas, adeoque montes omni ſtudio vitandos, opinati ſint. Nempe *Syri* probe norant, Iſraelitas Deum aut Deos in excelſis, (i. e. [b] montium aut tectorum ſummitatibus) plerunque coluiſſe; & altaria, templa, lucos, imagines, & alia religioni miniſtrantia ibi creberrima ſtatuiſſe. Hinc anſam ſuſpicioni datam credebant *Syri*, Hebræorum Deos montes incolere, iiſque prælium inituris opem præſtare velle, ſi cum iis manus conſerrent in montibus, ubi Iſraelitæ munia ſacra peragere, Deoſque ſuos omni cultus genere demereri, ſolebant.

Jam partes omnes inſtituti præſentis impleviſſe, iiſque lumen haud exiguum attuliſſe videar. Totum forſan argumentum magis perſpicuum & evolutum reddidiſſem, ſi Tempus edax librum illum *Ammonii* [illegible], *de altaribus & ſacrificiis*, ab [c] *Harpocratione* memoratum, non devoraſſet.

CAP. XXIV.

Exercitatio de Tyriorum Gammadim, *in* Ezechielis *prophetia memoratis, quæ materiæ cognatæ gratia* Diſſertationi *ſuperiori jungitur.*

PRÆFATIO.

INTER alia multa *Tyri* gloriæ & potentiæ plane ſingularis argumenta, apud *Ezechielem* Prophetam memorata, ſic viros eorum, virtute militari præcellentes, deſcriptos [d] exhibet; *Paras, & Lud, & Put, fuerunt in exercitu tuo, bellatores tui: ſcutum & galeam ſuſpenderunt in te. Filii Arvad cum exercitu tuo ſuper muros tuos undique* וגמדים במגדלותיך היו *& Gammadim fuerunt in turribus tuis.* Hi *Gammadim* Tyriorum tot incertis (ne dicam ridiculis) conjecturis, interpretationibus pugnantibus, & opinionum divortiis, inter claſſis ſuperioris eruditos occaſionem præbuerunt, ut quod [e] *Xenophon* de exercitiis quibuſdam juvenilibus aſſerit, de *Gammadim* illis uſurpari poſſit, [illegible]. Ut autem tenebris hiſce lucis aliquid afferatur, & ſermo meus ordinate diſponatur; curabo ut quæ jam dicenda ſunt, intra lineas & limites hoſce contineantur.

Primo: nonnulla de ſenſu *Grammaticali* & genuino vocabuli *Gammadim* ſunt prælibanda.

Secundo: doctorum ſententiæ maxime celebres brevi examini ſubjiciendæ ſunt.

a In 4 Reg. Cap. 18. pag. 321. b Hoſ. 4. 13. Jerem. 3. 6. Zephan. 1. 5. c In voc. [illegible]
d Cap. 27. ver. 11. e Pæd. 8.

SECT. I. Tertio: ſententia quæ minus abeſſe videtur a veritate, proponenda eſt, & ratione confirmanda.

SECT. II. Quarto: præcipua ſententiæ meæ obſtacula de medio removenda ſunt.

SECT. I.

De ſenſu Grammaticali vocabuli Gammadim *nonnulla prælibantur.*

Senſus Grammaticalis vocis *Gammadim*.

CUM *Gammadim* hiſce tam infeliciter actum eſt, ut interpretes non minus de voce, quam re ipſa, diverſa ſentiant, & in partes abeant.

Nam (1°.) *Chaldæus* exiſtimaſſe videtur hunc locum in mendo cubare, & vocem hanc, non גמדים ſed גמרים litera ſecunda mutata, legendam eſſe: nam *Targum* hic קפוטקאי *Cappadoces* habet, quaſi גמרים legerat, aut legendum ſenſerat. At religioni non bene conſultum erit, ſi difficultate quavis oblata, Scripturam corruptelæ arguere, eique Criticos ungues admovere liceat. Deinde, nuſquam legimus, *Cappadoces* virtute bellica ſic inclaruiſſe, ut inde probabile fiat Tyrios olim exiſtimaſſe, turres eorum vix in tuto futuras, niſi curam & tutelam earum Cappadocum genti demandarent.

(2°.) Symmachus olim, *Hieronymo* teſte גמדים vocem compoſitam eſſe judicavit, eamque tanquam גם מדים i. e. *etiam Medi*, dictionibus plane diviſis, transferendam. Atque huic opinioni nonnihil præſidii præbere creditur *dageſch* illud forte quo מ afficitur in principio vocis. Quoniam autem ejuſmodi compoſitio rarius occurrat in Originali, & *Medorum* mentio hic loco alieno fieret, cum *Perſis* potius, verſu ſuperiore memoratis, quam cum *Arvadæis*, conjungenda; cum etiam pauci ſint e doctorum ſenatu, qui *Symmachi* verſionem calculos ſuos mereri cenſuerunt, et lectionem vulgo receptam non immerito præferendam ſentio.

(3°.) Sententia quæ paſſim inter doctos obtinet, ea eſt, quod nempe גמדים vox ſimplex ſit, a גמד *cubitus* ortum habens, & *cubitos* aut *viros ſtatura cubitalis* indicans. Docti ſignificationem & originem illam vocis *Gammadim* aſſerendam ſentiunt, non una ratione moti: ratio princeps eſt, quod גמדים & גמד ſono & literarum radicalium ſimilitudine convenire pateat; & גמד *cubitum* notare dubitari nequeat, cum LXX vocem eam σπιθαμῆς, Verſio Vetus *palmam*, Kimchius *cubitum*, & Aquila γομέδ, *Judic.* 3. 16. verterint. Eſt autem πυγμὴ [docente [a] *Polluce*] ſpatium a cubito ad digitos in pugnum contractos & compreſſos; adeo ut aliquanto brevior eſſet quam πῆχυς, *cubitum legale* notans, & longitudine ſex palmos contineret. Hæc omnia facile refutari (ut & facile confirmari) nequeunt, cum גמד & גמדים ſint e [b] vocum earum numero quæ ſemel tantum in Scriptura reperiuntur.

SECT. II.

Sententiæ maxime celebres, de perſonis per Gammadim *intelligendis, examini ſubjiciuntur.*

Sententiæ variæ de Gammadim.

CUM e ſermone præcedente, ſenſus vocabuli *Gammadim* paulo clarior evadat; in rem ipſam proximo, quam vox illa deſignat, diligenter inquirendum eſt. Hic autem interpretes tam difficili nodo impediti, in varias (ad inſtar *Protei*) ſe verterunt formas, ut ſeipſos explicarent. Variæ ſcilicet opiniones de vocis hujus intentione ſunt excogitatæ, quarum momenta jam in lance rationis exploranda ſunt. Ex iis autem

Sententia prima, eorum eſt, qui putant habitatores *Anconis* Phœnices hic intelligendos. Atque hanc opinionem *probabilem* appellare dignatur [c] *Grotius*, quod Ἀγκὼν & גמד voces ſynonymæ ſint, & Ἀγκὼν *cubitus* vocabulo גמד ex adverſo reſpondere videatur. *Gammadim* itaque nihil aliud erit quam Ἀγκωνῖται, vel *Anconis* incolæ, ſi vox Græca in Hebræam transferatur. Quamvis autem hanc ſententiam ingenii laude privari nolim, eam a vocis intentione non parum aberrare judico. Non eſt enim vel ſimile vero, quenquam, *Ezechielis* ætate, nomen Græcum urbi Phœniciæ dare voluiſſe; cum præſertim *Bochartus* exemplis pene multis probatum dederit, Phœnicios ſub ea

a *Onomaſt.* Lib. 2. Cap. 4. *Segm.* 157. πυγμὴ τὸ ἀπὸ ἀγκῶνος ἐπὶ ... b Vid. *Schindler. Lexic. Hebr.* in voc. גמד
c *Annot. in Ezek.* 27. 11.

tempora

tempore portibus, urbibus, promontoriis aliisque locis, nomina Phœnicia plurimum [illegible] SECT. II.
[illegible] Deinde [illegible] Phœnices urbem [illegible], Græco nomine [illegible] habuerunt [illegible] est, [illegible] *a mensura cubitali* [illegible] sed *figura cubitali* nomen illud accepisse. Nam [illegible] urbe [illegible] *Syracusanis* condita, nomen illud [illegible], quod referente [a] *Mela*, [illegible] *formam* & [illegible] [illegible] videretur.

Secundo modo per Gammadim Pygmæos, [illegible] homines, intelligendos [illegible] [illegible] multos [illegible] verba [illegible], quorum [illegible] [b] [illegible], [illegible], enumeravit. [illegible] quod Pygmæi [illegible], in bellis [illegible] [illegible] ad hostium [illegible] defendendos [illegible]. [illegible] habent non tantum quod [illegible] ut *Pygmæorum* gentem [illegible], sed quod [illegible] Tyrus [illegible] bellis [illegible] [illegible] habent Tyrus [illegible] habuisse, cum [illegible] Pygmæi [illegible], & [illegible] [c] [illegible] Pygmæos, [illegible] [illegible] [illegible]. Præterea [illegible] habet, *Tyrus* cum [illegible], *Lydos*, [illegible], aliosque virtute [illegible], eorum [illegible] & [illegible], Pygmæos [illegible] [illegible] voluisse.

Tertio [illegible] *Gammadim* regionem *Phœnicia*, [illegible] [illegible], & nomen [illegible] regione [illegible]. Hanc opinionem *Junius* & *Tremellius* in Biblia, *Mariana* in [illegible], *Polanus* & [illegible] in Ezechielem, *Buxtorfius* in *Lexico*, [illegible]. Quoniam autem tot magni nominis [illegible] opinionem [illegible] [illegible], quod verba illa [d] viri doctissimi memoria teneam, *hanc gentem Phœniciam, & hunc ejus nomen, [illegible] putas*. [illegible] a viris doctrina [illegible], quod [illegible].

Quarto cum גמדים a גמד *cubitus* originem [illegible], [illegible], *homines cubitales* [illegible], [illegible] [illegible] [e] [illegible] [illegible] גמדים [illegible], i. e. [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] non Pygmæos, sed [illegible] & brachio [illegible] [illegible], quod *Aquila* Gammadim per [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] *pugiliatum* [illegible]. [illegible] [illegible] [f] [illegible] [illegible] Hebræis & Græcis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] גמד [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. His accedit quod *cubitus* Hebræis [illegible] quod *brachium*, [illegible] Hebraicae [illegible] [illegible] [illegible] cubito, [illegible] brachio [illegible] [illegible] [illegible].

Quinto [illegible], [illegible], hoc est, quod Gammadim [illegible] Gammade [illegible] [g] a *Plinio* [illegible] originem & appellationem [illegible]. [illegible] *Junius*, *Polanus* [illegible] [illegible]. Nam [illegible] [h] [illegible] [illegible] qui גמדים Gammadæos reddunt, [illegible] *Phœnice*, [illegible] *Plinius in Hist. Naturali*. [illegible] [illegible] [illegible], [illegible]

a Lib. [illegible] b [illegible] de Pygmæis c. [illegible] c Apud [illegible] d [illegible] e [illegible] f [illegible] g Lib. [illegible] cap. [illegible] h [illegible]

SECT. III. *admodum lapſu & confuſione librariis Græcis, propter elementorum iſtorum maximam ſimilitudinem.* Cum autem hæc ſententia omni fulcimento deſtituta ſit, eamque nuperus [a] auctor merito rejecerit, & erudite refutaverit; conſultum erit, ab hoc argumento ſeceſſum facere, ne refutatio repetita Lectori faſtidium pariat.

OPINIONES illæ quinque, utpote tam diverſæ & incertæ, locum fecerunt opinioni ſextæ, quod nempe nil certi de Prophetæ *Gammadim* intelligatur adhuc, nec unquam intelligendum eſt. Eo inclinavit animus auctoris illius, qui, poſtquam *Ezechielis* [b] verba recitaſſet, ad ſenſum ejus exprimendum illud *Pænuli Plautini* mutuatus eſt; [c] *hæc equidem* Pol *credo, niſi Sibylla legerit, extricare alium arbitror poſſe neminem.* Alius, clari nominis auctor, cum in hoc dicendi campo multum pulveris excitaſſet; tandem in hæc verba deſinit, *malo ego profiteri me ignorare quid ſint Gammadæ, quam exhibere quid non ſint.* Me quod attinet, & ipſe credo veritatem hic in abdito & incerto latitare; adeoque lectorem paulo humaniorem mihi veniam facile conceſſurum, ſi veritas meam etiam eludat indaginem, & ipſe ſententiam jam proferam, qua *Junonis* illius vice, capitis mei nubem amplecti videar.

SECT. III.

Sententia veritati maxime vicina proponitur, & rationе confirmatur.

Sententia de Gammadim veritati maxime vicina.

CUM a nonnullis (uti dictum eſt) hic locus *Ezechielis* non tantum inter *obſcura* Scripturæ, sed & ἅπαξ λεγόμενα, numeretur; lectori forte non erit ingratum, ſi & ipſe, de re tam obſcura & impedita, ſententiam meam in medium proferam. Eam autem ſic paucis exprimo: "*Gammadim* fuiſſe videntur, ſimulacra parvula, plerunque cubitalia, "in domibus aut turribus ethnicorum, in earum tutelam & præſidium, collocata. Ut huic ſententiæ ſua conſtet fides, oſtendendum eſt, *Primo* gentes antiquiores imagines quaſdam parvulas, in domibus aut turribus eorum poſitas, in uſu habuiſſe. *Secundo*: imagines illas plerunque cubitales fuiſſe, & circa Pygmæorum menſuram conſtitiſſe. *Tertio*, imagines illas in tutelam & præſidium collocari ſolitas. *Quarto*: quod Tyriorum *Gammadim* ſimulacris hiſce ἀμφίδοτα, & plerunque cubitalibus accenſeri debeant. Ut hæc omnia hypotheſi ſerviant, de iis uberius paulo verba facienda ſunt.

PRIMO: itaque, docendum eſt, ethnicos antiquiores imagines quaſdam parvulas, in domibus aut turribus eorum poſitas, in uſu habuiſſe. Huc alluſum apud *Horatium*, ubi hæc habentur:

> *Parvos coronantem marino*
> *Rore Deos, fragilique myrto.*

In harum iconicularum cenſum venire debent ethnicorum *Lares*, *Penates*, *Ægypti Serapes*, & (uti placet aliquibus) Labani *Teraphim*. Ethnici nempe domos eorum nunquam in tuto futuras arbitrati ſunt, niſi ſacras illas *iconculas* præſto ſemper haberent, & illæ Deos eorum tutelares ſibi præſentes exhiberent. Alia ſtatim in medium proferam, quibus probabilitas iſta ſuffulciri poſſit.

SECUNDO: dictum eſt, imagines haſce parvulas plerunque fuiſſe cubitales, & proxime ad Pygmæorum formam & figuram acceſſiſſe. Huic mori fides teſtimoniis aliquot aſtruenda eſt. Inter ea primas habet [d] *Herodoti* teſtimonium: nam de mora *Cambyſis* apud *Memphim*, & illius ingreſſu in *Vulcani* templum, agens; cum *multo deriſu Vulcani ſtatuam* aut *ſimulacrum*, [illegible] *viri pygmæi imaginem, cavillatum* aſſerit. Et ſtatim poſtea, *Cabirorum* ſimulacra [illegible] *Vulcani ſimulacris ſimilia* fuiſſe refert, & Pygmæorum formas expreſſiſſe. Hæc a vero eo minus aliena cenſeantur, quod hodieque iſtiuſmodi ſimulacra in *Ægypto* monumentis frequenter inveniantur, & a mercatoribus inde quotannis in omnes mundi partes invehantur. Hujus rei fidem [e] *Johannes Nardius* αὐτόπτης paulo firmiorem facit: multa nempe memorat ille *ſimulacra cubitalia, nonnunquam & ſemicubitalia*, ſupra ferales arcas ab Ægyptiis locari ſolita, ut corpus defuncti, tanquam amuleta & ἀποτρόπαια a Geniis adverſis &

a *Ludolf. Comment.* ad *Hiſt. Æthiop.* Lib. 1. c. 1. p. 74. b Cap. 27. 11. c Hic ſenſus eſt eorum, qui verum & genuinam vocis hujus ſignificationem amiſſam ſentiunt, cum ea earum ſit numero quæ ſemel tantum in Scriptura reperiuntur. Ludolf. p. 73. d Lib. 3. cap. 37. e Tab. 5. [illegible]

In locis

inimicis tuta præſtarent. Cum hiſce cognationis haud parum habet *Abenephii* Arabis teſtimonium, qui mores & ritus Ægypti memoriæ prodidit. Sic enim apud [a] *Kircherum* Latine loquitur: *frequens erat in Ægypto uſus phylacteriorum variis imaginibus inſignitorum, queis ſe fortunatos futuros eſſe credebant*, quibus *adjungebant ſtatunculas quaſdamque* Averruncos *nuncupabant*, *quas nunc in collo, pectore, manibus portare, nunc in angulis domuum, aliiſque locis, veluti cuſtodes eorum collocare ſolebant*. Aliud teſtimonium e [b] *Curtio* petitum claudat præſens argumentum: *diſtinguebant internitentes gemmæ jugum, ex quo eminebant duo aurea ſimulacra cubitalia, quorum alterum in alterum Beli gerebat effigiem*. [c] *Scaliger* hunc locum in mendo cubare, eumque ſic legendum arbitratur, *quorum alterum Nini, alterum Beli gerebat effigiem*: nam *per Ninum* inquit *Aſſyria, per Belum Babylonia imperium conjunctum innuebant*. Et (ſi quid aſſuere liceret *Scaligeri* conjecturæ) dicerem etiam, imagines haſce conjunctas indicio fuiſſe, *Darium* ejuſque ſubditos utrique cultum præſtitiſſe, & utriuſque Genios tutelares [d] imperio propitios expectaſſe. SECT. III.

TERTIO, hujuſmodi ſimulacra cubitalia ſolebant in turribus, aliiſque locis cauſa defendendi, in tutelam & præſidium collocari. Hic *Ovidii* fidem teſtor, qui, de *Laribus* publicis & eorum officio loquens, hæc habet,

> [e] *Stant quoque pro nobis & præſunt mœnibus urbis,*
> *Et ſunt præſentes, auxiliumque ferunt.*

Tibullus, hac fide fretus, prece ſupplice ſic *Lares* advocat, ſuppetias allaturos,

> [f] *At nobis ærata Lares depellite tela.*

Ex hoc uſu quem in bello præſtare cenſebantur, Romani *Lares* illos *hoſtiles* [f] appellarunt, & iis præſentibus ſe rem proſpere geſturos arbitrati ſunt.

QUARTO. Prophetæ *Gammadim* inter hæc ſimulacra tutelaria, cubiti menſuram non excedentia, numeranda videantur. Hanc conjecturam facio, non levibus inductus argumentis:

(1°.) LXX vocem *Gammadim*, non per *cubitales*, ſed (φύλακας) *cuſtodes*, expoſuerunt. In eas autem imagines id nominis optime quadrabat, eo quod eorum uſui & officio maxime convenire videretur. Imagines illæ φύλακες erant, & urbes, turres, muros, aliaſque locos munitos, ita cuſtodire cenſebantur, ne damni quicquid iis ab hoſte inferatur. Hoc eo credibilius, quod ethnici ſimulacris hiſce cubitalibus id officii ſemper aſſignarent, eaque *cuſtodum* partes agere quovis in loco, ubi perſuaderent. Ea vias publicas, & homines iter facturos, cuſtodire credita, fidem facit ille [g] *Plauti* locus,

> *Vos Lares viales, ut me bene juvetis.*

Eodem conſilio [h] *Philiſthæi* ſimulacra ſua portatilia, quæ David igni tradidit, ſecum tuliſſe creduntur; ut ſcil. illis in bello jam gerendo periclitantibus ſubvenirent, eoſque in tuto conſervarent. Ethnici, navigationem ullam longiorem ſuſcepturi, Lararium quoddam horum Deorum minuſculorum in puppe plerunque conſecrabant, & eorum curæ cuſtodiæque navis ſalutem commendabant. Hoc multis exemplis probant [i] *Scheſferus*, aliique, non multo cum negotio conſulendi. Civitates ethnicas ejuſmodi cuſtodes in uſu & pretio habuiſſe, iiſque domuum, murorum, & turrium ſuorum, defenſionem demandaſſe multis evincunt [k] *Kircherus*, [l] *Gregorius* noſter, [m] *Dougthæus*, alii, per otium lectoris adeundi. Ut hæc omnia probabiliora videantur, ſciendum eſt, imagunculas iſtas Deos & Genios tutelares quoſdam præſentes exhibuiſſe: illi vero hominum & civitatum φύλακες & curatores audiebant. Jupiter *Horatio* dicitur,

> *Gentis humanæ pater atque cuſtos.*

[n] Dæmones etiam Dii *fortitudinum* ſuæ *fortitudinum* credebantur. Deus autem ut

a Oed. Ægypt. Tom. 1. p. 290. b Lib. 3. §. 7. ubi de Curru Darii loquitur. c Lib. 6. Emend. Tempor. p. 579. d Reges & principes debent, inter Deos urbis, ... Genios privatæ ... Kipping. p. 117. e Lib. 5. Faſtor. v. 135. f Voſſ. lib. 3. in voc. Hoſtiles. g In Mercator. Act. 5. Scen. 2. h 2 Sam. 5. 21. i Analect. Sacr. P. 2. Excurſ. 65. k Oed. Ægypt. T. 1. p. 250. & T. 3. p. 476, 477, 521. l Not. & Obſerv. cap. 7. m P. 1. Excurſ. 75, 87. & P. 2. Excurſ. 52. Voſſ. de Idolol. l. 8. cap. 18. n Vid. Annal. Ægypt. Tempor. juſſer. Cap. 4. §. 17.

o Lib. 2. Eleg. 10.

Sect. III. [illegible]

[illegible]

(3) [illegible]

(4) [illegible] magnum in parvo continere, credebantur.

(5) [illegible]

[illegible]

[illegible] mutatæ ſint, quamvis hodie in Scriptura Hebraica גמד tantum & גמדים ſenſu jam dicto ſumpta [illegible] reperiantur. SECT. IV.

[illegible] cubitales, malorum remedia & ut [illegible] apud Æ[illegible] & [illegible] olim in uſu frequente verſabantur. Ægyptios imagines illas frequentes habuiſſe, pateat e variis earum [illegible] quas [a] *Nardin* & [b] *Kirchero* nobis videndas exhibuerint. [illegible] Phœnicibus [illegible] *Herodoti* teſtimonio [illegible] Ægypti memorans *[illegible] ſtatuam [illegible] cubitalem aut Pygmæi imitamen* [illegible] *[illegible] ſimillima, quas in [illegible] circumferunt.* [illegible] Horum autem *Patæcorum* originem [illegible] *Bochartus* colligantur [illegible] *Scaliger Patæcos dici a verbo* פתח *patach, quod in Piecel ſculpere, unde* פתוחים *ſculpturæ.* [illegible] *& paſſim.* Sed [illegible] a פטך [illegible] *conſervare* [illegible] [illegible] dictum [illegible] *non [illegible] nomen.* [illegible] *momentum eſt in permutatione literarum* [illegible] &c. Cum [illegible] jam dictis [illegible] *Patæci* [illegible] averruncos, [illegible] apud Ægyptios & Phœnices [illegible] facile [illegible] etiam, ad eorum [illegible], & *Patæcos* ſuos habuiſſe, [illegible] ſub nomine *Gammadim* [illegible] *cubitalium* latitare. Huic argumento [illegible] & firmitatis aliquid afferunt [illegible] Phœnicibus *Patæcus [illegible] erat Baal, [illegible] Aſtarte, ſive alius Syrorum* Deorum, *quem cubitali figura aut Pygmæi ſtatura in navium & proris & puppibus circumferebant.*

SECT. IV.

Objectiones nonnulla refelluntur.

UNUM jam ſupereſt, ut ſcilicet interpretationis meæ obſtacula, quæ cogitationibus meis occurrunt omnia, de medio removeantur. Objectiones ſolvuntur.

Horum forte primum hoc erit: apertum eſt; argumentum meum e Græcorum potiorum vacillare: per φύλακας enim illi, non imagines quas dixi [illegible], longitudinem cubitalem non excedentes, ſed [b] *milites præſidiarios*, viros robore præſtantes, quique ad turres muros defendendas ſemper excubias agerent.

At nil cauſæ video, cur LXX viri *Gammadim* potius quam viros Arvad, Perſas, aliosque bellatores ſupra memoratos, & militia bonos, honorifico [illegible] titulo & officio cohoneſtarent, cum præſertim hiſtoria ſacra ſimul & profana bellatores hoſce ſilentio prætereat, nec unquam (niſi hoc uno in loco) cum honore memorentur. Rationi magis convenit, ut Dii præſidiarii potius quam milites præſidiarii, hic intelligantur: cum præſertim Dii illi tutelares implerent omnia, & domibus, navibus, turribus, locisque omnibus præſidere, & bello præcipue præeſſe & prodeſſe maxime. Patet enim ex hiſtoria ſacra, veteres idololatras, ad bellum profecturos, Deos hoſce pro[illegible] ſecum [illegible]. Vid. 2 *Chron.* 25. 14. *Et factum eſt poſtquam* [illegible] *a cæde Idumæorum, adduxit Deos* [illegible] (in bello captos) *[illegible]* [illegible] 2 *Sam.* [illegible] 21 [illegible] habeat, latius eſt ut Græci interpretes [illegible] *Gammadim* per φύλακας [illegible] dicantur, quam ut ſenſibus illis cruditis, cum [illegible] *[illegible] interpretes*, *quos Syrus & Arabs ſequuntur* [illegible] & ſenſu φύλακας cuſtodes reddiderunt [illegible] *in turribus locari* [illegible] Sed [illegible], quod obſervatum eſt antea, [illegible] *Aquila verſionem* memorant.

[illegible] longe credendum eſt, [illegible] גמדים de viris quam rebus cubitalibus [illegible]. Cum enim pueri apud [illegible] *Pechei*, ob ſtaturam, cubitalem non [illegible] appellari ſolerent, [illegible] forſan a Gr[illegible] derivata; quoniam

a [illegible] b *Oed. Ægypt.* T. [illegible] c Lib. [illegible]
[illegible] f Ezec. 27. 11. [illegible]
[illegible] h *Vid. Valer.* [illegible] i *Voſſ. de Orig.* [illegible]

1 [illegible]
2 [illegible]

 viros

SECT. IV. [illegible] *Pygmæis* [illegible]

CERTUM est, [illegible]

TERTIO *Tyrii*, [illegible] *Gammadim* [illegible]

[illegible] cum Tyrus *Phœniciæ* metropolis esset [illegible] *Plutarchus*, [illegible]

QUARTO [illegible] *Gammadim* [illegible] Hæc autem objectio non multum urget, [illegible]

QUINTO, non est fidei consentaneum, *Tyrios* aut *Hebræos* [illegible] *Gammadim* [illegible]

AT neque hoc argumentum [illegible] *Gammadim* [illegible]

SEXTO [illegible]

NON credendum est [illegible] *Ægyptios* [illegible]

[illegible]

(1°) Ut eo facilius earum integritati conſervandæ conſultum eſſet, & eo minus ruptura vel mutilationi alicui obnoxiæ redderentur. Refert enim *Ægyptius*[a] ille Myſtes, *Ægyptios* integritatis imaginum ſuarum curam religioſam ſemper habuiſſe; putabant enim ſtatuas rerum aut hominum cuſtodes deputatas, & ritu ſolenni conſecratas, tam diu virtutem & efficaciam ſuam retenturas, quam diu debitam integritatem conſervarant. Eas itaque non tantum e lapide plerunque duriſſimo, membris etiam omnibus corpori firmiter adaptatis, & ad modum pueri faſciis involuti, conficiebant; ſed breves & compactas adeo, ut vix poſſibile eſſet, ut uſu continuo, itinere longo, circumlatione quotidiana, malitia vel injuria humana, frangerentur, aut quid damni caperent. CAP. XXV.

(2°.) Ut imagines illæ [illegible] huc illuc, ſine moleſtia vel fractura, transferri poſſent, prout uſus & occaſio poſtularent. Ea vanitate fuerunt ethnici, ut ſe nunquam in tuto crederent, niſi Deos præſentes habuiſſent, iiſque perpetuis itinerum, navigationum, præliorum, & periculorum omnium, comitibus uterentur. Eos itaque capſulis, ædiculis, ſacculis, aut ejuſmodi [illegible], circumferre, piam tutumque cenſebatur. Eorum more, rudis & ſemipaganus Hebræorum populus, Deum [illegible] & in[b] oculos eorum pene ſemper incurrentem, itineris ſui belliqque comitem poſtularunt. Gentes itaque (ut ad rem præſentem redeat oratio) ſimulacra, Deorum habitacula, brevia & portatu facilia conficiebant, ut iis in caſu vel diſcrimine quopiam præſentibus uterentur. His appoſite citari poſſunt[c] auctoris modo laudati verba: *patri Labanis idola, quæ Rachelem patri ſuo furatam Scriptura dicit, hujus formæ idola fuiſſe, — tutelares nempe ſtatuas, membrorum eminentia deſtitutas, quæ facile de loco in locum transferrentur, & etiam intra ſinum, paleas, ligna, fœna, ſine periculo abſconderentur.*

(3°) Conjectura non plane temeraria eſt, ethnicos imagines eorum tutelares ad Pygmæorum formam (h. e. figura cubitali) compoſuiſſe; ut Geniorum ſuorum, (i. e. Dæmonum, Pygmæorum forma ſæpius apparentium) formas gerere poſſent & imitari.

Atque hæc ea ſunt quæ ad loci hujus obſcuri intelligentiam maxime videntur accommodata. Quæ tamen omnia Lectoris judicio ſubmiſſo libenter libentiſſime.

CAP. XXV.

Lex de חמניכם Hhammanim *abolendis explicatur.*

INSIGNIA illa idololatriæ veteris inſtrumenta, *Hhammanim* dico, ſemel in Lege, atque in aliis Scripturæ locis, memorantur; nullam autem legem invenire licet, quæ diſerte vel expreſſo nomine prohibeantur. Minatur equidem Deus, ſe במות Hebræorum *abolere* velle, & eorum חמנים *ſuccidere*; & hiſtoria ſacra regum eorum mentionem facit honorificam, qui, cultus divini ſtudio ducti, *Hhammanim* ſuſtulerunt: at obſervare juvat, Deum ipſum τὰ *Hhammanim* nuſquam in Lege diſertis verbis inhibuiſſe. Cum autem e Scriptura pateat, *Hhammanim* idola Deo perquam exoſa fuiſſe, & ideo a[d] Græcis interpretibus *[illegible]* vocentur; cum etiam חמניכם præ cæteris idolis, olim in uſu familiari verterentur; non ſine ratione ſuſpicari quis poſſit, Deum idola tam frequentia, alicubi in lege, licet non explicite, vetuiſſe. Ut ad rem præſentem propius accedat ſermo: in lege locus unus & alter extat quibus *Hhammanim* interdicta ſunt, licet hactenus interpretum obſervationem fugiſſe videantur. Eos autem in medium lucem proferam, cum occaſio ſe dederit magis opportuna. In præſens itaque pro dato ſumere ſat ſit, Deum de *Hhammanim* abolendis legem tradidiſſe, quam etiam, hoc ordine ſervato, explicatam dabo.

(1°) Significatum & originem vocabuli *Hhammanim* inveſtigare conabor.

(2°) Sententias de eorum natura & forma, paſſim receptas, juſta lance examinabo.

(3°.) Horum *Hhammanim* naturam & formam genuinam probabiliter explicabo.

(4°.) Eorum etiam uſum & intentionem primariam e tenebris in lucem proferam.

(5°.) Leges de *Hhammanim* abolendis, & earum rationes, explicate tradam.

(6°.) Objectionibus maximi momenti conjunctim ſatisfaciam.

a Kircher. Oed. Ægypt. T. 3. p. 476. b Deut. 31. 6. 1 Sam. 4. 3. 8. c Ubi ſupr. d Vid. Lxx in Jeſ. 17. 8.

Sect. I.

SECT. I.

De ſignificatione & origine vocis חמנים

Significatio & origo vocis חמנים

ORDINIS mihi præſcripti ratio poſtulat, ut ſignificatum & originem vocis *Hhammanim* expediam primo. Hac autem auctores in ſententias diverſas abeunt. Nam

PRIMO: [a] nonnulli *Jovem*, Ammonem aut Hammonem, *Ægypti* lingua, vocari ſtatuunt, & inde templa vel ſimulacra quædam nomen *Hammanim* aut *Chammanim* accepiſſe, quod *Hammoni* vel Jovi ſacra eſſent, & ab *Ægyptiis* in illius honorem & cultum erigerentur. Utcunque, pro certo habetur & indubitato, Jovem nomen [b] *Ammon* inter *Ægyptios* antiquiores inveniſſe.

Cum autem *Amon* aut *Hammon* (quod ſtatim oſtendo) vox *Ægyptia* non ſit, cum utraque ab eodem fonte quo & vox ipſa *Hhammanim* (aſpiratione mollita) derivetur; ſuadet ratio, ut hanc ſententiam ad ipſos auctores, aſſirmandam vel deſerendam, amandemus.

SECUNDO: magiſtri Judæorum, aliique, vocis hujus originem *Chamo* tribuunt, & *Chammanim* ab eo nomen & originem traxiſſe judicant. [c] R. *Menaſſe* huic opinioni clare ſatis aſtipulatur, cum ait, חם בן נח היה הראשון שעשה אלילים וכו׳ *Cham autem, Noe filius, primus erat qui invenit idola arte facta, & docuit homines familiæ ſuæ cultum eorum.* Eandem ſententiam *Kircherus* paulo clarius aſſerit, aperte dicens, [d] *ego arbitror hæc ſimulacra* חמנים Chammanim, *ab ipſo Chamo nomen etymon ſuum derivaſſe.* Præcipuum opinionis hujuſce fundamentum in conſono *Chami* nomine ſitum arbitror: cum enim *Cham* a חמם *fervere, æſtuare*, vel potius חמה *calore* vel *ſole*, nomen acceperit, ejus auctores idola *Chammanim* ab eo nomen & originem traxiſſe, ne dubitandum cenſuerunt.

AT incredibile eſt, *Chamum*, qui patris ſui pie monita ſpernere imbiberat, & *deorum* mirabilia propriis oculis haud ita pridem uſurpaverat, idolis originem dare potuiſſe. Chami nomen quod attinet, ſententia hæc præſidio tam debili niti nequit, cum non ſine numine factum ſit, ut nomen, *calidum* aut *nigrum* notans, *Chamo* imponeretur; cui contigit *Africa*, regio calore immodico laborans, & a quo liberi Solis ardore infuſcati propagati ſunt.

TERTIO: Cum hæc non proceſſit, alia nonnulli aggrediendam eſſe via cenſuerunt, *Chammanim* ſcilicet a *Chamia* vel *Chemia*, [e] *Ægypti* nomine perantiquo, appellationem ſuam petiiſſe judicant; non tantum ob affinitatem ſoni, ſed quod plerique *Chammanim* ipſa (quæcunque demum fuerint) ab *Ægypti* moribus initium traxiſſe cenſeant. Huic opinioni hinc etiam aliquid accedit ponderis, quod LXX vocem *Chammanim* (licet ſæpius occurrat in Scriptura) nuſquam exacte & juxta nativum vocabuli ſenſum interpretentur: ſed quandoque per *Idola* transferunt, quandoque *ſimulacra*, nonnunquam *ſolares ſtatuas*, nunc [illegible], nonnunquam *ligna*, & hujuſmodi voces, a Grammaticali ſenſu vocabuli *Chammanim* longe recedentes. Ita vero vertiſſe putantur, quod ſingularem חמן & pluralem חמנים voces exoticas eſſe crederent, & nihil ſermonis Hebræi præter flexionem & formam Grammaticalem retinere. Atque hæc omnia ſpecioſa quidem eſſe non diffitendum eſt: cum autem ſpecioſæ tantum conjecturæ ſint, nec ullo fere ſolido ſuffulciantur argumento; non tanti eſt, ut refutandis operam ſumamus.

QUARTO: veri ſpeciem, oculo meo longe pulchriorem, fert eorum opinio, qui vocem חמנים immediate quidem a ſingulari חמן mediate vero a חמה derivandam ſtatuunt: חמה vero, primario *calorem* & *æſtum*, ſecundario *ſolem*, caloris fontem & cauſam, denotat. Lexicographi (*Avenarius*, *Schindlerus*, alii) ſignificatum utriuſque vocibus hiſce tam clare vindicarunt, ut hac de re lectori ſcrupulum omnem exemiſſe videantur. Nec minus extra dubium poni debet, hæc profani cultus objecta, *Chammanim* dicta, nominis originem traxiſſe a voce חמה quæ *ſolem* notat; cum inter voces eas, חמה & חמן tanta cognatio intercedat, & res hæc doctorum non paucorum ſuffragio confirmetur. Rationes autem varias in promptu habeo, cur *Chamma-*

a *Avenar. Lexic. in voc.* חמן b Vid. Bochart. Geograph. Sac. Col. & c. c Lib. quod נשמת חיים
d Lib. de Obelisc. Pamphil. cap. 2. pag. 15. e Quæ vocatur חם *Pſal.* 78. 51. & ſæpe alias. Vid. Bochart. ubi ſupra.

nim

nim appellationis ſuæ cauſam & originem a חמה *ſole* & *calore igneo* derivaſſe cenſeantur. Nam, SECT. II.

(1°.) Seculis antiquioribus ita more comparatum eſt, ut omnia ſoli ſacra, vel ei cognatione quadam conjuncta, appellationem acceſſerent a nomine ſolari חמה vel verbo חמם [*uſſit, calefecit*] præcipuum Solis effectum exprimente. Nam Deus ille in quo Solem colebant veteres, ab Ægyptiis *Ammon*, ab Africanis Hammon, ab aliis Deus *Omanus*, dictus eſt; ה aſpirationis durioris litera, emollita, vel plane liquefacta. Feſtum in Solis honorem ab Athenienſibus agi ſolitum, Ἀμμώνια [a] appellatum eſt: Africa univerſa, qua ſol impenſe colebatur, [illegible]. Et *Aſia* nomen Ἀμμωνὶς olim habuit, quod regio eſſet Solis calore ſupra modum calefacta, juxta *Lucani* illud,

Terrarum primam Libyen (nam proxima cœlo eſt,
Ut probat ipſe calor) tetigit——

Hæc eo probabiliora putentur quod prout Hebræi Solem חמה a verbo חמם *uſſit, calefecit*, appellarint; ſic a Græcis Sol Ζεὺς, a verbo ζέω *ferveo*, dicebatur. Cum itaque ſic more veteri factum eſſet, ut Sol nomen חמה nocaretur, & omnia Solem affinitate quavis attingentia nomen inde deductum gererent; moris hujuſce ratio ſuadet, ut idola hæc, utpote Soli dicata, nomen חמנים a Solis nomine חמה petiiſſe ſentiamus.

(2°.) Doctorum longe plurimorum conſenſu ratum eſt, *Chammanim* idola fuiſſe in Solis honorem & cultum fabrefacta. Veriſimili itaque conjectura ducor ut ſentiam, idololatras antiquos ad radii ſolaris formam, & ignis (ſymboli ſolaris) figuram pyramidalem, ea plerumque compoſuiſſe. Hic uſus itaque poſtulaſſe videtur, ut nomen, *Solis* ſimul & *ignis* notionem continens, iis imponeretur, h. e. ut *Chammanim* dicerentur. Aliter enim non facile eſt conjectura conſequi, cur nomen *Chammanim*, ſignificatu illo duplici gaudens, iis inderetur.

(3°.) Non temere dubitandum eſt, Ægyptios Solem, Lunam, & Sydera, impenſe coluiſſe, eos etiam omnium primos in eorum honorem ſtatuas erexiſſe, & nomina naturam corporum eorum cœleſtium referentia iis impoſuiſſe. Hoc eo minus a vero alienum videri poteſt, quod veteres Ægyptii lingua patria, [b] Solem *Pire*, ab ignea qua pollet virtute, nominarent. Cum itaque Ægyptii, quos dixi, ſimulacris hiſce ſolaribus nomen fecerent, quod *Ægypti* lingua, *Solis* & *ignis* ſignificatum recipiebat; veriſimili conjectura colligo, Iſraelitas Juliam piumque cenſuiſſe, ut eorum nomen Ægyptium in ſynonymum Hebræum [*Chammanim* nempe] commutarent. Plura, quæ huc faciunt, in promptu habeo; ea vero in locum aptiorem differenda ſunt.

SECT. II.

Sententiæ receptæ de natura & forma τῶν Chammanim *examini ſubjiciuntur.*

OSTENSUM eſt hactenus, voce חמנים res quaſdam in Solis honorem poſitas, & appellationem a Solis nomine Hebræo derivantes, intelligendas eſſe. Cum autem nomen illud de rerum earum natura & forma nil certi referat, eas proximo, conjecturis & argumentis aliunde petitis, conabor inveſtigare. Sed ne quid impedimenti vel præjudicii mihi hoc negotium exequenti, ex aliorum opinionibus oriatur; primo ſententias de natura & forma τῶν *Chammanim* quæ fidem hactenus invenerunt, in trutina rationis explorabo. Doctorum autem ſententiæ de hac re quas mihi licuit obſervare, ſunt hæ quinque: nam Nomen & forma Chammanim.

Primo: nonnulli ſe perſuaſos habent, חמנים πυρεῖα vel πυραιθεῖα illa fuiſſe, quæ veteres non raro memorant. Erant autem πυραιθεῖα, ſepta quædam ſacra, quibus idololatræ veteres, Perſæ cum primis, ignes inextinctos ſervarunt; quibus etiam, utpote ſymbolis Solaribus, cultum ſolennem tribuerunt. Moris hujus ethnici fidem ratam faciunt, [c] *Procopius*, [d] *Agathias*, [e] *Briſſonius*, [f] *Seldenus*, [g] *Gravius*, [h] *Voſſius*, aliique paſſim obvii. Hæc autem gentium πυρεῖα, τοῖς חמנים Hebræorum cognata fuiſſe, iiſque principia tribuiſſe, [i] *Scaliger*, [k] *Grotius*, [l] *Voſſius*, aliique ſentiunt. In hanc ſententiam

a *Heſych.* in voc. Ἀμμώνια. b Vid. *Kircher. Prodrom. Ægyptiac.* Cap. 5. p. 146. c *De Bell. Perſic.* L. 2. Cap. 24. pag. 147. d *De Juſtiniano Imperat.* e *De Reg. Perſ.* L. 2. p. 198. &c. f *De Diis Syr.* Synt. 2. c. 8. g *In Transy. Perſic.* pag. 57. h *De Origin. Idol.* Lib. 2. Cap. 9. i *Not. in Cent.* N°. 92. k *Annot. in Lev.* 26. 30. l *Ut ſup.*

Sect. II.

[illegible], eo quod vox חמנים non *Solis* tantum, sed & *ignis* [illegible]; nam [illegible] voces [illegible] & חמה, a quibus חמנים [illegible] ducta, [illegible] & [illegible], & inde [illegible] [illegible], & [illegible] (significatione [illegible]) [illegible]. Hunc [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] ex [illegible] verbis [illegible] "Chom est calor [illegible] de חמה Chama, Sol vel ignis, a quo חמנים *Chammanim*, quae [illegible]. Hinc [illegible] חמניכם *Chammanecem*, quod [illegible] [illegible] vestra, [illegible] vestra [illegible], hoc est, [illegible], in quibus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] vestrum, & in eo, tanquam [illegible] divino, [illegible]."

Hic autem [illegible], & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] eo quod חמנים [illegible] quidem, non autem *ignis*, significationem habeat; quod [illegible] חמנים in Scriptura quandoque [illegible] [illegible], quod [illegible] [illegible]; & quod hac [illegible] [illegible] non [illegible] [illegible] [illegible] & *Chammanim* tam frequenter in Scriptura [illegible]. Praeterea, [illegible] [illegible] [illegible] ab [illegible] non probabile est [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] Judaeos, *Aegypto* [illegible] [illegible]; cum [illegible] [illegible] חמנים in [illegible] tunc temporis habuisse, non difficile ex [illegible] Scriptura intelligatur.

Secundo, ex [illegible] aliorum [illegible] [illegible], *Chammanim* nempe templa vel delubra fuisse, quae in honorem Solis (qui חמה dicitur) extruebantur. In horum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], qui vocem illam per [illegible], *S. Hieronymus*, qui per [illegible] & [illegible] *delubra*, [illegible] [illegible] qui per *templa [illegible] ad cultum Solis*, interpretantur. [illegible] *Targum* in [illegible] [illegible] חמנים per [illegible] *delubra* [illegible]; [illegible] *Castellus* etiam, [illegible] חמנים [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

At neque haec sententia quod [illegible] vel [illegible] [illegible], nam [illegible] [illegible] facta, *Josia* [illegible] referens, [illegible] [illegible] [illegible], quod חמנים [illegible] [illegible] *Chammanim*, vel, [illegible] [illegible] [illegible] *The sun images he cut down*. Cum haec autem [illegible] non bene [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], e [illegible] [illegible], [illegible] [illegible], vel [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. *Josias* [illegible] [illegible] [illegible] vel [illegible] [illegible], non autem [illegible], vel in [illegible] [illegible]. Deinde, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in *Chammanim* [illegible], [illegible] [illegible], [illegible] vel [illegible]. Praeterea, si [illegible] [illegible] vox *Chammanim*, [illegible] [illegible], [illegible] (quod [illegible] est [illegible]) [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], ut [illegible] [illegible] & [illegible] aut [illegible], potius quam templa aut delubra, exponamus.

Tertio, [illegible] fert [illegible] [illegible], *Chammanim* [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], ut [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]; vel [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], prout *Aben-Ezra*.

Cum autem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]; cum [illegible] certum sit, idololatras, non [illegible] tantum, sed omnes Soli dicata, in [illegible] aut [illegible] [illegible], quo [illegible] & quasi [illegible] [illegible], hanc etiam opinionem [illegible] [illegible] [illegible], & haec omnia [illegible] [illegible] ab [illegible] [illegible] [illegible] dicta, ut plane nihil [illegible] [illegible].

Quarto, [illegible] [illegible] opinione, *Chammanim* [illegible] fuisse Soli [illegible], & ad Orbis [illegible] [illegible] facta, ab iis qui Solem pro Numine habuerunt. Hoc in [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] *Schindlerus*, [illegible] *Kircherus*, & [illegible] *interpretes nostri Anglicani*, (ni fallor) qui *Chammanim* *Sun images* reddiderunt. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] *Benjaminus Tudelensis*, qui [illegible] [illegible] [illegible], & ([illegible] [illegible] [illegible]) [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

At neque haec opinio, [illegible] [illegible], [illegible] [illegible]: nam [illegible] Scriptura sacra de חמנים loquitur tanquam [illegible] aut [illegible] [illegible], aut in altum [illegible], non tanquam [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Deinde, *Benjaminus* [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] non [illegible] [illegible], [illegible] & hac [illegible] *Benjamini* fabulis [illegible]. [illegible] [illegible], quod [illegible] [illegible] [illegible] quidem, ad Orbis Solaris [illegible] [illegible] [illegible] dicat; [illegible] vero *Chammanim* [illegible] Lege memorata [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] non multum [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible].

Quinto, sententia [illegible] [illegible] *Bocharto*, *Le Moyne*, [illegible] [illegible] eruditione [illegible], qui *Chammanim*, monumenta quaedam historica, templis [illegible],

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. חמנים [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Lib. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

vel

vel altaribus aut ſtatuis literis arcanis inſcripta, fuiſſe arbitrantur. Auctor [a] primus vocem *Chammanim* de templis præcipue; [b] ſecundus de monumentis imprimis, exponendum cenſuit. Sic enim auctor ille ſententiam hanc paulo clarius exprimit: *erant* חמנים *ſtatuæ vel altaria in honorem Solis, qui dicebatur* חמה *extructa, in quibus variæ vetuſtioris antiquitatis monumenta ſervabantur.* Ad fidem huic opinioni præſtandam, multa ſpecioſe dicta ſunt ab auctore jam laudato, quæ lectori conſulenda relinquo, cum animus otiumque ferant. SECT. III.

Opinionem ipſam quod attinet, conjecturis licet ingenioſis commendatam, nullam apud me fidem invenire poteſt. Nam *Chammanim* fuiſſe ſtatuas aut altaria literis arcanis inſculpta, eo minus veriſimile cenſendum eſt, quod e Scriptura pateat, ea inter *Canaanitas*, populum a literis & bonis moribus alienum, locum frequentem inveniſſe. Deinde e totius Scripturæ ſerie patenter elucet, חמנים præter cætera profani cultus objecta vel inſtrumenta, Deo odioſa fuiſſe, & aboleri debuiſſe. At nulli rationi congruum eſt, Deum חמנים odio tam ingenti proſequi voluiſſe; ſi ſtatuæ tantum, altaria vel tabulæ ſaxeæ, literis arcanis exaratæ fuiſſent, & nil niſi *vetuſtioris antiquitatis monumenta* continuiſſent. Præterea ſi ad Scripturam attendamus, חמנים ſemper inter idololatriæ objecta ubiſque memorata reperiemus; ideoque par eſt, ut ea inter idololatriæ potius quam hiſtoriæ monumenta recenſeamus.

SECT. III.

Tῶν Chammanim natura & forma genuina probabiliter explicantur.

CUM ſententiæ ſuperius allatæ longe abſint a veritate, mihi bene licebit (uti ſpero) ſententiam meam interponere, ſi præſertim argumentis aſtruatur, ad rationis trutinam perpendendis. Sic itaque naturam & formam eorum explicandam cenſeo: Natura & forma Chammanim. *Chammanim, ſymbola quædam erant, aut figura conica vel pyramidali facta, quibus idololatræ veteres ad ſolis & ignis cultum utebantur*: vel, ut rem totam paulo fuſius & explicatius referam, "Hebræorum *Chammanim* erant ſtatuæ vel columnæ quædam "altiores, e ligno vel ſaxo conflatæ, ad Obeliſci vel Pyramidis Ægyptiacæ ſimilitudinem "formatæ, & apud idololatras antiquiores, *Ægyptios* imprimis, in uſu frequenti poſitæ. Ut autem hæc deſcriptio rationi fiat eo clarior afferatur, uſus erit illius partes omnes diſcutere, & ſigillatim explicare.

A primis itaque deſcriptionis hujuſce verbis auſpicari libet, *Hebræorum Chammanim erant ſtatuæ vel columnæ.* Hoc aſſero, Scripturæ præcipue motus auctoritate, quæ voces illas, מצבות (quæ *ſtatuas vel columnas* notat) & חמנים promiſcue & indifferenter uſurpantur. Hoc e variis Scripturæ locis inter ſe collatis luculenter innoteſcat.

Nam 2 *Paralip.* 14. 3 ſcriptum extat, *& Aſa removit* -- *excelſa, & confregit* את המצבות *ſtatuas vel columnas*: ſic autem verſ. 5. Capitis ejuſdem, de eodem *Aſa* legitur, *& removit de cunctis urbibus Juda excelſa*, את החמנים *& Chammanim*: ubi manifeſtum eſt חמנים verſ. 5. in locum τῶ מצבות verſ. 3. tanquam vocem ſynonymam, ſurrogari.

Usus ille promiſcuus patet etiam e verbis *Exodi* 34. 13. *Altaria eorum diruetis, &* מצבותם *columnas eorum confringetis*; collatis cum *Levit.* 26 30. *Abolebo excelſa*, i. e. altaria, *veſtra*, & ſuccidam חמניכם *veſtra*: nam ibi חמנים locum τῶ מצבות occupare, ſenſus aſfinitas & ſimilitudo dubitare minime patiuntur. מצבות autem *ſtatuas vel columnas* denotare, ſatis extra dubium ponit Græcorum verſio, qui vocem illam ſæpiſſime per στήλην & στήλας expoſuerunt.

Promiscuus ille vocum earum uſus & intentio, ex hiſtoria *Joſiæ* fidem firmiorem petat. De eo nempe memoriæ proditum eſt, 2 *Reg.* 23 14. quod *contrivit* את המצבות *ſtatuas, & ſuccidit lucos*: at 2 *Chronic.* 34 4. *Joſiah* fertur *deſtruxiſſe aras Baalim, & Chammanim, & abſciſſiſſe lucos*: adeo ut clarum ſit, חמנים ibi locum τῶ מצבות obtinere, & voces eas ſe mutuo exponere & interpretari.

Progredior in deſcriptione τῶν *Chammanim* explicanda, quæ ſymbola illa idololatrica *ſtatuas vel columnas altiores* appellantur. Nec immerito: erant enim *Chammanim* columnæ inſignes eminentia, ad multorum cubitorum altitudinem aſſurgentes. Hanc aſſertionem credibilem reddunt LXX, *Chammanim* [c] duobus in locis per τὰ ὑψηλὰ transferentes. Rei hujuſce fidem paulo certiorem faciunt illa Textus Hebræi verba

a Grég. Rev. Lib. ii. de Reg. Hom. cap. 17. col. 773. b Par. Sac. Tom. 1. Prolegom. fol. &c. c Vid. 2 Par. 34. 4. & 7.

SECT. III.

quæ nobis occurrunt 2 Chron. 14. 4. *Destruxerunt aras Baalim* [Hebrew] *& Chammanim quæ in sublime surgebant desuper eis*, h. e. quæ aras ipsas altitudine [illegible] superabant. Assertioni meæ nonnihil præsidii præbere etiam [b] dic. de Gideone Jud. 6. 25. *destrue altare Baalis & succides* [Hebrew] *lucum aut columnam quæ supra illud*. Nam eo in loco vocem [Hebrew] *supra illud* significare, versione Septuaginta confirmatur, qui [Hebrew] hic *ἐπ' αὐτὸ*, *super illo*, [illegible] interpretantur [illegible], ut eo loci vox [Hebrew] non lucum, sed columnam aut statuam ligneam notare censeatur. Hanc autem significationem huic voci competere, ostensum est alibi, loco magis opportuno. Adeo ut uterque locus satis indicare [illegible] statuam aut columnam a Gideone succisam, in sublime elevatam fuisse: & supra altare [illegible] eminuisse.

Duæ vero rationes assignari possunt, cur idololatræ veteres tam solliciti fuerint, ut hæ statuæ solares in altum surgerent, & cacumina sua tam conspicua redderentur.

(1°.) Ut eorum [illegible] tam Soli, numinum ethnicorum supremo, [illegible], & sublimem [illegible] esse denotarent. Atque inde factum est, ut omnes Soli, lunæ, vel [illegible] cælestis, sacra (puta, montes, luci, templa, pyramides, obelisci, altaria, [c] [illegible]) in altum consurgerent, & admodum eminerent. Nam ex decoro credendum est [illegible], ut Diis eorum supremis humile vel repens aliquid attribueretur.

(2°.) Statuæ solares (obelisci & pyramides) altitudine notabili donari solebant apud Ægyptios, quorum mores sacros [d] Hebræi, præ aliis studiose sequebantur. Ægyptios hujusmodi columnas altitudine præcellentes erexisse, Solique dedicasse, multis exemplis indicavit [e] Kircherus, *[illegible] in omni doctrina Ægyptiorum*.

PARS ea descriptionis modo dictæ, *e ligno vel saxo confectæ*, proximo succedit illustranda. Hoc autem paucis efficiam, si [illegible] Hebræos eorum *Chammanim e ligno*, sed Ægyptios e saxo plerumque fabricasse. Assertionis prioris veritatem firmat Græcorum versio, quæ *Chammanim* Hebræorum per [f] [illegible] *ligno* [illegible] transferunt. Sed assertionis hujusce fidem multo firmiorem faciunt ea Scripturæ loca, quibus *Chammanim* [illegible], vel [illegible], dicuntur, cum idola quævis [illegible], una cum *Chammanim* memorans, [g] *[illegible]* dicuntur [illegible], *in pulverem redacta*, vel [illegible]. [illegible] Chammanim e luco [h] [illegible] tam clare colligendum censeo, ut [illegible] *Chammanim ligneam fuisse* [illegible], apparet e 2 Paral. 34. 7. [illegible] [Hebrew] [illegible]. Huic affinitate non longe remota similis est locus [illegible] Jesaiæ, quo [Hebrew] [illegible] vocantur a Græcis [illegible]. Huc etiam facere videtur locus [i] [illegible], quo Judah, non [Hebrew] altare [illegible] a Jerobeamo factum destruxisse, sed & [Hebrew] [illegible], una cum luco, combussisse dicitur. Cum autem [Hebrew] hoc in loco, *ab altari* simul & *luco* clare distinguatur, necesse est, ut columnam [illegible], e ligno factam, eo nomine venire censeatur. Hæc omnia [illegible], quod hæc materia lignea cum [illegible] Chammanim antiquitate maxime conveniat; cum simulacra e ligno facta [illegible] ruditate & simplicitate [illegible]. [illegible], Ægyptios [illegible], [illegible] statuas [illegible] e lapide [k] *pyrite* [illegible]; eo quod lapidis illius color igneus, cum natura Solis ignea maxime consentire [illegible] videretur. At Hebræorum rudi populo [illegible] aliquando idololatrico. Hi, propter [illegible] pyramides & obeliscos [illegible] Ægyptiacis [illegible] non erant, ideoque columnas aut trabes ligneas eorum loco substituerunt. [illegible] columnam ligneam, ad radii solaris imitationem [illegible], in templo vel altari vicinia [illegible].

NEC tam [illegible], quo minus ad verba proximo [illegible], quibus *Chammanim columnas ad obelisci vel pyramidis Ægyptiacæ figuram & similitudinem formatas* dixero. Ad hanc sententiam [illegible] argumentis inductus [illegible].

(1°.) GENTES antiquiores Solem in pyramide, vel columnulis figura pyramidali, coluere. Græcos veteres [illegible] columellas usu frequentem habuisse [illegible], ex Hesychio & [m] Harpocratione [illegible]. [illegible]

a Judic. 6. 25, 26. [illegible]

[illegible]

SECT. IV.

[illegible] *Ægyptiacarum* [illegible] Propheta [illegible] *Ægyptiacæ*, [illegible] philosophiæ [illegible].

SECT. IV.

Uſus & intentio [illegible] *Chammanim indicantur.*

[illegible] Chammanim.

RES Hebræorum veterum tam perplexæ ſunt [illegible] & tenebris involutæ; [illegible] Scriptura ſacra [illegible] *Chammanim* [illegible] Nam

PRIMO, *Chammanim* [illegible] ſymbola vel figuras [illegible] כמנים [illegible] Scriptura [illegible] חמה [illegible] כמנים [illegible] חמה [illegible] כמנים [illegible] כמנים [illegible] Scripturæ [illegible] *Selden* [illegible] *Kircher* [illegible] *Voſſio* [illegible] *Ægyptios* [illegible] *Iſis*, *Ptolemæus* [illegible] כמנים [illegible] *Plato* [illegible]

SECUNDO, *Chammanim* [illegible] *Chammanim* [illegible] Scripturæ [illegible] מזבח *altaria* & כמנים [illegible] *Levit.* 26. 30. [illegible] *Ezech.* 6. 4, & 6. *Jeſ.* 17. 8. & 27. 9. [illegible] *Chammanim* [illegible] *Chammanim* [illegible] חמה [illegible]

[illegible]

non Lunæ, non Veneri, non Heroi alicui, ſed Soli tantum ejuſque ſacris, ſtruxiſſe & dedicaſſe? Sect. V.

Tertio: τῶν *Chammanim* uſus non poſtremus fuiſſe videtur, ut eſſent ἀναθήματα vel dona quædam honoraria quibus idololatræ frugiferum Solis influxum, aut grati recolebant, aut tacite implorabant. Huic conjecturæ anſam ſatis amplam præbent Dei per [a] *Prophetam* verba, *vitis vacua eſt Iſrael, fructum ſibi ipſi profert: juxta multitudinem fructuum ejus, multiplicavit altaria* למזבחות *ſecundum bonitatem* [aut benignitatem] *terræ ſuæ*, היטיבו מצבות *benefecerunt* [aut erexerunt] *ſtatuas* pulchras: h. e. Gratias, ob uberes terræ fructus, columnis in Solis honorem ſitis tribuerunt, vel columnas novas & eximias, tanquam χαριστήρια, Soli, veluti fructuum largitori, poſuerunt. Atque hic ſenſus non parum firmatur auctoritate *ſeniorum*, qui Hebræa ſic vertunt, Κατὰ τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς αὐτοῦ, ᾠκοδόμησε στήλας.

Quarto *Chammanim* inſtituta videntur ab ethnicis, ut eſſent objecta illa propinqua & viſibilia, ad quæ ritus eorum religioſos dirigere poſſent, cum circa ſacra verſarentur. Niſi enim *Chammanim* præſto fuiſſent, ethnicorum ritibus ſacris honorandis: nihil ſenſibile habuiſſent, quod eorum animos afficere, aut cui ritus eorum religioſos præſtare, poſſent: adeo ut neceſſe eſſet, ut eorum pia vota in aërem evaneſcerent, eorum zelus inter ſacra multum deferveſceret, ceremonias etiam nonnullas, cultus ordinarii comites, miſſas facerent. Gentium antiquiorum, non tantum craſſa religio, ſed & craſſius ingenium, omnino poſtularunt, ut objectum aliquod inter ſacra præſens occurreret, quod eorum oculos & animos defixos detineret, quod eorum zelum accenderet, & errantes eorum affectus & ſtudia colligeret & determinaret. Huic vel priſci genio morique congruum erat, ut ubi altare ad ſacra peragenda comparatum erat, ibi Numinis ſymbolum aut ſimulacrum, vel arborum congeries, aut חמן aut aliud aliquod cultus objectum ſenſibile, ſtatueretur; ut altaris cui adſtabat uſum & finem exponeret, cultorum animos (uti perſuaſum eſt ethnicis) ad objectum proprium dirigeret, & eorum zelum animaret.

Sunt alia nonnulla ad hoc argumentum pertinentia, quæ in locum aptiorem differenda cenſui.

SECT. V.

Leges de Chammanim *abolendis, & earum rationes, explicatæ traduntur.*

Leges illæ in Pentateucho quæ τῶν *Chammanim* abolitionem pro ſcopo habent, interpretum longe plurimorum obſervationem & captum fugiſſe videntur. Non erit itaque lectori labor ingratus (uti ſpero) ſi leges eas e tenebris erutas, ſaltem lucem paulo clariorem impertire, ſatagam. Ut autem ordine juſto procedat ſermo, *primo*, de legibus illis diſtinctius agendum eſt; *ſecundo*, rationes earum diligentius inveſtigandæ. Leges de Hhammanim abolendis.

Primo leges illæ quibus *Chammanim* prohibentur, in medium producendæ ſunt, & paulo diſtinctius explicandæ.

Ex iis autem legibus, *prima*, qua *Chammanim* alio licet nomine donata, prohibentur aut perſtringuntur, occurrit *Exod.* 34. 13. *Eorum altaria diruetis*, את מזבחתם תתצון *& eorum ſtatuas confringetis*, ואת מצבתם תשברון *& lucos eorum ſuccidetis.* Eo ſcilicet in loco, voce מצבות columnas alto vertice conſpicuas, & Soli præcipue ſacras, intelligendas arbitror, tribus inductus argumentis.

(1°.) מצבות hac in lege, prout alibi ſæpe cum מזבחות altaribus conjungitur, uti חמנים etiam conjungi ſolet מצבות hic & alibi, cum *altaribus* memorari, cuivis patebit conſulenti, *Deuter.* 12. 3. *Deuter.* 7. 5. 2 *Paral.* 14. 3. & horum affines locos. Τῶν *Chammanim* una cum *altaribus* aut *excelſis*, mentionem fieri, patet e *Levit.* 26. 30. *Ezec.* 6. 4. & aliis Scripturæ locis ſuperius obſervatis.

(2°.) Vox מצבות una cum אשרים aut אשרים *lucis*, hac in lege, uti & alibi ſæpe, copulatur: viz. 1 *Reg.* 14. 23. 2 *Paral.* 14. 3. 2 *Reg.* 23. 14. 2 *Reg.* 17. 10, 11. & 2 *Paral.* 31. 1. Et obſervare juvet, אשרים & חמנים non minus frequenter conſociari: viz. *Eſai.* 17. 8. 2 *Par.* 34. 4, 7. & *Eſai.* 27. 9. Si quid itaque e ſocio cognoſcatur, מצבות & חמנים ejuſdem pene naturæ & uſus inſtrumenta

a *Hoſ.* 10. 1.

SECT. V. [illegible] & omnino potius diſcrepaſſe quam re, minime contrarium eſt opinari.

(2.) מצבות & חמנים in Scriptura ſacra quandoque promiſcue & indifferenter uſurpantur. Nam in lege praeceptum extat, quandoque de Gentilium altaribus & חמנים [illegible], alibi de eorum altaribus & מצבות [illegible]. Et [illegible], rex [illegible] memoratur, [illegible] uno in loco dici, eum *altaria* [illegible] *ſculptilia* [illegible] [illegible]; alibi vero, [illegible], מצבות [illegible] *& columnas* [illegible] חמנים mentione facta. Si quis itaque in re tam obſcura conjecturae locum ſit, מצבות & חמנים tanquam genus & ſpeciem differre contendat, adeo ut מצבות de columnis quibusvis [illegible] idololatricis, חמנים vero de columnis in Solis honorem erectis intelligantur.

[illegible] qua *Chammanim* [illegible] nomine velut [illegible] videntur interdicta, [illegible] occurrit *Levit.* 26. 1. *Non facietis vobis idola & ſculptile*, מצבה *& columnam non erigetis vobis.* [illegible] autem duo mihi eandem opinandi praebent [illegible] aut columnarum [illegible] hac voce מצבה [illegible]. (1.) Poſtquam occurrit מצבה inter alia ſuperſtitionis [illegible] vel inſtrumenta, quae ſtatuam aut columnam Soli vel corpori alicui [illegible] denotat. Nunquam enim מצבה & חמנים eodem in commate [illegible], ſed ubi מצבה adeſt, ſemper חמנים abeſt; & ſi חמנים adſit, vocem מצבה ſemper abeſſe reperiemus. Hoc argumento [illegible] clarum eſt, eas voces [illegible], & [illegible] commiſcere. Cum itaque vox מצבה [illegible], & חמנים quidem ſeparatim cum aliis autem inſtrumentis idololatriae conjuncta reperiatur; unde [illegible] colligendum eſt, columnam Solarem illam notionem [illegible]. (2.) Apertum eſt, vocabulum מצבה nonnullis in locis, de ſtatua aut columna Soli dicata [illegible]. Nempe, 2 *Reg.* [illegible] 26. 17. *Et* מצבה *[illegible] de domo Baalis*, [illegible] Solis, [illegible] & *Jerem.* 43. 13. [illegible] *[illegible]* מצבה [illegible] ut tradidere *Septuaginta.* Non eſt itaque a veritate alienum, מצבה hic etiam eodem ſenſu capiendam.

[illegible] tertius quo *Chammanim* interdicta ſunt, [illegible] eſt, *Levit.* 26. 30. *Abolebo excelſa veſtra, & [illegible]* חמניכם *[illegible] veſtra.* [illegible] enim iſte textus [illegible] intellectu facile eſt, cum in ipſo prohibitionem [illegible] momenta, [illegible]. Utcunque textus ille memoratum [illegible] interdicti [illegible] non credendo non ſum. Deum minas illas contra *Chamman* [illegible], niſi prius eorum uſum lege publica ſuſtuliſſet.

[illegible] quarta [illegible] *Chammanim* [illegible], his verbis [illegible] legitur, *Deut.* 16. 22. *Neque erigas tibi* מצבה *ſtatuam quam Dominus Deus tuus odio habet.* [illegible] (ut [illegible]) [illegible] tantum digito [illegible] perſtringo, cum ea proceſſu in loco ſuo [illegible]. Nam [illegible] *Chammanim* [illegible] vel explicata continet, & [illegible] *Rabbinorum* [illegible] obſcurum potius quam elucidatum reperiatur.

[illegible] eſt hactenus, leges, quamvis nec multas nec claras, in Codice Moſaico [illegible] quibus [illegible] *Chammanim* interdicta eſt. Proximum eſt, ut rationes in medium proferam, cur Deus [illegible] leges [illegible] *Chammanim* adverſas dederit. [illegible] eorum [illegible] quartae [illegible]. Hujus autem interdicti, frequenter inculcati, [illegible] aſſignari poſſunt.

(1.) *Chammanim* idola ferrent, & non tantum ad radium Solarem reverendum, ſed Solem ipſum colendum comparata. Hac de re non facile dubitandum eſt, cum [illegible] Graecos interpretes [illegible] in tribuiſſe; cum etiam cum חמנים (notis [illegible]) [illegible], quando etiam cum altaribus [illegible] reperiantur, ut ſcilicet homo [illegible] vel Solem [illegible], [illegible]. Atque haec [illegible] ratio, cur *Chammanim* [illegible] in Lege [illegible], vel expreſſo nomine, prohibeantur, quod [illegible] idola [illegible], eoque nomine praecepto ſecundo [illegible], [illegible] tunc temporis [illegible]. Neque hoc [illegible] videri poteſt, cum & alia [illegible] nomina idola in Scriptura memorentur, quae tamen [illegible] in Lege nisi generalibus illius Praecepti verbis interdicta ſunt.

(2.) *Chammanim* non tantum idola ferrent, ſed idola quae Deus ([illegible] Moſis) [illegible] eſt, & odio maximo ſemper averſatus. Poſtquam enim Lex vetat,

a Levit. 26. 30. b Deut. 12. [illegible] c 2 Paral. 34. 7. d 2 Reg. [illegible] 14. [illegible]
e [illegible] f [illegible] 17. 9.

† *[illegible]*, [illegible] 17. 9. [illegible] חמנים [illegible]

τῶν *Chammanim* genera [אשרים & מצבות] [a] enumeraſſet, ex improviſo ſubjungit, *quæ* (omnia) *Dominus Deus tuus odio habet*, præter cætera nempe profani cultus objecta & inſtrumenta. Deus odii hujus exemplum edidit, cum aperte comminatus eſt, ſe judicia graviora in Judæos immiſſurum, tantum ut eorum altaria dirueret, & animos ab eorum [b] *Aſcherim* & *Chammanim* ablactaret. Nec odium illud acerrimum interpretum Græcorum obſervationem fugit, qui, ea de cauſa, חמנים [c] *βδελύγματα abominationes* interpretantur; & (ex immani odio quo חמנים proſecuti ſunt) vocem illam, vocabulo ſenſum ejus genuinum exprimente, [d] nunquam reddiderunt. Ideo vero חמנים apud Deum & homines, tam immani flagrabant odio, quod ſymbola Solis eſſent quem gentes omnes vice Numinis habuerunt; quod etiam honorem Deo debitum, pluſquam alia quævis idola, ſurripuerunt.

(1*) Chammanim natales ex *Ægypti* finibus arceſſebant, & cum præcipuis idololatriæ Ægyptiacæ monimentis apprime conveniebant. Aſſertionis hujuſce veritas elucebit e Sectione prima. Hæc autem affinitas in cauſa erat, cur Deus tam frequenter, licet non adeo diſerte, חמנים prohibuerit. Cum enim Iſraelitæ, idololatriæ, præſertim Ægyptiacæ, ſtudio ducerentur, aliam etiam & idololatriam Ægyptiacam ex æquo ſaperent; conſentaneum erat ut Lex *Chammanim* frequenter inhiberet, quæ ad Obeliſci & *Pyramidis* Ægyptiacæ exemplar effingebantur. Si enim Deus tam expreſſa ſuperſtitionis Ægyptiacæ monumenta toleraſſet, inde magni aditus ad reliquam gentis ſequaci paterent. Hæc omnia veritati ſimiliora faciunt ea Dei verba, populum ex *Ægypto* nuper egreſſum ſic alloquentis; [e] *abolebo excelſa veſtra & ſuccidam* חמניכם *ſimulachra ſolis veſtra.* Unde enim Iſraelitæ notationem illius vocabuli prompte adeo intelligerent, & ad hujuſmodi idola fervidius inclinarent; niſi quod ex *Ægypto* nuper egreſſi erant, ubi hæc imprimis idola, & eorum nomina, in uſu familiari verſabantur?

SECT. VI.

Objectionibus aliquot ſatisfactum eſt.

EO me ducente methodi mihi præſcriptæ filo, proximum eſt, ut objectiones notæ præcipuæ in lance rationis examinarem. Hoc oneris eo libentius in humeros ſuſcepi, quod anſam mihi præbeat, argumentum principale paulo clarius explicandi; quædam etiam Scripturæ loca, quæ interpretes hactenus haud parum exercitos habuerunt. Objectiones diluuntur.

Ex iis autem hæc primas habeat: ſententiæ meæ de notione חמנים tota Doctorum natio refragatur, qui ea plerumque, non de idolis, aut ſtatuis in ſublime ſurgentibus, ſed templis Soli, vel numini alicui fictitio, ſacratis, hactenus intellexerunt. Inter eos eminet [f] *Bochartus*, qui ſententiam hanc patrocinio ſatis amplo & erudito cohoneſtavit. Poſtquam enim e *Porphyrio* & *Philone* tradidiſſet, *Sanchoniathonem* ad hiſtoriam ejus concinnandam, ſubſidia multa hauſiſſe, ἐκ τῶν ἐν τοῖς ἱεροῖς ὑπομνημάτων, καὶ τῶν ἐν τοῖς ἀδύτοις εὑρεθέντων ἀποκρύφων Ἀμμουνέων γραμμάτων. *Ex templorum monumentis, & iis quæ reperta ſunt in Adytis, arcanis Ammuneorum literis exarata;* hæc ſtatim ſubjungit auctor ille cui parem nondum produxit *Gallia*. *Ammuneorum, id eſt*, חמנים *ammanim, quod alii ſimulacra exponunt, ſed LXX modo Ezec.* 6. 4. 9. *Hieronymus fana* 2 *Paral.* 14. 5. *Et delubra ibid* 34. 7. *& Eſ.* 17. 8. *&* 27. 9. *Aben-Ezra in Levit.* 26. 30. templa facta ad cultum Solis: *quod veriſſimum; Sol enim Hebræis eſt* חמה *amma, unde* חמן *amman templum Solis, quem ſolum cœli dominum crediderunt priſci Phœnices.* ——— *Itaque literæ Ammuneorum ſive* חמנים *ſunt literæ templorum*, &c.

Sed hæc omnia (ſalva tanti nominis dignitate) ſpecioſe magis quam ſolide dicta ſentio. Ad hanc ſententiam non ſine ratione propendet animus: nam e ſupra dictis, & ſtatim dicendis, aperte conſtet multa de *Chammanim* affirmari, quæ columnis quidem aut idolis eorumque ſymbolis bene quadrant, templis autem vel delubris minime convenire poſſunt. Semel repetita ſufficiant lectori conſulto & vigilanti. Nec ad aſtruendam *Bocharti* & aliorum ſententiam, quid momenti habebit illud e *Philone Byblienſi* teſtimonium, ſi rem diligenter expendamus. Nam

a *Deuter.* 16. 21, 22. b *Jeſ.* 27. 9. c *Jeſ.* 17. 8. d *Vid. Kircher. Concord.* in voc. e *Levit.* 26. 30. f *Geogr. Sacr.* Lib. 2. de *Ling. Phœnic. & Pœn.* Cap. 17. col. 772.

Sect. VI.

(1°) [illegible] *ipſa templorum ſcopta vel monumenta*, [illegible] clare diſtinguuntur. Ideoque [illegible] nobis adverſa nihil [illegible] probare poteſt.

(2°) Nec impedit quo minus [illegible] verba, quæ hoc modo diſtincta & diviſa legimus & capimus, [illegible]. Adeo ut vox illa, paremthesi clauſa, non ſit originis Hebraicæ (vel *Chananææ* [illegible]) ſed Ægyptiacæ [illegible] eundem ſenſum quem vocabulum [illegible] ' *Mamertus* [illegible] & [illegible] interpretatur. Hoc [illegible] eſt [illegible] qui ([illegible]) de [illegible] Ægyptiis, [illegible] intelligunt, qui eorum myſteria, characteribus [illegible] & [illegible] a vulgo [illegible].

(3°) [illegible] Ægypti congruum eſt, [illegible] de columnis aut ſtatuis quibusdam in templis [illegible] poſitis, intelligere, quibus myſteria quædam, Politica, Hiſtorica, Theologica, Theurgica, [illegible] characteribus expreſſa [illegible]. Huc teſtimonium pertinet [illegible] *Platonis* [illegible] libro ' *Sapientes* [illegible] *Ægyptios, Sapientes Salomonis & Ægyptios* [illegible] *in capitulis per* [illegible] *quibus illa* [illegible], *in templis* [illegible] *exhibebant* [illegible]. *Præter* [illegible] *Ægyptiis* [illegible] *per* [illegible]. *Memoria vero, per* [illegible]. Hiſtoria vero *per columnas & cippos*, [illegible] *digna* [illegible] *geſta*, [illegible]. Id [illegible] Ægyptiis ad alias ' gentes [illegible], & [illegible] verbis illis *Apocalypſeos* Cap. [illegible] [illegible] in templo meo [illegible]. [illegible] eſt [illegible] Evangelii [illegible], [illegible] & intelligenda. Sed ut [illegible], certum eſt Ægyptiis [illegible] philoſophica, vel regum geſta, [illegible] characteribus exaraſſe. Cum autem hujuſmodi columnas [illegible] Ægyptios [illegible] inſcriptam [illegible], [illegible] in [illegible] poſtea [illegible]. Patet enim [illegible] nomen illud [illegible] ab [illegible] *Ægypto* ' [illegible], quam frequens [illegible] *Ægypto* illud populo familiare [illegible] reddidiſſet.

(4°) [illegible] (nec hoc vero ſpecies ſuntum, [illegible] Thebanos quosdam *Ægypti* [illegible], [illegible]. [illegible] originem [illegible] ab נא vel נא אמון apud ' Prophetam [illegible] urbe quæ [illegible] in honorem Dei [illegible], [illegible] *Thebe* dicebatur. Cum itaque [illegible] tam varia, [illegible] vocis hujus originem & ſignificationem [illegible], [illegible] eſt eam de *templis*, non autem [illegible] columnis [illegible] interpretari.

Secundo [illegible], nonnulli forſan & hoc [illegible] argumentum. [illegible] *lucos* cum [illegible] *arboribus* aut *lucis* tanquam [illegible], in Scriptura [illegible] conjunctis [illegible]. Facile eſt [illegible] in medium producere. 2 *Paral.* 14, 4. [illegible] *Chammanim* [illegible], [illegible] *arbores aut lucos* [illegible]. [illegible] hæc [illegible] *Eſai.* 17, 8. *Non ſubunt* [illegible] & [illegible]. [illegible], [illegible] & [illegible], [illegible], [illegible] eſt vero, *Chammanim* templa fuiſſe, quam [illegible] vel [illegible] in [illegible]; nam [illegible] coram [illegible] *ſive vel arbores* [illegible].

Hæc [illegible] non diſſicilem [illegible], ſi rationem [illegible] (quorum [illegible]) paulo [illegible] intelligamus.

Hinc (1°) [illegible] vel arbores [illegible] notabiles, [illegible] ab [illegible] *Chammanim* [illegible], [illegible]

a [illegible] b Lib. 14. [illegible] c Lib. [illegible] d [illegible] e [illegible] f [illegible] g [illegible] h [illegible] i [illegible]

ph

pli vel domus cujuſdam ſacratioris uſum præſtiterunt. Veteres idololatras ea de cauſa ſe ad arbores altas denſaſque conferre ſolitos, varia Scripturæ loca teſtatum faciunt. SECT. VI.
Ex iis uni liceat pauliſper immorari, viz. *Jerem.* 17. 2. quod interpretes noſtri ſenſum illum genuinum minime videntur attigiſſe. Sic enim locum reddidere: *Whilſt their children remember their altars and their* [a] *groves by the green trees upon the high hills.* At ſenſus multo commodior, cum textus mente conjunctior, & cultorum profanorum intentioni propinquior, evaſiſſet, ſi עץ רענן non *arborem virentem*, ſed *frondoſam, condenſam*, reddidiſſent. Hoc eo fidentior aſſero, quod Græcos interpretes hic a partibus habeam, qui vocibus illis Hebræis [b] ſenſum eundem tribuerunt. Sunt alii Scripturæ loci, moris ejuſdem teſtes, viz. 2 *Reg.* 17. 10. *Hoſ.* 4. 13. *Ezek.* 6. 13. ad quos digitum ſuſficiat intendiſſe. Cum itaque veteres idololatræ, cauſa jam dicta moti, ſub arboribus altis denſiſque ritus ſacros obirent, & [c] ibi columnas ipſorum ad cultum erigerent; nil mirum, ſi חמנים aut מצבה cum אשרים non minus frequenter in Scriptura quam gentium ſacris conjuncta reperiantur.

(2°.) Chammanim & *Aſherim* cognatione propinqua ſe mutuo videntur attigiſſe. Erant enim *Aſherim*, vel arbores ſublimiori vertice donatæ, ſymbola quædam *naturalia* Soli conſecrata, ſed *Chammanim* artificialia, utpote hominum opere & ingenio fabrefacta. Huc ſpectaſſe videntur [d] LXX, cum *Chammanim*, præter vocis intentionem, *ſymbola manufacta*[illegible] ſymbola manufacta reddiderunt. Cum itaque hæc duo Solis ſymbola fuerint, in cultu profano familiaria; clarum eſt, ea multum affinitatis inter ſe invicem coluiſſe, adeoque conſentaneum fuiſſe ut junctis quaſi manibus incederent, & de iis conjunctim mentio fieret.

(3°.) Idololatræ olim ex *Chammanim* Soli tantum (ſi rite conjecturam facio) ſed *Aſherim* toti exercitui cœleſti, conſecrarunt, & in iis Solem, Lunam, & Sydera, tanquam in ſymbolis, coluerunt. Hoc in animum induco meum, quod hiſtoria ſacra refert, *Manaſſe* [e] *lucum ſimul ſeciſſe, & univerſam cœli militiam coluiſſe*; & in cultus hujuſce teſtimonium פסל האשרה [f] *Sculptile* ſive lignum *luci* ſimulacrum, (cum totum lucum non poſſet) in domo Domini poſuiſſe. Deinde promptum eſt obſervare, vocem Hebræam, quæ congeriem arborum notat, nunc אשרות [g] *lucos*, nunc עשתרות [h] *greges*, exarari. Hic multum æſtuant interpretes, rationem redditum, cur אשרות & עשתרות ſignificatus licet tam diverſos habeant, tanquam voces ſynonymæ in Scriptura uſurpentur. Mihi fit veriſimile, rationem inde petendam, quod vox utraque *multitudinem* [hæc ovium, arborum illa] denotet, & utraque multitudinem, exercitum nempe cœleſtem, ſatis apte repræſentet. Si hæc omnia quid veri ferant, liquidum eſt חמנים & אשרים ſymbola cognata fuiſſe, eaque ſcripta ſacra non ſine ratione quandoque conjunxiſſe.

Tertio nonnulli forſan & hac objectione mihi moleſtias afferent: ſi nomen *Chammanim* idolis jam ſæpe memoratis, in Solis honorem aut memoriam imponeretur; mirum eſt, nulla nominis tam clara veſtigia in moribus aut annalibus gentium antiquiorum deprehendi poſſe, cum præſertim Sol ipſe præ cæteris idolis tam impenſe coleretur, & proculdubio nomen illud ſeculis antiquioribus in uſu tam frequenti verſaretur.

Hac in re veritatem adverſarios ſugere, clare conſtabit ſi monumenta temporum diligentius obſerventur. Nam veterum Saxonum annalibus memoriæ proditum eſt, eos inter alios Deos & Deas, [i] *Hamam* præcipua religione coluiſſe: ad nominis autem a voce חמה *Solem* ſignificante, principium habuiſſe, nemo facile dubitabit, qui literaturam Hebraicam vel a limine ſalutavit. Aliud exemplum huc ſpectans præbent [k] *Strabonis* illa, [illegible] i. e. *Dianæ* (vel Lunæ) & *Solis* templa: non dubitandum enim, quin idem ſit Omanus ac Amanus lib. 11 memoratus, a voce חמה vel חמן originem arceſſens, lævigata in aſperioris ſoni litera. Nominibus aliis, utpote vocabulum cognatum, accenſeri debet [l] nomen Amun vel Amon, quo Ægyptii per multa ſecula Jovem Hammonem vocabant, voce proculdubio ab eodem fonte Hebræo derivata. Nec in Ægypto ſolum ſed in Africa & Arabia multa vocis hujuſce veſtigia deprehendi, clare probant, *Ammon*, *Ammonia*, *Ammonia*, *Ammonis* oraculum, & ejuſdem

[a] אשריהם. [b] [illegible] Legitur vel *arbore denſa*. Lxx in *Jer.* 17. 2. [c] Vid. 2 *Reg.* 17. 10.
[d] In *Levit.* 26. 30. [e] 2 *Reg.* 21. 3. [f] v. 7. [g] *Judic.* 3. 7. [h] *Deut.* 7. 13.
[i] Vid. Georg. *Fabric.* Origin. Saxonic. Lib. 1. p. 61. [k] Geogr. L. 15. p. 1066. A. [l] [illegible]
[illegible] (Plut. de Iſid. 354. C.

 familiæ

CAP. XXVI. familiæ voces, ibi frequentes olim & uſu tritæ. In hujus rei fidem lectorem amandare liceat ad varia illa quæ [a] *Bochartus* congeſſit teſtimonia.

Quarto, nonnemo forſan contra ſententiam meam & hoc pugnabit argumento: cum Scriptura ſacra nullibi formam aut figuram τῶν *Chammanim* deſcriptam dederit; quæ de forma ipſorum pyramidali, vel figura ad radii ſolaris imitationem compoſita, dicta ſunt hactenus, nil certi continere, ſed merum imperium in lectoris fidem exercere merito cenſeantur. Nullus enim auctor profanus adeo antiquus eſt, ut hac de re fidem præſtare poſſit, aut teſtimonium ferre cui niti liceat.

Fatendum eſt quidem, ſcripta ſacra horum idolorum formam aut figuram nuſquam aperte vel expreſſe declaraſſe. Inde vero ſatis intelligi datur, ea formam & uſum plane ſingularem & ab aliis idolis diſtinctum habuiſſe, quod nomine peculiari & quaſi proprio, ab aliis cujuſcunque ſortis idolis in ſcriptura diſcernantur. Cum enim idola quævis alia, generali פסילים aut אלילים aut עצבים nomine frequentius involvantur, hæ ſtatuæ (quas dixi) Soli ſacræ, *Chammanim* appellari, & eo nomine, ſeu charactere peculiari, diſtingui ſolent. Quando itaque nomen illud idolis hiſce, veluti peculiare & proprium, in Scriptura tribuatur; haud abſurde creditur, id nominis eorum finem & formam peculiarem exprimere, & illius ſignificatum cum eorum forma pyramidali & veluti ignea quam maxime convenire. Neque hæc a fide aliena videri poſſunt, cum antiqui referant, columnas aut ſtatuas in Gentilium ritibus uſitatas κωνοειδεῖς fuiſſe, & in cuſpidem plerunque pyramidalem ſurrexiſſe. Nam Ἀγυιεὺς Ἀπόλλων, referente [b] *Suida*, nihil aliud erat niſi κίων ὀξὺς, columna in *conum aſſurgens*, id eſt, Pyramis. & apud Corinthios *Jupiter Meilichius* Pyramidis figura repræſentabatur, ſi [c] *Pauſaniæ* fidimus. Hæc paulo lucidiora reddunt ea [d] *Scaligeri* verba quibus verſus quoſdam *Phoronidis* e *Clemente* citatos illuſtrare ſatagit. Poſtquam enim inde docuiſſet, *Calithoen*, *primam Junonis æditnam infulis & vittis ornaſſe columnam Deæ*, continuo addit, *ſimulacrum Deæ*, nam eo tempore Deorum ſimulacra erant tantum κίονες ἀπρόσωποι.

CAP. XXVI.

Præceptum de juvenca rufa Deo immolanda.

Nonnulla de legis hujus obſcuritate præmittuntur.

INTER leges illas quamplurimas quibus Eccleſiæ Judaicæ pueritiam exercuit Deus, locum haud ignobilem obtinet lex illa, *Numer.* 19. ſcripta, quæ tot moleſtias Judæis & Chriſtianis attulit, qua nempe bovem, non maſculum ſed fœminam, eamque, non quamlibet e communi grege, ſed rufam & jugum nondum expertam, immolare tenebantur. Nec minorem moleſtiam interpretibus creavit religio & ritus ille plane ſingularis, quo vitulam illam immolari voluit: eam enim ad oſtium Tabernaculi mactare non licuit, aut illius ſanguinem ad altaris baſim effundere, neque pars ejus ulla ſacerdotibus in cibum ceſſit, ſed tota quanta quanta fuit extra caſtra comburi debuit, ut ex miſtura cinerum ejus aqua ſeparationis ad purgandos immundos conficeretur. Eadem etiam lege ſancitum erat, ut perſona quævis immunda per aquam illam luſtralem mundari poſſet; at perſona pura, ſolo tactu aquæ illius, cinerum, vel carnis, illius vitulæ, immunditiem contraheret non niſi aqua nova eluendam.

Legis hujus, e tot paradoxis conflatæ, rationes tenebris tam craſſis involvuntur, quod omnes Judæorum magiſtros ad pudenda prorſus ignorantiæ aſyla coegerit. Inter eos, in hunc modum ſe impeditum liberare ſatagit *R. Salomon*: *In Lege, verba ſunt quæ non niſi decreta ſunt Dei, abſque ulla ratione; qualia ſunt eſus ſanguinis, ſuilla, veſtis ex lana & lino contexta, vacca rufa, & alia ejus generis, abſque ulla ratione*. In eandem ſententiam loquitur auctor *Ikkarim*, l. 3. c. 24. ubi legem hanc inter חקים numerat, i.e. *ſtatuta quæ ad ſolam Legiſlatoris voluntatem referuntur, arguuntque Deum eſſe liberum*. *Maimonides* aliique hic plane caecutiunt, nec veritatem ſe ſugientem audent vel conjectura proſequi. Quo vero minore cum nominis ſui diſpendio neſcire putentur, Salomonem ipſum in ignorantiæ ſocietatem vocant; aſſerentes, ne Salomonem quidem (legum reliquarum rationes ſcientem) vaccæ rufæ cauſas innotuiſſe. Quin & eo tandem audaciæ, dicam an inſaniæ, proceſſum eſt, quod e Judæis nonnulli legem hanc non Salomonis tantum, ſed & Dei ſapientiam, exercuiſſe dixerint. Hoc

a Geogr. Sacr. l. 2. c. 2. Col. 7. b In Voc. Ἀγυιεύς. c In Corinthiac. p. 132. d In Euſeb. Chron. Animadv. p. 24.

nimis conſtat e verbis blaſphemis & fabuloſis, e libro עיר גבורים dicto [a] citatis בשעה SECT. I.
שעלה משה למרום מצא להק״בה שהיה עוסק בפרש פרה ארומה *Ea hora qua Moſes aſcendit in altum, invenit Deum S. Benedictum ſtudentem in illa ſectione Legis, quæ eſt de vacca rufa.* Longe mihi gratior accedit modeſtia [b] *R. Moſ. Gerundenſis*, qui, legis hujuſce rationes in medio relinquens, lectoris ſui malam gratiam ita deprecatur: *nos, qui pro peccatis noſtris ſumus contaminati, in hac captivitate ignoramus munditiam ſanctitatis, donec veniat ſuper nos ſpiritus ex alto. Et effundat Deus aquas mundas ſuper nos, ut mundemur! Amen.* Similem modeſtiam prodant *Calvini* in hanc legem verba: *quid ſibi* vult *rufus color* in vacca? reſpondeo, *neſcire malo quam dubium aliquid aſſerere.* Ejusdem modeſtiæ documentum præbuit [c] *Simeon* de *Muis*; poſtquam enim aliorum de hac lege ſententias enunciaſſet, ſic propriam exprimit: *tutius ac melius* eſt *fateri (& vero fatentur ipſi Hebræi, iſtius ſtatuti cauſam prorſus ignorari, neque ſciri in hac vita poſſe, ut quæ Moſi* tantum *a Deo prodita ſit.*

Cum itaque legem jam præ manibus habeam, obſcuram & perplexam adeo, ut illius rationem alii neſciant, alii nullam agnoſcant, ſed eam e ſola Dei voluntate fluxiſſe ſentiant; operam haud ingratam aut inutilem me daturum exiſtimavi, ſi legi tam obſcuræ candelam accenderem, eamque ſummo cum conſilio a Deo datam eſſe comprobarem.

Lex autem in cujus illuſtratione ſtudii nonnihil impenſurus ſum, per totum excurrit decimum nonum caput *Numerorum*, quanquam pars ejus præcipua commate ſecundo, jam explicando, contineatur. Ne vero lectorem turbet, ſed rite atque ordine procedat ſermo; (1°.) Legis, commate ſecundo traditæ, ſenſum, latentem adhuc & obſcurum in lucem proferam. (2°.) Cauſam ejus proximam e vetuſtatis tenebris eruere conabor. (3°.) De ceremoniis agam, in vitulæ immolatione diligenter obſervandis. (4°.) De ligno cedrino, hyſſopo, & cocco bis tincto, una cum vitula rufa comburendis. (5°.) Nonnulla de aqua purificationis, e commiſtis vitulæ cineribus conficienda, dicturus ſum. (6°.) Objectioni uni & alteri ſatisfaciam.

SECT. I.

Præcipua legis verba paululum explicantur.

Ut eo felicius munere ſuſcepto defungar, in ipſis hujus præcepti verbis, pauliſper hærendum eſt, & in ſenſum eorum mentemque genuinam diligentius inquirendum. Sic autem ſe habent legis verba: *loquere ad filios Iſrael, ut adducant ad te* פרה ארמה תמימה *juvencam rufam integram, in qua non* eſt *vitium, & ſuper qua non aſcendit jugum.* Quo in loco, ex uſu erit, trium illarum vocum פרה · ארמה · & תמימה ſenſum & intentionem paulo ſcrupuloſius ponderare.

פרה (ut inde ducam exordium) proprie *juvencam* notat, i. e. bovem fœminam, ætatis inter vitulam & vaccam mediæ, quæ ſcil. annum tertium nondum ſupergreſſa eſt, & quæ,

Nondum ſubacta ferre jugum valet
Cervice, nondum munia comparis
Æquare, nec tauri ruentis
In Venerem tolerare pondus.

Hunc eſſe germanum vocis ſenſum eo minus ambigendum eſt, quod פר Scripturæ locis triginta minimum, בן בקר *filius bovis* appelletur; & quod vox Græca πόρις, a פרה proculdubio derivata, vaccam denotet, quæ nondum ad ſenium vergit; unde πόρις Suidæ ἡ νέα βοῦς, μόσχος. Hunc ſenſum firmat etiam Græcorum verſio, qui פרה per δαμάλιν, *junix*, *bucula*, interpretantur. Hic itaque *Lorini*, *Amſt. verſ. Belg.*, & aliorum complurium e gente critica, perſtringendus eſt error, qui Deum vaccam triennem hac in lege poſtulaſſe ſentiunt. Eadem opinione falſa ductus eſt *S. Cyrillus*, qui פרה תמימה per τριετῆ καὶ τελείαν explicat. Ad erroris hujuſce fontem difficile eſt digitum intendere: ſed unde unde manavit, apertum eſt eum longe lateque diffuſum eſſe: nam *Vulg. Latinus*, *Syrus*, *Perſa*, *Germani*, *Itali*, *Hiſpani*, *Galli*, *Angli* in verſionum altera,

a Ap. *Hackſpan.* in not. ad lib. *Nitzac.* c. 1. p. 260. b Ap. *Druſ.* in *Numer.* 19. c *Par. Sacr.* in *Numer.* 19. d *Numer.* 19. 2.

SECT. I. voci פרה *vaccæ* significatum assignarunt. Soli, inter veteres, LXX, *Samaritanus*, & *Arabs*, inter modernos, *Drusius*, *Malvenda*, & translationis nostræ novissimæ authores, germanum vocis hujusce sensum attigisse videntur, cum per *juvencam* aut *bucculam* transferrent. Nugis hisce grammaticis [illegible] tam diu non inhæsissem, nisi quod legis hujus rationi [illegible] reddendæ lucis & præsidii non parum præberet.

De sensu vocis אדמה non est quod multum laboremus: nam interpretum consensu firmatum est, פרה אדמה juvencam, nec albam, nec nigram, aut maculis distinctam, sed *rufam*, aut (quod prope abest) flavam, & non quasi colorem mixtum indicare. Nam LXX vitulam hanc ᵃ πυῤῥὰν *rufam*, ᵇ *Josephus* ξανθὴν *flavam*, appellant.

Plurimum vero multo magis exercuit vox illa תמימה: cum vocem illam, alii de perfectione corporis, alii vero de perfectione rubedinis in juvenca immolanda, interpretandam censent: quasi vetuerit Deus, ne sibi vitulam litarent, quæ non esset perfecte, i.e. integre rufa, & vox illa תמימה *perfecta*, non cum remotiore vocabulo פרה sed vicinior אדמה copulanda esset & construenda. In hanc autem sententiam inclinat animus, his adductus argumentis.

(1°) Certum est Judæos antiquiores hæc duo vocabula [אדמה תמימה] copulasse, & se pertinere habuisse, Deum his verbis illam juvencam sibi offerri, quæ non esset *perfecte* & ad plenum rufa, vetuisse. *Maimonidem* hunc sensum optimum existimasse, liquet ᶜ e verbis ejus sequentibus: *hoc quod dicitur in lege* תמימה *perfectam, rubedinis perfectionem denotat, non staturæ* [illegible]. [illegible] *Si vero duos habeat pilos albos, aut nigros, sibi mutuo incumbentes habeat, in modo loci depressos, aut inter duos pares, habebatur pro polluta*, id est, ad sacrificium inepta. Sic etiam *Jonathan Targumista* hunc locum exponit: *accipiant* ᵈ *vaccam rufam natam duos annos, in qua non sit labes* [illegible] *aut macula de pilo albo*. Hunc etiam interpretis sensum [illegible] testatur cautela illa, quam in explorandâ rubedinis integritate, adhibendam esse ᵉ docuerunt. Nam eorum aliqui, vel ob duos pilos albos aut nigros, vitulam illam illegitimam decreverunt; alii vero, non protinus illegitimam, minime tamen immolandam, donec pili illi radicitus evellerentur. Eundem hunc [illegible] sensum amplectitur *Nicol. de Lyra*, hæc verba explicans, *in hebræo sic habetur*, [illegible] *integra relatione ad colorem rufum, qui debebat esse rubeus integraliter, absque aspersione alterius coloris*. Hunc sensum *Josepho* etiam sacerdoti & legum patriarum [illegible] placuisse, patet ex *Antiquit.* l. 4. c. 4. ubi de genere hujus sacrificii & ritibus agens, asserit, eum apud suos legem [illegible] *ut offerrent* [illegible] *rufam*, [illegible] *integre & toto corpore rufam*. Huic interpretationi calculum apponere non dubito, cum tot suffragiis Hebræorum veterum ornata veniat, ad quos procul dubio multa sana, de sacrorum suorum ritibus, traditione propagata fuere.

(2°) In moris fuit Ægyptiis veteres habuisse, ut bovem rufum, in cujus pelle ne minimus pilus albus vel niger macula deprehendi poterat, *Typhoni* suo immolarent. Hoc e *Plutarchi* verbis mox citandis manifestum fiet. Cum autem illa morum similitudo, vel Ægyptiis Hebræorum ritus æmulantibus, vel Hebræis Ægyptiorum mores in usum sacrum convertentibus, tribuenda sit, ratio postulat, ut legem hanc de vitula integre rufa intelligamus: aliter enim necesse est, ut Ægyptii vel Israelitæ ab exemplari suo multis de causis, recessisse censeantur.

(3°) Interpretationi huic non parum favent ipsa legis verba, in quibus ita requiritur, ut פרה אדמה תמימה אשר אין בה מום *juvencam rufam integram, in qua non sit vitium* Deo litarent. Necesse est autem ut in verbis aliquod superfluum & otiosum inesse censeatur, nisi תמימה de integritate coloris, & verba sequentia de integritate corporis, interpretemur. Deinde si verborum ordinem spectemus, Deus [illegible] majorem rationem rubedinis quam integritatis [illegible] prius enim provisum est ut sit אדמה *rufa*, quam ut sit תמימה *perfecta*. Consentaneum est itaque ut vox תמימה ad perfectionem rubedinis potius quam corporis juvencæ referatur.

(4°) Ratio fundet omnes Deum Judæis illam rubedinem, & rubedinis integritatem, pariter curare & præcipere voluisse. Sunt enim pares utriusque momenti, & si con-

ᵃ In Num. 19. 2. ᵇ Antiq. l. 4. c. 4. p. [illegible] ᶜ [illegible] ᵈ [illegible] ᵉ Num. 19. [illegible]

hæc

by Google

lor ſacrificii, multo magis coloris integritas, uſui alicui ſacro deſervire potuiſſet. SECT. II.

His preſſus argumentis, [a] *Munſtero* non poſſum non aſſentiri, qui אדמה תמימה ru- ſam integram, *omnino rufam, & quæ nullos nigros habet pilos*, denotare aſſerit.

Utcunque hæc interpretatio cenſoriam *Calvini* virgulam non effugit: nam *abſurde*, ait ille, *nonnulli interpretantur* integram vaccam & abſque macula, *ac ſi dictum eſſet, neque ſit in pilis varietas; quum idem exigat Deus quod in reliquis ſacrificiis, quæ ut vitioſa rejiciebantur, ſiqua in illis extaret deformis nota.* A doctiſſimo [b] *Bocharto* etiam ſuperſtitionis crimen Judæis impactum eſt, quod huic interpretationi tam impenſe ſtudeant, ut ne pilum quidem album aut nigrum in hac juvenca tolerent. Sed, horum virorum pace, nihil eſt cur ſuperſtitionis aut abſurdi notam interpretationi huic affigamus, cum e dictis conſtet, antiquiores Judæos eam, a primis forte poſt legem datam ſeculis, accepiſſe, eamque Rabbinorum (hac in re ὁμόψηφον) cohortem ſemper approbaſſe. Et quamvis, aliis in rebus, Judæi gentium ſuperſtitionem excedere videantur, rationes allatæ me perſuaſum faciunt, eos hic ſaltem a culpa illa immunes eſſe, & ſenſum legis ab antiquo receptum approbare.

SECT. II.

Cauſa proxima legis e vetuſtatis tenebris eruitur.

CUM jam nihil ſuperſit in hujus præcepti verbis, quod interpretis alicujus operam poſtulat, id operam dabo, ut illius ratio, vetuſtatis tenebris adhuc involuta, in media luce ſtatuatur. Ut hoc inceptum feliciter abſolvam, quatuor hiſce quæſtionibus reſpondere debeo:

(1°) Cur Deus, non bovem maſculum, ſed fœminam, hac in lege poſtulavit?
(2°.) Cur vitulam, non vaccam, offerri juſſit?
(3°.) Cur vitulam integre rufam mactari voluit?
(4°.) Cur denique vitulam jugum nondum expertam ad munus expiandi poſtulavit?

Nodum primum vindice non indignum ſentio: non immerito enim mirari quis poſſit, cur Deus vitulam ad populi totius immunditias expiandas comparari juſſerit; cum in plerisque aliis, ſtatis præſertim & nominis celebrioris ſacrificiis, de maribus tantum offerendis leges tam diſertas & [c] frequentes tulerit. In holocauſtis ſuis marem ex bobus, agnis aut capris, immolare tenebantur, *Lev.* 22. 29. idem & alibi ſtatutum legimus, *Levit.* 1. 3, & 10. Cap. 16. 10. & *Exod.* 12. 5. Unde & ſacrificium maſculum rei vili & corruptæ ex adverſo ponitur, apud *Malachiam*, Cap. 1. 14. Hujus autem mandati, quod a plerisque aliis tam diverſum abit, triplicem rationem aſſignandam cenſeo: Cur Deus bovem fœminam hac in lege poſtulavit?

Primo: ut Deus legem cultumque ſuperſtitioni Ægyptiorum, qui vaccam ſemper impenſius obſervarunt, adverſam inſtitueret. Vix tot monſtra in natura peperit Africa, quot Ægyptus in religione. Inter alia, vaccas divinitate donatas intulit, easque honore religioſo afficiendas docuit. Inſtituti mei ratio non feret, ut de ſuperſtitionis illius cauſa & origine ſermonem prolixum habeam: ſpartam illam ornarunt alii, quos lector curioſus conſulat. Superſtitionem autem iſtam Ægyptios antiquos (variis circa ſacra alia opinionum diſſidiis diviſos) unanimes accepiſſe, veterum pene omnium, [d] *Herodoti*, [e] *Diodori Siculi*, [f] *Æliani*, [g] *Luciani*, & [h] *Porphyrii*, teſtimonio ſtabilitum eſt. Reliquorum vice, *Herodotum* & *Porphyrium*, hoc verbis diſertis affirmantes audiamus. Τοὺς μὲν νυν καθαροὺς ἔρσενας [τῶν βοῶν] καὶ τοὺς μόσχους οἱ πάντες Αἰγύπτιοι θύουσι· τὰς δὲ θηλέας οὔ σφι ἔξεστι θύειν, ἀλλὰ ἱραί εἰσι τῆς Ἴσιος. *Boves mundos, eosque mares ac vitulos, univerſi Ægyptii immolant: fœminas autem ipſis immolare non licet, utpote Iſidi ſacras.* Hæc *Herodotus*, quibus poſt pauca ſubjungit, Βοῦς τὰς θηλέας Αἰγύπτιοι πάντες ὁμοίως σέβονται, προβάτων πάντων μάλιστα μακρῷ. *Boves fœminas omnes Ægyptii pariter venerantur, ex omnibus pecudibus longe plurimum.* Nec abſimilia *Porphyrii* illa, Παρὰ γὰρ Αἰγυπτίοις καὶ Φοίνιξι, θᾶττον ἄν τις ἀνθρωπίνων κρεῶν γεύσαιτο, ἢ θηλείας βοός. *Apud Ægyptios & Phœnices, citius carnes humanas quam vaccinas guſtaſſet quiſpiam.*

a *Comment in Numer.* 19. 2. b De *Animal.* P. 1. col. 290. c Ἄρρενα ὁλοκαυτεῖσθαι τὰ ἄρσενα *Joſeph. Antiq.* l. 3. c. 9. 20. d Lib. 2. c. 41. e Lib. 1. p. 77. f L. 10. de *Animal.* c. 27. g Περὶ ἀστρολογίης h *De Abſtin.* l. 2. § 11.

SECT. II.

Cum itaque eo dementiæ & impietatis prolapsi essent *Ægyptii*, quibuscum conjunctissime vixissent Israelitæ, ut vaccam [illegible] cultu [illegible] honorarent, Deus vaccam multa cum ceremonia mactari voluit, & [illegible] cineribus ad populi immunditias expurgandas [illegible], ut *Ægypti* [illegible] [illegible], & per hanc disciplinam, cum *Ægypti* more [illegible] pugnantem, Israelitas ad cultus illius vaccini contemptum atque odium [illegible] perduceret.

In hanc autem sententiam eo libentius inclinat animus, quod & alios, nota non obscuræ viros, eam placuisse [illegible]. Hanc enim opinionem auctoritate sua [illegible] *D. Thomas*[a] [illegible], inquit ille, *quod ex [illegible] vaccam, &c.* [illegible] [illegible] *magis quam vitulus*, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] *apud* [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Hanc sententiam [illegible] [illegible] [illegible] *de* [illegible], [illegible] [illegible]: nam hoc [illegible] [illegible], cur [illegible] *Deus vaccam rufam mactari ad purificationem? Hoc*,[b] inquit, [illegible] [illegible] [illegible] *ut* [illegible] *ab idololatria* [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] *sacrificarent quæ apud idololatras sacra erant* & [illegible] *habebantur*: *quemadmodum & jussit Deus* [illegible] *in sacrificiis adhiberi*, *quia* [illegible] [illegible] [illegible] *sub* [illegible] *specie*.

Aristotelis huic [illegible] haud difficulter assensurus est, qui cogitabit, Deum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], ut [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] *Ægypti* [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] *Origenes*,[c] *Theodoretus*,[d] *Jonathan*,[e] *Maimonides* [illegible] [illegible]. [illegible] & *Tacitus* [illegible], qui Judæorum instituta [illegible], *Profana*, inquit, *illic omnia*, *quæ apud nos sacra*. —— [illegible] [illegible] [illegible] *Hammonis*: *bos quoque immolatur quem Ægyptii Apin colunt*. *Ægyptios* hoc probe [illegible] [illegible], [illegible]. [illegible] *primum* [illegible], *Judæi* [illegible] [illegible] *ab* [illegible], *quæ præcipue sacra apud Ægyptios erant*, [illegible] [illegible] *sacrificarent & absumerent*. A qua hac specie religionis [illegible] [illegible] [illegible] *Ægyptii* [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] in Judæos [illegible], eosque [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], odio capitali prosequerentur: prout [illegible] reliquit *Josephus*, utroque suo in *Apionem* libro, & *Philo Judæus*, tum contra *Flaccum*, tum in *Legatione*. Sed ad priora jam [illegible] [illegible].

Cum [illegible] [illegible] legum Mosaicarum [illegible] & intentio, rationi congruum est opinari, Deum legem aliquam [illegible] [illegible], quæ vaccas ad communem aliorum brutorum [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Hoc ex [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Quamvis enim *Ægyptii*[f] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] alias [illegible], [illegible] [illegible] alias *Apin*, [illegible] [illegible] [illegible], omnes tamen vaccam honore divino prosequendam [illegible]. [illegible] est etiam hoc religionis [illegible] non apud *Ægyptios* tantum, sed & Israelitas, propter longam & individuam cum *Ægyptiis* [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] in [illegible] *Ægypti* mores paulatim [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] etiam [illegible] [illegible] ab *Ægyptiis* [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] confirmatur. [illegible] *Johannes Philoponus* Hebræos [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] *Ægyptiorum* [illegible] & [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible].

Secundo. Deus [illegible] [illegible] [illegible], non bovem masculum, offerri voluit, [illegible] [illegible] Hebræorum propius quam par erat ad *Ægypti* ritus accedere viderentur. Nam [illegible][g] *Plutarchus*, *Ægyptios* antiquum id in more habuisse, ut bovem masculum, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] *Typhoni* [illegible]. Si [illegible] Deus bovem rufum masculum ad sacra sua [illegible], [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] *Ægyptiis* [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] illud *Ægyptiorum*, cujus[h] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], ad memoriam revocaret. [illegible] itaque hæc vel alia mala e medio inter *Ægyptios* & Judæos [illegible] [illegible] [illegible].

[a] [illegible] [b] [illegible] [c] [illegible] [d] [illegible] [e] [illegible] [f] [illegible] [g] [illegible] [h] [illegible]

Deus non bovem ſed vitulam ſibi conſecrari juſſit. Atque hæc de cauſa (quod obiter SECT. II.
[illegible] cultu in [illegible] numerum [illegible], inve-
niantur, quæ ſemper, in quibusdam [illegible] principum circumſtantiis, a cultus Ægyptiaci
forma & uſu deflexum fuerit.

(3.) Tertio. Deus bovem fœminam, non maſculum, offerri voluit, forte quod
[illegible] ſacrificium pro peccato [illegible] peccatum cultus, vituli,
Typhonis, aut vaccarum, quo [illegible] Ægypti [illegible] abſtinerent,
[illegible] quatenus autem ſacrificium erat pro peccato gravi, & pro tali peccato, com-
munis legum Moſaicarum ratio & analogia [illegible] bovem immolandum poſtu-
labat.

(1*) Quatenus erat ſacrificium pro peccato gravi: nam, obſervante [a] Mai-
monide: quanto peccatum aliquod fuit gravius, tanto vilioris ſpeciei fuit [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

(2*) Quatenus [illegible] ſacrificium [illegible] peccato [illegible] eodem notante Magi-
ſtro, quæ [illegible] peccato [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
Cum itaque per vaccarum cultum in Ægypto degentes, [illegible] erat,
ut oblata vacca, peccati hic magnum [illegible] culpam expiarent, & illius ſordium &
memoriam omnes [illegible].

Hæc de causis, cur quod [illegible] Deus [illegible] bovem offerri poſtulaverit:
[illegible] quod [illegible] vitulæ [illegible]
[illegible] ad [illegible]
[illegible]

Ex [illegible] rerum ordine, oſtendam proximo, cur Deus vitulam, non vac- Cur vitula
cam, offerri juſſit. Hujus autem inſtituti [illegible] circumſtantiæ [illegible], quod in- non vacca
[illegible] autores plerique mores Ægypti referentes [illegible] offerri
[illegible] juſſit?
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
Ægyptii, qui [illegible] habuerunt [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

a [illegible] b [illegible] c [illegible] d [illegible] e [illegible]
[illegible]

SECT. II.

tentiam illam refellendam excogitavit. Multo probabilius eſt, Jeroboamum cultum ejus ad ritus Ægypti compoſuiſſe: cum præſertim mores Ægypti populo magis allubeſcerent, & gentes aliæ pleræque cultum Ægyptiacum tanquam archetypum ſequerentur. Cum itaque bos ſexus & ætatis tenerioris, præcipuum in Ægypti & gentium aliarum ceremoniis locum occuparet; non a vero abludit, Deum ideo Juvencam ad expiandi munus maſtari voluiſſe, ut animal quod Diabolus dolo malo tenuit, ſibi & ſacris ejus vindicaret, & illud in contemptum abiret apud Iſraelitas, quod apud Ægyptios impenſe colebatur.

Cur vitula rufa eſſe debeat.

DICENDUM ſuccedit, cur Deus vitulam integre rufam immolari juſſit. Hic autem Judæis & Chriſtianis aqua ſemper hæſit, nec (ſi palatum mihi ſanum eſt) rationes vel micam ſalis habentes hactenus attulerunt. Ne quis autem me temere nimis hoc dixiſſe cenſeat, primo rationes vulgo datas in medium proferam, labris ſaltem primoribus degustandas.

Rationes communes.

PRIMO itaque, nonnullis viſum eſt, Deum vitulam pelle rufa inſignem cæteris prætuliſſe, quod in boum coloribus rufus ſit vulgatiſſimus, adeoque junix illa piacularis ubique obvia eſſet, eoque paratior ad uſus ſacros. Colorem hunc apud Græcos frequentem fuiſſe, nos docet *Jaſon*, ſic *Peliam* alloquens,

a Μῆλά τε γάρ τοι ἐγὼ
Καὶ βοῶν ξανθὰς ἀγέλας ἀφίημι·

Ego tibi pecudes, & boum armenta fulva vel *rufa, relinquo.* Et, cum idem *Neptuno* ſacrificaret,

φοίνισσα δὲ Θρηϊκίων ἀγέλα ταύρων
Ὑπάρχει, ———

Rubrum adfuit Thraciorum taurorum armentum.

Coloris hujuſce frequentia cauſam opinandi dedit, Deum ideo vitulam rufam prætuliſſe: nam ſæpius obſervatum eſt, omnia ſub lege offerenda, paratu facillima fuiſſe, & cuivis obvia. At rationis hujus imbecillitatem lippientes oculi facile percipiant: nam ſi Deus vitulam rufam, eo quod paratu facilem, petiiſſet; proculdubio vitulam cujusvis alterius coloris offerendi licentiam Iſraelitis indulſiſſet; nec tam diſerte præcipere voluiſſet, ut junix illa piacularis ex *armento* tantum *rubro* ſumeretur.

(2°.) SENTIUNT alii, Deum vitulam pelle rufa vel flava præfulgentem elegiſſe, quod, ſeculis antiquioribus, ille color in buculis eximius haberetur. *Mohammedes* olim & Judæi forſan, a quibus ſua pleraque hauſiſſe dicitur, ſic animos induxerunt: nam *Mohammedes*, juvencæ hujus hiſtoriam, more ſuo, i. e. fabuloſo, referens, hæc b habet; *dicunt* Moſi, *pro nobis rogato Deum, ut declaret nobis cujus ſit coloris? Reſpondit, quod juvenca debet eſſe crocei, vel admodum flavi & fulgentis coloris, quo oblectentur oculi.* Buculas rufas aut flavas, præ cæteris e genere bovino animalibus, antiquis arriſiſſe, nos docet auctor d Geoponicus, cum ait, ἀγαπῶσι δὲ ὥσπερ, τὰς τῷ χρώματι ξανθάς. Idem e *Libanio* diſcere eſt, a quo τὸ χρῶμα φοινικοῦν *color rutilans* in bucula laudi vertitur. *Homero* etiam, c οἴνοπες, vinacei vel rubentis coloris boves, maxime placuiſſe videantur. Eſt itaque fidei humanæ congruum, Deum juvencam rufam, utpote colore tunc omnibus gratiſſimo commendatam, ad ſacra ſeparaſſe. At neque hanc rationem, ſpecioſam licet, priorem ſoliditate ſuperare cenſeo: ſi enim Deus, juvencam rufam, coloris ſui gratia, pluris æſtimaſſet; veriſimile eſt, eum curare voluiſſe, ut Judæi boves alios eodem grato colore notabiles altari dedicarent.

(3°.) ASSERUNT alii, Deum ea ſola ratione vaccam rufam tanta cum religione maſtari præcepiſſe, ut imaginem eo magis luculentam Meſſiæ, paſſionis ſuæ ſanguine rubicundi, Judæis exhiberet. Ita *Patres*, tam Græci quam Latini, cum Neotericis, Pontificiis & Reformatis pleriſque, judicarunt. At neque hanc conjecturam Apolline dextero factam arbitror: quamvis enim non negem, vitulam rufam, æque ac alia pleraque ſacrificia, imaginem ſacrificii noſtri maximi, olim offerendi, purgatioribus oculis intuendam exhibuiſſe, adduci tamen haud poſſum, ut credam, hujus præcepti ſanctionem ei ſoli rationi tribuendam eſſe. Nam haud opus erat, aliquo peculiari ſacrificio quod Chriſtum ſanguine proprio rubentem, ὡς ἐν τύπῳ præſentem ſiſteret; cum quævis victima, ſanguine ſuo cruentata, officio illo ſatis apte fungeretur. Neque

a Pindar. Pyth. Od. 4. b Alcor. 2. vers. 69. c Iliad. 13. vers. 708.
d Geopon. Lib. 17. Cap. 5.

[illegible] Chriſti mortem imaginem tam viva [illegible] characteribus in vitula rufa, quam bove [illegible] nigro, expreſſam contemplari [illegible]. [illegible] addi [illegible], quod ſi Deus vitu- SECT. II.
[illegible] rufam inſtituerit, [illegible] ut [illegible] *[illegible]*, [illegible], quod [illegible] & bovem aliquem [illegible] offerre ſolitis, qui Chriſti vitam, puram & maculæ omnis expertem, ſymbolice prænunciaret: ſed hac de re paulo commodius alibi di[illegible] ſumus.

[illegible] Bos *[illegible]* [illegible] ſtatutus eſt, cum reſpectu ad aureum [illegible], quod ſcilicet animal [illegible] colorem [illegible], ad aures vitu[illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], quod [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] eſt [illegible] & [illegible] [illegible] contactu [illegible], vitu[illegible] [illegible] & [illegible] [illegible].

[illegible] & [illegible] eſt, [illegible] [illegible] impeditum [illegible]. Nam dubitare [illegible] & [illegible] e malo [illegible] mores, quarum [illegible] ad[illegible] [illegible] memoriæ [illegible]. *[illegible]* Ægyptii, — *bovem autem rufum immolare fas eſt. Quod hunc colorem* [illegible] *Typhoni videtur* [illegible] Plu[illegible] [illegible] *Ægyptii* [illegible]

[illegible] Ægyptios, atque ac Judæos, Numen [illegible] ſummam curam & diligentiam in [illegible] [illegible] integra [illegible], [illegible] inveniretur, bo[illegible] [illegible] & [illegible] [illegible], ut [illegible] integre [illegible] [illegible] pretium exiſtimo, narratiunculam [illegible], quantum [illegible] tanta [illegible] & [illegible] [illegible].

[illegible] Typhon ille fuerit, [illegible] Dei vel Heroïs perſonam geſſerit, non [illegible] certo cognoſcere, cum tam [illegible] & [illegible] rerum & [illegible] mutari ſoleat. [illegible] ad [illegible] Nec magis [illegible], quid [illegible] quod Æ[illegible] [illegible] & [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] Typhonem [illegible], [illegible] & [illegible] [illegible] malignum illud numen [illegible] & demulcere. [illegible] Typhonem colore rufo fuiſſe crederent, [illegible] non [illegible]

[illegible]

SECT. II.

lorie cognati victimas, boves nempe rufos, offerebant. Interea ſues, boves, homines, aſinos etiam rufos, oderunt peſſime; quod imaginem Typhonis in cute geſtarent: in quem Ægyptii hoſtili ſemper animo, Oſiridis interfecti cauſa, fuiſſe perhibentur. Hoc enim ª *Plutarchus* de antiquis Ægyptiis teſtatum reliquit, [illegible] *Rufos quidem homines* [illegible] *atque aſinos etiam de præcipitiis dejiciunt, eo quod rufus erat Typhon & coloris aſinini.* quamvis enim aſini apud nos colorem cinereum ferunt, in ᵇ Oriente plerumque rubent.

Hæc de Typhone carptim præmonere, neceſſarium duxi. Cum enim ſuperſtitio hæc, apud Ægyptios, & (ſi *Philo* ſit verax) apud Iſraelitas etiam in Ægypto viventes, haud parum invaluiſſet, Deus bovem integre rufum ſolemniter immolari voluit: ut Diabolum [illegible], eamque victimam quam ipſe quaſi propriam accepiſſet, Deus ſibimetipſi vindicaret; vel ut bovem, etiamſi rufus eſſet, ſe eodem quo & alia ſacrificia [illegible] & pretio habere ſignificaret; vel ut Iſraelitæ, bovem rufum (olim Typhoni, i.e. Pythoni, Diabolo, devotum) Deo conſecrantes, ſe & omnia ſua [illegible] vero Deo devovere [illegible] teſtarentur. Præterea [illegible] bovem fœminam, quam Ægyptii ſingulari ſtudio coluerunt, Deus mactari, comburi & contemptim haberi, voluit; & colorem [illegible] ad Ægyptios odio & contemptui habitum, elegit Deus, ut utrique ſuperſtitioſo dogmati & conſuetudini utrinque occurreret, & aperte ſugillaret.

Legis hujus originem huic occaſioni tribuendam eſſe, rationibus in medium jam producendis evinci poteſt.

Primo. Id ante omnia in eorum cultu curare ſolebant Ægyptii, ejuſque, ut ſymbola & ſacra ſua naturas eorum Deorum quibus dicata erant, per quandam analogiam & ſimilitudinem imitari atque exprimere viderentur. Eo enim conſilio Nilum in bove nigro, tanquam ſymbolo cognato & convenienti, colebant; quod aqua profundior eſſet, aut ᶜ arena nigriori turbida. Hunc Hebræi omnium primi Nilum ᵈ שחור a שחר *nigreſcere* vocarunt, & a Græcis poſtea ᵉ [illegible] & ᶠ [illegible] ea de cauſa, dicebatur. Cum etiam obeliſcos in honorem numinis ſolaris erigerent Ægyptii: eos e marmore tantum pyrite (ſi ᵍ Kirchero credamus) fieri voluerunt; quod principium lapidis [illegible] ſubſtantia colore rubro fulgeat, adeoque Solis naturam & colorem ignitum apte repræſentet. Morem conſimilem inter ethnicos obtinuiſſe refert [illegible] Sic enim ſolenne fuiſſe narrat, Lunæ immolare [illegible] *bovem habentem cornua ad imitationem Lunæ* [illegible] Ita, referente ⁱ *Codreno*, [illegible] *Albos equos Soli, rufos autem igni* [illegible] nempe ut Deos ſuos donariis cum eorum natura condecentibus honoraret. De Perſis etiam antiquis ab *Herodoto* memoriæ proditum eſt, eos Soli equos mactare ſolitos, eo quod ex decoro eſſet, ᵏ [illegible] *Deorum perniciſſimo e brutis omnibus perniciſſimum immolare.* Eodem obſervationis Romanos etiam uſos fuiſſe, patet e lege illa XII *Tabularum: qua cuique Deo decora, grata* [illegible] *hoſtia providentur.* Cui plura de hac argumenti [illegible] veterum ſuperſtitione ſcire volupe eſt, adeat *Sandeus de ſacrificiis* c. 16. & 18. ˡ *Alex. ab Alex. Genial. dier.* l. 3. c. 12. *Arnob.* contra Gent. lib. 7. & ᵐ *Kircherum*: ubi rerum illarum non paucas argumentis & [illegible] reperiamus.

Cum itaque ſuperſtitio, Deo fere cuilibet hoſtiam propriam & naturæ ſuæ conſentaneam aſſignaret; veri quam ſimillimum eſt, Ægyptios bovem [illegible] rufum Typhoni obtuliſſe: non ut eorum ritus Hebræorum ſacris, ſed Deus ſui coloris & ingenii conſentaneus redderentur. Atque hoc a fide eo minus alienum cenſeo, quod colorem rufum Typhoni ſuo adeo in deliciis eſſe crederent, ut non boves tantum, ſed & homines rufos, ei ſubinde conſecrarent. In cujus rei fidem ⁿ *Diodori Siculi* verba referam, [illegible] i.e. *Homines quoque ferunt eundem quem Typhon habuit coloris, ei a regibus olim mactatos fuiſſe.* Interea temporis, nullam ipſe rationem commenticus poſſum, cur Deus, in ſacris ſuis, bovi rufo locum tam inſignem dederit, qui nullam ſui ſimilitudinem populo videndam

a Lib. [illegible] b [illegible] c [illegible] d [illegible] e [illegible] f [illegible] g [illegible] h [illegible] i [illegible] k [illegible] l [illegible] m [illegible] n [illegible]

præbuit

præbuit, nec ſacrificii ſexum aut colorem in pretio habuit. Rationi itaque maxime convenit, Ægyptios in religioſo bovis rufi uſu Judæis præiviſſe, Deumque victimam conſimilem in ſacrorum ſuorum numerum recepiſſe, ob rationes quas dixi antea, vel ut Hebræorum vulgus animos a cultu ſuo minus averſos haberent, cum in eo cultus illius, cui in Ægypto diu aſſueverant, lineas & umbellas aliquot intueri poſſent. SECT. II.

Secundo: conſuetudo quam dixi Ægyptiaca huic legi cauſam dediſſe putetur, quod incredibile ſit, Ægyptios bovis rufi in ſacris uſum a Judæis accepiſſe. Nam (1°.) Ægyptii [a] [*illi*] *periſſoi*, gens *elata* fuit, & ſupercilii ſui documentum dederunt, quod gentes & mores exteros ſummo cum faſtidio præterirent. Imo vero hominum aliorum faſtidium Ægyptios euſque tranſverſos egit, quod id inprimis curaſſe videntur, ut eorum inſtituta aliis omnibus adverſa eſſent, nec ulla morum civilium aut ſacrorum affinitate genti alienæ conjungerentur. Ægyptios eo ingenio fuiſſe, fidem faciunt frequentia illa quæ apud *Herodotum*, *Porphyrium*, *Melam*, alios, a nobis alibi citata, occurrunt teſtimonia. Cum itaque Ægyptii mores exteros omni ſtudio devitarent, fide omni apud me caret, eos, cum bovem integre rufum immolarent, Hebræorum mores ante oculos habuiſſe. (2°.) Sat liquet e veterum monumentis, nullam gentem in omni memoria extitiſſe, quæ odio & contemptu majore Judæos proſequebatur. Nempe Judæi populus erat, quem Ægyptii ſibi olim ſubditum, & ſemper adverſum, norant. Non eſt itaque fidei conſonum, Ægyptios Judæos imitari voluiſſe, vel ita ſe gerere, quaſi Judaiſmum religionum omnium ideam & primarium exemplar exiſtimarent. (3°.) Modo Ægyptii, in Typhonis ſui ceremoniis, ritus Hebræorum ſibi imitandos propoſuiſſent; proculdubio, non bovem maſculum ſed vitulam, eamque ad legis divinæ præſcriptum, Numini ſuo obtuliſſent. Quid enim, bovem ruſum immolantes, ab exemplari ſuo tam longe recederent, ut hyſſopum, lanam coccineam, & lignum cedrinum, minime curarent, aut aquam luſtralem e vaccæ combuſtæ cineribus conficiendam? Certe modo Ægyptii, gentis aut cultus Judaici ſtudio ducti, ad eorum ſacra imitanda animos appuliſſent, eodem zelo & affectu ritus eorum omnes, quo unum & alterum, recipere voluiſſent. (4°.) Cum ſe dabit occaſio, rationem non facile ſpernendam reddam, cur hiſtoria cultuſque Typhonis haud infrequens, inter Ægyptios aut alias gentes, ante Moſis tempora, fuiſſe videatur. Cum itaque ratio non una ſuadeat, ut rufi bovis uſum in ſacris, ad Ægyptios auctores referamus; opinari par eſt, eorum mores legi huic occaſionem dediſſe, Deumque bovi ruſo locum in ſacris ejus aſſignaſſe, ut populo ſuo ſuperſtitioſis Ægyptiacæ morbo laboranti remedium adhiberet.

Tertio; Ægyptii, aliique e Gentilium grege ſacrificuli, non minus ad animalis immolandi colorem quam naturam attendebant; nunc nigras, nunc [b] albas, nunc rufas, quandoque maculatas, hoſtias (pro vario Deorum guſto & ingenio) Numinibus offerentes. Ethnicos hunc delectum in religionis parte poſuiſſe, pateat e verbis illis * Sibyllæ, optimam ſacra procurandi rationem docentis.

——— αὐτὰρ δὲ γαίῃ
Πλουτοφόρῳ χοίρους εἷς ἱερεύετε μέλανας.
Πουλυτελεῖς ταύρους δὲ Διὸς παρὰ βωμὸν ἀγινεῖν

Id eſt,

Aram frugiferæ Telluri deinde dicabis
Gratam ovem: tauros [c] *candentes ad Jovis aram*
Tum ſtatues, ———

His affinia quæ habet *Porphyrius* de bove apud Ægyptios Soli ſacro, *Mnevis*, [d] inquit, *in [illegible], quidpiam [illegible] bovum maximus eſt*, & *valde niger, quod ſolis ardor nigrorem humanis corporibus afferre ſoleat*. Tauros etiam ſolebant antiqui Neptuno immolare *παμμέλανας*, i. e. *omnino nigros*, ob maris colorem, quod e veterum fide refert * *Cal. Rhodiginus*. Narrat idem [e] auctor, Græcis antiquis in more fuiſſe, *canes rutilos* ſyderi Caniculæ, ob affinitatem coloris, immolare. Notum *Virgilii* illud, quod mihi pene exciderat,

Nigram hiemi pecudem, Zephiris felicibus albam.

a LXX in *Jeſ. cap.* 2. 12. b In *Ægypto bos rufus eadem Typhoni, candidus [illegible] victima eſt [illegible], tradit [illegible]*, &c. Alex. Sardus de Gent. morib. l. 3. c. 15. * *Apud Phlegont. de Longæv.* c. 4. c *Ad vicibus, integro candentes.* d *Ap. Euſeb. Præp. Ev.* l. 3. c. 13. * L. 17. c. 23. e Lib. 17. c. 27.

SECT. II.

perſuadeo; quod nunquam in Lege præſcriptum ſit, ut, vaccam rufam mactaturi, tam accurata animadverſione caverent, ne pilus quiſpiam colorem diverſum oſtenderet: nec credibile eſt, Deum juvencam piacularem rejicere voluiſſe, ſi hinc pilus unus & alter a colore lege præſcripto diverſus abuiſſet [illegible]) Apud Judæos etiam, [a] auctore *Maimonide*, pro lege habebatur, *ut ſi vacca rufa cornua vel ungula rufa eſſent, ſacrificaretur*. Eos autem & hunc ritum ab Ægyptiis antiquis mutuatos fuiſſe, non imprudenter opinamur; eo quod ritum illum nullibi a Deo præceptum legamus, & quod Idololatræ, in minutulis illis obſervandis, ſcite ad anxietatem & ineptiam accuratos præſtare ſoleant. Cum autem ritus illi duo ab Ægypto derivati fuerint, argumento non levi eſſe poſſint, Hebræos antiquiores exiſtimaſſe, ſuperſtitionem circa bovem rufam inter Ægyptios uſitatam, huic legi de vitula rufa ſanciendæ anſam & occaſionem præbuiſſe.

SENTENTIÆ noſtræ argumentis hiſce communitæ, paucis objectionibus occurrere deberem, quæ jam dictorum luci nebulas offundant; at vero rerum ſeries & ordo turbetur, eas ad Sectionem ultimam reſervabo.

Cur Deus vitulam jugum nondum paſſam immolari juſſerit?

Id unum jam ſupereſt, ut rationes exquiram, cur Deus vitulam, quæ jugum nondum paſſa eſt, offerri juſſit? Quantum autem conjecturis aſſequi valeo, Deus duplici de cauſa vitulam nullo adhuc jugo & labore ſubactam poſtulavit.

PRIMO, ut ſibi & ſacris ſuis honorem & reverentiam conciliaret. Nihil enim majeſtatis divinæ & illius naturæ ſeparatæ ſanctæque ſenſum vulgo facilius incutit, nec religionis dignitatem magis illæſam tuetur & intemeratam, quam dona Deo oblata dignitate peculiari conſpicua, & charactere aliquo a rebus vulgaribus diſtincta & ſeparata: e contra vero donaria uſu aliquo communi trita, vel animalia laboribus emaciata Deo dicata, conceptus humiles & infra Numinis majeſtatem longe ſubſidentes creare ſolent, & ad ſacrorum contemptum non tam ducunt quam cogunt mortalium plebem. Deus itaque pleraque dignitatem aliquam ſingularem præ ſe ferentia, ſibi in peculium, ſub Lege, vindicavit: nam primogeniti omnes Deo erant devota capita, nec licitum erat cum bovis [b] primogenito arare, aut lanam primogeniti ovis & capræ tondere: ea enim Domino danda erant, priuſquam uſui alicui humano inſerviiſſent. Pari de cauſa Deus [c] animantia nondum humanis uſibus mancipata, ad uſus ſacros adhiberi voluit. Non erat e majeſtate Dei, ut quis ei reliquias & rejectamenta conſecraret. Atque inde factum eſt, quod Chriſtus in aſini pullo equitavit, qui roboris ſui [d] primitias humano uſui non dediſſet; & in [e] ſepulchro condi voluit, quo nemo mortalium jacuiſſet.

SECUNDO, vitulam aratri neſciam ſibi mactari juſſit Deus, quod mos ille multis ante Legem ſeculis obtinuiſſe, & ipſi ſacrificiorum religioni pene coæva fuiſſe, videatur.

DEUM, animalibus nunquam domitis aut jugo ſubditis, placandi morem diu ante Legem datam invaluiſſe, me perſuaſum habeo, quod mos ille ad honorem Deo & cultui ſuo debitum afferendum plurimum inſerviret, & quod gentes antiquiores [Ægyptii, Græci, Romani, alii] morem illum ſancte retinerent. Hoc ab Ægyptiis obſervatum fuiſſe, teſtatur [f] Chæremon Ægyptius, cum ait, eos animalia *[illegible], ut ſibi [illegible], domita, quaſi jam conſecrata laboribus*, altaribus inepta crediddiſſe. Ab Ægyptiis, e quibus literarum uſum & ſacrorum diſciplinam hauſerunt, Græci morem conſimilem accepiſſe cenſeantur: nam *Euripidi* in *Phœniſſis* laudatur *[illegible], [illegible]*, vitulus, *indomitus cadens*: & vitulam quam nullum jugum exercuerat *Pallade* promittit [g] *Diomedes*, & [h] *Neſtor*, his verbis,

> *Σοὶ δ' αὖ ἐγὼ ῥέξω βοῦν ἦνιν, εὐρυμέτωπον,*
> *Ἀδμήτην, ἣν οὔπω ὑπὸ ζυγὸν ἤγαγεν ἀνήρ.*
>
> *Tibi viciſſim ego offeram vaccam, anniculam, lata frontis,*
> *Indomitam, quam nondum ſub jugum quiſquam duxerit.*

Eandem religionem & Romanos inceſſiſſe, probant plurima illa poetarum ſuorum [*Virgilii, Horatii, Ovidii, & Senecæ Tragœdi*] quæ congeſſit [i] *Barbartus*, teſtimonia. Quibus (ut chartæ parcam) ſubjungam tantum [k] *Arnobii* verba. *Minervæ virgini virgo cæ-*

[a] [illegible] c. 1. § 4. [b] Exod. [illegible] [c] [illegible] [d] [illegible] [e] [illegible] [f] Ap. Porphyr. de Abſtin. l. 2. § 7. [g] Ibid. [illegible] [h] [illegible] [i] De [illegible] Cap. 33. [k] Lib. 7. [illegible]

Iii iii *ditur*

SECT. III. *ditur vitula, nullis unquam ſtimulis, nullius operis exercitata tonatu.* Hujuſmodi vitulas, Latinos *injuges* appellare ſolitos, e [a] *Macrobio* diſcimus. E quibus omnibus ſuſpicari pronum eſt, morem illum vitulas *injuges* immolandi, vel a primis humani generis patribus propagatum fuiſſe, vel a connato aliquo decori & honeſti ſenſu apud Ægyptios initium accepiſſe, & ad alias gentes, rerum Ægyptiarum ſimias, tranſmiſſum fuiſſe.

Cum itaque gentium uſus, & honeſti juſtique ratio, morem illum vitulas uſu humano minime pollutas immolandi plurimum commendarent, Deo viſum eſt morem illum in legem evehere, & ſanctione ſua ſacrum & perpetuum facere. Cum enim Deus legem populo ſuo daturus eſſet, non id egit, ut antiqua & recepta omnia cultus divini jura atque inſtituta prorſus abrogaret; ſed ut mundi *ritualc* corrigeret atque emendaret: ideoque ritus omnes decoros, & ad religionis reverentiam tuendam aptos, retinuit; at magicos omnes & ineptos, a legis & cultus ſui corpore tanquam membra male ſana, prorſus amputavit. Hoc multis exemplis evinci poſſet, ea vero in præſens omitto, ne longius a propoſito deflexiſſe videar.

SECT. III.

De circumſtantiis & ceremoniis plane ſingularibus in ipſa vitulæ rufæ immolatione ſolenniter obſervandis.

CUM vitulæ rufæ immolatio ob cauſam & uſum plane ſingularem inſtituta fuerit, nulli mirum videri poſſit, quod officium illud ceremoniis peculiaribus & ab aliorum ſacrificiorum ritu differentibus peragendum eſſet.

Cur Eleazaro ſpectante mactari debuit? Harum ceremoniarum prima hæc erat, viz. Quod *vitula* illa, non *cuivis e ſacerdotum vulgari ordine*, ſed *Eleazaro* ſoli afferri, eoque ſpectante mactari, debuerit. Sic enim verbis expreſſis mandatum legimus, [b] *& trades eam*, vitulam, *Eleazaro ſacerdoti, ut educat eam extra caſtra*, ושחט אתה לפניו *& mactabit eam in conſpectu ejus*. In cujus textus verbis prioribus claram lucem, poſterioribus autem illis, *& immolabit eam in conſpectu* vel præſentia *ejus*, craſſas tenebras, reperimus, cum tria nobis, haud facile ſolvenda, præbeant dubia.

(1°.) Quisnam *ille eſſet* qui vitulam illam mactare debuit, cum in textus hujuſce verbis officium illud nulli certæ perſonæ exequendum demandetur? *Toſtatus* aliique, interpretis vulgaris veſtigiis inſiſtentes, partes illas *Eleazaro* ſoli aſſignatas exiſtimant, eo quod nullius alterius perſonæ mentio, verborum de Eleazaro dictorum ſeriem interrumpat. Eandem ſententiam tuentur Judæorum plerique, quod Eleazarum in vitula mactanda atque immolanda occupatum fuiſſe, per traditionem oralem, a primis uſque poſt Legem tranſmiſſam ſeculis, edocti fuerint. Hoc refert [c] *Maimonides*, rectene an ſecus eruditi judicent. Mihi conſultius videtur, textus verba non de Eleazaro, ſed ſacerdote aliquo alio, ad Eleazari arbitrium aſſignato, cum Anglicanæ verſionis auctoribus, interpretari. Nam verba quaſi in hunc modum prolata, exponenda cenſeo; *& jugulet eam* [nempe ſacerdos cui id officii commiſſum] *coram eo*, i. e. Eleazaro. Hanc expoſitionem triplici de cauſa præferendam judico: (1°.) Quod eam mihi multum commendet auctoritas τῶν LXX, quos in legis ſuæ ſenſu & ritibus verſatos agnoſcunt [illegible] ושחט verbo ſingulari, at ושחטו plurali, in hunc modum, [d] [illegible] *eam ſoras extra*, *& jugulabunt eam in conſpectu ejus*. Sed & verb[illegible] expoſuere, cum [e] *ad* [illegible] *eam ſoras extra* *&* [illegible] nempe quod ſacerdos unus aut plures, *Eleazaro* ſpectante [illegible]entur. (2°.) Duos minimum huic muneri præfuiſſe, [illegible] & [illegible] facta eſt: ibi enim, non ſacerdoti, i. e. *Eleazaro* ſoli, [illegible] veſtium lavationem præceptam legimus. His ad amuſ[illegible] traditum, nempe ſacerdotem principem, cum vaccam [illegible], in montem olivarum produxiſſe. (3°.) Expoſitio no[illegible] *eam in conſpectu ejus*] magis apte quadrare cenſeatur. Nam [illegible] intellecta, ſenſum male cohærentem & ingratum fundunt, cum *Eleazarus* impropriе dicatur vitulam in *ſuſp-*

a Saturn. l. 3. c. 5. b Num. 19. 3. c In Tractat. פרה c. 1. §. 11. d In Num. 19. v. 3. e In Cod. Middoth. c. 1. §. 3.

ſeus

[illegible] SECT. III.

[illegible]

(2.) [illegible]

(3.) [illegible]

[illegible]

a [illegible]

b [illegible] CLEMENTIS VIII. [illegible]

SECT. III.

molare. Huic mori [a] *Talmudici* teſtimonium perhibent. הכהן השורף את הפרה עומד בראש הר המשחה i. e. *Sacerdos vaccam comburens ſtabat in cacumine montis Oliveti.* Cum autem ritus ille ab aliarum victimarum ritu longe recederet, operæ pretium exiſtimavi conſtitutionis illius rationem diligentius indagare. Quantum itaque mihi videtur, Deus triplicem ob cauſam, vitulam rufam extra caſtra, in locis a ſanctuario remotis, immolari voluit.

(1°) Quod vitulæ illius immundities, victimæ cujusvis alterius pro populi peccatis oblatæ impuritatem longe ſuperaret. Ea enim victimarum lex & conditio communis fuit, quod quo magis immundæ eſſent & quaſi peccatis oneratæ, eo longius a ſanctuario & præſentia Numinis exularent. Inde factum quod juvencum, gentis totius piaculum, Deo quidem intra ſanctuarium offerre, ejusque partes aliquot in altari comburere, fas eſſet, at populus partem longe maximam, [b] extra caſtra, tanquam impurum quiddam, igni mandare tenebatur. Hircus emiſſarius, qui gentis integræ peccata quotannis expiavit, & omnia peccata ſimul exportavit, ad ſacrificandum aut comburendum inidoneus habebatur; ſed [c] *ad extremos quaſi Garamantas, ad inſulam aliquam & terram non habitatam emittebatur.* Ut expediam paucis: vitula rufa erat [d] חטאת *ſacrificium pro peccato*: omne vero *Chattath*, obſervante [e] *Maimonide*, *extra caſtra comburendum erat, non vero ſupra altare,* [†] *quod illius fumus non eſſet odor acceptus Domino, ſed ingratus potius & abominabilis.* Hæc autem nihil admiratione dignum habent: nam [f] *hoc erat perpetuum, ut vituli pro peccato immolati carnes, corium, & fimus, efferrentur extra caſtra, & incendio abſumerentur.*

(2°) Deus victimæ hujus religionem in hunc modum ordinaſſe videtur, ut vitula, extra caſtra oblata, figuram eo magis expreſſam Chriſti extra civitatis portas olim offerendi gereret. Hanc rationem veritati viciniorem cenſeo quod inter typum & antitypum ſumma intercedat convenientia: nam Chriſtum extra portas civitatis paſſum eſſe, [g] *Apoſtolo* obſervatum eſt, & Evangeliſtæ referunt, cum in monte Oliveti (quo vitulam oblatam diximus) *poculi* ſui partem non minimam ebibiſſe. Hinc verba illa [h] viri docti in rem noſtram appoſitiſſima, *ædificato Salomonis templo, extra civitatem, in Olivarum monte, ſanguis juvencæ* rufæ ſpargebatur: *quemadmodum in eodem monte Servatoris ſalutaris victima ſanguis ſparſus fuit, cum ſudoris guttæ quaſi* [i] *grumi ſanguinis in terram deſcenderent.*

(3°) Hanc etiam rationem, in lege dicta ferenda, valuiſſe crediderim; nempe, ut res divina magis honeſte & decore fieret, & vitulæ cineres, ad aquam luſtralem conficiendam ſervandi, eo purius inde colligerentur. Cum enim loca omnia intra caſtra cœno & ſordibus abundarent, utpote hominum atque animalium pedibus quotidie conculcata, non tam apte ſacrificio decenter offerendo, vel cineribus pure colligendis, inſervire poterant. Huic rationi pondus addunt ea legis [k] verba, *colliget autem* [illegible] *mundus cineres vaccæ, & effundet* eos *in loco puriſſimo extra caſtra.* Ex ethnicis etiam [illegible], ut ſacra ſua decore facerent, locos mundos, h. e. nitidos, & ab omni pulvere & [illegible] purgatos, eligere ſolebant. Moris hujuſce veſtigia non obſcura in veterum Perſarum ceremoniis percipiamus: nam, referente [l] *Herodoto*, *cum ſacrum faciunt, nec aras erigunt* [illegible] *Dis* [illegible] *ſacrificare ſtatuit, in locum* [illegible] *illum imprecat.* [illegible] & [m] *Strabo* de Perſis [illegible]. Fit autem vero ſimillimum, Perſas [illegible] illum, non a [n] Judæis, [illegible] tum, cum [illegible] cum acceperiſſe; ut ita rebus [illegible] & reverentia ſua maneret [illegible] forte, [illegible] cœnoſo [illegible] rerum excluſiſſe. Sed [illegible], unde paululum [illegible] revoco.

Sanguis vitulæ verſus tabernaculum ſpargendus, & quare.

Tertia, notæ vero, [illegible], ceremonia, cum [illegible], obſervanda fuit, ut illius *ſanguis ſeptem vicibus ex adverſo tabernaculi ſpargeretur.* Huic ceremoniæ ut quid lucis afferam triplici quæſtioni reſpondendum eſt.

(1°.) Cur ſanguinis aſperſio præcepta fuerit? Reſpondeo: ritum illum ideo præceptum autumo, quod cum ipſa ſacrificii eſſentia conjungebatur. Nam, in omni ſacrificiorum genere, hunc ritum præceptum vel uſurpatum legimus. Verbis meis fi-

a In Mid. Cap. 2. §. 4. b Levit. 4. 12. c Maimonid. in Mor. P. 3. Cap. 46. d Num. 19. 9. e Ubi ſupr. f Maimonid. de Rep. Hebr. col. 139. B. g Hebr. 13. 12. h L'Emper. in Cod. Mid. Cap. 2. §. 4. i Luc. 22. 44. k Num. 19. 9. l Lib. 1. c. 132. m Geogr. lib. 15. n Vid. Lev. 4. 12.

† [illegible]

dem

SECT. III.

[illegible]

SECT. IV.

illius, cui munerus ille ſacer erat, ope & gratia, purgatum & ſanctitati priſtinæ reſtitutum.

QUARTO: ea etiam circumſtantia, ſolenniter obſervanda [a] erat, ut vitulæ partes ad unum omnes, in locis ab altare remotis comburerentur. Unde factum, quod juvenca hæc plurimum diſtet ab aliarum victimarum ritu: cum enim *juvencum pro peccato* immolarent, quamvis corium, tota caro, exta, & fimus, extra caſtra igni tradederentur, adeps [b] tamen, renes, & lobus jecoris, altaris ignibus abſumebantur. Utcunque, id unum in ſacrificiis pleriſque omnibus ſervari ſolitum, ut ſanguinis aliquid ad altare ſpargeretur. Sed non eſt quod legis de vitula rufa datæ paradoxa recenſeamus, cum ritus nullos contineat præterquam anomalos, & a communi victimarum aliarum regula deficientes; niſi quod vitulam illam ſacerdotibus immolandam tradat, quibus alia pleraque Tabernaculi miniſteria tribuuntur. Nobis autem inſtituti tam obſcuri rationem duplicem digito attigiſſe ſufficiat. (1°) Vitula rufa maxime immunda erat, eo quod piaculum publicum eſſet, & populi totius immunditiis onerata. Legis itaque analogia poſtulavit, ut a Dei puri altari & quaſi conſpectu, quanta quanta eſſet, longe removeretur. (2°) Decrevit Deus, ut vitula illa flammis integre traderetur, forſan ut obviam iret Ægypti ſuperſtitioni, circa boves fœminas præcipue verſatæ. Nam Ægyptii ſexus fœminei boves tam ſancte habuerunt, quod *nemo Ægyptius Ægyptiave* [c] *Græci viri aut os ſuavi caretur, aut illius cultro, veru, vel olla uteretur*; ne forte vaccam comediſſet, quod apud illos impietati maxime par eſſe cenſebatur. Deus itaque vitulam non minus immundam apud Iſraelitas, quam ſanctam apud Ægyptios haberi voluit; & unumquemque, qui vitulæ illius partem aliquam vel imprudens tetigerat, in immundorum numero cenſeri, caſtris etiam ubique ſacrorum interdici.

SECT. IV.

De ligno cedrino, hyſſopo, & cocco bis tincto, una cum vitula rufa comburendis.

INTER inſtituta vitulæ comburendæ ritum ſpectantia, præceptum [d] legimus; ut *ſacerdos lignum cedrinum, hyſſopum, & coccum bis tinctum, mitteret in medium flammæ, qua vitula cremabatur*. Huic legi, ne quidem conjecturis interpretum illuſtratæ, ut lucis ſcintillulam afferamus, opus eſt, ut in ejus ſenſu primum, deinde ratione indaganda, operæ ſtudiique nonnihil impendamus.

De ſenſu legis. A ſenſu legis ordiamur. Quid hic per *lignum cedrinum* intelligendum ſit, inter omnes convenit: neque eſt quod de illius (prout nec hyſſopi aut lanæ coccineæ) quantitate in flammam projicienda multum laboremus. Cum enim hac de re nil nobis comperti ſit, æquum eſt ut aures apertas Hebræorum traditioni præbeamus, cum præſertim nil cauſæ ſit, cur quis eam mendacii ſuſpectam habeat, nulla lucri vel gloriæ umbra nobis apparente, quæ Judæos hic a veritate ad fabulas Judaicas detorquere poſſet. Audiamus itaque Maimonidem, cui pleriſque ſubſcribunt Hebræorum magiſtelli; *ſacerdos*, ait [e] ille, *ſumebat lignum cedrinum & hyſſopum, ad palmi magnitudinem, & lanam cocco tinctam, ad pondus quinque ſiclorum.*

HYSSOPUS, hac in lege memorata, litem paulo graviorem inter doctos movit: nam variæ herbarum ſpecies apud auctores occurrunt quæ *hyſſopi* nomine cenſentur, nec ſatis conſtat quænam illa ſit quæ in textu deſignatur. Sed nil opus eſt, ut nos litem illam noſtram faciamus, aut variis hyſſopi ſpeciebus & figuris deſcribendis curioſius immoremur. Id unum noſtra refert ſcire, hyſſopum nempe exiguum humilemque fruticulum fuiſſe, e parietibus, vel (quod *Bocharto* placuit) juxta parietes, erumpentem. Hoc e verbis hiſtoriæ ſacræ dicitur [f] *& diſſerebat* (Salomon) *de arboribus, a cedro quæ eſt in Libano, uſque ad* באזוב *hyſſopum, quæ egreditur in pariete*. Plura de hyſſopo ſcire ſtudioſi petant, e [g] *Bocharto*, [h] *Lud. De Dieu*, [i] *Salmaſio*, [k] *Feſſelio*, aliiſque, qui in hoc argumento cum laude non vulgari laborarunt.

Nos interim ad tertium, *coccum nempe bis tinctum*, una cum vitula comburendum, progrediamur. In Hebræo, שני תולעת *ſhegni* vel *bis tinctum vermiculi* legimus. Nihil autem ad præſens inſtitutum facit, ut de hac loquendi formula (locis minimum

a Num. 19. 3. b Lev. 4. 11. c Herodot. in Euterp. c. 41. d Num. 19. 6. e Tractat. פרה cap. 3. § 3. f 1 Reg. 4. 33. g De Animal. Sac. P. 1. L. 2. Cap. 50. col. 587 &c. h Animadverſ. in Exod. 12. 22. i Tractat. de Hyſſo. & Cocco. k Adverſ. Sacr. L. 5. Cap. 20.

triginta

trigintа in Scripturis uſurpata) & illius ſenſu genuino, curioſe diſceptemus; & penſum illud multa cum laude abſolvit *Bochartus*, lib. ſæpius laudati P. 2. l. 4. c. 27. In præſenti ſcire ſufficiat, vocibus illis non ligulam aliquam, filum, vel pannum (quod multis viſum) ſed lanam, vermiculi ſanguine, h. e. colore coccineo vel purpureo, infectam, hoc in loco intelligendam. Sic enim verba legis exponenda docet Apoſtolus, ad *Hebr.* 9. 19. *Cum autem Moſes præcepta ſingula populo locutus fuiſſet, accepit ſanguinem vitulorum & hircorum, μετὰ ὕδατος καὶ ἐρίου κοκκίνου, cum aqua & lana coccinea, & hyſſopo, & librum conſperſit*, &c. Quibus verbis loca illa in Lege ante oculos habuit Apoſtolus, ubi voces illæ שני תולעת in originali uſurpantur. SECT. IV.

Cum jam legis hujus intentionem expoſuerim, proximum eſt, ut illius rationem, (quantum per antiquitatis caliginem oculis offuſam liceat) explicare conarer. Onus grave admodum me in humeros ſuſcepiſſe, vel inde licet intelligere, quod illud interpretes plerique vix ſummis tactum digitis præterierint. Ipſi Judæi, hoc in loco ne ſabulari audent, ſed de eo ſic loqui ſolent, quaſi Eliæ ſuo, ad ſolvenda [illegible] venturo, linquendum exiſtimarent. *Maimonides* legem hanc inter nodos illos, quibus cuneum nullum invenire potuit, aperte numeravit. huic enim quæſtioni, [a] *cur purificatio lepræ facta fuerit, ligno cedrino, hyſſopo, cocco vermiculi, & duobus paſſeribus?* in hunc modum reſpondet, *mihi ne in hodiernum diem ullius ex illis vera conſtat ratio: quemadmodum nec ligni cedrini, hyſſopi & cocci vermiculi, in vacca rufa.* Ut rem in pauca contraham: interpretes pene omnes hic tacent, niſi quos maxime tacuiſſe oportuit; eos dico, qui Deo hanc legem ferenti voluntatem pro ratione ſtetiſſe, eamque pro mero legiſlatoris arbitrio & imperio ſancitam, aſſerunt. Rationes.

Ut his itaque ora obſtruam, & lectorem forſan hærentem expediam, tres rationes aſſignabo, cur Deus hæc omnia, una cum vitula, comburi juſſit:

Earum prima eſt, ut ſingula, ad populi immunditias tollendas inſtituta, conſen[illegible] cum ipſorum fine & uſu tueri poſſent. Si enim omnia ad [illegible] tendam inſtituta [nempe vitulæ cineres, aquam fontanam, [illegible] am, & lignum cedrinum] paulo propius aſpiciamus, ea omnia [illegible] vera vel credita, pollere reperiamus. Quantum cineres ad [illegible] ant, vel fœminis innotescit: atque inde factum arbitror, quod & [illegible] tiones vitularum cineribus uterentur. Id moris inter ethnicos [illegible] veterum teſtimoniis, occaſionem magis aptam [b] nacti, probaturi [illegible], non ea de cauſa vitulæ cineribus ad februa utebantur, ut [illegible] Judaicæ exemplar conformes redderent; tunc enim lignum [illegible] & lanam coccineam, æque ac cineres, uſurpaſſent: ſed quod [illegible] rum natura non male conveniret. Aquam etiam fontanam aut [illegible] tate donatam eſſe, res notior eſt quam quod verbis egeat. [illegible] ad purgandum virtutis a natura tributum eſt, non meum eſt in præſenti [illegible]: hominum autem opinionem ei plurimum tribuiſſe, inde conjicere datum eſt, quod lex Moſaica ligno illi, in aſperſione & purificatione legali, locum & uſum [illegible] um pene ſemper dederit. Hyſſoporum etiam plurimum ad purg[illegible] valere, veterum fide receptum eſt. [c] *Chæremon* Ægyptio[illegible] rit, eos herbæ illi virtutem purgatricem tribuiſſe, eamque, [illegible] vacarent, frequenter uſurpaſſe. Eam etiam appellat auctor [illegible] *καθαρτικὴν*, *herbam purgatricem*, [*] *Heſychius* etiam *βοτάνην καθαρτικήν* [illegible] vel purgantem. Aſſerunt tamen nonnulli in hyſſopi natura [illegible] ſed eam, ab uſu quem in purgandi ritibus olim habebat, appella[illegible]. Sed alia omnia ſentit *S. Auguſtinus*, qui, in *Pſal.* 50. [illegible] *herbam humilem, medicinalem, purgandis pulmonibus aptam*, quod [illegible] dixiſſe creditur: [d] *Voſſius* etiam veterum hyſſopum, thoracem, pulm[illegible] nervos, a pituitoſis humoribus purgandi vires habuiſſe refert. [illegible] ad corporis ſordes abſtergendas, res eſt apud omnes in confeſſo [illegible] tingi debuit, ut locum in Dei ſacris eo dignius & honeſtius obtineret. [illegible] his omnibus purgandi virtutem natura vel opinio dederat, [illegible] ſcamus. Deum iis partem præcipuam in inſigni illo generis Ju[illegible] do tribuiſſe, quod hic uſus eorum virtuti, vel veræ vel opinatæ, maxime conveniret?

a *Mor. Neb.* P. 3. c. 47. b *Vid.* Lib. 3. Diſſert. 3. c *Ap. Porphyr. de Abſtin.* l. 4. §. 6. * *Voc.* [illegible]. d *De Phyſiolog. & Theolog. Gentil.* l. 5. c. 23. e *Hyſſopus adeamque hanc curationem, habet etiam vim purgandi.* *Pomag. in Levit.* p. 390.

SECT. IV. Secundo Deus lignum cedrinum, hyſſopum, & lanam coccineam, ſimul cum vitula comburi juſſit, forte quod more veteri receptum eſſet, horum omnium oblatione Deum propitiare. Arbores olim, eaſque ſæpius odoriferas, (qualis eſt cedrus) Deo in ſacris datas fuiſſe, neminem antiquitatis cognitione vel leviter imbutum latere poteſt. Teſtem itaque unum & alterum, in re tam confeſſa, citaſſe ſufficiat. Horum unus auctor eſt in omnifario arborum uſu verſatiſſimus, qui diſerte dicit, [a] *nulla fuiſſe veterum ſacrificia, in quibus arbores, earumve partes partem haud exiguam ſibi non vendicarint: nam vel principaliter adolebantur fructus, vel arborum frondes, rami, ligna, &c.* *Porphyrius* etiam odoratarum arborum [illegible] in ſacrificiis antiquitus uſitatam [b] aſſerit: & ut verbis ejus fidem aſtruat, addit, [illegible] *Dictorum vero ſufficientem antiquitatem perſpexerit quiſpiam, qui perpenderit multos etiam adhuc ligna quædam odorata fruſtillatim conciſa adolere.* Sed & herbas locum in ſacris multo antiquiorem, quam arbores odoratæ, habuiſſe, ex eodem *Porphyrio* diſcimus: [illegible], inquit ille, [illegible], &c. *Primum, non aromatum florum, ſed herbæ virentis, primitias ſacra faciebant, eam, veluti quandam naturæ fertilis lanuginem, manibus decerpentes.* Hiſce conſona quæ occurrunt apud *Ovidium*, ſic antiquiſſimos (quos ipſe norat) ſacrificandi ritus referentem, lib. 1. Faſt.

Ara dabat fumos herbis contenta Sabinis,
Et non exiguo laurus adufta ſono.

Nec herbas ſolummodo, ſed & lanam, ex more vetuſtiſſimo, Numini olim oblatam, non uno in loco docet *Porphyrius*; cui & [c] *Sophoclem* adjungimus, ſacrum Diis gratum ſic depingentem,

[illegible]
[illegible]

Erat enim ovium vellus, erat vitium
Latex, & uva cui ſinus perſtat vigor.

Lanam etiam puniceo colore infectam, Athenienſes (ab Ægyptiis forſan edoctos) Diis ſuis obtuliſſe, teſtatur auctor [d] *Etymologici* magni: [illegible] i. e. *Non flos eſt* (quod putavit *Didymus*) *ſed lana punicea, varie diſtincta qua Athenienſes in ſacris utebantur.* Ubi, per [illegible], nulli dubio locus eſt, quin lanam colore rubeo imbutam intellexit; nam [illegible], auctori illi ſynonymæ ſunt aut ſenſus cognati voces. Neque veteres in ſacrificiis ſolummodo, ſed etiam purgandi ritibus, lanis colore rufo tinctis uſi videntur. Nam [e] *Clemens* [illegible], *lanas rufi coloris*, inter alia, [illegible] *ad purificationes quaſdam impuras*, a Magis olim uſurpata, numeravit. Lanam autem, ſacris hiſce muniis dicatam, eo colore tingebant veteres, forſan ut color ille laudatiſſimus rei tam vulgari gratiam & dignitatem aliquam conciliaret: nam lanas cocco tinctas multo in pretio apud Orientales habitas, [f] *Bochartus* Veterum teſtimoniis haud paucis extra dubium poſuit. Cum itaque non abſimile ſit vero, morem illum, ligna odorata, herbas, lanam etiam (eamque ſæpe coccineam) offerendi, ante datam Legem inter Gentes obtinuiſſe, non abhorret a fide, Deum (qui & alios ethnicorum ritus ad uſus ſacros tranſtulit) lignum cedrinum, hyſſopum, & lanam bis tinctam, ſibi dicari voluiſſe; partim, ne ritus ejus novitate ſua Judæis offendiculo eſſent, partim etiam ut hæc omnia, una cum bove rufo, ſibimetipſi, vero creaturarum omnium Domino, vindicaret. Nam hæc omnia Deo ſacrificii nomine data fuiſſe pateat, quod in ipſum [g] flammæ medium, quandoque & [h] ventrem ardentis vitulæ, projicerentur.

Tertio Deus hæc tria una cum vitula comburi voluit, cum reſpectu forſan ad aſpergillum quo in purificationibus, e præſcripto Legis, utebantur. Sic enim fiebat [i] aſpergillum, ut faſciculus hyſſopi, tribus caulibus conſtans, filo coccineo ad baculum cedrinum alligaretur: & aſpergillo illo, cum ſanguis victimarum, tum [k] aqua luſtra-

a *Aldrovand. Dendrolog.* Lib. 1. p. 130. & [illegible] b *De Abſtin.* [illegible] c *Ap. Porphyr. de Abſtin.* L. 2. §. 19. d In voc. [illegible] e *Clem. Alex. Strom.* Lib. 7. p. [illegible] f *De Animal.* P. 1. L. 4. Cap. 27. & L. 5. Cap. [illegible] g *Num.* 19. 6. h *Maimon.* in [illegible] i *Maimon.* [illegible] Cap. 11. §. 1. k *Vid. Targ. in Pſal.* [illegible]

tionis,

tionis, aſpergebatur. Aſpergillum illud in leproſi purgatione uſurpatum fuiſſe, ſatis e Moſe diſcimus; [a] *accipiet autem ſacerdos lignum cedrinum, lanam coccineam & hyſſopum, & aſperget*, &c. Ejuſdem aſperſorii uſum, cum domum lepra infectam luſtrarent ſacerdotes, inſtitutum legimus, *Lev.* 14. 49. Eoſque vix unquam inſtrumentum diſſimile in uſu habuiſſe, e verbis Apoſtoli non obſcure colligatur, [b] *& accepit Moſes ſanguinem vitulorum & hircorum cum aqua, lana coccinea, & hyſſopo, & a perſit librum & totum populum.* Quamvis enim in hiſtoria Moſis populum aſpergentis, *Exod.* 24. 7, 8. nulla vel lanæ vel cedri fiat mentio; ea Apoſtolus uſurpata dicit; non quod hoc a ſpeciali Spiritus revelatione accepiſſet, ſed quod probe noſſet, ita morem gentis, aſpergendi ceremoniam peragentis, antiquitus habuiſſe. SECT. V.

Mirum eſt autem, quam vapulent interpretum ingenia, ut rationes aliquas excudant, cur Deus lignum cedrinum, lanam coccineam, & hyſſopum, in purgatione quavis uſurpari juſſerit: eas autem, utpote aqua ipſa luſtrali plerumque frigidiores, miſſas facio. Non opus eſt ut in alto vel profundo inſtitutionis hujuſce rationes inveſtigemus, cum apertæ ſint & pene cuivis obviæ. Nam Deus hyſſopum, [c] præcipuum aſperſionis inſtrumentum, inſtituiſſe videtur, quod herba illa, folia parvula, frequentia, tenera, leviter etiam villoſa, habens, in aquam aut ſanguinem immerſa, humorem ſtatim imbiberet, & eundem excuſſa facile emitteret, adeoque ad aſperſionis uſum a natura pene facta & conſecrata videretur. Lignum cedrinum, cum odoratum eſſet & inter ligna principatum teneret, manubrii quam decori loco eſſe poſſet, cui hyſſopum, lana coccinea in filum ducta, decenter alligarent.

Quum itaque aſperſorium e tribus hiſce conficeretur, Deus ea omnia in vitulæ rogum mitti voluit: (1°.) Ut communibus purgandi inſtrumentis igni traditis, nemo ea mundandi facultate, niſi quam ab inſtitutione divina haberent, donata ſi putaret. (2°.) Ut hac ceremonia doceret, hujus vitulæ combuſtionem propter aſperſionem fieri, ſine qua immunditiæ legales minime tollerentur. Huc [d] illud Apoſtoli: *ſi ſanguis hircorum & taurorum, & cinis vitulæ, pollutos aſpergens inquinatos, ſanctificat ad emundationem carnis*, &c. (3°.) Ut quis in aqua hac luſtrali, aſpergilli virtutem continente, perfuſus, ſe non minus vere purgatum crederet, quam ſi aqua e ſacro illo ſacerdotum aſpergillo miſſa perfunderetur. His omnibus inde aliquid momenti accedat, quod hyſſopus & cedrus ligula coccinea ligari, & in aſperſorii formam compingi, ſolerent, (ſi [e] *Maimonidi* credimus) cum in ignem mitterentur.

SECT. V.

De aqua purificationis, e commiſtis Vitulæ combuſtæ cineribus conficienda.

CUM Lege cautum eſſet, ut vitula perfecte rufa, nullo vitio notata, quæque jugum nunquam ſubiiſſet, ad ſacerdotem mactanda duceretur, Deus id inſuper mandati dedit, ut, vitula tota combuſta, cinis ejus, cætus filiorum Iſrael, in aquam purgationis & expiationis a peccato ſervaretur. Hoc e Legis præſcripto conſtat, [f] *colliget autem vir mundus cineres vitulæ, & effundet eos extra caſtra in loco puro, ut ſint multitudini filiorum Iſrael in cuſtodiam & in aquam aſperſionis.* Hac Lege tenebantur Iſraelitæ, vitulæ rufæ cinerem ſemper habere & perpetuo conſervare, & paululum ex eo, cum uſus exigeret, aquæ fontanæ commiſcere, ut vaſa, veſtimenta, tentoria, & ipſi alia, mortuo contaminata, aqua juncis illius cinere condita aſperſa, purgarentur; & homines, qui, ob leviores aliquas & quotidianæ incurſionis immunditias, a ſanctuario populique communione arcebantur, aqua illa luſtrali conſperſi & mundati, Deo & ſacris reſtituerentur. Hinc aqua hoc ritu parata, nunc [g] מי נדה *aqua ſeparationis*, nunc [h] מי חטאת *aqua expiationis*, & a *Chaldæo* [i] מי אדיותא *aqua aſperſionis* appellatur; quod ſcilicet ab aliis ſeparati ob immunditiem contractam, hac aqua aſperſi pro mundis & expiatis haberentur.

Ut autem legis jam dictæ ſenſum eo clarius explicem, duplici quæſtioni reſpondendum cenſeo, (1°.) Cur aqua illa *aſperſionis* e commiſtis vitulæ rufæ cineribus conficienda eſſet? (2°.) Unde vitulæ illi maxime illa, & pollutos mundandi & mundos polluendi, poteſtas conceſſa fuerit?

a *Levit.* 14. 4. b *Ad Hebr.* 9. 19. c *Pſal.* 51. 9. d *Ad Hebr.* 9. 13. e *Moreh Nevoch.* [illegible] *aqua* [illegible] *Num.* 19. 9. f *Tract. de vac. ruf.* c. 3. ſ. 2. g *Num.* 19. 9. h *Num.* 19. 9. i C. ſ. 7. i *Ibid.* 19. 9.

eorum & oblatum admiſcerent, & ſic ad cultum Jehovæ tribuendum arte & ingenio quodam perducerentur. Et a populo procul dubio, aquæ luſtralis uſu privari, quam aqua a Deo profuſa, cum conſpectu luſtrari, gravius habebatur. SECT. V.

(5°.) Deus vaccæ rufæ cinerem ad uſum ſacrum ſeponi voluit, forſan ut ſuperſtitioni occurreret, apud *Ægyptios* & alias gentes, invaleſcenti. Nam *Ægyptii* ea ſuper liſte tenuit, quod rufarum animantium cineres cum contumelia tractarent, eiſque maxime averſarentur. *Ægyptii*, referente [a] Manethone, *homines Typhonios comburebant vivos, & cineres eorum ventilando diſpergunt atque abolerent*: per Typhonios autem *Ægyptii* intellexerunt [illegible] in *Typho* (uti loquitur [b] *Diodorus*) *homines eiuſdem coloris quem habuit Typhon*, quem & rufum fuiſſe perhibebant. Et quamvis nuſquam nil tale legem promulgarint, veriſimile eſt *Ægyptios* boves etiam *Typhonios*, i.e. rufos comburuiſſe, & eorum cinerem tanquam pollutum & profanum quiddam, ventis diſſipandum tradidiſſe. Deus itaque, ut *Ægypti* ſuperſtitioni ridiculæ contradiceret, vitulam, quam *Ægyptii* coluerant, comburi, & cinerem, quem illi tanquam pollutum diſſiparent, colligi juſſit, & in uſum ſacrum cuſtodiri. Neque lex hæc, cum *Ægypti* tantum, ſed & aliarum gentium, ſuperſtitioni pugnaſſe videtur. Nam gentibus antiquis ſua non deerant [illegible] victimæ quædam rubræ, quarum ſanguis effuſus, mala avertere, Deos ad mitiorem ſententiam flectere, & crimina gentis expiare, credebantur. Hæc autem piacula publica tam impura habebantur, quod more ſolito, [c] cineres eorum in mare projicerent, aut ventis diſſipandos traderent. Aliter autem Hebræorum lege res itaque comparatum erat: quamvis enim vaccæ piaculares, ad eorum immunditias expiandas, inſtitutæ fuerint, Iſraelitæ tamen [illegible] cineres religioſe cuſtodire, atque ad aquam luſtralem conficiendam uti, debuerunt.

(6°.) Par erat, ut vitulæ cinis & aqua fontana jungerentur, ut piaculum integrum eſſet, & ceremonialis peccati reatum ſimul & immunditiem tolleret. Nam cinis ille, non vitulæ ſolummodo, ſed vitulæ pro peccato oblatæ, cinis erat: eumque peccati reatum tollere poſſe, facile crederetur: nec fidem difficilem inveniri, aquam fontanam, vitulæ præſertim cinere conditam, [d] ad carnis immunditiem eluendam valere potuiſſe.

Secundo, dicendum ſupereſt, cur vitulæ rufæ, ſingularis illa, & pollutos mundandi & mundos polluendi, poteſtas concedebatur? Eam pollutos mundaſſe conſtat, quod (*ita putant*) e commiſtis vitulæ cineribus factum, gratis totius immunditias expurgaret; nec minus clarer, eam mundos polluiſſe, quod quicunque operam vitulæ immolandæ vel minimam dedit, aut ejus carnem aut cineres incautus tetigit, labem contraxit, non niſi carnis & veſtium lotione eluendam. Mirari ſatis haud poſſit quiſpiam rem eandem effectus tam contrarios producere potuiſſe. Cur vitula mundos polluerit & pollutos mundaverit.

UT hunc nodum ſolvam, tres rationes afferam, cur vitula hæc effectus tam contrarios producendi virtute donata fuerit.

(1°.) E lege uſu factum eſt, ut animalia omnia ad peccatum & immunditiem tollendam ſeparata, puritatem quidem offerentibus, miniſtris autem immunditiem aliquam, conciliarent: prout aqua ad manus a ſordibus purgandas uſurpata, lavanti quidem munditiem affert, dum interim puritatis propriæ jacturam patitur. Ille cui hircum piacularem dimittendi provincia demandata eſt, & ſacerdos qui vitulum pro expiatione combuſſit, immundi facti ſunt; nec iis ad Sanctuarium aditus concedebatur, [e] donec veſtes & corpora abluerent; eo quod populi immunditias in animalia illa, prout corporis ſordes in aquam, purgatione tranſiiſſe, iiſque adhærere crederentur. Eadem perſuaſio ethnicorum animos occupaſſe videtur, qui teſtante [f] *Porphyrio*, a victimis aliquas ad Numen placandum oblatis tactu, religioſe abſtinuerunt. Hunc etiam in modum, animal immunditiæ occaſione, per adhærentes populi proprietates, immundum factum eſt, forſan ut imaginem Chriſti veram exhiberet, [g] *qui peccatum neſciebat, pro nobis autem omnibus peccatum factus eſt*.

(2°.) Deus eidem victimæ & mundandi & polluendi facultatem dedit, forſan ut perridere aliquam de rebus mundis & immundis opinionem, quam populus imbibiſſe videtur, tacite redargueret. Nam carnes immolatas nunc quidem tam ſanctas & puras pronunciavit, quod ſanctitatem [illegible], vel tactu levi [illegible], impertirent, quandoque vero tam impuras decrevit, quod nulli tangendæ eſſent, ne moleſtiam immun-

a Ap. Plutarch. de Iſid. p. 380. D. b Bibl. l. 1. p. 79. c [illegible] d Hebr. 9. 13. e Levit. 16. 26, 28. f Lib. 2. de Abſt. § 44. g 2 Cor. 5. 21.

SECT. VI. dicit purgandæ laborem ſubituro. Nonnunquam iiſdem victimis [a] mundandi & coinquinandi virtutem tribuit. Deus autem leges tam incertas de rerum munditiis tradidit, forſan ut Iſraelitæ nihil ſua natura mundum aut immundum eſſe cognoſcerent, vel ut a rituum legalium (quibus tædii multum, parum autem bonitatis inerat) amore ſenſim abducerentur.

(3°) Sic inſtitutum videtur, ut Deus diverſis Ægyptiorum de vitula rufa ſententiis occurreret, eaſque tacite reprehenderet. Nam Ægyptii animal illud, quatenus vitulam, honore divino, quatenus rufum, odio capitali, proſequebantur. Ut itaque ſententiam illam de ſanctitate vel divinitate quadam bovi fœmellæ inſita reprehenderet, vitulam hanc pro maxime impuro haberi voluit; quaſi mundum illud animal, per ſacrilegos Ægyptii mores & dogmata, naturæ ſuæ jacturam feciſſet, & infra ſpeciei ſuæ dignitatem cecidiſſet. Cum autem Ægyptii animal idem, coloris ſui gratia, odio & contemptui maximo haberent, Deus ipſos vaccæ rufæ cineres ad populi purgationes adhiberi voluit, ut ſe victimam illam rubedinis cauſa minime repudiare, ſed potius eo majoris æſtimare, teſtaretur.

SECT. VI.

Solvuntur adverſæ partis argumenta.

Ut ſchematis mea firmiore ſtet pede, & Lector fidem eo faciliorem jam dictis adhibeat, ad ſextam penſi mei partem jam accedo, nempe ut ſolvam argumenta quæ ſententiæ meæ fidem maxime infirmare videantur.

Obj. 1. Horum primum ita ſe habet. Legis hujus origo a ceremoniis in cultu Typhonis uſitatis arceſſi nequit, cum jam conſtet, Moſem Typhone antiquiorem fuiſſe, & Ægyptios, ætate Moſis, Typhonis nomen aut facta ne fando quidem accepiſſe. [b] *Bochartus* enim multis, nec facile ſpernendis, contendit argumentis, Typhonem eſſe Moſem perſonatum, & præcipuas Moſis res geſtas, fabulis licet involutas, in Typhonis hiſtoria latitare. Atque huic opinioni calculum nuper adjecit auctor, eruditionis nomine merito celeberrimus.

At hujus argumenti nervos duplici reſponſo incidere poſſimus. (1°.) Typhon hic Ægyptius Moſem antiquitate ſuperare non immerito cenſeatur. Refert enim [c] *Manetho* (cujus non eſt omnino ſubleſta fides) regem Ægyptium, ad requiem & tutamen Hebræorum in Ægypto commorantium, civitatem *Abarim* iis præbuiſſe: ἦν δὲ ἡ πόλις, inquit, κατὰ τὴν θεολογίαν ἄνωθεν Τυφώνιος. *Eſt autem hæc civitas, ſecundum theologiam antiquam, Typhonia.* Ex his autem haud obſcure colligitur, incolatus Ægyptiaci tempore, Typhonis nomen Hebræis innotuiſſe; & eo nomine vix quicquam clarius aut antiquius noſſe theologiam Ægyptiorum. Sic & *Philonem Judæum* exiſtimaſſe patet, quod toties Iſraelitas, nuper ex Ægypto liberatos, Typhonem coluiſſe referat. Varia illius teſtimonia hac de re ſimul congeſſit [d] *Bochartus*, ad quem, bona ſua cum venia, lectorem amandamus. (2°) Collatio Moſis cum Typhone per *Bochartum* facta, non probat Typhonem Ægyptium Moſem perſonatum fuiſſe, vel Moſe non vetuſtiorem. Nam, auctoris tam clari pace, nonnulla de veterum Typhone dicta, mihi videntur admodum invite & obtorto qua[illegible] Mo[illegible]. Quin & alia, de Moſe quidem vere dicta, Ægyptii veter[illegible] Moſi[illegible] aut fabulando geruntu, Typhoni ſuo tribuerunt. Cum enim Ty[illegible], & [illegible] tios cacodæmon quidam haberetur, multa M[illegible] Typhoni tandem [illegible] videntur, ut Moſem & Iſraelitas in odium [illegible] & Moſes Typho[illegible] eſſe crederetur. Exempli cauſa: finxerunt [illegible] Typhonem *filios genuiſſe Hier*[illegible] *Judæum* [illegible] dum & inſtar fabulæ non immerito habea[illegible] omnes [illegible] tius eſſe, & multis poſt Moſem & Typhon[illegible], recentiores Ægyptios hanc fabulam exc[illegible], & ut [illegible] inveteratum latura rent, eos a Typhone, i. e. [illegible]

Obj. 2. Secundo, ſi Deus ideo [illegible] de vitu[illegible] cultum, & dogmata cum Typhonis cultu co[illegible] coloris illius animal quod Ægypti ſuperſtitione maxime minutratiet, ſibi & cultui ſuo vindicaret; diſ-

a Vid. Lev. 11. 26, 27, 28. b Hieroz. P. 1. l. 2. c. 34. c Ap. Joseph. Lib. 1. contr. Ap. pag. 1053. f. d De Animal. ſac. P. 1. col. 340. e Plutarch. de Iſid. p. 363. C.

ſicile

[illegible] de bove nigro, quo Oſiridem, [illegible] Ægypti. [illegible]

[illegible] Deus de hoc [illegible] Ægyptiacæ [illegible]

[illegible] Ægyptii [illegible]

[illegible] Ægyptum [illegible]

[illegible] ideo vitulam undiquaque rufam offerri juſſit, ut imaginem Chriſti [illegible] Judæi [illegible] Apoſtoli verbis ad Hebræos; [illegible] aſpergens inquinatos, ſanctificat ad carnis [illegible] ſanguis Chriſti [illegible]

[illegible] Chriſtus [illegible]

[illegible] Adeo ut Meſſiam olim venturum, nullus typus [illegible]

[illegible] (1°) [illegible] Chriſtum [illegible] Chriſti [illegible]

[illegible]

CAP. XXVII. SECT. I.

typo & ſymbolo) *purgari* petit. In his, & aliis, ita ſe exerit veritas, ut alio lumine non indigeat. (3°.) Hanc legem non ea ſola de cauſa ſancivit Deus, ut Chriſti vitam aut mortem ſymbolice prænunciaret. Apertum eſt enim, multa hac in lege præcepta ad ſignificatum Evangelicum ne torqueri quidem poſſe; Judæos etiam, ad intimas arcanorum cœleſtium medullas, quæ hac in lege latere dicuntur, minime penetrare potuiſſe. Certum eſt, ipſum illum populum legis ſuæ corticem ſolummodo tetigiſſe, ſi ideo tantum data fuiſſet, ut Evangelii doctrinas typorum nebulis & involucris obſcuraret.

Hæc ea ſunt, quæ ad hanc legem illuſtrandam maxima cum veri ſpecie dicenda cenſui. Si quis moleſte ferat, quod aliqua dubius dixiſſe, & hoc in Capite vocabula illa, *forte, veriſimile, videatur*, & hujuſmodi, juſto frequentius uſurpaſſe, videat; audiat *S. Hieronymi* verba, quæ apologiæ loco inſerviant, & huic capiti colophonem imponant: [a] *omnis hic locus obſcurus & dubius eſt, & debet nobis lector ignoſcere, ſi in his quæ ambigua ſunt, & nos pendulo incedimus gradu.*

CAP. XXVII.

Præceptum lucos in altaris vicinia plantari prohibens.

LEX ordine proxima, quæ Zabiorum ſuperſtitioni frontem adverſam gerit, occurrit nobis, *Deuter.* 16. 21. *Non plantabis tibi* אשרה *lucum*, כל עץ *ullam arborem, juxta altare Domini.* In hac autem lege explicanda, quo ſtrictius & accuratius procedat ſermo, in ſenſum primo, dein occaſionem, cauſam denique vel rationem diligentius inquirendum eſt.

SECT. I.

Verba legis explicantur.

UT legis hujus intentio clare percipiatur, opus eſt ut in vocum earum [אשרה & כל עץ] ſenſu indagando paululum verſetur induſtria noſtra.

אשרה lucus.

Vox אשרה (nam inde ordiendum) *lucum* frequentius in Scriptura notat: ideoque Græci interpretes eam per ἄλσος multoties interpretantur. Erant autem luci, loca proceris & vaſtis arboribus plerumque conſita, aris extructis ornati, & numinis alicujus cultui plerumque dedicati. In hoc conventum eſt apud omnes, qui nominis aliquid inter doctos obtinent. At præter tritam hanc & vulgo receptam vocis hujuſce notationem, ſignificatum quadruplicem (ni decipi contingat) in Scripturis obtinet. Nam,

1°) Non tantum ad lucum, ſed & ſimulacrum aliquod ligneum, ipſius luci ſymbolum aut imaginem, indicandum aliquoties uſurpatur. Eo ſenſu venire videtur. *Judic.* 6. 25. nam ibi Scriptura, Gideonis geſta referens, deſtruxit, inquit, *altare Baal, & ſuccidit* האשרה *ſimulacrum quod erat ſuper illud.* Ita עליו verto non *juxta illud*, (cum interpretum vulgo) Seniorum auctoritate motus, qui hic ἐπ' αὐτὸ, i. e. *ſuper ipſum* altare transferunt: quod ſcil. idololatræ ſimulacrum luci ſuper aram ſublime poſuiſſent, ad morem nempe, quo Gentes [illegible] ſimulacris diſponendis utebantur. Eo ſenſu vocem ſumendam cenſeo, 2 *Reg.* 23. 4. Ubi Joſiah præcepit, *ut educerent e templo Domini, vaſa omnia, facta* לבעל ולאשרה *ipſi Baal & luco*: nam [illegible] voce אשרה cenſetur proculdubio [illegible] פסל האשרה *ſculptile luci*, quod Ahab [illegible] lucum repræſentandum *in domo Domini poſuiſſe* dicitur. Conſentit Græca verſio, quæ voces Hebræas [b] [1] γλυπτὸν τοῦ ἄλσους reddit. His adde 2 *Reg.* 23. 6. ubi Joſiam *lucum*, i. e. luci ſimulacrum, *de templo Domini exportaſſe* legimus.

(2°.) Vox אשרה non tantum arborum congeriem, [illegible] & arborem ſingularem, quandoque denotat. Hoc e *Kimchio* [illegible] ſenſum [c] ſic interpretatur; כל עץ שעובדין אותו או נוטעין לכבוד כי שעובדים אותו יקרא אשרה i. e. *Omnis arbor quæ colitur, & quæ plantatur, in honorem numinis quod [illegible] idololatræ, dicitur* אשרה. Hoc e lege fortan quam præ manibus habemus, colligendum

a *Comment. in Zachar.* 10. 1. T. 3. col. 1761. b 2 *Reg.* 21. 7. c *Lib. Radic.* voc. אשרה

1 *Apud MS. Alex. legimus* (*male autem*) γλυπτὸν τοῦ ἄλσει ἐν τῷ οἴκῳ.

censuit-

SECT. I.

cenſuit: nam in ea, verba illa כל עץ *omnis arbor juxta altare* (i. e. ad cultum) *plantata*, vocem præcedentem אשרה exponere videntur.

(3°.) Vox hæc templum quandoque vel delubrum indicat. Eo ſenſu nobis occurrit, 1 *Reg.* 14. 23. *Ædificaverunt ſibi aras & ſtatuas*, ואשרים & *lucos*, *ſuper omnem collem excelſum*, *& ſubter omnem arborem frondoſam*. Hoc enim in loco, longe conſultius eſt vocem Hebræam per *templa* vel *delubra*, quam *lucos*, reddere: cum luci, nec *ſubter arborem frondoſam*, qui e frondoſis arboribus ipſi conſtant; nec *ædificari*, ſed plantari, niſi loquendi conſuetudine violata, dici poſſunt. Neque hæc vocabuli ſignificatio mira videri poſſit, cum & ethnici (Poetæ præcipue) lucorum nomine, templa non raro deſignarint. Hic appello [a] *Strabonis* verba: *Poetæ* propter conſitarum arborum juxta templa perpetuam conſuetudinem, Ἐπεὶ καλοῦσι τὰ ἱερὰ πάντα *omnia templa lucos appellant*, *etiam arboribus carentia*. Atque hac in re belle *Strabonis* cum *Virgilio* convenit, qui *Triviæ* templum *lucum* [b] vocat:

Jam ſubeunt Triviæ lucos, atque aurea tecta.

(4°.) Nonnunquam vox hæc ad *Aſtarten* aut ſimulacrum *Aſtartes* notandum uſurpatur. Hoc facile conſtet, ſi textus ſequentes, ἐν παραλλήλῳ poſitos, attentius conſideremus.

Judic. 2. 13.	*Judic.* 3. 7.	1 *Sam.* 7. 3.
Et dereliquerunt Dominum, & ſervierunt לבעל ולעשתרות *Baali & Aſhtaroth.*	*Et obliti ſunt Domini Dei ſui, & ſervierunt Baalim* ואת האשרות	*Si revertatis ad Dominum, removete de medio veſtri, Deos alienos*, והעשתרות
LXX. Καὶ ἐγκατέλιπον αὐτὸν, καὶ ἐλάτρευσαν τῷ Βαὰλ καὶ ταῖς Ἀστάρταις.	Καὶ ἐπελάθοντο Κυρίου τοῦ Θεοῦ αὐτῶν, καὶ ἐλάτρευσαν τοῖς Βααλὶμ, καὶ τοῖς ἄλσεσι.	Καὶ περιέλετε ... Βααλὶμ, καὶ τὰ ἄλση Ἀσταρώθ. Aquila, τὰς Ἀστάρτας ...

E tribus his, Hebraice & Græce collatis, Scripturæ locis, aperte colligo, voces eas עשתרות & אשרות ſono, non ſenſu, diſcrepare, & ad *Aſtarten*, *lucos*, & *imagines Aſtartes*, ſignificandas, promiſcue & indifferenter, uſurpari. * Erat enim apud ethnicos indifferens an Diis vel eorum imaginibus, vel eorum ſymbolis cultum exhiberent.

Hæc omnia ſatis evincunt, vocem אשרה non *lucum* ſolummodo, ſed & alia multa, ſignificatus ſui ambitu continere. Conſtabit autem vocem eam hic ſenſu latiore ſumendam eſſe, cum voces eas כל עץ (quod proximo incumbit) paucis explicuerim.

Hæc autem phraſis [כל עץ] quaſi petra ſcandali fuit, quam interpretes vix ulli pede inoffenſo prætererunt. Interpretes noſtri Anglicani voces eas, quaſi ἀσυνδέτως dictas, ita reddendas opinati ſunt: *Thou ſhalt not plant thee a grove of any trees near unto the altar of the Lord thy God, which thou ſhalt make thee.* Mihi vero voces illæ ἐλλειπτικῶς dictæ videntur, & lex tota in hanc ſententiam interpretanda: "*non plantabitis* אשרה qua voce כל עץ * [lucum, arborem, luci ſculptile, ſimulacrum Aſtartes, columnam aut imaginem ligneam] vetitum intelligatis. Sic legem integram, rationibus minime ſpernendis inductus, interpretandam cenſeo. nempe, — Quid per כל עץ intelligendum.

(1°.) Sic interpretes Græci legem transferunt, Οὐ φυτεύσεις σεαυτῷ ἄλσος, πᾶν ξύλον παρὰ τὸ θυσιαστήριον τοῦ Θεοῦ σου ὃ ποιήσεις σεαυτῷ i. e. *Non plantabis tibimetipſi lucum*, *nullum lignum juxta altare Dei tui ſtatues* aut *formabis tibi*.

(2°.) Judæi veteres hanc legem, non de luco tantum, ſed & ſimulacro ligneo, vel arbore quavis in altaris confinio plantata, intelligendam cenſuerunt. Hac de re nemo dubitare poteſt, qui credere velit [c] *Hecatæo*, hæc de Judæorum templo & altari referenti, ἄγαλμα δ' οὐκ ἔστι [αὐτοῦ] οὐδ' ἀνάθημα τὸ παράπαν, οὐ φύτευμα — ἀλλ. οἷον ἀλσῶδες, ἢ τι τοιοῦτον *Simulacrum*, *aut aliquod ſignum ſacrum*, *ibi nequaquam eſt*, *nec ulla plantatio*, *veluti lucus*, *aut aliquid hujuſmodi*.

(3°.) Vox אשרה proprie quidem & per ſe ſumpta, lucum e quibusvis arboribus

a Geogr. Lib. 9. pag. 632. C b Lib. 6. Æneid. verſ. 13. * Vid. Selden. de D. Syr. Syntag. 2. Cap. 2. * *Uladiſlaus Poloniæ Rex jucundis ſylvas quas non ſecus quam ſanctas & Deorum habitacula Samagitæ venerabantur. Juxta illud Poetarum*, — habitarunt Dii quoque ſylvas. *Mat. a Michovia*, de Sarmat. L. 2. Cap. 2. c Ap. *Joſeph.* L. 1 cont. *Apion.* pag. 1349. 10.

SECT. II. [* quercubus, cupreſſis, ulmis, aliis] conſtantem denotat: adeo ut voces illæ, כל עץ otioſæ plane forent, niſi ad ſenſum vocis אשרה paululum explicandum & ampliandum adderentur

(4*) Verbum ſequens נטע duo ſignificata habet, *plantavit & infixit*; & non de arboribus tantum, ſed rebus etiam omni vita carentibus, in Scriptura dicitur: ideoque, hoc in loco, non tantum ad arbores & lucos, ſed ſigna vel ſimulacra lignea, altaribus affigi ſolita, denotandum uſurpari poterat.

His de ſenſu vocum earum intellectis, lex ea tam plana jam reddita eſt, ut nihil aſperitatis, offenſionis nihil, habere videatur.

SECT. II.

Occaſio legis enarratur.

TENEBRIS a verborum ſenſu fugatis, quænam hanc legem ferendi cauſa vel occaſio fuit, proximo expediendum eſt. Huic autem dubio facile ſatisfiat, cum quiſque, literis ſacris aut profanis exercitatior, intelligat, antiquos idololatras lucos Deorum ſuorum religioni ſacrare, aras etiam & ædes eorum ſacras in luco vel juxta arborem frondoſam collocare ſolitos. Sic orientalium conſuetudinem antiquitus habuiſſe, diſcere licet e plurimis Scripturæ locis, quibus aras & lucos aut arbores conjuncta reperiamus, *Exod.* 34. 13. *Deut.* 12. 3. *Judic.* 6. 25. 2 *Reg.* 21. 3. & 23. 6. 2 *Par.* 34. 7. *Jeſ.* 17. 8. & 27. 9. *Ezec.* 6. 13. 1 *Chronic.* 17. 6. Cadmum hunc morem ex Oriente ſecum in Græciam tranſtuliſſe, & nomen [a] *Aſtra* oppido in Bœotia, a luco querno ibi conſecrato, impoſuiſſe, non inconſulto conjectat [a] *Heinſius*; cum lucus אשרה in Scriptura vocetur, & apud *Heſychium* Ἄσπρα, δρῦς ἄκαρπος, interpretetur. Sed undecunque hæc *lucorum* religio in Europam fluxerit, certum eſt eam non tantum apud Syros, aliosque ex Oriente populos, ſed Græcos, Romanos, Germanos, Britannos, alios, plurimum antiquitus increbuiſſe. Id crebris antiquorum teſtimoniis firmatum reperiet lector, ſi per otium conſulat *Pined.* de rebus *Salom.* l. 7. c. 10. §. 2. *Camart.* de *reb. Eliæ*, cap. 8. §. 10. *Selden* de *Diis Syr. Syntag.* 2. c. 2. *Kircher. Oedip. Ægypt.* T. 1. pag. 311. *Hoſpin.* de *Orig. Templor.* l. 1. c. 1. *Pet. Fabr. Semeſtr.* l. 3. pag. 17. 18. 19. *Menoch.* de *Rep. Hebr.* l. 4. c. 1. *Cluver. Antiq. German.* lib. 1. cap. 34. aliiſque. Cum itaque lucos, eorum numinibus conſecrandi conſuetudo, plurimum inter ethnicos invaluiſſet; frequentem eorum uſum huic legi ferendæ occaſionem feciſſe, non facile dubitandum eſt.

Quod autem priſca ſuperſtitio lucos tanti faceret, iiſque, ad cultus ſui munia præſtanda, tam frequenter uteretur, variæ rationes aſſignari poſſunt.

(1*) Ea erat lucorum amœnitas, ut tanquam illecebra quædam, homines ſacra facturos eo pelliceret & invitaret. Sic enim in lucis illis, ad hominum animos alliciendos, comparata erant omnia; quod fieri vix potuit, quin magnum ſui amorem & deſiderium, in vulgi præſertim animis, accenderent. Cum loci eſſent, altis, denſis, & virentibus arboribus ornati, eorum umbra ſimul & aſpectus multum voluptatis & refrigerii præbuit, in Oriente præſertim, ubi perpetuo Solis ardore torrentur omnia. Judæos hac arborum denſitate, & aliis locorum eorum deliciis illectos, ad lucos confluxiſſe, ſatis e Scriptura conſtat. *Hoſ.* 4. 13. *Super capita montium immolaverunt, & ſuper colles adoleverunt, ſubter quercum & populum & terebinthum: quia bona umbra ejus.* Eandem rationem vim magnam habuiſſe ad alliciendos ethnicos ad nemora, nos docet [b] *Poeta* ille,

Lucus in urbe fuit media, lætiſſimus umbra:
Hic templum Junoni ingens Sidonia Dido
Condebat ——

Gentes itaque, ſi longius abeſſet lucus, eorum ſacra ſub [c] arbore denſiori, & ad ſolis calorem propulſandum aptiori, plurimum procurabant. Nec arborum umbra ſolummodo, ſed proceritas & pulchritudo, plurimum amœnitatis & illecebræ lucis addidere. Nam luci religioni ſacri, non e frugiferis, ſed arboribus pulchris & in altum ſurgentibus,

* *Frondoſam arborem, ut robora, quorum Deo* [illegible] *honores, ut quibus ſapientiam* [illegible] *addebantur.* [illegible] *de* [illegible] *Antiq.* l. 2. [a] Vid. *Heinſ.* [illegible] P. 2. Lib. 3. Col. 414. 10. [a] *Ariſt.* [illegible] c. 2. p. 81. [b] *Æneid.* lib. 1. v. 445. [c] Vid. *Jerem.* 2. 20. *Ezec.* 6. 13. & alibi.

rībus, plerumque componebantur. Fidem huic aſſertioni peto e *Cyrilli Alexandrini* [a] verbis, [illegible] i. e. *Aliud lignum nemoroſum* [i. e. lucis proprium] *aliud frugiferum. Propter lucos eam plantant, non plantant ligna frugifera, ſicum ſcil. vitem, & hujuſmodi, ſed ſolummodo, delectationis cauſa, ligna infrugifera.* Quibus ipſiſſimis verbis (hoc obiter moneo) utitur [b] *Origenes*, verbis illis [c] *Jeremiæ* [*ſubtus omne lignum frondoſum*] lucum illuſtraturus. Sed in callem redeo: *Origenem* & *Cyrilli* fidem liberat *Herodotus*, qui [d] ſic nobis depingit Dianæ templum, [illegible] *Interius autem lucus eſt ingens maximarum arborum plantatarum circa templum in quo ſimulacrum eſt.* Et paucis interjectis, [illegible] *arbores in cœlum euntes* vocat, plantatas ad viam quæ Mercurii templum adducit. Hanc locorum amœnitatem cauſam non minimam fuiſſe, quod idololatriæ ad lucos illos, Lege licet invita, tam facile ducerentur, e verbis [e] prophetæ ſecure colligo; *induxi eos in terram,* —— *& viderunt omnem collem excelſum, & omnem ſylvam denſam, & ibi ſacrificaverunt:* quaſi oculi, locorum eorum amœnitate capti, duces eſſent in peccato, & homines ad ſacra ibi facienda provocarent. Cum itaque Deus legem de ſacris omnibus ad locum a ſeipſo eligendum afferendis edidiſſet, continuo ſubjungit, [f] *cave tibi, ne offeras holocauſta tua in omni loco quem videris:* h. e. "Ne "loci hujus, aut arboris illius, amœnitatem ita intuearis, ut, eo ſeductus, eum loco "a me inſtituto præferendum cenſeas. Oculis tuis, hac in re, judicium minime de"ferendum eſt. Et quidem opus erat, ut Iſraelitæ ſibi ab oculis caverent ſuis, cum loca vix [g] ulla, niſi paſcuis læta, vel nemorum umbris jucunda, vel fontibus irrigua, vel alia aliqua ratione oculos aſſtandientia, a Diabolo, ad ritus ejus obeundos, eligerentur.

(2°) Diaboli rationibus plurimum expediebat, ut homines officia religioſa peracturi in locis hiſce nemoroſis frequentes convenirent. Nam hujuſmodi loci caliginoſi ritibus ejus obſcœnis & abſurdis ſecure peragendis inſerviebant. Ad ſuperſtitionem etiam augendam erant quam maxime accommodati. In lucis enim cultus profano ſacratis, inuſitatæ proceritatis & vetuſtatis arbores, profunda ſilentia, ſancta quædam & nativa rudicas, arborum denſitate fugata dies, horrida ſpectacula, arbores Deorum imaginem exhibentes, & ſimilia, molles homines ad religionem compoſuerunt, iiſque procuidubio Numinis ibi latentis fidem fecerunt, ſummam etiam rerum ibi geſtarum admirationem & reverentiam incuſſerunt. Lucos hujuſmodi ſidem & affectum Gentilibus injicere ſolitos, ex *Ovidio* diſcimus. Faſt. 3. 295.

Lucus Aventino ſuberat niger ilicis umbra,
Quo poſſis viſo dicere, Numen ineſt.

Ab his haud multum abludunt [h] *Senecæ* verba: *ſi tibi occurrerit vetuſtis arboribus & ſolitam altitudinem egreſſis frequens lucus, & conſpectum cœli denſitate ramorum aliorum alios protegentium ſubmovens; illa proceritas ſylvæ, & ſecretum loci, & admiratio umbræ, in aperto tam denſæ atque continuæ, fidem tibi Numinis faciet.* Ita nempe nati factique ſunt homines, quod inſolita omnia, & naturæ ordinem prætergreſſa, Numini tribuant, eaque religione quadam tacti intueri ſoleant. Nec ratione tantum, ſed & ipſorum ethnicorum teſtimonio, notum eſt, hujuſmodi lucos ingentem admirationem & horrorem quendam religioſum idololatris incuſſiſſe. Nam *Lucanus*, poſtquam Gallorum lucum ſacrum circa *Maſſiliam* accuratiſſime deſcripſiſſet, [i] addit,

—— *medio cum Phœbus in axe eſt,*
Aut cœlum nox atra tenet, pavet ipſe ſacerdos
Acceſſus; dominumque timet deprendere luci.
Hunc jubet immiſſo ſylvam procumbere ferro.
Sed fortes tremuere manus, —— *motique verenda*
Majeſtate loci, ——

His non prorſus abſimilia, quæ *Virgilius* habet, ſic de *Arcadum* luco ſacro [k] canens:

a In Jerem. Hom. 4. p. 41. b Homil. 4. in Jerem. p. 72. [illegible] c In Jerem. cap. 2. [illegible] d Ezec. 20. 28. e Deut. 12. 13. f Ezec. 6. 3. & 13. g Epiſt. 41. h Lib. 3. v. 423. &c. i Æneid. Lib. 8. v. 347. &c.

k [illegible]

Sect. II.

Hinc ad Tarpeiam sedem, & Capitolia ducit,
Aurea nunc, olim silvestribus horrida dumis.
Jam tum relligio pavidos terrebat agrestes
Dira loci: jam tum silvam saxumque tremebant.
Hoc nemus, hunc, inquit, frondoso vertice collem,
(Quis Deus, incertum est) habitat Deus, ——

Cum itaque luci Diaboli cultum & causam modis omnibus adjuvarent; Diabolus lucorum religionem toto nisu promovisse facile censeatur.

(3°) Gentes antiquae tanto cultu & affectu erga lucos ferebantur (uti multis visum est) quod eorum usus sacer antiquissimus esset, & ab Abrahamo [illegible] multarum gentium patre, ad posteros propagatus. Nam Abraham [a] habitasse dicitur באלני ממרא *in quercetis Mamre*, [b] ibi altare struxisse, sacrificia Jehovae obtulisse, Angelos etiam [c] hospitio accepisse: ut pateat quercetum illud, non tam Abrahamo domicilium, quam Deo templum, praebuisse. Huc etiam facere videtur locus ille celebris, *Genes.* 21. 33. *Abraham plantavit nemus in Beer Sheba, & invocavit ibi nomen Dei*: ubi Symmachus & [illegible] אשל *nemore*, [illegible] posuere. [d] Abram etiam transiisse dicitur [illegible] *usque ad quercum Mare juxta Sichem*, & Deum locum illum visitatione [illegible] illustrasse. Historia illa Abrahami circa quercus saepe commorantis, itaque munia religionis obeuntis, ansam dedit [e] viro docto verbis [illegible] *forte quae de quercubus Mamre & Schechemitanis, feruntur, nata est non modo [f] Judaeorum qui sub quercubus idola colebant & sacrificabant Diis suis: sed & gentium religio, quae arbores in [g] [illegible] templa consecrabant & quercum Jovi sacram fecit.* Sic & auctor [h] ille, cui magnum nomen [illegible], indicavit: nam de Abrahamo loquens, *ex nemore*, inquit, *quod plantavit in Beersabee ut invocaret ibi nomen Domini, propagata videtur apud ethnicos lucorum ad profanos Deorum cultus & sacrificia conficiendorum consuetudo.* In eandem sententiam non [illegible] alii, quorum nomina [illegible] praetermitto. Sed obstant multa, quo minus huic [illegible] speciosae, assensum praebeam. Nam Abrahamum, sacra facturum, lucos caeteris locis, aut querceta (Druidum ritu) caeteris locis, praetulisse, fabula vel in somnio simile non immerito habeatur. *Lucos* quidem & [illegible] Gentilium sacra, loca quae lucem [illegible] & ipso aspectu horrorem incuterent, [illegible] ut vix credi possit, veri Dei cultores, nullius criminis sibi [illegible] lucos obscuros & [illegible] locum praebentes ad [illegible] eorum obeundis eligere [illegible]. Abraham quidem tentorium [i] *juxta quercetum Mamre* fixisse legitur, & [k] alibi אשל arborem plantasse juxta *puteum juramenti*. Sed e locis illis aliquid certi colligere velle temerarium est; cum verisimile sit Abrahamum arborem, quercum [illegible], tentorio suo vicinam habuisse, non cultus sed [l] refrigerii causa, vel ut arbore illa, tanquam nota & insigni, locum quo jam degebat vicinis innotesceret. Opinioni huic inde robur accedat, quod Judaeorum regio, [m] scriptorum sacrorum & *Nonni* testimonio, quercuum abundantia inclaruerit. [n] *Nonnus* enim Typhonem sepultum dicit,

[illegible]

In agro quercubus abundanti, Judaeorum opimum populum.

Sic enim [o] vir egregie doctus versum illum [illegible] pristinae restituendum, & transferendum probat. Utut sit, apertum est loca plurima in sacris literis memorata [[p] El Paran, [q] Elon Bachoth, [r] Elon More, [s] Elon Meonenim, [t] Elon Tabor, & Elon Beth Hanan] a quercubus ibi florentibus nomen invenisse, & posteris innotuisse. Cum itaque Abrahamus in terra ob querceta commorantem quandoque reperiatur.

(4°) Sentiunt aliqui lucorum usum tam longe lateque propagatum fuisse, quod antiquissimi generis humani patres eos templorum loco saepius habuissent, con-

a Genes. 13. 18. b C. 13. 18. c C. 18. 1, 8. d [illegible] [illegible] e [illegible] Delph. Phoenic. in Append. [illegible] f [illegible] g [illegible] h [illegible] i [illegible] k [illegible] l [illegible] m [illegible] n [illegible] o Bochart. Geogr. Phoen. [illegible] p [illegible] q Gen. 35. 8. r [illegible] s [illegible] t 1 Sam. 10. 3. [illegible]

quæ ſacris officiis ibi præſtitis poſteritati commendaſſent. Inter eos ſic *Medus* noſter de lucis & quercetis agens, ſententiam exprimit: [a] *hujuſmodi loca Patriarcha ſacris obligaſſe putandi ſunt, non tantum pro neceſſitate vitæ ruſticæ & paſtoritiæ, ſed etiam ex ritu & more priſco. Quale enim in principio Deus fecit hominibus habitaculum, tale & illi fecerunt Deo. Hominem in Paradiſo collocavit Deus, homines Deo plantarunt ſacros Paradiſos*, i. e. lucos. *Hac itaque vera lucorum origo: in quibus principio Patriarchæ Deum verum, poſtea multæ gentes multos quoque Deos, ſunt venerati.* In eandem ſententiam plenis velis fertur jam laudatus [b] *Cluverius*: *lucorum conſecratio*, ait ille, *ex vetuſtiſſimo more, atque adeo ab ipſo Adamo, profluxit. De Fennis, Germanica gente*, Tacitus, *in libro de Germania*: nec aliud infantibus ferarum imbriumque ſuffugium, quam ut in aliquo ramorum nexu contegantur. Huc redeunt juvenes, hoc ſenum receptaculum. *Eodem vel ſimili ritu primum mortalium Adamum cum uxore & liberis habitaſſe, haud dubium eſt. Quum itaque ſacrificia eidem in locis Deo faceret, in quibus ipſe habitabat, id eſt, in luco ſeu nemore, poſteri quoque ejus eundem morem ad multa ſecula obſervarunt, non modo Celtæ noſtri, ſed omnes pariter gentes.* Hujus ſententiæ ſumma, ni fallor, huc redit: prima nemorum & lucorum plantatio in uſum ſacrum & civilem fuit, & Patrum antiquorum, ea templorum loco habentium, exemplo cohoneſtata. At idolorum cultu invaleſcente, luci illi principio ſacri quidem & honeſti, ritibus alienis & impuris commaculati ſunt adeo, ut in mera proſtibula & Dæmonum latibula tandem degenerarent. Hinc etiam præceptum eſt Iſraelitis, ut lucos omnes ſuccideret, & a lucis in altaris vicinia plantandis abſtinerent. At vero cum nefas ſit exiſtimare, Patriarcharum religionem locis hiſce caliginoſis indiguiſſe; cum etiam e Patriarchis unus Abrahamus (ob rationem etiam peculiarem) *lucum* aut *quercum plantaſſe* dicatur, hanc opinionem vix tenui probabilitatis ſpecie decoratam arbitror.

Sed quicquid ſit, ſatis e jam dictis intellectum eſt, lucos olim in uſum frequentem abiiſſe, & cum gentium templis araſque fœdere perpetuo conſociatos fuiſſe. Eam autem conſuetudinem legi huic, lucos & arbores omnes in altaris vicinia prohibenti, occaſionem dediſſe, non facile dubitationem admittit.

SECT. III.

SECT. III.

Ratio legis magis illuſtratur.

CUM jam legis hujus occaſio me ſatis exercuerit, proximum eſt, ut illius rationem nondum ſatis compertam, in lucem proferam. Quantum itaque legiſlatoris intentionem rationis & hiſtoriæ luce percipere licet, hiſce de cauſis hanc legem ſtatuit.

(1°.) Quod ſeculi conſuetudo lucos Diis inferis pene proprios feciſſet, eoſque cultus eo Baalim [i. e. mortuis heroibus] præſtiti ſigna luculenta conſtituiſſet. Nam gentes antiquæ lucos ſuis heroibus, tanquam ſepulchra vel delubra & habitacula conſecraſſe videntur. Inde ſepulchrorum una cum lucis in Scriptura frequens mentio: nempe, 2 *Reg.* 23. 15, 16. *Contrivit Excelſum in pulverem, & combuſſit lucum. Et converſus ſe Joſias, & vidit ſepulchra quæ erant ibi in monte, & tulit oſſa e ſepulchris*, &c. *Eſ.* 65. 3, 4. *Populus eſt qui me coram ſemper provocant, qui ſacrificant in hortis* [i. e. lucis idololatricis] *qui habitant in ſepulchris*, &c. Quibus verbis *Prophetæ lucorum* depingi videntur, qui in lucorum ſepulchris frequentes habitabant, & in lucis illis, horrendis ceremoniis diriſque votis, inferorum manes elicere, eoſque de futuris interrogare ſolebant. Hæc omnia a conſortis ethnicorum dogmatis & moribus aliquid lucis & fidei mutuari poſſunt. Eos enim in lucis, heroum ſepulchra poſuiſſe, probant *Poetæ* [d] illa,

—— *luco tum forte parentis*
Pilumni Turnus ſacrata valle ſedebat.

Et [e] *Ciceronis* verba, *vos Albani tumuli atque luci, vos imploro atque obteſtor.* Cum inſtituto præſente conjuncta eſt lex ea, quæ inter [f] Etruſcorum veterum ſtatuta numeratur, *ſi quis ſepulchrum proprium non habuerit, in nemoroſa ſylva ſepeliatur.* Apud ethnicos etiam, Manes & Heroum animæ lucos tenere credebantur: nam *Virgilius*, ethnicæ theologiæ callentiſſimus, eos ita loquentes introducit, *Æneid.* 6. v. 673.

a *Diſſert. de ſanctit. Eccleſ.* b German. Antiq. Lib. 1. Cap. 34. p. 237. 10. c Vid. Germ. in loc. d *Æneid.* 9. ver. 3. e Cic. pro Milon. f Dempſt. Etrur. l. 3. p. 176.

Sect. III.

[illegible], [illegible] [illegible] *Eo dementiæ pervenerat hominum natura, ut & arboribus ſpecioſis propter pulchritudinem ſacrificarent, cupreſſis nempe, platanis, & pinubus.* Hoc etiam e luculento *Zonaræ* teſtimonio apertius conſtat: nam *Abaſgorum*, ad Juſtiniani uſque tempora ethniciſmum retinentium, mores referens, [a] hæc habet, [illegible] &c. *Ad illa uſque tempora ſervatorem Chriſtianum ignorabant, lucos ſylvaſque colebant, arbores quoque e barbara quadam ſimplicitate in Deorum numerum adoptabant.* Hunc autem cultum lucis & arboribus, variis ceremoniis exhibebant: nam arbores pleraſque huic aut illi numini [b] vovere ſolebant, & proptereà complecti eas vittis & floribus decorare, vota ad eas nuncupare, & tabellas appendere, hoſtium ſpolia illic deponere, [illegible] ad eas, tanquam ad Dei alicujus aram aut ſimulacrum, gradum ſiſtebant, iis Deorum nomina vel imagines inſculpebant, eas denique ſecare aut violare, ſummum nefas & piaculum exiſtimabant. Hæc omnia, etſi licet inepta & ridicula videantur, multis veterum teſtimoniis extra dubium poſuit [c] *Philippus Rubenius*, ad quem morum horum exemplis [illegible]. Hoc religionis monſtrum & ludibrium inter Iſraelitas etiam obtinuiſſe, [illegible] *Judic.* 3. 7. *Obliti ſunt Domini Dei ſui, & ſervierunt Baalim,* והאשרות *& lucis.* Quo in loco, ut per *lucos*, non idea in lucis poſita (quod plerisque viſum eſt) ſed arbores ipſas in lucis plantatas, intelligamus, ſuadent expreſſa textus verba & [d] Græcorum verſio. Quo vero lucos illos rite colerent & propitiarent, eos, ethnicorum ritu, [e] *interum prophetas* & antiſtites habuiſſe legimus. [illegible] ethnicorum ritu, dixi: eos enim lucorum ſacerdotes habuiſſe, vetus inſcriptio, quam [f] *Gutherius* memorat, opinari ſuadet.

C. BETVO. C. F.
SACERDOTI. III. LVCORVM. PR.
VMBRIAE.

Hanc fatalem lucos & arbores colendi luem Iſraelitas infeciſſe, probabilius habeatur, quod perſuaſio de divinitate quadam arboribus inita latiſſime pervagata ſit olim, & gentem vix ullam intactam reliquerit & intemeratam. Deus itaque, ut omnem ſuperſtitionis tam ridiculæ lateque propagatæ [illegible] & [illegible] e medio tolleret, legem cavit ne cultus officia juxta lucos aut arbores aliquas peragerent [illegible]. Norat ſcilicet populi illius, ſæpe licet in ejus verba jurati, mobilem & fluxam fidem; eoque, ubi quævis oblata vel arrepta, ad morem & ingenium ethnicum certo rediturus.

(4°) Deus arborem aut lucum altari [illegible] vetuit, forte ne populus ad locum ea nota clarum & inſignem, vel gratiæ cauſa frequentior conveniret. Nam altare, lucis vel quercus frondibus [illegible] decoratum, famam [illegible] poſſet, quam ſi in deſerto vel alio aliquo loco, nulla nota celebri, ſtrueretur. Hanc interdicti rationem [illegible] affert [g] R. Levi: *ſolebant*, inquit, *[illegible] plantare arborem juxta altaria ſua, ut ibi congregaretur populus.* Hæc [illegible] *Maimonides* etiam commentum meruit, his verbis expreſſum; [Hebrew illegible] [h] *Quoniam ritus erat [illegible] arbores nempe juxta* altaria ſua *plantare, ut ibi conveniret populus, ideo Deus ſacrum plantandi licentiam Iſraelitis denegavit.* Atque ea de cauſa [Hebrew illegible] *quercum* aut *platanum* legibus interdictam [illegible] aſſerit, *quod ſcil. opus eſſet ideo conſtructum, ut populus ad ſacrum conventus fieret.* Cum autem juſſiſſet Deus, ut Iſraelitæ omnes in Tabernaculi vel Templi vicinia conventus ſuos agitarent, nullum locum, nullam arborem, titulum nullum, juxta aram [illegible], ne populus eo conflueret, (quod in gentium moribus frequentiſſimum erat) & idololatriæ cauſam præberet Iſraelitis, aut Proſelytis in vera Dei fide [illegible] non ſatis eruditis & confirmatis. Quamvis itaque poſſent altaria, alibi quam juxta tabernaculum & templum, quandoque [illegible], nunquam arborem aut lucum juxta altaria ſua [illegible]; nempe ut altarium ſuorum ſitus, privatos & [illegible] indicaret, ea non in locum conventus religioſi, ſed ad cultum extra [illegible] præſtandum, conſtructa fuiſſe.

(5°) [illegible] antiquiorum conſuetudo lucum aut arborem juxta altare plantandi, cultus idololatrici ſignum infallibile fecisſe videatur. Nam [i] reges pleraque omnes a pie-

a *Annal.* Tom. [illegible] [illegible] *Script.* [illegible] C. b *Populus Abaſgi* [illegible], [illegible] [illegible] *Vide* [illegible] c *Elect.* Lib. 3. Cap. 34. d [illegible] [illegible] e 1 *Reg.* 18. 19. f *De Jur. pont.* [illegible] L. 3. [illegible] g [illegible] *Lev.* [illegible] C. 135. h *Mor. Nevoch.* Par. 3. Cap. [illegible] i [illegible] k 1 *Reg.* 15. 4. 2 *Reg.* 23. 14. 2 *Par.* 14. 3. [illegible] 6.

 tate

CAP. XXVIII. SECT. I.

tate commendati, [*Hezekiah, Joſiah, Aſa, Jehoſaphat,*] lucos ſuſtulerunt; & reges qui apoſtaſiam a Deo meditati ſunt, lucos plantaſſe dicuntur. Luci pene ſemper cum ſtatuis & imaginibus, tanquam ejuſdem *cultus idolici* inſtrumenta, & non minus certa idololatriæ documenta, in [a] ſacris literis conjunguntur. Porro, tanta neceſſitudo inter lucos & idola intercedit, ut *luci* quandoque pro idolis, quandoque *idola* pro lucis, in Scriptura ſubſtituantur. *Luci* pro idolis ſimul adoratis poni videntur, *Jud.* 3. 7. *Dereliquerunt Dominum, & ſervierunt Baalim* ואת האשרות *& lucis*: eo autem in loco, *lucos* non de arboribus tantum ſed & idolis ibi cultis intelligendos eſſe, probat locus [b] ei parallelus; *& dereliquerunt Dominum, & coluerunt Baalim* ואת עשתרות *& Aſhtaroth*, ubi & verſio Græca τὰ ἄλση habet. Idola quandoque pro lucis ponuntur, in quibus colebantur: viz. 1 *Sam.* 7. 3, 4. *Ponite a vobis Baalim & Aſhtaroth*: ibi enim LXX Aſhtaroth per τὰ ἄλση interpretantur. Ex eo uſu factum eſt, ut cultus idololatricus, per lucos & luci plantationem [c] ſæpius innuatur; & אשרה *lucus* vocabulum infame fit, & vix unquam in Scriptura bene audiat. Cum itaque luci idololatriæ ſigna eſſent, eique intime adeo conjungerentur, Iſraelitis arbores aut lucos altari vicinos plantare vetitum eſt, ut omnis anſa vel ſpecies idololatriæ tolleretur, & forſan ut apertus & plane ſingularis altaris ſacri ſitus & aſpectus, illud non in vulgaris alicujus numinis honorem cultumque ſtructum eſſe declararet.

CAP. XXVIII.

De lege quæ columnæ erectionem ab altari removetur.

SI quis legem hanc integram attentius intueatur, facile percipiat, in ea hæc tria, *luci plantationem, ligni vel arboris in altaris vicinia poſitionem, columnæ* denique *erectionem*, Judæis interdicta. Neque hoc acuti [d] *Coccei* fugit oculos, qui totam legem ſic ad verbum interpretatur; [e] *non plantabis lucum*, vel *ullam arborem apud altare Jehovæ Dei tui. — Et non eriges tibi cippum* aut *columnam*. Duæ primæ legis hujuſce partes nos hactenus occupatos tenuere: nunc poſcit ordo ut in partem tertiam oculos defigamus. Ut autem ordine juſto procedat ſermo, quæſtionibus hiſce quinque reſpondere debeo. *primo*, quid hic voce מצבה cenſeri debet: *ſecundo*, qualis מצבה vel *columna* præcipue hac in lege vetita eſt: *tertio*, quænam erat legis hujus inſtituendæ occaſio: *quarto*, quales erant veræ legem illam ſanciendi cauſæ: *quinto*, cur Deus columnam in altaris confinio ſitam odio habuiſſe dicitur: *ſexto*, his auctarii vice nonnulla ſubjungam conſectaria.

SECT. I.

Quid hic voce מצבה *cenſeri debet.*

CUIVIS in ſacris literis verſato notum eſt, vocem מצבה res naturæ diverſæ in Scriptura denotare. Atque hæc diverſitas notationum variis ſententiis de vocis hujus uſu ſenſuque, hac in lege locum fecit. Meum erit primo ſententias vulgo receptas in medium proferre & refutare, quod inde magnus aditus ad ſententiam veram aſſequendam & confirmandam mihi pateſcet.

ORDIOR itaque a ſententiis receptis, ſed a vero (ni fallor) aberrantibus: ſunt autem iſtæ quatuor.

PRIMA, [f] magiſtrorum eſt, qui voce מצבה hic opus qualecunque notari volunt, velut etiam altare ſeu id genus aliud, ideo conſtitutum & erectum, ut conventus publicus, ad ſacra illic peragenda, fieret. [g] *Maimonidem*, hac in re, ſuum & aliorum ſenſum exprimentem audiamus: מצבה שאסרה בתורה היא בנין שהכל קהל *ſtatua* ſeu *titulus interdictus in Lege, opus erat ideo conſtructum, ut publicus ad illud conventus fieret. Idque etiamſi fieret veri Numinis cultus gratia.* At magiſtros illos (utpote literarum humaniorum plerumque rudes) non niſi caute, ne dicam timide, audiendos exiſtimo, etiam

a *Deut.* 16. 21, 22. 2 *Reg.* 14. 23. 2 *Reg.* 23. 14. *Deut.* 12. 3. & 7. 5. *Jeſ.* 17. 8. 27. 9. & 57. 5.
b *Judic.* 2. 13. c *Mic.* 5. 14. 1 *Reg.* 14. 15. 1 *Reg.* 16. 33. d *Lexic. in voc.* אשרה
e *Deut.* 16. 21, 22. f *Maimon. de Idol. Cap.* 6. §. 8. g *Maimon. ub. ſupr.*

cum

cum legum ſuarum ſenſus & origines illuſtrare fatagunt. Ruditatis illius, legis hujus explicatio jam dicta nimis illuſtre documentum eſt. E teſtimoniis enim ſacris & profanis ſtatim producendis abunde conſtat, idololatras antiquos (quorum moribus hic interdictum eſt Iſraelitis) מצבה *columnas* in altarium ſuorum vicinia ſtatuiſſe; non ut populus ibi conveniret, ſed ut columnis iſtis cultum ſyderibus aut heroibus exhiberet. Cum autem magiſtri Judaici (qua erant ruditate) de more illo inter ethnicos frequenti nihil accepiſſent, in hanc ſententiam facile conceſſerunt, gentes nempe columnas hic vetitas erexiſſe, non ut ritus, ſed conventus, [illegible] agerent. Nec difficile videtur, opinionis hujus originem conſiderata conſequi. Scriptura nempe [a] duas aut tres columnas, eaſque ſub arbore [illegible] memorat, & Iſraelitas ibi conventus ſolennes habuiſſe, refert, atque inde Magiſtri iſtiuſmodi [illegible] opinandi, gentes olim eodem conſilio columnas omnes erexiſſe. Sed textus hujuſce contextui multo accommodatius eſt, ut vox מצבה hic loci columnam ad aram idololatricam locatam notare cenſeatur, cum jam paulo ante [illegible] Deum *lucos vel arbores* juxta altare plantare [illegible] vero [illegible] vetuiſſe, [illegible] & inſtrumenta, utpote [illegible] ritibus, [illegible] abuterentur.

SENTENTIA ſecunda *Mar Nachmanis* patrono gaudet, eamque [b] *Fagius* his verbis expreſſam exhibet: *Statua ſaxi unius eſt & grandis quae juxta altare & aram prominebat, in qua idolorum miniſtri conſiſtebant, unde cantiones [illegible] & inſtrumentis muſicis recitarunt.* Atque huic opinioni [illegible] videntur auctores antiquiores, qui de hujuſmodi conſuetudine inter idololatras [illegible] verbum habent. Hanc itaque *Nachmanis* [illegible] inter figmenta *Rabbinorum* numero, qui fingere malunt aut ſilere quam ignorantiam [illegible] petere.

SENTENTIA tertia *Grotii* eſt, qui מצבה [illegible], [c] *lapidem ingentem in hiſtoriae alicujus monumentum*, ad quem [illegible], & in illum ſenſum [illegible] in medium [illegible] [d] *Jacobi* [illegible], quibus *Jacob* מצבה ſtatuas, ut rerum memorabilium ſigna, poſuiſſe [illegible]. Hic autem *Grotius* ſententiae fundo male [illegible] (quamvis enim [illegible] modi [illegible] hujuſmodi monumentum [illegible]) [illegible] ſemper & ubique capiendam. Hunc [illegible], [illegible] plurima, [illegible] producenda; unde liquet מצבה vel *columnam* [illegible] monimentum extitiſſe & frequentem [illegible] occaſionem huic interdicto praebuiſſe.

QUARTUS auctor verſionis Vulgatae מצבה *ſtatuam* interpretatur, quia vocem illam ſimulacrum aut figuram humanam (quod vulgo *ſtatua* denotat) ſignificare credebat. At hic [illegible] deviatum arbitror: nam *Levit.* 26. [illegible] hac [illegible] מצבה tanquam res ab omni ſimulacro vel imagine [illegible] diſtincta, [illegible] vocem eam, non *ſtatuam* ſed [illegible] reddunt. Graeci autem interpretes, ubi bene, nemo melius, quamvis ubi male, vix quiſquam pejus [illegible] interpretatur.

CUM [illegible] vocis hujus [illegible], praeſumendum eſt ut ſignificatus ejus genuinus e media vetuſtatis [illegible] proferatur. Quantum itaque conjicere liceat, מצבה hac ſaltem in lege, triplici ſignificatione gaudet. Nam

(1°) COLUMNAM [illegible], [illegible] pleriumque conſtitutam denotat. Hunc eſſe maxime proprium vocabuli ſenſum norunt omnes, qui quicquam commercii cum [illegible] Hebraeis habuere: nec mihi fas eſt in re tam trita & apud omnes recepta diutius immorari.

(2°) COLUMNAM notat [illegible], & figura ſua peculiari a columna quavis alia (ſacra vel civili) diſtinctam & ſeparatam. Quantum enim res a ſeculo noſtro tam remota conjecturis aſſequenda eſt, [illegible] מצבה ſub [illegible], [illegible] columnas [illegible], & forma pyramidali ſaltem [illegible]. Neceſſe enim [illegible] & cum ſuperſtitione [illegible], huic voci tribueretur: [illegible] quo uſus τῆς מצבה prohibetur, [illegible], & nemo tunc temporis [illegible], aut [illegible] perſpiceret, cur magis Iſraelitis, quam eorum patri, [e] *Jacobo*, מצבה ponendi copia denegata eſt. His omnibus, loco aptiore dato, plus lucis fideique ſum allaturus.

(3°) מצבה ſenſum plus ſolito latiorem hic gerere videtur, & non [illegible]

a Jud. 9. 6. Joſ. 24. 26. b Comment. in Deut. 16. 22. c Annot. ad Deut. 16. 22.
d Gen. 28. 18. 31. 52. e Gen. 35. 14. & 20.

SECT. II. tum notare [illegible] ſuſcitare, ſtipitem, truncum (verbo) quicquid olim ſymboli vice juxta altare ponebatur. Cum enim Gentes hos omnibus cultum exhibebant, æquum eſt ut hæc omnia ſub nomine [illegible] hic interdicta cenſeantur. Et ſane Judæos antiquorum ita ſe perſuaſos habuiſſe, nemo dubitare poteſt, qui [illegible] habet [a] *[illegible]*, hæc de Judæorum templo & altari referentis; *[illegible], ubi [illegible] ſummitatem, aut aliquid ſimile faciunt, [illegible] non alio plantatio, veluti [illegible], aut aliquid hujuſmodi.*

SECT. II.

Qualis Matſebah, *vel columna hac in lege vetita eſt.*

CUM gentes antiquæ varias columnarum ſpecies in ceremoniis ſuis uſurpaverint, ordinis mihi propoſiti lege [illegible] oſtendere, qualis præcipue columna hic interdicta cenſeatur. Ut itaque negotium mihi datum feliciter expediam, *primo*, præcipuas columnarum ſpecies inter gentes olim uſitatas paucis explicatum dabo: *ſecundo*, ad eas columnas digitum intendam, quas Deus, hac in lege, præ cæteris inhibuiſſe videtur.

Primo, præcipuas columnarum ſpecies, inter gentes olim uſitatas, illuſtrare conabor. Hic autem, methodi gratia, hoc in antecedum monendum cenſui, nempe veterum columnas in tres claſſes (*ſacras*, civiles, & profanas) diſtribui poſſe. *Sacras* vero, quæ in memoriam beneficii alicujus egregii divinitus accepti, ſpontanea hominum pietate erigebantur: *civiles* haberi volo, quæ ad ædificia firmanda, ſepulchra decoranda, vel alia quævis vitæ communis commoda promovenda, conſtitutæ ſunt: *profanas* tandem voco, columnas cultui profano [illegible] a Diabolo [illegible] excogitatas, & in illius tantum ſacra *ubivis* & locum [illegible]. Duas priores columnarum ſpecies, utpote cum re præſenti minime connexas, levi pede tranſibo: & ad columnas quas dixi *profanas*, me totum confero: de quibus legem hanc quam præ manibus habemus, intelligendam [illegible] facile dubitandum eſt. Cum autem facultatem mihi non ſit [illegible] [illegible] reducere, vel accurata methodo diſponere; [illegible] reſpectus digerere, ut ſermo noſter omnis methodi [illegible] procedere [illegible]. Ut rem ipſam paucis [illegible] [illegible] *materia*, *forma*, *ſitu*, *figura*, *quantitate*, *quantitate*, [illegible] [illegible] dividi vel diſtribui poſſunt. Eas autem, ſub quovis reſpectu, breviter [illegible] [illegible] erit; quæ hanc haud parum ad hujus interdicti mentem [illegible] [illegible] noſtri accommodabunt.

Primo itaque, columnæ profanæ reſpectu *materiæ* ſpectandæ veniunt; & ſub ea notione in ligneas & lapideas dividuntur. Idololatras antiquiores hujuſmodi, columnas pro cæteris coluiſſe, [illegible] tam recepta & confirmata eſt, ut ſatis ſit unius [b] *Clementis Alexandrini* teſtimonium ad illam patrocinium advocare. [illegible] *Qui hominum erant antiquiores, ligna erigebant conſpicua, & columnas ponebant ex lapidibus.* Cum *Ægyptus* [illegible], ob caloris & [illegible] facile præferendo abundaret, ſimulacra ſaxea plerumque [illegible]; in Syria vero & aliis [c] *[illegible]* plerumque [illegible] fuiſſe videntur.

Secundo, columnæ reſpectu ad *formam* habito ſpectari poſſunt, & in meras & mixtas dividi: cum utrumque in ritibus ethnicis locum obtinuerint. *Columnas* meras, quæ figuram ſimplicem & uniformem præbent, quales Obeliſci, pyramides, columnellæ templis locatæ, [illegible], in [illegible] ethnicorum obviæ. Mixtas appellari volo, quæ ligna vel ſimulacra in [illegible] ferebant, ut, in editis & propatulis locis, ab omnibus colendi proponerentur. Multa earum exempla profert *Pauſanias* [illegible] [d] *Athenis*, hæc verba memoriæ prodidit: *[illegible]* *[illegible], ſtatuunt terra eſſe columnas [illegible] ſuffiſe.* Et [e] alibi, de Jove [illegible] loquens, inquit, *[illegible]* i. e. *Ante aram duæ columnæ [illegible] [illegible] aquila [illegible]* [illegible]. [illegible] hoc [illegible] aliquid [illegible] [f] *[illegible]* verba [illegible] *transformationi* [illegible]

a [illegible] l. 1. [illegible] pag. [illegible]. b Cohort. ad Gent. p. [illegible]. c [illegible] lib. [illegible]. d [illegible] Cap. [illegible] pag. [illegible]. e In [illegible] Lib. [illegible] Cap. [illegible] pag. [illegible]. f [illegible] Lib. 7. pag. [illegible].

ſunt

ſunt Dii quadam, delubraque his facta, & in alterutris columnis ſigna quadam & ſimulacra ſunt conſtituta. Hunc morem ob oculos habuiſſe videtur [a] *Titus*, cum, eo procurante, imagines Cherubicæ bello captæ, in æneæ columnæ faſtigio videnda forſan exponebantur. Sed jam forſan extra callem oberrare videar. SECT. II.

Tertio, reſpectu *fine* & *uſus* dividi poſſunt, cum e columnis modo dictis, quædam Diis ſuperis, quædam heroibus fato functis, ſacræ fuerint, & eorum cultui dedicatæ. Veteres idololatras Diis ſuperis, ſoli, lunæ, & ſyderibus columnas apice acuto & alio dotatas conſecraſſe, vel in trivio innoteſcit. Refert etiam [b] *Euſebius* Phœnices & Ægyptios minorum gentium Deos, i. e. heroas in Deorum ordinem relatos, adoraſſe, & in eorum honorem [illegible] *columnas & ſtatuas ligneas* erexiſſe.

Quarto: columnæ modo dictæ, reſpectu *figuræ* novam diviſionem capiunt, in pyramidales, nempe conicas & quadrangulares. Columna pyramidalis *lapis* plerumque *fuit in figuram metæ cujuſdam ſinuatus ad proceritatem conſurgens excelſam, &, ut radium imitetur, graciliſcens pauliſper ſpecie quadrata in verticem productus anguſtum.* Hic metuere auctoritate [c] *Ammiani Marcellini*, qui iisdem pene verbis ad hujuſmodi columnam deſcribendam utitur. Columna conica lapis etiam erat formam rotundam in ſummitate ferens, & faſtigio ſe non multum attollente fabrefactus. Columna quadrangularis non multum receſſit a quadrata, quam & ethnici in alterutrum confinio non raro ſtatuerunt. Hic idem *Pauſanias* teſtis, cum [d] Athenienſes eorum *Hermas* figura quadrangula feciſſe, [e] Phocenſes etiam, ad Sibyllæ ſepulchrum, *Mercurium* ſimili figura ſtatuiſſe refert.

Quinto, columnæ de quibus ſermo præſens inſtituitur, reſpectu *quantitatis* dividi, & in majores & minores, longas & breves diſtribui poſſunt. Ordinis primi ſtatuas plerumque [illegible] appellabant, eaſque Diis majoribus (ſoli, lunæ, ſyderibus) nuncupabant. Ordinis ſecundi columnæ plerumque [illegible] dictæ ſunt, Diis gentium minorum, heroibus nempe, *Baalim* in Scriptura vocatis, conſecratæ. Ad hujuſmodi columellas reſpectum haberi creditur loco illo [f] *Chammanim*, quem ſic vertunt LXX, [illegible] [g] [illegible] *Baalim*.

Sexto: ratione *qualitatis* in *rudes* & *dolatas* aut *politas* diſtribui poſſunt. Illæ temporum rudiorum, i. e. antiquiorum, [illegible], hæ vero ſeculis cultioribus originem invenerunt, cum ſcilicet homines rudi[illegible] quædam cælandi principia didiciſſent. Statuas utriuſque generis in gentium ceremoniis uſum habuiſſe, multis oſtendam teſtimoniis, cum locus paulo commodior ſe obtulerit.

Septimo: columnæ, reſpectu *loci* vel *ſitus*, in ſocias vel ſolitarias diſtribuuntur. Socias appello, quas ethnici, tanquam congeneres, cum aliis conſociabant, & in altaris circuitu quandoque collocabant. Solitarias voco, quæ ſola quaſi ſecum ſtabant, utpote Soli, vel integro alicui heroi, conſecratæ. In hanc claſſem venire debent obeliſci, coloſſi, pyramides, & aliæ moles alicujus ſtaturæ, a cæteris ordinis quidem ſeorſum poſitæ. Columnas ordinis primi LXX videntur ob oculos habuiſſe, cum referunt [h] *Joſiam purgaſſe Hieroſolymam*, [illegible], *a lucis, & rebus circa aram ſtantibus*, i. e. Columnis, undequaque lucorum & altarium ſocias. Sed hujuſmodi *ſtelarum* exempla minus obſcura præbent *Pauſaniæ* ſcripta. [i] Ille cum e[illegible] quoddam monumentum memoraſſet, [illegible], inquit, [illegible]. *Prope abſunt columnæ ſeptem, quas erraticarum ſtellarum ſigna eſſe aiunt.* Et [k] alibi, de *Mercurii* ſigno verba faciens, [illegible], inquit, [illegible], &c. *Prope ipſum Dei ſignum lapides ſere triginta erecti ſunt quadrangula figura ſinguli, certis Deorum nominibus appellantes, venerantur.*

At ſecundam provinciæ meæ partem jam tranſeat ſermo; ut oſtendam ſcilicet an hac lege columnæ omnes jam recenſitæ, an earum ſolummodo ſpecies aliquæ, ab altari removeantur. Sic itaque ſententiam meam paucis exprimo: generalibus hujus interdicti verbis, non minus *columna*, quam *lucus* & *plantatio* [illegible] ab altaris vicinia longe removetur. Judæi veteres hanc ſententiam ratam fecerunt ſenſum tam latum

a Vid. Chron. Alexandr. pag. [illegible] b Præpar. Evang. Lib. 1. Cap. [illegible] p. [illegible] c Lib. [illegible] Cap. [illegible] p. [illegible] d [illegible] Lib. [illegible] Cap. [illegible] pag. [illegible] e Lib. [illegible] Cap. [illegible] p. [illegible] f 2 Paral. [illegible] g 2 Paral. [illegible] h Lib. [illegible] Cap. [illegible] p. [illegible] i Lib. [illegible] Cap. [illegible] p. [illegible]

I Juxta Edit. Complut. [illegible]

hujuſ-

SECT. III.

ſummque huic legi tribuentes, ut quodvis [illegible], ab altari rejecerunt, ut liquet e jam adducto *Hecatæi* teſtimonio. Hanc etiam paulo firmior evadit hæc ſententia, quod viri prophetici columnam aut arborem aliquam in altaris confinio ſtatuiſſe, nuſquam leguntur, quanquam leges alias rituales quandoque violare non dubitarent. Et ſi hac in re rationi judicium deferatur, hanc ſententiam feret proculdubio; vero nempe ſimillimum eſſe, non minus כל מצבה *columnam omnem*, quam כל עץ *arborem omnem*, hac in lege prohiberi. Hoc eo probabilius evadit inde, quod columnæ locum non minus frequentem, quam arbores, in ſacris ethnicis invenirent, & gentes utraque cultu profano pariter inquinarent.

S E C T. III.

Qualis erat legis hujus inſtituendæ occaſio.

HANC legem, prout alias pleraſque bonas, a malis aliquibus ævi moribus anſam traxiſſe, nemo conſultus facile dubitabit. Quid enim lege lata caveret Deus, ne Iſraelitæ lucum, arborem, columnam (res in ſe pulchras & innocuas) in altaris confinio collocarent, niſi quod eo ſeculo cultus profani ſigna eſſent aut inſtrumenta, adeoque malis moribus occaſionem adminiſtrarent? ut autem huic legi lucem clariorem afferam, quæ jam dicenda ſunt, in hunc ordinem digerentur. oſtendam (1°) veteres idololatras juxta altaria columnas erigere, iiſque cultum exhibere ſolitos. (2°) Moris hujus ethnici rationem inveſtigabo. Probaturus ſum (3°) morem illum idololatricum legi huic occaſionem & originem præbuiſſe.

OSTENDAM primo, veteres idololatras, juxta altaria plerunque, columnas erigere iiſque cultum exhibere, ſolitos. Ad moris autem hujuſce probationem non leve momentum ferat Scriptura ſacra, qua in gentium veterum ceremoniis, altaria & columnæ toties conjuncta reperiantur, nempe *Deuter.* 7. 5. *Earum altaria deſtruetis*, ומצבתם & [a] *columnas earum confringetis, & lucos earum ſuccidetis.* Legem congeneram habemus *Deut.* 12. 3. *Et convertetis aras earum, & confringetis* [illegible] *columnas earum & lucos earum comburetis.* His leges vim novam tribuunt legi cognatæ in Exodo datæ, Cap. 34. 13. *Altaria eorum frangetis*, ואת מצבתם & *ſtatuas eorum confringetis, & lucos eorum ſuccidetis.* 2 *Paralip.* 14. 3. *Et removit Aſa altaria aliena, & confregit columnas, & ſuccidit lucos.* Non abs mile teſtimonium præbet hiſtoria ſacra, 2 *Chron.* 34. 4. *Deſtruxerunt aras Baalim coram eo*, והחמנים & *columnas ſolares ſuccidit, & lucos*, &c. *Hoſ.* 10. 1. *Prout multiplicavit fructum ejus, multiplicavit altaria, & quemadmodum benefecit terra ejus, ſic benefecerunt columnis.* His accenſeri poteſt obſcurus ejuſdem [b] Prophetæ locus, quo זבח & מצבה *ſacrificium & columna*, tanquam res eo ſeculo congeneres, conjungit Scriptura. Ad hunc morem, in gentium cultu receptiſſimum, alluſum videtur, *Iſa.* 19. 19. *In die illo erit altare Domino in medio terræ Ægypti* ומצבה *& columna juxta terminum ejus Domino.* "Quaſi dixiſſet "propheta, ipſi Ægyptii, hodie licet notæ nigrioris idololatræ, olim ad frugem redi"turi ſunt, & illi qui aras olim & columnas inſignes, in terra præſertim finibus, in "Deorum falſorum honorem & cultum erexerant, eas tandem in honorem Jehovæ ſta"tuent, hoc eſt, Deum verum, eodem zelo & ſtudio quo falſos olim, adorabunt. Sacris hiſce, duo ſubjungam profana moris hujuſce teſtimonia, quæ *Pauſaniæ* debeo. Primum occurrit in *Eliacis*, ubi poſtquam *equeſtris Neptuni & equeſtris Junonis* aras memoraſſet, continuo [c] addit, [illegible] *Adhæret autem columnæ* (aræ nempe Junonis) *ara Caſtorum.* Et [d] alibi, poſtquam aræ Jovis Lycæi mentionem fecerat, addit, [illegible] *Ante aram duæ conſiſtunt columnæ, ad [illegible] fere vergentes.* E teſtimoniis hiſce ſacris & prophanis, ſatis clareſ moris jam [illegible]

R[illegible] mei ſecunda poſtulat, ut moris hujus ethnici rationem inveſtigarem. [illegible] eſt [illegible] in re tam antiqua & obſcura judicare: quantum autem conjectura [illegible] licet, moris hujus initium uni cauſæ, ſaltem præcipuæ, tribuendum eſt; [illegible] nempe Numinis illius vice fungebatur cui ſacrum offerebatur, illudque optime [illegible] cenſebatur. Hæc aſſertio [illegible] fidei & lucis hauriet ex uno illo [e] *Clementis Alexandrini* teſtimonio. [illegible]

a [illegible] b *Hoſ.* 3. 4. c Lib. 5. Cap. 15. p. 414. d Lib. 8. Cap. 37. p. 679. e *Strom.* Lib. 1. p. 418. 36.

[illegible] εἶναι, πρὶν τοῦ τὸ [illegible], δηλοῖ τε ἑστὼς καὶ μόνιμον τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ ἄτρεπτον αὐτοῦ φῶς, καὶ ἀσχημάτιστον *ſignificat autem columna, Dei non poſſe effingi imaginem. Illuminata autem columna* (qualis erat Moſis) *præter hoc quod ſignificat non poſſe effingi imaginem, Dei quoque ſtabilitatem, & immutabilem ejus lucem, quæque non poteſt figurari.* Πρὶν γ' οὖν ἀκριβωθῆναι τὰς τῶν ἀγαλμάτων σχέσεις, κίονας ἱστάντες οἱ παλαιοὶ, ἔσεβον τούτους ὡς ἀφιδρύματα τοῦ Θεοῦ. *Prius itaque quam imaginum habitus accurate perfecteque facere tenerentur, veteres, columnas erigentes, eas colebant, tanquam Dei repræſentamina & ſimulacra.* Hæc noviſſima *Clem. Alexandrini* verba, cum citaſſet [a] *Montacutius* noſter, ſtatim ſubjungit, "uti reor, ὅτι τὸ ἑστὼς καὶ ἀμετάβλητον, quod columna Dei immutabi-"lem & invariabilem naturam repræſentet. Nec ſane viri docti conjecturam nullius æſtimandam cenſeo. Alias moris hujuſce cauſas in medium attuli, cum legem affinem, [b] *non ſtatueris columnam ullam*, explicarem; & ibi, magis ex inſtituto, rationes ejus inveſtigarem. Liceat itaque materiam eandem hic redeuntem levi pede tranſilire, & lectorem ad ea quæ [c] ſuperius dicta ſunt, amandare.

Deventum eſt jam ad tertiam præſentis penſi partem, paucis abſolvendam; ut ſcilicet oſtendam, morem quem dixi Gentilitium legis hujus inſtituendæ cauſam extitiſſe. Ut rem paulo luculentius exprimam, apud exteros uſu veteri receptum erat, lucum, arborem, aut columnam, altari vicina conſtituere; ut hac ratione, altaribus ſuis honorem paulo majorem conciliarent, & ipſorum ſacra majore cum ſolennitate & ſuperſtitione celebrarent. Cum itaque ſic more ſeculi comparatum eſſet, lege cautum eſt ne Dei altare quicquam (hac in parte) commune cum altari diaboli retineret, ſed additamento quovis apocrypho nudatum ſtrueretur. Metus nempe cauſa ſuberat, ne vulgares (quas diximus) altarium ethnicorum appendices malis illis anſam præberent, quæ ſacris ethnicis frequenter adhærebant. Non eſt enim vel ſimili vero, Deum, lucos, arbores, columnas, (res gratia ſingulari commendatas, & in uſu poſitas) altari ſuo prohibere voluiſſe, niſi quod mali gravioris ſpeciem ferrent, aut malis aliquibus, ſuo loco recenſendis, occaſionem miniſtrarent.

SECT. IV.

Quales erant vera legem illam ſanciendi cauſa.

CUM *Moſes* legis hujuſce rationes tacite præterierit, nobis ad veritatem nonniſi probabili conjectura collimandum eſt. Quantum itaque conjectura colligo, Deus legem hanc ob rationes ſequentes Hebræorum populo dediſſe videatur.

(1°) Secula rudiora columnam ſymboli & ſimulacri divini loco ſtatuebant, eique non raro numinis vice cultum tribuebant; adeo ut hujuſmodi columna, ſi altari Moſaico vicina adſtitiſſet, cultui profano vel illius ſuſpicioni, locum aperiret. Secula antiquiora, cum ſcilicet accuratus imaginum uſus nondum invaleſceret, columnas imaginis loco ſtatuiſſe & adoraſſe, multis veterum teſtimoniis evinci poſſet: ſed ego paucis in præſens contentus ero. E teſtibus illis mihi primus occurrit [d] *Clemens Alexandrinus* quem laudavi modo: refert ille, Græcos antiquiores, ſub columnæ informis imagine *Bacchum* coluiſſe, verſu illo a veteri Poeta mutuato;

> Κίων Θηβαίοισι Διώνυσος πολυγηθής.
>
> *Exhilarans Bacchus Thebanis eſt columna.*

Aſſerit idem [e] *Clemens*, ut *Bacchi* Thebis, ſic & *Apollinis* imaginem Delphis, columnam fuiſſe; quod & probat e poematis antiqui fide, cui titulus *Europia*, quod jam fruſtra deſideramus. Hiſce conſentanea [f] *Pauſaniæ*, de civitate *Corinthi* loquentis, verba; ἔστι δὲ Ζεὺς Μειλίχιος, καὶ Ἄρτεμις ὀνομαζομένη Πατρῴα, σὺν τέχνῃ πεποιημένα οὐδεμιᾷ. Πυραμίδι δὲ ὁ Μειλίχιος, ἡ δὲ κίονί ἐστιν εἰκασμένη. i. e. *Sunt etiam Milichii Jovis, & Diana, cui Patroæ cognomentum, ſigna rudia & ſine ulla arte facta. Milichius pyramidis*, Patroa *columnæ figuram habet.* Huc faciunt ejuſdem auctoris illa in [g] *Achaicis*, τὰ δὲ ἔτι παλαιότερα καὶ τοῖς πᾶσιν Ἕλλησι, τιμὰς θεῶν ἀντὶ ἀγαλμάτων εἶχον ἀργοὶ λίθοι. *Ita more veteri factum eſt apud Græcos omnes, ut rudes lapides, loco ſimulacrorum, divinos honores obtinerent.* Græci

a *Diatrib. contr. Seld. de Decim. Cap.* 1. p. 401. b *Levit.* 26. 1. c Vid. Cap. hujus Libri 22.
d *Stromat.* L. 1. pag. 418. 30. e Id. pag. 419. f In *Corinthiac.* p. 131. g Lib. 7. p. 579.

Pppppp 2 hac

SECT. V.

hac in re nihil noviter aut diverſe a gentium aliarum inſtitutis feciſſe videntur: nam ſatis conſtat, Ægyptios columnas illas inſignes (obeliſcos dico & pyramides) honore divino affeciſſe, Syros & Chananæos antiquiores hic Ægyptizaſſe, probant honores illi ſingulares quos olim suis [a] *Chammanim* columnis eorum ſolaribus, exhibebant. Tyrios ejuſdem vanitatis affines fuiſſe, idem facit [b] *Philo Byblius* referens, *Uſoum* Hypſuranii fratrem, columnas duas Tyri, *venti* unam, *ignis* alteram, conſecraſſe atque ſacrificiis & aliis ceremoniis cultum reddidiſſe. Nec hujuſmodi religionem a nominis Romani gravitate prorſus abhorruiſſe, teſtantur eorum [c] numiſmata quædam, pyramidis, metæ, vel lapidis faſtigiati figuram præferentia. Sed moræ hujuſce probationi nimis operoſe forſan immorari videar, cum e ſuperius adductis Scripturæ teſtimoniis abunde conſtet, idololatras antiquos aras & columnas connubio quaſi ſtabili conjunxiſſe, procul dubio ut columnas illas (Tyriorum ritu jam dicto) ſacris oblatis colerent & honorarent. Cum itaque columnas altari vicinas erigere, & oblato ſacro venerari, gentium pene omnium uſu receptum & confirmatum eſſet, ſi Deus columnam in altaris ſui vicinia toleraſſet, mori tam profano conivere, & idololatriæ non occaſionem tantum, ſed & apologiam, præbere videretur.

(2°) Ut ſpecies & aſpectus altaris Moſaici plane ſingularis, & ab aliarum ethnici cujuſvis habitu cultuque longe diſcrepans; illud Numinis cultui cum numinibus ethnicis nullam cognationem aut ſimilitudinem habentis conſecratum indicaret. Cum enim altaria gentium, ubivis obvia, lucis, arboribus, columnis, aut his omnibus, inſtruerentur, & nil ſimile circa Moſis altare diſcerni poſſet, inde non difficulter inferendum erat, illud Numinis cultui ſacratum eſſe, cum Diis aliis nihil commune habentis, ſed ab eorum natura & ingenio non minus disjuncti & alieni, quam ipſius altare ab aris Deorum vulgarium honori dedicatis. Hinc etiam cuivis, hebeti licet, promptum erat intelligere, Deum Iſraelis & Deos alienos in cultus ejuſdem communionem venire non poſſe, cum altari cultuque tam diſſimili gauderent; & altaris Moſaici forma, plane diſtincta & ſingularis, Dei unius doctrinam aperte ſatis enunciaret.

(3°) Mos iſte, columnam juxta altare ſtatuendi, ab *Ægypti* religionibus originem traxiſſe videatur. In hanc opinionem inclinat animus, non tantum quod ſuperſtitioſi ritus pene omnes ab *Ægypto* fluxerint, ſed quod ſtatim ab egreſſu ex *Ægypto*, Deus ab hoc more præcipue ſe averſum oſtendit, & in eum mala graviora comminatur, textu illo jam ſæpe laudato, *Lev. 26. 30. Diſſipabo excelſa veſtra, & ſuccidam Chammanim veſtra, & ponam cadavera veſtra ſuper cadavera idolorum veſtrorum, & anima mea vos abominabitur.* Nam eo in loco (quod alibi dixeram) altaria nomine Excelſorum, & columnæ Solares voce *Chammanim*, intelligenda ſunt. Hoc & eo ſimilius eſt vero, quod חמנים & מצבה ut voces notionis cognatæ ab auctoribus ſacris uſurpentur. Hoc etiam oſtenſum eſt alibi, nec crambe recocta lectoris curioſi gratiam repertura eſt. Cum autem hic locus aliquid obſcuritatis habeat, ad opinionis meæ ſubſidium, ſuperſtitionis Ægyptiacæ monumenta vetuſtiſſima, pyramides etiamnum ſuperſtites, advocare liceat. Cum itaque mos hic [c] ut probabile videtur, ab Ægypto fluxerit, ſi Deus illum inter ſuos toleraſſet, aliis Ægypti moribus aditum præſtruxiſſet, Iſraelitas etiam & Ægyptios, rituum ſimilium communione, pluſquam par erat ſibi mutuo conjunxiſſet.

Alias hujus interdicti rationes in promptu habeo; eas autem Sectione ſequente, utpote loco magis opportuno, redditurus ſum.

SECT. V.

Cur Deus columnam in altaris confinio conſtitutam odio habere dicatur.

QUOD proxime reſponſum deſiderat, eſt hujuſmodi: cur Deus columnam, cum luci inſtrumentis, non rejicere ſolummodo, ſed & *odio habere*, dicitur? Nam lex integra, Latine reddita, ſic ſonat; non *plantabis lucum, vel ullam arborem apud altare Jehovæ, & non eriges tibi columnam* אשר *quam odio habet Dominus Deus tuus.* Hæc אשר particula numeri ſimul & generis incerti ut noſtrum *which*, hunc dubio materiam dedit, an ſingulariter hic intelligenda ſit, ut ad ſolam *columnam*, an pluraliter, ut ad *lucum* & *arborem* etiam, reſpectum gerat: adeo ut Deus hæc tria apud ejus altare poſita, pari odio proſequi cenſeatur. Ut rem brevi conficiam: vocem illam hic

a Vid. Cap. ſupra Libr. 29. b Ap. Euſeb. Præp. Lib. 1 Cap. 10. p. 35. c Vid. *Marſham.* Can. Chron. p. 36.

ſumo

SECT. VI. (lucum, columnam, & ſimilia) ab altari ſuo removeri juſſit. Hæc autem omnia a Dei altaribus arcebantur, ut inde conſtaret, nihil [a] communionis aut commercii inter Jehovam & gentium Deos intercedere.

(4°) Deus hæc odio habuit, forte quod religionem patriarchalem in contemptum, vel idololatriæ patrocinium, ducerent. Nam *Abrahamus lucum in Beer-ſheba plantaſſe*, & ibi ritus ſacros obiiſſe [b] dicitur. [c] alibi tranſiiſſe fertur עד אלון מורה uſque *ad quercum more juxta Sichem*, proculdubio ut arborem illam excelſam ad cultum ſimul & refrigerium uſurparet. *Jacobus* etiam patriarcha מצבה *ſtatuam* vel *columnam* erexiſſe legitur, & oleum, in ſummo vertice, libaminis vice effudiſſe. Poſtea vero, cum diaboli fraude ſic factum eſſet, ut hæc omnia in profani cultus inſtrumenta & indicia degenerarent, neceſſe fuit ut Deus *procul ite profana* diceret, & iis acceſſum ad altare denegaret, ne ſcilicet uſus eorum idololatricus, tunc paſſim invaleſcens, mori conſimili inter Hebræos anſam præberet, & patris antiquorum cultum, horum uſu præſtitum, ſuſpectum aut contemtum redderet.

Aliæ rationes hujus interdicti poſſent excogitari; ſed in re tam obſcura, & a ſeculo noſtro tam remota, non licet conjecturis nimis indulgere.

SECT. VI.

Auctarii vice, nonnulla ſubjunguntur Conſectaria.

UT methodi mihi propoſitæ partes omnes abſolvantur, ſupereſt ut nonnulla ſubjungam Conſectaria, quæ lucem paulo majorem toti argumento fœnerentur.

PRIMO. Deus duplici lege columnas erigendi facultatem ſuſtulit, neutra vero ſupervacanea fuit, ut uſu ſuo deſtituta. Harum prima nobis occurrit, *Levit.* 26. 1. quam ſic vertunt Septuaginta, στήλην (οὐ) στήσετε ὑμῖν. Altera nobis obvia eſt *Deut.* 16. ult. quam verbis illis affinibus interpretantur, οὐ στήσεις σεαυτῷ στήλην *apud altare* ſcilicet, quod ſæpius inculcatum eſt. Ex iis prima redundare putetur, quæ columnas omnes; aut ſecunda quæ columnas apud altare ſitas, id eſt, quaſdam, inhibere videatur. Utcunque neutra ratione vel uſu ſuo caruit: cum enim Iſraelitæ ἀνθρωπο-ειδεῖς eſſent, & in omnia gentium inſtituta projectiſſimi, columnas idololatricas ubique locorum (ad morem ethnicorum) erigere potuiſſent, niſi lex illa generalis obſtitiſſet. Cum etiam gentium uſu receptum eſſet, columnas apud altaria ſua conſtituere, Judæi proculdubio columnas etiam altari ſuo vicinas erexiſſent, niſi Deus legem quam dixi ſecundam mori huic oppoſuiſſet.

SECUNDO: Judæorum magiſtri videntur a genuina legis hujus intentione non parum aberraſſe. Nam eorum præfectus, *Maimonides*, voce מצבה non *columnam* intelligi voluit, ſed [d] ſtructuram quamvis ideo conſtitutam, ut ad eam conventus publicus fieret, ad ſacra illic, etiam Deo vero, peragenda. *Maimonidem* autem, hac in re, veritatem fugiſſe, ſatis e jam dictis innoteſcat: nam inde liquet, Moſem hac in lege, non tam מצבה quam מצבה in altaris vicinia conſtitutam, vetuiſſe; eamque non ut conventibus publicis obicem poneret, ſed ſacris in idolorum honorem, ritu gentium, peragendis. Et proculdubio *Maimonides* & Rabbinuli ſui errorem tam craſſum nunquam imbibiſſent, ſi libros ethnicorum vel ſummis digitis attigiſſent, & eorum morem columnas ad altaria ſtatuendi & adorandi vel per ſomnium intellexiſſent.

TERTIO: quoad ritum cultus, multum diſcriminis inter tempora *ante* & *poſt* Legem interceſſit. Ante Legem, [e] Abrahamus plantavit lucum, [f] Jacobus erexit στήλην, & [g] Moſes duodecim στήλας altari ſuo vicinas erexiſſe dicitur. Lege vero his interdictum eſt, partim ut cultus profani, tunc latius invaleſcentis, omnis anſa tolleretur, partim ne quid ornatus altari alicui profano accederet, unde populus ab altari Moſaico ad altare vel cultum alienum alliceretur.

a 2 Cor. 6. 14, 15, 16. b Genſ. 21. 33. c Gen. 12. 6. d Maim. Avod. Kor. Cap. 6. § 8. e Gen. 21. 33. f Gen. 35. 14. g Exod. 24. 4.

CAP

Cap. XXIX. Sect. I.

CAP. XXIX.

Lex utriuſque ſexus apparatum confundi & promiſcue uſurpari prohibens.

INGENIO miro, vi magna, pollet ſuperſtitio: nihil enim tam abſonum fidei, tam alienum rationi, quod non perſuadeat, nihil tam inſolens & ab humanitate devium, quod non cogat. Nam gentium omnium quibus ullus honeſti ſenſus inerat uſu receptum erat, ut viri & fœminæ non minus corporis habitu quam oris ſpecie ab invicem diſcernerentur; & nonnullis veſtium commutatio non tantum honeſtati, ſed penè [a] naturæ, contraria videbatur. At eo tandem idololatras antiquos perduxit ſuperſtitio, ut viri veſtem muliebrem induerent, & dignitatem virilem (qua licuit) exuere, pium & numini gratum exiſtimarent. E ſuperſtitioſo illo ſeculi more lex ea nata videtur quæ proximo nobis occurrit explicanda, *Deuter.* 22. 5. *Non induetur mulier veſte* vel *apparatu viri*, *nec vir utetur veſte mulieris.* Ne vero ſermoni meo de hac lege quid obſcuritatis inſit, illius intentioni primo, dein & cauſæ vel origini, lucem paulo majorem afferre conabor.

SECT. I.

De legis intentione & ſcopo.

DE legis hujus intentione ſenſuque tres opiniones inter doctos invaluere. Nam PRIMO hac opinione fuerunt aliqui, quod indiſtinctus veſtium uſus, hac in lege quidem, ſed in militia ſolummodo, prohibeatur. *Joſephus* enim (ad mentem procul dubio Judæorum veterum) hanc legem inter diſciplinæ militaris præcepta numerat, his verbis [illegible] [b] [illegible]. *Cavete vero, maxime in bello, ne neque mulier apparatu viri utatur, neque vir ſtola muliebri.* Quid *Joſephum* & alios in hanc ſententiam traxit, e jam dicendis facile conjiciendum eſt. Tres ſententiæ. 1°.

SECUNDO: plerique legem hanc eo ſenſu quem verba præ ſe ferre videntur, intelligendam cenſent, eaque ſexum unum alterius habitum induere, adeoque ſexum alienum æmulari, prohiberi. In hac ſententia, plerique Patres, Synodos antiquiores, interpretes modernos, & alios clariores tam [illegible] conſentire, ſat probant eorum plurima, quæ [c] nuperus auctor congeſſit, teſtimonia. Huic autem ſententiæ, ſpecioſæ licet, aſſentiri neſcio, quod Pharisæi (modo verum referat [d] *Epiphanius*) [illegible] *muliebribus palliolis* uterentur. Eidem autem accedit, illos ſcrupulo [illegible] homines veſtes ſexus ſequioris proprias induere voluiſſe, modo diſertis hujus præcepti verbis adverſari crederentur. Deinde [illegible] incredibile eſt, Hebræorum gentem, tot ſanctis legibus & legum vindicibus inſtructam, lege ſcripta carere potuiſſe, quæ a veſtibus mere muliebribus eos coerceret. Judæi procul dubio, ipſa natura magiſtra, a facto abſtinuiſſent, quod in gentis opprobrium cederet, & ea, [illegible] libidinis occaſionem miniſtraret. Huic firmandæ inſerviunt [e] *Diogenis Laertii* verba: *legis gemina eſt diſtributio, altera ſcripta, altera vero non ſcripta.* Prior illa civilis eſt, *qua Remp. adminiſtramus*: *qua vero citra ſcripturam eſt*, *ex natura & uſu* proboſcitur; [illegible] *nudum in foro ambulare non debere, aut uti veſte muliebri*, [illegible]. *Hæc enim lex nulla prohibet, ſed ab iis facienda abſtinemus, quod lege non ſcripta prohibeantur.* Cum itaque gentes cæteræ, ſolo naturæ inſtinctu, a veſtis fœmineæ uſu, tanquam more infami & ipſi naturæ contrario, penitus abhorrerent, nemo ſibi conſulto perſuadere poteſt, Deum ideo tantum hanc legem ſtatuiſſe, ut Judæos a cultu muliebri [illegible] cohiberet; quaſi e luto tam craſſo facti eſſent illi, ut nullum honeſti vel decori [illegible] retinerent. 2°.

TERTIO: ſentiunt alii, lege hac de ſexus utriuſque veſtitu lata, Deum ritum aliquem Zabiorum religione ſacrum vetuiſſe. Hi *Maimonidem* ducem ſequuntur, qui ſe 3°.

a [illegible] *Senec.* ad *Lucil.* Ep. 122.
b *Antiq. Judaic.* L. 4. Cap. 8. pag. 178. 25. c [illegible] d *Hær.* 16. e Lib. 3. de *Vit. Philoſ.* in *Platon.* pag. 80. [illegible]

SECT. I. legum explicat, quaſi cultus idololatricus & [illegible] (maris & feminæ) [illegible], magis quam ipſa veſtium [illegible] vel [illegible], hoc prohibuerunt. [illegible] verba Latine [illegible], ſic ſonant: * *Quod autem eſt propter quod dicit ſcriptura, non* [illegible] *arma viri, neque vir induatur veſte mulieris* [illegible] [illegible], *proprie, ut* [illegible] *pallium*, [illegible] *& arma habere*, [illegible] *Martis*. Hanc opinionem, rationibus hiſce [illegible], [illegible]:

Confirmatur. (1.) A [illegible] eſt, cum verbis legis, probe intellectis, maxime convenire. Sic enim ſe habent Hebræa verba: [illegible] quæ LXX [illegible] in hæc verba [illegible]: [illegible]. Hanc autem ſententiam his verbis [illegible] patet, ſi verba [illegible] vocis כלי in [illegible]. [illegible] eſt, Hebræum כלי late [illegible] patere, & [illegible] *vaſa* proprie dicta, veſtimenta & arma, [illegible]. Hunc enim ſenſum [illegible], *Genef.* 27. 3. [illegible] כליך [illegible] *Targum* [illegible] *arma tua*, [illegible] & [illegible] inſtrumenta. *Judic.* [illegible] [illegible] כלי ubi *Targum* habet [illegible] *arma* [illegible] *Et poſuerunt* כלי [illegible] *in templo Aſtarot*: [illegible] LXX [illegible], & *Vulgata* [illegible] *poſuerunt arma ejus in templo* [illegible]. Hinc [illegible] eſt, quod in Scriptura [illegible] occurrat [illegible] כלי מלחמה [illegible] *arma belli*. Hic etiam vocem כלי [illegible] [illegible] eſſe, [illegible] habeo [illegible]. (1.) [illegible] *Chaldaius Paraphraſtes* qui [illegible] כלי per [illegible] [illegible] interpretatur. (2.) Hunc ſenſum confirmat [illegible] verba: [illegible] inſtrumentorum aut armorum bellicorum apud [illegible] [illegible] antiquos, in Archæologia [illegible], vocem [illegible] per [illegible] explicat. (3.) Hac in lege, [illegible] כלי גבר *inſtrumenta viri*, [illegible] שמלת אשה [illegible] *veſtem* [illegible] induere, prohibetur. Hinc [illegible] eſt colligere, aliud per כלי [illegible], [illegible], denotari: aliqui enim nulla [illegible] occurrit, cur Deus, de viro & fœmina loquens, [illegible] vocabulo non [illegible]. (4.) Hac in lege non dicitur, *fœmina non ſumet* [illegible] כלי [illegible], [illegible] כלי גבר *arma* vel [illegible] *fortis & bellicoſi*, [illegible] גבר [illegible], [illegible] bellicoſum denotat. (5.) * *Joſephus* [illegible] Judæis, [illegible] hanc legem [illegible] ſpectare docet, eamque inter [illegible] numerat. Hunc autem [illegible] verba legis [illegible], [illegible] dubitandum eſt. [illegible] (legem hanc, [illegible] arma [illegible], & viro veſtem muliebrem geſtare prohibentem) e [illegible] Zabiorum [illegible]. Nam illi Veneri [illegible] vocabant, &, pro facrorum [illegible], *fœmina* [illegible] [illegible].

(2.) H [illegible] credendi datur. Deum ritum aliquem idololatricum hac in lege [illegible], quod illius [illegible] *abominatio Domino* appellatur. Nam legis [illegible] verba ſe habent: [illegible], *nec vir utetur veſte mulieris*: [illegible] תועבת *abominatio eſt Domino Deo tuo*, *qui hoc facit*. Hoc autem vocabulum, cum de idololatria vel rebus [illegible] frequentius [illegible]. Hoc [illegible] eſt [illegible], [illegible] Moſis & Prophetarum (Ezechielis præcipue) [illegible] perlegenti. [illegible] * *Lyranus* hoc argumentum habuit, [illegible] [illegible], *quia* [illegible] *arma viri*, [illegible] *Martis portabant arma viri*; [illegible] *portabant* [illegible] *& inſtrumenta* [illegible], [illegible] *& fœmina*. Atque [illegible] *ſubdidit*: abominabilis eſt [illegible] Deum, [illegible] *abominatio* [illegible]. *Scriptura* [illegible] *pro idololatria*, *ſeu pro aliquo ad idololatriam pertinente*.

(3.) R [illegible] eſt [illegible], Deum hanc legem ritus idololatricos oppoſuiſſe, [illegible], nec viri fœminæ veſtem induere, nec Deus ea de re legem ferre [illegible] (quo [illegible] ad [illegible]) [illegible] uſum, [illegible]. Non eſt credibile [illegible], a decoro & [illegible] recedere voluiſſe, ut veſte muliebri [illegible] in publicum [illegible]: hoc enim pro turpiſſimo habitum eſt, non apud Romanos tantum

* [illegible] Cap. [illegible] † [illegible] ‡ [illegible]
[illegible]

SECT. I.

& Græcos, ſed & Gentes pleraſque omnes, [a] [illegible Greek] (Julii pollucis verbis utor) *niſi forte barbari quidam veſtibus muliebribus delectarentur.* Apud alios omnes, veſtimentum muliebre mollis & delicati hominis argumentum habebatur, & vix unquam, niſi pœnæ loco & per ignominiam, uſurpatum. Nec meipſum inducere poſſum, ut cenſeam, Deum hac de re legem ferre voluiſſe, niſi ſexus utriuſque apparatum confundere, non tantum in morem, ſed & cultum abiiſſet. Niſi enim ſuperſtitio vetuiſſet, proculdubio publici morum cenſores, eos omnes qui ſexus alterius habitum ſumerent, utpote violatæ pudicitiæ & decori reos, pœna ſeveriore coercere voluiſſent. Ideoque non magis opus erat, ut Deus veſtium commutationem, quam pleraque alia contra decorum & modeſtiam peccanda, lege lata prohiberet; niſi ſeculi religio morem tam impurum ſuaſiſſet, eique ſanctitatem quandam conciliaſſet.

JAM dicta dubitare non ſinunt, hac in lege, fœminam arma viri geſtare, præcipue prohiberi. *Præcipue* cautus dixi nam diligenter obſervandum eſt, vocem כלי non *arma* ſolammodo, ſed & *veſtimenta* quandoque, denotare; ut lex hæc eorum etiam idololatrarum moribus, qui fœminis, idolorum ritus obeuntibus, *veſtem* ſolummodo virilem induebant, opponi cenſeatur. Inde fides accedet opinioni noſtræ, quod e multis veterum teſtimoniis appareat, hanc veſtium commutationem ritum idololatricum fuiſſe, & in gentium pene omnium ceremoniis locum haud obſcurum tenuiſſe. Phœnices ritum illum in moribus ſacris habuiſſe, *Servii* verba cauſam opinandi præbent [b] *Veneris in Cypro ſimulacrum* eſt, corpore & veſte muliebri, cum ſceptro & ſtatura virili, *quod* [illegible Greek] vocant cui viri in veſte muliebri, & mulieres in virili veſte ſacrificant. In Cypro vero multas olim Phœnicum colonias fuiſſe [j] *Bochartus* argumentis minime contemnendis aſſerit. Aſſyrios etiam hoc ritu Venerem coluiſſe, refert [c] *Julius Firmicus* nam de Venere, ab eorum ſacerdotibus culta, diſſerens; inter alia, *ſacerdotum ſuorum chorus*, inquit, ei *aliter ſervire non poteſt, niſi effeminent vultum, cutem poliant, & virilem ſexum ornatu muliebri dedecorent.* Et paulo poſt, *exornant muliebriter nutritos crines, & delicatis amicti veſtibus vix caput laſſa cervice ſuſtentant.* Aſiaticos alios morem huic affinem tenuiſſe, e *Philochori* [d] verbis ratum fiat: ille enim, in Atthide, Venerem *affirmat eſſe lunam, & ei ſacrificium facere viros cum veſte muliebri, & mulieres cum virili.* Idem uſus apud Græcos inolevit, cum enim Bacchi ſolennia agerent, phallorum pompam excipiebant [e] *Ithyphalli* [illegible Greek] *muliebrem induti ſtolam.* Athenienſes ejuſdem ſuperſtitionis athnes fuiſſe, cum [illegible Greek] celebrarent, teſtatur *Proclus* in *Chreſtomathia*, ubi ait, [illegible Greek], &c. *Chori autem adoleſcentes duo, muliebri veſte induti, palmitem geſtantes plenum maturis uvis, feſtum auſpicati ſunt.* Argivi etiam, referente [f] *Polyæno*, menſis cujuſque novilunia celebrabant, [illegible Greek] *Mulieres virilibus tunicis & chlamidibus, viros autem peplis muliebribus amicientes.* Germanos antiquos hunc ritum in mores accepiſſe, e [g] *Taciti* verbis conjicere licet, *apud Nahanvalos antiquæ religionis lucus oſtenditur præſidet ſacerdos muliebri ornatu*, &c. Apud *Coos* morem eundem viguiſſe, *Plutarchus* memoriæ prodidit. [illegible Greek] [h] inquit, [illegible Greek] *Apud Coos Herculis ſacerdos in Antimachia muliebri indutus veſte, capite vittato, ſacrificium auſpicatur.* Nec Romanos ritum illum gravitate ſua prorſus indignum habuiſſe, e [i] *Plutarchi* quæſtione colligo, *cur Idibus Januariis permiſſum eſt tibicinibus* [quorum erat ſacrificiis præcinere] *per urbem circuire, veſtem indutis muliebrem?* E teſtimoniis hiſce liquere cenſeo, veſtium commutationem ritum idololatricum fuiſſe, & in uſu frequenti poſitum, apud gentes pene omnes quarum nomina & inſtituta temporis injuriam nondum ſubiere. Hæc autem cauſam opinandi non levem afferunt, hunc ritum apud idololatras etiam antiquiores, [Ægyptios, Syros, alioſque] plurimum invaluiſſe. Eſt itaque rationi & Legis totius intentioni conſentaneum, ut ſentiamus, Deum hanc legem & illi ritui contrariam ſtatuiſſe, ut cultus profani memoriam omnem aboleret, & hominum tam perditorum imagines e populi ſancti conſpectu longe removeret.

a *Onomaſt.* Lib. 7. Cap. 13. Segm. 90. b *Ad Æneid.* Lib. 2. v. 632. c *De Error. profan. relig.* pag. 6. d *Apud Macrob. Sat.* L. 3. Cap. 8. e *Heſych. in* [illegible] f *Stratagem.* L. 8. pag. 606. g *In Libel. de German. morib.* pag. 139. h *Quæſt. Græc.* p. 304. C i *Quæſt. Roman.* pag. 277. E

j Vid. *Bochart. Geogr. Sacr.* Par. 2. L. 1. Cap. 3.

Sect. II.

SECT. II.

[illegible]

eum nescio quo legum Hebraeorum more ex mollitie & luxuria devolutas. Quod vestes muliebres cum [illegible] induerent, ex lege carerent [illegible] more [illegible] [illegible]. Si ex proclivius est credere, morem illum [illegible] unquam inter Hebraeorum viros obtinuisse, quod pauci homines, genere autem contra [illegible], [illegible] qui [illegible] vestes [illegible]. Nihil utique probabilius habet, morem hunc in lege Judaeis interdictum fuisse, quum vel ipsis gentibus [illegible], & [illegible], [illegible]. Sect. II.

Rationes hisce vulgaribus merito repudiatis, ad veram (hujus) praecepti rationem reddendam me accingo. Quaerenti itaque summi legislatoris consilia complura [illegible], [illegible] hanc legem [illegible] videtur.

Primo, [illegible] & mulieres apparatus [illegible] signum cultus profani [Veneri praesertim & Marti praestiti] [illegible]. Adfertur [illegible] Maimonides [illegible] Carpoceratem quendam [illegible] de [illegible] principiis, ut [illegible] in capite [illegible], ut etiam [illegible] in vestibus [illegible] Martis [illegible]. Cum enim Venus armata, Mars autem armatus [illegible] in eum [illegible] Veneri [illegible] quum qui [illegible] vestem [illegible] Deo [illegible] [illegible]. Cum [illegible] habitu [illegible] mores [illegible] Martis aut Veneris [illegible], utroque [illegible], quibus exemplo suo ad idololatriam [illegible].

Secundo, [illegible] e crassa Gentilium theologia oriebatur, & Numen [illegible] utriusque sexus & figuram tribuebat. [illegible], nec [illegible] tempore [illegible] theologia. Deorum enim multa [illegible] Lunam, Venerem, Adarem, Dagonem, Baalem, & alios e Deorum [illegible]. Hac de re habes [illegible], [illegible], [illegible], [illegible] & [illegible]. Apud ethnicos itaque, ut [illegible] Deo, quem utriusque sexus [illegible], curatum est, ut sacerdotes [illegible] [illegible]. Hanc [illegible] Philochorus placuisse, e Macrobio discimus: nam *Philochorus*, inquit, *in* [illegible] *Venerem affirmat esse Lunam, & ei sacrificium facere viros cum* [illegible] *muliebri, mulieres cum virili, quod eadem et mas existimetur & femina.* Cum [illegible] theologiam [illegible], & e ridiculo naturae divinae [illegible], Deus hanc legem [illegible] cum consilio tradidit, ut [illegible] & [illegible] reprehenderet.

Tertio, Deus hanc [illegible], quod mores & dogmata longe pessima [illegible] Maimonides, qui [illegible] *Conferebant enim masculi & mulieres* [illegible] Nam [illegible] *credebant* [illegible] [illegible] Venerem [illegible] [illegible] Cum enim mulieres [illegible] Veneri [illegible] [illegible] [illegible] Venerem [illegible] [illegible] [illegible] Hinc [illegible] Assyrios & Ve-

[illegible]

SECT. I.

nere ab eorum ſacerdotibus culta differentem. Ait enim, eos *vultum* effœminare, *ſexum virilem ornatu muliebri* dedecorare, — *in ipſis templis — muliebria pati*, *& hunc — impudici corporis labem glorioſa oſtentatione detegere*. His affines *Aſtartes* antiſtites, qui ^a קדשים *Cinædi*, *Sodomitæ*, appellant. Ne in hac cloaca diutius hæreamus: ritus ille moribus impuris & impudicis locum tam amplum præbuit, quod ex ipſis ethnicis aliqui, cum a *Como* [luxuriæ & ebrietatis dæmone] originem duxiſſe crederent. Nam *Philoſtratus*, inter alia de *Como* dicta, *ξυγχωρεῖ δὲ ὁ Κῶμος*, ^* inquit, *καὶ γυναικὶ ἀνδρίζεσθαι, καὶ ἀνδρὶ θῆλυν ἐνδῦναι στολὴν, καὶ θῆλυ βαίνειν* *Comus & mulieri virum agere, & viro ſtolam induere muliebrem, muliebriterque incedere permittit.* (3°.) Ritus ille dogma peſtiferum, de ſexus utriuſque numine, non parum confirmabat. Nam ideo viri veſte muliebri, Veneri fœminæ, fœminæ vero armis virilibus inſtructæ, Marti maſculo, cultum tribuerunt; quod Deos illos Hermaphroditos exiſtimarent, & ambiguus ille cultoris habitus eorum ſexui dubio maxime convenire crederetur. Cum autem dogma illud per ſe craſſum eſſet, & maleficiis, caſtrationibus, aliiſque ritibus abſurdis, occaſionem adminiſtraret; Deus hunc ritum vetuit, ut dogma illud (unde pullulavit) aperte refelleret, & ex hominum animis tandem eradicaret. (4°.) Hic ritus Deorum falſorum imitationem & invocationem in mores inducebat. Nam qui arma viri cum fœminæ veſte ſociavit, *Venerem ἀνδρόγυνον*, aut ei ^b cognatam *Friggam*, imitari non immerito cenſebatur. Si quis etiam, ſexus alterius veſtibus indutus, coram Venere vel Marte compareret, hoc ritu Deos hoſce fictitios invocare credebatur. Nam e ^c *Concilio Trullano* & ^d *Aſterio* colligere licet homines, veſte muliebri tectos, in publicum prodiiſſe, anni præcipue redeuntis initio, cum Deos impenſius colerent, & eorum favorem & auxilium ſolennius implorarent.

Cum itaque ritus ille, cultus profani ſignum eſſet apertiſſimum, e Gentilium theologia pullularet, ad venerem maſculam, objecta religionis ſpecie, duceret, & malorum aliorum molem ſecum traheret; Deus hanc legem ei ſapienter objecit, & perſonam omnem, quæ veſtem a ſexus ſui more diſcrepantem (animo ſuperſtitioſo) gereret, *βδέλυγμα* [non abominandam, ſed] *abominationem* pronunciavit.

CAP. XXX.

Lex qua ſemen mixtum in vinea prohibetur.

ARitu, in Martis & Veneris cultu frequenti, tranſiens, ad legem eam me jam confero, qua ritus in Bacchi & Cereris honorem uſitatus inhiberi videtur. Nobis autem occurrit, *Deuter.* 22. 9. לא תזרע כרמך כלאים *Non ſeres vineam tuam mixto ſemine, ne ſemen quod ſeminaveris, & proventus vineæ tuæ, pariter polluantur.* De hac obſcura lege dicturi, quo ſermonem diſtinctum & apertum habeamus, (1°.) Verborum ſenſum (qua licet) inveſtigabimus. (2°.) Genuinam legis cauſam aſſerere conabimur. (3°.) Noſtrum erit, ad objectiones præcipuas reſpondere.

SECT. I.

Verborum ſenſus inveſtigatur.

QUO legis hujuſce mentem ſenſumque dextre capiamus, uſui fuerit quid voces illæ, תזרע & כרמך : כלאים hic notent, diligentius inveſtigare.

כלאים diu originis obſcuræ & ignotæ vocabulum, literaturæ orientalis conſulti Æthiopicum tandem invenerunt, & illud, *duplex, geminum, duo diverſa*, lingua illa notare, junctis ſuffragiis aſſeruerunt. Hunc ſignificatum ^e *Bochartus*, pro linguarum cognitione qua valuit, multis exemplis e *Teſtamento Æthiopico* adductis, huic voci confirmavit. Hunc ſenſum vocabuli firmat etiam *Levit.* 19. 19. ubi כלאים de brutis, ſeminibus, & veſtibus, uſurpatur, & in iis duas diverſas ſpecies indicat, quas lex ceremonialis commiſcere vetuit. Neque tacendum, quod LXX vocabulum illud, nunc

a 1 Reg. 15. 12. * Icon. Lib. 1. pag. 766. b Nam Frigga Saxonum Dea utroque ſexu, mulieris habitu amiſſa, ſed enſe, gladioque varie armata, traditur. Sheringham. ub. ſup. p. 314. c Canon. 62. & 65. d Homil. in feſt. Calendarum. e De Animal. ſacr. L. 2. col. 644.

per

per [illegible], nunc per [illegible], interpretentur. Nil opus eſt, ut rei tam claræ & confeſſæ plus otii impendatur

Vocabulum כרמך Judæi & Chriſtiani plerique omnes generaliter accipiunt, & legem hanc de non ſerendis [in agro, vel in vinea] generis diverſi ſeminibus intelligendam arbitrantur. Sed multo ſimilius eſt vero, de vinea tantum hic agi. Nam

(1°) Vox כרם ſuffragante toto Lexicographorum conſenſu, hunc tantum ſignificatum obtinet, & a Græcis interpretibus vix uſpiam, niſi per [illegible] & [illegible], reddi ſolet.

(2°.) Procul abeſt a veri ſimilitudine, Deum hac lege cautum voluiſſe, ne quis in agro ullo ſemina mixta ſereret. Tunc enim lex ea populi commodo nulla de cauſa plurimum obſtitiſſet, cum in agris quibuſdam, ſi ſemen e tritico & ſiligine, vel faba & piſo, componatur, uberior meſſis provenire ſoleat. Sed & obſervare juvet, vix ullam legem ritualem, a Deo datam, populi commoda minuiſſe, vel ullum rei familiari detrimentum attuliſſe.

(3°) E teſtimoniis & argumentis ſtatim producendis liquido conſtabit, Deum legem hanc profanis Zabiorum moribus ex adverſo poſuiſſe. Quantum autem e ſemeſis hiſtoriæ reliquiis intelligendum eſt, Zabii illi generis diverſi ſemina, non circa agri ſed vineæ culturam verſati, miſcuerunt.

Hic forte dicet non nemo locum illum parallelum, *Levit.* 19. 19. interpretationi meæ repugnare: ita enim ſe habet, שדך לא תזרע *Agrum tuum non feres diverſo ſemine.* Sed hæc objectio nobis non multum obſtat: nam *agrum*, eo in loco, pro *vineto*, i. e. agro vitibus conſito, ſumendum eſſe, docet hic locus, quo Spiritus S. (ut errori alicui obviam iret) שדך per כרמך interpretatur, ſic etiam vocabulum שדה dicto *Levitici* loco, exponendum eſſe, a LXX diſcimus, qui illud per [illegible] vertunt. Hoc autem eo magis notatu dignum cenſeo, quod licet שדה centies in Scripturis occurrat, LXX nunquam niſi eo uno in loco vocem eam per [illegible] reddant.

Vox ultima תזרע diſceptationi alicui materiam dedit. Multi vocabulum hoc ſenſu laxo admodum ſumendum ſentiunt, ut non tantum *ſerere*, ſed & *inſerere* ſimul & *plantare*, denotet. Atque hic ſenſus a ſynagogæ doctoribus, inter res judicatas ponitur: nam illi junctis ſententiis contendunt, varii generis [a] vites ſimul plantare, & ſurculum alterius generis arbori inſerere, hac in lege prohiberi. Alii tamen, veritate magis amica, ſentiunt, *ſerendi* ſolummodo ſignificatum huic voci tribuendum: atque hac de re nos dubitare non ſinunt perpetuus hujus vocabuli uſus in Scriptura, [b] *Græcorum* verſio, & ipſa legis verba. nam *ſemina* (de quibus lex ſtatim loquitur) non plantari vel inſeri, ſed tantum ſeri, dicuntur.

SECT. II.

Ratio legis hujus tritina rationis expenditur.

PRIUSQUAM de genuina legis ratione ſermonem inferam, rationes aſſignari ſolitas examinabo, quod earum examen ad veritatem illuſtrandam & confirmandam non parum conferat. Aliorum opiniones examini ſubjiciuntur.

Inter eas, prima ſit eorum qui ſentiunt, Deum ſeminum commiſtionem hac lege vetuiſſe, ut populum ejus a nimia lucri cupiditate cohiberet. Hæc ratio *Theodorito* calculum obtinuit: nam [c] ille hanc legem explicans, [illegible], inquit, [illegible], *inexplebilem aviditatem amputat Deus.* Et ſtatim, [illegible], &c. *Indicta mulcta* legis *tranſgreſſori*, *caſtigat* Deus *lucri cupiditatem*: *nam hæc ſibi ipſi offerri jubet.* Ratio hæc, primo licet aſpectu ſolida, ſi altius animo perpenderis, nullius momenti reperietur: nam ſi Deus lucri cupidini obſtare voluiſſet, populum ſuum a puro potius quam mixto tritico ſerendo cohibuiſſet. Deinde, ſi huic rationi quid ſolidi ineſſet, Deus heterogenea ſerendi poteſtatem nobis Chriſtianis denegaret, potius quam Judæis, quibus, inter alia vitæ præſentis commoda [d] meſſem uberem promiſiſſet.

(1°.) Deus (uti viſum eſt aliis) hanc legem dedit, quod ſemina diverſa, ſulcis

a *Prohibuit hoc conjungere diverſa vitium genera.* *Maim. in Mor. Neb. P.* 3. c. 37. b [illegible] *ver' LXX in Deut.* 22. 9. c *Quæſt.* 23. *in Deuter.* d *Deuter.* 28. 11.

Sect. II.

[illegible] mandata, [illegible] [illegible] [illegible]; & [illegible] [illegible] habere, [illegible] plus [illegible] [illegible] [illegible] vel terram [illegible]. Hanc [illegible] suffragio suo [illegible] [illegible] hanc legem explicans, [illegible] [illegible]. At hanc rationem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], terræ [illegible] [illegible]. Deus, [illegible] hanc legem tradidisset, [illegible] semina varia, non in vineis tantum, sed & pomariis [illegible] vetuisset.

(3.) [illegible] alii, Deum seminum diversorum mistionem vetuisse, ne sibi [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible]. Hanc rationem [illegible] Philo, dicens, Deum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. At [illegible] [illegible] [illegible] est, [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible]. Hoc [illegible] verba docent [illegible] [illegible]. Adde [illegible], haud facile credi posse, Deum ita cum Judæis agere voluisse, [illegible] [illegible] & quod [illegible] [illegible]. Hujus argumenti [illegible] [illegible] [illegible].

(4.) A[illegible] legis hujus originem [illegible] [illegible] [illegible] & institutum [illegible] asserunt. Lege [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] Philo, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. At [illegible] [illegible] habuisset, Deus non minus metalla quam semina heterogenea commiscere vetuisset, & semina mista non minus ab agro & pomario quam vinea [illegible] voluisset.

(5.) Nonnulli Deum de hac aliisque rebus nonnullis legem dedisse [illegible], tantum ut Præcise legibus ejus obedientiam plenam & plane [illegible] exhiberent. Nam [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] gloriam. Hanc equidem opinionem patronos haud paucos invenisse [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] obedientiam [illegible] & ipse [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Nec [illegible] [illegible], ut [illegible] ritus a Deo qua Turcæ ceremonias a Mohammede præscriptos asserunt. [illegible] [illegible] [illegible] [templum Meccanum] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] humano non [illegible], quid [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. At [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] sub Vet. Testamento (si ratio temporum habeatur) [illegible] Dei [illegible].

A[illegible] [illegible] de legis hujus ratione [illegible], ut lectoris expectationi pro [illegible] parte satisfaciam, quod ipse sentio paucis expediam. Mihi itaque probabile videtur, hanc legem [illegible] gentium antiquorum [illegible] [illegible] [illegible] adversam

a [illegible] b Lib. de [illegible] c [illegible] d [illegible] e [illegible] f [illegible] g [illegible]

[illegible]

genere. Cum enim veterum religio ethnicos pene ſingulis rebus curâ certum Deum ad-dixiſſet, atque frumentum Cereri, vites Baccho conſecraſſet, & eorum præſidio concredidiſſet, veriſimile eſt ita veteres gentium uſu receptum fuiſſe, ut ſemina mixta [triticum ſcilicet & hordeum] inter vites aut vitium ordines ſeminarent, atque ut re ipſâ ſe Cereris & Bacchi cultores indicarent, utriusque horum curæ & præſidio commendarent, eorum benignos influxus tacite implorarent, & a conſortatis eorum Deorum operibus, quorum dona commiſcebant, ſe proventum uberiorem expectare teſtarentur. Huic opinioni non res tantum probabilitate ſed rationes multiplices perſuaſus, [illegible]. Nam, Sect. II.

Primo, non temere creditur *Zabios* antiquos hunc ſeminis mixti ſerendi ritum ſolenniter uſurpaſſe. *Maimonides* enim inter alia de *Zabiorum* cultu ſcripta, librum [a] citat cui titulus [illegible] ubi ſe ſcriptum inveniſſe dicit, *quod conſueverunt Zabii ſimul ſerere hordeum & uvæ paſſas, exiſtimantes non bonum*, i. e. fertilem, *futurum vineam niſi hoc modo fieret*. Hic etiam teſtis accedat *Rabbi Jonah*, locus [b] eodem auctore memoratus: *non poſſum hic non meminiſſe dicti cujuſdam Rabbi Joſia, in quo docet*, ſemina, triticum, hordeum, & uvæ paſſas, uno jactu manus eſſe ſeminanda & projicienda. *Sed nullum mihi dubium eſt, quin illud hauſerit ex viis Amorrhæorum.* Nec vero ratio ulla commode dari poterit cur *Zabii* vel *Amorrhæi* vites & fruges in agro commiſcerent, niſi ut Bacchum ſimul & Cererem honorarent, eiſque cultu & opere conſociarent.

Secundo, præfatio illa ſolennis & imperio plena, in parallelo [c] *Levitici* loco huic legi præmiſſa, non obſcuro eſt indicio Deum hanc legem ſtatuiſſe, ut populum a more & inſtituto aliquo ſuperſtitioſo cohiberet. Ibi enim legem de heterogeneis populo traditurus, in hæc verba præfatur, *ego Dominus: ſtatuta mea cuſtodite*. Quaſi dixiſſet apertius, "ſtatuta ſequentia minuta forte videri poſſunt, & pro libero veſtro [illegible]. Vobis autem [illegible] Dominus, exigere il-"la [illegible]. Quicquid itaque gentilium magiſtri doceant [illegible], "nemo [illegible] prohibeat."

Tertio, hac ratione conceſſa, legis ratio ſenſus expeditior erit, & cauſa legi addita cum ea bene conveniet & cohærebit. Lex enim integre propoſita ſic ſe habet: *non ſeres vineam tuam mixto ſemine*, [illegible] *ne polluatur tota illa, cum ſemine quod ſeres, cum proventu vineæ.* Quaſi dixiſſet legiſlator, "ſeminum diverſo-"rum in vinea ſatio ritus eſt ab idololatris excogitatus, ut per eum tanquam ſignum "editum vineas ſuas Cereri & Baccho conſecrent, eorumque tutelæ commendarent, & "[illegible] Deorum benignum influxum ſacris comprecarentur. A ritu itaque "[illegible] profano vos procul abſtineatis, ne tam vineæ fructus inde *polluantur*, & "tanquam [d] [illegible] habeantur." Hanc interpretationem non obſcure vocabulum [illegible] *quod conſecrandi, ſanctificandi*, [illegible] habet. Norunt enim omnes qui Hebraice vel tantum norunt, radicem [illegible] ſæpe quidem *ſanctificando*, quandoque vero (per antiphraſin) *polluendo*, ſignificatum gerere. Hoc ſenſu, ni fallor, occurrit *Hag.* 2. 13. *An ad attrectationem eorum* [illegible] *an ſanctificabitur?* Ubi *Targum* habet [illegible] *an polluetur?* nec male: nam verſ. 14. ejuſdem capitis vox ea per [illegible] *an polluetur* illuſtratur. Hunc ſenſum huic voci datum exhibet *Onkelos*, qui [illegible] hoc in loco per [illegible] *polluatur ſit* interpretatur. Eandem interpretationem ſuo etiam ſuffragio & exemplo firmarunt interpretes Anglicani, qui in legem reddunt, *Thou ſhalt not ſow thy vineyard with divers ſeeds, leſt the fruit of thy vineyard be defiled.*

Quarto, peculiares ritus hoc veteres circumſtantiæ [materia, modus, locus, & effectus] operis docent, eum *profanum* eſſe & auctori Diabolo tribuendum. (1.) *Materia*: quænam autem hæc materia, vel quæ ſemina mixta, verbis hiſce prohibeantur, non niſi probabili conjectura colligendum eſt. *Maimonides*, e *Zabiorum* monumentis, aſſerit, *eos hordeum & uvæ paſſas ſimul ſerere conſueviſſe*. Rabbi Joſias, magnus ille, [illegible] *ſemina, triticum, hordeum, & uvæ paſſas, uno manus jactu, ſeminanda* [illegible]. Hos autem Rabbinos, non minus cum veritate, quam [illegible] pugnare ſcimus. Nam vox [illegible] quod notat [illegible] duo tantum *diverſa, commixta* vel *commixta* denotat. & nemo [illegible] mente motus, *uvæ paſſas* ipſe fructus [illegible] unquam ſeminaret. Neque opus erat ut quis uvæ paſſas, ſi quid inde commodi rediret, in agro vitibus jam conſito ſeminaret. Probabilius cenſemus *Zabios* in vineis ſeminandis ſolitos, triticum tantum & hordeum una miſcuiſſe, quod ea præcipue grana Cereris

a Mor. Neb. P. 3. cap. 37. b Ibid. c Levit. 19. 19. d [illegible]

 tutelæ

SECT. III. tutelæ traderentur, & idololatræ horum [a] præcipue granorum incrementum vehementer exoptarent. Seminum autem tam diſcordium conjunctio diabolum procul dubio magiſtrum habuit, qui *dæmoniis* auctor eſt, naturæ leges violare docet, & totis viribus id agit ut miſceat & perturbet omnia. (2°) Ritus hujus peragendi *modus* peculiaris erat & ferendi legibus adverſus. Si quid enim fidei dicto illo *R. Joſiæ* tribuendum ſit, triticum & hordeum, diverſam licet anni tempeſtatem & agri culturam poſtularent, *una manus jactu* ſerebantur. Idem & ipſa verba legis innuunt. Quis autem opinari poteſt ritum a ratione & more recepto averſum adeo Deum aut hominem auctorem habuiſſe? (3°) Idem & *locus* ille peculiaris indicat quo ſemina mixta ſerebantur. E verbis enim legis, Maimonidis teſtimonio, & R. Joſiæ dicto jam nunc citatis eluceſcit, quod ſemina heterogenea non in agro, ſed vinea ſererentur. Cur autem hujuſmodi ſatio vineæ ſoli propria eſſet, rationem ipſe nullam inveſtigare potis ſum, niſi quod ritus eſſet, in Bacchi ſimul & Cereris honorem uſurpatus, vel a diabolo, pro mero arbitrio inſtitutus. (4°) Ritus hic vetiti *effectus* plane ſingularis indicat eum profanum eſſe, & rituum Magicorum numero accenſendum. Ritus autem effectum e verbis legis intelligimus, *ne polluatur tam ſemen quod ſeris, tum proventus vineæ.* Quaſi dixiſſet legiſlator: " ſi Zabiorum ritu ſemina generis diverſi una ſeminaveris, e ritu illo idololatrico tota meſſis, tota vindemia, [המלאה *plenum*] quanta quanta fuerit pollutionem trahet [b] igne ſolo expiandam; & proventus integer (tanquam animal mundum idoli nomine mactatum) impurus prodibit, vetitus, & abominandus.

Quinto ratio jam data firmior & fide dignior habetur, quod rationes aliæ omnes debiles ſunt & ſoliditate omni deſtitutæ. Mecum ſentiet lector, ſi rationes aſſignari ſolitas ad rationis ſtateram revocet ipſe, vel ea quæ a me ſuperius adducta ſunt ad earum vanitatem detegendam, veris momentis æſtimare dignetur.

SECT. III.

Ad objecta reſpondetur.

Ut lectori, in noſtram forte ſententiam ituro, ſcrupulum omnem eximamus, objectioni quadruplici neceſſario reſpondendum eſt.

Obj. 1a. Prima ſic ſe habet: vox illa תקדש hoc in loco non pollutionem legalem, ſed phyſicam, ſeminis corruptione vel perditione factam notare videatur. Nam ſi Deus pollutionem legalem, & non potius phyſicam [e ſeminum heterogeneorum confuſione facile oriundam] ea voce deſignaſſet, credere par eſt, eum hanc loquendi formulam, פן תקדש *ne forte polluatur ſemen quod ſeris*, uſurpare noluiſſe. Nam pollutio illa *phyſica*, i. e. corruptio meſſis, e nimia denſitate proveniens non ſemper accidit; *legalis* autem e ſatione mixtorum, modo ritus idololatricus fuiſſet, certo & ſemper eveniſſet, nec ſermoni tam dubio locum reliquiſſet.

Sol. At ea loquendi formula cauſam noſtram adjuvat, eventum non dubium, ſed certum, denotans. Nam locutio huic affinis occurrit, *Geneſ.* 3. 3. *Non comedetis ex eo*, פן תמתון *ne* [certo] *moriamini.* Adeo ut ea verba de pollutione phyſica nequeant intelligi cum raro accidat ut mixtorum ſatio tam uberem proventum pariat, ut ipſa copia agricolam inopem faciat, exhauſta terra immenſo ſuo oneri ſuccumbente. Deinde quamvis ea ſeminum confuſio ſemen utrumque corrumpere poſſet; non facile dictu eſt, eam vitis [illegible], proventum corrumpere potuiſſe.

Obj. 2a. Objectionem [illegible] verbis exprimam. Ratio, [c] inquit ille, *quam plerique adferunt – quæ [illegible] Dæmonis aut Stellæ alicujus idololatra fac[illegible], mihi non placet, [illegible] commentitia, cum ex nullo auctore* probari [illegible] idololatras receptum fuiſſe.

Sol. Hæc autem objecti[illegible] ſcrupulum ne minimum [illegible] animis noſtris generare debet: *Maimonides* enim, qui Zabiorum libros & ritu[illegible] habuit, teſtatum reliquit, ſe in libris eorum ſcriptum inveniſſe, [illegible] ſemina diverſi generis ſimul ſeminare, perſuaſi vineam alias fructum [illegible]. Atque hoc teſtimonium non parum commendat [illegible] factum, quod Maimonides ab oblivione vindicavit. At ſi Maimonides & R. Judah ſiluiſſent, ipſa ratio doceret, Deum ritui profano in Dæmonis aut ſyderis alicujus honorem uſitato, hanc legem adverſam ſtatuiſſe. Quod enim Deus Judæos magis quam Chriſtianos a mixtis ſerendis

a Vid. ſect. 1. 11. b Vid. ſuperius. Paragr. 10 hoc. c Comment. in Levit. 19. 19.

cohi-

Cap. XXXI.

CAP. XXXI.

De lege qua vetitum eſt, arare bove, & aſino ſimul.

ARGUMENTI [illegible]

[illegible]

Cap. XXXI. Proinde boves [illegible] [illegible] vult Homerus, Odyſſ. [illegible] v. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], quæ [illegible] [illegible] ferant aut trahant, ut ibi Scholiaſtes. Et Palladius lib. 4. Tit. 11. Illud autem univerſis curandum eſt, ut viribus ad trahendum boves comparentur æquales, ut validioris robur alteri [illegible] exitium. Quo pertinet Ovidii illud,

Quam male inæquales veniunt ad aratra juvenci!

Cum itaque ratio doceat jumenta [illegible] [illegible] ad aratrum cogere, bos autem & aſinus, nec paſſus, nec robore, nec indole pariter vel ſimilitudine jungantur, ſed pro cæteris animalibus, naturam habeant ad [illegible] juga [illegible], ut [illegible] & arandi opere [illegible] & [illegible]; difficile creditur homines animalia illa eodem aratro, * ordinarie ſaltem & frequenter adjungere voluiſſe, [illegible] [illegible] ſpe fructus uberioris, ſtulto tam abſurdo & ridiculo conjungendi [illegible] [illegible] [illegible].

Tertio, legis verba bovem & aſinum in arandi tantum opere conjungi prohibentis documento ſunt, Deum hanc legem [illegible] idololatriæ tollendi cauſa ſtatuiſſe. [illegible] quidem opera plane omnia, junctis animalibus diverſorum [illegible] perficienda, lege [illegible] interdicta [illegible]. At [illegible] [illegible] dictatum non eſt quod [illegible] tribuimus: nam leges quidem morales in arctum cogere ſolent, eaſque in latiorem viam plura verba [illegible] [illegible] interpretari: leges autem ceremoniales, tanquam [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] per analogiam & rationem [illegible] [illegible] explicare. Cum autem [illegible] legis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] videtur, [illegible] [illegible] [illegible] interpretari. [illegible] legem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], ut [illegible] [illegible] quam quod [illegible] [illegible] [illegible], hoc arandi vocabulo [illegible]. Nam de iis tantum animalibus hoc [illegible] facta eſt, quibus antiquitus in arandi opere plurimum utebantur; & Deus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & quid aliud præter [illegible] [illegible] [illegible] voluiſſet. Quid autem [illegible] eſt ut ad arandum bos & aſinum [illegible] [illegible], niſi quod [illegible] [illegible] in agrorum [illegible] cultura locum haberet, & [illegible] [illegible] ad uberem [illegible] producendam [illegible] crederetur? Nam referente * [illegible], veteres Zabii [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], ad [illegible], ut [illegible], [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] ad plantarum & Dæmonum cultum [illegible] illa [illegible] [illegible].

Quarto, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] inter duas leges, Zabiorum moribus oppoſitas, & ea de cauſa datas ut omnes magiæ & idololatriæ ſpecies e rebus [illegible]. Nam verſu 9. prohibitum eſt ne Iſraelita [illegible] [illegible] ſemina [illegible] [illegible], eo quod Zabii cum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ſemina ſpargerent, ut [illegible] illo Dii (vinearum præſides) propitii, [illegible] [illegible] fructibus [illegible]. Et verſu 10. cautum eſt ne veſtes [illegible], e lana & lino contextas gererent; quod hujuſmodi veſte Zabii [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]; ſpe [illegible] multa inde commoda [illegible] [illegible], & rebus [illegible] [illegible] [illegible]. Nobis itaque facile perſuaderemus, verſu hoc medio, animalia diverſi generis aratro ſimul jungere vetitum eſſe; quod Zabii [illegible] [illegible], bove [illegible] & aſino arare ſolerent, ut agro ab Dæmonum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Nullam enim veri ſpeciem habet, Deum hoc [illegible] in loco, leges heterogeneas [illegible] voluiſſe. Præterea præcepta hæc tria (de [illegible], animalibus, & veſtibus, heterogeneis) [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible], quod ad ſidem [illegible] ſit ea [illegible] & [illegible] [illegible] habuiſſe.

Quinto, legis hujuſce ratio [illegible] [illegible] veritati vicinior [illegible], quod rationes aliæ omnes quæ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] deſtitutæ videantur. Quæ quidem afferre ſolent, [illegible] ſpeciem habent, at ſi propius [illegible], [illegible] non ſunt.

Nam (1.) Nonnulli hanc legis illius cauſam eſſe volunt, quod neceſſe ſit ut aſinum [illegible] bove robore inferior [illegible] [illegible], & idem cum bove [illegible] labore [illegible]. Hanc rationem ſic explicat & confirmat * Philo: [illegible] [illegible] habet [illegible], adeo ut ne arationem quidem fieri permittat [illegible] [illegible] robore, vetans ſub eodem jugo agi [illegible] & aſinum. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

a [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] P. 3. Cap. 37.
b [illegible] [illegible] de [illegible]. c De [illegible] [illegible] pag. 791 B.

[illegible], [illegible] *Ne forte dum contendit cum robuſtiore infirmior, laſſus ſuccumbat operi, & in labore deficiat.* Sententiam eandem verbis diverſis exprimit *Aben-Ezra*: חמל השם על כל בשרו כי אין כח החמור ככח השור *Deus animam quam condidit miſeretur, non enim idem eſt robur aſini ac bovis.* At ratio illa rem ſerio conſideranti non facile ſatisfaciet. Vix enim credibile eſt, illos admodum excelluiſſe, animalia roboris impares eidem jugo ſubdere voluiſſe, cum apertum ſit omnibus animalia [illegible] (ut vertunt LXX) aranda opus impedire potius quam promovere voluiſſe. Animalia pari robore donata conjungere adeo docet ratio, quod Ulyſſes equum & aſinum aratro junxit, tantum ut inſanus eſſe crederetur. Neutiquam itaque probabile eſt Deum legem iſtam ſcriptam dediſſe, tantum ne roboris inæqualis animalia jungerentur, (hoc enim lux nata vetuit) ſed tantum ut ritum magicum aboleret.

(2°.) Sic etiam perſuaſerunt alii, Hebræorum præcipue doctores, hanc legem datam fuiſſe, *ne forte* [illegible] *coirent diverſa animantium genera, & opus creationis labefactarent, quo Deus beſtias terræ,* [a] למינה *juxta ſpecies ſuas, feciſſe dicitur.* Horum rationem probat [b] *Grotius* dicens, *lex hæc occaſionem tollit, ne quid fiat contra legem quæ eſt* Lev. 19. 19. *de non commiſcendis nuptiarum diverſi generis animalibus.* At nec ratio illa priorum ſoliditate ſuperat: conſtat enim pauca admodum animalia oneri vel aratro apta, cum genere diverſo coire ſolita; & raro vel nunquam auditum arbitror, camelum cum equa, equum cum bove ſœmina, vel bovem cum aſina miſcuiſſe. Deinde rationi huic interpretum ſtatutum adverſari videtur, dum voces שור & חמור *bovem* & *aſinum* denotantes per vocabula generis tantum maſculini reddunt. Præterea [c] LXX vocem שור per [illegible] *vitulum* transtulerunt, quem ætas ſua tenerior ad Venerem minus aptum reddit.

(3°.) Alii Deum hanc legem tuliſſe ſentiunt, quod aſinum ad arandi opus minus habilem & idoneum natura ſtatuerit. Hæc ratio [d] *Simeoni de Muis* apprime placuit: *arbitror*, inquit ille, *vetuiſſe Deum bovem ſimul cum aſino ſub jugum mitti, quod aſinus oneribus ferendis aptior ſit quam arando: eſt enim animal contumax & parum tractabile. Mihi hæc omnium placet maxime, ſimplicior enim videtur magiſque in promptu.* At nec ratio illa rigidum examen patietur: cum aſini olim tam frequenter ad juga vocarentur, quod in Græcis interpretibus [illegible] & [illegible] ſynonyma ſint, & multis in locis indifferenter uſurpata. Sed ſi aſinus animal contumax eſſet, & bovi aratori minus apte jungeretur, Judæorum agricolæ proculdubio, nullo licet oraculo moniti, ab illius uſu abſtinerent. Nemo enim ſuâ ſibi & rebus ſuis male volens, animali aliquo, natura proclive iræ & averſo, ad arandum uteretur: nec opus erat ut Deus legem ferret, quam nemo niſi inſana *Zabiorum* ſuperſtitione correptus unquam violare vellet.

(4°.) Alii cauſam myſticam hujus præcepti proferunt: nam *Baal Hatturim*, myſterium hac prohibitione involutum explicans, ait, רמז שלא ישתתף צדיק עם רשע *Innuitur nihil juſto cum improbo debere eſſe commercii.* Atque hæc ſententia talo firmiore ſtare creditur, quod verba [e] *Apoſtoli*, [illegible], ad verba legis alluſiſſe videantur. *In quam ſententiam*, inquit [f] Bochartus, *melius laborant, eo quod* כלאים *id eſt, animalia diverſi generis,* [illegible] *nominant Græci interpretes, quorum ſunt iſta*, Lev. 19. 19. [illegible]. At neque hanc rationem magis cum veritate conjunctam arbitror: cum enim Deus connubia & fœdera omnia cum Gentibus vicinis inita alibi ſæpe & aperte vetuiſſet, quid legem illam hic etiam repetitam daret eamque verbis ſymbolicis & obſcuris traderet? E verbis Apoſtoli perperam colligitur, Deum hanc legem tuliſſe ad conjugium & commercium cum ethnicis dogmatice prohibendum: cum alluſiones e quavis materia peti poſſint, & ad illuſtrandum potius quam confirmandum argumentum adduci ſoleant. Faceſſat itaque & illa quorundam auctorum hariolatio.

Ritum magicum ethnicis ortum hac in lege vetitum eſſe, me probaſſe confido: nec quicquam jam ſupereſt niſi ut ea quæ dicta ſunt, contra quadruplicem objectionem [illegible]. Objectio & [illegible]

Prima hujuſmodi eſt: Sic conſtat veteres Hebræorum magiſtros, ad unum omnes, legiſlatoris ſententiam a nobis ſentire, & de ritu aliquo magico hic vetito, in ſcriptis eorum omnibus ne verbum facere. Judæorum autem magiſtri, (qui in Moſis legibus &

a Gen. 1. 24. b Comment. in Deut. 22. 10. c Quo [illegible] LXX in Deut. 22. 10. d [illegible] 1737. e 2 Cor. 6. 14. f [illegible] [illegible]

 eorum

CAP. XXXI. earum cauſis perſcrutandis [illegible] ſolent) cumprimis audiendi, nec ab eorum ſententia & auctoritate, cum de legum earum ſenſu agitur, facile recedendum.

Respondeo: magiſtros illos de ſacrorum ſuorum ritu differentes, ſecus plerumque & ſine ſcrupulo graviore audiamus. Eorum autem verba, ubi de legum ſuarum ratione loquuntur, fidés levis admodum & non niſi cauto examine permiſſa tribuenda eſt. Multis enim exemplis alibi probatum dedi, *Joſephum*, *Philonem*, *Talmudicos*, aliosque *Maimonide* ſeniores, in hoc argumento (legum Judaicarum ratione) ſæpe cæcutiviſſe, & rationibus ſpecioſis magis quam ſolidis acquieviſſe. Nec mirum: cum Hebræorum magiſtri (paucos admodum excipias) humanioris literaturæ prorſus ignari fuerint, & rerum ethnicarum ignorantiam devotionis marcam exiſtimaverint. Neceſſe fuit ut a ratione legum earum frequenter aberrarent, quibus Gentilium ritus (ignoti Judæis) occaſionem præbuerant.

Secundo: dici poteſt, unde ſententiam meam in ſuſpicionem venire, quod hujuſmodi bovis & *aſini* conjunctio inter ritus profanos a *Maimonide* recenſitos minime reperiatur; nec ullius hiſtorici teſtimonio probari poſſit, idololatras antiquos hunc ritum in uſu habuiſſe.

Causæ noſtræ non multum officit objectio iſta; quod multi procul dubio veteris idololatriæ ritus e temporum antiquorum caligine nondum emerſerint, e quorum cognitione multæ leges Moſaicæ lucis haud parum eſſent acceptura. Si ab inſtituto ſermone diſcedere liceret, leges aliquot enumerarem, quibus aliqui gentium ritus (quorum memoria deleta eſt) originem tribuerant. Ævi vetuſtas multa veterum monumenta nobis invidit, quæ Chaldæorum & Ægyptiorum ritus memoriæ conſignarant. Nil cauſæ eſt igitur cur ſententia mea veritas in dubium vocetur, quod ritus hujus ne ſuperſtitia veſtigia in temporum antiquorum hiſtoria deprehendi poſſint. Hic tacitæ hiſtoriæ quod veſtigia antiqua defectus tot argumentis veriſimilibus abunde compenſatur. Ubi veritas obſcura eſt, veriſimilia, (modo multa, eaque cognata & facile cohærentia) non ſunt contemnenda.

Tertio: nonnemo forſan urgebit, bovis & aſini conjunctionem rem ridiculam eſſe, & ad ſplenem ſolummodo movendum accommodatam; nec ullam ritus tam præpoſteri rationem aſſignari poſſe: quod itaque probabilitate vel ſpecie careat, Diabolum ſcortum impurum & aſtutum, hunc ritum inſtituere voluiſſe, nec aſtutiam nec malitiam auctoris ſui referentem.

At neque hæc objectio ſententiæ meæ fidem labefactat; nam ratio, Diaboli ſcopo & ingenio conſentanea, reddi poteſt, cur ritum tam anomalum & riſu dignum inſtitueret. Nam primo, bos animal divinum & ſuperis acceptum, aſinus animal malignum & inferis ſacrum, habebatur: erat itaque conjunctio illa mori Gentilium maxime conſentanea, qui terram colentes, Deos Superos & Inferos invocabant, ut utroſque labori ſuo propitios experirentur. Deinde, Diabolus non equum & aſinum, ſed bovem & aſinum eodem jugo ſociari voluit: è re quod (ſecundum antiquioribus) ea ſola animalia ἑτερόζυγα eſſent (uti vocant ᵃ LXX) & juga diverſa habere ſolerent. Ea nempe ſolemne erat ei conjungere quæ natura longe & uſu ſeparaſſet, ut Deo & hominibus ſe contrarium oſtenderet, & omnibus apertum eſſet, ritum nec naturæ nec uſui conſonum, Diabolum auctorem habere; & proinde omnes, inſtituto tam abſurdo conformes, ſe Diaboli partibus addictos eſſe, eumque ſacris invocare teſtarentur. Nec opinioni noſtræ repugnat, quod adverſarius objicit, nullam nempe malitiæ vel impoſturæ diabolicæ notam aut veſtigium in hujuſmodi conjunctione licet uſpiam deprehendi poſſe. Nam ſubdole curatum eſt, ne ritus ille plane pravus aut obſcœnus eſſet, ne forte ſuſpicionem aliquid hominibus ingenuis nimis mali ſubortum, eos a ritus illius uſu prorſus averteret & deterreret. Jam reſtat ut ab ultima feri argumentis nobis caveamus, nam,

Quarto: nonnulli dicent procul dubio, Deum hanc legem dediſſe, non ut idololatriam, ſed animalium generis diverſi coitum & ſceleſtas mixturas arceret. Hoc enim evincitur, quod loco illo paralleło (*Levit. 19. 19.*) ubi leges iterum occurrunt, mixtionem in ſolo & veſtitu prohibentes, ita ut: *Jumentum tuum non admittes animalibus heterogeneis*; legis de qua ſermo factus eſt hactenus locum occupat. Hinc autem inducto eſt, legem utramque eodem collimaſſe, & Deum heterogenearum mixturam & coitum, tanquam cauſam & effectum vetuiſſe. Hanc opinionem coluiſſe aliquot alios *Maimonides* teſtimonium: *nullam aliam ob cauſam*, inquit ᵇ ille, *prohibetur vinctura diverſorum animalium in quocunque opere conjunctio, quam ut hac ratione impediatur, quo minus ſibi*

ᵃ In Lev. cap. 19. ᵇ Mor. Neb. P. 3. cap. 49.

commiſceant: ut e. gr. quando dicitur, non arabis bove & aſino ſimul: *nam ſi ita conjungerentur, faciliime contingere poſſet, ut unum quandoque cum altero commiſceretur.* Ut huic objectioni cumulate ſatisfiat, opus eſt ut ordine legum nonnihil turbato, pedem referam ad *Lev. 19.* ubi lex occurrit, & de illa ſermonem ex profeſſo faciam. CAP. XXXII.

C A P. XXXII.

Lex animalia generis diverſi commiſcere prohibens.

LEX ad cujus explicationem ſtudia jam dirigo, his verbis expreſſa legitur, *Levit. 19. 19.* בהמתך לא תרביע כלאים Græci ſic vertunt, τὰ κτήνη σου οὐ κατοχεύσεις ἑτεροζύγῳ i. e. *Pecora tua non dabis in admiſſuram animali alterius jugi.* De hac autem lege docti non unum idemque ſentiunt, aliis eam prorſus eandem cum lege Capite ſuperiori explicata, aliis eam plane diverſam, eique nulla cognatione conjunctam aſſerentibus. Ipſe veritatem in medio ſitam, & leges eas omnino ſororias arbitror; & inde factum eſſe, quod,

—— Facies non una duabus,
Nec diverſa tamen, qualem decet eſſe ſororum.

Ut autem mei ſenſus & legis hujus intentio clarius innoteſcant, (1°.) In verborum ſenſum diligentius inquirendum eſt. (2°.) Legis ratio perveſtiganda. (3°.) Solvenda ſunt argumenta ſententiæ jam aſſerendæ repugnantia.

Ne circa ſenſum legis ancipites hæreamus, inquirendum eſt primo, quod voce בהמתך ſit intelligendum. *Joſephus, Philo, Maimonides, Talmudiſtæ*, & plerique alii, vocem hanc ſenſu latiſſimo accipiendam ſentiunt, ita ut hic cautum ſit ne ullæ diverſæ animalium ſpecies concubitu miſceantur. Eorum teſtimonia congeſſit Cl. [a] *Bochartus*, cujus doctæ paginæ volenti patent. Neceſſe eſt autem, ut ii qui hoc interdictum tam late patere volunt, ſcrupulos haud paucos religioſis injiciant; cum animalia quædam in duarum ſpecierum quaſi confinio vivant, nec facile dicas huic an illi familiæ accenſeri debeant. Hinc & Hebræorum magiſtri, circa animalium quorundam concubitum, in ſententias ancipites diſtrahuntur. Deinde, modo lex hæc nullum omnino volucrium aut beſtiarum heterogenearum concubitum pateretur, Judæis incubuiſſe videtur, animalia quædam libidini vagæ indulgere ſolita, vigili oculo cuſtodire, ut ea intra ſpecies ſuæ ſeptum continerent. Et apud Hebræos, paſtores conditionibus iniquis officio ſuo fungebantur, ſi quid veri habeant [b] *Philonis* illa; [illegible] *Hircum nullus paſtor Judæus ſinet in ovem ſcandere, neque arietem in capram, neque bovem in equam. Aut ſi fecerit, dabit pœnas.* Hic itaque Judæos deſerendos, & legem hanc de animalibus tantum domeſticis, iiſque jugum ſubire ſolitis, intelligendum arbitror. Nam LXX (qui verſionem ſuam adornarunt, priuſquam ſuperſtitio Phariſaica inter Judæos invaluerat) ſic legem transferunt: τὰ κτήνη σου οὐ κατοχεύσεις ἑτεροζύγῳ. Ex his autem colligere promptum eſt, interpretes illos exiſtimaſſe, non omnium animalium heterogeneorum, ſed tantum arationi & jugo inſervientium, mixturam hac in lege prohiberi: alias enim cauſam ipſe vel comminiſci nequeo, cur vocem כלאים (quam verſu ſequente διάφορον reddunt) hic per ἑτερόζυγον interpretantur. Verſionem Græcam non parum confirmat ſenſus genuinus vocis בהמתך quam *jumentum tuum* reddimus. Nam vox בהמה cum ך annexum habet, ſemper animal mite & domeſticum, [homini ad vehendum, edendum, aut trahendum datum] nunquam autem ferum vel ſylveſtre denotat. Sufficiat locum unum in medium proferre, quo vox ea ad animalia manſueta & domeſtica, quatenus a feris & ſylveſtribus diſtincta, ſignificandum uſurpatur: nempe *Levit. 25. 7.* Cum enim ibi præcepiſſet Deus ut meſſem integram, anno quovis ſeptimo ſponte naſcentem, intactam relinquerent, *erit*, inquit, *advenæ & peregrino*, ולבהמתך והחיה *& animali tuo, & beſtiæ quæ eſt in terra tua*: h. e. Bobus aſiniſque, [c] feris etiam quæ paſſim in agris degunt nulliuſque poteſtati ſubditæ. His accedit quod vox hæc בהמתך per *bovem* & *aſinum*, animalia mitia, in parallelo [d] illo *Deuteronomii* loco, explicari videatur.

a De Animal. Sacr. P. 1. Lib. 2. cap. 44. b Lib. 2. de ſpec. Leg. p. [illegible] c Τὰ κτήνη σου, [illegible] LXX. d Cap. 22. 10.

CAP. XXXII. Vocis Hebrææ, [illegible] ad proximam explicandam, ſi proprie & ſtricte reddamus, hunc tantum ſenſum fundunt, non facies concumbere: ut lege hac heterogeneorum miſtura, hominum potius vitio & ingenio, quam brutorum appetitu vel ſponte [illegible] facta prohiberi videatur. Atque hæc ſenſus non minus animalium naturæ quam legis verbis convenit. [illegible] non appetere [illegible] individuum unius ſpeciei [illegible] cum individuo alterius ſpeciei, niſi manibus illi fuerit [illegible]. Jam videmus [illegible] homines facere, qui generationem [illegible] & promovent. Cum his [illegible] D. Thomæ verba: animalia diverſarum ſpecierum non commiſcentur de facili ad coitum, nec hoc per homines [illegible].

Ratio legis [illegible]. [illegible] verborum [illegible], & ordine propoſito ita poſtulante, proximum legis hujus occaſionem & cauſam e tenebris in apricum proferam. Quantum itaque inter media antiquitatis tam remotæ tenebras percipere datum eſt, idololatræ veteres, agri eorum colendis occupati, boves & [illegible] non minus corpore quam labores [illegible] ſtudebant, [illegible] ſe laboris [illegible] fructus uberes perciperent, & animalia illa ad [illegible] [illegible] arte aliqua producerentur. Ne itaque [illegible], a [illegible] Judæi [illegible] & gravitate quam maxime abhorrentis, [illegible] vel ſpecies [illegible] aliqua lege [illegible] eſt, ne diverſi generis animalia ad congreſſum, alteri ne ad [illegible] admitterentur. Ne quis hæc a me pro arbitrio ficta cenſeat, ea ſubjungam argumenta quæ animum meum ad hanc ſententiam perduxerunt.

P[illegible] hæc quidem [illegible] [illegible], quæ duæ leges aliæ, quæ [illegible] ad Zabiorum mores & ritus eliminandos [illegible]. Sic enim [illegible] integrum [illegible]. [illegible] non facies [illegible] cum altera ſpecie [illegible] non feres [illegible] [illegible] ſpeciebus [illegible]. [illegible] leges [illegible] [illegible] [illegible] ſuas [illegible] & alia argumenta illuſtrabantur [illegible] [illegible] [illegible] facile dubitari poteſt [illegible] [illegible] [illegible] eodem [illegible] nullum [illegible] [illegible] [illegible]. Nec enim Deus & hanc legem ad morem aliquem [illegible] oppugnandum [illegible], leges [illegible] naturæ vel [illegible] [illegible] [illegible], & in [illegible] lege heterogeneorum [illegible] prohibens legiſlator heterogenea [illegible]. Iſraelitis etiam, [illegible] legis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] occaſionem dediſſet. Cum enim certo conſtaret, Zabiorum [illegible] [illegible] [illegible] cauſam [illegible], [illegible] eſſe [illegible] legem [illegible] [illegible] hæc [illegible], eaſque maxima materiæ ſimilitudine [illegible] & originem [illegible] habere, & cum reſpectu ad morem aliquem idololatricum [illegible] eſſe.

S[illegible] legis hujus, heterogenea commiſcere vetantis, locum occupat lex alium & bovem eodem aratro [illegible] prohibens, nempe Deuteron. 22. 10. ubi legem de [illegible] [illegible] reperimus. At vero [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] probabile [illegible], legem bovem & [illegible] ad idem jugum & aratrum vetare prohibentem, ritus olim [illegible] memoriam [illegible] [illegible] [illegible]. Ideoque non abhorret a vero Deum & hanc legem, de non admittendis heterogeneis [illegible] [illegible] [illegible] ad [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

T[illegible] [illegible] antiquitus [illegible], [illegible] [illegible] cultus & ritus [illegible] [illegible] cohærentes [illegible] animalia, terrena, [illegible] [illegible] & promiſcue [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Ravi Parſaſis, de [illegible] [illegible] ſequit, [illegible] [illegible] tis ſiebant. — & hæc [illegible] [illegible] nomine vocant leges [illegible] quæ ſimiles [illegible] de hujuſmodi commixtionibus, & ideo vocantur leges [illegible], quia contra leges naturæ eſt. Cum itaque diabolus olim in [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] animalia præcipue, nulla naturæ ſimilitudine conjuncta commiſcere ſoleret; mihi non temere perſuadeo, commixtionem bovis & aſini, lege præſenti vetitam, inter idololatriæ veteris inſtituta numerandam eſſe. Erant enim animalia

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] d Lib. de legib. cap. [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]

illis non tantum heterogenea, ſed [illegible] natura ſimul [illegible], a Deo & hominibus, [illegible]. Adeo ut [illegible] ſeculo, [illegible] quorum [illegible] natura [illegible] CAP. XXXII.

[illegible] (materiam, formam, finem & [illegible]) [illegible] characteres [illegible] (1°) [illegible] generis [illegible] & ingenio [illegible] & [illegible], quod [illegible] per [illegible] (2°) Formam [illegible] ſed hominum [illegible] & ingenio [illegible]. Hinc in iſta lege dicitur [illegible] non facies coire [illegible] animalia diverſa [illegible] Synagogae [illegible] ſtatuerunt [illegible] [illegible] Nam [illegible] (3°) [illegible]

Quinetiam Deum hanc legem [illegible] evidenter apparet, cum hic, [illegible] heterogeneorum [illegible] & [illegible] prohibere. [illegible] apud Hebraeos [illegible] temporibus [illegible] Salomon [illegible] 1 Reg. 1. 33. Regis filios ſuper mulos equitaſſe legimus, 2 Sam. 13. 29. [illegible] Hebraeos [illegible]

[illegible]

CAP. XXXII. licite & honeſte uterentur. His adde, quod neutiquam probabile ſit Hebræos tot mulos, ut equorum numerum ſuperaſſe viderentur, alere voluiſſe, ſi eorum generationem lege [illegible] interdictam cenſuiſſent: quin potius ea ſpecies confuſæ bruta, tanquam legis ſuæ violatæ monumenta & ſcandala publica, e regni finibus expellenda decreviſſent. Cum itaque ſatis ſolide probaſſe videar, non omnium animalium generis diverſi congreſſum hac lege prohiberi, non temere colligo, bovis tantum & aſinæ commiſtionem hic interdictam, eamque Zabiorum veteris inſtitutis annumerandam eſſe.

Sexto: hinc etiam argumentum ad rationem ſupradictam confirmandam ſumi poſſit, quod hujus interdicti rationes vulgo redditæ, nec ſolidæ, nec legis divinæ majeſtati congruæ videantur. Nam (1°) *Diverſi generis jumentorum coitus*, inquit [a] Joſephus, *minime ſunt admittenda* [illegible]. *Verendum enim ne hoc exemplo & ad homines contemptus ſui generis perveniat: ut ſolent a minimis principiis res in pejus prolabi.* Joſephi ſententiam probat [b] Theodoretus: [illegible]. *Heterogeneorum coitum prohibet, puta equi & aſinæ, ne a brutis animalibus ad rationis prædita tranſeat commixtio illegitima.* At ratio illa ad ſcitam vocata levitatem prodit: nam Deus non tantum lege diſerta ſed & pœna capitali indicta, [c] Judæos a commixtione cum brutis coercuerat, nec opus erat ut legem novam, præſertim obſcuriorem daret, ne ad mores ſceleſtiſſimos ipſa humanitate reclamante degenerarent. (2°) Alii heterogeneorum commixtionem prohiberi voluerunt, quod naturæ legibus repugnaret. Hæc ratio *Philoni* placuit: *diverſorum generum*, ait [d] ille, *nulla eſt conſociatio, quæ ſi quis moliſcit*, [illegible] *ſuperſtiteſt, naturæ legem*, quantum in ſe eſt, *e medio tollens*. At & illa ratio veri ſpecie fallit: nam generum diverſorum commixtio, mori quidem, non autem legi naturæ adverſatur: nulla enim ſpecies deſtruit, nec vim aliquam animalium quorundam naturæ repugnantem infert. (3°) Nonnulli hanc legem datam arbitrantur, ne rerum ſpecies confunderentur, ſed omnia primo Creationis ordini ſuo reſponderent. At rationis illius vanitatem ſatis evincit omnium temporum experientia: conſtat enim ſpecies animalium primitus inſtitutas minime deficere, ſed manere diſcretas, apud gentes illas quibus Deus hanc legem de non admittendis animalibus diſparibus nunquam dedit. Nam animalia pleraque ad primum Creationis ordinem conſervandum, naturæ quodam inſtinctu ferantur, nec niſi raro admodum extra ſpecies ſuæ limites ſibi ſocium quærere, vel Venereæ diſpares exercere ſolent.

Ad objecta reſpondetur. Ut veritas paulo clarius eluceat, & ad partes noſtras inclinet pendens fortaſſe adhuc lectoris animus: proximo (quod ordo præſcriptus exigit) objectionibus hiſce tribus occurrendum eſt.

Obj. 1°. Primo, dici poteſt, inde conſtare ſententiam meam a vero remotiorem, quod hæc animalia (bos & aſinus) utpote nulla naturæ ſimilitudine ſibi invicem conciliata, a coitu abhorreant, nec ſando auditum ſit, bovem aſinam, aut aſinum bovem fœminam iniiſſe: adeoque ratio ferre non poteſt, ut commiſtio bovis & aſinæ ſuperſtitionis evitandæ gratia hic interdicta cenſeatur.

Reſ. At hic nodus haud multum ſtringit: quamvis enim boves aſinorum congreſſum plerumque fugiant, non tamen a coitu prorſus abhorrere, nemo paulo confidentius aſſeret; cum a *Philone* memoriæ proditum ſit, Judæorum paſtores pœnas dediſſe, [e] *ſi* [illegible] *bovem in equam ſcandere permiſiſſent*. Mihi itaque facile perſuadeo, bovem (regionibus præcipue calidioribus) naturam a miſtura cum aſina non prorſus averſam habuiſſe. Sed ut primum ingenue quod cenſeo, veriſimile eſt animalia illa, utpote nulla naturæ affinitate juncta, raro miſcere voluiſſe, niſi agricolæ, vi vel arte aliqua uſi, eos averſos licet & invitos, ad coitum adduxiſſent. Quantum enim Diaboli [illegible] intelligere licet, ille boves & aſinos jugo ſimul & coitu conjungi voluit, quod utraque conjunctio ab eorum animalium natura & uſu eſſet maxime averſa & aliena. Tunc enim conſtare poſſet, horum animalium conjunctionem & commiſtionem Diabolo auctori tribuendam eſſe, ſi vim quandam eorum naturis inferre, & aliquid abſurdi, quod homini non facile in mentem veniret, continere videretur.

Ob. 2°. Secundo: nonnullis fortaſſe hæc a ratione & veritate aliena videbuntur, quod

a Antiq. Jud. L. [illegible] p. [illegible] b Quæſt. [illegible] in Levit. c Lev. 18. 23. & 20. 15, 16. Deut. 27. 21. d Lib. de ſpec. Legg. p. [illegible] e Lib. ſpec. Legg.

lex hæc de non admittendo jumentorum genere diverſo coitu, parallela dicitur legi illi[a] *Deuteronomii*, quæ Judæis bovem cum aſino ſubjugare prohibebat. Certum enim eſt animalia illa (bovem & aſinum) minime coire potuiſſe, cum utrumque generis maſculini fuerint. Nam animalia quæ hac in lege [illegible] vocant [illegible] *Deuteronomi* loco [illegible] & [illegible] appellantur; ut Hebræorum ſcholia [illegible], vocet [illegible] maſculinas eſſe, [illegible] tantum illam [illegible] poſſe.

Hæc [illegible], [illegible] (1°) Jam dicta non prohibent leges [illegible] plane diverſas eſſe, [illegible] cognatione cohærere. Non eſt enim [illegible] conſentaneum, vocem [illegible] maſculinam [illegible] eſſe, & bovem maſculum perpetuo denotare: nam [illegible] ponitur *Exod.* [illegible] ubi Deus [illegible] *aperit* [illegible] [illegible] *fœmina* [illegible], & *Levit.* [illegible] ubi [illegible] [illegible] prohibet. [illegible] hoc [illegible], probabilius habeatur, quod Deus [illegible] [illegible] vocabulis bovem [illegible] maſculum [illegible] hac voce [illegible] [illegible] & fœmina bovem [illegible], [illegible]. Nec [illegible] quod de [illegible] [illegible] vocem illam, [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] verba, [illegible] [illegible] ubi *Targum* habet [illegible]. Sed utcunque ſe habeant iſta, vel [illegible] eſt, generis maſculini [illegible] ad [illegible] [illegible] frequenter uſurpari. (2°) Hoc etiam reſpondeo (quod ego probabilius cenſuero) [illegible] leges iſtas duas, nec [illegible] eodem [illegible], [illegible], nec diverſis tamen [illegible] & eodem tendentes prohiberi. [illegible] reſponſionibus [illegible], legis hujus & illius occaſionem paulo [illegible] [illegible]. Moſis [illegible] Diabolum [illegible] hominum animis [illegible] quod eorum [illegible] crederent ſe meſſem uberem habituros, ſi bovem & aſinum eodem aratro jungerent, & [illegible] agerent ut inter [illegible] ad [illegible] [illegible]. Cum autem [illegible] [illegible], & quandoque non omnino, vel non [illegible] peragendos, [illegible] [illegible], bovem & aſinum [illegible] opere [illegible] [illegible] ſe talior) ad meſſem [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] in honorem Dæmonis [illegible]. Deus [illegible], [illegible] commiſtionem animalium [illegible], [illegible] eſſet & [illegible], [illegible] bovis & [illegible], [illegible] [illegible] ad [illegible] & in eo plerumque [illegible]. Hanc ad [illegible] cauſam [illegible] *non arabis cum bove & aſino*, cum [illegible] naturæ diverſæ commiſtionem prohiberi [illegible]; [illegible] in locum legis illius, *non facies jumentum tuum coire cum animali alterius ſpeciei*,[b] ſurrogaretur; [illegible] LXX [illegible] [illegible] habemus [illegible]

Tertio: [illegible] ſorſan & hoc argumento [illegible] ſententiam meam [illegible] eſt: Jumentorum generis diverſi commixtio, ut & arte procurata [illegible] indecorum, [illegible], & [illegible], quod non ſola ſuperſtitione laboraſſe vel peccaſſe facile [illegible]. [illegible] legis hujus cauſam, nec ſolam nec præcipuam hactenus attigiſſe videar.

[illegible] legis hujuſce cauſam tantum generalem hactenus aſſignavi. Fatendum eſt autem, [illegible] ad particulares deducatur, Deum variis ob cauſas hoc edicto curaſſe, ne Judæi diverſi generis animalia [illegible] committerent: (1°) Ut cultum Veneris & Priapi [illegible] [illegible] perditi homines [illegible] [illegible] [illegible] videantur. (2°) Ut [illegible] nihil agerent quod ab [illegible] vel [illegible] [illegible] aut gentibus [illegible], e terra promiſſionis [illegible]. (3°) Ne Judæi, [illegible], ſe Dæmonis [illegible] colere, & [illegible] [illegible], [illegible]. (4°) Quod [illegible], [c] *Faciebant* [illegible] *animalium diverſorum generum* [illegible] *juxta conjunctiones planetarum, & quaſdam* [illegible] *opera ſua* [illegible]. Ideoque, [illegible], *voluit Deus removere vanitatem credulitatis* [illegible] *cordibus* [illegible], *tanquam radicem idololatriæ, ne per eam traherentur* [illegible] *ſervitia traherentur*.

a Cap. [illegible] b [illegible] c [illegible] d [illegible]
[illegible] e [illegible]

Xxxxxxx [illegible] CAP.

CAP. XXXIII. SECT. I.

C A P. XXXIII.

Lex qua veſtis e lana & lino mixta prohibetur.

CUM jam tenebras quas legi de animalibus diſparibus longa dies obduxerat, diſcuſſiſſe videar, par eſt ut ſermo meus alveum priſtinum repetat, & ad legem proximam non minus tenebris involutam ſe tandem conferat, qua veſtis e filis diſparibus contexta prohibetur. His autem [a] verbis concepta legitur: לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדו *Non indues veſtem mixtim contextam, e lana & lino ſimul.*

S E C T. I.

Verborum ſenſus inveſtigatur.

UT eo magis aperte & expedite procedat ſermo, par eſt ut in legis ſenſu perquirendo primum nos exerceamus. A legis autem ſenſu exordio ſumpto, inveſtigandum occurrit, quid hic per שעטנז quid per צמר ופשתים quid etiam per לא תלבש intelligendum.

שעטנז Vox eſt in cujus origine ſenſuque perquirendo, docti multum ſudoris impenderunt, nec adhuc fortaſſe res ad liquidum explorata eſt. Conſtat e [b] *Majore*, varias eorum ſententias enumerante, alios vocem eam, Chaldæam, alios Ægyptiam, alios mixtam, alios peregrinam, exiſtimaſſe. Sententias eorum omnes ſuſe perſequi longum eſſet. [c] *Bochartus* aliam vocis hujus originem dedit, quam auctoris ipſius verbis accipiat lector: *videtur eſſe compoſita ex* שעט *ſaat, &* נז *nez. Ad prius alludit Arabum* שעט *vel* סעט *ſaat, quod miſcere eſt, proprie res liquidas, ſed & alia quævis, puta oves, greges, & ſimilia. Et* נז *nez, Hebræi textum reddunt. Itaque cum ſimul miſcentur duo heterogenea, potuit id vocari* שעטנז *ſaatnez. In* שעט *&* סעט *Aain & Vau permutata ſunt, ut in Syro,* סס *pro* שש. Hæc ille, literatura ſimul & ingenii præcellentia auctor. Ejus autem conjecturam veritate maxime propitia factam arbitror: nam ut mittam ſummam hujus etymologiæ concinnitatem, Seniores, ubi שעטנז כלאים occurrunt, [d] *veſtimentum e duabus ſpeciebus contextum* habent. Deinde patet e lege non tantum כלאים ſed שעטנז prohibente, vocem hanc aliquid ultra ſignificatum vocabuli כלאים denotare: in veſte vero quid hoc eſſe poteſt niſi [e] *mixtura* vel *contextura*? Præterea, cum lex hæc hic & [f] alibi, cum legibus rerum ſpeciei diverſæ commiſtionem & confuſionem inhibentibus conſocietur, e locus ejus cognoſcatur, & lanæ linique *miſturam* vel *contexturam* prohibere cenſeatur. Apertum eſt itaque *Grotium* ingenio ſuo nimis indulſiſſe, cum Romanorum ſuperſtitionem circa Flaminicas ſuas, Judæorum legi lanam & linum in veſte prohibenti, reſpondere dixerit. Nam in parallelum *Levitici* locum hæc habet, *ſic Romani crediderе, ſi Flaminica inventa eſſet, tunicam laneam lino habuiſſe conſutam, ob eam cauſam piaculum eſſe commiſſum.* Judæo vero vetitum erat, tunicam e lana & lino *contextam*, Flaminicæ tunicam laneam lino *conſutam* gerere; more (niſi me fallat opinio) ab Ægyptiis hauſto, apud quos lana quid impurum habita eſt, & omnibus miniſterio alicui ſacro operam dantibus interdicta.

Circa ſenſum genuinum vocum earum, צמר ופשתים *lana & lino*, litis aliquid inter doctos ortum ſentio. Nonnulli ſcilicet in ea ſunt opinione, quaſi ratione analogica, Deus omnes alias in panno mixturas hac in lege vetuiſſet. Nam [g] Arabs interpres in Scotia manuſcriptus legis verba ſic reddit, *non indueris veſtes mixtas ex lana & lino, & his ſimiles.* Huic autem opinioni Talmudici refragantur, in [h] Kelaim, ubi inquiunt, אין אסור בכלאי בגדים אלא צמר ופשתן *Nullum, in veſtibus, heterogeneum prohibitum eſt, præter lanam & linum.* Hac in parte Talmudicis adhærendum cenſeo, quod vox ea generalis, שעטנז quamvis textum mixtum denotans, hic ad lanæ & lini commiſtionem reſtringi, & per voces eas exponi videatur. In [i] *Levitico* quidem vox tantum שעטנז uſurpatur, hic autem ne errori alicui porta pateat, ei lanam & linum ſubjungit Moſes: nam in *Deuteronomio*, non raro explicate dicitur, quod in *Levitico* involute ſi-

a Deut. 22. 11. b Philolog. ſac. P. 1. pag. 137. 138. c De Animal. ſac. P. 1. col. 487. d Lev. 19. 19. e Nam ſeniores vocem per ערבוביא exponunt. f Levit. 19. 19. g Ap. Bochart. de animal. P. 1. col. 487. 20. h Cap. 9. 10. §. 1. i Cap. 19. 19.

gnificatum

gnificatum eſt. In hac ſententia plerique Judæorum doctores acquieſcunt, niſi quod inhibere ſoleant, ne bombycinum, ſericum, camelorum lana, vel alia generis diverſi fila, cum lino miſceantur, ne quiſquis ea miſcuerit, [a] *propter externam ſpeciem*, Dei legem violaſſe videretur, adeoque ſcandalum infirmis dari poſſet. Quid hac in re prudentia religioſa quandoque ſuadeat, non meum eſt in præſens ſolicite determinare. Id apud me certum eſt & exploratum, nihil hac in lege diſerte prohiberi, præter mixturam lini & lanæ ovillæ; quæ in re veſtiaria uſum [b] præcipuum antiquitus habebant, quibus etiam contextis, idololatræ (quod ſtatim oſtendimus) in eorum ceremoniis utebantur. SECT. II.

Quid ſibi velint illa verba, לא תלבש *non indues*, e collato *Levitici* loco ſæpe memorato non difficulter intelligatur: ובגד כלאים שעטנז לא יעלה עליך hoc eſt, *veſtis e duobus diverſis contexta non aſcendet ſuper te*. E quibus intelligere eſt, veſtes proprie ſic dictas, quas *induere* licet, & *quæ ſuper* corpus *aſcendere* ſolent, hac in lege prohiberi; non autem pulvinaria, ſtragula, lectos, tapetes, & id genus alia tegumenta, luxui forte neceſſitati ſervientia. Nihil in verbis jam ſupereſt de quo lector quæſtionis aliquid magis quam habere poteſt.

S E C T. II.

Aliorum rationes examinantur.

LUCE paulo majore verbis allata, proximo legis hujuſce cauſas ab aliis aſſignatas in trutina rationis examinabo, ut ratio vera ſtatim reddenda fidem faciliorem inveniat, & ad ejus confirmationem pateat aditus nullis obſtaculis obſtructus aut impeditus.

Inter eas autem prima *Philonis* * eſt, qui Deum hanc legem, de non texenda una tela e materia duplici (lana linoque) tuliſſe dicit, *eo quod* [illegible] *Hæc non ſolum propter ſpecies diverſitatem male conveniunt, ſed firmitas alterius rupturam potius efficit quam unionem, cum in uſum recepta ſunt*. Hanc autem rationem ſoliditate deſtitutam probat experientia. norunt enim omnes, quibus rerum uſus aliquis, fila linea laneis commixtis firmitatem addere. Sed ſi fila linea & lanea tam male convenirent, proculdubio Judæi rei familiaris ſtudioſi, nulla licet lege moniti, ab iis commiſcendis abſtinere voluiſſent.

(2°) Josephi eſt, qui ſenſum ſuum ſic explicat: [c] *nemo veſte e lana & lino contexta uti debet*, [illegible] *Eſt enim hujuſmodi veſtis ſacerdotum propria*. At nec ratio illa cordato ſatisfaciet: quamvis enim nonnulla Pontificis & ſacerdotum vulgarium indumenta, laneum aliquid admiſtum habuiſſe, fateri cogat non *Joſephi* tantum auctoritas, ſed & Scripturæ veritas; Hebræorum tamen conſenſu firmatum eſt, eos veſtibus hiſce mixtis indutos nunquam in publicum produiſſe, eaſque, [d] *niſi miniſterii ſui tempore*, nunquam induiſſe.

(3°) Legis hujuſce ratio *Iſidori Peluſiotæ* eſt, qui Deum hac lege Judæos ligaſſe ſentit, [e] [illegible] *ut omnem variegandi artem, & mollitiem, ubicunque ornatus ſtudium, ex eorum animis eliminaret, & morum honeſtatem & gravitatem ſanciret*. At ſi Deus ea de cauſa hanc legem ſtatuiſſet, juſſiſſet potius ut non niſi lana & lino contextis uterentur: conſtat enim homines ornatus aut deliciarum ſtudioſos, lanam & linum nunquam commiſcere, ſed id ante alia curare, ut lana & lino molliſſimo puriſſimoque veſtiantur. Deinde, ſi Deus ad ornatus aut luxus ſtudium eliminandum hanc legem tradidiſſet, proculdubio non lanæ tantum & lini, ſed lini & ſerici mixturam vetuiſſet.

(4°) Calvini eſt. *exigua res* eſt, [f] ait ille, *filum minus ſubtexere craſſiori & forte hæc induſtria ad uſum communem profuiſſet. —— Noluit tamen Deus veteri populo id permittere, ne paulatim ad majorem licentiam delapſi, gentium moribus & inſtitutis ſe addicerent*. Hic autem acumen in *Calvino* deſidero: nam ſi Deus filorum heterogeneorum commiſſionem, apud ethnicos uſu frequentem, ideo vetuiſſet, ne populus Iſraeliticus ad alios ethnicorum mores ſenſim prolaberetur; proculdubio & alias mixturas

a *Kilaim c. 9. §. 2.* b *Lev. 13. 59. Hoſ. 2. 9. Prov. 31. 13.* * *Lib. de ſpec. princip. p. 791 C.* c *Antiq. Jud. lib. 4. cap. 8. p. 162. 20.* d *Vid. Selden. de Synedr. l. 3. c. 11. p. 190.* e *Epiſt. lib. 1. Ep. 94.* f *Comment. in Deut. 22. 11. p. 426.*

SECT. II. [aromatum, metallorum, liquorum, & similium] gentium usu receptas, inhibuisset. Deinde: cum lanæ & lini contextura *ad usum communem profuisset*, fidei dissonum est Deum illam prohibere voluisse, nisi ob causam multo graviorem, & (Mosis ævo) cuivis obviam, id est, nisi manifestum fuisset, morem idololatricum hanc in vestitu commistionem prorsus infamem reddidisse.

(5°) Simonis de Muis, qui legem hanc, dogmatis alicujus sacratioris, sub ænigmatis involucro, tradendi causa datam opinatur. [a] *An putas*, ait ille, *cum Deus vestem prohibuit ex lana simul & lino texere, agrum semine diverso conserere, arare bove & asino, nihil aliud spectavisse quam vestem aut agrum?* At neque hanc rationem longum legis attingere credo, cum mysteria (si quæ sint) sub legum istarum involucro latentia seculorum omnium capturam hactenus effugerint. Deus magno molimine nihil egisset, si tot leges de rebus naturæ diversæ non commiscendis, mysterii alicujus nunquam intelligendi causa tradidisset.

(6°) Theodoriti est & aliorum, qui nos legibus hisce mystice doceri sentiunt, [b] *[illegible]* *Non esse dandam operam contrariis affectionibus.* Huc inclinat opinio [c] Gerardi: *hæ*, inquit, *omnes de heterogeneis præcepta commendant* [illegible]. Ad hæc proxime accedunt [d] Bocharti verba: *Si quis quærat quorsum Deus lanæ cum lino mixtionem Israelitis interdixerit, tametsi per se [illegible], pauca habebo quæ respondeam —— Interdum asseritur, quia Deum voluit suos hoc ritu revocare ad morum simplicitatem.* Tandem sententiam homine aliquo donavit auctor nuperus, de lege mixturam in vestitu prohibente loquens. *Rationem*, inquit ille, *ob quam Sapientissimus legislator hanc legem populo suo tulerit, operose investigare supersedeo. Non tamen vanos puto eos qui statuunt, id factum fuisse eadem de causa, qua eodem capite* xix Levit. *Deus omnem mixturam in agris, in satis, in animalibus, prohibuit, scil. ut, quemadmodum Deus omnes opiniones monstrosas & hæreses, omnem hypocrisin, omnemque mixturam veri & falsi, boni & mali, impuri & puri, in agro suo spirituali, id est in Ecclesia ferre non potest, ita etiam eum magnopere cupere, ut unusquisque omnes vires intendat ne mens vitia contrahat, & impuritatem cum virtutibus copulet. Ne animus sit duplex, aut detestanda hypocrisi tanquam veste duplicis materiæ tectus, sed ut omnia sint simplicia pura & nuda, ante oculos Dei.* Hanc autem rationem fucatam tantum & fallacem existimo, eamque refutatione vix dignam existimarem, nisi quod magnis nominibus cohonestetur. Nullo enim argumento afferenda est: nec verisimile est Deum verbis dubiis & omni loquacitate destitutis [illegible] commendare voluisse. Si Deus hanc legem ideo dedisset Israelitis, ut eos simplicem & minime fucatam moribus gentem esse doceret; se procul dubio verbis apertis, & ad populi sui hebetioris captum magis accommodatis exprimere voluisset. Quis unquam legem, ad mores tantum formandos populo rudi datam, ænigmatis & ambagibus involutam tradidit? Quis etiam quatuor leges una sanciret, ut unam eandemque doctrinam mystice traderet, & involveret potius quam inculcaret? Minus operosum fuisset, uno ipsius præcipere, ut rebus omnibus naturæ diversæ commiscendis abstinerent.

(7°) Maimonidis est, qui lanæ & lini commistionem Judæis interdictam asserit, quod apud exteras gentes esset in usu frequentissimo posita. Magistrum illum ea sententia fuisse, verba ejus non obscure docent: [e] *Hæc est ratio præcepti*, de non induendo vestimento ex diversis generibus contexto, *quod videlicet temporis illius sacerdotes idololatrarum ita soliti erant incedere.* Hic autem a *Maimonidis* sententia tantulum discedendum censeo, cum ubi probatum dederim, nihil ex mero contradicendi studio in toto eorum Legalium apparatu præceptum fuisse, & Deum Judæos ethnicis dissimiles & ab iis diversos, non autem adversos aut studiose contrarios esse voluisse.

S E C T. III.

Vera legis ratio quæ fuerit.

CUM jam legis hujus in aperto sit, & rationes vulgo datæ tam facile veritatis arguantur, instituti mei ratio postulat ut eandem ejus veram & genuinam in lucem proferam. Quantum itaque de re tam obscura & antiqua judicare liceat, vera

a *Comment. in Psal.* [illegible] b *In Lev. Quæst.* [illegible] c *In Lev.* [illegible] d *Hieroz.* [illegible] e *More Neb. part.* 3. c. 37.

simile

SECT. III.

ſimile eſt mixtæ veſtis uſum apud Zabios antiquos plurimum invaluiſſe, eos veſtem illam tanquam ordinis & ſuperſtitionis ſuæ notam & documentum uſurpaſſe, magnam ei virtutem ad lanæ & lini incrementum promovendum tribuiſſe, & hujuſmodi veſtem cum eorum, noſtrumque præcipue, ceremoniis connexiſſimam fuiſſe. Deus itaque linum & lanam in veſtitu commiſcere vetuit, quod illius prohibitio magnam utilitatem haberet, ad populum ſuum a Zabiorum ſuperſtitionibus avertendum, ad omnem etiam cultus profani ſpeciem a gente ſancta longe removendam.

Ut hæc ratio ſit fidem alicuam, [illegible] eſt, (1°) Veteres idololatras hujuſmodi mixtam veſtem in uſu frequenti habuiſſe. (2°) Mixtæ veſtis uſum cum eorum ſuperſtitione conjunctiſſimum fuiſſe. (3°) Deum, ob rationem jam dictam, veſtis illius uſum hac lege prohibuiſſe.

Primo, veteres idololatras hujuſmodi mixtam veſtem, in eorum præcipue ceremoniis, frequenter uſurpaſſe. Hæc autem ſententia non temere rejicienda eſt, quod argumentis non contemnendis probari videatur.

Nam (1°) [illegible], in Zabiorum ritibus & inſtitutis verſatiſſimus, teſtatum[a] reliquit, eos [illegible] plantas, [illegible] animalia, lanam ſcilicet, ad veſtimentum unum adhibuiſſe; ac præterea annulum, qui ex metallo aliquo erat, in digitis geſtare ſolitos. Non longe hinc abeunt quæ[b] [illegible] Arabico, de Zabiorum genere refert: [illegible] quæ Saturno attribuitur, hora prima, induat ejus [illegible] (quod tamen figuram atque operam ejus propriam confectam [illegible]) ac veſtibus ipſi peculiaribus, ab ipſo, [illegible] ſignatis [illegible] propriis [illegible], quod ſi ſum fuerit [illegible] [illegible] qua ab ipſo effectus & influxus pendeant, [illegible] &c.

(2°) Quamvis gentium antiquiorum uſus, a nobis tanto temporis intervallo remotos, perſpicere liceat, lana & linum pene ſemper diviſa erant, nec magis eodem in panno, quam hordeum & triticum eodem in ſolo jungebantur. Nam Levitici 13. 47, 48. ubi de veſtibus lepra infectis agitur, veſtium tantum a lana, lino, vel pelle confectarum, mentio facta eſt. Et Ezech. 44. 17. Veſtes laneæ & lineæ ſibi mutuo opponuntur, quod nulla veſtis ex utroque commiſta ſeculis illis ſimplicioribus in uſu verſaretur. Hinc etiam probabilius, quod[c] Herodotus Babyloniorum veſtitum referens, [illegible] [illegible], [illegible], quod ſi ſolum [illegible] ſupponunt: Amictu [illegible] [illegible] amiciuntur [illegible], una linea uſque ad pedes demiſſa, [illegible] alteram laneam ſuperinduunt, poſtremo [illegible] pannum circumjiciunt. Quod ſeculi antiquioris ſimplicitas illa minus corrupta maneret, & amictus [illegible] ſimplicitate ſe proderet. Sed nil opus eſt ut Herodotum, aut alios teſtes peregrinos nobis arceſſamus, cum ipſum Moſem moris hujuſce teſtem domeſticum habeamus. Cum enim lana & linum, æque ac animalium & ſeminum generis diverſi, miſturas una prohibuerit, haud abſurde colligo, miſturas hujuſce omnes a more ſeculi penitus alienas, & a nullis uſurpatas niſi quos ſuperſtitio a more & ratione averſis commoviſſet.

(3°) Hinc etiam credi poſſit, veſtem e lana & lino factam Zabiorum propriam fuiſſe, eoſque veſtem mixtam geſtaſſe, ut per eam, tanquam ordinis & ſuperſtitionis ſuæ notam & ſymbolum diſcernerentur, quod Deus verbis immediate ſequentibus, formam veſtis peculiarem & a gentium aliarum uſu diſcrepantem Iſraelitis ſuis aſſignaverit; dicens, ſimbrias facies tibi ſuper quatuor angulos veſtimenti quo operueris te, quaſi ſic apertius paulo locutus fuiſſet: "Idololatræ Diis alienis addicti, non minus veſtem quam "cultum alienum, & ab uſu veteri recedentem exequuntur; non enim animalium pel"libus, aut ſimplici lino vel lana, ſed veſte ex utroque mixta induuntur, ut toto corpo"re habitu diſcernantur, & ipſa veſtis ſuæ peregrinitate ſe Diis peregrinis inſervire, pa"lam profiteantur. Ne itaque quicquam commercii cum idololatris & eorum ritibus "habere videamini, veſtis illius pollutæ in Zabiorum ſignum ſeparatæ, uſu vobis inter"dico: vos autem veſtem ſimbriatam deinceps geſtare jubeo, ut habitu peculiari vos "gentem peculiarem & ſeparatam indueretis, & inſigne illo vos ſanctitati & mihi uni devo"tos eſſe, teſtimonium non minus apertum exhiberetis." Hunc verborum ſenſum probat Jonathan, in cujus[d] paraphraſi leges hasce duas conjunctas & unam quaſi ſeriem legendas invenimus: Non induetis veſtimentum intermixtum, lana & lino permixtis ſimul: verum veſtem lineam ſibi facietis ad quatuor oras veſtium veſtrarum, &c.

(4°) Verum e ſupra dictis apparet, ſeminum diverſorum commixtionem, bovis & aſini conjunctionem, jumentorum diverſi generis admiſturam, ritus fuiſſe profanos [illegible],

[a] [illegible] [b] [illegible] [c] Lib. 1. cap. [illegible] [d] Paraphr. [illegible]

SECT. III.

[illegible]

Jam in gentes ſibi dicatas moribus locum habere permiſit, quibus idololatræ ſyderum aut Deorum conjunctiones mutari, eorum etiam benignum influxum agnoſcere & implorare videbantur. Sect. III.

Tertio: veriſimile eſt, antiquiora ſecula veſtem e lana & lino contextam animæ Zabiiſmi peſte correpti ſignum & argumentum habuiſſe. Cum enim hujuſmodi veſtis uſus Zabiorum pene propria eſſet, & in uſum communem inter Hebræos minime reciperetur, cum etiam ad conjunctionum cœleſtium exemplar facta crederetur, fieri non potuit quin animi ad idola vergentis indicium haberetur. Inde factum eſt forſan quod Judæi vulgares in hominem veſte miſta tectum pedibus & unguibus involarent, zelo (ni fallor) a ſeculis antiquioribus propagato, quibus hujuſmodi veſtem, utpote cultus ſyderum & idolorum inſignem, odio maximo proſequebantur. Quibus intemperiis agerentur ſi quis hac vetita veſte indutus ſibi obviam ferret, e verbis [a] *Maimonidis* aperte colligemus: *qui videbat* כלאים *veſtem, e lana & lino, ipſa lege vetitam, ſuper proximum ſuum, etiamſi in platea incederet, inſiliebat in eum, ipſamque diſcerpebat illico ſuper eum* אפילו היה רבו מלמדו חכמה *idque etiamſi eſſet magiſter ejus, qui ſapientiam eum doceret.* Ideo vero mixtæ veſtis aſpectus eo zelo Judæos inflammavit, quod aliqua ſuperſtitioſi ſignificatio minime dubia ſeculis antiquioribus haberetur.

Multis & certis argumentis patere jam cenſeo, veſtem e lana & lino contextam, olim Zabiorum uſu peculiari dehoneſtatam, cum eorum etiam dogmatis & moribus intime conjunctam fuiſſe. Eo me jam ducit methodi præſcriptæ filum, ut oſtendam Deum veſtis illius uſum hac in lege vetuiſſe, quod illius nominis *Zabiorum* conſuetudo maculam nigriorem aſperſiſſet, quod ſeculo illo cultus profani ſpeciem ferret, & illius uſus Zabiorum dogmatis & inſtitutis adblandiri videretur. Opinioni huic animum addixi, quod per probabilis ſit, & majorem probabilitatem hauriat e ſequentibus argumentis. Deum hanc legem tuliſſe ad [illegible] Zabiorum.

Primo: extra dubium eſt, veſti mixtæ nil mali ineſſe, unde ſuſpicari quis poſſit Deum illius uſum rei ipſius cauſa prohibuiſſe. Conſtat enim (modo rem ſua luce clarum illuſtrare liceat) Hebræos veſtes e lana vel lino factas, nunc ſimul nunc ſeorſim, prout cœli conditio poſtularet, induere ſolitos. *Eripiam lanam meam & linum meum*, inquit [b] Deus, quibus tegebant *nuditatem ſuam*: h.e. veſtes e lana aut lino factas. Nec Hebræorum vulgus ſolummodo, ſed & ſacerdotes, nunc lineas, nunc laneas tunicas ſibi induebant. Hinc inde colligo, quod iis laneæ veſtis uſus interdictus ſit, tantum cum [c] templi miniſteriis occupati eſſent. Nec hujuſmodi veſtis ſacerdotum plebi ſolummodo, ſed & dignitati pontificali convenire credebatur: nam in *Chaldaica* [d] *paraphraſi*, oleum ab Aaronis vertice, על מכתשי לבושוהי *ſuper agnum veſtis ejus*, h.e. ſuper oram veſtis pelle agnina ſuffultam, defluxiſſe dicitur. Cum itaque lana & linum res eſſent per ſe bonæ, & in uſum communem receptæ; quid eſt quod Deus (qui nil temere & pro arbitrio ſtatuit) veſtem ex utroque contextam prohiberet, niſi quod hujuſmodi veſtis, Zabiorum eſſet, & ab eorum uſu ſuperſtitioſo magnam mali ſpeciem contraxiſſet?

Secundo: Deus hanc legem verbis adeo ſpecialibus & ſollicite reſtrictis expreſſit, quod vel ipſa hæc ἀκρίβεια fidem faciat, ſpecialem aliquam Zabiorum conſuetudinem, & veſtem Sectæ illi peculiarem, in ea prohiberi. Nam cautum eſt primo, ne שעטנז *contexturam mixtam* induerent: ne vero vox illa generalis errori locum faceret, & Iſraelitæ quamvis in veſte mixturam vetitam exiſtimarent; vox ea reſtringitur ad צמר ופשתים *lanam & linum* tantum: deinde ne quis erraret, voces illæ לא תלבש *non indues*, legis tot iis ſenſum magis in arctum cogunt. Adeo ut lex ea non vetet lanam & linum conſuere, ſed contexere vel commiſcere, nec lanæ & pili vel ſerici & lanæ, vel lini & goſſypii, ſed lanæ & lini ſolius mixturam inhibeat; nec minus apertum eſt, non ſtragula vel tapetes, ſed indumenta e lana ſimul & lino facta, verbis illis interdicta. De Pythagoreis itaque Judæorum ſimiis, teſtatur [e] Jamblichus, *eorum veſtes candidas & puras fuiſſe*, [illegible] *ſtragula vero ex lana & lino confeciſſe*. Quid autem hominis legiſlator de minutiis illis tam ſollicite curaret, & mixturas in panno tam caute & reſtricte prohiberet, niſi ut ipſam quaſi ulcus tangeret, & lex ea cum Zabiorum dogmatis & moribus adverſa fronte pugnaret? Cum enim illi [f] lanam & linum conjuncta ſyderum aut idolorum ſuorum benignitati ſe de-

a Maim. Kilaim cap. 10. §. 29. b Hoſ. 2. 9. c Ezek. 44. 17. d In Pſal. 133. 2. e De Vit. Pythagor. cap. 21. f [illegible]

Sect. III.

CAP. XXXIV. SECT. I.

ribus, extra miniſterii ſui tempus, *veſtes materiæ duplicis* gerere minime permitterentur. E jam dictis haud obſcure colligo, Deum hanc legem ad omnem idololatriæ ſpeciem & occaſionem tollendam ſtatuiſſe; quòd hac cauſa ceſſante, nec populus nec ſacerdotes ad eam obſervandam ſtricte tenerentur.

VIDEMUR jam leges hasce quatuor, heterogenea commiſcere prohibentes, e tenebris in lucem, aut ſaltem crepuſculum protuliſſe: nec quicquam jam ſupereſt, niſi ut, coronidis loco, ea quæ jam dixi omnia in compendium redigam. Summa itaque de legibus hisce doctrinam huc redit. Zabii veteres rudem populum perſuaſum tenuerunt, eorum vineas, agros, greges, hortoſque, fœcundos futuros, modo certis ritibus ſydera vel dæmones, vinearum & agrorum præſides, colerent & propitios redderent: hæc autem omnia peſſum itura, eoſque nec potum, nec cibum, nec veſtes habituros, niſi heterogeneorum miſturis, ad eorum præſcriptum factis, eorum præſidium agnoſcerent, eorumque benignum influxum, in vineam & agrum, lanam & linum, hisce ritibus & ſignis impetrarent. Deus itaque miſturas omnes more profano factas, lege lata ſuſtulit; ne locus aliquis Zabiorum dogmatis & inſtitutis ſupereſſet, nec populus ejus, lanam & linum, vinum & oleum, greges & fruges, a ᵃ Deo recepta, ſyderum aut idolorum conjunctionibus amicis accepta referre videretur.

C A P. XXXIV.

De Lege qua Eunuchi arcentur ab Eccleſia Dei.

LEGUM Moſaicarum ſeries, & præſentis incœpti ſcopus, me jam recta ducunt ad legem illam illuſtrandam qua Eunuchi Dei eccleſia ſunt interdicta. ᵇ Illius verba ſic ſonant, ſi lex Hebraice loquens audiatur; לא יבא פצוע דכא וכרות שפכה בקהל יהוה quæ *Arias Montanus* ſic ad verbum reddit, *non ingredietur ſectus attritione*, nempe teſtium, *& abſciſſione veretri, in eccleſiam Domini.* Ut autem huic legi, conjecturis incertis aut allegoriis audacibus adhuc obſcuratæ, lucem afferam, hunc ordinem mihi præſcribendum cenſui,

PRIMO, genuinum legis hujuſce ſenſum in apertum proferam.

SECUNDO, legis hujuſce promulgandæ rationem luci reſtituere conabor.

TERTIO, objectionibus quæ ſunt alicujus momenti ſatisfaciam.

CUM aut tres illas penſi mei partes perimpleverim, apertum erit & hanc legem gentium inſtitutis adverſari; & ideo ſancitam fuiſſe, ut inhumanos ſacerdotum ethnicorum mores eliminaret.

S E C T. I.

Legis prædictæ ſenſus explicatur.

UT legis hujus explicandæ negotium [illegible] exequar, *primo*, varias interpretum opiniones, de legis illius mente ſenſuque traditas, in trutina rationis explorabo: *ſecundo*, eorum verborum, quantum ipſe judico, maxime commodum & expeditum, in medium [illegible].

PRIMO varias eas opiniones de ſenſu legis examinabo, quæ ſidem inter interpretes hactenus invenerunt. Ex iis autem, notæ celebrioris ſunt hæ quatuor: *Sententiæ de legis ſenſu falsæ.*

(1ᶜ) SENTENTIA Hebræi *Jonathan*, *Maimonides*, *R. Salomon* aliique rerum Hebræarum peritiores, hic *eccleſiæ* nomine totum populum Iſraeliticum venire; & *ingredi in eccleſiam*, idem valere, ac jure civis, jure commercii, jure connubii cum Iſraelitide, cum Iſraelitis denique communicare. Huic opinioni conſequens eſt, ut *non ingredi in eccleſiam* ſenſum plane contrarium ferat; & phraſis illa civium jura Eunuchis abnegare, eoſque virgines Hebræas ducendi facultate privare, cenſeatur. Cum autem Hebræorum fœminæ liberos vehementius expeterent, non opus erat lege quæ eas a connubio cum Eunuchis cohiberet: nec veriſimile eſt, Eunuchis animum ad matrimonium appellere, quibus partes maſculæ, tractæ, abſciſſæ vel debilitatæ. Præterea: non indignum eſt obſervatu, *Moabitam* quidem & *Ammonitam*, uſque ad generationem de-

ᵃ Hoſ. 2. 8, 9. ᵇ Deut. 23. 1. ᶜ Deuter. 23. 1, 2, 3.

SECT. I. cimam ab ingreſſu in eccleſiam [*] cohiberi: ſed ingreſſus ille ſolis eunuchis, non poſteris eorum, interdictus eſt, quod nempe generationi impares eſſent & inhabiles.

(2°) Per eccleſiam eſt alios per *eccleſiam Dei*, magiſtratus, judices, & ſeniores populi, qui nempe *congregationem Iſraelis* repræſentant, hic intelligendos. Quaſi dictum eſſet: [*] nulli quibus adempta virilitas magiſtratum gerent in *Iſraele*, nec locum in [*] concilio, Synedrio, vel conſeſſu [illegible] occupabunt. Nonnullos hanc opinionem ſtruxiſſe, patet e *Munſteri* [*] verbis, *putant aliqui ingredi eccleſiam non [illegible] intelligendum cum quis ſe aliis immiſcet, ſed accere a [illegible], aut benedicere in eccleſia Domini.* Videntur autem in hanc ſententiam eo propiores, quod magiſtratus virum poſtulet, cum eunuchi plerunque ſint ignavi, & non minus animo quam corpore fracti & effeminati.

Sed hæc omnia ne veri ſpeciem præ ſe ferunt: magiſtratus & ſeniores populi, nomine *eccleſiæ Dei* vix unquam in Scriptura cohoneſtantur. Patet etiam e ſacris literis, non tantum [*] *Pharaonem*, [*] *Ahaſuerum*, [*] *Nebuchadnezarem*, & [*] *Candacem* eunuchos primarios aulæ ſuæ miniſtros habuiſſe; ſed etiam reges Iſraelis [*] eunuchos in palatiis eorum retinuiſſe (vel a genetibus, aut morbo vel clade tales effectos) iisque etiam nota præfecturas & officia, etiam militaria, concrediderint. Ad noſtri hujusce veritatem aſſerendam unus ille ſufficiat [*] *Chronicorum* locus: *convocavit David omnes principes Iſraelis, [illegible] eos qui præerant ſubſtantiæ & poſſeſſionibus Regis, filiosque ſuos, cum eunuchis, & potentes & robuſtiſſimos quosque in exercitu*, &c. ubi videmus eunuchos, non inter imbelles & ignavos, ſed inter primarios aulæ & exercitus officiarios recenſeri. Non eſt autem vel ſimile vero: Davidem ſemiviros illos aulæ vel exercitui ſuo præficere voluiſſe, ſi lex Moſaica [illegible] officii vel magiſtratum exercendi copiam eunucho conceſſiſſet.

(3°) Vox *eccleſia* (uti quidam opinantur) pro communi Hebræorum cœtu ſumitur, in templum, ſynagogam, aut proſeucham, religionis ergo convenire ſolito. Atque huic [illegible] quadrat, ut phraſis illa, *non ingredi in eccleſiam*, templum & ſyna[illegible] o denegare, ſacra publica vel præſtandi vel participandi pe[illegible] a cœtu Iſraelitico arcere, cenſeatur. At longe abeſt a veriſi[illegible] miſericordem tam ſevere cum hominibus, non ſuo, ſed alio[illegible] agere voluiſſe, ut caſum in crimen verteret, [illegible] judiceret, cœtu piorum excl[illegible] ab eis eos amoveret. Nonnul[illegible] viratos exercuiſſe, verba *Do*[illegible] principio. Regum *fas erat*, [illegible] *proemia ſibi vindicare*, [illegible] *ſed & ab ipſis ſacris &* [illegible] autem ut talis immunitas *patet* [illegible] & eam longe abiiſſe, patet e [*] Lege, qua ſacerdoti cui [illegible] ceſſus ad altare & ingreſſus intra velum interdictus eſt; ſa[illegible] participandi licentia ei concedebatur, nec a ſacerdotum [illegible] excludebatur.

[illegible] *Domini*, nonnulli ad aliud notare ſentiunt, quam com[illegible] eorum ſocietate familiariter uti, adeoque *non ingredi*, [illegible] conſuetudine, tanquam capita profana, ſegregari. Non enim [illegible] ab hominum ſocietate removeret, qui [illegible] quaſi exſortes ab utroque ſexu [illegible] nequitia, [illegible] Judæos antiquitatibus attuliſſe, e verbis [*] *Joſephi* [illegible] ſt. [illegible], &c. *Spadones abominare & aversare, qui* [illegible] *erunt, quam nobis Deus ad incrementum & multiplicatio*[illegible] *enim eſt hoc genus, quod non modo poſteritatem quantam* [illegible] *propriam immutavit & puritatem perdidit.*

[illegible] quid ſunt continere: e variis enim Scripturæ locis non difficulter intelligitur, eunuchos in Hebræorum palatiis, caſtris, & populi miniſteriis, a[illegible]

[*] Deut. [illegible] [illegible] Munſter [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Deut. [illegible] Munſter [illegible] Lexic. סריס [illegible] Amay [illegible] pag. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Daniel [illegible] STROTZIUS pag. 556. [illegible] Levit. [illegible] [illegible] Antiquit. Judaic. Lib. 4. c. 8. p. [illegible]

Tacitus

ſiduos fuiſſe; iiſque gentis totius ſocietate & uſu familiari frui licuiſſe. Queritur itaque apud Prophetam eunuchus, tantum quod [a] *arbor arida* eſſet, & ſpe prolis orbatus viveret; ſolus autem peregrinus, quod *a populo Domini*, eorum nempe commercio & uſu quotidiano ſejungeretur. *Joſephum* quod attinet et [b] *Talmudiſtas* ex adverſo ſtatuamus: illi nempe legem *de caſtratis* non de conſortio eorum qualicunque fugiendo capiunt; ſed tam de nuptiis eorum cum [illegible] fide intelligendam docent. SECT. I.

Cum ſententias de legis hujus intentione paſſim receptas jam refutaverim, id proximo incumbit, ut ejus ſenſum genuinum in medium feram. Si quid itaque in tanta caligine mihi percipere conceſſum ſit, ſummus legislator hanc legem, non toti Judæorum, ſed [illegible] ſacerdotum generi dedit: ut ſi quis ex iis virilitatis abſciſſæ vel debilitatæ vitio laboraret, eum ab ingreſſu *in eccleſiam Dei*, h. e. ab introitu in ſanctuarium, ab acceſſu ad altare, & [illegible] ſacerdotum utriſque miniſtrantium, cohiberet. Hæc opinio ex argumentis ſequentibus non parum firmitatis hauriat.

(1°) [illegible] quam ut negari poſſit, hanc legem, cum primum lata erat, ſolos ſacerdotes devinxiſſe. Moſes enim, [illegible] unde filii Aaronis ad ſacerdotium exercendum ineptiores redderentur, hæc [c] habet, inter alia, *Vir omnis cui fuerit — ſcabies vel impetigo, vel qui fuerit contuſus* (aut vulneratus) *teſticulo, ad velum non ingredietur, & ad altare non accedet*. Si autem hæc verba cum lege præſente curate conferantur, nulli dubio locus erit, quin *ingredi ad velum*, in *Levitico*; & *intrare in eccleſiam Dei* in *Deuteronomio*, ſenſum eundem ferant; adeoque lex utraque cum reſpectu ad ſacerdotes ſolummodo ſit interpretanda. Nihil enim cauſæ video, cur lex eadem primo ſacerdotes ſolos, tandem Judæos omnes, tenuiſſe cenſeatur. Sententia vera.

(2°) Ad hanc ſententiam aſtruendam momenti non parum habet locus [d] ille *Threnorum*, quo eccleſia per *ſanctuarium Domini* tanquam phraſin ſynonymam, explicari videatur, *vidit gentes ingreſſas in ſanctuarium ejus de quibus præceperas ne intrarent in eccleſiam tuam*. Ex his autem verbis indubitate colligo, *eccleſiam Dei*, hoc in loco, ne [illegible] (quo [illegible] ſacerdotibus ingredi fas erat) intelligendum eſſe; nam ea Prophetæ verba locum [e] illum *Deuteronomii* reſpicere, dubitari nequit.

(3°) [illegible] veteres interpretationem illam probaſſe videantur, legem hoc ſenſu captam [illegible] eorum transferentes. Apud eos enim decretum eſt de eunuchis, non quidem a populi Chriſtiani cœtu, ſed a ſacerdotio, in æternum removendis. Hujus rei [illegible] ſatis amplam faciant [illegible] Conciliorum antiquorum Canones, unde pateat caſtratos ſacerdotibus accenſeri minime potuiſſe. [illegible] fecit, qui Canones illos congeſſit, [f] *Selefacus*, ad cujus ſcripta curioſos amandare liceat. His addo, (quod pluſquam ſimile eſt vero) legis hujus, ſenſu jam dicto captæ, notitiam ad nonnullos e Romanis tandem perveniſſe, & verbis illis [g] *Claudiani* de caſtratis occaſionem tribuiſſe?

Hi nullas meriti vittas, ſemperque profani.

Hoc eſt, "hi nunquam digni viſi ſunt, qui ſacerdotum inſignia vel officia gererent; "ſed tanquam plebs profana, ſemper habiti ſunt, non minus a ſacerdotum quam virorum ordine rejiciendi.

(4°) Vix credibile eſt, ullos, niſi ſacerdotio dicatos, partes genitales ſibi demere voluiſſe. Sed a vero non abhorret, officio tam ſacro deditos non raro partes eas amputaſſe, ut voto quaſi perpetuo res Venereas abdicarent, Deo & ſacris abſque libidinis remora miniſtrarent, nec a ſacerdotibus ethnicis, plerumque caſtratis, puritate vel caſtitate ſuperari viderentur. At nil cauſæ comminiſci poſſum, cur quis ex ordine laico partes haſce tam ſæpe violaret, ut lege opus eſſet quæ eum ab hac inſania revocaret.

Ea plerunque jam videar illuſtraſſe, quæ (hac in lege) explicationis alicujus lucem deſiderabant.

a Iſ. 56. 3. b Seld. de jur. Nat. & Gent. Lib. 5. c. 16. c Levit. 21. 20, 22, 23. d Cap. 1. 10. e Deut. 23. 3. f Selden. Lib. 1. cap. 11. g Lib. 1. in Eutrop. v. 130.

SECT. II.

S E C T. II.

Legis hujus explicatio [illegible].

[illegible]

tem gerere, vel gratiam & favorem ordinarium mereri, videbantur.

[illegible]

Probandum est primo sacerdotem divinorum altaribus & ministerio mancipatum,

[illegible]

partes ipſorum viriles amputare ſolitos aut arte debilitare. Hoc autem teſtimoniis & exemplis evinci poteſt, haud facile refellendis. [illegible] SECT. II.

[illegible] Auguſtinum, [illegible] ſibi partes amputat, [illegible] de Civit. [illegible] cap. [illegible] [illegible] ſacerdotes, [illegible] naturas [illegible] virgines ſacras cuſtodiæ ſuæ mandatas habuiſſe [illegible] Magnæ Matris Deorum [illegible] [illegible]

[illegible] Deum [illegible] ſacerdotum ethnicorum moribus [illegible] [illegible]

[illegible] ſacerdotes [illegible] Ægyptios [illegible] [illegible] Heliopolitani [illegible] Græcos [illegible] teſtimonium [illegible] Juvenale [illegible]

—— *Ecce furentis*

Bellonæ matriſque Deum chorus intrat & ingens

Semivir, obſcœno facies reverenda minori,

[illegible]

Quibus verbis ſacerdotem ſummum, [illegible] deſcriptum dedit, eumque ob teſtes [illegible] & quod membrum corporis [illegible] imminutum habuerat, reverendum [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible] cum [illegible] tuſſi-mas.

SECT. II. ciſſimos, in *Levitico* vetuiſſe. Ubinam autem Deus legem tulit, huic inhumano ritui repugnantem, niſi in hoc capite [a] *Deuteronomii*, me neſcire fateor. Fatendum eſt, hanc legem ritui [illegible] illo inhumano e diametro repugnare, quo nempe curatum eſt, ut ſacerdotes evirati non tantum ab altari ſed & eccleſia Dei, arcerentur, adeoque non minore dedecore apud Hebræos, quam honore apud Ægyptios, afficerentur.

(2°.) Cum corporis vitia maculæque variæ, *Levitic.* 21[b], recenſeantur, ſibium Aaronis ab altari cohibentia, & inter ea teſticulorum fractio vel contuſio numeretur; obſervatione dignum eſt, legem cujus explicationi jam ſtudeo, maculas eas omnes [illegible] præterire, & defectum ſolummodo virilium hic iterum ingerere, eumque paulo fuſius explicare. Quod autem Moſes, prætermiſſis aliis corporis vitiis quæ hominem ſacerdotio exequendo minus idoneum reddiderant, hoc ſolum ingereret iterum & explicatius traderet, ratio quod [illegible] ille corporis defectus Sanctuarium maxime pollueret, & Dei ſacerdotes Diaboli ſacerdotibus aſſimes redderet: nam verendum erat, ne hæc animorum & corporum ſimilitudo vim magnam haberet ad amicitias perniciofas inter hos & illos conciliandas, & ne ſcandalum daret Iſraelitis infirmioribus, inter Deum & Baalem claudicantibus.

(3°.) Deum legem hanc, ad morem quem dixi barbarum & idololatricum abolendum, inſtituiſſe, credibile conſetur; quod cum legibus aliis ad cultum idololatricum præcavendum datis conjunctis reperiatur. Hoc liquidum erit, ſi in legum earum quæ proxime ſequuntur ſenſum & ſcopum diligentius inquiratur. Earum prima, Latine reddita, ſic ſonat, [c] *non ingredietur* ממזר *in eccleſiam Domini, uſque ad decimam generationem.* Vox hæc *Mamzer* torquet interpretes, & ab iis torquetur invicem. Plerique ſpurium, alii e nuptiis inceſtis ortum, nonnulli e congreſſu quovis Dei legibus damnato progenitum, ea voce notari ſentiunt. Mihi inclinat ut ſentiam, quemvis patre vel matre peregrino propagatum, ſeu ſtupro ſeu conjugio genitum eſſet, ea voce denotari. Vox enim a [illegible] *gens peregrina* originem ducit & [illegible] *alieno vel genere nato* [illegible] [d] Lxx reddunt. Hæc ex iis eluere videntur, quæ [illegible] ſuperiore dicta ſunt, ad quæ brevitatis ergo, Lectorem amandare liceat. Lex proxima verbis hiſce promulgata eſt: [e] *Ammonita & Moabita, poſt decimam generationem, non intrabunt eccleſiam Domini, in æternum.* I. e. Homines ex Tribubum ſacrarum cenſum venient, nec ad jura connubii, vel commercii cum gente Iſraelitica in æternum admittentur. Ideo vero abominor Moabitas poſteros & Ammonitas, ab ingreſſu in eccleſiam Judaicam, legibus hiſce duabus, arcebantur, eo quod verendum erat ne idololatriæ contagio extenderet, & ſacra omnia paſſim ritus a peregrinos alias, ſuperſtitiones ethnicæ paſſo correpta, ingreſſos in eccleſiam, & alia etiam ſacra, concrederentur. Hæc ratio paulo firmior evadit [f] *Theodoreti* teſtimonio. *Lex in perpetuum vetat Iſraelitas miſceri cum Ammonitis & Moabitis* [illegible] *propter impietatem ad quam ſeduxerunt eos addiscere, adornantes fæminas,* [illegible] *& per eas ad cultum idolorum Iſraelitas adducentes.* Cum itaque lex iſta quæ caſtratos ſpectat, cum legibus hiſce duabus proxime conjungatur, cum etiam leges illæ duæ moribus ethnicis [illegible] ſacrorum conjunxerunt & in idololatriæ remedium traderentur; æquum eſt ut lex hæc e locis legibus [illegible], & ea etiam ad mores ethnicorum oppugnandos & abolendos data cenſeatur.

(4°.) Nec poſſibile eſt cauſam vel ſecundam aſſignare, cur Deus hanc legem tradiderit, niſi ut morem quem dixi barbarum, inter *Ægypti* ſacerdotes & alios invaleſcentum, ex eſſe ſuo ſtultum exterminaret. Nam omnes aliæ corporis maculæ vel defectus, apud [g] Moſen enumerati, qui Aaronidem ſacerdotio inidoneum reddiderunt, hominum oculis obvii fuerunt, & eorum cauſa ſacerdos & officium ejus non parum apud plebem in contemptum abierunt. Cum autem pudor nos partes generationi ſervientes velare doceat, adeoque partium earum defectus quovis ex hominum conſpectu removeatur, fieri non poterat, ut macula vel defectus aliquis in partibus tam ſtudioſe velatis, ſacerdotem in contemptum apud plebem traheret. Ratio ita me ſuadet opinari, Deum hanc legem ea præcipue de cauſa ſtatuiſſe, quod ſacerdotes *Iſiaci* aliique variis deponuntur inhærent, & ad jam curaret Legiſlator Optimus, neque mores tam inhumana ſpecies inter alterius ſui mundi [illegible] appareret, vel Deus illum probare videretur.

(5°.) Hinc etiam ſententia mea paulo firmior evadit, quod, ſi lex Moſis & mos

a Cap. 23. 1. b Deut. 23. 2. c Vid. LXX in [illegible] d Cap. 6. Sect. 3. pag. 105.
e Deut. 23. 3. f In Deut. Quæſt. 26. g Levit. 21. 18, 19, 20.

ille gentium (circa caſtratos) una conferantur, ea pugnam & [illegible] continere percipiamus. Hoc e paucis exemplis elucebit. **Sect. II.**

Nam primo, apud ethnicos non more tantum ſed & lege ratum erat, ut nemo niſi cujus obſcœnitas amputata erat, ad ſacerdotii vel muneris alicujus ſacratioris exercitium admitteretur. In argumento male grato, unum ſufficiat, *Tatianum Aſſyrium*, [a] teſtem produxiſſe. [Ῥέα] [illegible] Rhea *quam in Phrygiis montibus Cybelen vocant, exſectionem virilium lege inſtituit propter adamatum ſibi Attin.* E contra, lege Moſaica cautum erat, ut nemini ſanctuarium ingrediendi, vel ſacerdotio fungendi, copia concederetur, modo partes illas amiſerat quibus viri perhibemur.

Porro inter ethnicos, quivis e Gallorum gente, ſexum commutare, & non minus veſtes, quam partes viriles abjicere, & fœmineas aſſumere tenebatur. Hoc e [b] *Luciani* fide refero: poſtquam enim fuſe tradidiſſet, Deæ Syriæ ſacerdotes, zelo fanatico abreptos, partes ipſorum viriles enſe diſtricto deſecare ſolitos; continuo addit, [illegible] *In quamcunque autem domum vas abjicit, ex ea & veſtem fœmineam, & ornatum muliebrem accipit. Atque hæc quidem in caſtrationibus faciunt.* Inter Hebræos autem, ne quis mori tam peſtifero pateret aditus, [c] Lege cautum eſt, ne vir aliquis veſtem fœmineam ſumeret.

Deinde: apud ethnicos, ille cui virilitas amputata, magno in honore habebatur. Hoc ſatis elucet e modo laudatis *Satyriſtæ* verbis:

—— Et ingens
Semivir, obſcœno facies reverenda minori.

Eſt enim *deſcriptio*, [d] Lubino judice, *ſummi ſacerdotis* Iſidis, *qui ſemivir ob abſciſſos teſtes, & in ingenti exiſtimatione, ob ſuperſtitionem, reverendus* autem, *quod obſcœnum corporis membrum minus habeat.* Hac de re ne dubitandum exiſtimo, quod ipſi [e] Dii gentium notæ clarioris, *Jupiter*, *Bacchus*, *Attis*, *Oſiris*, caſtrati perhibeantur. Lex Moſis interim, ut mori & opinioni tam abſurdæ contraveniret, [f] ſacerdotes virilitate ſpoliatos, inter nanos, gibbos, ſimos, ſcabioſos, & hujuſmodi perſonas, plerunque ridiculas, numeravit, usque ingreſſum in Dei eccleſiam denegavit.

Præterea: Gentes duplicis generis eunuchos, quoſdam teſticulis tantum, quoſdam partibus omnibus viro propriis, orbatos habuerunt. Eunuchus ordinis primi [illegible], ſecundi (ni fallor) [illegible], appellatus eſt. *Attis* in hac claſſe collocari debet, ſi quid veri ferant [g] *Ovidii* verba de *Atti* dicta:

—— Onus inguinis aufert,
Nullaque ſunt ſubito ſigna relicta viri.

Ex adverſo lex Moſis eunuchiſmum ordinis utriuſque ſuſtulit, verbis quæ LXX ſic interpretantur [illegible] Nullum in ſanctuario, vel inter ſacerdotes locum concedens homini, qui corporis ſui integritatem hoc vel illo modo mutilaverat.

Sub ethniciſmo denique, caſtrati ſanctitate præcellere, adeoque munere ſuo digniores eſſe, cenſebantur. Nam Archi-Gallus, a *Tertulliano* memoratus, ironice quidem, ſed ex more Gentilium [h] *ſanctiſſimus* appellatur. Auctoris verba ſic ſonant: *Archigallus ille ſanctiſſimus -- ſanguinem impurum lacertos quoque caſtrando libabat.* [i] Attis etiam, cui demeſſa fuere genitalia, *Deus ſanctus*, ex opinione nempe Gentilium, apud [i] *Arnobium* dictus eſt. Caſtrati nempe, non tantum ſexum utrumque, ſed ſexus utriuſque libidinem, abdicare, & caſtitati perpetuæ ſeipſos dicare, cenſebantur; eam autem Gentiles in præcipua *ſanctitatis* parte poſuerunt. Atque hac de cauſa forte ſacerdotes idololatrici, quos *effeminatos* vocat [k] *S. Hieronymus*, קדשים *ſancti*, per irriſionem a *Propheta* dicebantur. Intereſt loci, [l] quidam eſt, legem Moſaicam non minus huic opinioni, quam ipſi caſtrandi mori repugnare. Tantum enim abeſt, ut lex

a *Orat. contr. Gentes*, § 12. p. 31. b *Lib. de Dea Syr.* pag. 1031. C. c *Deut.* 22. 5. d *Comment.* e *Juvenal. Lib.* 2. *Sat.* 6. v. 5. 4. e *Clem. Alexand. in Protrep.* f *Levit.* 21. 19. g *Faſtor. Lib.* 4. verſ. 241. h *Apologet.* § 21. p. 24. D. i *Lib.* 5. *advers. Gentes.* k *Comment. in Hoſ.* c. 4. *Tom.* 3. col. 1301, 1302.

i *Arnobius ita ſe habet:* [illegible] *quæ in matris inferitur ſanctum Dea, nonne illius imago eſt arboris, ſub qua ſibi Attis virum, demeſſis genitalibus, abſtulit?* Pag. 184.

SECT. III. hujuſmodi ſemiviris eximiam ſanctitatem tribuat; ut eos præ cæteris pollutos pronunciet; & eorum ingreſſum in ſanctuarium, ei pollutionis aliquid affricare doceat. *Levit.* 21. 23. Neque polluti tantum, ſed maxime ſcelerati, cenſebantur, ab omnibus quibus aliquid ſani ſenſus inerat. Inter eos [a] *Lactantius* [illegible] invehitur, *qui* [illegible] *ſua ferro metant, & quod eſt ſceleratius, ut ſint* [illegible] *antiſtites*. Eundem [illegible] ſenſum exprimunt [b] *Athenæi* [illegible] illa, *cui* [c] [illegible] *ſunt* [illegible] *demeſa*, [illegible] *Deum* [illegible], *qui hoc modo placat? cum ſi eunucho Deus* [illegible], *poſſet procreare* [illegible].

Jam dicta clare ſatis evincunt, hunc morem ethnicum & legem M[illegible] recte inter ſe oppoſita eſſe, & prorſus [illegible] [illegible]. Hæc autem pugna [illegible] probat. Deum legem illam eo præcipue conſilio ſtatuiſſe, ut huic mori [illegible] adverſaretur, & nullus locus mori tam ridiculo in eccleſia ſua [illegible] [illegible].

His inductus argumentis, ad hanc opinionem totus accedo, legem nempe de eunuchis a ſanctuario arcendis, hoc in loco ſancitam denuo & clarius expreſſam fuiſſe, ut uſitatas ſacerdotum ethnicorum [illegible] e medio tolleret, & omnem inſtituti tam execrandi ſpeciem a Dei ſacris longe removeret.

S E C T. III.

Variis occurritur opponentium argumentis.

ARGUMENTIS jam dictis adverſantia, in duas acies diſtribuamus; aliis contra legis hujuſce ſenſum & interpretationem, aliis contra rationem & originem ſupra dictam militantibus.

CONTRA legis hujus interpretationem & ſenſum modo redditum, tribus contenditur argumentis.

[illegible] ſic urget primum. Si forma legis hujus attente conſideretur, [illegible] percipiamus, eam non de ſolis ſacerdotibus, ſed de Judæorum etiam vulgo interpretandum eſſe. Verbis enim concipitur [illegible] genera [illegible] præ ſe ferentibus nec ad [illegible] ſacerdotum gentem facile reſtringendis. Sic enim ſe habent ipſa legis verba, *non intrabit* (ſit Tros Tyriuſve) *qui læſis* [illegible] [illegible], *aut abſciſſo* [illegible] [illegible] *in eccleſiam* [illegible]. In hoc ſenſu, interpretum pene omnium, Judæorum ſimul & Chriſtianorum, calculi conveniunt, [illegible] omnibus hanc legem Populum & Cl[illegible] pariter devinxiſſe ſentientibus.

HANC equidem ſententiam apud interpretes pleroſque ſidem invenire, non inficias iverim. At [illegible] opinioni tam [illegible] ſuffragium minime tribuiſſent, ſi ad parallelum illum [d] [illegible] cum curatius attendiſſent [illegible] *ſemine* Aaron, *cui macula in eo, qui cæcus, aut claudus*, —— [illegible], *non ingredietur intra* [illegible]. Deinde [illegible] legis hujus ambitu [illegible] Aaronis, id eſt, ſacerdotes, contineantur; neceſſe fuit, ut Hebræorum omnium partes pudendæ, [illegible] modeſtia, ſæpius inſpicerentur, ne forte quid vitii lateret [illegible] in eccleſiam [illegible].

SECUNDUM argumentum petitur a ſenſu [illegible], *ingredi* in קהל יהוה *eccleſiam vel congregationem Domini*. [illegible] in ſanctuarium, vel admiſſionem [illegible] & [illegible], ſed admiſſionem ad ſocietatem politicam Hebræorum [illegible] quis gratia & [illegible] gauderet [illegible] quibus Iſraelita juxta legem Judaicam [illegible] poterat, immunitate [illegible] ab aliora præſtanda, libertate ducendi virginem Iſraeliticam, [illegible] Jubilei, adſcriptione in numerum [illegible] Iſraelitici, [illegible] privilegiis. In [illegible] autem [illegible] patrocinium varia [e] Scripturæ loca proferri [illegible] (quibus [illegible], [illegible] certum denotat) multa inſuper & magna nomina, [illegible].

Huic argumento, ſpecioſo licet, [illegible] reſpondeo. Fatendum eſt quidem hanc phraſin, *non ingredi in eccleſiam*, in aliquibus S[illegible] locis, [illegible] a ſocietate politica Judæorum, a jure connubii, aliiſque [illegible] memoratis [illegible] privilegiis, denotare. [illegible] acrius [illegible], [illegible] hoc [illegible] captam, de eunuchis intelligere. Nulla nempe [illegible] ratio, cur Deus eunucho, tantum [illegible] modis indigno habito, jura civica denegaret: & [f] [illegible] videtur a Dei benignitate, cum

a *Inſtitut.* [illegible] Pag. [illegible] *& Car.* [illegible] [illegible] habent [illegible] d *Levit.* 21. 17. [illegible] e *Numer.* [illegible] *Jude* [illegible] f *Jeſai.* 56. [illegible]

† *Heraldus* [illegible] *Scriptiſſe*, [illegible] *ad Plinium*, Lib. 35. cap. 12. [illegible] & *Deum ſacerdotes* [illegible] *vocantur*, [illegible]

chum

chum [illegible] antea, & ſpe prolis, & ipſo pene ſexu ſuo, privatum, jure aliquo civis Iſraelitici ſpoliare, vel homuncionis tam calamitoſi dolorem & contemptum novo dolore & dedecore cumulare. Sed nec opus erat ut jus connubii ab eo qui partes genitales amiſerat, [illegible] cum [illegible], hujuſmodi [illegible] nec jure connubii uti velat [illegible] ſtatum matrimonii perrumpere [illegible]. SECT. III.

ITA [illegible] & hoc argumento contra ſententiam meam de ſenſu legis [illegible]. Certum eſt, hanc [illegible] *non intrabit in eccleſiam* [illegible] alius [illegible], ſenſu [illegible] capiendam eſſe. Ut omnis hac de re dubitatio [illegible], [illegible] pretium erit, locos [illegible] omnes attentius intueri, quibus [illegible] praecet. Occurrit autem iterum, [a] capitis hujusce ver[illegible], *non ingredietur Mamzer in eccleſiam Domini, uſque ad decimam generationem*. [illegible] proximo, *Ammonites & Moabites, etiam poſt decimam generationem, non intrabunt eccleſiam Domini, in aeternum*. [illegible] octavo, *qui nati [illegible]*, Idumaei [illegible] & Aegyptii, *tertia generatione intrabunt in eccleſiam Domini*. [illegible] *intrare in eccleſiam Dei* eſt, cum populo ſancto matri[illegible] alieni [illegible], a [illegible] nulla differentia [illegible] denique [illegible], Judaei [illegible] talium jure [illegible] *non ingrediatur eccleſiam*, a [illegible] Judaeorum politica [illegible], nec jus civis apud [illegible] obtineat, nec jura connubii [illegible], nec pares admiſſionem ad Templum cum Judaeis habeat. A[illegible] ex aliorum locorum collatione qui ad leges [illegible] gerunt. [illegible] primus occurrit *Nehem.* [illegible] *In die illo lectum* [illegible] *inventum eſt ſcriptum in eo, quod non ingrediatur Ammonites & Moabites in eccleſiam Dei in aeternum*. Atque hoc textum [illegible] frequenti[illegible] *ſeparaverunt omnem mixturam* [illegible] & ſeminarum [illegible] locus [illegible] ita legitur, *Thren.* [illegible] *vidit Gentes ingreſſas* [illegible], *de quibus praecepiſti quod non intrabunt in eccleſiam tuam*. Ex his autem [illegible] patet, *ingredi in ſanctuarium*, & *intrare in eccleſiam Dei*, [illegible].

SED [illegible] non inficior enim phraſin illam *ingredi in eccleſiam* [illegible] locis mod[illegible], intelligendam [illegible] autem aliter interpre[illegible], argumenta quae *Sectione* ſecunda [illegible], fateri cogunt. Ut rem clarius [illegible], ut *eccleſiam* [illegible] eunuchi mentio eſt, de ſanctuario & ſacerdotum [illegible] convenientius interpretemur [illegible] autem phraſin illam capiamus, cum de Mamzerim, Idumaeis, Moabitis, [illegible], verba ſunt. Ut rem breviter expediam, phraſis illa, varie, & [illegible] materiae, ſemper intelligenda eſt: & veritatis hujus ignorantiae tribuendum videtur, quod interpretes pene omnes a genuino legum in initio Capitis [d] hujus [illegible] ſenſu prorſus aberraverint.

JAM [illegible] interpretatio legis quam prae manibus habeo, contra adverſantium argumen[illegible] & defenſa cenſeatur. [illegible], ad eorum argumentorum examen convert[illegible] ſermo, quae [illegible] ad legis [illegible] rationem labefactandam adducturi [illegible].

HO[illegible] hujuſmodi eſt: veterum non pauci legem hanc ad ſenſum cauſamque myſticam & allegoricam referendam [illegible]. Nam [e] *Clemens Alexandrinus*, eunuchum [illegible] *virtute divina & gratia* [illegible]. Et [f] alio [illegible] *nec fructum profert*, [illegible] Sententia [illegible] [g] *Theodoreto* placuit, qui lege hac [illegible] *cum alienum ſit a Deo, bonorum operum fructus non producere*. Conſentit [h] [illegible], qui hoc loco perſtringi [illegible] *omnes qui molliter vivunt*, [illegible] *opus* vere [illegible] praeſtant, atque adeo *in congregatione* ſeu *numero ſanctorum permanere non poſſunt*.

RESPONSIO in promptu eſt. Rationes [illegible] myſticas & allegoricas utpote mera plerumque ignorantiae aſyla, caute admodum audiendas arbitror. Multi ſcilicet auctores, legem exponentes, ubi aqua iis haeret, a cauſas literalis anguſtius, ad ſenſus

a *Deut.* 23. 2. b *Ver.* 3. c *Deut.* 23. [illegible] d *Deut.* 23. [illegible] e *Clem. ad Gen.* [illegible] *Stromat.* L. [illegible] g *Quaeſt.* [illegible] *in Deut.* h *In Deut.* [illegible]

SECT. III. allegorici libertatem tranſvolare, & inde quidlibet ex quolibet formare, ſolent. Deinde ſatis apertum eſt, hujuſmodi rationes [illegible] licet plerunque meros eſſe luſus & ſœtus imaginationis, ſola concinnitate quadam [illegible], & [illegible] earum authores in craſſos errores, tenui vero ſpecie non [illegible] [illegible]. Veritatis hujus exemplum [illegible] *Theodoritum*, [illegible] *anima* [illegible] perſtringere, docuiſſet, ſtatim [illegible] *ita fructum* [illegible]. *Non enim* [illegible], [illegible] & [illegible], inde clare [illegible], quod [illegible] *Mamzer* [illegible] probatum eſt alibi [illegible] *e meretrice natum* [illegible], [illegible] poteſt, quod rationis hujuſ [illegible] *Judæi* [illegible] deantur? Ille nempe, per [illegible] & [illegible] lege [illegible] [illegible], id eſt [illegible] vel proferre [illegible], [illegible].

Objectio ſecunda [illegible] habet. Non ſemel [illegible] eſt, legem [illegible] illuſtrandæ [illegible], [illegible] fuiſſe, ne [illegible] [illegible] pollueret, ſi corpore [illegible] integro [illegible] caret. Receptum itaque [illegible] hujus præcepti cautam, ut [illegible] Dei [illegible] a ſuper[illegible] longius abeſſent, & [illegible] ab [illegible] ritibus [illegible].

Responſio [illegible] tradita [illegible] aliam [illegible], præter jam dictum, [illegible], *Deuteronomii* [illegible] & explicatius inculcata, [illegible] & [illegible] habuiſſe [illegible]. Quid enim [illegible] ſacerdotum delectus [illegible] manu [illegible] memorat [illegible] præter [illegible] & [illegible] vitia [illegible] & [illegible] moribus [illegible] ſacerdotibus & [illegible] tolerare [illegible].

(3°) [illegible] argumentis [illegible] etiam objecti [illegible] poni poteſt [illegible] lege Moſaica multo recentior eſſe, [illegible] ideoque [illegible] quidem præ ſe fert [illegible] legem [illegible] fuiſſe, ut omnis [illegible] moris illius inter Hebræos inducer[illegible] videretur.

At neque hæc objectio [illegible] verae [illegible] exemp[illegible] probant, [illegible] antiquiſſimis [illegible] [illegible] legem Moſaicam [illegible] dubitavit. Nec ſacerdotes [illegible], [illegible] & Phœnices [illegible] illum caſtrandi [illegible] conſtat. [illegible] *& [illegible] ſuis acutis* [illegible] [illegible] rerum & [illegible] peritiores, [illegible] & [illegible] ritus quaſi gemellos fuiſſe, & ſuperſtitionem [illegible] fuiſſe. Utcunque [illegible] gratia, nonnulla ſubjungam veterum [illegible] ritus illos [illegible] fuiſſe, ubicunque [illegible] *les ſibi partes amputat,* [illegible]. [illegible] de cultoribus Deæ [illegible] ſolitum. [illegible] *Arnobius* [illegible] *in Roſa* [illegible] *hic habeant* [illegible] *cadant* [illegible]. Huc faciunt etiam *Tertulliani* verba. *Attis* [illegible] *ſaceret* [illegible] *caſtrando* [illegible] ſubiunxi [illegible] *Firmicus, Maſſa,* [illegible] occupabimur. [illegible] itaque [illegible] ritus [illegible] nes [illegible], & [illegible], de quibus jam [illegible] ſæpe [illegible], nihil eſt cur [illegible] antiquitatem [illegible] tur aut legem [illegible] illas in *Deuteronomio*, atque [illegible] in *Levitico*, [illegible].

a [illegible] b [illegible] c [illegible] d [illegible] e [illegible] f [illegible] g [illegible] h [illegible] *Apolog.* [illegible] i [illegible] k [illegible] cap. 53, 54

CAP.

C A P. XXXV.

CAP. XXXV.

Lex ſcorta maſcula & fœminea tolerari vetans.

LEX en quam ſeq. hæc Capitis hujuſce titulus legenti ſe obviam dabit, *Deuter. 23. 17.* [illegible] *erit* קדשה *meretrix* [illegible] *neque erit* קדש *Sodomita* [illegible] vel mere- [illegible] Quibus [illegible] vulgaria, quæſtus aut voluptatis [illegible] *Scorta* [illegible] quæ vo- [illegible] ad finem omnem in ſtatus ho- [illegible] Chaldæi, [illegible] ido- lolatræ, [illegible] [illegible] mores & inſtituta [illegible] ad [illegible] eſt ut de [illegible] argumento, [illegible] licet auribus haud adeo grata [illegible] & quæ jam dicenda ſunt, ad legem [illegible] intellectum [illegible]

[illegible] oſtendam. (1.) Vete- res idololatras [illegible] [illegible]

[illegible]

Unde mos

[illegible]

[illegible]

ille

CAP. XXXV. [illegible]

[illegible] natus eſt conjectu non eſt difficile, cum certum ſit pleraque gentium ſacra Spiritui impuro principia ſua debuiſſe.

S[illegible] id mihi negotium datum eſt, ut oſtendam, non meretrices vulgares (libidinis publicæ victimas) [illegible] ſcorta ſacra, quæ ſcil. in numinis alicujus honorem [illegible] ſua [illegible] amplexibus [illegible] hac lege prohiberi. Ut itaque [illegible] conj[illegible] veritatem [illegible], ſequentibus [illegible]

(1°) [illegible] קדש & קדשה hac [illegible], [illegible] & ſu[illegible] honorem numinis [illegible] & [illegible] multa [illegible] in [illegible] & [illegible] obeuntes, [illegible] Scripturæ [illegible] Vox קדש [illegible] cujus [illegible] præpoſtera [illegible] vox קדשה [illegible] ſcortum [illegible], credere [illegible] קדש [illegible] muliebria [illegible] ſignificare. Hunc [illegible] poſt [illegible] cultu perpetrata. [illegible] קדש in terra [illegible] [illegible] natæ [illegible] indicant, qui in gratiam idolorum [illegible] communi[illegible] facile nobis [illegible], qui [illegible] ut ipſum [illegible] adhæreret [illegible] numinibus impuro cultum & [illegible] occurrit [illegible] Reg. 23. [illegible] הקדשים [illegible] interpretes [illegible] loci affinitatem [illegible] Hoſ. 4. 14. ubi Deus [illegible] gentium veſtigiis [illegible] [illegible] ſeparant, [illegible] cum [illegible] הקדשות [illegible] [illegible] Nec [illegible] [illegible] Priapo [illegible] In aliis autem [illegible] קדשים [illegible] legimus. [illegible] Rom. [illegible] Deorum [illegible] Gallos [illegible] Romani [illegible] eunuchum [illegible] meretrix [illegible] ſacerdotes [illegible] Cl. Grotius annotavit in [illegible] quem [illegible] timus, [illegible]

(2°) [illegible] exemplaria Græca, quæ poſt hæc verba, non erit ſcortum de filiabus [illegible] ſuperaddunt; [illegible] de [illegible] & [illegible] inter [illegible] Paganorum [illegible] & [illegible] Hæc [illegible] LXX [illegible] קדשה [illegible] initiationis [illegible] perpetuo conjungere [illegible] eſtimaſſe, non ſimplicem [illegible] & initiationis idololatricæ [illegible]

(3°) [illegible] legis [illegible] quo ſcorta [illegible] Lev. 19. 29. Non [illegible] voller [illegible] (quarum eſt [illegible] ipſius [illegible] tantum, [illegible] & [illegible] impuro Numinis [illegible] ſuperſtitione [illegible] [illegible] Sic etiam [illegible] interpretata docent verba hæc

[illegible] Tom. [illegible] [illegible] Reg. 23. [illegible]

legi proxime cohærentis, *ne ſcortetur terra, & tota impleatur ſcelere*: Si enim pater unus & alter filias ſuas religionis cauſa & ad *Venerem* demerendam, fornicari feciſſent, fieri vix [illegible] quin exempli tam peſtiferi virus in vulgus diffunderetur, & tandem tota terra in religionem quandam lupanar degeneraret. [illegible] ſerio perſuaſus fornicationem numini gratam & acceptam eſſe, caſtitati [illegible], & in omnem licentiam [illegible], belluarum [illegible], vagis libidinibus indulgere voluiſſet. Hic opportuna [illegible] maxime *Athanaſii* de Paganis antiquis [illegible], [illegible] verba, *cum viderent Deos ſuos* [illegible], [illegible] *eadem* [illegible] *æmulati ſunt*, [illegible] *arbitrati* [illegible] *exempla eorum quos* [illegible], *imitarentur*: *atque inde factum eſt*, *ut* [illegible] *ſcelerabus* [illegible] *nam propemodum omnes* [illegible] *tates* [illegible], *ob morum immanitatemquam in Diis ſuis* [illegible].

(4°.) Hinc etiam [illegible] ut [illegible] de *Scortis* (uti audiunt) *ſacris* intelligendam eſſe, [illegible] Hebræi [illegible], [illegible] ſcilicet [illegible], קדשים [illegible] loc[illegible] bene multis [illegible] literam vulgaria ſcorta, [illegible] Iſraelis, [illegible]. Nam [illegible] ne Sacerdos [illegible] ſcortum [illegible] *tactum de potuit* [illegible] congreſſu virili integram. [illegible] meretricum agentes habuiſſe, qui [illegible] legis *Jephtham* [illegible] e fœmina meretricia, duas [illegible] a *domine* [illegible] eligaſſe, & [illegible], *ne efferatur meretr.* [illegible] *domo* [illegible] In *Proverbiis* etiam [illegible] vulgare non ſemel occurrit [illegible]. At ſacer Hiſtoricus, tanquam [illegible] referr, quod קדש ſcortum ſacrum *in terra fuerit*, [illegible]. Hæc argumento [illegible] ſunt Hebræorum [illegible] non ut qualibet fœmina corpore quæſtum [illegible] interpretari. Nam a me, ſo nunquam impetrare potero ut cenſeam [illegible] ſcorta vulgaria ferre, vel impune [illegible] voluiſſe, modo ſeipſos ad ſcorta plane [illegible] eſtimaſſent.

(5°.) [illegible] conſecratum, quod e Scriptura pateat, Iſraelitas [illegible] mores [illegible]. [illegible] etiam in idolorum honorem corpora ſua [illegible] publicaſſe. [illegible] aliqui e gente Iſraelitica [illegible] ſuos Molocho [illegible] tradidere, [illegible] & [illegible] *Hyſtita* ſtupro [illegible] præbuere. [illegible] haud paucis hic terminis de קדשים a קדשות ſexus utriuſque ſcortis, dum [illegible] ex profeſſo conſecratis, & in lucis, aut alibi, aut locis [illegible] paratis, Venerem turpiſſimam exercentibus. Nec a vero [illegible] conjectura mea, [illegible] locorum eorum numerum [illegible] perobſcurum referam [illegible] cavetur, ne [illegible] accipiat *mulierem* זנה וחללה *meretricem aut profanam*. Multum hic [illegible] interpretes, ut [illegible] quid *fœmina profana* nomine hoc in loco cenſeri debeat. [illegible] fœminam aliquam, [illegible] expertam, a meretrice & vidua [illegible] hic intelligendam. [illegible] *profana* nomine hic [illegible], [illegible] prætextu, [illegible] profani [illegible]. Hæc enim quamvis [illegible], nec [illegible] meretricis nomine [illegible] digna videbatur, *profana* tamen erat, & a [illegible] ſacerdotis ablegandæ. [illegible] XX, [illegible] verba transferunt, [illegible] *Mulierem meretricem & profanatam non accipient*. [illegible] LXX [illegible] fœminam idolis olim [illegible] & [illegible] ſacris [illegible], quod [illegible] de rebus uſu idololatrico [illegible] & quod [illegible] familiæ & [illegible] ubi de [illegible] ſcortis [illegible] & [illegible] occurrit ſermo, [illegible] *Levitici* cap. 19. 29. [illegible], quem in hæc verba tranſtulerunt, [illegible]. Eodem etiam utuntur [illegible] ad [illegible], [illegible] *Beelphegori* initiatis, devenerant eſſe. *Numer.* 25. [illegible] Mulieres enim [illegible] actu meretricio, conſecratæ, viros admittentes,

a Orat. [illegible] b [illegible] c [illegible] d [illegible] e [illegible] f [illegible] g Lev. 21. [illegible] h Lam profanam [illegible], quæ [illegible] Paganorum [illegible] ad ſcelerum [illegible] Lev. 21. [illegible] LXX in [illegible].

CAP. XXXVI. SECT. I.

eas Veneri, Priapo, vel alteri cuipiam idolo initiare, id eſt, *proſtituere* credebantur. Nonnihil ex hoc impurum Gentium ritu traxiſſe videntur Hophni & Phinehas, qui (gentium more) mulierculas ſacrorum miniſtras, in ipſo Tabernaculi conſpectu dehoneſtabant. Cum e locis jam dictis appareat, Iſraelitas ad ſcorta gentium ſacra & earum initiationes impuras, animos & affectus propenſiſſimos habuiſſe; ratio & intentio Legis opinari ſuadent, Deum hanc legem poſuiſſe ut omnem inſtituti tam profani & a gentis Iſraeliticæ ſanctitate alieni memoriam & veſtigium aboleret.

C A P. XXXVI.

Lex ſtupri & canis pretium ſacris inferre prohibens.

INTER leges cum Zabiorum inſtitutis ex adverſo pugnantes, locum poſtulare videtur lex ea quæ nobis occurrit, *Deuter.* 23. 18. & interpretibus moleſtiam non levem exhibet: *non feres mercedem proſtibuli, nec pretium canis, in domum Domini Dei tui* — *quia abominatio* eſt *utrumque apud Dominum Deum tuum.* Hic multum ſe torquent interpretes, ut rationem excudant cur Deus (non equi, vel alterius cujuſvis, ſed) *canis pretium*, cur etiam ſtupri mercedem una cum canis pretio, ſacris inferri prohibuerit. Inſtituti præſentis eſt hujus præcepti ſenſum genuinum, vetuſtate temporis tantum non deperditum, in integrum reſtituere; [a] legem etiam illuſtrare quæ in verſione Græca textui ſuperadditur, & inter hanc & præcedentem legem (lucernæ vice) media collocatur. Ne vero confuſa dicendi ratio novas huic legi tenebras offundat, de utroque illius membro ſeorſim dicturus ſum.

S E C T. I.

De primo legis membro, quo Deus proſtibuli pretium in domum ejus inferri vetuit.

HUIC legi ſeu legis membro, cauſam dediſſe videntur gentes antiquæ, quibus in more erat, donaria, pecunias, veſtes elegantes, vel alia aliqua violatæ pudicitiæ præmia, Diis & eorum Sacrariis offerre; nempe ut inde, templorum ſtructuræ reficerentur, ſacerdotes alerentur, hoſtiæ redimerentur, & in hujus aut illius obſcœni numinis honorem ſe corpora vulgare teſtarentur. Cum itaque Iſraelitæ Gentilium ſimiles eſſent, & impetu cæco in eorum ſtatuta ruerent, hac lege cautum eſt, ne gentium ritu proſtibuli pretium, vel quicquam pretio illo comparatum, Dei templo conſecrarent. Ut aſſertioni huic fidem luculentam faciam, docendum eſt, (1°) Gentibus antiquis in more fuiſſe, pecunias aut alia quæſtu meretricio comparata, numinibus ſuis eorumque templis conſecrare. (2°) Deum hanc legem mori illi gentium contrariam ſtatuiſſe. (3°) Cur Deus omnia moris illius veſtigia deleri, & ſtupri pretium a ſacris ejus amandari voluit.

Gentes proſtibuli pretium idolis dedicaſſe, probatur ex [illegible], Micha.

PRIMO docendum eſt, ethnicos antiquiores, pecunias & alia quæſtu meretricio comparata, Diis eorumque templis, tributi nomine ſolvere & conſecrare ſolitos. Gentes antiquiores id moris habuiſſe, multis evinci poteſt auctorum antiquæ fidei teſtimoniis.

E ſcriptoribus illis primus occurrit *Micah*, qui ſtipem meretriciam idolis dicatam diſerte memorat: nam apud eum, Cap. 1. v. 7. ſic legitur: *& omnia ſculptilia ejus concidentur, & omnes mercedes ejus comburentur igne,* — *quia de mercede meretricis congregata ſunt, & uſque ad mercedem meretricis revertentur*, hoc eſt, exponente *S. Hieronymo*, idola, donaria, ornatus & ſupellex idololatrica, mercede meretricia comparata, ad aliam meretricem, Niniven, ducentur ut exitum ortu ſuo dignum capiant, & igne conſumpta in nihilum redigantur. Quamvis hæc expoſitio probabilitate ſua non careat, non præter rem erit hic interponere, quod alicubi memoriæ reliquit *Athenæus* nempe Gentes, Deorum ſive templorum donaria quandoque meretricibus obtuliſſe. Sed ut pertexam quod exorſus ſum:

NON *Micah* tantum, ſed & *Jeremiah*, modo genuina ſit epiſtola [b] *Barucho* ſubnexa,

a [illegible]   b Cap. 6. v. 43.

teſti

teſtimonium præbet, ad inſtitutum præſens accommodatum [illegible] templo ... Babyloniorum ſcortis agens, *mulieres*, inquit, *circundatæ funibus*, in viis templo vicinis *ſedent*, [illegible]: *cum autem aliqua earum attracta ab aliquo pertranſeuntium, dormierit cum eo, proximam exprobrat, quod non digna ſit habita, ſicut & ipſa, nec funis ipſius diruptus ſit.* Quid ubi velint iſtæ phraſes, [illegible], *circumdatæ funibus*, & *funem dirumpere*, non eſt aut otii aut inſtituti noſtri curioſius indagare. Phraſibus illis explicandis operam non infeliciter impenderunt, [a] *Martinus Delrio*, [b] *Martinus de Roa*, [c] *Sebedius*, [d] *Seldenus*, [e] *Grotius*, aliique, ad quos ſe conferant lectores quibus otium ſuppetit. Id unum cum inſtituto præſente conjunctum eſt, nempe ut obſervemus, fœminas illas, in viis ad numinis ſui templum ducentibus ſedere, corpora in illius honorem vulgare, & vulgati pudoris præmium numini ſuo ſacrare ſolitas. Hoc equidem non dicit Propheta; ſatis autem ex [f] *Herodoto* intelligitur, qui verbis apertioribus impurum illum Babyloniorum ritum memoriæ conſignavit: [illegible] &c. *Ad templum Veneris ſedent multæ mulieres, nodis cerolliaque tempora revinctæ, e quibus aliæ accedunt, aliæ diſcedunt. Nam diverticula undecunque ſic funiculis diſtincta aditum præbent externis ad mulieres illas, quam cuique libuerit eligendam. Porro cum ſemel illic conſederint, non prius domum regrediuntur, quam hoſpitum aliquis pecuniam mulieri in ſinum conjecerit, & cum eadem a fano ſeorſim abducta rem habuerit.* Hoſpitem *autem illum qui pecuniam obtulit dicere oportet*, tanti ego tibi Deam Mylittam imploro. — *At vero pecuniam illam quantulacunque ſit non eſt fas rejicere: ſiquidem in ſacrum convertitur* uſum.

E ſilo non multum diſſimili contexta eſt hiſtoriola illa [g] *Vincentii le Blanc*, quæ Latine reddita ſic ſonat: "Juxta oppidum Arabicum, *Malar* dictum, Templum dam Veneri dicatum ſtetit, ubi puellæ (quæſtus aut voluptatis gratia) ſe proſtituebant. Meretrix autem clarioris notæ, cui nomen *Amelica*, nullam concubitus mercedem a perſonis ditiſſimis accipere dignata eſt; ſed eos fide data tantum obſtrictos tenuit, aliquid pauperibus erogare, his verbis additis: *Deam Ameliçam ſalute, cui eſt hæc oblatio*."

VERBORUM multitudine hic ſuperſedeo, quod aſſertionis meæ veritas ex aliis teſtimoniis ſtatim producendis, paulo clarius elucebit.

SECUNDO, provinciæ ſuſceptæ ratio jam poſtulat ut oſtendam, Deum legem hanc eo præcipue conſilio ſtatuiſſe, ut omnem moris tam profani & a caſtitate religionis alieni veſtigium & memoriam aboleret. In hanc autem ſententiam his adducor argumentis: Deum mœrt illum ... legem ... [illegible]

(1°.) Ex iis quæ capite ſuperiori dicta ſunt, aperte ſatis intelligitur, Deum morem ethnicum, huic affinitate propinqua conjunctum, lege præcedente vetuiſſe. Sic enim ſe habent legis illius verba: *non erit* קדשה *meretrix e filiabus Iſrael, nec erit* קדש *cinædus e filiis Iſrael.* His autem verbis (quod antea probaſſe videar) ſcorta ſexus utriuſque, fornicatione Dæmonum myſteriis initiata, & eorum pudicitiam non tam libidinis quam ſuperſtitionis cauſa proſtituentia prohibentur. Cum autem illa ſexus fœminei ſcorta quæſtum publicato corpore quandoque facerent, eumque in uſum ſacrum converterent; æquum eſt opinari Deum hanc legem ſanxiſſe, ut affinem illum, quæſtum fornicatione comparatum ſacris addicendi morem inhiberet: nempe ut omnibus innoteſceret, eum illa Dæmonis & libidinis mancipia non *ſimpliciter* prohibere, ſed ea permittere nolle, quamvis ethnicorum ritu fornicationis vectigal ærario vel templo ſolverent. Niſi Deus hanc legem ob cauſam jam dictam dederit, non eſt facile dictu cur legi præcedenti ſubnectatur.

(2°.) NIHIL uſitatius apud alias gentes, quam ut mulieres idolo ſacræ, pudicitiam proſtituerent, & pudicitiæ proſtitutæ pretium idoli ſui templo vel aræ conſecrarent. Hunc morem apud Babylonios obtinuiſſe, ſatis e modo citatis *Herodoti* verbis intellectum eſt. Phœnices etiam id moris habuiſſe, teſtatur [g] S. *Auguſtinus*, cum ait, *aut tres* Veneres ſunt, *una virginum*, — *alia conjugatarum*, *alia meretricum*? *cui etiam Phœnices donum dabant de proſtitutione filiarum, antequam jungerent eas viris.* Apud Africanos, fœminas templo Veneris vulgato corpore dotem quæſiiſſe, non ſine probabili ratione creditur: de *Sicca* nempe, colonia Africana, hæc poſteritati narravit [h] Valerius Maximus *Sicca eſt Fanum Veneris, in quod ſe matronæ conferebant; atque inde procedentes ad*

a Dtſq. Magic. l. 3. P. 1. Quæſt. 3. ſect. 2. b Lib. ſingul. 3. cap. 9. ... c Sebed. de Diis Libra ... d De Dis Syr. Synt. 2. cap. ... e Not. in Baruc. 6. 42, 43. ... f Lib. 1. c. 199. g [illegible] p. 172. h De Civit. Dei Lib. 4. ... [illegible]

quæſtum

SECT. I. *quæſtum, datis corporis injuriis contrahebant.* Ægyptios a more iſto non prorſus alienos fuiſſe colligo, quod *Lucianus*, de moribus eorum in terra Byblitorum ſacra loquens [a] *referat*, eos, inferias Adonidi peragentes, *capita tondere ſolitos*, [illegible] *inquit*, [illegible] &c. *E mulieribus autem quæcunque tondere nolunt, talem pœnam exolvunt: unum quidem diem ad quæſtum corporis faciendum foro proſtant; forum autem illud ſolis peregrinis exhibetur: & quod inde mercedis auferunt, hoc Veneri in ſacrificium datur.* Mos iſte quidem apud Cyprios obtinuiſſe, teſtis eſt [b] *Juſtinus*, cum ait, *mos erat Cypriis, virgines ante nuptias ſtatutis diebus dotalem pecuniam quæſituras, in quæſtum ad littus maris mittere, pro reliqua pudicitia libamenta Veneri ſoluturas.* Huic aliud teſtimonium nobis præbet [c] Jul. Firmicus: *audio Cinyram Cyprium templum amicæ meretrici donaſſe. Ei erat Venus nomen. Initiaſſe etiam Cypriæ Veneri plurimos, — ſtatuiſſe etiam ut quicunque initiari vellet, ſecreto Veneris ſibi tradito, aſſem in manum mercedis nomine Deæ daret.* Græcos ab hac ſorde non receſſiſſe, ut probant exempla illa plurima [d] Græcorum meretricum, quæ Diorum templa vel ſimulacra e mercedibus meretriciis conſtituiſſe perhibentur. Morem hujuſce ſolem firmat [e] *Clemens*, qui in myſteriis Veneris, nummum ei datum ab initiatis memorat. Apud Romanos etiam, feminas formæ proſtitutæ quæſtu ditatas, Venerem donariis honoraſſe, eique gratiam rependiſſe, multis evinci poſſet, niſi quod ſtylum diutius in hac cloaca juſto diutius hæſiſſe videatur. Cum e jam dictis appareat, hunc morem ſe longe lateque olim diffudiſſe, ut feminæ corpore vulgato quæſtum facerent, & hoſtias aut alia ſi quæ templis inſervientia quæſtu illo compararent; hinc veriſimile factum eſt, Deum moré tam impio & late propagato, legem hanc tanquam obicem oppoſuiſſe. Hic enim legis divinæ ſcopus eſt & intentio præcipua, ut ritus gentium impuros, & præſertim in uſu frequenti poſitos & in religionis parte habitos, diſerte prohibeat & a gente ſancta longe arceat. Neque per ſe credibile eſt, Deum ritum tam turpem, & ipſam ſuæ irriſionis imaginem exprimentem, nulla cenſura notatum præterire voluiſſe.

(1°.) Ne minimam probabilitatis ſpeciem præ ſe ferat, Deum contra oblationes mercede meretricia partas legem ferre voluiſſe, niſi populi mores antiquique, gentium circumvicinarum exemplo corrupti, hujuſmodi legem ſanciendi cauſam fecerint; nec tamen ab omni probabilitate remotum eſt, tantam velaneam Hebræorum animos invaſiſſe, ut hoſtiam, turpitudinis pretio partam, Deo ſancto ſacrificarent; niſi quod (apud Ægyptios, aut alios e vicinis populos, (in quorum mores proni ſemper erant) hujuſmodi conſuetudo viguiſſet.

TERTIO dicendum eſt, cur Deus omnia moris hujus veſtigia deleri, & tam ſcortorum mercedem, quam & ſtupri mercedem, ab ejus domo removeri juſſerit. Quantum itaque Legislatoris Optimi conſilia conjectura aſſequi valeo, his de cauſis hanc legem dediſſe cenſeatur.

(1°.) Ut domus ejuſque ſacra, ab impuritatis vel ſpecie remotiſſima, cum illius natura ſanctiſſima convenirent, & Deum Iſraelis cum ſpurcitiis ethnicorum numinibus nihil affinitatis habere teſtaretur. In Gentilium ſacris & ſacris ita comparata erant omnia, ut eorum religio publica tantum ſtupri & libidinis exercitium videretur. Eorum enim cœtus inter obſcœna, ſacerdotes feminæ, myſteria ſacrifica, [illegible], initiationes impuræ, luci tenebricoſi flagitio cuivis fiduciam conciliantes, & hujuſmodi alia libidinis indicia vel inſtrumenta, in Gentilium cultibus uſitata, Dæmonis impuri naturam referebant, eoque ſacra ſua omnia in illius honorem præſtare ſtudentes indicabant. E diverſo ritus & inſtituta Moſaica, pura erant & ab omni prorſus ſpurcitie, nec quicquam erat vel oculo caſtiſſimo moleſtum vel ingratum continebant: & cum omnes illi ſigni loco eſſent, quo Dei veri cultores a Dæmonis impuri mancipiis diſcernerentur, conſentaneum erat ut cum puriſſima Dei natura conſentirent, nec quicquam impuritatis aliquâ macula notatum continerent: nempe ut hac ratione, cultum illum ritualem in honorem *Sancti Iſraelis* inſtitutum & præſcriptum eſſe clarius innoteſceret.

(2°.) Deus oblationes meretricis præmio comparatas omnino repudiavit, ne populus inde libidinis occaſionem arriperet, & tandem in omnem vitæ propudioſæ licentiam ſolveretur. Nam ſi ſtupri mercedem ubi oblatam accepiſſet Deus, pronum eſſet impuris hominibus opinari, eum dono corrumpi poſſe, & libidini, unde lucrum perceptum eſſet, veniam facile conceſſurum. Et procul dubio feminæ ampliciores,

[a] [illegible] [b] [illegible] [c] [illegible] [d] [illegible] [e] [illegible]

mercedis

mercede conductæ, cuivis corporis ſui copiam facile præbuiſſent, modo Deus, (adſit verbis reverentia) in prædæ partem veniens, connivere, & libidini religionis faciem ſuadere videretur. Cum itaque commate præcedente cautum fuiſſet, ne qua meretrix aut fornicator eſſet e gente Iſraelitica; continuo additur, *non offeres mercedem proſtibuli in domo Domini Dei tui:* quaſi legiſlator ſenſum ſuum ſic, paulo luculentius, expreſſiſſet: " nolo quempiam, mihi ſancto fœdere devinctum, Dæmonis aut libidinis mancipium ſe publice profiteri. Et ne quis color tam impuro vitæ generi e religione quæratur, nemo mihi quicquam offerat violatæ pudicitiæ mercede emptum partumve; quaſi peccatis ſuis veniam, aut ſibiipſi peccandi licentiam, inde redempturus. " Nemo ſe Diabolo vendat, ut inde valeat in templum & altare meum ſumptum ampliorem facere.

Sect. 12.

(3°.) Deus proſtibuli mercedem a domo ſua rejecit, ne dono tam ſordido Sacrarii ſui dignitas & majeſtas læderetur. Merces arte aliqua [a] turpi & infami parta turpis ſemper viſa eſt, nec integro honore accipienda. Præ cæteris autem, quæſtus arte meretricia factus, apud omnes honoris ſenſu tactos ſemper ſordebat, & infamiæ notam rebus, & perſonis imprimere cenſebatur. Sic *Severus* exiſtimavit; [b] *lenonum itaque vectigal & meretricum & exoletorum in ſacrum ærarium inferri vetuit, ſed ſumptibus publicis ad inſtaurationem theatri, & circi, — deputavit.* Ita cenſuit [c] *Arnobius*, qui Gentibus id probro objicit quod ſimulacra, e muneribus olim meretriciis facta, timere ſolerent & venerari. *Simulacra iſta*, inquit, *quæ vos terrent, quæque templis in ædibus proſtrati atque humiles adoratis, oſſa, lapides, æra ſunt, argentum, aurum, teſta, &c. ex ornatibus fortaſſe meretriciis, aut ex muliebri mundo, — ex cacabulis, ollulis, — lucernis, aut ex aliis obſcœnioribus vaſculis congeſta, — in formas quas cernitis exierunt.* Cum itaque ſtupri pretia apud antiquos res vilis & infamis haberetur, Deus Sacrarii ſui dignitati & reverentiæ conſulens, donaria omnia ſibi e quæſtu meretricio dicata repudiavit. Ratio hæc eo facilius inveniat fidem, quod poſt legem contra proſtibula (loco quem dixi [d] parallelo) traditam, proxima ſuccedat lex de *Sanctuario reverendo.* Deinde hac in lege proſtibuli merces & canis [animalis maxime vilis & abjecti] pretium, quaſi pari infamia laborarent una prohibentur.

(4°.) Deus hanc legem ſtatuit, ne ſi & ipſe meretricum donaria vel ſacrificia donariis illis acquiſita, ſacris ejus inferri permiſiſſet, ipſe gentium ritus, in cultu Veneris obſcœno, imitari vel probare videretur, donaria illa, tanquam animi ſacris ejus addicti documenta recipere; meretricum *σφαγια*, tanquam ſibi fautori debita, boni conſulere; earum etiam moribus impudicis ſummam, religionis nomine peſſime licet ubere, tuerentur.

Nulli hæc omnia conſideratius expendenti, mirum videri poſſit, quod apud Deum, hujuſmodi donaria [de fornice ſcilicet ad Sanctuarium allata] pro *abominatione* habeantur.

Leges haſce duas (*non erit proſtibulum e filiabus Iſrael*, &, *mercedem proſtibuli non feres in domum Domini.*) Gratis haud iratis illuſtraſſe videor. Quoniam autem inter leges haſce, LXX [e] legem jam dictam mediam collocent; quod etiam lucis aliquid modo dictis afferat, operæ pretium autumo, in illius ſenſum primo, dein originem vel interponendi rationem diligentius inquirere, de quibus eruditi, quovis pene ſeculo, ſtudio & calore non exiguo decertarunt.

De lege invectione Græca hic interpoſita.

De ſenſu legis tres opiniones obtinuere: nam

Senſus,

(1°.) Non pauci legem ſic interpretandam cenſuerunt, *ne ſit vectigal pendens inter filios Iſrael*, ac ſi Deus Hebræorum gentem Romanis aut aliis vectigalem eſſe vetuiſſet. Hac ſententia fuerunt olim, Theudas, Judas Gaulonites, Simon Galilæus, aliique Judæi ſeditioſi, qui hac lege, tanquam machina præcipua, ad plebem contra Romanos incitandam utebantur. Chriſtus autem, [f] conſilio ſimul & exemplo docuit, has voces minime trahendas eſſe ad vectigalium immunitatem inducendam.

(2°.) Nuperus auctor hanc legem non de vectigali civili, Reipublicæ, ſed tributo meretricio, Templo, ſolvendo, exponendam cenſuit. *Et hic*, inquit, *eſt verus ſenſus & vera interpretatio loci, qui merito viſus eſt difficilis, non antiquis tantum patribus, ſed & illis quoque qui eos præceſſere, Judæis; utpote quorum complures ita eum acceperint, ut quod Moyſes ſcripſit de utriuſque ſexus ſcortis, vectigal templo e turpi corporis*

a *Nullum rei turpis mercatus decorus eſt.* Tertul. de cult. fœmin. l. 1. c. 5. in p. 156 C. b Lampridius vit. Sever. § 24. c Lib. 6. ed. Colon. [illegible] d Levi. 19. 29, 30. e [illegible] ... legalia. § 10. [illegible] LXX [illegible] 23. 17. f Matt. 22. 21. Matt. 17. 27.

quaeſtu competentibus, ipſi de omnibus Judaeis intelligendam eſſe crediderunt, ac ſi Legiſlator voluiſſet nullum omnino inter Judaeos publicanum eſſe debere, nec ullum gentibus perſolvendum eſſe tributum. Miror autem virum doctum, ratione tam levi motum, Interpretibus ipſis ignorantiae notam inurere potuiſſe. Ne multis immorer: non eſt vel ſimile vero, meretricibus hic interdictum eſſe, ne fornicationis ſuae vectigal templo ſolverent; cum id ipſum verbis immediate ſequentibus inhibeatur, cum etiam eadem lege non tantum mulier [illegible], ſed etiam vir [illegible] a gente ſancta removeatur: nam rationi conſentaneum eſt, ut [illegible] ſenſu conveniat cum voce [illegible], quam *Heſychius*, & alii grammatici, viro docto fatente, [illegible], vel [illegible] interpretantur.

(3°) SENTENTIA *Theodoriti* eſt, quam ipſis [c] auctoris verbis expreſſam audiamus: [illegible] Teleſphorum, *vocat eum qui Gentilium ſacris initiat*. Teliſcomenam *vero, qui ſacris eorum initiatur.* Hic vocum earum ſenſus eo magis arridet, quod lege praecedente, non de tributo ſit ſermo, ſed fornicatione, qua ſacris idololatricis initiari ſolebant; quod etiam conſentaneum ſit, ut voces ſexum utrumque ſpectantes, ſenſus affinitate conjunctae cenſeantur. Ab hac ſententia prope abeſt eruditus [b] *Nobilius*, qui in haec verba legem transfert; *non erit teletas ferens de filiabus Iſrael, & non erit initiatus de filiis Iſrael.* Teletas autem explicans, *in eam*, inquit, *ſententiam venio, fuiſſe ſacra impudica, quibus quae ſe obſtringerent foeminae, myſteria quaedam peragerent, ſicut canephora apud Athenienſes*. Ad hanc ſententiam affectu proniore fertur animus, quod vox ea [illegible] apud auctores vere Graecos, *vectigal pendentem* vix unquam denotet; nec *Heſychius*, *Suidas*, *Phavorinus*, *Stephanus*, hunc ſignificatum ei voci tribuant.

Erroris [illegible] SENSU legis qua licuit inveſtigato, jam in illius originem vel interponendi cauſam propius inquirendum eſt. Cum enim Hebraea veritas hanc legem non agnoſcat, examine dignum videtur cur Seniores eam addiderint, & hac ratione ſibi quidlibet in ſacris addendi licentiam ſumpſerint. Hic autem in tres partes itum eſt ab Interpretibus.

NAM (1°) Dicunt aliqui, legem verſioni Graecae reſpondentem, aetate Seniorum in exemplaribus Hebraicis extitiſſe; poſtea vero, Judaeorum magiſtros fontem Hebraeum turbaſſe, & in hoc aliiſque locis innumeris, exemplar originale corrupiſſe. Haec autem opinio nullam apud me fidem invenire poteſt, quod auctoritate nulla ſuffulciatur, quod ſenſus integritas hujuſmodi legem hic prorſus inutilem & ſupervacaneam probet, quod incredibile ſit Deum Judaeos (modo regi gentili ſubditos) a vectigali ſolvendo cohibere voluiſſe, quod etiam nulla ratio ſatis gravis appareat cur Judaeos fraudis alicujus, hoc in loco ſuſpectos habeamus. Hic auctor modo laudatus ſe importunius ingerit, dicens: *manifeſtum eſſe Judaeos hunc locum expunxiſſe, vel quod eum non intelligerent, vel quod verbis Chriſti lucem afferret, vel potius ne in perſolvendo gentibus tributo legis ſuae praevaricatores eſſe viderentur.* Cum autem in paraphraſi Chaldaica, Syriaca, Hieroſolymitana, nulla legis hujus expunctae veſtigia reperiantur; cum etiam Judaei multas alias leges, in textu hodieque repertas, non intelligerent: cum etiam vix credibile ſit, Hebraeorum gentem, per orbem terrarum diſperſam, in tantum facinus conſpirare potuiſſe; abſit ut conjecturis hiſce paleis levioribus inducti, Scripturae corruptae crimen iis impingamus, a quo vel maxime ſemper abhorruerunt.

(2°.) [c] GROTIUS aliique ſe perſuaſos habent, hanc legem, *ex alia verſione*, in textum Graecum irrepſiſſe; *eorum ſcilicet interpretum qui* קדשה & קדש *ſumebant ſenſu initiationis idololatricae.* Hanc autem ſententiam nulla veriſimilitudine ſubnixam arbitror, quod re bene penſitata pateat, interpretes Graecos eam, non ſine gravi ratione, textui Hebraeo ſubjunxiſſe.

(3°) PLERIQUE autem legis hujus originem ad Graecae verſionis auctores referendam ſentiunt. Horum ego ſenſum vero maxime conſentaneum arbitror, quod LXX voces eas, קדשה & קדש aliis in locis, initiationis idololatricae ſenſu ſumpſerunt. Nempe 1 *Reg.* 22. 47. *Et ſuſtulit reſiduum* הקדש ubi LXX habent, [illegible] Locus huic affinis occurrit *Hoſ.* 4. 14. *& ſacrificaverunt* עם הקדשות a LXX ſic redditus, [illegible] Hiſce proxime jungitur 1 *Reg.* [illegible]

a *Quaeſt.* 28 *in Deut.* b *Not. in Sept. ad Deut.* 23. c *Annot. ad Deut.* 23. 17.

[illegible]

11, 12. *Et tranſire fecit* [illegible] *e terra*, quem Græci ſic interpretantur, [illegible] Cum itaque LXX voces eas, [illegible] & [illegible] per [illegible] & [illegible], alibi non ſemel expoſuerint; eorum mori conſentaneum eſt, ut eas hoc in loco, per [illegible] & [illegible], (ſimiles cognati vocabula) reddidiſſe cenſeantur. Iidem vero LXX vocabulo [illegible] [illegible] & [illegible] ſignificatum dederint, & ex una lege Hebræa, duas (uti videtur) Græcas fecerint; ut morum integritati conſervandæ eo magis conſulerent, & omnibus ſatisfactum eſſet, cum iis qui de fornicatione ordinaria, tum iis qui de fornicatione in genitum aliam uſitata, legem hanc intelligendam cenſuerunt. SECT. II.

SECT. II.

De membro legis altero, quo pretium canis Tabernaculo donare vetitum eſt.

AD alterum legis membrum me jam recipio, quo ſic decernitur, non offeres *pretium canis in domo Domini Dei tui, — quia abominatio eſt, &c.* Si quis hujus præcepti ſuperficiem tantum intuetur, non poſſit non mirari, quod Deus non canem tantum, ſed [illegible] *pretium canis*, non reſpuit ſolummodo, ſed & *abominetur*, cum præſertim canis præ ceteris animalibus, homini præſidio ſit & oblectamento. Inde factum, quod interpretes ingenii ſui nervos intenderint, & hujus præcepti ſenſus & cauſas tam varias excogitarint, ut eorum lectores admiratione ſuſpenſos expediant & a cruce liberent. Cum autem eorum pleriique ne per nebulam quidem (absit verbo invidia) legis hujus originem & cauſam viderint; aliquid operæ in illius explicationem impenſum, lectori non minus gratum futurum confido, quam inſtituto præſenti conſentaneum.

UT itaque ſuſceptum opus felicius expediam, conſultum erit, a verbis legis exordium ſumere; quibus ut lucem afferam, quærendum eſt, quid per canem, quid etiam per *pretium canis*, intelligendum ſit. Qui canis hic intelligendus.

QUÆSTIONUM eſt primo, quid hac in lege, *canis* nomine cenſendum ſit? Hinc dubio variæ doctorum ſententiæ cauſam præbuere: nam (1°) *Abarbanel*, *Junius*, [a] *Beſſelius*, [b] *Simeon de Muis*, alii, *canem*, hoc in loco figurate ſumendum ſentiunt; & ea voce cinædum, puerum meritorium, ſcortum maſculum, (cujus verſu præcedenti mentio facta eſt) intelligendum. Cinædum autem *canem* hic appellari putant, quod animal illud impudentiam ſimul & libidinem repræſentet. Hæc opinio probabilior habetur, quod impuri homines hoc convitio notentur in [c] ſacris, & [d] *Martialis* hominem omni pudore vacuum *canem* vocet. At, ſiquid ipſe judico, rationi ſimul & Scripturæ ſimplicitati magis conveniat, ut legem hanc de cane vero potius quam metaphorico datam cenſeamus. Nam *leg. latores*, uti monet [e] *Bochartus*, *tropis & metaphoris uti non ſolent*, *ſed cuncta ſuis verbis propriis efferre*, *ne ulla ſubſit æquivocatio*. (2°) Opinati ſunt alii, Deum hac lege caviſſe ne quis mercedem, pro admiſſura canis venatici vel paſtoralis acceptam offerat. Ea erat opinione [f] *Joſephus* cujus hæc ſunt verba: [illegible] Hunc ſequutus *Caſtellio*, hæc verba reddidit: *admiſſuræ canis venatici vel paſtoralis pretium, in ſanæ Dei tui templum, ullum ob votum ne inferto.* Hujus ſententiæ tutelam & patrocinium ſuſcipit [g] *Bonfrerius*: poſtquam enim illa *Joſephi* verba protuliſſet, hæc, inquit, *mihi — veriſimilior videtur explicatio, ſiquidem mihi non dubium his verbis etiam aliquid turpe indicari, ratione cujus turpe ſit & indecorum Deo id offerre, vel ex eo ſacrificare. Deinde ſatis indicat Joſephus verbis illis quæ fuerit hujus legis ex mente Judæorum explicatio. Quis autem credat, Judæos maxime ſacerdotes cujuſmodi extitit Joſephus, non intellexiſſe quæ ad ſacrificia & oblationes pertinebant?* His accedat quod pretium pro admiſſura canis cum meretricis proſtibuli mercede non male cohærere videatur. Hanc interpretationem ſpecioſe licet, adductam poſſum ut aſſenſum præbeam: nihil enim probabilis cauſæ video, cur Deus primum legis hujus membrum verbis claris & apertis, hoc autem obſcuris & figuratis traderet. Sed & nuſquam auditum eſt, quemquam pro canis admiſſura pretium aliquod (quod alicujus valoris eſſet & templo dignum) unquam numeraſſe. Neque

a Apoc. 22. 15. b Lib. 4. Reg. 49. c De animal. ſac. P. 1. L. 2. Cap. 56. Col. [illegible]
d Antiq. L. 4. C. 8. p. 162. 15. e Comment. in Deut. 23. 18.
1 Junius [illegible] 2 Abbard. [illegible]
3 [illegible]

ſidem

Sect. II.

fidem habet Deum quicquam niſi quod olim uſitatum erat, hac in lege vetuiſſe: Gentem autem admiſſi canis pretium templo ſuo adducere ſolitam, ab hiſtoriæ fide & omni veri ſpecie longe removetur. Judæos quod attinet, facile fieri potuit, ut vera legis hujuſce ratio eos lateret, cum tot ſeculis Moſe poſteriores eſſent: & e Novi Teſt. lectione appareat, eos non minus a lege Ceremoniali quam Morali ſenſu genuino turpiter aberraſſe. Nec *Joſephi* leges Judaicas explicantis judicio tuto innitendum eſt; cum interpretationes ejus erroneæ, ſæpius in hoc opere memoratæ, ſat probent eum, leges Moſaicas Magiſtrorum moribus & ritibus interpretari ſolitum, & legum earum ritus multo melius quam rationes intellexiſſe. (3.) Perſuaſum eſt aliis, *canis* nomine, hic illius primogenitum intelligendum eſſe. Tenent enim opinionis hujuſce patroni, canis primogenitum, niſi hæc exceptio facta fuiſſet, aſſumari, redimi, ejuſque pretium Deo offerri debuiſſe. Hæc opinio patronos invenit, c *S. Auguſtinum*, *Lyranum*, *Abulenſem*, *Cajetanum*, d *Marianam de Rea*, aliosque. At ratio me cogit & ab hac ſententia diſſentire. Quis enim credat, canis primogenitum, niſi lex hæc obſtaret, redimendum fuiſſe? cum animal illud in arbitrio parere liceat, & catulos uno partu plures edere; adeo ut quinam ex illis *redimendus eſſet*, nemo homo dignoſcere potuiſſet? Nec minus [illegible] eſt, Deum legem e cum de primogenitis animalium immundorum redimendis, ad omnia vel ferme hujus animalia extendi voluiſſe: tunc enim feles aut ſimiæ catulus primogenitus, agno, columba, vel forte ſiclo [illegible] onerosus, fuiſſet redimendus. Satis clare ſuperiora demonſtrant, *canem*, hoc in loco, nec figurate ſumendum eſſe, pro cinædo ſcil. aut canis admiſſura, nec ſtricte, pro canis primogenito, ſed proprie latéque, pro omni animali quod *canis* nomine vulgo deſignamus.

Quid per pretium canis intelligendum.

Secundo quæritur, quodnam ſit illud *pretium canis*, quod in Sacrarium inferre vetitum eſt. Sed circa rem hanc non eſt quod ſollicite laboremus, cum vox Hebræa מחיר commune ſonet, aut aliud quodvis medium, quod emptor dedit, ubi forte in rem aliquam acquirendam cadit. Ideoque LXX voces Hebræas per ἄλλαγμα κυνὸς commode reddunt: nam & vox ea pecuniam denotat, aut quidvis aliud in compenſationem ob emptam rem datum. Senſum tam latum & b *Maimonides* huic legi tribuit, cum ait, *ſi aliquis ſervo dixerit, en tibi agnum hunc pro iſto cane, aut ſi canem permutaverit cum aliquibus beſtiis, aut avibus, aut aliis hujuſmodi, omnia iſta ſunt interdicta.* Niſi lex hæc obſtitiſſet, canis, quanquam non ex lege, ex e voto forte redimi debuit, ſi quis domeſticum hoc animal Domino conſecraſſet.

Legis ratio [illegible] ab Æ[illegible] eſſe.

Cum jam depulſis errorum nebulis, bonum præcepti ſenſus eluceat, id ſupereſt, ut ambages omittam, legis hujuſce cauſam & originem ut ſtatuamus. Verosimile eſt itaque, *Zabios antiquos*, *Ægyptios* inprimis, canem zelo ſtudioque plane ſingulari coluiſſe; Deum etiam canem, ejuſque pretium, a cultu ſuo ſacro lege lata removiſſe, ut egregium illud Ægypti numen quaſi ſugillaret, & Iſraelitæ non minore contemptu, quam Ægyptii cultu & honore canem proſequerentur. Ut hanc rationem fidem aſtruam, duo mihi probanda incumbunt. (1.) *Zabios antiquos*, *Ægyptios* inprimis, canem principis quondam veneratione proſecutos fuiſſe. (2.) Deum legem hanc ad eorum ſuperſtitionem redarguendam & eliminandam tradidiſſe.

Primo, illud fundamenti loco ſtatuendum eſt, *Zabios antiquos*, *Ægyptios* inprimis, canem præ multis aliis animalibus impenſe coluiſſe. Sagacem *Ægypti* gentem eo inſaniæ devenire potuiſſe, ut honorem divinum beſtiis impertiret, res eſt pene ſupra captum credulitatis noſtræ, multis tamen veterum teſtimoniis comprobata. Non in præſentiarum f *Diodori Siculi* teſtimonium contentus ſumo: [illegible] *Animalia quædam Ægyptii ſupra modum, non vivi tantum, ſed & demortua venerantur, ut feles, ichneumones, [illegible], & canes.* Hunc autem cultum præcipuum canibus exhibuiſſe teſtatur g *Plutarchus*, cum ait, [illegible] *Antiquitus canis maximis in Ægypto honoribus aſſiciebatur.* *Plutarchi* [illegible], quod appareat Ægyptios honoris illius maximi canibus exhibiti indicia dediſſe documenta. Cum enim inter hoc [illegible] canis ubique & ab omnibus Ægyptiis, in honore habebatur: nam h *Strabo* canem tribus aliis animalibus quæ [illegible], *Ægyptios omnes*

a Deut. 23. 18. b In [illegible] c. 4. § 16. c [illegible] d [illegible]
L. 3. p. 71. B. e [illegible] f [illegible] L. 1. p. [illegible] C.
g [illegible] h [illegible] L. [illegible] p. [illegible]

[illegible]

[illegible] . Hinc in fabulam [illegible] & [illegible] *Juvenalis*, de Ægypto loquens, *Satyr.* 15 *verſ.* 8 inquit. —— *illic* Sect. II.

Oppida tota canem venerantur, nemo Dianam.

Sed & canis obitum majore dolore, quam [illegible] animalis [illegible] [illegible] nam [illegible] [illegible]. Item & a [illegible] *Diodoro* [illegible] [illegible] est. [illegible] & quod Ægypti [illegible], cum hoc [illegible] animal [illegible] quod etiam [illegible] canes autem per totam Ægyptum, [illegible]

Duas vero rationes superſtitionis Ægyptiorum [illegible], cur Ægyptii [illegible]. Primam [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & canem animal, [illegible] cultu [illegible]. Ratio ſecunda [illegible] cur Ægyptii canem [illegible] & [illegible] quod Anubin aut Mercurii, [illegible] & imago [illegible] [illegible]

Satis [illegible] patere [illegible], Ægyptios canem præcipua religione coluiſſe. Proximo [illegible] Deum [illegible] hanc legem ſtatuiſſe [illegible] ab Iſraelitis [illegible] Ægypti mores [illegible] longe [illegible]. [illegible] ad eam confirmandam ſequentia [illegible] argumenta.

(1°) [illegible] cur Deum [illegible] *canis pretium* [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] pretium, [illegible] ſuperſtitionis Ægyptiacæ [illegible] & [illegible] Nam [illegible] animalium [illegible] pretia ſacerdotibus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] *pretium.* Huc ſpectant [illegible] *Hieronymi* [illegible] Cum autem Deus [illegible] & [illegible] pretia [illegible] quod canis pretium non [illegible] ſed & *abominationi* eſt. [illegible] animal aliud [illegible] (quod tamen [illegible]) [illegible] ne [illegible] pretium [illegible] [illegible] [illegible] Deum ob eam [illegible] hanc legem [illegible] [illegible] *pretium* [illegible] [illegible] [illegible]

(2°) Hanc etiam opinionem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Deum legis [illegible]

(3°) Pauca [illegible] illa [*nam utrumque abominatio eſt Domino*] [illegible] eſt, [illegible]

a [illegible] b [illegible] c [illegible] d [illegible]
e [illegible] f [illegible] g [illegible] *ſacerd.* [illegible] h [illegible]
[illegible]

SECT. III.

aut pretium canis uſui alicui idololatrico olim inſerviiſſe. Nam in ſcriptis Moſaicis uſu frequens eſt, ut idola, ritus etiam mediaque omnia cum idolorum cultu conjuncta, *Jehovæ abominationi eſſe* dicantur. Nec promptum eſt rationem reddere, cur Domino, non canis tantum ſed & *pretium canis*, abominationi eſſet; niſi quod canis aut ejus pretium locum eximium in Ægypti ceremoniis obtineret, & id ante alia curaret Deus, ne cultus ejus quicquam cum abſurdis Ægypti ritibus commune retinere videretur.

(4°) Ad ſententiam noſtram firmandam non vulgare momentum affert, legis Moſaicæ conſuetudo: quæ ſcilicet ea animalia vilius æſtimare docet, quibus Ægyptii præcipuum honorem tribuebant, & ea maxime deprimere ſolet, quæ illi proxime ad eorum Deos evehebant. Cum enim, ex. gr. vacca Iſidi ſacra eſſet, & animal apud Ægyptios religione ſacratiore cultum; Deus eam maximo cum contemptu tractari juſſit, cum vaccam rufam offerri, & lixivium e cineribus ejus fieri voluit, ad peccata & quaſi ſordes gentis totius eluendas. Cum etiam arietem [utpote Ammoni ſacrum, & Syderis eo nomine dicti ſymbolum] honore modi & menſuræ neſcio proſequerentur; Deus agnum maſculum in quavis Hebræorum familia occidi & comedi voluit, domus etiam cujuſque limen illius ſanguine commaculari; ut omnibus apertum eſſet, Deum non minore contumelia, quam Ægyptii honore, animal illud afficere ſtuduiſſe. Cum inſuper hircus (quod e Scriptura conſtat) impenſe coleretur, hircus electus eſt, qui in die Expiationis, populi peccatis & mille contumeliis oneſtus in deſertum mitteretur. Cum itaque ſuperſtitio Ægyptiaca canem honoribus eximiis cumulaſſet; eique præcipuum inter Deos eorum brutos locum aſſignaſſet; legis mori conſentaneum eſt exiſtimare, Deum ex altiſſimo dignitatis ſuæ gradu canem dejicere, & inſignis alicujus ignominiæ notam ei inurere voluiſſe. Nec certe quicquam magis in animalis illius dedecus & ignominiam excogitari potuit, quam quod nec canem nec pretium canis in illius domum inferri pateretur.

(5°) Sententiam noſtram paulo firmiorem, aut ſaltem lectori gratiorem, reddat eruditi *Bocharti* teſtimonium. Cum enim de lege ageret, canis pretium templo efferre prohibente; non *defuit cauſa*,[a] inquit, *cur Deus id ſpeciali lege prohibere voluerit. In Ægypto, unde nuper exceſſerant Iſraelitæ, cum lex eſt Moſi data, canis impenſe colebatur.*

SECT. III.

Cur mercedem proſtibuli & pretium canis afferre, ſimul prohibetur.

CUM legis hujuſce membra, diviſim ſpectata, ſtylum meum ſatis exercuerint, & in eorum rationibus inveſtigandis pro parte mea verſatus fuerim, penſi mei nondum abſoluti ratio ſuadet, ut de iis conjunctim ſpectatis agerem, & (adhuc obſcuram) conjunctionis hujuſce rationem in lucem promerem. Quantum itaque conjectura colligere datum eſt, *mercedem proſtibuli & pretium canis* offerre, duplici de cauſa, conjunctim [una eademque lege] prohibetur.

(1°) Proſtibuli merces & canis pretium nullo labore conſtant, & inter lucra honeſte facta non facile numerantur. Merces enim proſtibuli voluptate tantum, eaque inhoneſta; & pretium canis rei viliſſimæ jactura, comparatur. Canem ita olim habitum fuiſſe, diſcere licet e *Salomonis*[b] verbis, *canis vivus melior eſt leone mortuo*; quibus leonem cani, præſtantiſſimam viliſſimæ opponit beſtiæ. Et ni fallat conjectura, legem hanc, aut rationem ejus analogicam, præ oculis ejus habuit David, cum dixit, [c] *non offeram Domino* עלות חנם *oblationes gratis*, h. e. quæ gratis mihi conſtant, aut viliſſime. Quamvis autem rationi huic momenta ſua non deeſſe cenſeam, adduci tamen non poſſum ut credam, Deum ea ſola ratione motum, hæc duo conjunctim & uno quaſi ſpiritu prohibuiſſe. Conſtat enim e canibus alios in deliciis haberi, alios, domus aut gregis cuſtodiæ ſervientes, multo pluris æſtimari, nec inter animalia vilioris pretii numerari ſolitos. Sed ſi canes pretii tam vilis eſſent animalcula, nondum conſtat ratio, cur Deus hæc duo pariter *abominaretur*; quaſi piaculum in ſacra, non minus grave, canis pretio, quam proſtibuli mercede, oblata committeretur. Certe proſtibuli merces per ſe ſpectata, lucrum erat inhoneſte factum, & probroſum libidinis monumen-

a De Animal. ſac. P. 1. Lib. 2. col. 691. b Eccleſ. 9. 4. c 2 Sam. 24. 24.

tum;

tum: quatenus autem templo data, ſuperſtitionis ethnicæ memoriam refricabat: at pretium canis nil inhoneſti in ſe habuit, nec libidinem donanti, quamvis paupertatem forſan exprobravit. Cum itaque ratio illa non plene ſatisfaciat, dicendum cenſeo. SECT. III.

(2°) VERISIMILE eſſe, Deum hæc duo pariter interdixiſſe, ut Iſidem & Anubim vel Mercurium [Deorum *Ægyptiorum* par nobile] tacite ſugillaret, & eorum ritus cum omnibus cultus tam profani monimentis pariter & conjunctim extirparet. Nam Ægyptiis, æque ac aliis gentibus modo memoratis, in more erat, eorum Deam Iſidem ſtupris colere, & lucrum ſtupro comparatum illius templo conſecrare. Scelera illa, in Iſidis templo & in illius honorem commiſſa ſpectare videntur *Ovidii* verba,

> *Nec tu*[1] *Niligenam fieri quid poſſit ad Iſin*
> *Quæſieris*, ——

Et illa *Juvenalis*, *Satyr.* 6. verſ. 487.

> —— *Jamque expectatur in hortis*,
> *Aut apud Iſiacæ potius ſacraria lenæ.*

Ubi vetus ejus *Scholiaſtes* hæc habet: *apud templum Iſidis*, *lena*, *conciliatricis*: *quia in hortis templorum* ejus *adulteria committuntur*. Impuras autem fœminas, in Iſidis honorem corpora proſtituentes, Deam ſuam lucri ſtupro comparati participem feciſſe, mores ubique gentium recepti dubitare non ſinunt. Et eo dementiæ tandem proceſſit Ægypti ſuperſtitio, ut canis ibi veneratione non vulgari exciperetur, quod Anubi vel Mercurio ſacer eſſet, ejuſque ſymbolum & imago crederetur. Refert enim *Diodorus Siculus* Ægyptios Anubin ſuum ſub imagine caput caninum repræſentante venerari ſolitos: [illegible],[a] inquit, [illegible]. Inde [illegible] a[b] *Luciano*, & [illegible] ab[c] *Athanaſio*, & aliis auctoribus paſſim, appellatur. Hinc & illud *Virgilii*, *Æneid.* 8. verſ. 698.

> *Omnigenumque Deum monſtra*, *& latrator Anubis.*

Sic enim illius tituli rationem exponit *Servius*: Anubis latrator dici videtur, quod *canino capite pingitur*. Ne in re nota nimius ſim: Canis & Anubis aut Mercurius ea ſimilitudine & affinitate juncti credebantur, quod Anubis vel Mercurius canis nomen habuerit, & Mercurii canis. Anubin canis nomen ſortitum fuiſſe, *Plutarcho* teſte aſſero, qui ſermonem cum re præſenti conſentaneum habens, [illegible],[d] inquit, [illegible]. Canes etiam Mercurii nomen habuiſſe patet, quod ipſe *Thoyt* vel *Taaut* ab Ægyptiis dictus eſſet, Ægyptii vero *Tau* vel *Tau* inclamare[e] ſolerent, cum canes ad cibaria diripienda provocarent. Cum itaque *Iſis* & *Anubis* tam clara eſſent Ægypti numina, quorum uni proſtibuli mercedem, alteri canem (forſan & pretium canis) Ægyptii conſecrarunt; conſentaneum eſt opinari, Deum legem hanc utrique numini pariter oppoſuiſſe. Ratio hæc lectori non diſplicebit, opinor, extra fidei articulos modeſtæ conjecturæ locum facile conceſſuro.

APUD aliquos forſan hæc omnia carebunt fide, quod Iſis & Mercurius nulla rituum ſocietate, vel affinitate quavis alia conjungantur; quod Ægyptii proſtibuli mercedem Iſidi, nunquam autem canis pretium Mercurio dedicarint; quod etiam non conſtet ratio, cur canis Mercurio ſacer eſſet, aut Ægyptii Deum tam celebrem in imagine vel ſymbolo tam vili colerent. Sed hæc omnia ſententiæ meæ non multum obſtant: nam quanta neceſſitudo Iſidi cum Mercurio intercederet, e[f] columna Ægyptiaca, Iſidi erecta, ſacris literis inſcripta, ſatis intelligitur: [illegible], &c. *Ego Iſis ſum*, *regina* hujus *regionis*, *a Mercurio erudita*. — *Ego ſum quæ in Canis ſidere exorior*, &c. Apud eundem[g] *Hiſtoricum*, in Iſidis pompa locum primum cani, Mercurii ſymbolo, tributum legimus. Veriſimile eſt etiam, Ægyptios ab animalis tam ſacri (ſi forte venditi) pretio ſuperſtitioſe abſtinuiſſe, & illud tanquam rem ſacram & devotam, Mercurii templo dedicaſſe: hoc au- Objectio occurrunt.

a Lib. 1. p. 77. A b Lib. de *ſacrif.* p. 186. D c *Orat. cont. Gent.* Tom. 1. *Par.* 1. p. 21. C
d Lib. de *Iſid.* & *Oſir.* p. 368. F e *Pignor. Menſ. Iſiac.* p. 41. f *Ap. Diodor. Sic. Biſl.* L. 1. p. 23. G
g Ub. ſupr.
1 Vid. *Ovid. Amor.* L. 2. verſ. 25. Alii autem legunt *linigeram*, quia ſacerdotes lineis veſtibus erant induti.

CAP. XXXVII. SECT. I.

tem, in hac antiquitatis tam remotæ caligine, cum pertinacia non aſſeverabo. Neque conjectu difficile eſt, cur Ægyptii Mercurium aut Anubin eorum, canis imagine & ſymbolo, repræſentare ſolerent & adorare. Cum enim Mercurius, olim eximii prophetæ nomine [a] claruiſſe, leges Ægyptiis tradidiſſe, eos ſcientiis tam ſacris quam civilibus inſtruxiſſe, literaturam hieroglyphicam Deorumque cultum docuiſſe, adeoque ſingulari mentis acie & ſolertia valuiſſe, crederetur; canis utpote animalis maxime ſagacis, figura & ſymbolo non inepte exprimebatur. Huic conſonat *Servius*, in jam citatum *Virgilii* carmen, ubi ait, *Anubis, quem Mercurium eſſe volunt, canino capite pingitur, quia cane nihil ſagacius.* Huic rationi calculum eo libentius apponamus, quod Ægyptii veteres canis hieroglyphico, ad prophetam, ſcribam, aut perſonam quamvis aliam, ſcientiæ & acuminis ſingulari laude clariorem, deſcribendam uterentur. Fidejuſſorem meum dabo *Horum* Ægyptium, qui arcanas Ægyptiorum literas ex profeſſo interpretatur: ἱερογραμματέα, [b] inquit ille, ἢ προφήτην — βουλόμενοι γράφειν, κύνα ζωγραφοῦσι· *Scribam ſacrum vel prophetam — deſcribere volentes, canem pingunt.* Sed hæc forſan ab inſtituto noſtro paululum disjuncta & remota videantur.

CAP. XXXVII.

Lex de profeſſione triplici, poſt oblatas decimas & primitias facienda.

CUM in eo jam verſetur induſtria noſtra ut leges Zabiorum uſui contrarias illuſtremus, locus ille perobſcurus, *Deuteron.* 26. 13, 14. ſilentio minime prætereundus eſt. Ibi vero, ſolutis decimis & primitiis omnibus, Iſraelitæ ad hanc ſolennem profeſſionem publice faciendam aſtringebantur: *ſuſtuli quod ſanctum eſt e domo mea, etiamque dedi illud Levitæ, peregrino,* &c. *Non comedi ex eo in luctu meo, neque abſtuli ex eo* בטמא *in immundo, neque dedi ex eo pro defuncto.* Qui ſane locus multa paſſus eſt ab interpretibus, nihilo tamen illuſtrior factus: nec unquam loco tam obſcuro lucis aliquid affulturum cenſeo, niſi ad mores ethnicorum veterum, decimas aut primitias offerentium, ſtudioſius attendamus; & loci ſenſum, non e conjecturis interpretum, commentariis Judæorum, aut ipſis verbis (in ſenſum alienum facile detorquendis) eliciendum ſtatuamus. Circa rem hanc ſcrupulum omnem lectori forſan eximemus, ſi tria profeſſionis hujuſce membra ſigillatim expenderemus, iiſque ſenſum ſuum germanum reſtituamus.

SECT. I.

De profeſſione prima, *non comedi ex eo, in luctu meo.*

CUM omnia decimarum & primitiarum nomine Deo debita præſtitiſſet Iſraelita; doli mali ſuſpicionem omnem a ſeipſo, verbis hiſce removere tenebatur, [c] *non comedi ex iis* באני *in dolore meo.* Varietas opinionum de legis hujus intellectu ſimul & ſanciendi cauſa, doctis hic aquam hærere luculenter oſtendit.

Ratio legis aſſertur: SIQUID in tanta caligine mihi videre datum ſit, Iſraelitæ poſt oblatas primitias & collectas fruges, ad hanc profeſſionem publice faciendam devincti erant; ne quis aditus idololatriæ pateret, nec Iſraelitæ, frugibus collectis, ritus Ægyptios exercuiſſe crederentur. Nam ea, ſuperſtitione dicam an inſania, fuerunt Ægyptii veteres, ut cum frugibus colligendis aut primitiis offerendis operam dediſſent, dolori ſupra modum indulgerent, & omnia luctu planctuque miſerrimo perimplerent.

Illuſtratur: SUPERSTITIONEM illam ridiculam apud Ægyptios uſitatam fuiſſe, locupletiſſimo [d] *Diodori Siculi* teſtimonio confirmatur: κατὰ τὸν θερισμὸν τοὺς πρώτους ἀμηθέντας στάχυς θέντας τοὺς ἀνθρώπους, κόπτεσθαι πλησίον τοῦ δράγματος, καὶ τὴν Ἶσιν ἀνακαλεῖσθαι· καὶ τοῦτο πράττειν ἀπονέμοντας τιμὴν τῇ θεῷ τῶν εὑρημάτων κατὰ τὸν ἐξ ἀρχῆς τῆς εὑρέσεως καιρόν. *Tempore meſſis ob aristarum primitias, incolæ, Ægyptii, juxta manipulos plangere, Iſidemque invocare* ſolent: *hoc idcirco faciunt, ut honorem pro inventis, Deæ ſub prima inventionis tempus retribuant.* Ab his non multum diſſentiunt quæ *Julius Firmicus* de moribus Ægypti refert: [e] *in adytis habent idolum Oſiridis ſepultum: hoc annuis luctibus plangunt,*

a Vid. *Diodor. Sic. Hiſt.* l. 1. p. 14. A. & *Euſeb. Præp. Evang.* l. 2. p. 46.
b *Horapol. hieroglyph.* 39.
c Καὶ οὐκ ἔφαγον ἐν ὀδύνῃ μου ἀπ' αὐτῶν. LXX.
d *Hiſtor.* lib. 1. p. 13. B
e *De error. profan. relig.* p. 4.

vadunt

Sect. I. (1°) Cum Hebraei collectionis festum agerent, [illegible] ... *Vir* [illegible] ... *instrumentis musicis absque numero* [illegible] ... Deum colere, cum [illegible] ... *Isiacos* [illegible] ... Plutarchus [illegible] ... Deum hanc professionem [illegible] ... Osiridis [illegible]

[illegible] Subjiciet se his observationibus objectiunculae, quae non nemini forsan [illegible] ... videantur.

Obj. 1ª. Habent primo [illegible] ... Aegyptiacae [illegible] ... Domino [illegible]

Resp. At haec objectio [illegible] ... Aegyptios [illegible] ... Plutarchus [illegible] ... Aegyptios [illegible] ... Aegypti [illegible] ... Bacchus, (idem qui & Osiris Aegyptius) [illegible] ... Osiridis, Isidis aut Bacchi cultus [illegible]

Obj. 2ª. (1°) Nonnemo forsan hic [illegible] ... Osiridis [illegible]

[illegible]

Iam

lum interpretandum ſentiunt. Nam inquiunt, ſi quis dolori funebri vacans e decimis comediſſet, decimæ illæ pollutionem contraxiſſent, nec Levitæ, viduæ vel peregrino, menſæ ſuæ aſſidere licuiſſet. Nam [a] *panis lugentium* pollutus habebatur, nec cuiquam ex eo comedere fas erat niſi pollutionem lotione moleſta expiandam ſubituro. Ne itaque cujusvis luctus funebris fraudi eſſet Levitæ, viduæ vel peregrino, quos ex præſcripto [b] Legis ad anni tertii decimas participandas advocare debuit, præceptum eſt ut quiſque fraudis hujus ſuſpicionem omnem a ſe ipſo removeret, & ſe nihil e rebus ſacris dolentem comediſſe, ſolenniter & Deo teſte adhibito affirmaret. Sect. II.

At ſi quid hæc objectio momenti haberet, conſultius erat ut Iſraelitæ ſolutis decimis, aperte profiterentur ſe nihil de portione ſancta, *in immunditie* comediſſe. cum immundities non luctu tantum funebri ſed multis aliis modis contracta, pollutionem cibis affricaret, & homines a pollutis menſa cohiberet. Deinde ita Lege curatum eſt, ut nullus huic fraudi locus eſſe potuerit, cum anni tertii decimæ (de quibus imprimis hic locus intelligendus eſt) e privatorum [c] domibus efferri debuerint, & [d] *in portis* tanquam repoſitoriis publicis reſervari. Eo itaque, Levita, vidua, peregrinus, omnes quibus res anguſta domi, ſe [e] conferebant, non ad privatorum ædes luctu forte funebri ſqualentes & impuras. Præterea cum Judæi quamplurimi nullos e neceſſariis ſuis, per multa annorum curricula deſideraſſent, hujuſmodi profeſſio ſæpe ludicra foret & otioſa, ſi vox אוני luctum tantum funebrem denotaret. Sol.

Hoc & alii fortaſſe in adverſum dicent, quod vox ex אוני non ſtricte pro *dolore*, ſed figurate pro *calamitate* vel neceſſitate, doloris cauſa ſumenda videatur. Quaſi ſenſus eſſet, de decimis Deo & egeno ſacratis, egeſtate licet preſſus non comedi, nihil ex illis, etiam paupertate vexatus detraxi in uſus meos. Non ſi miſerum me fecit egeſtas, ſacrilegum etiam & injurium feci. Obj. 3.

At & opinionis hujuſce patronos a loci ſenſu deviare cenſeo, quod Hebræorum plerique rerum omnium ubertate fruerentur, nec ſe decimas & primitias, re licet anguſta vexatos, integre ſolviſſe profiteri poterant. Deinde: profeſſionis hujuſce verba, ſic intellecta, nulla cum ſequentibus affinitate cohærere poſſunt. nam e jam dicendis apparebit, ea moribus idololatricis eo ſeculo receptis, frontem adverſam gerere. Neutiquam autem probabile eſt, Deum plane diſſona & hiulca, uno commate, una profeſſione publica, contexere voluiſſe. Sol.

SECT. II.

De profeſſione ſecunda, *non abſtuli ex iis in qualibet immunditie.*

AD profeſſionis hujus partem ſecundam jam tranſeo, ab auctore *Vulgatæ* ſic redditam, *nec ſeparavi ea* [בטמא] *in quacunque immunditia.* Hic autem inter diverſas interpretum ſententias, longe operoſius eſt ſenſum verum invenire, quam falſum refutare.

Synagogæ magiſtri veteres vocem טמא per *immunditiem* explicant: ut hic ſit ſenſus, cum decimæ res ſacræ ſint, earum ſanctitatem minime violavi, eas comedens cum immunditia aliqua laborarem. Hunc ſenſum magiſtrorum puncta olim tuliſſe, *Maimonidis* verba cauſam opinandi non levem præbent, [f] *qui decimas ſecundas comedit, in immunditie vapulat, quia dictum eſt*, non ſubduxi ex iis pro immundo, ——*præputiatus pro immundo* habetur, *& ſi ille decimas ſecundas comedat jure vapulat.* Judæorum interpretatio.

Hic autem Judæis conſentire nequeo, quod (ſi bene memini) nullibi cautum ſit ne quis immundus ad decimas edendas admitteretur. Deinde: cum Deus decimas illas Levitæ, peregrino, viduæ, ſervo, aliiſque paupertate gravatis dari juſſerit; vero prorſus abſimile eſt, eum quempiam ex iis inedia forte perituris, a decimis illis participandis prohiberi voluiſſe, tantum quod in præſenti impuritate aliqua Legali laboraret. Præterea profeſſio illa ideo præſcripta videtur, ne quis in ſolutione decimarum dolo ſe verſaretur: nam præceptum eſt primo, ut unuſquiſque ſancte coram Domino affirmaret, ſe penitus *abſtuliſſe e domo ſua quod ſanctificatum eſt, & dediſſe Levitæ*, &c. Et ne dolo malo, vel illius ſuſpicioni, locus adhuc ſupereſſet; quod generaliter dictum erat, verbis ſpecialibus exponere tenebatur, dicens, *non comedi ex eo* Rejicitur.

a Hos. 9. 4. b Deut. 26. 12. c Deut. 26. 13. d Deut. 14. 28. e Deut. 26. 12.
f In Maaſer Sheni, cap. 3. § 2. 4.

SECT. II.

[illegible]

[illegible] Textum vero [illegible]

[illegible]

[illegible] Deut. 26. 13. [illegible] Vid. LXX in Jud. [illegible]

SECT.

SECT. III.

SECT. III.

De profeſſione tertia, non dedi ex eo mortuo.

UT qui decimas & primitias [illegible] fidem ſuam ab omni doli mali ſuſpicione liberaret, [illegible] quicquam e devotis fructibus in uſum alienum ſacrilege perverſiſſe [illegible] ... [illegible] coram Domino ſolenniter affirmare tenebatur.

[illegible] verba de [illegible] interpretari ſolent, quaſi ſenſus eſſet [illegible] [illegible] nempe loculum feralem [illegible] convivium [illegible] aliquos funerum [illegible] Hanc ſenſum [illegible] *neque dedi de eo [illegible] pro anima mortui.* [illegible] auctor *Vulgata*, [illegible] verba transferens *non expendi ex his quicquam in re funebri.* Hebraeorum ſenſus.

A[illegible] magiſtris Hebraeorum diſcedere cogor: nam Iſraelitae procul dubio verba [illegible] tam frequenter efferebant, ut [illegible] peccati [illegible] a ſe [illegible] propulſarent. At res eſt a hac omni remotiſſima, Iſraelitas decimas (res Deo ſeparatas) tam frequenter ad mortuos honeſte ſepeliendos [illegible] ut opus eſſet hac ſolenni [illegible] ab [illegible] liberarent. Deinde [illegible] qui decimas Deo & [illegible] furto [illegible] vivorum potius quam mortuorum cauſa tanta [illegible] voluiſſe. Praeterea [illegible] grammaticas, & legis [illegible] eſt, ut haec verba de re aliqua mortuo vere data, potius quam de [illegible] cauſa [illegible] interpretentur. Rejicitur.

[illegible] itaque [illegible] interpretationem [illegible] compertum ſit, ne muneri meo [illegible] genuinum loci ſenſum (quantum vetuſtatis nebulae patiuntur) investigare [illegible]. Sat ſcio me negotium operoſum & plane lubricum ſuſcepiſſe, [illegible] ſenſus tam varios admittat, & ſententiis diverſis occaſionem praebeat. Nam Opiniones aliae tres.

[illegible] vox ea *generaliter* ſumi poteſt, ita ut quemvis mortuum aut neceſſarium morte ſuperſtitem denotet. Quaſi ſenſus hic eſſet, [illegible] primitiarum aut decimarum partem ſubtraxi, ut eam tanquam cibum [illegible] ad [illegible] mortui [illegible] collocarem. Notum eſt enim, idololatras antiquos in eo errore fuiſſe, ut [illegible] animas circa ſepulchra vagari [illegible] cibos neceſſarios eſſe crederent; adeoque [illegible] qui panem & vinum ſepulchris imponerent, ut ea guſtarent mortui, vel [illegible] aliquod tempus propagatum fuiſſe, probant [illegible] Patres, [illegible] verba *[illegible] quosdam [illegible] defunctorum cibos [illegible] anima carnalis cibos requirant.* Ne [illegible] mos & dogma [illegible] invaleſceret, lege curatum eſt, ut quando [illegible] decimas [illegible] ſolenneque affirmarent ſe nihil [illegible] parentalem [illegible] detraxiſſe. Huic opinioni favet [illegible] *[illegible]* omnino haec verba explicans *non dedi ex eo mortuo*, *an per hoc*, inquit, [illegible] Maimonides [illegible] exponens, [illegible] ſenſus videtur [illegible] peccatum, [illegible] *Nec propoſui ex eo mortuo.* 1°

Hanc [illegible] autem ſententiam ipſe [illegible] arbitror, quod nulla ratione vel idoneo teſtimonio [illegible] poſſit. Quamvis enim hujuſmodi [illegible] vel epula feralia, in Refellitur.

a [illegible] 26. [illegible] b [illegible] c [illegible] d [illegible] e [illegible]

[illegible]

SECT. III.

plus occurrat in gentium antiquarum monumentis; neſquam tamen legitur [illegible] cibos eorum ſepulchralis paratos, [illegible] ad hunc uſum [illegible]. [illegible] vulgari defunctorum Manibus [illegible], [illegible] jure [illegible], ut [illegible] ſepulchris [illegible].

[illegible] vox [illegible] ſpectare [illegible] poteſt, [illegible] mortuorum ſpectrum, [illegible] vel mortuos in Deorum numerum relatos, indicet. [illegible] [illegible] [illegible] mortuis aut heroibus [illegible] [illegible] [illegible], ut eorum gratiam [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Neque hæc interpretatio nova [illegible] [illegible] poſſit, cum gentium numina mortuorum nomine in Scripturis [illegible], Pſal. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] mortuorum, [illegible] [illegible] Heroum defunctorum [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] Pſ. [illegible] [illegible] Græci tranſtulerunt, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] mortuorum cultu [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible], quod [illegible] Tertullianus [illegible] [illegible] [illegible] haud inepte appellavit. Mortuos [illegible] Deorum [illegible] [illegible] gentes [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & veterum teſtimonio confirmatur. [illegible] [illegible] lege lata [illegible] [illegible], cum autem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] eſſet, teſtatur [illegible] [illegible] lege his verbis concepta, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Atticam [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & Heroes [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Cum itaque [illegible] [illegible] eſſet, [illegible] mortuos Heroas fructuum primitias venerari, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] eſt opinari, Deum idem verba hæc [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], ut [illegible] profeſſionis [illegible] [illegible] & religio [illegible] [illegible] mortuorum cultu, & [illegible] in eorum honorem [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], quanquam [illegible] verba & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] vox [illegible] & [illegible] [illegible] poteſt, ut Heroum aliquem [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible], & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Quaſi [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Deo [illegible] Deo [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Ægypti [illegible] [illegible], & [illegible] [illegible] [illegible] primitias [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ([illegible]) [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quoque perpendantur.

(1°) [illegible] [illegible] non [illegible] [illegible], qui vocem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Heroem aliquem nominatiſſimum, quem Ægyptii mortuum vel [illegible] appellarunt, quem etiam, [illegible] [illegible] mortuorum Deorum numero [illegible]. Hoc & eo probabilius, quod Ægyptii [illegible] [illegible] Deos [illegible] mortuos, Oſirin autem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

(2°) [illegible] Ægyptii [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], ut [illegible] [illegible] [illegible] Deum illum [illegible] [illegible] mortuum, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Ægyptum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] teſtimonio [illegible] poſſis. [illegible] [illegible], de mortuo Ægypti loquens, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible], [illegible]. Deus, [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible], [illegible], Byblum, aliosque cognato Adonis [illegible] teſtatur [illegible] Lucianus. Poſtquam [illegible] [illegible] [illegible] in [illegible] cultu [illegible] [illegible], [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible] *Poſtquam autem ſe tondendi ac deplorandi finis factus eſt, primo quidem inferias Adoni peragunt, perinde ac mortuo tum exiſtenti, & capita radunt, quemadmodum Ægyptii mortuo Api.* Quin, ut eo clarius & apertius indicarent, ſe Adoni vel Oſiri qua mortuo, cultum exhibere; cum illius feſtiva ſolennitas ageretur, gentes aliquæ ſimulachra mortuorum cadaveribus ſimilia fingebant quæ more funerum efferebant, & ſepulchro condebant. Huic mori *Plutarchus* teſtimonium perhibet.[a] Ἀδωνίων γὰρ εἰς τὰς ἡμέρας ἐκείνας καθηκόντων, εἴδωλα πολλαχοῦ νεκροῖς ἐκκομιζομένοις ὅμοια προὔκειντο ταῖς γυναιξί, καὶ ταφὰς ἐμιμοῦντο κοπτόμεναι, καὶ θρήνους ᾖδον. *Adonidis ſacris in hos dies incurrentibus, mulieres ſimulachra quaſi mortuorum cadavera frequentes efferebant pro more feſtivitatis, funeraque & ſepulturas imitabantur plangebantque, & feralia carmina concinebant.* Et ut omnia huic ſcenæ luctuoſæ convenirent, ſacrificium pro more feſtivitatis *Adonis* oblatum, [illegible][b] vocabatur: *quod inde reor eſſe deductum,* inquit[c] Petrus Caſtellanus, *quod* [illegible] *luctus dies ſuper defunctis* ethnici [illegible] appellarent. Cum itaque Ægyptii, aliique Adonidis aut Oſiridis ritus obeuntes, id enixius agerent ut eum qua mortuum colere crederentur; ſuadet ratio ut vocabulum מתו de numine illo, *mortuo* nomine culto & celebrato interpretemur.

(3°) Ut eo magis cohæreant omnia, non eſt hic tacite prætereundum, quod ethnicis in more eſſet omne genus fructuum offerre, cum Adonidis aut Oſiridis ſacra ſolenniter obſervarent. Religionis hujuſce teſtem adduco *Theocritum*, ſic ritus Adonios deſcribentem, *Idyl.* 15. v. 111.

Ἀρσινόα πάντεσσι καλοῖς ἀτιτάλλει Ἄδωνιν·
Πὰρ μέν οἱ ὥρια κεῖται, ὅσα δρυὸς ἄκρα φέροντι.

Arſinoe multifariis bonis ornat Adonim.
Juxta enim matura jacent, quæcunque arborum apices ferunt.

Si hæc omnia ſedulo conferantur, aperte conſtabit opinionem meam textus hujuſce verbis adamuſſim convenire, nihil coactum aut male cohærens continere; profeſſionem etiam illam, poſt oblatas decimas & primitias inſtitutam, ad arcendam idololatriam medium fuiſſe cumprimis aptum & accommodatum.

CAP. XXXVIII.

Lex qua cautum eſt, ne ſacerdotes radantur, ſed tondeantur.

ID ſummo conatu ſtudioque egi hactenus, ut leges præcipuæ, Zabiorum moribus adverſæ, codice Moſaico contentæ, luce paulo clariore ſtatuantur. Atque hic lectoris patientiam liberarem, niſi quod legem unam nobis offerat *Ezechielis* prophetia, Zabiiſmo non minus adverſantem, e cujus explicatione lux haud exigua nonnullis *Pentateuchi* legibus oriatur. Eſt autem hujuſmodi:[d] *caput ſuum neque radent* ſacerdotes, *neque comam nutrient*, ſed *tondentes tondebunt capita ſua.* Hujus præcepti ſenſus adeo obvius eſt & in media luce poſitus, ut vix oculos lippientes latere poſſit. Ea nempe præcepti mens eſt: ne ſacrorum miniſtri ſeipſos ad vivam cutem aut calvitiem raderent, nec eorum cæſariem prolixam & incultam gererent; ſed utriuſque extremi vanitatem declinantes, capita tonderent ſolummodo, adeo ut nec cutis pateret, nec vultus tegeretur. Cum itaque legis ſenſus nemini dubius aut obſcurus eſſe poſſit, ad alia explicatu difficiliora & interpretis opera aliquanto digniora, ſermonem convertam. Ideoque mecum erit. (1°) Legis hujuſce fontem & originem aperire. (2°) Illius rationem genuinam paucis exponere & confirmare. (3°.) Rationes vulgo redditas in examen vocare, & earum levitatem patefacere.

a In vit. *Alcib.* pag. 200. C b Vid. *Meurſ.* in [illegible] c [illegible] p. 8.
d *Ezek.* 44. 20.

Sect. I.

SECT. I.

Hujus præcepti fons & origo detegitur.

PRIMO, mei partes erunt, hujus præcepti fontem & originem aperire. Sed ſcio provinciam difficilem me ſuſcepiſſe: cum enim lex hæc nullibi apud Moſem occurrat, (qui *caput radere*, non autem *comam nutrire*, vetuit) videri poſſit, Deum legem hanc non per Moſem, ſed Ezechielem primo tradidiſſe. E diverſo cum in hoc capite, lex hæc inter alia præcepta pure Moſaica media collocetur, & certum ſit, Deum leges ritualis tradendi partes Moſi demandaſſe, ratio non ſinit credere, Deum legem hanc unam recentem *Ezechieli* ſoli manifeſtam dare voluiſſe. Ut itaque hunc nodum expediam, de legis hujus origine duas proponam conjecturas, de quibus lector pro libero ſuo [illegible] ferat.

1°. Prima [illegible] eſt Moſen has leges (quamvis haud conjunctim) ſibi [illegible] [illegible] gente tradidiſſe, & *Ezechielem* eas authoritate prophetica reſtituiſſe, cum forte uſus temporum in deſuetudinem abiiſſent. Nam *Levit.* 21. verſ. 5. lex ea ſacerdotibus præſcripta legitur, *non radent caput nec barbam eorum*, hæc etiam verſ. 10. ſub. [illegible] per [illegible] ſacerdotum ſummo data cenſetur; *ſacerdos maximus inter fratres ſuos*, [illegible] *caput ſuum non diſcooperiet, veſtimenta non ſcindet*. Sed equidem *Vulgata* auctor hanc legem reddit: mihi vero multo magis ſe probat eorum ratio, qui voces Hebræas hoc ſenſu interpretantur, *caput ſuum non reddet* [illegible] *liberum*, a [illegible] nimirum & cultu, ita ut coma (quod in luctu fieri ſolet) prolixa, neglecta, & inculta relinquatur. Hanc interpretationi calculum adjicit *Onkelos*, ac locum explicans, [illegible] *in capite ſuo ne nutriat comam*. Illius veſtigiis inſiſtit *Jonathan*, legis hujuſce mentem iiſdem verbis exprimens. Hunc etiam ſenſum *Arabs*, *Perſa*, *Syrus* [illegible], aliique præterendum cenſuere. Huic interpretationi non obſtat locus ille parallelus *Lev.* [illegible] 6. *Capita veſtra ne* [illegible] *redatis vacua ſeu libera*, h. e. exponente utroque *Targumiſta*, [illegible] *ne augeatis*, h. e. *alatis* [illegible], more ſcil. *Ægyptiorum*, qui capitis & barbæ crines in luctus & mœroris ſignum nutriebant. His ſimillima prorſus videntur illa de leproſo verba, *et caput ejus erit* [illegible] *liberum* (a novacula nempe vel forcipe) in luctus teſtimonium. Hunc ſenſum Chaldæus ſemper, Arabs etiam, huic loco tribuit. Nec incommodo: cum enim ſequatur, *et labrum ejus operiet*, neceſſe eſt ut verba præcedentia de *capite aperto* perperam intelligantur, nec credatur antiquos in mœrore conſtitutos, caput apertum ac nequam velatum ſimul habuiſſe, adeoque luctum eorum toto plane contrario ſignificaſſe. Cum itaque tot exemplis & teſtimoniis, interpretationis noſtræ probitatem probemus; conjectura ratione conſentanea eſt, *Ezechielem* legis hujuſce partem primam e verſu quinto, poſtremam e verſu decimo capitis [illegible] jam laudati deſumpſiſſe.

Neque ſententiæ noſtræ obſtare debet Græcorum verſio, [illegible] [illegible] *denudabunt caput ejus non nudabit cidari*. Nam certum eſt, ſacerdotes in ſolemni ſacrorum celebratione, capita ſua ſemper obtegere debuiſſe; nec opus erat ut nova aliqua lege caveret Deus, ne capita ſua cum ſacris intereſſent cidari vel pileo ſacerdotali denudarent. Nec ei ſententiam noſtram evertendam ſatis firmitatis habet, quod nonnulli forſan objicient; vocem nempe [illegible] (*denudans* [illegible] ſolutam) poſtulare, ut eam cum reſpectu ad ſacerdotis pileum potius quam comam interpretemur: non enim ignoratum eſt eruditis, hanc vocem eum etiam quam diximus ſignificatum continere.

2°. Secundo, ſi conjectura illa lectori minus arriſerit, aliam in medium proferam, quæ forte non minus concinna, & Legis totius ſcopo conſentanea videatur. Id autem hujuſmodi: Prophetam legem illam, *non radent caput, nec barbam* [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], expoſuiſſe, & præceptum de quo jam agitur non e legis illius verbis, ſed ſenſu & intentione generali accepiſſe cenſetur. Quamvis enim (ſi legis illius verbum tantum intueamur) nihil in ea præter crinium raſionem prohi-

a Vid. [illegible] in Levit. 21. 10. b Lev. 13. 45. c Qui ſe nobis, & caput ejus non [illegible].
d Vid. Lev. 10. 6. 10. e In Lev. 21. 10.

f [illegible] non [illegible] caput ſuum [illegible] ſua [illegible]
g Apud [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

beatur.

beatur; ſi tamen illius occaſionem & contextum altius perpendamus, facile percipiamus Deum non tantum *caput radere*, ſed & *comam nutrire*, ea in lege vetuiſſe. Nam apud Ægyptios in more erat, nunc capite raſo, nunc coma promiſſa & inculta, luctum funebrem indicare: cum itaque ſatis e contextu pateat, Deum capitis raſionem, tantum quod luctus funebris indicium vetuiſſe; rationis paritas opinari docet, comam nutritam & incultam, utpote luctus feralis indicem, legis illius intentioni non minus adverſari. SECT. II.

Si itaque huic aut priori conjecturæ aſſentire liceat, credendus eſt Propheta legem hanc e *Levitico* in ſcripta ſua transtuliſſe, eamque a Moſe quidem originem, ab *Ezechiele* vero ſanctionem novam accepiſſe.

SECT. II.

Ratio legis exquiritur.

CUM jam legis hujus originem perſpectam habeamus, ordo poſtulat ut in illius ratione perquirenda & aſtruenda laboris aliquid impendamus. Quantum autem rem, non minus opinionum varietate quam temporum vetuſtate, perplexam & obſcuram percipiamus, ideo ſacerdotibus caput radere vel comam negligere prohibetur, quod capitis raſio ſimul & neglectus ritus funebres eſſent, & in luctus teſtimonium pariter uſitata. Ut hæc tamen lucem & firmitatem feram, oſtendendum eſt, (1°) Capillos abraſos & neglectos (aut promiſſos) luctus funebris indices fuiſſe, & apud Ægyptios alioſque in ſuorum funeribus uſitatos. (2°) Deum ea de cauſa caput radere & comam nutrire vetuiſſe. (3°) Cur Deus ritibus iis, tantum quod funebres eſſent, ſacerdotibus interdixit.

OSTENDENDUM eſt primo, capillos abraſos, aut promiſſos & neglectos, luctus funebris indices fuiſſe, & apud Ægyptios & alios in ſuorum funeribus uſitatos. Antiquis luctum indicabat capitis [illegible] quandoque [illegible].

CAPILLOS tonſos aut abraſos luctum funebrem antiquitus indicaſſe, fidem faciunt multa e ſcriptis divinis & humanis facile petenda teſtimonia. *Jobus*, filiis ejus fato præmaturo abreptis, [a] *ſurgit, veſtes lacerat*, וַיָּגָז *& caput ſuum tondet*. Idem & Hebræos antiquiores in rebus luctuoſis feciſſe & obſervaſſe, nos docent [b] *Prophetæ* verba; *morientur magni & parvi in terra hac: non ſepelientur, neque plangent eos, neque ſe [illegible] neque* יִקָּרֵחַ *decalvabitur propter eos*. Huic affinis eſt [c] ille *Michæ* locus; *decalva teipſam & tonde teipſam ob [illegible] arum tuarum, dilata calvitium tuum ſicut aquila*. Quod Ægyptii [illegible] ritu funebri præſertim raderentur, e [d] *Diodoro* [illegible]; refert enim ille, totam familiam in Ægypto radi ſolitam, ſi canis (animal religioſe habitum) in domo quapiam obiiſſet. [illegible] *Omnes in domo illa totum corpus raduntur, & in luctu ſunt*. Eundem in luctu funebri tondendi morem apud alias gentes obtinuiſſe, probant multa illa Veterum teſtimonia, quæ hic adduci poſſent, ni tædium meam injicere vellem in [d] *Kirchmanni*, [e] *Junii*, vel [f] *Bocharti* meiſem. Ideo vero Gentiles in amicorum funere toti radebantur, quod hoc ritu luculenter indicarent, ſe jam ornatus & elegantiæ ſtudium ſeponere, & omni voluptati nuncium remittere, niſi quam capitis deſideratiſſimi memoria præbeat.

UTCUNQUE nonnulli in luctus gravioris indicium more plane contrario utebantur, & capillos, olim eleganter tonſos & compoſitos, incultos demittere ſolebant, eoſque cervices ſuas nullo ordine circumfluere ſinebant. Hunc morem Ægyptios mœrore confectos obſervaſſe, ſcriptum reliquit *Herodotus*, lib. 2. cap. 36. ubi ait, *apud alios ritus eſt, ſtatim in funere proximi, capita deglabrare*. [illegible] *Ægyptii vero in ſuorum funeribus ſinunt capillos creſcere, antea caput & barbam tonſi*. Sic ab antiquo morem apud Ægyptios habuiſſe [illegible] exiſtimetur, quod rebellibus e medio ſublatis, cautum ſit, [g] *ne quis caput detegeret, aut veſtem laceraret*: *Jonathan* autem (quod ſupra monui) ſic locum explicet. פרוע לא תרבון *nolite nutrire comam*, Et quandoque [illegible].

a Cap. 1. 20. b *Jerem.* 16. 6. c Cap. 1. v. 16. d De *funer. Rom.* l. 2. c. 13. & 14.
e *Comment. de coma*, c. 5. f De *Animal. ſac.* P. 1. col. 478. 479. g *Levit.* 10. 6.

1 Vid. [illegible] Lib. 3. p. 75. [illegible]

nempe

Sect. II.

nempe ad funebrem Ægypti morem, unde nuper exiiſtis. Et hodierni Judæi, conſuetudine forſan a majoribus tranſmiſſa, cum amicos elatos deflent, *extra ſeptem dies non lavantur, nec tondentur*, ut [a] *Schickardo* & [b] *Buxtorfio* referentibus didicimus. Si quis in hoc argumento plura deſideret, ſuppetunt qui in hanc rem ſcripſerunt, *Alexand. ab Alex. Junius, Kirchmannus, Geyerus, Dougthæus*, aliique.

[illegible]

Secundo probandum incumbit Deum ideo caput radere, comam etiam nutrire vetuiſſe, quod *Ægyptii* aliique, in luctu præcipue funebri, ritibus illis uterentur. Hic mirum videri non debet, quod in *Ægypti* funeribus, nunc comam paſſam & promiſſam, nunc raſam aut tonſam uſitatam audiamus, cum ſingulis fere ſeculis hominum mores & affectus immutari ſoleant, & coma (vel tonſa vel promiſſa, ornatus nativi contemptum, luctui convenientem) indicet. Multis autem non opus eſt argumentis, ut evincam ritum utrumque ſacerdotibus interdictum fuiſſe, quod iis *Ægyptii* aliique in funeribus uterentur. Apertum eſt enim *Ezechielem* legem hanc, e *Levitico* ſumptam, [illegible] ubi vero Deus ea lege (*ne mortuorum cauſa ſtepſiſſe paluerent*) ſanctitatem ſacerdotalem devovebat; ut intelligitur ne capita raderent aut comam nutrirent, i. e. ne capita ſua, decoris communi rejectione vel neglectu, in luctus funebris teſtimonium deformarent. Deinde dubitari nequit, quin lex ea moribus quibus Hebræi diutius aſſueverant (h. e. *Ægyptiacis*) potiſſimum opponeretur: de *Ægyptiis* autem memoriæ proditum eſt, quod comam, nunc radere, nunc promittere ſolerent, cum luctui graviori, funebri præſertim indulgerent.

[illegible]

Dicendum ſupereſt, cur Deus ritibus hiſce, tantum quod funebres eſſent, cultus ſui miniſtros interdixit. Duas itaque rationes hujus interdicti reddimus:

Primo: ritus illi una cum aliis olim in luctu funebri uſitatis, in religionem tandem abierunt, & cultus mortuis præſtiti pars magna facti ſunt. Nam [c] *Lucianus* de ſacerdotibus Deæ Syriæ devotis agens, [illegible] inquit, [illegible] *capita detondent, quemadmodum Ægyptii, quando apud ipſos mortuus eſt Apis.* Et *Plutarchus* in *Iſide* de ſacerdotibus *Ægypti* loquens, aſſerit [illegible] *capita in luctu* [illegible] ſolita. Sed rem, non multum [illegible] & ad eum [illegible] accommodatam nobis præbet apocryphum [d] *Baruchi* ſcriptum, ubi, de Babylonis & eorum idolis verba faciens, inquit, *In domibus* (i. e. templis) *eorum ſacerdotes ſedent, habentes tunicas ſciſſas, & capita & barbam raſam —— Quorum capita nuda ſunt.* Ideo vero ceremoniæ hæc omnibus in templis ſuis obſervabantur, quod *veſtem ſcindere, barbam radere, & caput nudare*, luctus funebris indicia eſſent, eaque Diis ſuis, qui revera homines mortui erant, apprime convenirent. Eodem more funebri factum eſt, quod *apud Deos ſuos* (ut ſequitur) *miſerabile clamarent*, quod in luctu funeris fieri ſolet. Cum itaque ritus illi funebres, non tantum in morem, ſed & religionem abiiſſent, noluit Deus ut ſacerdotes ejus capita vel raſa vel comata gererent, ne ſacrorum ethnicorum curam gerere, & hominum mortuorum (non Dei vivi) miniſtri crederentur. Ratio hæc inde robur acquirit, quod omnia luctus indicia, in mortuorum ſolemnibus uſitata, ſacerdotibus interdicta erant. Iis enim in luctu funebri nec barbas radere, nec capita deglabrare, nec veſtem ſcindere, vel capitis pilos nutrire fas erat, nec in nudo capite [illegible] concedebantur. Quod autem hæc omnia ſacerdotibus diſerte vetuit Legiſlator, [illegible] [e] tunc temporis late propagatam ſuperſtitionem a ſacris ejus amoveret, & curaret ne ſacerdotes ipſi tam profanæ conſuetudinis exemplum præbere viderentur. [f] Si Dei ſacerdotes dolentis perſonam ſuſcepiſſent, aut *Ægyptii* ſacerdotali tonſuram imitati fuiſſent, cultum [illegible] ubique receptæ graviter ſuſpectos reddidiſſent, & [illegible] ſacerdotum mores in partem pejorem interpretati, ad ritus ethnicos & ſacra mortuorum traduxiſſent. Cum enim Hebræorum animus inter Deum & *Baalim* fluctuaret, levi quovis momento in partem pejorem impelli poſſent. Huic rationi non obſtat quod ſacerdotibus permiſſum eſſet, ritibus hiſce funebribus [illegible] ſuper obitu patris, matris, ſororis aut conſanguinei alterius, in proximo [illegible] conjuncti: cum enim ſacerdotes propinquorum ſolummodo funera, more ſolito celebrarent; cuivis conſtare poſſet, quod ritibus quos diis funebri-

[illegible]

bus

bus, non e Gentiliſmi ſtudio, ſed affectus naturalis inſtinctu, & ad luctum ſolummodo teſtandum uterentur. SECT. III.

(2°) Seculis antiquioribus, carnes morticinas edere, corpora mortuorum attrectare, funeribus eorum intereſſe, ritus funeri proprios obire, vel operam quamvis aliam funeri dare, profanum quiddam & a ſanctitate ſacerdotali alienum habebatur. Apud Romanos itaque ſacrorum lege receptum erat, ut ſacerdos omnis, imprimis maximus, a mortuorum contactu, viſu, ritibus & exequiis abſtineret. Hoc multis Veterum teſtimoniis probatum dederunt, [a] *Grotius*, [b] *Dougthæus* noſter, aliique, quos adeat, ſi quis harum rerum ſtudio tenetur. Ideo vero ſacrorum miniſtri a funeribus & ceremoniis funus olentibus abſtinere tenebantur, quod aliquid immundi & a ſacrorum puritate alieni, funerum curatoribus adhærere videretur, quod etiam Sacrorum honos & Sanctuarii reverentia non niſi ceremoniis quibuſdam peculiaribus integra conſervari potuiſſet. Deus ipſe hanc aſſignat cauſam, cur Altaris & Sanctuarii ſui miniſtros funere pollui, vel in re funebri verſari prohibuerit. *Levit. 21. 1, 5, 6. Loquere ad ſacerdotes filios Aaron, & dices ad eos ne contaminetur* ſacerdos *in mortibus civium ſuorum. Non radent caput, nec* [1] *barbam, neque in carnibus ſuis facient inciſuras. Sancti erunt Deo ſuo, & non polluent nomen* ejus. *incenſum enim Domini, & panes Dei ſui offerunt, & ideo ſancti erunt.*

SECT. III.

Rationes vulgo datæ ad examen vocantur.

DEVENTUM eſt jam ad ſupremam penſi noſtri partem, ut nempe rationes hujus præcepti, quæ reddi ſolent, ad examen vocemus, eaſque falſi convincamus. Harum autem prima & primaria ſic ſe habet:

(1°) Gentibus pene omnibus in more erat, ut ſacrificuli ſui, capite raſo vel comato, tanquam habitu & charactere peculiari, a vulgi plebe diſcernerentur. Ratio 1ª. Si itaque ſic ora & capita tuliſſent Dei ſacerdotes, ſcandalo fuiſſent infirmis, qui forſan eos idololatras ſocios & antesignanos habuiſſent. Gentium autem ſacerdotes, hic raſos, comatos illic, pro vario populorum ritu, inceſſiſſe, ex [c] *Herodoti* verbis cognoſcatur; [illegible]. *Deorum ſacerdotes alibi quidem comati ſunt in Ægypto autem raſi.* Hæc *Herodoti* verba multis firmantur Veterum teſtimoniis, nam *Plutarchus*, vulgi opinionem reprehendens, [d] negat [illegible] *ſuperioreveſtem lineam & raſuram* Iſidis ſacerdotem facere. Et *Laertius* lib. 8 de *Eudoxo* loquens, ſcribit, eum in Ægypto apud ſacerdotes fuiſſe [illegible] *raſum pubem & ſupercilia.* Atque hinc factum, quod phraſes illæ, *grex calvus* apud [e] *Juvenalem*, [illegible] apud [f] *Lucianum*, & *ſacerdotes calvi* apud [g] *Minutium Felicem*, ſignanter, ad prophetas & ſacerdotes Ægyptios notandos uſurpentur. Hic mos olim ab Ægypto forte propagatus, etiamnum obtinet, ubi nondum exolevit ethniciſmus: nam [2] *Lucas de Linda*, ritus *Japonenſium* referens, *illi*, inquit, *quibus ſacrorum cura commiſſa eſt, mento & capite raſo incedunt.* Nec minus vero conſonum eſt, quod refert *Herodotus*, quod ſcilicet apud alias gentes, rerum ſacrarum antiſtites a vulgo, coma & barba promiſſa diſtinguerentur. Apud aliquas gentes ita morem habuiſſe, eumque a numinum ſuorum crinitorum exemplo profluxiſſe, data opera docet [3] *Hadrianus Junius*, ad quem curioſos amandamus.

Quamvis autem ratio hæc primo quidem aſpectu concinna & ſpecioſa videatur, ſi eam ſpectemus attentius, illius nervos & fallacem ſpeciem facile percipiamus. Reſponſio. Nemini enim parallelum [4] illum *Levitici* locum conſulenti obſcurum eſſe poteſt, Deum coma ſecta ſimul & promiſſa (non quod cultus ethnici, ſed) quod luctus funebris indices eſſent, ſacerdotibus ejus interdixiſſe. Deinde cum ſuperius adducta probent, Ægyptios in luctu funebri, nunc raſos, nunc comatos inceſſiſſe, legum divinarum ſimplicitas opinari ſuadet, Deum legem hanc Ægypti moribus oppoſuiſſe; cum pro-

a *Annot. ad Levit.* 21. 1. b *Analect. ſac.* P. 1. Excurſ. [illegible] c [illegible] cap. [illegible] d [illegible] e [illegible] f [illegible] g Cap. [illegible]

1 Vid. pag. [illegible]
2 [illegible]
3 [illegible] p. [illegible]
4 [illegible]

[illegible]

fortius

SECT. IV. ſertim gentium aliarum mores Iſraelitas, in Ægypto natos & innutritos, latuiſſe putentur. Ratio itaque me ab opinionis hujuſce patronis diſſidere cogit.

Ratio 2ª. Neque (2°.) cum iis facio, qui lege cautum ſentiunt, ne ſacerdotes capillos ſuos prorſus abſcinderent, aut nimium promitterent, ut decoro ſtuderent, nec profeſſionis ſuæ dignitatem ulla ratione dehoneſtarent. Nam caput, inquiunt, coma nudatum, apud gentes pleraſque ridiculum habitum eſt & morionum proprium: & capilli turpiter promiſſi, ſine lege vel cura penduli, militi vel barbaro, potius quam homini ſobrio & bene morato convenire videntur. Hanc rationem calculo ſuo dignam habuit *S. Hieronymus*, ſic legem [a] explicans: *quod ſequitur*, caput ſuum non radent, neque comam nutrient, *perſpicue demonſtrat, nec raſis capitibus ſicut ſacerdotes cultoreſque Iſidis & Serapidis, nos eſſe debere; nec rurſus comam demittere, quod proprie luxurioſorum eſt, barbarorumque & militantium; ſed ut honeſtus habitus ſacerdotum facie demonſtretur.*

Nullius habita. At illa ratio non facile lectoris conſulti punctum obtinebit: nam *Lev.* 21. 5. (unde Prophetam *Ezechielem* hanc legem hauſiſſe diximus) verbis diſertis inhibetur, tantum ne ſacerdotes caput aut barbam raderent, non autem ne comam nutrirent aut augeri ſinerent. Quid autem, niſi quod comæ reſectio ritus lugubris eſſet, & apud Ægyptios, cum ſe luctui darent, frequentius uſitata? Deinde: Levitæ & leproſi, cum puritati operam darent, [b] *omnes carnis ſuæ pilos radere tenebantur*; & ſacerdotes ipſi [c] comam nutrire, cum voto Nazaræatus obſtringerentur. Ex his efficitur, comam ſectam vel prolixam ſacerdoti minime vetitam fuiſſe, quod hæc vel illa ab honeſti norma deflecteret, & illa ad Iſiacorum ſuperſtitionem, hæc ad militum aut barbarorum feritatem nimis accedere videretur.

Ratio 3ª. (3°.) Nonnulli Deum comam raſam ſimul & intonſam vetuiſſe ſentiunt, quod utraque contra Naturæ legem & intentionem peccare videatur. Cum enim Natura parens ſupercilia pilis ad ornatum veſtiverit, & hominum capita denſo pilorum tegmine donaverit, ut humorum affluxus nonnihil cohiberent, & aeris aut animalculorum injurias propulſarent, qui capita aut ſupercilia novaculæ ſubmittunt, Naturæ legem & ſcopum inſuper habere patentur. Cum etiam gentium omnium conſuetudo [optimus interpres Naturæ] comam promiſſam, velaminis & ornamenti loco, ſexui molliori dederit, Naturæ intentionem male intelligere videntur, qui comam alunt, eamque intonſam & per terga fluentem gerunt.

Repellitur. At nec ratio illa lectori ſagaciori facile ſatisfaciet; nam (ut alia taceam) cum lex hæc inter tot leges mere ceremoniales inventa ſit, vero prorſus abſimile eſt, eam e Naturæ dictatis ortum petere, & ſociis legibus vix ulla cognatione devinciri.

SECT. IV.

Capitis & inſtituti præſentis concluſio.

De legis hujus origine & inſtituendi cauſa, prout captus eſt meus, ſermonem jam habui; eamque legibus a Moſe datis accenſendam eſſe, argumentis haud inertibus probatum dedi.

Ex iis autem quæ de hac & aliis naturæ cognatæ legibus in medium protuli, manifeſto deprehenditur, Hebræorum leges haud paucas, [illegible], Zabiorum ſtudiis & inſtitutis diſſonare, Deum etiam legibus illis, Iſraelitas a ſuperſtitioſis, Ægypti præcipue moribus, quibus etiamnum inhærebant, avocare, & ad veram religionem reformare ſtuduiſſe. His autem eo diutius & operoſius immoratus ſum, ut inſtitutis divinis, e vetuſtatis tenebris in lucem diemque protractis, honorem conciliarem, & Chriſtiani pædagogia Judæorum & ſuperſtitione Gentilium penitius intellecta, temporis ſui felicitatem momentis ſuis æſtimare diſcerent.

Operis mei non tam iniquus æſtimator ſum, ut cenſeam me leges omnes, ad Zabiiſmum extirpandum traditas enumeraſſe vel explicuiſſe. Prout enim ex iis nonnullæ tam apertæ ſunt & in ipſa luce poſitæ, ut expoſitionis alicujus face prælata

a Comment. in Ezec. 44. Tom. 3. col. 1079. b Num. 8. 7. c Num. 6. 5.

non

non indigeant; ita & aliæ proculdubio tam obſcuræ, ut facultatis meæ non eſſet eas percipere vel interpretari. Cum oblivio jam pene obruerit antiquiora hæc, mihi (non minus quam lectori) facile eſt opinari leges aliquas, ethnicorum ſuperſtitioni repugnantes, induſtriam aut captum meum effugiſſe. Multa proculdubio Moſis inſtituta paulo clarius intelligeremus, niſi temporis invidia deſideratiſſima quædam gentium antiquiorum monimenta nobis eripuiſſet. Et forte lucis haud parum inſtitutis hiſce perantiquis accedere poſſet, ex iis quæ in Hiſtoricorum ſuperſtitum ſcriptis, nobis adhuc ignota, delitescunt. Exorietur itaque, uti ſpero, ſtudioſus aliquis, qui cœptum meum olim conſummabit, & ea quæ ipſe, propter antiquitatis inſcitiam aut ingenii tarditatem, docere non potui, e Veterum monumentis eruet & in lucem evocabit. SECT. IV.

Interea temporis obſervare juvet, Deum, non tantum ſub *Vet. Teſtamento*, ſed & *Novo*, leges aliquas, ethnicorum moribus [illegible] oppoſitas inſtituiſſe. Cum autem Diſſertatione ſequente, hoc ſatis aperte docuiſſe videar, eam libro huic, Appendicis vice, ſubnectere conſentaneum habui.

DISSERTATIO
IN
LOCUM ILLUM VEXATISSIMUM,
Actorum 15. 20.

Quæ propter ARGUMENTI vicinitatem & ſimilitudinem LIBRO præcedenti ſubnectitur.

PRÆFATIO.

CUM *S. Paulus*, & ejus συνεργὸς *S. Barnabas*, in Antiochia junctis operis Evangelium annunciarent, quidam falſi fratres, e Phariſæorum ſecta, turbas in ea eccleſia non leves excitarunt. Illi nempe doctrinam, de neceſſitate Legis ad ſalutem conſequendam obſervandæ, præfracte defenderunt, eique nomen & mandatum Apoſtolorum, falſo licet, obtenderunt. Inde lite inter Phariſæos & Gentiles ad fidem nuper converſos orta, de communi partis utriusque ſententia decretum eſt, ut lis illa ad Apoſtolos & Presbyteros, Hieroſolymis agentes decidenda referretur. Re itaque ad Apoſtolos & Presbyteros delata, & inter eos penſiculate verſata & mature diſcuſſa, tandem in hoc conventum eſt; ut Chriſtiani ex Gentilitate converſi a circumciſione & legis jugo immunes eſſent, iiſque [a] *nihil oneris imponeretur, quam ut abſtinerent a pollutis per idola, fornicatione, ſuffocato, & ſanguine.* In hoc autem Decretum Apoſtolicum laboris aliquid impendere conſultum duxi, quod libro huic tanta materiæ cognatione conjungatur, ut mutua luce ſe invicem donare poſſint; quod etiam Theologi plerique omnes in eo explicando conatu irrito laboraſſe, & difficultates in eo contentas non tam ſolviſſe quam evitaſſe videantur. Ut autem de re tam obſcura perſpicue loquar, ſermonem meum intra limites hosce coercere placet. (1°.) Genuinum decreti ſenſum explicatum dabo. (2°.) Rationes illius quæ reddi ſolent ad examen vocabo. (3°.) Decreti rationem veram dabo, eamque teſtimoniis & aliis argumentis confirmabo. (4°.) Adverſantium objectiones rationis trutina perpendam, & earum levitatem patefaciam. (5°.) Eorum etiam errorem redarguam, qui, Decreti hujus auctoritate nixi, ſanguinis eſum Chriſtianis illicitum arbitrantur.

CAP. I.

Genuinus loci ſenſus explicatur.

UT ad hujus interdicti rationem & interiorem quaſi medullam penetremus, opus eſt ut in ipſo cortice pauliſper hæreamus, & vocis cujusque ſenſum genuinum, qua licet inveſtigemus.

[a] *Act. 15.* verſ. 20. & 29.

SECT.

SECT. I.

SECT. I.

Quid per ἀλισγήματα τῶν εἰδώλων hic intelligendum.

EXORDIUM ſumimus a vocibus illis, *ἀλισγήματα τῶν εἰδώλων*, quæ primo nobis occurrunt explicandæ. Quo vero diſtincte procedat ſermo, locutionis hujus intentioni primo, dein & origini lucis aliquid afferre conabimur.

Vocum earum intentio præcipua quænam.

CIRCA locutionis hujus intentionem non eſt quod multum hæreamus. Nonnulli quidem, vocibus illis, omnia in cultu idolorum uſurpata [patinas, cultros, altaris lapides, & ſimilia] denotari ſentiunt, quæ nempe Judæi pro pollutis habebant, & inter vetita recenſebant. Sed vocem *ἀλισγήματα*, hoc in loco, non de pollutione quavis, ſed cibo & potu ſimulacro vel idolo devotis aut oblatis uſurpari, ne dubitandum arbitror. Nam quæ hic *ἀλισγήματα τῶν εἰδώλων*, *polluta per idola*, hoc ipſo in [a] capite & [b] alibi *εἰδωλόθυτα* vocata reperiamus.

HÆC autem *ἀλισγήματα* vel *εἰδωλόθυτα*, in quatuor genera diſpertire licet: nam,

PRIMO: quædam cibi erant, quos ethnici certis ceremoniis Deo vel idolo conſecrabant, cum jam menſis apponerentur. Nam (1°.) nonnunquam ad ipſam menſam, priuſquam cibos guſtaſſet quiſpiam, pars aliqua de pane vel extis in focum *porricitur* (utor verbo ſacrificali) & vinum igni inſperſum vel *Jovi* libatum eſt. Ethnicos hunc morem ſervaſſe, docent *Virgilii* illa;

> [c] *Juppiter omnipotens, cui nunc Mauruſia pictis*
> *Gens epulata toris, Lenæum libat honorem.*

Pars autem illa, ſic in focum data, Græcis *ἀπαρχὴ*, Latinis *proſecta* vel *proſicia* dicebatur, & per partem illam prælibatam menſa integra Diis ſacra & devota cenſebatur. (2°.) Quandoque Gentiles, Deorum ſuorum nomine ſolenniter invocato, menſam ſuam conſecrabant. Nam *Dido* apud * *Virgilium*, his precibus hoſpitalem menſam ſacram reddit:

> *Juppiter (hoſpitibus nam te dare jura loquuntur)*
> *Hunc lætum Tyriiſque diem Trojaque profectis*
> *Eſſe velis, noſtroſque hujus meminiſſe minores.*
> *Adſit lætitiæ Bacchus dator, & bona Juno.*

(3°.) Quandoque numinis alicujus imaginem, tanquam menſæ genium & tutelam, in menſa ſtatuebant, eamque ritu illo conſecrabant. Hunc morem ſpectant *Arnobii* [d] illa, *ſacras facitis menſas ſalinorum appoſitu, & ſimulacris Deorum?* Ex eo more factum eſt, quod Herculem imprimis *Epitrapezium*, quaſi menſarum præſidem, appellarent. Eum itaque hoc charactere donavit [e] *Statius*,

> ——*Caſtæ genius tutelaque menſæ.*

Si quis hæc fuſius explicata cupit, adeat [f] *Lipſium* & [g] *Scaligerum*. In hoc argumento mihi ſufficiat ſumma rerum capita delibaſſe.

SECUNDO: generis alterius *ἀλισγήματα* vel *εἰδωλόθυτα* fuere, cum quis animal aliquod menſæ deſtinans, idolo vel numini ſuo illud mactaret aut nuncuparet. Hoc autem ſe facere veteres idololatræ *verbis* aut *factis* teſtari ſolebant. (1°.) Quandoque *verbis* id indicabant: cum nempe, Dei ſui nomine ſolenniter invocato vel celebrato, animal aliquod ad cibum jugularent. Hic ritus Orientalibus olim uſu tam frequens erat, quod [h] *Mohammedes* legem dederit, qua [i] Suis animalis iſtius eſu interdicitur, *ſuper quod laudes dictæ ſunt alii quam Deo*, h. e. quod idoli alicujus nomine mactatum, eique ritu illo conſecratum eſt. Omnes itaque qui ab idololatria receſſerant, animalia ſua mactantes, dicebant בשם אלהים *in nomine Dei*, quæ verba qui proferret, dicebatur הלל *laudem dicere*. Hæc nobis referunt [i] *Conſtant. L'Empereur* & [k] *Lud. de Dieu*, viri

a Cap. 29. b *Act.* 21. 25. c *Æneid.* Lib. 4. verſ. 206. * *Æneid.* 1. verſ. 735. d Lib. 2. contr. *Gent.* p. 91. e *Sylvar.* l. 4. *Sylv.* 6. v. 32. f *Saturnal. Sermon.* l. 1. c. 2. g In *Feſt.* ad voc. *Menſa.* h In *Serv. Bacer.* i Not. in *Jachiad.* in *Dan.* pag. 19. k *Comment.* in *Act.* 15. 20.

1 Vid. *Alcoran.* *Sur.* 2. verſ. 175. ubi *Mohammedes* ait, *certe* Deus *interdixit vobis morticinum, & ſanguinem, & carnem porci; & id, ſuper quod,* dum immolaretur, *invocatum eſt aliud nomen, quam Dei.* Vid. etiam pag. 132

7 K litera-

Sect. I. literarum & rituum Orientalium conſultiſſimi. (2°) Quandoque *feſtis* ceſſatum dabant idololatræ, ſi animal in uſum menſæ mactandum idolo nuncupare; cum ſcilicet animalis illius ſanguinem in apertis campis effunderent, eumque nullo pulvere coopertum relinquerent. Idololatras antiquiores hoc ritu Diis ſuis animalia comedenda ſacrare vel nuncupare ſolitos, non difficulter intelligitur e lege illa quam Deus Iſraelitis, dum in Deſerto vitam agerent, obſervandam dedit, *Levit.* 17. 3, 4, 5, 6, 7. E legis hujuſce verbis facile conſulendis, patet & promptum eſt, idololatras animalium in uſus proprios mactatorum ſanguinem in campis effudiſſe, & animalia ritu illo mactata Dæmonibus oblata vel ſacrata habuiſſe, nempe quod eorum ſanguinem (quem Dæmonum cibum credebant) in obtuliſſent, eumque in campis deſertis effudiſſent, [a] quibus illi adeſſe & præeſſe cenſebantur. Deus autem, ut morbi huic obviam iret, animalia omnia comedenda coram Tabernaculo mactari, & eorum ſanguinem ſuper altare ſpargi voluit; adeo ut Iſraelitæ in deſerto [illegible], prout aliæ gentes [illegible], quotidie veſcerentur.

Tertio; alia fuerunt idolothyta, cum animali mactato, pars aliqua numini vel Idolo daretur, partes autem reſiduæ ſacerdotibus aut offerentibus in cibum cederent. Hæc ita uti in *ordinaria* & *extraordinaria* diſtribui poſſint. *ordinaria* voco quæ in uſu vulgari verſabantur, & in quovis ſæculo locum obtinebant. Eam enim religionem ſervarunt idololatræ, quod nullum ad uſus domeſticos mactarent animal, quin deo alicui partem adolerent, & is qui ſecus faceret, velut impius & inhumanus notaretur, & [illegible], vulgi proverbio diceretur. Hinc factum etiam, obſervante [b] *Petro Caſtellano*, quod apud Græcos paſſim, quodvis animal, cujus carnibus ad cibum utebantur, [illegible] appellatur, quemadmodum & [illegible], non tantum *ſacrificare*, ſed ad edendum *mactare* denotet. Ad hanc obſervationem firmandam auctor ille ſatis exemplorum e Græcis attulit. *Extraordinaria* voco, [c] partes eas animalis idolo ſolenniter oblati, quibus epulum, in idolæo plerunque ſtruebant offerentes, quo ſacerdotes & familiares convivas invitabant. Moris hujus exempla ſæpius occurrunt ethnicorum veterum paginas evolventi: ſed illis immorari nunc intempeſtivum arbitror. Id tantum obiter obſervandum eſt, quod in idolothytis ordinariis, Dæmones cum idololatris, in extraordinariis, idololatræ cum Dæmonibus, convivari & communionem colere viderentur.

Quarto; inter [illegible] vel *polluta per idola*, numerari poſſunt ea, quæ gentium religio Dæmonibus [tanquam cibum proprium] reſervaſſet, idque non tam ritu peculiari, quam generali decreto & opinione conſecraſſet. In hunc cenſum *ſanguis*, & (ejus gratia) *ſuffocatum* venire debent. Prout ſub Vet. Teſtamento, quædam ritu ſpeciali Deo ſacra fuerunt, ut res omnes devotæ vel altari datæ, quædam decreto & uſu generali, ut decimæ & primogenita; ſic etiam res inter ethnicos comparatæ ſunt: nam idolothyta modo dicta, ritu ſpeciali, ſanguis autem, fide & uſu paſſim recepto, Dæmonibus addicebatur, & omnes ſanguinem effuſum, aut [illegible] (ſanguinem una cum carne) comedentes, Dæmonum conſortes & [illegible] habebantur. Aſſertionis hujuſce probationem bene firmam, cum ſe dabit locus opportunus, allaturi ſumus.

Jam dicta ſatis liquido probant, varii generis idolothyta inter ethnicos obtinuiſſe, eoſque vix quicquam, niſi hoc vel illo modo per idola pollutum comediſſe. Nec facile dubitari poteſt, quin ea *Concilii Apoſtolici* mens eſſet, ut Gentiles converſi (modo ſcandali periculum haberet) a variis hiſce *pollutionibus idolorum* abſtinerent. Hic autem (ni fallor) illa præcipue prohibentur idolothyta, quibus Gentiles ubi gentiliſmi reliquias alte retinentes in delubro veſcebantur. Nam ipſe locus anſam ſatis amplam ſuſpicandi præbuit, eos idolothyta comedere, ut ſimul cum Dæmonibus inirent, & ſibi cum idololatris arctius amicitiæ vinculum intercederet. Apoſtolus etiam (qui *Concilii Hieroſolymitani* pars magna fuit) idolothytis alias veſcendi licentiam indulgens, cibos idolo ſacratos [d] [illegible] comedendi morem prohibet. His accedat, quod ille modus idolothyta comedendi maxima apud Chriſtianos antiquiores infamia laboraret, nam (ut alios jam taceam) a [e] *Concilio Ancyrano* patribus, [illegible] ad idola quæ ad *idola prolapſi ſunt*, carbone nigriore notati ſunt, & decretum ſeverum factum eſt [illegible]. *De iis quæ in*

[a] Vid. Lib. 3. Diſſert. 8. [b] De eſu carn. lib. 1. c. cap. 1. [c] [illegible]. Ovid. Met. 12. v. 154. [d] 1 Cor. 8. 9, 10. [e] Canon. 6. & 7. Apud Bevereg. Pandect. Canon. Tom. 1. pag. 377. 380.

ſeſſe

feſto edulio, in loco gentilibus deputato, comedentes ſunt. h. e. in templo vel delubro, ubi Gentiles frequentes convenerunt, & eorum ſolemnes & ſacras epulas plerumque celebrarunt. SECT. II.

In eam curam & ſtudium incumbendum eſt proxime, ut locutionis hujus origini aliquid lucis afferatur. Quantum autem illius originem ratione ſcrutari licet, referri debet ad interpretes Græcos, a quibus vox hæc, aut alia radicis ejuſdem, ad panes, carnes, aut vina, ſimulacris oblata, denotanda non ſemel adhibetur. Nempe *Dan.* 1. 8. ubi *Danieli* ſecum ſtatuiſſe dicitur, [illegible] *quod non pollueret ſe menſa Regis, nec vino vel potu ejus.* Et apud [a] *Malachiam menſa Domini* profanari dicitur, propter [illegible], i. e. *panes pollutos*, aut idolothyta, quibus, uti videtur, *menſa Domini* h. e. altare, polluta fuerat. Huc apprime faciunt *Siracidæ* [b] illa, [illegible] *inquinabis animam ſuam cibis profanis aut peregrinis*: nam cibus idolis oblatus, non minus eleganti [1] euphemia [illegible], quam cultus idolis exhibitus [illegible] [illegible] *cultus peregrinus aut profanus*, appellari poſſit. *Heſychius*, textus illos, aut hunc ex *Actis* locum reſpiciens, [illegible] per [illegible], & [illegible] per [illegible], interpretatur.

Locutionis hujus origo.

SECT. II.

Quid etiam per [illegible].

AD ſecundum hujus interdicti membrum [[illegible]] quod doctis pleriſque tot moleſtias attulit, jam procedendum eſt. Circa ſignificatum vocis hujuſce [[illegible]] in opiniones contrarias diſceſſum eſt ab interpretibus.

De verborum ſenſu, ſententiæ variæ. Salmaſii:

MULTIS contendit *Salmaſius*, [illegible] nomine, artem [illegible] profeſſionem meretriciam, & pudicitiam publice venalem, ab Apoſtolis interdictam. Nam inquit [d] ille, [illegible] & [illegible] *de his dicitur proprie, tam maſculis quam fœminis, qui ad quæſtum in fornice ſedebant, & corpus ſuum venale habebant.* Hinc & nos in culpam vocat, qui vocem *ſcortationem* vertunt, *quam melius*, inquit, *cum veteri interprete*, fornicationem *tranſtuliſſent*.

ALIA omnia cogitavit [e] *Heinſius*, nempe [illegible] hic pro [illegible] *meretricis oblationes* ſumendum eſſe, & [illegible] victimas proſtibuli mercede partas, prout [illegible] res idolis oblatas, deſignare. Adeo ut, ſi *Heinſium* audiamus, ſanctæ Synodi mens eſſet, cavere ne Gentiles, Chriſti ſidem profeſſi, cibis aut hoſtiis quæſtu meretricio comparatis ſe contaminarent. *Heinſii:*

SENTIT [f] *Beza*, *Jacobum*, & poſtea *Synodum*, [illegible] *ex more Prophetarum*, hic *ad idololatriam tranſtuliſſe, non craſſam illam & ſine exceptione deteſtandam, ſed quam illorum temporum & tunc exorta controverſiæ circumſtantia requirebant*, nempe *accubitum in templis*, ad idolothyta participanda. *Bezæ:*

AB his diverſus abit doctiſſimus *Heideggerus*. nam, *Synodi Hieroſolymitanæ ſententiam* explicans, [g] inquit *fornicationem hic prohibitam ſane credimus, ſed talem quæ pro ſcortatione non habebatur, ſive a Judæis ſive a Gentilibus, ſed pro re natura ſua indifferente. Intelligo autem* [illegible] *in polygamia & divortiis — Fuiſſe autem hoc genus* [illegible] *inter Judæos & Gentiles, tum uſitatum, tum in vilis habitum, abunde conſtat.* *Heideggeri:*

CURCELLÆUS aliique bene multi, vocem [illegible], in ſignificatione uſitatiſſima, & pro [h] commixtione ſoluti cum ſoluta, ſumendam arbitrantur. Nam Apoſtolorum ſeculo, fornicatio non habebatur (inquiunt) a Gentibus pro peccato; ideoque cauſa metus erat, ne Gentiles modo converſi, non parum veteris fermenti retinentes, Veneris illecebris nimis indulgerent, niſi fornicationem diſerte prohibuiſſent. *Curcellæi:*

AD præſens inſtitutum non multum refert, hujus aut aliorum ſententias ad ſtateram vocare, earumque omnium momenta penſitare: eas autem omnes in medium proferre conſultum duxi, quod inde lucis aliquid poſtea dicendis acceſſurum ſperavi.

a Cap. 1. v. 6, & 7. b Cap. 40. 29. c Vid. [illegible] *ſac. in Act.* 15. pag. 301 d De [illegible] p. 455. [illegible] e Ub. ſup. p. 303. f Not. in *Act.* 15. 20. g [illegible] *Act.* [illegible] Cap. 12. p. 815. h [illegible] c. 30.

1 Apud [illegible], [illegible]. 2 MS. [illegible] in margine, Apud [illegible] & [illegible]

SECT. III.

Auctoris Opinio argumentis confirmata.

Sed miſſis aliorum ſententiis, a vero deflectentibus, bona lectoris cum venia meam proferam. Mihi vero maxime probabile videtur, Venerem omnem extra conjugalem, præcipue vero ſcortationem, πορνείας nomine verbis hiſce deſignari.

Ad hanc ſententiam accedere, ſequentia me cogunt argumenta.

(1°.) Vox ea frequenter in ſacris literis, ad omnem Veneris inhoneſtæ ſpeciem & gradum notandum uſurpatur. Inceſtum: 1 ad *Cor* 5. 1. *Auditur inter vos*, ὅλως ἀκούεται ἐν ὑμῖν πορνεία, *fornicatio & talis fornicatio, qualis nec inter Gentes nominatur, ita ut uxorem patris ſui aliquis habeat.* Hunc itaque Corinthium *inceſtum fornicatorem* non male vocavit [a] *Tertullianus*. Adulterium *Mat.* 5. 32. *Omnis qui dimiſerit uxorem ſuam* παρεκτὸς λόγου πορνείας *extra cauſam fornicationis, facit eam mœchari.* Et [b] alibi, εἰ μὴ ἐπὶ πορνείᾳ *niſi ob fornicationem.* Liquidius nihil eſt quam quod adulterium, iis in locis, nomine πορνείας contineatur. Inde cauſa non levis data [c] *Grotii* verbis: vox πορνεία *extra controverſiam ſuo ambitu* μοιχείαν *adulterium comprehendit, ut apparet* Mat. 5. 32. *Scortationem* aut concubitum extra nuptias: *Gal.* 5. 19. *Epheſ.* 5. 3. *Coloſ.* 3. 5. Ad hos locos digitum tantum intendo, brevitatis ergo. Notat etiam vox hæc illam [d] παρὰ φύσιν *libidinem* [illegible], quam pæderaſtiam vel *ſodomiam* vocant. Nam vox ἐκπορνεύειν de Sodoma & civitatibus vicinis [e] uſurpatur, quæ *carnem alteram* ſectabantur, & πόρνος ab Helleniſtis, pro קדש cinædo vel ſcorto maſculo [f] ſubſtituitur. Quid autem Apoſtoli vocabulo tam latæ ſignificationis uterentur, niſi ut quamvis Veneris illicitæ ſpeciem, [non ſcortationem ſolummodo] denotarent?

(2°.) In loco [g] illo parallelo, ubi φαγεῖν εἰδωλόθυτα & πορνεῦσαι conjunctim veniunt, vocem πορνεία per μοιχεία explicatam reperiamus, verſ. 21, 22. [h] *Eſt autem* μοιχεία *in lege Moſis concubitus viri cælibis, aut mariti cum nupta aliena: in Evangelio etiam mariti cum ea quæ nupta non eſt.* A vero itaque non parum abfuit *Salmaſius*, cum [i] dixit, *falſum eſt, a mœchia ſub nomine* πορνείας *Apoſtolos hic abſtinendum præſcripſiſſe.*

(3°.) Gentes antiquæ moribus tam perditis erant, quod in feſtis & ſacris ſuis idololatricis, omne genus impuritatis Venereæ perpetrarent. Nam auctor Apocryphus, varia ſcelera in Gentilium ſacris & myſteriis uſitata [k] referens, in catalogi fine, ψυχῶν μιασμός, γενέσεως ἐναλλαγή, γάμων ἀταξία, μοιχεία, καὶ ἀσέλγεια, memorat. Ideoque rationi conſentaneum eſt, ut hujus vocabuli ſenſus ad omnem libidinis gradum aut ſpeciem, cum ritibus & epulis ethnicis conjunctam, extendi cenſeatur.

(4°.) Seldenus (auctor illuſtris) huic ſententiæ patrocinium præbet. Nam, inquit, *cum in lingua Helleniſtica idem vox* πορνεία (uti poſtea [m] fornicatio) *ſignificaret omnimodum inceſtum ſeu illicitum concubitum, in illorum ſententiam propendeo, qui de quovis illic ita concubitu locum capiunt;* [ut eo vocabulo denotetur] *idem ipſum quod nomine* ערוה turpitudinis *apud Talmudicos contineri ſolet.* Opinionis ſuæ rationes ab ipſo auctore petant ſtudioſi.

SECT. III.

Quid ſibi velint illæ voces, καὶ τοῦ πνικτοῦ.

VERBORUM ordo poſtulat, ut ad τὸ πνικτὸν *ſuffocatum* jam tranſeat ſermo. Hoc autem præcepti Synodalis membrum triplici opinioni materiam præbet: nam

Primo: nonnulli vocabulum hoc πνικτοῦ *ſuppoſititium* arbitrantur. Hanc opinionem manibus pedibuſque tuetur [n] *Curcellæus*, auctoritate fretus *Irenæi*, *Tertulliani*, *Cypriani*, *Hieronymi*, *Ambroſii*, *Auguſtini*, *Paciani*, *Gaudentii*, in quibus omnibus, hunc locum citantibus, vocabulum πνικτοῦ deſiderari notat. Et vox hæc (uti [o] *Morini* fert opinio) *ab iis addita videtur, qui ſeptem hæc præcepta Noæ quærebant, ut conſtaret numerus.* Mihi vero religio eſt, in hoc decreto Apoſtolico lituram facere, cum *Syrus*, Patribus illis antiquior, præſentem lectionem agnoſcat, & καὶ τὸ πνικτὸν ומן חניקא *et a ſuffocato* transferat. Eandem & *Origenem*, qui vetuſtate paucis inferior eſt, ag-

a De pudic. cap. 13, 14. b Mat. 19. 9. c Not. in Mat. 5. 19. d Conſtit. Apoſtol. l. 6. c. 28. e Ep. S. Jud. verſ. 7. f Deut. 23. 17. g Apoc. 2. 20. h Vid. Grot. not. in Gal. 5. 19. i De [illegible] p. 443. k Sap. Sal. 14. 26. l Lib. 7 de jur. nat. & gent. cap. 12. p. 826. m [illegible] n Diatrib. de eſu ſang. c. 11. o Mor. Not. in Act. 15. 20.

noviſſe

SECT. III.

noviſſe patet e verbis ejus poſt paginas aliquot allegandis. Hanc etiam ſuiſſe Chriſtianorum veterum per multa ſecula teſtimonium prætulere, non tantum a ſanguine ſed & ſuffocato ejuſque ſpecie omni religioſe temperantes. Sed ratio gravior [illegible] oritur, cur vocem [illegible] Apoſt[illegible], & [illegible] nomine poſtulandam [illegible]. Nec ab hac ſententia decedendum eſt, quod in auctoribus aliquot antiquioribus vox ea deſideretur: cum [illegible], ſanguinem venis retentum notant, [illegible] voce ſatis expreſſum cenſuiſſe videantur.

SECUNDO alii, [illegible] vocabulum, [illegible] habentes, aliud ſenſu lato admodum ſumendum ſtatuunt, ita ut carnes omnes a ſanguine non ſatis accurate purgatas indicent. Ad hanc itaque claſſem revocant non tantum animalia laqueo, ſuffocatione, plaga, vel tali aliqua lenta morte pereuntia, ſed *beſtias a feris capta*, quales ſunt perdices, lepores & ſimilia, quæ falconibus vel canibus ad eam occiduntur; & *beſtias morticinas*, quæ ſua ſponte pereunt, ſine ulla ſanguinis emiſſione. Chriſtianos antiquiores hoc decretum ſenſu tam lato [illegible] obſervaſſe, documento eſt canon[a] ille qui dicitur *Apoſtolorum*, quo tam Clericis quam Laicis [illegible]. Nullum autem [illegible] habet, quam ſi Chriſti [illegible] veterum mores & dogmata ſua [illegible][b] interdicto eandem [illegible]: *prohibita ſunt vobis morticinum, & ſanguis, & ſuffocatum, & quod idolo, & quod ipſo mortuum eſt, & quod comederunt feræ* &c. Hic autem, non tantum a *Mahummede*, ſed & *Chriſtianis* illis antiquis, aſſentire cogor: nam

(1.) Morticina & a feris lacerata non erant Gentilibus ad Deum converſis interdicta ſub Vet. Teſtamento. Hoc e lege manifeſtum eſt, *Deuteron.* 14. 21. *Non comedetis* [Hebrew] *ullum cadaver. Peregrino qui eſt intra portas tuas*[c] [illegible] *dabis illud, & comedet illud, aut vende alienigenæ.* Hinc Judæi Veteres Proſelytum incircumciſum [Hebrew][d] *morticina comedentem nuncupârunt.* Nihil autem credibilius habet, morticina vel a feris capta Gentilibus ad *Chriſtum* converſis interdicta fuiſſe, cum ea comedendi licentia Gentilibus *ad Deum* converſis concederetur; vel Apoſtolos plus oneris hominibus ſub lege libertatis, quam ſub lege ſervitutis viventibus, imponere voluiſſe.

(2.) Morticina & a feris capta ſub pœna aliqua graviori ne quidem Judæis interdicta fuere. Nam de eis dira lex ea ſancita legitur, *Levit.* 17. 15, 16. *Omnis homo, tam de indigenis quam de peregrinis, qui comederit*[e] *morticinum & captum, lavabit veſtimenta ſua, & abluet ſe in aqua, & immundus erit uſque ad veſperam.* Et cap. 22. 8. lex alia occurrit, his verbis concepta, *& morticinum aut captum non comedet, ut polluat ſe in eo.* Ex his apparet legem diſcrimen inter ſanguinis & morticini vel capti comeſtores [illegible]; nam illi capitis pœnam, hi vero pollutionem tantum levem [illegible] & corporis lotionem ſubire tenebantur.

(3.) Hæc opinio præcipuo fundamento male ſane ſuperſtruitur: quod nempe morticinum & a fera captum, æque ac ſuffocatum, ſanguinem retinerent; & eam ob cauſam Judæis pariter interdicerentur. Cuivis autem oculis apertis Legem intuenti pateat, morticinum & captum vetita fuiſſe, quod cibi viliores eſſent, & canibus potius quam Dei filiis convenirent, quod etiam naturæ quadam fœditate & immunditie laborarent: unde comeſtores immunditiem contraherent, non niſi lotione corporis eluendam & expiandam. Hic itaque inter cibos impuros, & a gentis Iſraeliticæ ſanctitate deficientes, [f] *hæc* numerantur. Cum autem pro certo habeatur, leges de cibis immundis Gentiles converſos minime tenuiſſe, perperam creditur, morticinum & captum *ſuffocati* nomine hic venire, vel hæc omnia Gentibus ad Chriſtianiſmum accedentibus interdicta fuiſſe.

[illegible] certa eſt, quod vocabulo [illegible] carnes tantum data opera ſuffocatæ denotentur. Hanc opinionem [illegible] duco, quod hunc ſenſum [illegible] vox ipſa præ ſe ferat. Deinde, cum lex hæc de re pro ſua indifferente ſtatuatur, par eſt ut eam ſtrictius, & ad modum præcepti [illegible] intelligamus. Præterea, [illegible] contingat, ad legem reſpicit, qua beſtiam aut avem[g] venatu captam ſuffocare vetitum eſt, & ubi ſanguis, morticinum, ſuffocatum & a fera laceratum, ab invicem diſcernuntur & ſpecialibus verbis prohibentur. Opinionis hujus rationes, cum tempeſtivum fuerit, in medium proferam. Porro cum [illegible] & [illegible] tanquam Decreti

a Canon 63. b [illegible] p. 918. c [illegible] d [illegible] e [illegible] f [illegible] g [illegible]

SECT. IV. CAP. II. hujus duo diſtincta membra ſtatuantur, æquum eſt ut [illegible] ad lepores, perdices, & alia hoc minoris animalia, laqueo vel manu ſuffocari ſolita, reſpicere cenſeatur; prout [illegible] ad oves, boves, & ſimilia, quæ ſanguinis effuſione plerumque mactabantur.

SECT. IV.

Et voces illæ, καὶ ἀπὸ τοῦ αἵματος.

S. JACOBUS, ſacris diſciplinis Gentiles inſtruens, hoc etiam inter alia præcepta proponit, ut [illegible] abſtinerent. Hic e Patribus nonnulli τὸ αἷμα abſtinentiam de homicidio capiendam cenſuerunt. Sic intellexit [a] *S. Cyprianus*, hunc ſenſum Decreto tribuens, *abſtinere vos ab idololatriis, & ſanguinis effuſione & fornicatione*. Sic etiam accepiſſe videtur *Tertullianus*, lib. de *pudicitia*, cap. 12, ubi *ſerſeri*, inquit, *& hic ſervatum eſſe mœchiæ & fornicationis locum honoris ſui inter idololatriam & homicidium*. Alios & [b] *S. Auguſtinus* memorat, qui *intelligunt a ſanguine abſtinendum, ne quis homicidio ſe contaminet*. Ab his non multum abſuit *Theophylactus*, [illegible] explicans. Hic autem antiquos a Decreti mente toto cœlo diſtare, mihi facile perſuadeo: nam cautione tam peculiari nil opus erat, cum Judæorum ſimul & Gentilium leges eos ab homicidio ſatis cohiberent; & Gentiles, Chriſti fidem amplexi, cum ſacramentum dixiſſent Evangelio pacis, ad mandatum præcipue de homicidio vitando obſervandum adſtringerentur. Deinde, ſi Apoſtoli quicquam in hoc canone de homicidio fugiendo decernere ſtatuiſſent; proculdubio Decalogi præcepta omnia neophytis e Gentibus obſervanda tradere voluiſſent.

MULTO itaque propius ad *S. Jacobi* mentem accedere videntur *Concilii* [d] *Trullani* patres, qui hoc in loco, [illegible], *ſanguinem animalium mactatorum, quocunque modo* paratum, hauſtum, aut comeſtum, intelligendum dicunt. Nam inter gentes aliquas, in ſacris, & fœderibus animalis immolati ſanguine ſanciendis, uſitatum erat, ſanguinem crudum & pene vivum bibere. Apud eas autem quibus hoc fœdum & ferum videbatur, vinum ſanguinis loco ſubſtitutum eſt, & qui vinum potabant ipſo victimæ ſanguine imbuti cenſebantur. Alii ſanguinem arte quadam condiebant, & palato conciliabant, quos Concilium jam dictum damnat tanquam gulæ plus æquo ſtudioſos. Horum omnium confirmationem ad locum magis opportunum reſervamus.

ATQUE hæc primæ pedis mei parti [verborum explicationi] ſatisfaciant.

CAP. II.

Decreti hujus Apoſtolici rationes, aſſignari ſolita, in examen vocantur, & errores arguuntur.

ABUNDE conſtat, interpretes, de decreti hujus celeberrimi ratione, ſententias inter ſe diſſidentes habuiſſe. Nos earum præcipuas ad examen vocabimus, quod multum conducant ad illius rationem genuinam illuſtrandam & confirmandam.

Ratio prima, quæ præcepta Noachidarum petit. PRIMO itaque nonnulli decantata illa *Noachidarum* præcepta Decreto iſto [illegible] comprehendi, & Gentilibus Chriſti fidem profitentibus imperari ſentiunt: nempe ut Gentiles iiſdem legibus fidelium cœtui jungerentur, quibus olim Hebræorum civitas *proſelytis portæ* concedebatur. Ea ſententia *Schickardus* erat: nam ſeptem præcepta Noæ filiis data memorans, hæc,[e] inquit, *in primitiva Eccleſia Chriſtianorum, gentibus converſis, loco Moſaicæ legis rigidiſſimæ, ex decreto Apoſtolorum & Synodi Jeroſolymitanæ impoſita fuerunt*, Act. 15. 29. Et [f] alibi, præceptis illis enumeratis, addit, *quæ eadem præcepta* Act. 15. *gentibus converſis, loco Moſaicorum imponebantur*. Huic opinioni multis verbis ſubſcribit Rev. [g] *Hammondus*, quæ ſic in compendium colligo: " Gentiles a paganiſmo " ad cultum Judaicum accedentes, erant duorum generum: *proſelyti juſtitiæ*, qui " circumciſi erant, & ad totam legem Moſaicam obſervandam aſtringebantur, & *pro-*

a Ad Quirin. lib. 3. Cap. [illegible] b Cont. *Fauſt. Manich.* lib. 32. cap. 13. Tom. 8. Col. [illegible] c [illegible] *Theoph.* in loc. d Vid. *Concil.* 6. in *Trull.* can. 67. apud Beverreg. *Pand. Can.* T. 1. p. 236. e *De jur. reg. Hebr.* cap. 5. Theor. 17. p. 109. f *In Bechinath. Happeruſ.* [illegible] g In Act. 15. [illegible]

ſelyti

“ [illegible] portæ a quibus obſervatio tantum ſeptem præceptorum, quæ filiorum Noe vo- CAP. II.
“ cantur, exigebatur. Hinc inter diſcipulos orta eſt illa controverſia, an Gentiles ad
“ Chriſtum tranſeuntes præceptis omnibus quibus proſelyti juſtitiæ, an iis ſolummodo
“ quibus proſelyti portæ, tenerentur. Et poſtremum ab Apoſtolis affirmatur, ut quorum
“ Decreto quædam e præceptis illis [illegible] continere videantur. Hæc omnia
[illegible] nam.

Primum [illegible] præcepta Synodi & præcepta Noachidarum [illegible] vel [illegible] patebit [illegible]. Nam [illegible] Talmudicos & alios Hebræorum doctores [illegible] Noachidarum præceptum primum erat על עבודה זרה *de idololatria*, ne Deos alienos colerent: ſecundum על ברכת השם *de benedictione nominis* [illegible] ut Deum omnium creatorem [illegible]: tertium, על שפיכות דמים *de ſanguinis effuſione*, ne homicidium perpetrarent: quartum, על גלוי עריות *de revelatione turpitudinum*, [illegible]: quintum, על הגזל *de rapina*, ne furta vel rapinas exercerent: ſextum, על אבר מן החי *de membro animalis viventis non comedendo*: ſeptimum, על הדינים *de judiciis*, ut judices [illegible]. Quamvis [illegible] Apoſtolorum [illegible] integrum [illegible] in hoc Decreto [illegible] primum [illegible] de idololatria, [illegible] de ſanguine quod Veteres de ſanguinis humani [illegible] interpretantur, quartum [illegible] de fornicatione; quintum [illegible]. [illegible] de judiciis [illegible] Judæi, Romanorum [illegible] judicia publica tunc temporis non exercerent. [illegible] Apoſtolos præceptum de idololatria, [illegible] Judæorum [illegible] quæ Chriſt[illegible]. Verba [illegible] clauſula illa [[illegible]] contra hanc [illegible] & hujus Decreti [illegible] verbis interſeratur.

Secundo [illegible] dubitari poſſit, an unquam præcepta illa (quorum apud Hebræos mentio tam frequens) Adamo vel Noachi filiis, [illegible] tempore mandarentur. [illegible] A probabilitate vero longe [illegible] Hebræorum [illegible] memoria tradebantur. [illegible] *Sefer* [illegible] לפי קבלת רז״ל *juxta traditionem Rabbinorum nostrorum* [illegible] de membro viventis non comedendo præceptum [illegible] Rabbinorum [illegible]? Ægre credidero [illegible] & barbariem [illegible] carnes [illegible] Deum [illegible] tam triſtem & inhumanum [illegible] ferarum deveniſſent. [illegible] Rabbinorum [illegible] Deinde [illegible] Rabbinorum [illegible] præcepta Noachi filiis data [illegible]. Nam aperte conſtat, [illegible] Noachidis data, de parentibus honorandis,[a] de

[illegible]

 ſacro

CAP. II. uxore ducenda fratris ſine liberis defuncti, de admiſſione animalium diverſi generis (uti tradunt Hebræi) Noachidis interdicta) in hunc numerum ne cogi poſſe. Præterea fermentum Judaicum olet vel ipſe præceptorum titulus: nam Judæi *filii Jacobi* vel Iſraelitæ dici volunt, & eo nomine criſtas erigunt; nos autem *Noachidas* cum probro vocant. Quanto cum faſtidio *Noachidarum* nomen reſpuunt, e verbis [a] *Gemara* manifeſtum eſt, מעולם קרויים ישראל על שם אברהם ולא על שם בני נח *Nomen fortiti ſunt Iſraelitæ ab Abrahæ nomine, & minime a Noachidis*. Tametſi nemo non videt, *Abrahamum ipſum Noachidem fuiſſe*, quo etiam [b] vocabulo nonnunquam in eorum commentariis [illegible].

[illegible] quintum *Actorum* attente legenti pateat, Apoſtolos de Proſelytis, aut eos in Eccleſiam admittendi ritu, ne cogitaſſe quidem, cum ſententiam ferrent. [illegible] ad eorum arbitrium delata fuit, an Gentiles [illegible] ritusque lege præceptos obſervare tenebantur [illegible] vel *porta*, ut verbum factum eſt. Sed in re clara & [illegible] eſt, cum præſertim [c] *Seldenus* noſter hanc opinionem [illegible].

[illegible] Apoſtolos hæc præcepta Chriſtianis e Gentibus impoſuiſſe, [illegible] *Noachidarum* (quæ vocant) *præcepta*, ſed ut rerum ſtatum Noachidarum [illegible], ne Gentiles converſi majori libertate gauderent quam [illegible] & vagæ libidines interdicebantur. Hanc opinionem [illegible] ſuccedsiſſe, latet e [d] *Tertulliani* verbis dicitur: [illegible] *ad initium, ut & fides reverſa ſit a circumciſione ad integritatem carnis* [illegible] *fuit, & libertas ciborum, & ſanguinis ſolius abſtinentia* [illegible] *matrimonii indiviſi* [illegible] *ab initio fuit*, &c. Ita [e] [illegible] ſermonem refert, *propterea judico non turbandos* [illegible] *ad Deum: ſed ſcribendum ad eos, ut abſtineant* [illegible] *gentium, idolothytis, & ſanguine, & ſuffocato,* [illegible] *quæ* [illegible] *quæ ante Legem ſecundum naturam vivebant* [illegible] *Job, & ſi quis alius ejuſmodi fuit*. Pro eadem [illegible] uſque contendit *Curcellæus*, ut hoc præceptum de abſtinentia [illegible] in ſecula ligare conicatur.

[illegible] apud eos qui rationum ſequentium momenta perpendere [illegible].

(1.) [illegible] Noachidas haud obſtrictos fuiſſe ad nonnullas decreti hujus Apoſtolici partes obſervandas. Nam ſi [f] Judæorum teſtimonio niti li[illegible] vocant ſimplicem evitandam non adeo arcte [illegible] nulla Judæorum teſtimonia protulit, quæ ab [illegible] eſt. Non immerito etiam in dubium venit, [illegible], cum Deus eorum eſu non niſi obſcure & in[illegible], quod [illegible] apud Iſraelitas interdixerit. Quod autem ad [illegible] Hebræi [illegible] ante Moſem, Noachi filios ab illius eſu co[illegible].

(2.) [illegible] ſeculis peculiares, Noachidas a ſanguinis eſu cohibere [illegible] rudiores moribus humanis paulatim informaret, & caveret [illegible] (ferarum ritu) tam avide devorarent, ut [illegible] velle viderentur. Deinde cum Dei permiſſu [illegible] religio [illegible] paſſim obtineret, & Deus animalium ſanguine [illegible], ut ſanguinis victimarum vitæ atque animæ) [illegible] dignitate ſanguinis ad munus tam ſacrum ſe[illegible] abiret; & ejectione in latrinam dehoneſtaretur. Sed forſan ad illius interdicti ſcopum propius accedunt, qui ſentiunt Deum a ſanguine brutorum abſtinere præcepiſſe, ut mundi renaſcentis incolas a ſeculi antediluviani [h] feritate coerceret, & ut ſi qui modeſtiam & clementiam quandam in ipſum brutorum ſanguinem exercere didiciſſent, ab humani ſanguinis effuſione religioſius abſtinerent. Deum ea de cauſa legem illam ſtatuiſſe, ex ipſis ejus verbis haud obſcure

a Ap. Seld. de Jur. nat. &c. L. [illegible] pag. 180. b Id. ib. c Ub. ſup. Lib. 7. cap. 12. d Lib. de Monogam. cap. 5. p. 677. D. e Conſtit. Apoſt. L. 6. c. 12. f [illegible] *præcepta Adamo & Noa data ſunt* [illegible] Com. in Act. 15. 20. g Ub. ſup. lib. 7. c. 4. h Gen. 6. 11.

colliget

colligendum eſt, [a] *tantum carnem cum anima ejus, ſanguine ipſius, non comedetis: Jam enim profecto ſanguinem veſtrum animarum veſtrarum requiram de manu omnis beſtiæ, tum etiam de manu hominis, & de manu fratris.* Unde, ſi cum contulis non copulatis cum *LXX.* *Vulgata*, *Aria Montano* aliiſque tribuendam cenſeo, ut locum hunc ſenſum ferat, "ideo præcepi ut ab animalium ſanguine abſtineatis, ut eo longius "abſitis ab hominum ſanguine fundendo: quia eo apud me certo eſt, quod ab homine, "vel bruto quovis, humani ſanguinis effuſorem, pœnas exactas exigam. Si enim eo-"que ut beſtiarum ſanguinem comedatis, ne tandem eo feritatis abeatis ut ſangui-"nem humanum primo vilipendere, dein effundere tandem & bibere incipiatis." Deum ſanguinis abſtinentiam ea mente præcepiſſe, fatetur [b] *S. Chryſoſtomus* hanc legem explicans; cum & ait, [illegible]. *Hoc autem facit ideo, ut primis illis temporibus eorum impetum & propenſionem ad homicidium comprimat.* Ab his non multum abeunt [c] *Targum* verba: *ſanguine enim ſe debetur, ut ab effuſione ſanguinis animantium, homines facile mutarentur ad effuſionem humani ſanguinis: ut cognoſceret tamen beſtiarum fere crudeliores eſſe, & a ſanguine humano omni ratione abhorrere.*

(1°.) Rationem vel probabilem de ideo, cur Deus eadem inſtituta quæ Noachi temporibus obtinuerunt, ſub Evangelio reſtituiſſe crederetur. Hæc enim Eccleſiæ jam adultæ non magis uſui eſſe poſſunt, quam veſtes infantis homini qui virilem ætatem attigit. Nil opus eſt ut pædagogia legis, ſanguinis etiam prohibentis, ad humanitatem informentur, qui in pacificam Chriſti fidem baptizati fuerunt, & nomina pacis Evangelio dederunt. Nec opus eſt ut quis a ſanguine temperet, ne Dæmonum cibum participare, vel ſocietatem cum iis habere cenſeatur, cum jam ritus aut dogmata illius idololatricæ reliquiæ vix ulla reperiantur. Nec ideo ritualibus inſtitutis locus eſt, ut Oeconomiæ Moſaicæ prodromi ſint, & legem ritualem gradatim introducant; cum Evangelii perfectio homines ad legem aut Oeconomiam expectare minime patiatur. Sed vereor ne in hac re plus æquo morari videar.

Tertio. Verum eſt alius, iſque longe potiſſimus: Apoſtolos hæc de idolothytis, ſanguine, ſuffocato, & fornicatione, de lure Moſaico deſumpſiſſe, eaque Gentilibus obſervanda præcepiſſe, ut ad Judæorum mentem & infirmitatem ſeſe accommodarent, donec libertas a Legis inſtitutis per Chriſtum parta in paulo clarius innoteſceret. Cum enim Judæi ſe zelotas pro lege & Moſe gererent, ægre illi potuit ut eandem religionis ſocietatem cum Gentilibus inirent, ſi Moſem noſtrum aſſumere & illius inſtituta rejicere viderentur. Ut itaque Judæorum gratiam & pacem redimerent Apoſtoli, & (quantum poſſent) offenſionis occaſionem præciderent, Gentilibus hæc quatuor interdixerunt, a quibus Judæi ſe abſtinuerunt, quaſi lex & religio omnis in ea abſtinentia verteretur.

In hanc ſententiam patronis nec paucis nec obſcuris cohoneſtatam, & ipſe pedibus irem, niſi me rationes haud leves impedirent.

Hæcine prima ſe hæc nihil credibilitatis habet, Gentiles converſos Judæis æquioribus offendiculo futuros, niſi a rebus in interdicto Apoſtolico memoratis abſtinerent. Quamvis enim Pharisæi quidam [illegible] circa Legis res ducti, Gentilibus ſpem omnem ſalutis ademerent, niſi circumciſioni aliiſque Moſis inſtitutis ſe ſubjicerent, longe alia mens erat Judæis qui animo erant æquioribus, & Legis intentionem melius intelligebant. Hos enim, pios e Gentibus ad ſpem ſalutis & communionem fraternam admiſiſſe, patet e verbis Menaſſeh Ben Iſrael, [d] *Certiſsimum eſt omnes gentes ac nationes æque reſurrecturas ac Iſraelitas; juxta illud veterum dictum,* PIIS E GENTIBUS MUNDI PARS ERIT IN FUTURO SÆCULO. In hanc ſententiam, *Abarbanel*, *Tryphonem*, *Maimonidem* [illegible] ex eorum verbis a [e] *Grotio* citatis aperte conſtat. Non eſt itaque credibile, Judæos (ſaltem cordatiores) Gentiles pios odio habere, vel eorum ſocietatem avertere voluiſſe, tantum quod ritibus Moſaicis aſtringi recuſarent.

(2°.) Modo Gentiles Moſis inſtituta contemptui habuiſſent, & eo nomine in odia Judæorum incurriſſent, profecto decretum illud Apoſtolicum, ſanctiſſime licet obſervatum, ad eos demulcendos & conciliandos minime valere potuiſſet. Cum enim fornicationem ipſa Natura diu antea vetuiſſet, ſi rationem tute ſubducamus, tria tantum, ab ipſo Moſe vetita, (idolothytum, ſuffocatum & ſanguis) in iſto decreto prohiben-

a Gen. 9. 4. 5. b In Gen. Homil. 27. [illegible] Tom. 4. pag. [illegible] c Chaldæus in Gen. 9. 4.
d De Reſurrect. Mort. l. 2. c. [illegible] e De Jure Bel. & Pac. l. 2. c. [illegible]

7 M tur.

CAP. II.

[illegible] Nequaquam autem probabile eſt, Apoſtolos exiſtimaſſe pauca & puſilla illa [illegible] Judæorum gratiam [illegible] [illegible] totâ lege ſervanda [illegible], & [illegible]. Nam [illegible] decreti [illegible] Apoſtolici [illegible] Judæos [illegible], [illegible] lege [illegible]. [illegible] legis [illegible] [illegible] Zelotis [illegible], quam [illegible] & [illegible]. Si Apoſtoli Judæorum [illegible] [illegible], [illegible] & [illegible], in gratiam Judæorum [illegible], leges Moſaicas multo plures [illegible] imponere debuiſſent, aut [illegible] eas quas Judæi [illegible] obſervatu [illegible], & quibus [illegible].

(3°) [illegible] Apoſtolos hæc omnia in gratiam Judæorum [illegible] prohibuiſſe, quod Chriſtianos [illegible], à [illegible] & ſanguine [illegible] ſibi temperandum putarent [illegible] cum Judæis [illegible] eſſent, & [illegible] eſſet, [illegible]. [illegible] & exemplis [illegible] Curcellæus & [illegible] [illegible]. Non eſt autem [illegible] Eccleſiæ [illegible], [illegible] decreti hujus Apoſtolici [illegible], aliud, ubi non adeſſent Judæi, [illegible] Apoſtoli decretum illud [illegible] ut Judæi [illegible]. [illegible] Curcellæus [illegible] Chriſtianos [illegible] [illegible] Judæorum [illegible], [illegible] ubi etiam non adeſſent Judæi [illegible].

(4°) Si Apoſtoli [illegible] ne quid inde ſcandali naſceretur, [illegible]. Multi ſunt [illegible] Judæi [illegible] & [illegible] & [illegible] de ſanguinis abſtinentia, [illegible] Noachi [illegible]. Multi [illegible] Chriſtiani, [illegible] nempe Græci, qui [illegible] & [illegible] [illegible] Gallia, Germania, [illegible] graves, quibus [illegible] & quibus [illegible] debemus, [illegible] Apoſtolicum [illegible].

(5°) [illegible] Apoſtolos hæc ex lege Moſis excerpere & excipere [illegible] Judæorum [illegible] [illegible]. Nam [illegible] Moſaica quædam [illegible] obſervanda [illegible] Legis [illegible] impoſuiſſe, & [illegible] Lege [illegible]. [illegible], [illegible] à carne porcina & aliis Lege vetitis, non abſtinerent? Cur inter duos, Moſen & Chriſtum [illegible]?

(6°) [illegible] Apoſtolos [illegible] leges de ritibus Moſaicis obſervandis dediſſe, [illegible] Judæi [illegible]. Paulus equidem Timotheum [illegible] Moſaicos [illegible], [illegible] in Templo [illegible], & [illegible]. Moſaica [illegible] Apoſtoli [illegible] Judæorum [illegible] [illegible]. Nunquam autem [illegible] Apoſtolos ex Moſaicis [illegible] Judæorum [illegible]. [illegible] Lucas Apoſtolum [illegible] Timotheum, propter Judæos qui erant in [illegible] [illegible]. Cum etiam S. Paulus, Jacobi, & presbyterorum [illegible] purificaret, [illegible]. [illegible] quod

[illegible]

CAP. II.

Objectio.

Occurritur.

Refellitur.

CAP. III.

offenſionem ſubiiſſent Apoſtoli, ſi Moſaica aliqua ipſis (ad libertatem vocatis) impoſuiſſent.

SECT. I.

5. Ratio, à Judæorum offenſione ſumpta.

Quinto: ſentiunt alii, Synodum Hieroſolymæ coactam harum rerum abſtinentiam præcepiſſe, non ut Gentiles legi Moſaicæ reverentiam aut obſequium exhiberent, ſed ut Gentes & Judæi, ſimul habitantes, in unius Eccleſiæ communionem unanimes conſpirarent, ſublatis rebus hiſce quæ vehementius eos diſſociare atque alienare poſſent. Si enim Gentes converſæ ſimulacris immolata paſſim in cibum adhibuiſſent, a mutua converſatione Judæos deterruiſſent, ſuſpicantes id eſſe argumentum gentium ad ethniciſmum & idololatrian redeuntium. Eſus ſanguinis & ſuffocati, propter uſum antiquiſſimum Judæis incredibiliter odioſus, familiaritatem interturbaſſet & convictum tædioſum reddidiſſet. Cum etiam fornicatio *ſimplex*, apud multos e Gentibus, nec mala nec probroſa haberetur, ſanctæ Judæorum genti offendiculo eſſe poſſet, & in cauſa cur ſocietas Chriſtiana, inter Judæos & Gentes, in ipſis Eccleſiæ velut incunabulis difficilius iniretur. Apoſtolos ea de cauſa Gentes hac lege tenuiſſe, ſe perſuaſos habuerunt, [a] *Binius*, [b] *Calixtus*, [c] *Grotius*, [d] *Seldenus*, aliique non obſcuri viri.

Refellitur.

At neque ratio illa, rem diligenter expendenti ſatisfaciet. Nam primo: neutiquam probabile eſt, eſum ſanguinis aut ſuffocati [puta leporis aut perdicis laqueo capti] impedire potuiſſe, quo minus Gentiles & Judæi, converſi familiariter conſueſcerent & in unum coaleſcerent. Quamvis enim Judæi, lege vincti, ſanguinis eſum exhorreſcerent; probe norunt legem illam gentes exteras non obligare, ideoque fieri non potuit, ut æquiores Judæi ſanguinis aut ſuffocati (qua talium) eſum in Gentili culparent; aut eo nomine Gentilis congreſſum & convictum fugerent. Neque credibile eſt, fornicationem Judæos tam graviter offendiſſe, eoſque a Gentilibus diſſociaſſe; cum in Judæos etiam (ſaltem nonnullos) hæc faba cudi poſſet, cum etiam Gentiles in Chriſti familiam cooptati, Fornicatores ab eorum [e] cœtu ſegregarent, fornicationem inter crimina nigrioris notæ numerantes. Quamvis autem hæc omnia Judæis moviſſe ſtomachos, eoſque a Gentilibus alienaſſe concedamus, nondum conſtat ratio cur, hæc *ſola* Gentilibus interdicta ſint, cum Judæi carnis porcinæ non minus quam ſanguinis eſum fugerent; & non tantum *idolorum*, ſed & rerum, perſonarum, & ciborum, legaliter immundorum, *pollutiones* averſarentur.

CAP. III.

Ratio vera, cur hæc quatuor, eaque ſola, & ſimul, Gentilibus nuper converſis interdicta ſunt, aſſignatur, & fuſe confirmatur.

Ne lectorem nodis & difficultatibus hujus interdicti diutius impeditum teneam, ad illius ſcopum & intentionem genuinam explicandam me ſtatim conferam. Quoniam autem penſi mei pars hæc obſcurior ſit, & ſermonem paulo prolixiorem poſtulet, curandum eſt inprimis, ut ordine ad rem præſentem accommodato ſingula digerantur. Primo itaque, rationem aſſignabo cur hæc omnia Gentibus converſis prohibentur. Secundo, rationem illam teſtimoniis divinis & humanis confirmabo. Tertio, alia producam argumenta, quæ ſententiæ meæ lucem & fidem pleniorem afferant. Quarto, rationem reddam, cur hæc ſimul, & ſola, (non plura) Gentilibus hic interdicta ſint.

SECT. I.

Ratio vera, cur hæc omnia Gentibus converſis prohibentur.

Hujus interdicti ratio duplex.

E Superius adductis abunde conſtat, Apoſtolos non ideo mandatum de abſtinendo ab idolothyto, fornicatione, ſuffocato, & ſanguine, Gentibus impoſuiſſe, ne in Judæorum offenſionem inciderent, & Moſis inſtituta nullius æſtimare viderentur. Quantum itaque mihi percipere conceſſum eſt, hæc quatuor Gentilibus ad Chriſtia-

a Not. ad Concil. 1 Hieroſol. col. 28 b Georg. Calixt. in Act. 15 p. 61 c Not. in Act. 15. 20.
d De Jur. nat. & gent. l. 7. c. 12. e 1 Cor. 5. 11

niſmum

[illegible] migrantibus [illegible] ob rationem [illegible], PRIMARIAM [illegible] SECT. & SECUNDARIAM [illegible] I

PRIMARIAM [illegible] quod hæc [illegible] præcipue [illegible] ritibus & [illegible] vel [illegible] Ad [illegible] & [illegible] quod [illegible] [illegible]

[illegible] Cædes [illegible]

[illegible]

[illegible] omnia & [illegible] quod [illegible] hic tantæ [illegible] [illegible]

[illegible] etiam [illegible] [illegible] Canum [illegible]

[illegible]

literas

SECT. I. latras antiquos, postquam Deos suos sacrificiis propitiassent, in eorum delubris epulum e residuis [illegible] partibus [illegible], quod [illegible] cum Diis suis quasi convivari, [illegible] & permiscere [illegible]. [illegible] sanguinis ritum fuisse in mysteriis idol[illegible] [illegible] nam [illegible] [illegible] & [illegible] ablato [illegible] *Christianorum sacramenta* dicebant [illegible] nam [illegible] veterem [illegible] idololatriam [illegible], omnia [illegible] ut libidin[illegible], & [illegible] Veneris [illegible] [illegible]. Nam [illegible] & [illegible] adulteria, Veneris amores, Cupidinis lasciviæ, [illegible], & Bacchi crapulæ, homines [illegible] eorum, [illegible] fuerunt, & ab omni castitate alieni [illegible] templa [illegible], ne quis in eorum sacra [illegible] irrumperet [illegible] in ipsa [illegible] gratissimas administrarunt [illegible] ita speciosa & aptra [illegible], ut [illegible] libidini [illegible] *[illegible] templa, quantum evertenda pudicitia procuremus.* Ideoque [illegible] & idololatra tam frequenter in sacris literis [illegible] occurrunt, nempe *1 Cor.* [illegible] *Ephes.* [illegible] *Galat.* [illegible] *1 Cor.* [illegible] *Apoc.* 17 [illegible] & 22 [illegible]

Et sequ. [illegible] probandum restat [illegible] sanguinis & suffocati [illegible] Gentilismi, [illegible] & societatis initæ cum Dæmonibus. Hac in re causæ meæ cardo præcipue vertitur: [illegible] Gentilismi [illegible] tum dabo.

Ac [illegible] vel cibis immolatis & idolo [illegible]. Nempe [illegible] nihil [illegible] apud ethnicos, quam ut hostiæ parte [illegible] Dæmonibus oblata, convivium e reliquiis instituerent, & illud sæpe [illegible] in ipso Dæmonis templo celebrarent. Cum autem hujusmodi convivium [illegible] honorem, & [illegible] [illegible]

[illegible]

(2°) [illegible] idololatriæ, & hominis adhuc Gen[illegible]

[illegible]

[illegible]

tiſſimè reliquias alte retinentes. Signum erat idololatriæ, quod idololatræ veteres, usque ſoli, ſe tam licenter, inter idolorum ſacra præſertim, [illegible] & ſcortationes effunderent, quod fornicator & idololatra, [illegible] & idololatria, promiſcue in Scripturis clarpentur. [illegible] claros e noſtris Scripturarum interpretes [illegible] Nec minus fornicatio [illegible] erat hominis, in [illegible] mores & partes voluntatis inclinatione procedentis. Nam Scriptura [illegible], & [illegible] legibus conſtricta, [illegible] vitiis Gentium [illegible] & [illegible] a Chriſti [illegible] converſatione quam [illegible] de aliena loquitur [illegible] & [illegible] *unuſquisque veſtrum vas ſuum poſſidere in* [illegible] *ſicut & gentes quæ ignorant Deum.* 1 Pet. 4. 3. *ſufficit nobis præteritum vitæ tempus ad voluntatem gentium* [illegible] *in laſcivitate, concupiſcentiis, comeſſationibus* &c. [illegible] *hoc itaque dico & teſtificor in Domino* [illegible] *ſicut reliquæ Gentes* [illegible] *vanitate mentis ſuæ, tenebris obſcuratam mentem habentes* [illegible] *ſeſe tradiderunt impudicitiæ, ad patrandam impuritatem* [illegible]. De infidelibus agens [illegible] *in cupiditatibus carnis noſtræ, facientes voluntatem carnis*, h [illegible] gentes adulteriis, ſcortationibus, & [illegible]. [b] Alia loca [illegible] brevitati ſtudens tacite prætermitto.

(1[°]) Sanguinis eſus, pro certo cultus idololatrici & [illegible] cum Dæmonibus inter ſigno, ſeculis antiquioribus habebatur. Ut hunc [illegible] & lucem teram, [illegible] ſtendum eſt. [illegible] & [illegible] exiſtimaſſe Dæmones [illegible] ſanguine [illegible] pabulum [illegible] [c] *Lucianus* [illegible] Deus [illegible] *Dirit, & quoque* [illegible] [illegible] *in mortem ſanguinem* [illegible] *Porphyrii, de Dæmonibus* [illegible] [illegible] *Opinati ſunt etiam Chriſtiani veteres,* [illegible], *Tertullianus, Minucius, Athenagoras,* aliique plurimi, dæmones [illegible] Ter-tullianus, de [illegible] dæmonis verbis [illegible] *illas morbi* [illegible] *videantur.* [g] [illegible] cunt illa de Gentibus [illegible] [illegible] *eaque lambunt.* [illegible] ſanguine [illegible] antiquioribus hominum [illegible] præcepit De[us] [illegible] ſuperſtitioſis hominum mentibus [illegible] ſemper apertum [illegible] exhibuerunt. Hæc conjectura [illegible] *Maimonides* [illegible] de more Zabiorum, referens, [illegible] *beſtiam aliquam* [illegible] *ſanguinem eius* [illegible]

a *Hammond.* in Rom. 1. 10. [illegible] b [illegible] c *Luc. de ſacrif.* p. 188. A. d *Luc. Aleph.* [illegible] e *Cont. Cel.* [illegible] f *Apologet.* [illegible] * *Tat.* [illegible] g *Legat. pro Chriſtian.* [illegible] h [illegible] i *Mor.* [illegible]

SECT. I. [illegible] *carnem etiam illius sacrificii in circulo sedentes comedunt* [illegible] *damone* [illegible] *comedere, tanquam cibum suum* [illegible] communi quadam mensa cum dæmone [illegible] verbis, nunc ex Arabico [illegible] Hæc cum [illegible] Deum comminatione quadam peculiari [illegible] Nam occumbentes tanquam [illegible] *pœnam* [illegible] eodem, inquit, modo, quo de iis qui [illegible] Non autem occurrit [illegible] hæc [illegible] alius præceptis, præter [illegible] idololatria & comedio- [illegible] comestio ad speciem aliquam idololatriæ spectavit, & ad cul- [illegible] & occasionem [illegible]

4. [illegible] sed & [illegible] comestio. [illegible] & fœderalis [illegible] cum dæmone [illegible] & symbolum [illegible] habebatur. Hoc [illegible] cibum [illegible] homines, [illegible] carne comedere, [illegible] participare. [illegible] comedentes [illegible] communione [illegible] [illegible] Sed [illegible] Deo [illegible] Hoc [illegible] carnem [illegible] Sonum [illegible] *causa* [illegible]

[illegible] hujus interdicti [illegible] fundamen- [illegible]

[illegible] jam terræ [illegible] erat, una a parte Ju- [illegible] a parte Gentium [illegible] terra.

[illegible]

[illegible] Deus [illegible] hanc [illegible] partem [illegible]

[illegible]

hæc

hæc erat, ne ſi moribus cum ethniciſmo conjunctis aliquatenus indulgerent, eorum illecebris ad ethniciſmum iterum amplectendum inducerentur. Nam epulum idolatricum & fornicandi licentia plurimum [illegible], ad [illegible] a Deo ad idola [illegible] & fornicatio [illegible] a Deo ad cultum [illegible] abducebantur. [illegible] *Jezebel* [illegible] & Balaami ſectatores hasce machinas ad [illegible] *[illegible]*, [illegible] ad corrumpendas [illegible] animas [illegible]. SECT. II.

TERTIO [illegible] Gentium [illegible] converſorum, hoc Decretum ſtatuiſſe. Nam [illegible] Gentiles in fide Chriſtiana confirmati ritus illos [illegible], quæ tunc temporis [illegible] *[illegible]* [illegible], fratribus [illegible], & [illegible] confirmaſſent. Nam [illegible] idolatris, animi in Deo [illegible] ſignum [illegible], cum [illegible] communicare, [illegible] ad eorum culturam ſpectantia probare [illegible]. [illegible] Decretum fecerunt, ut [illegible] a Gentiliſmo abſtraherent, & eos qui [illegible] erant, in Chriſtianiſmo retinerent. 3° A parte [illegible] rum.

SECT. II.

Ratio ea firmatur teſtimoniis.

ORDO mihi præſcriptus [illegible] a me jam poſtulat, ut hujus Decreti rationem ſuperius adductam [illegible] auctoritate comm[illegible]. Hanc itaque pro [illegible] & [illegible] penu depromta [illegible].

INTER teſtes [illegible] *Pauls* [illegible], cujus auctoritas demonſtrationis vicem habere [illegible], ut [illegible] idolio [illegible] *[illegible] fugite ab [illegible]* [illegible] *habet cum [illegible]* [illegible] *gra-vter perſecutio [illegible]* [illegible] ad [illegible] cap. 8. [illegible] publicum & [illegible] totum [illegible] allaturum aſſerit. Nam [illegible], inquit [illegible] minus inſtructa, talibus actibus, [illegible], contemnatur. [illegible] *[illegible]* [illegible] *ope-[illegible]* [illegible], nec adhuc [illegible] acceſſerunt, exemplo [illegible], ad receden[illegible] *[illegible] habet in [illegible]*, *ad [illegible] ad manda[illegible]* [illegible], carnes idolo [illegible] idololatriæ [illegible] non [illegible] exiſtimat, & [illegible] trabi-tur. [illegible] Paulatim [illegible] eſſe Chriſtianus, [illegible] idolothytis [illegible] perſecutiones eſſe tolerandas [illegible] idolothytorum [illegible] habuiſſe, [illegible] offer[illegible] Chriſtianiſmum, vel ab [illegible] recedendi occa[illegible]. Cum itaque [illegible] idol[illegible] offen[illegible] eſt opinari [illegible], etiam ſanguinis & [illegible] ut [illegible], non [illegible] lætitiæ, ſed [illegible] haberentur, & [illegible] natura & [illegible] convenirent.

Tеstem [illegible] *Pauli* [illegible] ſtabimus [illegible] *Clement[illegible] Roman[illegible]* [illegible] circumlatum, & antiqu[illegible] venerabilem. Ille vero [illegible] *Jacobi* [illegible] referens, verbis ejus hunc ſenſum tribuit; [e] *propter quod ego judico, non inquietandos eos qui ex* Diviſio. Romanus, antiquus.

a *Num.* [illegible] b *Apoc.* [illegible] c *Epiſt.* [illegible] cap. 10. v. 7. d Vol. 14. e *Conſt. Apoſt.* lib. 6. [illegible] 12.

SECT. II. *gentibus convertuntur ad Deum*, [illegible] *Sed ſcribendum ad eos, ut abſtineant a pollutionibus gentium idololatriæ & ſanguine, & ſuffocato, & fornicatione.* Ubi neceſſe eſt, ut verba illa pluralia [illegible] pro generalibus habeantur, & de idololathyto, ſanguine, ſuffocato, & fornicatione pariter intelligantur. Cauſa vero ne fingi poteſt, cur hæc omnia *pollutiones Gentilium* dicerentur, niſi quod ad eorum cultum idololatricum [illegible] & polluta cenſebatur, quod a pollutione nom[illegible] & [illegible] dictum, quod [illegible] reddi ſolet. Quin & perſonæ omnes idoli cultu[a] [illegible] fornicatio in hono[illegible] credebatur. Non eſt itaque [illegible] tertiam præ[illegible] explicantes, [illegible] impedit [illegible] hunc locum ſic interpretari [illegible] *& ſuffocatum & ſanguinem.* Sed ad [illegible] de *S. Petro* loquens, cum docuiſſe [illegible] (inquit ille) *de idolothytis, mortuis, ſuffocatis, a* [illegible] Hi autem [illegible] ſunt, auctorem illum (quiſquis erat) [illegible] pars conſilio vetita fuiſſe; quod ſcilicet hæc omnia ſeculo illo, pro rebus Dæmoni ſacratis haberentur, & omnes ſanguinem aut ſuffocatum comedentes, eſſe menſæque Dæmonum participes, & eorum loco quodammodo facti crederentur.

Ne vero *Clementem Romanum* ad partes meas obtorto collo traxiſſe videar, in medium proferam paulo diſertius *Origenis* teſtimonium. Ille vero mentionem faciens Epiſtolæ, quæ Apoſtoli *neceſſariam tantum abſtinentiam* (*ab idolothytis, ſuffocato, & ſanguine*) *ſi proſiteantur*[d] *indicere*; hanc cauſam aſſignat monitis illius Apoſtolici [illegible] &c. *Idolothyta ſacrificantur dæmoniis, nec debet homo Dei particeps fieri menſæ dæmonum. Suffocatis autem nobis interdicitur, quia ſanguis ex eis non eſt ejectus,* [illegible] *ne veſcamur cibo dæmonum, & ne forte ſimul nobiſcum edant dæmones, ſi ſuffocatum edamus. Quod autem de ſuffocato dictum eſt, ſatis indicat cur a ſanguine abſtineatur.*

Huc etiam ſpectare videntur[e] *Tertulliani* verba: *propterea Spiritus ſanctus conſultantibus tunc Apoſtolis vinculum & jugum Legis nobis relaxavit, ut idololatriæ devitandæ* [illegible]

Moderni. Ne vero quod genus teſtium in hac cauſa deſideretur, duo ſubjungam Modernorum teſtimonia. Horum primum *Turreani* eſt, qui auctorem egregie doctis laudem & characterem meruit. Ille vero de hoc decreto Apoſtolico ſuis loquens, [f] *neceſſarium* inquit *erat, non veſci ſuffocato, quod propter ſanguinem retentum immolatitium erat, &* [illegible] *cibus Dæmonum eſſe* [illegible], *ut erat quoque neceſſarium non veſci idolothyto & ſanguine, quatenus hæc omnia ad idolorum* [illegible] *pertinerent.* Et paucis interpoſitis [illegible] ſuffocato, & idolothytis abſtinere [illegible] *erat inter gentes habitandum, apud quas* [illegible] *quæ erant immolatitia, ſanguis, & ſuffocatum* [illegible] *magna pars* [illegible] *Dæmonibus dedicare* [illegible] modo laudatam explicans, hæc inſerit, [illegible] Decretum Apoſtolicum ſanguinem [illegible] *immolatitia inter omnes gentes* [illegible] *Hæc autem ea ratione prohibet,* [illegible] docet, ut abſtineant a contaminatione idolorum [illegible], & ſanguinis, & ſuffocati. *Hæc enim omnia erant* contaminationes, *quia omnis ſanguis habebatur Diis conſecratus, omne etiam ſuffocatum, propter ſanguinem retentum.*

Sententiam meam ſuo etiam ſuffragio [illegible] *Lanſſius*, interpres non e vulgo

a [illegible] b [illegible] c [illegible] d Lib. 8. Cont. Celſ. p. [illegible] e Lib. de Idololat. c. 24. p. [illegible] f [illegible] g [illegible] p. [illegible]

Romanen-

SECT. III.

Romanenſium: ille rationem quærens cur *Apoſtoli de immolatis, ſanguine, & ſuffocato præcepta dederint, multi* [a] inquit, *multa dicunt. Sed dicendum videtur, id voluiſſe Apoſtolos, ut grate hoc modo a gentibus ſecernerent, —— Quare ne remanerent aliqua antiqua ſuperſtitionis reliquiæ* [illegible] *Chriſtianis cum idololatris communio, & quaſi convivium,* [illegible] paucis ſuperaddit, *accedit quod victimarum ſanguis acceptiſſimus exiſtimabatur Gentilium Diis, & ideo illis conſecrabatur, & ſuffocata,* teſte Origene, *dæmonum cibus credebantur —— Quare Gentes quoddam* [illegible]

Objectio.

Hic [illegible] teſtimonia ſententiam meam prodere, magis quam probare videantur. Quamvis enim clare quidem aſſerant, Apoſtolos idolothytis, ſanguine, & ſuffocato, Gentilibus interdixiſſe, quod eorum eſus ethniciſmum ſaperent; de fornicatione nihil dicant, & [illegible] præbent, eos exiſtimaſſe Apoſtolos eam ob nativam ejus turpitudinem vetuiſſe, non quod fornicationi cum idololatria tanta neceſſitudo vel affinitas intercederet. Apertum eſt ea ſententia fuiſſe *Lorinum*, cum ait, *fornicatio, etſi grave crimen eſt, non pertinet tamen ad contaminationem* [illegible] laudata verbis adeo ut author ille, telam meam, ad inſtar Penelopes, texere & retexere videatur.

Inde ſolvenda eſt.

Si quis hæc objiciat, ingenue fateor [illegible], teſtes meos omnes, excepto *Cameraria*, fornicationem hoc decreto vetitam tacite præteriiſſe, eamque forſan non ob fœditatem aliquam ab idolis ortam, ſed et naturaliter initam, hic interdictam cenſuiſſe. Sed quicquid ſit, nunquam animo meo perſuadere potui, Apoſtolos idolothytum, ſanguinem, & ſuffocatum, tantum quod idololatriæ ſigna vel inſtrumenta, prohibentes, cum iis fornicationem (rem naturæ prorſus alienam) connectere voluiſſe, niſi quod & hæc eodem ſpectaret, & cum iis ejus uſu [illegible] conveniret. Quid enim induceret Apoſtolos, legis moralis & ceremonialis interdicta commiſcere, & iis etiam tanquam obſervatu pariter neceſſariis [illegible], ni vinculo aliquo communi jungerentur? Anne credibile eſt Apoſtolos [illegible] neceſſarium eſſe, fornicationem (lege Naturæ, lege Moſis, lege Chriſti, lege civili, ſcriptis etiam Apoſtolicis) ſæpe & centies interdictam, ſeorſim a cæteris [illegible] & peculiari decreto prohibere? Annon tanti viri prævidere poterant, [illegible] & hinc anſam arripere ſuſpicandi [illegible] haud a ſe grave peccatum eſſe, [illegible] Chriſtianos hoc decreto non minus ad abſtinentiam [illegible] & ſanguine, quam fornicatione, in perpetuum obligari? [illegible] diſſimulem [illegible] ſentio, & Apoſtolos fornicationem rebus aliis [illegible] & indifferentibus [illegible], quod ad idololatriam ex æquo pertineret, eique non minus arcte jungeretur. Cum itaque ex hac parte claudicent jam adducta teſtimonia, eorum defectum aliis argumentis redimere conabor.

SECT. III.

Et aliis Argumentis.

Probatur argumentis ſequentibus.

ARGUMENTIS quæ ſola ratio miniſtrat, evincam proximo, Synodum Hieroſolymitanam hæc quatuor ideo vetuiſſe, quod ethniciſmi ſigna eſſent & irritamenta, quod etiam abſtinentia ab iis omnem a Gentilibus nuper converſis idololatriæ ſuſpicionem amoveret, & præcipuas illas illecebras quibus homines novi adhuc & inſtabiles ad ethniciſmum veterem amplexandum allicerentur. Ex his autem argumentis,

A ſeculi Apoſtolici conditione.

Primum a ſeculi Apoſtolici ſtatu & conditione ducitur. Nam idololatria ſeculo illo, Gentilium error proprius erat, cum primo lacte hauſtus, & uſu inveterato confirmatus: error etiam qui longe lateque ſe diffudiſſet. [illegible] Chriſti partibus adhærentium intererat maxime, ut [illegible] renunciarent, & publicum aliquod [illegible]. Nam [illegible], Judæis quibus [illegible] præciderent, [illegible] Chriſto conciliarent, eumque nullam cum *Belial* communionem habere teſtarentur; ethnicos etiam Chriſtianiſmo nuper initiatos exemplo ſuo confirmarent, cum itaque tanti referret, ut Gentiles ad Evangelium converſi publicum aliquod idololatriæ renun-

a *Comment. in Act. 15. 20. §. 32, 33.*

SECT. III. [illegible] & omnem [illegible] ſpeciem [illegible] amoribus [illegible] Apoſtoli [illegible] gentiles [illegible] hoc [illegible]

[illegible] ORDINE, MATERIA, [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

a *Act.* [illegible] *b* [illegible] *c* [illegible] *d* [illegible] *e* [illegible] in *Act.* 15. 20.

Totus [illegible]

SECT. III.

[illegible]

SECT. IV. ceſſaria eſt, & annon magis ad vitandam fornicationem, quam ſanguinis eſum obligamur? in promptu reſponſio: hæc omnia ſeculo illo *neceſſaria* quidem, non autem *pariter neceſſaria*, vocabantur ab Apoſtolis. Tam arctam habebant hæc omnia cum Gentiliſmo conjunctionem, quod neceſſe eſſet ut neophyti omnes ab iis pariter abſtinerent. Non erat autem ex Apoſtolorum dignitate, ut minutiis inſiſterent, & neceſſitatis gradum cuivis abſtinentiæ proprium ſolicite definirent. His accedat quod fornicatio unius tantum præcepti violatio, ſed ejus idolothyti, ſanguinis, aut ſuffocati, totius Chriſtianiſmi rejectio, tunc temporis haberetur: erat itaque, cur abſtinentia ab omnibus iis, tanquam pariter neceſſariis, Gentilibus imponeretur. Erat etiam (quod obiter addo) cur fornicatio loco ultimo poneretur, cum eo ſeculo, peccatum minoris reatus & infamiæ fuiſſe videatur.

6. (4°) HOC decretum Apoſtolicum huic etiam quæſtioni difficili locum fecit, cur illa quatuor (idolothytum, ſanguis, ſuffocatum, & fornicatio) hic ſpeciatim interdicta ſunt, alibi vero fornicatio tantum & idolothytum, ſuffocato & ſanguine tacite prætermiſſis? Nam *Pergamenſibus* id tantum crimini datum[a] legimus, quod *Balaami* ſectatores alerent, qui populum *fornicari & idolothyta comedere* docuerunt: id etiam in *Thyatira*[b] reprehenſum eſt, quod *Jezabelem*, populum *fornicari & idolothytum edere* docentem, impune pateretur. Apoſtolus ad[c] *Corinthios* ſcribens, eos ab idolothytis & fornicatione ſuſe dehortatur, ſanguinis & ſuffocati mentione ne levi facta. At hypotheſis noſtra hunc etiam nodum cunctum adaptabit: ſi enim pro dato ſumatur, Antiquitatem ſanguinem & ſuffocatum pro cibis Dæmoni ſacratis habuiſſe, & eorum etiam hoc interdictum fuiſſe, quod olim ſanguinis & ſuffocati comeſtores Dæmonum ſocii & fœderati crederentur, hæc duo ad claſſem τῶν εἰδωλοθύτων revocari, & ſub eorum nomine deſignari facile cenſeantur. Et ſane rem ita ſe habere, probabilius exiſtimo, quod hæc tria (idolothytum, ſuffocatum & ſanguis) tanquam res ejuſdem familiæ[d] duobus in locis conjungantur, & quod auctor literaturæ non ſpernendæ ſic meum ſuffragetur, *crediderim hæc duo, ſuffocatum & ſanguinem, non primo ac* προηγουμένως *hic vetita, ſed velut appendices* τῶν εἰδωλοθύτων. Sed ſi etiam auctor ille (quod in tranſitu moneo) minus a vero receſſiſſet, modo ſuffocatum & ſanguinem idolothytorum *ſpecies* potius quam *Appendices* appellaſſet.

E jam dictis apertum arbitror, hypotheſi mea conceſſa, nodos & difficultates omnes facile ſolvi poſſe, quibus expediendis interpretes hactenus incaſſum laborarunt: eam itaque non ſine ratione cæteris præferendam cenſeo. Jam ad ultimam capitis hujuſce partem pedem profero.

SECT. IV.

Cur hæc ſola, & ſimul, Gentilibus interdicta ſunt.

DUO hic nobis occurrunt breviter expedienda: primo, cur hæc *ſola* non plura Gentilibus interdicta ſunt? Secundo, cur hæc *ſimul*, non duobus aut tribus decretis ſeparata, Gentibus interdicta ſunt?

Cur hæc ſola. PRIMO, cum Gentiles non minus variis inſtitutis, quam numinibus devincti eſſent, non abſurde quæritur, cur Apoſtoli, Gentilibus fidem Chriſti capeſſentibus, a quatuor hiſce Gentium ritibus & inſtitutis (non pluribus, abſtinentiam impoſuerint?[e] *Grotius* huic dubio ſic reſpondendum cenſuit: Jacobus *non cenſet monendos qui ex Gentibus de iis quæ ſatis didicerant, Deum colendum, unum, & verum, non falſos: & omnem exhibendam reverentiam: abſtinendum a cædibus, rapinis, injuriis, adulteriis, & inceſtis: jus cuique reddendum: ſed de iis monet quæ diſputationem recipere videbantur, & quæ Judæos poterant offendere*, &c. Cum his paria faciunt illa[f] *Curcellæi*: *Apoſtoli hic agunt de rebus quæ non ſunt ita evidenter turpes, ut natura tamen ad illas redarguendas ſufficiat; ſed de quibus adhuc dubitare poſſent proſelyti Chriſtiani, an plane eſſent permiſſæ necne, quia vulgo inter ethnicos obtinebant, nec pro peccatis habebantur.* Hiſce conſona[g] *Salmaſii*, de hoc Decreto loquentis, verba: *idcirco nec de homicidio, nec de adulterio, nec de furto hic cavetur, ab his abſtinere oportere Gentiles Chriſti fidem ſuſcipientes, quia illa crimina etiam leges Gentilium publice puniebant.* Hæc autem præter omnem veri ſimi-

a Apoc. 2. 14. b Ib. v. 20. c Epiſt. 1. c. 8. 7. 8. 9. 10. d Act. 15. 29. & 21. 25.
e Comment. in Act. 15. 20. f Annot. ſup. loc. v. 20. g De modo uſurarum p. 633.

litudi-

SECT. IV.

[illegible]

SECT. IV.

nem & suffocatum fugerent in omnem nequitiam proclivissimi orbulones, sed quod hæc duo, pro rebus dæmoniis [illegible] habita, sub generali [illegible] nomine continerentur. Cum itaque temporibus [illegible] homines [illegible] pertinacius adhærerent, & illi [illegible] maxima Ecclesiæ [illegible] viderentur, [illegible] erat ut integra [illegible] obveniret, & neophytos [illegible] ad [illegible] ab iis decreto peculiari [illegible]. SECT. IV.

Quarto [illegible] Apostolorum ætate, Judæi [illegible] abstinentiam ab hisce quatuor [illegible] communionis fraternæ vinculum [illegible] & [illegible] tanquam [illegible] & charitatis fundamentum, [illegible]. [illegible] adduxit [illegible], Judæos olim ingenii [illegible] ad fraternam communionem & spem vitæ æternæ Gentiles admisisse (licet legem Mosaicam non observarent) modo [illegible] se Dei veri cultores indicarent, & vitam per [illegible] instituerent. [illegible] opinionem, [illegible] Petrus, [illegible] 10. 35. *In veritate comperi, quod non est personarum acceptor Deus, sed in omni gente, qui timet eum, & operatur justitiam, acceptus est ei.* Cum itaque [illegible] idolothyta, sanguinem aut suffocatum [illegible] signum, [illegible] haberetur; cum etiam [illegible] & mores [illegible], quod peccatum ethnicorum pene proprium esse videretur, [illegible], [illegible] abstinentiam ab hisce quatuor, idololatriæ & impuritatis omnis abdicatæ documentum [illegible], eamque tanquam unicum [illegible] & communionis fraternæ conditionem [illegible]. Hoc [illegible] probabilius [illegible], quod [illegible] idolothyta, sanguinem & suffocatum, [illegible] inter [illegible] habitantibus [illegible] fuerint. Cum itaque [illegible] quatuor hisce, [illegible] Judæi [illegible] & [illegible] Judaicæ communionis [illegible] [illegible]; non [illegible] Judæi, quibus [illegible] ægre ferre, quod nihil magis a Synodo [illegible] Christianis imponeretur, neque Gentiles conversi (qui [illegible] ad pericula [illegible] poterant, cum per [illegible] ut aliquod [illegible] Gentilismi signum ederent, & olim proselyti Judaici onus tam leve ferre [illegible].

Quinto [illegible] idolothyta, sanguinis, aut suffocati comestio, & fornicatio [illegible] ethnicis [illegible] maxime conspicui, & frequentius [illegible]. Cum enim Gentes, alios in cultu, alios in vita [illegible] ritus [illegible] & conversatione civili frequenter [illegible]. [illegible] hæc quatuor [illegible] satis [illegible] in mores ethnicorum sacros & civiles [illegible] probatum [illegible].

[illegible] comestionem (ut inde sermo [illegible]) inter Gentiles usitatam fuisse, cum religioni vacarent, & Deos oblato sacro colerent, omnibus innotescit, qui antiquitatum ethnicarum studium vel digito tetigerunt. Hoc etiam [illegible] de industria probatum dabo. Hanc itaque [illegible] partem, [illegible] propterea & a Gentilium cultu ad [illegible] trahit. [illegible] autem idolothytorum comestione contaminari, necesse fuit cum Gentilibus victus humani partem longe maximam dæmonibus [illegible] dedicaret. Majorum enim animalium carnibus [illegible] Deo [illegible] sacrario, tam [illegible] quod [illegible], boves, sues, & similia, [illegible] passim apud auctores appellentur [illegible] ut exponunt [illegible] Grammatici, [illegible]. Neque [illegible] ethnicorum superstitio [illegible] circa cibos occupata [illegible] in [illegible] more erat, ut mensis [illegible] partem de pane & vino [illegible] in aram ([illegible]) injicerent. [illegible] ut hoc ritu totum quod erant comesturi Diis suis [illegible], atque jure quodam hospitali se devincirent. [illegible] Apostoli verba [illegible] aliquid accepturæ [illegible], *propter hæc offenditur [illegible] frater meus, non edam carnes in æternum, ne fratrem meum offendiculo [illegible] meo.* Cum enim Gentilibus familiare esset, carnes [illegible] ritu aliquo Dæmonibus [illegible], [illegible] inde nata est, ut Apostolus [illegible] immolatitias [illegible]. Hinc autem [illegible] se potius velle profitetur, potius quam frater [illegible] scandalum acciperet, h. e. exemplum ejus, perperam intellectum, in argumentum idololatriæ vel ethnicismi probati traheret.

Nec [illegible] idolothyta solummodo, sed etiam fornicatio omnigena, gentium Reli-

[illegible] [illegible] Dis apud [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] 10. 35. c Cap. 10. 10. d [illegible] 3. Dissert. [illegible] cap. 7. [illegible]. e [illegible] [illegible] pag. 443. f 1 Cor. 8. 13.

 GIONIS

[illegible]

monium: *In ſacris Liberi conſuetudo talis eſt, ut occiſo capro ſacrati omnes ſanguinem bibant.* SECT. IV.

Si ad ethnicorum CONVERSATIONEM aut mores civiles oculos reflectamus, in iis etiam ſanguinis uſum & eſum familiarem admodum reperiamus. Nam Gentiles aliqui (ut erant ferinis moribus, ab eo [illegible] qui a principio homicida eſt) ſanguine[a] crudo & e vulnere recenti manante, ferarum ritu, veſcebantur. Alii quos humanior conſuetudo tam feros eſſe non ſinebat, a ſanguine crudo temperabant, ſed edulia e ſanguine, [illegible] condito & parat[illegible], [illegible] comedebant. Habebant enim[b] Romani *Lucanica* ſua, quæ erant inteſtina ſanguine farta, cum adipe, polenta, & ſpeciebus quibuſdam aromaticis. Hiſce proxime convenire videntur illi *botuli cruore diſtenti*, ſupra e *Tertulliano* memorati, quibus etiam, *[illegible]*, frequenter in epulis utebantur. Inter Græcorum etiam [illegible] *[illegible] inteſtinum ſanguine fartum* ab *Athenæo* recenſetur. Erat etiam [illegible] *Heſychio* exponente, [illegible] *Animalis [illegible] inteſtina cum [illegible] parata*. Jus etiam [illegible] [illegible] dictum, e ſanguine [illegible] & unde (teſte *Polluce*) [illegible] vel [illegible] dicebatur. Hæc & alia e ſanguine confecta, ſanguinem in Gentilium cibis uſitatum probant: cum etiam ſeculis antiquioribus uſurpatum evincant[e] *Homeri* illa:

[illegible]
[illegible]

Ventres hi caprarum jacent in igne, hos autem in cœna
Depoſuimus, pinguedine & ſanguine cum impleverimus.

JAM ad ultimum hujus interdicti membrum [*[illegible]*] orationem confero. Hoc autem nomine cenſeri debet animal aliquod [illegible] præclaſo neci datum, unde ſanguis ejus, [illegible] venas & viſcera concluſus, una cum reliqua carne neceſſario comederetur.

H[illegible] in Gentilium cultu vel moribus ſacris locum ſæpius inveniſſe, non de nihilo mihi [illegible], cum legam verba[f] Prophetæ, de populo ritus ethnicos exercente [illegible], [illegible] *ſuper ſanguinem comeditis* [illegible] *levatis ad idola veſtra* &c. [illegible] *Alexandrinus*, & *Arabica* [illegible] per *ſuper* interpretentur, vox ea per in [illegible], apud [illegible] & [illegible] *verſitur*. [illegible] hanc vocem nunquam reddidiſſent proculdubio, niſi quod idololatræ, cultu[illegible], [illegible] non [illegible] *ſuper* ſanguine, ſed *in* vel *cum* ſanguine (id eſt [illegible]) veſcerentur. Hæc [illegible] teſtimonia non deſiderat, cum præcipue ex [illegible] decreto pateat [illegible] ſuffocatum [illegible] celebrem, & in ſacris [illegible] uſitatum. Cum enim [illegible], Apoſtoli ab idolothyto, fornicatione & ſanguine Gentiles [illegible] voluiſſe, quæ etiam [illegible] comites eſſent, [illegible] proxima neceſſitudine tangerentur, nihil promptius quam ut ſuffocati [illegible] eodem [illegible] in [illegible] ethnicum [illegible], eoque nomine prohibitam [illegible]. Nam [illegible] a ratione videtur, Apoſtolos hic [illegible] commiſcere & idolothytis, fornicationi, & ſanguini, [illegible] comitem adjungere voluiſſe, niſi affine fuiſſet, & in ſacris idololatricis parem locum & uſum habuiſſet.

NEQUE Gentiles ad ſacra tantum, ſed & menſas ordinarias, ſuffocatum frequenter adhibebant. [illegible] argumentum [illegible] eſt, quod ejus eſum, ante legem, ſub lege, & poſt legem, interdictum reperiamus. Ante legem, *Gen.* 9. 4. *Veruntamen [illegible] carnem in ſanguine anima ut comedatis*. Ibi vero[g] S. *Chryſoſtomus* [illegible] de *ſuffocato* [carne cum ſanguine] non imprudenter interpretatur. Sub lege, *Levit.* 17. 13. Poſt legem, hoc nempe decreto Apoſtolorum, & [illegible] Canone Apoſtolis tributo, qui [illegible] [ſuffocatum] Clericis ſub degradationis, Laicis ſub excommunicationis pœna prohibet. Prohibitio tam frequens cauſam [illegible]

a [illegible] in *Act.* 15. [illegible] b Vid. [illegible] p. [illegible] c [illegible] d [illegible] e [illegible] f [illegible] 65. g [illegible] h [illegible] *Apoſt.* 63. apud [illegible] T. [illegible]

i Vid. [illegible] L. 9. cap. [illegible] L. 6. cap. 9. [illegible]

Sect. IV.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

tum [illegible] fugerent, ad epulas ethnicas, fornicationis (earum individui comitis) illecebris [illegible]. Hanc conjecturam repetitione non indignam habui: quod speciosa sit admodum, & magnum [illegible] auctores debeat, qui se Decreti hujus interpretum [illegible] omnibus facile praeferendum [illegible]. De conjecturae tamen hujusce veritate dubitationem [illegible], quod idololatria, [illegible] Act. [illegible], idolothyta, sanguine & suffocato [illegible] ceremoniis & epulis eorum profanis [illegible] videntur. SECT. IV.

([illegible]) [illegible] est, Apostolos haec separare [illegible] quod Gentiles in sacris praecipue magnis [illegible] plerumque [illegible] usurparent. Cum enim de cultus profani ceremoniis occurrit sermo, quandoque fornicatio & esus idolothyti, quandoque sanguinis esus & idolothyti, nonnunquam idolothytum, suffocatum, sanguis & fornicatio, conjunctim reperiuntur.

Quando [illegible] fornicatio & esus idolothyti [illegible] locis supra laudatis, non semel [illegible], conjunctim videmus. In etiam apprime conveniunt, quae de [illegible] sacrificiis [illegible] leguntur, de [illegible] [illegible] sacris idololatricis, ad epularum [illegible] convenirent. Idem vero [illegible] [illegible] [illegible] & fornicationes tales fuere, ut se Deum suum [illegible] (animam & corpus) [illegible], cum [illegible] [illegible].

Quod [illegible] & idolothytis [illegible] est: nempe *Levit.* 19. 26. [illegible] *cum sanguine vel ad sanguinem.* Nam lege illa *Moses* [illegible], qui cum rem sacram facerent, non tantum [illegible] sanguinis etiam [illegible] partem gustare [illegible], ut [illegible]. Cum vero [illegible] a crudo sanguine [illegible] abhorreret, [illegible] frequens erat, ut [illegible] *juxta sanguinem effusum ederent.* Hoc autem ritu, [illegible] Deorum [illegible] sanguinem [illegible], & [illegible] observare [illegible]. Ad hunc autem sanguinis [illegible], inter Gentes post oblata sacra frequentatum, alludere videntur [illegible] *duos Daemones, dic omni volucri & omni bestiae agri: congregate vos [illegible] ad [illegible] quod ego immolo pro vobis* [illegible] *super montes* [illegible] *& comedetis carnem & bibetis sanguinem* [illegible] *& sanguinem principum terrae bibetis*, &c.

[illegible] conjunctim [illegible] haec quatuor, idolothytum, suffocatum, sanguis, & fornicatio: nempe [illegible] 18. 6. *Qui in montibus non comederit, & oculos suos non levaverit ad idola domus Israel, & uxorem proximi sui non polluerit*, &c. Hic duo tantum [illegible], & fornicatio, (nam adulterium [illegible]) clare & aperte [illegible]. At verba [illegible] sanguinis & suffocati [illegible] non [illegible] est, cum sanguis & suffocatum [illegible] [illegible] parallelus sanguinis & suffocati [illegible] (*qui cum sanguine* [illegible] est *suffocatum*) *editis, & oculos vestros levatis ad idola vestra, & sanguinem effunditis*, [illegible]. Hunc [illegible] *Israel* [illegible] "cum sanguine comeditis, oculos vestros ad idola vestra attollitis, sanguinem bibitis, &c. Duplex autem ratio ([illegible]) afferri potest, cur idololatrae [illegible] sacrificia celebrantes, non sanguinem tantum biberent, sed etiam suffocatum (sanguine pollutum) ederent. Nam primo [illegible] a sanguinis esu, tanquam [illegible] abhorrebant, [illegible] fuit, ut [illegible] una cum sanguine [illegible] apponeretur, ne [illegible] idololatriae [illegible]. Deinde [illegible] suffocatione plurimum [illegible], vita privasse videntur, ut ea Numinibus suis hoc ritu consecrarent, & [illegible] partes [illegible]. Hoc autem suffocato mensis [illegible] idololatrae, quod [illegible] odore, & [illegible] delicatioribus [illegible], [illegible] libentius & [illegible] exhiberent.

a [illegible] b Vid. [illegible] c [illegible] d Vid. [illegible] e [illegible] f Cap. 19. 17. 18. g Vid. [illegible] h [illegible] i [illegible] k [illegible] 17. 19.

CAP. IV.

CAP. IV.

Adversa diluuntur argumenta.

UT ordinem mihi præſcriptum proſequar, proximo ſententiam meam ab argumentis in contrarium allatis liberare debeo. Si quid autem mihi præſentire contigit nonnulli contra ſententiam meam objectionum acie ſunt pugnaturi Hujus autem anteſignani ſunt quinque;

Arg. 1^m. NAM primo: dicet forte non nemo, vix poſſibile fuiſſe ut vel fornicatio vel ſanguinis eſus idololatriæ teſtes aut indices haberentur, cum olim utraque paſſim apud homines Veneri vel gulæ deditos obtinerent, nec, ſi quis ſtupro vel ſanguinis eſu ſeipſum polluiſſet, ſciri poſſet, an id feceras, ut carni indulgeret, an ut numini alicui fictitio cultum exhiberet. Hæc itaque ſententia fundamento levi & lubrico niti videatur

Sol. NON eſt quod hoc argumentum opinioni meæ fidem detrahat, cum fornicatio ad idololatriam & ethnicismum ſpectans, ab eodem flagitio ad libidinem tantum explendam perpetrato, variis circumſtantiis diſcerni poſſet:

(1°.) LOCO: nam fornicatio idololatrica, in ipſo templo, luco, monte vel antro ſacro, in altaris etiam vicinia, non raro perpetrata eſt. Hoc multis Antiquorum teſtimoniis evinci poſſet, niſi nos hoc onere levarent, [a] *Martinus de Roa*, [b] *Sanctius*, [c] *Henricus Urſinus*, aliique. Cum itaque Gentiles Dei templum polluerent, & ad ritus ſuos ethnicos transformarent; eorum [illegible] *luxus & comeſſatus impuri* primo [d] memorantur, & ipſi [illegible] *in ipſis templi porticibus* ſtupri conſuetudinem cum fœminis habuiſſe perhibentur

(2°.) GRADU & menſura: Gentiles enim omnia [illegible] genera, adulterium, ſcortationem, inceſtum, Venerem maſculam, & alia [[e] inſaniæ potius quam] libidinis exempla, ſuis in ſacris habuerunt Auctor itaque carminum Sibyllinorum, hominum ab idololatria converſorum mores, tanquam propheta, referens, inquit,

—— [illegible]
[illegible]
Καὶ πρὸς ἀρσενικοὺς παῖδας μίγνυνται ἀνάγνως,
Ὅσσα τε Φοίνικες, Αἰγύπτιοι, ἠδὲ Λατῖνοι

—— *Deinde,*
Ante omnes homines, ſancti meminere cubilis:
Nec maribus pueris ſcelerate congrediuntur,
Sicut Phœnices, Ægyptiiſque, atque Latini.

(3°.) COMITE: nam idololatræ non raro cum ſcorto [uti audiebat] *ſacro*, id eſt, impura fœmina, numinis alicujus fictitii ſacris initiata, eique miniſtrare ſolita congrediebantur. Inde vero nullum dubitationi locum relinquebant, quin ſcelus illud in honorem numinis alicujus impuri perpetrarent. Hoc modo populus Iſraeliticus, in honorem idoli *Peor*, ſe ſcortari teſtabatur: nam fœminas quibuſcum illi miſcebantur, Græci quidem [illegible] tantum Moabi, at S. *Cyrillus* eas [illegible] vocat [illegible] *mulieres ſacrificas Baal-Phegor*. Eodem conſilio diu poſtea [illegible] [g] *cum* [i] *initiatis ſacrificaverunt*, id eſt, cum fœminis [h] *impietatis ſacris imbutis & inſtructis*; ut ſcilicet, impuris harum fœminarum amplexibus, ſe libidinem in honorem profani numinis exercere, teſtatum darent.

(4°.) ADJUNCTO: nam fornicatio ritibus idololatricis accenſenda cum epulo ex idolothytis facto plerumque jungebatur. Proximus ab idolothytorum eſu gradus ad Venerem inconceſſam eſſe conſuevit, diſtento ventre novos libidini ſtimulos adjiciente. Moris hujuſce teſtem ſe præbuit *Chaldæus Paraphraſtes*, jam laudata Prophe-

a *Exegetic.* P. 3 Lib. 2. cap. 10. b *Comment.* in *Hoſ.* 4. §. 66, 67 & in *Exod.* 6. §. 39. c *Quaeſt. Bibl.* §. 27, 28, 29. d 2 *Mac.* 6. 4. e *Quod de eo dictum, qui* [illegible]*, non libidinem, ſed inſaniam —— vocaret* f *Lactant. Inſtit.* l. 6. c. 23. f Lib. 3. pag. 490. g [illegible] LXX. in *Hoſ.* 4. 14. h [illegible] *Theodor.* in loc.

i Vid. pag. 568.

CAP. IV.

tæ verba [*cum initiatis ſacrificaverunt*] ſic interpretatus; *ipſi cum meretricibus ſocietate ſe jungunt, & cum ſcortis comeſſantur & potant.* Huic mori conformis *Jezebel* Apocalyptica, neophytos πορνεῦσαι [a] docuit & εἰδωλόθυτα φαγεῖν. Ex eo more profectum eſt forte, quod multi pſeudochriſtiani, cum Chriſtianorum agapis intereſſent, *oculos haberent* [b] μεστοὺς μοιχαλίδος *plenos adulteræ;* quaſi ſacras illas epulas ethnicis affines exiſtimarent, aut eas, ad morem epuli idololatrici, cujus appendix plerunque fornicatio, celebrare vellent.

(5°.) Frequentia: nam fornicatio tam frequens erat inter idololatras, eorumque moribus & myſteriis arcte adeo jungebatur, quod ethniciſmo vigente, totus pene mundus in magnum quoddam lupanar abiiſſe videatur. Uſus ille late propagatus in cauſa fuit, quod Apoſtolus [in [c] epiſtolis pene omnibus] adhortationes ad vitandam fornicationem ingerat. Et ex eo more inter idololatras frequentato profectum eſt, quod *Oraculorum Sibyllinorum* auctor fugam idololatriæ per Veneris illicitæ fugam [d] explicet, cum ait,

> [x] Φεύγετε λατρείας ἀθέμους τῷ ζῶντι λάτρευε·
> Μοιχείαν πεφύλαξο, καὶ ἄρσενος ἄκριτον εὐνήν·
>
> *Viventem colite, & cultus vitate profanos:*
> *Confuſumque maris lectum fuge, adulteriumque.*

Et [e] alibi, cultus Dei veri, turpitudini cum maſculis & fœminis patratæ ex adverſo ponitur,

> ——Ἀθρήσαντ' ἑνὸς Θεοῦ εἰς μέγα κῦδος,
> Οὔτε φόνον ῥέξαντες ἀτάσθαλον,——
> Οὐδ' ἄρ' ἐπ' ἀλλοτρίης κοίτης πόθον αἰσχρὸν ἔχοντες,
> Οὐδ' ἐπὶ ἄρσενος ὕβριν ἀπεχθέα στυγερήν τε
>
> ——*Suſpicientque Dei decus unius ingens,*
> *Nec diram facient cædem,*——
> *Nec vetitum alterius cupient fœdare cubile:*
> *Maſcula nec turpi maculabunt corpora tactu.*

De hoc autem argumento ſuperius ad ſatietatem dixiſſe videar.

Sanguinem quod attinet, fieri non potuit quin illius eſus hominem in ethniciſmi & idololatriæ affectatæ ſuſpicionem adduceret, cum Gentium prope omnium conſtans eſſet & immota ſententia, *dæmones veſci ſanguine;* cum etiam omnes ſanguinis, crudi vel cocti, comeſtores, dæmonum cibum participare, iiſque fœdere & familiaritate quadam conjungi crederentur.

Secundo: mihi forſan & hoc argumentum opponent alii: ſi hæc omnia cultus Arg. 2dum. idololatrici ſigna tam aperta fuiſſent, & cum eo tam arcte cohæſiſſent; Apoſtoli proculdubio nunquam ſcripſiſſent Gentilibus, ab idololatria non ita pridem converſis, ut ab eorum uſu temperarent. Cum enim idololatriæ paulo ante renunciaſſent, nihil periculi ſuberat, ne ad mores idololatriæ conjunctiſſimos tam cito relaberentur.

Imo vero multum erat periculi, ne Gentiles noviter converſi ad ritus illos idololatricos denuo deſciſcerent: nam (1°.) E [f] ſcripturis apparet, haud paucos Chriſtianiſmum profeſſos carnes immolatitias in ipſo εἰδωλείῳ comediſſe; & ad omnem Ethniciſmi turpitudinem ſe denuo contuliſſe. Horum typi fuiſſe videntur Iſraelitæ, quos *Baalam* ad eſum idolothytorum & fornicationem [g] ſeduxiſſe dicitur. Hæc autem exempla clare docuere, Gentiles qui ſe Chriſti legibus addixerant, ad fidem mutandam lubricos eſſe, adeoque opus eſſe, ut non præcepto tantum, ſed & ſolenni decreto, a ritibus idololatriam olentibus arcerentur. (2°.) Veriſimile eſt, multos e Gentilibus illis fide Chriſtiana non niſi leviter imbutos fuiſſe, & adhuc in ethniciſmi & Chriſtianiſmi quaſi confinio ſtetiſſe. Cum enim multi e Judæis ad Chriſtum converſi, ita fidem

Sol.

a *Apoc.* 2. 20. b 2 *Pet.* 2. 14. c 1 *Cor.* 6. 15. 2 *Cor.* 12. 21. *Epheſ.* 5. 3. *Coloſ.* 3. 5. *Hebr.* 13. 16. d Lib. 3. pag. 475. e Lib. 4. p. 489. f *Apoc.* 20. 2 *Pet.* 2. 21, 22. g *Num.* 25. 1.

x Apud *Lactantium*, Lib. de ira Dei, §. 22. ita legimus.
Φεῦγε δὲ λατρείας ἀθέμους, Θεῷ ζῶντι λάτρευε·
Μοιχείαν τε φύλασσε, καὶ ἄρσενος ἄκριτον εὐνήν·

CAP. IV.

Christianam amplecterentur, ut etiam plurimum fermenti Judaici retinerent; facile creditur, multos e Gentilibus [illegible] Christianismum recepisse, [illegible] Nec itaque decretum illud [illegible] Apostoli [illegible] Haec omnia [illegible] Religio [illegible] Synodum totam Hierosolymitanam [illegible] Gentilium [illegible]

[illegible] hoc forsan urgebunt aliqui, minime probabile esse Concilium Hierosolymitanum abstinentiam ab hisce quatuor Gentilibus praecepisse, [illegible] Christianismum nondum [illegible] Apostolorum [illegible]

Huic objectioni [illegible] respondeo [illegible] (1°) Apostoli, cum hoc decretum conderent [illegible] Gentiles [illegible] Judaeos [illegible] Christum & Paulum [illegible] (2°) [illegible] Christus Apostolus [illegible] Ecclesiae [illegible] Apostolorum [illegible] (3°) [illegible] Apostolorum [illegible] Corinthios [illegible] S. Paulus [illegible]

[illegible]

[illegible]

Patres

CAP. IV.

[illegible] erat, in locum eundem [illegible] scribens, *Judico, Apostolum his reprehendere [illegible] [illegible]*

[illegible]

Q[illegible] dicent [illegible] nonnulli [illegible] [illegible] & Gentilibus Christi[illegible] [illegible] Arg. 4[illegible]

[illegible]

H[illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] *Ne forte foedus ineas cum* [illegible] *quis te vocet, & comedas de sacrificio ejus.* [illegible]

[illegible]

[illegible]

Q[illegible] [illegible] Arg. 5[illegible]

[illegible] Apostolos & Christianos [illegible] Judaeis [illegible]

a [illegible]

cessare

CAP. V. ceſſitate legis obſervandæ a Gentilibus, qui ſe Chriſtianorum cœtibus & legibus adjunxiſſent. Cum autem controverſia illa, ex utriuſque partis conſenſu, ad presbyteris totius Hieroſolymitani arbitrium referretur, reſpondiſſe dicuntur: [a] *viſum eſt Spiritui Sancto & nobis, nihil ultra imponere vobis oneris quam hæc neceſſaria, ut abſtineatis ab immolatis, & ſanguine*, &c. Quænam autem conjunctio inter quæſtionem & reſponſum intercedit, ſi Judæi de lege ſervanda, Seniores autem de idololatria tantum cavenda, locuti cenſeantur, & immolatitia, ſanguinem, & cætera prohibuiſſe, non quatenus lege vetita fuerint, ſed idololatriæ ſigna?

Dilut. Huic objectioni reſponſio prompta eſt & facilis: tantum abeſt, ut notio noſtra inter Capitis hujus partes aut membra χάσμα faciat, quod ea tantum conceſſa omnia conſentient, & inter ſe belle cohærebant. Hoc facile percipiet lector, ſi in animo ſecum conſideret, quali rerum ſtatu verſata eſt eccleſia, cum hoc decretum conderetur. Tunc enim Judæi multi, Chriſtianum licet initiati, legem urgebant obſervandam, tanquam unicum ſalutis conſequendæ medium, & communionis fraternæ vinculum: Apoſtoli vero Gentiles ab eo onere ferendo prorſus immunes aſſerebant, ne diſciplinæ Moſaicæ ſeveritate deterriti, molliorem ethniciſmum Chriſtianiſmo præferendum judicarent. Difficile vero fuiſſet Concilio illi, niſi ὁμοθυμαδὸν, inter hæc diverſa ſtudia & pugnantes ſententias, ita medium tenere, ut non in alterius partis offenſionem incurrerent. Cum autem S. *Petrus* & S. *Jacobus* luculentis argumentis evicilſent, multos e Gentibus jam converſos eſſe, multos etiam e Gentibus propediem convertendos; tandem unanimi Concilii conſenſu decretum eſt, ut Gentiles a legis obligatione quidem liberi dicerentur, ita tamen ut ad abſtinentiam ab idolothyto, fornicatione, ſuffocato & ſanguine ſe devinctos intelligerent. Hoc autem prudenti temperamento curatum eſt, ne quid offenſionis acciperent nuper e Gentilibus facti Chriſtiani, quibus Apoſtoli quatuor ſolummodo Moſis inſtituta, eaque ex mera charitate & pro ratione temporum obſervanda præſcripſerunt. Hac etiam ratione, Judæi (quibus aliquid æquioris ingenii) demulceri, & Chriſtianorum ſocietati conciliari poſſent. Cum enim præceptum eſſet, ut ab hiſce quatuor, utpote ſignis idololatriæ in uſu maxime frequentis poſitis abſtinerent; facile percipere poſſent, Apoſtolos a legis quidem obligatione & materia præcipua, non autem fine & uſu (idololatriæ ſcilicet abolitione) curando, Gentiles abſolviſſe. Nec fieri potuit, ut Judæi (niſi zelo Phariſaico accenſi) Gentilium ſocietatem fugerent, cum illi *a pollutionibus illis idolorum* abſtinerent, adeoque præcipuam [b] *Legis juſtitiam* (idololatriæ fugam atque odium) in ſeipſis *completam* judicarent.

Ita jam ſalebras omnes e medio ſuſtuliſſe videor, ut hæſitandi cauſa nulla relinquatur.

C A P. V.

Error eorum coarguitur, qui, hoc Decreto moti, ſanguinis eſum Chriſtianis illicitum arbitrantur.

NEMINI jam obſcurum eſſe cenſeo, Concilium Hieroſolymitanum hoc Decretum ſtatuiſſe, ut Gentiles, ethniciſmi reliquias adhuc retinentes, ad veram religionem reformaret, eoſque ab iis imprimis inſtitutis ethnicis cohiberet, quibus olim Dæmonis myſteriis initiari ſolebant, quibus etiam ſe communionem intimiorem cum illo colere profitebantur.

His aperte confirmatis, facile videre eſt, hoc Decretum primævam obligandi virtutem amiſiſſe, cum illius inſtituendi cauſa jam ceſſaverit, & ritus hoc Decreto vetiti in oblivionem abierunt. Hoc equidem præceptum Apoſtolicum nos hodieque teneret, ſi inter Gentes vivere contingeret, quæ moribus utuntur ethnicis, & immolatum, ſanguinem, & ſuffocatum, res Dæmoni ſacras habent, & eorum eſum ſocietatis initæ cum Dæmonibus argumentum arbitrantur. Ita cenſuit [c] *Turrianus*: cum enim *liberius* negaret, *ritus univerſales obſervandos eſſe*, dicens, *cur non ſervatur, abſtinere a ſanguine & ſuffocato*, juxta *decretum ab Apoſtolis toti Eccleſiæ impoſitum*? Reſpondet ille: *imme vero ſervandum eſt, & ſervatur, ubicunque inter gentes vivitur, quæ idola adorant, & immolatitia edunt*. Cum in loco tam triſti res eſt, hoc decretum ſervari debet, ne ſanguinis aut ſuffocati comeſtio hominum infirmiorum conſcientiæ damno eſſet, & ut

a Act. 15. 28. 29. b Rom. 8. 4. c Vid. ſup. Riplam. Confutat. Apoſt. p. 16. ° 3.

inſtar

inſtar teſtimonii religionis ethnicæ videretur. Sed in tam diſſimili rerum ſtatu verſamur hodie, quod idolorum veterum nomina vix innoteſcant, *idolothyta* jam vulgi captum excedant, & laboret hiſtoriæ fides, ut ſanguinem aut ſuffocatum olim Diabolo ſacrata fuiſſe credamus. Evanuit itaque hujus Decreti cauſa, nec magis Chriſtianos obligare poteſt, quam leges illæ Judæos, de lana & lino, hœdo in lacte matris cocto, tonſura orbiculari, & hujuſce ſortis aliæ; quibus ferendis mores idololatrici, jam prorſus aboliti & oblivioni traditi, occaſionem præbuerunt. CAP. V.

His autem prorſus ignoratis, aut pro nihilo habitis, quodvis Eccleſiæ ſeculum multos peperit, qui Decreto huic obligandi poteſtatem in ſecula duraturam tribuerunt; exiſtimantes, Apoſtolis idem hoc decretum ſanxiſſe, ut legem illam ante-Moſaicam, de non edendo ſanguine, vigori ſuo priſtino reſtituerent, eoſque ſanguinem & ſuffocatum, ſimpliciter & ipſorum cauſa vetuiſſe, non quod Gentilium ſacra cuicunque ſaperent. Atque hæc opinio, tuſtior hos Chriſtianismi ſeculis, tam late propagata eſt, quod Chriſtiani pleriqui [cum Occidentales, tum Orientales] hujus decreti Apoſtolici reverentia ducti, a ſanguinis eſu temperaverint. Hinc anſa data [a] *Curcellæo* verbis; *ſi quo in dogmate gloriari liceat de traditionis univerſalitate & conſtantia, illud eſt vel inter prima*, SANGUINE NON LICERE VESCI. Neque hoc dogma [de illicito ſanguinis eſu] inter Antiquos tantum, ſed & aliquos, inter ævi recentioris Chriſtianos, patronos reperit. *Chriſtianus Bremannus* in eo defendendo Exercitationem ejus 26. impendit integram. *Curcellæus* etiam Diatriben ſcripſit, qua ne vos Ingenii ſui intendit omnes, ut huic Decreto vim perpetuam aſtruat, & ſanguinis eſum Chriſtianis interdictum probet, & ad barbaros ablegandum. Eo & [b] *Grotii* ſententia, quod miror, inclinaſſe videtur. Sed quid loquor hoſce privatæ ſortis homines, cum Eccleſia Græca & Æthiopica ſanguinis eſum damnent, & hoc decreto [nondum ex lecto] nobis interdictum judicent? Græcam ita judicare, res notior eſt quam quod fidei meæ teſtes afferre debeam. Sic & Eccleſiam Æthiopicam opinari, dubitare non ſinunt eruditi *Ludolfi* verba, de *Habeſſinis* [c] dicta: a ſanguine & ſuffocatis abſtinent, non vigore legis Moſaicæ, ſed ſtatuti Apoſtolici in Eccleſia Orientali ſemper, in Occidentali per multa ſecula, obſervati, & in Conciliis nonnullis repetiti: noſque reprehendunt, quod id in deſuetudinem paſſi fuerimus venire. Hoc decretum nullâ obligatione æterna tenent.

Quamvis autem hæc ſententia de tot ſeculorum & hominum conſenſu gloriari queat, aperte profiteor me nullam ſcire, tam fallacem vel ſpeciem præ ſe ferentem, & ratione omni ſolidiore minus inſtructam & communitam. Hoc facile percipiat quiſpiam, ſi rationes [ex hoc decreto plerunque depromptæ] ad opinionis hujuſce patrocinium adductæ diligentius examinentur. Horum argumenta ad libertatem vocantur.

Nam (1°) In hoc Decreto, quatuor illa [non adiaphora, ſed] *neceſſaria* vocantur ab Apoſtolis. Sic enim repetitum occurrit vers. 28. *Nihil vobis oneris imponendum duximus*, πλὴν τῶν ἐπάναγκες τούτων *præter hæc neceſſaria; ut abſtineatis ab idolothyto, & a ſanguine*, &c. Hinc [illegible] multa cum fiducia colligunt, hanc legem nunquam abrogandam, ſed ad extrema ſeculi conſummati tempora duraturam. Si enim hæc mandata temporaria tantum fuiſſent, & durante tantum ſeculi more vel ſcandali metu Gentiles obligaſſent, minime digna videntur, quæ S. Synodus *neceſſariorum* titulo cohoneſtaret.

In expedito reſponſio eſt: erant hæc præcepta [ſi demas unum] natura quidem adiaphora, ſed ſi finem & uſum ſpectemus, ex æquo neceſſaria. Cum enim Apoſtoli libertatem maximam [a lege nempe Moſaica, ciborum præcipue diſcrimine] Gentilibus induliſſent, ἐπάναγκες erat ut monerentur, iis non concedi πορνείαν, idolothytum, ſuffocatum, & ſanguinem; ne libertate ſua ad infirmorum ſcandalum & propriam ipſorum perniciem uterentur. Eam itaque intra certos limites reſtrinxerunt, caventes ne fornicationi (vulgari, ne dicam religioſo Gentilium vitio) fræna laxarent; nec idolothytum, ſanguinem & ſuffocatum (cibos tunc temporis infames) edendi licentiam ſumerent. Adeo, ut hæc præcepta (de cibis nempe) non eſſent ἁπλῶς & natura ſua, ſed ob conditionem temporum & hominum infirmitatem, obſervationis neceſſariæ. Hoc ex ipſis Apoſtolorum verbis non difficulter intelligitur: *viſum eſt nobis nihil oneris vobis imponere, præter neceſſaria hæc, ut abſtineatis*, &c. Quaſi dixiſſent: „nihil “oneris Judaici vobis imponi volumus, libertatem a lege Moſaica vobis integram af-“ferentes: pauca quidem præcepta Moſaicis affinia, vobis jam tradimus: ſed quæ “temporum conditio *neceſſaria* fecerit, & quæ nunquam ſancita fuiſſent, niſi neceſſi-

a *Diatrib. de eſu ſang.* cap. 13. b *Vid. Grot.* in *Act.* 15. 20. c *Hiſt. Æthiop.* Lib. 3. cap. 6.

CAP. V.

[illegible]

(2°) Aliud [illegible] Hoc argumentum palmarium habet [illegible]

Hac [illegible] Olim enim nonnulli, sanguinem & suffocatum pro rebus indifferentibus habentes, [illegible] Apostolis, [illegible]

(3°) [illegible]

[illegible]

(4°) [illegible]

[illegible]

CAP. V.

hunc tempus aut terminus illius obligationi ſtatuatur, nec poſſibile ſit, ullum tempus in ſpecie definire, quo primum hoc interdictum Apoſtolicum vigorem ſuum perdiderit. Si dicatur, inquit [a] Curcellæus, *interdictum illud vigorem ſuum tamdiu ſolum retinuiſſe, quamdiu ſuperfuerunt infirmi, qui illius tranſgreſſione offenderentur: durat adhuc hodie. Nam multi ſunt inter Chriſtianos, qui ejus mandati tranſgreſſione graviter offenduntur, non tantum inter Græcos, ſed plurimi per reliquas terras paſſim in Germania, Gallia, Anglia & alibi, quibus æquum eſſet hac in re nos accommodare. Ne quid dicam de Judæis, quibus gravis præbetur ſcandalum, cum vident Chriſtianos præcepta toti humano generi in Noacho tradita pedibus quaſi conculcare.*

Iccirco & illi ſententiam meam inconcuſſam relinquit: cum enim Gentilibus ubique victus hanc interdicto occaſionem dederunt, illis vero, hoc ritum [illegible] & Evangelio locum cederet, [illegible] Apoſtolis, decreti huius obligationi, certos aliquos temporis aut loci terminos aſſignarent. Conſtat itaque Britannos (apud quos [illegible] forſan exciverunt) hanc legem Apoſtolicam ad tria uſque [b] Bedæ tempora coluiſſe, cum referatur [c] S. Auguſtinus tum inter Africanos, inter ſeculum quartum, a vigore ſuo primævo excidiſſe. Nec abſurde creditur, in Eccleſiæ cujuſque poteſtate ſitum eſſe, determinare quando legi illi [illegible] ubique derogetur, & quando rationes publicæ requirunt ut ei denuo obtemperetur. Lex ea procul dubio poteſtatem obligandi retinuit, cum idololatræ paſſim obvii fierent, qui ſanguinis eſu ſe dæmonum locos & idololatriæ ritibus initiatos indicabant, cum etiam infirmi (i. e. ab Idolorum cultu recens converſi, & in hac vacillantes adhuc) eſſe plerique omnes. Sub ea nempe tempora magni intererat, ut fideles e Gentibus ſanguinem & ſuffocatum parit [illegible] & ſubinde ſuperent, ne cibo dæmonum participes haberentur, & eorum exemplum (perperam intellectum) infirmis illis [illegible] inque Gentilium [illegible] argumentum videretur. Quod ad *infirmos* attinet a *Curcellæo* memoratos, non eo loco haberi debent, ut quis eos abſtinentia a ſanguine demereri ſtudeat. Apertum eſt enim, paucos admodum eorum Eccleſia Catholica cenſeratur, ab eorum partibus ſtare, a ſanguinis eſu nihil incommodi infirmis illis cedere poſſe; illos etiam *pueros & opuſes* homines non ſe gerere pro infirmis in eccleſia Dei: nam [illegible] omnes ab Occidentalibus abhorrent, nos per contemptum [d] [illegible], id eſt *ſanguivoros* appellantes. *Curcellæus* ipſe dicere non dubitavit *Chriſtianos eſu ſanguinis, præcepta toti humano generi in Noacho traditum pedibus quaſi conculcare*: multis etiam alii, quibus religio eſt eſus ſanguinis, fratres eorum quando ſanguinis eſu indulgentes, atque contra veniunt, quaſi præceptum Apoſtolicum ſemper haberent, & verius potius quam Dominum intercedunt.

(5°) Nonnulli decretum hoc putant perpetua lege ſanguinis eſum Chriſtianis interdictum, quod rationi conſentaneum videatur, [e] ut Deus omnia ad priſtinam puritatem revocaret, ut Chriſtianos ad obſervandas leges ipſis Noæ filiis datas obligaret, & ut hominum valetudini caveret, quæ ſanguinis eſu læditur. Atque hæc ratio majoris æſtimanda videtur, quod etiam [f] Veteres aliqui dixerunt: Deum ſanguinis abſtinentiam præcepiſſe, quod *ſit gravis, terreſtris, & multarum ægritudinum cauſa, ſi comedatur*.

At rationes illas vere tantum ſpecie fucatas eſſe, vel hebes oculus facile percipiat. Nam cui non abſurdum videtur, Deum ſanguinis eſum ſub Evangelio vetuiſſe, ut ad puritatem Noachi temporibus obtinentem omnia revocaret, cum ſanguinis nihil impuritatis inde, & Chriſtus in nova creatione [g] *omnia pura*, prout Deus in veteri *omnia bona*, pronunciaverit? [h] Et quis tam iniquus Evangelici ſtatus æſtimator eſſe poteſt, ut ſentiat Chriſti diſcipulos, non minus quam Noachi filios, legem ſanguinis eſum prohibentem, tanquam humanitatis magiſtram deſiderare? Quis etiam, cui vel mica cerebri, ſibi perſuadere poteſt, Deum ſanguinis eſum in ſecula vetuiſſe, quod ſuccum gravem & ſinceri praeſertim [illegible] parat, quod Chriſtiani tam habeant eſſere & gulæ tam obſurde dedit, quod ſanguinem [illegible] lege reſtrictis, comedere velint, tamen licet intemperanciæ culpam [illegible] certo loquitur?

Cum itaque argumenta, ab opinionis hujuſce patronis allata, rationes eorum pro non poſſint, ubi ut credamus, Apoſtolos hoc decretum ea mente feciſſe, ut legibus Moſaicis, de ſuffocato & ſanguine, novas vires adderent, & Chriſtianos ab

a Ubi ſup. cap. 12. b Vid. Antiq. ubi ſup. p. 482. c Contr. Fauſtum lib. 32. c. 13. Tom. 8. col. 470. C. d Curcel. Diatrib. ſupr. p. 487. e Curcel. ubi ſup. cap. 9. & 13. f Athan. [illegible] g [illegible] h Clem. Alex. [illegible] Tom. [illegible]

eorum

CAP. V.

eorum eſu in ſecula cohiberent. Anne enim rationi convenit, opinari Apoſtolos legem de vitando ſanguinis eſu figere voluiſſe, ceſſante jam veteri rerum Oeconomia, ciborum diſcrimine jam per Chriſtum abolito, cultu jam tradito (cætera naturæ & rationi conſentaneo, ipſa legis hujuſce materia multos forte ſcrupulos, nihil autem commodi hominum animis allatura, & (quod caput eſt) ſanguinis oblatione tunc abrogata vel ſtatim abroganda? Cum enim leges Moſaicæ de non comedendo ſanguine & ſuffocato, ad religionem ſacrificiorum pertinerent, & ideo datæ eſſent, ut [a] ſanguini (præcipuæ victimarum parti) dignitatem & honorem eximium aſſererent; ſi Apoſtoli Gentiles Chriſti ſacris initiatos ad eas obſervandas obligaſſent, cauſam juſtam nimis dediſſent opinandi, ſacrificiorum cultum, etiam poſt Chriſti mortem duraturum, & brutorum ſanguinem, etiam poſt effuſum ſummi ſacerdotis ſanguinem, aliquid virtutis & dignitatis retinere.

Diſſertationi finis imponitur.

Hæc ea ſunt quæ ad hoc, Concilii omnium facile ſanctiſſimi, decretum explicandum dicenda cenſui. Eo vero libentius & diligentius in eo illuſtrando verſatus ſum, tum quod argumenti vicinitas ad id me invitaverit, cum etiam quod [b] Antiqui nos hic in meris tenebris reliquerint, & Recentiores plerique multum laboris & tædii hic fruſtra devoraverint.

a *Levit.* 17. 11, 12. b *Quis non miretur, tot antiquos ita hic de rebus mutos, ut certi aliquid pronunciarent?* Heinſ. in loc. Exerc. Sacr. pag. 300. 30.

DISSERTATIO
IN
DISTICHON ILLUD VEXATISSIMUM,

Ecce negas, juraſque mihi per TEMPLA TONANTIS,
Non credo: jura, Verpe, per ANCHIALUM.

Qua ob ARGUMENTI ſimilitudinem, fuſe agitur de juramentis apud [a] *Martialem* memoratis.

PRÆFATIO.

CUM in eo jam ſim, ut ritus moresque Judæorum, a Gentibus acceptos, & in juramentis ipſorum uſitatos illuſtrarem; cum re præſenti conjunctum eſt, jam dicto *Martialis* diſticho lucem fœnerari, cum præſertim argumento meo cognatione propinqua jungatur, & carminum eorum ſenſus & intentio tot virorum doctorum indaginem cluſiſſe videatur. Ut autem carminibus hiſce lux clarior affulgeat, par eſt ut rei totius exordium altiuſcule repetatur.

SIC itaque ſe habuit res tota quæ carminibus illis occaſionem adminiſtravit: Rumor in vulgus Romæ ſpargebatur, poetam quendam Judæum, *Anchialum*, *Martialis* puerum Sodomitice corrupiſſe. Arguit eum *Martialis*, quod ipſe ſcelere tam tetro ſeipſum contaminaret, cum præſertim in ipſis *Solymis* natus eſſet, adeoque ſanctior & purior haberi vellet. Judæus interim, ut criminis tam horrendi, forſan etiam capitalis, odio ſeipſum liberaret, factum negavit, & verborum ſuorum fidem, juramento per Jovem Tonantem concepto, firmare ſtuduit. *Martialis* autem, cum ſuſpectam Judæi fidem probe ſciret, hujus juramentum pro nihilo habuit, addens:

Non credo· jura, verpe, per ANCHIALUM.

Rem hanc *Martialis* diſticho cauſam præbuiſſe, lector e verbis proxime præcedentibus haud ægre colligat.

Illud me cruciat, Solymis quod natus in ipſis;
Pædicas puerum, verpe poeta meum.
Ecce negas· juraſque mihi per TEMPLA &c.

Cum autem ex antedictis verborum occaſio ſatis intelligatur, nodos qui ſuperſunt, hoc ordine ſervato, conabor expedire. (1°.) Doctorum ſententiæ de juramento per *Templa Tonantis* erroris arguuntur. (2°) Illius juramenti ſenſus genuinus explicatur, & ratio redditur cur *Martialis* illud nullius æſtimavit. (3°.) Sententiæ de *Anchialo*, paſſim receptæ, recenſentur, & rejiciuntur. (4°) Auctoris opinio de *Anchialo* Theſibus aliquot exponitur & confirmatur. (5°.) Cur *Martialis* juramentum per *Anchialum* juramento per *Templa Tonantis*, tam facile præferendum cenſuit. De his omnibus ordine diſſerendum eſt.

[a] Lib. xi. Epigram. 91.

Sect. I.

S E C T. I.

Doctorum ſententiæ de juramento per Templa Tonantis, *breviter expenduntur.*

CIRCA ſenſum horum verborum inter doctos multum diuque diſceptatum eſt. Eos autem tres opiniones præcipue diviſos habuere.

Prima *Seldeni*, *Farnabii*, [a] *Hammondi*, & aliorum eſt; nempe Judæum poetam per *Templa Tonantis*, templum Hieroſolymitanum intellexiſſe, & auguſtum ejus incolam, qui ſolus de cœlo tonare novit. Nam *per Templum Dei*, vel *Dei Tonantis*, inquit [b] Seldenus, *mihi juraſſe videtur*, id eſt [illegible] *quod Librum de Templo Hieroſolymitano intelligebant*. Atque huic opinioni ſuſtentandæ ſubſidium non unum excogitavit. nam (1°) Hammondi innuendum ad illam Judæi perfidi rationem maxime aptum erat & accommodatum. Sententia ſcilicet impia, diu ante *Martialis* ætatem, inter magiſtros invaluerat, juramentum per Templum plane inane fuiſſe, nec jurantis conſcientiam obligaſſe. Hoc e [c] Domini verbis conſtat: *væ vobis duces cæci, qui dicitis, ſi quis per Templum juraverit, nihil eſt*. (2°) *Tonantis* nomen Judæo illi proprium eſſe potuit, cum tonandi facultas Deo, eique ſoli, in Scriptura non raro tribuitur. Id ſcire licet e 1 *Sam.* 2. 10. *Pſal.* 29. 3. *Job* 40. 9. *Pſal.* 77. 18. & 104. 7. & aliis Scripturæ locis. (3°) Non erat e more Romano, per Jovis templa jurare, ſed per ipſum Jovem aut Jovem Lapidem. ideoque conſuetudo Romæ recepta locutionem illam *Templa Tonantis*, de Jovis delubris interpretari vetat. (4°) Cum hac ſententia bene quadrat reſponſio *Martialis*. Cum enim Judæus ille, perfidiæ ſuſpectus, crimen illud, per *Templa* jurans, denegaſſet, *Martialis* ei fidem abnuit, ſtatim reſpondens, *non credo*. Hujus autem reſponſi ſenſus, aut fallor, hic eſſe: probe novi, vos Judæos gentem eſſe ad omne genus fraudis proclivem: ſcio etiam, vos per Templum juratos, nulla religione vel perjurii metu teneri ſolitos, vosque hoc juramento frequenter incautos fallere. Cum itaque juramento iſti ſpecioſo nihil non doli & perfidiæ ſubeſſe ſoleat, palam & aperte profiteor, me nihil fidei tibi, per Templum tuum juranti, tribuendum exiſtimare.

Quamvis autem hæc opinio tot patronis & argumentis innitatur, non poſſum a me ipſo impetrare ut ei aſſenſum præbeam. Nam (1°) Vix eſt ut credamus, quenquam e Judæis per Templum Dei jurare voluiſſe *Martialis* ævo, qui *Domitiano* imperante erat, cum *Tito* diu antea Templum funditus evertiſſet: verſimile eſt enim quemvis opinionem inſtram de tali juramento habiturum. (2°) Credere difficile eſt juramentum hac verborum formula conceptum (*per Templa Tonantis*) inter Judæos olim in uſu fuiſſe, cum nulla illius veſtigia, vel in veteri Teſtamento, vel in ſcriptis Hebræorum hodie reperiantur. (3°) Judæus ille ſibi perſuadere vix potuit, *Martialem* poetam quid fidei juramento mere Judaico dare voluiſſe, cum ille totam Hebræorum fidem cultumque deriſerit inceſſeret, ipſum Judæum jam *verpum* vocaret, & eo nomine præcipuum religionis Judaicæ ſacramentum in contemptum traheret.

Sententia ſecunda eorum eſt, qui per *Templum Tonantis*, Capitolium, Templum Jovi Tonanti ſacrum, intelligendum ſentiunt. Ea ſententia præ cæteris arriſit [d] auctori nupero, qui cum reperiſſet deſiſſet illa carmina *Martialis*, continuo addit, *per Templa Tonantis intellige Templum Capitolinum, cui juramento ſacro obligabantur Romani: ut Judæorum conceptum jurejurandum erat per Deum viventem*. Ad hanc ſententiam firmandam rationes afferri poſſunt haud facile contemnendæ: nam (1°) Capitolium templum erat Romæ ſtructum, Jovi tonanti ſacrum, quod omnia templa quævis alia ſtructuræ & magnificentia ſuperare, eaque omnia in ſe uno quaſi complecti, cenſebatur. Huic conſona *Martialis* illa, *Ep.* 5. v. 34.

Templa Dei ſaxo venerabar ſtructa vetuſto,

Templa Dei, i. e. Delubrum magnificum, Romæ ſtructum, & Jovi Capitolino dedicatum. (2°) Titulus ille *Tonantis*, Jovi datus, aliique ſimiles, in ſcriptis Græcis & Romanis paſſim obvius eſt; cum tamen Deus, eo titulo notatus & diſcretus, nuſquam in Scriptura reperiatur. Jupiter, in ſcriptis Græcis [illegible], & [illegible],

a [illegible] b Lib. de Succeſſionibus [illegible] c [illegible]
d [illegible]

in

in ſcriptis Latinis, *tonans*, *fulgurator*, *fulminator*, frequenter appellatur. [a] *Horatius* exemplum nobis exhibet, his verbis, SECT. I.

> *At cum tonantis annus hibernus Jovis*
> *Imbres niveſque comparat:*

Cum hiſce non parum cognati habent [b] *Apuleii* illa, *Jupiter -- dicitur & fulgurator, & tonitrualis, & fulminator.* Hiſce plane gemina & germana habet [c] *Arnobius*, ſe e more Romano gentes alloquens, *ergone, iterum dicam,* Jupiter *tonans*, *fulgurans*, *fulminans, & nubila terribilia conducens.* His, ne in re trita nimius ſim, addam tantum inſcriptionem altaris a [d] *Grutero* memoratam; JOVI FULMIN. FULG. TONANTI RUSTIUS &c. *dedicavit.* Adeo ut, quantum e jam dictis intelligo, titulus ille merum ethniciſmum ſapere, & inde principium petere videatur. (3°) Probe norat Judæus ille ſua multum intereſſe, ut *Martialis* gratiam & favorem obtineret, & ita curaret ut ſua verba fidem apud *Martialem*, æmulum ejus, invenirent. Ut autem hoc effectum daret, neceſſe habuit, ethnici perſonam induere, Judaiſmum ejus diſſimulare, & (cum Romæ jam ageret) Jovem Capitolinum, non *Deum Hebræorum*, innocentiæ ſuæ teſtem advocare. Se nempe perſuaſum habuit, *Martialem* juramento tam ſacro fidem facilius adhibiturum, & hac ratione ſe *Martialis* ethnici gratiam facilius initurum.

QUAMVIS autem hæc omnia veri ſpeciem ferant, multa faciunt quo minus pro certis & indubitatis habeantur. Nam (1°.) Judæorum lege non magis vetitum erat pejerare, quam Deorum exterorum nominibus inter jurandum uti. Sic enim [e] lege ſacra ſancitum legitur, *non memorabitis nomen Deorum alienorum: non audietur ex ore tuo.* Non eſt autem veriſimile vero, Judæum illum, timidum licet & nullius fidei virum, legem ſuam violare ſimul & pejerare voluiſſe. (2°) Non minus a fide alienum eſt, Judæum illum, per *Jovis Templa* jurantem, contribules ſuos Romæ degentes irritare voluiſſe. Norat enim procul dubio, plagas multas, e [f] legis forenſis præſcripto, ei deberi, ex cujus ore שם עבודה זרה *nomen Dei alieni* audiretur; & gentem illam zelotypam, plagas eas ingerere voluiſſe, nec conſultum eſſe (ſi cutem ſuam curaret, tribulones illos irritare. (3°) Ne quidem veri ſpeciem præ ſe fert, Judæum illum poetam, *Martialis* æmulum & adverſarium, cum tam ſtudioſe cavere voluiſſet ut ejus gratia non verbis tantum, ſed etiam juramentis ad gratiam comparatis uteretur. Norat nempe Martialem *petulantis ſplenis cachinnonem* eſſe, & hoc vel aliud quodvis jusjurandum, pro joco tantum & ludo habiturum.

TERTIO: quidam, hiſce forte rationibus inducti, ſe perſuaſos habent, Judæum illum, non per Jovem tantum Capitolinum, ſed Deos Deaſque omnes, juramentum præſtitiſſe. Nam per *Templa* jurans, Deos Deaſque, Templorum illorum incolas intelligere, eoſque teſtes advocare cenſeatur. Alias enim (ut probabilius interpretor) per *Templum* potius quam *Templa* jurare voluiſſet. Deinde: cum *Martialis* Judæum illum crimine tam infami oneraſſet, ut nec ora nec oculos hominum ſuſtinere potuerit, ſi pro vero haberetur; conſentaneum eſt exiſtimare, eum per Jovem, per templa, per Deos Deaſque omnes, jurare voluiſſe, ut ſe purgaret, & a *Martialis* æmuli commatis ſeipſum liberaret. Quamvis autem & hæc opinio colore ſuo minime deſtituta ſit, ei nil firmi vel ſolidi ſubeſſe judico: nam [g] lege ſacra proſpectum erat, ne Judæi *nomen Deorum aliorum* religioſe *commemorarent*, *neque jurarent per eos*, *aut ſervirent eis*, *ſed Domino Deo ſuo adhærerent.* Noluit itaque Judæus ille, ſi quid ei ſanæ mentis inerat, in legem & religionem patriam tam graviter committere, ut Deorum Dearumque omnium nomina commemoraret, & eorum omnium fidem teſtaretur: nam hac ratione ſe peſſimi nominis idololatram probaſſet, & facinus non niſi ſanguine ſuo purgandum admiſiſſet.

a *Epod.* 2. b *Lib. de Mundo* p. 752. c *Advers. Gent.* lib. 4. p. 140. d *Inſcript.* Lib. pag. 21 6.
e *Exod.* 23. 13. f *Selden. de Succeſſ. Prolog.* pag. 10. g *Joſh.* 23. 7, 8.

Sect. II.

SECT. II.

[illegible]

[illegible]

Sect. III.

SECT. III.

Celebriores doctorum sententiae de Anchialo recensentur, & refelluntur.

NON satis erat *Martiali* Judaei juramento per *Templa Tonantis* fidem derogare, sed etiam ipse proponit jurandi formulam *per Anchialum verpe*, qua fidem ejus exploraret. De *Anchialo* vero inter Doctos opiniones [illegible] ut circa rem longa vetustate prope obliteratam [illegible]. Inter eas autem [illegible] principatum tenent.

Prima sit ea quae originem debet [a] *Domitio Calderino*, qui *Anchialum* intelligit de *Sardanapali* statua & carmine, quae in *Anchiale*, urbe [illegible] & [illegible], celebrantur. Per *Anchialum* autem Judaeum [illegible] non [illegible], ut [illegible] Judaei [illegible] & [illegible] ostenderet [illegible] & [illegible]. Ab hac autem [illegible] cohibere, cum [illegible] de *Anchiale*, illo *Sardanapali* carmine, [illegible]. Domitii Calderini.

Sententia secunda [b] *Rigaltii* est, quam lector accipiat ipsis auctoris conceptam verbis: [illegible] *Anchialum patrem Martialis a puero quodam Judaeo paedicari*. [illegible] *Martialis* [illegible] *Negabat ille Judaeus & per Deum jurabat. At proterve Martialis, Jura* [illegible] *per ipsum Anchialum, patrem meum*. [illegible] *qui aliter interpretantur*. Hanc viri docti sententiam, [illegible] & explicatione [illegible] Rigaltii.

Sententia tertia [c] *Scaligeri* est, quam ipse hisce verbis exprimit; "Sanctissimum
" Judaeis juramentum erat [illegible] vel Chaia vel [illegible]. [illegible]
" Martialis pronunciabat Chaia. *Jura verpe per Anchialum*. Quia Judaeos audie-
" bat [illegible] Anchialum [illegible] Anchialum [illegible]
" quam [illegible]." Cum autem haec [illegible] & *Scaligeri* [illegible] commendatam [illegible]. [illegible] *Chaiam* in *Anchialum* mutare potuisse. [illegible] *Martialem* [illegible]. Omnia [illegible] *Martialis* Epigrammata [illegible], [illegible] *Martialem* [illegible], quo [illegible], *Martialis* ipsi [illegible] calumniantur, & Judaeos [illegible]. Scaligeri.

Sententia quarta [d] *Farnabii* est, qui [illegible] *Scaligeri* [illegible] magis [illegible], in lucem protulit. [illegible] *Scaligeri* [illegible] *Anchiali* [illegible] *Judaeorum juramentum* [illegible] & [illegible] *Jovem* [illegible] *in Scriptura* [illegible] *Reg.* [illegible] *Judaei jurasse* [illegible] *Graecis & Romanis* [illegible] *Jovem jura-* [illegible] *per Deum vestrum, per quem jurare* [illegible]. [illegible] *Anchialum* [illegible] Farnabii.

Sententia quinta [illegible] *Martialem* [illegible] Hebraeorum juramentum, [illegible]. Nam apud Martialem, [illegible] [e] [illegible] Buxtorfii.

[a] [illegible] in Martial. [illegible] [b] Rigalt. [illegible] ad Martial. L. XI. Ep. 95 [c] [illegible] ad [illegible] [d] Comment. in Martial. [illegible] [e] [illegible] p. [illegible]

 formula

Sect. IV.

" formula; יפרע חי עולם *iperan chi olam*, id eſt, *ulciſcatur*, aut *vindictam ſumat* " *is, qui vivit in æternum*, ſi pejeraverim. Adeo ut *ita* potius ſcripſerit Martialis,

" Non *credo; jura verpe*, iperan chi olam.

" Quod quam facile a Librariis, qui ignota ſibi vocabula in ea, quæ cognati ſoni noti- " ora ſunt, vertere ſolent, in *per Anchialum* mutari poſſet, nemo non videt. Ut au- " tem fides eo certior accedat ante dictis, obſervatum eſt ei, hanc ipſam juramenti for- " mulam in Daniele reperiri: nempe Cap. 12. 7. וישבע בחי העולם *& juravit per Chi* " *haolam* ſeu *per Chi olam*, id eſt, *per eum qui vivit in æternum;* unde cognomen il- " lud juramentis adhiberi ſolitum *eſt*.

Hæc & alia farinæ conſimilis, ad ſententiæ ſuæ fidem firmandam, attulit auctor ille præſtantiſſimus. Ea vero omnia telis ex ipſius armario petitis confodi & proſterni poſ- ſunt: aſſerit enim (1°.) *Ipſam juramenti formulam*, hiſce *verbis conceptam*, ſe *non- dum* in Scriptis Hebræorum, *compertam* habuiſſe. At proculdubio vir ille, qui in li- teris humanioribus ætatem pene totam egiſſe videtur, Juramentum illud in magiſtro- rum ſcriptis invenire potuerat, ſi tale aliquod in ſermone quotidiano tam frequens ha- buiſſent. (2°.) Significationem illam *verbi* פרע *ex Syriaco ſeu Chaldaeo, in Rabbini- cum ac Talmudicum ſermonem* fluxiſſe dicit, & verbum illud *alia notione in ſacrarum literarum Ebræo paſſim* uſurpari. Sed anne credibile eſt, magiſtros olim linguam He- bræam & Chaldæam, in tam brevi præſertim & familiari juramento, commiſceri vo- luiſſe; cum etiam principium ejus e *Daniele* peteret, ſi *Seldeno* credimus? (3°.) Utra- que illa juramenta Romanam formam gerere, & jurare *per Anchialum*, τῷ *per Templa To- nantis* opponi, eique juramento ex adverſo *reſpondere videatur*. Et ita ſane viri docti, nullo non ævo, ſe perſuaſos habuerunt. His alia cum *Seldeni* ſententia non minus [illegible] ſubjungi poſſent, niſi quod honoris aliquid ipſis etiam erroribus & cineribus virorum inſignium deferendum exiſtimarem.

Iſaaci Voſſii. Opinio ſexta [a] *Voſſii* ingenium ſingulare ſapit, quam verbis auctoris (ne quis frau- di ſit locus) accipiat lector: *optimus codex Thuananus jam ante octingentos annos ex- aratus, qui excerpta continet Martialis epigrammata, legit hoc loco* anchalium. *O- mnino legendum eſt*,

Non credo; jura verpe per ancharium.

Ancharius vel ancarius eſt aſinus. —— *Utitur hac voce Lucilius;* —— *Unde vero confirmat hanc conjecturam verſiculus ille Petronii, ex quo liquet, Judæos olim male audiiſſe, quod crederentur per Aſinum jurare.*

Judæus licet & porcinum numen adoret,
Et cilli ſummas advocet auriculas.

Inepti ſunt qui de veritate hujus lectionis dubitant. Cillus enim *eſt aſinus*, &c. Si quis conjecturis hiſce juvenilibus genii quicquam ineſſe cenſeat, illius opinioni refraga- ri nolo. Me quod attinet, ipſe nomen meum inter *ineptos* illos numerari patiar, qui de lectionis utriuſque veritate dubitare ſolent; cum probe norim, nec hanc nec illam teſtimonio aliquo, cui niti liceat, confirmari poſſe.

SECT. IV.

Auctoris opinio de Anchialo *proponitur, & fuſe confirmatur.*

Auctoris. Ut ſententia mea de *Anchialo* clarius intelligatur, neceſſe eſt ut quæſtionibus hiſce quatuor reſponderem: (1°.) An vox *Anchialus* pro nomine proprio vel appel- lativo haberi debeat? (2°.) Quis eo nomine [*Martialis* puer, an alius aliquis] in- telligendus eſt? (3°.) Quid ſit jurare per *Anchialum*. (4°.) Quare *Martialis* Judæum illum ad iſtam juramenti formulam adigere voluit eamque aliis omnibus præferendam cenſuit.

Primo: an vox *Anchialus* pro nomine proprio vel appellativo haberi debeat? Hac de re Criticorum natio ſtudia in contraria ſcinditur. Ipſe me perſuaſum habeo,

a *Iſaaci Voſſii Obſervat. ad Mel.* Lib. 1. p. 48.

vocem

vocem *Anchialum* hic nominis proprii vicem obire, adeoque perſonam aliquam eo nomine denotari. Sic judico, non tantum quod e jam dictis appareat, eorum ſententias perplexas, incertas, & impeditas eſſe, qui vocem illam nomen appellativum cenſeri volunt, ſed quod variis exemplis evinci poſſit, *Anchialum* nomen proprium fuiſſe, in veterum uſu [a] frequentiſſimum. Primum nobis exhibet *Epigramma* vetuſtiſſimum, quo *Lesbia* ſic hoſpitem affari dicit.

Sect. IV.

> [1] HOSPES STA, ET, LACHRVMA, SI QVICQVAM HVMANITVS, INTEST
> OSSVA DVM CERNIS, CONSITA MAESTA MIHI
> QVOIVS. LAVDATI MORES ET FORMA PR[illegible]
> ANCHIA O QVEM CVRA ANXIA, DEBILITAT
> SEI. NOMEN QVAERIS SVM LESBIA SI DVO, AMANTES
> ANCHIALVS. DVLCIS. CVM. [2] SVAVE. HOMINE. SPVRIO

Sic etiam *Orator* nominis ejuſdem, ceu proprii, mentionem ingerit, [b] *[illegible] — vel familiariſſime utor. Ejus Anchialum ſervum, negotiaque, quæ habet in Aſia, tibi commendo*, &c. [c] *Homerus* etiam *Anchialum* quendam inter pugiles ſuos notæ clarioris numerat verſu illo.

> [illegible], [illegible], [illegible] Ἀγχίαλος, [illegible]
> *Nauteuſque, Prymneuſque, & Anchialus, & Eretmeus.*

Cum re præſente conjunctum videtur, *Michaelem Anchialum*, inter Patriarchas Conſtantinopolitanos numeratum, hoc in loco memorare. Si cuius genio magis curioſo ſit, quam ut exemplis in medium allatis poſſit acquieſcere, [d] *[illegible]* adeat, e cujus exemplis fides paulo firmior & certior accedat ante dictis.

Si quis rem hanc adhuc in incerto manere ſentiat, quod nulla conſtet ratio cur nomen *Anchiali* hominibus tam frequenter imponeretur, reſponſio prompta eſt; *Anchialus*, mari vicinus [illegible] ad mare [illegible], litoralis Græce denotat, voce Ἀγχίαλος ab ἄγχι *prope* vel *juxta*, & ἅλς *mare*, originem accipiente. Nec a vero alienum eſt, nomen a maris vicinia multis olim [illegible], quod iis juxta mare nati vel vitam agere contigiſſet. Hoc & eo credibilius exiſtimetur, quod [illegible] viri [illegible] clariores, aut eorum majores, nomina illa cognata, [e] *Paralus, Enalus, Euryalus* [a mari vicino ſumpta] [illegible] ornarent. Nec promptum eſt rationem aſſignare, cur tot urbes, apud *Strabonem*, *Stephanum* de *Urbibus*, *Pomponium Melam* aliosque memoratæ, nominibus illis affinibus, [f] [illegible], [g] [illegible] *Anchiale*, & [illegible] [3], antiquitus innoteſcerent; niſi quod urbes litorales eſſent, & in maris vicinia ſtruerentur.

In proximo ſuccedit inveſtigandum, quis *Anchialus* nomine [*Martialis* puer, an alius aliquis] hic intelligendus eſt. Ne quæram ambages, prompte reſpondeo, me non poſſe ab animo meo impetrare ut cenſeam, quemvis alium hic intelligendum præter *Martialis* puerum, quem Judæus ille miſere deperibat, quem etiam pædicaſſe ferebatur. Nam,

(1°) Hac ſententia, nihil expeditius, captu facilius, cum ſeipſa vel ratione magis conſtans, excogitari poteſt. Qui contendunt, ut *Anchialus* vox hybrida [partim Hebræa vel Syra, partim Romana,] cenſeatur; hærent, angent, ſudant, & nil certi, probati, vel veri [illegible]. Cum primum enim *Scaliger* præmaturæ notionem [illegible] de *Chiala* peperiſſet, Criticorum [illegible] ingenii ejus felicitatem impenſe mirabantur, & illius opinionis palmam humile deferebant. Poſtea vero ingenii *Scaligerani* fœtum lambere, & in formam paulo concinniorem fingere [illegible], & ita ſe gerebant, quaſi inventionis tam egregiæ laudem & honorem *Scaligero* [illegible] non parum invidiſſent. Poſtquam enim *Scaliger*, e voce *Anchialus Chiala* procudiſſet, [illegible] inventis adderet, vocem illam in אח חי אלה *Im chai alah*, *Salmaſius* in [illegible] בחי [illegible] *[illegible]*;

a [illegible] *Anchialus* [illegible] *fem.* [illegible] Thom. de [illegible] p. [illegible] b *Epiſt.* L. 13. *Epiſt.* 45. *Appulano.* c *Odyſſ.* Lib. 9. verſ. 112. d In Ἀγχίαλος & Ἀγχιάλη [illegible] p. 39. & [illegible] 127. e Vid. *Harpocrat.* ad voc. [illegible] f *Strab.* L. 14. g *Steph.* [illegible] h *Pomp. Mel.* de Sit. Orb. 2. c. 2.

1 Vid. *Gruter. Inſcript.* pag. 799. 8.
2 *Almeloveen* leg. [illegible]
3 Apud *Strabonem* L. 14. p. 988. C & *Stephanum* legitur ΑΓΧΙΑΛΗ urbs [illegible] quam *Sardanapalus* condidiſſe [illegible] *Arrianus* vocat [illegible] Ἀγχίαλον *Expedit. Alex.* L. 2 p. 66.

7 X na-

SECT. IV. *Seldenus* vero in *ſpuram chi olam*, [illegible] temporis, in hac opinionum pugna [illegible]: certum eſt enim, Judæorum juramentum [a] olim non fuiſſe [illegible] *Chai Alo*, ſed [illegible] *Chai Adonai*, i. e. *Vivit Dominus*, quo & hodie utuntur frequentiſſime. Manifeſtum eſt enim, ſententiam meam incommodis [illegible] [illegible] laborare.

(1°) Martialis in ver[illegible] præcedentibus, *pueri* tantum ſui mentionem ſecum [illegible] utique puerum illum, *Anchialum* nempe, denotaverit; ſum non potuit, ut Judæus ille *Martialis* mentem [illegible] deprehenderet.

Apud ethnicos & Hebræos, [illegible] conſpicientes, uſu vetere receptum eſt, per res aut perſonas jurare quas maxime charas habuerunt. Inde factum eſt ut gentes utraque per [illegible] amicorum [b] animas [illegible] res chariſſimas, jurare ſolerent. Eadem de cauſa [illegible] juramento per nomina ipſorum [c] [illegible] conceptu [illegible] obligarunt. Judæos antiquos juramento per liberos ſuos concepto [illegible] teſtimonio eſt Juramenti Judaici formula, in [d] *Jure Græco-Romano* memoriæ prodita; [illegible] *Si mendacii cauſa* nomen Domini [illegible], *exarreſcant ſui liberi e ventre non prodeuntes.* Alia more hujuſce teſtimonia ſtudioſi petere ex [e] *Manſreus* libro de *Jurejurando veterum*. [illegible] ſimul & rationi [illegible], ut *Martialis* Judæum illum ad juramentum per *Anchialum*, perſonam quam in deliciis habuit, adigere voluiſſe [illegible].

[illegible] est ut ſenſus hujuſce locutionis, *Juro per Anchialum*, paulo clarius innoteſcat. [illegible] hujuſmodi juramenta [illegible] & eodem ſolebant interpretari: & nobis in obſcuro & ambiguo eſt locutionis hujus intentio, *juro nempe per Anchialum*, [illegible] & diverſos capiat. Nam *juro per Anchialum*, eſt, [illegible] tanquam [illegible] vindicem advocare, ſi quis ſorte fallat: vel hæc verba [illegible], *Dii perdant Anchialum, ſi pejeravero*; vel *ita Dii ament Anchialum* vel *ita Deus ei propitius ſit*, [illegible] ut ego [illegible] ſero: vel *ita me amet Anchialus*, ut ego illum ſemper honeſtis & amico dignis tractavi modis. Quamvis autem hujuſmodi juramentum in ſenſus hos & alios [illegible] poſſit, probabile judico *Martialem* id in animo habuiſſe, ut Judæus ille Deo & [illegible] Anchiali caput devoveret, ſi [illegible] perjurio violaret. Si enim [illegible] [illegible] veriſimile eſt, amorem *Anchiali*, vel amorem *Martialis*, eum ab hujuſmodi juramento [illegible].

Quærere deinceps ſuperest, cur *Martialis* Judæum illum ad hujuſmodi juramentum adigere ſtudeat, & illud aliis omnibus præferendum cenſeat. Si quis enim rem totam conſiderate penitraverit, [illegible] poſſit, *Martialem* juramentum *idoneum* (per *Anchialum* nempe, puerum [illegible]) juramento [illegible], per *Templa Tonantis*) proponere voluiſſe; cum præterea nullum hujuſmodi juramentum in ſcriptis ethnicis inveniri detur. Sed hujuſce rei rationes quatuor, ſi recte judico, poſſunt aſſignari.

1. Martialis [illegible] Judæi religionem turpem & odioſam, fidem etiam ſuſpectam & [illegible]. [illegible] vel per Templum Judaicum, vel Nomen [illegible] nullum tuto adhibendum cenſuit, cum [illegible] eumque juramentum nec hoc nec illud [illegible]. [illegible] ut per *Anchialum* juraret, ut [illegible] & [illegible] bona fide jam agere, & [illegible] hujuſmodi [illegible] legem [illegible] Judaicam [illegible] teſtaretur.

(2) [illegible] per amatos [illegible] (eos nempe [illegible]) religioſiſſimum habebant. Ethnicos præcipue molliores hujuſmodi juramenta dare ſolitos, plurima [f] *Broſ[illegible]* teſtimonia extra dubium ponunt. *Martialis* itaque [illegible] Judæum illum per *Anchialum* [illegible] innueret, *Anchialum* illius amatum & delicias eſſe, nec [illegible] juramenti [illegible] Judæo tam belle convenire. [illegible] *Martialis* hujuſmodi juramentum Judæum illum [illegible] odio, & [illegible] voluiſſe.

[a] [illegible] [b] [illegible] *de Moſheim* [illegible] [c] [illegible] [d] Tom. I. pag. 419. [e] Cap. [illegible] [f] Lib. de *Ronsol.* L. 3. p. 736. 737.

(3°.) Martialis, Judæum illum ad hujuſmodi jusjurandum adigens, cum vili pendere, & hiſce verbis probroſis affari videatur. "Novi te verpum eſſe, nullius "fidei, frontis, aut honoris, homuncionem, & nullo non genere vitiorum infame ca-"put; jures itaque *per Jovem*, aut *per Anchialum*, mihi perinde eſt: tibi non credam "ipſo; ne mortuo quidem. Sect. IV.

(4°.) Non temere credidit *Martialis* eum qui juraverat *per Templa Tonantis*, juramentum *per Anchialum* honeſte recuſare minime potuiſſe. Novit autem, Judæum illum *Anchialum* ſibi maxime infentum & adverſum habiturum; ſi pejuraret, eumque diris omnibus devoveret. Haud itaque credibile fuit, ſe tale juramentum præſtare voluiſſe, ne *Anchialus* infenſus, illius Judæi *Ganymedes*, nudam veritatem proderet.

Si quis hæc omnia diligentius expendet, ei liquidum erit, auctores pleroſque, non ſpernendæ licet eruditionis viros, ab *Epigrammatis* hujusce mente & ſcopo prorſus aberraſſe.

Non ingratum fore arbitror in medium proferre, de *Anchialo* ſententiam doctiſſimi *Ja. Savage* de *Clinbal.* in *Comit. Hertford.* S. T. P. Sentit ille vocem *Anchialum* eſſe technicam, & veteris Judæorum Juramenti Hebraici כה יעשה לי אלהים originem ſuam acceptam referre. Meminit enim, cum *Græcam Missam* Romæ agi videret, ſacerdotes Romanos, linguæ neſcios, ſermone quodam inconditio Græcam dei dictum habuiſſe. nil mirum itaque ſi *Martialis*, cui lingua Hebræa magis erat ignota, כה יעשה לי אלהים verteret *Anchialum*, parte deſumpta ab initio vocum, tale יע-לי אלים quæ *Anglice* ſonant, *God do so to me.*

Digitized by Google

005646679 19 Digitized by Google